DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
I. DİZİ — Sa. 3

NAṢŪḤŪ'S-SİLĀḤĪ
(MAṬRĀḲÇI)

BEYĀN-I MENĀZİL-İ SEFER-İ ʿIRĀḲEYN-İ SULṬĀN SÜLEYMĀN ḪĀN

Önsöz, Giriş, Çevriyazı, Notlar ve Dizinler ile Tıpkıbasımı Yayına Hazırlıyan

Prof. Dr. HÜSEYİN G. YURDAYDIN
A. Ü. İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA
1 9 7 6

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... VII-XVII
PREFACE ..... XIX-XXIII
GİRİŞ (INTRODUCTION) 1–208

I. BÖLÜM

(1 – 30)

I. Naṣūḥ'un hayatı ve eserleri ..... 1 – 25
1. Adı, memleketi, eğitim ve öğretimi ile ilgili bilgiler ..... 1 – 2
2. Naṣūḥ'un yazı hayatına girişi: *Cemāl el-Küttāb ve Kemāl el-Ḥüssāb* (923/1517) 2
3. Naṣūḥ'un Mısır'da silâh ve mızrak oyunlarına katılması (923-926/1517-1520) 3
4. *Ṭaberī Tārīḫī* çevirisi: *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* (926/1520) ..... 4 – 6
5. Naṣūḥ'un Silâhşörlüğe dair eseri: *Tuḥfet el-Ġuzāt* (936/1529) 7
6. Naṣūḥ'un silâhşörlüğü hakkında Ḳānūnī'nin bir fermanı (936/1529) ..... 7 – 8
7. Matematik'e ait ikinci eseri: *ʿUmdet el-Ḥisāb* (940/1533) ..... 8 – 10
8. Naṣūḥ'un Ḳānūnī'nin ilk İran seferine ait minyatürlü eseri: *Mecmūʿ-ı Menāzil* (944/1537) ..... 10 – 11
9. *Süleymān-nāme*'nin ilk bölümü (926-944/1520-1537; yazılışı: 944-945/1537-1538) ..... 11 – 12
10. *Fetiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān* (23 Cemaziyelahır 945/16 Kasım 1538) 12
11. *Tārīḫ-i Feṯḥ-i Şiḳlōş ve Estergōn ve İstūnībelgrād* (*Süleymān-nāme*: 949-950/1542-1543 yılları olayları). [Yazılıp resimlendirilişi: 950/1543]. 12 – 16
12. *Süleymān-nāme*'nin ikinci bölümü (950-958/1543-1551) ..... 16 – 17
13. *Tārīḫ-i Sulṭān Bāyezīd ve Sulṭān Selīm* ..... 17 – 18
14. Minyatürlü *Tārīḫ-i Sulṭān Bāyezīd* 19
15. *Süleymān-nāme*'nin Ḳānūnī'nin ikinci İran seferine ait Marburg nüshası (955-956/1548-1549) 20

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

16. Naṣūḥ'un *Ṭaberī Tārīḫī* çevirisinin yeni bir versiyonu: *Cāmiʿ el-Tevārīḫ* ..... 20 – 22
17. Rüstem Paşa'ya atfedilen *Tevārīḫ-i āl-i ʿOṣmān* ..... 22 – 25
II. Eserlerine göre Naṣūḥ'un adı, künyesi, lâkapları, kişiliği ve bazı düşünceleri ..... 25 – 30
III. Naṣūḥ'un hayatının son yılları 30

II. BÖLÜM
MECMŪʿ-I MENĀZİL'İN İNCELENMESİ
(31 – 114)

I. *Menāzil*'in tanınması, hakkında yapılan ilk araştırmalar; bu eserin yollar, topoğrafik çalışmalar ve Mimarlık Tarihi için önemi ..... 31 – 45
II. *Menāzil* resimlerinin şehir plânı olarak önemi ..... 45 – 48
III. *Menāzil* resimleri ve XVI. yüzyıl Yakın Doğu şehirciliği ..... 48 – 52
IV. ʿIrāḳeyn seferi konakları (menzilleri) 52–114
Maṭrāḳçī Naṣūḥ and his "*The Description of the Stages of Sulṭān Süleymān Ḫān's Campaign in the two ʿIrāḳs*" (940-942/1533-1536) (written in 944/1537) 115–173
Bibliyografya (Bibliography) 175–180
Dizin (Index) 181–199
Dizin (Arap harfli) 200–208
Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān metni 209–284
Dizin (Index) (Çevriyazı'ya ait) 285–295
Dizin (Index) (Tıpkıbasım'a ait) 296–307
Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān'ın Tıpkıbasımı .. 1b–109b

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Maṭrāḳçī ya da Maṭrāḳī lâkabiyle ünlü Naṣūḥü's-Silāḥī'nin *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān* adlı eserinin, onun değişik konulardaki eserleri, özellikle de Tarih'e ait olanları arasında önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu eser, aslında verdiği bilgilerin de ortaya koyduğu üzere, onun Ḳānūnī dönemi tarihinin, 1533 - 1536 yılları arasındaki ilk İran seferini konu edinmiş olan bir bölümüdür. Bununla birlikte, Naṣūḥ, bu eserinde, bu sefer sırasında konulup göçülen konak yerlerinin yani menzillerin resimlerini yapmak, bu resimlerin uygun yerlerine bu konakların adlarını yazmak suretiyle eserini, gerçekten bir *Menzil-nāme* haline getirmiştir. Herhalde Naṣūḥ'un bu konulardaki geniş bilgileri nedeniyle böyle bir özelliğin, onun Tarih'e ait resimli olmıyan eserlerinde bile kendisini göstermekte olduğu söylenebilir.

Bilindiği üzere bir yol üzerinde konulacak yerleri ve bu yerler arasındaki uzaklıkları bildiren eserlere *Menzil-nāme* adı verilir. Konaklar, diğer bir deyişle menziller arasındaki uzaklıklar, genel olarak saat hesabiyle verildiği halde, Naṣūḥ, bunları mil olarak belirtmektedir. Menzillerin yani konulacak yerlerin seçimi kadar, zamanın taşıt araçları ve orduların günlük yürüyüş güçleri bakımından, bu uzaklıkların bilinmesinde kuşkusuz büyük yararlar vardır. Bununla birlikte sadece menzil adlarının listelerinden oluşan *Menzil-nāmeler* de yok değildir. Nitekim Naṣūḥ da yayınlamakta olduğumuz Ḳānūnī'nin 940 - 942/1533 - 1536 'Irāḳeyn seferi menzillerinin resimlerini yapmış bulunduğu bu eserinde, menziller arası uzaklıkları vermemektedir. Ancak bu sefer yolu üzerindeki menzillerden İstanbul – Tebriz arasında olanların birbirlerine olan uzaklıklarının, mil hesabiyle ne kadar olduklarını, Naṣūḥ'un Ḳānūnī'nin 1548 ikinci İran seferi menzillerini veren ve tek yazma nüshası Almanya'da Marburg Devlet Kitaplığında bulunan diğer bir eserinden öğrenmemiz mümkün olmaktadır. Naṣūḥ'un bu ikinci eseri, *Giriş*'in ilgili yerlerinde işaret edildiği üzere, *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān*'ın resimleri üzerinde okunması güç bazı menzil adlarının doğru bir şekilde saptanmasına da büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Örneğin Niğde kalesi önündeki Bey Çayırı menzilinin saptanması, Naṣūḥ'un bu ikinci eseri sayesinde mümkün olabilmiştir. Bundan başka bu eser sayesinde kesin olarak saptanan menziller arasında Sivas – Erzincan arası konaklarından Ḳuşçu Ḥasan Çayırı ile Yapāḳ Çayırı köyünün de adları anılabilir. Ayrıca bu eserde geçen Sivas'tan hemen sonra Kızıl Irmak kenarındaki "Rāḥāt ili, Ġaybın ovası" konağının, XIII. yüzyılın ikinci yarısında İlhan Abaka Ḫān'ın oğlu Argun'a almak istediği maktul Anadolu Selçuklu hükümdarı IV. Ḳılıç Arslān'ın kızı, o sırada Selçuklu tahtında oturan III. Keyhusrev'in kız kardeşi Selçuḳ Ḫātūn'un cihazını hazır-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lama görevi verilmiş olan Kemālu'd-Dīn Aḥmed b. Rāḥat'a ait "Dāru'r-Rāḥa" denilen 720/1320 tarihli zaviyenin bulunduğu yer olduğu sanılmaktadır. Bu zaviyenin, 721/1321 tarihli bir de vakfiyesi bulunduğu bilinmektedir[1]. Aslında burada Kervānsarāy-ı Isfahānī, Ibn Rāḥat Ḫānī, Rıbāt-ı Kemālü'd-Dīn b. Rāḥat adlarını taşıyan bir han bulunduğu, bu hanın Isfahānī tarafından yaptırıldığı, gene aynı çağda Hace Kemālü'd-Dīn Aḥmed b. Rāḥat tarafından onartıldığı anlaşılmaktadır[2].

Öte yandan *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān*'da bulunan menzil resimlerinin, sembolik olmaktan çok, genellikle ait bulundukları şehir, kasaba, köy ve diğer konak yerlerini oldukça doğru, asıllarına uygun bir şekilde göstermekte olduklarını belirtmemiz gerekmektedir. Genel olarak benimsenmiş gibi görünen bu kanıya, pek katılmadığı anlaşılan Prof. Dr. Semavi Eyice'ye göre, örneğin Naṣūḥ'un Konya'yı gösteren resminin (bkz. Tıpkıbasım, 17a) "gerçeğe dayanan kısmını meydana çıkarmak çok zordur"[3]. Maṭrāḳçī'nın bu resimlerinde bulunan binaların, ne ölçüde gerçeklerin ifadesi olduklarının incelenmesi, kuşkusuz, oldukça güç ve zaman alabilecek bir konudur. Ancak sözü edilen Konya resmi ile ilgili olarak Prof. Dr. S. Eyice'nin tahminlerine de uygun bir şekilde bu minyatürde bulunan binaların, bu binaların birbirlerine göre yerlerinin, tamamiyle gözleme dayanılarak yapılmış oldukları da gözden kaçmamaktadır. Prof. Dr. Semavi Eyice'nin Naṣūḥ'un resimleri hakkındaki diğer bir kuşkulu ifadesi de, Konya ile Konya Ereğlisi arasındaki menzillerle ilgili bulunmaktadır. Prof. Dr. S. Eyice, bu konu ile ilgili olarak "Naṣūḥü's-Silāḥī'nin Ḳānūnī Süleymān'ın ʿIrāḳeyn seferi için hazırladığı *Menzil-nāme*'de ordunun Ḳarapınār'dan geçtiği bildirilmekte, hatta buranın bir de minyatürü verilmektedir. Fakat bu resmin yukarı kısmında dağlar ile dibinde su kaynayan "Ḳırḳpınār nām-ı diger Ḳarapınār" olarak kayıtlı bir yer gösterilmiştir. Bu pınardan iki kol halinde akan akarsuların arasında ise "Aḳçaşār" (= Aḳçaşehir) adında ufak bir kasaba vardır. Resmin alt kısmında "Tuzgölü nām-ı diger Ulakî çayırı" adında bir göl-bataklık işaret olunmuştur. Bu minyatürün, Konya ile Ereğli arasındaki araziden bir köşeyi tasvir ettiği muhakkak olmakla beraber neresi olduğunu tayin etmek zordur" demektedir[4]. İlkin, belirtmemiz gerekir ki, bu minyatür, Sayın Prof. Eyice'nin yazdığı gibi "Konya ile Ereğli arasındaki araziden bir köşeyi" değil, Konya ile Ereğli arasındaki üç ayrı menzili, konak yerini içine almaktadır. Konya'dan Ereğli yönüne doğru gidilirken konulan ilk menzilin adı, Naṣūḥ'un sözü edilen minyatürünün üst kısmında yazıldığı üzere, "Ḳırḳpınār nām-ı diğer Ḳarapınār"dır. Bu yerin adı, Maṭrāḳçī'nın 1548 ikinci Iran seferi hakkındaki eseri ile Ferīdūn ve Leunclavius'da ise sadece "Ḳırḳpınār" olarak kaydedilmiştir. Leunclavius'daki imlâsı "Kerk Bigiar" şeklindedir. Bu yer, sözü edilen ikinci eserinde Maṭrāḳçī'nın ve Leunclavius'un belirttikleri üzere Konya'dan 16 mil uzaklıktadır. (Bkz. *Giriş*, s. 67). Böylece görülmektedir ki bu yerin, Prof. Dr. S. Eyice'nin makalesinin konusu olan ve II. Selim zamanında (1566-1574) üzerine Sulṭāniye adı ile bir şehir kurulmuş

[1] Bkz. İ. Hakkı – R. Nafiz, *Sivas Şehri*, İstanbul 1928, s. 125-126; O. Turan, *Celâleddin Karatay, Vakfiyesi...*, s. 57, 71; N. Kaymaz, *Pervāne Muʿīnü'd-Dīn Süleymān*, Ankara 1970, s. 146, not 21.

[2] Bkz. M. K. Özergin, *Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları*, İÜEF Tarih Dergisi, XV, 20 (Mart 1965), s. 152.

[3] Bkz. Prof. Dr. S. Eyice, *Konya'nın Alâeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflâtun Mescidi*, İÜEF San'at Tarihi Yıllığı, IV (1970-71), s. 279.

[4] Bkz. Prof. Dr. S. Eyice, *Sultaniye = Karapınār'a Dair*, İÜEF Tarih Dergisi, XV, 20 (Mart 1965), s. 124.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bulunan Konya ovasının doğusundaki ünlü Ḳarapınār ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Öte yandan Kâtip Çelebi'nin Sivas'dan Kayseri yolu ile Konya'ya gelinirken Ḳarapınār ve İsmil menzillerinin adlarını verdikten sonra Konya önündeki son (Konya'dan Ereğli yönüne gidilirken de tabii ilk) menzilin adını "بكار اوغلى" şeklinde yazmış olması[5], bu bakımdan, ilgi çekici bulunmaktadır. Kâtip Çelebi'nin bu kaydını, Ord. Prof. Dr. F. Taeschner, "Bıñār Oylu" şeklinde okumuştur[6]. Bu arada IV. Murād'ın Bağdād seferi *Menzil-nāme*'sini yayınlamış olan Prof. Dr. Halil Sahillioğlu da, Konya'dan Ereğli yönüne doğru gidilirken konulan ilk menzilin Konya'dan 4 saat uzaklıktaki "Menzil-i Bīkārīoğlu" olduğunu belirtmektedir[7]. İşte bu menzil, Kâtip Çelebi'nin sözünü ettiği ve belki de "Bekāroğlu" şeklinde okunmasının daha doğru olabileceğini düşündüğümüz yer olsa gerektir. Naṣūḥ'un resmini verdiği Ḳırḳpınār da, büyük bir olasılıkla burasıdır. Çünkü bu üç adın da, Ḳonya'dan sonraki ilk menzile ait bulundukları kuşkusuz gibidir. Aynı şekilde kesin gözü ile bakabileceğimiz bir husus da, bu üç adın ait bulunduğu yerin, Konya'dan oldukça uzak olan Konya ovasının doğusundaki, üzerine Sulṭāniye kasabasının kurulduğu ünlü Ḳarapınār ile bir ilgisinin bulunmadığıdır.

Naṣūḥ'un üzerinde durduğumuz bu minyatürünün orta kısmında "Aḳçaṣār" konağının resmi bulunmaktadır. Ancak Ḳırḳpınār ya da Bekāroğlu veya Bıñāroğlu'dan sonra Aḳçaṣār'dan önce Naṣūḥ'un sözü edilen ikinci eserinde "Ḳaracadāğ dibinde Pınār"; Ferīdūn'da "Ḳaracadāğ'ın Pınārī"; Leunclavius'da "Caratze dag" şeklinde kaydedilmiş bulunan bir menzil daha bulunmaktadır. Bu menzil, Maṭrāḳçī ve Leunclavius'un kayıtlarına göre Ḳırḳpınār'dan 12, ya da 14 mil uzaklıktadır. Bu menzilin adı, Kâtip Çelebi'nin *Cihān-nümā*'sı ile IV. Murād'ın Bağdād seferi *Menzil-nāme*'sinde ise "Pınārbāşī" şeklindedir. Ḳırḳpınār ya da Bekāroğlu veya Bıñāroğlu'dan sonra 12 ya da 14 mil uzaklıktaki Ḳaracadāğın Pınārī menzilinin bir adının da Pınārbāşī olduğunun böylece saptanmış bulunması, bu bölgede Pınar'lı adların ne kadar çok bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Naṣūḥ'un bu minyatürünün ortasında ikinci menzil olarak adı görülen Aḳçaṣār'ın, kaynaklarımızda, genellikle, işte bu Pınārbāşī, ya da Ḳaracadāğın Pınārī konağından sonraki menzil olduğu anlaşılmaktadır. Ḳaracadāğ'ın Pınārī'ndan 28 mil uzaklıkta olan Aḳçāṣār'ın adı, Maṭrāḳçī'nın ikinci eserinde "Eski īl ḳażāsına tābiʿ Aḳçaṣār yanında göl"; Ferīdūn'da "Ḳapāğun Aḳçaṣārī" ya da "Ṭabāğun Aḳçaşehri"; Leunclavius'da "Eski ili cazasine tabi Ack giesar"; Kâtip Çelebi'de "Aḳçaṣār (bkz. *Giriş*, s. 67); IV. Murād'ın Bağdād seferi *Menzil-nāme*'sinde de "Akçaşehir" şeklinde kaydedilmiş bulunmaktadır. "Aktscheshah" şeklinde Kiepert'de de görülen bu yer, Konya ovasının güney kenarında yol üzerinde bulunmaktadır.

Sözü edilen minyatürün alt kısmında görülen ve Prof. S. Eyice'nin yanlış olarak "Tuzgölü nām-ı diger Ulakî çayırı" şeklinde okumuş bulunduğu menzil adının doğrusu ise, "Düden gölü nām-ı diger Ulālī çayırı" olacaktır. (Bkz. *Giriş*, s. 68). Bu menzilin ya da burasının hemen yakınındaki konak yerinin adı, Maṭrāḳçī'nın

[5] Bkz. *Cihān-nümā*, 628.

[6] Bkz. F. Taeschner, *Das Itinerar des Ersten Persienfeldzuges des Sultans Suleyman Kanuni 1534/35 nach Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, ZDMG, 37 (112) (1962), Wiesbaden 1963, s. 67.

[7] Bkz. Prof. Dr. Halil Sahillioğlu, *IV. Murād'ın Bağdād Seferi Menzil-nāmesi...*, TTK Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi, II (1965), Sayı 3-4, s. 16.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1548 ikinci Iran seferi *Menzil-nāme*'sinde "Düden gölün geçüb Adābāġ"; Leunclavius'da sadece "Adabag"; Ferīdūn'da ise "Ada" şeklinde kaydedilmiştir. Ord. Prof. Dr. F. Taeschner'in de belirttiği üzere, Düden, Aḳgöl'ün güney kıyısındadır ve tabii burasının, ünlü Tuzgölü ile bir ilgisi yoktur. Adabağ ise, Aḳgöl içine sokulmuş yarımadanın güneyindedir. Böylece oldukça açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki bu sefer sırasında, yol, Aḳgöl'ün güney kıyısı boyunca devam etmiştir. Öte yandan bu yerin adı, Kâtip Çelebi ile IV. Murād'a ait rūznāmelerde de "Gölbāşī" şeklinde geçmektedir. Konya ile Ereğli arasındaki bu menzil adları, ordunun, bu sefer sırasında, Çarşamba suyu, Ḳaracadağ'ın kuzey eteği, Aḳçaşār ve Aḳgöl'un güney kıyısı, kısaca söylemek gerekirse, Konya ovasının güney kıyısı boyunca yoluna devam ettiğini, biraz daha sonraki yıllarda geliştirilmiş olan İsmil, Ḳarapınār ve Aḳgöl'ün kuzey kıyısı üzerinden geçen Hac yolundan gitmediğini açıkca ortaya koymaktadır. Bu durum, Naṣūḥ'un resimlerinin genellikle gözleme dayandığı, onun, gördüklerini, elinden geldiğince, aslına uygun bir şekilde yapmaya çalıştığı düşünce ve görüşlerine yeni bir kanıt olmaktadır.

Bu vesile ile üzerinde duracağımız önemli bir husus da, Ilgın – Konya arası menzilleri ile ilgilidir. Prof. Dr. Halil Sahillioğlu, Konya'dan bir, belki de iki menzil önceki konak yerinin adını, bir yerde "Gülmih", bir başka yerde de "Gülmüç" şeklinde okumuştur[8]. Naṣūḥ'un *Beyān-ı Menāzil* ...'inde bu yer, Ilgın yönünden gelirken Konya'dan bir önceki menzil olarak görünmektedir. Bu yerin adı ise, üzerlerinde oldukça muntazam birer kale bulunan iki yüksekce dağın arasında كرمك بلى şeklinde kaydedilmiş bulunmaktadır. Bu iki sözcüğün "Gürmük beli", "Gürmik beli ya da belki de daha doğru olarak "Germük beli" şeklinde okunmasının, daha uygun olabileceğini düşünüyoruz. Kiepert haritalarından birinde bir "Gülmük" köyünün bulunması da, bu bakımdan ilgi çekicidir. Bununla birlikte bu yerin adı, Maṭrāḳçī'nın, Ḳānūnī'nin 1548 ikinci Iran seferi hakkındaki eserinde كلەمچ بلى دبنده كيقوش خانى Ferīdūn'da كلميچ بلى, Leunclavius'da ise "Kilepegi dagı yakınında Caruanserai Jeikus" şeklinde yazılmış bulunmaktadır. Biz bu yazılış şekillerinden Naṣūḥ'un kaydının, "Gülemeç beli ya da Gilemiç beli dibinde Keyḳavus Ḫānī", Ferīdūn'un kaydının ise "Gülemīç beli ya da belki de daha doğru olarak, Leunclavius'un okuyuşuna da kısmen benzer tarzda "Gilemīç beli" şeklinde okunması, acaba daha uygun olamaz mı diye düşünüyoruz[9]. Bu arada Prof. Dr. H. Sahillioğlu'nun bu gün "Pazaryeri" denildiğini söylediği Zincirlikuyu ile Bozüyük arasındaki yere, bu gün de Pazaryeri'nden ziyade Pazarcık denmekte olduğunu sanıyoruz.

Bu vesile ile yerinin saptanmasına yardımı olabilir düşüncesi ile dokunmak istediğimiz bir nokta da, Prof. Dr. M. Kemal Özergin'in "Konya – Toroslar yolunda, Toroslar'da tam yerinin belli olmadığını ..." söylediği[10] "Bācdār Ḫānī" ile ilgilidir. Adana'dan Ulukışla yönüne doğru gelinirken geçilen menzillerin adını veren Ferīdūn, bu han ile ilgili olarak da "Bācdār Ḫānī geçilüb dāġdan ḫalāṣ olub Ulūḳışlā"[11] demektedir. Böylece Bācdār Hānī'nın, Ulukışla'dan bir önceki konağın adı olduğu

[8] Bkz. Prof. Dr. H. Sahillioğlu, *Adı geçen yazı*, s. 7, 16.

[9] Aynı zamanda bkz. *Giriş*, s. 66.

[10] Bkz. M. K. Özergin, *Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları*, İÜEF Tarih Dergisi, XV, 20 (Mart 1965), s. 163.

[11] Bkz. Ferīdūn, *Münşe'āt* ..., I, 598. Aynı zamanda bkz. *Giriş*, s. 113.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

anlaşılmaktadır. Bācdār Ḫānī'ndan bir önceki menzil de, gene Ferīdūn'un kaydına göre "Ḳal'a-i Gülek ḳurbünde Sārūışīḳ zāviyesi" olduğuna göre, Bācdār Ḫānī'nın, halkın Sarışıh (Sarışeyh) dediği bu menzil ile Ulukışla arasında bir konak yeri olduğu kuşkusuz bulunmaktadır.

İşte XVI. yüzyıl yol ve menzilleri bakımından son derece önemli bir kaynak olan ve aynı zamanda yüksek bir sanat değeri bulunan Maṭrāḳçī'nın *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān* adlı bu eseri, Türk Tarih Kurumu'nun himmeti ile renkli olarak Tıpkıbasım halinde basılmış bulunmaktadır. Bu Tıpkıbasıma, Naṣūḥ'un hayatı, eserleri ve *Beyān-ı Menāzil* ... 'in incelenmesi ve değerlendirilmesi ile bu eserde resmi ve adı bulunan menzil adlarının, çağdaş ya da çağdaş olmayan kaynak ve araştırmalarda görülen konak adları ile karşılaştırılmalarından oluşan, aynı zamanda İngilizce'ye de çevrilmiş bulunan uzunca bir *Giriş* ile metnin açıklamalı ve nüsha farklarını da gösteren bir Çevriyazısı eklenmiştir. Bu vesile ile belirtmemiz gereken önemli bir husus, *Beyān-ı Menāzil* ... metninde bir çok imlâ ve hareke yanlışlarının bulunmasıdır. Bu yanlışlar hakkında bir fikir edinilmesi düşüncesiyle aşağıda bazı örnekler vermeği uygun görüyoruz:

Varak ve satır		*Beyān-ı Menāzil* ...'**deki yazılışı ve harekelenişi**	**Doğrusu**
1b, satır	1	قُدرَتَهُ	ḳudretuhu
	1	حِكمَتَهُ	ḥikmetuhu
	2	تَأيِير	te'yīd-i
	14	زَوَاهِر	ẓevāhir
2b, satır	7	فِي لاَرَضين	fī'l-arażīn
	7	مُبَشِّر	mübeşşer
3a, satır	1	حَسُدَ	ḥased
	7	مُقِرّ	maḳarr-ı
	16	مَوضَع	mevzi'-i
3b, satır	6	مَسفُوه	mesfūre
	12	مَنَاهُ	münāhu
	17	عَمَال	a'māl
4a, satır	1	نَصَفَت	naṣāfet
	1	دِينَانَت	dīyānet
	4	خَلَّدَت خِلاَفَتَهُ	ḫullidet ḫilāfetuhu
	9	غَزَاة	ġuzāt
	14	نُهضَت	nahżat-ı
4b, satır	8	مُدَافِعَيَه	müdāfa'aya
	8	مُقَارِعَيَه	muḳāra'aya
	15	مُدَاخِل	medāḫil

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Varak ve satır	*Beyān-ı Menāzil*...'deki yazılışı ve harekelenişi	Doğrusu
5a, satır 7	صَدْوَا	Ṣadāvā
7	دِينُور	Dīnever
16	حُلَّة	Ḥille
5b, satır 6	تَبلِيس	Bitlīs
12	نِهَارِى	nehārī
14	جَنُوبِى	cenūbī
6a, satır 4	اَيَاب	iyāb
9	المُؤبِد	el-mü'ebbed
13	تَذكَرَه	tezkere
15	صريحده	ṣarīḥada
7a, satır 10	طَرَه بُلُوسِ عَرَب	Ṭarablūs-ı Ġarb
16	بَرَجُك	Birecik
7b, satır 8	قُسطَنطِنِيدَن	Ḳosṭanṭıniyye'den
8a, satır 8	تِجَار	tüccār
10b, satır 1	رِقَاب	rikāb
1	مجَر	mecrī
11a, satır 11	مُخْلَب	mıḫleb
12a, satır 5	جَنكِز خَان	Cengiz Ḫān
13	خَيُول	ḫüyūl
12a, satır 15	مُصَدَاقِن	mışdāḳ
20b, satır 8	حشم	ḫutime
33a, satır 5	اصناف	inṣāf
12	صنطِى	żabṭī
34b, satır 9	اَمَرُ نَوَابَ	umerā' u nüvvāb
16	تَبَدَّ لَده	tebeddülde
35a, satır 12	مِئَ كَؤُفدُر	mü'ekkeddür
13	فِى الاَرضِ الله	fī arżillah
35b, satır 13	تَوفِيعَت	tevfīḳat
36a, satır 2	ويغا	veġa
39a, satır 10	تَتَقَا	tutuḳ
11	ضُلاَم	żelām
39b, satır 1	اَنجُمَاد	incimād
8	اَبَدَّت سَلطَنَتَهُ	ubbidet salṭanatuhu
9	بيل	pīl

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Varak ve satır	*Beyān-ı Menāzil*...'deki yazılışı ve harekelenişi	Doğrusu
40a, satır 10	شَطّ اُلُوب	Şaṭṭu'l-'Arab
40a, satır 11	جَوَاذِر البَصَرِيَّه	Cezā'irü'l-Baṣra'ya
45a, satır 3	فَرِيد دُرهَر	ferīd-i dehr
45b, satır 2	زِيبَد	Zebīd
5	مُحَرَّمِينُك	muḥteremeynün
5	بنى آمَمدَن	benī ümemden
7	طَوَالِم	ṭavā'if-i
9	بَادِيدَن	bādīyeden
46a, satır 1	مَرَش	Mar'aş
6	مُضَاهِرنَه	muẓāheret
10	واجب الامثَال	vācibu'l-imtiṣāl
15	حُسَّام	ḥüsām
46b, satır 2	شَرُوَيمَهْ	şirẓime-i
7	افقلاَقدَه	Eflāḳ'da
7	بَغدَادندَه	Buġdān'da
8	بُودَمدَه‌كى	Būdin'deki
48b, satır 7	صِفَتَه‌لرينُك	ṣuffalarınun
16	تدفيق	tedḳīḳ
17	تَشبِيد	teşyīd
50b, satır 3	مُحَارَاب	meḥārib
52b, satır 6	انجِدَادده	encidādda
56b, satır 3	جَمَجَمَه	Cumcuma
58a, satır 1	اَرهَرِين	ezhereyn
7	مراتب العدس	merātibu'l-ḳuds
59a, satır 3	مبنى	mübni
59b, satır 4	قبطان بيدا	Ḳıbṭiyān-ı beydā
67b, satır 1	حِلَلَه	Ḥille
70b, satır 1	صِفِر تير	ṣafīr-i tīr
71a, satır 2	المهار حق	ıẓhār-ı ḥaḳ
71b, satır 3	اَعدَاملَرِى	i'dāmları
4	نَدل	bezl-i
75b, satır 2	وزوزكادل	ve rüzgār-ı dil-
15	وضيام كِرِه‌وَن	ve ḫıyām-ı gerdūn
76a, satır 16	مَحمِيّه‌نَكْ نِيده	maḥmiye-i ḫaḳānīde

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Varak ve satır	*Beyān-ı Menāzil* ...'deki yazılışı ve harekelenişi	Doğrusu
76b, satır 8	مَذمُونُك	mezmūmuñ
8	خُطُون	ḫıṭṭa-i
76b, satır 9	مَهجُون	mehcūr
13	مُقبِض	mubġiż
14	بُرسَت	perest
17	هَوَايد	mevāyid
77a, satır 6	نيزان	nīrān
8	بَصَايِم	nişābım
77b, satır 1	كَندُوذُوكى	kendüñüzi
4	اَولِيَا	evvelā
78a, satır 4	شملاص	istiḫlāṣ-ı
10	تحنهٔ اعاديه	tehiyye-i iʿdāda
12	شناد	ṣunna-i
78b, satır 8	اكرَاد	Ekrād
13	سُدهٔ سُنيّه	südde-i seniyye
79a, satır 2	مَصَادِ ملَرى	muṣādımları
4	مَقدِم	muḳaddem
7	حصيره	ḥaṣīne
79b, satır 4	غَنيمَتُن دَردورمين	ġanīmetdür diyu zemīn-i
8	مَعَاضِندَه	muʿarıżından
9	فَلَكِى فَلَكِى	fulk-i feleki
80a, satır 3	مَشِيد	müşeyyed
4	سلطان پاشا	Süleymān Pāşā
7	پرده	berde
11	سَبَطنَت	şeytanet
11	مَقرُوسَهٔ	maḳarr-ı vesvese-i
15	مُستَقِرّ	mustaḳarr-ı
80b, satır 8	كُويِيَا	güyā
9	مقامينْ	muḳārin
11	كله اَعَدا بوكى خُدَان	kelle-i aʿdā berk-i ḫazān
81a, satır 8	نَهرِين	nehreyn
14	اعلام	aʿlām
14	كَرُو دولت	kerr-i devlet
81b, satır 6	عِتِضَارده	iʿtiżāż'da

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Varak ve satır	*Beyān-ı Menāzil* ...'deki yazılışı ve harekelenişi	Doğrusu
82a, satır 2	تَقوِين	taḳviyet-i
5	مَعرفت	maʿrūf
7	نويادهٔ	nevbāve-i
82b, satır 1	زِبَان تصرفده	zebān-ı taẓarruʿda
2	اَمَانَند	emānına
4	بيكرله	peykerle
7	سُمَات	simāt-ı
10	قُلُوتِي	felevātī
12	اَيوَان رُحَلْ	eyvān-ı rıḥal
83a, satır 1	تَرح زَدَا	terah-zidā
1	مُوجِبِيلَه	mevciyle
5	شفات اَدَب	şifāh-ı edeb
14	هرقة الحال	müreffehü'l-ḥāl
83b, satır 2	جِلهٔ	cilā-i
2	اَبنهٔ	āyīne-i
10	اعاد	اعان
84a, satır 6	ايتمار	imtiṣāl
84b, satır 2	ناج	tāc-ı
9	وَاجِب الكِرام	vācibu'l-ikrām
12	سُرُورُك	serverlik
13	لهو لاعه	levh u lāġa
15	آب دَار وَمَنُوت	ābdāra menūṭ
17	مقدصود	maḳṣūd
85a, satır 5	مُغبِض	mubġiż
13	عِدَايَت	ʿadālet
16	الآفاق	el-āfāt
86a, satır 4	فَلَك	fulk-i
14	مندفج	mündemic
15	انقيمَا	inḳıyād
86b, satır 2	عَدَدُمُك	ʿademün
10	ارخام	erḫā-i
91a, satır 5	همدم غارت	hedm-i ġāret
8	خَتم	ḫutime
10	صاحب قرون	Ṣāḥib-ḳırān

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Varak ve satır	*Beyān-ı Menāzil* ...'deki yazılışı ve harekelenişi	Doğrusu
11	قُضَّات	ḳużāt
13	مَلك	milk
14	اَعْدَاد	iʿdād
15	مقروبلرين	maḳrūnların
92a, satır 1	سُلطَانِ هُمَامَت	Sulṭān-ı himmet
6	خَيف	ḫayf
6	هوف	hedef
8	آسَاردن	esāretden
10	اَهلِ تِجَارِى	ehl-i ticāreti
12	بُغضُنِى	baʿżını
92b, satır 9	فِترَت	fetret
93a, satır 10	وعاي دنبردله	veġāy-ı neberdile
93b, satır 11	دُو زُوب	dūrūb
94a, satır 6	ضَرغَام	żırġām
95b, satır 4	بُورتُوب	bürünüb
12	مَقَام جُملَه‌دَه	maḳām-ı ḥamlede
96b, satır 2	شور سُورُورلرينك	şūr-ı şerleriniñ
3	نَا شِرَارِى	nār-ı şerrārī
6	آتش حبريله	āteş-i cengile
97a, satır 9	نفاد	infirād
12	صعب النبور	ṣaʿbu'l-ʿubūr
98b, satır 6	زُبَان	zebān
9	رِبطَلَه	rabıṭla
17	عَقد	ʿıḳd
17	سُوَر	sūr
102b, satır 14	تَتَق	tutuḳ
14	تُفَّاس	nefāyis-i
16	صُفرَاء	ṣafrā-i
103a, satır 1	بلا تسنيب	bilā-tensīb
13	طيب الحَان	ṭayyib-elḥān
103b, satır 5	مُقتِنِ	muḳannin-i
107a, satır 5	فقر الدين	fuḳarālarīn
10	جلهَانتاب	cihān-tāb
12	همدَم خَسَارَت	hedm-i ḫasāret

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İşte bunlar ve benzeri diğer yanlışları, bilgin kişiliği yanında, aynı zamanda değerli bir hattat olduğu bilinen Naṣūḥ'un yapmış olabileceği pek düşünülmemek gerekir. Bu eserin, aslında onun sorumluluğu altında bir ekibin birlikde çalışmasının ürünü olarak ortaya çıkmış bulunduğunu düşünmek daha doğru olacaktır. Gerçekten bu metinde görülen imlâ yanlışları ile eksik cümlelerin bazılarını, Naṣūḥ'un bir diğer eserinin yardımı ile düzeltmemiz ve tamamlamamız mümkün olmaktadır. Hatırlanacağı üzere, Naṣūḥ, *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn* ... metnini, daha sonraları *Süleymān-nāme*'sinin ilgili yerine aynen almış bulunuyordu. *Süleymān-nāme*'nin Revan (TSMK Revan 1286) nüshası sayesinde, *Beyān-ı Menāzil* ... metnindeki imlâ yanlışlarının çoğunu düzeltmiş, eksik cümlelerini de tamamlamış bulunuyoruz. Her iki metinde de bulunmayan ve bizim metne eklemek gereğini duyduğumuz sözcükler, < > şeklinde köşeli parantez içine alınmıştır. Revan nüshasında bulunan *Beyān-ı Menāzil* ... metnini düzeltici ve tamamlayıcı nitelikteki sözcük ve cümleler ise ( ) bu şekilde yuvarlak parantez içinde olarak asıl metne alınmış, *Beyān-i Menāzil* ...'deki yanlış yazılmış sözcükler de notlara alınarak karşılaştırma yapma olanağı sağlanmıştır. Ancak notlara alınan Arap harfli sözcükleri harekeleme olanağı bulunmadığından, notlara, bu sözcüklerin metindeki yanlış harekelerini yansıtan okunuşlarını da eklemek gerekmiştir.

Bu vesile ile belirtmeyi yararlı gördüğümüz bir nokta da, Naṣūḥ'un minyatürlü *Tārīḫ-i Feṯḥ-i Şiḳlōş* adlı eserinin, minyatürsüz eksik bir nüshasının T 3760 No.'da kayıtlı olarak Istanbul'da Üniversite Kitaplığında bulunduğu; Dresden'de Saechsische Landesbibliothek 391 numarada kayıtlı bulunan I. Selīm dönemine ait minyatürlü nüshanın da Maṭrāḳçī'nin eseri olabileceğidir[12]. Bu minyatürlü yazma ile, Naṣūḥ'un, kendi direktif ve sorumluluğu altında hazırlanmış minyatürlü eser sayısını, dörde çıkarmamız mümkün olmaktadır.

Böylece bu konudaki sözlerimizi sona erdirirken Naṣūḥ'un bu değerli eserinin bu şekilde basılması işinin, benim sorumluluğum altında yapılmasına karar vermiş olan ve bu eserin en iyi bir şekilde basılması için Türk Tarih Kurumu'nun bütün olanaklarını seferber eden başta Kurum Başkanı Sayın Hocam Ord. Prof. Enver Ziya Karal ve Kurum Genel Müdürü Sayın Uluğ İğdemir olmak üzere Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulunun sayın üyelerine, o sırada bu kurulda birisi Asbaşkan, öteki de üye olarak bulunan ve bu eserin bu şekilde basımına özel bir ilgi gösteren değerli arkadaşlarım Prof. Dr. Adnan Sadık Erzi ile Prof. Dr. Şerafettin Turan'a teşekkür etmeyi zevkli bir görev saydığımı belirtmek isterim. Önsöz ile Giriş'in menzil adları dışında kalan asıl bölümünü İngilizce'ye çeviren Dr. Mehmet Dağ; Çevriyazı metnini baştan sona okuyarak, düzeltmelerde ve böylece daha az hatalı bir Çevriyazı metni elde edilmesinde yardımcı olan Dr. Abdülkadir Şener ve Dr. İsmet Kayaoğlu gibi üçü de eski öğrencim olan genç bilim adamı arkadaşlarıma, dizinlerin hazırlanmasına emek vermiş olan A. Ü. İlâhiyat Fakültesinin değerli Arapça okutmanı, Kitaplık eski müdürü Sayın İhsan İnan'a teşekkür ederken mutluluk duymaktayım. Son olarak da, bu eserin, dizgi ve basımı sırasında göstermiş oldukları gayret ve titizlikle baskıya üstün bir nitelik kazandırmış olan Türk Tarih Kurumu Basımevi'nin ilgili yönetici ve teknik elemanlarına teşekkür borçlu bulunduğumu belirtmek istiyorum.

Perşenbe, 17.VI.1976,
Küçükesat, Ankara. HÜSEYİN G. YURDAYDIN

[12] Bu yazmadan çektirmiş olduğu resimleri gösteren Dr. Ahmet Uğur'a teşekkür ederim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

PREFACE

Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān by Naṣūḥü's-Silāḥī, well-known as Maṭrāḳçī or Maṭrāḳī, has an important place among his various works, especially among those on history. This work, as it seems, is part of a larger work on Ḳānūnī's reign which particularly deals with his 1533-1536 first Persian campaign. As it appears from the fact that Naṣūḥ, during this campaign, made the pictures of the campaign-stops with their names written on each picture, he might have intended this work to be a *Menzil-nāme*. His wide knowledge on these matters is reflected even in his non-miniatured historical works.

As it is known, works that we call *Menzil-nāme* inform us of the camp-sites or the stages on a specific route and of the distance between them. Naṣūḥ, in giving a particular distance, uses mile as a measure, though the measure commonly used is determined by hour. Considering the means of transport and the walking capacity of the armies in the time, the information given about the distance of each place is as great a help as the choice of a camp-site. But not all the works of this kind have this characteristic; there are also some works which inform us only of the list of the campaign stops, and Naṣūḥ's work transcribed on the following pages is of this kind. We find the above-mentioned information about the distances of each place between İstanbul and Tebrīz in a unique Marburg manuscript of a different work by Naṣūḥ himself, which deals with Ḳānūnī's 1548 second Persian campaign. This manuscript helped us great deal in identifying the names of the places written above the pictures of *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān*. To give an example, the stage called Bey Çayırı before the fortress of Niğde is established with the help of this manuscript. Among other places which we have established are Ḳuşçu Ḥasan Çayırı and the village of Yapāḳ Çayırı between Sivās and Erzincān. Moreover the stage called "Ġaybın ovası within the boundaries of Rāḥat ili (Rāḥat ili, Ġaybın ovası) on the river Ḳızılırmak just after Sivās seems to be the very place where the dervish convent, Dāru'r-Rāḥa is situated. This convent dated 720/1320 belongs to Kemālu'd-Dīn Aḥmed b. Rāḥat who was given charge of preparing the trausseau of Selçuḳ Ḫātūn, the sister of Keyḫüsrev III of the Selçuḳlu Dynasty, for her marriage with Argun, the son of Ilhan Abaka Ḫān in the second half of the XIIIth century. It is also known that this convent had a pious foundation (vakfiye) dated 721/1321[1]. There was in fact in the same locality a Caravanserai called Kervānsarāy-ı Isfaḥānī or Ibn Rāḥat

[1] See, İ. Hakkı – R. Nafiz, *Sivas Şehri*, İstanbul 1928, pp. 125-126; O. Turan, *Celāleddin Karatay, Vakfiyesi...*, pp. 57, 61; N. Kaymaz, *Pervāne Muʿīnü'd-Dīn Süleymān*, Ankara 1970, p. 146, n. 21.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ḫānī or Ribāt-i Kemālu'd-Dīn b. Râhât. This caravanserai was built by Isfahānī and reconstructed in the same era by Ḥāce Kemālu'd-Dīn Aḥmed b. Rāhat.[2]

We must further point out that the pictures found in *Beyān-i Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān*, further from being symbolical, are the true representations of towns, villages and other localities. Prof. Dr. Semavi Eyice, not agreeing with this common view, is of the opinion that it is extremely difficult to reveal which part of Naṣūḥ's picture of Konya (see, Facsimile, 17a) is true to its reality[3]. It has in fact considerable difficulty and takes too much time to study the extent to which buildings in the pictures of Naṣūḥ reflect their real state. But it is true, as Prof. S. Eyice agrees, that the buildings in this picture were drawn upon observation regarding their respective sites. Prof. Dr. Eyice is also doubtful about the stages between Konya and Ereğli in Naṣūḥ's picture. For this he makes the following remarks: "It is said in the *Menzilnāme* prepared for Ḳānūnī's ʿIrāḳeyn campaign that the army passed through Ḳarapınār. A miniature of this place is also given in the same work. But Naṣūḥ shows on the above part of this miniature a place where mountains and a spring at their feet are seen. The name of this place is recorded as "Ḳırḳpınār nām-ı diger Ḳarapınār". This spring forms later two separate streams between which we see a small town called Aḳçaşār (Aḳçaşehir). On the below part of the same miniature is shown a marshy lake recorded as "Tuzgölü nām-ı diger Ulakî çayırı". It is certain that this picture represents a piece of land between Konya and Ereğli which it is difficult to identify"[4]. First, we must point out that this picture, contrary to Prof. Eyice's remarks, shows, not a piece of land between Konya and Ereğli, but three different stages between the same towns. The first stage in Konya-Ereğli direction is known, as Naṣūḥ correctly records, by the name "Ḳırḳpınār nām-ı diger Ḳarapınār". The name of this place is also recorded by Maṭrāḳçī in his work on 1548 second Persian campaign. The same name occurs as "Ḳırḳpınār" in Ferīdūn and Leunclavius. Leunclavius writes it like "Kerk Bigiar". This place, as Naṣūh in his second work and Leunclavius assert, is 16 miles away from Ḳonya. (See, Introduction, p. 67). We may therefore say that this place has no connection whatsoever with the subject-matter of Prof. Dr. S. Eyice's paper, i. e., with the famous Ḳarapınār to the east of Konya on which is founded a town called Sulṭānīye in the reign of Selīm II (1566-1574). On the other hand it is very interesting to see Kātip Çelebi recording a place called [5] "بكار اوغلى" as the last stage in Ereğli-Konya direction on the pillgrimage route after Ḳarapınār and Ismil which is of course the first stage in Ḳonya-Ereğli direction. Ord. Prof. Dr. F. Taeschner has read this record of Kâtip Çelebi as "Bıñār Oylu"[6]. Prof. Dr. Halil Sahillioğlu, the editor of the Stages (*Menzil-nāme*) of the Baġdād campaign of Murād IV, observes that the first stage in Ḳonya-Ereğli direction is the "Menzīl-i Bīkārīoğlu", which takes four hours from Ḳonya[7]. It seems to be the very place

[2] See, M. K. Özergin, *Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları*, İÜEF Tarih Dergisi, XV, 20 (March 1965), p. 152.

[3] See, Prof. Dr. S. Eyice, *Konya'nın Alâeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflâtun Mescidi*, İÜEF San'at Tarihi Yıllığı, IV (1970-71), p. 279.

[4] See, Prof. Dr. S. Eyice, *Sultaniye = Karapınar'a Dair*, IÜEF Tarih Dergisi, XV, 20 (March 1965), p. 124

[5] See, *Cihān-nümā*, 628.

[6] See F. Taeschner, *Das Itinerar des Ersten Persienfeldzuges des Sultans Süleyman Kanuni 1534/35 nach Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, ZDMG, 37 (112), Wiesbaden 1963, s. 67.

[7] Prof. Dr. H. Sahillioğlu, *IV. Murād'ın Bağdād Seferi Menzil-nāmesi*. TTK Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi, II (1965), nos. 3-4, p. 16.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kātip Çelebi mentions as "Bıñāroğlu" or perhaps "Bekāroğlu". It is highly possible that Naṣūḥ's picture of Ḳırkpınār belongs to this place, since the above-mentioned three names refer to the first stage after Ḳonya. Similarly we may take it as certain that the place called by these three names has no connection with Ḳarapınār which is far distant from Ḳonya in the eastern direction.

In the middle of the same miniature we see the picture of the stage called Aḳçaṣār. But Naṣūḥ, in his above-mentioned second work, records another stage called "Ḳaracadāġ dibinde Pınār". This stage is found in Ferīdūn as "Ḳaracadāğın Pınārī" and in Leunclavius as "Caratze dag". As Maṭraḳçī and Leunclavius record, it is 12 or 14 miles from Ḳırḳpınār. In Kātip Çelebi's *Cihān-nümā* and in the *Menzil-nāme* of the Baġdād campaign of Murād IV this place is named as Pınārbāşī. Pınārbāşī is therefore another name given to Ḳaracadāğın Pınārī, 12 or 14 miles from Ḳırḳpınār or Bıñāroğlū or perhaps Bekāroğlu. The above account also shows that the word Pınār is annexed to most of the names in this region. We may therefore conclude that Aḳçaṣār, which is seen in the middle part of Naṣūḥ's miniature is no more than the stage after this Pınārbāşī or Ḳaracadāğın Pınārī. It is 28 miles from Ḳaracadāğın Pınārī. The name is mentioned in Maṭraḳçī's above-mentioned second work as "Eski il ḳażāsına tābiʿ Aḳçaṣār yanında göl"; in Ferīdūn as "Ḳapāġun Aḳçaṣārī" or "Ṭabāġun Aḳçaṣehri"; in Kātip Çelebi as "Aḳçaṣār" (see, Introduction, p. 67); and in the *Menzil-nāme* of the Baġdād campaign of Murād IV as "Aḳçaṣehir". This place seen in Kiepert as "Aktscheshah" is situated on the route towards the south point of Ḳonya plain.

The name of the stage on the below part of the same miniature which in our opinion Prof. Dr. S. Eyīce misread as "Tuzgölü nām-ı diger Ulākī çayırı" is in fact "Düden gölü nām-ı diger Ulālī çayırı" (see, Introduction, p. 68). The same stage or the one near it is named in Maṭraḳçī's *Menzil-nāme* of 1548 second Persian campaign as "Düden gölün geçüb Adābāġ"; in Leunclavius as "Adabag" only; in Ferīdūn as "Ada". As Ord. Prof. Dr. F. Taeschner pointed out, Düden is on the south coast of Aḳgöl and has no connection whatsoever with the famous Tuzgölü. And Adābāġ is on the south of the peninsula in the southern part of Aḳgöl. It is therefore clearly seen that the route followed during this campaign proceeded along the south coast of Aḳgöl. The name of this place is also recorded in Kātip Çelebi and in the chronicles of Murād IV as "Gölbāşī". The names of all these stages show that the army proceeded during this campaign along Çarşamba stream, the north foot of Ḳaracadāġ, Aḳçaṣār and the south coast of Aḳgöl, namely along the southern line of Ḳonya plain. The pilgriamge route along Ismil, Ḳarapınār and the north coast of Aḳgöl seems to have been improved in subsequent years. All these facts contribute to the view that Naṣūḥ drew his pictures on observation, and that they are the true representotions of what he had seen during his itineraries with the Ottoman army.

On this occasion we should like to concern ourselves with the stages between Ilgın and Konya. Prof. Dr. Halil Sahillioğlu reads the name of the stage, one or two stages further from Ḳonya, as "Gülmih" in one place and as "Gülmüç" in another[8]. This place in Naṣūḥ's *Beyān-ı Menāzil* ... seems to be the first stage before Ḳonya in Ilgın direction. Its name is recorded between the pictures of two high

[8] See, Prof. Dr. H. Sahillioğlu, *op. cit.*, p. 7, 16.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mountains with neatly drawn fortresses as "كرمك بلى". These two words should be read as "Gürmük beli" or "Gürmik beli" or more correctly as "Germük beli". Regarding this place it is interesting to see a village called "Gülmük" in one of Kiepert's maps. The name of this place is however recorded in Maṭrāḳçī's work on Ḳānūnī's 1548 Persian campaign as "كلەمچ بلى دبنده كيقوش خانى"; in Ferīdūn as "كلميچ بلى"; and in Leunclavius as "Kilepegi dagi yakınında Caruanserai Jeikus". We propose in this connection the following possible readings: Naṣūḥ's recording as "Gülemeç beli or Gilemeç beli dibinde Keykāvus Ḫānī" and Ferīdūn's recording as "Gülemīç beli" or in a way similar to Leunclavius' reading as "Gilemīç beli"[9]. On the other hand we assume that the place between Zincirlikuyū and Bozüyük is not commonly called "Pazaryeri" as Prof. Dr. H. Sahillioğlu claims, but Pazarcık.

One other place the locality of which we should like to ascertain is "Bācdār Ḫānī". Of this place Prof. Dr. M. Kemal Özergin says that its exact locality, though somewhere on the Taurus mountains along Ḳonya-Taurus route, can not be determined[10]. In giving the names of the stages in Adana-Ulukışla direction, Ferīdūn makes mention of this caravanserai as "Bācdār Ḫānī geçilüb dağdan ḫalāṣ olub Uluḳışlā"[11]. The first stage before Bācdār Ḫānī is similarly recorded by Ferīdūn as "Ḳalʿa-i Gülek kurbünde Ṣārūışīḳ zāviyesi". It is therefore certain that Bācdār Ḫānī should be a stage between the dervish convent called after the name Ṣārūışīḳ (Ṣarışeyḫ, Ṣarışıh) and Uluḳışlā.

Maṭraḳçī's *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān*, important for its artistic value and as a source for the XVIth century routes and halting-places, has now been reproduced in colour under the auspices of the Turkish Historical Society. To this facsimile is added a study on Naṣūḥ's life and works, *Beyān-ı Menāzil...*, the names of the stages found in this work with their pictures. We made a comparative study of the names of these stages in the light of old sources and recent researches. It also includes an English translation of this study and a transcription of the text of the above-mentioned work with an apparatus criticus. Here we must mention that there are many errors of dictation in the text of the *Beyān-ı Menāzil...*; for example, the word "şirzime-i" is written in fol. 46b, line 1, like شَرُويَمَهٔ; "bezl-i" in fol. 71b, line 4 like ندل; "nişābım" in fol. 77a, line 8 like بصايم, and "şunna-i" in fol 78a, line 2 like شناط or شناد. (See, for the other examples, pp. XI-XVI). It is unthinkable that Naṣūḥ, being a learned man and a well-known calligrapher, should have done these mistakes himself. It would be more correct to think that a team under the supervision and responsibility of Naṣūḥ took part in the production of this work. We have been able to correct the errors found in this work and to complete the text only with the help of Naṣūḥ's another work, *Süleymān-nāme*. As it will be remembered, Naṣūḥ placed the text of the *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn* ... in the proper part of the *Süleymān-nāme*. In the correction of most of the errors and in the completion of the missing words this work helped us great deal. The words, not found in either

[9] See also, *Introduction*, p. 66.

[10] See, M. K. Özergin, *Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları*, İÜEF Tarih Dergisi, XV, 20 (March 1965), p. 163.

[11] See, Ferīdūn, *Münşe'āt...*, I, 598; see also, *Introduction*, p. 113.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

works but added by us to the text, were shown between < >. The corrective and complementary words, taken from the Revān MSS of *Süleymān-nāme*, were inserted the text in paranthesis ( ), and the errors found in the *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irāḳeyn* ... will be seen in footnotes.

Here it will be of benefit to draw attention to the fact that a non-miniatured and incomplete copy of Naṣūḥ's *Tārīḫ-i Feṭḥ-i Şiḳlōş* is found in the University Library of Istanbul, No. T 3760. It is also probable that the miniatured work on the reign of Selīm I registered under No. 391 in Dresden Saechsische Landesbibliothek, belongs to Naṣūḥ himself[12]. With this miniatured manuscript the number of the works prepared under Naṣūḥ's supervision and responsibility amounts to four.

To end my words, I should like to express my gratitudes first of all to my learned teacher Ord. Prof. Enver Ziya Karal and to Mr. Uluğ İğdemir, the General Director of the Turkish Historical Society, and to the respected members of the Administrative Council of the same society for their decision on the publication of this valuable work of Naṣūḥ under my responsibility and for all the facilities of the Society they put at my disposal so as to have this work published in the best way possible. I also take this opportunity to thank my friends, Prof. Dr. Adnan Sadık Erzi and Prof. Dr. Şerafettin Turan, for their particular attention in the publication of this work. I feel happiness in thanking my ex-students and young scholars, Dr. Mehmet Dağ for the translation of this work (excluding the list of the stages in the Introduction) into English; Dr. Abdülkadir Şener and Dr. İsmet Kayaoğlu for reading the proofs of the transcription and thus reducing the possibility of error to the least. I should also like to thank Mr. İhsan İnan who is the Lecturer in Arabic language and ex-Librarian of the Faculty of Divinity, Ankara University, for preparing the Indices. Finally my thanks to the manager and the staff of the Turkish Historical Society Press for the excellent work they have done in its publication.

Thursday,17th June 1976
Küçükesat, ANKARA. H. G. YURDAYDIN

[12] I should like to thank Dr. Ahmet Uğur for showing me the pictures taken from this manuscript.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GİRİŞ
(INTRODUCTION)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

I. BÖLÜM

I. NAṢŪḤ'UN HAYATI VE ESERLERİ

1. ADI, MEMLEKETİ, EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ BİLGİLER

Kanunî devrinde yaşayan tarihçi, matematikçi, hattat, silâhşör ve nihayet ressam olarak ün kazanmış olan Maṭrāḳçī Naṣūḥ'un doğum tarihi bugün için tespit edilememiş durumdadır. Daha sonra hakkında bilgi verilecek olan Yavuz Sultan Selim zamanında "evail-i şafer 923"/1517 yılı ocak ayı sonlarında tamamladığı matematiğe ait ilk eseri *Cemāl el-Küttāb ve Kemāl el-Ḥüssāb*'ın bugün için tek olduğunu sandığımız nüshasında künyesini hem "Naṣūḥ b. Abdullah"[1] hem de "Naṣūḥ b. Karagöz el-Bosnevî"[2] şeklinde kaydetmiş bulunmaktadır. Naṣūḥ'un bu ilk eserinde künyesinin bu iki şekilde kaydedilmiş bulunması, bazı tereddütleri giderici bir nitelik taşımaktadır. Çünkü böylece meselâ Prof. A. Gabriel'in sandığı gibi bu iki künye, iki ayrı kişiye ait bulunmamakta, aslında Naṣūḥ'un tam künyesinin Kâtip Çelebi'nin kayıtlarına da uygun olarak Naṣūḥ b. Karagöz b. Abdullah olduğu ortaya çıkmaktadır. Böylece Naṣūḥ'un neden aynı zamanda "İbn Karagöz"[3] lakabıyle tanındığı hususu da açıklanmış olmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken diğer önemli bir husus da bu vesile ile onun Bosnalı olduğunun anlaşılmış bulunmasıdır. Bu arada Breslau Şehir Kütüphanesinde bulunan ve Brockelmann'ın yanlış olarak 25 safer 787/8 nisan 1385 tarihli olarak gösterdiği, ancak C. F. Seybold'un doğru bir şekilde 5 safer 987/3 nisan 1579 tarihinde yazılmış bulunduğunu tespit ettiği bir *Kur'ān* tefsirinin müstensihinin adının Hüseyin b. Naṣūḥ el-Vîsokovî olduğu anlaşılmaktadır. C. F. Seybold, bu müstensihin babasının, şüphesiz Kâtip Çelebi'den naklen, 940/1533 yılında öldüğünü söylediği "Naṣūḥ el-Miṭrāḳî" olabileceğini ileri sürmüştür[4]. Naṣūḥ'un *Süleymānnāme*'sinde bulunan bir kayıttan onun "Mehmed" isimli bir oğlu olduğu bilinmekle beraber, "Hüseyin" adlı başka bir oğlu bulunduğu hakkında herhangi bir bilgimiz yoktur. Ancak adı geçen bu hattatın memleketi olan Visoko, Saraybosna (Sarajevo)'nın kuzeybatısında bulunmaktadır. Bosnalı olduğu sanılan Naṣūḥ'un bu kasabadan olabileceği, tamamıyle imkânsız bir husus olarak tabiîdir ki düşünülemez. Naṣūḥ'un Bosnalı olduğu hakkında matematiğe ait ilk ese-

[1] bkz. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T 2719, varak 1 Ib.

[2] *Aynı yazma*, varak 2a.

[3] İsmail Paşa el-Bağdadî, *Hediyyet el-'Arifîn esma' el-Müellifîn ve aṣār el-Muṣannifîn*, II, 494.

[4] C. F. Seybold, *Ein anonymer alter türkischer Kommentar zum letzten Drittel des Korâns in drei Handschriften zu Hamburg, Breslau und im Britischen Museum*, Festschrift Eduard Sachau zum siebzigsten Geburtstage gewidmet von Freunden und Schülern, Berlin 1915, s. 326-332.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rinde geçen bu kayıt, onun, devşirilmiş olabileceği hususunu akla getirmekte ise de babasının adının "Karagöz" olması – ki bu da, isimden ziyade lakaba benzemektedir – bu hususu biraz şüpheli kılmaktadır. Böyle bir durum bahis konusu ise, dedesinin devşirilmiş olabileceği de akla gelebilir. Nitekim 'Āşık Çelebi'nin onun hakkında verdiği bilgiler de, bu görüşü doğrulayıcı bir özellik göstermektedir. Gerçekten 'Āşık Çelebi'nin verdiği bilgilere göre Maṭrāḳçī Naṣūḥ, Enderun'da öğrenim görmüştür. Cülûsundan sonra Sultan II. Bayezid'in bu okula hoca tayin etmiş olduğu ve ömrünün sonuna kadar bu görevde kalmış olan Ṣa'ī'nin öğrencisi idi. 'Āşık Çelebi'nin anlattığına göre, saraydan çıkan bütün "mânâ ve marifet" sahibi kişiler, Ṣa'ī'nin öğrencisi idiler. Zaten esas itibarıyle eserinde Ṣa'ī üzerinde duran 'Āşık Çelebi, onun bu "mânâ ve marifet" sahibi öğrencilerinin seçkin bir temsilcisi olarak "Maṭrāḳçī Naṣūḥ" hakkında bilgi vermektedir[5].

2. NAṢŪḤ'UN YAZI HAYATINA GİRİŞİ: *CEMĀL EL-KÜTTĀB VE KEMĀL EL-ḤÜSSĀB* (923/1517)

Böylece Naṣūḥ'un, II. Bayezid devri (1481-1512)'inde, büyük bir ihtimalle de bu devrin son yıllarında saray okulunda öğrenci olduğu anlaşılmaktadır. Bugünkü bilgilerimize göre, onun yazı hayatına girişi ise, Yavuz Sultan Selim (1512-1520) zamanına rastlamaktadır. Naṣūḥ'un bu ilk eseri matematiğe aittir. Bir vesile ile daha önce de adını andığımız *Cemāl el-Küttāb ve Kemāl el-Ḥüssāb* adını taşıyan bu eserin, bu gün 14 zilkade 966/18 ağustos 1559'da istinsah edilmiş bir nüshasına sahip bulunmaktayız[6]. Eserin girişinde açık bir şekilde belirtildiği üzere bu eserin kaleme alınışı, "evail-i ṣafer 923"/ocak sonları 1517 yılında olmuştur. Eser, iki bölüm halinde hazırlanmıştır. Birinci bölümde rakamlar, dört işlem, kesirler, ölçekler üzerinde durulmuş, bütün bu meseleler aslında 55 varak olan bu yazmada 22 fasıl halinde ele alınmıştır. Ancak varak 50 b'de başlayan 22. fasıl, yanlışlıkla 23. fasıl olarak kaydedilmiştir. Eserin ikinci kısmında müteferrik meselelerden bahsedileceği ifade edilmişse de bu nüshada bu kısmın yer almadığı görülmektedir. Kâtip Çelebi'nin[7] ve ondan naklen konu ile ilgilenmiş diğer yazarların, bu eserden başka Naṣūḥ'un aynı yıl Yavuz Selim için *el-Ken'aniyye fi'l-Ḥisāb* adı ile bir eser daha yazdığından bahsetmeleri, B. M. Tahir'in bu iki eserle birlikte, Naṣūḥ'un ilk eseri *Cemāl el-Küttāb*...'ı geliştirmek suretiyle Kanunî devrinde 940/1533 yılında kaleme aldığı *'Umdet el-Ḥisāb* adlı telifini de Yavuz Selim için 923/1517 yılında yazılmış göstermeleri doğru değildir[8]. Gerçekte Naṣūḥ'un matematiğe ait biri 923/1517 yılında Yavuz Selim için, diğeri de Kanunî devrinde 940/1533 tarihinde kaleme alınmış iki eseri vardır. Ancak eserin incelenmesinden anlaşıldığına göre, Naṣūḥ, matematiğe ait ikinci eserini, birincisini yeniden ele almak ve esas itibarıyle de onun sonuna bazı ilâveler yapmak suretiyle meydana getirmiştir. Naṣūḥ'un hayatı ve eserlerini kronolojik bir şekilde anlatacağımız için bu eser hakkında bugün için tespit edebildiğimiz 6 yazma nüshasına göre yeri gelince geniş bilgi verilecektir.

---

[5] bkz. 'Āşık Çelebi, *Meşa'ir el-Şu'arā*, British Museum, Or. 6434, varak 153a.

[6] Istanbul, Üniversite Kütüphanesi, T 2719.

[7] Kâtip Çelebi, *Keşf el-Ẓünūn*, I, 594; II, 1166, 1520.

[8] Bu arada meselâ M. Cevdet'in *'Umdet el-Ḥisāb*'ın Kanunî adına 967/1560 yılında kaleme alınmış olduğundan bahsetmesi de doğru değildir. bkz. Osman Ergin, *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, Istanbul 1937, s. 370, 702. 967/1560 yılı, M. Cevdet'in gördüğü *'Umdet el-Ḥisāb*'ın Nuruosmaniye nüshasının istinsah tarihidir. Bu eserin 950/1543 yılında yapılmış, bugün için en eski sayabileceğimiz bir istinsahı ise, British Museum (Or. 7988)'da bulunmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

3. NAṢŪḤ'UN MISIR'DA SİLÂH VE MIZRAK OYUNLARINA KATILMASI (923-926/1517-1520)

Yavuz Selim (1512-1520) devrinde işaret edildiği üzere 923/1517 yılında matematiğe ait ilk eserini vermiş olan Naṣūḥ'un bu sıralarda aynı zamanda iyi bir silâhşör olarak ün kazanmaya başladığı da anlaşılmaktadır. *Maṭrāḳ Oyunu*'nda[9] ve silâhşörlükte akranına olan üstünlüğünü belirten 'Āşık Çelebi[10], Celālzāde Mustafa[11] ve Gelibolulu Mustafa 'Ālî'nin[12] sözlerini, onu, bütün Osmanlı ülkelerinde eşine rastlanmayan üstat bir silâhşör olarak metheden Kanunî'nin 936/1529 tarihli bir beratı[13] da doğrulamaktadır. Bu berat'ta verilen bilgilere göre Naṣūḥ, Hayr Bey'in valiliği sırasında Mısır'a giderek orada bulunan ünlü silâhşörlerle birlikte türlü silâh ve mızrak oyunları yarışmalarına katılmış, efsanevî kahraman Rüstem gibi hamleler yapmak suretiyle, bütün diğer yarışmacıları saf dışı bırakmıştır. Bilindiği üzere Mısır'ın Yavuz Sultan Selim eliyle 923/1517 yılında alınmasından sonra aslında Mısır'ın Çerkez beylerinden olup Selim tarafından oraya vali tayin edilmiş olan Hayr Bey'in bu görevi Kanunî'nin ilk yıllarında da devam etmiş ve kendisi Kanunî'nin 928-29/1522-23 Rodos seferi sırasında yaklaşık olarak ramazan 928/temmuz 1522 tarihlerinde Mısır valisi bulunduğu bir sırada ölmüştür[14]. Bu duruma rağmen Naṣūḥ'un, Kanunî'nin berat'ında anlatılan yarışmalara, Kanunî'nin hükümdar oluşundan (926/1520) önce, Yavuz Selim'in saltanatının son yıllarında katılmış olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Şehzade Süleyman'ın 926/1520 yılında cülûsundan hemen biraz sonra Naṣūḥ'un yeni ve önemli bir işe giriştiğini, İslâm tarihinin en önemli kaynaklarından birisi sayılan Muhammed b. Cerîr el-Ṭaberî'nin ünlü tarihi *Tarîḫ el-Rüsūl ve'l-Mülūk*'u Arapça aslından Türkçeye çevirmeye başladığını görüyoruz.

4. ṬABERÎ TARİHİ ÇEVİRİSİ: *MECMA' EL-TEVĀRÎḪ* (926/1520)

Bilindiği üzere hilkatten 302/915 yılına kadar gelmekte olan bu ünlü eser, daha yazarının 310/923 yılındaki ölümünden 40 yıl geçmeden 352/963 yılında Samanoğulları Hükümdarı Mansur b. Nuh'un emriyle vezir Ebu Ali Muhammed el-Bel'amî (ölm. 386/996) tarafından özet halinde Farsçaya[15]; daha sonraları da değişik adlar altında Türkçeye çevrilmiştir.

Ṭaberî tarihinin Türkçeye ilk çevirisinin Bel'amî'nin Farsça tercümesinden 710/1310-11 yılında Hüsameddin Çelebi tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Ṭaberî tarihinin Türkçe çevirilerine ait yazmalar üzerinde yapılan incelemeler, XIX. yüzyıl

---

[9] *Maṭrāḳ*, genel olarak "değnek, sopa, talimci şişi; *maṭrāḳcī* da "döğmeli şişle talim öğreten adam, talimci" anlamlarına gelmektedir. bkz. Ş. Sami, *Kamus-ı Türkî*, Dersaadet 1318, II, 1363. Evliya Çelebi'ye göre, *maṭrāḳ*, genellikle şimşir ağacından yapılır, cilâlanır; lobut biçiminde ancak biraz daha büyük ve ağırcadır. Rakipler, ellerine birer *maṭrāḳ* alarak, meydana çıkarlar ve çarpışırlar. Bu karşılaşmada amaç, rakibin kafasına vurabilmektir. Karşı tarafın darbelerinden ustaca sıyrılabilmek de maharet sayılır. *Maṭrāḳ* oyunu, 160 çeşit bend (oyun)'e ayrılmıştır. En ünlüleri *kesme, bağla, sâni, bagal, kulak, bağlatop, top-kafa* adını taşıyan oyunlardır. IV. Murad, bu oyunlardan 70 kadarını bilmekte idi. bkz. *Seyahatname*, Dersaadet 1314, I, s. 257; M. Sertoğlu, *Türklerde Spor*, Resimli Tarih Mecmuası, sayı 53 (mayıs 1954), s. 3096-3100; H. G. Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, Ankara, 1963, s. 2 vd.

[10] bkz. *Meşa'ir el-Şu'arā*, British Museum, Or. 6434, varak 153a.

[11] bkz. *Ṭabaḳāt el-Memālik ve Derecāt el-Mesālik*, Viyana, Nat. Bibl., No. H.O. 41 (Flügel, II, Nr. 1010), varak 136a, b.

[12] bkz. *Künh el-Aḫbār*, British Museum, Or. 7892, varak 34a.

[13] Bu *berat*'ın bir sureti, Naṣūḥ'un matematiğe ait eseri, *'Umdet el-Ḥisāb*'ın 2984 No.'da kayıtlı olan Nuruosmaniye Kütüphanesi nüshasının sonunda bulunmaktadır. Bu suretin transkripsiyon ve tıpkıbasımı için bkz. bizim, *Matrakçı Nasuh*, Ankara 1963, s. 10, 11, 70, 71.

[14] bkz. H. G. Yurdaydın, *Kanunî'nin cülûsu ve ilk seferleri*, Ankara 1961, s. 41, not 205.

[15] Bazı Türkçe tercümelere de esas olan bu Farsça çeviri, 1867'den itibaren birkaç defa Fransızcaya, 1879'da da Almancaya çevirilerek yayınlanmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sonlarında İstanbul ve Kahire'de olmak üzere beş defa basılmış olan nüshanın, bu ilk çeviriye ait olduğunu ortaya koymaktadır. Bu eserin Türkçeye olan ikinci çevirisi, Fatih devrinde 881/1477 yılında Hüseyin b. Sultan Ahmet tarafından yapılmıştır. Bu da, birincisi gibi adı geçen vezir Bel'amī'nin Farsça çevirisinden yapılmıştır[16]. *Ṭaberī Tārīḫī*'nin Türkçeye olan üçüncü çevirisi ise işaret ettiğimiz üzere Naṣūḥ tarafından yapılmıştır. Bu çevirinin özelliği, eserin Arapça aslından yapılmış olmasıdır. Bu çeviri, *Mecma' el-Tevārīḫ* adını taşımaktadır. Bu bilginin kaynağı, ilk defa, British Museum'da bulunan Türkçe yazmaların katalogunu hazırlamış olan Charles Rieu'nün bahsettiği Kâtip Çelebi'nin ünlü eseri *Keşf el-Ẓünūn*'un British Museum nüshasında bulunan bir kenar notuna dayanmaktadır. Rieu'nün Farsçadan yapılmış olduğunu söylediği bu çevirinin Naṣūḥ'a ait olduğunu gösteren bu kenar notu aynen şöyledir :

« صافی نصوح الشهیر بمطراقی وسماه بجمع التواریخ مرتبا علی الجلدین فالاول من ابتداء العالم الی انتهاء زمان الملك نوشروان والثانی من ولادت سید ولد بنی عدنان » .

Rieu, bu nota dayanarak *Mecma' el-Tevārīḫ* adını taşıyan bu çevirinin iki cilt halinde hazırlandığını ifade ile gene Kâtip Çelebi'den naklen yanlış olarak mütercim Naṣūḥ'un 940/1533 yılında öldüğünü bildirmekte; çeviriye ait gördüğü yazmaların arkaik üslubunun daha erken bir devri işaret ettiğini söyleyerek bu konudaki tereddütünü ortaya koymuş bulunmaktadır[17]. Rieu'yü bu tereddütünde haklı bulmak gerekmektedir. Çünkü onun incelediği yazmalar, Naṣūḥ'un çevirisi ile ilgili değil, *Ṭaberī Tārīḫī*'nin Hüsameddin Çelebi tarafından yapılan ilk çevirisine ait bulunmaktadırlar[18]. Diğer taraftan çevirisine ait olduklarını tespit ettiğimiz yazma nüshalarının incelenmesinin de ortaya koyduğu üzere, Ṭaberī'nin ünlü eserini Arapça aslından çevirmeye başlayan Naṣūḥ, sadece bu eseri çevirmekle de kalmamış, onu esas almak, daha sonra da onun kaldığı yerden yazmaya devam etmek suretiyle kısmen tercüme, kısmen telif kendi zamanında 958/1551 yılına kadar gelen bir genel tarih yazmıştır. Bu büyük eserin hilkatten Hz. Süleyman'ın ölümüne kadar olan devrenin tarihini içine alan birinci cildine ait iki yazma Viyana Millî Kütüphanesinde bulunmaktadır[19]. Bunlardan 999 No.'da kayıtlı olanı, oldukça yıpranmış, 105 varaklık eksik bir nüshadır. Tam ve iyi korunmuş olan 1187 No.'lu nüshanın varak Ib'sinde tezhip üzerinde eserin adı *Tuḥfet el-Mülūk*[20] şeklinde kaydedilmiştir. Giriş'te belirtildiğine göre, zamanla her şey unutulur. Ancak "gönülde ve dilde" olan şeyler unutulmaz. Bu yüzdendir ki hükümdarlar, camiler, medreseler, imaretler, hanlar ve köprüler yaptırmışlar, kısaca ifade etmek gerekirse şehirler kurmuşlardır. Onların bütün bu yaptıkları, kendilerine ait bir tarih olup kalmıştır. Eğer kitaplar yazılmamış olsaydı, hükümdarların yaptıkları bütün bu işler unutulup giderdi. İşte bu nüshada[21] kendi adını "Naṣūḥ eş-şehīr bi-Maṭrāḳī" şeklinde veren mütercimin anlattığına göre, Muhammed b. Cerīr et-Ṭaberī, başlangıçtan itibaren "ahval-i ālemi ve tevārīh-i benī ādemi", yeri gel-

[16] *Ṭaberī Tārīḫī*'nin Farsça çevirisinden Türkçeye yapılmış tercümeler için bkz. bizim, *Maṭrākçī Nasūh*, Ankara 1963, s. 23-26 ve gene bizim, *Maṭrākçī Nasūh'un hayatı ve eserleri ile ilgili yeni bilgiler*, Belleten, XXIX, 114 (nisan 1965), s. 334-341.

[17] bkz. Charles Rieu, *Catalogue of the Turkish manuscripts in the British Museum*, London 1888, p. 22.

[18] bkz. H. G. Yurdaydın, *Maṭrākçī Nasūh'un hayatı ve eserleri ile ilgili yeni bilgiler*, Belleten, XXIX, 114 (nisan 1965), s. 337-340.

[19] National Bibliothek, Cod. Mixt., 999 ve 1187.

[20] Nat. Bibl., Cod. Mixt., 1187, varak 3a vd.

[21] *Aynı nüsha*, varak 4b.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dikçe bazı âyet, hadîs ve ünlü meselleri de zikretmek suretiyle Abbasî halifelerinden Mu'taşım Billâh (Muḳtedir Billâh olacak) zamanına kadar yazmıştır. Kendisi de Kanunî'nin cülûs yılı olan 926/1520 tarihinden itibaren bu eseri *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* adı ile "lisān-ı Arabiyyeden" Türkçeye çevirmeye başlamış, kendi tabiriyle "bu kitabı, kisvetinden çıkarub Türkî libās" giydirmiştir. Ancak Naṣūḥ, bu arada çevirisine yeri geldikçe bazı ilâveler de yapmıştır. Öyle ki, tabiî mübalağa etmemek şartıyle, Naṣūḥ'un Ṭaberī'yi âdeta bir kaynak gibi kullandığı, onu esas alarak bir genel tarih yazmak istediği dahi söylenebilir. Meselâ bu nüshada "haber-i āmeden-i evsāf-ı büldān-ı eḳālim-i seb'a ber kavl-i Ebu Reyhan ve Batlamyus"[22] başlığı bulunmakta; bu başlık altında adı anılan konu hakkında Batlamyus ve Ebu Reyhan el-Bīrūnī'ye dayanılarak bilgi verilmektedir. Özellikle Ṭaberī'den hemen hemen 200 yıla yakın bir zaman sonra yaşamış olan Bīrūnī'den faydalanılarak verilmiş olan bilgilerin, mütercimin ilâvesi olduğu şüphesizdir. Diğer taraftan bu nüshada dikkati çeken, *Ṭaberī Tārīḫī*'nin aslında bulunmayan "mil", "fersah", "zira'",[23] yıl, ay, arz, tul, rasat vb. gibi konuların, daha sonra da belirtileceği üzere, bu hususlarda geniş bilgisi olduğunu bildiğimiz Naṣūḥ'un ilâvesi olduğu şüphesiz gibidir. Aslında bir vesile ile "... Pes bermüktezay-ı mahal fersah hakkında bu miktar tafsil kifayet ider. Bundan sonra maksudumuza gidelim ..." demek suretiyle Naṣūḥ, gerekli gördüğü yerlerde bu türlü bazı ilâvelerde bulunduğunu, kendisi de, açık bir şekilde belirtmiş bulunmaktadır. Naṣūḥ'un bu konudaki sözleri, bunlardan da ibaret değildir. Eser okundukça bu husus, daha da açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Nitekim Naṣūḥ, Yusuf ve Züleyha bahsinde Ṭaberī'de mevcut rivayetleri eksik bulmuş, şüphesiz bu konu ile ilgili okuduğu diğer eserlere göre, bu hususta bir ilâvede bulunmak lüzumunu duymuştur. Yusuf'un Züleyha'nın arzusunu reddederken "... senin zevcin bana eyülük itdi ve beni hoş tutar. Ben ona bī-vefalık itmezem..." şeklindeki sözlerini nakleden Naṣūḥ, bundan sonra "... bu makamda bir söz dahi var ki Muhammed b. Cerīr kitabından taşradır..."[24] demek suretiyle bu hususu da bir açıklığa kavuşturmuş bulunmaktadır. Bütün bunlar, Naṣūḥ'un, Taberī'nin ünlü eserinin Arapça metnini esas alarak, onu Türkçeye çevirmekle beraber, gerekli gördüğü yerlerde az da olsa ona bazı ilâveler yapmak suretiyle tercümesine bir "telif" hüviyeti kazandırmaya çalıştığını göstermektedir. Zaten *Ṭaberī Tārīḫī* sona erdikten sonra, ilerde belirtileceği üzere, Naṣūḥ'un ara vermeden kronolojik bir şekilde yazmaya devam etmesi ve eserini kendi yaşadığı zamana kadar getirmek istemesi, onun Ṭaberī'yi esas alarak bir genel tarih ve onun devamı olarak da bir Osmanlı tarihi yazma arzusunun bir ifadesi olarak kabul edilebilir.

Mecmaʿ el-Tevārīḫ'in birinci cildine ait üzerinde durduğumuz Viyana nüshası (Cod. Mixt. 1187)'nın son başlığı Süleyman Peygamber'in ölümü hakkındadır. (bkz. varak 251b). Burada manzum olarak ecelden kurtulmanın imkânsızlığı anlatılmakta, daha sonra da (bkz. varak 252a) bu cildin sona erişi ile ilgili olarak, bu birinci cildin Süleyman Peygamber'in ölümü ile böylece tamamlandığı ifade edilmektedir. Bundan sonra Naṣūḥ, ömrü müsaade ederse, eserin ikinci cildine "Keykubad padişahlığından" başlayacağını belirtmektedir. Naṣūḥ'un bu hususla ilgili olarak söyledikleri, bu yazmada istinsah ya da müstensih kaydı bulunmamasına rağmen, bu nüshanın hattının da Naṣūḥ'a ait olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Yeri gelince ayrıca ifade edileceği üzere, Naṣūḥ, aynı zamanda tanınmış bir hattat idi. Üzerinde durdu-

[22] *Aynı nüsha*, varak 22a.
[23] *Aynı nüsha*, varak 25a.
[24] *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*, I, Viyana, Nat. Bibl., Cod. Mixt., 1187, varak 121a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ğumuz bu yazma, gerek kaligrafi ve gerekse yazmanın tertibi bakımından, Naṣūḥ'un eserinin ilerde üzerinde durulacak birbirini tamamlar mahiyetteki diğer nüshaları (Paris, Bibl. Nat. 50, Fatih 4278, Revan 1286, İst. Arkeoloji Müzesi Ktp. 379) ile büyük bir benzerlik göstermektedir.

Naṣūḥ'un bu eserinin ikinci cildine ait bir yazma, Paris (Bibl. Nat. 50)'te bulunmaktadır. Bu nüshanın girişinde (bkz. varak 2a) de yazar "Naṣūḥ eş-şehīr bi-Maṭrāḳī" şeklinde kendi, *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* şeklinde de eserin adını vermekte ve birinci cildin Süleyman Peygamberin ölümü ile tamamlandığını belirttikten sonra, ikinci cilde "Keykubad padişahlığından" başladığını ifade etmektedir. Bu nüshanın sonunda da (bkz. varak 213a) bu ikinci cildin, ünlü Sasanî Hükümdarı Nuşirevan (531-578) devri olayları ile sona erdiği, bunu takip edecek olan üçüncü cildin ise Hz. Muhammed'in doğumunun anlatılması ile başlayacağı açıklanmış bulunmaktadır. Bu ifade tarzı, istinsah ve müstensih kaydı bulunmayan bu nüshanın da Naṣūḥ'un hattı ile olabileceğini akla getirmektedir. Naṣūḥ'un *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* adlı tercümetelif eserinin Hz. Muhammed'in doğumu ile başlayan üçüncü cildine ait bir yazma ise Fatih Kütüphanesinde (No. 4278) bulunmaktadır. Bu nüshanın özelliği, eserin, *Ṭaberī Tārīḫī*'nin geldiği Halife Muḳtedir (908-932) devrinden sonra da ara verilmeksizin devam etmekte oluşudur. Gerçekten bu nüshada hiç ara verilmeden 656/1258 yılında İlhanlı Hükümdarı Hülâgü (1217-1265) tarafından yıkılışına kadar Abbasîler devri tarihi, daha sonra da kısaca Türklerin menşei, Gazneliler, Selçuklular devirleri anlatılmaktadır. Bunları Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar hakkında verilen bilgiler takip etmektedir. 538 varak olan bu nüshanın 538a'sında bulunan son başlık, Osmanlı devletinin kurucusu Osman'ın babası Ertuğrul zamanında Karacahisar'ın alınması hakkındadır. Böylece görülüyor ki *Ṭaberī Tārīḫī*'ni Türkçeye çevirmekle beraber onu bir kaynak gibi kullanmış olan Naṣūḥ, bu ünlü tarih 915 yılında sona erdikten sonra, kronolojik bir şekilde yazmaya devam ederek, Taberī'ye âdeta Türkçe bir ek (zeyl) yapmış; bununla da yetinmeyerek yazmayı arzu ettiği Osmanlı tarihine genel bir giriş olmak üzere kısaca Türklerin menşei, Gazneli ve Selçuklular hakkında bilgi vermiştir. Öyle anlaşılıyor ki Naṣūḥ, eserinin Osmanlı tarihi bölümünü de kaleme almış, bunu Kanunî devrinin 958/1551 yılına kadar getirmiştir. Ancak ilk üç cildi hakkında bilgi verdiğimiz bu büyük eserin, dördüncü cildi olduğunu ifade edebileceğimiz Osmanlı devrine ait bütün olayları içine alan bir cilt bugün için tespit edilebilmiş değildir. Buna karşılık bu devrenin muhtelif bölümlerine ait müstakil birer eser hüviyetinde Naṣūḥ'un kaleminden çıkmış birtakım yazma nüshalara sahip bulunmaktayız ki bu husus, eserin bu bölümünün bu şekilde kısım kısım yazılmış olabileceğini akla getirmektedir. Böylece Naṣūḥ'un daha sonra hakkında bilgi verilecek olan *Mecmūʿ-ı Menāzil* adlı eserinin bir yerinde (bkz. varak 1b) görülen *Tevārīḫ-i āl-i ʿOsmān* ibaresi de açık bir şekilde anlam kazanmış bulunmaktadır.

Böylece Naṣūḥ'un, Şehzade Süleyman'ın hükümdar olduğu 926/1520 yılında *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* adı ile çevirmeye başladığı *Ṭaberī Tārīḫī*'nin bu çevirisine ait Naṣūḥ'un elinden çıktığını sandığımız üç yazma nüsha hakkında bilgi vermiş bulunuyoruz. Bu eserin dördüncü cildi mahiyetindeki Osmanlı tarihinin muhtelif devirlerine ait olan müstakil yazmalarda bulunan telif ya da istinsah kayıtları, takip ettiğimiz kronolojik sıra bakımından bunlar üzerinde biraz daha sonra durmamızı gerektirmektedir. Ancak bu arada Naṣūḥ'un tarihe ait bu çalışmaları yanında silâhşörlüğünü de devam ettirdiği, hatta silâhşörlüğe ait bir de eser yazdığı görülmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

5. NAṢŪḤ'UN SİLÂHŞÖRLÜĞE DAİR ESERİ : *TUḤFET EL-GUZĀT* (936/1529)

Matematik ve tarihe ait ilmî çalışmaları yanında, maṭrāḳ oyununun mucidi ve devrinin ünlü bir silâhşörü olarak da tanıdığımız Naṣūḥ, aynı zamanda silâhşörlüğe ait *Tuḥfet el-Guzāt* adlı eserin de yazarıdır. Bugün bilinen 939/1532 tarihli tek yazma nüshasında belirtildiği üzere bu eser, 936/1529 yılında kaleme alınmıştır. Bu eserde kendi adını Naṣūḥ el-Silāḥî el-şehîr bi-Maṭrāḳî olarak veren yazarımızın özellikle silâhşörlükle ilgili hayatında 936/1529 yılının önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten bu yıl Kanunî, oğulları Şehzade Mustafa, Mehmed ve Selim için 21 zilkade 936/21 haziran 1529'da başlayan muazzam bir sünnet düğünü yaptırmış, bu vesile ile Sultan Ahmet Meydanı (At Meydanı)'nda büyük şenlikler tertip edilmiştir. İşte bu sırada "maṭrākçıların pehlivanı ... Üstad Naṣūḥ", içinde topları, darbezenleri ve bir hisar için gerekli olan bütün malzemesi ile kâğıttan iki yürür hisar yapmış, meydanda bunları karşı karşıya yerleştirmiş, bu hisarlar ve bütün silâhlarıyle yüz yirmişer er karşı karşıya getirilmiştir. Bunlar, bir müddet top ve tüfek ile, sonra kılıç ve gönderler ile, daha sonra da maṭrāḳlar ile savaşmışlar, türlü hünerler göstermişlerdir. Naṣūḥ tamamıyle kendi eser ve icadı olan bütün bu savaş ve hünerlerden dolayı devletin ileri gelenleri ve halk tarafından son derece takdir edilmiştir. Naṣūḥ'un bu sünnet düğünü vesilesiyle yaptıkları hakkında çağdaşı ünlü devlet adamı ve tarihçi Celâlzâde Mustafa'nın verdiği bu bilgileri, silâhşörlüğe ait eserinde Naṣūḥ, kendisi de doğrulamaktadır. Aslında üzerinde durduğu silâhşörlük konusunu beş fasıl halinde inceleyen Naṣūḥ'un adı geçen eserinin beşinci bölümü (varak 31b-42a) bu iki hisara ayrılmış bulunmaktadır. Naṣūḥ'un burada verdiği bilgilere göre, bu iki yürür hisarın beşer kulesi ve dörder kapısı bulunmakta idi. Duvarları nakışlarla süslenmişti. İçlerine top ve tüfek; her birine de silâhlanmış 120'şer[25] er yerleştirilmişti. Nihayet bu iki hisar, karşılıklı olarak meydana yürütülmüşler, hisarlara yerleşmiş bulunan maṭrākçılar, türlü harp hünerleri göstermişlerdir. Naṣūḥ, ayrıca, bu eserinde, bir hatıra olması için bu iki yürür hisarın resimlerini de yapmıştır.

Naṣūḥ'a göre, gaza ve cihat ve bunların kanunları önemli konulardır. Silâhşörlük bir ilim olup bu konuda yetişebilmek için insanın kendisini iyice hazırlaması gerekir. Naṣūḥ kendisi, bu konuda sadece üstatlardan ders almakla kalmamış fakat aynı zamanda bu konudaki eserleri de incelemiştir. Böylece bu konuda kendisi bir fikir sahibi olduktan sonra bu fennin kaç türlü olduğu, hangi türlerinin itibarlı bulunduğu hususlarını inceleyerek 936/1529 yılında beş fasıl halinde bu eserini yazmıştır. Naṣūḥ, bu eserin girişinde ok, ok atmak, kılıç, kalkan, topuz, gönder ve at talimi gibi konular üzerinde durmuş, daha sonra da bu konuları beş fasıl halinde açıklamıştır. Eserde, ayrıca anlatılan askerî saflarla ilgili olarak bazı krokiler de yer almış bulunmaktadır[26].

6. NAṢŪḤ'UN SİLÂHŞÖRLÜĞÜ HAKKINDA KANUNÎ'NİN BİR FERMANI (936/1529)

936/1529 yılının Nasūḥ'un silâhşörlük hayatı bakımından bir dönüm noktası olduğuna işaret etmiştik. Bu yıl içinde şehzadelerin sünnet düğünü vesilesiyle düzenlenen eğlenceler sırasında Naṣūḥ'un yaptığı iki yürür hisardan bahsetmiş ve nihayet

[25] Celâlzâde Mustafa, bu sayıyı "yüz" olarak vermekte ise de (bkz. *Ṭabakāt el-Memālik ve Derecāt el-Mesālik*, Viyana Nat. Bibl., H.O. 41, varak 136a), Naṣūḥ, kendi eserinde "yüz yirmişer er" demektedir. bkz. *Tuḥfet el-Guzāt*, Süleymaniye (Esad Efendi 2206), varak 31b-42a.

[26] Bunlardan bazı örnekler için bkz. H. G. Yurdaydın, *Maṭrākçı Nasūḥ*, Ankara 1963, ss. 86-88.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Naṣūḥ'un silâhşörlüğe ait eseri *Tuḥfet el-Guzāt*'ı da bu yıl içinde yazdığını ifade etmiştik. Hatırlanacağı üzere anılan sünnet düğünleri 21 zilkade 936/21 haziran 1529 tarihinde başlamıştı. Konunun ilgi çekici tarafı bugün Naṣūḥ'un türlü silâh ve mızrak oyunlarındaki mahareti ve onun bu konudaki bütün Osmanlı ülkelerinde "*üstad*" ve "*reis*" tanınması hakkında Kanunî'nin "evahir-i zilkade 936/haziran sonları 1529 tarihli bir beratına sahip bulunmamızdır[27]. Gerçekten bu sünnet düğünü sırasında verildiği anlaşılan bu beratında Kanunî, Naṣūḥ'un türlü silâh oyunlarında ve mızrak kullanma "fenninde" üstün bir seviyede olduğunu, akranı arasında kendisi ile boy ölçüşebilecek bir kimse bulunmadığını açık bir şekilde belirtmektedir. Bu düğün sırasında, Naṣūḥ'un kâğıttan yaptığı iki yürür hisar ve bu hisarlara yerleştirdiği yüz yirmişer er ile gösterdiği türlü silâh, mızrak ve maṭrāḳ oyunları hatırlanınca, aynı ayın sonlarında verilmiş olan bu beratın ifade ettiği anlam, daha iyi anlaşılmaktadır. Bu berat'ta da belirtildiği üzere, "südde-i seniyye-i gerdūn iḳtidār ve 'atebe-i 'aliyye-i sa'ādet medār" kullarından olan Naṣūḥ-ı Silāḥī, silâh ve mızrak oyunlarında akranı arasında cesareti ve üslubu dolayısıyle ün yapmıştı. Daha önce Hayr Bey'in valiliği (923/1517-928/1522) sırasında Mısır'a gitmiş, orada ünlü "cündîler" ile boy ölçüşmüş, ancak efsanevî kahraman Rüstem'in yapabileceği cinsten hamlelerine hiç bir kimse karşı koyamamıştır. Bunun üzerine Hayr Bey, Naṣūḥ'un eline Mısır'daki bütün bu silâhşörlerin hepsinin de kendisine karşı koymak cesaretini gösteremediklerini itiraf ettiklerini bildiren bir "temessük" vermiş; ayrıca Hayr Bey, Naṣūḥ hakkında "... delîr-i ṣaf-şiken ve dilâver-i merd efkendir..." diyerek ona olan takdirlerini dile getirmiştir. Bundan sonra Kanunî, bu *berat*'ında Naṣūḥ'un nice defa kendi huzurunda da tecrübe ve imtihan edildiğini; onun, kendisine karşı koymak isteyenlere üstünlüğünü, biraz direnme gösterenleri nasıl yendiğini bizzat gördüğünü belirtmekte ve "bu fende reis ve kayyum olması muhakkak ve mukarrer" olduğundan, zaten daha önce kendisine Arapça bir hüküm verildiğinden bahsetmektedir. Ancak bu defa Naṣūḥ, Türkçe bir hüküm istediği için kendisine bu "hükm-i hümāyūn" verilmiştir. Kanunî, bu vesile ile onun "akran" ve "emsali" arasında tek olduğunu, onların hepsine karşı mutlak galebesinin "muhakkak" ve "malûm" bulunduğunu belirtmekte, bütün Osmanlı ülkelerinde "... vilāyet-i Rum ve Mısır ve Şam ve sair diyār-ı İslâm'da ..." bu fen ile ilgili ne kadar kimse varsa, büyüğü, küçüğü, hepsinin de Naṣūḥ'u kendilerine "*üstad*" ve "*reis*" tanımalarını, ona hürmet göstermelerini emretmektedir.

7. MATEMATİĞE AİT İKİNCİ ESERİ: *'UMDET EL-ḤİSAB* (940/1533)

Naṣūḥ'un matematiğe ait olan bu ikinci eseri, aslında, onun 923/1517 yılında kaleme almış bulunduğu aynı konuya ait ilk eserinin yeniden ele alınması ve esas itibarıyle de onun sonuna bazı ilâveler yapılması suretiyle meydana getirilmiştir. Naṣūḥ, böylece oldukça değiştirmiş ve tabiî olarak da geliştirmiş olduğu bu eserine *'Umdet el-Ḥisāb* adını vermiştir. Eserin girişinde kendi adını "Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehîr bi-Maṭrākī"[28] şeklinde veren yazarımızın belirttiğine göre, bu konuda üstatlar, Arapça, Farsça ve Türkçe mensur ve manzum olarak eserler yazmışlardır. Ancak bunların çoğunun "... garazı nā-ma'lūm ..." idi. Bu sebeple Naṣūḥ, bu konu ile ciddî şekilde ilgilenmiş, uzun zaman birçok üstattan ders almış, ayrıca birçok kitapları inceleyip

[27] Bu *berat* ile ilgili olarak yukarda not 13'e bakınız.

[28] *'Umdet el-Ḥisāb*, Nuruosmaniye Kütüphanesi nüshası (No. 2984, varak 2a.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gözden geçirmiştir. Böylece bu konuda geniş ölçüde bilgi sahibi olduktan sonra *'Umdet el-Ḥisāb* adını verdiği bu eserini kaleme almıştır. Bunu niçin yaptığını anlatmak üzere Naṣūḥ, tıpkı biraz önce hakkında bilgi verdiğimiz silâhşörlüğe ait *Tuḥfet el-Guzāt* adlı eserinde olduğu gibi, "...ta ki müptedilere tabsıra ve müntehîlere tezkire olub müfîdlerin ifadelerine delil, müstefîdlerin istifadelerine sebil ola. Dahi gayre ihtiyaç göstermeden müstağni olalar..." demektedir. Eserini ne maksatla yazdığını göstermek üzere ifade ettiği Naṣūḥ'un bu sözlerinin, daha sonra belirtileceği üzere onun tarihe ait eserlerinde de aynen geçtiği görülecek, böylece bütün bu değişik konulara ait eserlerin, bir tek yazarın, Naṣūḥ'un kaleminden çıkmış olduğu herhangi bir şüpheye mahal kalmayacak şekilde anlaşılmış olacaktır. Zaten Naṣūḥ'un bütün eserlerinde açık bir üslup benzerliği dikkati çekmektedir. Eserinin konusu, ister silâhşörlük, ister matematik, isterse tarih olsun, Naṣūḥ, bütün bu değişik konulara ait eserlerinde, kendisini tanıtırken ya da eseri hakkında açıklamalarda bulunurken, genellikle aynı tarzda konuşmakta, maksadını hemen hemen aynı kelimelerle anlatmaktadır.

Naṣūḥ, daha sonra *'Umdet el-Ḥisāb*'ın içindekiler hakkında bilgi vermektedir. Eser, iki bölüm halinde kaleme alınmıştır. Yazar, birinci bölüme "Fuṣūl-i Mütenevvi'a", ikinci bölüme ise "Mesâil-i Müteferrika" adını vermiştir. Birinci bölümde "siyakat-ı 'Arabiyye", "erkam-ı Hindiyye", çarpma, bölme, "tefrik", kesirlerin kesirlerle toplamı gibi konular üzerinde durulmuş, bunlar onun bu konudaki ilk eserinde olduğu gibi, yirmi iki "faṣıl" halinde ele alınmış; eserin ikinci bölümünde ise, elli kadar meselenin çözüm yolları gösterilmiştir. Bu konuda bir örnek vermiş olmak için bu yazmanın varak 151a'sında bulunan yirmi ikinci meseleyi aynen veriyoruz:

"... Meselâ bir gemi bir yelken ile 166 mil deryaya cereyan olduktan sonra bir âher gemi iki yelken ile dahi akabince cereyan olub akurdu. Giden geminin her dokuz milin beş milde alsa, ol takdirce sonra giden gemi kaç milde varub kavuşurlar, bilmek dilesen bilmekliğe tarîk budur ki ..." [29]

Böylece görülüyor ki önce mesele ortaya konmakta, sonra da çözüm yolu gösterilmektedir. Ayrıca, eserde üzerinde durulan konularla ilgili olarak bazı şekillerin de yer aldığı görülmektedir.

Naṣūḥ'un *'Umdet el-Ḥisāb* adlı eserine ait bu Nuruosmaniye Kütüphanesi nüshasının bir özelliği de, bu nüshanın sonunda (bkz. varak 173a-174b) Naṣūḥ'u Osmanlı ülkelerinin en üstün silâhşörü olarak takdim eden Kanunî'nin 936/1529 tarihli *berat*'ının bir suretinin bulunmasıdır. *'Umdet el-Ḥisāb*'ın Süleymaniye Kütüphanesi nüshasının sonunda da "... Ṣāḥib-i te'lîf merḥūm muḥarrir ki Mısır'dan geldikte ye'dine verilen berāt-ı sa'ādet-nişān ve meserret 'ālişān suretidür ki işbu bu maḥalle ḳaydolundu" şeklinde bir "derkenar" bulunmasına rağmen, buraya bu *berat*'ın tamamı kaydedilmemiş durumdadır. Ancak bu vesile ile bir hususun belirtilmesinde fayda vardır. Burada Naṣūḥ hakkında "... ṣāḥib-i te'lîf merḥūm muḥarrir..." kaydı dikkati çekmektedir. Böylece bu nüshanın, hiç değilse bu *berat*'ın Naṣūḥ'un ölümünden sonra istinsah edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak adı geçen *berat*'ın tamamının bulunduğu Nuruosmaniye nüshası ise "... evâhir-i ramażān ... 967"/haziran sonları 1560 tarihinde istinsah edilmiştir. Bu nüshada Naṣūḥ'un artık hayatta olmadığına dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Bu sebeple de Naṣūḥ'un 967/1560 yıllarında

[29] *Umdet el-Ḥisāb*, Nurosmaniye Kütüphanesi nüshası (No. 2984), varak 151a. Aynı zamanda bkz. bizim, *Maṭrākçī Naṣūḥ*, s. 19.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yaşamakta olduğu sonucuna varabiliriz. İlerde işaret edileceği üzere tarihe ait bir eserinin de yardımıyle onun 968/1561 yılından sonra da hayatta olduğunu belirtmemiz mümkün olmaktadır.

Naṣūḥ, matematiğe ait üzerinde durduğumuz bu iki eseriyle devrinde bir matematikçi olarak da büyük bir üne kavuşmuştur. ʿĀṣıḳ Çelebi, onun "ḥisab" ilminde parmakla gösterilir hale geldiğini; Ebu Maʿşer'in, onun "ilm-i erkamı yanında" çok sönük kaldığını, bu bakımdan herkesin hayretler içinde bulunduğunu ifade etmesi, dikkati çekmektedir.

8. NAṢŪḤ'UN KANUNÎ'NİN İLK İRAN SEFERİNE AİT MİNYATÜRLÜ ESERİ: *MECMŪʿ-I MENĀZİL* (944/1537)

Daha önce de işaret edildiği üzere Naṣūḥ, Kanūnî'nin emriyle *Ṭaberî Tarihi*'ni Arapça aslından Türkçeye çevirmeye 926/1520 yılında başlamıştı. Ancak bugün bu tercümenin ne kadar zamanda bitirildiğini, *Ṭaberî Tarihi*'nin tercümesi sona erdikten sonra yapılmış olan ilâvelerin zamanını tespit mümkün görünmemektedir. Bilinen husus, Naṣūḥ'un bu konu üzerinde uzun yıllar durduğu ve bu arada da işaret edildiği üzere 936/1529 yılında *Tuḥfet el-Guzāt*'ı, 940/1533'de de *ʿUmdet el-Ḥisāb*'ı yazmış bulunduğudur. Kesin olarak bilinen bir diğer husus da, bundan sonra Naṣūḥ'un, fırsat buldukça, büyük tarihî eserinin Osmanlı tarihine ait bölümünden Kanunî devrine ait bazı kısımları yazmış olduğudur. Gerçekten Naṣūḥ, 944/1537 tarihinde de şimdi hakkında bilgi vereceğimiz *Mecmūʿ-ı Menāzil*'i yazmıştır. Minyatürlü olan bu eserin minyatürleri de Naṣūḥ'un fırçasından çıkmıştır. Aslında Kanunî'nin ilk İran seferi (940/1533-942/1536)'nin resimli bir tarihi olan bu esere Naṣūḥ, *Mecmūʿ-ı Menāzil* adını verdiğini manzum olarak aşağıdaki şekilde ifade etmiş bulunmaktadır:

Bu resmi cemʿ iden menzil be-menzil
Dedi adına *Mecmūʿ-ı Menāzil*
(bkz. varak 12b)

Eser, aynı zamanda *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān* adı ile tanınmıştır. Eserin her iki adının da ortaya koyduğu üzere, bu eser, Kanunî'nin bu ilk İran seferinin bir tarihi olduğu kadar aynı zamanda bu sefer sırasında geçilmiş olan bütün konak ve menzilleri Naṣūḥ'un tabiri ile "isim ve resimleri" ile vermektedir.

Eserin girişinde adını Naṣūḥ el-Silāḥî el-şehîr bi-Maṭrāḳî şeklinde yazdığı gibi, sonunda da "Sulṭān Süleymān-ı Ḳānūnî bendegānından Naṣūḥ el-Silāḥî el-Maṭrāḳî, 944" şeklinde, hem bir defa daha adını, hem de eserin tamamlanışını gösteren 944/1537 tarihini vermiş bulunmaktadır. Gerek yukarda işaret edilen beytin ilk satırından, gerekse eserin diğer bir yerinde geçen yazarın geçilen bütün menzilleri "isim ve resimleri ile" vermiş olduğunu ifade etmiş bulunmasından Kanunî'nin bu seferine katılmış olan Naṣūḥ'un Istanbul'dan Tebriz üzerinden Bağdad'a, ve Bağdad' dan yine Tebriz üzerinden Istanbul'a kadar konup göçülmüş olan menzillerin resimlerini yerinde yapmış olduğu, hiç değilse taslaklarını yerinde çizmiş bulunduğu anlaşılmaktadır. Yazma; 90 sayfalık bir metin, 107 minyatür ve 25 resimli metinden ibarettir. Bu minyatürler, bu sefer esnasında konup göçülen yerlerin âdeta bir haritasını meydana getirmektedirler. Bu bakımdan topografik ve şematik bir karakter taşımaktadırlar. Bu minyatürlerin özellikle şehirleri gösterenlerinin, son derece önemli belgesel değerleri vardır. Geçilen şehirlerin, cami, mescit, türbe, saray vb. gibi belli başlı binalarının resmedilmiş olması, bu resimlerin Türk mimarlığı tarihi bakımından olan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

belgesel değerini artırmaktadır. Diğer taraftan bu resimlerde görülen kaleler, köprüler, kayalar, bitkiler ve hayvanlar, bir muayyen resmin âdeta baştan sona tekrarı gibidir. Bununla beraber minyatürlere hâkim olan ifadeciliğin, eserleri monotonluktan kurtardığı görülmektedir. Öte yandan keyfî bir perspektifle, konunun en karakteristik cephelerini takdim etme imkânı elde edilmiş bulunmaktadır. Bu minyatürlerin bir özelliği de, mübalağasız ve gerçekçi oluşlarıdır. Bu arada bu resimlerde görülen mizahî teferruat da dikkati çekmektedir. Yazma üzerinde araştırmamızın ikinci bölümünde ayrıca durulacaktır.

9. *SÜLEYMÂNNÂME*'NİN İLK BÖLÜMÜ (926 - 944/1520-1537; yazılışı : 944 - 945/1537 - 1538)

Naṣûḥ'un büyük tarihî eserinin Kanunî devri bölümü yani *Süleymânnâme*'si üzerindeki çalışmalarının da *Mecmû'-ı Menâzil*'in yazılıp resimlendirilmesini takip eden yıla veya belki de yıllara rastladığı anlaşılmaktadır. Zira Revan kütüphanesinde bulunan ve Kanunî'nin cülûsu (926/1520)'ndan 944/1537 yılına kadar gelen olaylar üzerinde duran anonim bir yazmanın, *Mecmû'-ı Menâzil* yardımı ile Naṣûḥ'un *Süleymânnâme*'sinin ilk kısmı olduğu anlaşılmıştır. Gerçekten minyatürlü olan *Menâzil*'in Kanunî'nin ilk İran seferini anlatan metin kısmı, adı geçen Revan yazmasının ilgili yerinde 940-942/1533-1536 yılları olayları halinde aynen yer almış bulunmaktadır. *Mecmû'-ı Menâzil*'in sona eriş cümlesi, *Süleymânnâme*'nin ilk kısmına ait olan bu Revan yazmasının varak 279b'sinde bulunmakta, bundan sonra yeni bir başlık açılmasına dahi lüzum görülmeden aynı üslup özellikleri ile olayların açıklanmasına devam edilmektedir. Böylece bir tarafta bu anonim Revan yazmasının Naṣûḥ'un *Süleymânnâme*'sine ait bir nüsha olduğu anlaşılmakta, diğer taraftan *Mecmû'-ı Menâzil*'in *Süleymânnâme*'nin Kanunî'nin ilk İran seferi üzerinde duran bir bölümü durumunda olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca gerek *Menâzil*'de ve gerekse Revan yazmasında bu eserlerin telifleriyle ilgili olarak söylenmiş olan sözler, bu iki eserin tek bir yazarın yani Naṣûḥ'un kaleminden çıkmış olduğu hususunda şüphe bırakmamaktadır. *Süleymânnâme*'nin bu bölümünde ayrıca açık bir şekilde "... sabıka taḥrîr ve tasvîr olan ..." [30] sözlerinin yer aldığı görülmektedir. Bütün bunlardan sonra hattının şekline, tertip ve tanzim tarzına da bakılarak Naṣûḥ'un kendi eliyle yazılmış bulunduğunu sandığımız bu Revan yazmasının, *Menâzil*'in yazılıp resimlendirildiği, 944/1537 yılından sonra kaleme alınmış olduğu, kesin olarak anlaşılmış bulunmaktadır. Bu nüshanın son kısımlarında 944/1537 yılında ordunun Korfu seferinden dönüşü sırasında geçilmiş olan konak ve menzillerin adları verilirken, bir sayfaya, arada boşluklar bırakılarak, ancak iki ya da üç yer adının yazılması [31], Naṣûḥ'un, bu nüshaya da adını yazmış bulunduğu menzillerin resimlerini yapmak istediği, ancak herhangi bir sebeple bu arzusunu yerine getiremediği düşüncesini akla getirmektedir.

Diğer taraftan üzerinde durulması gereken önemli bir husus da bu Revan yazmasının sonunda bulunan bir kayıttır. Bu kayıt aynen şöyledir:

"... Pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretlerinün dâsitân-ı evveli bu zikrolan Ḳorfû seferi ile tamam oldu. Bundan sonra dâsitân-ı sânisi Ḳarabuğdân seferi ile iptida olunur. İnşa'llahu ta'alâ ..." [32]

[30] bkz. *Süleymânnâme*, Revan 1286, varak 210b.
[31] bkz. *Süleymânnâme*, Revan 1286, varak 296b vd.
[32] bkz. *Süleymânnâme*, Revan 1286, varak 302a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Böylece iki bölüm halinde Kanunî devri tarihini yazmak düşüncesinde olduğunu ima eden ve bu hükümdarın 926/1520 yılındaki cülûsundan 944/1537 Korfu seferine kadar olan bölümünü, eserinin "dāsitān-ı evveli", diğer bir deyiş ile ilk bölümü sayan bir yazar karşısında bulunduğumuz anlaşılmaktadır. Burada ayrıca "dāsitān-ı sāni"-nin yani ikinci bölümün yazılmasının mümkün olması dileğiyle, bunun Karabuğdan seferi ile başlayacağının belirtilmiş bulunması yüzünden, üzerinde durduğumuz bu Revan yazması ile gene Revan kütüphanesinde bulunan Naṣūḥ'un *Fetiḥnāme-i Karabuğdān* adlı eseri arasında bir ilgi kurulabilmektedir.

10. *FETİḤNĀME-İ ḲARABUĞDĀN* (23 Cemaziyelâhır 945/16 Kasım 1538)

Gerçekten *Süleymānnāme*'nin ikinci bölümü, Naṣūḥ'un kendi hattı ile 23 cemaziyelâhır 945/16 kasım 1538 tarihinde yazılmış[33] 11 safer 945/9 temmuz 1538'de başlayıp 5 cemaziyelâhır 945/29 ekim 1538'de sona eren Kanunî'nin Karabuğdan seferi üzerinde duran *Fetiḥnāme-i Ḳarabuğdān* adlı eseri ile başlamaktadır. Bu durum, aynı zamanda *Süleymānnāme*'nin ilk kısmına ait 926-944/1520-1537 arasındaki 17 yıllık olayları anlatan üzerinde durduğumuz Revan yazmasının da, kesin olarak Naṣūḥ'un kendi hattı ile, *Fetiḥnāme-i Ḳarabuğdān*'ın yazıldığı 23 cemaziyelâhır 945/16 kasım 1538 tarihinden önce tamamlanmış olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nüshada Naṣūḥ,

« . . . درج بیانه وبرج عیانه کتورن افقر عباد المتجنّده واحقر اجناد المتعبّده المحتاج الی رحمة الله الباقی نصوح الشهیر بمطراقینوك مراد کلّیسی ومقصود اصلیسی بودرکه من بعد فرس فراسته راکب وسفر سفارته طالب اولان اصحاب مراحله دلیل وارباب منازله سبیل اوله . . . »[34]

demek suretiyle hem adını vermekte, asker sınıfından olduğunu belirtmekte, hem de bilinen üslubunun yeni bir örneğini ortaya koymuş bulunmaktadır. Bu yazma üzerinde çalışan A. Decei, onu fransızcaya çevirerek yayınlamıştır[35].

11. *TĀRĪḪ-İ FETH-İ ŞİḲLŌŞ VE ESTERGŌN VE ISTŪNİBELGRĀD* (*SÜLEYMĀNNĀME*: 949-950/1542-43 yılları olayları). [Yazılıp resimlendirilişi 950/1543]

TSMK'nın Hazine bölümünde (No. 1608) bulunan bu eser, Naṣūḥ'un *Süleymānnāme*'sinin 949-950/1542-43 yılları olayları üzerinde duran bir bölümüdür. Hükümdar için tıpkı *Mecmūʿ-ı Menāzil* gibi özel olarak minyatürlü bir şekilde hazırlanmıştır. İçinde Naṣūḥ'un fırçasından çıkma 32 minyatür bulunan bu eserin yazarı olarak Sinan Çavuş'un gösterilmesi doğru değildir. Aslında *Tārīḫ-i Feṯḥ-i Şiḳlōş* adı ile Sinan Çavuş'a atfedilmiş olan diğer bir eserin bilinen üç nüshasının[36] incelenmesi, bu eserin Muradî'nin kaleminden çıktığını, böylece Sinan Çavuş adı ile bir tarihçinin söz konusu olmadığını, bu arada da Muradî'nin bu eseri ile Naṣūḥ'un minyatürlü eseri arasında, her ikisinin de aynı konuyu işlemiş olmaktan başka bir ilgileri bulunmadığını kesin bir şekilde ortaya koymaktadır[37]. 949/1542 yılı olayları ile 3 cemaziyelâhır

[33] Bkz. *Fetiḥnāme-i Ḳarabuğdān*, Revan 1284/2, varak 122a.

[34] Bkz. *Fetiḥnāme-i Ḳarabuğdān*, Revan 1284/2, varak 121b.

[35] Bkz. A. Decei, *Un "Fetiḥnāme-i Karabuğdān" (1538) de Nasûh Matrakçı*, Fuad Köprülü Armağanı, Istanbul 1953, p. 113-124.

[36] Bkz. Istanbul, Millet Kütüphanesi, Kemankeş 700; Viyana, Nat. Bibl., H.O. 47; Paris, Bibl. Nat., 75.

[37] Sinan Çavuş'a atfedilen eserlerin, Barbaros Hayreddin Paşa'nın hayatı ve seferleri ile ilgili olanlar da dahil, *Kitāb-ı Baḥriyye*'nin kaleme alınışında Pîrî Reis'e yardım eden Muradî tarafından yazılmış olduğuna dair bkz. H. Yurdaydın, *Muradî ve Eserleri*, Belleten, XXVII, 107 (Temmuz 1963), s. 453-466. Bu araştırmada ileri sürülen görüşlerin benimsendiği hakkında bkz. Aldo Gallotta, *Le Gazavāt di Hayreddin Barbarossa*, Studi Magrebini, III, 84, 85, 93-104, 112, 124, 128, 129.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

950/3 eylül 1543'te Istunibelgrad (Istulbelgrad)'ın alınmasına kadarki 950/1543 yılı olaylarını anlatan ve minyatürlü olan bu Hazine yazmasının Naṣūḥ'un kaleminden çıktığını kesin bir şekilde ortaya koymak üzere ilkin bu nüshanın girişinde bulunan (bkz. varak 4b) sözleri aynen alıyor, daha sonra da bir karşılaştırma imkânı vermek üzere daha önce üzerinde durduğumuz *Mecmūʿ-ı Menāzil* ile *Süleymānnāme*'nin ilk kısmına ait Revan yazmasının (No. 1286) girişlerinde bulunan bu eserlerin yazılmaları ile ilgili sözleri naklediyoruz. Hazine yazmasının girişinde bulunan sözler şöyledir:

"... Ve çemen-zārlarında ezhār-ı dil-pezīr ve elvān-ı bi-nazīr ile memlū olan bağlar ve eşcār-ı kesiret el-ağsān ve evrāḳ-ı muhtelifet el-elvān'la meşhūr olan dağlar ve asīr el-ubūr ve dayyik el-mürūr derbendler ve vilāyetler ve nār-ı elem ile yakılan ve miʿmar-ı hedm'le yıkılan ḳalʿaların isim ve resimleri ve asıl ve fasılları ve el-hıraf kuleleri ve menāzil ve merāḥilleri ve seyr-i vasatla günde kaçar mil katʿ olunduğu ve bu sefer-i zafer eserde vāḳiʿ ve zāhir olan vekāyiʿki mefāhir-i ehl-i İslām ve meʿāsir-i sürur-encāmdır, Sulṭān-ı kāmurān'ın ve hazret-i ṣāḥib-ḳırān'ın emr-i vacib el-itaʿatiyle efser-i iptidadan halhāl-i intihaya varınca yerlü yerinde mīzān-ı sahīh ve nakl-i sarīh üzere silk-i intizama ve ʿıḳd-i iftihama getürildi ..." [38]

Mecmūʿ-ı Menāzil'in eserin yazılışı ile ilgili olan sözleri ise söyledir:

"... Vilāyet-i mezbūre ve meşhūre ḳalʿalarından Altunköprü ... ve ḳalʿa-i Gülgūn ... ve Bitlis ... ve Ezrīn nam feth olan ḳalʿalar ve vilāyetler ve şehirler ve ḳaṣabalar ve mābeynlerinde vāḳiʿ olan kendler ve ülkeler ve menzilgāh içün konulan hanlar ve köhne ḳalʿalar ve ḫarāb olmuş yerler ve meşhūr dağlar ve ṣaʿb derbendler ve benām âb-revānlar ve şūre yerler ve çemen-zārlarında lâleler ... ve gülşen-i būstan'da gülleri dürre müstağrak olan yerlerin isim ve resimleri ve asıl ve fasılları ve her biri eḳālim-i sebʿanın kangısında vâḳiʿ olmuştur ve kaç mildür ... ʿale'l-infirād yerlü yerinde müretteb ve mücedvel ve müzehheb ve mufassal dürc-i tasvīre ve burc-ı tahrīre lisān-ı ḳalem ve beyān-ı raḳamla beyāna getürem ..." [39]

Mecmūʿ-ı Menāzil'in eserin yazılışı ve resimlendirilişi ile ilgili bu sözlerinin satır satır aynı olarak Naṣūḥ'un *Süleymānnāme*'sinin ilk kısmına ait Revan yazmasında da (bkz. No. 1286, varak 210b-211a) yer aldığı görülmektedir [40]. Ancak fazla olarak Revan yazmasında "sabıka tahrīr ve tasvīr olan" [41] denilerek *Mecmūʿ-ı Menāzil*'e bir atıfta bulunulmakta, böylece *Süleymānnāme*'nin ilk kısmına ait olan bu Revan yazmasının *Mecmūʿ-ı Menāzil*'den daha sonra yazılmış bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan Hazine yazmasının, bu eserin yazar ve ressamının Naṣūḥ olduğunu kesin bir şekilde ortaya koyan diğer bir kaydı da şudur:

"... Süleymān-ı zamān ... Usek'e ve Usek'den Valpo sahrasına ḳalʿa-i Belgrad'dan on üç menzilde nüzūl-i ḳıyām ve vüṣūl-i merām ile varub şeref verdi. Öyle olsa zikrolan on üç menzil bunlardır ki müretteb ve mücedvel, müzehheb ve mufassal yerlü yerinde, isim ve resimleriyle ve asıl ve fasıllarıyle şerh olunur". [42]

Böylece sunmuş olduğumuz bu kayıtlar arasındaki kelime ve üslup benzerlikleri, hatta satır satır aynı oluşlar, bütün bu ifadelerin aynı yazarın yani Naṣūḥ'un kaleminden çıkmış bulunduğu hususunda şüphe bırakmamaktadır. Naṣūḥ'un, eğer içinde

[38] Bkz. Matrāḳçī Naṣūḥ, *Tārīḫ-i Feṯḥ-i Şiḳloş* ..., TSMK, Hazine 1608, varak 4b.

[39] *Mecmūʿ-ı Menāzil*, Istanbul, Üniversite Kütüphanesi, T 5964, varak 5b-6a.

[40] Bkz. *Süleymānnāme*, Revan 1286, varak 210b-211a.

[41] Bkz. *Süleymānnāme*, Revan 1286, varak 210b.

[42] Bkz. *Tārīḫ-i Feṯḥ-i Şiḳloş* ..., TSMK, Hazine 1608, varak 70b.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir resim ve bazı krokiler bulunan silâhşörlüğe ait *Tuḥfet el-Guzāt* adlı eseri dikkate alınmazsa, bu Hazine yazması ile *Mecmū'-ı Menāzil*'den sonra ikinci bir minyatürlü eseri daha ortaya çıkmış olmaktadır. Naṣūḥ, yukarıya aldığımız kayıtta da görüldüğü üzere, bu ikinci minyatürlü eserinde de, tıpkı *Mecmū'-ı Menāzil*'de olduğu gibi, konup göçülmüş olan yerleri, bütün kale, derbent ve menzilleri "müretteb ve mücedvel, müzehheb ve mufassal yerlü yerinde isim ve resimleriyle ve asıl ve fasıllarıyle" yazmış bulunduğunu ifade etmektedir. Böylece bu Hazine yazmasında bulunan 32 minyatürün de Naṣūḥ'un fırçasından çıkmış bulunduğu kesin bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu minyatürlerin incelenmesi, şüphesiz, Naṣūḥ'un resim sanatı hakkında yeni bilgiler getireceği gibi, aynı zamanda Osmanlı resim sanatının bu devresi hakkındaki bilgilerimizi de genişletecektir. Çünkü bilindiği üzere Türk sanatkârları deniz savaşlarını tersim konusunda başarı göstermişlerdir. Sözü edilen Hazine yazmasında Kanunî'nin 949-950/1542-1543 ikinci Macaristan seferi sırasında Istanbul-Budapeşte arasında uğranılmış olan konak ve menzillerin resimleri bulunduğu gibi, aynı zamanda bu tarihlerde Barbaros Hayrettin Paşa'nın Fransa'ya yardım etmek üzere Nis, Tulon ve Marsilya'ya gitmesi ile ilgili olarak hem bu şehirleri, hem buralara gelirken uğranılmış olan Reggio (Rice), Antibes (İnteb) ve Cenova gibi diğer şehirleri, hem de Barbaros Hayrettin Paşa komutasındaki Osmanlı donanmasını gösteren resimler bulunmaktadır. Yazmanın varak 31b'sinin kenarındaki "işbu dürc-i tasvîre ve burc-ı tahrîre gelen Tulon şehrinde" kaydı, minyatürlerin de yazarın fırçasından çıkmış olduğu hususuna yeni bir delil olmakta, ayrıca varak 20b-21a'daki resmin üstünde bulunan "işbu ḳal'a-i İnteb'e gelüb vüsūl bulduk" cümlesi, yazar ve ressamımızın bu sefere katılmış bulunduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak ifade etmemiz gerekir ki, bu yazmada bulunan resimlerin, eserin yazarı Naṣūḥ tarafından yapıldığını gösteren kayıtlar bu işaret ettiklerimizden de ibaret değildir. Meselâ ifade edildiği üzere bu sırada V. Karl'a karşı Fransa kralına yardım etmek üzere Fransa'nın güney kıyılarında bulunan ve ilkönce Nis kalesini kuşattığı halde daha sonra fırtına yüzünden bundan vazgeçerek 10 recep 950/9 ekim 1543 tarihinde Tulon'da kışlamaya karar veren Hayrettin Paşa'nın bu faaliyetleri ile ilgili olarak bu yazmada minyatürlerin de yazar tarafından yapıldığını gösteren aşağıdaki cümle bulunmaktadır: "... Pāşāy-ı şîr salābet ... asākir-i deryā mānend ... ile işbu suret-i tahrîre ve semt-i tasvîre getürülen ḳal'a-i Nise'de Milfranko limanında lenger bırakub oturdu." (bkz. varak 27a). Varak 27a'da bu cümle sona erdikten sonra varak 27b-28a'da iki sayfa halinde Nis kalesinin resmi yapılmış bulunmaktadır. Hayrettin Paşa'nın Tulon şehrinde kışı geçirmesi ile ilgili olarak da şöyle denilmektedir: "... Pāşā ... a'dāy-ı din-i devletün tedbirlerinden gāfil ve muhālifān-ı mülk ü milletün teshirinden ātıl olmayub işbu dürc-i tasvîre ve burc-ı tahrîre gelen Tulon şehrinde hāzır ve nāzır olub durdu" (Bkz. varak 31a, b).

Diğer taraftan Hayrettin Paşa'nın Fransa'nın güney kıyılarında bulunduğu bu sırada İspanya'nın da ona karşı koymak üzere zamanın ünlü amirali Andrea Doria'ya baş vurduğunu görüyoruz. Hazine yazmasının varak 32a'sından itibaren bu konu ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

" ... Mezbūr Andire Dori dahi vefk-i murādınca işbu Ciniviz şehrinde (32a) küffār-ı hāksār serdārlarınun muḳaddimleriyle ve merākib-i hezîmet eserlerinün reisleri ile müşāvere idüb dedi ki ...".

Bu cümlenin varak 32a'da son bulan "Ciniviz şehrinde" kelimelerinden sonra

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

varak 32b-33a'da iki sayfa halinde Cenova şehrini ve beyaz yelkenli bazı gemileri gösteren bir resim bulunmaktadır[43]. Bundan sonra varak 33b'de metin devam etmektedir. İşte burada görülen "küffār-ı hāksār serdārlarının muḳaddimleriyle ve merākib-i hezīmet eserlerinün reisleri ile müşavere idüb dedi ki ..." sözleri, Istanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesinde (No. 379) bulunan ve Naṣūḥ'un *Süleymānnāme*'sinin ikinci bölümüne ait baş tarafı eksik bir nüsha olarak biraz sonra üzerinde duracağımız yazmanın başlangıç cümlesini teşkil etmektedir. Bu cümleden sonra 950/1543 yılı olayları, her iki yazmada da satır satır aynı olarak devam etmektedir. Bu husus, tıpkı Hazine yazması gibi, Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi yazmasının da Naṣūḥ'un eseri olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hazine yazması incelendikçe, bu resimli eserin metin ve resimlerinin Naṣūḥ'a ait olduklarını gösteren başka deliller de görülmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere Naṣūḥ'un *Süleymānnāme*'sinin ilk kısmına ait Revan (No. 1286) nüshasının sonlarında varak 296b'den itibaren 944/1537 Korfu seferi sonunda Istanbul'a gelinceye kadar geçilmiş olan menziller, bir sayfada iki, bazen üç menzil olmak üzere, arada boşluklar da bırakılarak, gün, ay ve yıl açıklanmak suretiyle, sırasıyle verilmekte, kısaca bir iki cümle ile bu menzillerde yapılmış olan işler anlatılmakta, bu arada meselâ arpanın kaç akçeye satın alınmış olduğu bile kaydedilmiş bulunmaktadır. Hazine yazması da kısmen bu şekilde tertip edilmiştir. Revan nüshası üzerinde daha önce durduğumuz için Hazine yazmasından bir örnek vermekle yetiniyoruz:

"... yedi menzilde Filibe sahrasına yümn-i ikbāl ve ferr u iclāl ile varub vüsūl buldu. Eyle olsa ol yedi menzil bunlardır ki zikrolunur:

"Çirmen mukabelesinde Çayır,
fī 18 muharrem el-haram sene 950
Mil 3
..." (Bkz. varak 39b).
"Eski Hisarlık kurbünde Yund Alanı
fī 19 muharrem sene 950,
Mil 3
..." (Bkz. varak 40a).
"Çakır Ağa değirmenleri,
fī 20 muharrem sene 950,
Mil 3
..." (Bkz. varak 40b).

Bu bahsi sona erdirirken Hazine yazması ile ilgili bir noktaya daha dokunmak istiyoruz. Bu yazma 146 varaktır. Ancak yazmanın metin kısmı varak 143a'da sona ermektedir. Eserin sona eriş cümlesi şöyledir: "... māh-ı cemaziyelāhırün üçünde düşenbih gün zikrolan ḳal'a-i İstulbelgrad miftāh-ı cihādla feth oldu.

Ve haza naẓm el-mütercim el-fakīr."

Görüldüğü üzere bu nüsha sona erdiği halde eser bitmemektedir. İşaret edildiği halde, burada, "mütercim"in "nazm"ı bile verilmemektedir. Diğer taraftan bu "mütercim"

[43] Bu minyatürlü Hazine yazmasıyle Revan Kütüphanesinde (No. 1272) bulunan minyatürlü *Tārīḫ-i Sulṭān Bāyezīd* adlı anonim eserin Naṣūḥ'un kalem ve fırçasından çıktığı hakkında bkz. H. Yurdaydın, *Two New Illuminative Works of Matrakçı Nasûh*, II Congresso Internazionale di Arte Turca, Venezia 26-29 Septembre 1963, pp. 133-136. Aynı tebliğin notlar ilâvesiyle Türkçesi için bkz. *Matrākçī Naṣūḥ'un minyatürlü iki yeni eseri*, Belleten, XXVIII, 110 (nisan 1964), s. 229-233.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tabiri de, ilk bakışta biraz yersiz gibi görünmektedir. Ancak Naṣūḥ'un konuya, ünlü *Ṭaberî Târîḫî*'ni Arapça aslından Türkçeye çevirmek suretiyle girdiği, gerekli gördüğü yerlerde ona ilâveler yaptığı, daha sonra da onun kaldığı yerden yazmaya devam ederek kısmen tercüme, kısmen telif, kendi zamanında 958/1551 yılına kadar gelen bir tarih yazmış olduğu hatırlanırsa, bu "mütercim" tabiri, anlam kazanmakta; bu husus bile, üzerinde durduğumuz bu Hazine yazmasının, Naṣūḥ'un eseri olduğuna yeni bir delil olmaktadır. Hazine yazmasının üzerinde durduğumuz bu sona eriş cümlesi, Arkeoloji Müzesi yazmasının varak 52a'sında bulunmaktadır. Yalnız burada "ve haza nazm el-mütercim el-fakîr" ibaresi yerinde sadece "nazm" kelimesi vardır. Bunu takip eden iki beyitten sonra olayların anlatılmasına devam edilmektedir.

Eserin yazılıp resimlendirilmesi, olayların cereyanından hemen biraz sonra, 950/1543 yılı içinde tamamlanmış olmalıdır. Zira bu yazmada bir vesile ile adı geçen ve bu yıl içinde öldüğü bilinen Kanunî'nin oğlu Şehzade Mehmet hakkında kullanılan temenniler, onun yaşamakta olduğunu göstermektedir.

12. *SÜLEYMĀNNĀME*'NİN İKİNCİ BÖLÜMÜ (950-958/1543-1551)

Süleymānnāme'nin ilk bölümüne ait Revan yazmasının Kanunî'nin cülûsundan 944/1537 yılına kadar olan olayları içine aldığını belirtmiştik. Buna Naṣūḥ'un 945/1538 yılı olayları üzerinde duran *Fetiḥnāme-i Ḳarabuğdān* adlı eserini eklemek gerekmektedir. Biraz önce üzerinde durduğumuz minyatürlü Hazine yazması ise 949-950/1542-1543 yılları olayları üzerinde durmaktadır. Böylece 945/1538 ile 949/1542 yılları olayları olmak üzere üç yıllık bir eksiklikle karşı karşıya bulunmaktayız demektir. Şimdi üzerinde duracağımız Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi (No. 379) yazması ise bu eserin devamı olarak 950-958/1543-1551 yılları olayları üzerinde durmaktadır. Bu yazma, ciltsiz, baş tarafı eksik, 31.7 × 22.5 cm. boyunda ve dağınık durumda 184 varaktır. Kütüphane defterindeki kayda göre bu anonim yazma eser, 941-948/1534-1541 yılları olayları üzerinde durmaktadır. Ancak eserin incelenmesi, bu hususun doğru olmadığını göstermektedir. Gerçekte 950-958/1543-1551 yılları olaylarını içine alan bu 8 yıllık yarım *Süleymānnāme* yazarının da, anlattığı olayların çağdaşı bulunduğu şüphesiz gibidir. 954/1547 yılına ait olaylar anlatılırken adı geçmekte olan ünlü Sadrazam Rüstem Paşa için "yesserallahu mā-yeşā", 955/1548 yılı olaylarının anlatılması sırasında adı geçen Kanunî'nin en büyük oğlu Şehzade Mustafa için de "ṭāle beḳāuhu ve nāle münāhu" temennilerinde bulunulmaktadır. Şehzade Mustafa'nın 960/1553 yılında babası Kanunî Sultan Süleyman tarafından öldürüldüğü bilindiğine göre, böylece bu yazma eserin 960/1553 yılından önce kaleme alınmış olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yazmanın durumu, bazı varaklarda cümlelerin karalanmış olması gibi haller (meselâ bkz. varak 87b, 88a), bu nüshanın, yazarın bir müsveddesi olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Sonra adı geçen kişiler hakkında kullanılan lakap, sıfat ve temenniler, bu kişilerin olayların anlatıldığı sıradaki durumlarına göre değişmektedir. Bu husus da, eserin, yazar tarafından peyderpey kaleme alınmış olduğu ihtimalini akla getirmektedir. 950/1543 yılında sadrazam olduğu bilinen Süleyman Paşa'dan bu yıl olayları anlatılırken onun sadrazam olduğunu gösteren elkab ile bahsedildiği halde 955/1548 yılı olayları anlatıldığı sırada bir vesile ile adı geçen aynı Süleyman Paşa'dan bu defa, tabiî ölmüş bulunduğu için "merhum" sıfatıyle bahsedilmesi, bu hususta tipik bir örnek durumundadır. Naṣūḥ'un büyük tarihî eserinin, daha önce üzerinde durduğumuz yazma nüshaları ile bu son

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yazmanın içindekiler arasında yaptığımız karşılaştırmalar, bunlar arasında görülen açık üslup benzerlikleri, bu son yazma eserin, Naṣūḥ'un *Süleymānnāme*'sinin ikinci bölümü olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Kullanılan söz başlıkları, anlatış tarzlarının, hatta birçok cümlelerin kelime kelime aynı oluşu gibi üslup özellikleri dolayısıyle biz, 950-958/1543-1551 yılları olayları üzerinde duran ve çağdaş bir yazarın kaleminden çıktığı muhakkak olan bu anonim yazma eseri, Naṣūḥ'un *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* adlı büyük eserinin Kanunî devrine ait *Süleymānnāme* bölümünün devamı ve ikinci kısmı kabul ediyoruz. Böylece bir taraftan şimdiye kadarki bilgilerimizin aksine Naṣūḥ'un *Süleymānnāme*'sinin 926/1520'den 958/1551 yılına kadar gelmekte olduğu ortaya çıkmakta, diğer taraftan verdiğimiz tarihlerden de anlaşılacağı üzere bu eserin, bu son yazmanın baş tarafından yırtılmış olduğu anlaşılan 946-949/1539-1542 yılları arası olayları eksik kalmaktadır. Bu son yazma nüshanın, eksik olan baş tarafında bu yıllara ait olayların anlatılmış olabileceği düşünülebilir. Ancak daha önce üzerinde durulan minyatürlü Hazine Kütüphanesi (No. 1608) yazması, Kanunî'nin 949-950/1542-1543 ikinci Macaristan seferi hakkında bilgi vermekte olduğundan Naṣūḥ'un *Süleymānnāme*'sinin şimdilik eksik kalan bölümü 946-948/1539-1541 yıllarına ait üç yıllık bir devreden ibaret kalmaktadır.

Bu vesile ile üzerinde durulacak bir husus da şudur: Naṣūḥ, bu eserinde 954-956/1548-1549 Kanunî'nin ikinci İran seferi sırasında 955/1548 yılında Kanunî ile oğlu o sırada Amasya valisi olan Şehzade Mustafa'nın Sıvas'ta buluşmaları hakkında da bilgi vermektedir. Ancak üzerinde durduğumuz bu Arkeoloji Müzesi nüshasında, bu bilgilerin verildiği satırların çoğu karalanmış ve okunamaz bir hale getirilmiş durumdadır. Naṣūḥ'un kendi kaleminden çıkma bir müsvedde sandığımız bu nüshadaki bu karalamaların da, Şehzade Mustafa öldürüldükten sonra bizzat Naṣūḥ tarafından yapılmış olması, büyük bir ihtimal dahilindedir. Zira Naṣūḥ'un okunabilen sözlerinden anlaşılan, Şehzade Mustafa hakkında birtakım dedikoduların daha bu sıralarda çıkmış olduğu, Kanunî'nin bu konuda oğlu ile konuştuğu ve nihayet her iki tarafın, âdeta bir dertleşme havası içinde geçtiği intibaını veren bu buluşmadan memnun ve mutmain ayrılmış bulunduklarıdır[44]. Ancak daha sonraları olayların, başka bir istikamette gelişmiş bulunması yüzünden, eserde Şehzade Mustafa lehine denebilecek bu satırların ve okunamayan diğerlerinin, muhtemelen bizzat yazar tarafından karalanmasına lüzum görülmüş olsa gerektir.

13. *TĀRĪḪ-İ SULṬĀN BĀYEZĪD VE SULṬĀN SELĪM*

Naṣūḥ'un *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* adlı eserinin Osmanlı tarihine ait son bölümünden sadece II. Bayezid (1481-1512) ve Yavuz Sultan Selim (1512-1520) devri üzerinde duran anonim bir yazma, "Add. 23 586" numarada kayıtlı olarak Londra'da British Museum'da bulunmaktadır. Yazmanın iç gömleğinde "Kitāb-ı haber-i cülūs-ı Sulṭān Bāyezid Ḫān ber-serir-i saltanat fī hādi ve işrīn şehr-i rebiʿülevvel sene 886, muharrerehu şehr-i cemaziyelāhir sene 960" yazıları bulunmaktadır. Bu yazı, görüldüğü üzere, II. Bayezid'in cülûsu hakkında bir söz başlığından ibarettir. II. Bayezid'in cülûs yılı olan 886/1481'i takip eden ibare ilgi çekicidir. "Onun yazılması 960 senesi cemaziyelāhir ayındadır" denilmektedir ki, bu tarih, varak 190b'de kitabı, "evāhir-i cemaziyelāhir 960"/haziran ortaları 1553 tarihinde Salih b. Hasan el-Konevî

[44] Bu konuda bkz. *Süleymānnāme*, Istanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi nüshası, No. 379, varak 87b-88a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

eliyle yazılmış olduğu yolundaki kayda uymaktadır. Varak Ib'de besmelenin hemen altında "ḫaber-i cülūs-ı Sulṭān Bāyezīd Ḫān ber-serīr-i salṭanat fī hādi ve işrīn rebiʿ-ülevvel sene sitte ve semānīn ve semaniye mie" başlığı bulunmaktadır. Bu başlık, aynı zamanda, eserin başlangıç cümlesi durumundadır. Bu durum dahi, bu yazmanın müstakil bir eser olmadığını, daha büyük bir eserin bir bölümünden ibaret bulunduğunu ortaya koymaktadır. II. Bayezid devri olaylarının açıklanması, varak 181b'ye kadar devam etmek suretiyle yazmanın önemlice bir kısmını işgal etmektedir. Yavuz Selim devri, varak 181b'de bulunan "Zikr-i cülūs-ı Sulṭān Selīm Ḫān ber serir-i salṭanat ve itaʿat-i ümera be-emr-i cihān-mütāʿ" başlığını takip etmektedir. Ancak II. Bayezid devri olaylarının önemli bir kısmını, Şehzade Selim'in babası ve kardeşleriyle yaptığı saltanat mücadelesi teşkil etmektedir. Daha şehzadeliği zamanı olaylarından bahsedilirken Selim'den "Ḥażret-i Şehriyār-ı Ṣāḥib-ḳırān", "Sulṭān-ı Salāṭīn-i Cihān" gibi ancak bir hükümdar için söylenmesi gereken sıfatlarla bahsedilmektedir. Buna karşılık, Şehzade Ahmet ve bencil görüşleri ile onu tutan vezirler yerilmekte, bu vezirlerin, türlü desiselerle II. Bayezid'i, oğullarının en değerlisinden uzaklaştırmış oldukları belirtilmektedir. Gerek bu hususlar ve gerekse Mevlâna Nurettin aracılığı ile Selim ve babası arasında yapılan müzakereler hakkında verilen bilgi, bu yazmayı anonim bir eser olarak tanıtan Rieu'nün de dikkatini çekmiştir. Rieu, bütün bu sebeplerle yazarın, Selim'in maiyetinden birisi olabileceğini ifade etmiştir[45]. Gerçekten bu özellikler, Naṣūḥ'un durumuna uymaktadır. 923/1517 yılında matematiğe ait ilk eserini Selim'e takdim etmiş olan Naṣūḥ'un bu ünlü padişaha olan yakınlığı zaten bilinmektedir. Ayrıca, bu yazmadan da, olayların anlatılması, Naṣūḥ'un *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*'inin takdim edilen ilk üç cildine ait nüshalarda ve eserin *Süleymānnāme* kısmına ait yazmalarda olduğu gibi, manzumelerle kesilmektedir. Bu halin, Naṣūḥ'a has bir özellik olduğu hususu üzerinde, hatırlanacağı üzere, daha önce durmuştuk.

British Museum yazmasının varak 185b'sinde Selim devri olayları sona ermekte ve aynı varakta Kanunî devri (1520-1566) olaylarının açıklanmasına başlanılmaktadır. Kanunî devrine ait ilk başlık şöyledir:

"Maṭlaʿ-ı dāsitān-ı Sulṭān Süleymān Ḫān ve ʿaza-nāme feristaden-i ṣudūr-ı divān, ṭaleb kerden-i U beray-ı nişesten-i ber serir-i sāḥib ḳırān."

İşte British Museum yazmasında sadece bir söz başlığından ibaret olan yukarıdaki sözlerin ilk cümlesi, "Maṭlaʿ-ı dāsitān-ı Sulṭān Süleymān Ḫān ...", Naṣūḥ'un *Süleymānnāme*'sinin ilk bölümüne ait olan yazmanın (bkz. TSMK, Revan 1286) varak 3b'sinde tezhib üzerine bir kitap başlığı, bir müstakil serlevha haline getirilmiş bulunmaktadır. Ayrıca Revan yazmasında kısa bir girişten sonra varak 11a'da Kanunî'nin cülûsu ile ilgili ilk başlık da British Museum yazmasının Kanunî'nin cülûsu ile ilgili son başlığı ile hemen hemen aynı bulunmaktadır. Bu iki yazma arasındaki benzerlik sadece bu iki başlıktan da ibaret değildir. Bu iki başlıktan sonra her iki yazmada Kanunî'nin cülûsu hakkında verilen bilgiler de satır satır birbirinin aynıdır. Böylece bir taraftan bu anonim British Museum yazmasının, Naṣūḥ'un telifi olduğu, diğer taraftan da konuya Kanunî'nin cülûsu ile başlayan Revan yazmasının, II. Bayezid ve I. Selim devirleri hakkında bilgi veren bu British Museum yazmasının devamı durumunda bulunduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

[45] bkz. Charles Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, London 1888, pp. 45-46.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

14. MİNYATÜRLÜ *TĀRİH-İ SULṬĀN BĀYEZİD*

Tarihî bilgi olarak Naṣūḥ'un büyük eserinin sadece II. Bayezid devri üzerinde duran bir bölümü olan bu yazmanın özelliği, minyatürlü oluşudur. TSMK'nin Revan kısmında (No. 1272) bulunan bu yazmanın da yazar tarafından özel olarak resimlendirildiği anlaşılmaktadır. Aslında anonim olan ve hatta F. E. Karatay'ın on yıl kadar önce yayınlanmış olan katalogunda da anonim bir eser olarak tanıtılmış olan bu eserin, Naṣūḥ'un telifi olduğu, biraz önce üzerinde durduğumuz II. Bayezid ve I. Selim devirleri hakkında bilgi veren British Museum yazmasının yardımı ile tespit edilmiştir. Gerçekten British Museum yazmasının, II. Bayezid devrine ait kısmı ile, sadece II. Bayezid devri olaylarını içine alan bu minyatürlü Revan yazması, tarihî bilgi bakımından satır satır birbirinin aynı bulunmaktadır. Bu ayniyet, bütün II. Bayezid devri boyunca devam etmektedir. Hatırlanacağı üzere, aslında bir anonim yazma olan British Museum yazmasının Naṣūḥ'un telifi olduğunu, Naṣūḥ'un diğer bir eseri, *Süleymānnāme*'sinin ilk kısmına ait Revan (No. 1286) yazmasının yardımı ile, tıpkı bu iki yazma gibi anonim bir eser olan Revan (No. 1286) yazmasının, Naṣūḥ'un kaleminden çıkmış olduğu hususunu ise, içinde kendi adını da vermiş olduğu Naṣūḥ'un ünlü *Mecmū'-ı Menāzil* adlı eserinin yardımı ile tespit edebilmiştik.

Şimdi hakkında bilgi vermekte olduğumuz minyatürlü Revan (No. 1272) yazmasının iç gömleğinde ortada *Tārīḫ-i Sulṭān Bāyezīd* yazısı, bunun yukarısında gene eserin mahiyeti ile ilgili olarak "Sultan Bayezid merhumun tarihi ve zamanında Mora'da ve sair yerlerde fetholunan kal'aların tasvirleri" cümlesi görülmekte; ayrıca bu kitabın, Hasan Ağazade diye ünlü Abdullah'a ait olduğunu gösteren bir temellük mührü bulunmaktadır. Eserin söz başlıkları, Naṣūḥ'un bütün tarihî eserlerinde görüldüğü üzere, onun üslubuna özellik veren "ḫaber . . ." kelimesi ile başlamaktadır ve Farsçadır. Aynı zamanda Türk resim sanatı bakımından da son derece ilgi çekici olan bu yazmanın içinde II. Bayezid zamanında yapılmış olan seferlerle ilgili olarak Kili, Akkerman, İnebahtı, Moton ve Gülek kale ve şehirleri ile Osmanlı donanmasına ait gemilerin resimleri bulunmaktadır. Burada bulunan donanma resimleriyle daha önce hakkında bilgi verdiğimiz Hazine yazmasındaki donanma resimleri arasındaki ilgi açık bir şekilde belli olmaktadır. Ayrıca bu iki minyatürlü yazma ile Naṣūḥ'un minyatürlü ünlü eseri *Mecmū'-ı Menāzil*'de bulunan kale, şehir ve konak resimleri arasındaki açık üslup benzerliği derhal dikkati çekmekte, sadece bu hal bile, bütün bu minyatürlerin, aynı nakkaşın, Naṣūḥ'un elinden çıkmış bulunduğunu ortaya koymaktadır. Kaldı ki üzerinde durduğumuz bu üç minyatürlü yazmada, Naṣūḥ, açık bir şekilde ". . . isim ve resimleriyle . . ." demek suretiyle resimleri de kendisinin yapmış bulunduğunu bir çok vesilelerle açıklamış bulunmaktadır. Bu üç yazmada bulunan minyatürlerin ortaya koyduğu önemli bir gerçek, ressam Naṣūḥ'un her şeyden önce son derece mükemmel bir renk üstadı olduğudur. Bu minyatürlerde dikkati çeken renk ahengi ile Naṣūḥ'un Osmanlı nakkaşları arasında özel bir yeri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu arada, Hazine (No. 1608) yazması ile Revan (No. 1272) yazmasında bulunan donanma resimlerinin açık bir şekilde resim karakteri gösterdiğini belirtmemiz gerekmektedir[46].

[46] Bu konuda bkz. bizim, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, s. 47-48; *Two New Illuminative Works of Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, II Congresso Internazionale di Arte Turca, Venezia 26-29 Septembre 1963, pp. 133-136; *Maṭrāḳçī Naṣūḥ'un minyatürlü iki yeni eseri*, Belleten, XXVIII, 110 (nisan 1964), s. 229-233.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

15. *SÜLEYMÂNNÂME*'NİN KANUNÎ'NİN İKİNCİ İRAN SEFERİNE AİT MARBURG NÜSHASI (955-956/1548-1549)

Kanunî'nin 1 muharrem 955 - 26 rebiyülâhır 956/11 şubat 1548 - 23 mayıs 1549 ikinci İran seferi hakkında müstakil bir eser durumunda olan bu yazma (Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 955)'nın girişinde Naṣūḥ, "... lu'bet-i maṭrāḳ'da iştihār bulan Naṣūḥ ..." [47] (bkz. varak 4b) şeklinde adını verdiği gibi aynı zamanda daha önce Kanunî'nin 926/1520 yılındaki cülûsundan zilhicce sonları 954/1547 yılına kadarki on "gaza" sını "yerli yerinde" yazmış olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu defa Sadrazam Rüstem Paşa'nın iltifatlarına nail olmak, Naṣūḥ'un sözleri ile ifade etmek gerekirse "... ol vezîr-i nâmdâr ve müşîr-i âlî-mikdârun hüsn-i iltifât-ı bî-gâyeti saye-perver olması ümüdiyle ..." bu eseri yazmaya karar vermiştir. Böylece kaynaklarımızda Naṣūḥ'un Kanunî'nin cülûsundan 954/1547 yılına kadar gelen bir Kanunî devri tarihi yani bir *Süleymânnâme* yazmış olduğu yolundaki bilgi, Naṣūḥ' un kendi sözleri ile doğrulanmış bulunmaktadır. Ancak üzerinde durduğumuz bu yazma eserin de ortaya koyduğu üzere, Naṣūḥ, Kanunî devri tarihini 954/1547 yılından sonra da yazmaya devam etmiştir. Daha önce hakkında bilgi verdiğimiz Istanbul Arkeoloji Müzesi nüshasının 958/1551 yılına kadar gelmekte oluşu, biraz sonra üzerinde duracağımız *Ṭaberî Târîḫî* tercümesinin Naṣūḥ tarafından yapılmış yeni bir versiyonuna ait yeni bir British Museum (Or. 12 879) yazmasının girişinde gene kendisinin, yaşadığı devrin tarihini 957/1550 yılına kadar yazmış bulunduğunu ifade etmesi, bu sözlerimizi doğrulamaktadır. Diğer taraftan Marburg nüshasının durumu da oldukça ilgi çekicidir. Bu nüshada bu ikinci İran seferi anlatılmakta ve bu arada meselâ Orta Asya'nın Sünnî hanlarına gönderilmiş bazı mektupların suretleri de bulunmaktadır. Ayrıca bu nüshanın varak 29b-33a'sında Kanunî ile en büyük oğlu Amasya Valisi Şehzade Mustafa'nın Sivas'ta buluşmalarına ait uzun bir bölümün yer aldığı görülmektedir. Burada varak 31a-31b arasında, *Süleymânnâme*'nin ikinci kısmına ait Istanbul Arkeoloji Müzesi nüshasında karalanmış olan kısmın bulunduğu görülmektedir ki, bu husus, şüphesiz, Kanunî ile oğlu Mustafa arasındaki ilişkilerin o sıradaki durumunu göstermesi bakımından özel bir önem taşımaktadır. Bir müsvedde durumunda olan Arkeoloji Müzesi nüshasında Şehzade Mustafa ile ilgili kısımların bahtsız Şehzade'nin 960/1553 yılında öldürülmesinden sonra bizzat Naṣūḥ tarafından karalanmış olabileceği hususuna daha önce dokunmuştuk.

Bütün bu bilgilere rağmen bu yazmanın açık özelliği, Kanunî'nin bu ikinci İran seferi sırasında Üsküdar'dan itibaren ana hatlarıyle Yenişehir, Akşehir, Ilgın, Konya, Kayseri, Sıvas, Erzincan, Erzurum, Erciş, Bendimâhî, Tebriz ve Tebriz'den de geriye doğru Van, Adilcevaz, Kara Amid, Devegeçidi Çayı, Harput, tekrar Amid ve Amid'den Haleb'e kadar konup göçülmüş olan şehir, kasaba, konak ve menzilleri vermiş olmasıdır. Bu durum, Marburg yazmasının da özel olarak bu defa sadrazam Rüstem Paşa için hazırlandığını, ancak herhangi bir sebeple resimlendirilme imkânının bulunamadığını akla getirmektedir.

16. NAṢŪḤ'UN *ṬABERÎ TÂRÎḪÎ* TERCÜMESİNİN YENİ BİR VERSİYONU: *CÂMİ' EL-TEVÂRÎḪ*

Naṣūḥ'un ünlü *Ṭaberî Târîḫî*'ni Arapça aslından *Mecma' el-Tevârîḫ* adı ile Türkçeye çevirdiğini, daha sonra Ṭaberî'nin kaldığı yerden yazmaya devam ederek kendi zama-

[47] Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 955. Yazma hakkında bkz. Barbara Flemming, *Die Türkische Handschriften*, Wiesbaden 1968, s. 118.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nında 958/1551 yılına kadar gelen bir genel tarih kaleme almış bulunduğunu ifade etmiştik. British Museum'a son yıllarda kazandırılmış olan üç ciltlik yazma bir eser[48], aslında Naṣūḥ'un *Ṭaberī Tārīḫī* tercümesinin ilk cildine ait yeni bir nüsha durumunda olup ilgi çekici bazı özelliklere sahiptir. Bir defa yazmaların ilkinde eserin adı, *Mecma' el-Tevārīḫ* değil, *Cāmi' el-Tevārīḫ* şeklinde kaydedilmiştir. *Cāmi' el-Tevārīḫ*, muhteva bakımından *Mecma' el-Tevārīḫ*'in aynen tekrarı olmasına rağmen, dilinin daha sade olduğu görülmekte ve aynı zamanda *Mecma' el-Tevārīḫ*'te bulunan manzum kısımların çoğunu ihtiva etmemektedir. Diğer taraftan bu iki eser arasında önemli sayılabilecek bir fark da şudur: *Mecma' el-Tevārīḫ*'in ele alınmasına 926/1520 yılında Kanunî Süleyman'ın emri ile başlanmıştır. *Cāmi el-Tevārīḫ*'in kaleme alınması ise, doğrudan doğruya Rüstem Paşa'nın teşvikleriyle olmuştur. Yazmanın ilk cildinin girişinde Naṣūḥ, tıpkı Marburg yazmasında olduğu gibi "... lu'bet-i maṭrāḳ'da iştihār bulan Naṣūḥ ..." yani "matrak oyununda ün kazanmış olan Naṣūḥ" şeklinde adını vermekte, aynı zamanda hakkında son derece övücü sözler kullandığı devrin sadrazamı Rüstem Paşa'nın iltifat ve teşvikleriyle bu işe başladığını, *Ṭaberī Tārīḫī*'nin tercümesi işi sona erince, birtakım tarihî eserlerden faydalanarak yazmaya devam ettiğini, Oğuz Han'ın "evlâd" ve "ensab" ından başlayarak Selçuklular, Cengiz-oğulları, Osmanlılar ve son olarak da 957/1550 yılına kadar yaşadığı zamanın hükümdarı Kanunî devrinin tarihini yazdığını söylemektedir ki bütün bu sözler, yazarımızın, Marburg yazmasının ortaya koyduğu üzere, Rüstem Paşa'nın sevgisini kazanmak için yazdığı Kanunî'nin 955-956/1548-1549 ikinci İran seferine ait eserinin tesirinin görüldüğünü ve bu defa 957/1550 yılında bizzat Rüstem Paşa'nın Naṣūḥ'a iltifatlarda bulunarak onu *Cāmi' el-Tevārīḫ*'i yazmaya teşvik ettiğini ortaya koymaktadır. Gerçekten bu yıl içinde Osmanlılara iltica etmiş olan Şah Tahmasb'ın kardeşi Elkas'ın Istanbul'a gelişi vesilesiyle Sadrazam Rüstem Paşa'nın huzurunda Naṣūḥ'un türlü maṭrāḳ ve silâhşörlük oyunları gösterdiği ve bu sebeple mükâfatlandırıldığı da görülmektedir. Diğer taraftan Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi (960/1553)'nin de bundan hemen birkaç yıl kadar sonraya rastlaması ve Naṣūḥ'un *Süleymānnāme*'sinin Istanbul Arkeoloji Müzesi nüshasında Şehzade Mustafa ile ilgili bazı satırların karalanmış bulunması, Naṣūḥ ile Rüstem Paşa'nın münasebetleri bakımından ilgi çekmektedir. İşte bu yakınlaşma ve teşviklerin sonucunda Naṣūḥ, daha Kanunî'nin cülûs tarihi olan 926/1520 yılında başladığı ve kısım kısım yazmaya devam ettiği büyük eserini, bu defa özetlemek ve sadeleştirmek suretiyle *Cāmi' el-Tevārīḫ* adı ile Sadrazam Rüstem Paşa için yeni, sade ve daha derli toplu bir eser haline getirmiştir. Naṣūḥ'un *Mecma' el-Tevārīḫ*'inin muhtasar yeni bir versiyonu durumunda olan bu eserin, *Mecma' el-Tevārīḫ*'in birinci cildine tekabül eden üç ayrı cilt halindeki bu British Museum yazmalarından başka herhangi bir nüshası şimdilik mevcut değildir. Ancak her nedense bu eserin doğrudan doğruya Naṣūḥ'un kaleminden çıkmış olan ve Oğuz Han'ın "evlâd" ve "ensab" ından başlayan Türk tarihi hakkındaki genel bir girişle Kanunî devrini de içine alan bir büyük cilt halindeki Osmanlı tarihi bölümü, iltifat ve teşviklerinin sonucu olarak hazırlandığı için kendisine takdim edildiği anlaşılan Sadrazam Rüstem Paşa'ya atfedilerek *Rüstem Paşa Tarihi* adı ile tanınmıştır. Nitekim bu adla bu kısma ait Viyana nüshasını esas alarak daha 1923 yılında Prof. Dr. Ludwig Forrer, bu eseri kısmen Almancaya çevirmiş olduğu gibi, daha sonra aynı bölüme ait yazmalar hak-

[48] Birbirini tamamlayan üç cilt halinde 430 varak olan bu yazma eser, British Museum'da "Or. 12879" numarada kayıtlıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kında bilgi veren diğer yazarlar da, bu yazma nüshaları Rüstem Paşa'nın *Osmanlı Tarihi* (*Tevārīḫ-i āl-i ʿOsmān*)'nin yeni nüshaları olarak tanıtmışlardır[49].

17. RÜSTEM PAŞA'YA ATFEDİLEN *TEVĀRİḪ-İ ĀL-İ ʿOSMĀN*

Kanunî devrinin ünlü sadrazamlarından Rüstem Paşa'ya bir Osmanlı tarihinin atfedildiği ve bu eserin daha 1923 yılında Prof. Dr. Ludwig Forrer tarafından kısmen Almancaya çevrilmiş bulunduğu bilinmektedir[50]. Prof. Forrer, tercümesinin başında bulunan uzun girişinde bu eserin, gerçekten Rüstem Paşa'nın kaleminden çıkıp çıkmadığı meselesi üzerinde de durmuş ve Rüstem Paşa'nın bu eserin yazarı olduğu hususunun, kuvvetle ileri sürülemediğini belirtmiştir. Prof. Forrer'in de ifade ettiği üzere bu eserde Rüstem Paşa'nın kendisi hakkında yeni bir bilgi bulunmamaktadır. Bu konuda söylenenler, birkaç sözden ibarettir. Gerçekten bu esere ait olarak gösterilen yazma nüshaların incelenmesi, Prof. Forrer'i haklı gösterecek sonuçlar ortaya koymaktadır. Şimdiye kadar Rüstem Paşa'ya atfedilen bu eserin üç yazma nüshası bilinmekte idi. Bu üç nüshanın en fazla olayı içine alanı, Viyana nüshasıdır (Nat. Bibl. Cod. Mixt. 339). Bu nüsha, 968/1561 yılına kadar gelmektedir. Diğer iki nüsha ise, Cambridge'de Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde [No. 167 (Og. 6. 33); 168 (Dd. 4. 31)] bulunmaktadır[51]. Bu iki yazmadan en çok olayı içine alanı da, ancak 955/1548 yılına kadar gelmektedir. Prof. Forrer'in çevirisine esas olan Viyana yazmasının, onun da belirttiği üzere, üç ayrı müstensih tarafından yazıldığı açıkça belli olmaktadır. Eserin baştan 186. varağa kadar olan birinci kısmının, Rüstem Paşa'nın sağlığında istinsah edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Zira onun hakkında edilen temenniler, bunu açıkça göstermektedir. Bu yazmanın varak 248a'sında da aynı şekilde bir temenniye rastlandığı için, ikinci kısmın yazılışı sırasında da Rüstem Paşa'nın hayatta olduğunu söylemek imkânı vardır. Bu kısımda Kanunî'nin oğlu Şehzade Bayezid hakkında kullanılan ifade tarzı, bu kısmın yazılmasının, onun 968/1561 tarihindeki öldürülmesinden, hatta 966/1559 yılında İran'a kaçışından önce tamamlandığını ortaya koymaktadır. Dördüncü bir el, varak 151b ve 152a'yı yazmıştır. Varak 275'e kadar olan kısımda aynı el tarafından yazılmış kenar notları vardır. Öyle görünüyor ki bu zat, Prof. Forrer'in de belirttiği üzere, bütün nüshayı gözden geçirmiştir. Varak 275-293 arasını işgal eden üçüncü kısım, yazmada da işaret edildiği üzere, 980/1571-72 tarihinde istinsah edilmiştir. Bu eserin telifinin Rüstem Paşa'ya ait olduğunu ifade eden kayıt ise:

«تواریخ رستم پاشا بالتمام صحیح نسخه‌در رحمة الله تعالی ، کتاب تاریخ آل عثمان ، تألیف رستم پاشا
یسر الله له ما یشاء آمین . . . »

şeklinde yazmanın boş bulunan varak 1a'sında görülmektedir. Büyük bir ihtimalle bu satırlar, muahhar ilâvelerdir. Eserin başladığı 1b'de görülen ilk başlık aynen şöyledir:

"Tevārīh-i Oğuz Ḫān ve Cengiz Ḫān ve Selçūkiyān ve Osmāniyān ...". Bu başlıktan itibaren Fatih Mehmed'in ölümüne kadar olan kısım için anonim *Tevārīḫ-i āl-i ʿOsmān*, Muhyiddin Cemalî ve özellikle de Neşrî kullanılmıştır. Neşrî'nin *Cihānnümā*'sı ile yapılan karşılaştırma, her iki eserde verilen bilgilerin, hemen hemen

[49] Bkz. bizim, *Maṭrāḳçı Naṣūḥ'un hayatı ve eserleriyle ilgili yeni bilgiler*, Belleten, XXIX, 114 (nisan 1965), s. 348 vd.; aynı zamanda krs. *Rüstem Paşa* maddesi, IA.

[50] *Das Osmanische Chronik des Rustem Pascha*, Leipzig 1923, Türkische Bibliothek, Band 21, VIII+207 s.

[51] Bkz. E. G. Browne, *A Hand-list of the Muhammadan Manuscripts* ..., pp. 26 vd.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

aynı olduğunu; Rüstem Paşa'ya atfedilenin, Neşrî'den, ya da her ikisinin de, müşterek bir kaynaktan faydalanmış olabileceklerini ortaya koymaktadır[52]. Bu sebeple Prof. Forrer, eserin Fatih'in ölümüne kadar olan kısmının, sadece söz başlıklarını vermiş, Neşrî'nin Bayezid Camii nüshasına göre, bu başlıkların Neşrî'nin eserinin hangi varaklarına rastladığını işaret etmiş; bundan sonra da II. Bayezid, I. Selim ve 968/1561 yılına kadar olan Kanunî devrinin tercümesini vermiştir[53]. Böylece eserin, önemli kısmının, bu üç hükümdarın devirleri olduğu da belirtilmiş olmaktadır. Eserin II. Bayezid devrine ait olan kısmında daha ziyade Şehzade Selim'in babasına ve daha sonra da kardeşlerine karşı yaptığı iktidar mücadelesi anlatılmıştır. Rüstem Paşa'ya atfedilmiş olan eserin bu özelliği, Naṣūḥ'un *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* adlı mufassal eserinin II. Bayezid ve I. Selim devirlerine ait bölümü olan *Tārīḫ-i Sulṭān Bāyezid ve Sulṭān Selīm*'in British Museum (Add. 23.586) nüshası ile tam bir uygunluk halindedir. Yapılan karşılaştırmalar, Rüstem Paşa'ya atfedilen eser ile Naṣūḥ'un eserinin şimdilik II. Bayezid, I. Selim ve Kanunî devirlerine ait nüshaları bilinen *Osmanlı Tarihi* bölümünün, birbirlerinin hemen hemen aynı olduğunu, sadece Rüstem Paşa'ya atfedilenin, Naṣūḥ'un eserinin bir özeti mahiyetinde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Daha önce de işaret ettiğimiz üzere, Naṣūḥ'un *Ṭaberî Tārīḫî*'ni biri mufassal, diğeri de muhtasar olmak üzere, iki ayrı versiyon halinde tercüme ettiğini gösteren yazma nüshalara sahip bulunmaktayız. Öyle anlaşılıyor ki Rüstem Paşa'ya atfedilmiş olan *Osmanlı Tarihi*, Naṣūḥ'un Rüstem Paşa'nın iltifatına nail olmak ümidiyle yaptığını, tercümesinin girişinde ifade ettiği ve *Cāmiʿ el-Tevārīḫ* adını verdiğini söylediği muhtasar *Ṭaberî Tārīḫî* tercümesinin devamı durumundadır. Bu eserin son kısmını teşkil eden Osmanlı tarihi bölümüdür. Tabiî Osmanlılara geçmeden önce Oğuz Han' dan başlayarak Osmanlı devrine bir giriş olmak üzere kısaca Türk tarihi hakkında bilgi verilmektedir. Zaten Naṣūḥ'un kendi adı da yazılı olan bu muhtasar tercümeye ait yazma (British Museum, Or. 12.879)'nın girişinde Naṣūḥ, Taberî'nin Abbasî halifelerinden Muʿtaṣım Billah (Muḳtedir Billah olacak) zamanına kadar olan olayları yazdığını, ondan sonraki "*tevārīḫ*" in "müteferrik" olduğunu söylemekte ve zamanın sadrazamı Rüstem Paşa'nın iltifat ve teşvikleriyle yazmaya devam ederek geri kalan Abbasî halifeleri, Oğuz Han'ın "evlâd" ve "ensab"ı, Selçuklu ve Cengiz Hanlıkları, "āl-i Osmān" ve cülûsundan itibaren de yaşadığı devrin hükümdarı Sultan Süleyman devri hakkında 957/1550 yılına kadar bilgi verdiğini ifade etmektedir. Naṣūḥ'un eserinin iki şekline ait nüshalar, onun bu sözlerini doğrulamaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, Naṣūḥ, devrin ünlü sadrazamı Rüstem Paşa'nın iltifat ve teşviklerinin sonucu olarak asıl eserini ihtisar etmek suretiyle bu ikinci versiyonu meydana getirmiştir. Bu yeni versiyon da, söze önceki gibi başlamasına ve aynı sırayı takip ederek aynı bilgileri vermesine rağmen, sadece bu bilgileri veriş tarzı biraz farklı olup, bu da, kendisini özellikle üslubun çok daha sade ve bilgilerin de biraz daha özet mahiyetinde oluşu ile göstermektedir. Zaten bu ikinci versiyonun adı da *Cāmiʿ el-Tevārīḫ* şeklinde değişik bir durumdadır. Böylece kesin bir şekilde anlaşılmaktadır ki Viyana (Nat. Bibl., Cod. Mixt. 999 ve 1187), Paris (Bibl. Nat. 50), Fatih (4278), British Museum

[52] Neşrî'nin kaynakları hakkında bkz. V. L. Ménage, *Neshri's History of the Ottomans, the Sources and Development of the Text*, London 1964, pp. 10-54.

[53] II. Bayezid devri hakkında verilen bilgilerle Leunclavius'un *Historiae Musulmane Turcorum de Monumentis ipsorum excriptae libri XVIII*, (Frankfurt 1591) adlı eserinin kaynaklarından *Codex Verantianus* arasındaki yakın ilgi için bkz. L. Forrer, *Adı geçen eser*, s. 14, not 1; V. L. Ménage, *Adı geçen eser*, pp. XIII, 31-40.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

(Or. 23.586), Revan (1286, 1284/2), Istanbul Arkeoloji Müzesi (379), nüshaları birbirlerinin devamıdırlar. British Museum (Or. 12.592)'da yeni bir nüshası daha tespit edilen ve şimdiye kadar Rüstem Paşa'ya atfedilen eser ise, Naṣūḥ'un *Ṭaberî Târîḫî*'nin muhtasar tercümesine ait British Museum (Or. 12.579) nüshasının devamı durumundadır.

Naṣūḥ'un birinci, mufassal eserinin üçüncü cildine ait bir yazma olarak daha önce hakkında bilgi verdiğimiz Fatih yazması (No. 4278), Ertuğrul zamanında Karacahisar'ın alınmasına kadar olan olaylar üzerinde durmakta idi. Bu nüshanın varak 538b'sindeki son sözleri, Rüstem Paşa'ya atfedilen eserin yeni bir nüshası olarak incelemek imkânını bulduğumuz British Museum nüshası (Or. 12.592)'nın varak 27b'sinde aynen yer almış bulunmaktadır. Böylece hemen işaret edelim ki, Naṣūḥ'un ikinci, muhtasar eseri, birincisinin sadeleştirilerek yapılmış bir özeti durumunda olmakla beraber, pek çok cümlelerin, eserin her iki şeklinde de aynen bulunduğu dikkatten kaçmamaktadır. Yalnız bu vesile ile bir defa daha tekrar edelim ki, Naṣūḥ'un mufassal eserinin, Osmanlı tarihinin başlangıcından II. Bayezid devrine kadar olan kısmına ait henüz herhangi bir yazma nüsha tespit edilebilmiş değildir. Diğer taraftan bu vesile ile şunu da belirtelim ki, *Târîḫ-i âl-i Selçûk ve âl-i ʿOsmân* adı ile Kanunî devrinin diğer bir sadrazamı olan Ayas Paşa'ya atfedilmiş olan eser de, Rüstem Paşa'nın yazdığı ileri sürülenden farksızdır [54]. Bütün bu yazmaların gözden geçirilmesi sırasında gerek Viyana (Nat. Bibl., Cod. Mixt. 1187) ve Paris (Bibl. Nat. 50) ve gerekse *Ṭaberî Târîḫî* tercümesinin muhtasar şekline ait British Museum (Or. 12.879) nüshalarında mukaddemelerde açık bir şekilde Naṣūḥ'un adı bulunduğuna göre, bahis konusu her iki versiyonun da, Naṣūḥ'un kaleminden çıktığı kesinlikle bellidir. İkinci versiyonun Osmanlı tarihi bölümünün Rüstem Paşa'ya atfı, Viyana (Nat. Bibl., Cod. Mixt. 339) nüshasının boş bulunan varak 1a'sındaki daha önce işaret ettiğimiz kayda dayanmaktadır ki, bunun, "muahhar" bir ilâve olması, büyük bir ihtimal dahilindedir. Ayrıca üzerinde dikkatle durulması gereken bir mesele olarak bu eserin, muhteviyatı da, Rüstem Paşa'nın bu eserin yazarı olması ihtimalini şüpheli kılmaktadır. Zira bu eserde Rüstem Paşa'nın kendisi ile ilgili satırlar, onun bu eserin yazarı olabileceğini ima etmekten dahi uzaktır. Kaldı ki eserin telifinin Rüstem Paşa'ya ait olduğu ifade edilmiş olan Viyana nüshası, 968/1561 yılına kadar olan olaylar hakkında bilgi vermekte, bu arada aynı Rüstem Paşa'nın 28 şevval 968/11 temmuz 1561 tarihinde ölmüş olduğunu da bildirmektedir. Bundan başka gene bu Viyana nüshasında (bkz. varak 278a) Kanunî'nin en büyük oğlu Şehzade Mustafa'nın babası tarafından 960/1553 yılında öldürtülmesi olayı hakkında bilgi verilirken, bunun, açık bir şekilde, "Rüstem Paşa'nın fitne ve kizbiyle vücut bulduğu" [55] kaydedilmiş bulunmaktadır ki, bu sözlerin, Paşa'nın kendisi tarafından yazılmış olabileceği, pek tabiîdir ki, düşünülemez. İşte bütün bu sebeplerle Rüstem Paşa'yı, kendisine atfedilen bu eserin yazarı kabul etmek imkânsızdır. Rüstem Paşa'nın sağlığında bu eseri, bir muayyen tarihe kadar kaleme almış bulunabileceği ifade edilerek, esere, sonradan bir başkasının devam etmiş olabileceği şeklindeki bir görüş de, pek kabule

[54] Bkz. ve krş. E. Blochet, *Catalogue des Manuscripts Turcs*, Paris 1933, II, p. 133 (Bibl. Nat. Schefer 1021). Ayrıca Bibl. Nat. 54 numarada kayıtlı yazma, Rüstem Paşa'ya atfedilen eserin 932/1526 yılına kadar gelen bir nüshasıdır. Babinger'in bu esere ait bir nüsha olarak "Bibl. Nat., Anc. fds. Turc 94"ü göstermesi doğru değildir. Zira 94 No.'da kayıtlı nüsha, ʿĀlî'nin *Künh el-Aḫbâr*'ına ait bir yazmadır.

[55] Bkz. Nat. Bibl. Cod. Mixt. 339, varak 278a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şayan görünmemektedir. Zira eserin, baş taraflarının, Naṣūḥ'un eserinin ilgili yerlerinin özeti mahiyetinde olduğu, bazen satır satır aynı denebilecek benzerlikler bulunduğu, yapılan karşılaştırmalardan açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu konuda ileri sürülebilecek son bir ihtimal, bu ilk kısımların, Naṣūḥ'un eserinden bizzat Rüstem Paşa tarafından yapılmış bir "ihtisar" olabileceğidir ki, bu gün, Naṣūḥ'un eserinin *Ṭaberî Tarihi* tercümesine ait Rüstem Paşa'nın teşviki ile bizzat Naṣūḥ tarafından yapılmış, muhtasar bir şekli mahiyetinde üç yazma nüshaya sahip bulunmamız, bu görüşün doğruluğunu da şüpheli kılmakta ve Rüstem Paşa'ya atfedilmiş olan bu eserin, Naṣūḥ'un kaleminden çıkmış olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

II. ESERLERİNE GÖRE NAṢŪḤ'UN ADI, KÜNYESİ, LAKAPLARI, KİŞİLİĞİ VE BAZI DÜŞÜNCELERİ

Araştırmamızın bundan önceki kısımlarında Naṣūḥ'un değişik konulardaki eserlerini tanıtabilmek için gerekli bilgileri vermiştik. Şimdi de, eserlerinden edinilen bilgilere göre, onun kişiliği üzerinde durmak istiyoruz. Böyle yapmakla bir taraftan onun kimliği ve kişiliği biraz daha aydınlığa çıkmış olacak, diğer taraftan bütün bu değişik konularda yazılmış olan eserlerde görülen açık üslup benzerliği; hatta ayniyeti açık bir şekilde ortaya konmuş olacaktır. Hatırlanacağı üzere, Prof. A. Gabriel, bir taraftan Bursalı Mehmet Tahir'in "Divan-ı Hümayun kaleminin o zamanki teşkilâtına göre, müstahdemîninden bir kısmına matrakçı denildiği mervidir" şeklindeki bir kaydına dayanarak "el-Maṭrāḳī" tabirinin, Naṣūḥ'un da üyesi bulunduğu Divan kâtiplerinin hepsinin taşıdığı bir ünvan olduğunu ileri sürmüş; diğer taraftan da B. M. Tahir'in eserinin tarihçiler bölümünde "Naṣūḥ Efendi Maṭrāḳçī (Çepnüvis)" başlığı ile tarihe ait eserleri hakkında bilgi verdiği Naṣūḥ ile eserinin matematikçiler bölümünde "Naṣūḥ b. ʿAbdullah (Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehīr bi-Maṭrāḳī), Maṭrāḳçī Naṣūḥ" başlığı altında matematik'e ait eserleri hakkında bilgi verdiği aynı şahsiyetin, ayrı kişiler olduğunu sanarak Bursalı Mehmet Tahir'in, "Taḳvīmī" adı ile anılan astronom, hekim ve şair Naṣūḥ b. Karagöz b. Abdullah ile Naṣūḥ el-Silāḥī'yi birbirine karıştırdığı kanısında olduğunu ileri sürmüştür[56].

İlkin şunu açık olarak belirtelim ki Naṣūḥ'a verilen Maṭrāḳçī (Maṭrāḳī) lakabı, onun, maṭrāḳ oyunundaki maharetinden ve bu konuda kendisinin icadı olan oyunlar bulunmasından ötürüdür. Naṣūḥ'un çağdaşı ünlü devlet adamı ve tarihçi Celālzāde Mustafa'nın "üstad Naṣūḥ" demek suretiyle onun hakkında daha önce vermiş olduğumuz sözleri, bu hususu doğruladığı gibi, zaten B. M. Tahir de, Prof. A. Gabriel'in üzerinde durduğu rivayeti bildirmeden önce, kesin bir ifade ile "Maṭrāḳçī tabiri, maṭrāḳ oyunundaki maharetindendir"[57] demiştir. Bu bakımdan "Matrakçı" tabirinin Divan kâtiplerinin ünvanı olmak gibi bir anlamı bulunmamaktadır. Bu hususun, böylece tespitinden sonra, Naṣūḥ'un künyesini tam olarak tespit etmek gerekmektedir.

[56] bkz. Prof. Albert Gabriel, *Les Étapes d'une Campagne dans les deux Irak d'apres un manuscrit Turc du XVIe siècle*, Syria, IX (1928), p. 329, not 5.

[57] bkz. Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, 151.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Daha önce de açıkladığımız gibi, Naṣūḥ'un yazı hayatına 923/1517 yılında Yavuz Sultan Selim adına yazmış olduğu matematiğe ait, *Cemāl el-Küttāb ve Kemāl el-Ḥüssāb* adlı eseri ile girdiği anlaşılmaktadır. Bu esere ait bugün tek nüsha durumunda olan İstanbul Üniversite Kütüphanesi yazmasının[58] iki yerinde Naṣūḥ, adını iki ayrı şekilde vermektedir. Bu iki kayıtdan biri "Naṣūḥ b. Abdullah" (bkz. varak 1b), diğeri de "Naṣūḥ b. Karagöz el-Bosnevî" (bkz. 2a) şeklindedir. Böylece Prof. A. Gabriel'in görüşünün aksine olarak "Naṣūḥ b. Abdullah" ile "Naṣūḥ b. Karagöz" ün aynı kişi olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Breslau Şehir Kütüphanesinde bulunan bir *Kur'ān* tefsirinin müstensihi olan Hüseyin b. Naṣūḥ el-Visokovî'nin, yazarımızın oğlu olması ihtimali, Naṣūḥ'un Bosna'nın Visoko kasabasından olabileceğini[59] düşündürmektedir.

Diğer taraftan Naṣūḥ, 926/1520 yılında ünlü *Ṭaberî Tārīḫî*'ni *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* adı ile Arapça aslından Türkçeye çevirmeye başlamıştı. Bu husus, bu çevirinin girişinde ifade edilmektedir. Burada Naṣūḥ, kendisini de, "Naṣūḥ el-şehîr bi-Maṭrāḳî"[60] şeklinde tanıtmaktadır. 926/1520'den önce yazdığı matematiğe ait eserinde Naṣūḥ'un kendisini baba adı ile tanıtması, buna karşılık Süleyman'ın cülûs tarihi olan 926/1520 yılında yapmaya başladığı *Ṭaberî Tārīḫî* çevirisinde kendisinden "Maṭrāḳî diye tanınmış Naṣūḥ" şeklinde bahsetmesi, onun, Selim devrinde daha "Maṭrāḳî" lakabıyle ün kazanmamış olduğunu göstermektedir. Zaten daha önce üzerinde durduğumuz Naṣūḥ'un adının "Naṣūḥ-ı Silāḥî" şeklinde kaydedilmiş olduğu Kanunî'nin 936/1529 tarihli "*berat*" ında[61] Hayr Bey'in valiliği sırasında Naṣūḥ'un Mısır'a giderek türlü silâhşörlük oyunlarında akranına olan üstünlüğünü göstermiş bulunduğundan bahsedilmektedir ki bu husus, onun bu tarihlerden sonra "Maṭrāḳî" ve "Silāḥî" adlarıyle anılmaya başlandığını gösteren bir delil olarak ele alınabilir. Nitekim Naṣūḥ'un 936/1529 yılında kaleme alınmış, içinde kendi yaptığı resim ve şekiller de bulunan, kendi hattı ile 939/1532 yılında istinsah edilmiş silâhşörlüğe ait *Tuḥfet el-Guzāt* adlı eserine ait nüshada adı, yukarda geçen her iki lakabını da içine alarak "Naṣūḥ el-Silāḥî el-Maṭrāḳî"[62] şeklinde (bkz. Süleymaniye, Esad Efendi, varak 3a) kaydedilmiş bulunmaktadır. Böylece Naṣūḥ'un "Silāḥî" lakabının ilk defa olarak silâhşörlüğe ait eserinde kullanıldığı görülmektedir. İşaret edildiği üzere "Silāḥî" lakabı Kanunî'nin 936/1529 tarihli *berat*'ında da geçmektedir. Diğer taraftan Naṣūḥ, 940/1533 tarihinde, matematiğe ait ilk eserini gözden geçirmiş, ona ilâveler yapmak suretiyle *ʿUmdet el-Ḥisāb* adı ile onu, yeni bir eser haline getirmişti. Bu esere ait bilinen bütün nüshalarda[63] Naṣūḥ, adını, tıpkı *Tuhfet el-Guzāt*'da olduğu gibi "Naṣūḥ el-Silāḥî el-şehîr bi-Maṭrāḳî"[64] şeklinde vermektedir (meselâ bkz. Nuruosmaniye Kütüphanesi, No. 2984, varak 2a). Burada dikkat edileceği üzere küçük bir ayrılık vardır. *Tuhfet el-Guzāt*'da adı, doğrudan doğruya "Naṣūḥ el-Silāḥî el-Maṭrāḳî" olarak yazılmış olduğu halde, *ʿUmdet el-Ḥisāb*'da "Naṣūḥ el-Silāḥî el-şehîr bi-Maṭrāḳî" yani "Maṭrāḳî diye

[58] bkz. Istanbul, Üniversite Kütüphanesi, T. 2719.

[59] Bu husus için yukarı s. 1, not 4'e bakınız.

[60] bkz. Viyana, Nat. Bibl., Cod. Mixt. 1187, varak 4b.

[61] bkz. Bizim, *Maṭrāḳçı Naṣūḥ*, s. 10, 11, 70, 71, 82-85.

[62] bkz. *Tuhfet el-Guzāt*, Süleymaniye (Esad Efendi 2206) Kütüphanesi, varak 3a.

[63] Naṣūḥ'un *ʿUmdet el-Ḥisāb*'ına ait şimdilik şu nüshalar bilinmektedir: Nurosmaniye Kütüphanesi, 2984 (İstinsah: Evahir-i ramazan 967/nisan sonları 1560); Süleymaniye (Şehid Ali Paşa, 1987, 1988); British Museum, Or. 7988; TSMK, III. Ahmet 3147; Istanbul, Üniversite Kütüphanesi, T 2755 (İstinsahı: Dramalı Mehmed b. Halil eliyle 27 recep 1072/19 mart 1662 - 14 ramazan 1072/4 mayıs 1662 arasında).

[64] Meselâ bkz. Nuruosmaniye nüshası, 2984, varak 2a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ünlü Naṣūḥ el-Silāḥī" şeklinde kaydedilmiş bulunmaktadır. Böylece 940/1533 yıllarında Naṣūḥ'un daha çok "Maṭrāḳī" lakabıyle ün yaptığı, diğer isimlerinin, bu arada onun "Silāḥī" lakabının da ikinci planda kalmaya başladığı görülmektedir. Nitekim Kanunî Sultan Süleyman için 944/1537 yılında özel olarak yazıp resimlediği *Mecmūʿ-ı Menāzil*'de adını tıpkı *ʿUmdet el-Ḥisāb*'da olduğu gibi "Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehīr bi-Maṭrāḳī"[65] şeklinde kaydettiği halde kaleme alınması 23 cemaziyelâhir 945/16 kasım 1538'de tamamlanmış olan *Fetiḥnāme-i Ḳarabuğdān* adlı eserinde doğrudan doğruya "Naṣūḥ el-şehīr bi-Matrākī"[66] yani "Maṭrākī diye ünlü Naṣūḥ" demek suretiyle (bkz. Revan, 1284/2, varak 121b), artık "Silāḥī" lakabını kullanmamış olması, dikkati çekmektedir. Hatırlanacağı üzere, Naṣūḥ, adını *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*'in ilk cildine ait Viyana, ikinci cildine ait Paris nüshasında da aynı şekilde kaydetmiş idi[67].

Naṣūḥ'un, girişlerinde adını verdiği iki eseri daha vardır. Bunlardan *Süleymānnāme*'nin Kanūnī'nin 955-956/1548-1549 ikinci İran seferinden bahseden bölümüne ait yazmada, adı, bu defa biraz değişik bir şekilde, fakat aşağı yukarı daha öncekilerle aynı anlamda, aynen "luʿbet-i maṭrāḳ'da iştihār bulan Naṣūḥ"[68] şeklinde kaydedilmiştir. Yazar kaydı, hemen kelime kelime Marburg nüshasındaki gibi olan Naṣūḥ'un diğer eseri ise, *Ṭaberī Tārīḫī*'nin muhtasar bir tercümesi durumunda olan *Cāmiʿ el-Tevārīḫ*'tir[69]. Naṣūḥ'un hayatının son yıllarında yazdığı şu son iki eserinde kendi adını verişi, gerçekten ilgi çekicidir. Görüldüğü üzere, Naṣūḥ, üzerinde durduğumuz bu son iki eserinde artık kendisine, bırakınız "Silāḥī" demeyi, "Maṭrāḳī" dahi demekte, "Naṣūḥ" şeklinde sadece adını vermekte ve bunu, kendi ifadesi ile "luʿbet-i maṭrāḳ'da iştihār bulan" yani "matrak oyununda ün kazanmış olan" açıklaması ile tamamlanmaktadır. Böylece anlaşılmaktadır ki Naṣūḥ, hayatının son yıllarında, bir lakap olarak artık "Maṭrāḳī" tabirini de kullanmak istememektedir. Bunun yerine yazdığı "maṭrāḳ oyununda ün kazanmış olan" cümlesi, bir ad, bir lakap olmaktan ziyade, onun mesleklerinden başlıcasının bir açıklaması durumundadır. Öte yandan Naṣūḥ'un tarihe ait büyük eserinin türlü bölümlerine ait olan yazma eserlerin ifadeleri arasında zaman zaman işaret ettiğimiz birçok benzerlikler, hatta satır satır aynılıklar bulunmaktadır. Bu husus, bugün dünyanın muhtelif kütüphanelerinde bulunan bütün bu eserlerin, aynı kalemden çıktıklarını ortaya koymaktadır. Genellikle de bu yazmalar, birbirlerini tamamlamaktadırlar. Ancak daha da önemli olan husus, bu benzerlik ve aynılıkların, Naṣūḥ'un sadece tarihe ait olan eserlerinde değil, aynı zamanda matematik ve silâhşörlüğe ait eserlerinde de görülmekte oluşudur. Naṣūḥ'un tarih, matematik ve silâhşörlük gibi üç ayrı konuya ait eserlerinde görülen açık üslup benzerliği, hatta çoğu zaman aynı maksat için kullanılan aynı ibareler ve cümleler, bütün bu eserlerin, bir tek kişinin, "Silāḥī" ve "Maṭrāḳī" lakaplarıyle de tanınan Naṣūḥ b. Karagöz b. Abdullah'ın kaleminden çıkmış bulunduğunu kesinlikle ortaya koymaktadır. Herhangi bir şekilde Naṣūḥ'un adı kaydedilmemiş bulunan özellikle onun tarihî eserlerine ait diğer yazmaların, Naṣūḥ'un *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*'inin son bölümüne ait birbirlerini tamamlayan nüshalar oldukları, Naṣūḥ'un çok kullandığı bir tabirle

[65] bkz. *Mecmūʿ-ı Menāzil*, Istanbul, Üniversite Kütüphanesi, T. 5964, varak 4b.

[66] bkz. *Fetiḥnāme-i Ḳarabuğdān*, Revan 1284/2, varak 121b.

[67] bkz. *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*, I, Viyana, Nat. Bibl., Cod. Mixt. 1187, varak 4b; II, Paris, Bibl. Nat. 50.

[68] bkz. *Süleymānnāme*, Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 955, varak 4b.

[69] bkz. *Cāmiʿ el-Tevārīḫ*, British Museum, Or. 12 879, varak 4 b.

söylemek gerekirse "yerli yerinde", bütün delilleriyle açıklanmış olduğundan, bu konuda da, herhangi bir şüphe söz konusu değildir.

İşte bütün bu eserlerinde Naṣūḥ'un, yeri geldikçe üzerinde durduğu konular arasında "fena" ve "beka" meselesinin önemli bir yer işgal ettiği anlaşılmaktadır. Meselâ *Süleymānnāme*'nin ilk yarısına ait Revan (No. 1286) yazmasının girişinde dünyanın geçiciliği üzerinde durmakta, eski İran hükümdarlarının "...rifʿatten zemin-i zillete düşüb hâk ..." olduklarını ifade ile, bunlardan sonra bir zaman da ünlü İskender'in batıdan doğuya dünyayı dolaştığını belirtmekte ve devamla "... bu âdet muktezasınca her padişahın bir zamanı ve her zamanın bir kâmuranı olur ..." demektedir. Bundan sonra da bu düşüncelerin manzum bir şekilde ifade edildiği görülmektedir:

"Olur her ʿālemin bir kāmrānī
Ki ol ḳarnın olur sāḥib-ḳırānī
Cihāndan ol gider bir gün yerini
Biri daḥi tutar anın yerini
Ḥaḳīḳat bu cihan bir reh-güzerdir
Giden gitti, ḳalan da gidüserdir" [70]

Bu ve buna benzer düşüncelerinin, meselâ "ecel" ile ilgili görüşlerinin, mensur ve manzum olarak Naṣūḥ'un eserlerinde hemen her vesile ile dile getirildiği görülmektedir. Meselâ *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*'in ilk cildinde Hz. Süleyman'ın ölümü anlatıldıktan sonra gene manzum olarak

"Ḥaḳiḳat işbu sözde yoktur illâ
Erişe kişiye vaḳt-i müsemmā
Ne taḳdīm ola bir dem, ne tehīr
Ne tebdīl ola bir saat, ne tagyīr
Kemāl-i vaʿdesine cümle hayvān
Erişmeyince olmaz yoktur imkān
Şunu kim diledi öldüre Subḥān
Yıḳılır, nāgehān ol dem virür can" [71]

demek suretiyle "ecel" konusu üzerinde durulmaktadır.

Aynı düşünceleri dile getiren buna benzer manzum ifadelere aynı esere ait diğer nüshalarda da rastlanmaktadır. Meselâ üçüncü ciltte Süleyman Şah b. Kaya Alp'ın Fırat nehrinde boğuluşu anlatıldıktan sonra

"Ecel her kime kim emr itdi taḳdīr
Ne takdīm itdi bir saat, ne tehīr
Fenā'dır bu cihān sanma bekā'dır
Ḳanı ol kim Muḥammed Mustafa'dır" [72]

denmek suretiyle hem yazarın belli bir düşüncesi ortaya konulmuş, hem de şu manzum ifadelerdeki benzeyiş, anonim olan Fatih nüshasının da Naṣūḥ'un telifi olduğuna yeni bir delil olmuştur. Biraz önce işaret edildiği üzere bu düşüncelerin, Naṣūḥ'un Os-

[70] Bkz. *Süleymānnāme*, Revan 1286, varak 3a.
[71] Bkz. *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*, I, Viyana, Nat. Bibl., Cod. Mixt. 1187, varak 251b.
[72] Bkz. *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*, III, Fatih Kütüphanesi 4278, varak 536b.

manlı tarihi ile ilgili eserlerinde de yer aldığı görülmektedir. Nitekim dünyanın faniliği konusuna,

"Bir müsāfir-ḫānedir 'ālem, bu ḫalḳ ehl-i sefer
Çok iḳāmet ḳasdın itme bunda, ey dil, kıl ḥaẕer" [73]

demek suretiyle *Fetiḥnāme-i Ḳarabuğdān* adlı eserinde de yer verildiği görülmektedir [74].

Böylece manevî dünyası hakkında bir fikir vermeye çalıştığımız Naṣūḥ'un biraz da onun, eserlerine bir özellik kazandıran geniş kültüründen bahsetmemiz lâzımdır. Görüldüğü üzere Naṣūḥ, tarih, matematik ve silâhşörlük konularına ait çok sayıda kıymetli, dikkate değer eserler bırakmış, aynı zamanda silâhşör, maṭrāḳçı, nakkaş ve hattat olarak ün yapmış, başta Kanunî Süleyman olmak üzere çağdaşlarının takdirini kazanmış, çok yönlü, değerli bir şahsiyettir. Bırakmış olduğu eserler ve yapmış olduğu işler, onun çeşitli kabiliyetleri olduğu ve bu kabiliyetlerini son derece geliştirmiş bulunduğunu ortaya koymaktadır. Gerçekten de cülûsundan hemen sonra II. Bayezid'in saray okuluna hoca olarak tayin etmiş olduğu Ṣa'ī'nin öğrencisi idi. O Ṣa'ī ki, oradan çıkmış olan bütün "mânâ ve marifet sahibi" kimseler, onun öğrencisi idiler. Bu öğrencilerin en başarılı temsilcisi de "Maṭrāḳçı Naṣūḥ" idi. Naṣūḥ, 'Āşıḳ Çelebi'nin ifadesiyle "maṭrāḳ oyunu fenninde akranına galib" idi. Onun maṭrāḳ oyunu, "âfâkâ tumturak salmıştı." Bu yüzden de Efrasiyab'ın gürzü, kalelerin kapılarında "asılı kalmıştı". "İki kılıç ile silâhşörlük eylese, Zulfikar-ı Ali'den dem urur ..." idi. "İlm-i Hisāb'da" eser yazanlar arasında parmakla gösterilir olmuştu. Ünlü Ebū Ma'şer, onun "ilm-i erkamı yanında", eli boş yani son derece sönük, sıfır derecesinde kalmıştı. Bu bakımdan herkes hayretler içinde idi. İnşa ve belâgatte üstünlüğü, herkes tarafından kabul ediliyordu. Kılıcı ve kalemi tam bir ehliyetle kullanıyordu. Diğer taraftan gökde ok'a baş eğmeğe ve yerde bir kâtibe her hangi bir şey sormaya âr ederdi. Ve "Ṣa'ī şakirdiyim diye iftihar iderdi" [75]. Bundan başka bütün bu eserlerin çokluğundan ve çeşitliliğinden, son derece çalışkan olduğu ve o nispette de sistemli bir şekilde çalıştığı anlaşılan Naṣūḥ'un yukarda açıklamaya çalıştığımız ecel ile ilgili görüşlerinden de anlaşılacağı üzere, bu dünyaya gerektiğinden fazla da önem vermeyen, gözü gönlü tok, manevî dünyası zengin bir kişi olduğu da ortaya çıkmaktadır. Böyle olduğu içindir ki, özellikle tarihe ait eserlerinde, bu bölümün baş tarafında işaret edildiği üzere, yeri geldikçe, bu dünyanın kimseye kalmadığını; her gelenin gittiğini, yaşayanların da mutlaka gideceğini sık sık ifade etmiştir. Ona göre önemli olan iş, daha sonra gelecek olan nesillerin, ders ve ibret alacağı "tarih" olmaya lâyık eserler bırakmaktır. Naṣūḥ'un bildiğimiz kadarki hayatı, onun bu düşüncelerinin âdeta bir tatbikatı, diğer bir ifade ile Naṣūḥ'un bu düşünceleri, kendi hayatının gerçek bir ifadesi durumundadır. Onun eserlerinin incelenmesinin ortaya koyduğu bu sonuç, çeşitli kabiliyet,

[73] Bkz. *Fetiḥnāme-i Ḳarabuğdān*, Revan 1284/2, varak 122a.

[74] Naṣūḥ'un muhtelif eserlerinden nakledilen bu sözlerle ifade edilen düşünceleri ona has bazı görüşler saymak yerine genel olarak devrin zihniyetini aksettirir mahiyette ve hemen bütün Osmanlı aydınlarının paylaşabileceği görüşler olarak telâkki etmek mümkündür. Nitekim bu düşüncelerin hemen hemen aynı kelimelerle ünlü Osmanlı tarihinde daha önce Kemal Paşazade (ölm. 940/1533) tarafından da ifade edilmiş bulunduğu görülmekte, her iki yazarın eserleri arasında yapılan karşılaştırmalar, Naṣūḥ'un, yukarıda üzerinde durduğumuz sözlerini fazla bir değişiklik yapmaya lüzum görmeksizin hemen hemen aynı kelimelerle ondan nakletmiş olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Böylece İbn Kemal'in ünlü eserinin Naṣūḥ'un kaynakları arasında yer almış bulunduğunu rahatça söylememiz mümkün olmaktadır. bkz. ve krş. İbn Kemal, *Tevārīḫ-i āl-i 'Osmān*, I. Defter, yay. haz.: Şerafettin Turan, Ankara 1970, Metin, s. 11, 12 vd.

[75] bkz. 'Aşık Çelebi, *Meşa'ir el-Şu'ara*, British Museum, Or. 6434, varak 153a.

meharet ve meziyetlerine rağmen, mütevazi bir insan olduğunu, asla gururlanmadığını ve daima Ṣaʿī'nin öğrencisi olmakla iftihar ettiğini söyleyen ʿĀşıḳ Çelebi'nin sözleriyle de doğrulanmaktadır.

III. NAŞŪḤ'UN HAYATININ SON YILLARI

Naşūḥ'un hayatının son yılları hakkında maalesef kesin bilgilerimiz yoktur. Ancak Kâtip Çelebi'nin kaydının aksine onun 940/1533 yılında ölmediğini, 960/1553 ve hatta bu tarihi takip eden yıllarda hayatta olduğunu kesin olarak söylememiz mümkündür. *Süleymānnāme*'nin ikinci kısmına ait olan Istanbul Arkeoloji Müzesi yazmasının 958/1551 yılına kadar gelmesi, *Ṭaberī Tārīḫī*'nin Naşūḥ tarafından yapılmış yeni ve muhtasar bir tercümesine ait olan British Museum yazmasında bu işe Rüstem Paşa'nın teşvikleriyle 957/1550 yılında başladığını ifade etmiş olması ve nihayet 968/1561 yılına kadar gelen ve şimdiye kadar Rüstem Paşa'ya atfedilmiş olan Osmanlı tarihinin de, büyük bir ihtimalle Naşūḥ tarafından yazılmış bulunması, Naşūḥ'un 940/1533 yılından çok sonraki yıllarda hayatta olduğu hususunda hiç bir şüphe bırakmamaktadır. Kâtip Çelebi'nin, yazarımız Naşūḥ ile 940/1533 yılında öldüğü bilinen Edirneli Attarzade Naşūḥ Çelebi'yi birbirine karıştırdığı tahmin edilebilir[76]. Diğer taraftan kaynaklarımızda 968/1561 tarihinden sonra yaşamış olan iki Naşūḥ'un adı geçmektedir. Bunlardan birisi, 972/1564-65 tarihinde ölmüş olan Ankaralı Müderris Naşūḥ[77]; diğeri de 16 ramazan 971/28 nisan 1564'te hayatı sona ermiş bulunan "ümera" dan Kethüda Naşūḥ'dur[78]. Yazarımız Naşūḥ, eserlerinde kendisini genellikle hükümdarın asker kullarından "Maṭrāḳī diye ünlü Naşūḥ" şeklinde takdim etmektedir. Ayrıca *Süleymānnāme*'nin ilk yarısına ait Revan yazmasının bir yerinde kısaca bilgi verdiği oğlundan "Maṭrāḳçī Naşūḥ Bey oğlu Mehmed"[79] şeklinde bahsetmektedir. Bu kayıtlar ise, tarihçi, matematikçi, maṭrāḳçı, silâhşör, ressam ve hattat Naşūḥ'un "ümera" arasına girmiş olduğu hususunda şüphe bırakmamaktadır. Silâhşörlük konusundaki geniş bilgisi de bu hususu desteklemektedir. İşte bütün bu sebeplerle, yazarımız üstad Naşūḥ ile 16 ramazan 971/28 nisan 1564'te ölmüş olan Kethüda Naşūḥ'un aynı kişi olduklarını kabulde herhangi bir tereddüde mahal bulunmadığını düşünüyoruz.

[76] bkz. *Keşf el-Ẓünūn*, II, 1166.

[77] Ankaralı Müderris Naşūḥ hakkında bkz. Ataî, *Ẓeyl-i Şakāyik*, I, 46; M. Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, IV, 555.

[78] bkz. M. Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, IV, 555.

[79] bkz. Maṭrāḳçı Naşūḥ, *Süleymānnāme*, Revan 1286, varak 296b.

II. BÖLÜM

MECMŪ'-I MENĀZİL'İN İNCELENMESİ

I. *MENĀZİL*'İN TANINMASI, HAKKINDA YAPILAN İLK ARAŞTIRMALAR; BU ESERİN YOLLAR, TOPOGRAFİK ÇALIŞMALAR VE MİMARLIK TARİHİ İÇİN ÖNEMİ

Daha önce de ifade edildiği üzere Naṣūḥ'un *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān* adı ile de tanınan bu eseri Kanunî Sultan Süleyman'ın Safevî Devletine karşı 940-942/1533-1536 yılları arasındaki ilk seferi üzerinde durur. Kısaca Irakeyn seferi adı ile de anılan bu sefer XVI. yüzyıl tarihimizin önemli bir olayıdır. Kanunî devrinin çağdaşı Celālzāde Muṣtafa[80], Bostān Çelebi[81] ve Maṭrāḳçī Naṣūḥ[82] gibi tarihçiler, eserlerinde şüphesiz bu konu üzerinde de durmuşlardır. Ancak hemen işaret etmek gerekir ki Celālzāde ve Bostān Çelebi konuyu asıl büyük eserlerinin bir bölümü olarak ele aldıkları halde, Maṭrāḳçī Naṣūḥ, üzerinde durduğumuz eserin ortaya koyduğu üzere bu konuya özellikle eğilmiş, özet halinde de olsa seferin tarihi ile birlikte Osmanlı ordusunun sefer sırasında geçtiği hemen hemen bütün menzillerin genel olarak aslına uygun bir şekilde resimlerini de yapmıştır. Gerçi bu menzillerin adları, Ferīdūn Bey'in *Münşe'at el-Selāṭīn* adlı eserinde de bulunmaktadır. Ancak Naṣūḥ'un kendi fırçasından çıkmış olan sözü geçen resimler, hükümdar için özel olarak hazırlanmış olan bu eserin değerini artırmaktadır. Naṣūḥ'un bu eserinde verdiği tarihî bilgiler ise daha sonra onun *Süleymānnāme*'si içinde kronolojik sırasına uygun bir bölüm halinde yer almıştır.

Aslında Yıldız Kütüphanesi (No. 35)'nde bulunan bu yazma, 1924 yılında diğer eserlerle birlikte Istanbul Üniversite Kütüphanesine getirilmiş ve orada 5964 numarayı almıştır. Kâğıt ciltli olan eserin varak Ia'sının sol yukarı köşesinde ters olarak yazılmış "109 varaktır" kaydı görülmekte, aynı varağın ortalarında da *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān* şeklinde eserin adı belirtilmiş bulunmaktadır. Burada sözü edilen iki Irak'tan birisi Irak-ı Acem, diğeri de şüphesiz Irak-ı Arab'tır. Ancak bu adın esere yazar tarafından verildiği şüpheli görülmekte, bunun, eserin konusuna bakılarak daha sonraları yapılmış bir ilâve olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu eserin gerçek adının varak 12b'de bulunan manzum ifadeler arasında yer aldığı görülmektedir. Yazarın kendi kaleminden çıktığı açıkça belli olan ve eserin adını veren bu manzum ifade aynen şöyledir:

[80] Eseri, *Ṭabakāt el-Memālik ve Derecāt el-Mesālik*, 926/1520-965/1557 yılları arası olayları üzerinde durur.

[81] Eseri, *Süleymānnāme*, 926/1520-949/1542 yılları hakkında bilgi verir.

[82] Eseri, *Süleymānnāme*, 926/1520-958/1551 yılları olayları hakkında bilgi verir. Rüstem Paşa'ya atfedilmiş olan *Osmanlı Tarihi* ise 968/1561 yılına kadar gelir.

"Bu resmi cemʿ iden menzil be-menzil
Dedi adına *Mecmūʿ-ı Menāzil*"

Bu varakta görülen diğer iki mısradan eserin adına kısaca *Menāzil* dahi denilebileceği anlaşılmaktadır. Bu iki mısra da şöyledir:

"Bu resmi çünkü bünyād itdi üstād
Menāzil ismi itmek gerek yād"

Bu vesile ile işareti gerekli olan bir husus da şudur: Varak Ib'de, eserin başlangıç cümlesinden önce bir başlık halinde "*Kitāb-ı Tevārīḫ-i āl-i ʿOsmān*, Sultan Süleyman Han hazretleri Tebriz'e ve Bağdad'a vardıkda vāki olan menāzilleri beyân ider el-vākiʿ fī bedʿ-i māh-ı zi'lkaʿde sene erbaʿıyn tisʿa mi'e ..." yazıları da bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere Naṣūḥ'un bugün ancak bazı kısımlarına ait yazmalara sahip bulunduğumuz bir Osmanlı tarihi yazmış olduğu hatırlanırsa burada görülen *Kitāb-ı Tevārīḫ-i āl-i ʿOsmān* adı tabiî karşılanacaktır. Bu adın burada yer alışının da ortaya koyduğu üzere *Mecmūʿ-ı Menāzil*, ilkin onun *Süleymānnāme*'sinin; sonra da tabiî *Süleymānnāme* ile birlikte Osmanlı tarihinin Kanunî'nin sadece ilk İran seferi üzerinde duran bir bölümü halindedir. Yoksa müteveffa Ord. Prof. Dr. Franz Taeschner'in ileri sürdüğü gibi *Menāzil*, Naṣūḥ'un silâhşörlüğe ait olan eseri *Tuhfet el-Guzāt*'ın bir bölümü değildir. Bununla beraber belirtmek gerekir ki üzerinde durduğumuz bu yazma, hükümdar için özel olarak hazırlanmış, resimlendirilmiş bir tek (*unicum*) nüshadır. Sadece içinde bulunan bilgiler, daha sonra *Süleymānnāme*'ye intikal ettirilmiştir.

Bildiğimize göre, *Menāzil* yazmasından ilkin merhum Prof. Hâmit Sadi Selen, Ord. Prof. Dr. F. Taeschner'den yaptığı *Osmanlılarda Coğrafya* adlı çevirisine eklediği bir not'ta bahsetmiştir[83]. Bundan sonra yazmamız üzerinde ilk ciddî araştırmanın ünlü sanat tarihçisi Prof. Albert Gabriel tarafından yapıldığını görüyoruz. Gerçekten Prof. A. Gabriel, bu araştırmasında[84] önce yazmamızın 1924 yılında Yıldız Sarayı Kütüphanesinden Istanbul Üniversitesi Kütüphanesine intikali üzerinde durmuş, 230 × 315 mm.'lik frenk âbâdisi kâğıttan 109 varak olduğunu belirttiği yazmanın genellikle her sayfasında 130×220 mm. yazı boyunda 27 satır olduğunu, minyatürlerin ise bir çerçeve içine alınmaksızın bütün bir sayfayı kapladığı gibi bazen de metin ile bir arada olduğunu belirtmiştir. Prof. Gabriel, bundan sonra yazar, metin ve minyatürler üzerinde durmuştur. Onun yazar ve eserleri hakkında Kâtip Çelebi ve B. M. Tahir'den naklen vermiş olduğu bilgiler üzerinde bu araştırmanın türlü yerlerinde durulmuş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Bu sebeple burada onun sadece *Menāzil* ile ilgili olarak yazdıklarından bahsedilecektir.

Prof. Gabriel'in haklı olarak ifade ettiği üzere Kanunî'nin ilk İran seferi üzerinde duran ve Osmanlı ordusunun Anadolu, İran ve Irak'ta konup göçmüş olduğu

[83] Bkz. Türkiyat Mec., II (1926), Istanbul 1928, ss. 271-313. Bu yazının aslı için bkz. *Die geographische Literatur der Osmanen*, ZDMG, Band 2, Heft 1 (Leipzig 1923), s. 31-80. Ord. Prof. Dr. F. Taeschner'in Anadolu yolları hakkındaki ünlü eseri, *Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen* (2 cilt, Leipzig 1924, 1926) adını taşımaktadır. Prof. H. S. Selen'in Türkçeye "*Muhtelif devirlerde Anadolunun yolları ve cihan münakalâtına nazaran vaziyeti*" adı ile çevirdiği (bkz. Darülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası, V, sayı 1 ve 2 (haziran-kânunevvel 1926), ss. 96-108, Istanbul 1927) Taeschner'in diğer bir makalesi ise *Die Verkehrslage und das Wegenetz Anatoliens im wandel der Zeiten* (Petermann's Geographische Mitteilungen, 1926, Heft 9/10, s. 202-206) adı ile yayınlanmıştır.

[84] *Les Étapes d'une Campagne dans les deux ʿIrak d'après un Manuscrit Turc du XVIe siècle*, Syria, IX (1928), pp. 328-349.

menzillerin isimlerini veren bu eser, bu sefer hakkında bildiklerimize pek fazla bir şey eklememektedir. Bu eserde zikredilen menzillerin başlıcaları da Ferīdūn'un adı geçen eserinde bulunmaktadır. Bu iki eser karşılaştırıldığı zaman, her ikisinin de birbirine uygun topografik bilgiler verdikleri, bazı istisnalarla menzillerin aynı tarihler ve aynı sırayı takip ettikleri görülür. Naṣūḥ, adını andığı, resmini yapmış bulunduğu şehirler hakkında da pek fazla bilgi vermez. Bununla beraber ordunun geçişiyle ilgili günü gününe verdiği bilgiler, onun, sefere katıldığını göstermektedir. Minyatürlerin incelenmesi de bu görüşü doğrular görünmektedir. Minyatürler, ordunun geçtiği şehirleri, ya da konakladığı diğer yerleri göstermektedir. Önemli şehirler, bütün bir sayfayı, ya da iki sayfayı birden kaplamaktadır. Bir kaç istisnası ile genellikle resmedilen yerlerin adları yazılmıştır.

Bundan sonra Gabriel, eserin varak 8b-9a arasında bulunan Istanbul ve Galata'yı gösteren resmin incelenmesine geçmiştir. Özellikle Istanbul resminde görülen abideler üzerinde durarak W. B. Denny'nin de haklı olarak belirttiği üzere, hakkında az bilgi bulunan camileri bir tarafa bırakmış, buna karşılık Naṣūḥ'un planı üzerindeki bilinen bütün Bizans kiliselerinin yerini tespite çalışmıştır. Prof. Gabriel, daha sonra bir çoğunu yanlış okuduğu, bir kısmını da eksik bıraktığı menzillerin adlarını vermiş; bu arada İznik, Gebze, Istanbul, Galata, Tebriz, Sultaniye, Bağdad, Hille, Dergüzin, Halep, Hemedan ve Amid'e ait resimleri yayınlamıştır.

Bundan sonra bu yazmadan Fehmi Ethem ile İvan Stchoukine kısaca bahsetmişler, yanlış olarak da bu yazmada bulunan resimlerin iki ayrı devreye yani bir kısmının XVI., bir kısmının da XVII. yüzyıla ait olduklarını ileri sürmüşlerdir[85].

Daha sonra merhum Prof. Hâmit Sadi Selen'in II. Türk Tarih Kongresine bu yazma ile ilgili bir bildiri sunmuş olduğunu görüyoruz[86]. Coğrafya profesörü olan merhum Selen, bu eseri, Pîrî Reis'in ünlü *Kitāb-ı Baḥriyye*'si kadar önemli bir atlas olarak ele almış, Pîrî Reis'in eserinin Akdeniz etrafındaki sahil şehir, liman ve iskelelerini bütün ayrıntılarıyle gösteren bir deniz atlası olarak sayılabilmesine karşılık, *Menāzil*'in XVI. yüzyılda Anadolu, Batı İran ve Irak şehirlerini, yollarını gösteren çok değerli bir kara atlası olduğunu ileri sürmüştür. Bundan sonra Prof. Selen, Naṣūḥ'un kimliği ve diğer eserleri üzerinde de durmuş, bu konuda B. M. Tahir'den naklen bilgi vermiştir. Bu bilgilerden yanlış olanlar, araştırmamızın türlü yerlerinde yeri geldikçe düzeltilmiştir. Bundan sonra *Menāzil* yazmasının tanıtılmasına geçen Prof. Selen, Prof. Gabriel'in kayıtlarına da uygun olarak eserin ölçülerini ve varak sayısını vermiş, frenk abâdisi üzerine yapılmış olan renkli plan ve resimlerin teknik bakımdan minyatür sayılabileceğini ifade ile aslında eserin üç bölüm halinde bulunduğunu belirtmiştir. Buna göre eserin birinci kısmını teşkil eden mukaddemede seferin amacı ile bu sefer sırasında alınmış olan kalelerin adları verilmiştir. İkinci bölümde memleketlerin, şehirlerin klasik yedi iklim taksimine göre mevkileri gösterilmiştir. Eserin üçüncü bölümünde ise, Istanbul'dan Tebriz'e, Tebriz'den Bağdad'a, Bağdad'tan tekrar Tebriz'e ve oradan Diyarbakır-Halep üzerinden Istanbul'a kadar olan menzillerin isim ve resimleri verilmiştir. Yazar, bu menzilleri birtakım merhalelere ayırmış ve eserde menzilller, bu merhalelere göre sıralanmıştır. Metinler de daha ziyade merhale-

[85] *Les Manuscrits Orientaux illustrés de la Bibliothèque de l'Université de Stamboul*, Paris 1933, p. 20.

[86] *XVI. Asırda Yapılmış Anadolu Atlası: Nasuh Silâhî'nin "Menazil"i*, II. Türk Tarihi Kongresi Tebliğleri, Istanbul, 20-25 eylül 1937, Istanbul 1943, s. 813-817.

ler arasına yerleştirilmiştir. 109 varak yani 218 sayfa olan eserin 132 sayfasında resim vardır.

Prof. Selen'in bu tebliğinde ayrıca belirttiği üzere bu devirde Anadolu'dan geçerek İran'a giden yollar içinde iki yol önemli idi:

1. Sıvas-Erzurum üzerinden giden yol.
2. Halep-Diyarbakır üzerinden giden yol.

Bu iki yol Konya Ereğli'sinde ayrılırdı. Konya Ereğli'sine kadar beraber olan bu yol, orada ikiye ayrılır; güney yolu Torosları aşarak Suriye'ye, kuzey yolu da Kayseri üzerinden Erzurum'a giderdi. Kanunî, İran'a giderken Sıvas-Erzurum yolunu, gelirken de Diyarbakır-Halep yolunu takip etmiş, böylece Atlas'taki krokilerin sayısı da artmıştır. Prof. Selen'e göre aslında eserde açıklamalardan çok krokilere önem verilmiştir. Bu arada gerek metnin ve gerekse krokilerin eksik olanları da vardır. Meselâ Kütahya ve Altıntaş'tan sonra Afyon Karahisar, Kızılkilise, Çay, İshaklı ve Akşehir menzillerinin resimleri noksandır. Bunlara Urfa-Halep arası bir kısım menzillerin resimleri ile Urfa'nın resminin bugün mevcut olmadığını da eklememiz lâzımdır.

Diğer taraftan Prof. Selen'e göre iklimler bahsi, eserin bilimsel değerini artırmak içindir. İyi tanzim edilmiş atlaslarda her yerin enlem ve boylamı gösterilir. Naṣūḥ bu ihtiyaca cevap vermek üzere yedi iklim bölgesinden bahsetmekte ve bu iklimlerdeki beldelerin adlarını saymaktadır. Ancak Prof. Selen'e göre bu klasik bilgi, *Menāzil*'in orijinalitesi ve "dahiyaneliği" yanında bir yama gibi durmaktadır. Bu arada yazarın ifade etmesine rağmen, eserde menziller arasındaki mesafeler hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Prof. Selen, bu eserin tarihî bir belge olarak da değerine işaret ettikten sonra onun bilimsel değerine geçmektedir. Selen'in bu konuda verdiği bilgilere göre, XVI. yüzyılda haritacılık, iki ayrı istikamette ilerliyordu. Bunlardan biri "Portulan" denilen deniz haritaları idi. Bunun en güzel örneklerini ünlü eseri *Kitāb-ı Baḥriyye* ile Pîrî Reis vermiştir. Diğeri ise kara haritalarıdır. Prof. Selen'e göre İslâm coğrafyacılarının yaptıkları şematik haritaların amelî bir kıymeti olmadığı görülmüş, bunlar bir tarafa bırakılarak menâzırî kroki (*bildkarte*) adı verilebilecek olan yeni bir harita tarzı meydana çıkmıştır ki bu tarzın en güzel örneklerini de Pîrî Reis ile Maṭrāḳçī Naṣūḥ vermişlerdir. Naṣūḥ, eserinde şehirler, kasabalar, kaleler, eski kaleler, köyler, harabeler, durak yerleri, hanlar, derbentler, dağlar, geçitler, önemli akarsular, köprüler, çöller, stepler ve bostanların isim ve resimlerini vermiş, bunların hangi iklimde bulunduğuna işaret etmiş, aralarındaki mesafeleri göstermeye çalışmış ve eserinin bu konuda bir rehber olmasını temenni etmiştir. Bu temenni, bu eserden, bugünkü topografya haritalarından edinilen istifadelerin beklendiğini göstermektedir. Tamamıyle haklı bulunmamasına rağmen Prof. Selen'e göre, bu minyatürlerde, Selen'in tabiri ile krokilerde görülen bina vb., bir resim olmaktan ziyade bir işarettir. Bu işaretler gösterilen eşyaya göre stilize edilmiştir. Prof. Selen resimleri böyle yorumladığı içindir ki "kroki" lerde "işaret-i mahsusa" nın zenginliğine dikkati çekmiş, bu hususun Atlas'ın değerini artırdığını belirtmiştir. Böylece Anadolu, batı İran ve Irak'a ait şehir, kasaba, kale ve köy krokileri, derbent, akarsu ve köprüler tespit edilmiş, avarız ile beraber bitki örtüsü ve hayvanlar da dikkatli bir şekilde tersim edilmiştir. Selen'e göre, bugünün gelişmiş topografya haritalarında bile bu kadar açık ve geniş bilgi bulmak mümkün değildir. Ancak belirtmek gerekir ki doğrudan doğruya arazi üzerinde

çizilmiş oldukları sanılan bu krokilerin bazı eksiklikleri de vardır. Bilindiği üzere harita ve plânlarda iki noktaya önem verilir: Yön ve alan. Pîrî Reis harita ve planlarında bu noktalara dikkat ettiği halde Naṣūḥ, bunları ihmal etmiştir. Ancak mahallerinde yapılacak araştırmalarla yön ve alana ait noksanlıklar tamamlanabilir.

Sonuç olarak denebilir ki, biz, bu Atlas'la XVI. yüzyıl başlarında Anadolu, İran ve Irak'ın şehir tiplerini, şehirlerdeki büyük binaları, şehirler etrafındaki tesisleri tanıdığımız gibi yol üzerindeki ve şehirler etrafındaki orman ve bahçelerde bulunan ağaç türleri ve av hayvanları hakkında da açık bir fikir edinmekteyiz.

Bundan sonra *Menāzil* üzerinde yapılmış olan iki önemli araştırma müteveffa Ord. Prof. Dr. Franz Taeschner'e ait bulunmaktadır. Ord. Prof. Dr. Taeschner, ilk araştırmasında[87] meselâ *Menāzil*'in *Tuḥfet el-Guzāt*'ın bir kısmı olabileceği vb. gibi bazı yanlış tahminlerde bulunmasına rağmen, haklı olarak resimlerin müşahedeye dayandığını, gerçeği aksettirdiğini, bu bakımdan belgesel değeri bulunduğunu belirtmiş; bununla beraber ihtiyatı da elden bırakmamak gerektiğini, zira yerinde çizilen taslaklara göre daha sonra oldukça itibarî denebilecek bir tarzda yapıldıklarını ifade etmiştir. Bu husus özellikle, dağların, insan ve hayvan başlarını andıran kayaların, ağaçların ve çayırların tersiminde kendisini göstermektedir. Meskûn yerlerin ve binaların da bir dereceye kadar itibarî bir tarzda yapıldığı söylenebilir. Meselâ bütün köprüler birbirine benzemektedir. Şehir surları çoğunlukla kare şeklindedir. Ord. Prof. Taeschner, bundan sonra, meskûn yerlerin resimlerinde görülen itibarîliklere örnekler vermekte; resmedilmiş binalarla, aynı binaların bugünkü durumunu karşılaştırmaktadır. Bu hususta verdiği ilk örnek, Naṣūḥ'un Bursa ve İznik arasında bulunan Yenişehir kasabasının resmidir[88]. Resmin sol kenarındaki bina, şüphesiz, kasabanın batı kapıları civarında bulunan höyük üzerinde XIV. yüzyılın ilk yarısına ait en eski Osmanlı yapılarından birisi olan Baba Sultan tekkesidir. Bu resim, binanın bugünkü durumunu gösteren fotoğrafla karşılaştırıldığı zaman, hem benzerlikler, hem de ayrılıklar dikkati çekmektedir. Açıkça belli olmaktadır ki Naṣūḥ, binanın, her birinin bir büyük ve bir küçük penceresi olan üç aralık yani kör nişi ile merkezî kısmını çizmiştir. Gerçekte ise binanın, merkezî kısmında sadece iki aralığı vardır. Sonra Naṣūḥ'un resmi, kule gibi pencereli, iki katlı bir üst yapı göstermektedir. Gerçekte binanın sadece yüksekçe, bir katlı kör bir tambur (tambour)'u bulunmaktadır. Nihayet binanın kubbesi, düz gibidir ve burası Naṣūḥ tarafından resmedilmemiştir. Bütün bunlara rağmen bu resmin, bu binayı gösterdiği şüphesizdir. Ve işaret edilen hususlara rağmen bu resim, bu bina ile ilgili tarihî bir araştırma için son derece değerlidir.

Ord. Prof. Taeschner'in bu konuda verdiği diğer bir örnek Eskişehir'in güneyinde bulunan Seyitgazi tekkesinin resmidir[89]. Bu resim, Prof. A. Gabriel'in listesinde mevcut değildir. Maṭrāḳçī'nın resminde tekkenin kubbelerini açık bir şekilde görürüz. Prof. Taeschner, Naṣūḥ'un resminde bu kubbelerin dört, tekkenin yayınlamış olduğu yeni bir resmine dayanarak da gerçekte beş olduğunu belirtmektedir. Halbuki Taeschner'in yayınladığı yeni resimde görülen ve Seyitgazi külliyesinin doğusunda bulunan beş kubbeli kısım, Naṣūḥ, Kanunî ile 1535 yılında buradan geçtiği sırada mevcut bulunmamakta idi. Bu husus Naṣūḥ'un resminden açıkça anlaşılmaktadır.

[87] *The Itinerary of the First Persian Campaign of Sultan Suleyman, 1534-36, according to Nasûh el-Matrâkî*, Imago Mundi, XIII (MCMLVI), pp. 53-55.

[88] bkz. *Mecmū'-ı Menāzil*, varak 14b aşağı kısmında.

[89] bkz. *Mecmū'-ı Menāzil*, varak 101a.

Naṣūḥ'un resminde görülen dört kubbe, külliyenin kuzeyine düşmektedir ve bunların binanın doğusunda olup 1535 yılından çok sonra Kanunî'nin emriyle yaptırıldığı sanılan ve Taeschner'in yayınlamış bulunduğu tekkenin son durumunu gösteren resimde dikkati çeken beş kubbeli kısımla herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır.

Diğer taraftan Naṣūḥ'un çizdiği Seyitgazi külliyesine ait resimde daha sonra minaresi ile kısmen iç, kısmen de dış kısmı gösterilen bir cami görülmekte, onların yanında Seyyid Battal Gazi türbesi ile Selçuklu devrine ait eski yapıyı ifade ettiği anlaşılan diğer bir yapının kubbeleri dikkati çekmektedir. Resmin yukarı sol köşesinde küçük kuleli diğer bir yapı daha görülmektedir ki Taeschner, bunu yanlış olarak tekkenin batısında kabul etmektedir. Bugün hemen hemen tamamen ortadan kalkmış denebilecek olan bu yapı gerçekte külliyenin doğu kısmına düşmektedir. Taeschner'in bu hususta yanlış tahmini, Naṣūḥ'un resminde bugünkü külliyenin tamamının resmedilmiş olduğu düşüncesinden ileri gelmiş olsa gerektir. Diğer taraftan Naṣūḥ'un resminin sağında tekkenin aşağısında bir yapı daha bulunmaktadır. Bir avluyu çevreleyen sayısız ocakları ve kule gibi bacaları ile bu yapı, Osmanlı devrine ait bugün mevcut olmayan bir han, yani kervansarayı göstermektedir. Bütün bunlar göstermektedir ki Naṣūḥ'un resimleri üzerinde yapılacak ciddî araştırmalar, bu resimlerin gösterdiği yerlerin bugünkü durumları ile karşılaştırılması, topografya ve mimarlık tarihi alanında önemli gerçeklerin ortaya çıkmasını mümkün kılacaktır.

Ord. Prof. Taeschner, bundan sonra yazmanın yapraklarının sırasının tamamıyle doğru olmadığını, sıranın düzeltilmesi işinde Ferīdūn Bey'in eserinden faydalanılabileceğini ifade ile kendisi resimlerin doğru sırasını vermektedir. Buna göre resimlerin sırası şöyledir: 8-15, 20, 16, 17, 21, 24, 23, 22, 18, 19, 25-37, 102, 38-40, 46/47, 71/72, 87, 98/100, 104/105, 107, 101. Bu vesile ile belirtilmesi gereken önemli bir husus da, eserin bazı yapraklarının kaybolmuş olmasıdır. Ayrıca eserin bazı yapraklarının Taeschner'in bu yazmayı incelemesinden sonra da kaybolduğu görülmektedir. Bu sebeple bugün bu yazmada sefer yolu üzerindeki bazı bölümlerin resimleri bulunmamaktadır. Meselâ Afyonkarahisar yolu ile Eğret'ten İran'a giden yol üzerindeki (Ferīdūn 25-30 zilhicce 940/7-12 temmuz 1534), özellikle de dönüş yolu üzerinde Gündelen'den Tebriz'e (Ferīdūn 18-29 zilhicce 941/19-30.VI.1535), Zengān'dan Tatvān'a (Ferīdūn, 27 muharrem - 26 rebiyülevvel 942/28.VII-24.IX.1535), Ruha (Urfa)'dan Çīl Ḥālīt'e (Ferīdūn, 20-25 cemaziyelevvel 942/16-21.XI.1535), Antakya'dan Akşehir yanındaki İshaklı'ya, Arıḳova ve Adana dışında, (Ferīdūn, 10 cemaziyelahır-2 receb 942/6-27.XII.1535) ve Bozüyük'ten Istanbul'a (Ferīdūn, 5-14 recep 942/30.XII.1535-8.I.1536) kadar olan yerler arasındaki menzillerin resimleri yoktur. Naṣūḥ'un dönüş yolu üzerindeki menzillerin çoğunun resimlerini yapıp yapmadığı hususunda kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla beraber, varak 109'da dönüş yolu üzerindeki son menzillerden ikisinin yani Seyitgazi ile Eskişehir'in resimlerinin bulunması, dönüş yolu üzerindeki diğer menzillerin resimlerinin de yapıldığını ve bunların bir kısmının zamanla kaybolmuş olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu eksikliklere rağmen Taeschner, haklı olarak elimizdeki eserin ihtiva ettiği bilgilerin, Ferīdūn'un, ya da bu türlü bilgi veren diğer eserlerin verdiklerinden daha fazla ve tam olduğunu belirtmekte ve eserin topografik önemini ortaya koyan birkaç örnek daha vermektedir. Varak 10a'da Maltepe ile Gebze arasında sağda Kıssahan köprüsü adlı bir menzil görürüz. Bu ad, Prof. Gabriel'in listesinde mevcut değildir. Buraya Ferīdūn, Tekür çayırı adını vermektedir. (3 zilhicce 940/15.VI.1534). Bugün Kemiklidere adı verilen bir derenin üzerinde kısmen

mevcut olan bu köprü civarında ordugâh kurulmuştu. Gerçekte olduğu gibi, Naṣūḥ'un resminde de köprünün iki ana aralığı vardır. Her iki yanda bulunan üçer yan aralık, taşkınlar içindi. Bugün bu yan aralıkların tamamı görülmemektedir. Kısaca köprüsü ile Tekür çayırının aynı yer olduğunu, Kanunî'nin 1548 ikinci İran seferi ruznamesi de doğrulamaktadır. Ancak bunu Ferīdūn'un eserinde değil Leunclavius'un Almanca bir tercümesinde bulmaktayız[90]. Sözü geçen menzilin oradaki adı "Kisehon Tzupri" şeklindedir. Diğer taraftan Kütahya'dan güneye doğru giderken 23 zilhicce 940/5.VII.1534 tarihinde ulaşılan menzilin adı Ferīdūn tarafından "Altıntaş" olarak kaydedilmiştir. Halbuki Maṭrāḳçī varak 15b'nin aşağı kısmında "Altıntaş ovasında Çakırsaz"[91] diyerek daha kesin bir yer adı vermektedir. Prof. Gabriel'in listesinde bu isim de mevcut değildir. Bugün ise Altıntaş ve Çakırsaz geniş bir ovaya yerleşmiş iki köyün adıdır. Ovaya adını vermiş olan Altıntaş daha büyüktür. Çakırsaz'da ise ilk Osmanlı devrine ait bir han vardır. Maṭrāḳçī'nın resminde de görüldüğü üzere, ordu civara çadırlı ordugâh kurduğu zaman askerî malzemenin bu hana yerleştirildiği anlaşılmaktadır.

Ord. Prof. Dr. F. Taeschner *Menāzil* üzerindeki çalışmalarına devamla 1962 yılında ikinci bir araştırma daha yayınlamıştır[92]. Taeschner'in bu ikinci araştırmasında *Menāzil* yazması üzerinde derinliğine durduğunu görüyoruz. Araştırmasının bir yerinde de ifade ettiği üzere, Taeschner, Naṣūḥ'un bu müstesna eserini incelemek suretiyle kırk yıla yakın bir zamandan beri Anadolu yolları üzerinde yapmış olduğu çalışmaları tamamlamak istemiştir. Bu maksatla sadece Anadolu üzerinde değil aynı zamanda İran ve Irak üzerinde de durmuştur. O, bu vesile ile Prof. A. Gabriel'in eksikliklerini tamamlamak, aynı zamanda onun yanlış okumalarını düzeltmek istemiştir. Taeschner bu işi yaparken her şeyden önce Kanunî'nin bu seferinin ruznamesini ihtiva eden Ferīdūn'un adı geçen eserini[93] kullanmıştır. Bundan başka Kanunî'nin birinci İran seferi ruznamesini, onun 1548 ikinci İran seferi ruznamesi ile karşılaştırmak istemiş, ancak bu ikinci ruznamenin orijinali ile değil Johannes Leunclavius'un Almanca çevirisinde bulunan metin ile[94] yapmıştır. Taeschner, ayrıca Ferīdūn'da bulunan I. Selim'in 1514 İran ve 1516 Mısır seferi ruznamelerini[95] de gözden geçirmiştir. Bundan başka Serasker Mustafa Paşa'nın 1578 Gürcistan seferini içine alan ʿĀlī'nin *Nuṣretnāme*'si[96] de bu maksat için gözden geçirdiği eserler arasında bulunmaktadır. Taeschner bu arada IV. Murad'ın 1635 Erivan, 1637 Bağdad seferleri ruznameleri[97] ile Mehmed Edib'in *Menāsik el-Hāc* (Istanbul 1232) adlı eserini, Kâtip Çelebi'nin ünlü *Cihānnümā*'sı (Ist. 1145) ile Evliya Çelebi'nin *Seyahatnāme*'sini[98] de gözden geçirmiştir. Bundan başka Taeschner, İran'da bulunan menzillerle ilgili

[90] Ord. Prof. Dr. F. Taeschner'den naklen bkz. Hans Lewenklau, *Neuwe Chronica Turckischer Nation*, Frankfurt am Mayn 1590, s. 418 vd.

[91] Ord. Prof. Dr. F. Taeschner, bu yer adını adı geçen iki araştırmasında da yanlış olarak "Çakorsaz" ve "Çakarsaz" şekillerinde yazmıştır.

[92] Bkz. *Das Itinerar der ersten Persienfeldzuges des Sultans Süleyman Kanunî 1534/35 nach Matrakçı Nasuh, Ein Beitrag zur historischen Landeskunde Anatoliens und der Nachbargebiete*, ZDMG, Band 112, Heft I, Neue Folge Band 37 (1962), ss. 50-93.

[93] *Münşeat el-Selāṭīn*, 2 cilt, II. baskı, Istanbul 1274.

[94] *Neuwe Chronica Turkischer Nation von Turcken selbst beschrieben... durch Hansen Lewenklaw von Amelbeurn...*, Franckfurt am Mayn 1590, ss. 418-431.

[95] Bkz. *Münşeat el-Selāṭīn*, I, s. 396-407, 450, 457.

[96] Bkz. Viyana, Nat. Bibl., H.O. 33 (Flügel, II, s. 229, nr. 1008).

[97] Bkz. Feridun, II, 408, 410.

[98] Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 10 cilt. I-V, Dersaadet 1314-15; VI, 1318; VII-VIII, Istanbul 1928; IX (yeni Türk harfleriyle) 1953; X, 1938. Karşılaştırılan yerler için bkz. II, 471 vd.; III, 1 vd.; IV, 3, 271 vd.

olarak Hamdullah Mustawfī Kazvīnī'nin eserini[99] incelemiştir. Bunlar yanında Anadolu ve İran'la ilgili birtakım haritaları da gözden geçiren Ord. Prof. Dr. Taeschner, bütün bu kaynaklardan faydalanarak ve esas itibarıyle de Naṣūḥ ve Ferīdūn'un eserine dayanarak Kanunî'nin 940-942/1533-36 ilk İran seferini günü gününe tespit etmiştir. Bu seferin bütün menzillerini ve bu menzillere hangi tarihlerde gelindiğini açık bir şekilde ortaya koyan Kanunî'nin ilk İran seferinin bu ruznamesi, gerekli düzeltme ve açıklamalarla bu araştırmanın sonuna eklenecektir.

Bütün bu hususların böylece tespitinden sonra biz *Menāzil* yazmasına biraz daha yakından temas etmek istiyoruz. *Menāzil* metni, seferin başlaması, Osmanlı ordusunun harekete geçişi ile ilgili (bkz. varak 1b-5b) bir özetle başlamaktadır. Naṣūḥ'un burada verdiği kısa bilgiye göre Kanunî, doğuda Hanefî mezhebini ve Şeriatı değiştiren ve Şiîlik yolunu yaymaya çalışan, bu arada "hülefa-yı rāşidīn" e buğz ve ashâba küfreden Tahmasb Şah b. İsmail b. Şeyh Haydar'ın ortadan kaldırılmasına karar verdi. Çünkü adı geçen Şah, yaptıkları ile insanları ıstıraba sürüklüyor ve birçok beldelerin tahribine sebep oluyordu. Kanunî bu duruma bir son vermek için Tebriz istikametinde harekete geçmek gerektiğine inanıyordu[100]. Bu maksatla Kanunî'den önce Sadrazam İbrahim Paşa'nın harekete geçtiğini bildiren Naṣūḥ bu arada varak 4b'de "... bu fakīr-i bī-pāye ve hakīr-i bī-sermāye gulām-ı şāhī ve bende-i pādişāhī Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehīr bi-Maṭrāḳī ..." şeklinde kimliğini, adı ve lakaplarını belirtmekte, bundan sonra da varak 4b-5b arasında Doğu Anadolu ve Tebriz'e varıncaya kadar olan bölgede bulunan ve o sırada alınmış olan yerlerin adlarını topluca vermektedir. Bu isimler Naṣūḥ'un yazış sırasına göre şöyledir:

Azerbaycān	آزربیجان	Tebrīz	تبریز
Ḥizān	حیزان	Aḫlāṭ	اخلاط
ʿAdilcevāz	عدلجواز	Aḫtamār	اختمار
Vāstān	واستان	Van	وان
ʿAmīk	عمیق	Erciş	ارجش
Nevşār	نوشار	Ḫoy	خوی
Naḫcivān	نخجوان	Merend	مرند
Sufiyān	سفیان	Uşni (Uşnu)	اوشنی
Urmi (Urmiye)	اورمی	Serdār	سردار
Ḫüsrevşāh	خسروشاه	Merāga	مراغه
Serāv	سراو	Erdebīl	اردبیل
Miyāne	میانه	Ucān	اوجان

[99] *The Geographical part of the Nuzhat al-Qulûb* composed by Hamd Allah Mustawfî of Kazwîn in 740/1340, ed. by G. Le Strange, Leyden-London 1915.

[100] Osmanlılarla Safevîler arasındaki bu uyuşmazlığın temelinde Naṣūḥ'un da belirttiği bu Sünnî-Şiî anlaşmazlığı bulunmakta ise de bu seferin yakın sebepleri, Bağdad ve Bitlis meseleleri ile Ulama Han (Paşa)'ın Osmanlılara ilticası olayıdır. bkz. M. T. Gökbilgin, *Arz ve raporlarına göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn seferindeki ilk tedbirleri ve fütuhatı*, Belleten, XXI, 83 (temmuz 1957), s. 449 vd.

Irak-ı Acem havalisi:

Zengān (Zencan)	زنكان	Sulṭāniye	سلطانيه
Ebher	ابهر	Hicaz ?	حجاز
Secās	سجاس	Cürūr	جرور
Dergüzīn	دركزين	Hemedān	همدان
Ārāmend	ارامند	Sadavā	صدوا
Dīnever	دينور	Kal'a-i Dilāver	قلعهٔ دلاور
Taht-ı Kisray-i sernümūn der zeyl-i kūh-i Bīsütūn	تحت كسراى سر نمون در ذيل كوه بى ستون	Razver	رازور
Kūh-i Hamrīn	كوه حمرين	Ḳaplāniye	قپلانيه
Ḳasr-ı Şīrīn	قصر شيرين	Ḳal'a'-i Şāhin	قلعهٔ شاهن

Irak-ı Arap kasabaları:

Ḥanekiyye (Ḥāneḳīn)	حانكيه (خانقين)	Hārūniyye	هارونيه
Ḳızıl Ribāṭ	قزل رباط	Bayāt	بيات
Şehrebān	شهربان	Mendelī	مندلى
Ba'kūba	بعقوبه	Elvendiye	الوندیه
Medāyīn	مداين	Bağdād	بغداد
Kerbelā	كربلا	Ḥille	حله
Munsalif	منصلف	Kûfe	كوفه
Ḥannāne	حنانه	Sehle	سهله
Baḥr-i Necef	بحر نجف	Enhāriye	انهاريه
Rımāḥiyye	رماحيه	Suveyre	صويره
Fellūce	فلوجه	Hīt	هيت
Ḳal'a-i Tikrīt	قلعهٔ تكريت	Kerkük	كركوك
Ṭāvuḳ	طاوق	Altunköprü	آلتون كوپرى
İvrīl (Erbil)	اوريل (اربيل)	Ḥarīr	حرير
Şıḳlan (Şeḳlāve) ?	شقلان (شقلاوه)؟	Cizrīl ?	جزريل
Şehrizor	شهرزور	Mesken-i Şāh-ı Mārān	مسكن شاه ماران
Ḳal'a-i Ḥufyān	قلعهٔ خفيان	Sāzān	سازان
Dūdān	دودان	Şimrān	شمران
Hezārmerd	هزارمرد	Serçe	سرچه
Ḥūrīn	حورين	Serucik	سروجك
Şehribāzār	شهر بازار	Neva (Neyneva)	نوى (نينوى)
Mūṣul	موصل	Ẓālim	ظالم
Vulke	ولكه	Ḳal'a-i Gülgūn	قلعهٔ كلكون
Bāne	بانه	Sārım	صارم
Bitlīs	بتليس	Kefender	كفندر
Ṣavī (Sūy)?	صوى	Emvā (Amūr)	اموا (آمور)
Zerkī (Zīrḳo)	زرق (زيرقو)	Hīzū	هيزو
Kandīl	قنديل	Ezrīn	ازرين

Böylece Naṣūḥ'un verdiği Kanunî'nin fethettiği yerleri gösteren toplu liste sona ermekte ve Ezrîn sözcüğünü eserin mahiyeti ile ilgili aşağıdaki sözler takip etmektedir:

« . . . ازرین نام فتح اولان قلهلر وولایتلر وشهرلر وقصبهلر ومابینلرنده واقع اولان کندلر واولکهلر ومنزلگاه ایچون قونلان خانلر وکهنه قلعلر وخراب اولمش یرلر ومشهور طاغلر وصعب دربندلر وبنام آب روان وشُوره یرلر . . . اسم ورسملری واصل وفصللری وهر بری اقالیم سبعهنك قنغسنده واقع اولمشدر وقاچ میلدر . . . علی الانفراد یرلو یرنده مرتب ومجدول ومزهب ومفصل درج تصویره وبرج تحریره لسان قلم وبیان رقم ایله بیانه کتورم . . . »

Naṣūḥ bundan sonra "Eḳālim-i Seb'a" adı ile yedi iklim bölgesinden ve her iklim bölgesinde bulunan beldelerden bahsetmekte, daha sonra şayet Sultan, bir yere gidecek olursa "... evvelâ hangi iklimin mevziinden lâmi' ve sâniyen kaçıncı memleketin ucundan tâli ..." edeceği ve "... seyr-i vasatla menāzil ve merāhilde kaç mil ve kaç fersah kat eylediği ..." hususlarının bilinmesi gerektiğini belirtmektedir. Gerçekten Naṣūḥ'un da belirttiği üzere, geçmiş yüzyılların bilginleri yeryüzünü yediye ayırmışlar ve her birine bir iklim demişlerdir. Bunların her biri, bir yıldıza göre ad alır. Naṣūḥ'un deyimi ile söylemek gerekirse bunların "... her biri, bir yıldıza müteallikdir ...". Bundan sonra Naṣūḥ, özellikle Ebū Reyhan el-Bīrūnī'den naklen sözü edilen yedi iklim bölgesine giren ülke ve beldelerin adlarını vermektedir. Daha sonra da Naṣūḥ, sırasıyle ve bölge bölge başlıca menzilleri isim ve resimleriyle ortaya koymaktadır. İstirahat amacıyle fazlaca kalınılan büyük konaklar esas alınarak yapılmış bu bölümlemenin her birinin başında küçük bir giriş bulunmakta, bundan sonra menzillerin resimleri yer almakta, resimlerin alt, üst veya ortalarında da bu yerlerin isimlerinin kaydedildiği görülmektedir. Naṣūḥ'un *Süleymānnāme*'sinin ilk bölümüne ait resimsiz Revan nüshasında (No. 1286) bu isimlerin verileceği ibareleri aynen yer aldığı halde, her halde bu nüsha resimsiz olduğu için aslında resimlerin üzerinde bulunan menzil isimlerinin bu Revan yazmasında kaydedilmemiş bulunduğu anlaşılmaktadır. Şimdi ilkin bu seferle ilgili belli başlı tarihleri, daha sonra da resimleri yapılmış menzillerin isimlerini verelim:

Hatırlanacağı üzere, sadrazam İbrahim Paşa, bu sefer için Kanunî'den önce 10 rebiyülâhır 940/29.X.1533 tarihinde hareket etmiş, ilkin Haleb'e gelmiş, daha sonra 1 muh. 941/13 temmuz 1534'te Tebriz'i almış, Tebriz'in güneyinde bulunan Sa'dâbâd'da Kanunî'yi beklemiştir. Bu arada Kanunî, asıl ordu ile 1 zilhicce 940/13 haziran 1534'te Üsküdar'dan hareketle 18 veya 19 rebiyülevvel 941/27 veya 28 eylül 1534'te Tebriz'e gelmiş, 20 rebiyülevvel 941/29 eylül 1534'te İbrahim Paşa ile Ucān'da buluşmuş, beş günlük bir istirahatten sonra her iki ordu, Sultaniye ve Hemedan üzerinden Bağdad'a yönelmiştir. Bağdad, savaşsız olarak 24 cemaziyelevvel 941/30 kasım 1534'te alınmış; 1 cemaziyelâhır 941/7 aralık 1534'te de Kanunî, Bağdad'a girmiştir. Bu arada Osmanlı ordusu da kışlık ordugâhına çekilmiştir. 1534-1535 kışı esnasında Kanunî, Bağdad ve civarındaki kutsal yerleri ziyaret etmiştir. Daha sonra 28 ramazan 941/2 nisan 1535'te Kanunî, Bağdad'tan çıkarak Meraga üzerinden 28 zilhicce 941/30 haziran 1535 tarihinde tekrar Tebriz'e gelmiştir. Burada 14 gün kadarlık bir dinlenmeden sonra 19 muharrem 942/20 temmuz 1535 tarihinde Amid (Diyarbakır) üzerinden ve Haleb'i geçerek 14 recep 942/8 ocak 1536 tarihinde Istanbul'a dönmüştür. Yazma yakından incelendiği zaman metin ve resimlerin birbirlerini takip ettikleri görülür. İran topraklarındaki olaylar ister diplomatik, ister harp halinde olsun kısaca verilirken ordunun ilerleyişi üzerinde teferruatlıca durulduğu dikkati çekmektedir. Bu hususa kısaca da olsa resimleri açıklayıcı mahiyetteki yazıları da eklemek lâzımdır. Her bölü-

mün sonunda bir tarih bulunmaktadır. Bu tarih, ordunun ayrılışını ve yolun belirtilen kısmî bölümünü göstermektedir. Meselâ varak 16a, Akşehir yanındaki Arkıt köprüsünden ayrılışı göstermektedir. Ancak Çakırsaz'dan buraya kadar olan kısım bugün mevcut değildir. Konya ve Kayseri üzerinden 27 muharrem 941/7 ağustos 1534'te Sıvas'a gelinmiştir. Varak 20b 10 safer 941/20 ağustos 1534'te Sıvas'dan ayrılıp Erzincan'a; varak 22b (yanlış yerde idi) 12 safer 941/22 ağustos 1534'te Azerbaycan istikametinde Erzincan'dan ayrılışı; varak 26a, 12 rebiyülevvel 941/21 eylül 1534'te Van gölü üzerindeki Erciş'ten Tebriz istikametine ayrılışı; varak 28b-29b, 17 rebiyülevvel 941/26 eylül 1534'te Tebriz'den Sultaniye'ye hareket; varak 33b-36b Sultaniye'den Hemedan'a (tarihsiz); varak 39a-40b, 23 rebiyülâhır 941/31 ekim 1534'te Hemedan'dan Bağdad istikametine ayrılış; varak 44b-47a Bağdad'da kalış (tarihsiz); varak 48b-49a Bağdad'da cuma hutbesinde Sultan'ın adının okunması ve onun adına para basılması, varak 49a'dan 69a'ya kadar olan kısımda Bağdad ve civarında ve ʿIrāḳ-ı ʿArab'da olup da ziyaret edilen kutsal yerler, tabiî resimleriyle birlikte verilmektedir. Varak 61a ile b'de 9 ramazan 941/14 mart 1535'te başlıyan kutsal ziyaretlerin sona erişi ve Bağdad'a dönüş hakkında bilgi verilmektedir. Varak 69b-71b, 27 ramazan 941/1 nisan 1535'te Bağdad yakınındaki Altınköprü karşısında bulunan Göktepe'den Tebriz istikametine ayrılış; varak 75b-87a Gülgün'dan Tebriz yakınındaki Saʿdābād'a ve oradan zilhicce 941/haziran 1535'te Dergüzin'e; varak 90b-91a Dergüzin'den geri Tebriz'e ve oradan safer 942/ağustos 1535'te Van gölü üzerindeki Ahlat'a; varak 92a-99a Ahlat'dan 1 rebiyülâhır 942/29 Eylül 1535'te Amid'e; varak 102b-104a Amid (Diyarbakır)'den 15 cemaziyelevvel 942/11 kasım 1535'te Haleb'e; varak 106b-107b (yanlış yerde idi) Halep'den 7 cemaziyelâhır 942/2 aralık 1535'te hareketle daha önce de işaret edildiği üzere 14 recep 942/8 ocak 1536'da Istanbul'a geliş gibi konular üzerinde durulmaktadır. Metin bölümlerini, belirtilen bölgelerle ilgili resimler takip etmektedir. Böylece denebilir ki yan yana bulunan metin ve resimler tam bir birlik arzetmektedirler. Bu hal, çok defa sayfaların doğru sırasını tespite yardım etmektedir. Ayrıca büyük şehirlerin resimlerinin bulunduğu yaprakların birbirini takip eden b ve a yüzleri yolu ile de sırayı düzeltmek mümkün olmaktadır. Bu arada şüphesiz sefer yolunun ve bu yol üzerinde bulunan yerlerin bilinmesinin yazmanın yapraklarının doğru bir şekilde sıralanmasında büyük yardımı olacaktır. Diğer taraftan resimlerin sıralanışı sırasında diğer kaynaklarla mukayese yapmak suretiyle kaybolmuş yaprakların eksik bıraktığı yerleri tamamlamak mümkün olabilecektir. Böylece Anadolu içlerinden Eğret'ten Afyon Karahisar üzerinden Akşehir'e giderken ve dönüşte Bağdad'dan Tebriz'e gelirken muhtelif konaklar, daha sonra Tebriz'den Halep üzerinden Istanbul'a dönüşte dikkati çeken boşluklar tamamlanmış olacaktır. Bu arada belirtmek yerinde olur ki yazmamızda şehirler ve kasabalar açık seçik bir şekilde resmedilmişlerdir. Anlaşılmaktadır ki bunlar görülerek yapılmışlardır. Ancak hatırlatmak yerinde olur ki genellikle yerinde değil, İslâm resim sanatında daima olduğu üzere hatırlanarak, belki de sefer sırasında hazırlanmış olan eskizlere, taslaklara göre ve mutat stilizasyon içinde, bazen de tamamıyle şematik bir şekilde yapılmışlardır. Meselâ bütün köprüler, hemen hemen aynı şekildedirler. Bununla beraber daha önce de işaret edildiği üzere bu resimlerin gösterdiği abidelerden bugüne kalmış olanlar açık bir şekilde tanınabilmektedirler. Bu bakımdan bu resimler, aynı zamanda sözü geçen yerlerin o zamanki durumunu gösteren belgeler olarak da büyük değer taşımaktadırlar ve bu yer ve şehirlerin topografyası için son derece değerli bilgiler vermektedirler. Bunlara Naṣūḥ'un resim altı

yazılarında verdiği tamamlayıcı bilgileri de eklemek lâzımdır. Bütün bu açıklamalardan sonra şimdi sözü edilen merhaleleri dikkate alarak Naṣūḥ'un resimlerini verdiği menzillerin isimlerini sırasıyle veriyoruz:

I. MERHALE: ÜSKÜDAR-AKŞEHİR :

Istānbul	استانبول	Galaṭa	غلطه
Üsküdār	اسكدار	Maltepe	مال دپه
Ķıṣṣaḫān köprüsü	قصه خوان كوپروسى	Gebze	كبزه
Ķal'a-i Hereke	قلعهٔ هركه	Çınārlı	چنارلو
İzmit	ازنيكوميد	Cisr-Sitāre	جسر ستاره
Derbend-i Kazıklı	دربند قازقلو	Dikilitaş	دكلى طاش
Ķal'a-i İznik	قلعهٔ أزنيك	Yenişehir	يكى شهر
Aḳbıyık	اقبييق	Zincirlikuyu	زيجيرلو قيو
Derbend-i Ermeni	دربند ارمنى	Bozüyük	بوزايوك
İnönü	اين اوكى	Ilıca	ايليجه
Ķal'a-i Kütāhya	قلعهٔ كوتاهيه	Altunṭāş ovası	التونطاش اوه‌سى
Çaḳırsāz	چقرساز		

II. MERHALE: AKŞEHİR-SİVAS :

Arḳıt köprüsü	آرقت كوپروسى	Ilgın	الغون
Pınārbāşī	پيكار باشى	Zengi Gölü (Ḫatūn Çayırı)	زنكى كولى (خاتون چايرى)
Germük (Gürmük) beli	كرمك بلى	Konya	قونيه
Ḫażret-i Molla Ḫünkār	حضرت مولا خنكار	Ķırkpınār (Ķarapınār)	قرق بيكار (قره بيكار)
Aḳçaşar	آقچه شار	Düden Gölü (Ulalı çayırı)	ددن كولى (اولالى چايرى)
Ereğli	أركلى	Ķal'a-i Niğde mukabelesinde Bakā'üddin? Çayırı	قلعهٔ نيكده مقابله‌سنده بقاء الدين چايرى
Develi Ķaraḥiṣār	دولو قره حصار		قيصريه
İnceḳara köprüsü	اينجه قره كوپروسى	Ķayseri	
Ṣarımsaḳlu suyu üstünde Barşama çayırı	صارمساقلى صوى اوستنده بارشمه چايرى	Çubūğova	چبوغ اووه
Kışlaşehir (Şarkışla)	قشله شهر	Püsküllü	پسكللو
Latīf gölü	لطيف كولى	Danışmanlu	دانشمنلو
Ķal'a-i Sīvās	قلعهٔ سيواس		

III. MERHALE: SİVAS-ERZİNCAN :

Ķoçḥisār	قوچ حصار	Ķāzlıgöl (Ķuşcu Hasan)	قازلى كول (قوشجى حسن)
Sulṭān Çimeni der mukabele-i Ķōylūḥiṣār	سلطان چمنى در مقابلهٔ قويلوحصار	Çeıibaşı köyü kurbünde	چرى باشى كوينى
		'Azīm çayırı	قربنده عظيم چايرى
Ķ. Bārū (Gümüşteğin)	قريهٔ بارو (كومش‌تكن)	Ķabāḳlūca ova (Aḳtepe)	قباقلوجه اوه (آق تپه)
Yassıçimen	يصى چمن	Ķaraviran	قره ويران
Erzincan	أرزنجان		

IV. MERHALE: ERZİNCAN-BAHR-İ VAN KENARINDA VĀKİ OLAN ḲAL'AYA (ERCİŞ):

Çubūkboğaz	چبوق بوغز	Derbend-i Ṣubḥa Ḫanı	دربند صبحه خانی
Tercan'ı geçüb	ترجانی کچوب		
Ḳal'a-i Ḫūbān	قلعهٔ خوبان	Māmā Ḫātūn	ماما خاتون
Cinis	جنس	Ilıca-i Erzurum	ایلیجهٔ ارزروم
Erzurum'u geçüb Boğaz	ارزرومی کچوب بوغاز	Pāsin ovası	پاسن اوه‌سی
Çoban köprüsü	چوبان کپروسی	Derbend-i Alagöz	دربند آلاکوز
Ḳızlar Ḳal'ası	قزلر قلعه‌سی	Aydınbeyli	آیدین بکلو
Ḫāżır	خاضر	Ser-i Āb-ı Gür (Kür)	سراب کور
Hamīd (Hamur)?	حمید (حمیر)	Çubuk	چبق
Çaḳırbeyli	چقیر بکلو	Ḳarye-i Ağı	قریهٔ آغی
Ḳal'a-i Erciş	قلعهٔ أرجش		

V. MERHALE: ERCİŞ - TEBRİZ:

Bendimāhī	بندماهی	Dūcumā derbendin aşub	دوجما دربندن آشوب
		Ḳaradere ağzı	قره‌دره آغزی
Seğmenova	سکمن اوه	Destedereyi aşub Ḫoy	دسته‌دره‌یی آشوب خوی
Girdemeşeyi aşub	کرده‌میشهٔ آشوب		
Ḫātūn Sarāy	خاتون سرای	Sufiyān	سفیان
Tebriz	تبریز		

VI. MERHALE: TEBRİZ-SULTANİYE:

Sa'dābād	سعدآباد	Ucān	اوجان
Ḫān-ı Abbās	خان عباس	Türkmen Kenti	تورکمن کندی
Ḳaranguçay (Karatepe)	قره کوچای	Miyāne	میانه
Ḳaplāniye	قپلانیه	Serçeḫān	سرچه خان
Ḫān-ı Nikbāy	خان نکبای	Zengān	زنکان
Sulṭāniye	سلطانیه		

VII. MERHALE: SULTĀNİYE - HEMEDĀN

Ṣaḥan Ḳal'a	صحن قلعه	Ebher	ابهر
Zaviye-i Parsiyyān	زاویهٔ پارسیان	Āb-ı Germ	آب کرم
Derbend-i Ḳaraḳān	دربند قراقان	Ḳarye-i Hemyān	قریهٔ همیان
Dergüzīn	درکزین	Ḳarye-i Sāzin	قریهٔ سازین
La'leyn Çemen	لعلین چمن	Hemedān	همدان

VIII. MERHALE: HEMEDĀN - BAĞDĀD:

Ārāmend	آرامند	Sadāvā	صداوا
Derbend-i Sunḳūr	دربند سنقور	Dīnever	دینور (دینه‌ور)
Ḳal'a-i Dilāver	قلعهٔ دلاور	Rāzver suyun geçüb hazret-i Veys el-Ḳarānī	رازور صوین کچوب حضرت ویس القرانی
Māideş	مائده‌ش (ماهیدشت)	Ḳaramelik Meşesi (Rūḥsān çayı)	قره ملك میشه‌سی (روحسان چایی)

Şems-i ʿAlemdār	شمس علمدار	Gulhūr Derbendin aşub	كلهور دربندن اشوب
		Sofbulak (Oluk?) yaylağı	صوف بلاق (اولق?) ييلاغى
Ḳalʿa-i Şāhīn	قلعهٔ شاهين	Ḳalʿa-i Yeni İmām suyu	قلعهٔ يكى امام صويى
Ḳaṣr-ı Şīrīn	قصر شيرين	Ḫānekiyye	خانكيه
Doḳūz Ölüm	طقوز اولوم		
(Āb-ı Şimrān)	(آب شمران)	Köşk-i Seylān (Bābā Pilāvı)	كوشگ سيلان (بابا پلاوى)
Ova-i Berdān	اوهء بردان	Āb-ı Nārīn	آب نارين
Ḳarye-i Şervīn	قريهٔ شروين	Elvendiye	ألونديه
(Taşköprü)	(طاش كوپرى)		
Şeyh Mekārım	شيخ مكارم	Ḥażret-i İmām-ı Aʿẓam	حضرت امام اعظم
Bağdād	بغداد		

IX. MERHALE: BAĞDĀD - KERBELĀ :

Ḳalʿacık	قلعهجك	Ḫān-ı Beyraḳī ?	خان بيرىق
Ḳarye-i Müseyyeb	قريهٔ مسيب	Ḳalʿa-i Müseyyeb	قلعهٔ مسيب
İmām-ı Hüseyn	امام حسين	Berriyye-i Necef	بريهٔ نجف
Baḥr-i Necef	بحر نجف	İmām-ı ʿAli	امام على
Kūfe	كوفه	Berriyye-i Kūfe	بريهٔ كوفه
Ẕülkifl Nebī	ذوالكفل نبى	Ḳalʿa-i Enhāre	قلعهٔ انهاره
Hille	حله	Ḫān-ı Berīż	خان بريض
Ḳalʿa-i Berrānī	قلعهٔ برانى		

X. MERHALE: BAĞDAD - ALTUNKÖPRÜ MUKABELESİNDE GÖKTEPE

Aḳyolum	اق يولوم	Daḫle (Yenice)	دخله (يكيجه)
Ḥadd-i Saʿalleb	حد سعلب	Bend-i Baṭṭ (Şeyh Mezīd)	بند بط (شيخ مزيد)
Gelin Eyvānī	كلين ايوانى		
(Türbe-i Leyla)	(تورهٔ ليلى)	Şeyh Muḥsin	شيخ محسن
İftiḫarlu der mukabele-i	افتخارلو در	(Arpa tepesi)	(ارپه تپهسى)
kasaba-i Tavuḳ	مقابلهٔ قصبهٔ توق (طاوق)	Sülükān	سلوكان
Leylān	ليلان	Ḳalʿa-i Kerkük ḳurbünde	قلعهٔ كركوك قربنده
		Ḳızıl Köşk	قزل كوشك
Göktepe	كوك دپه	Altunköprü	التون كپرى

XI. MERHALE: GÖKTEPE - GÜLGÛN (mevcut değil)

XII. MERHALE: GÜLGÛN - SAʿDĀBĀD VE SAʿDĀBĀD - DERGÜZİN :

Bostān	بستان	Ḳalʿa-i Yegān	قلعهٔ يكان
Ḳalʿa-i Bane suyu	قلعهٔ بنه صويى قربنده		
kurbünde Demirci	دمورجى	Ḫān gediği	خان كدوكى
Gündelen	كون دلان	Ḫān-ı ʿAbbās	خان عباس
Ḫān-ı Ḥammāl?	خان حمال	Türkmen kentin geçüb	تورکمن كندن كچوب
		Ḳaratepe	قره دپه
Miyāne	ميانه	Ḳaplāniye	قپلانيه
Ḳızılözendi	قزل اوزندى	Ḫān-ı Serçem	خان سرچم
Başsız Künbed	باشسز كنبد	Dergüzīn	در كزين

XIII. MERHALE: DERGÜZĪN - TEBRĪZ VE TEBRĪZ - AḪLĀṬ :

Ḳarye-i Hemyān	قریهٔ همیان	Ḫān-ı Atabek	خان آته بك
Ḫān-ı Kızıl Ribāṭ der āb-ı Cürūr	خان قزل رباط در آب جرور		

XIV. MERHALE: AḪLĀT-AMİD:

'Ayn-ı Tātvān	عین تاتوان	Güzelcedere köprüsü	کوزلجه دره کوپروسی
Güzelcedere	کوزلجه دره	Bitlīs	بتلیس
Cisr-i Derbend	جسر دربند	Cisr-i Derec	جسر درج
Cisr-i Ḳınıḳdār	جسر قنقدار	Cisr-i Mezre'a	جسر مزرعه
Cisr-i Duḫān	جسر دخان	Veys el-Ḳarānī	ویس القرانی
Āb-ı Ezrīn	آب ازرین	Āb-ı Beşiri	آب بشری
Ṣālāne çayırı der mukabele-i Çöltepe	صالانه چایری در مقابلهٔ چول دپه	Kara Amid	قره آمد

XV. MERHALE: AMİD - HALEP :

Karacadağ zeylinde	قره‌جه داغ ذیلنده		
Kızıltepe	قزل دپه	Aḳpınār	اق پیکار
Ḳocagöz tepesi	قجه کوز دپه‌سی	Cüllāb	جلاب
Karye-i Çil Ḫalīt	قریهٔ چیل حالیت	Merc-i Dābıḳ	مرج طابق
Maḳām-ı Davud	مقام داود	Ḫaleb	حلب

XVI. MERHALE: HALEP - ISTANBUL :

Göl-i 'Avām	کول عوام	'Aṣi suyu köprüsü	عاصی صویی کوپروسی
Arıḳova	آرق اوه	Adana	آدانه
Seyitgazi	سید غازی	Eskişehir	اسکی شهر

II. *MENĀZİL* RESİMLERİNİN ŞEHİR PLANI OLARAK ÖNEMİ

Menāzil'in Istanbul ve Galata'yı gösteren resimlerinin şehir planı olarak ilkönce Prof. A. Gabriel tarafından incelenmiş bulunduğu hususuna daha önce temas etmiştik. Ancak genç Amerikan araştırıcısı Walter B. Denny, geçen yıl Naṣūḥ'un Istanbul planını daha etraflı bir şekilde incelemiş bulunmaktadır. Bu sebeple Naṣūḥ'un *Menāzil*'de bulunan büyük şehirlere ait resimlerinin birer şehir planı olarak önem ve değeri üzerinde ayrıca durmakta fayda görüyoruz. Walter B. Denny'nin bu ilgi çekici araştırması "*Istanbul'un bir XVI. yüzyıl mimarî planı*" [101] adını taşımaktadır. Bu adın da ortaya koyduğu üzere W. B. Denny, *Menāzil*'de bulunan çift sayfa halindeki Istanbul ve Galata resmini şehrin XVI. yüzyıla ait bir planı olarak incelemekte ve bu resimde bulunan muhtelif bina ve abidelerin hangileri olabileceklerini tespite çalışmakta ve Naṣūḥ'un resmi üzerinde numaraladığı 121 yerin nereleri olabileceklerini açıklayarak Prof. A. Gabriel'in listesini tamamlamaktadır. Yazısının girişinde belirttiği üzere Naṣūḥ'un bu eserinin Anadolu, batı İran ve Irak şehirlerinin topografyasıyle ilgili bilgileri ihtiva ettiği zaten bilinmektedir. Gerçekten bu eserde görülen minyatürler

[101] bkz. *A Sixteenth-Century Architectural Plan of Istanbul*, Ars Orientalis, VIII (1970), pp. 49-63.

arasında bazı türbelerde ve manzaralarda görüldüğü üzere resimlerin stilize ve şematize bir durumda olanları mevcut ise de, özellikle kasaba ve büyük şehirlerin resimlerinin büyük ölçüde topografik ve mimarî bir doğrulukta bulundukları görülmektedir. Bu bakımdan Istanbul, Diyarbakır, Tebriz, Sultaniye ve Bağdad gibi şehirlerin resimleri, mimarlık tarihçisinin ilgisini çekecek büyük ölçüde malzemeyi ihtiva etmektedir. W. B. Denny'nin bu görüşlerini bizim, Naṣūḥ'un Seyitgazi külliyesini gösteren resmi üzerinde yaptığımız çalışmalar da doğrulamaktadır. Bildiğimize göre, Kanunî özellikle İran'a karşı yaptığı seferler sırasında yolu üzerinde bulunan Seyitgazi kasabasına sık sık uğramış ve burada bulunan ünlü külliyeye birtakım ilâveler yapılmasına vesile olmuştur. Bu külliyeye Kanunî devrinde yapılan ilâvelerin bugünkü külliyenin hangi kısımları olduğunu *Menāzil*'de bulunan bir resimden öğrenmekteyiz. Kanunî'nin ilk İran seferi sırasında Seyitgazi'den Kanunî ile birlikte 1535 yılında geçmiş olan Naṣūḥ'un Seyitgazi ve özellikle de külliyeyi gösteren resminde, külliyenin bugün doğusuna düşen giriş kısmı ve bu girişin üstünde bulunan medrese odaları bulunmamaktadır. Öyle anlaşılmaktadır ki bu kısım, Kanunî'nin emriyle 1535 tarihinden sonra yaptırılmıştır [102].

Menāzil'de bulunan şehir plan ya da resimlerinin hiç birisi Galata ile birlikte iki sayfayı kaplayan Istanbul planı kadar ilgi çekmemiştir. Hatırlanacağı üzere bu plan, Prof. A. Gabriel tarafından incelenmiş, son yıllarda da Osmanlı sanatı hakkındaki iki eserde renkli olarak yayınlanmıştır. Bu plan, sadece Osmanlı başkentinin XVI. yüzyıl topografya ve mimarisi hakkında bilgi vermemekte, fakat buna ilâve olarak aynı zamanda gözle görülen şeylerin sıralanış ve resmedilişiyle ilgili çağdaş usullerin iç-yüzünü anlamamızı mümkün kılmaktadır.

Gerçekten büyük bir sanatkâr olan Naṣūḥ, bu resmi ile şehrin bir haritasını ortaya koymuş, bu haritanın yüzüne önemli yerleri işaret etmiştir. Istanbul şehrinin bir planı durumunda olan bu resimde iki yüzü aşan binanın resmi bulunmaktadır. Bu resimlerden bir çoğunu yerlerinden olduğu kadar, şekillerinden de tanımak, teşhis etmek mümkündür. Diğerleri de bir dereceye kadar kesinlikle teşhis edilebilmektedir. Istanbul haritasının yukarı kısmı, Istanbul yarımadasının ucunu da içine almaktadır. Şehirde mevcut önemli abidelerin birçoğu burada bulunduğundan bu kısım biraz büyütülerek gösterilmiştir. Buna karşılık haritanın Yedikule ve civarını gösteren sağ aşağı köşesi sayfaya uydurmak için âdeta sıkıştırılmıştır. Böylece aslında bir yanı yaklaşık olarak 4 mil kadar olan bir üçgen biçimindeki Istanbul yarımadası, yazmanın yaprağına uydurulmak için bir dörtgen haline getirilmiştir. İşte, sözü geçen iki yüzden fazla bina resmi, bu dörtgenin içinde bulunmaktadır.

Daha önce de işaret ettiğimiz üzere Prof. A. Gabriel, hakkında az bilgi bulunan camileri bir tarafa bırakmış, buna karşılık Naṣūḥ'un planı üzerindeki bilinen bütün Bizans kiliselerinin yerini tespite teşebbüs ederek, böylece W. B. Denny'ye göre, Bizans araştırmalarının Osmanlı araştırmalarına olan nispî üstünlüğünü aksettirmek istemiştir. Istanbul şehri hakkında Gabriel'in makalesinin yayınlanmasından bu tarafa yapılmış olan birçok önemli araştırmalar Prof. Gabriel'in tanınabilen abideler listesini artırmamızı mümkün kıldığı gibi yazmada bulunan resimlerin usul ve esaslarının daha teferruatlı bir kontrolunu yapmamızı da sağlamaktadır.

[102] bkz. H. G. Yurdaydın, *Some Important Monuments of Seyitgazi Region*, IV. Congrès International d'Art Turc, Aix-en-Provence, 10-15 Septembre 1971.

Haritadaki binaların tipolojisi ve sıralanışı bakımından muhtelif genel müşahedeler yapılabilir: Evvelâ şehir içinde insanın "mimarî steno" diyebileceği belli itibarî şekiller ve stilizasyonlar, binaların özel tiplerini göstermek üzere kullanılmış görünmektedir. Meselâ kurşundan yapılmış çatılar, açık bir şekilde çini ile kaplı olanlardan ayırdedilmektedir. Gri, taş yapıları göstermek üzere kullanılmıştır. Beyaz veya sarı renkli olan diğer binaların, alçı, tuğla olduğu anlaşılmaktadır. Hamamlar, genellikle abidenin fiilî durumuna bakmaksızın bir kubbe altında bulunan dar bir dehliz ile iki kubbeli bir bünyede gösterilmiştir. Türbeler mutat olduğu üzere bugün şehirde mevcut olmayan pencereli bir kubbe ile gösterilmiştir. En çok şaşırtıcı itibarîliklerin bazıları, bazı Bizans binaları ile ilgilidir: Topkapı Sarayının ilk avlusunda bulunan Aya İren kilisesi, gerçek durumu ile tamamıyle garip düşecek bir tarzda gösterilmiştir. Öyle görünüyor ki sanatkâr model olarak binanın kendisinden ziyade bir resim (*icon*) kullanmış olmalıdır.

Bu tipolojik kategorilerden ayrı olarak harita üzerinde onun meydana gelişi ile ilgili önemli ipuçları veren diğer itibarîlikler de vardır. Ölçü ve doğruluk bakımından belli bir sıralama dikkati çekmektedir. Daha önemli ve daha büyük binalar daha az itibarîleştirilmiştir. Ve onların harita üzerindeki nispî ölçüsü, oldukça büyüktür. Bundan başka mimarî ve topografik bir endişeden ziyade abidelerin hemen hepsinin verilmesi, doğru bir şekilde verilmesi hususuna dikkat edildiği anlaşılmaktadır. Bu davranışın ilgi çekici örnekleri olarak büyük camilere tâbi binalar diyebileceğimiz diğer binaların da resimlerde görülebilmesi gösterilebilir.

Diğer taraftan cami, imaret ve medreseler hayret verici bir doğrulukla resmedildiği halde binaların birbirlerine göre sıralanışının tamamıyle gerçeği aksettirdiği söylenemez. Bu, bizi şu sonuca getirmektedir ki Istanbul planının sanatkârı, esas itibariyle şehrin abidelerini tam olarak verme işiyle ilgilenmiş, topografik sıhhati ikinci derecede bir mülâhaza kabul etmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki meselâ Roma'nın çağdaş haç resimlerinde de Yedi Haç kilisesi, şehrin planı üzerinde son derece büyütülmüş bir ölçüde birbiri üstüne yerleştirilmiştir. Naṣūḥ'un planında görülen tersim şekli, yüzyıllar boyu şehirleri ya da mimarî abideleri tavsif hususundaki Osmanlı edebî üslubuyle de hayret verici paralellikler göstermektedir. Meselâ XVI. yüzyıl şairlerinden Ṣaʿī'nin *Tezkiret el-Bünyān*'ı[103] ve şehir tavsifleri veren birçok diğer eserlerde, seyahatnamelerde ya da XVII. yüzyıla ait *Ḥadīḳat el-Cevāmī* gibi mimarî abidelerin toplandığı eserlerde başlıca amaç, keyfî bir sıraya göre, ya alfabetik, kronolojik ya da büyüklük, kutsallık derecelerine göre binaların uzun listelerini sıralamaktır. Listede bulunan her bina hakkında çoğunlukla kısaca bilgi de verilir. Verilen bu bilgi nadir olarak mimarî bir tavsif ile ilgilidir. Daha çok aynı tadat etme geleneği hâkimdir. Minarelerin, tabi binaların sayı ve tipleriyle pencere desinatörü veya yazılar hakkındaki anekdotların, kurucu ve camide gömülü bulunanlarla ilgili bilgilerle birlikte verildiği görülür. Abidelerin bu şekilde sıralanmasıyle ilgili daha kesin deliller yuvarlak binaların tersimlerinde görülmektedir. Bunlarda belli bir ünite tekrarlanır durur. Böylece harita üzerinde Bayezid Camiinin yukarısı ve solunda olan Bedesten yahut Kapalıçarşı, onun gerçekten sahip olduğu 15 kubbe ile gösterilmiştir. Aynı şekilde aşağı sağ köşedeki Yedikule, adının da işaret ettiği üzere yedi kule ile resmedilmiştir. Böylece denebilir ki hiç değilse bu Istanbul planında sanatkâr, zamanında gelişmiş mimarînin yabancısı değildir.

[103] bkz. Ṣaʿī, *Tezkiret el-Bünyān*, nşr. Ahmet Cevdet, Istanbul 1315.

Yapılan resimlerde sembolik olanlar bulunduğu kadar gözleme dayananlar da vardır. Ancak meselâ Kûfe resminde[104] olduğu üzere bu yazmadaki diğer bazı şehir planlarında özel bir dikkat gösterilmeksizin binalar için semboller kullanılmış olduğu tahmin edilebilir. Buna karşılık üzerinde durduğumuz Istanbul planında Topkapı Sarayı, Bedesten, Hasan Efendi namazgâhı havadan gösterilmiş; Ayasofya, II. Bayezid, II. Mehmed ve I. Selim camileri gibi büyük camiler, son derece hayret verici bir doğrulukta resmedilmişlerdir.

Bu vesile ile belirtmemiz gerekir ki bazı abideler gerçekte, ne ölçü, ne de bugünkü görüşümüze uygun olmamasına rağmen, bunlar sanatkâr tarafından oldukça belirgin bir ölçüde yapılmışlardır. Öyle anlaşılıyor ki ressam, Osmanlı sarayında yaşayan önemli şahsiyetlerin yaptırmış oldukları binaları resmetmek için özel bir gayret göstermiştir. Böylece sanatkârın mimarlık alanındaki himayeleri sebebiyle prestijleri artmış olan kudretli yüksek memurları ve onların ailelerini memnun etmek istediği tahmin edilebilir. Belki de gene bu nedenledir ki bu arada şehrin çok önemli bazı topografik özellikleri hiç resmedilmemiştir. Meselâ Istanbul'un üç büyük açık Sarnıcı bu planda gösterilmemiştir. Diğer taraftan yazmaya bir bütün olarak bakıldığında resimlerde daha çok dinî binaların belirtilmesine dikkat edildiği görülmektedir. Böylece sözlerimizi tamamlamamız gerekirse diyebiliriz ki XVI. yüzyılda İran geleneğine göre çalışan bir sanatkâr, genellikle binaları insan figürü için bir zemin olarak çizer. Halbuki *Mecmū'-ı Menāzil*'de tam bir *iconoclasm* içinde, binalar onun esas konusunu teşkil etmektedirler. Bu yazmada, binalar kutsal sayılan insanlar için ya semboller olmuşlar, ya da belli bir yerin ne şekilde olduğunu göstermek üzere yapılmışlar ve Kanunî'nin orduları oralardan geçerken buraların ne gibi güçlükler arzettiğini göstermek üzere kullanılmışlardır. Bu zamanın bir İran binası, İran minyatürlerinde son derece süslü satıhlarla resmedilir. İran minyatüründe mücerret satıhlar, romantik olaylar için bir zemin teşkil ederler. Buna karşılık Türk resmi ise daha fazla dünyevî hususlarla ilgilidir ve resmedilen konunun tabiatıyle irtibat halinde, hayatın gerçek bir ifadesi durumundadır. Diğer taraftan incelediğimiz bu haritada açık bir şekilde görüldüğü üzere Osmanlı resminin bu tavsifî vasıfları, Osmanlı kültürünün bir aynası, bu sanatın, W. B. Denny'nin deyimi ile "Türkleşmişinin bir inikâsıdır". Tavsifî edebî risale ve şiirlerin böyle büyük ölçüde ürün vermesine sebep olan bu kültürel ve sosyal faktörleri tayin edebilmek, Osmanlı toplum ve kültürünün daha derin bir şekilde tahlili işi olarak kalmaktadır. İşaret edildiği üzere edebiyat ve resimde tecrübîliğe bu şekilde bir ağırlık vermek, Osmanlı kültürünü doğudaki komşusu Safevî İran'dan kısmen de olsa ayırmaktadır.

III. *MENĀZİL* RESİMLERİ VE XVI. YÜZYIL YAKIN DOĞU ŞEHİRCİLİĞİ

Naṣūḥ'un üzerinde durduğumuz bu önemli eseri, son zamanlarda şehircilik uzmanlarının da dikkatini çekmeye başlamıştır. New York Üniversitesi Şehircilik profesörlerinden Norman J. Johnston "*The Urban World of Matrākī Manuscript*"[105] adlı araştırmasında kısaca eser ve yazar üzerinde durduktan sonra bu yazmada bulunan

[104] bkz. *Mecmū'-ı Menāzil*, varak 65b.

[105] bkz. Journal of Near Eastern Studies, July 1971, vol. 30, Nr. 3.

minyatürlerin, bunları yapan sanatkârın ne kadar hünerli ve duygulu olduğunu ortaya koyduğunu belirtmekte ve özellikle de minyatürlerde kullanılan renklere dikkati çekmektedir. Bu renklerin ihtişamı, altının türlü nüanslarıyle kırmızılar, yeşiller, sarılar, maviler; insan yapısı teferruatın tatlılığı, kaleler, tahkim edilmiş surlar, evler, camiler, çarşılar; hiç insan resmi bulunmamasına rağmen dikkati çeken çeşitli hayvanlar, kuşlar ve balıklar; ağaçlar, çiçekler ve sular; dağ sıralarının ifadeli görünüşleri, bu dağ sıraları arasında görülen jeolojik girinti çıkıntılar içine saklanmış tavşanlar, canavarlar ve bütün bunların mest edici güzelliği: Ve özellikle Yakın Doğu güneşi altında bir zamanlar parlamış olan zengin çini satıhlar. Şimdi bütün bunlar, aynı sıcaklıkla Maṭrāḳçī'nın sayfalarında parlamaktadırlar.

Bundan sonra bu yazmanın coğrafyacılar için ne derece önemli ve ilgi çekici olduğu üzerinde duran N. J. Johnston, bunun şehircilik tarihine ait bir belge olarak şimdiye kadar kullanılmamış olmasına dikkati çekmiştir. Haklı olarak belirttiği üzere, Maṭrāḳçī, müşahede ve kayıt hususundaki kabiliyetlerini, bir minyatürcü olarak çok mükemmel bir şekilde ortaya koymuş, ancak bir yazar olarak bu resimlerle ilgili fazla bilgi vermemiştir. Bununla beraber eserin incelenmesinden tarihçiliği açıkça belli olan sanatkâr, bu yazmada bulunan şehir resimleriyle aynı zamanda önemli bir şehircilik analizcisi olduğunu ortaya koymuştur. Böylece çağdaş bir bilginin ve çok mahir bir sanatçının gözü ile XVI. yüzyıl Yakın Doğu şehirlerinin oldukça tam denebilecek bir koleksiyonunu görmek fırsatını elde etmiş bulunuyoruz. Bu maksatla Maṭrāḳçī'nın neler gördüğünü tespit etmemiz gerekmektedir. Ancak şu soruyu bir defa daha soralım: Bu resimler ne derecede gerçeğin bir ifadesidirler? Yoksa bunlar sadece birtakım fantezilerden mi ibarettirler? Bunların itibarîlikleri yanında topografik araştırmalar için olan inanılırlığı hakkında Prof. A. Gabriel ile Ord. Prof. Dr. F. Taeschner'in sözlerine işaret edilmişti. Gerçekten Taeschner'in üzerinde durduğumuz ikinci araştırmasında da ifade ettiği üzere, yazmada bulunan şehir ve kasabaların ve diğer mahallerin resimleri bunların açık bir şekilde görülerek, incelenerek yapılmış olduklarını ortaya koymaktadır. Bu husus bugün mevcut olan binalardan açıkça anlaşılmaktadır. Bu sebeple bu resimleri ait oldukları zamanın şartlarını ortaya koyan belgeler olarak dikkate alabiliriz. Gerçekten meselâ özellikle Istanbul resminde büyük ve küçük unsurların sıralanışı ve bunların tersiminin, genel olarak XVI. yüzyıl Istanbul'unu aslına uygun bir şekilde gösterdiğini kabul edebiliriz. Bununla beraber sefer yolu boyunca daha az tanınmış şehirlerin incelenmesi, bunlara daha az güvenileceği fikrini telkin etmektedir. Bu hale rağmen kabul etmek gerekir ki gerçekle devamlı bir temas bahis konusudur. Meselâ Konya resminde binalar ve onların birbirine göre yerleri tamamıyle gözleme dayanmaktadır[106]. Kayseri'deki kale bölgesi, Maṭrāḳçī'nın gösterdiği üzere, XVI. yüzyıl şehrinin çekirdeği durumunda idi. Surlar gerisinde ise sadece küçük bir gelişme görülmektedir. Bu surların intizamlılığı, kapı ve kulelerin karakteri vb., çağdaş bir gözlemci karşısında bulunduğumuzu göstermektedir. Bundan başka Maṭrāḳçī'nın Kara Amid (Diyarbakır) minyatürü, başlıca binaları, kaleyi ve

[106] Prof. Dr. Semavi Eyice'ye göre, Konya'yı tasvir eden minyatürün gerçeğe dayanan tarafını meydana çıkarmak çok zordur. Bu resimde Mevlâna manzumesi, açık surette işaretlenmiştir. Etrafı sur ile çevrili olan kısım, Konya'nın dış suru olmalıdır. Alâeddin tepesi ve bunu çeviren iç kale belirtilmemiştir. Ortada iki köşesi kuleli yapının Selçuklu sarayı olması düşünülebilir. Bunun önünde çifte şerefeli minareli iki külliyeden biri, 1901'e kadar sağlam olan minaresi iki şerefeli İnce Minareli Medrese olabilir. Bkz. *Konya'nın Alâeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflâtun Mescidi*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Yıllığı, IV (1970-71), s. 269-302. *Menâzil*'de bulunan resim ile ilgili sözler için bkz. s. 279.

karakterini belirtmektedir. Bununla beraber Maṭrāḳçī, bunları sayfa durumunun sonucu görünen surlar içine sokmaktadır. Sonra bilindiği üzere, düşman ülkelere doğru hareketle Tebriz, Sultaniye ve Bağdad'a gelinmiştir. Bunların Maṭrāḳçī tarafından yapılan resimleri de ressamın onları müşahade ettiği şekilde yapılmıştır. Surları ile Tebriz'in vadideki yeri, köprüler ve Mescid-i Cami'nin durumu; Sultaniye abidelerinin aslına uygunluğu bunu açıkça göstermektedir. Bundan sonra N. J. Johnston sözlerine şöyle devam etmektedir:

"Eğer bizim ümidimiz gerçeğin bir tıpkıbasım halinde tersimi ise bu bakımdan hayal kırıklığına uğramamız tabiîdir. Bununla beraber bu minyatürler, Maṭrāḳçī'nın Anadolu, Batı İran ve Irak'ta ziyaret ettiği yerlerin karakterinin bir inikâsı olarak bu anlamda bir gerçekçiliği ortaya koymaktadırlar. Ve bu resimlerin yorumlanmasında ihtiyatlı bulunmak mecburiyetine rağmen, gene de bunlar, özellikle Prof. A. Gabriel' in de belirttiği üzere belgelerin nadir bulunduğu XVI. yüzyıl Yakın Doğu şehirciliğinin tabiatı hakkında tek (*unicum*) belge durumundadırlar". Hatırlanacağı üzere, Prof. A. Gabriel yazmanın bugünkü cildi içinde menzil olarak 189 kadar ayrı yerin ismini vermişti. Buna karşılık Ord. Prof. Dr. F. Taeschner bazı yaprakların kaybı yüzünden bu yazmada bulunmayan diğer bazı yerlerin isimlerini öteki kaynaklardan faydalanarak zikretmişti. N. J. Johnston'un görüşüne göre, yazmamızda mevcut olmayan, daha doğrusu bulunduğu halde kaybolmuş olan yerler, şehir olma iddiası bulunmayan küçük konaklardan ibarettirler. Bu bakımdan N. J. Johnston'un çalışmasının esasını yazmamızda bulunan minyatürlerden şehir olma niteliği taşıyan 82 yer teşkil etmiştir. Bu şehirlerden 47'si Anadolu'da, Türkiye'nin bugünkü hudutları içinde bulunmaktadır. Bu mahiyette İran'da 20 yer, Suriye ve Irak'ın Dicle ve Fırat bölgesinde ise 15 yer tespit edilmiştir. Maṭrāḳçī elimizde bulunan malzemenin hudutları içinde bize kendi gördüğü şekilde kendi çağındaki şehircilik hakkında bir fikir verecek belli bazı özellikleri temin etmektedir. Bunları şöylece sıralamak mümkündür:

1 — *Ölçü*

Maṭrāḳçī'nın köy, kasaba ve şehir ile ilgili esaslarının o sıradaki ve o bölgedeki bütün urban yerler için doğru olup olmadığı hususunu, yazmamız, cevapsız bırakmaktadır. Maṭrāḳçī'nın tekniğinin temsil ettiği değişiklikler ve sefer hedeflerinin konakların tabiatına getirdiği esaslar, bu konuda bir sonuca varırken ihtiyatlı olmayı gerektirmektedir. Minyatürlerin bize ifade ettiğine göre hüküm vermek gerekirse, tam anlamıyle urban yerlerin sayısı, Anadolu dışında daha büyük görünmektedir. Dicle-Fırat bölgesinde şehirciliğin eskiliği dikkate alınırsa bu husus yeteri kadar makul görülebilir. Böylece minyatürlerde Anadolu dışındaki yerlerin % 20 kadarı, şehir statüsünde olduğunu telkin eder bir tarzda gösterilmiştir. % 50'den biraz daha azı ise mütevazı köy ölçülerini temsil eder bir durumdadır. Buna karşılık, Anadolu urban noktalarının sadece % 10'u şehir statüsüne hak kazanacak bir durumda görünmektedir. % 60'tan fazlası ise köy ve orta büyüklükte kasaba hüviyetindedir. Tüm olarak söylemek gerekirse, Kanunî'nin bu ilk İran seferi sırasında konup göçülmüş olan bütün yerleşik noktaların ancak % 15'i şehir, % 30'u kasaba, geri kalan kısmı da köy hüviyeti göstermektedir.

2 — *Mahallî özellikler*

Anadolu'daki yerleşmeler, çoğunlukla yar ve dağlara sırtını vermiş aşağı yamaçlar üzerinde kurulmuşlardır. Ve Maṭrāḳçī böyle yerlerde bir sanatçı olarak ilgi çekici

izlenimci sembolizmini ortaya koymaktadır. Sevdiği bir kompozisyon tekniği ile kıyılarında şehirlerin yerleşmiş bulunduğu nehir ve suların devamlılığını sayfalarında göstermektedir. Dikkati çekecek herhangi bir Anadolu nehir sisteminin bulunmaması, seferin bu bölümünün minyatürlerinde bu tekniğin kullanılmasını biraz da olsa azaltmaktadır. Fakat Dicle-Fırat civarına gelindiği zaman bu urban yerlerin hemen % 90'ı bu yerlerin umumî seviye şartlarının bir ifadesi olarak bir nehir ya da dereye sahip olarak gösterilmiştir. Özellikle dağ tipli yerleşmeler, savunmaya elverişli halleriyle Anadolu' daki merkezlerin 1/4'ü, Anadolu dışındaki merkezlerin ise 1/3'ü kadardır.

3 — *Plan Özellikleri*

Şehircilik tarihinin ilgi çekici konularından birisi, düzenlilik ve zaman ve mekân içinde yapıcıların uygulayabilecekleri plan ölçüleri ile ilgili delillerdir. Maṭrāḳçī'nın minyatürlerinde görülen form ile ilgili özelliklerin başında tahkim edilmiş sur sistemi gelmektedir. İmparatorluğun kalbi durumunda olan Anadolu, açık bir şekilde Kanunî devri idaresinin emniyet havasını aksettirmektedir. Ve Anadolu'daki menzil ve konaklar batı İran ve Irak'ta olanlardan daha az tahkim edilmiş bir durumdadırlar. Ayrıca bu minyatürlerden anlaşıldığına göre Batı İran'da bahis konusu edilen sisteme uygun surların hemen yarısı, muhtemelen zamanın tahribatı sonucu olarak ciddî bir yıkıntı içinde idiler. Öyle anlaşılıyor ki bu bölgelerin şehirciliğinde düzenlilik ya da düzensizlik sadece sanatçımızın bu surları resmedişinde yerine getirilmiş görünmektedir. Bugün bile İran üzerinde yapılacak bir uçuş, Maṭrāḳçī'nın kendi zamanında bulduklarını hatırlatacaktır. Bunları şöylece özetlememiz mümkündür: Düz ve dört köşe bir sur sistemi. Bu surlar içinde bulunanlar Yakın Doğu'ya ait şehir planlarına ait karışıklıkların ifadesi olan birtakım özellikler olabilir. Fakat surlar kendileri, tahkim edilmiş kulelerle kesilmiş olarak Güneybatı Fransa'nın bir ortaçağ kalesi gibi aynı plan ihtişamını telkin etmektedirler. Sefer yolunun İran bölümünde hüviyeti tespit edilmiş 13 surlu kasabadan sadece 4'ünün planının düzenlilik duygusunun uzağında olduğu anlaşılmaktadır. Irak şehir ve kasabaları surları itibarıyle kısmen muntazam, kısmen de gayri muntazam idiler. Anadolu'da ise şehir ve kasabaların yarıdan biraz azı yani % 45'i düzenli görünmektedir. Bununla beraber, eğer bir kimse surları olan kasabaların bugünkü durumunu, ya da onların mevcut olan kısımlarını inceleyecek olursa sonuç şu olacaktır ki Maṭrāḳçī, tespitlerini düzenlilik lehine temellendirmiştir. Böylece denebilir ki Yakın Doğu'da savunma ile ilgili şehircilik çalışmalarına gösterilen bu planlı yaklaşım, batı Avrupadaki çağdaş şehircilik uygulamalarından daha hâkim bir durumdadır.

4 — *Cemaat Kurumları*

Nihayet son bir konu olarak Maṭrāḳçī'nın resimlerinden çağdaş bir şehir sakini için gerekli olan kurumların tiplerini inceleyebiliriz. Minyatürlerde evlerden sonra camiler açık olarak tespit edilebilmektedir. Anadolu içindeki yerleşmelerin % 58'inde, dışındaki yerleşmelerin de % 69'unda bu yerlerin ortasında bir cami görülmektedir. Buna karşılık kervansaray, hamam ve pazarlar için aksini söyleyebiliriz. Kervansaray, hamam ve pazarlar Anadolu'da % 55 nisbetinde olduğu halde batı İran ve Irak'ta % 46 nispetindedir. Batı Avrupa ortaçağ şehirciliğinin yabancısı bulunmayan tahkim edilmiş kale, XVI. yüzyıl Yakın Doğu'sunda hâkim bir durumda olmamakla beraber ilgi çekecek bir derecede de görülmektedir. Anadolu'da yol boyundaki şehirlerin % 38'i

Maṭrāḳçī'nın kaydına göre bu durumdadır. Halbuki bu nispet, Batı İran ve Irak'ta sadece % 29'dur. Bu nispetlerden Prof. N. J. Johnston, Batı Avrupa ve Haçlı örneğine benzemenin Anadolu'da daha fazla olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Diğer taraftan Maṭrāḳçī'nın resimlerine göre Batı İran ve Irak'ta şehirlerde saraylar, bahçeler ve ağaçlar Anadolu'da olduğundan daha belli bir şekilde görünmektedirler. Doğuya gittikçe türbeler, çeşmeler şeklindeki daha özel şehir özellikleri gösteren unsurlar artmaktadır.

Bütün bu açıklamalardan sonra hatırlatmak yerinde olur ki elimizde bulunan yazmayı bu konuda daha fazla da zorlamamalıdır. Unutulmamalıdır ki Maṭrāḳçī, bize, kendi zamanın şehirciliği hakkında nihayet bir insanın görüşlerini aksettiren *unicum* bir belge vermiştir. Biz, yazmada metin ve minyatürlerin birbirini ahenkli bir şekilde takip edişine dönelim. Yazının tatlı bir şekilde akışı, kuvvetli renklerin yoğun ve sonsuz derinliği, ince, zarif, altın çizgilerle o enfes güzellikteki pırıltılı ışıklandırışı hatırlayalım. Minyatürlerinde ordunun yolu üzerindeki tabiat ve insan eserlerinin bir resmi geçidini yaptıran bu müstesna saray görevlisinin, aynı zamanda *naive* bir tatlılığı da ortaya koymuş olduğunu, bütün bunların bize onun zamanındaki şehirler hakkında bir fikir verdiğini düşünelim. Amacı tamamıyle başka ve pratik olmasına rağmen sanatçımızın, zamanının şehirlerini canlı ve inandırıcı bir görünüş, hem de güzel bir görünüş içinde vermek suretiyle, gelmiş geçmiş zamanların diğer şehircilik meraklı ve hayranları arasında önemli bir yer almış olduğunu hatırdan çıkarmayalım.

IV. 'IRĀḲEYN SEFERİ KONAKLARI (MENZİLLERİ)

Araştırmamızın bu kısmında Naṣūḥ'un eserini esas alarak ve ilgili diğer kaynaklarla karşılaştırmalar yaparak Ḳānūnī'nin birinci İran yani 'Irāḳeyn seferinin konaklarını tespit etmeye çalışacağız. Ancak bu konuya girmeden önce kısaca da olsa Anadolu yolları hakkında bilgi vermeyi faydalı buluyoruz [107].

Anadolu, Asyanın güneybatısında güneydoğu Avrupa'ya doğru uzanmış, Balkan yarımadası ile beraber Avrupa ve Asya arasında genel ulaşımı temine yarayan bir köprü durumundadır. Ancak Anadolunun iç taraflarında ulaşımı engelleyen geniş steplerin uzanması, bu stepleri geçilmesi güç kenar silsilelerinin kuşatması, bu köprüden gerektiğince faydalanılmasını güçleştirmiştir. Genellikle Orta Avrupa'dan Balkanlar yolu ile İstanbul'a doğru oldukça işlek bir ulaşım faaliyeti görülmekte ise de bu faaliyet, yolun tabiî bir surette Anadolu üzerinde devam eden kısmında hiç bir zaman Avrupa yakasındaki önemi kazanamamıştır. Çünkü İstanbul'dan Trabzon ve Payas, ya da İskenderun'a giden deniz yolu Anadolu üzerinden geçen kara yoluna daima tercih edilmiştir. Anadolunun ulaşım bakımından elverişli olmayan bu durumu yanında belirtilmesi gereken bir nokta vardır ki o da bu bölgenin, kapıları ulaşım coğrafyası itibariyle son derece elverişli bir merkeze yani İstanbul'a sahip bulunmasıdır. Bu şehir, Anadolu ile Balkan yarımadasının gerçekten tabiî bir merkezi durumunda idi.

[107] Bu hususta bkz. Ord. Prof. Dr. F. Taeschner, *Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen*, 2 cilt, Leipzig 1924, 1926; aynı yazar, *Die Verkehrslage und das Wegenetz Anatoliens in Wandel der Zeiten*, Peterman's Geographische Mitteilungen, 1926, Heft 9/10, S. 202-206. Türkçesi Prof. Hamit Sadi Selen, *Muhtelif devirlerde Anadolunun yolları ve cihan münakalâtına nazaran vaziyeti*, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, V, sayı 1-2 (Haziran - Kânunevvel 1926), s. 96-108.

Diğer taraftan Anadolunun dünya ulaşımını üzerine çeken başlıca kıyıları Ege denizine bakan batı sahilleridir. Burada İç Anadoluya kadar uzanan ve aralarında geniş vadiler meydana getiren sahil hattına dik dağ sıraları ulaşıma çok elverişli bir takım körfezler meydana getirmişlerdir. Bu kısımda İlkçağlarda üç önemli liman, Smyrna (İzmir), Ephesos (Efes) ve Miletos (Milet) şehirleri Anadolu yarımadası üzerindeki hinterlandları sayesinde gelişmişlerdi. Burada bu hinterlandın sahile en yakın bir noktasında bulunan Sardes şehrinde vaktiyle pek büyük bir ünü olan İran hükümdar caddesi son bulmakta idi. Gerçekten kıtalararası bir önemi olan bu büyük yol, Keldânî ve Sus ülkesi ile İran imparatorluğunun merkez ülkelerini Ege denizi limanlarına bağlamakta idi. Ege denizi sahillerinden itibaren Anadoluyu batı - doğu istikametinde kesen bu büyük cadde, İstanbul'un teşekkülüne kadar Anadolu yollarının belkemiği olmuştur.

Eski İran hükümdar caddesinin geçmekte bulunduğu yerler her zaman aynı olmamıştır. Bu cadde bir zamanlar Orta Anadolu'da bulunan Tuz gölü ve bozkırların kuzeyinde geniş bir kavis çizerek Anti-Toros dağları arasından Mezopotamyaya doğru gittiği halde daha sonraları Romalılar zamanında Tuz gölünün güney kısmından geçer, Toros ve Amanos geçitlerinden kuzey Suriye'ye girer ve oradan Yakın Doğu'nun diğer bölgelerine giderdi. Bu kara yolunun denizler üzerinde devamını sağlayan üç şehirden ikisi zamanla sahilden uzakta kalmışlardı. Nehirlerin sürükleyip getirdikleri ile deltaların büyümesinden meydana gelen bu âkibete İlkçağlarda Milet, Ortaçağlarda da Efes uğradı. Bundan sonra da nisbeten mahfuz bir durumda olan İzmir, bu iki şehre ait hizmetleri de kendisinde toplıyarak gelişti. Ortaçağın sonlarına doğru Anadolu'da ulaşım bastanbaşa değişmiş olmasına rağmen İzmir, hinterlandı sayesinde önemini günümüze kadar korumasını bildi. Sözünü ettiğimiz değişikliğin başlıca sebebi Roma'da siyasal ağırlığın doğuya geçişi idi. Böylece eski Bizans, Doğu Roma'nın başkenti oldu. Bundan sonra da İstanbul'un ortaya çıkışı ile, Anadolu'nun Güney Asya ile Orta Avrupa arasında bir köprü olma görevi, kendiliğinden kuvvet kazanmış oldu. Çünkü kavimler muhaceretinden sonra Avrupa'nın siyasal ve kültürel merkezi Akdeniz memleketlerinden Orta Avrupa'ya geçmiş bulunuyordu. Böylece genel ulaşım durumunun yön değiştirmesi, zamanla yeni bir yol şebekesini ortaya çıkardı. Bundan sonra Anadolu üzerinden geçen ana cadde, doğu-batı istikametinde gitmiyor, meyilli bir yol takip ederek İzmit körfezinden başlayıp Toros ve Kilikya geçitlerinden geçerek Tarsus'a ulaşıyor; buradan da Amanoslar üzerinden kuzey Suriye'ye giriyordu. Nicaea (İznik), Dorylaeum (Eskişehir), Amorium (Amuriye), Archelais (Aksaray), Orta Anadolu'dan geçen bu yolun en önemli noktaları idiler. Archelais'in yerini kısa bir zaman sonra Iconium (Konya) aldı. Türk egemenliği devrinde İznik - Eskişehir - Akşehir - Konya caddesi olarak bu yol, varlığını yüzyıllarca korumakta devam etti. XI. yüzyılda bütün Yakın Doğu'yu egemenliği altına alan Büyük Selçuklu İmparatorluğunun bir kolu olan Anadolu Selçuklularının başkenti Konya, görüldüğü üzere, bu cadde üzerinde bulunmakta idi. Bu merkezî caddeden sonra Anadolu Selçukluları zamanındaki en önemli cadde, başkent Konya'dan Aksaray ve Kayseri üzerinden Anadolu Selçuklu devrinin ikinci önemli şehri olan Sivas'a giden yol idi. Bu devre bir özellik kazandırmış bulunan muhteşem Selçuklu kervansarayları, bu yolun izlerini bize açık bir şekilde göstermektedirler. Ancak XIII. yüzyılın İlhanlı saldırısı ile, bilindiği üzere, Anadolu Selçukluları devleti yıkıldı. Bundan sonra kurulan beylikler arasında önem bakımından üç tanesi dikkati çekiyordu. Bunlar I - Anadolu Selçuklu ülkesinin en büyük kısmını, eski başkent

Konya ve yeni başkent Larende (bugünkü Karaman) ile önemli diğer bazı vilâyetleri içine alan Karamanoğlu Beyliği, II - Sivas başkent olmak üzere doğrudan doğruya İlhanlılar'a bağlı Ertenaoğulları Beyliği, III - Eskişehir civarında kurularak süratle büyüyen, biraz sonra da başkenti Bursa olan Osmanlı Beyliği.

Bu devirde Anadolu yolları şebekesinin özelliği, yeni kurulan önemli beyliklerin başkentleri büyük merkezî caddeden uzakta kaldıklarından bir müddet devam eden anayoldan sapmalar halinde kendini gösterir. Gerçekten bu sırada İstanbul'dan kalkıp Anadolu'ya geçmek isteyen bir kimse, önce Osmanlı başkenti Bursa'ya uğrar, daha sonra Germiyanlı başkenti Kütahya'ya, oradan da Akşehir'e giderdi. Buradan itibaren Karaman ülkesine girer, eski merkezî ana caddeden Konya'ya gelir, orada ana yoldan saparak Karaman Beyliği başkenti Larende'ye ulaşırdı. Buradan da ya Ereğli üzerinden eskidenberi ünlü olan Toros geçitlerinden (şimdiki Gülek boğazından) geçilir, ya da Larende'den doğrudan doğruya dağlar üzerinden Silifke'ye ve Tarsus'a gidilirdi. Toros geçitleri için bir başlangıç olan Tarsus'un yerine bu devirlerde yeni bir Türkmen beyliğinin yani Ramazanoğullarının başkenti Adana geçmeye başlamıştır. Bu sırada Anadolunun doğu tarafındaki ana cadde, Karamanoğlu Beyliği başkenti Larende'den başlayıp Ereğli üzerinden Kayseri'ye, daha sonra da Ertenaoğulları arazisine girerdi. Bu sıralarda Konya'dan itibaren Aksaray üzerinden Kayseri'ye giden Selçuklu caddesi artık terkedilmişti. Kayseri'den Sivas'a kadar gene eski Selçuklu caddesinden faydalanılmakta idi. Buradan itibaren Kızılırmak boyunca Akşehir (Akşarova yani bugünkü Enderes) ve Erzincan üzerinden Erzurum'a ulaşılır, bundan sonra da yol Azerbaycan'da bulunan İlhanlı başkenti Tebriz istikametinde devam ederdi.

Başkenti Bursa olan Osmanlı ülkesinde ise Kütahya'da son bulduğu belirtilen yoldan başka bir takım yollar daha vardı. Bu yolları şöylece sıralamak mümkündür: 1. Bursa - İznik - Geyve - Göynük - Mudurnu - Bolu üzerinden giden ve İsfendiyaroğullarının başkenti Kastamonu'dan geçerek Karadeniz sahilinde Sinop'da son bulan yol. 2. Bursa - Eskişehir - Ankara - Çorum üzerinden Amasya'ya giden yol. 3. Bursa - Mihaliç (Karacabey) - Balıkesir - Bergama ve Manisa üzerinden İzmir'e giden yol. 4. Bursa'dan Çanakkale'ye giden yol.

Bursa istikametine giden bütün bu Osmanlı yolları, Karaman ve İlhanlı yolları, zamanla memleket içinde ulaşım durumu değiştiği halde işlemeğe devam etmişlerdir. Ulaşım durumunda meydana gelen büyük değişikliğin sebebi, bir taraftan XIV ve XV. yüzyıllar boyunca Anadolu beyliklerinin Osmanlı idaresi altında birleştirilmeleri, diğer taraftan 1453 yılında Fatih Sultan Mehmed'in Bizansı yıkarak İstanbul'u kendisine başkent yapmasıdır. Böylece coğrafî görüş açısından normal durum yeniden vücut bulmuş, Güney Asya ile Orta Avrupa arasında bir köprü teşkil eden Balkan ve Anadolu yarımadaları, müşterek ve tabiî merkezleri olan İstanbul ile beraber Bizans İmparatorluğunun yükselme devrinde olduğu gibi bir elde toplanmıştır. Bu sayede yüzyıllarca devam eden intikal devresi, artık son bulmuş; Anadolu üzerinden geçen İstanbul istikametindeki dünya ulaşımının yeniden canlanıp gelişmesi için ortada hiç bir engel kalmamıştır. İşte böylece modern ve Avrupaî ulaştırma araçları ortaya çıkıp eski yol sistemi bozuluncaya kadar yüzyıllarca devam edecek olan belli bir yol sistemi meydana gelmiştir. Şüphesiz başlangıçta bazı şaşkınlıklar ve tereddütler görülmüştür. Zira İstanbul istikametindeki eski Bizans yolları çoktan terkedilmiş bulunuyorlardı. Bu yolların Osmanlılar devrinde varlıklarını koruyan kısımları da, çoğunlukla "mevzîî" önemi haiz

yollardı. Bu sebeple yakın bir geçmişte teşekkül etmiş olan ilk Osmanlı, Karaman ve Ertena Beyliklerindeki yollarla da irtibat kurularak Anadolu, mümkün mertebe kısa caddelerle başkent İstanbul'a bağlandı. Büyük ülkelere sahip olan Osmanlı padişahları, yol meselesinde birinci derecede askerî görüşe önem vermekte idiler. Onlar, askerlerin merkezden pek uzakta bulunan hudut vilâyetlerine, dolayısıyla civarda bulunan düşman ülkelerine en süratli şekilde nasıl sevkedileceği meselesini daima ön plânda tutmakta idiler. Ticaret kervanları da ilk zamanlarda orduların geçtiği yolları takip ediyorlardı. Ancak sonraları bunlar için yeni yollar açıldı. Anadolu'da Osmanlı orduları için önemli olan, evvelâ İstanbul'un, Suriye, Arabistan ve Mısır ile; daha sonra Doğu Anadolu, Kafkas memleketleri ve İran ile irtibatını sağlamak idi. Bu iki önemli meselenin halli için aynı merkezî ana cadde, her iki istikamette de kullanıldı. Bu, evvelâ ilk Osmanlı ve Karaman devirlerindeki cadde ile halledildi. Bu cadde, Üsküdar'dan başlıyarak İzmit - İznik - Yenişehir - İnönü - Kütahya'ya ulaşıyor; burada eski Bursa-Konya yolu ile birleşip Afyonkarahisar - Akşehir üzerinden Konya'ya gidiyordu. Buradan itibaren Larende ve Ereğli'den geçen eski büyük güney yol kavsi biraz kısaltılmıştır. Toros geçitleri aşılarak Adana'ya ve Adana'dan Payas üzerinden Haleb'e ve Antakya'ya giden yol ise, hiç değiştirilmemişti. Diğer taraftan bu sırada Kütahya'ya varmadan Bursa - Eskişehir yolu üzerinde Pazarcık'tan Ankara-Çorum geçilmek suretiyle Amasya'ya giden yol ortaya çıkmış bulunuyordu. Daha 1555 yılında ünlü Busbecq ve Dernschwamm da bu yolu takip etmişlerdi. Biraz sonra da Kütahya ve Afyonkarahisar üzerinden giden yol, biraz dolambaçlı sayılarak askerî ulaşım için daha kısa olan Eskişehir-Seyitgazi-Akşehir yolu geliştirildi. Bilindiği üzere bundan sonra sadece bu yol kullanılmıştır. İkinci mesele ise şu suretle halledildi: İran hududuna sevkedilen askerler, biraz önce üzerinde durulan merkezî ana caddeyi Konya Ereğli'sine kadar takip etmekte idiler. Buradan Sivas'a kadar Kayseri üzerinden geçen Karaman yolundan, Sivas'dan İran'a kadar da Erzincan-Erzurum üzerinden geçen İlhanlı caddesinden istifade edilmekte idi. Böylece aşağı yukarı aynı arz derecesi üzerinde bulunan Üsküdar ile Erzurum arasında güneye doğru sarkan ve en sivri noktası Ereğli üzerine düşen bu zaviyenin kenarları arasında bulunan geniş bir kavis çizilmekte idi. Bu durum uzun müddet devam edemezdi. Gerçekten bir müddet sonra İstanbul'dan kuzeydoğu Anadoluya, buradan İran'a ve Irak'a gitmeye başlıyan kervanlar, daha kısa bir yolun aranmasına sebep oldular. Böylece Osmanlıların ilk devrinde mevcut olan bir cadde yeniden canlandı. Bu, İzmit'den başlıyarak Sapanca üzerinden Geyve'ye giden cadde ile Göynük - Mudurnu - Bolu ve Gerede'ye kadar olan eski Osmanlı Karadeniz caddesine ulaşan yol idi. Buradan da ihtimal mahallî bir yoldan istifade suretiyle doğuya doğru Merzifon ve Niksar'a ve Akşarova'daki Enderes civarından Erzurum'a giden merkezî cadde ile birleşen bir yol açmış bulunuyorlardı. Kuzey Irak'a inmek için de XVI. yüzyıldan itibaren şimdi sözü geçen kuzey kervan yolundan istifade ediliyordu. Merzifon'a varmadan bu kervan yolu terkedilerek Amasya üzerinden 1400 yıllarında mevcut olduğu anlaşılan bir cadde ile Tokat'a geçiliyordu. Sivas'dan sonra Malatya üzerinden kuzey Irak yollarının kavşak noktasındaki Diyarbakır'da son bulan eski bir cadde takip olunuyordu.

Böylece bütün bu sözlerimizi özetliyecek olursak İstanbul'un Anadolu ile irtibatını sağlıyan başlıca yollar şunlardır:

1. Kuzey Kervan Yolu:

Bu, İstanbul'dan Erzurum'a ve oradan İran'a giden yoldur. Sapanca'dan itibaren Mudurnu-Bolu-Amasya üzerinden Tokat'a ulaşır. Biraz ilerde Enderes civarında eski askerî ana cadde ile birleşir. Sonra bu caddeyi bırakarak Şebinkarahisar - Kelkit - Aşkale üzerinden geçen eski bir cadde kalıntısını takip ederek Erzurum'a ulaşır ve Ilıca civarında askerî cadde ile tekrar birleşir. Bu yolun yani kuzey kervan yolunun Sivas'dan Diyarbakır'a ve oradan Irak'a giden bir kolu vardır.

2. Ankara Caddesi:

Eskişehir üzerinden giden dolambaçlı yol tamamıyle terkedilerek o sırada mevcut olan Sapanca-Geyve ve Göynük yolundan Beypazarı üzerinden Ankara'ya ulaşır. Buradan eski bir yol takip edilerek Kayseri'ye kadar gidilir.

3. Merkezî Ana Cadde:

Anadolu yollarının belkemiği durumunda olan merkezî ana cadde, biraz önce üzerinde durulan bazı düzeltmelerle XVI. yüzyıldaki güzergâhı takip etmekte idi. Bununla beraber biri Eskişehir - Akşehir, diğeri Ilgın - Konya, ve bir diğeri de Konya - Ereğli arasında olmak üzere büyük kavisli ve dolambaçlı olan yerleri kısaltılmıştır. Bu yol aynı zamanda Şam üzerinden Mekke ve Medine'ye giden Hac yolu olduğundan hayır sahiplerinin daima ilgi ve hizmetini görmüştür. Hac yolu olarak kullanıldığı zaman bu cadde İznik'e İzmit körfezinden değil, İzmit körfezinin en dar bir yerinden yani Gebze civarındaki Hersek'den başlardı. Burada İmparator Konstantin'in Helenapolis'i, Bizanslıların Kibotos'u ve Ehl-i Ṣalīb'in Civitot'u bulunmakta idi ve daha Bizans zamanından beri merkezî caddenin başlangıcını burası teşkil etmekte idi.

4. Bursa-İzmir Caddesi:

Bursa'dan başlıyarak Ulubat köprüsünü aşıp, Balıkesir ve Akhisar kasabalarının civarından geçerek Manisa üzerinden İzmir'e giden caddedir. Güzergâhı itibariyle ilk Osmanlı caddesinden esaslı bir fark göstermemektedir. Bursa'ya ise türlü yollardan gidilirdi:

a) Özel yolcular, bugün de olduğu gibi Mudanya üzerinden,

b) Küçük kervanlar, İzmit körfezinin en dar yerinde kurulmuş olan Hersek ve Gemlik üzerinden giderler;

c) Büyük kervanlar ve askerler, ekseriya İzmit ve İznik üzerinden Bursa'ya giden askerî caddeyi takip ederlerdi.

5. Bursa-Çanakkale Caddesi:

Bu cadde, Bursa'dan başlıyarak Dimetoka (Gümüşçay) ve Lapseki üzerinden Çanakkale'ye giderdi.

İşte genel hatları kısaca belirtilen bu yollar, esasları değişmemek suretiyle en az iki yüz yıl yani modern ulaşım araçlarının kullanılmaya başlanmasıyle terk ve ihmale uğrayıncaya kadar varlıklarını korumuşlardır.

Ḳānūnī, üzerinde durduğumuz Naṣūḥ'un eserinin konusu olan 940-942/1533-1536 ilk İran seferine giderken, ordulariyle, biraz önce sözü edilen merkezî caddeyi

takip etmiş, bu sefere katılan Naṣūḥ da, belirtildiği üzere, konup göçülen şehir, kasaba, konak ve menzillerin resimlerini yapmıştır. Naṣūḥ'un resimlerini yaptığı bütün bu yerlerin isimlerini sırasıyle daha önce vermiştik. Bu isimlerin, konu ile ilgili diğer kaynaklarla karşılaştırılması, eksik, ya da fazlalarının tespiti, sonuç olarak Naṣūḥ'un eserinin bu bakımdan değerinin ortaya konulması şüphesiz önemli bir meseledir. Müteveffa Ord. Prof. Dr. F. Taeschner, üzerinde durduğumuz son araştırmasında, bu konuyu da ele almış, görebildiği ilgili hemen bütün kaynakları gözden geçirerek İstanbul'dan Tebriz'e; Tebriz'den Sultaniye ve Hemedan üzerinden Bağdad'a ve Bağdad'tan tekrar Tebriz yoluyla İstanbul'a kadar konup göçülmüş olan bütün şehir, kasaba, köy, konak ve menzillerin isimlerini, Osmanlı ordusunun bu yerlere geliş, kalış ve hareket tarihlerini de vermek suretiyle tespit etmiştir.[108] Ancak Taeschner'in kullanmak imkânını bulamadığı Naṣūḥ'un son yıllarda ortaya çıkmış olan Ḳānūnī'nin 955-956/1548-49 ikinci İran seferi hakkındaki eseri,[109] sözü geçen bütün bu konak ve menzillerin tam olarak tesbitinde büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Bu esere ait Marburg yazmasının tertip tarzından Naṣūḥ'un bu eserini de resimlendirmek üzere hazırladığı, ancak her hangi bir sebeple bu imkânı bulamadığı tahmin edilebilir. Bu eserin, konumuz bakımından önemi, Ḳānūnī'nin, bu ikinci İran seferi sırasında da Tebriz'e kadar birincide olduğu gibi sözü geçen merkezî caddeyi takip etmesidir. Bu sefere de katıldığı anlaşılan Naṣūḥ, aradan on dört yıllık bir zaman geçtikten sonra aynı yoldan bir defa daha geçmek imkânını bulmuş ve böylece zaten 14 yıl önce görüp resimlerini yaptığı şehir, kasaba, köy, konak ve menzilleri yeniden görmek, incelemek fırsatını elde etmiştir. Bütün bu menzillerin resimlerini *Mecmūʿ-ı Menāzil* adlı eserinde bu ikinci geçişinden on bir yıl önce yapıp tamamladığı için bu defa belki resim yapmak gereğini duymamış, ancak hem menzil isimlerini daha doğru bir şekilde tespit etmiş, hem de adını verdiği konaklar, ordunun durumu, satın alınan arpa, buğday, un gibi ihtiyaç maddelerinin fiyatları hakkında bilgiler vermiş; ayrıca, birinci İran seferi hakkındaki eserinde zikredeceğini belirttiği halde yazmak imkânını bulamadığını gördüğümüz konaklar arası mesafeleri "mil" hesabiyle belirtmiştir. Şimdi Ferīdūn'un ünlü eseri ile Naṣūḥ'un Ḳānūnī'nin birinci İran seferi hakkındaki eseri *Menāzil*'de resimleri bulunan şehir, kasaba, köy ve konak isimleriyle ikinci İran seferi hakkındaki eserinde yer alan şehir, kasaba, köy ve konak isimlerini verecek ve aynı zamanda bu yerler hakkında ikinci eserde bulunan tamamlayıcı bilgileri sunacağız. Bu arada geniş ölçüde yararlandığımız Ord. Prof. Dr. F. Taeschner'in adı geçen araştırmasına da atıflarda bulunarak gerekli düzeltmeleri yapacağız:

[108] Bkz. Ord. Prof. Dr. F. Taeschner, *Das Itinerar der ersten Persienfeldzuges des Sultans Süleyman Kanuni 1534/35 nach Matrakcı Nasuh, Ein Beitrag zur historischen Landeskunde Anatoliens und der Nachbargebiete*, ZDMG, Band 112, Heft, 1, Neue Folge Band 37 (1962), S. 62-93.

[109] Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 955.

ḲĀNŪNĪ'NİN 940-942/1533-1536 İLK İRAN SEFERİ MENZİLLERİ

Perşembe 28 zilḳade 940/11. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Üsküdar اسکدار
Maṭrāḳçī (1533-36), 8b: İstanbul استانبول

Eski İstanbul'un şehrin plânı durumunda tam sayfa resmi.

9a: Galata غلطه

Tam sayfa resim: Galata, sağda Üsküdar; solda Eyyub.

Maṭrāḳçī, (1538-49), 14b : Üsküdar اسکودر

"fi 18 ṣafer sene 955/(29. III. 1548), mil 6, oturak yevm 1"

"Meẕkūr konakta bir gün oturak olub Budin beylerbeyliğinden maʿzūl olan Yahya Paşa oğlu Mehmed Bey'e beş kerre yüz bin ile Semendre Sancağı sadaka olunub ol canibin ḥıfz u hirāseti içün irsal olundu. Arpanın kilesi onara alındı".

Leunclavius, (1548), 419, I: Iscuder, 2 mil.

Cuma, 29 zilḳade 940/12. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Dinlenme (oturak).

Cumartesi, 1 zilḥicce 940/13. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Hareket (otāḳ gitdi).

Pazar, 2 zilḥicce 940/14. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 548 : Māltepe مال‌دپه
Maṭrāḳçī (1533-36), 9b : Māltepe مال‌دپه

Tam sayfa resim. Ön'de bir dere, ortada bir tepe, arkada dere kenarında bir dağ.

Maṭrāḳçī, (1548-49), 14b: Māltepe مال‌دپه

"fi 20 ṣafer sene (955/31. III. 1548), mil 12"

"Meẕkūr konağa varınca yolda köprüden geçilür. Arpanın kilesi onara alındı."

Leunclavius (1548), 419, 2 : Mal-tepe, 12 mil.

Bu iki köprüden birisi, Ord. Prof. Dr. Taeschner'in de belirttiği üzere, bu gün de görülebilen, Kadıköy tramvay yolunun sonundaki Bostancı köprüsü olacaktır. IV. Murad'ın 1635 Erivan seferinde ordugâh yeri olarak Kartal[110] ya da Pendik'i seçtiği sanılmaktadır[111].

Pazartesi, 3 zilḥicce, 940/15. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Tekūr Çāyırı تکور چایری
Maṭrāḳçī (1533-36), 10a : Ḳıṣṣaḥān Köprüsü قصّه خوان کوپروسی

Tam sayfa resim. Dere üzerinde bir köprü.

Maṭrāḳçī (1548-49), 15a : Ḳıṣṣaḥān Köprüsü قصّه خوان کوپروسی

"fi 21 ṣafer, sene (995/1. IV. 1548), mil 16."

"Meẕkūr konak uzak konakdur. Arpanın kilesi onara alındı".

Leunclavius (1548), 419, 3 : Kisehon Tzupri, 16 mil.

ʿĀlī, *Nuṣretnāme* (1578)[112], 115b: Çāy Köprü چای کوپری

Ferīdūn'da geçen Tekür Çayırı, I. Selim'in 1514 İran seferi rûznamesinde[113] Tekfur Çayırı, Kâtip Çelebi'de[114] Sultan Çayırı ve Tekür Çayırı şeklinde geçmektedir. Burası Fatih Mehmet'in son seferinde konakladığı ve öldüğü Tuzla yarımadası düzlüğünde bulunduğundan IV. Murad'ın 1637 Bağdad seferi rûznamesinde görül-

[110] Ferīdūn, *Münşeat*, II, 408, Istanbul 1275.
[111] Kâtip Çelebi, *Cihānnümā*, s. 671, İstanbul 1145.
[112] Viyana, Nat. Bibl., H.O. 67.
[113] Ferīdūn, I, 396.
[114] *Cihānnümā*, s. 671.

düğü üzere[115] aynı zamanda Tuzla denilen yer olmalıdır. Bu yerin doğusunda Kemikli-dere adı verilen küçük bir dere vardır. Bu dere üzerinde iki büyük, iki küçük sivri kemerli bir köprü bulunmaktadır. Bu köprünün doğu tarafı uzun zamandan beri haraptır ve zaruri hallerde kullanmak üzere kalaslar yerleştirilmiştir. 1927 yılında Taeschner'e adının Kemer Köprü olduğu söylenilen bu köprü, onun da belirttiği üzere, Maṭrāḳçī'-nın kaydettiği Kıṣṣaḥān Köprüsü olsa gerektir.

Salı, 4 ẕilḥicce 940/16. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Geğbüze (Gebze) ككبوزه
Maṭrāḳçī (1533-36), 12b : Gegībīze (Gebze) ككىبيزه
Kasabanın resmi sayfanın yarısını kaplamaktadır.
Maṭrāḳçī (1548-49), 15a : Gegīvīze'yi geçüb Dil deresi ككيويزهٔ كچوب دل دره‌سى
"fi 22 ṣafer, sene (955/2. IV. 1548), mil 15"
"Meẕkūr konak orta konakdur. Arpanın kilesi beşere alındı".
Leunclavius (1548), 419, 4 : Jeibise kasabasından sonra dördüncü Dil Derezi, 15 mil.
Doğrusu tabiî Dil deresi olacaktır. İskelesi de, Dil iskelesi'dir. Burası eski Libyssos'-tur. Kâtip Çelebi'nin belirttiğine göre[116] ordugâh, ya Gebze'de, ya da Sultan Çayırında kurulurdu.

Çarşamba, 5 ẕilḥicce 940/17. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Hereke هركه
Maṭrāḳçī (1533-36), 13a, ortada: Ḳal'a-i Hereke قلعهٔ هركه
Maṭrāḳçī (1548-49), 15a : Hereke'yi geçüb Çınārlūdere هركه‌يى كچوب چنارلودره
"fi 23 ṣafer, sene (955/3. IV. 1548), mil 21."
"Meẕkūr konak uzak ve taşlık yer olub arpanın kilesi altışara alındı".
Leunclavius (1548), 419, 5 : Hergie.
Burası Maṭrāḳçī'nin ikinci eserinde olduğu gibi Leunclavius ve Kâtip Çelebi' de de ordugâh yeri olarak değil, sadece bir geçit olarak geçmektedir. Leunclavius'un Ḳānūnī'nin ikinci İran seferi menzillerini Maṭrāḳçī'nin ikinci eserinden almış olması büyük bir ihtimal dahilindedir.

Perşenbe, 6 ẕilḥicce 940/18. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Ṣāzlūdere صازلو دره
Maṭrāḳçī (1533-36), 13a, altta: Çınārlū چنارلو
Bir tepe üzerinde dört ağaç.
Maṭrāḳçī (1548-49), 15a : Çınārlūdere چنارلو دره
Leunclavius (1548), 419, 5 : Ginarli-dere, 12 mil.
Burası, Kiepert haritasında Tshinarli Dere şeklinde geçmekte, I. Selim'in İran Seferi rûznamesinde Çınarlı adı ile köy olarak gösterilmektedir[117]. Kâtip Çelebi, burası için Gebze ve İzmit arasında Çınar Çayırı demektedir[118].

Cuma, 7 ẕilḥicce 940/19. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Sitāre Köprüsü ستاره كوپريسى
Maṭrāḳçī (1533-36), 13b, üstte: İznīḡūmīd ازنيكوميد
altta : Cisr-i Sitāre جسر ستاره

[115] Kâtip Çelebi, *Cihānnümā*, Viyana, Nat. Bibl., Cod. Mixt. 389, Varak 252 b.
[116] Kâtip Çelebi, *Cihānnümā*, s. 671, Istanbul 1145.
[117] Ferīdūn, I, 396.
[118] *Cihānnümā*, s. 671.

Maṭrāḳçī (1548-49), 15a : İznīğmīd'i geçüb Sitāre Köprüsü ازنیکمیدی کچوب ستاره کوپروسی

"fi 24 ṣafer, sene (955/4. IV. 1548), mil 12".

"Meẕkūr konak yakın olub, köprüler çökmesinden hayli müzayaka çekildi. Arpanın kilesi beşere alındı."

Leunclavius (1548), 419, 6 : İsnimid'i geçince Sitara Tzupri, 12 mil.

İzmit'in kendisi, bir menzil adı olarak XVII. yüzyıl rûznamelerinde geçmektedir. Bu şehrin adının, kaynaklarımızda İznīgūmīd, İznīğmīd, Niğömīd şekillerinde geçmesi, eski adı Nikomedeia'dan gelmektedir. Sitāre Köprüsü ise, tıpkı Kiepert'in işaret ettiği Chodjaly Dere gibi, İzmit körfezine dökülen su akıntılarının üzerinde olan bir köprü idi. Bu gün mevcut olmayan bu köprünün adına, sadece I. Selim ile Ḳānūnī'nin seferlerinin rûznamelerinde rastlanmakta, daha sonraki rûznamelerde adı hiç geçmemektedir.

Cumartesi, 8 ẕilḥicce 940/20. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Ḳāzıḳludere قازقلو دره

Maṭrāḳçī (1533-36), 14a, üstde: Derbend-i Ḳāzıḳlu دربند قازقلو

Maṭrāḳçī (1548-49), 15b : Derbend ağzında ḳarye'-i Ḳazıḳlu دربند اغزنده قریهٔ قازقلو

"25 ṣafer, sene (955/5. IV. 1548), mil 26".

"Meẕkūr konak, kısa olub, yolda bir ağaç köprüden geçiliyor. Arpanın kilesi dördere alındı"

Leunclavius (1548), 419, 7 : Chaziclu, 8 mil.

Kazıklu, İzmit'in karşısında İzmit körfezinin güney kıyısında bir iskeledir. Kâtip Çelebi'ye göre, Kazıklıbel, İzmit'den 4,5 saat uzaklıktadır[119].

Pazar, 9 ẕilḥicce 940/21. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Dikīlīṭāş دکیلی طاش

Maṭrāḳçī (1533-36), 14a, altda: Dikiliṭāş دکلی طاش

Maṭrāḳçī (1548-49), 15b : Derbend'i aşub İznīk ovasında Dīkilüṭāş دربندی اشوب ازنیك اوه‌سنده دیکلو طاش

"fi 26 ṣafer, sene (955/6. IV. 1548), mil 26".

"Meẕkūr konak gayet uzak olub, ziyade sarp derbendlü konakdur. Arpanın kilesi onara alındı."

Leunclavius (1548), 419, 8 : Diklitaş, 26 mil.

Kâtip Çelebi, 671, satır 8 : Dikiliṭāş, Kazıklubel ya da Kuşculardan 10 saat.

Pazartesi, 10 ẕilḥicce 940/22. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 548 : Dinlenme, Rūz-ı ʿĪd yani Kurban Bayramı.

Maṭrāḳçī (1533-36), 14b, üstde : Kal'a-i İznīk قلعهٔ ازنیك

Salı, 11 ẕilḥicce 940/23. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Pāmūḳcī پاموقچی

Maṭrāḳçī (1533:36), 14b : Resim yok.

Maṭrāḳçī (1548-49), 15b : İznīk'i geçüb derbend ağzında Pāmūkca ازنیکی کچوب دربند اغزنده پاموقچه

"fi 27 ṣafer, sene (955/7. IV. 1548), mil 8."

"Meẕkūr konak yakın olub, arpanın kilesi onara alındı".

---

[119] *Cihānnümā*, s. 671.

Leunclavius (1548), 419, 9 : Pamuk gui, 8 mil.
Kâtip Çelebi, 671, satır 17 : Penbecik.

Kiepert'deki Pambudjak'ın yerinin de gösterdiği üzere, burasının önceleri İznik ovası ile Yenişehir arasında bugünkünden daha batıda olduğu düşünülebilir.

Çarşamba, 12 zilḥicce 940/24. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Yenişehri يکی شهری
Maṭrāḳçī (1533-36), 14b, ortada : Yenişehir يکی شهر
Maṭrāḳçī (1548-49) 16a : Derbend'i aşub دربندی اشوب
nefs-i Yenişehir نفس يکی شهر

"fi 28 ṣafer, sene (955/8. IV. 1548), mil 18".

"Mezkūr konak uzak, derbendlü konakdur. Arpanın kilesi obneşere alındı."

Leunclavius (1548), 419, 10 : Jenischeher, 18 mil.
Kâtip Çelebi, 671 : Yenişehir, Pambucak'dan 3 saat.

Perşembe, 13 zilḥicce 940/25. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Dinlenme.

Diğer kaynaklarda her hangi bir kayıt yoktur.

Cuma, 14 zilḥicce 940/26. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Aḳbıyıḳ اق بيق
Maṭrāḳçī (1533-36), 14b, altda : Aḳbıyıḳ اق بيق
Maṭrāḳçī (1548-49), 18a : Derbend-i Aḳbıyıḳ دربند اق بيق

"fi 2 rebiyülevvel, sene (955/11. IV. 1548), mil 15."

"Mezkūr konakda Bağdad canibinden Cihangir oğulları demekle maruf kimesneler Kızılbaş'tan kaçub on bin hane ile gelüb muṭāba'at itdüler deyu haber verildi. Mezkūrlara Murad Çavuş ile hil'at ve kılıç irsal olundu. Arpanın kilesi yedişere alındı."

Leunclavius (1548), 419, 11 : Ak Buiuk, 15 mil.
Kâtip Çelebi, 671 : Aḳbıyıḳ Bābā اق بيق بابا

Yolda "Calbursu" denilen bir suyun üzerinde ağaç bir köprü vardı. Bu su, Yenişehir'in güneyinde akan Sakarya'nın yan kollarından Göksu olsa gerektir.

Cumartesi, 15 zilḥicce 940/27. IV. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Eşen اشن
Maṭrāḳçī (1533-36), 15a, üstde : Zincirlüḳuyū ve Derbend-i Ermeni زنجيرلو قيو و دربند ارمنی
Maṭrāḳçī (1548-49), 18a : Ḳurdālān'ın geçüb Dere قورد الان کچوب دره

"fi 3 rebiyülevvel, sene (955/12. IV. 1548), mil 12."

"Mezkūr konak ziyade uzak olub, arpanın kilesi sekizere alındı."

Leunclavius (1548), 419, 12 : Curtalan, 22 mil.

Leunclavius da bir "su" dan bahsetmektedir. Taeschner, bunun, belki de Kiepert haritasındaki "Songun Su" olduğunu söylemektedir. Bu yer isimleri, haritalarda bulunmamaktadır. Ancak bu isimlerden bir kaçına ba ka rûznamelerde meselâ Eşen اشن şeklinde I. Selīm'in 1514 İran seferi[120], Zincirlüḳuyu زنجيرلو قيو şeklinde gene I. Selīm'in 1516 Mısır seferi[121] ve Ḳānūnī'nin 1522 Rodos seferi rûznamesinde[122] rastlamak mümkündür. Maṭrāḳçī (1533-36)'da geçen Derbend-i Ermeni دربند ارمنی bir konak değil, daha ziyade diğer konağa bir geçiş yeridir. Leunclavius, burasını "Irmeni

[120] Ferīdūn, I, 397.
[121] Ferīdūn, I. 450.
[122] Ferīdūn, I, 529

Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslâm Araştırmaları Merkezi

derbend" şeklinde kaydetmiştir. Dernschwamm ise "Ermen Pazargik" demektedir.[123] Nitekim biraz sonra üzerinde durulacağı üzere burasını kasdederek Maṭrāḳçī (1548-49) 18b'de "Ermeni Bazar'ın geçüb Bozüyük" demek suretiyle hem bu ismi açıklığa kavuşturmuş, hem de burasının bir konak yeri değil, diğer konağa bir geçiş yeri olduğunu ortaya koymuştur. Anlaşılmaktadır ki sözü edilen yer, bugünkü Pazarcık'tır ve bu isim, bu şekli ile Serasker Mustafa Paşa'nın Gürcistan seferinden itibaren[124] XVII. yüzyıl rûznamelerinde görülmektedir. Kâtip Çelebi burasını Akbıyık'dan beş saat uzaklıkta Bazarcık şeklinde kaydetmiştir.

Pazar, 16 zilḥicce 940/28. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Bōzüyük بوز ايوك

Maṭrāḳçī (1533-36), 15a, ortada: Bōzüyük بوز ايوك

Etrafı sursuz olan köyün camisi, dikkati çekiyor.

Maṭrāḳçī (1548-49), 18b : Ermeni Bāzārın ارمنى بازارك
geçüb Bōzüyük كچوب بوز ايوك

"fi 4 rebiyülevvel, sene (955/13. IV. 1548), mil 8."

"Meẕkūr konak yakın olub, arpanın kilesi onara alındı."

Leunclavius (1548), 420, 13 : Bosuiuk, 12 mil.

"Sakarya'nın bir kolu olan Chara Irmak yani Karasu üzerinden Irmeni Derbend'i geçtikten sonra."

Kâtip Çelebi, *Cihānnümā*, 671 : Bōzüyük بوز ايوك, 4 saat.

Pazartesi, 17 zilḥicce 940/29. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : İnönü اين اوكى

Maṭrāḳçī (1533-36), 15a, altda : İnönü اين اوكى

Geride dağda in, mağara; ortada bir sur kalıntısı, ön tarafta İnönü köyü görülmektedir.

Maṭrāḳçī (1548-49), 18b : Sulṭānönü Çāyırı سلطان اوكى چايرى

"fi 5 rebiyülevvel, sene (955/14. IV. 1548), mil 8."

"Meẕkūr konak dahi yakın olub, arpanın kilesi sekizere alındı".

Leunclavius (1548), 420, 14 : Sultan Vngi, 8 mil.

"Burası, küçük bir derecik yani Pursak (Porsuk)'ın bir kolu olan Sarısu üzerindedir."

Burası, şüphesiz adı Osmanlı kroniklerinde sık sık geçen en eski Osmanlı livası, Sultanönü'dür. 1533-36 seferi yolu, İnönü'den sonra Kütahya-Afyon Karahisar üzerinden Akşehir'e ulaştığı halde, 1548 seferinden itibaren, bundan sonraki bütün hac yolcuları gibi, Eskişehir-Seyitgazi üzerinden gidilerek Akşehir'e ulaşılmıştır. Seyitgazi üzerinden gelen yol ile Afyon Karahisar üzerinden gelen yol, Germiyan ve Karaman hududunda bulunan Selāmün 'aleyke Pınārī سلام عليك بيكارى yakınında birleşmekte idiler. Burası, bugünkü Çay, ya da civarında bir yer olsa gerektir.

Salı, 18 zilḥicce 940/30. VI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Īlīca ايليجه

Maṭrāḳçī (1533-36), 15b, üstde : Īlīca ايليجه

Dağın eteğinde bir ev.

---

[123] *Hans Dernschwamm's Tagebuch einer Reise nach Konstantinople und Kleinasien (1553/55)*, hgg. von Franz Babinger, München und Leipzig 1923, s. 163.

[124] 'Ālī, *Nuṣretnāme*, Viyana, Nat. Bibl., H.O. 33. varak 115 b.

I. Selīm'in 1516 Mısır, Ḳānūnī'nin 1522 Rodos seferi rûznamelerinde konak yeri olarak Kızılkaya Ilıcası adı geçer.[125] Kiepert haritasında Ilıca'nın yanındaki dağın adı Kızıltepe (Kyzyl T.) olarak verilmiştir. Kâtip Çelebi ise bu sıcak kaynağın adını Goncalı كنجهلى şeklinde kaydeder.[126] Bugün burasına Yoncalı denildiğini sanıyorum.

Maṭrāḳçī (1548-49), 18b : Eskişehir اسكى شهر

"fi 6 rebiyülevvel, sene (955/15. IV. 1548), mil 24."

"Meẕkūr konak ziyade uzak olub Eskişehir önünde köprüden geçilüb konuldu. Arpanın kilesi onara alındı."

Çarşanba, 19 ẕilḥicce 940/I. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Kütāhya كوتاهيه

Maṭrāḳçī (1533-36), 15b, ortada: Ḳal'a-i Kütāhya قلعهٔ كوتاهيه

Maṭrāḳçī (1548-49), 18b : Ḳarye'-i Aḳören قريهٔ آق اورن

"fi 7 rebiyülevvel, sene (955/16. IV. 1548), mil 10."

"Meẕkūr konak yakın olub arpanın kilesi onara alındı."

Perşembe, 20 ẕilḥicce 940/2. VII. 1534

Cuma, 21 ẕilḥicce 940/3. VII. 1534

Cumartesi, 22 ẕilḥicce 940/4. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Dinlenme, Elmaludağ'da av. Burası bundan sonraki konak, Altuntaş'ın yakınında gösterilmiştir.

Maṭrāḳçī (1533-36). 15b : Her hangi bir kayıt yok.

Pazar, 23 ẕilḥicce 940/5. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Altūnṭāş آلتون طاش

Maṭrāḳçī (1533-36), 15b, altda : Altūnṭāş ovasını aşub Çaḳırsāz آلتون طاش اوه‌سنى اشوب چقرساز

Taeschner, Çakırsaz adını, yanlış olarak Çakarsaz, ya da Çakorsaz yazmaktadır. Kiepert'de Çakırsaz (Tschakyrsaz), Altuntaş'ın kuzeyindedir. I. Selīm'in 1518 Mısır seferi rûznamesinde Altuntaş yakınındaki konağın adı Sevdüğin سودوكين (Sevdiğin)'dir[127]. Altuntaş'ın kuzeyinde bulunan Sevdiğin'i, Kiepert de, "Sevdimish" adı ile Altuntaş'ın kuzeyinde dağ içinde göstermiştir. Ḳānūnī'nin 1522 Rodos seferi sırasında ise "Altūnṭāş ovasında Pınarbaşı" konağının adı geçmektedir.

Maṭrāḳçī (1548-49), 19a : Seyyid Gāzī سيد غازى

"fi 8 rebiyülevvel, sene (955/17. IV. 1548), mil 14."

"Meẕkūr konak orta olub Şehriyār-ı nāmdār ḥażretleri ziyaretlerine varub şīr-i şikār gibi selāsil-i ağlāl ile mukayyed ve uştur-ı mehār gibi tamām-ı ḥalhāl ile muḳalled halka halka dervişlerin gördü ki kimi zānuy-ı edeb üzere oturmuş, kimi ḳadem-i tevazuʿ üstüne durmuş, kimi hizmetinde pūyān, kimi esrār ile ḥayrān, içlerinde bir pīr-i Hayderī meşreb ve bir şeyh-i Caʿferī mezheb sahib-i vekār ve temkīn kendüye lenger virüb oturmuş gördü. Arpanın kilesi onara alındı".

Pazartesi, 24 ẕilḥicce 940/6. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : "Otūrāk olub Elmālūdāğ'ı avlandı".

Maṭrāḳçī (1533-36), : Herhangi bir kayıt yok.

Salı, 25 ẕilḥicce 940/7. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Eyret Ḳaryesi ارت قريه‌سى

[125] Ferīdūn, I, 450, 529.

[126] *Cihānnümā*, s. 672, satır 19.

[127] Ferīdūn, I, 450.

Eğret, Kiepert'de de Eiret şeklindedir. Maṭrāḳçī (1533-36)'da Eğret'den Akşehir'e kadar olan konak resimlerini içine alan bir yaprak eksiktir. (Bkz., 30 zilḥicce)

Maṭrāḳçī (1548-49), 19a : Ḳūlāpā Çāyırı (Kiepert: Kulaf Ova) قولاپا چايرى

"fi 9 rebiyülevvel, sene (955/18. IV. 1548), mil 16."

"Meẕkūr konak uzacık olub arpanın kilesi altışara alındı"

Çarşamba, 26 zilḥicce 940/8. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Ḳaraḥiṣār (Afyon K.) قره حصار

Maṭrāḳçī (1548-49), 19b : Ālākilīsā'yı geçüb Ḳarye-i Bayāt الاكليسايى كچوب قريهٔ بيات

"fi 10 rebiyülevvel, sene (955/19. IV. 1548), mil 18."

"Meẕkūr konak uzak, taşlık ve derbendlü konak olub, arpanın kilesi dördere alındı."

Perşembe, 27 zilḥicce 940/9. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Ḳızılkilīsā قزل كليسا

Kiepert'e göre burası bugünkü yolun güneyi, Çay'ın batısındadır.

Maṭrāḳçī (1548-49), 19b : Bōlāvādin'i geçüb Uzunköprü'nün üzeri بولاوادينى كچوب اوزون كوپرونك اوزرى

"fi 11 rebiyülevvel, sene (955/20. IV. 1548), mil 4."

"Meẕkūr konak ziyade uzak konak olub, arpanın kilesi beşere alındı."

Cuma, 28 zilḥicce 940/10. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Selāmün ʿaleykum سلام عليكم

Maṭrāḳçī (1548-49), 20a : Selāmün ʿaleyke Pınārı ḳurbü سلام عليك بيكارى قربى

fi 12 rebiyülevvel, sene (955/21. IV. 1548), mil 4."

"Meẕkūr konak gayet yakın olub serhadd-i Germiyan ile Karaman'dur. Ol menzilde Defterdar Hayreddin Bey'in oğluna otuz akçe terakki olundu. Arpanın kilesi sekizere alındı."

Leunclavius (1548), 420, 21 : Salam Aleg Çeşmesi, 4 mil.

Burada Kütahya-Afyon Karahisar yönünden gelen yolla, Eskişehir-Seyitgazi yönünden gelen yolun birleştiğine işaret etmiştik. I. Selīm'in 1514 İran seferi rûznamesinde Afyon Ḳaraḥiṣār (Ḳaraḥiṣār-ı Sāḥib) ile İshaklı arasında tek menzil olarak Kuruçay adı geçmektedir ki, burası bu günkü Çay kasabası olsa gerektir.

Cumartesi, 29 zilḥicce 940/11. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : İsḥaḳlū geçīlüb göl başında اصحاقلو كچيلوب كول باشنده

Maṭrāḳçī (1548-49), 20a : İsḥāḳlū'yu geçüb Ḳarye'-i Tātār اصحاقلوى كچوب قريهٔ تاتار

"fi 13 rebiyülevvel, sene (955/22. IV. 1548), mil 12."

"Meẕkūr konak orta konak olub, arpanın kilesi sekize alındı."

Leunclavius (1548), 420, 22 : Su üzerinden Ishaclu, Tatar gui, 12 mil.

Kâtip Çelebi, 671, satır 20 : İshaklı, Bolavadin (Bolvadin)'den 5 saat.

Pazar, 30 zilḥicce 940/12. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Akşehir آق شهر

Maṭrāḳçī (1548-49), 20a : Ḳaṣaba-i Akşehir قصبهٔ آق شهر

"fi 14 rebiyülevvel, sene (955/23. IV. 1548), mil 16, oturak yevm 2."

"Meẕkūr konak dahi orta olub ve bu konakda Şehzade Sulṭān Bāyezīd Konya'dan, Hüdavendigâr hazretlerine karşı gelüb el öptüler. Kızılbaş tarafından dahi başlar gelüb arpanın kilesi onara alındı."

Leunclavius (1548), 420, 23 : Akseher, 12 mil.

I. Selīm'in 1514 İran seferi rûznamesinde ordugâh yeri olarak Akşehir yakınında Otsuz Çayırı اوتسز چایری konağının adı geçer[128]. Taeschner bu adı, "Atsız..." okumuştur.

Pazartesi, 1 muḥarrem 941/13. VII. 1534

Salı, 2 muḥarrem 941/14. VII. 1534

Çarşamba, 3 muḥarrem 941/15. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 584 : Dinlenme.

Leunclavius (1548, 420, 23 : Akşehir'de 2 gün dinlenme.

Perşenbe, 4 muḥarrem 941/16. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Ārıḳ آرق

Maṭrāḳçī (1533-36), 20a, üst yanda: Arḳıt Köprüsü آرقت کوپروسی

Maṭrāḳçī (1548-49), 16a : Arḳıt Köprüsü آرقت کوپروسی

"fi 17 rebiyülevvel, sene (955/26. IV. 1548), mil 15."

"Mezkūr konak orta olub konağa gelince vāsiʿ yerlerdür. Arpanın kilesi altışara alındı."

Leunclavius (1548), 420, 24 : Irket Köprüsü, 15 mil.

I. Selīm'in 1514 rûznamesinde Arḳın (Arḳıt) Özü şeklinde[129] geçer. IV. Murad'ın rûznamelerinde[130] Arḳıt Ḫānı olarak geçmekte, Kâtip Çelebi, Arḳıt Ḫānı'nın virane halinde olduğunu söylemektedir[131].

Cuma, 5 muḥarrem 941/17. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : İlġül ایلغول

Maṭrāḳçī (1533-36), 16b : İlġün'i geçüb Pınarbaşı ایلغونی کچوب بیکار باشی

Maṭrāḳçī (1548-49), 23b : İlġün ایلغون

"fi 18 rebiyülevvel, sene (955/27. IV. 1548), mil 9."

"Mezkūr konak yakın olub, arpanın kilesi beşere alındı."

Leunclavius (1548), 420, 25 : Ilgin Suyu, 9 mil.

Cumartesi, 6 muḥarrem 941/18. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Zengi زنکی

Maṭrāḳçī (1533-36), 16b altda : Ḫātūn Çāyırı nām-ı diğer Zengü Gölü خاتون چایری نام دیکر زنکو کولی

Maṭrāḳçī (1548-49), 23b : Būlāsān Köprüsünü geçüb ḳarye-i Ḳarazengī بولاسان کوپروسنی کچوب قریهٔ قره زنکی

"fi 19 rebiyülevvel, sene (955/28. IV. 1548), mil 26."

"Mezkūr konak miyāne konak olub ol gece dağlarda kar yağdı. Ziyade soğuk oldu. Arpanın kilesi altışara alındı."

Leunclavius (1548), 420, 26 : Carazengi, 26 mil.

Kâtip Çelebi, *Cihānnümā*, 671 : Zengi Suyu زنکی صوی

Ferīdūn, I. Selīm'in 1516 rûznamesinde "Ḳaṣaba'-i Ilġın'dan geçilüb Bu'l-Ḥasan Çayırı ḳönāğına" demektedir.[132] Görüldüğü üzere Maṭrāḳçī (1548-49) da "Būlāsān Köprüsünü geçüb" Karazengi'ye gelindiğinden bahsetmektedir. Leunclavius da "Carazengi'ye Polasan suyu üzerindeki köprü"den geçilir dediğine göre Maṭrāḳçī'ya uygun bilgi vermektedir. Leunclavius'un kaynağının Maṭrāḳçī'nın bu ikinci eseri olabileceğine daha önce işaret etmiştik. Kâtip Çelebi ise Ilgın'dan iki buçuk saat

[128] Ferīdūn, I, 397.
[129] Ferīdūn, I, 398.
[130] Ferīdūn, II, 408.
[131] *Cihānnümā*, 671.
[132] *Münşeat*, I, 398.

uzaklıkta Balkam suyu üzerinde Balas köprüsü de denilen eski bir köprüden (cisr-i 'atīḳ) bahsetmektedir.[133] Bu menzilin adı XVI. yüzyıl rûznamelerinde genellikle "Zengi" olarak geçtiği halde, XVII. yüzyıl rûznamelerinde "Suluzengi" adını almış bulunmaktadır. Taeschner'e göre burasının Kadınhanı ile aynı yer olabileceği hususuna sadece Maṭrāḳçī (1533-36) imkân vermektedir. Ancak Kiepert haritasında Kadınhanı'ndan oldukça uzakta kuzeydoğuda bir Zengipınar görülmektedir. Hermann Wenzel'e göre de Zengipınar, Kadınhanı'nın doğu, kuzeydoğusunda bugünkü Mesudiye yakınındaki Sarayönü'ne daha yakındır.[134] Bunlar, bu yerin Kadınhanı ile aynı yer olmadığını göstermektedir.

Pazar, 7 muḥarrem 941/19. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Gülemīc Beli (Gilemīc) كلميج بلى
Maṭrāḳçī (1533-36) 17a, üstde : Gürmik Beli (Germük) كرمك بلى

Her birinde birer kale bulunan iki dağ ve arada bir dere ile dar bir geçit.

Maṭrāḳçī (1548-49), 23b : Gülemeç Beli dibinde Keyḳavus? Ḫānī كلمچ بلى دبنده كيقوش خانى

"fi 20 rebiyülevvel, sene (955/29. IV. 1548), mil 12."

"Meẕkūr konak gayet uzak olub yolda Būlāsān suyunun köprüsü geçildi. Arpanın kilesi sekize alındı. "

Leunclavius (1548), 420 : Kilepegi dağı yakınında Caruanserai Jeikus, 18 mil.

Leunclavius'un kaydı, Maṭrāḳçī'nin ikinci eserinden alınmışa benzer. Taeschner'in de belirttiği üzere Kadınhanı ile Konya arasındaki bu menzil, Kiepert haritasında görülen Meydan istasyonu yakınındaki Gülmük köyü olmalıdır. Bu günkü adı Abadaniye'dir. Wenzel, s. 59'a göre, bu yer daha güneyde Bagrıkot geçidine geçerken yolun çıkıntısından önce olacaktır. Leunclavius'da görülen ve Gülmük ya da Gülemeç'in bir yanlış okunması olabilecek olan Kilepegi'nin dağ olduğu belirtilmektedir. Burası Maṭrāḳçī (1533-36)'da da üzerinde iki kale bulunan iki dağ arasında dar bir geçit olarak resmedilmiştir. Kiepert'de geçen ve Meydan istasyonunun biraz güneydoğusunda olan Kemrelik D. adı da belki buraya aittir. Taeschner, Caruanserai Jeikus'un Dokuzun Han, Kiepert'deki Dokuz Han[135], ya da Sarre'deki Mektubdji Han olup olmadığını tespitin güç olduğunu söylemektedir. Ancak Maṭrāḳçī'nın ikinci eserinin ortaya koyduğu üzere burasının adı Keyḳavus Ḫānī'dır. Kâtip Çelebi ise Ilgın ile Konya arasında konak olarak Ladik adını vermektedir. Burası Ilgın'dan 10, Konya'dan 9 saattir. Ladik, Kadınhanı ile Bağrıkot arasında bulunmaktadır.

Pazartesi, 8 muḥarrem 941/20. VII. 1543

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Ḳōnya قونيه
Maṭrāḳçī (1533-36), 17a, ortada : Ḳal'a-i Ḳōnya قلعهٔ قونيه
Maṭrāḳçī (1548-49), 24a : Maḥrūse-i Ḳōnya محروسهٔ قونيه

"fi 21 rebiyülevvel sene (955/30. IV. 1548), mil 24, oturak yevm 1."

"Meẕkūr konak gayet uzak olub, arpanın kilesi beşere alındı."

Leunclavius (1548), 420, 28 : Conia, 24 mil. Carasu üzerinde tespit edilemiyen bir köprü. Nihayet ordugâhın kurulacağı çayırlar.

---

[133] *Cihānnümā*, 671.

[134] *Forschungen in Inneranatolien*, II, *Die Steppe als Lebensraum*, Kiel 1937.

[135] Bkz. Kurt Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, I. Teil, Berlin 1961, Katalog text, s. 36-37, Nr. 6: Dokuzun Derbend Han.

Salı, 9 muḥarrem 941/21. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Dinlenme ve Mevlānayı ziyaret.
Maṭrāḳçī (1533-36), 17a, altda : Mevlāna Ḥż. Molla Ḫünkār مولانا حضرت مولا خنكار
Leunclavius (1548), 420 : Ziyaret için bir gün dinlenme.

Salı, 10 muḥarrem 941/22. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Ḳırḳpınār قرق بيكار
Maṭrāḳçī (1533-36), 17b, üstde : Ḳırḳpınār nām-ı diğer Ḳarapınār قرق بيكار نام ديكر قره بيكار
Maṭrāḳçī (1548-49), 24b : Ḳırḳpınār قرق بيكار

"fi 23 rebiyülevvel, sene (955/2. V. 1548), mil 16".

"Meẕkūr konak yakın olub, vāsiʿ yerlerdür. Ve Şehzade Mustafa gelmesine padişahın emr-i şerīfleri irsal olundu. Arpanın kilesi altışara alındı"

Leunclavius (1548), 429, 29 : Kerk Bigiar, 16 mil.

Maṭrāḳçī (1533-36)'nın "Ḳırḳpınār, nam-ı diğer Ḳarapınār" dediği yerin, bugün Konya ovasının doğusundaki Karapınar olduğu şüpheli gibidir. Zira Taeschner'in de belirttiği üzere, Konya'dan oraya kadar olan uzaklık, ordunun bir günlük bir yürüyüşle alabileceğinden daha fazladır. Maṭrāḳçī, ikinci eserinde burası için sadece Kırkpınar dediğine ve Konya'dan itibaren uzaklığını da 16 mil olarak belirttiğine göre bu Kırkpınar'ın, Konya'ya yakın ayrı bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Kâtip Çelebi, Sivas'dan Kayseri üzerinden Konya'ya gelirken Konya önündeki son menzilin adının Pınaroylu olduğunu söylemekte[136] ve ayrıca Konya ile Ereğli arasında Hac yolu menzillerinden İsmil ile Karapınar'ın adını vermektedir[137].

Perşenbe, 11 muḥarrem 941/23. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Ḳaracadāğ'ın Pınārı قره جه طاغك بيكارى
Maṭrāḳçī (1533-36), : Resim yok.
Maṭrāḳçī (1548), 24b : Ḳaracadāğ dibinde Pınār قره جه داغ دبنده بيكار

"fi 24 rebiyülevvel, sene (955/3. V. 1548), mil 12."

"Meẕkūr konak ortak konak olub, yolda Çarşanba köprüsü geçilir. Vāsiʿ yerlerdür. Arpanın kilesi altışara alındı."

Leunclavius (1548), 421, 30 : Caratze dag, 14 mil.

Konya'nın güneydoğusunda olan ve bugün Çumra bendini besliyen Çarşamba suyu üzerindeki köprüyü Leunclavius, "Gihar Senbe" şeklinde kaydeder.

Kâtip Çelebi, 628, satır 13 : Pīnārbāşī بيكار باشى

Taeschner, IV. Murad'a ait rûznamelerde adı geçen Karaüyük ile Kiepert haritasında işaret edilen Karadağ'ın kuzeydoğusundaki Kara Hüyük'ün aynı yer olup olmadığını sormaktadır.

Cuma, 12 muḥarrem 941/23. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Kapağun Akçaşarı قپاغك اقچه شارى

Ferīdūn, I, 598'de 25 cemaziyelahır 942/21. XII. 1535'deki dönüş sırasında "Ṭabağūn Akçaşehri طباغوك اقچه شهرى" şeklinde kaydedilmiştir.

Maṭrāḳçī (1533-36), 17b, ortada : Akçaşār اقچه شار
Maṭrāḳçī (1548-49), 25a : Eski İl ḳażāsına tābi اسكى ايل قضاسنه تابع
ʿAkçaşār yanında göl اقچه شار ياننده كول

"fi 25 rebiyülevvel, sene (955/4. V. 1548), mil 28."

[136] *Cihānnümā*, 628.

[137] *Cihānnümā*, 671, satır 23.

"Meẕkūr konak ziyade uzak olub, konağa gelince vāsi' yerlerdür. Arpanın kilesi altışara alındı."

Leunclavius (1548), 421, 31 : Eski ili Cazasine tabi Ack giesar, 28 mil.

Kâtip Çelebi, 628, satır 13 : Akçaşār اقچه شار

XVI. ve XVII. yüzyıl rûznamelerinde görülen Akçaşār, ya da Akçaşehir (Kiepert: Aktcheshah), Konya ovasının güney kenarında, yol üzerindedir.

Cumartesi, 13 muḥarrem 941/25. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Ada آده

Maṭrāḳçī (1533-36), 17b, altda : Düden Gölü nām-ı diğer ددن كولى نام ديكر

Ulālı Çāyırı اولالى چايرى

Maṭrāḳçī (1548-49), 25a : Düden Gölün geçüb Adābāğ دودن كولن كچوب آداباغ

"fi 26 rebiyülevvel sene (955/2. V. 1548), mil 22'.

"Meẕkūr konak ziyade uzak olub, tolga giyen bazı bölük halkına üçer akçe terakki in'am olundu. Rumeli'nin Mir-i alemi sancağa çıkub yerine Çaşnigir Sinan Bey Mir-i alem oldu. Arpanın kilesi altışara alındı."

Leunclavius (1548), 421, 32 : Adabag, 22 mil.

Taeschner'in de belirttiği üzere, Düden, Akgöl'ün güney kıyısındadır. Adabağ, Akgöl içine sokulmuş yarımadanın güneyindedir. Yol, Akgöl'ün güney kıyısı boyunca devam etmiştir. IV. Murad'a ait rûznamelerde yerin adı Gölbaşı şeklindedir. Kâtip Çelebi (s. 628)'de de böyledir. Konya ve Ereğli arasında verilen bütün bu isimler, Çarşanba suyu, Karacadağ'ın kuzey eteği, Akçaşār ve Akgöl'ün güney kıyısı, ordunun Konya ovasının güney kıyısı boyunca gittiğini; İsmil, Karapınar ve Akgöl'ün kuzey kıyısı üzerinden geçen Hac yolundan gitmediğini göstermektedir.

Pazar, 14 muḥarrem 941/26. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Aḳüyük آق ايوك

Maṭrāḳçī (1533-36), 18a, üstde : Ereğli ارکلی

Maṭrāḳçī (1548-49), 25a : Ereğlü(yü) geçüb Aḳtepe'nin kurbünde ḳarye'-i Adālū ارکلو(يو) كچوب آق دپه‌نك قربنده قريهٔ ادالو

"fi 27 rebiyülevvel, sene (955/6. V. 1548), mil 18."

"Meẕkūr konağa gelince vāsī yerlerdür. Arpanın kilesi dördere alındı.

Leunclavius (1548), 421, 33 : Actepe karşısında Adalu köyü, 18 mil.

Leunclavius, "Mugisat suyu" üzerinden "Erezili şehrini" geçince demektedir. Maṭrāḳçī (1533-36) ve Kâtip Çelebi dışında Ereğli konak adı olarak geçmemektedir. Ferīdūn'un Aküyük'ü (Kiepert: Ak Hüyüt), Maṭrāḳçī (1548-49) ve Leunclavius'da geçen Aktepe ile aynı yerdir. I. Selīm'in 1514 rûznamesinde Ereğli geçilince Aküyük yakınında Sulu Obruk'tan bahsedilmekte [138], 1578 Gürcistan seferinde sadece Obruk adı geçmektedir [139].

Pazartesi, 15 muḥarrem 941/27. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Naḳrezen Çayırı نقره‌زن چايرى

Maṭrāḳçī (1533-36), 18a, altda : Ḳal'a'-i Niğde mukabelesinde Baḳauddīn? [140] Çāyırı قلعهٔ نكده مقابله‌سنده بقا الدين ؟ چايرى

[138] Ferīdūn, II, 398.

[139] 'Ālī, *Nuṣretnāme*, Viyana, Nat. Bibl., H.O. 67, varak 116a.

[140] Ord. Prof. Dr. Taeschner, bu kelimeyi بقاالذيب (نقاره‌زن؟) şeklinde yazmakta ve böylece, Nakkarezen ile Beyçayırının aynı yer olabileceğini düşündüğünü ortaya koymaktadır.

Maṭrāḳçī (1548-49), 25b : Ḳaṣaba-i Bōrī ḳurbünde Naḳḳārezen Çāyırı — قصبهٔ بورى قربنده نقاره‌زن چايرى

"fi 28 rebiyülevvel, sene (955/7. V. 1548), mil 32".

"Meẕkūr konak gayet uzak olub, iki menzil bir oldu. Vāsiʿ yerlerdür. Arpanın kilesi beşere alındı."

Leunclavius (1548), 421, 34 : Nagarozan Çayırında Bori, 32 mil. 2 günlük yol.

Salı, 16 muharrem 941/28. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Başdīna ḳaryesi — باصدينه قريه‌سى

Maṭrāḳçī (1533-36), resim yok. Ancak bundan önce geçen ve üzerinde "Ḳalʿa-i Niğde mukabelesinde Baḳauddīn? Çayırı" yazısı bulunan resim buraya ait olabilir. Böyle bir düşünce Maṭrāḳçī'nın ikinci eserinden edinilmektedir.

Maṭrāḳçī (1548-49), 25b : Bōrī'yi geçüb Niğde ḳalʿasının önünde Bey Çāyırı — بورى كچوب نيكده قلعه‌سنك اوكنده بك چايرى

"fi 29 rebiyülevvel, sene (955/8. V. 1548), mil 10, oturak yevm 1".

"Meẕkūr konak yakın olub, arpanın kilesi altışara alındı."

Leunclavius (1548), 421, 35 : Beg Ziazir'de Niğde şehri, 10 mil.

Böylece durum aydınlanmakta ve Ord. Prof. Dr. Taeschner'in tereddütlerine de mahal olmadığı anlaşılmaktadır. Gerçekten Kâtip Çelebi'nin de belirttiği üzere Bor kasabası yakınındaki Naḳḳārezen Çayırı ile Niğde'nin, diğer bir deyişle Niğde kalesi önündeki Bey Çayırı'nın iki ayrı konak yeri olduğu anlaşılmaktadır. Zaten I. Selīm'in 1514 İran, 1517 Mısır seferi rûznameleri ile XVII. yüzyıla ait rûznamelerde de Bor ya da Naḳḳārezen ile Niğde, iki ayrı menzil olarak gösterilmektedir. Kâtip Çelebi, bu iki konağın birbirinden 4 saat uzaklıkta olduğunu söylemektedir. Öyle anlaşılıyor ki Maṭrāḳçī (1533-36), 17a'nın aşağı kısmında olan ve üzerindeki yazı "Kalʿa-i Niğde muḳābelesinde Baḳauddīn Çāyırı" şeklinde okunabilen resim, buraya aittir. Burasının doğru okunuşu "Ḳalʿa-i Niğde muḳābelesinde Bey Çāyırı" olacaktır. Aynı varağın ortasında "Ḳaṣaba'-i Bōrī ḳurbünde Naḳḳārezen Çāyırı"nı gösteren bir resim olsa gerektir. Gerçekten Bor kasabasına bağlı Naʿrezen (نعره‌زن) isimli bir köy bulunmaktadır.[141] Ferīdūn'da geçen Başdīna adına Baştan, ya da Baştāna şeklinde I. Selīm'e ait rûznamelerde rastlandığını belirten Taeschner burasının Kiepert'in Bostan şeklinde gösterdiği Niğde'nin kuzey doğusundaki yer olabileceğini ifade etmektedir. Diğer taraftan Maṭrāḳçī (1548-49)'da Niğde'den sonra Develü Ḳarahiṣār'dan önce bir konak yeri olarak "Böğet (Böğit?) (بوكت)" ismine rastlanmakta ve bu konak hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"fi gurre-i rebiyülahir, sene (955/10. V. 1548), mil 30."

"Meẕkūr konak gayet uzak olub, susuz ve şūre yerlerdür. Arpanın kilesi sekizere alındı."

Bu yer Leunclavius'da Bugiet, daha önce sözü geçen 1578 tarihli *Nuṣretnāme*'de Maṭrāḳçī'daki gibi بوكت, Kiepert haritasında ise Böjit şeklinde geçmektedir. Kâtip Çelebi, burası için Gölbaşı demektedir.

Çarşamba, 17 muḥarrem 941/29. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Develü Ḳarahiṣār — دولو قره حصار

Maṭrāḳçī (1533-36), 18b, üstde : Develü Ḳarahiṣār — دوه‌لو قره حصار

---

[141] Bkz. Dr. Mehmet Hayri, *Niğde Sancağı*, Ankara 1338 (1922), S. 140. Bu köyün adı, son zamanlarda Seslikaya olmuştur. Bu hususu bildiren Yeşilhisar müftüsü eski öğrencim Sayın Gani Aşık'a teşekkür ederim.

Maṭrāḳçī (1548-49), 25b : Develü Ḳarahiṣār altında دوه‌لو قره حصار التنده
Bağlar Kenārı بغلر كناری

"fi 2 rebiyülāhır, sene (955/11. V. 1548), mil 10."

"Mezkūr konak yakın olub, ziyade sarp yerler idi ve konağa padişah araba ile geldi. Arpanın kilesi sekize alındı."

Leunclavius (1548), 421, 37 : Deuelu Carahisar, 10 mil.

Bilindiği üzere bu yerin adı şimdi Yeşilhisar'dır.

Perşenbe, 18 muḥarrem 941/30. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Boğāz Köprü بوغاز كوپری
Maṭrāḳçī (1533-36), 18b, ortada : İnceṣū Köprüsü انجه صو كوپروسی
Maṭrāḳçī (1548-49), 26a : İnceḳarasū'yu geçüb انجه قره صويی كچوب
Boğaz Köprüsü بوغز كوپروسی

"fi 3 rebiyülāhır, sene (955/12. V. 1548), mil 32."

"Mezkūr konak ziyade uzak olub, iki menzil bir oldu. Susuz vāsiʿ yerlerdür. Bunda dahi padişah konağa araba ile geldi. Arpanın kilesi sekize alındı.'

Leunclavius (1548), 421, 38 : Inze (Ingie)-Carasu'yu geçince Boğaz Köprüsü, 32 mil. 2 günlük yol.

Kâtip Çelebi, 628, satır 10 : İnceṣū انجه صو

Maṭrāḳçī (1533-36)'nın kaydettiği İncesu Köprüsü, Kara Mustafa Paşa Hanı yakınında bir yerde bulunan bir köprü olacaktır. O sırada tabiî bu han, mevcut değildi. Ferīdūn'un ve Maṭrāḳçī'nın ikinci eserinde kaydettiği ve diğer bütün XVI. yüzyıl rûznamelerinde bulunan Boğaz Köprü, bir taraftan Anadolu'ya, diğer taraftan Ankara'ya giden Kayseri yolu kavşağında Kızılırmak'ın bir kolu olan Karasu üzerindeki köprüdür. İncesu, kendisi ayrı bir menzil adı olarak 1578 Gürcistan seferi sırasında da geçmektedir.

Cuma, 19 muḥarrem 941/31. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, 585 : Ḳayṣeriyye قيصريه
Maṭrāḳçī (1533-36), 18b, altda : Ḳalʿa-i Ḳayṣeriyye قلعهٔ قيصريه

Surları olan bir şehir. Sur dışında da binalar ve bir cami var.

Maṭrāḳçī (1548-49), 26a : Maḥrūse-i Ḳayṣeriyye محروسهٔ قيصريه

"fi 4 rebiyülāhır, sene (955/13. V. 1548), mil 10. Oturak: yevm 4."

"Mezkūr konak ḳarīb olub, arpanın kilesi yedişere alındı."

"... havāli-i şehirde gülistān-i cinān gibi bir būstān-ı dil-sitān ve maḳām-ı ʿarş-aşiyān var idi ki elsine-i enām'da Ḳādī Bahçesi dimek ile mezkūrdur..." (26b)

Leunclavius (1548), 421, 39 : Kaisari şehri, 10 mil.

Yol, Ala Irmak üzerindeki taş köprüden geçmektedir. Bu köprü hakkında açık bir bilgi edinilememiştir. Boğaz köprüsü, ağaç bir köprüdür.

Cumartesi, 20 muḥarrem 941/1. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Dinlenme.
Maṭrāḳçī (1533-36) : Her hangi bir kayıt yok.

Pazar, 21 muḥarrem 941/2. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Bārṣama ḳaryesi geçilüb بارصمه قريه‌سی كچيلوب
Ṣārımsāḳlu ṣuyunun kenārında صارمساقلو صو ينك كنارنده
Maṭrāḳçī (1533-36), 19a, üstde : Ṣārımsāḳlı ṣuyu üstünde صارمساقلی صويی اوستنده
Bārşama Çāyırı بارشمه چايری
Maṭrāḳçī (1548-49), 28a : Engür Gölü انكر كولی

"fi 10 rebiyülāhır, sene (955/19. V. 1548), mil 12."

"Mezkūr konak orta konak olub, çayırlu, çimenlü (28a), sulu vāsiʿ yerlerdür. Arpanın kilesi altışara alındı."

Maṭrāḳçī'nin bu ikinci eserinde resimli olan birincide bulunmayan bir konak adı daha vardır ki (bkz., 28b) o da şudur:

Palās ovasında Sulṭān Ḫānı önünde پلاس اواسنده سلطان خانی اوکنده

"fi 11 rebiyülāhır, sene (955/20. V. 1548), mil 14."

"Mezkūr konağa gelince ziyade taşlu, vāsīʿ yerlerdür. Ve orta konakdur. Ve taraf-ı şimali Bozok (بوزاوق) ve taraf-ı cenubu Zū'l-ḳādir (ذوالقادر) serhaddidür. Zamāntī kazasına tabi yerdür. Arpanın kilesi altışara alındı."

Leunclavius (1548), 421, 40 : Engier Giuli (Zuli), 12 mil.
421, 41 : Sultan Han Kervansarayı önünde Palas ovası, 14 mil.

Kâtip Çelebi, 628, satır 10, iki konak: Barsın بارسن
Ṣārıoğlān صاری اوغلان

Pazartesi, 22 muḥarrem 941/3. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Çubuḳ Ḫānı چبق خانی
Maṭrāḳçī (1533-36), 19a, ortada : Çubūġova چبوغ اووه
Maṭrāḳçī (1548-49), 28b : Çubūḳovā چبوق اووا

"fi 12 rebiyülāhır, sene (955/21. V. 1548), mil 22."

"Mezkūr konak uzak olub, vāsiʿ yerlerdür. Meḥemmed Ḫān'ın vatan-ı asliyesidir. Bozok Beyi Keser İsa, ziyade zahīre ihzar idüb ve mezkūr konakda Şehzāde Sulṭān Bāyezīd ayrılub, Konya canibine müteveccih oldu (28b). Arpanın kilesi dördere alındı."

Leunclavius (1548), 421, 42 : Zibuk-ova, Zibuk-su, 22 mil.
ʿĀlī, *Nusretname*, 115b : Çubuḳ Çāyırı چبق چایری

Bu konak, Taeschner'in de belirttiği üzere Gemerek demiryolu istasyonu yakınındaki Yeniçubuk olsa gerektir. Ferīdūn'un 1514, 1534 rûznamelerinde bahsettiği ḫān, bugün mevcut değildir. Taeschner, bu hanın yerini 1954'de kendisine gösterdiklerini ifade etmektedir. IV. Murad'ın 1635 rûznamesinde bu isim yerinde Gemerek görülmektedir. Kayseri yakınında bir konak yeri olarak, Çubuḳ, İbn Bībī'nin Selçuk tarihinde de geçmektedir.[142]

Salı, 23 muḥarrem 941/4. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Gedik Ḫānı كدك خانی
Maṭrāḳçī (1533-36), 19a, altda : Ḳışlaşehir (Şarkışla) قشله شهری
Maṭrāḳçī (1548-49), 29a : Gedīk ovasında çāyır كديك اوه‌سنده چاير

"fi 13 rebiyülāhır, sene (955/22. V. 1548), mil 17."

"Mezkūr ḳonaḳ uzacık olub, ve zikrolan Gedik'de sene seb'a aşer ve tis'amiye muḥarreminin evailinde (Nisan başları 1511) merhum Ali Paşa, Celālī Şāh Ḳulu ile cenk idüb şehid olduğu yerdür. Konağa gelince vāsiʿ yerlerdür. Arpanın kilesi altışara alındı."

Leunclavius (1548), 421, 43 : Jedic-Oua, Saramsakli-su yakınında, 18 mil.
Kâtip Çelebi, 628, satır 9 : Gedük Çayırı, Şarkışla, Abardı كدوك چايرى ، شارقشله ، ابارددى

İlkin Leunclavius'un burada belirttiği Saramsakli-su adının yanlışlığını belirtmemiz gerekir. Bu daha önce zikredilen Kayseri'den sonraki konak Bārsama Çāyırı'nın

[142] H. W. Duda çevirisi, *Die Seltschukengeschichte des Ibn Bībī*, Kopenhagen 1951, s. 250, not c.

üzerinde bulunduğu Ṣārmışāḳlı (Ṣārımsāḳlı) su ile bir karıştırma olsa gerektir. Aynı şekilde, Taeschner'in de belirttiği üzere Kâtip Çelebi'nin zikrettiği üçüncü isim Abardı'nın buraya ait olmaması gerekir. Taeschner, Gedik ile Şarkışla'nın aynı yer olduğunu 1954'de kendisine söylediklerini ifade etmektedir. Öyle anlaşılıyor ki buraya önceleri Gedikköy deniliyordu. Zira Gedik, ya da Gedük adına, Kayseri ve Sivas arasında bulunan başlıca konaklardan birisi olarak İbn Bībī'de de rastlanmaktadır.[143]

Çarşanba, 24 muḥarrem 941/5. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Üsküfçü Ḫānī اوسكوفجى خانى
Maṭrāḳçī (1533-36), 19b, üstde : Püsküllü ? پسكللو ؟
Maṭrāḳçī (1548), 29a : Üsküfçe اوسكوفچه

"fi 14 rebiyülāhır, sene (955/23. V. 1548), mil 12."

"Meẕkūr konak yakın olub, çayırlu, çimenlü, vāsi' yerlerdür. Arpanın kilesi onara alındı."

Leunclavius, 422, 44 : Vsgiulegot suyu, 12 mil.
Kâtip Çelebi, 628, satır 8 : Uskelüc اوسكلوچ

Üsküfce Ḫān şekliyle I. Selīm'in 1514 rûznamesinde geçen bu isim, Kiepert haritasında görülen "Uzgulutsh Su" ile aynı olmalıdır. Bu su, Kızılırmak'ın yan kollarından birisi olacaktır. Bu kollardan birisinin adı da Kiepert'de "Igrush Su" şeklindedir. Maṭrāḳçī'nin birinci eserindeki ismin de ikincide olduğu gibi Üsküfce olması gerekir.

Perşenbe, 25 muḥarrem 941/6. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Laṭīf Ḫānı لطيف خانى
Maṭrāḳçī (1533-36), 19b, ortada: Laṭīf Gölü لطيف كولى
Maṭrāḳçī (1548-49), 29b : Laṭīf Ḫānī önünde göl kenarında çāyır لطيف خانى اوكنده كول كنارنده چاير

"fi 15 rebiyülāhır, sene (955/24. V. 1548), mil 8."

"Meẕkūr konak gayet yakın olub, çayırlu, çimenlü, vāsi' yerlerdür. Arpanın kilesi onbeşere alındı."

Leunclavius (1548), 422, 45 : Kervansaray Letifo Han, Baluc-göl'ün karşısında, 8 mil.

Bütün XVI. yüzyıl rûznamelerinde görülen Laṭīf Ḫānı, bugün mevcut değildir. Ancak İbn Bībī'de geçmektedir.[144] Taeschner burasının, Kayseri'den gelirken Apardı (Yeniapardı)[145]'nin bir kaç klm. güneyinde yolun sağındaki Balıkgöl ile aynı yer olduğunu, aslını göremediği 1548 rûznamesine göre haklı olarak belirtmekte ve bu yerin harabelerinin kendisine 1954'de yolun solunda (batısında) tarla içinde gösterildiğini söylemektedir. A. D. Mordtmann da, Sivas'dan önce Chani şeklinde kaydettiği yerin, tam adının Latif Chani olduğunu ifade etmektedir.[146] IV. Murad'a ait 1635 rûznamesinde Şarkışla ve Sivas arasında Laṭīf Ḫān yerine sadece Apardı Çayırı adı bulunmaktadır. Kiepert haritasında Eski Apardı adı ile geçen köy, Türkçe haritada Yeniapardı şeklindedir. Kâtip Çelebi, yanlış olarak Apardı'yı Şarkışla'nın diğer bir adı olarak zikretmiştir.

[143] H. W. Duda çevirisi, Index. Gedik Han için bkz. K. Erdmann, *Adı geçen eser*, s. 194, Nr. 68.

[144] Farsça orijinalinde bu isim ile, Türkçe tercümesinde "Abdullatif Kervansarayı" şeklinde geçer. Bkz. H. W. Duda çevirisi, s. 338, not 280.

[145] Bu isim, *Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları*, Istanbul 1928, s. 673'te Yeniayardı يكى ايارديى şeklindedir.

[146] *Anatolien*, Hannover 1925, s. 150.

Cuma, 26 muḥarrem 941/7. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Dānişmendlü دانشمندلو
Maṭrāḳçī (1533-36), 19b, altda : Dānışmanlu دانشمنلو
ʿĀlī, *Nuṣretnāme* (1578), : Dānişmend Özü دانشمند اوزی

Sivas'dan önceki bu son konağın adı, bunlardan başka sadece I. Selīm'e ait 1514 rûznamesinde görülmekte, başka rûzname ve haritalarda geçmemektedir.

Cumartesi, 27 muḥarrem 941/8. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Sīvās سیواس
Maṭrāḳçī (1533-36), 20a tamamı: Ḳalʿa-i Sīvās قلعهٔ سیواس

Etrafı surlu, içinde iki kulesi dikkati çeken bir şehir.

Maṭrāḳçī (1548), 29b, : Maḥrūse-i Sīvās önünde محروسهٔ سیواس اوکنده
Ḳızılırmak köprüsü başında çayır قزل ارماق کوپروسی باشنده چایر

"fi 16 rebiyülāhır, sene (955/25. V. 1548), mil 18."

"Mezkūr konak uzak olub, konağa gelince ziyade yokuşlu, inişlü bir dağ aşılur ve iki konak bir oldu. Şehzāde Sulṭān Mustafa, Amasya'dan gelüb el öptü. Arpanın kilesi sekizere alındı. "

Leunclavius (1548), 422, 46 : Siuas, Kisul Irmak Köprüsü, 28 mil.

Bu köprü, bu gün Kayseri'ye giden yolun üzerinden geçtiği Kesikköprü'dür. Maṭrāḳçī, ikinci eserinde "iki konak bir oldu" demek suretiyle Laṭīf Ḫānı konağından sonra doğruca Sivas önüne gelindiğini belirtmektedir. Konaklanmadan geçilen yer, şüphesiz Maṭrāḳçī'nin birinci eserinde resmi bulunan Danişmendlü'dür.

Pazar, 28 muḥarrem 941/9. VIII. 1534

Pazartesi, 29 muḥarrem 941/10. VIII. 1534

Salı 1 ṣafer 941/11. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Dinlenme.
Leunclavius (1548) : Dinlenme, 4 gün.

Çarşanba, 2 safer 941/12. VIII. 1534 tarihi için Ferīdūn, Ḳūşcū Ḥasan Çāyırı; Maṭrāḳçī (1533-36) da, Ḳoçḥiṣār ismini vermektedir. Halbuki Maṭrāḳçī'nın ikinci eseri (1548-49)'nde ve Leunclavius'da Sivas'tan sonra ve Ḳūşçū Ḥasan Çāyırından önce iki, Ḳoçḥiṣār'dan önce ise bir konak daha bulunmaktadır. Şimdi Maṭrāḳçī'nın ikinci eseri ile Leunclavius'dan bu konakların adlarını ve onlar hakkındaki bilgileri veriyoruz. Maṭrāḳçī'nın bu ikinci eseri sayesinde Leunclavius'un imlâsının ortaya koyduğu güçlükler de halledilmektedir :

Maṭrāḳçī (1548-49); 35a : Rāḥāt İlī, Gaybın Ōvāsī, راحات ایلی ، غیبك اوواسی ،
Ḳızıl Irmāḳ kenārında قزل ارماق کنارنده

"fi 20 rebiyülevvel, sene (955/29. V. 1548), mil 14."

"Mezkūr konak orta olub konağa gelince yolda Kızıl Irmak suyunun köprüsü geçilür, vāsiʿ yerlerdür. Arpanın kilesi onara alındı."

Leunclavius (1548), 422, 47 : Kizul Irmak üzerinde bir köprünün bulunduğu Gaib ovasında Rahat-il, 14 mil.

Hamdullah Mustawfī (s. 184, satır 1)'nin bahsettiği Ribāṭ-ı Khwādja Ahmet ile İbn Bībī'deki Ribāṭ-ı Kamāl al-Dīn Ahmed b. Rāhat, belki de burasıdır[147].

Maṭrāḳçī (1548-49), 35a : Ḳarye'-i Kōçḥiṣār Çāyırı قریهٔ قوچ حصار چایری

[147] H. W. Duda çevirisi, s. 175 ve not 123.

"fi 21 rebiyülāhır, sene (955/30. V. 1548), mil 12."

"Mezkūr konak orta olub konağa gelince vāsi' yerlerdür. Yolda Kızıl Irmak suyu geçilür. Sulu, çayırlu konakdur. Şehzāde Sulṭān Muṣtafa bundan dönüb gitti. Arpanın kilesi onara alındı."

Leunclavius (1548), 422, 48 : Cozihissar-qui (Koçhisar-köy). Yolda Kızıl Irmak üzerinden geçilir.

Bilindiği üzere Koçhisar, bu gün daha çok Hafik adı ile tanınmaktadır.

Çarşanba, 2 ṣafer 941/12. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Ḳūşcū Ḥasan Çāyırı قوشجی حسن چایری

Maṭrāḳçī (1533-36), 20b, üstde : Kōçḥiṣār قوچ حصار

İfade edildiği üzere Koçhisar, Kuşcu Hasan Çayırı'ndan önceki konağın adıdır. Ferīdūn ve birinci eserinde Maṭrāḳçī, bu aradaki konakların isimlerini karıştırmışlar, isimleri sıralarken, "takdim, tehir" hataları yapmışlardır. Nitekim Ferīdūn da Koçhisar'ı Kuşçu Hasan Çayırı'ndan sonra kaydetmiştir. Bu bakımdan Sivas'tan Erzincan'a kadar olan konakların isimlerini Maṭrāḳçī'nın ikinci eserinden alarak vermeyi uygun görüyoruz. Bu arada diğer kaynaklarımızın kaydetmiş bulunduğu konak isimleri, ilgili yerlerde işaret edilecektir:

Maṭrāḳçī (1548-49), 36a : Ḳūşcu Ḥasan Çāyırın geçüb ḳarye'-i Yapāḳ Çāyırı قوشجی حسن چایرك کچوب قریهٔ یپاق چایری

"fi 22 rebiyülāhır, sene (955/31. V. 1548), mil 15."

"Mezkūr konak orta olub konağa gelince Ṣōfiler Gediği dimekle maruf inişlü yokuşlu sarp dağlar aşılur. Ve Kuşcu Hasan ile Yapāk Çayırı dimeğin aslı, mezkūr Ḥasan, Sulṭān 'Alāeddīn'in Kuşcubaşısı imiş ve Yapāḳ, anın hidmetkârı imiş. Ol yerleri Sultan 'Alāeddīn mezkūrlara temlik etmiş. Ol sebebten öyle yādolunurlar. Arpa onbeşere alındı."

Leunclavius (1548), 422, 49: "Cuzgi Hasan" Çayırı üzerinden "Sofiler Zepeli" diye tanınan dağ ve tepeleri aşarak "Giagir" yahut "Zazir-qui-Japak", 15 mil.

İşaret edildiği üzere Ferīdūn, 2 ṣafer 941/12. VIII. 1534'de Ḳūşcū Ḥasan Çāyırı'na gelindiğini belirtmektedir. 3 ṣafer 941/13. VIII. 1534 tarihine ait Maṭrāḳçī'nın *Menāzil* (1533-36)'indeki (bkz., 20b, altda) resmin üzerinde bulunan قازلی کولی نام دیکر قوزجی حسن adları ile burasının kastedildiği şüphesizdir. Ferīdūn (3 ṣafer 941/13. VIII. 1534)'da geçen Ḳāz Gölü ile Maṭrāḳçī'da geçen bu Ḳāzlī Göl'ün Hafik-Zara arasında Todurga yakınındaki Todurga Göl olması mümkündür. Nitekim burası, Taeschner'in işaret ettiği üzere Sivās'tan Tebriz'e giden yol üzerinde Dudriago şeklinde XIV. yüzyılda Pegolotti tarafından da kaydedilmiştir[148]. Kâtip Çelebi'nin (bkz., s. 627, satır 24) bir önceki konaktan 5 saat uzaklıktaki Acısubaşı adı ile kaydettiği yer de burası olsa gerektir. Böylece Maṭrāḳçī (1533-36)'da geçen "Kazlı Göl"ün "Gazlı Göl" olması gerektiği de düşünülebilir. Sözü edilen bölgede bugün de Kuşcu ve Yapak adlı iki ayrı köy bulunmaktadır.

Maṭrāḳçī (1548-49), 36a : Eşikci Ḳayāsın geçüb Āyāş Yaylāsı اشکجی قیاسن کچوب ایاش ییلاسی

"fi 23 rebiyülāhır, sene (955/1. VI. 1548), mil 26."

"Mezkūr konak uzak olub, çimenlü konakdur. Amma mezkūr konağa gelince

[148] *Della Decima...*, tomo III, Continente la Pratica della Mercatura scritta da Francesco Balducci Pegolotti, Lisbone et Luca 1776, s. 9.

ziyade inişlü, yokuşlu, çamlu dağlar aşılur. Ḳuyūlūḥiṣār قیولو حصار ḳażāsına tābi yerlerdür. Arpa kırkara alındı."

Leunclavius (1548), 420, 50 : "Esekgi Caiasi"ndan sonra "Jailazi Papas", inişli, yokuşlu, "Cuiuhisar" suyu üzerinden, 26 mil.

Ayaş Yaylası adı, diğer kaynaklarımız arasında Koçhisar ve Akşar arasında bulunan dört konaktan birisi olarak sadece Kâtip Çelebi (s. 627, satır 26)'de geçmektedir. 4 ṣafer 941/14. VIII. 1534 tarihi ile Ferīdūn da "Kabūlīḥiṣār (Ḳuyūlūḥiṣār) muḳābelesinde Şahna Kayasına. Asıl ḳonāḳ Ösekci اوسکجی ḳayāsı idi, andan Şahna ḳayāsı idi. İki ḳonāḳ bir oldu. Ösekci ḳayāsına gelince Körboğa nām bir dağ aşılur..." demektedir ki böylece Ferīdūn'un kaydettiği Şahna Kayası ile Maṭrāḳçī (1548-49)'da geçen Şahna Çimeni'nin aynı yer olabileceği anlaşılmaktadır.

Maṭrāḳçī (1548-49), 36b : Şāhna çimeni der muḳābele-i Kōylūḥiṣār شاهنه چمنی در مقابلهٔ قویلو حصار

"fi 24 rebiyülāhır, sene (955/2. VI. 1548), mil 15."

"Mezkūr konak orta olub, konağa gelince inişlü, yokuşlu dağlar, tepeler ve dereler aşılur. Asker halkı ziyade muzayaka çekti. Ve bu konakda Marko Ali Bey مارقو علی بك 27 bin akçe zeamete çıktı. Arpa ellişere ve buğday otuzara alındı."

Leunclavius (1548), 422, 51 : "Cuilu-hisar" karşısında "Sahine Gemeni". Yol dağlık, tepelik ve dereli, 15 mil.

Bu yer, 4 ṣafer 941/14. VIII. 1534 tarihinde olmak üzere "Sulṭān Çimeni der muḳābele-i Kōylūḥiṣār" سلطان چمنی در مقابلهٔ قویلوحصار şeklinde resmi ile beraber Maṭrāḳçī'nın *Menāzil* (1533-36)'inde de geçmektedir. (bkz. varak 21a, üstde). Ayrıca burası "Şahna Çimen" adı ile Kâtip Çelebi (627, satır 26) tarafından da kaydedilmiştir.

Cumartesi, 5 ṣafer 941/15. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Akşār ṣaḥrāsında Mārlüm Çāyırı اقشهر صحراسنده مارلم چایری

Maṭrāḳçī (1533-36), 21a, ortada: Çeribaşı Köyü ḳurbünde ʿAẓīm Çāyırı چری باشی کویی قربنده عظیم چایری

Maṭrāḳçī (1548-49), 36b : Akşār ovasında çāyır اق شار اوه‌سنده چایر

"fi 25 rebiyülāhır, sene (955/3. VI. 1548), mil 8."

"Mezkūr konak yakın olub, vāsiʿ, çayırlu, çimenlü yerlerdür. Etrafı maʿmur köylerdür. Anadolu beylerbeyisi Ali Paşa (36b) gelüb şimalinden geçüb gitti. Arpa otuzara, buğday yirmibeşere alındı."

Leunclavius (1548), 452, 52 : Axar sahrası, 8 mil. Nüfusu kalabalık bir bölge içinde ovalık bir yol.

Kâtip Çelebi, 627, satır 26 : Akşār, اق شار, 4,5 saat.

H. Mustawfī, 183, satır I : Akşehir اق شهر

Ferīdūn, Maṭrāḳçī ve Leunclavius'un kayıtlarından bu menzilin Akşar ovasında, ya da bu günkü adı ile Enderes ovası yani Kelkit Irmağının yan kollarından birisi olan Enderes suyu ovasında olduğu tahmin edilebilmektedir. Ayrıca Kiepert haritasında dağlık bir bölgedeki Akşehirabad'da Enderes suyunun yan kollarından biri olan "Akşar Su" civarında bir Akşar köyü bulunmaktadır.

Pazar, 6 ṣafer 941/16. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Gümüş Değin ḳaryesinin çāyırı کوموش‌دکن قریه‌سنك چایری Suşehri'ne bağlı. "Aṣıl ḳōnāḳ Ezbider nām ḳaryenin çāyırı idi, iki ḳonāḳ bir oldu". Orada Çoban Emre'nin mezarı bulunmaktadır.

Maṭrāḳçī (1533-36), 21a, altda : Ḳarye'-i Bārū nām-ı قرية بارو نام
diğer Gümüş Teğin ديكر كومش تكن
Maṭrāḳçī (1548-49), 37a : Ḳarye'-i Bārū ile Çoban قرية بارو ايله چوبان
Emre ḳurbünde Ṣūṣārı امره قربنده صوشاری

"fi 26 rebiyülāhır, sene (955/4. VI. 1548), mil 8."

"Meẕkūr konak uzak olub, lâkin fezası hurrem, havası hoş-dem, vāsiʿ yerlerdür. Kemāḥ kazasına tābidür. Arpa ellişere alındı."

Leunclavius (1548), 422, 53 : Baruail köyü karşısında Susar. 26 mil. Ovalık fakat uzun yol üzerindedir.

Kâtip Çelebi, 627, 26 : Bārūdīkā? (Kiepert: Bardatchor) بارودیقا, 7,5 saat.

Taeschner'in de belirttiği üzere Ferīdūn, Maṭrāḳçī ve Leunclavius'da görülen Suşarı (Suşehri), şüphesiz bu gün bu adla bilinen ve Enderes ile aynı olan yer değildir. Suşehri bölgesi, Kiepert'e göre, Kelkit Irmağının çıktığı Ezbider suyu da içine almaktadır. Gene Kiepert'e göre orada Agvanis yakınında Suşarı (Suşehri) adlı bir yer daha bulunmaktadır. Bu Suşehri'nin yakınlarında Kelkit Irmağı'nın kaynaklarından birisi olan Çobanlısu'nun eteklerinde bulunan Çobanlı Tekke, şüphesiz, Çoban Emre mezarının bulunduğu türbe olacaktır.

Pazartesi, 7 ṣafer 941/17. VII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Kemāḥ tevābiʿinden Aḳtepe كماخ توابعندن اق دپه
Maṭrāḳçī (1533-36), 21b, üstde : Ḳabāḳlūca Ova قباقلوجه اوه
nam-ı diğer Aḳtepe نام ديكر اق دپه
Maṭrāḳçī (1548-49), 37a : Aḳtepe Yaylası اق دپه ييلاسی

"fi 27 rebiyülāhır, sene (955/5. VI. 1548), mil 26."

"Meẕkūr konak ziyade uzak olub, inişlü, yokuşlu, taşlu, çamlu dağlar aşılur ve bir ulu çay geçilür amma yolu vāsiʿ yerlerdür. Yolda iki yerden köprü geçilür. Arpa ellişere alındı."

Leunclavius (1548), 422, 54 : Aktepe Jailazi, arasıra ormanlık, sonra büyük bir su üzerinde iki köprü, bir ova, 26 mil.

Kâtip Çelebi, 627, satır 27 : İki konak adı: Yār Gāzī Pīnār, يار غازی بيكار 7,5 saat.
Çimen Yaylāsı, چمن ييلاسی 4 saat.

Ord. Prof. Dr. F. Taeschner, Aktepe diye bir yer bulunmadığını ifade ile bu yerin Kemah'a bağlı oluşundan, sefer yolunun yukarı Fırat üzerinden geçtiği sonucuna varmakta ve bu konağın Gercanis (Refahiye) civarında olduğunu tahmin etmektedir. I. Selīm'in 1514 rûznamesi, Gökseki; Kiepert ise Çobanlısu'nun bir kolu Çimensu adını vermektedir. 1578 rûznamesi de Orçil Deresi اورچل درەسی adı ile (bkz., *Nuṣretnāme*, 116a) aynı yeri kastetmektedir.

Salı, 8 ṣafer 941/18. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Kemāḥ tevābiʿinden Büyūk Yūrt كماخ توابعندن بيوك يورت
Maṭrāḳçī (1533-36), 21b, ortada: Yaṣṣı Çimen يصی چمن

Bir Antilop'un su içtiği nehir kenarında bir köy.

Maṭrāḳçī (1548-49), 37b : Büyūk Yūrdu geçüb بيوك يوردی كچوب
Yaṣṣı Çimen Yaylāsı يصی چمن ييلاسی

"fi 28 rebiyülāhır, sene (955/6. VI. 1548), mil 18"

"Meẕkūr konak uzak olub, konağa gelince sarp taşlu, inişlü, yokuşlu Çıplāḳ Yaylā'-dan, kar üzerinden aşılur. Otlu, sulu ve yer yer bataklu yerlerdür. Taraf-ı şimali

Bayburt, taraf-ı kıblesi Kemah'dur. Güzel yaylalardur. Arpa altmışara ve buğday otuzara alındı."

Leunclavius (1548), 422, 55 : "Buiuk Jurdi" geçip Jazigimen Jailazi.

Yüksek dağlardaki kar üzerinden Giblak Jailazi geçidine, 18 mil.

Kâtip Çelebi, 627, satır 4b : Yassı Çimen يصى چمن, 4,5 saat.

Yassı Çimen bilindiği üzere Anadolu Selçuklu Sultanı 'Alā'eddīn Keykūbād'ın 627/1230'da Harizmşah Celāleddīn'e karşı zafer kazandığı yerdir[149].

Çarşanba, 9 Safer 941/19. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Girmāne ? كرمانه

Maṭrāḳçī (1533-36), 21b, altda : Ḳaravīrān قره ويران

Nehir kenarında on evlik bir köy.

Maṭrāḳçī (1548-49), 37b : Ḳarye'-i Girmāne? قرية كرمانه

"fi 29 rebiyülāhır, sene (955/7. VI. 1548), mil 12."

"Meẕkūr konak miyāne olub, konağa gelince dere içinde gelinür. Konağa yakın yerde ziyade sarp inişlü, yokuşlu yerlerdür. Ve taşlu yerdür. Konaktan Erzingān görünür. Arpa ellişere alındı."

Leunclavius (1548), 422, 56 : Girmane köyü, 12 mil.

Ord. Prof. Dr. Taeschner, bu adın, Kiepert'in, Fırat'ın, kuzey kaynak derelerinden Karasu'nun bir kolu olan Çardaklısu ovasında gösterdiği Hermeri ile karşılaştırılabileceğini söylemektedir.

Perşenbe, 10 Safer 941/20. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 585 : Erzincān ارزنجان

Maṭrāḳçī (1533-36), 22a : Erzincān ارزنجان

Tam sayfa resim. Genellikle surları olan bir şehir. Ortasından nehir geçiyor. Sur dışında önde iki kubbeli küçük yapı dikkati çekiyor.

Maṭrāḳçī (1548-49), 38a : Erzingān önünde Develer ارزنكان اوكنده دوه لر

"fi gurre-i cemaziyelevvel, sene (955/8. VI. 1548), mil 12, oturak yevm: 2".

"Meẕkūr konak orta olub, konağa gelince inişlü vāsi' yerlerdür. Deve yağlanmak için iki gün oturak olundu. Arpa, yirmişere alındı."

Leunclavius (1548), 422, 57 : Erzingian şehri, 12 mil.

Önünde bir çayır bulunmaktadır. Dağdan geniş bir yolla gelinir.

Böylece Maṭrāḳçī'nın ikinci eseri sayesinde Osmanlı ordusunun 1533-36 ve 1548-49 seferleri sırasında Sivas ve Erzincan arasında geçtiği yerleri açık olarak tespit etmemiz mümkün olmaktadır. Gerçekten Leunclavius'a dayanarak bu yolu doğru şekilde tahmin etmiş olan Taeschner 'in de belirttiği üzere Sivas'dan Koçhisar (Hafik)'a kadar Kızıl Irmak vadisinde yürünmüştür. Sonra Kelkit Irmağının nehirli bölgesindeki dağ üzerinden ve daha sonra Habeş suyu vadisinden Akşar ovasındaki Enderes suyu vadisine geçilmiştir. Buradan Suşehri'ne kadar Ezbider suyu vadisinden, daha sonra Kelkit'in kollarından birisi olan Gercanissu (Çobanlısu) vadisinden ve nihayet Kelkit, Yeşil Irmak ve Fırat'ın kaynaklarının bölündüğü bölgeden, yani Yukarı Fırat'ın kuzey kollarından Karasu'nun bir kolu olan Çardaklısu vadisinden Erzincan'a ulaşılmıştır.

[149] Krş. H. W. Duda, *Die Seltschukengeschichte des Ibn Bībī*, Kopenhagen 1959, s. 166 vdd.; H. L. Gottschalk, *Der Bericht... über die Schlacht von Jasycimen*, Festschrift Duda, WZKM, 56, 1960, ss. 55-67, spez. 62 vdd.

Cuma, 11 Safer 941/21. VIIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Dinlenme.
Maṭrāḳçī (1548-49), 38a : Oturak: yevm 2.
Leunclavius (1548), 422 : Dinlenme : 2 gün.

Cumartesi, 12 ṣafer 941/22. VIII. 1534

Pazar, 13 ṣafer 941/23. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Geçitler ağzında Çubuḳ Yürdu كچتلر اغزنده چبوق يوردى
Maṭrāḳçī (1533-36), 22b, ortada : Çubūḳ Bōğaz چبوق بوغز
Maṭrāḳçī (1548-49), 40a : Çubūḳ ovasında çāyır, Fırāt kenarında چبوق اوەسنده چاير فرات كنارنده

"fi 3 cemaziyelevvel, sene (955/10. VI. 1548), mil 12."

"Meẕkūr konak orta olub, konağa gelince vāsi' yerlerdür. Ḳızılbāş'tan iki nefer ulus melikin getirdiler. Arpa ellişere idi ama hiç ele girmez idi."

Leunclavius (1548), 423, 58 : Zubic-ova, Fırat suyu yanında, 12 mil.

Pazartesi, 14 ṣafer 941/24. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Zerūn? (Zerven?) Ḫānı زرون خانى
Maṭrāḳçī (1533-36), 22b, altda : Derbend-i Ṣubḥa (Cibice) Ḫānı دربند صبحه (جبجه) خانى
Maṭrāḳçī (1548-49), 40b, : Ṣubḥa Ḫānı geçüb yayla صبحه خانى كچوب يايلا

"fi 4 cemaziyelevvel, sene (955/11. VI. 1548), mil 18."

"Meẕkūr konak uzak olub, konak yeri asıl Ḫān idi, geçilüb yayla başında boğazda konuldu. Konağa gelince ziyade, inişlü, yokuşlu dar yerlerdür. Zahmet çekildi ve çok develer, atlar kaldı. Konak yeri, çayırlu, çimenlü yerdür. Uzak konakdur. Bu konakta Ulama kethüdası Erzurum'dan geldi. Arpa otuzbeşe alındı."

Leunclavius (1548), 423, 59 : Jaila, yüksek dağ ve dar vadilerden açık bir alana, 28 mil.

I. Selīm'in 1514 rûznamesinde bu yere "Cîce Gedüği, Zerūn Ḫānî ḳōnāğına" denilmektedir[150]. Erzincan ovasındaki dağdan çıkan Karasu'daki boğazın adını, Kiepert de, Djibidje Boghaz şeklinde kaydetmektedir.

Salı, 15 ṣafer 941/25. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Ḳarye'-i Ḳarṣ قرية قرص
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Maṭrāḳçī (1548-49), 41a : Ḳārḳın Ḫānı önünde çāyır قارقن خانى اوكنده چاير

"fi 5 cemaziyelevvel, sene (955/12. VI. 1548), mil 8".

"Meẕkūr konak dahi yakın olub, konağa gelince inişten inilür. Konak yeri vāsi' çayırlu yerdür. Arpa otuzbeşe alındı."

Leunclavius (1548), 423, 60 : Karkin Han, 8 mil.

Burası, Kiepert'de Fırat yakınında "Kargın", "Karguen", "Karghan", Türkçe haritada Karhil, 1514 rûznamesinde Kāğızmān şeklinde geçmektedir. Kâtip Çelebi'ye göre ise bu yerin adı Aḳdeğirmen'dir.

Çarşanba, 16 Safer 941/26. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Māmā Ḫātūn Ḫānı'ndan berüde Ḫūybār nām ḫarāb ḳal'a. ماماخاتون خانندن برودە خويبار نام خراب قلعه
Maṭrāḳçī (1533-36), 23a, üstde : Tercān'ı geçüb Ḳal'a'-i Ḫūbān ترجانى كچوب قلعهٔ خوبان

[150] Bkz. Ferīdūn, *Münşeat*, I, 400.

Maṭrāḳçī (1533-36), 23a, ortada: Māmā Ḫātūn ماما خاتون
Ovada büyük bir bina. Ḫān.

Maṭrāḳçī (1548-49), 41b : Kalʿa'-i Ḫūbnār altında قلعهٔ خوبنار التنده
Ḳaraṣū üstünde Çāyır ki قره صو اوستنده چايركه
ṣaḥrā-i Tercān'dır صحراء ترجاندر

"fi 6 cemaziyelevvel, sene (955/13. VI. 1548), mil 8."

"Meẕkūr konak gayet yakın olub, konağa gelince vāsiʿ yerlerdür. Kötür (كتور) dimek ile maruf ḳaryenin önünde Fırat köprüsü geçilür. Ramazanoğlu Pīrī Bey, yolda giderken el öptü. Kızılbaş'tan bir korucu قورجى dahi geldi. Arpa yirmibeşere alındı."

Leunclavius (1548), 423, 61 : Kelai Hubnar, Giutur köyünün karşısında, Fırat üzerinde bir köprüden geçilir. Konak, Karasu çayırındadır.

Kâtip Çelebi, 627, satır 4 vd. : Māmā Ḫātūn, Akdeğirmen'den 5,5 saat.

1514 rûznamesinde "Māmā Ḫātūn Ḫānī geçilince" denilmektedir. Kiepert haritasında Māmā Ḫātūn yakınındaki kale harabesi, Köroğlu kalesi olarak yazılı bulunmaktadır. Maṭrāḳçī'nın resminde Tercan adı, dağda bulunan bir kalenin yanındadır ki, bu, şüphesiz Ḫūbnār harabeleri olacaktır. Māmā Ḫātūn adı ise, ovadaki hanın yanındadır.

Perşenbe, 17 ṣafer 941/27. VIII. 1534
Cuma, 18 ṣafer 941/28. VIII. 1534
Cumartesi, 19 ṣafer 941/29. VIII. 1534
Pazar, 20 ṣafer 941/30. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Dinlenme.

Pazartesi, 21 ṣafer 941/31. VIII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Hareket.

Salı, 22 ṣafer 941/1. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, 586 : Penek پنك
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Maṭrāḳçī (1548-49), 41b : Penek Yaylası پنك يايلاسى

"fi 7 cemaziyelevvel, sene (955/14. VI. 1548), mil 18."

"Meẕkūr konak uzacık olub, konağa gelince Māmā Ḫātūn Ḫānī geçildiğinden sonra ziyade iniş̧lü, yokuş̧lu uzak konakdur. Penek adlı karye önünde konuldu. Arpa kırkara alındı."

Leunclavius (1548), 423, 62 : Peik Jaila. Mama Hatun Kervansarayı geçiliyor. Sonra dağ üzerinden yol devam ediyor. 28 mil.

Kâtip Çelebi, 627, satır 4 vd. : Penek, پناك, 4,5 saat.

ʿĀlī, *Nusretname* (1578) : Penek Beli پنك بلى

1514 rûznamesinde geçen ikinci bir ara menzil, Eskidere ya da Eşkinci, Penek'in takriben 6 km. güneybatısındadır. Ferīdūn, ayrıca Eskidere'nin, Fatih Mehmed'in Uzun Hasan ile savaşarak onu yendiği yer olduğunu belirtmektedir.

Çarşanba, 23 ṣafer 941/2. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Ḫilis خلس
Maṭrāḳçī (1533-36), 23a, altda : Cinis جنس

Biraz aşağıda birleşen iki dere arasında altı ev görünmektedir.

Maṭrāḳçī (1548-49), 42a : Ḳarye'-i Çinīz altında çāyır قریهٔ چنیز آلتنده چایر

"fi 8 cemaziyelevvel, sene (955/15. VI. 1548), mil 18."

"Meẕkūr konak uzak olub, konağa gelince ṣa'b yokuşlar ve inişler aşılub ziyade zahmet çekildi. Yolda Erzurum Beylerbeyliğinden ma'zūl olan Ali Paşa sağ tarafta ve Bozok Sancağı Beyi İsa Bey alayların bağlayub kendüleri piyade olub el öptüler. Ve konduklarından sonra Elkas Mirza gelüb, paşalar ile at üstünde buluştular. Arpa yirmibeşere alındı."

Leunclavius (1548), 423, 63 : Zenzis köyü, dağ üzerinden, inişli, yokuşlu. 18 mil.

Kâtip Çelebi, 627, satır 4 vd. : Ḫinis خنس , 5 saat.

Ālī, *Nuṣretnāme* (1578) : Cinīs جنیس

Kiepert haritalarında Karasu'nun kollarından biri olan "Djinis Su" yakınında "Djinis", ya da "Dschunis" şeklindedir.

Perşenbe, 24 ṣafer 941/3. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Çermik چرمك

Maṭrāḳçī (1533-36), 23b, üstde : Ilīca-i Erzurūm الیجهٔ ارزروم

Maṭrāḳçī (1548-49), 42a : Ḳal'a-i Erzurum ṣaḥrāsında Ilīca nam-ı diğer Çermik قلعهٔ ارزروم صحراسنده الیجه نام دیکر چرمك

"fi 9 cemaziyelevvel, sene (955/16. VI. 1548), mil 16, oturak yevm 6".

"Meẕkūr konak uzacık olub ve konağa gelince Elkas Mirza'yı Yeniçeri Ağası Yeniçeriler ile istikbal itdüler (42a) ve önüne düşüb padişah otağ-ı humayûnununa ilettiler. Ve konağa gelince vāsi' sulu, çayırlu yerlerdür. Konak dahi hemcünan çayırlu yerdür. Arpa kırkara alındı."

Leunclavius (1548), 423, 64 : "Artzrum" şehri ovasında "Ilicie", sıcak sular. 16 mil. Ordu burada 6 gün kalmıştır.

Kâtip Çelebi, 627, aynı satır : Īlīca الیجه, 4 saat.

Cuma, 25 ṣafer 941/4. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Dinlenme.

Cumartesi, 26 ṣafer 941/5. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, 586 : Erzen el-Rūm ḳal'ası geçīlüb ارزن الروم قلعه‌سی کچیلوب

Maṭrāḳçī (1533-36), 23b, ortada: Erzurūm'u geçüb Boğāz ارزروی کچوب بوغاز

Surları olan bir şehir içinde ara surlar ve bir nehir görülüyor. Ovanın aşağısında da bir nehir bulunmaktadır.

Maṭrāḳçī (1548-49), 50a : Yamān Künbed der nezd-i Ḳal'a-i Erzurūm یمان کونبد در نزد قلعهٔ ارزروم

"fi 16 cemaziyelevvel, sene (955/23. VI. 1548), mil 6, oturak yevm 1".

"Meẕkūr konağa gelürken Trabūzōn beyi Şirvānzade marīz olmağın araba ile gelüb, el öpüb icazet ile Trabūzōn'a gitti. Ve Kızılbaş canibinden mutāba'at ile gelen Bünyad el urub ve zikrolan konakta bir gün oturak oldular. Arpa yirmibeşere alındı."

Leunclavius (1548), 423, 65 : Artzrum şehri karşısı, 6 mil.

Böylece Ord. Prof. Dr. Taeschner'in de belirttiği üzere, anlaşılmaktadır ki Erzincan'dan Erzurum'a Fırat'ın kuzey kaynak kollarından Karasu boyunca Erzincan ovasını geçerek değil, dağ üzerindeki "hatt-ı ictima"dan Kargın'a, oradan Kötür yakınındaki köprüye (Kiepert: Kuttur Köprü), daha sonra da Tercan bölgesinde Māmā Ḫātūn'un bulunduğu yerde Karasu'nun bir kolu olan Tuzlasu yakınındaki Huybar (Hubnar) kalesi harabelerine gelinmiş, oradan da Erzurum yakınındaki Ilıca'ya varılmıştır.

H. Mustawfī (s. 183, satır 14) Erzurum'dan Erzincan'a doğru ilk konak olarak Ilıca (الجه) adını vermekte ve burasının Tercan'a ait olduğunu söylemektedir.

Pazar, 27 ṣafer 941/6. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Ḥasan Ḳal'ası حسن قلعه‌سی
Maṭrāḳçī (1533-36), 23b, altda : Pāsin Ovası پاسن اوه‌سی
Maṭrāḳçī (1548-49), 50a : Deveboynubelin aşub دوه بوینی بلن اشوب
Pāsinovasında Uzun Aḥmed پاسن اوه‌سنده اوزون احمد
Ḫānı ḳurbünde çāyır. خانی قربنده چایر

"fi 18 cemaziyelevvel, sene (955/25. VI. 1548), mil 15".
Mezkūr konak orta konak olub, konağa gelince vāsi' yerlerdür. Arpanın kilesi onbeşere alındı."

Leunclavius (1548), 423, 66 : Uzun Ahmet Han Caraunserai. Deueboinbello üzerindeki yolda Pazin-ova, 15 mil.

Maṭrāḳçī (1548-49), 50b : Ḥasan Ḳal'asından geçüb çāyır حسن قلعه‌سندن کچوب چایر
"fi 19 cemaziyelevvel, sene (955/26. VI. 1548), mil 12."
"Mezkūr konak orta olub, konağa Būlāmāc'ı (بولاماجی) ve Hasan Ḳal'asın geçüb ḳarye-i Ālāṣaḳāl (الاصقال) önünde çayır, vāsi' yerlerdür. Ol gün Rüstem Paşa ḥażretleri alaya gelmedi. Arpa yirmidördere alındı."

Maṭrāḳçī (1548-49), 50b : Çoban köprüsün geçüb çāyır چوبان کوپروسن کچوب چایر
"fi 20 cemaziyelevvel, sene (955/27. VI. 1548), mil 15."
"Mezkūr konak miyāne olub, konağa gelince vāsi' yerlerdür. Çoban Köprüsü suyu geçilüb konuldu. Zikrolan konakda Pāsīn Sancağı Bey'i ve Oltu Sancağı Bey'i bazı Gürcü beyleri ile el öptüler. Ve mezkūr konak yeri çayırlu, çimenlü yerlerdür. Arpa yirmidördere alındı."

Leunclavius (1548), 423, 67 : Castel Bolamagi geçince El-ezkel köyü ve Giaklandere'yi geçince Hasan Castel önü, 16 mil.

Pazartesi, 28 ṣafer 941/7. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Arāṣ ṣuyunda Çoban Köprüsü اراص صوینده چوبان کوپروسی
Maṭrāḳçī (1533-36), 24a, üstde : Çoban Köprüsü چوبان کوپروسی
Leunclavius (1548), 423, 68 : Zuban Zuprisi, 15 mil.

Salı, 29 ṣafer 941/8. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Ālāgöz الا کوز
Maṭrāḳçī (1533-36), 24a, ortada: Derbend-i Ālāgöz دربند آلاکوز
Maṭrāḳçī (1548-49), 51a : Ālāgöz derbend ağzında آلاکوز دربند اغزنده
"fi 21 cemaziyelevvel, sene (955/28. VI. 1548), mil 18, oturak yevm 1".
"Mezkūr konak uzak olub, konağa gelince ziyade inişlü, yokuşlu, dereler, tepeler aşılur, bataklu yerlerdür. Ve bu konakta çok yağmur yağub ziyade balçık oldu. Ol ecilden bir gün oturak olundu. Arpa kırkara alındı".

Leunclavius (1548), 425, 69 : Alagius Derbent Ağzı, 18 mil.
Kötü hava yüzünden bir gün dinlenme.

Çarşanba, 30 ṣafer 941/9. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Īmān Ḳayāsı ایمان قیاسی
Maṭrāḳçī (1533-36), 24a, altda : Ḳızlar Ḳal'ası قزلر قلعه‌سی
Dağlar üzerinde büyük bir kale.

Maṭrāḳçī (1548-49), 51a : Ālāgöz derbendün الاكوز دربندن
aşub İma Kayası اشوب ايما قياسى

"fi 23 cemaziyelevvel, sene (955/30. VI. 1548), mil 12."

"Meẕkūr konak orta olub, konağa gelince ziyade inişlü, yokuşlu ve bataklu yerlerdür. Ve konak yeri sulu ve çayırlu yerdür. Ve önündeki taşlu dağda yaban keçileri çoğdu. Alay Beyi Doğancı Veli'ye sancak sadaka olundu (51a) ve Kızılbaş'tan başlar geldi. Arpa ellişere alındı."

Leunclavius (1548), 424, 70 : "Alagius derbent" ağzında İma Caiasi, 16 mil.

Maṭrāḳçī (1533-36)'nın kaydettiği Ḳızlar Ḳal'ası'nın Alagöz'ün güneydoğusunda bulunan Ḳızlar dağında olması mümkündür.

Perşenbe, I rebiyülevvel 941/10. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, 586 : Aydın Ḳaryesi آيدين قريەسى
Maṭrāḳçī (1533-36), 24b, üstde : Aydınbeylü آيدين بكلو
Maṭrāḳçī (1548-49), 51b : Ṣārmūsāḳlı ovasın geçüb صارموساقلى اوەسن كچوب
Derbend Ağzı دربند اغزى

"fi 24 cemaziyelevvel, sene (955/1. VII. 1548), mil 6."

"Meẕkūr konak ḳarīb olub, vāsi' ve çayırlu, çimenlü yerlerdür. Paşa ile Anadolu Beylerbeyisi ilerü varub, konak yerün gördüler ve hem Çengi oğulları چنكى اوغوللرى silāḥdār oldular. Arpa ellişere alındı."

Leunclavius (1548), 424, 71 : "Sarmasik" ovası yolu ile Derbent Agiz, 6 mil.

Maṭrāḳçī (1548-49), 51b : Derbend içinden Çöllügöl (Çillov gölü) ile Ḳal'a'-i Gildād (Güldād) ve Ḳanāre deresin aşub Kösedağ muḳābelesinde serḥadd-i Ḳızılbaş olan Eleşkird ovası

دربند ايچندن چللوكول ايله قلعهٔ كلداد و قناره دەسن اشوب كوسه طاغ مقابلەسنده سرحد قزل باش ارلان الشكيرد اوه سى

"fi 25 cemaziyelevvel, sene (955/2. VII. 1548), mil 18."

"Meẕkūr konak uzak olub, konağa gelince ṣa'b derbend ve ziyade inişlü, yokuşlu, taşlu yerlerdür. Asker halkı, hayli (51b) zahmet çekti. Asıl konak yeri Ḳal'a'-i Gildād önünde Ḳanāre deresi idi, geçilüb Eleşkird ovasında konuldu. Otlu, sulu yerlerdür. Meḥmed Ḫān oğlu el öptü. Dahi Pāsin Sancağı Beyi ile Ḳarṣ'ı tamir etmeğe gönderildi. Konağın taraf-ı şimali Kösedağ'dır. Arpa ellişere alındı."

Leunclavius (1548), 424, 72 : "Gielbugiul" gölü "Gieldad" ḳal'ası ve "Kenara-derezi" geçildikten sonra "Ilesgier dauazi" (Eleşkird ovası), 18 mil. Konak yeri, "Kenara" suyu yanında "Gieldad kelea"da olduğu halde geçilmiştir.

Cuma, 2 rebiyülevvel, 941/11. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 586 : Furāt Kenārı فرات كنارى
Maṭrāḳçī (1533-36), 24b, altda : Ser-i Āb-ı Gūr (Kür) سراب كور
Maṭrāḳçī (1548-49), 52 a : Āb-ı Fırāt'ı geçüb Ṣırt ovası اب فراتى كچوب صرت اوه سى

"fi 26 cemaziyelevvel, sene (955/3. VII. 1548), mil 26."

"Meẕkūr konak uzak olub, konağa gelince vāsi' yerlerdür. Pāsin ovası suyu ile Āb-ı Fırāt'ı geçüb Ṣırt (صرت) üzerinde konuldu. Zikrolan konakta yirmi, otuz nefer Kızılbaş gelüb mutabaat itdüler. Bu konağa gelirken ağırlık ileri koyverilmeyüb ard'da kalub Rumeli ve Anadolu alayların gösterdiler. Arpa altmışara alındı.

Leunclavius (1548), 424, 73 : Paszin-ova" suyu ile "Furat" üzerinde "Siret" suyu yanındaki yer, 26 mil.

Maṭrāḳçī (1548-49)'nın belirttiği üzere, "Siret" suyu yanında değil, Pasin ovası suyu ile Fırat geçildikten sonra Ṣırt üzerinde konulmuştur. Bahis konusu konak, Taesch-

ner'in de belirttiği üzere, Fırat'ın güney kaynaklarından Murad suyu civarında bu günkü Karaköse (Ağrı) yakınlarında bir yer olabilir.

Cumartesi, 3 rebiyülevvel 941/12. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Fırāt kenārında bir maḥal فرات كنارنده بر محل
Maṭrāḳçī (1533-36), 25a, üstde : Ḥamīd Ḳalʿa حميد قلعه

Yüksek olmıyan bir dağ üzerinde büyük bir kale.

Maṭrāḳçī (1548-49), 52a : Çubuğa varmadan dağ dibinde Başsuz Künbed چبوغه وارمدين داغ دبنده باشسوز كنبد

"fi 27 cemaziyelevvel, sene (955/4. VII. 1548), mil 6.

"Meẕkūr konak yakın olub, bu konakta Ḥācı Bey adamlarından bir nice kimesneler mütabaʿat ile geldiler. Arpa ellibeşere alındı."

Leunclavius (1548), 424, 74 : Bas-susgiend köyü, 6 mil.

Ord. Prof. Dr. Taeschner, Maṭrāḳçī'nın birinci eserinde geçen Ḥamid (حميد)'in, حير şeklinde düzeltilebileceğini, bunun da muhtemelen Karaköse'nin güneyindeki Hamūr ile birleştirilebileceğini söylemektedir.

Pazar, 4 rebiyülevvel 941/13. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Çubuḳlū ḳaryesi چبقلو قريه‌سى
Maṭrāḳçī (1533-36), 25a, ortada: Çubuḳ چبق
Maṭrāḳçī (1548-49), 52b : Çubuğu geçüb Ḳaraca ḳalʿa altında Süleymān Künbedi چبوغى كچوب قره‌جه قلعه التنده سليمان كنبدى

"fi 28 cemaziyelevvel, sene (955/5. VII. 1548), mil 12."

"Meẕkūr konak orta olub, konağa gelince ziyade inişlü, yokuşlu dereler, tepeler aşılur. Asker halkı hayli müzayaka çekti. Çayırlu, çimenlü yerdür ammā suyu uzakdur. Arpa kırkbeşere alındı."

Leunclavius (1548), 424, 75 : "Zibuc-dere" üzerinden "Caratze" kalesi, 12 mil. Yol, çok inişli, yokuşludur.

Murad suyu'nun uzağında Tutak'dan aşağı inerken Malazgirt yolu üzerinde Karaca adlı bir yer bulunmaktadır. Yolun, buraya kadar Murad suyunu takip ettiği, daha sonra dağ üzerinden Çakırbeyli'ye doğru gidildiği anlaşılmaktadır.

Pazartesi, 5 rebiyülevvel 941/14. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Çaḳīr Bey Ḳaryesi چقير بك قريه‌سى
Maṭrāḳçī (1533-36), 25a, altda : Çaḳīrbeylü چقير بكلو
Maṭrāḳçī (1548-49), 52b : Şeyḫ-i Rūm Tekkesini geçüb Ḳarye-i Çaḳīrbeylü شيخ روم تكه‌سنى كچوب قريهٔ چقير بكلو

"fi 29 cemaziyelevvel, sene (955/6. VII. 1548), mil 17" (52b).

"Meẕkūr konak uzak olub, konağa gelince ziyade inişlü, yokuşlu dereler ve tepeler aşılur. Konak yeri sulu, çayırlu yerdür. Arpa ellişere ve un otuzara alındı."

Leunclavius (1548), 424, 76 : "Scheich Rum Tegie" tekkesini geçince "Zakerbenglu" köyü, 17 mil.

Çakırbey (li), Patnos'un kuzey-doğusunda bulunmaktadır.

Salı, 6 rebiyülevvel, 941/15. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Ağı Ḳaryesi اغى قريه‌سى
Maṭrāḳçī (1533-36), 25b, üstde : Ḳaryeʾ-i Ağı قريهٔ اغى

Göl kenarında yedi evlik bir köy ve Erciş yönüne giden bir nehir görülüyor.

Maṭrāḳçī (1548-49), 53a : Ḳarye'-i Ağı altında çāyır قرية اغى التنده چاير

"fi gurre-i cemaziyelāhır, sene (955/8. VI. 1548), mil 24."

"Meẕkūr konak ziyade uzak olub, dereler, tepeler aşılur. Konak yeri ziyade çimenlü sulu, çayırlu yerdür. Mutabaʿat iden Bünyād Bey'e tābi yerlerdür. Elkas ile Karaman ve Maraş ve Rum ve Diyarbekir serdarları ilgāra gönderildi. Arpa altmışara alındı."

Leunclavius (1548), 424, 77: Aki Köyü, 24 mil. Tepeler (höyükler) ve mezarlar geçilir. Burasının, Çakırbey ve Erciş arasında bulunduğu anlaşılmaktadır.

Çarşanba, 7 rebiyülevvel 941/16. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Ercīş Ḳalʿası ارجيش قلعەسى

Maṭrāḳçī (1533-36), 25b, ortada: Ḳalʿa-i Ercīş قلعهٔ ارجيش

Göl kenarında ortasından bir nehir geçen sağlam surlu bir şehir. Göldeki adada kule gibi bir bina dikkati çekiyor.

Maṭrāḳçī (1548-49), 53a: Ḳalʿa-i Ercīş önünde çāyır قلعهٔ ارجيش اوكنده چاير

"fi 2 cemaziyelāhır, sene (955/9. VI. 1548), mil 20, oturak yevm 4".

"Meẕkūr konak uzak olub, konağa gelince çayırlu (53a), sulu, bataklu yerlerdür. Yolda Büyüksu geçilüb konuldu. Bu konakda Ulama'ya Van ḳalʿası muhasarasına gitmeğe emrolundu. Ve dört gün oturak olundu. Ve ẓaḫīre arpası onikişere verilüb, orduda seksenere alındı."

Leunclavius (1548), 428, 78 : Ergiz kalesi, 20 mil. Orman içinden ve Begius Suyu'ndan geçildikten sonra 4 gün dinlenme.

Ord. Prof. Dr. F. Taeschner'in de belirttiği üzere H. Mustawfī (s. 183, satır 10 vdd.) Erciş-Erzurum arasındaki konak isimlerini Erciş'ten itibaren Malazgirt-Hınıs (خنوس) - Aḳ Aḳtan (آق آقتن) geçidi-Pasin ve Erzurum olarak vermektedir ki bu, şüphesiz ʿIrāḳeyn ve 1548-49 seferleri yolunun batısına düşen ayrı bir yoldur.

Perşenbe, 8 rebiyülevvel 941/17. IX. 1534 (151)

Cuma, 9 rebiyülevvel, 941/18. IX. 1534

Cumartesi, 10 rebiyülevvel, 941/19. IX. 1534

Pazar, 11 rebiyülevvel 941/20. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Dinlenme.

Pazartesi, 12 rebiyülevvel 941/21. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Tebrīz'e hareket.

Salı, 13 rebiyülevvel 941/22. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Bendimāhī ḳaryesi بندماهى قريەسى

Maṭrāḳçī (1533-36), 26a : Bendimāhī بندماهى

Nehir kenarındaki çayırda evler, göl kenarında kaleye benziyen binalar.

Maṭrāḳçī (1548-49), 66a : Ḳaradere köprüsün geçüb Ḳarye-i Bendimāhī قره‌دره كوپروسك كچوب قريهٔ بندماهى

"fi 7 cemaziyelāhır, sene (955/14. VI. 1548), mil 16."

"Meẕkūr konağa gelince yolda bir ṣaʿb çukur içinde Ṭaşlūdere (طشلو دره) köprüsü geçilüb konağa gelince vāsiʿ taşlu yerlerdür. Asker halkına toz ziyade zahmet eyledi (66a). Uzak konakdur. Konak yeri çayırlu, sulu yerdür. Amma suları şūredür. Arpa seksenere alındı."

151 Ferīdūn, 7 rebiyülevvel Çarşanba'dan sonra Perşenbe'yi atlayarak 8 rebiyülevveli Cuma olarak kaydetmiştir. Böylece Taeschner'in de işaret ettiği üzere, "19 rebiyülevvel Pazartesi", 18 rebiyülevvel gösterilmiş, sonra 19 rebiyülevvel çıkarılarak "20 rebiyülevvel Salı" şeklinde devam edilmek suretiyle karışıklık düzeltilmiştir.

Leunclavius (1548-49), 524, 79 : Bende-mahi köyü, 16 mil. Yolda Caradere üzerindeki taş köprü geçilir, sonra göl kenarında "Wan" şehri.

Kâtip Çelebi, 428, satır 13 : Bendimāhī بندماهی, 8 saat.

Kâtip Çelebi, ayrıca (bkz., 442, satır 21) Erciş ve Bendimāhī arasında her iki taraftan da 2 saat uzaklıkta Karaköy konağının adını verir. Bendimāhī, bugünkü Muradiye'nin karşısında aynı adı taşıyan nehrin batı kıyısındadır.

Çarşanba, 14 rebiyülevvel 941/23. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Ḳaradere nām derbend قره‌دره نام دربند

Maṭrāḳçī (1533-36), 26b, üstde : Dücumā derbendin aşub دوجما دربندن اشوب
Ḳaradere ağzı قره‌دره اغزی

İki dağ, aralarında dar bir geçit ve geçitde nehir üzerinde bir köprü görülmektedir.

Maṭrāḳçī (1548-49), 66b : Bendimāhī ṣūyun aşūb بندماهی صویك اشوب
Ḥacı 'Alī köyü ovasında çāyır حاجی علی کوی اوه‌سنده چایر

"fi 8 cemaziyelāhır, sene (955/15. VI. 1548), mil 16."

"Meẕkūr konak uzak olub taşlu, derbendlü; aşılub hayli müzayaka çekildi. Konak yeri, ziyade otlu, sulu, bataklu yerlerdür. Arpa seksenere alındı."

Leunclavius (1548), 425, 80 : "Hami-Alem" köyü ovası, 16 mil.

Yolda "Bendemah" suyu üzerinden ve kayalık dar geçitlerden geçilir.

Görüldüğü üzere Maṭrāḳçī (1548-49)'da geçen Hacı Ali köyü, Leunclavius'da "Hami-Alem" şeklini almıştır.

Maṭrāḳçī (1548-49), belki de ondan nakleden Leunclavius'da diğer kaynaklarımızda bulunmayan bir konak adı daha geçmektedir ki o da şudur:

Maṭrāḳçī (1548-49), 66b : Ḳaṣaba'-i Nevşār nam-ı diğer قصبهٔ نوشار نام دیکر
Minarelüköy ovasın geçüb منارلو کوی اوه‌سن کچوب
Ḳaradere ağzında قره دره اغزنده

"fi 9 cemaziyelāhır, sene 955/16. VI. 1548, mil 12."

"Meẕkūr konağa gelince çayırlu, çimenlü yerlerdür. Suyu gölden ve pınarlardan aldılar. Diyarbekir beyleri ile Ekrād beyleri bu konaklda el öptüler. Arpa yetmişbeşere alındı."

Leunclavius (1548), 425, 81 : "Cara-derbend" deresi geçidinden girilir, yolda "Nusar" adlı ve bir minareli bir köyün önünden geçilir, 12 mil.

Sözü geçen Nevşār konağını, Bendimāhī'den 3 saat uzaklıkta olarak ve Nevşehir şeklinde Kâtip Çelebi (s. 428, satır 13) de vermektedir.

Perşenbe, 5 rebiyülevvel 941/24. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Sökmen سوکمن

Maṭrāḳçī (1533-36), 26b, ortada: Seğmen ova سکمن اوه

Maṭrāḳçī (1548-49), 67a : Ḳaraderbendin ve Seğmenābād قره دربندن وسکمن اباد
derbendin aşub Seğmenābād'da çāyır دربندن اشوب سکمن ابادده چایر

"fi 10 cemaziyelāhır, sene (955/17. VI. 1548), mil 24, oturak yevm 1".

"Meẕkūr konağa gelince zikrolan Ḳaradere derbendin ziyade taşlu ve sarp ve dar yerlerdür. Halkın atları ve develeri ṣıḳılmādan صقلمادن zebūn olub hayli muzayaka çektiler. Asıl konak Ḳaradere köprüsü başı idi. Anda konulmayub Seğmenābād'a konuldu. Arpa yetmişere ve un yüzere alındı. Ve bir gün oturak olundu."

Leunclavius (1548), 425, 82 : Segmin-abad, 24 mil. Yolda "Cara-deruent" üzerinden ve Cara-dere suyu köprüsü yanındaki bir yerden geçilir.

Kâtip Çelebi, 428, satır 13 : Seğmānābād سكمان اباد

Ferīdūn ve Maṭrāḳçī (1533-36)'da bundan sonraki konak Ḫōy'dur. Ancak Maṭrāḳçī (1548-49) ve Leunclavius'da Ḫōy'dan önce bir konak adı daha bulunmaktadır ki o da şudur:

Maṭrāḳçī (1548-49), 67a : Zikrolan Seğmenābād'ın ucunda dağ dibi ذكر اولان سكن ابادك اوجنده داغ دبى

"fi 12 cemaziyelāhır, sene (955/19. VI. 1548), mil 8".

"Meẕkūr konak yakın olub, vāsiʿ ova yerde konuldu. Asıl konak Ḫōy idi. Uzak olmağın varılmadı. Arpa seksene alındı (67a)".

Leunclavius (1548), 425, 83 : "Segmin-abad"ın ucunda bir orman, 8 mil.

Kâtip Çelebi burasının, Hoy yakınında bir "nahiye" olduğunu söylemekte, H. Mustawfī (s. 183, satır 9) "Sökmenābād" şeklinde kaydederek, Hoy'dan "6 farsang" olduğunu belirtmektedir. Ord. Prof. Dr. Taeschner'in de belirttiği üzere burası, bu gün İran hudutları içinde olmalıdır.

Cuma, 16 rebiyülevvel 941/25. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Ḫōy خوى

Maṭrāḳçī (1533-36), 26b, altda : Destedereyi aşūb Ḫōy دسده دره‌يى اشوب خوى

Sur'u olan bir şehir. Simetrik olarak sıralanmış selvi ağaçları dikkati çekiyor.

Maṭrāḳçī (1548-49), 67b : Ḳaṣaba'-i Ḫōy ḳurbünde Ḳarye-i Zīve قصبهٔ خوى قربنده قريهٔ زيوه

"fi 13 cemaziyelāhır, (sene 955/20. VI. 1549), mil 16."

"Meẕkūr konağa gelince ṣaʿb dere içinden geçilür. Asker dağlar ve derelerden geçmekle hayli müzayaka çektiler. Arpa seksene alındı".

Leunclavius (1548), 425, 84 : "Hoi" karşısında Ziue köyü, 16 mil. Dağlar ve derelerden geçilir.

Ferīdūn, yolun çok engebeli olduğunu, geçitlerin iki atlının yan yana geçmesine imkân vermediğini belirtmektedir.

Cumartesi, 17 rebiyülevvel 941/26. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Aḫta Ḫān ḳaryesi اختە خان قريەسى

Maṭrāḳçī (1533-36), 27a, üstde : Girdemişe'yi aşūb Ḫātūn Sarāy كرده مشه‌يى اشوب خاتون سراى

Bir köy, ağaçlar ve nehir kenarında köşke benziyen bir bina görülmektedir.

Maṭrāḳçī (1548-49), 67b : Ḳaṣaba'-i Ḫōy'u geçüb Gültepe Çayırı قصبهٔ خوى كچوب كل‌دپه چايرى

"fi 14 cemaziyelāhır, sene (955/21. VI. 1548), mil 4, oturak yevm 1".

"Meẕkūr konak yakın olub vāsiʿ yerlerdür. Bir gün oturak edib divan eylediler. Arpa doksanara alındı."

Leunclavius (1548), 425, 85 : Jul-tepe, 4 mil.

Görüldüğü üzere Maṭrāḳçī'nın ikinci eseri ile Leunclavius'da *Menāzil*'de resmi bulunan Ḫātūn Sarāy'dan başka ve şüphesiz önce Gültepe isimli bir başka konak bulunmakta ve Gültepe'den sonra da aşağıda bilgi verilecek olan ve Hatun Saray'la aynı olduğu anlaşılan Köşk Sarāy bulunmaktadır:

Maṭrāḳçī (1548-49), 67b : Ḳızılköprü ve Gīrdemīşe'yi geçüb çölden Köşk Sarāy تنزل كوپرى و كيرده‌ميشهٔ كچوب چولدن كوشك سراى

"fi 16 cemaziyelāhır, sene (955/23. VI. 1548), mil 32."

"Meẕkūr konak iki konağdı. Su olmamağın ve suların (67b) şūre olmağın asıl

konak Gīrdemīşe idi, konulmadı. Gayetle uzak ve susuz konakdur. Ol gece Kızılbaş hanları karavul tarīkile gice ile askere uğrayub hayli cenk eylediler. Sancakları ile yarakları alınub hayli başlar kesilüb kaçdılar. Tozdan ve uzak konakdan ve susuzluktan ol gice asker hayli zebūn oldu. Arpa yetmişe alındı. Ve ol gice nice kimesnenin esvabı yağma olunub hayli ziyan oldu."

Leunclavius (1548), 425, 86 : Kızılköprü ve Girdemise'den sonra Serai, 32 mil. Gece İran kuvvetleri ile karşılaşılıyor.

Menāzil'de geçen Ḫātūn Sarāy ile Maṭrāḳçī'nın ikinci eserindeki Köşk Sarāy aynı yerdir ve Merend yakınında olsa gerektir. Böylece Matrāḳçī, ikinci eserinde fazla olarak Ḫōy ile Ḫātūn Sarāy arasında Gültepe Çayırı konağının da adını vermiş bulunmaktadır. Burada zikredilen Mişe de, Kūh-i Mīşū (Türkçe Maşudağ) olsa gerektir. Bundan sonra Ferīdūn'da ve *Menāzil*'da Sufiyān konağı bulunduğu halde, Maṭrāḳçī'nın ikinci eserinde aşağıda adlarını vereceğimiz iki konak daha bulunmaktadır:

Maṭrāḳçī (1548-49), 68a : Merend'i geçüb dağ dibi مرندی کچوب داغ دبی

"fi 17 cemaziyelāhır, sene (955/24. VI. 1548), mil 15".

"Meẕkūr konağa gelince taşlu, vāsiʿ yerlerdür. Arpa seksene alındı" (68a).

Leunclavius (1548), 425, 87 : Dag-dibi, 15 mil.

Maṭrāḳçī (1548-49), 68b : Yān gedīği یان کدیکی

"fi 18 cemaziyelāhır, sene (955/25. VI. 1548), mil 6".

"Meẕkūr konak ḳarīb olub, vāsiʿ susuz yerlerdür. Arpa yüzelliye ve un yüzotuza alındı."

Leunclavius (1548), 425, 88 : Jan-jedigi, 6 mil.

Pazar, 18 rebiyülevvel 941/27. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Ṣūfiyān'dan sonra Heft Çeşme صوفیاندن صکره هفت چشمه

Maṭrāḳçī (1533-36), 27a, altda : Sufyān سفیان

Maṭrāḳçī (1548-49), 68b : Sufyān سفیان

"fi 19 cemaziyelāhır, sene (955/26. VI. 1548), mil 12."

"Meẕkūr konak orta olub, konağa gelince taşlu dere içinden gelinir. İki tarafı dağdır. Konak yerinde suya ziyade müzayaka çekildi. Arpa yüzelliye, un yüzotuzara alındı."

Leunclavius (1548), 425, 89: Sofian, 16 mil. İki tarafı dağlık derelerden geçilir.

Maṭrāḳçī, (1548-49), 68b : Şām-ı Gazān شام غزان

"fi 20 cemaziyelāhır, sene (955/27. VI. 1548), mil 24".

"Meẕkūr konak ziyade uzak ve susuz konak olub, (68b) susuzluktan ve tozdan asker hayli müzayaka çekti. Nice kimesneler zebūn olub kaldı. Arpa yüzelliye, un yüzotuza alındı. Meẕkūr konakta ziyade hendekler var idi."

Leunclavius (1548), 425, 90 : Zam Casan, 24 mil.

Pazartesi, 19 rebiyülevvel 941/28. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Tebrīz تبریز

Maṭrāḳçī (1533-36), 27b-28a : Tebrīz تبریز

Maṭrāḳçī (1548-49), 69a : Maḥrūse-i Tebrīz محروسهٔ تبریز

"fi 21 cemaziyelahır sene (955/28. VI. 1548), mil 4, oturak yevm: 3".

"Meẕkūr konak ziyade yakın olub ʿālişān-ı mukabelesinde konulub üç gün oturak olub divan eylediler. Tozdan ve yelden ziyade tufanlar olub, asker nihayet derecede zahmet çektiler. Asker-i nuṣret esere onar akçeye birer kile arpa ve onikişere birer

kile un ve biner akçe inʿām olundı. Andan sonra asker ile kışlanması ʿasīr ve zad u zevade (69a) bulunması müteazzir olmağın ve Van canibine gitmesi enfaʿ görülmeğin zikrolan Tebrīz'den sürgün sürülüb ve dündar hizmetine elli kaṭār deve ile müşīr-i müfehham Ahmet Paşa hazretleri nice beyleri ile tayin olunub konuldu. Ardurada zebūn olub kalanları develere yükledüb götürdüler."

Leunclavius (1548), 425, 91 : Tebris şehri, 4 mil. 3 gün dinlenme. Sonra ayrı bir yoldan Salmas ve Kotur üzerinden Van'a dönüş.

Salı, 20 rebiyülevvel 941/29. IX. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Ucān (Şāhın yaylāğı) اوجان (شاهك ييلاغى)
Maṭrāḳçī (1533-36), 29b : Saʿdādbād سعدآباد
30a : Ucān (Kiepert: Oudjân, Oudschan) اوجان

Taeschner'in nedense adını "Awdjan" şeklinde yazdığı bu konak, Tebrīz'in güneydoğusunda bulunmaktadır ve Gāzān Ḫān tarafından kurulmuştur. H. Mustawfī (s. 183, 223)'ye göre Tebrīz'den 8, Tebrīz'in güneybatısında bulunan Kūh-i Sahand'ın eteğindeki "Āb-ı Awdjān"dan 7 "fersaḫ" uzaklıktadır.

Çarşanba, 21 rebiyülevvel 941/30. IX. 1534

Perşenbe, 22 rebiyülevvel 941/1. X. 1534

Cuma, 23 rebiyülevvel 941/2. X. 1534

Cumartesi, 24 rebiyülevvel 941/3. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : Dinlenme (Divan ve oturak).

Pazar, 25 rebiyülevvel 941/4. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, II, 687 : Hareket.

Pazartesi, 26 rebiyülevvel 941/5. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 587 : ʿAbbās Ḫānī عباس خانى
Maṭrāḳçī (1533-36), 30a, ortada: Ḫān-ı ʿAbbās خان عباس
H. Mustawfī, 183, satır 5 : Sengilābād سنكلاباد

Salı, 27 rebiyülevvel 941/6. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 588 : Türkmān ḳaryesi تركمان قريه‌سى
Maṭrāḳçī (1533-36), 30a, altda : Türkmen kenti تركمن كندى
H. Mustawfī, 184, satır 4 : Deh-i Türkmān (Türkmān kenti) ده تركمان (تركمان كندى)

Burası, Tebrīz ile Miyāne arasındaki bu günkü Türkmençay olacaktır.

Çarşanba, 28 rebiyülevvel 941: 7. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 588 : Ḳarabıldırçay قره بلدر چاى
Maṭrāḳçī (1533-36), 30b, üstde : Ḳaranguçay nam-ı diğer Ḳaratepe قره‌كو چاى نام ديكر قره دپه

Ḳaranguçay, Miyāne yakınındaki Ḳızıl Özen (Kiepert: Kızıl Ouzen) içinde akan derelerden biridir.

Perşenbe, 29 rebiyülevvel 941/8. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 588 : Miyāne ميانه
Maṭrāḳçī (1533-36), 30b, ortada: Miyāne ميانه

Cuma, 1 rebiyülāhır 941/9. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 588 : Ḳaplānṭī Gedüği nām ṣaʿb dar قپلانتى كدوكى نام صعب طار
derbend aşılub Ḳızıl Uzūn (Özen) nām maḥal دربند اشيلوب قزل اوزون نام محل

"Bir ʿālī dere akar amma şüredir. Zikrolunan derbend geçildikte ziyade meşakkat

çektiler. Bu konaktan ötesi Irak memleketidir. Azerbeycan sınırı burada tamam olur".
Maṭrāḳçī (1533-36), 30b, altta : Ḳaplānīye قپلانیه

Cumartesi, 2 rebiyülāhır 941/10. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 588 : Ḫān-ı Serḫem خان سرخم
Maṭrāḳçī, (1533-36), 31a, üstte : Serçeḫān سرچه خان
H. Mustawfī, 183, satır 3 : Serçem سرچم, Miyāne'den 6 fersah.

Pazar, 3 rebiyülahır 941/11. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 588 : Ḫān-ı Nikbey خانی نکبی
Maṭrāḳçī (1533-36), 31a ortada : Ḫān-ı Nikbāy خان نکبای

Pazartesi, 4 rebiyülāhır 941/12. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 588 : Zengān şehri زنکان شهری
Maṭrāḳçī (1533-36), 31a, altta : Ḳaṣaba'-i Zengān قصبهٔ زنکان

Salı, 5 rebiyülāhır 941/13. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 588 : Sulṭāniye şehri سلطانیه شهری

"Ol büyük şehir imiş. Kızılbaş hakim olıcak ekseri harap olmuş. Tebrīz'de yatan Şām Gāzān'ın karındaşı Sulṭān Meḥmet Ḫüdābende bunda yatur. ʿĀlī mezārı vardır. Mezārının bir mertebede büyük kubbesi vardır ki şerholunmaz ve etrafında 8 minaresi vardır. Şimdi milleri yıkılmış heman şerefeleri durur. Gayet de uzak konakdur. Şahın kaçtığı haberi, Zülfikar Mehmed Bey'in itaat idüb Kızılbaştan kaçtığı haberi geldi. Bu gün ziyade soğuk olup akşam kar yağdı".

Maṭrāḳçī (1533-36), 31b-32a : Çift sayfa halinde Sulṭāniye'nin resmi. Hüdābende Ḫān türbesi ile diğer büyük dinî yapılar dikkati çekiyor. Şehir surları kısmen harap olmuş durumda görünmektedir.

Çarşanba, 6 rebiyülāhır 941/14. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 588 : Dinlenme.

"Zülfikar oğlu Mehmet Bey geldiği için mukim olundu".

Perşenbe, 7 rebiyülāhır 941/15. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Ṣaḥan ḳal'a ḳaryesi صحن قلعه قریه‌سی
Maṭrāḳçī (1533-36), 36b : Ṣaḥan ḳal'a صحن قلعه‌سی

Cuma, 8 rebiyülāhır 941/16. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Ebher ḳaṣabası ابهر قصبه‌سی
Maṭrāḳçī (1533-36), 37a, üstte : Ḳaṣaba'-i Ebher قصبهٔ ابهر
Maṭrāḳçī (1533-36), 37a, altta : Zāviye-i Pārsiyān زاویهٔ پارسیان

Cumartesi, 9 rebiyülāhır 941/17. X. 1534

Pazar, 10 rebiyülāhır 941/18. X. 1534

Pazartesi, 11 rebiyülāhır 941/19. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Dinlenme.

Salı, 12 rebiyülāhır 941/20. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I 589 : Köşk Rebāblar ḳaryesi كوشك ربابلر قریه‌سی

"Bu konakta otağ-ı hümāyūnun kapısı Bağdād'a açılub, Bağdād tarafına gitmek muhakkak oldu".

Maṭrāḳçī, (1533-36), : Resim yok.

Çarşanba, 13 rebiyülahır 941/21. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Āb-ı Germ آب کرم

"Gayette uzak konakdur, kar yağub ziyade soğuk oldu. Askerin davarları zebun olub durdu."

Maṭrāḳçī (1533-36), 37b, üstte : Āb-ı Germ آب كرم

Perşenbe, 14 rebiyülahır 941/22. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Kūh-i Ḳazgān meyanında كوه قزغان ميانده
Āve ḳaryesi (Kiepert : Aweh) آوه قريه‌سى

"Gayet uzak menzildir. Bir ṣaʿb dağa girilir. Sabahtan akşamadek kar yağdı. Hazine develeri ve katırları ve cebehane ve ḫāṣ arabaları ve top arabaları konağa gelmeyüb yolda yattılar. Aʿlā ve ednadan konağa devesi ve davarı gelmiş adam yoğ idi. Bütün gece at üzere durdular. Gece ile bir mertebede soğuk olduk ki vasfolunmaz. Çok davar kaldı ve ikindiden sonra bir duman düştü ki kimse kimseyi görmezdi. Çok davar ve esvab zayi oldu".

Maṭrāḳçī (1533-36), 37b, ortada: Derbend-i Ḳarḳān (Kiepert: Karaghan) دربند قرقان
Bostān, *Süleymānnāme*[152], : Ḳargānbeli derbendi قرغان بلى دربندى

Cuma, 15 rebiyülāhır 941/23. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Dinlenme (Oturak)

Cumartesi, 16 rebiyülāhır 941/24. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Māżīyān ḳaryesi ماضيان قريه‌سى

"Yakın menzildir amma gayet ṣaʿbdır ve yağmur yağub yollar ağır olmağın ağırlık akşamadek gelmedi ve İskender Çelebi azlolunub kendünün ve Hüseyin Çelebi'nin zeametleri ḫāṣ olmak buyruldu".

Maṭrāḳçī (1533-36), 37b, altta : Ḳaryeʾ-i Hemyān قريهٔ همیان

Pazar, 17 rebiyülāhır 941/25. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Ḳaṣabaʾ-i Dergüzīn قصبهٔ درگزين

"Yakın menzildir ve güzel yoldur. Şehre uğramadılar".

Maṭrāḳçī (1533-36), 38a, üstte : Ḳaṣabaʾ-i Dergüzīn قصبهٔ درگزين

Burası, Hemedan'ın kuzeydoğusundadır. (Bkz. Kiepert : Dergesîn)

Pazartesi, 18 rebiyülāhır 941/26. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : "Geride olan asker cem olub zahīrelenmek içün mukim olundu."

Salı, 19 rebiyülahır 941/27. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : "Beylerbeyilere ve beylere ve züamaya ve erbab-ı timara beylik davar içün salınan yem cemʿ olmak içün oturak olundu."

Çarşanba, 20 rebiyülāhır 941/29. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Ṣāzīn ḳaryesi صازين قريه‌سى

"Uzak menzildir. Güzel düz yoldur. Kar ve yağmur yağub ziyade soğuklar oldu."

Maṭrāḳçī (1533-36), 38a, ortada: Ḳaryeʾ-i Ṣāzīn قريهٔ صازين

Perşenbe, 21 rebiyülāhır 941/29. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Hemedān muḳabelesinden همدان مقابله‌سندن
Destgīr ḳaryesi دستگير قريه‌سى

"Yakın konakdur. Şehr-i Hemedān, Elvend nam dağın eteğinde vāḳiʿ olmuşdur. Güzel sahrası vardır. Maʿmūr yerdür. "

[152] Bkz. Türk Tarih Kurumu nüshası, No. 18, varak 146a.

Maṭrāḳçī (1533-36), 38a, altta : La'leyn Çimen لعلين چمن
der muḳābele'-i Hemedān در مقابلهٔ همدان
38 b, tam sayfa : Şehr-i Hemedān شهر همدان

Birbirine bir duvarla bağlanmış surları olan yanyana iki şehir. Küçük olanı dağın yamacında, büyük olanı üzerinde bir köprü bulunan bir nehrin kenarında bulunmaktadır.

Cuma, 22 rebiyülāhır 941/30. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : "İleride zahīre bulunmadığıçün zahīrelenmek içün oturak olundu".

Cumartesi, 23 rebiyülāhır 941/31. X. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Ṣalhavā ḳaryesi صالهوا قريه‌سى

"Gayet güzel yoldur. Köyleri vardır".

Maṭrāḳçī (1533-36), 40 b : Ārāmend. ارآ مناد

Maṭrāḳçī (1533-36), 40 b : Ḳaṣaba'-i Ṣadāvā قصبهٔ صداوا

Pazar, 24 rebiyülāhır 941/1. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Sa'dābād ḳaṣabası سعداباد قصبه‌سى

"Elvend dağı aşılub konuldu. Sa'dābād'a aşılan yerde bir iniş vardır ki gözler görmüş değildir. Eğer yağmur yağub çamur olsa davar inmek ihtimali yoğ idi. Sa'dābād ṣaḥrāsı içindedir, etrafı dağlardır"

Maṭrāḳçī (1533-36), 41 a, üstte : Derbend-i Sunḳur (Sungur) دربند سنقور

Pazartesi, 25 rebiyülāhır 941/2. XI. 1534

Ferīdūn, rebiyülāhır ayını 28 gün kabul ettiğinden bir gün boş bırakmak gerekmiştir.

Salı, 26 rebiyülāhır 941/3. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 589 : Dīnāver ḳaṣabası دينا‌ور قصبه‌سى

"Bir sahranın içinde cüz'î kasabadır. İyi menzil ve uzak konakdur ve ziyade ṣa'b yerlerdür" (s. 590).

Maṭrāḳçī (1533-36), 41 a, ortada: Ḳaṣaba-i Dīnever قصبهٔ دينه‌ور

Çarşanba, 27 rebiyülāhır 941/4. XI. 1634

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : "Konak ṣa'b olub askerin bazı, konağa yetişmemeğin cem' olmak için oturak olundu".

Perşenbe, 28 rebiyülahır 941/5. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Bilāder بلادر

"Sahra içinde bir kale adıdır, düz yoldur".

Maṭrāḳçī (1533-36), 38a, altta : Ḳal'a-i Dilāver قلعهٔ دلاور

Bu kalenin adının, Maṭrāḳçī'nın kaydettiği şekilde Dilāver olduğu söylenebilir.

Cuma, 29 rebiyülāhır 941/6. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Veys el-Ḳaranī ويس القرنى

"Düz yoldur, hayli zahmet çekildi".

Maṭrāḳçī (1533-36), 41 b, üstte : Rāzver ṣuyun geçüb رازور صوين كچوب
Hz. Veys el-Ḳarānī حضرت ويس القرانى

Burası, Peygamberin ashabından, Sıffīn'de 'Alī tarafında yer almış olan Uvays el-Ḳarānī'nin mezarının bulunduğu yerdir. Taeschner'in de H. Mustawfī'den naklen belirttiği üzere Tāḳ-ı Bustān'ın yakınlarında, Bīsutūn dağında olduğu anlaşılmaktadır.

Naṣūḥ'un resminde de dağ üzerinde kubbeli bir yapı olarak gösterilmiştir. Biri Ḳazvīn'in kuzeyinde Alnāz dağında, diğeri de Doğu Anadolu'da Bitlis civarında Dūhān köprüsü ile Erzīn arasında olmak üzere bu zata ait iki mezar daha bulunmaktadır. (Bkz. 11 rebiyülāhır 942).

Cumartesi 1 cemaziyelevvel 941/7. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Māhideşt ماهی دشت

"Gayette uzak konakdur. Kalkıldıkta bir batak geçildi ki şerh olunmaz".

Maṭrāḳçī (1533-36), 41b, ortada: Māideş مائدش

H. Mustawfī, 108 : Maideşt مايد شت

Burası, Kirmanşah'tan takriben 20 klm. batıdadır. Buradan Ḳaṣr-ı Şīrīn'e kadar olan menzillerin nereleri olabilecekleri şüpheli kalmakta; bu bakımdan sefer yolunu ve konaklarını kesin olarak tespit mümkün olmamaktadır.

Pazar, 2 cemaziyelevvel 941/8. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Oturak.

"Uzak konak olmağla asker müteferrik oldu ki geri cem' olmağçün oturak olundu".

Pazartesi, 3 cemaziyelevvel 941/9. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Jemkān çayı ژمكان چاپی

"Ziyade ṣa'b yerlerdür, inişlü, yokuşlu, bataklu derbend geçilüb, meşakkatler çekilüb hayli davar kaldı. Ana baba günü oldu ve Nişancı Seydi Bey zahīre zahmetinden fevt oldu. Bağdād'a iletüb İmam-ı A'zam yanında defn olunmak buyuruldu. Erzenürrum (ارزن الروم) 'dan bu konağa gelince ağaç cinsinden asla nesne bulunmayub bu konakta mīşe ve sāḳız ağacı vāfir idi; asker hayli hazzeylediler".

Maṭrāḳçī (1533-36), 41b, altta : Ḳaramelik mīşesi قره ملك ميشه‌سی

nam-ı diğer Rūḥsānçāy نام ديكر روحسان چای

Bu konağın adını Ferīdūn ژمكان چاپی şeklinde kaydettiği halde Taeschner bunu "Zankān Çayrı" okumuştur. Ferīdūn, ayrıca bu konakta meşe ve sakız ağacının bolluğundan bahsettiğine göre burasının Naṣūḥ'un kaydettiği üzere Karamelik meşesi adını da taşımakta olduğu kabul edilebilir.

Salı, 4 cemaziyelevvel 941/10. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Şems-i 'Alemdār Türbesi شمس علمدار تربه‌سی

"Mezbur kimesne sahabeden olub Resulullah'ın 'alemdārı imiş ve bu konak dar ve inişlü yokuşlu yerlerdür. Konağa gelince ra'd u berḳ u bārān dinmeyüb ziyade elem çekildi. Yolda kalan davarın nihayeti yoğ idi. Çok kimesnenin ağırlığı gelmeyüb at üzerinde geçindiler ve bu konakta yüz tane top arabasını od'a yakub darbezenleri yere gömüldü".

Maṭrāḳçī (1533-36), 42a, üstte : Derbend aşūb Şems-i 'Alemdār دربند اشوب شمس علمدار

Çarşanba, 5 cemaziyelevvel 941/11. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Ḳarabūlāḳ çāyı قره بولاق چاپی

"Bu da ziyade ṣa'b yerlerdür. Konağa varılınca taş üzerinde yüründü. Su da kıllet üzere olub il ü gün yoğidi ve hem uzak menzildir. Arabalar ve azık gelüb konağa yetişmedi. Ziyade yağmurlar yağub tufan-ı Nuh'tan nümune oldu".

Maṭrāḳçī (1533-36), 42a, ortada : Gülhūr derbendin aşūb كلهور دربندن اشوب

Ṣōfbūlāk nām-ı diğer Oluḳ Yaylağı صوف بلاق نام ديكر اولق ييلاغی

Taeschner, gene "çay"ı çayır okumuş ve Ferīdūn'un kaydettiği Ḳarabūlāk çayı, Karabulak çayırı haline gelmiştir.

Perşenbe, 6 cemaziyelevvel 941/12. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Şāhīn Ḳalʿasī شاهين قلعهسى

"Tepe üstünde bir kaledir. Dairesinde artık şenlik yokdur, hali ḳaryelerdir. Ve serhadd-i Irak u ʿArab bu konakdır. Bu aralığa Bağdād beylerbeyisi hükm ider. Sabahtan bu konağa gelince yeller esüb raʿd u berḳ u ṭolu ile bir mertebede yağmur yağub ṣaḥrāları seller basub konağa gelince zahmet çekildi. Amma yakın konak idi ve yolu düz idi. Yoksa konağa davar gelmek ihtimali yok idi".

Maṭrāḳçī (1533-36), 42a, altta : Ḳalʿaʾ-i Şāhīn ber kūh-i Ḥamrīn قلعهٔ شاهين برکوه حمرين

Taeschner, vadiye inen duvarı ile dağ üzerindeki bu şehrin haritalarda bulunmadığını ifade etmekte ve Şāhābād ya da Kermānşāh olup olamıyacağını sormaktadır.

Cuma, 7 cemaziyelevvel 941/13. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Dinlenme (Oturak)

"Konaklar ṣaʿb olub yollar çamur olmağın top arabaları yetişmediği sebebden oturak olundu ve Bağdād baīd olmağın merhum Nişancı Sadi Bey (Seydi Bey olacak) işbu Kalʿaʾ-i Şāhīn'den defnolundu ve bu konakta asla zahīre bulunmağa derman olmadı".

Cumartesi, 8 cemaziyelevvel 941/14. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Yeni İmām يكى امام

"Bir harab kale adıdır. Güzel yol, miyāne konakdur. Heman yolda bir bataklu su geçilür ve konakta üzengi çalar bir dere olub, geçilüb konulmuş idi. Raʿd u berḳ olub ziyade yağmurlar yağdı ki görülmüş değil idi".

Maṭrāḳçī (1533-36), 42b, üstte : Ḳalʿa-i Yeni İmām sūyu قلعهٔ يكى امام صوى

Pazar, 9 cemaziyelevvel 941/15. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Ḳaṣr-ı Şīrīn قصر شيرين

Maṭrāḳçī (1533-36), 42b, ortada: Ḳaṣr-ı Şīrīn قصر شيرين

Birisinin içi boş olan iki büyük bina, surları kısmen yıkılmış, sağda bir kule ile iki tepe dikkati çekmektedir.

Pazartesi, 10 cemaziyelevvel 941/16. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Ḫānekī خانكى

Maṭrāḳçī (1533-36), 42b, altta : Ḳaṣaba'-i Ḫānekiye قصبهٔ خانكيه

Serḥadd-i ʿIrāḳ-ı ʿArab سرحد عراق عرب

Salı, 11 cemaziyelevvel 941/17. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Dinlenme (Oturak)

Çarşanba, 12 cemaziyelevvel 941/18. XI. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Dokuz Ölüm nehri kenarı طقوز اولوم نهرى كنارى

Maṭrāḳçī (1533-36), 43a, üstte : Āb-ı Şimrān آب شمران

nam-ı diğer Doḳūz Ölüm نام ديكر طقوز اولوم

Bostān, *Süleymānnāme*,146a : Şaṭṭ Irmağı kenarında شط ارماغى كنارنده

Doḳūz Geçit[153] طقوز كچيت

Maṭrāḳçī (1533-36), 43a, ortada: Meẕkūr sūyū geçüb مذكور صوبى كچوب

Köşk-i Seylān nām-ı diğer Bābā Pilāvī كوشك سيلان نام ديكر بابا پلاوى

[153] Bkz. Türk Tarih Kurumu nüshası, No. 18. Bostān, burası için "Serḥadd-i ʿIrāḳ-ı ʿArab" demektedir.

Perşenbe, 13 cemaziyelevvel 941/19. XI. 1534
Pazar, 16 cemaziyelevvel 941/22. XI. 1534
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 590 : Dinlenme (Oturak).

Pazartesi, 17 cemaziyelevvel 941/23. XI. 1534
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 591 : Mercān karyesi مرجان قريه‌سى
Maṭrāḳçī (1533-36), 43a, altta : Ova-i Berdān اووهٔ بردان
İki su akıntısı arasında bir ova, ovadan büyük bir su akıyor. Aşağı sırada bir dağ üzerinde bir kale dikkati çekiyor.

Salı, 18 cemaziyelevvel 941/24. XI. 1534
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 591 : Nāzin suyu نازن صوبى
Maṭrāḳçī (1533-36), 43b, üstte : Āb-ı Nārīn اب نارين

Çarşanba, 19 cemaziyelevvel 941/25. XI. 1534
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 591 : Burḫān nām karyeden öte Nāzin suyu geçīlüb ḳonuldu برخان نام قريه دن اوته نازن صوبى كچيلوب قونلدى
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.

Perşenbe, 20 cemaziyelevvel 941/26. XI. 1534
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 591 : Ḫaliş argı nām şū geçīlüb ḳonuldu. Mezkūr şūnun üzerinde taş köprü vardır. Yakın menzildir. Cebel-i Ḥimyer nām bir dağ aşuldı خلص ارغى نام صو كچيلوب قونلدى مذكور صونك اوزرنده طاش كوپرى واردر يقن منذلدر جبل حمير نام بر طاغ اشولدى
Maṭrāḳçī (1533-36), 43b, ortada: Ḳarye'-i Şervīn nam-ı diğer Ṭaşköprü قريهٔ شروين نام ديكر طاش كوپرى
Nehir kenarında bir köy ve nehrin üzerinde bir köprü görülmektedir.

Cuma, 21 cemaziyelevvel 941/27. XI. 1534
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 591 : Ulīse ? nām ḳarye ḳurbünde bir şū üzerinde konuldu. Ağaçtan köprü yapılub geçīlüb bir mikdar gidilüb konuldu. Şū'nun iki tarafı yardır. Geçmeye kabiliyet yoktur. اوليسه نام قريه
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.

Cumartesi, 22 cemaziyelevvel 941/28. XI. 1534
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 591 : Birecik بره‌جك
"Aşıl ḳonāḳ Elvendiye nām ḳarye ḳurbü idi, anda ḳonulmayub bunda konuldu...".
Maṭrāḳçī (1533-36), 43b, altta : Elvendiye الونديه

Pazar, 23 cemaziyelevvel 941/29. XI. 1534
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 591 : Mezār-ı Şeyḫ Sekrān Lokman Ḥakīm mezārı مذار شيخ سكران لقمان حكيم مزارى
Maṭrāḳçī (1533-36), 44 a : Şeyḫ Mekārım Ḥż. İmām-ı Aʿẓam شيخ مكارم حضرت امام اعظم

Pazartesi, 24 cemaziyelevvel 941/30. XI. 1534
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 591 : Kalʿa-i Şehr-i Baġdād قلعهٔ شهر بغداد
Maṭrāḳçī (1533-36), 47b-48a : Maḥrūse-i Baġdād محروسهٔ بغداد
Sağda suru olan bir şehir, içinde üç tane çitli boş yer ve bir köşede suru olan bir kısım, dışında tek tük binalar; solda binalar, saraylar ve gene çitli iki boş yer. Nehrin iki yanı arasında gemilerden yapılmış bir köprü bulunmaktadır.

Pazartesi, 1 cemaziyelahır 941/7. XII. 1534

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 592 : Padişahın Bağdad'a gelişi ve orada kışlamaya karar vermesi. Cemaziyelevvelin son günleri, cemaziyelahır, recep, şaban ve ramazan aylarının büyük bir kısmında divan toplantıları yapıldı ve bu arada Irak'ta bulunan kutsal yerler ziyaret edildi. Bu yerler Ferīdūn'da özetlenmiştir. Ancak Maṭrāḳçī, eserinin 49a-69a varakları arasında bu yerlerin çoğunlukla bir sayfaya üç tane olmak üzere resimlerini yapmıştır. Bu yerler şunlardır:

Maṭrāḳçī (1533-36), 49a:	Ḥż. Şeyḫ ʿAbdulḳādir Gīlānī	حضرت شيخ عبد القادر كيلانى
49b:	İmām-ı Muḥammed Gazzālī	امام محمد غزالى
	Şeyḫ Şihābuddīn Sühreverdī	شيخ شهاب الدين سهروردى
	Şeyḫ Ebu Necibiddīn Sühreverdī	شيخ ابونجيب الدين سهروردى
50a:	Şeyḫ Sirācüddīn	شيخ سراج الدين
	Şeyḫ Muḥammed el-Nuʿmanī	شيخ محمد النعمانى
	Ḥż. Şeyḫ Muḥammed Fetāvī	شيخ محمد فتاوى
50b:	Ḥż. Şeyḫ Ebu'l-Verd Zuhhādī	حضرت شيخ ابوالورد زهادى
	Ḥż. Şeyḫ Burhānüddīn	شيخ برهان الدين
	Şeyḫ Faẓlūn ʿĀbid	شيخ فضلون عابد
51a:	Ḥż. Şeyḫ İbrāhim	حضرت شيخ ابراهم
	Şeyḫ Sekrān	شيخ سكران
	Kılıç Arslān	قلچ ارسلان
	Cömerd Ḳaṣṣāb	جومرد قصاب
	Şeyḫ Remzī ʿĀffānī	شيخ رمزى عفانى
51b:	Hemdem-i Velī	همدم ولى
	Ḳanber-i ʿAlī	قانبر على
	Ummu Sitti Kulṣum bt. Esadullah el-Gālib	ام ست كلثوم بنت اسد الله الغالب
	Sitte Hedīye bt. Ebī ʿAbdillah el-Ḥüseyn b. ʿAlī b. Ebī Ṭālib	ست هديه بنت ابى عبد الله الحسين بن على ابن ابى طالب
52a:	Bintu Nāzım Ummü Mūsa Kāẓım	بنت ناظم ام موسى كاظم
	Ḥż. Seyyid İbrāhim	حضرت سيد ابراهيم
	Ḥż. Şeyḫ Zahīrüddīn	حضرت شيخ ظهر الدين
52b:	Yūşaʿ b. Nūn	يوشع بن نون
	el-İmām Mūsā b.İmām-ı Cāʿfer el-Kāẓım	الامام موسى بن امام جعفر الكاظم
53a:	el-İmām Muḥammed b. ʿAlī el-Cevād	الامام محمد بن على الجواد
	el-İmām ʿAlī b. Muḥammed el-Hādī el-Emīn	الامام على بن محمد الهادى الامين
	İmām-ı Ḥasan b. ʿAlī el-ʿAskerī	امام حسن بن على العسكرى
53b:	Ḥż. İmām-ı Ebū Ḥanīfe	حضرت امام ابو حنيفه
	İmām-ı Aḥmed b. Muḥammed b. Ḥanbel	امام احمد بن محمد بن حنبل
54a:	Ḥż. İmām-ı Ebū Yūsuf Saʿduddīn	حضرت امام ابو يوسف سعد الدين
	Ḥż. Ḥakīm Lokmān	حضرت حكيم لقمان
	Ḥż. Seyyid Necmuddīn	حضرت سيد نجم الدين
54b:	Ḥż. Şeyḫ Ebu'l-Mekārim	حضرت شيخ ابو لمكارم
	Şeyḫ İbrāhim el-Efżal	شيخ ابراهم الافضل
	İmām-ı Ḥasan el-Ekmel	امام حسن الاكمل
	Şeyḫ ʿÖmer Kīmānī	شيخ عمر كيمانى

	Şeyḫ Seriyy-i Saḳaṭī	شیخ سریّ سقطی
	Maʿrūf-ı Kerḫī	معروف کرخی
55a:	Ḥasan-ı Belḫī	حسن بلخی
	Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī	شیخ جنید بغدادی
	Dāvud-i Ṭāyī	داود طایی
	Ḥż. Şeyḫ Ḳameruddīn	حضرت شیخ قمرالدین
	Şeyḫ Ḥż. ʿAvn-i Muʿīn	شیخ حضرت عون معین
	Şeyḫ Ebū Baḫş-i Nūrī	شیخ ابو بخش نوری
	Şeyḫ Şiblī-i Manṣūrī	شیخ شبلی منصوری
55b:	Ḥż. Behlūl Dīvāne	حضرت بهلول دیوانه
	Çīrkīn Ābdāl	چیرکین ابدال
	Ḥż. Ḥallāc-ı Manṣūr	حضرت حلاج منصور
56a:	Ḥż. Şeyḫ Saʿīd Surḫāmī	حضرت شیخ سعید سرخامی
	Ḥż. Selmān-ı Pārs	حضرت سلمان پارس
	Şeyḫ Ḥuẕeyfe'-i Yemānī (Huẕeyfet el-Yemānī)	شیخ حذیفهٔ یمانی (حذیفة الیمانی)
56b:	Maḥrūse-i Ḥille'de maḳām-ı ...	محروسهٔ حلهده مقام
	Muḥammed el-Mehdī	... محمد المهدی
	Ḥż. Şeyḫ Ebu'l-Feżāyil	حضرت شیخ ابو الفضایل
	Ḥż Sultān Cumcuma	حضرت سلطان جمجمه
57a:	İbn el-Murtaża ... Ebī ʿAbdillah el-Ḥüseyn	ابن المرتضی ... ابی عبد الله الحسین
	ʿAlī b. Ḥüseyn Zeyn el-ʿĀbidīn	علی بن حسین زین العابدین
57b:	Maḳām-ı İmam-ı Cafer b. Muḥammed el-Sadık	مقام امام جعفر بن محمد الصادق
	İbn ʿAlī Ḥż. ʿAbbās	ابن علی حضرت عباس
	Ḥż. Ḳāsım b. Muḥammed el-Ḥasan	حضرت قاسم بن محمد الحسن
58a:	ʿAlī el-Ekber	علی الاکبر
	Alī el-Aṣgar	علی الاصغر
58b:	Emir el-mü'minīn ʿAlī b. Ebī Ṭālib	امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب
	Maḳām-ı Ḥż. Nebiyyullah Ādem	مقام حضرت نبی الله آدم
59a:	Maḳām-ı Nebiyullah Nūḥ	مقام نبی الله نوح
	Maḳām-ı Ḥż. Nebiyullah İbrāhim	مقام حضرت نبی الله ابراهم
59b:	Maḳām-ı Ḥż. Mūsā b. ʿİmrān	مقام حضرت موسی ابن عمران
60a:	Maḳām-ı Ḥż. İsā b. Meryem	مقام حضرت عیسی بن مریم
	Maḳām-ı Ḥż. Muhammed Mustafa	مقام حضرت محمد مصطفی
	Maḳām-ı Ḥż. Yūnus el-Nebī	مقام حضرت یونس النبی
60b:	Ḥż. ʿAbdullah b. Ebī Evfā	حضرت عبد الله بن ابی اوفا
	Zeyneb bt. Ḥż. Şeyḫ ʿAṭā'ullah	زینب بنت حضرت شیخ عطاء الله
	Ḥż. Şeyḫ Şemsüddīn Ebī Menūḥ	حضرت شیخ شمس الدین ابی منوح
61a:	Ḥż. Ẕü'l-Kifl Nebī	حضرت ذو للکفل نبی
61b:	Ḳalʿacık	قلعه‌جك
	Ḫān-ı Beyraḳī? (Berīẓ ?)	خان بیریق (؟)
62a, üstte:	Ḳarye'-i Müseyyeb	قریهٔ مسیب
62a, altta:	Ḳalʿa-i Müseyyeb	قلعهٔ مسیب
62b, tam sayfa:	İmām-ı Ḥüseyn (Kerbela)	امام حسین (کربلا)
63a, tam sayfa:	Tetimme-i Ḥüseyn (Kerbela)	تتمهٔ حسین (کربلا)

63b, tam sayfa: Berriyye-i Necef بريهٔ نجف
64a, tam sayfa: Baḥr-i Necef بحر نجف
64b, tam sayfa: İmām-ı ʿAlī امام علی
65a, tam sayfa: Tetimme-i İmām-ı ʿAli (Necef) تتمهٔ امام علی
65b, tam sayfa: Şehr-i Kūfe شهر كوفه
66a, tam sayfa: Berriyye-i Kūfe بريهٔ كوفه
66b, tam sayfa: Ẕü'l-Kifl Nebī ذو الكفل نبی
67a, tam sayfa: Ḳal'a'-i Enhāre قلعهٔ انحاره
67b-68a: Mahrūse-i Ḥille محروسهٔ حله
Tetimme-i Ḥille تتمهٔ حله
68b, tam sayfa: Ḫān-ı Berīż خان بريض
69a, tam sayfa: Ḳal'a'-i Berrānī قلعهٔ برانی

Perşenbe, 28 ramazan 941/1. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Āğ Yōlūm اغ يولوم
Maṭrāḳçī (1533-36), 72a, üstte : Āḳ Yōlūm اق يولوم

Ferīdūn'a göre bu gün ordu, Baġdād'dan Tebrīz istikametine hareket etmiştir. Ancak bu dönüş yolu, geliş yolundan başkadır. Baġdād'dan Kerkük'e kadar Dicle nehri takip edilerek yola devam edilmiştir.

Cuma, 29 ramazan 941/2. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : "Otak gitti".

Cumartesi, 30 ramazan 941/3. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Müş (?) Aṭṭār موش عطار
Maṭrāḳçī (1533-36). 72a, ortada: Daḫle nām-ı diğer Yeñice دخله نام ديكر يكيجه

Pazar, I şevval 941/4. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Dinlenme (Oturak)

Pazartesi, 2 şevval 941/5. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Ḳazānı Tūtī ḳaryesi ḳurbünde قزانی توتی قريهسی قربنده
Maṭrāḳçī (1533-36), 72a, altta : Hadd-i Sa'alleb (Ṣa'ālibe) ? حد سعلب (ثعالبه) ؟

Salı, 3 şevval 941/6. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Dinlenme (Oturak)

Çarşanba, 4 şevval 941/7. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Baṭṭ بط
Maṭrāḳçī (1533-36), 72b, üstte : Baṭṭ بط

Perşenbe, 5 şevval 941/8. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Bend-i Baṭṭ بند بط
Maṭrāḳçī (1533-36), 72b, ortada: Bend-i Baṭṭ nam-ı diğer Şeyḫ Mezīd بند بط نام ديكر شيخ مذيد

Cuma, 6 şevval 941/9. IV. 1535

Feridūn, *Münşeat*, I, 593 : Cebel-i Ḥimyer (Ḥamrīn) ? جبل حمير (حمرين)
Maṭrāḳçī (1533-36), 72b, altta : Gelin Eyvānī كلين ايوانی
nam-ı diğer Türbe-i Leylā نام ديكر توربهٔ ليلی

Cumartesi, 7 şevval 941/10. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Şeyḫ Mācid mezārı شيخ ماجد مزاری
Maṭrāḳçī (1533-36), 73a, üstte : Şeyḫ Muhsin شيخ محسن
nam-ı diğer Arpa tepesi نام ديكر آرپه تپهسی

Pazar, 8 şevval 941/11. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Osmānlū ḳaryesi عثمانلو قريه‌سى

Maṭrāḳçī (1533-36), 73a, ortada: İftiḫārlū der muḳābele-i ḳaṣaba'-i Tavuḳ (Ṭāvūḳ) افتخارلو در مقابلهٔ قصبهٔ توق (طاووق)

Pazartesi, 9 şevval 941/12. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Dinlenme (Oturak).

Salı, 10 şevval 941/13. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Sulūkān çāyırı سلوكان چايرى

Maṭrāḳçī (1533-36), 73a, altta : Sülūkān سلوكان

Çarşanba, 11 şevval 941/14. IV. 1535

Perşenbe, 12 şevval 941/15. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Dinlenme (Oturak).

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Dinlenme (Oturak).

Cuma, 13 şevval 941/16. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Leylān ḳaryesi ليلان قريه‌سى

Maṭraḳçī (1533-36), 73b, üstte : Leylān ليلان

Cumartesi, 14 şevval 941/17. IV. 1535

Pazar, 15 şevval 941/18. IV. 1535

Pazartesi, 16 şevval 941/19. IV. 1535

Salı 17 şevval 941/20. IV. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Dinlenme (Oturak).

Çarşanba, 18 şevval 941/21, IV, 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Gök Yurt كوك يورت

Maṭrāḳçī (1533-36), 73b, ortada: Ḳal'a-i Kerkük ḳurbünde der Ser-i Āb-ı Ḥāṣṣa Ḳızıl Köşk قلعهٔ كركك (كركوك) قربنده در سراب حاصه قزل كوشك

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Dinlenme (Oturak).

Çarşanba, 18 şevval 941/21, IV, 1535

Salı, 15 zilḳade 941/18. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Dinlenme (Oturak).

Çarşanba, 16 zilḳade 941/19. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 953 : Otak gitti. Hareket.

Perşenbe, 17 zilḳade 941/20. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Ḥaṣṣa Çāyırı خاصه (خاصه) چايرى

Maṭrāḳçī (1533-36), 73b, altta : Der Ser-i Āb-ı Ḥaṣṣa (Çayır) در سراب خاصه

Cuma, 18 zilkade 941/21. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 593 : Dinlenme (Oturak).

Cumartesi, 19 zilḳade 941/22. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Ḥayātī Künbedī حياتى كنبدى

Buradan Tebrīz'e kadar olan istasyonlar, Naṣūḥ'un eserinde yoktur. İlgili yapraklar ya kaybolmuşlardır ya da resimler yapılmamıştır. Bununla birlikte Naṣūḥ'un, eserinin, varak 74a'sında 73b'nin devamı durumunda bir resim ve üzerinde Göktepe كوك دپه yazısı bulunmaktadır. Bu resmin üst sol tarafında boş bir kale, bunun doğu eteğinde bir yerleşme yeri ve resmin alt tarafında da çadırlı ordugâh yeri bulunmak-

tadır. Diğer taraftan varak 74b-75a'da çift sayfa halinde 74b'de sol yukarda güçlükle okunan Altun Köprü التون كوپرى yazısı bulunan bir resim daha vardır. Büyük bir nehrin (Dicle?) bir adasında cami ve diğer binalarıyla müstahkem bir yer görülmekte, nehrin her iki kolunun herbirinde birer köprü bulunmaktadır. Bundan başka sağ aşağıda bir çadırlı ordugâh, 75a'nın yukarısında da küçük bir kale görünmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, bu iki resim de, Baġdād'dan Tebrīz istikametine olan dönüş yolu üzerinde bulunan iki yere aittirler. Naṣūḥ, bundan sonra aralıksız olarak resimlerine 87a'da Bostan بستان ile yeniden başlamakta ve 88a'da Ḫān-ı ʿĀbbās (20 muharrem 942) ile devam etmektedir.

Pazar, 20 zilḳade 941/23. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Dinlenme (Oturak).

Pazartesi, 21 zilḳade 941/24. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Ḳızıldere قزل دره

Salı, 22 zilḳāde 941/25. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I 594 : Dinlenme (Oturak)

Çarşanba, 23 zilḳade 941/26. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : İnmānşāh derbendi geçilüb Ḥınar (Çınar?) nam maḥal اينانشاه دربندى كچيلوب حنار (چنار) نام محل

Perşenbe, 24 zilḳade 941/27. V. 1535

Cuma, 25 zilḳade 941/28. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Dinlenme (Oturak).

Pazar, 27 zilḳade 941/30. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Kelūne كلونه

Pazartesi, 28 zilḳade 941/31. V. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Oturak. Bāşçınār باش جنار konağına yakın menzildir.

Salı, 29 zilkade 941/1. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeʿat* I, 594 : Ḳalʿa-i Ḳız, tābi-i Zōl قلعهٔ قز تابع زول

Çarşanba, 1 zilḥicce 941/2. VI. W 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Seyyid Ṣādıḳ سيد صادق

Perşenbe, 2 zilḥicce 941/3. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Bey yurdu بك يوردى

Cuma, 3 zilḥicce 941/4. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Ḳızılca ḳalʿa قزلجه قلعه

Cumartesi, 4 zilḥicce 941/5. VI. 1535

Pazar, 5 zilḥicce 941/6. VI. 1535

Pazartesi, 6 zilḥicce 941/7. VI. 1535

Salı, 7 zilḥicce 941/8. VI. 1535

Çarşanba, 8 zilḥicce 941/9. VI. 1535

Perşenbe, 9 zilḥicce 941/10. VI. 1535

Cuma, 10 zilḥicce 941/11. VI. 1535

Cumartesi, 11 zilḥicce 941/12. VI. 1535

Pazar, 12 zilḥicce 941/13. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Dinlenme (Oturak).

Pazartesi, 13 ẕilḥicce 941/14. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Otak gitti.

Salı, 14 ẕilḥicce 941/15. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Sitāre menzili ستاره منزلی

Maṭrāḳçī (1533-36), 87a, altta : Bostān بستان

87b, üstte : Derbendi aşub Ḳalʿa-i Yegān دربندی اشوب قلعهٔ یکان

Çarşanba, 15 ẕilḥicce 941/16. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Kīl konāğı کیل قوناغی

Maṭrāḳçī (1533-36), 87b, ortada: Kalʿa-ī Bane ṣuyu ḳurbünde قلعهٔ بنه صویی قربنده

Ḳarye'-i Demürci قریهٔ دمورجی

Perşenbe, 16 ẕilḥicce 941/17. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Ḫān Gediği خان کدکی

Cuma, 17 ẕilḥicce 941/18. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Gündelen کون دلن

Maṭrāḳçī (1533-36), 87b, altta : Ḫān Gedüğin aşub Gündelen خان کدوکن اشوب کون دلان

Taeschner'in bu konağın adını Gudilen şeklinde yazması şüphesiz doğru değildir.

Cumartesi, 18 ẕilḥicce 941/19. VI. 18935

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Dinlenme (Oturak)

Pazar, 19 zilhicce 941/20. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Būkān بوکان

"Uzak menzildir. Ulama Bey bu konakta geldi".

Taeschner, bu ismi Bunār şeklinde yazmaktadır.

Pazartesi, 20 ẕilḥicce 941/21. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Ṣārūcakāmış صاروجه قامش

"Uzak menzildir ve Tāçlū Ḫān tarafından Tāçlū Ḫān'ın eşik ağası gelüb padişahın emri ne ise öyle olsun, Tāçlū Ḫān kendi elçiliğe varayın deyu icazet talep eylemiş. Bu konaktan öte ağırlık ileri gitmeyüb cümle asker alayla gidüb, ağırlık geride yürümek buyuruldu".

Salı, 21 ẕilḥicce 941/22. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Kārdūl کاردول

Maṭrāḳçī (1533-36), 86a : Nāḥiye'-i Leylān. Resim yok. ناحیهٔ لیلان

Çarşanba, 22 ẕilḥicce 941/23. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, *I*, 594 : Merāga nām ḳaṣaba ṣaḥrāsında مراغه نام قصبه صحراسنده

Nāv ḳōnāğı ناو قوناغی

"İkindiden sonra Ucān'a gidilür diye dellallar nida eyledi".

Perşenbe, 23 ẕilḥicce, 941/24. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Merāga مراغه

"Ucān'a gidilmek mukarrer oldu".

Maṭrāḳçī (1533-36), 86a : Ḳaṣaba'-i Merāġem. Resim yok. قصبهٔ مراغم

Cuma, 24 ẕilḥicce 941/25. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Mürderū çāyı مرده‌رو چایی

"Yakın menzildir. Tāçlū Ḫān'dan gelen Kızılbaş emire bu gün icazet verildi".

Cumartesi, 25 ẕilḥicce 941/26. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Ḳōnḳū dere قونقو دره

Taeschner, bu yerin adını "Qonşu Dere" şeklinde yazmıştır.

Pazar, 26 ẕilḥicce 941/27. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Ervāne Kūh اروانه كوه

Pazartesi, 27 ẕilḥicce 941/28. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Oğluyurt اوغلو يورت

Salı, 28 ẕilḥicce 941/29. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 594 : Saʿdābād سعداباد

Çarşanba, 29 zilhicce 941/30. VI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Tebrīz ḳurbünde Saʿdābād تبريز قربنده سعداباد

"Tebrīz'e Bağdād'dan 91 günde gelindi ve kapı halkına biner akçe inʿam ve ılgara bile revan erbab-ı timara binde iki yüz terakki buyuruldu".

Maṭrāḳçī (1533-36), 86a : Kūshend ẕeylinde كوسهند ذيلنده

Tebrīz ḳurbünde Saʿdābād. Resim yok. تبريز قربنده سعداباد

Perşenbe, 30 ẕilhicce 941/1. VII. 1535

Bu gün H. 941 yılının son günüdür. Ferīdūn eserinde bu günü atlamıştır. Bu günü takip eden günlerde olduğu gibi bugün de dinlenilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Cuma, 1 muḥarrem 942/2. VII. 1535

Salı, 19 muḥarrem 942/20. VII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I 595 : Dinlenme (Oturak).

Çarşanba, 20 muḥarrem 942/21. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Ḫān-ı ʿAbbās خان عباس

Maṭrāḳçī (1533-36), 88a, üstte : Ḫān-ı ʿAbbās خان عباس

Perşenbe, 21 muḥarrem 942/22. VII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Başsuz Künbed باشسوز كنبد

"Sam Mirza'yı padişah oğul edinüb Ḳızıl Evzān'dan قزل ارزاندن ötesi ki ʿIrāḳ'dur, ana verdi deyu orduda dellallar nida eyledi".

Maṭrāḳçī (1533-36), 88a, ortada : Ḫān-ı Ḥammāl? خان حمال

Cuma, 22 muḥarrem 942/23. VII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Yaşşıçāy يصى چاى

Maṭrāḳçī (1533-36), 88a, altta : Türkmen kentin geçüb Ḳaratepe تورکمن كندن كچوب قره دپه

Cumartesi, 23 muḥarrem 942/24. VII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Miyāne ميانه

Maṭrāḳçī (1533-36), 88b, üstde : Ḳaṣaba'-i Miyāne قصبهٔ ميانه

Pazar, 24 muharrem 942/25, VII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Ḳızıl Evzān قزل اوزان

Maṭrāḳçī (1533-36), 88b, ortada : Ḳaplāniyeyi geçüb Ḳızıl Özendi قپلانيه‌يى كچوب قزل اوزندى

Pazartesi, 25 muḥarrem 942/26.VII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Ḫān-ı Sercem خان سرجم

Maṭrāḳçī (1533-36), 88b altta : Ḫān-ı Serçem خان سرچم

Salı, 26 muḥarrem 942/27. VII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Ḫān-ı Nīknāy (Nīkbāy olacak) خان نيكناى (نيكباى)

Çarşanba, 27 muḥarrem 942/28. VII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Zengān زنكان
Perşenbe, 28 muḥarrem 942/29. VII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Sulṭānīye سلطانيه
Cuma, 29 muḥarrem 942/30. VII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Ḳaydār Nebī قيدار نبى
Cumartesi, 30 muḥarrem 942/31. VII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Çōrul ḳaryesi چورل قريه‌سى
Pazar, 1 safer 942/1. VIII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Taḫt-ı Süleymān تخت سليمان
Pazartesi, 2 ṣafer 942/2. VIII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Dühne دهنه
Maṭrāḳçī (1533-36), 89a, tam sayfa: Başsız Künbed باش سز كنبد
Salı, 3 ṣafer 942/3. VIII. 1935
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Dergüzīn در كزين
Maṭrāḳçī (1533-36), 89b-90a : Ḳaṣaba-i Dergüzīn قصبهٔ در كزين
Çarşanba, 4 ṣafer 942/4. VIII. 1535
Perşenbe, 5 ṣafer 942/5. VIII. 1535
Cuma, 6 ṣafer 942/6. VIII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Dergüzīn'de dinlenme (Oturak).
Maṭrāḳçī (1533-36), 90a : Bağçe-i Dergüzīn باغچهٔ در كزين
Cumartesi, 7 safer 942/7. VIII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : "Dergüzin'den dönüp Tebriz'e teveccüh olundu."
Pazar, 8 ṣafer 942/8. VIII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Başer (Başsız olacak) Künbed باشر كنبد
Maṭrāḳçī (1533-36), 91b, üstde : Karye'-i Hemyān قريهٔ همیان

Hatırlanacağı üzere Başsız Künbed adı, 3 rebiyülevvel 941, 21 muharrem 942 tarihlerinde de geçmektedir. Aynı zamanda Maṭrāḳçī'nın ikinci eserinde Erzurum-Erciş arasında bulunan konaklar arasında da bu adda bir yer bulunmaktadır.

Pazartesi, 9 safer 942/9. VIII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Aliobaçay علی اوبا چای
Maṭrāḳçī (1533-36), 91b, ortada : Ḫān-ı Atabek خان آته بك
Salı, 10 safer 942/10. VIII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Cāsūs ḳaryesi جاسوس قريه‌سى
Maṭrāḳçī (1533-35), 91b, altda : Ḫān-ı Ḳızıl Rıbaṭ der Āb-ı Curūr خان قزل روبط در آب جرور
Çarşanba, II safer 942/11. VIII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : Şīve ḳaryesi شيوه قريه‌سى
Perşenbe, 12 ṣafer 942/12. VIII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 595 : "Padişahın dönüp Tebriz'e gelmesinin haberi, bu gün Tebriz'e geldi."

Taeschner, bu cümleyi yanlış anlamış olacak ki bunu, padişahın bu gün Tebriz'e gelişi kabul etmiş ve bu hususun bir yanlış baskı olabileceğini ifade ederek buraya Sulṭānīye, ya da Zengān yazılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak görüldüğü üzere bugün Tebrīz'e gelen padişah değil, sadece onun geleceği haberidir.

Cuma, 13 ṣafer 942/13. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 Kīkbāy (Nīkbāy) ḫānī کیکبای (نیکبای) خانی

Cumartesi, 14 ṣafer 942/14. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Sercem ḫānī سرجم خانی

Pazar, 15 ṣafer 942/15. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Ḳaplānlı gediği قپلانلی کدوکی

Pazartesi, 16 ṣafer 942/16. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Yaşşıçāy یصی چای

Salı, 17 ṣafer 942/17. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Başsız Künbed باشسز کنبد

Çarşanba, 18 ṣafer 942/18. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Ucān اوجان

Perşenbe, 19 ṣafer 942/19. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Cināvān جناوان

Cuma, 20 ṣafer 942/20. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Tebrīz تبریز

Cumartesi, 21 ṣafer 942/21. VIII. 1535

Perşenbe, 26 ṣafer 942/26. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Tebriz'de dinlenme (Oturak).

Cuma, 27 ṣafer 942/27. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : "Bu gün şehr-i Tebrīz'den göçülüb diyar-ı Rum canibine teveccüh olundu. Şām-ı Gazān شام غزان civarından geçilüb Serveri? سروری nam ḳarye civarında konuldu".

Cumartesi, 28 ṣafer 942/28. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Sufyān سفیان

Pazar, 29 ṣafer 942/29. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Merend şehrinden geçilüb مرند شهرندن کچیلوب
Göktepe çayırı کوك دپه چایری

Dergüzīn (Naṣūḥ, bu adı Dergezīn okunacak şekilde harekelemiştir)'den ve daha sonra Tebrīz'den geri dönerken her halde daha önce Tebrīz ve Dergüzīn'e giderken geçilmiş olan yol takip edilmiş olduğu için *Menāzil*'de fazla resim bulunmamaktadır. Ancak Maṭrāḳçī'nın 1548-49 ikinci İran seferine ait eserinde Tebrīz'den dönerken başka bir yol takip edildiği görülmektedir. Bendimāhī konağında *Menāzil*'de takip edilen yolla birleşen bu ikinci dönüş yolu sırasında Tebrīz'den itibaren şu konaklardan geçilmiştir:

Sārvānḳūlū ساروان قولی, Ḳaṣaba-i Şebüster قصبهٔ شبستر, Elmālū المالو, Şehrivān شهروان, Ṭopçu طوپچی, Baḥr-i Uşnu (Uşneviye) muḳābelesinde ḳaṣaba-i Tīsū (Tesūc) بحر اوشنی مقابله سنده قصبهٔ تیسو (تسوج), Sāz kenarı ساز کناری, Ḳaṣaba-i Selmās قصبهٔ سلماس (yeni adı Şāhpūr), Ḫanesūr خانه سور, Elbāğ الباغ, Ḳōtūr قوتور, Ḳal'a-i Maḥmūdīye قلعهٔ محمودیه, Ḳırḳpınar ovası قرق بیکار اوه سی, Ḳal'a-i 'Amīḳ قلعهٔ عمیق, Kal'a-i Vān قلعهٔ وان, Māldūd çāyı مالدود چای, Gūşā derbendi غوشا دربندی ve Bendimāhī بندماهی.

Pazartesi, 1 rebiyülevvel 942/30. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Ḳaraköy قره کوی

Salı, 2 rebiyülevvel 942/31. VIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Ḫōy خوی

Çarşanba, 3 rebiyülevvel 942/1. IX, 1535

Cumartesi, 6 rebiyülevvel 942 /4. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Dinlenme (Oturak).

Pazar, 7 rebiyyülevvel 942/5. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Sökmen سوكن

Pazartesi, 8 rebiyülevvel 942/6. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Karanguderebaşı قره كو دره باشى

Salı, 9 rebiyülevvel 942/7. I X. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Karanguderenin berü başında Künk (Günek)? Gedik konağı قره كو دره‌نك برو باشنده كونك كدك قوناغى

Taeschner, bu adı Gönik Gedik şeklinde okumuştur.

Çarşanba, 10 rebiyülevvel 942/8. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Nevşehir نوشهر

Perşenbe, 11 rebiyülevvel 942/9. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Bendimāhī بند ماهى

Maṭrāḳçī (1548-49), 86a : Güşā derbendin aşub Bendimāhī غوشا دربندن اشوب بند ماهى

"fi 25 recep sene (955/30. VIII. 1548), mil 20"

"Meẕkūr konağa gelince dağlar aşılub asker hayli zahmet çekti. Arpa yüzyirmiye alındı".

Leunclavius (1548), 427, 106 : Bende-mahi.

Cuma, 12 rebiyülevvel 942/10. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Erçīş ارجيش

Maṭrāḳçī (1548-49), 86a : Ḳaradere köprüsün geçüb Ḳal'a-i Ercīş قره دره كوپروسك كچوب قلعهٔ ارجيش

"fi 26 recep sene (955/31. VIII. 1548), mil 20".

"Meẕkūr konağa gelince ziyade taşlu yerlerdür. Asker halkı tozdan ve ıssıdan bunalub ziyade zahmet çektiler. Gayet uzak konakdur. Arpa yüzyirmiye alındı."

Leunclavius (1548), 427, 107 : Ergis kalesi. Cara-dere köprüsü geçildikten sonra, 26 mil.

Cumartesi, 13 rebiyülevvel 942/11. IX. 1535

Pazar, 14 rebiyülevvel 942/12. IX. 1535

Pazartesi, 15 rebiyülevvel 942/13. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Dinlenme (Oturak).

"Bu gün Zulkadirli'den 12 nefer kimesne ile Gazi Kıran غازى قران ve Çavuşlar, 'Ādilcevāz kalesine top alub gitmek buyuruldu".

Salı, 16 rebiyvülevel 942/14. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Supḥān dağı eteğinde Ali Bey bağı سيحان طاغى اتكنده على بك باغى

Maṭrāḳçī (1548-49), 86b : Tekke-i Sapān تكهٔ سپان

"fi 27 recep sene (955/1. IX. 1548), mil 33".

"Meẕkūr konak ziyade uzak ve susuz olub asker halk(ı) susuzluktan ve tozdan ziyade zebun olub ekserinin atları kalub yayan geldiler. Arpa yüzseksene alındı".

Leunclavius (1548), 427, 108 : Zapan-tegie, 33 mil.

Kâtip Çelebi, 442, satır 21 : Kitrek ? كترك, Erciş'ten 3, 'Ādilcevāz'dan 9 saat.

Çarşanba, 17 rebiyülevvel 942/15. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Ādilcevāz عادالجواز

"Yol kenarında konuldu. Bu gün Bitlis kalesi alınub içine Gazi Kıran Bey girüb oturdu".

Maṭrāḳçī (1548-49), 86b : Ḳalʿa-i Ādilcevāz قلعهٔ عاد الجواز

"fi 28 recep sene (955/2. IX. 1548), mil 14, oturak yevm 1".

"Meẕkūr konak yakın olub konak yeri sulu, bataklu yerdür. Bu konakta asker halkına zahīreden (86b) birer kile arpa verildi. Rüstem Paşa hazretleri dahi sipahilere rızaenlillah birer kile un tasadduk eyledi. Arpa yüzer akçeye alındı."

Leunclavius (1548), 427, 109 : Adil-gieuiz, 14 mil. 1 gün dinlenme.

Perşenbe, 18 rebiyülevvel 942/16. IX. 1535

Cuma, 19 rebiyülevvel 942/17. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Dinlenme (Oturak).

"Ulama Paşa hayli başlar göndermiş, geldi".

Menāzil'de ʿĀdilcevāz'dan, sonra Aḫlāṭ üzerinden, doğrudan doğruya Bitlis'e gidildiği halde, ikinci İran seferine ait olan eserde ʿĀdilcevāz'dan Fırat'ın güney kaynak sularından olan Murat kenarındaki Malazgirt'e, oradan da Muş'a gidilmiş ve daha sonra Bitlis'e inilmiştir.

Cumartesi, 20 rebiyülevvel 942/18. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Aḫlāṭ اخلاط

"Ulama Paşa'ya Van üzerine varasın deyu mektup gitti ve Bitlīs hakimi Şemseddin'in validesi, kalelerinin miftahın getirüb pişkeş virdi".

Kâtip Çelebi, 442, 20 : ʿĀdilcevaz ve Tatvān arasında Aḫlāṭ yerine Sūr ve Kārmuḫ adıyla iki menzil adı verilmektedir.

Pazar, 21 rebiyülevvel 942/19. IX. 1535

Ferīdūn *Münşeat*, I, 596 : Dinlenme (Oturak)

"Serasker hazretleri vakt-i ʿaṣr'da göçüb dağlar aşub nısfulleyl'de ʿĀdilcevāz'a varılub konuldu".

Pazartesi, 22 rebiyülevvel 942/20. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Dinlenme (Oturak).

"Serasker hazreti, zuhr vaktinedek ʿĀdilcevaz'da ārām idüb ḳalʿaya girüb topların atdırub ve bazı araba topların alub ve vakt-i ʿaṣra ḳarīb gelüb Suphān çayı mevziinde bağ-ı ʿalāya kondu".

Salı, 23 rebiyülevvel 942/21. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 596 : Dinlenme (Oturak).

"Serasker hazreti, vakt-i ʿaṣrda Ercīş ḳalʿasına erişüb Kızılbaşın alayı ehl-i İslāmın hücumun görüb (596) takat getirmeyüb Bendimāhī'yedek kaçub Serasker dahi kaleden ileri varub vakt-i şam olunca alay bağlanub gaziler Kızılbaşa ulaşub bir mikdar cenk olub, başlar getirilüb bazı kimesneler yaralandı."

Çarşanba, 24 rebiyülevvel 942/22. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Ali Bey bağı علی بك باغی

Perşenbe, 25 rebiyülevvel 942/23. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Aḫlāṭ اخلاط

"Serasker-i Sultan, bu gün ılgar'dan gelüb orduya mülāki oldu ve Diyarbekir beylerbeyisi Ulama Paşa ve Sekbanbaşı sabıka Van kalesine gönderüb yolda Şāhla

buluşub cenk olduğu haberi geldi ve Şahın bir yasavulu tutulmuş. Deli Mercan ve Zulkadirli İzzüddevle nam kimesne Ferīdūn ile Kızılbaşa gitmiş idi, gelüb orduya mülāki oldular".

Cuma, 26 rebiyülevvel 942/24. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 Tātvān تاتوان

"Derya kenarında sahradır. Soğuk suları vardır. Dağa ḳarīb mişe yerdir".

Maṭrāḳçī (1533-36), 99a : 'Ayn-ı Tātvān عين تاتوان

Cumartesi, 27 rebiyülevvel 942/25. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Güzeldere كوزلدر

Maṭrāḳçī (1533-36), 99b : Güzelcedere köprüsü كوزلجه دره كوپروسى

Pazar, 28 rebiyülevvel 942/26. IX. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Dinlenme (Oturak)

"Serasker-i Sulṭān divan eyleyüb Anadolu beylerbeyisi ve Ulama Paşa ve Diyarbekir beylerbeyisi, beyler, ağalar, geldiler. Padişah canibinden Serasker-i Sulṭān (için) müteaddit hil'atler ve iki mükemmel at ve üç at dahi in'am geldi".

Maṭrāçī (1533-36), 99b, ortada: Güzelcedere كوزلجه دره

Pazartesi, 29 rebiyülevvel 942/27. IX. 1535

Pazar, 6 rebiyülahır 942/3. X. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Dinlenme (Oturak)

Pazartesi, 7 rebiyülahır 942/4. X. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Bitlīs ḳal'ası بتليس قلعەسى

Maṭrāḳçī (1533-36), 100a, tam sayfa : Bitlīs بتليس

Dağ üzerinde yuvarlak surları ile kale, iç kale ve aşağıda ovada şehrin devamı görülmekte, arada bulunan bir köprü dikkati çekmektedir.

Maṭrāḳçī (1548-49), 93b : Ḳarye-i Bitlīs geçüb ḳarye-i Ḳōzlū قرية بتليس كچوب قرية قوزلو

"fi 14 şevval sene (955/16. XI. 1548), mil 18".

"Mezkūr konağa gelince taşlu ṣa'b yerlerdür. Arpa altmışara ve un yetmişere alındı".

Salı, 8 rebiyülahır 942/5. X. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : "Oturak. Gayet ṣu'ubetinden oturak olundu."

Çarşanba, 9 rebiyülahır 942/6. X. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : "Ḳarye-i Nevḥan? (نوحان) ile ḳarye-i Mısr (مصر) arasında konuldu. Gayet ṣa'b derbenddür".

Maṭrāḳçī (1533-36), 100b : Cisr-i Derbend جسر دربند

Bir dere üzerinde üç köprü görünmektedir. Taeschner, sadece en üstte bulunanın adını "Cisr-i Ḳız Derbend" şeklinde okumuşsa da bu yanlış olsa gerektir. Kısmen silinmiş olan yazı tam bir açıklıkla okunamamaktadır. İkinci köprünün adını "Cisr-i Derec" (جسر درج) şeklinde okumak mümkündür. En altta bulunan üçüncü köprünün adı ise "Cisr-i Ḳınıḳdār" şeklinde açıkca okunabilmektedir. Bu son köprünün adı, Naṣūḥ'un ikinci eserinde de geçmektedir.

Maṭrāḳçī (1548-49), 94a : Derbend içinde ḳarye-i Ḳınıḳ دربند اچنده قرية قنق

"fi 15 şevval sene (955/17. XI. 1548), mil 20".

"Mezkūr konak ziyade ṣa'b derbend olup, Deliklikaya ile ḳal'a-i Kefendür (كفندور) den geçilüb ḳarye altında konuldu. Ol gün asker ziyade zahmet çektiler. Arpa seksenere alındı ve un bulunmadı".

Perşenbe, 10 rebiyülahır 942/7. X. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Dinlenme (Oturak).

Maṭrāḳçī (1533-36), 101a üstde: Cisr-i Mezreʿa جسر مزرعه

Aslında okunamayan bu isim, Naṣūḥ'un ikinci eserinden tespit edilebilmiştir.

Maṭrāḳçī (1548-49), 94a : Mezreʿa مزرعه

"fi 16 şevval sene (955/18. XI. 1548), mil 12".

"Mezkūr konağa gelince yolda Ḳınıḳdār (قنقدار) köprüsü ile Mezreʿa köprüleri geçilüb konuldu. Arpa yüzyirmiye, un bulunamadı".

Ferīdūn'a göre 11 rebiyülahır 942/8. X. 1535 cuma günü Üveys (Veys) el-Ḳarānī'ye gelinmiştir. Halbuki Maṭrāḳçī'nın eserlerinde bu konaktan önce bir konak adı daha verilmektedir ki o da şudur:

Maṭrāḳçī (1633-36), 101a, ortada: Cisr-i Dūḫān جسر دوخان

Maṭrāḳçī (1548-49), 94a, b : Dūḫān köprüsün geçüb su kenarı دوخان كوپروسك كچوب صوكناری

"fi 17 şevval sene (955/19. XI. 1548), mil 14".

"Mezkur konak ziyade derbend olup nice develer ve atlar kaldı. Ol gün Yeniçeri ağası ileri geçti. Arpa yüzyirmiye ve un yüzonara alındı".

Cuma, 11 rebiyülahır 942/8. X. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Üveys el-Ḳaranī ḥażretlerinün mezār-ı şerīfi olduğu maḥal اویس القرنی حضرتلرینك مزار شریفی اولدوغی محل

Maṭrāḳçī (1533-36), 101a : Veys el-Ḳarānī ویس القرانی

Resmin üst yarısında vadide bir dere, üzerinde iki köprü, Mezreʿa ve Dūḫān köprüleri; alt yarısında da mescidi ile birlikte birbirine bitişik üç yapı halinde tekke dikkati çekiyor.

Maṭrāḳçī (1548-49), 94b : Tekke-i Veys el-Ḳarānī تكهٔ ویس القرانی

"fi 18 şevval sene (955/20. XI. 1548), mil 20".

"Mezkūr konak ziyade ṣaʿb olub, nice develer ve atlar yorulub kaldı. Arpa yüzere bulunamadı. Asker dahi perakende oldu".

Leunclavius, (1548), 429, 125 : Deue-izelkeran Tegie, 14 mil.

Cumartesi, 12 rebiyülahır 942/9. X. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Mirza çayı مرزا چایی

Maṭrāḳçī (1533-36), 101b üstde : Āb-i Ezrīn آب ازرین

Dağdan inen iki dere, her birinde birer köprü bulunmaktadır.

Maṭrāḳçī (1548-49), 94b : Ḳalʿa-i Erzīn taḥtında Āyāzma قلعهٔ ارزین تحتنده آیازمه

"fi 19 şevval sene (955/21 XI. 1548), mil 16".

"Mezkūr konak yakın olub konağa gelince vāsi dere içinden gelinir. Mīzer (میزر) sancağına tabidir. Arpa onbeşere alındı".

Leunclavius (1548), 429, 126 : Erzin şehri, bir Aiazma'da, 16 mil.

Ord. Prof. Dr. Taeschner'in de belirttiği üzere burası ile Arzusu ya da Garzansu yakınındaki eski Arzanene ḳastedilmiş olmalıdır. Zok Harzan buradan 6 klm. kadar doğuda bulunmaktadır.

Pazar, 13 rebiyüleahır 942/10. X. 1535

Çarşanba, 16 rebiyülahır 942/13. X. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Dinlenme (Oturak).

"Kızılbaştan 4 nefer kimesne kaçub Bāyezīl (Bāyezīd olacak) Çavuş ile geldiler".

Perşenbe, 17 rebiyülahır 942/14. X. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Beşiri nahiyesinde Şaṭṭ kenarında بشری ناحیه‌سنده شط کنارنده

Maṭrāḳçī (1533-36), 101b, ortada: Āb-ı Beşiri آب بشری

Maṭrāḳçī (1548-49), 95a : Āb-ı Beşiri اب بشری

"fi 20 şevval sene (955/22. XI. 1548), mil 32, oturak yevm 3".

"Meẕkūr konak uzak olub çöl içinden susuz yerlerden ḳarye-i Nūḥ'tan Çoban Baba türbesi ḳurbünde Beşiri üzere konuldu. Arpa onar akçeye alındı".

Leunclavius (1548), 429, 127 : Beseri suyu, 32 mil.

Ferīdūn, (*Münşeat*, I, 597) cuma, 18 rebiyülahır 942/15. X. 1535 tarihi ile ilgili olarak oturak verildiğine dair bir şey söylemediği gibi her hangi bir konak adı da vermemektedir. Ancak bundan sonra, salı 13 cemaziyelevvel 942/9. XI. 1535 tarihine kadar oturak verildiği belirtilmektedir. Bu arada Perşenbe, 1 cemaziyelevvel 942/28. X. 1535 tarihinde Ḳānūnī ile Serasker "şehir seyrine" çıkmışlardır. "Seyrine" çıkılan şehir Kara Amid olduğuna ve bu arada Kara Amid'e gelindiğine dair her hangi başka bir kayıt da bulunmadığına göre 18 rebiyülahır 942/15. X. 1535 cuma günü gelindiği halde adı verilmemiş olan konak, Kara Amid olacaktır. Ancak belirtmemiz gerekir ki Āb-ı Beşiri ile Kara Amid arasında şimdi adlarını vereceğimiz iki konak daha bulunmaktadır :

Maṭrāḳçī (1533-36), 101b, altta : Ṣālāne çayırı صالانه چایری

der muḳabele-i Çöltepe در مقابلهٔ چول دپه

Maṭrāḳçī (1548-49), 95b : Ṣalāne çayın geçüb ḳarye-i Bābā صلانه چایلك کچوب قریهٔ بابا

Ḫākī ḳurbünde Çöltepe'yi geçüb خاکی قربنده چول دپه‌یی کچوب

Pamukça çayı üzre değirmen پاموقچه چایی اوزره دکرمن

"fi 24 şevval sene (955/26. XI. 1548), mil 9".

"Meẕkūr konak yakın olub vāsiʿ ova yerlerdür. Asıl konak Ṣalāne çayı idi, konulmadı. Ol gün bölük halkına yoklama emrolundu. Arpa onar akçeye alındı."

Leunclavius (1548), 429, 128 : "Giul-tepe" yakınında "Baba-hagi" köyü karşısında "Selate" suyundan sonra "Pamukgie" suyu üzerinde değirmen, 9 mil.

Taeschner'in, Çöltepe adının Leunclavius tarafından yazılmış bulunan "Giul-tepe" şeklini, Kültepe (Aschenberg) şeklinde anlaması şüphesiz doğru değildir. Kara Amid'ten önce sadece Maṭrāḳçī'nın ikinci eseri ile Leunclavius'da bulunan konak ise şudur:

Maṭrāḳçī (1548-49), 95b : ʿAbbār ḫānī عبار خانی

"fi 25 şevval sene (955/27. XI. 1548), mil 12".

"Meẕkūr konak yakın olub vāsiʿ yerlerdür. Yolda Seyyid Hasan gölü geçilür. Arpa onar akçeye alındı".

Leunclavius (1548), 429, 129 : Carauanserai Abarhan, 12 mil. Yolda "Seidi Hasan Giulti" adlı bir şehir geçilir.

Cuma, 18 rebiyülahir 942/15. X. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Ḳara Āmid قره آمد

Maṭrāḳçī (1533-36), 102a, tam sayfa: Kara Amid قره آمد

Maṭrāḳçī (1548-49), 95b : Maḥrūse-i Ḳara Āmid محروسهٔ قره آمد

"fi 26 şevval sene (955/28. XI. 1548), mil 17".

"Meẕkūr konağa gelince vāsiʿ ova yerlerdür. Ḳara Āmid suyun geçilüb konuldu. Ol gün Āmid muhafazasında olan Musul sancağı beyi Ali Bey, defterdar ile dest-

bus-i şerīf ile müstesʿad oldular. Arpa onar akçeye alındı. ʿIyd-i mübareki anda eylediler".

Leunclavius (1548), 429, 130 : Cara-Hemid, 17 mil.

Cumartesi, 19 rebiyülahır 942/16. X. 1535

Salı, 13 cemaziyelevvel 942/9. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Dinlenme (Oturak)

Çarşanba, 14 cemaziyelevvel 942/10. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Otak taşra çıktı. اوتاق طشره چیقدی

Maṭrāḳçī (1548-49), 114b : Ḳāñırd? çayı قاکرد چایی

"fi 7 şevval (zilḳade olacak) sene (955/8. XII. 1548), mil 8".

"Mezkūr konak yakın olub konağa gelince taşlu (114b) ovalardur. Yeniçeri ağası ile Mir-i ʿalem sancaklarla ileri gitmesi emrolundu. Arpanın kilesi onara alındı".

Leunclavius (1548), 430, I : "Kagred" suyu (çayı), Amid'ten 8 mil.

Perşenbe, 15 cemaziyelevvel 942/11. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Karadağ kurbünde Kızıltepe قره طاغ قربنده قزل دپه

Maṭrāḳçī (1533-36), 104a, yarım sayfa: Ḳaracadāğ zeylinde Ḳızıltepe قره‌جه طاغ زیلنده قزل دپه

Maṭrāḳçī (1548-49), 115a : Ḳızıltepe قزل دپه

"fi 8 şevval (zilḳade) sene (955/9. XII. 1548), mil 12".

"Mezkūr konak yakın olub konağa gelince vāsiʿ, taşlu ova yerlerdür. Arpa onara alındı".

Leunclavius (1548), 430, 2 : Kisul-tepe, 12 mil.

Kâtip Çelebi, 441 : Ḳızıltepe قزل دپه, 4 saat.

Cuma, 16 cemaziyelevvel 942/12. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Ḳaracadāğ dibinde Elmālu قره جه طاغ دبنده المالو

Maṭrāḳçī (1533-36), 104b, üstte : Ḳaracadāğı aşub Akpınar'a قره‌جه طاغی اشوب اق بیکاره

Maṭrāḳçī (1548-49), 115a : Ḳaracadāğ derbendin aşub ḳarye-i Elmālū altında Aḳpınār قره‌جه طاغ دربندن اشوب قریهٔ المالو التنده اق بیکار

"fi 9 şevval (zilḳade olacak) sene (955/10. XII. 1548), mil 18".

"Mezkūr konağa gelince taşlu derbend aşılur. Uzak konakdur. Arpa ona alındı".

Leunclavius (1548), 430, 3 : "Almali-giugi", "Caratze-dag" üzerinden "Ak-bi-giar", 18 mil.

Kâtip Çelebi, 441 : Ḳoca (Ḳaraca) dāğ طاغ (قره‌جه) قوجه , 3 saat. Elmālū المالو, 3 saat. 2 konak.

Cumartesi, 17 cemaziyelevvel 942/13. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Ḥācegöz خاجه کوز

Maṭrāḳçī (1533-36), 104b, ortada: Ḳocagöz tepesi قجه کوز دیه‌سی

Maṭrāḳçī (1548-49), 115a : Ḳarye'-i Ḳocagöz çayı قریهٔ قجا کوز چایی

"fi 10 şevval (zilḳade olacak) sene (955/11. XII. 1548), mil 12".

"Mezkūr konak yakın olub, konağa gelince vāsi, taşlu ovalardur. Arpa onara alındı."

Leunclavius (1548), 430, 4 : "Cariei Cotza", "Giur-giai" yanında, 12 mil.

Görüldüğü üzere Leunclavius, Maṭrāḳçī (1548-49)'da geçen قریهٔ قجا کوز چایی adını kelimeleri bölerek "Cariei Cotza" ve "giur-giai" şekline sokmuştur. Maṭrāḳçī (1548-49)'da yazılı olanı, "Cariei Cotzagiur-giai" şeklinde okuması şüphesiz daha doğru olurdu.

Pazar, 18 cemaziyelevvel 942/14. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : ʿĀbidīnüyüğü عابدين ايوكى

Maṭrāḳçī (1548-49), 115b : ʿĀbid pınārı nam-ı diğer ʿĀbidūn عابد بيكارى نام ديكر عابدون

"fi 11 şevval (zilḳade olacak) sene (955/12. XII. 1548), mil 18".

"Meẕkūr konak uzak olub vāsiʿ, taşlu ovalardur. Arpa onara alındı."

Leunclavius (1548), 430, 5 : Abid-bigiar, 18 mil.

Kâtip Çelebi, 441 : ʿĀbidūn عابدون, 6 saat.

Pazartesi, 19 cemaziyelevvel 942/15. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 597 : Adına pınārı[154] ادنه بيكارى

Maṭrāḳçī (1533-36), 104b, altta : Cüllāb[155] جلاب

Maṭrāḳçī (1548-49), 115a : Āẕīne pınārı nam-ı diğer Cüllāb آذينه بيكارى نام ديكر جلاب

"fi 12 şevval (zilḳade olacak) sene (955/13. XII. 1548), mil 14".

"Meẕkūr konak orta olub, vāsiʿ ovalardur. Zikrolan pınar, ʿālī olub, ayağında değirmen yürür. Arpa onara alındı".

Leunclavius (1548), 431, 6 : Azine-bigiar, 14 mil.

Kâtip Çelebi, 441 : Nehr-i Cüllāb نهر جلاب

Görüldüğü üzere ʿĀbid pınarı, ya da ʿĀbidūn ile Urfa (Ruha) arasında bulunan bu konağın Taeschner'in düşüncesinin aksine Adana ادانه ile her hangi bir ilgisi yoktur.

Salı, 20 cemaziyelevvel 942/16. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Rūhā روها

Maṭrāḳçī (1533-36), 103b : Ḳalʿa'-i Rūḥa. Resim yok. قلعهٔ روحه

Maṭrāḳçī (1548-49), 115a : Maḥrūse-i Rūḥā محروسهٔ روحا

"fi 13 şevval (zilḳade olacak) sene (955/14. XII. 1548), mil 16, oturak yevm 1".

"Meẕkūr konak orta olub, vāsiʿ ovalardur. Arpa onara alındı".

Leunclaviaus (1548), 431, 7 : Ruha şehri, 16 mil.

Katip Çelebi, 441 : Ruhā رها, 5 saat.

Bilindiği, üzere Rūhā, bu günkü Urfa, eski Edessa şehrinin Süryanca adı Orhāy'-dan gelmektedir.

Çarşanba, 21 cemaziyelevvel 942/17. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Dinlenme (Oturak).

Perşenbe, 22 cemaziyelevvel 942/18. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Burūḥ بروح

Maṭrāḳçī (1533-36), 103b : Ḥż. Şeyḫ Ebū'l-Müslim. Resim yok. حضرت شيخ ابو المسلم

Maṭrāḳçī (1548-49), 115b : Ḳarye-i Şeyḫ Müslim قرية شيخ مسلم

"fi 15 şevval (zilḳade olacak) sene (955/16. XII. 1548), mil 32".

"Meẕkur konak ziyade uzak olub, taşlu ovalardur. Arpa sekizere alındı.".

Leunclavius (1548), 431, 8 : Scheichi Muslim köyü, 32 mil.

Kâtip Çelebi, 441 : Üçpınar اوچ بيكار, 7 saat.

Cuma, 23 cemaziyelevvel 942/19. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Fırāt suyu gemilerle geçilüb konuldu فرات صويى كيلرله كچيلوب قونلدى

[154] Ord. Prof. Dr. F. Taeschner'in, bu adı, Adana ادانه şeklinde yazması ve Maṭrāḳçı (1533-36)'nın Adana ادانه resminden de burada bahsetmesi, şüphesiz doğru değildir. Ferīdūn (bkz. I, 598)'un da belirttiği üzere Adana'ya 15 cemaziyelahır 942/11. XII. 1535 tarihinde gelinmiştir.

[155] Taeschner'in bu konağın adını, 17 cemaziyelevvel 942/13. XI. 1535 tarihinde vermesi doğru değildir.

Maṭrāḳçī (1533-36), 103b : Ḳalʿa'-i Berecūk. Resim yok. قلعهٔ برجوك
Maṭrāḳçī (1548-49), 116a : Beştepe بش دپه

"fi 16 şevval (zilḳade olacak) sene (955/17. XII. 1548), mil 18".

"Meẕkūr konak orta konak olub, vāsiʿ ovalardur. Konak yerinde su mağaradan çıkar. Arpa sekizere alındı".

Leunclavius (1548), 431, 9 : Bes-tepe, 18 mil.
Kâtip Çelebi, 441 : Beştepe بش دپه, 3 saat.

Cumartesi, 24 cemaziyelevvel 942/20. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Dinlenme (Oturak).
Maṭrāḳçī (1533-36), 103b : Furāt-ı āb-ı ḥayāt. Resim yok. فرات آب حيات
Maṭrāḳçī (1548-49), 116a : Ḳalʿa-i Birelcük'i geçüb قلعهٔ برلجوكی كچوب
Fırat kenarı فرات كناری

"fi 17 şevval (zilḳade olacak) sene (955/18. XII. 1548), mil 12, oturak yevm 1".

"Meẕkūr konak yakın konak olub, Fırat'ı gemiden ve geçitten geçtiler. Hüdavendigar hz. leri kayık ile geçüb ol gün Van'dan dil ve başlar geldi. Arpa altışara alındı".

Leunclavius (1548), 431, 10 : "Beriegik" şehri, 12 mil.
Kâtip Çelebi, 441 : Birecik برەجك, 5 saat.

Pazar, 25 cemaziyelevvel 942/21. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Mal Ḥāle yurdunda pınar başında مل حاله يورتنده بيكار باشنده
Cuma önünde konuldu جمعه اوكنده قونلدی
Maṭrāḳçī (1533-36), 105a, üstte : Ḳarye-i Çīl Ḥālīt قريهٔ چيل حاليت
Maṭrāḳçī (1548-49), 116a : Görenīz كوره نيز

"fi 19 şevval (zilḳade olacak) sene (955/20. XII. 1548), mil 12".

"Meẕkūr konak yakın olub, kapu halkına etraf-ı vilâyette kışlamasına ruhsat-ı icazet verildi. Arpa altışara alındı".

Pazartesi, 26 cemaziyelevvel 942/22. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Dāvud Nebī mezārī ḳurbü داود نبی مزاری قربی
Maṭrāḳçī (1533-36), 105a, ortada: Merc-i Dābık مرج طابق
105a, altta : Maḳām-ı Dāvud ʿa.m. مقام داود ع م
Maṭrāḳçī (1548-49), 116a : Ṣacūr صجور

"fi 20 şevval (zilḳade olacak) sene (955/21. XII. 1548), mil 14".

"Meẕkūr konak yakın olub vāsiʿ ovalardur. Arpa sekizere alındı".

Kâtip Çelebi, 442 : Merc-i Dābıḳ مرج طابق

Kâtip Çelebi, bundan önce de Nizip ve ʿAyntāp isimlerini verir.

Salı, 27 cemaziyelevvel 942/23. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Ḥaylān nam āb-ı revān üzere حيلان نام اب روان اوزره
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Maṭrāḳçī (1548-49), 116b : Ḳaṣaba-i Bāb قصبهٔ باب

"fi 21 şevval (zilḳade olacak) sene (955/22. XII. 1548), mil 18, oturak yevm 1".

"Meẕkūr konak uzak olub ova yerlerdür. Arpa sekizere alındı".

Kâtip Çelebi, 442 : Ḫullān? خلان

Kâtip Çelebi, Ḫullān'dan önce de Kilis كلس adını vermektedir.

Çarşanba, 28 cemaziyelevvel 942/24. XI. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Medīne-i Ḥaleb مدينهٔ حلب
Maṭrāḳçī (1533-36), 105b-106a, çift sayfa: Ḥaleb şehri ve kalesi resmi. Üzerinde her

hangi bir yazı bulunmamaktadır. Kaleden şehre geçişi, kaleyi çeviren suyun üzerinde bulunan üç köprü sağlamaktadır. Suyun her iki yanında bulunan bahçeler dikkati çekiyor.

Maṭrāḳçī (1548-49), 116b : Maḥrūse-i maʿmūre-i Ḥaleb محروسۂ معمورۂ حلب

"fi 23 şevval (zilḳade olacak) sene (955/24. XII. 1548), mil 18".

"Meẕkūr konak uzak olub, vāsiʿ ova yerlerdür".

Leunclavius (1548), 431, 14 : Halebo

Kâtip Çelebi, 442 : Ḥaleb حلب

Perşenbe, 29 cemaziyelevvel 942/25. XI. 1535

Salı, 5 cemaziyelahır 942/1. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Dinlenme (Oturak)

1 cemaziyelahır 942/27. XI. 1535'te Ḳānūnī, "eski Camiye varub, iç kaleyi ve mezarları ziyaret etti".

Çarşanba, 6 cemaziyelahır 942/2. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Bu gün otak göçüb ilerü konağa gitti بو كون اوتاق كوچوب ايلرو قوناغه كتدى

Perşenbe, 7 cemaziyelahır 942/3. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Esārīb ḳaryesi اساريب قريەسى

Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.

Cuma, 8 cemaziyelahır 942/4. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : ʿAm günü (gölü) ḳaryesi عم كونى قريەسى

Maṭrāḳçī (1533-36), 107b, üstte : Göl-i ʿAvām كول عوام

Cumartesi, 9 cemaziyelahır 942/5. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : ʿĀṣī ṣūyunun üzerindeki köprü عاصى صوينك اوزرنده‌كى كوپرى

Maṭrāḳçī (1533-36), 107b, altda : ʿĀṣī ṣūyu ḳöprüsü عاصى صويى كوپروسى

Pazar, 10 cemaziyelahır 942/6. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Anṭāḳya şehri انطاقيه شهرى

Maṭrāḳçī (1533-36), 108a, tam sayfa : Ḳaranu ḳāpī aşūb Ārıḳova قركو قاپى اشوب آرقه اوه

Pazartesi, 11 cemaziyelahır 942/7. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Baḳrāż dağı konağı بقراض طاغى قوناغى

Maṭrāḳçī (1533-36), 107a : Kūh-i Baḳrāż (Kiepert: Baghrâs). Resim yok. كوه بقراض

Salı, 12 cemaziyelahır 942/8. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Iskender pīnārī اسكندر بيكارى

Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.

Çarşanba, 13 cemaziyelahır 942/9. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Kent ḫānı, derya kenarıdır كند خانى ، دريا كناريدر

Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.

Perşenbe, 14 cemaziyelahır 942/10. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Ḳurt ḳonağı geçilüb Ilıcāḳ قورد قوناغى كچيلوب ايلجاق

Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.

Cuma, 15 cemaziyelahır 942/11. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Ādāna, Cihān (Ceyhan) suyu konağı اطانه ، جهان صويى قوناغى

Maṭrāḳçī (1533-36), 108b, tam sayfa: Ādāna ادانه

Resmin üst tarafında şehir, sur içinde, alt tarafında ise açık şehir halindedir.

Cumartesi, 16 cemaziyelahır 942/12. XII. 1535
Pazar, 17 cemaziyelahır 942/13. XII. 1535
Pazartesi, 18 cemaziyelahır 942/14. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Dinlenme (Oturak).
Salı, 19 cemaziyelahır 942/15. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Adana'da konulub, şikāra gittiler. Hazine ileri gitti.
Çarşanba, 20 cemaziyelahır 942/16. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Bu gün otak gitti. بو كون اوتاق كتدى
Perşenbe, 21 cemaziyelahır 942/17. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Ḥoşūn ḳaryesi حصون قريەسى
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Maṭrāḳçī, *Süleymānnāme*[156], 162 b: Ḳoşūnlū قصونلو
Cuma, 22 cemaziyelahır 942/18. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Ḳal'a-i Gülek ḳurbünde قلعهٔ كولك قربنده
Ṣārūışīḳ[157] zaviyesi صارو اشيق زاويەسى
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Cumartesi, 23 cemaziyelahır 942/19. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Bācdār ḫānı geçilüb dağdan باجدار خانى كچيلوب طاغدن
ḫalāṣ olub Ulūḳışla خلاص اولوب اولو قشله
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Maṭrāḳçī, *Süleymānnāme*, 162 b : Kūh-i Būlġār, Ūlūkışla كوه بولغار ، اولوقشله
Pazar, 24 cemaziyelahır 942/20. XII. 1535[158]
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Ereğliova dönüldü اركلى اوه دونلدى
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Pazartesi, 25 cemaziyelahır 942/21. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Ṭabāğūn Akçaşehri طباغوك آقچه شهرى
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Salı, 26 cemaziyelahır 942/22. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Üyük ḳaryesi ايوك قريەسى
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Çarşanba, 27 cemaziyelahır 942/23. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Kōnya Bōzōḳ قونيه بوزاوق
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Perşenbe, 28 cemaziyelahır 942/24. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Ḳarye-i Bōzōḳ قريهٔ بوزاوق
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Cuma, 29 cemaziyelahır 942/25. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : İlgün geçilüb ḳarye-i Āltūnṭāş ايلغون كچيلوب قريهٔ التون طاش
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.
Cumartesi, 1 recep 942/26. XII. 1535
Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : İsḥāḳlu اسحاقلو
Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.

[156] İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, No. 379.
[157] Kiepert'in "Sarishek H." ve "Sariklihan" şekillerinde yazdığı bu yerin, halk arasında Sarışıh (Sarışeyh) olarak tanındığını, bugün harabe halinde bulunduğunu bildiren Sayın Kasım Gülek'e teşekkür ederim.
[158] Ferīdūn, bu günü, "yevmülahad" = Pazar yerine, yanlış olarak "yevmülisneyn" = Pazartesi yazmıştır.

Pazar, 2 recep 942/27. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Yayā ḳaryesi, dağ içindedir ییای قریەسی ، طاغ ایچندە در

Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.

Pazartesi, 3 recep 942/28. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Seydi Gazi (Seyitgazi) سیدی غازی

Maṭrāḳçī (1533-36), 109a, tam sayfa: Seyitgazi

Resim üzerinde yazı bulunmamaktadır. Ünlü Külliye'ye Ḳānūnī devrinde yapılan ilâvelerin yeri, bu resimde boştur ve etrafında bir bahçe duvarı vardır. Böylece sözü edilen ilâvelerin bu tarihten sonraları yapıldığı anlaşılmaktadır.

Salı, 4 recep 942/29. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Eskişehir اسکی شهر

Maṭrāḳçī (1533-36), 109b, tam sayfa: Eskişehir اسکی شهر

Resim üzerinde bulunan yazı kısmen bozulmuştur. Bu resimde Eskişehir'in bu sırada Seyitgazi ile hemen hemen aynı büyüklükte olması dikkati çekmektedir. Ancak XVII. yüzyıl ortalarında durumun Eskişehir lehine değiştiği görülmektedir. Gerçekten 1641-42'de bu iki yerden geçmiş olan Samuel ben David Yemşel, Seyitgazi'de iki han ile bir kaç dükkân; Eskişehir'de ise dört han ile 130 kadar dükkân bulunduğunu yazmaktadır[159].

Çarşanba, 5 recep 942/30. XIII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Bozüyük بوزایوك

Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.

Perşenbe, 6 recep 942/31. XII. 1535

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Ermeni ḳonağı ارمنی قوناغی

Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.

Cuma, 7 recep 942/1. I. 1536

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Yenişehir یکیشهر

Maṭrāḳçī (1533-36) : Resim yok.

Cumartesi, 8 recep 942/2. I. 1536

Ferīdūn, *Münşeat*, I. 598 : İznīḳ ازنیق

Pazar, 9 recep 942/3. I. 1536

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Ḳāzıḳlū dağı aşılub Sitāre köprüsü yanında ve Merenlü nam ḳarye قازقلو طاغی آشیلوب ستاره کوپروسی یاننده و مرنلو نام قریه

Pazartesi, 10 recep 942/4. I. 1536

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : İznikmīd ازنکید

Salı, 11 recep 942/5. I. 1536

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Ḫazīne ḳazları gelmemeğin oturak oldu خزینه قازلری کلمامکین اوتوراق اولدی

Çarşanba, 12 recep 942/6. I. 1536

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Geğbüze ککبوزه

Perşenbe, 13 recep 942/7. I. 1536

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Dinlenme (Oturak).

Cuma, 14 recep 942/8. I. 1536

Ferīdūn, *Münşeat*, I, 598 : Bu gün pādişāh-ı encüm sipah saʿādetle İstanbul'a duḫūl eylediler. بو کون پادشاه انجم سپاه سعادتله استانبوله دخول ایلدیلر

[159] Bkz. Prof. Dr. Bernard Lewis, *1641-1642'de bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi*, Çev.: F. Selçuk, Vakıflar Dergisi, III (1956), s. 104, 105.

MAṬRĀḲÇĪ NAṢŪḤ
AND HIS
"THE DESCRIPTION OF THE STAGES OF SULṬĀN SÜLEYMĀN ḤĀN'S CAMPAIGN IN THE TWO 'I R Ā Ḳ S" (940-942/1533-1536)

(WRITTEN IN 944/1537)

CHAPTER I

I. Naṣūḥ's Life and Works
1. His name, country and his education 119
2. His first book on Mathematics (923/1517) 120
3. His participation in weapon-games in Egypt (923-926/1517-1520). 121
4. His translation of the famous history of Ṭaberī from Arabic original into Turkish (926/1520) 121
5. His work on Knighterrantry, *Tuḥfet el-Ġuzāt* (The Gift for the Ġāzīs) (936/1530) 125
6. A firman or an official letter of praise of Süleymān the Magnificent for his knighterrantry (936/1529) 126
7. His second work on Mathematics, *'Umdet el-Ḥisāb* (The Principles of Mathematics) (940/1533) 127
8. His book on the Itinerary of the first Persian Campaign of Sulṭan Süleymān, (The Description of the Stages of Sulṭān Süleymān's Campaign in the two 'Irāḳs) (944/1537) 128
9. The first part of *Süleymān-nāme* (The History of Süleymān between 926/1520-944/1537) (Written in 944/1537-945/1538) 129
10. *Fetiḥ-nāme-i Karabuġdān* (The History of the Conquest of Ḳarabuġdān by Süleymān (23 Cemaziyelahir 945/16 November 1538) 130
11. *Tārīḫ-i Feṭḥ-i Şiklōş ve Estergōn ve Istūnibelgrād* (The History of the Conquest of Siklôs, Esztergom (Gran) and Székesfehervár (Stuhlweissenburg) with miniatures) (*Süleymān-nāme*'s part which covers the years between 949-950/1542-43) (Written and painted during the year of 950/1543) 131
12. The second part of *Süleymān-nāme* (950-958/1543-1551) 134
13. *Tārīḫ-i Sulṭān Bāyezīd ve Sulṭān Selīm* (The History of Sultan Bāyezīd and Sulṭān Selīm) 136
14. *Tārīḫ-i Sulṭān Bāyezīd* (The History of Sulṭān Bāyezīd with miniatures). 137
15. The Marburg Manuscript of *Süleymān-nāme* belonging to Süleymān's second Persian Campaign of 955-956/1548-1549 138
16. *Cāmi' al-Tevārīḫ* (A Collection of Histories) (A new Version of Naṣūḥ's translation of Ṭaberī's History) 139
17. The Ottoman History attributed to the Grand Vizier Rüstem Pasha. 140

II. Naṣūḥ's full name, pseudonyms, personality, and some views of him according to his works 143

III. The Last Days of Naṣūḥ's Life 148

CHAPTER II

The Study of the *Mecmū'-ı Menāzil*

I. The introduction of *Menāzil*, first studies about it; the importance of this work for routes, topographical studies and architectural history ... 151

II. The importance of the *Menāzil* pictures as a city-plan 161

III. The significance of the *Menāzil* pictures for the XVIth century Urbanism 164

IV. The stages of Sulṭān Süleymān's campaign in the two 'Irāḳs 168

CHAPTER I

I. NAṢŪḤ'S LIFE AND WORKS

1. HIS NAME, COUNTRY, AND HIS EDUCATION

The date of birth of Maṭrāḳçī Naṣūḥ, who was renowned as an historian, mathematician, knight, calligrapher and finally as a painter during the reign of Süleymān the Magnificent, is not known with certainty today. In a manuscript-copy, which we presume today to be unique, of his first book on mathematics entitled *Cemāl el-Küttāb ve Kemāl el-Ḥüssāb* written in the early part of the month Ṣafer 923/by the end of January, 1517 during the reign of Sulṭān Selīm the Grimm and of which we shall make mention later, he records his name as "Naṣūḥ b. Abdullaḥ"[1] and "Naṣūḥ b. Ḳaragöz el-Bosnevī"[2]. The fact that Naṣūḥ has recorded his name in two different ways in his aforementioned book removes some hesitations. For these two names do not, as for example Prof. A. Gabriel thought, belong to two different persons, but they in fact establish Naṣūḥ's full name as being "Naṣūḥ b. Ḳaragöz b. ʿAbdullah". Thus it is clearly seen why Naṣūḥ was renowned also as "Ibn Ḳaragöz"[3]. One other point which should be mentioned in this connection here is the recognition of his native place as "Bosna". On the other hand, it seems that the name of the copyist of a commentary on the *Qur'ān* which is found in the Breslau City Library and shown erroneously by Brockelmann as having the date 25 Ṣafer 787/8 April 1385, but corrected by Seybold as having the date 5 Ṣafer 987/3 April 1579 is Ḥüseyin b. Naṣūḥ el-Vīsokovī. C. F. Seybold, relating undoubtedly from Kâtip Çelebi, asserts that the father of this copyist might be Naṣūḥ el-Miṭrāḳī who, he says, died in 940/1533[4]. Although we know from the record in Naṣūḥ's *Süleymān-nāme* that he had a son "Meḥmed", we have no knowledge of his having another son "Ḥüseyin". But Visoko which is the native town of this copyist is to the north-west of Sarajevo. Naturally we cannot think it altogether impossible that Naṣūḥ, who is assumed to be from Bosna, might be the native of this town. This record, which is found in his first book on mat-

[1] See, Istanbul University Library, T 2719, folio 1b.

[2] Ibidem, folio 2a.

[3] Ismail Paşa el-Baġdādī, *Hediyyet el-ʿArifīn asmaʾ el-Muʾellifīn ve āṣār el-Muṣannifīn*, II, 494.

[4] C. F. Seybold, *Ein anonymer alter türkischer Kommentar zum letzten Drittel des Korâns in drei Handschriften zu Hamburg, Breslau und im Britischen Museum*, Festschrift Eduard Sachau zum siebzigsten Geburtstage gewidmet von Freunden und Schülern, Berlin 1915, pp. 326-332.

hematics, brings to mind the fact that he might have been levied to be brought up as a Janissary. Indeed the information given to us by ʿĀṣıḳ Çelebi concerning him verifies this view. According to ʿĀṣıḳ Çelebi, Naṣūḥ in fact attended the palace-school (Enderūn). He became Ṣaʿī's student who had then been appointed as a teacher to this school following the accession of Sulṭān Bāyezīd II to the throne, and who stayed there till his death. ʿĀṣıḳ Çelebi relates that those who had "spirit and knowledge" were all Ṣaī's students. ʿĀṣıḳ Çelebi, whose main interest lies basically in Ṣaʿī himself, refers to Maṭrāḳçī Naṣūḥ as a distinguished representative of Ṣaʿī's students having this "spirit and knowledge" [5].

2. HIS FIRST BOOK ON MATHEMATICS (923/1517)

Hence it appears that Naṣūḥ was a student in the palace-school during the reign of Bāyezīd II (1481-1512), most probably during the last years of his reign. We, now, know that he started his life as a writer in the time of Yavuz Sulṭān Selīm (1512-1520). Naṣūḥ's first book is concerned with mathematics. As we have already referred to its title, the manuscript-copy of *Cemāl el-Küttāb ve Kemāl el-Ḥüssāb* dated 14 Ẕi'l-kaʿde 966/18 August 1559 is in our hands today [6]. As it is clearly shown in the introduction of this work, it was written for the first time in the early Ṣafer 923/ by the end of January 1517. The work is divided into two parts. In the first part, arithmetical figures, four kinds of arithmetical operations (i. e. addition, subtraction, multiplication and division), fraction and measures are discussed, and all these questions are dealt with in the original in 22 chapters (faṣil) consisting of 55 folios. But part 22 which begins in folio 50b is recorded as chapter 23 by mistake. Although it is mentioned that in the second part of the work miscellaneous problems will be dealt with, this part is not to be found in this copy. It cannot possibly be true that Naṣūḥ might have written, as Kâtip Çelebi [7] and other writers concerned with the subject state, some other book for Yavuz Selīm in the same year and entitled it "*el-Kenʿaniyye fi'l-Ḥisāb*", and that, as B. M. Tahir shows, Naṣūḥ might have composed, together with these books, "*Umdet el-Ḥisāb*" for Yavuz Selīm in 923/1517, though in fact it was written in 940/1533 during the reign of Süleymān the Magnificent, by enlarging his first book "*Cemāl el-Küttāb*..." [8]. In fact Naṣūḥ has two books on mathematics, one written in 923/1517 for Yavuz Selīm, and the other in 940/1533 during the reign of Süleyman the Magnificent. But as it will appear from the study of the work, Naṣūḥ composed his second book on mathematics after revising the first one and making some additions to it. Since we are dealing with Naṣūḥ's life and works chronologically, detailed information about this work will be given in its proper place following the six manuscript-copies we have established.

[5] See, ʿĀṣıḳ Çelebī, *Meşaʿir el-Şuʿarā*, British Museum, Or. 6434, folio 153a.

[6] Istanbul University Library, T 2719.

[7] Kâtip Çelebī, *Keşf el-Ẓunūn*, I, 594; II, 1166, 1520.

[8] M. Cevdet's statement that the *ʿUmdet el-Ḥisāb* was written in 967/1560 for Ḳānūnī is not true. See, Osmān Ergin *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, Istanbul 1937, pp. 370, 702. The date 967/1560 seen by M. Cevdet is the copying date of the Nuruosmaniye copy of the *ʿUmdet el-Ḥisāb*. Another copy of 950/1543 which may be regarded as the oldest today is found in the British Museum (Or. 7988).

3. HIS PARTICIPATION IN WEAPON-GAMES IN EGYPT (923-926/1517-1520)

It seems that Naṣūḥ, who composed his first book on mathematics in 923/1517 during the reign of Yavuz Selīm (1512-1520) also came to distinguish himself as a knight by this time. Süleymān the Magnificent's letter of 936/1529[9], praising him for being the master knight incomparable in the whole Ottoman Empire, verifies ʿĀṣıḳ Çelebī[10], Celāl-zāde Muṣṭafā[11], and Muṣṭafā ʿĀlī of Gelibolu[12]'s statements indicating his superiority over his equals in the game of maṭrāḳ[13] and in the art of using weapons. According to the information given in this *firmān*, Naṣūḥ went to Egypt when Hayr Bey was the governor there, participated in a variety of weapon and lance-games, combatted with famous knights and eliminated all the other competitors with his onslaughts like the legendary hero Rüstem. After the well-known fact of Egypt's conquest by Yavuz Sulṭān Selīm in 923/1517, Hayr Bey, who was originally one of the Circassian beys of Egypt, was appointed as governor by Selīm and continued to serve in this capacity in the early years of Süleymān the Magnificent. He died about the month of Ramażān 928/July 1522 during Süleymān's Rhodes campaign in 928-29/1522-23, when he was still the governor of Egypt[14]. Despite this fact, it seems that Naṣūḥ participated in the competitions mentioned in Süleymān's letter of praise occurred before Süleymān's accession (926/1520) and in the last days of Yavuz Selīm. For we see him entering upon an important attempt of translating Muḥammed b. Cerīr el-Ṭaberī's famous historical book, *Tārīḫ el-Rüsūl ve'l-Mülūk*, known as one the most impotant sources of Islamic history, from the Arabic original into Turkish just after Süleymān's accession in 926/1520.

4. HIS TRANSLATION OF THE FAMOUS HISTORY OF ṬABERĪ FROM THE ARABIC ORIGINAL INTO TURKISH (926/1520)

In less than forty years time after its author's death in 310/923 this famous work which, as it is known, contains information from creation up to 302/915, was done into Persian in an abridged form by the Ṣāmānīd ruler Manṣūr b. Nūḥ's vizier Ebu ʿAlī Muḥammed el-Belʿamī (d. 386/996), by the aforementioned ruler's order[15]. Later it was also done into Turkish under various titles.

---

[9] A copy of this firmān is found at the end of the copy of Naṣūḥ's work on Mathematics, namely the *ʿUmdet el-Ḥisāb* in Nuruosmaniye Library registered under the number 2984. For the transcription and the offset of this copy, see, H. G. Yurdaydın, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, Ankara 1963, pp. 10, 11, 70, 71.

[10] See, *Meşaʿir el-Şuʿarā*, British Museum, Or. 6434, folio 153a.

[11] See, *Tabaḳāt el-Memālik ve Derecāt el-Mesālik*, Vienna, Nat. Bibl., No. H.O. 41 (Flügel, II, Nr. 1010), folio 136a, b.

[12] See, *Künh el-Aḫbār*, British Museum, Or. 7892, folio 34a.

[13] Maṭrāḳ generally has such meanings as "stick, cudgel, rapier for training; as for maṭrāḳçī, it means "the man who gives training with a wrought rapier; trainer". See, Ş. Sāmi, *Ḳāmūs-i Türkī*, Dersaadet 1318, II, 1363. According to Evliya Çelebī, maṭrāḳ is generally made of boxtree and polished; it is in the shape of a cudgel but a little heavier. The contestants take to the field, each having a maṭrāḳ in his hand and fight. The purpose of this contest is to hit upon the head of the rival. To avoid the strokes of the opposite side is also regarded as being skilfull. The game of maṭrāḳ is divided into 160 different games (bend). Among these the most famous ones are kesme, bağla, sāni, bagal, kulak, bağla-top, top-kafa. Murād IV used to know about 70 of these games. See, *Seyahatnāme*, Dersaadet 1314, I, p. 257; M. Sertoğlu, *Türklerde Spor*, Resimli Tarih Mecmuası, No. 53 (May 1954), pp. 3096-3100; H. G. Yurdaydın, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, Ankara 1963, pp. 2 ff.

[14] See, H. G. Yurdaydın, *Ḳānūnī'nin cülūsu ve ilk seferleri*, Ankara 1961, p. 41, note 205.

[15] This Persian translation which is the basis of some Turkish translations was done into French in different times since 1867 and also in German in 1879.

It is known that the first translation of Ṭaberī's history into Turkish was made by Hüṣāmeddīn Çelebi from Bel'amī's Persian translation. Inquiries into the manuscripts of the Turkish translations of Ṭaberī's history establish the fact that the copy which was printed five times in Istanbul and Cairo by the end of the XIXth century belongs to the first translation. The second translation of this work into Turkish was made by Ḥüseyin b. Sulṭān Aḥmed in 881/1477 during the reign of Meḥmed the Conqueror. This translation, like the first one, was also made from the above-mentioned Ṣāmānīd vizier Bel'amī's Persian translation[16]. As we have already pointed out, Ṭaberī's history was translated into Turkish for the third time by Naṣūḥ himself. The very characteristic of this translation is that it was made from the Arabic original. This translation carries the title of "*Mecma' el-Tevārīḫ*". The source of this information has as its basis the marginal note found in the British Museum manuscript-copy of Kâtip Çelebī's well-known book *Keşf el-Ẓunūn*, which was mentioned by Charles Rieu, who prepared for the first time the catalogue of the Turkish manuscripts found in this Museum. According to Rieu, this translation, too, was done into Turkish from Persian. As for the marginal note which proves it to belong to Naṣūḥ, it is as follows:

"Naṣūḥ known as Maṭrāḳī made selections and called it *Mecma' el-Tevārīḫ* which consists of two volumes. The first one deals with the events from the beginning of the world up to the end of the time of Anushirvan, and the second begins with the birth of our Beloved (Muḥammad), a descendant of 'Adnān".

Rieu, depending on this note, states that the translation which carries the title of "*Mecma' el-Tevārīḫ*" was prepared in two volumes, and informs us mistakenly that Naṣūḥ died in 940/1533, again relating from Kâtip Çelebi. Stating, however, that the archaic style of the manuscript he had seen points to an erlier period, he shows his hesitation on the subject[17]. He is justified in his hesitation. For the manuscripts he studied are not concerned with Naṣūḥ's translation; they in fact belong to the first translation of Ṭaberī's history by Hüṣāmeddīn Çelebī[18]. Moreover, as the study of the manuscripts we have established as belonging to Naṣūḥ's translation shows, he did not only translate this famous work of Ṭaberī from the Arabic original, but also, taking it as his basis and then continuing to write from the place where Ṭaberī left, i.e. partly translating, partly composing, up to 958/1551 of his time, he wrote a general history. Two manuscript-copies belonging to the first volume which contains the history of the period from creation up to the death of the Prophet Solomon are found in the National Library of Vienna[19]. The one which carries the number 999 and which is rather worn out is an incomplete copy consisting of 105 folios. But the title of the complete and well-preserved copy which is numbered 1187 is shown to be *Tuḥfet el-Mülūk*[20] on a gold gilding in the folio 1b. As it is pointed out in the introduction, everything is forgotten by the passing of time, but those which are kept in our hearts cannot be forgotten. It is for this reason that the rulers built mosques, higher educational institutions (madrasas), kitchens, caravanserais, bridges, and in short they established cities.

[16] For the translations from the Persian translation of Ṭaberī into Turkish, see, H. G. Yurdaydın, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, Ankara 1963, pp. 23-26; *Maṭrāḳçī Naṣūḥ'un hayatı ve eserleri ile ilgili yeni bilgiler*, Belleten, XXIX, 114 (April 1965), pp. 334-341.

[17] See, Charles Rieu, *Catalogue of the Turkish manuscripts in the British Museum*, London 1888, p. 22.

[18] See, H. G. Yurdaydın, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ'un hayatı ve eserleri ile ilgili yeni bilgiler*, Belleten, XXIX, 114 (April 1965), pp. 337-340.

[19] National Bibliothek, Cod. Mixt., 999 and 1187.

[20] Nat. Bibl., Cod. Mixt., 1187, folio 3a ff.

All they had done remained as their history. If no books were written, all the works the rulers had done would pass into oblivion. Therefore, the translator who gives his name as "Naṣūḥ el-şehīr bī-Maṭrāḳī[21]" relates that Muḥammed Cerīr el-Ṭaberī composed this book, beginning from creation up to the time of the ʿAbbāsīd Caliph Muʿtaṣım Billah (it should be Muḳtedir Billah) in order to indicate "the conditions of the world and the history of the peoples" (ahvāl-i ālemī ve tevārīḫ-i beni ādemī), stating some verses, traditions and famous anecdotes in their proper places. Naṣūḥ himself began to translate it from "the Arabic language (lisān-i ʿarabiyye) into Turkish under the title *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*, and, in his own words, he "took off its own garment and put it into a Turkish one". But, in the meantime, Naṣūḥ also made some additions in certain places to his own translation. This he made in such a way that it may even be said, naturally on condition of not exaggerating, that Naṣūḥ used Ṭaberī as his source, and that by doing so he wanted to write a general history. For example, there is found in this copy the title "the information about the characteristics of the countries of seven continents taken from the statements of Ebū Reyhān and Ptolemy[22]", and under this title there is information about the subject on the basis of Ptolemy and Ebū Reyhān el-Beyrūnī. Especially the information taken from Beyrūnī, who lived about 200 years after Ṭaberī, is, without doubt, added by the translator. Furthermore, it seems almost certain that the subjects which strike us in this copy and which are not found in the original of Ṭaberī's history such as mile, parasang, zirāʿ[23], year, month, latitude, longitude, astronomical observation, etc., are additions of Naṣūḥ who is, as will be mentioned later, known to have a large knowledge in these regards. By making on one occasion in the original the remark, "this much detail is sufficient about parasang for this place, and now let us turn to our purpose", he himself clearly certifies that he made some additions wherever he found them necessary. Naṣūḥ's statements on this subject do not consist in this. Upon reading the book, this fact comes to light even more clearly. In point of fact, Naṣūḥ found Ṭaberī's narration regarding Yūsuf and Züleyha incomplete, and felt the necessity of making some additions, undoubtedly on the basis of other books he had read. Naṣūḥ, having related the words of Yūsuf who does not surrender to Zuleyha's whims, saying, "... your husband did me a good turn and he is good to me; I cannot be disloyal to him...", states: "... in this connection there is one other thing which is not found in Muḥammed b. Cerīr's book ..."[24] Naṣūḥ's last statement clarifies the above-mentioned point. All these bring to light the fact that though Naṣūḥ translated the Arabic text of Ṭaberī's famous work into Turkish, thereby taking it as his basis, he made many additions wherever he saw fit and gave it the identity of his own "composition". That Naṣūḥ continued to write chronologically without interruption when Ṭaberī's history came to an end and that he wanted to bring it up to his time is in fact a clear manifestation of his wish to compose a general history on the basis of Ṭaberī and an Ottoman history as its continuation.

The final heading of the copy of Vienna (Cod. Mixt. 1187) with which we have been dealing in connection with the first volume of *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* concerns the

[21] Ibidem, folio 4b.
[22] Ibidem, folio 22a.
[23] Ibidem, folio 25a.
[24] *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*, I, Vienna, Nat. Bib., Cod. Mixt., 1187, folio 121a.

life of the Prophet Solomon (see, folio 251b). Here the impossibility of escaping death is explained in verse, and later (see, folio 252a) in connection with the ending of this volume it is stated that the first volume ends with the death of the Prophet Solomon. Naṣūḥ then points out that, if his life permitted, he would begin the second volume with Keyḳubād's accession to the throne. Although there is no record of the copyist in this manuscript, the statement of Naṣūḥ in this connection brings to mind the possibility that it is produced by Naṣūḥ's pen. As it will later be mentioned, Naṣūḥ was also a well-known calligrapher. The manuscript on which we are dwelling shows similarities, to a great extent, with the copies which have the characteristics of complementing each other. (Paris, Bibl. Nat. 50; Fatih, 4278; Revan 1286; Istanbul Archeological Museum Library, 379).

A manuscript-copy belonging to the second volume of this work is found in Paris (Bibl. Nat. 50). In the introduction of this copy (see, folio 2a) the author, having mentioned that the first volume ended with the death of the Prophet Solomon, explains that he began the second volume with Keyḳūbād's accession to the throne. At the end of this volume (see, folio 213a) it is made known that this second volume ended with the time of the famous Sāsānīd ruler Anūshirvān (531-578) and that the following third volume will begin with the birth of the Prophet Muḥammed. The mode of expression here brings to mind the possibility that this copy which carries no record of the copyist is also produced by Naṣūḥ's pen. A manuscript-copy of Naṣūḥ's translation as well as of his composition entitled *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* is found in Fatih Library (No. 4278). The characteristic of this copy is that it continues without interruption after the reign of the Caliph Muḳtedir (908-932), the point at which Ṭaberī's history ends. In this copy, the ʿAbbāsīd history up to its downfall brought about by the Ilḫānīd ruler, Hülāgu, the origin of Turks, Ġaznavīds and Seljuks are given in brief. Then comes the information about the Anatolian Seljuks and the Ottomans. The final title found in folio 538a of this copy, which consists of 538 folios, concerns the capture of Ḳaracaḥiṣār in the time of Ertuğrul, father of ʿOsmān. It seems that Naṣūḥ, by translating Ṭaberī's history, used it as his source, and after it ended in 915, he continued to write chronologically, thus making an addition to Ṭaberī's history, and, not being content with this, he gave brief information about the origin of Turks, Ġaznavīds and Seljuks to form as an introduction to the Ottoman history he wished to write. It so appears that Naṣūḥ began to write the section concerning the Ottoman history in Ḳānūnī's time and brought it up to 958/1551. But the one that may be said to be the fourth volume of this work which contains all the events of the Ottoman period could not be found. In contrast to this, we have a number of manuscript-copies produced by Naṣūḥ's pen each of which seems to be an independent work dealing with various events of this period. This brings to mind the possibility that this section of the work was written so as to form separate parts. Thus the expression, *Tevārīḫ-i āl-i ʿOsmān*, seen in one place (see, folio Ib) of the work entitled *Mecmūʿ-i Menāzil* becomes meaningful.

So we have given an account of the three manuscript-copies which we believe to have been produced by Naṣūḥ's pen, and which contain the translation of Ṭaberī's history started under the name of *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* in 926/1520 when Şehzade Süleyman acceded to the throne. The copyist's or the author's records found in independent manuscript-copies dealing with the various events of the Ottoman period and forming

the fourth volume of this work compel us to postpone their examination because of the chronological method we have been following. But, in the meantime, besides the historical researches which took up Naṣūḥ's whole time, we see him following the art of using weapons and composing a book on it.

5. HIS WORK ON KNIGHTERRANTRY, *TUḤFET EL-ĠUZĀT* (THE GIFT FOR THE ĠĀZĪS) (936/1529)

Besides his scientific researches on mathematics and history, Naṣūḥ, recognised as the inventor of the game of maṭrāḳ and as a famous knight of his time, is also the author of a work entitled *Tuḥfet el-Ġuzāt* on knighterrantry. As it is indicated in the only manuscript-copy which is in our hands today and carries the date 939/1532, he set himself off to write this work in 936/1529. In the life of our author, who gives his name as Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehīr bi-Maṭrāḳī, the year 936/1529 seems to have an important place especially in connection with the art of using weapons. In the above-mentioned year a great festival was held for the circumcision of Ḳānūnī's sons, Şehzāde Muṣtafa, Meḥmed and Selīm, beginning on 21 Ẕi'lka'de 936/21 June 1529. For this event extensive public entertainments were arranged in Sulṭān Aḥmed Square (Hippodrome). During these public entertainments "the hero of maṭrāḳīds ... the master Naṣūḥ" built two moving paper-made fortresses in which cannons, guns and all the equipment necessary for a fortress were fixed, and placed them against one another. In each fortress there were one hundred and twenty men. These men fought with their guns and rifles for a while, then with swords and sticks, and finally with maṭrāḳs, and they showed all kinds of their skills. High officials of the State and the public appreciated him for all these fights and skills which were completely Naṣūḥ's own work. This information given by his contemporary, famous statesman and historian, Celāl-zāde Muṣṭafā, about his accomplishments on this occasion of circumcision celebrations is verified also by him in his work on knighterrantry. Part V (folio 31b-42a) of Naṣūḥ's aforementioned work which essentially treats of the art of using weapons in five chapters is concerned with these two fortresses. According to Naṣūḥ's account, these two moving fortresses had five towers, each having four doors. Its walls were decorated with ornaments. Inside them were placed cannons and rifles and also 120 armed men in each. [25] Finally, these two fortresses were moved against one another up to the Square, and the maṭrāḳīds placed in them showed their various warlike skills. Naṣūḥ also drew up the pictures of these two moving fortresses as a remembrance.

According to Naṣūḥ, the holy-war or *cihād*, and their rules are important subjects. Knighterrantry, being a science, one should prepare himself in this subject. Naṣūḥ himself not only took lessons from experts, but also studied the works written on the subject. Thus after having his own views on the subject, he wrote this book in five parts in 936/1529, inquiring about the varieties of this art and the ones which are valued more. Naṣūḥ, having dwelled upon such subjects as arrows, arrow-shooting, swords,

[25] Although Celāl-zāde Muṣṭafā gives this number as "one hundred" (see, *Ṭabaḳāt el-Memālik ve Derecāt el-Mesālik*, Vienna, Nat. Bibl, H. O. 41, folio 136a), Naṣūḥ puts it in his work as "one hundred and twenty soldiers in each". See, *Tuḥfet el-Ġuzāt*, Süleymaniye (Esad Efendi 2206), folio 31b-42a.

shields, maces, sticks and horse-training in the introduction of this book, explained them later in five parts. Besides this, there are some sketches in connection with the military ranks he mentions[26].

6. A *FİRMĀN* OR AN OFFICIAL LETTER OF PRAISE OF SÜLEYMĀN THE MAGNIFICENT FOR HIS KNIGHTERRANTRY (936/1529)

We have already pointed out that the year 936/1529 was the turning point in Naṣūḥ's life with respect to knighterrantry. We have also made mention of two moving fortresses made by Naṣūḥ within the same year on the occasion of the circumcision ceremony of the young princes and finally stated that Naṣūḥ wrote his book on knighterrantry entitled *Tuḥfet el-Ġuzāt* again in the same year. As it will be remembered, the above-mentioned circumcision ceremony began on 21 Ẕi'l-ka'de 936/21 June 1529. The striking thing is that today we have Ḳānūnī's letter of praise given in the late Ẕi'l-ka'de 936/late June 1529 for Nasūh's skill in a variety of games with respect to using guns and lances which made him known as "master" and "leader" all over the Ottoman countries[27]. In the letter of praise which appears to have been given during the circumcision ceremony, Ḳānūnī points out clearly that Naṣūḥ reached a high degree in a variety of weapon games and in the art of using lances, and that there were no men among his equals to compete with him. If we remember the variety of games involving the use of weapons, lances and *maṭrāḳ* which he arranged, employing two moving paper-made fortresses and placing 120 soldiers in each, the value of this *firmān* which was given to him by the end of the same month comes to the fore. As it is pointed out in this *firmān*, Naṣūḥ-i Silāḥī, who is one of the royal subjects "having a position in the royal palace and who is its pillar" gained reputation among his equals with his courage and style in the games of using weapons and lances. Previously, during Hayr Bey's governorship (923/1517-928/1522) he had gone to Egypt and competed with the famous knights who could not resist against his attacks like those the legendary hero, Rustem. Thereupon Hayr Bey had given him a "letter" certifying that all the knights in Egypt at the time admitted Naṣūḥ's superiority. Besides, Hayr Bey had expressed his appreciation, saying, "... daring router and the hero overwhelming everyone ..." As for Ḳānūnī, he states in his *firmān* that Naṣūḥ was put to test and tried many times in his presence, and that he himself saw Naṣūḥ's superiority over his fellow-challengers and how he got the upper hand against those who put up a resistance. In this letter of praise, Ḳānūnī also makes mention of the fact tahat Naṣūḥ had already been presented with a certificate (*hükm*), because, "his being leader and immortal in this art was certain and foreordained". But since Naṣūḥ wished to have a certificate this time in Turkish, this "royal certificate" was given to him. In this connection Ḳānūnī points out that he was unique among his equals, and that this absolute victory over all was a sure and a well-known fact. He then orders that all persons, great or small, concerned with this art "in the provinces of Rūm, Egypt, and Syria and in the other Islamic countries," should recognize him as "master" and "leader", and show due respect to him.

[26] For some examples of these, see, H. G. Yurdaydın, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, Ankara 1963, pp. 86-88.
[27] See note 9 in connection with this firmān.

7. HIS SECOND BOOK ON MATHEMATICS, *'UMDET EL-ḤISĀB* (THE PRINCIPLES OF MATHEMATICS) (940/1533)

Naṣūḥ wrote his second book on mathematics by revising his first book on the same subject written in 923/1517 and by making some additions at the end. Naṣūḥ called this book, *'Umdet el-Ḥisāb* in which he made some principal changes and which he enlarged. Our author who gives his name as "Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehīr bi-Maṭrāḳī[28]" in the introduction of this work states that various experts had already written books on the subject in Arabic, Persian and Turkish in prose or in verse. But most of them had had "no definite purpose". It is for this reason that Naṣūḥ took serious interest in this book, had as his tutors many scholars for some time, and studied in addition a great number of books. Having thus gained wide knowledge on the subject, he began to write this work entitled "'*Umdet el- Ḥisāb*". Just as he did in his *Tuḥfet el-Ġuzāt*, a book on the art of using weapons which we have already mentioned, he explains his reason for writing this book thus: "... in order that it may be an enlightenment to beginners, a reminder to experts, a proof for the statement of those who avail themselves of it, and open to those who wish to benefit from it, and that they may need no other book ..." As it will be mentioned later, Naṣūḥ's words quoted above to state for what purpose he wrote this work will equally be seen in his other historical works. Thus there can be no reason for doubting that all these books on a variety of subjects were produced by a single writer, i. e. by Naṣūḥ's own pen. Indeed, in all Naṣūḥ's books a clear similarity in style strikes us. In all his books, whether he deals with knighterrantry or with mathematics, or with history, he generally speaks in the same manner in introducing himself, and explains his purpose almost with the same words in making some remarks on it.

Naṣūḥ, then, informs us of the contents of *'Umdet el- Ḥisāb*. This work was written in two parts. The writer calls the first part "illuminative chapters", and the second part "miscellaneous problems." In the first part he dwells upon such subjects as "Arabic numerical series", "Indian figures", multiplication, division, "subtraction", addition of fractions in 22 "chapters", just as in his first book on the same subject. In the second part the solution of some fifty problems is shown. To give an example, we are quoting below the problem 22 found in folio 151a of this manuscript in full.

"... Supposing that a ship, having traversed 166 miles in the sea with one sail, was followed by another ship with two sails. If the second ship traversed nine miles while the first one traversed five miles, then, in how many miles does the second ship catch up with the first one? If you care to know, the answer is that ..."[29]

Thus it is seen that he first puts forward the problem, and then shows the way in which it is solved. Moreover some diagrams are given in connection with the subjects dwelled upon in the book. One other characteristic of this manuscript found in Nuruosmaniye Library is that a copy of Ḳānūnī's *firmān* of 936/1529 which presents him as the most supreme knight all over the Ottoman countries is attached to the end of this manuscript-copy (see, folios 173a-174b). In the manuscript copy of *'Umdet el- Ḥisāb*

[28] *'Umdet el-Ḥisāb*, Nuruosmaniye Library (No. 2984), folio 2a.

[29] *'Umdet el-Ḥisāb*, Nuruosmaniye Library, (No. 2984), folio 151a; see also, H. G. Yurdaydın, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, p. 19.

in the Süleymaniye Library, despite the marginal note, saying, "... a copy of the royal *firmān* given to him after the deceased author of many books returned from Egypt", the content of this firman is not given in full. But on this occasion one point should be clarified. The expression, "... the deceased author of many books ..." draws our attention. It appears from this that this manuscript, or at least this "*firmān*" was copied after Naṣūḥ's death. However, the copy of Nuruosmaniye in which this *firmān* is found in full was copied in "late Ramażān ... 967"/the late June 1560. In this copy there is no sign of Naṣūḥ's not being alive in 967/1560. As it will be indicated later, we can say in all probability with the help of a historical book of Naṣūḥ that he was still living after 968/1561.

Naṣūḥ, with these two books on mathematics, reached prominency as a mathematician in his time. Striking is ʿĀṣıḳ Çelebṭī's statement that Naṣūḥ became a man of distinction in mathematics, and that his knowledge of arithmetical figures put Ebu Maʿṣer in a dim light, and that he puzzled everyone in this respect.

8. HIS BOOK ON THE ITINERARY OF THE FIRST PERSIAN CAMPAIGN OF SULṬĀN SÜLEYMĀN (*THE DESCRIPTION OF THE STAGES OF SULṬĀN SÜLEYMĀN'S CAMPAIGN IN THE TWO ʿIRĀḲS*) (944/1537)

As we have already pointed out, Naṣūḥ began to translate Ṭaberī's history from the Arabic original into Turkish by Ḳanūnī's order in 926/1520. But today it does not seem possible to establish the date of its completion and the additions made to it after the translation of Ṭaberī's history was finished. All we know is that Naṣūḥ dwelled upon the subject for many years and wrote in the meantime the above-mentioned books, *Tuḥfet el-Ġuzāt* in 936/1529, and *ʿUmdet el-Ḥisāb* in 940/1533. Another point which is known for certain is that subsequent to them, whenever he got the opportunity, he set himself off to write some parts of the history of the reign of Ḳānūnī which forms part of his great historical book belonging to the Ottoman period. In fact Naṣūḥ wrote his miniatured book, *Mecmūʿ-i Menāzil* in 944/1537, of which we are now going to give an account. The miniatures of this work, originally being an illustrated history of Ḳānūnī's first Persian campaign (940/1533-942/1536) is given the name of *Mecmūʿ-i Menāzil* by Naṣūḥ, who explains this fact as follows:

He who collected this illustration stage by stage,

Gave *Mecmūʿ-i Menāzil* (The Collection of the Halting Places = Stages) as its name. (see, folio 12b)

This work is also known by the name of "*Beyān-i Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān* (The Description of the Stages of Sulṭān Süleymān Ḫān's Campaign in the Two ʿIrāḳs). As both the titles of the work established show, it is not only concerned with Ḳānūnī's first Persian campaign, but also gives, in Naṣūḥ's own words, the names and pictures of all the stages and camp-sites passed through during this campaign. As he writes his name as Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehīr bi-Maṭrāḳī in the introduction of the work, he makes mention of himself as "Naṣūḥ el-Silāḥī el-Maṭrāḳī, one of the subjects of Ḳānūnī Sulṭān Süleymān", thus giving his name once more and the date of the completion of the work, i. e. 944/1537. It appears both from the first line of the couplet mentioned above, and from his statement that he reproduced the

names and pictures of all the stages passed through that Naṣūḥ, who took part in this campaign, made the pictures of the places or at least their sketches in their own localities from Istanbul as far as Baġdād through Tebrīz, and from Baġdād as far as Istanbul again through Tebrīz. The manuscript consists of a text of 90 pages, 107 miniatures and 25 illustrated pages. These miniatures show almost a map of the places stopped at or passed through during this campaign. In this respect it bears topographic and schematic characteristics. Among these miniatures, especially the ones showing cities, have great documentary value. The fact that the principal buildings of the cities passed through such as mosques, masjids, tombs, palaces, and so on, were pictured, increases their documentary value in respect of Turkish architectural history. Moreover the fortresses, bridges, rocks, plants and animals seen in these pictures are like the continuation of a particular picture from one end to the other. Despite this, the expressionism predominant in the miniatures seems to have saved them from monotony. On the other hand, by way of an arbitrary perspective it was made possible to present the most characteristic aspects of the subject. Another feature of these miniatures is their being true to their original and showing no exaggeration. The humorous details seen in these pictures are also striking.

9. THE FIRST PART OF *SÜLEYMĀN-NĀME*, (THE HISTORY OF SÜLEYMĀN) (926/1520-944/1537) (WRITTEN IN 944/1537-1538)

The part of Naṣūḥ's great historical work concerned with Ḳānūnī's time, namely, his studies on *Süleymān-nāme* appears to have coincided with the year or the years following the composition and illustration of *Mecmūʿ-i Menāzil*. For it is understood from this work that an anonymous manuscript dealing with the events from Ḳānūnī's accession to the throne (926/1520) up to 944/1537 and found in the Revan Library is the first part of Naṣūḥ's *Süleymān-nāme*. In fact the textual part of the illustrated *Menāzil* which deals with Ḳānūnī's first Persian campaign is found in full in the aforementioned Revan manuscript, relating the events which took place between 940-942/1533-36. The last words of *Mecmūʿ-i Menāzil* is in folio 279b of the Revan manuscript which forms the first part of *Süleymān-nāme*, and then it goes on explaining the events of the time in the same style without even feeling the need of opening a new heading. Thus it appears on the one hand that this anonymous Revan manuscript is a copy of Naṣūḥ's *Süleymān-nāme*, and on the other that it includes the text of *Mecmūʿ-i Menāzil*, dwelling upon Ḳānūnī's first Persian campaign, as part of *Süleymān-nāme*. Furthermore, in both *Menāzil* and the Revan manuscript, the remarks made in connection with the composition of these works leave no doubt as to the fact that they were produced by a single writer, that is, by Naṣūḥ himself. Besides in this part of *Süleymān-nāme* there is found the statement, "... the events written and illustrated in the past..."[30]. After all these, looking at the form of his calligraphy and the manner of his planning and organising, it is definitely clear that this Revan manuscript presumed to have been produced by Naṣūḥ's pen was written after 944/1537 when the *Menāzil* was also written and illustrated. The fact that in one page he leaves empty places following his mention of only the names of two or three places[31] passed through during the return of the army

[30] See, *Süleymān-nāme*, Revan 1286, folio 210b.

[31] Ibidem, folio 296b ff.

from the Ḳōrfū campaign in 944/1537 recalls the idea that he wished to draw up the pictures of the places, the names of which he gave in the manuscript, but that for one reason or another he could not realise it.

Moreover, another important point which should be discussed is the record found at the end of the Revan manuscript. This record is as follows:

"... The first epic campaign of the Sulṭān, the Preserver of the world, terminated with the above-mentioned Ḳōrfū campaign. Then his second epic campaign starts with that of Ḳarabuġdān. If God, the Most High, permits ..." [32].

Here we meet a writer who hints at the idea that he intended to write the history of Ḳānūnī's reign in two parts. He therefore regards the part covering the events from Ḳānūnī's accession to the throne in 926/1520 up to the Ḳōrfū campaign in 944/1537 as the "first epic campaign" or in other words as the "first part" of his work. The fact that he further makes it clear in this part of the book that the "second epic campaign", namely the second part of the book, will start with the Ḳarabuġdān campaign brings to mind the idea that there can be a connection with his *Fetiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān* found in the Revan Library and the Revan manuscript we have been discussing. It is thus clearly seen that the second part of the *Süleymān-nāme*, which we shall treat presently, was written with Naṣūḥ's own calligraphy on 23 Cemaziyelāḫir 945/16 November 1538, and that it is this *Fetiḥnāme-i Ḳarabuġdān* (the History of the Conquest of Ḳarabuġdān) dealing with Ḳānūnī's Ḳarabuġdān campaign started on 11 Ṣafer 945/9 July 1538 and ended on 5 Cemaziyelāḫir 945/29 October 1538. Therefore the Revan manuscript which covers the events between 926-944/1520-1537 treated also in the first part of the *Süleymān-nāme* was completed before 23 Cemaziyelāḫir 945/16 November 1538, when *Fetiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān* was written.

10. *FETIḤ-NĀME-I ḲARABUĠDĀN*, (THE HISTORY OF THE CONQUEST OF ḲARABUĠDĀN BY SÜLEYMĀN (23 CEMAZIYELĀḪIR 945/16 NOVEMBER 1538)

The second part of *Süleymān-nāme* in fact begins with *Fetiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān*, namely his work on Ḳānūnī's campaign in Ḳarabuġdān between 11 Ṣafer 945/9 July 1538-5 Cemaziyelāḫir 945/29 October 1538. This work was also composed by Naṣūḥ's own handwriting in 23 Cemaziyelāḫir 945/16 November 1538 [33]. This shows that the Revan manuscript, which informs us of the events of 17 years between 926-944/1520-1537 and which contains the first part of *Süleymān-nāme*, was also completed, undoubtedly by Naṣūḥ's own handwriting, before 23 Cemaziyelāḫir 945/16 November 1538 when *Fetiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān* was written. In this manuscript Naṣūḥ gives his name, mentions his profession in the army, and puts forward a new example of his well-known writing style in the following words:

"The general aim of Naṣūḥ, known as Maṭrāḳī, who seeks forgiveness of God, being the poorest and the meanest of the soldiers, was that this book should serve as a guide for travellers as well as for those who join in Royal expeditions" [34].

A. Decei, who studied this manuscript, edited and translated it into French [35].

[32] Ibidem, folio 302a.

[33] See, *Fetiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān*, Revan 1284/2, folio 122a.

[34] Ibidem, folio 121b.

[35] See, A. Decei, *Un "Fetiḥnāme-i Ḳarabuġdān" (1538) de Naṣūḥ Maṭrāḳçī*, Fuad Köprülü Armağanı, Istanbul 1953, pp. 113-124.

11. *TĀRĪḪ-İ FETḤ-İ ŞİḲLŌŞ VE ESTERGŌN VE ISTŪNIBELGRĀD* (THE HISTORY OF THE CONQUEST OF SIKLÓS, ESZTERGOM (GRAN) AND SZÉKESFEHERVÁR (STUHLWEISSENBURG), WITH MINIATURES. (*SÜLEYMĀN-NĀME*'S PART WHICH COVERS THE YEARS BETWEEN 949-950/1542-43) (WRITTEN AND PAINTED IN 950/1543)

This work found in the Hazine (Treasury) section of TSMK (No. 1608) is the part of Naṣūḥ's *Süleymān-nāme* dealing with the events which took place between 949-950/-1542-43. Just like *Mecmūʿ-i Menāzil*, it was prepared especially for the Sulṭān. It contains miniatures. It is a clear mistake to regard Sinān Çavuş as the writer of this book, in which 32 miniatures produced by Naṣūḥ's own brush are found. In fact, a study of the three copies[36] (see, Istanbul Millet Libr., Kemankeş, 700; Vienna, Nat. Bib., H. O. 47; Paris, Bib. Nat. 75) of a certain book attributed to Sinān Çavuş, bearing the title of *Tārīḫ-i Feṭḥ-i Şiḳlōş* shows clearly that this book was written by Murādī, thus leaving out the possibility of the existence of an historian known as Sinān Çavuş, and that there can be at this point no other connection between this and Naṣūḥ's miniatured work than their dealing with the same subject[37]. To establish for certain that the miniatured Hazine manuscript which deals with the events of 949/1542 up to the capture of Istūnībelgrād (Istūlbelgrād) on 3 Cemaziyelāḫir 950/3 September 1543 was produced by Naṣūḥ's own pen, we shall first give the introductory statements of this copy (see, folio 4b) as they are, and then to make a comparison possible, we shall quote the words in connection with the composition of these works found in the introductions of the aforementioned *Mecmūʿ-i Menāzil* and the Revan manuscript which contains the first part of *Süleymān-nāme*.

The words found in the introduction of the Hazine manuscript are as follows:

"... and flowers of their meadows producing serenity in us, the incomparably colourful vineyards, trees with many branches, mountains known for their variegated leaves, impassible straits, provinces, the names, pictures, true realities, and fabolous towers of the fortresses lit with the fire of pain and destroyed by the disposing architect, and how many miles are traversed a day on foot to arrive at their own localities and stages, —all these things which appear and take place in this work on the campaign of victory are the things of which the Muslims should boast and beautiful vestiges which are a source of delight. By the order of the prosperous and always successful Sulṭān, who demands absolute obedience, they were brought into an easily understandable consistency and order in view of precise balance and clear expression ..."[38]

The statements found in the *Mecmūʿ-i Menāzil* concerned with the composition of the work are as follows: "... The captured fortresses known by the name of Altun Köprü, ... Gülgün ... and Bitlīs, which are among the fortresses of the aforementioned province, other provinces, cities, towns, and places, and countries situated between them, caravanserais built for rest, worn out fortresses, ruined places; well-known mountains, impassable straits, renowned rivers and barren lands, tulips in their meadows ... the

[36] See, Istanbul Millet Library, Kemankeş 700; Vienna, Nat. Bibl., H. O. 47; Paris, Bibl. Nat., 75.

[37] The works attributed to Sinān Çavuş, including those concerned with Barbaros Hayreddin Pasha's life and sea-campaigns were in fact written by Murādī who helped Pīrī Reis to start on his *Kitāb-i Baḥriyye*. On this see, H. G. Yurdaydın, *Murādī ve Eserleri*, Belleten, XXVII, 107 (July 1963), pp. 453-466. For the adoption of the views put forward in this research see, Aldo Gallotta, *Le Gazavat di Ḥayreddin Barbarossa*, Studi Magrebini, III, 84, 85, 93-104, 112, 124, 128, 129.

[38] See, Maṭrāḳçī Nāṣūḥ, *Tārīḫ-i Feṭḥ-i Şiḳlōş* ...., TSMK, Hazine 1608, folio 4b.

names, pictures and true realities of the places whose roses were covered with pearls in rose-gardens, in which places each of these is found over the whole world, and the new delight taken by frequenting these places and by benefiting from the advantage of each, were explained one by one in writing and with illustrations in a well-ordered, well-arranged, gilded and detailed way ..." [39]

It is seen that these statements regarding the composition and illustration of *Mecmūʿ-i Menāzil* are found in exactly the same way and line by line in the Revan manuscript, which contains the first part of Naṣūḥ's *Süleymān-nāme* (see No. 1286, folios 210b-211a) [40]. Reference is made also to *Mecmūʿ-i Menāzil* in the Revan manuscript by the words, "the events written and illustrated in the past". [41] These statements clearly show that the Revan manuscript, which contains the first part of the *Süleymān-nāme*, was written after *Mecmūʿ-i Menāzil*. On the other hand, one other record of the Hazine manuscript which brings out clearly the fact of Naṣūḥ's being the author and the painter of this work runs as follows:

"... Süleymān of the time honoured Usek (Esseg) (Osijek) and after Usek the Valpo plains, passing through thirteen halting places farther off from the Belgrad fortress. It being so, the above-mentioned thirteen halting places are those which will be explained by giving their names and true perspectives in a well-ordered, well-arranged, gilded and detailed way..." [42]

The similarities in style and wording and even the identity of the lines we have presented above leave no doubt as to the production of these statements by Naṣūḥ's pen. If Naṣūḥ's work, entitled "*Tuḥfet el-Ġuzāt*", in which are found a picture and some sketches, is left out, there comes to light a second illuminative work with this Hazine manuscript following the *Mecmūʿ-i Menāzil*. As it is seen in the record above, Naṣūḥ states that he has recorded the places, fortresses and straits passed through "in a well-ordered, well-arranged, gilded, and detailed way together with their names, pictures and true perspectives", just as he had done in *Mecmūʿ-i Menāzil*. It thus appears certain that the thirty-two miniatures found in the Hazine manuscript were produced by Naṣūḥ's own brush. A study of these miniatures will undoubtedly not only shed new light on Naṣūḥ's art of drawing, but it will also add to our knowledge of the art of Ottoman painting in this period. For, as it is known, the Turkish painters were successful in drawing the pictures of sea-wars. Just as there is found in the above-mentioned Hazine manuscript the pictures of the places passed through and stopped at between Istanbul and Budapest during the 949-950/1542-1543 second Hungarian campaign, there is also found, in connection with Barbaros Hayreddīn Pasha's sea-campaigns in Nice, Toulon and Marseilles undertaken in order to aid France, both the pictures of these cities and others called on such as Reggio (Rice), Antibes (Inteb) and Genoa, and that of the Ottoman fleet. The record found in the margin of the manuscript in folio 31b which runs, "in this city of Toulon, which we mentioned and illustrated", is a further proof of the fact that the miniatures, too, were produced by the writer's own brush; and furthermore the sentence found above the picture in folios 20b-21a which runs, "we have arrived at this fortress of Inteb", clearly shows that our writer and painter

[39] *Mecmūʿ-i Menāzil*, Istanbul University Library, 5964, folio 5b-6a.

[40] See, *Süleymān-nāme*, Revan 1286, folio 210b-211a.

[41] İbidem, folio 210b.

[42] See, *Tārīḫ-i Feṯḥ-i Şiḳlōş* ..., TSMK, Hazine 1608, folio 70b.

participated in this campaign. It should also be mentioned that the records which establish the pictures in this manuscript as having been made by Naṣūḥ, who is also the author of the book, do not consist of these lines. For example, it is mentioned that Barbaros first besieged the fortress of Nice on the south coast of France to help the French King against Carl V, but then changed his mind and decided to spend the winter in Toulon on 10 Rajab 950/9 October 1543. Then comes the following statement to the effect that the miniatures were drawn by the writer himself: "... the Pasha, strong as lion ... anchored at the port of Milfranko nearby the fortress of Nice about which illustrations and explanations were given". (see folio 27a). Following this statement which ends in folio 27a, there is found in folios 27b-28a consisting of two pages the pictures of the fortress of Nice. In connection with Hayreddīn Pasha's passing the winter in Toulon, it is said : "... the Pasha ... not being ignorant of the collusions of the enemies against the religion of the State and not being inactive because of the fascination of the adversaries of the country and the Muslim community, established himself in this city of Toulon, written and illustrated" (see folios 31a, b).

Moreover, at a time when Hayreddīn Pasha was on the south coast of France, we see Spain appealing to the distinguished admiral Andrea Doria to act against him. Following folio 32a of the Hazine manuscript it is stated regarding this subject: "... The above-mentioned Andrea Doria, in accordance with his wish, held consultations with the most prominent commanders of the utterly defeated enemies and the leaders of the routed fleets in this city of Genoa (32a) and said ...". Just after the words, "in the city of Genoa" which end in folio 32a, there is found in folios 32b-33a consisting of two pages a picture which shows the city of Genoa and some sailing-ships[43]. Then the text goes on in folio 33b. The words, "he held consultations with the most prominent commanders of the utterly defeated enemies and the leaders of the routed fleets, and said...", which we have quoted above, form the opening sentence of the manuscript found in the Istanbul Archeological Museum Library (No. 379). This is a copy which lacks the beginning. Following this sentence, the events of 950/1543 continue in verbatim in both the manuscripts. This makes it clear that the manuscript of the Archeological Museum Library, just like the Hazine manuscript, is the work of Naṣūḥ

On examining the Hazine manuscript, there appears a further proof to the effect that the text and the pictures of this illustrated work belong to Naṣūḥ himself. As we have already pointed out, all the places passed through on the way back to Istanbul at the end of the Ḳōrfū campaign in 944/1537, which begins just after folio 296b towards the end of the Revan manuscript forming the first part of Naṣūḥ's *Suleymān-nāme*, are mentioned in sequential order, giving in one page sometimes two and sometimes three places by leaving open spaces between them, and by indicating day, month, and year. All the things that were accomplished in these places are related briefly in one or two sentences. The Hazine manuscript has also the same form. As we have already dealt with the Revan manuscript, we now suffice to give an example from the Hazine manuscript:

[43] This miniatured Hazine manuscript and the anonymous work entitled "*Tārīḫ-i Sulṭān Bāyezīd*", which is also miniatured, were produced by Naṣūḥ. On this see, H. G. Yurdaydın, *Two New Illuminative Works of Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, II Congresso Internazionale di Arte Turca, Venezia, 26-29 Septembre 1963, pp. 133-136. For the Turkish version of the same paper with addition of notes see, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ'un minyatürlü iki yeni eseri*, Belleten, XXVIII, 110 (April 1964), pp. 229-233.

"... He reached the plains of Filibe in seven stages luckily and honourably. It being so, these seven stages may thus be stated:

Çāyir in the vicinity of Çirmen on 18 Muḥarrem el-harām, year 950, three miles ... (see folio 39b).

Yūnd Ālānī nearby Eski Ḥiṣārlıḳ on 19 Muḥarrem, year 950, 3 miles. (see folio 40a).

The Çaḳir Aġa Mills on 20 Muḥarrem, year 950, 3 miles ... (see folio 40b).

To bring this subject to a close, we wish to touch upon another point in connection with the Hazine manuscript. This manuscript consists of 146 folios. But the part which contains the text ends in folio 143a. The closing sentence of the book is as follows:

"... The above-mentioned fortress of Istūlbelgrād was taken by the key of holy war on Tuesday 3 Cemaziyelāḫir".

"And this is the verse of the most humble translator."

As it is seen, while this copy comes to an end, the work itself does not. Here the "verse" of the "translator" is not even given, though it is referred to. Furthermore, the word "translator", at first sight, seems to be somewhat improper. But if it is remembered that Naṣūḥ entered into the subject by translating the famous Ṭaberī's history from the Arabic original into Turkish, and that he later continued from the place where Ṭaberī had left, partly translating, partly composing up to 958/1551 of his time in order to write a universal history, the word "translator" becomes meaningful. And even this fact is a further proof that this Hazine Library manuscript under discussion is Naṣūḥ's own work. The closing sentences of the Hazine manuscript referred to is found in folio 52a of the Archeological Museum manuscript. But we find here only the word "verse" instead of "and this is the verse of the humble translator". Following two couplets there continues the statement of the events. The composition and illustration of the work must have been completed within 950/1543 just after the events had happened. For the invocations stated about Ḳānūnī's son, şehzāde Meḥmed, who is known to have died in this very year, and who is mentioned on one occasion in this manuscript, show that he was still alive by this time.

12. THE SECOND PART OF *SÜLEYMĀN-NĀME* (950-958/1543-1551)

We have already mentioned that the Revan manuscript containing the first part of *Süleymān-nāme* covers the events which took place between the date of Ḳānūnī's accession to the throne and 944/1537. To this must be added Naṣūḥ's book entitled *The History of the Conquest of Ḳarabuġdān*, treating of the events of 945/1538. As for the miniatured Hazine manuscript already referred to, it dwells upon the events of 949-950/1542-1543. Thus we see that the events of three years which took place between 945/1538 949/1542 are missing. The Istanbul Archeological Museum Library manuscript (No. 379), with which we shall presently deal, dwells upon the events of the years 950-958/-1543-1551 as the continuation of this work. This manuscript, unbound, incomplete at the beginning, 31.7×22.5 cm. in dimensions, and in an untidy state, consists of 184 folio sheets. According to the record found in the note-book of the Library, this anonymous manuscript deals with the events of 941-948/1534-1541. However, on examining the work, this point does not seem to be correct. It is in fact almost doubtless that the author of this incomplete manuscript containing 8 years' events which took place bet-

ween 950-958/1543-1551 is contemporary with the events he relates. For the famous Grand Vizier Rüstem Pasha referred to earlier, it is stated, "may God make the object of his wish easy" while the events of 954/1547 are recounted, and for the eldest son of Ḳānūnī, Şehzāde Muṣtafa already referred to, "may God prolong his life and may he obtain a dwelling (in Paradise)" when the events of 955/1548 are related. The fact that Şehzāde Muṣtafa was killed by the order of his father, Ḳānūnī Sulṭān Süleymān, in 960/1553, leaves no doubt that this manuscript was written before 960/1553. Moreover, the condition of the manuscript and such things as the crossed out sentences in it (see, e.g. folios 87b, 88a), bring to mind even the possibility of this manuscript being the rough copy of the writer. In addition to this, the pseudonyms, characteristics, and invocations stated about the persons referred to undergo a change according to their position at the time of the events related. This point, too, brings to mind the possibility that the writer set himself the task of writing the book stage by stage. Despite the fact that Süleymān Pasha, who is known to have been the Grand Vizier in 950/1543, is referred to by the names proper to Grand Viziers, and when relating the events of this year, his being referred to on one occasion in the process of relating the events of 955/1548 as the "deceased" —because he was then already dead— is a typical example in this connection. The comparisons which we have made between the manuscript copies of Naṣūḥ's great historical work already dealt with and the content of this last manuscript and the clear similarities in their style strengthen the possibility of this last manuscript being the second part of Naṣūḥ's *Süleymān-nāme*. Such stylistic characteristics as the identical headings, the way in which the events are related and the identity of most of the sentences word by word, lead us to identifying this anonymous work on the events of 950-958/1543-1551, which is sure to have been produced by a contemporary writer, with the continuation and the second part of *Süleymān-nāme*, which deals with Ḳānūnī's time, and forms part of Naṣūḥ's great work entitled "*Mecmaʿ el-Tevārīḫ*" (An Assembly of Histories). There comes to light, therefore, firstly the fact that in contradistinction to our present knowledge, Naṣūḥ's *Süleymān-nāme* covers the dates from 926/1520 up to 958/1551, and secondly the fact that the events which took place between 946-949/1539 - 1543 are missing, as some pages from the beginning of the manuscript seem to have been torn away. The events of the above-mentioned years may be thought to have been related in these missing pages. But since the miniatured Hazine Library manuscript (No. 1608) already referred to informs us of Ḳānūnī's second Hungarian campaign (949-950/1542-1543), the part missing today of Naṣūḥ's *Süleymān-nāme* is reduced to a period of two years between 946-948/1539-1541.

One other point which should be made in this connection is this: In this work Naṣūḥ gives information about the meeting which took place between Ḳānūnī and his son Şehzāde Muṣtafa in Sıvas in 955/1548, when the latter was the governor of Amasya during Ḳānūnī's 954-956/1547-1549 second Persian campaign. But in the copy of the Archeological Museum most of the lines in which this information is given are crossed out so badly that they have become illegible. It is very probable that Naṣūḥ himself crossed these sentences out after Şehzāde Muṣṭafā had been killed. For all that is understood from Naṣūḥ's readable statements is that since at the time some gossip about Şehzāde Muṣṭafā was already spreading out, Ḳānūnī talked to his son on this subject and finally both sides, being satisfied and happy, parted friendly each other at the end

of the meeting which presumably took place in an atmosphere in which both expressed their mutual grievances.[44] But since the events later took a bad turn, Naṣūḥ himself must have felt the necessity of crossing out these and other lines, because of their being somewhat favourable to Şehzāde Muṣṭafā.

13. *TĀRĪḪ-İ SULṬĀN BĀYEZĪD VE SULṬĀN SELĪM* (THE HISTORY OF SULṬĀN BĀYEZĪD AND SULṬĀN SELĪM)

An anonymous manuscript dwelling upon Bāyezīd II (1481-1512) and Yavuz Sulṭān Selīm (1512-1520), and constituting the last part of Naṣūḥ's Ottoman history, all being part of *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*, is found in the British Museum in London under the registration number "Add. 23.586". In the inside cover of the manuscript it is stated, "the Book giving information of the accession of Sulṭān Bāyezīd Ḫān to the throne on 21 Rebiyülevvel 886, written in the month of Cemāziyelāḫir 960". This statement apparently makes up the heading regarding the accession of Bāyezīd II to the throne. The phrase which follows the accession date of Bāyezīd II, 886/1481, is striking. It is recorded that "it was written in the month of Cemāziyelāḫir 960". This date agrees with the record which states in folio 190b that the book was copied by Ṣālih b. Ḥasan el-Ḳōnevī in the early days of Cemāziyelāḫir 960/by the middle of June 1553. Just under the phrase, "in the name of God", in folio Ib, is found the title, "The information regarding the accession of Sulṭān Bāyezīd Ḫān to the throme on 21 Rebiyülevvel 886". This title is at the same time the opening sentence of the work. Even this point shows that this manuscript is not an independent work, but it makes up part of a much larger work. The exposition of the events which took place during the reign of Bāyezīd II, continuing up to folio 181b, forms an important part of the manuscript. The reign of Sulṭān Selīm follows the title found in folio 181 b, "The statemet regarding the accession of Sulṭān Selīm Ḫān to the throne and the submission of the princes to the command of him to whom the whole world is subjected". But a considerable part of the events which took place during the reign of Bāyezīd II contains Şehzāde Selīm's struggle for the throne with his father and brothers. At the time when he was only a prince, he is referrred to in such terms as "the powerful Sulṭān", and as "the greatest ruler of the world", which are proper only to a Sulṭān. In opposition to this, Şehzāde Aḥmed and the viziers who are attached to him with their egotistical v ews are blamed, and they are said to have alienated Bāyezīd II from the worthiest of his sons, using all kinds of intrigues. This point and the information given by Mevlānā Nureddīn about the discussions held between Selīm and his father drew the attention of Rieu, who presented this manuscript as an anonymous work. Rieu, taking account of all these reasons, points out the possibility of the writer's being in Selīm's entourage.[45] In fact these characteristics are in conformity with Naṣūḥ's position. Naṣūḥ's attachment to this famous ruler is already known by the fact that he dedicated his first book on mathematics to Selīm in 923/1517. On the other hand, in this manucript the explanation of the events is interrupted with verses, just as in the copies of the first three volumes of Naṣūḥ's "*Mecmaʿ el-Tevārīḫ*" and in the manuscripts of the part of this work called

[44] On this subject see, *Süleymā-nāme*, Istanbul Archeological Museum Library, No. 379, folio 87b-88a

[45] See, Charles Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, London 1888, pp. 45-46.

Süleymān-nāme. As it will be remembered, we have already dealt with these points which are characteristic of Naṣūḥ alone.

The events of Selīm's reign end in folio 185b of the British Museum manuscript and in the same folio begins the explanation of the events of Ḳānūnī's reign (1520-1566). The first heading belonging to Ḳānūnī's reign is as follows:

"Preface to the epic of Sulṭān Süleymān Ḫān and the letter of consolation sent by the members of the Divān, and the invitation of the powerful ruler to the throne".

Now, the first sentence of the statement quoted above which makes up only a heading in the British Museum manuscript, i. e., "Preface to the epic of Sulṭān Süleymān Ḫān . . ." turn out to be a book title, an independent heading on a gold gilding in folio 3b of the manuscript (see TSMK, Revan 1286), which belongs to the first part of *Süleymān-nāme*. Moreover, the first heading of the Revan manuscript regarding Ḳānūnī's accession which follows a brief introduction in folio 11a is almost identical with the last heading of the British Museum manuscript regarding Ḳānūnī's accession. The similarity between these two manuscripts does not only consist in these two identical headings. Just after these headings, the information given about Ḳānūnī's accession also correspond to each other line by line. It is therefore absolutely clear that this anonymous British Museum manuscript was composed by Naṣūḥ himself, and that the Revan manuscript beginning with Ḳānūnī's accession is the continuation of the British Museum manuscript, which covers the reigns of Bāyezīd II and Selīm I.

14. *TĀRĪḪ-İ SULṬĀN BĀYEZĪD* (THE HISTORY OF SULṬĀN BĀYEZĪD), WITH MINIATURES

The outstanding feature of this manuscript which forms only part of Naṣūḥ's great work, and deals with the reign of Bāyezīd II is its being miniatured. It appears that this manuscript found in the Revan section of TSMK (No. 1272) is particularly illustrated by the writer. The fact that this work which has no indication in it about its writer and is introduced to us as an anonymous work even in the catalogue published ten years ago by F. E. Karatay, was written by Naṣūḥ was only established with the help of the above-mentioned British Museum manuscript, which covers the reigns of Bāyezīd II and Selīm I. Indeed this miniatured Revan manuscript concerning the events of only the reign of Bāyezīd II and the part of the British Museum manuscript dealing with the reign of Bāyezīd II correspond to each other line by line as far as the historical information is concerned. This similarity continues throughout the reign of Bāyezīd II. As it will be remembered, the fact that the British Museum manuscript which is accepted as anonymous is Naṣūḥ's own work is established with the help of his another work, i. e. the Revan (No. 1286) manuscript belonging to the first part of *Süleymān-nāme*; and also the fact that the Revan (No. 1286) manuscript, just like these two anonymous manuscripts, is produced by Naṣūḥ's own pen is only established with the help of his famous work entitled *Mecmūʿ-i Menāzil*, in which he mentions his own name.

Towards the middle of the inside cover of the miniatured manuscript (No. 1272) under discussion is seen the statement, "The History of Sulṭān Bāyezīd", and just above it, again in connection with the nature of the work, the statement, "the history of the deceased Sulṭān Bāyezīd and the illustration of the fortresses captured in Mora (Pelo-

ponnes) and other places in his time". And further there is found the seal of ownership which indicates that this work belonged to ʿAbdullah, known as Ḥasan Aġazāde. As seen in all historical works Naṣūḥ's headings starting with the word "information" (ḫaber) are in Persian, which characterizes his style. Inside this manuscript, which is also interesting as far as the art of Turkish painting is concerned, are pictures of the ships belonging to the Ottoman fleet, and the fortresses and the cities of Kili, (Kilija), Akkerman (Belgorod-Dnyestrowkij), Inebahtı (Lepanto), Moton (Modon) and Gülek painted in connection with the campaigns of the reign of Bāyezīd II. There is a clear connection between the pictures of the fleet found here and those found in the Hazine manuscript already dealt with. Furthermore, a clear similarity in style between these two illustrated manuscripts and Naṣūḥ's famous illuminative work, *Mecmūʿ-i Menāzil*, in which are found the pictures of the fortresses, cities and campaign stops, instantly draws our attention. Even this fact alone is sufficient to establish that all these miniatures are the work of the same painter, namely Naṣūḥ. In fact, Naṣūḥ himself clearly indicates on many occasions that he also painted these pictures in the following words: "with the names and pictures ...". An important fact which is brought out by the miniatures found in these three manuscripts is that Naṣūḥ, the painter, is above all a perfect expert in colours. The fact that Naṣūḥ has a special place among the Ottoman painters is brought into prominency by the harmonious use of colours which strikes our attention in these miniatures. In this connection we must mention that the miniatures of the Ottoman fleet found in the Hazine (No. 1608) and Revan manuscripts show strong characteristics of a picture.[46]

15. THE MARBURG MANUSCRIPT OF *SÜLEYMĀN-NĀME* BELONGING TO SÜLEYMĀN'S SECOND PERSIAN CAMPAIGN (955-956/1548-1549)

Having given his name as "... Naṣūḥ, renowned in the games of Maṭrāḳ ..." in the opening of this manuscript[47] (Marburg, Staatsbibliothek, His. Or. Oct. 955) which seems to be an independent work on Ḳānūnī's second Persian campaign, (1 Muḥarrem 955 - 26 Rebiyülāhir 956/11 February 1548 - 23 May 1549) Naṣūḥ also states that he had previously written about Ḳānūnī's ten "campaigns" from his accession in 926/1520 up to the last days of Ẕilḥicce 954/1547. But this time Naṣūḥ decided to write his book in the hope of obtaining the favours of the Grand Vizier, Rüstem Pasha, or to use Naṣūḥ's own words, "... ol vezīr-i nāmdār ve müşīr-i ālī-miḳdārun hüsn-i iltifāt-ı bi-ġāyeti sāye-perver olması ümidiyle ...". The information found in our sources to the effect that Naṣūḥ has written a history of Ḳānūnī's time, a *Süleymān-nāme* from Ḳānūnī's accession to the throne up to 954/1547 is thus verified by his own words. However, as this manuscript under discussion establishes, Naṣūḥ continued writing the history of Ḳānūnī's time even after 954/1547. This is verified first by the fact that the above-mentioned copy of the Istanbul Archeological Museum Library comes up to 958/1551, and secondly by his own statement that he wrote the history of

[46] On this subject see, H. G. Yurdaydın, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, pp. 47-48; *Two* New *Illuminative Works of Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, II Congresso Internazionale di Arte Turca, Venezia 26-29 Septembre 1963, pp. 133-136; *Maṭrāḳçī Naṣūḥ'un minyatürlü iki yeni eseri*, Belleten, XXVIII, 110 (April 1964), pp. 229-233.

[47] Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 955. On the manuscript see, Barbara Flemming, *Die Türkische Handschriften in Deutschland*, Wiesbaden 1968, p. 118.

his life-time up to 957/1550. This statement is found in a new version of Naṣūḥ's translation of Ṭaberī's history in the opening of a new British Museum (Or. 12.879) manuscript. On the other hand, the Marburg manuscript-copy is also rather interesting. In this copy the second Persian campaign is related, and there is found in this connection, for example, the copies of some letters sent to the Orthodox rulers of Central Asia. There is seen a long section about the meeting in Sıvas of Ḳānūnī and his eldest son, Şehzāde Muṣtafa who was the governor of Amasya at the time. There is found here between folios 31a-31b the passage crossed out in the copy of the Istanbul Archeological Museum which makes up the second part of *Süleymān-nāme*. This, of course, has a special importance, as it indicates the nature of the relation between Ḳānūnī and his son Muṣtafa at the time. We have already touched upon the point that some passages concerning Şehzāde Muṣtafa in the copy of the Archeological Museum might have been crossed out by Naṣūḥ himself after the unfortunate Şehzāde had been killed.

Apart from this information, a clear characteristic of this manuscript is that it gives the names with a short information of the cities, towns and other halting places from Üsküdar through Yenişehir, Akşehir, Ilgin, Konya, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Erciş, Bendimāhī to Tebrīz, and from Tebrīz back through Van, Adilcevaz, Kara Amid, Devegeçidi Çayi, Harput to Amid, and again from Amid to Aleppo, passed through during Ḳānūnī's second Persian campaign. This brings to mind the fact that the Marburg manuscript was especially prepared this time only for the Grand Vizier, Rüstem Pasha, but for one reason or another, Naṣūḥ was unable to illustrate it.

16. *CĀMIʿ EL-TEVĀRĪḪ* (A COLLECTION OF HISTORIES), A NEW VERSION OF NAṢŪḤ'S TRANSLATION OF ṬABERĪ'S HISTORY

We have already mentioned that Naṣūḥ translated Ṭaberī's history from the Arabic original into Turkish under the title of *Mecmaʿ el-Tevārīḫ*, and that, later continuing from the place where Ṭaberī had left, he attempted to write a universal history coming up to 958/1551. A work consisting of three volumes which has recently been acquired by the British Museum[48] is in fact a new copy which makes up the first volume of Naṣūḥ's translation of Ṭaberī's history. It has some interesting features. First of all in the introduction of this manuscript, the work is entitled not *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* but *Cāmiʿ el-Tevārīḫ*. Despite the fact that *Cāmiʿ el-Tevārīḫ* is exactly the same as *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* in content, its language is simplified, and at the same time it does not contain most of the verses found in the latter. A further difference between these two works which may be regarded as important is that Naṣūḥ started writing *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* in 926/1520 by the order of Ḳānūnī Süleymān, while *Cāmiʿ el-Tevārīḫ* was written on the direct encouragement of Rüstem Pasha. In the opening of the first volume of the above-mentioned manuscript, Naṣūḥ, just as in the Marburg manuscript, mentions his name in the words, "Naṣūḥ, renowned in the game of Maṭrāḳ", and similarly states that he started this task by the kindness and the encouragement

[48] This manuscript copy, which is in three volumes, contains 430 folios and is found in the British Museum (Or. 12 879).

of the Grand Vizier Rüstem Pasha, whom he praises lavishingly, and that having finished the translation of Ṭaberī's history, availing himself of a number of historical works, he continued writing, beginning with the "descendants" and "ancestors" of Oġuz Ḫān, then passing on to Seljuks, the descendants of Cengiz Ḫān (Jenghiz Khan) and Ottomans, and that he finally wrote the history of Ḳānūnī's reign up to the year of 957/1550. As Naṣūḥ points out in the Marburg manuscript, these statements show that his work on Ḳānūnī's second Persian campaign in 955-956/1548-1549, which was presented to Rüstem Pasha in 957/1550, carried its effect, and this time Rüstem Pasha himself, treating Naṣūḥ with kindness, encouraged him to write *Cāmiʿ el-Tevārīḫ* in 957/1550. In this year, on the occasion of the arrival at Istanbul of Shah Tahmasb's brother, Elkas, who had taken refuge with the Ottomans, Naṣūḥ showed various maṭrāḳ and weapon games in the presence of the Grand Vizier Rüstem Pasha, and was rewarded for it. Moreover, the fact that Şehzāde Muṣtafa was killed (960/1553) three years after this date and the crossing out of some passages regarding Şehzāde Muṣṭafā in the Archeological Museum copy of Naṣūḥ's *Süleymānnāme* arouse our interest as to the relations between Naṣūḥ and Rüstem Pasha. Therefore, as a result of this growing intimacy and encouragements, Naṣūḥ this time put his great work, attempted for the first time in 926/1520 which is the date of Ḳanūnī's accession to the throne and continued thereon part by part, into a more orderly and well-arranged form, by abridging it and simplifying its language. This work he entitled *Cāmiʿ el-Tevārīḫ* and presented it to the Grand Vizier Rüstem Pasha. This work which seems to be an abridged new version of Naṣūḥ's *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* corresponds to the first volume of *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* in three separate volumes, and no copy of this work other than those which exist in the British Museum is extant today. However, for no known reason, the part of the work which concerns the Ottoman history in one large volume containing Ḳānūnī's reign together with a general introduction on Turkish history starting from the "descendants" and the "ancestors" of Oghuz Khan, and which was written directly by Naṣūḥ himself is attributed to the Grand Vizier Rüstem Pasha. The reason why it is called "The History of Rüstem Pasha" is its having been prepared as a result of his kindnesses and encouragements. It was partly translated under this very title into German in 1923 by Prof. Dr. Ludwig Forrer on the basis of the copy found in Vienna which belongs to this part, and later other writers who gave information of the manuscripts belonging to the same part similarly introduced these manuscript-copies as new copies of Rüstem Pasha's Ottoman History (*Tevārīḫ-i āl-i ʿOs̱mān*) [49].

17. THE OTTOMAN HISTORY ATTRIBUTED TO THE GRAND VIZIER RÜSTEM PASHA

It has already been seen that an Ottoman history is attributed the to famous Grand Vizier of Ḳānūnī's reign, Rüstem Pasha, and that it was partly translated into German in 1923 by Prof. Dr. Ludwig Forrer [50]. In his lengthy

[49] See, H. G. Yurdaydın, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ'un hayatı ve eserleriyle ilgili yeni bilgiler*, Belleten, XXIX, 114 (April 1965), pp. 348 ff.; Cf. The article "Rüstem Paşa", Islâm Ansiklopedisi (Turkish edition).

[50] *Das Osmanische Chronik des Rustem Pascha*, Leipzig 1923, Türkische Bibliothek, Band 21, VIII, 207.

introduction in the beginning of his translation, Prof. Forrer discusses the question whether this work was in fact written by Rüstem Pasha, and points out that this cannot be established for certain. As it is stated by Prof. Forrer, no new information about Rüstem Pasha himself is to be found in this work. All that is said on this subject amounts to a few statements. Indeed the inquiries about the manuscript-copies of this work lead to such conclusions as would justify Prof. Forrer. So far three manuscript-copies of this work attributed to Rüstem Pasha have been known. Of these three manuscripts, the one that covers the largest number of events is the copy in Vienna (Nat. Bibl. Cod. Mixt. 339). This copy comes up to 968/1561. The other two copies are found in the Cambridge University Library No. 167 (Og. 6. 33); 168 (Dd. 4. 31)[51]. Of these two manuscripts, the one that contains the greater number of events comes only up to 955/1548. As Prof. Forrer points out, the manuscript in Vienna, which forms the basis of his translation, clearly appears to have been copied by three different copyists. The first part from the beginning of the work up to folio 186 seems to have been copied when Rüstem Pasha was still alive. For the invocations made for him show this clearly. As we come across an invocation in folio 248a of this manuscript, it can safely be said that Rüstem Pasha was also alive at the time when the second part was being written. The manner of expression about Ḳānūnī's son, Şehzāde Bāyezīd in this part indicates that the composition of this part had been completed before he was killed in 968/1561, and even before his escape to Persia in 966/1559. Folios 151a-152a were produced by a fourth hand. In the part up to folio 275 there exist marginal notes written by the same person. It appears that this person, as Prof. Forrer points out, revised the whole copy. The third part covering folios 275-293 was copied in 980/1571-1572, as is indicated in the manuscript. The record which attributes this work to Rüstem Pasha, "the historical book of Rüstem Pasha, may God the Most High bless him, is a genuine copy. The book of the history of Ottomans was composed by Rüstem Pasha, may God make the object of his wish easy, amen ..." is seen in the empty folio 1a of the manuscript. It is highly probable that these lines belong to a later period. The first heading which is seen in folio 1b, in which the work begins, is as follows: "The histories of Oġuz Ḫān, and Cengiz Ḫān, and the Seljuks, and the Ottomans ...". For the part starting with this heading up to the death of Fātiḥ Meḥmed (The Conqueror), the anonymous *Tevārīḫ-i āl-i 'Osmān*, Muḥyīddīn Cemālī and especially Neşrī are made use of. A comparison with Neşrī's *Cihān-nümā* shows that the information given in both works are almost identical; it may be said that the writer of the work attributed to Rüstem Pasha has used Neşrī as its source, or both the works depend on a common source[52]. Prof. Forrer, therefore, has given only the headings of the part of the work up to the death of Fātiḥ, pointed out which folios of Neşrī's work correspond to these headings on the basis of Neşrī's copy found in the Bāyezīd Mosque, and translated the part concerning the reign of Bāyezīd II, Selīm I, and Ḳanūnī's reign up to 968/1561.[53] It is thus clearly shown that the impor-

[51] See, E. G. Brown, *A Handlist of the Muhammadan manuscripts...*, pp. 26 ff.

[52] On Neshri's sources see, V. L. Ménage, *Neshri's History of the Ottomans, the sources and development of the text*, London 1964, pp. 10-54.

[53] For the close connection between the information given about the reign of Bāyezīd II and the Codex Verantianus which is one of the sources of Leunclavius' *Historiae Musulmane Turcorum de Monumentis ipsorum excriptae libri XVIII*, (Frankfurt 1591) see, L. Forrer, *op. cit.*, p. 14, note 1; V. L. Ménage, *op. cit.*, pp. XIII, 31-40.

tant part of the work covers the reigns of these three rulers. In the part concerning the reign of Bāyezīd II, the subject of the work is mainly the power-struggle which took place first between Şehzāde Selīm and his father, and later between him and his brothers. This characteristic of the work attributed to Rüstem Pasha is in complete harmony with the British Museum copy of the History of Sulṭān Bāyezīd and Sulṭān Selīm, which forms part of Naṣūḥ's detailed work concerning the reigns of Bāyezīd II and Selīm I. The comparisons show that the work attributed to Rüstem Pasha, and the so far available copies of the Ottoman history concerning the reigns of Bāyezīd II, and Selīm I are almost identical with one another except that the one attributed to Rüstem Pasha has the characteristics of an abridgement of Naṣūḥ's work. As we have already pointed out, we have manuscript-copies which show Naṣūḥ as the translator of the two separate versions of Ṭaberī's history, one detailed and the other abridged. It appears that the Ottoman history attributed to Rüstem Pasha, but in fact written by Naṣūḥ in the hope of gaining Rüstem Pasha's favour, is, as he points out in the introduction of his translation, an abridgement and continuation of his translation of Ṭaberī's history, which he called *Cāmiʿ el-Tevārīḫ*. This is the part on Ottoman history which forms the last section of the work. He naturally gives brief account of Turkish history beginning from Oġuz Ḫān before passing on to the Ottomans. In fact, in the introduction of the manuscript (British Museum, Or. 12.879) of this abridged translation in which Naṣūḥ's own name is written, Naṣūḥ states that he had written about the events mentioned in Ṭaberī up to the time of the ʿAbbāsīd Caliph Muḳtedir Billah. Having mentioned that the "histories" following these events are isolated, he goes on to say that only by the encouragement and the kindness of the Grand Vizier of the time, Rüstem Pasha, he had given an account of the remaining Abbasid Caliphs, of the ancestors and the descendants of Oġuz Ḫān, the Seljuks and Cengiz dynasties, the Ottomans, finally of his time, that is, the reign of Süleymān from his accession to the throne up to 957/1550. The copies belonging to two separate versions of Naṣūḥ's work verify these statements. It seems that Naṣūḥ produced this second version by abridging his original work as a result of the encouragement and the kindness of the famous Grand Vizier of the time, Rüstem Pasha. Although he begins this new version with the same words and gives the same information in a similar order just as in his previous work, the manner of presenting this information is somewhat different. It has the characterisctics of an abridgement, and its style is much more simplified. Indeed the title of this second version, *Cāmiʿ el-Tevārīḫ*, is also different. It therefore appears without the shadow of a doubt that the copies at Vienna (Nat. Bibl., Cod. Mixt. 999 and 1187), Paris (Bibl. Nat. 50), Fatih (4278), British Museum (Or. 23.586), Revan (1286, 1284/2), Istanbul Archeological Museum (379) are the continuations of one another. As for the work so far attributed to Rüstem Pasha, a new version of which has been proved to be in the British Museum (Or. 12.592), it seems to be the continuation of the British Museum (Or. 12.879) copy of Naṣūḥ's abridged translation of Ṭaberī's history.

The above-mentioned Fatih manuscript (No. 4278), which belongs to the third volume of Naṣūḥ's first detailed work, dwells on the events coming up to the capture of Karacahisar in Ertuğrul's time. The closing statements of this copy in folio 538b are also found in folio 279b of the British Museum copy which we had the opportunity of examining. We must now make the point that though Naṣūḥ's second work seems

to be an abridgement and simplification of the first, it does not escape attention that most of the sentences are identical in both the works. However, we must once again mention on this occasion that no manuscript-copy of Naṣūḥ's detailed work belonging to the period from the beginning of the Ottoman history up to the reign of Bāyezīd II could be established. It should also be mentioned that the work attributed to another Grand Vizier of Ḳānūnī's time, Ayas Pasha, with the title of the "History of the Seljuks and the Ottomans" (*Tārīḫ-i āl-i Selçūḳ ve āl-i 'Osmān*) is no different from the one which is said to have been written by Rüstem Pasha[54]. Since Naṣūḥ's name is clearly seen in the introduction of the copies of Vienna (Nat. Bibl. Cod. Mixt. 1187), Paris (Bibl. Nat. 50), and the British Museum (Or. 12.879) which are the copies of Naṣūḥ's abridged translation of Ṭaberi's history, it is absolutely clear that both the versions under discussion were produced by Naṣūḥ's own pen. The attribution to Rüstem Pasha of the second version which forms the part of the Ottoman history has as its basis the aforementioned record found on the clean folio sheet 1a of the copy of Vienna (Nat. Bibl., Cod. Mixt., 339). But it is highly probable that this record is a later addition to the copy. On the other hand, the content of this work makes it doubtful whether Rüstem Pasha was the author of this work. For the lines concerning Rüstem Pasha himself are far from even alluding to him as its author. Furthermore, the copy of Vienna in which this work is attributed to Rüstem Pasha, relates the events which took place up to 968/1561, mentioning in the meantime the death of Rüstem Pasha on 28 şevval 968 /11 July 1561. Apart from this, again in the copy of Vienna (see 278a) it is said of the killing of Şehzāde Muṣṭafā, by the order of his father, Ḳanūnī, in 960/-1553 that his death was brought about by the instigations and lies of Rüstem Pasha[55]. These words could not possibly be written by Rüstem Pasha himself. It is thus impossible to consider Rüstem Pasha as the writer of this work. As for the possiblity that Rüstem Pasha wrote this work up to a certain date and then somebody else continued it, it does not seem to be acceptable. For a comparison of these works show clearly that the passages in the beginning of the work attributed to Rüstem Pasha have the characteristics of an abridgement of the relevant parts of Naṣūḥ's work, and that they sometimes follow each other line by line. One last possibility may be that these first sections were abridged by Rüstem Pasha himself from Naṣūḥ's work. But the fact that we have today three copies of Naṣūḥ's translation of Ṭaberī's history in the form of an abridgement made on the encouragement of Rüstem Pasha strengthens the possibility of its having been written by Naṣūḥ.

II. NAṢŪḤ'S FULL NAME, PSEUDONYMS, PERSONALITY, AND SOME VIEWS OF HIM ACCORDING TO HIS WORKS

Having introduced Naṣūḥ's works we should now like to touch upon his personality on the basis of the information gathered from his works. While elucidating his personality, we shall further emphasize the stylistic similarity perceived in these works

[54] See and cf. E. Blochet, *Catalogue des Manuscript Turcs*, Paris 1933, II, p. 133 (Bibl. Nat., Schefer 1021). Furthermore, the manuscript of Bibl. Nat. registered under No. 54 is a copy coming up to 932/1526. This work is attributed to Rüstem Pasha. F. Babinger's statement that "Bibl. Nat., Anc. fds. Turc 94" is a copy of this work, is not correct. For this is a copy of 'Āl̄ī's *Künh el-Aḫbār*.

[55] See, Nat. Bibl., Cod. Mixt. 339, folio 278a.

on different subjects. This is particularly important, as Prof. A. Gabriel, relying on the record of Bursalı Mehmet Tahir which runs, "according to the organisation of the office of the Council of State (Dīvān-i Hümāyūn), some of the members of this office are said to have been called Maṭrāḳīd", asserts that the word "Maṭrāḳī" was a title carried by all the secretaries to the Council of State, of which Naṣūḥ was a member. Presuming also that Naṣūḥ, the historian, of whose historical works Bursalı Mehmet Tahir speaks in the section of his work concerning the Ottoman historians under the heading "Naṣūḥ Efendi Maṭrāḳçī (Çepnüvis)", and Naṣūḥ, the Mathematician, of whose works on Mathematics again Bursalı Mehmet Tahir speaks in the section of his work concerning the Ottoman Mathematicians under the heading "Naṣūḥ b. ʿAbdullah (Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehīr bī-Maṭrāḳī), Maṭrāḳçī Naṣūḥ" are different persons, he states his conviction that Bursalı Mehmet Tahir must have confused the astronomer, physician, and poet Naṣūḥ b. Ḳaragöz b. ʿAbdullah known as "Taḳvīmī" with Naṣūḥ el-Silāḥī[56].

First of all we must make it clear that the name Maṭrāḳçī (Maṭrāḳī) was given to Naṣūḥ because of his skill in the game of Maṭrāḳ[57] and the new games invented by him on the same subject. This point is verified not only by Celālzāde Muṣṭafā, a contemporary of Naṣūḥ, famous statesman and historian who calls him "master Naṣūḥ", but also by B. M. Tahir in the words, "the name Maṭrāḳçī was given to him because of his skill in the game of Maṭrāḳ" before mentioning the information on which Prof. A. Gabriel draws. The name Maṭrāḳçī has, therefore, no such connotation as being the title of the secretaries to the Council of State. Having thus established this point, we may now try to find out his full name.

As we have previously explained, Naṣūḥ seems to have started his life as a writer with a work on mathematics written in 923/1517 for Yavuz Sulṭān Selīm under the title of "*Cemāl el-Küttāb ve Kemāl el-Ḥüssāb*". In two places of this work, only one copy of which is found today in the University Library of Istanbul[58], Naṣūḥ gives his name in two different ways. The one is "Naṣūḥ b. ʿAbdullah" (see folio Ib), and the other "Naṣūḥ b. Ḳaragöz el-Bosnevī" (see folio 2a). Thus, in contradistinction to Prof. A. Gabriel's view, it becomes clear that "Naṣūḥ b. ʿAbdullah" and "Naṣūḥ b. Ḳaragöz" are the same person. Furthermore, the possibility that Ḥüseyin b. Naṣūḥ el-Visokovī, the copyist of a Commentary on the *Qur'ān*, preserved in the City Library of Breslau, was the son of our writer, suggests that Naṣūḥ was a native of the town of Visoko in Bosna[59].

Moreover, Naṣūḥ started to translate Ṭaberī's famous history under the title of *Mecmaʿ el-Tevārīḫ* from the Arabic original into Turkish in 926/1520. This he states in the introduction of this translation. Here Naṣūḥ introduces himself as "Naṣūḥ el-şehīr bi-Maṭrāḳī"[60] (Naṣūḥ known as Maṭrāḳī). Although Naṣūḥ introduced himself by his paternal name in his work on mathematics written before 926/1520, he mentions his name as "Naṣūḥ known as Maṭrāḳī" in his translation of Ṭaberī's history which he started in 926/1520 when Ḳānūnī Süleymān acceded to the throne. This

[56] See, Prof. Albert Gabriel, *Les Étapes d'une Campagne dans les deux 'Irak d'apres un manuscript Turc du XVIe siècle*, Syria, IX (1928), p. 329, note 5.

[57] See, Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, 151.

[58] See, Istanbul University Library, T. 2719.

[59] For this point see above, p. 119, note 4.

[60] See, Vienna, Nat. Bibl., Cod. Mixt. 1187, folio 4b.

shows that during the reign of Selīm he was not yet renowned as "Maṭrāḳī". Indeed, in Ḳānūnī's aforementioned firmān of 936/1529[61] in which Naṣūḥ's name is mentioned as "Naṣūḥ-ı Silāḥī" (Naṣūḥ, the Knight), it is stated that Naṣūḥ, having gone to Egypt during Hayr Bey's governorship, had proved himself superior to his equals in various weapon games. This point may be taken as a proof that subsequent to the above date he came to be called "Maṭrāḳī" and "Silāḥī". Similarly in the copy of his work entitled *Tuḥfet el-Ġuzāt* on the art of using weapons, which was started by Naṣūḥ in 936/1529, and later copied by his own handwriting in 939/1532, containing also pictures and sketches, his name is mentioned as "Naṣūḥ el-Silāḥī el-Maṭrāḳī"[62] (see Süleymaniye, Esad Efendi, No. 2206, folio 3a), using both his pseudonyms side by side. Naṣūḥ, thus, seems to have used his pseudonym "Silāḥī" for the first time in his work on knighterrantry. As it has been pointed out, the peseduonym "Silāḥī" is mentioned in Ḳānūnī's "letter of praise" (berāt) which has the date of 936/1529. On the other hand, Naṣūḥ revised his first book on mathematics in 940/1533, and making some additions, he turned it into a new work under the title of "*'Umdet el-Ḥisāb*". In all the known copies of this work,[63] Naṣūḥ gives his name as "Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehīr bi-Maṭrāḳī"[64] (see, Nuruosmaniye Library, No. 2984, folio 2a), just as he did in *Tuḥfet el-Ġuzāt*. As it will be noticed, there is here a small variation. Although his name is recorded in *Tuḥfet el-Ġuzāt* as "Naṣūḥ el-Silāḥī el-Maṭrāḳī", it is given in *'Umdet el-Ḥisāb* as "Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehīr bi-Maṭrāḳī", that is, "Naṣūḥ, the Knight, known as Maṭrāḳī". Naṣūḥ seems to have been better-known as Maṭrāḳī, and it appears that his other names, including that of "Silāḥī" have fallen into the background in 940/1533. Similarly, though in his *Mecmū'-i Menāzil* which was written and illustrated especially for Ḳānūnī Sulṭān Süleymān in 944/1537, he gives his name, as in *'Umdet el-Ḥisāb*, as "Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehīr bī-Maṭrāḳī,"[65] which can also be seen in his *Feṭḥ-nāme-i Ḳarabuġdān* completed on 23 Cemaziyelāḫir 945/16 November 1538, he no longer uses the pseudonym "Silāḥī" and gives it as "Naṣūḥ el-şehīr bī-Maṭrāḳī"[66], that is, "Naṣūḥ known as Maṭrāḳī" (see, Revan, 1284/2, 121b). As it will be remembered, Naṣūḥ gives his name similarly in the copy of Vienna (Nat. Bibl., Cod. Mixt. 1187, folio 4b) belonging to the first volume of *Mecma' el-Tevārīḫ* and in that of Paris belonging to the second[67].

Naṣūḥ has two other works in the introductions of which he gives his name. In the manuscript copy of *Süleymān-nāme* belonging to the part on Ḳānūnī's 955-956/1548-1549 second Persian campaign, his name is recorded in a somewhat different form, but having the same sense as the previous ones, that is, "Naṣūḥ renowned in the games of Maṭrāḳ"[68] (see, Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 955, folio 4b). The other work of Naṣūḥ in which his name is written in the same way as in the Marburg manuscript is the abridged translation of Ṭaberī's history *Cāmi' el-Tevārīḫ*[69] (see, British

[61] See, H. G. Yurdaydın, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, pp. 10, 11, 70 71, 82-85.

[62] See, *Tuḥfet el-Ġuzāt*, Süleymaniye (Esad Efendi 2206) Library, folio 3a.

[63] The following copies of Naṣūḥ's *'Umdet el-Ḥisāb* are extant today: Nuruosmaniye Library, 2984 (copying date: Evāḫir-i Ramażān 967/late 1560); Süleymaniye (Şehid Ali Pasha, 1987, 1988); British Museum, Or. 7988; III. Ahmed 3147; Istanbul University Library, T. 2755 (copying date: 27 Receb 1072/19 March 1662-14 Ramażān 1072 /4 May 1662, copied by Mehmed b. Halil of Drama).

[64] See, for example, the Nuruosmaniye copy, 2984, folio 2a.

[65] See, *Mecmū'-i Menāzil*, Istanbul University Library, T. 5964, folio 4b.

[66] See, *Feṭiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān*, Revan 1284/2, folio 121b.

[67] See, *Mecma' el-Tevārīḫ*, I, Vienna, Nat. Bibl., Cod. Mixt. 1187, folio 4b; II, Paris, Bibl. Nat. 50, folio 2a.

[68] See, *Süleymān-nāme*, Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 955, folio 4b.

[69] See, *Cāmi' el-Tevārīḫ*, British Museum, Or. 12879, folio 4b.

Museum, Or. 12.879, folio 4b). It is indeed striking that he gives his name in this form in these two works which he wrote towards the end of his life. As it is seen, in these two works under discussion Naṣūḥ does not even call himself "Maṭrāḳī", let alone "Silāḥī". He mentions his name simply as Naṣūḥ and adds to this the words "lu'bet-i maṭrāḳda iştihār bulan" (renowned in the games of maṭrāḳ). It thus appears that Naṣūḥ was unwilling to use any longer the pseudonym "Maṭrāḳī" towards the end of his life. The words "renowned in the games of maṭrāḳ" instead of "Maṭrāḳī" should be regarded as revealing one of his principal professions, rather than being a pseudonym. Moreover, in the manuscripts belonging to the various sections of Naṣūḥ's great historical work there are many striking similarities and even identical lines. This brings to light the fact that all these works found today in the various libraries of the world were produced by the same hand. These manuscripts generally complement each other. More important is the fact that these similarities and identical lines are seen not only in his works on history, but also in those on mathematics and on knighterrantry. The similarity of style and even the identical lines and phrases in his works on history, mathematics, and knighterrantry, leave no doubt that all these works were produced by a single person, that is, by Naṣūḥ b. Ḳaragöz b. 'Abdullah known as "Silāḥī" and "Maṭrāḳī". It is explained clearly, to use Naṣūḥ's favourite expression, "in their proper places", with the aid of all the evidences, that other manuscripts belonging especially to Naṣūḥ's historical works in which his name is not recorded are the copies of the last part of *Mecma' el-Tevārīḫ* complementing each other.

In all these works the question of "passing away" and "subsistence" (fenā ve beḳā') seems to have a special importance, among other subjects discussed. For example, in the introduction of the Revan manuscript (No. 1286) belonging to the first half of *Süleymān-nāme*, he emphasizes the ephemeral nature of this world. He then says that the "ancient Persian rulers had lost their supreme positions in degredation and had been annihilated". Having then related how Alexander the Great had once swept away the world from West to East, he makes the point that "... as the course of events always follows this pattern, every ruler waits for his time, and every period has its fortunate man ...". In the sequel Naṣūḥ expresses these thoughts in verse:

"Every world has its fortunate man
And every period a hero,
The place that is left by the one deceased
Is taken up by somebody else;
The truth is, this world is only a place of call;
Those who are gone are gone, and those who remain wait for their time" [70].

This and other similar thoughts are expressed in Naṣūḥ's works both in prose and in verse. "The term of man's life (ajal)" is one of the themes which he takes up on almost every occasion. For instance following the statement on the death of the Prophet Solomon found in the end of the first volume of his *Mecma' el-Tevārīḫ*, he deals with the subject (see, Vienna, Nat. Bibl., Cod. Mixt. 1187, folio 251b) as follows.

[70] See, *Süleymān-nāme*, Revan 1286, folio 3a.

"The truth is, there is no exception to this statement:
When the time assigned to a man has come to an end,
Neither is it hastened one instant, nor is it delayed;
Neither is it altered by one hour, nor is it changed.
Unless every living being completed its fixed term,
There is no possibility of its happening;
He dies, as the Glorious God pleases [71].

Similar verses are found in the other copies of the same work. For instance, the description of Süleymān Shah b. Kaya Alp's drowning in the river Euphrates in the third volume is followed by the following verse:

"When the term of life assigned to any man comes to an end,
Neither is it hastened an hour, nor is it delayed;
Don't think that this world is everlasting, nay, it is only transitory,
Even the (Prophet) Muḥammad Muṣtafa was its victim" [72].

In these lines two points come to the fore: first we become aware of a certain conception of the writer, and secondly on the basis of the similarities between these verses we have here a new proof that the anonymous Fatih manuscript is Naṣūḥ's own composition. As it has already been pointed out, similar conceptions are also found in Naṣūḥ's works on Ottoman history. Similarly the ephemeral nature of the world is mentioned in his *Fetiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān* [73] (see, Revan, 1284/2 folio 122a) in the following verses:

"This world is a guest-house, and its inhabitants are travellers;
O my heart! Don't think that you will stay here long, and be on your guard" [74].

We have tried to give an idea of Naṣūḥ's spiritual world. Let us now make mention of his vast culture characterising his works. Naṣūḥ was a polymath, with his numerous valuable works on history, mathematics, and knighterrantry. He was also a famous knight, maṭrāḳīd, painter, and calligrapher, gaining the appreciation of his contemporaries and above all of Ḳānūnī Süleymān. The works he left show how he developed his multifarious skills to the highest degree. He was in fact the student of Ṣa'ī who was given this job in the Palace-school by Bāyezīd II, just after his accession to the throne. All those who "had spirit and knowledge" educated at this school were Ṣa'ī's students. And the most successful representative of these students was "Naṣūḥ, the Maṭrāḳīd". Naṣūḥ, in 'Āṣıḳ Çelebī's words, was «superior to his equals in the art of maṭrāḳ-game». His maṭrāḳ-game "was famous all over the world". It was for this reason that the mace of Ephrasiyab "remained hanging over the gates of the fortresses". "When he used two swords, they would set a claim on 'Alī's two bladed sword (Zulfikar), and in eloquence

[71] See, *Mecma' el-Tevārīḫ*, I, Vienna, Nat. Bibl. Cod. Mixt. 1187, folio 251b.

[72] See, *Mecma' el-Tevārīḫ*, III, Fatih Library 4278, folio 536b.

[73] See, *Fetiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān*, Revan 1284/2, folio 122a.

[74] Instead of regarding the aforementioned thoughts quoted from various works of Naṣūḥ as characteristic of his views, they should generally be considered to be the views reflecting the mentality of the period. These views are shared almost by all the enlightened Ottomans. Indeed it is seen that these thoughts have already been expressed in almost similar words by Kemāl Pāşā-zāde (d. 940/1533) in his famous Ottoman history. On examining both, it comes to the open that Naṣūḥ quoted him almost word by word, without feeling the need to change his views radically. Hence we can say with ease that Kemāl Pāşā-zāde's famous work has been among Naṣūḥ's sources. See and cf. Ibn Kemāl, *Tevārīḫ-i āl-i 'Oşmān*, I. Defter, prepared and edited by Şerafettin Turan, Ankara 1970, Text, pp. 11,12 ff.

the sword of Zinnurayn would hit itself against another sword because of jealousy". He was a man of distinction among those who composed books on "the science of mathematics". The famous Ebu Ma'sher remained empty-handed, that is extremely overshadowed, and a mere cipher "in comparison with his science of figures" ('ilm-i erkām). Everyone was in astonishment in this regard. His superiority in literary composition and eloquence was the cause of the moaning of every man of literature. He was using both his sword and pen with full competence. Saying that men of sword and pen, and the kingdom of eloquence were conquered by a single pen, he raised his standard of knowledge through his writing and pen. On the other hand, he would be ashamed of yielding to an arrow in the sky, and of asking anything to a secretary on earth. And "he would boast of being the student of Ṣa'ī" [75]. Moreover, Naṣūḥ who is known through the multiplicity and variety of his works to be an extremely industrious and in the same degree methodical is a man who is not attached to this world more than it was necessary, and who is contented and rich in his spiritual life, as it will be gathered from his views on "ajal". It is for this very reason that especially in his aforementioned historical works he frequently expresses the theme that nobody is the everlasting owner of this world, that those who come to this world will pass away, and those who remain will sure to do so. For Naṣūḥ, all that is important is to leave behind such works as would deserve to be called "history", so that the coming generations may take lessons and warnings. Naṣūḥ, as far as we know, lived up to his thoughts. In other words, the above-mentioned thoughts of Naṣūḥ are the true reflection of his own life. This conclusion drawn from the examination of his works is verified by 'Āṣıḳ Çelebī's words which state, "despite his various abilities, skills, and distinctions he was a modest person. He was never arrogant, and he was always boasting of being the student of Ṣa'ī".

III. THE LAST DAYS OF NAṢŪḤ'S LIFE

Unfortunately, we have no definite knowledge about the last days of Naṣūḥ's life. We can only say for certain that he did not die in 940/1533, to the contrary of Kâtip Çelebī's record. He was still alive in 960/1553 and even in subsequent years. The following facts leave no place for doubt as to Naṣūḥ's being alive many years after 940/1533. First the manuscript-copy of the Istanbul Archeological Museum Library, which belongs to the second part of *Süleymān-nāme*, comes up to 958/1551. Secondly, in the British Museum manuscript which belongs to Naṣūḥ's abridged translation of Ṭaberī's history, Naṣūḥ states that he had started writing this work in 957/-1550 by the encouragements of Rüstem Pasha. And thirdly, the Ottoman history so far attributed to Rüstem Pasha and coming up to 968/1561 was in all probability written by Naṣūḥ himself. Kâtip Çelebī might have possibly confused our writer Naṣūḥ with 'Aṭṭārzāde Naṣūḥ of Edirne who is known to have died in 940/1533 [76]. Moreover, we have in our sources the names of two Naṣūḥs who survived 968/1561. One of them is Müderris Naṣūḥ of Ankara [77] who died in 972/1564-65, and the other

[75] See, 'Āṣıḳ Çelebī, *Meşa'ir el-Şu'arā*, British Museum, Or. 6434, folio 153a.

[76] See, *Keşf el-Ẓunūn*, II, 1166.

[77] For Müderris Naṣūḥ of Ankara see, 'Aṭā'ī, *Ẓeyl-i Şaḳāyiḳ*, I, 46; M. Süreyya, *Sicill-i 'Oṣmānī*, IV, 555.

Kethüda Naṣūḥ[78] from among the "emīrs" (umarā), who died on 16 Ramażān 971/28 April 1564. In his own works, our writer, Naṣūḥ generally introduces himself as "Naṣūḥ known as Maṭrāḳī", and explains further that he was one of the soldiers of the Sulṭān. On the other hand, he mentions the name of his son as "Mehmed, the son of Naṣūḥ Bey, the Maṭrāḳīd"[79] about whom he gives a brief information in one point of the Revan manuscript belonging to the first half of *Süleymān-nāme*. These records leave no doubt as to the historian, mathematician, maṭrāḳīd, knight, painter, and the calligrapher Naṣūḥ's having entered among the "senior officers" (umarā) of the State. His wide knowledge on Knighterrantry supports this point. For all these reasons, we are of the opinion that there is no place for hesitation as to our writer, master Naṣūḥ's being the same person as Kethüda Naṣūḥ who died on 16 Ramażān 971/28 April 1564.

[78] See, M. Süreyya, *Sicill-i 'Oṣmānī*, IV, 555.
[79] See, Maṭrāḳçī Naṣūḥ, *Süleymān-nāme*, Revan 1286, folio 296b.

CHAPTER II

THE STUDY OF THE *MECMŪ'-I MENĀZIL*

I. THE INTRODUCTION OF THE *MENĀZIL;* FIRST STUDIES ABOUT IT; THE IMPORTANCE OF THIS WORK FOR ROUTES, TOPOGRAPHICAL STUDIES, AND ARCHITECTURAL HISTORY

As it has already been mentioned, this work of Naṣūḥ known by the name of *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān* (The Description of the Stages of Ḳānūnī Sulṭān Süleymān's Campaign in the two 'Irāḳs) dwells upon Ḳānūnī Süleymān's first campaign against the Ṣafavīds between 940-942/1533-1536. This campaign which is also known in short as 'Irāḳeyn Campaign (The Campaign in the two 'Irāḳs) is an important event in our history of the XVIth century. Such historiographers as Celālzāde Muṣṭafā[80], Bostān Çelebī[81] and Maṭrāḳçı Naṣūḥ[82], the contemporaries of Ḳānūnī's reign, undoubtedly dealt with this subject in their works. However, it must be pointed out that though both Celālzāde Muṣṭafā and Bostān Çelebī touched on the subject as part of their larger works as such, Maṭrāḳçī Naṣūḥ, as the work concerned clearly shows, directed himself specifically to it and painted the original pictures of almost all the places passed through in addition to the history of the campaign which is nevertheless in a summarised form. In point of fact, the names of these places are found in Ferīdūn Bey's *Münşeāt el-Selāṭīn.* But the above-mentioned pictures produced by Naṣūḥ's own brush increase the value of this work prepared for the Sultan. The historical information given by Naṣūḥ in this work, later, formed a section of his *Süleymān-nāme* which follows the chronological order.

This manuscript which had originally been in the Yıldız Library (No.35) was transferred, together with other works, to the University Library of Istanbul and registered under the number 5964. On the left corner above folio 1a of the paper-covered work is seen the record written upside down, "it is 109 folios". By the middle of the same folio the title of the work is given as the *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān.* One of these two 'Irāḳs mentioned here is the Persian 'Irāḳ and the other Arabian 'Irāḳ. However it is doubtful whether this title is given to the work by the writer. It appears that it may be a later addition through the prompting of the subject.

[80] His work *Ṭabaḳāt el-Memālik ve Derecāt el-Mesālik* deals with the events of 926/1520-965/1557.

[81] His work, *Süleymān-nāme,* deals with the events of 926/1520-949/1542.

[82] His work, *Süleymān-nāme,* deals with the events of 926/1520-958/1551. But the Ottoman history attributed to Rüstem Pasha comes up to 968/1561.

For the original title of this work is seen within the verses found in folio 12b. This verse which clearly appears to have been written by Naṣūḥ himself and which gives the title of the work is as follows:

"He who brought together the pictures of the places one by one
Called it *Mecmū'-i Menāzil*".

It also appears from the two other lines seen in this folio that it may shortly be called "*Menāzil*". The lines mentioned are as follows:

"For the Master produced this picture
It is necessary to recall the title *Menāzil*".

In this connection there is one other point which should be mentioned: In folio 1b before the opening sentence of the work is found in the form of a title the words, "*Kitāb-ı Tevārīḫ-i āl-i 'Osmān* Sulṭān Süleymān Ḫān Ḥażretleri Tebrīz'e ve Baġdād'a vardıkda vāḳi' olan menāzilleri beyan ider, el-vāḳi' fi bed'-i māh-i ẕilḳa'de sene erba'īn tis'a mia ..." (The Book of the History of the Ottomans which describes the places seen when Sulṭān Süleymān Ḫān reached Tebrīz and Baġdād, the early Ẕilḳa'de 940). As it has already been mentioned, if it is remembered that Naṣūḥ has written an Ottoman history only some parts of the manuscript of which we are today in possession, the title "*Kitāb-i Tevārīḫ-i āl-i 'Osmān*" seen there might be considered natural. As this title shows, the *Mecmū'-i Menāzil* is a section firstly of *Süleymān-nāme* and secondly of the Ottoman history, naturally together with the *Süleymān-nāme*. It dwells only upon Ḳānūnī's first Persian campaign. Contrary to the view of the late Ord. Prof. Dr. Franz Taeschner, the *Menāzil* is not a section of Naṣūḥ's work on knighterrantry *Tuḥfet el-Ġuzāt*. Nevertheless it should be mentioned that the manuscript concerned is a unique copy prepared and illustrated especially for the Sulṭān. Only the information was transferred to the *Süleymān-nāme*.

As far as we know, the manuscript of the *Menāzil* is first mentioned by the late Prof. Hamit Sadi Selen. He, by making some additions to his translation from Ord. Prof. Dr. F. Taeschner's work concerning the Ottoman geographers, made some comments[83]. Later on the first serious study on this manuscript was made by the famous historian of Architecture, Prof. Albert Gabriel. In this study Prof. Albert Gabriel[84] first dwelled upon the transfer of the manuscript from the Yildiz Library to the University Library of Istanbul, and explained that in each page of the manuscript, which contains 109 folios of European paper, 230 × 315 mm. in dimensions there are 27 lines 130 × 220 mm. in writing length. As for the miniatures, they cover the whole page with no frame around them. Prof. Gabriel, then dealt with the author, text and miniatures. In various places of this book the information given by Prof. A. Gabriel about the author and his works in quotation from Kâtip Çelebī and B. M.

[83] See, *Türkiyat Mecmuası*, II (1926) Istanbul 1928, pp. 271-313. For the original of this article, see, *Die geographische Literatur der Osmanen*, ZDMG, Band 2, Heft 1, Leipzig 1923, pp. 32-80. Ord. Prof. Dr. F. Taeschner's work on the Anatolian routes is *Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen* (2 volumes, Leipzig 1924, 1926). The Original of the Prof. H. S. Selen's translation from Taeschner under the title of "*Muhtelif devirlerde Anadolunun yolları ve cihan münakalâtına nazaran vaziyeti*" (see, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, V, No. 1 and 2, Haziran-Aralık 1926, pp. 96-108, Istanbul 1927) is "*Die Verkehrslage und das Wegenetz Anatoliens im wandel der Zeiten*". See Petermann's Geographische Mitteilungen, 1926, Heft 9/10, pp. 202-206.

[84] *Les Étapes d'une Campagne dans les deux 'Irak d'apres un Manuscrit Turc du XVIe siècle*, Syria, IX (1928), pp. 328-349.

Tahir has already been discussed, making necessary modifications. Therefore we shall mention here only what he had written on the *Menāzil*.

As Prof. Gabriel rightly points out, this work which deals with Ḳānūnī's first Persian campaign and which gives the names of the places passed through in Anatolia, Irān and ʿIrāḳ by the Ottoman army adds to our knowledge of this campaign nothing more than we already knew. The names of the outstanding places mentioned in this work are also found in the above-mentioned work of Ferīdūn. When these two works are compared, it is seen that both give similar topographical information and that the places follow, with some exceptions, identical dates and order. Naṣūḥ gives little information about the towns he mentions and paints. However, the daily information he gives about the movement of the army shows that he himself also joined the campaign. The study of the miniatures verifies this view. The miniatures show the towns passed through by the army and the campaign-stops. The important towns cover the whole page or two pages together. With one or two exceptions, the names of the places illustrated are generally written.

Prof. Gabriel then passes on to the study of the picture showing Istanbul and Galata in folio 8b-9a of the work. Dwelling especially on the monuments seen in the picture of Istanbul, he, as W. B. Denny rightly pointed out, left aside the mosques about which there is little knowledge, and tried instead to establish the sites of all the Byzantine churches known through Naṣūḥ's plan. Having done this, Prof. Albert Gabriel gave in order the names of the places, and published in the meantime the pictures of Iznik, Gebze, Istanbul, Galata, Tebrīz, Sulṭāniye, Baġdād, Ḥille, Dergüzīn, Aleppo, Hemedān and Amid. He misread the names of some places, and even some of them were not included in his list.

After Prof. Albert Gabriel, Fehmi Ethem Karatay and Ivan Stchoukine made mention of this manuscript and held wrongly the view that the pictures found in it belonged to two different periods, namely one part to the XVI th and the other to the XVII th century[85].

After this, we see, the late Prof. Hamit Sadi Selen presenting a paper on this manuscript to the 2nd Congress of Turkish History[86]. Selen, who was the Professor of Geography, considered this work to be a map equivalent in importance to the famous *Kitāb-i Baḥriyye* of Pīrī Reis. While the work of Pīrī Reis is a sea-map showing in all the detail the coastal towns, harbours, quays, the *Menāzil* is a very valuable land-map marking out the routes of the towns in Anatolia, West Iran and ʿIrāḳ. Prof. Selen then dwelled upon Naṣūḥ's identity and other works, drawing on B. M. Tahir. The erroneous part in his account has been corrected in various places of our study. In introducing the *Menāzil*-manuscript Prof. Selen gave the size and folio number of the work on the basis of Prof. Gabriel's records. Having explained that the plan and the pictures made in colour on European paper could technically be regarded as miniature, he pointed out that the work originally falls into three parts. In the inroduction which forms the first part there is given the purpose of the campaign and the names of the fortresses captured during this campaign. In the second part

[85] *Les Manuscrits Orientaux illustrés de la Bibliotheque de l'Université de Stamboul*, Paris 1933, p. 20.

[86] *XVI. Asırda Yapılmış Anadolu Atlası: Naṣūḥ Silāḥī'nin Menāzili*, II, Papers from the Congress of Turkish History, Istanbul 20-25 September 1937, Istanbul 1943, pp. 813-817.

the location of the countries and towns is shown according to the classical divisions of seven climatic regions (seven continents=eḳālim-i seb'a). In the third part the names and pictures of the places starting from Istanbul to Tebrīz, from Tebrīz to Baġdād, again from Baġdād to Tebrīz and therefrom through Diyarbakir, Aleppo up to Istanbul are given. The author divides these places into various stages, and the places are arranged accordingly. The texts are often inserted between the stages. 218 pages of the work which contains 109 folios, i. e. 132 pages are illustrated.

Moreover, it is mentioned in the paper of Prof. Selen that two routes among those going to Iran over Anatolia in this period were significant.

1. The route going through Sivas-Erzurum.

2. The route going through Aleppo-Diyarbakir.

These two routes branched off in Ereğli of Konya. The main route which went up to Ereğli of Konya was separated in two: The south route went to Syria through Taurus mountains, and the north route to Erzurum through Kayseri. Ḳānūnī, in going to Iran, followed the route of Sivas-Erzurum and in coming back the route of Diyarbakir-Aleppo. So the number of the sketches in the map increased. According to Prof. Selen, in the work there is given more weight on the sketches than on the explanations. Furthermore, there are found among the texts and sketches missing ones. For example, the pictures of such places as Afyon Ḳarahiṣār, Ḳizilkilise, Çay, Ishaklı, and Akşehir after Kütahya and Altintaş are missing. We must also add to these that the pictures of some places between Urfa-Aleppo and also the picture of Urfa are not to be found.

According to Prof. Selen, on the other hand, the section on continents increases the scientific value of the work. In all well-arranged maps the lattitude and the longitude of each place are shown. Naṣūḥ, to meet this need, mentions the seven continents and enumerates the names of the countries on them. But according to Prof. Selen, this classical information stands like a patch, compared with the *Menāzil*'s originality and ingenuity. Although the author asserts that the information about the distances between the places was given, this is not to be found.

Having indicated the value of this work as an historical document, Prof. Selen passes on to its scientific value. According to the information given by Selen on the subject, in the XVIth century cartography was moving in two directions: One was the sea-maps called "Portulan". The best examples of this were produced by Pīrī Reis in his famous *Kitāb-i Baḥriyye*. The other was the land-maps. In Prof. Selen's opinion, when it was realised that the schematic maps of the Muslim geographers had no practical value, these were put aside and a new type of map, which may be called relief-map (bildkarte), was brought out. The best examples of this type were given by Pīrī Reis and Maṭrāḳçī Naṣūḥ. Naṣūḥ gave in his work the names and the pictures of the cities, towns, fortresses, ancient fortresses, villages, ruins, campaign stops, caravanserais, passes, mountains, defiles, important rivers, bridges, deserts, steppes and vegetable gardens; he pointed out in which continent they were to be found, and tried to show the distances between the places with a desire of this work's being a guide. This desire indicates that the same benefits as gained from the topographical maps of today are also expected from this work. Prof. Selen is of the opinion, though not altogether right, that the buildings, etc., seen in the sketches are signs rather than

pictures. These signs are styled according to the thing shown. By interpreting the pictures in this way, he draws attention to the wealth of "specific signs" (işāret-i maḥsūsa) in the sketches which, according to him, increases the value of the map. So the sketches of the cities, towns, fortresses and villages, together with the sites of passes, rivers and bridges in Anatolia, West Iran and ʿIrāḳ were established, and plants, animals and broken grounds were carefully illustrated. For Selen it is not possible to find such wide information as this even in the advanced topographical maps of today. But it must be pointed out that some deficiencies are found in these sketches which are thought to have been drawn directly on the spot. As it is known, in maps and plans two points are emphasized: direction and space. Although Pīrī Reis pays attention to these points in his maps and plans, Naṣūḥ neglects them. Only by the surveys made in their own localities may be removed the deficiencies in direction and space.

In conclusion, it may be said that through this map we gain knowledge of the types of cities in Anatolia, Iran and ʿIrāḳ; of the big buildings in the cities, and of the establishments around them. Moreover, we get to know clearly about hunting animals and types of trees found in forests and gardens on the way and around the cities.

This is followed by two important studies on the *Menāzil* made by the late Ord. Prof. Dr. Franz Taeschner. Despite the fact that Ord. Prof. Dr. Taeschner, in his first study[87], makes some erroneous conjectures such as the *Menāzil*'s being a section of the *Tuḥfet el-Ġuzāt*, etc., he emphasizes rightly that the pictures are made on observation, reflect the reality itself, and in this regard have a documentary value. However, he points out, we must always make some reservations in our judgement, because the pictures are later made to a large extent conventionally according to the sketches drawn in their proper localities. This is shown especially in the illustration of mountains, rocks which look like human and animal heads, trees and meadows. It may also be said that the above-mentioned places and buildings are illustrated to some extent conventionally. For instance, all the bridges resemble one another. The city walls are mainly square-shaped. Ord. Prof. Dr. Taeschner, having then exemplified the conventional characteristics seen in the pictures of the above-mentioned places, compares the illustrated buildings with their present situation. The first example which he gives in this regard is Naṣūḥ's picture of the town of Yenişehir between Bursa and Iznik[88]. The building on the left corner of the picture is, without doubt, the dervish-convent of Postin-posh Baba (Baba Sulṭān) which is situated in the vicinity of the town's west gates on a hill and is one of the oldest Ottoman buildings belonging to the first half of the XIVth century. When this picture is compared with the present situation of the building, similarities as well as differences draw our attention. It clearly appears that Naṣūḥ drew only the three intervals of the building each of which has one little and one big window, namely the blind niche and the central part of the building. In fact the building has two intervals in its central part. Furthermore, Naṣūḥ's picture shows a two-storeyed tower-like windowed superstructure. In reality the building has only a one-storeyed comparatively high blind tambour. Finally the dome of the building is almost flat and was not painted by Naṣūḥ himself. Despite all this, there is no doubt

[87] *The Itinerary of the First Persian Campaign of Sultan Suleyman, 1534-36, according to Naṣūḥ al-Maṭrāḳī*, Imago Mundi, XIII (MCMLVI), pp. 53-55.

[88] See, *Mecmūʿ-i Menāzil*, folio 14b below.

that this picture shows the building itself. And despite the above-mentioned points this picture is extremely valuable for an historical study of the building.

Another example given on the subject by Ord. Prof. Dr. Taeschner is the picture of the dervish - convent of Seyitgazi[89] to the south of Eskişehir. This picture is not to be found in the list of Prof. A. Gabriel. The domes of the convent are seen clearly in Maṭrāḳçī's picture. Prof. Taeschner points out that though the number of domes are four in Naṣūḥ's picture, they are in fact five in its present picture published recently. But the five domed section seen in Taeschner's recently published picture to the east of Seyitgazi Complex was non-existent in 1535 when Naṣūḥ passed through this place with Ḳānūnī. This is clearly seen in Naṣūḥ's picture. The four domes seen in Naṣūḥ's picture lie to the north of the Complex and have no connection with the five domed section which is supposed to have been constructed by Ḳānūnī's order long after 942/1535 and which draws attention in Taeschner's picture of the convent published recently.

On the other hand, in Naṣūḥ's picture of Seyitgazi Complex is seen a mosque of which the interior are later shown in part together with its minaret. Besides them the domes of another building which seems to indicate an old construction belonging to the Seljuk period stands out together with the Seyyid Battal Gazi tomb. On the left above corner of the picture is seen another construction with small towers which Taeschner claims wrongly to be in the west of the convent. This building, which is almost non-existent today, lies in fact to the east of the Complex. Taeschner's erroneous conjecture in this connection seems to have been caused by his assumption that in Naṣūḥ's picture the whole of the present Complex had been illustrated. On the other hand, there is found another building below the convent on the right hand side of Naṣūḥ's picture. This building, together with its tower-like chimneys and innumerable furnaces, recalls an inn, i. e., a caravanserai belonging to the Ottoman period, which is non-existent today. All these show that the serious studies which are going to be made on Naṣūḥ's pictures and the comparison of these pictures with their present situation will make possible the discovery of important facts in the fields of topography and architectural history.

Ord. Prof. Dr. Taeschner, following his statement that the order of the folios of the manuscript is not altogether proper and that for the correction work Ferīdūn Bey's book can well be used, gives the proper order of the pictures. His ordering of the pictures is as follows: 8-15, 20, 16, 17, 21, 24, 23, 22, 18, 19, 25-37, 102, 38-40, 46/47, 71/72, 87, 98-100, 104/105, 107, 101. Another point which should be mentioned in this connection is that some folios of the work are missing. Furthermore, it appears that some of these folios were lost even after Taeschner's study of the manuscript. It is for this reason that the pictures of some parts on the campaign route in this manuscript are not to be found. For example, the pictures of the places on the route going in the direction of Persia from Eğret through Afyon Ḳarahiṣār up to Akşehir (Ferīdūn, 25-30 Ẕilḥicce 940/7-12 July 1534), and especially on the return route from Gündelen to Tebrīz (Ferīdūn, 18-29 Ẕilḥicce 941/19.-30. VI. 1535), from Zengān to Tatvān (27 Muḥarrem - 26 Rebiülevvel 942/28 July-24 September 1535), from Urfa to Çīl Ḥālīt (Ferīdūn, 20-25 Cemaziyelevvel 942/16-21 November 1535), from Antakya to Ishaklu near Akşehir (Ferīdūn, 10 Cemaziyelāḫir - 2 Receb 942/6-27 December 1535) with the

[89] See, *Mecmū'-i Menāzil,* folio 101a.

exceptions of Arīḳova and Adana, and from Bozüyük to Istanbul (Ferīdūn, 5-14 Receb 942/30 December 1535-8 January 1536) are missing. Although it is not possible to tell for certain whether Naṣūḥ made the pictures of most of the places on the return route, seeing that in folio 109 there are found the pictures of the last two places, namely that of Seyitgazi and Eskişehir, we may establish that the pictures of the other places on the return route was also made and that some of them was lost by the time. Despite such deficiencies, Taeschner explains rightly that the information contained in the work concerned is more complete than Ferīdūn's work or other works of the kind and gives a few examples which establish the topographical importance of the work. On the right hand side of folio 10a we see a place called Ḳiṣṣaḫān bridge between Maltepe and Gebze. This name also is not to be found in Prof. Gabriel's list. Ferīdūn calls this place Tekur Çayiri. (3 Ẕilḥicce 940/15 June 1534). Nearby this bridge which still partly exists today over a stream called Kemiklidere, the military camp was put up. In Naṣūḥ's picture, the bridge has two main intervals as in its original. Three intervals found on each side were for floods. These side intervals are non-existent today. That the Ḳiṣṣaḫān bridge and the Tekur Çayiri are the same place is verified by the daily records of Ḳānūnī's 1548 second Persian campaign. But this information is found in Leunclavius' German translation [90], not in Ferīdūn's book. The name of the aforementioned place is written there like "Kisehon Tzupri". On the other hand, the name of the place arrived at on 23 Ẕilḥ. 940/5 July 1534 in going from Kütahya to the south is recorded by Ferīdūn as Altuntaş. But in folio 15b below, Maṭrāḳçı's words, "Çaḳirsāz in Altunṭāş plain" [91] give certainty to the name of the place. Prof. Gabriel does not mention this name in his list. Today Altintaş and Çakırsaz are the names of two villages situated over a vast plain. Altintaş which gives the plain its name is bigger. But in Çaḳirsāz we find an inn belonging to the early Ottoman period. As it is seen in Maṭrāḳçı's picture, when the army put up its camp nearby, it seems that the military provisions were placed in this inn.

Ord. Prof. Dr. F. Taeschner, continuing his study on the *Menāzil*, published another study in 1962 [92]. In this second study of Taeschner, we see him discussing the *Menāzil* manuscript in detail. As he mentions in a certain place of his study, he wished to complete his studies on the Anatolian routes of about 40 years by going into this exceptional work of Naṣūḥ. For this reason he dwelled not only on Anatolia, but also on Iran and 'Irāḳ. By doing so, he wanted to remove the deficiencies of A. Gabriel and to correct his erroneous readings. Taeschner, while doing this work, made before everything else use of Ferīdūn's aforementioned work [93] which contains

[90] Quoted from Ord. Prof. Dr. Taeschner, see, Hans Lewenklau, *Neuwe Chronica Turkischer Nation*, Frankfurt am Mayn 1590, pp. 418 ff.

[91] Ord. Prof. Dr. Taeschner in his two researches writes the name of this place wrongly as "Çakorsaz" and "Çakarsaz".

[92] See, *Das Itinerar der ersten Persienfeldzuges des Sultans Süleyman Kanuni 1534/35 nach Maṭrāḳçī Naṣūḥ, Ein Beitrag zur historischen Landeskunde Anatoliens und der Nachbargebiete*, ZDMG, Band 112, Heft I, Neue Folge Band 37 (1962) pp. 50-93. In the meantime the writer of these lines informed of some new manuscripts of Naṣūḥ's *Süleymān-nāme* (See *Bostān'ın Süleymān-nāmesi*, Belleten, XIX, 74, April 1955, p. 148 n. 39). He, then, presented a paper entitled "*Maṭrāḳçī Naṣūḥ's Süleymān-nāme*" to the Vth Congress of Turkish History, 12-16 April 1956, Papers Presented to the Congress, Ankara 1960, pp. 374-388. Our studies on Naṣūḥ's life and works have been published in "*Maṭrāḳçī Naṣūḥ*" (Ankara 1963). For this work see, F. Taeschner, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, Der Islam, Band 40, Februar 1965, pp. 200-206; L. Forrer, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ* ..., Asiatische Studien, 19.

[93] *Münşe'āt el-Selāṭīn*, 2 volumes, 2nd edition, Istanbul 1274.

the daily record of Ḳānūnī's campaign concerned. Besides he wanted to compare the daily record of Ḳānūnī's first Persian campaign with that of his 1548 second Persian campaign, though not with the original of the latter daily record but with the text found in Johannes Leunclavius' German translation[94]. Furthermore, Taeschner examined also the daily records of the 1514 Persian and 1516 Egyptian campaigns of Selīm I[95] found in Ferīdūn. 'Ālī's *Nuṣret-nāme*[96] which contains the 1578 Gürcistan (Georgian) campaign of Serasker Muṣṭafā Pasha is among the works examined by him for this purpose. Taeschner, in the meantime, studied the daily records of the 1635 Erivan and 1637 Baġdād campaigns[97] of Murad IV and Meḥmed Edib's *Menāsik el-Ḥac* (Istanbul 1232), Kātip Çelebī's famous *Cihān-nümā* (Istanbul 1145) and Evliya Çelebī's *Seyahat-nāme*[98]. Besides these works Taeschner examined Hamdullah Mustawfī Ḳazvīnī's work in connection with the places in Persia[99]. Availing himself also of a number of maps concerning Anatolia and Iran, and depending largely on the work of Naṣūḥ and Ferīdūn, he established the exact daily proceedings of Ḳānūnī's 940-942/1533-1536 first Persian campaign. This daily record of Ḳānūnī's first Persian campaign which clearly indicates all the places and the dates in which the army reached these places is attached to the end of the Turkish part of this study with necessary corrections and explanations.

Having established all these points, we want to get a close look on the *Menāzil* manuscript. The text of the *Menāzil* begins with a summary of the beginning of the campaign and the setting out of the Ottoman army (see folios 1b-5b). According to the brief information given by Naṣūḥ here, Ḳānūnī decided to put an end to "Tahmasb Şāh b. İsmāil b. Şeyḫ Ḥaydar" who corrupted the Hanafi sect and the law, tried to propagate the path of the Shi'a, cherished hatred against the early four caliphs and cursed on the companions of the Prophet. For the Şāh was inflicting sufferings on the people and destruction on many towns with his mischiefs. Ḳānūnī, to end such a situation, was believing the urgency of advancing on the direction of Tebrīz[100]. For this purpose Naṣūḥ, who makes mention of the Grand Vizier İbrahim Pasha's departure before Ḳānūnī, gives, in the meantime, his identity, names and pseudonyms in the words, "... bu fakīr-i bī-pāye ve haḳīr-i bī-sermāye gulām-i şāhī ve bende-i pādişāhī Naṣūḥ el-Silāḥī el-şehīr bi-Maṭrāḳī ...". He, then, mentions in totality the names of the places captured during the advance to East Anatolia and Tebrīz in folios 4b-5b. These names in Naṣūḥ's order are given in the Turkish part of this work.

Naṣūḥ's compact list which shows the places conquered by Ḳānūnī, thus comes to an end, and the following words about the nature of the work comes after the name Erzīn:

[94] *Neuwe Cronica Turkischer Nation von Turcken selbest beschrieben ... durch Hansen Lewenklau von Amelbeurn* ... Frankfurt am Mayn 1590, pp. 418-431.

[95] See, *Münşe'āt el-Selāṭīn*, I, pp. 396-407, 450, 457.

[96] See, Vienna, Nat. Bibl., H. O. 33 (Flügel, II, p. 229, no. 1008).

[97] See, Ferīdūn, II, 408-410.

[98] Evliya Çelebī, *Seyahat-nāme*, 10 volumes, I-V, Dersaadet 1314-15; VI, 1318; VII-VIII, Istanbul 1928; IX (in new Turkish Characters) 1953; X, 1938. For the points compared see, II, 471 ff.; III, 1 ff.; IV, 3, 271 ff.

[99] *The Geographical part of the Nuzhet al-Qulûb* composed by Hamd Allah Mustawfī of Kazwīn in 740/1340, ed. by G. Le Strange, Leiden-London 1915.

[100] Although in the origin of this agreement lies, as Naṣūḥ pointed out, the tension between the Sunnis and the Shi'a, the more likely reason of the campaign is the question of Baġdād and Bitlis and Ulama Ḫān's taking refuge with the Ottomans. See, M. T. Gökbilgin, *Arz ve raporlarına göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn seferindeki ilk tedbirleri ve fütuhatı*, Belleten, XXI, 83 (July 1957), pp. 449 ff.

"The captured fortresses, provinces, towns and places and countries situated between them, caravanserais built for rest; worn out fortresses, ruined places, well - known mountains, difficult straits, renowned rivers, and barren lands . . . the names, pictures, and true realities of the places whose roses were covered with pearls in rose - gardens, and in which places each of these is found over the whole world . . . were explained one by one in writing and with illustrations in a well - ordered, well - arranged, gilded and detailed way . . ."

Naṣūḥ, then, makes mention of the seven climatic regions (seven continents) called "eḳālīm-i seb'a" and of the towns situated in each continent. Just after this, he explains that if the Sulṭān was to go some place, it was necessary to know ". . . firstly from which continent he would set off (shine) and secondly from which country he would start (rise) . . ." and "how many miles and parasangs he travelled in each place and in each stage by average progress . . .". In fact, as Naṣūḥ himself points out, the scientists of the past centuries divided the earth into seven parts and called each "iḳlīm" (continent). Each of these continents is named after a star. In Naṣūḥ's own words, ". . . each of them is connected with a star . . .". Naṣūḥ, then, quoting especially from Ebū Reyhān el-Beyrūnī, gives the names of the countries and the towns included in the aforementined seven continents. Following this information, Naṣūḥ introduces the principal places in an orderly form and region by region with their names and pictures. At the beginning of each division made on the basis of the larger campaign-stops for a longer repose there is a small introduction. This is followed by the pictures of the places, and the names of these places are written below or above the pictures or in the middle. Although in the non-pictured Revan manuscript (No. 1286) belonging to the first part of Naṣūḥ's *Süleymān-nāme* the statement that these names would be given is found, the names of the places found originally above the pictures appear not to have been recorded. Let us now give first the outstanding dates in connection with this campaign and then the names of the places illustrated.

As it will be remembered, the Grand Vizier Ibrāhīm Pasha set out for the campaign on 10 Rebiyülāḫir 940/29 October 1533 before Ḳānūnī, arrived first at Aleppo, and then capturing Tebrīz on 1 Muharrem 941/13 July 1534, waited for Ḳānūnī at Sa'dābād on the south of Tebrīz. Ḳānūnī, in the meantime, moving from Üsküdar (Scutary) on 1 Ẕilḥicce 940/13 June 1534 with the main body of the army, arrived at Tebrīz on 18 or 19 Rebiyülevvel 941/27 or 28 September 1534, and joined Ibrāhīm Pasha on 20 Rebiyulevvel 941/29 September 1534 at Ujān. After a five day's rest, both armies advanced on Baġdād by way of Sulṭāniye and Hemedān. Baġdād was captured without bloodshed on 24 Cemaziyelevvel 941/30 November 1534. And on 1 Cemaziyelevvel 941/7 December 1534, Ḳānūnī entered Baġdād. In the meanwhile, the Ottoman army retired to its winter camp. During the winter of 1534-1535 Ḳānūnī visited the holy places in and around Baġdād. Ḳānūnī, then, moving out of Baġdād on 28 Ramażān 941/2 April 1535, arrived again at Tebrīz through Merāga on 28 Ẕilḥicce 941/29 June 1535. Here after a rest of fourteen days, he returned to Istanbul on 14 Receb 942/8 January 1536, passing through Amid (Diyarbakir) and Aleppo on 19 Muḥarrem 942/20 July 1535. When the manuscript is examined closely, it is seen that the text and the pictures follow each other. Though the events occurred within the boundaries of Iran, diplomatic or otherwise, are briefly given, it is striking that the advance of the

pictures of the cities such as Istanbul, Diyarbakir, Tebrīz, Sulṭāniye and Baġdād have a great deal of material which would interest the historians of Architecture. Our researches on the picture of Seyitgazi Complex made also by Naṣūḥ verifies the above view of W. B. Denny. As we know, Ḳānūnī often called at Seyitgazi town on his way, especially during the campaigns in Iran, and ordered the construction of the present annexations to the famous Complex here. We learn from a picture in the *Menāzil* which parts of the present Complex form the annexes constructed during Ḳānūnī's time. In the picture of Seyitgazi and especially of the Complex made by Naṣūḥ who passed through this town with Ḳānūnī's army during the first Persian campaign in 1535, the entrance in the east of the Complex and the lecture rooms above the entrance are not seen. It so appears that this part was constructed by Ḳānūnī's order after 1535[102].

None of the city plans and the pictures in the *Menāzil* drew as much interest as the two-page plan of Istanbul and Galata. As it will be remembered, this plan has been studied by Prof. A. Gabriel and recently been published in colour in two separate works on Ottoman Painting. The plan does not only give information about the XVIth century topography and architecture of the Ottoman capital, but in addition it also enables us to understand the internal structure of the contemporary methods.

Naṣūḥ, who is in fact a great painter, produced in this picture a map of the city and marked out the important places on this map. In this picture which has the characteristics of a plan of Istanbul are seen over two hundred buildings. It is possible to recognize and identify most of these buildings for certain by their shapes and localities. Others can be identified to some degree of certainty. The above part of the plan of Istanbul also includes the extreme point of the Istanbul Peninsula. Since most of the important monuments are found there, this part is shown a little magnified. In contrast to this, the right corner of the map below which shows the Seven Towers (Yedi Kule) and its vicinity is almost squeezed together in order to fit into the page. Therefore, the Istanbul Peninsula which is in reality in a triangular shape with a side of approximately 4 miles is converted into a rectangle for lack of space in the page. It is for this reason that the above-mentioned picture of over two hundred buildings is contained in this rectangle.

As it has already been indicated, Prof. A. Gabriel set aside the mosques of which there is little information, but tried to establish the localities of all the known Byzantine churches on Naṣūḥ's plan. Prof. A. Gabriel in this way, as W. B. Denny says, wanted to express the comparative superiority of the studies on Byzantium over those on the Ottoman Empire. A great deal of important studies since Gabriel's article about Istanbul appeared makes it possible to increase the number of the recognisable monuments found in his list and enable us to check in detail the methods and the fundamentals of the pictures in this manuscript.

With regard to the typology and the arrangement of the buildings on the map, some general observations may be made. Firstly, in the city certain conventional shapes and styles, which may be called "architectural stenography" seem to have been used to show the characteristic types of the buildings. For example, the roofs made of lead is clearly distinguished from those covered with tiles. Grey is used for stone

[102] See, H. G. Yurdaydın, *Some Important Monuments of Seyitgazi Region*, IVe Congrès International d'Art Turc, Aix-en-Provence, 10-15 Septembre 1971.

buildings. As for white or yellow buildings, they are built with plaster and bricks. The baths are generally shown in a structure of a narrow hall below, one or two domes with no regard to their actual state. But as for the tombs, they are usually illustrated as having a windowed dome. These tombs do not exist today in the city. Some of the most perplexing conventionalisms are connected with the Byzantine buildings: The church of Hagia Irene, which is in the front coutyard of the Topkapi Palace, is illustrated in a way entirely unfitting to its real state. It so appears that the painter must have used as his model an icon rather than the building itself.

Apart from such typological categories, there are found other conventionalisms which give important clues in connection with its reproduction on the map. With regard to measurement and truthfulness a certain arrangement draws attention. The more important and larger the buildings, the less they are conventionalised. And their comparative measurement on the map is rather large. Apart from this, it seems that the attention paid for such points as giving truthfully all the monuments is much greater than the architectural and topographical concern. The subordinate buildings of the bigger mosques seen in the pictures can be shown as a striking example of this attitude.

On the other hand, though the mosques, kitchens and the schools are illustrated with remarkable truthfulness, it cannot be said that the comparative arrangement of the buildings reflects the reality. From this we can conclude that the painter who drew the plan of Istanbul was interested chiefly in setting himself the task of giving all the monuments in the city, and that he held the topographical truthfulness as secondary. However, it must be pointed out that the seven pilgrimage basilicas seen for example in Rome's contemporary pilgrimage maps are superimposed in an extremely enlarged way on the city plan. Naṣūḥ's way of illustration seen in his plan shows remarkable parallelisms with the Ottoman literary style in describing the cities and the architectural monuments for centuries. For example, the main purpose in the *Tezkiret el-Bünyān* of a XVIth century poet, Ṣa'ī[103] and in other works which give description of cities, in the books of travels (*Seyāḥatnāme*), or in the works containing architectural monuments such as the *Ḥadīḳat el-Cevāmī'* of the XVIIIth century is to give a long list of the buildings according to either arbitrary or alphabetical or chronological arrangement, or to their degree of largeness and sanctity. There is often given a brief information about each building found in the list. The information given is rarely connected with an architectural description. Here the same custom of enumerating is largely dominating. It is seen that the number and the types of minarets, and subordinate buildings, and the anecdotes about the window designer, and the calligraphy are given, together with the information about the founder and those buried in the mosque. More definite proofs in connection with the arrangement of the monuments are seen in the illustration of the circular buildings. In these buildings a definite type recurs time and again. It is for this reason that the Covered Bazaar above and to the left of the Bāyezīd Mosque on the map is shown with 15 domes which it really has. Similarly, the Seven Towers on the right corner below is, as its name indicates, illustrated with seven towers. It can therefore be said that the painter is not foreign to the architecture developed in his time, at least in this plan of Istanbul. Among the pictures there are found those which are symbolic as well as those which are based on observation. But as it

[103] See, Ṣa'ī, *Tezkiret el-Bünyān*, ed. by Ahmet Cevdet, Istanbul 1315.

is seen for example in the picture of Kūfe[104] in this manuscript, symbols were probably used for the buildings, though no special attention was paid to them in some city plans. In contrast to this, the Topkapi Palace, the Covered Bazaar (Bedesten), and the open praying place of Hasan Efendi (Hasan Efendi Namazgâhi) are shown from above in the plan of Istanbul, and such larger mosques as Ayasofya, Bāyezīd II, Meḥmed II, and Selīm I are illustrated in an extremely remarkable truthfulness.

In this connection it should be pointed out that though some of the monuments are neither proportionate to their real measurements, nor in accord with their present view, they were produced by the painter in a highly definite scale. So it seems that the painter showed special zeal to illustrate the buildings constructed by the important personages of the Ottoman Palace. It may therefore be assumed that he wanted to please the influential high-ranking officials and their families whose prestige increased because of their auspices in the field of Architecture. It is again probably for this reason that some very important topographical characteristics of the city were never illustrated. For example, three large Cisterns of Istanbul are not shown in this plan. On the other hand, when we look at the manuscript as a whole, it is seen that more attention is paid to religious buildings in the pictures. To end our statement, we can say that a painter who followed the XVIth century Persian tradition drew buildings as a background for human figures. But in the *Mecmū'-i Menāzil*, buildings form its basic subject within an entire iconoclasm. In this manuscript, buildings are either symbols for human beings regarded as sanctified, or they were drawn to show the shape of a certain place, and were used also to show the difficulties encountered there at the time when Ḳānūnī's army passed through. In Persian miniatures a Persian building of the time is illustrated as extremely ornamented; abstract surfaces form the background for romantic events. In contrast to this, the Turkish art of painting is very much connected with secular points, and is the real expression of life. It is in contact with the nature of the object painted. On the other side, as it is clearly seen in this map, the descriptive characteristics of the Ottoman painting is a mirror of the Ottoman culture, and in W. B. Denny's words, "a turkicised reflection of this art". To determine such cultural and social factors which produced in great measure the descriptive literary treatises and poems, a deeper analysis of the Ottoman society and culture is needed. As it has been indicated, such emphasis given to empiricism in literature and painting distinguishes —if partly— the Ottoman culture from its neighbour, the Safavid Persia.

III. THE IMPORTANCE OF THE *MENĀZIL* PICTURES FOR THE XVIth CENTURY URBANISM

Naṣūḥ's important work under discussion have recently struck the attention of the specialists on Urbanism. Norman J. Johnston, the professor of Urbanism in the University of New York, having briefly dwelled upon the work and its author in his research entitled "*The Urban World of Matraki Manuscript*"[105], makes the point that the miniatures in this manuscript reveals how skilled and sensitive their painter was, and draws our attention especially to the colours used in the miniatures. The splendour

[104] See, *Mecmū'-i Menāzil*, folio 65a

[105] See, Journal of Near Eastern Studies, July 1971, vol. 30, No. 3.

of these colours with the various shades of golden reds, greens, yellows, blues; sweetness of the human made details, fortresses, the fortified walls, houses, mosques, market-places; various animals, birds, and fishes which draw attention despite the non-existence of any human figure; trees, flowers, and waters; the expressive view of mountain chains, rabbits, and monsters hidden in the geological recesses of these mountain chains, and the enchanting beauty of all these, and especially the rich enamelled surfaces which had once shone under the Near Eastern sun, all these shine now with the same warmness on Maṭrāḳçī's pages.

Having then touched on how important and interesting this manuscript was for geographers, N. J. Johnston draws our attention to the fact that it had not been used so far as a document for the history of Urbanism. As he has rightly pointed out, Maṭrāḳçī as a painter showed his perfect ability for observation and record, but as an author he did not give much information about these pictures. Nevertheless the painter who might clearly be specified as an historian upon studying his work comes into prominence as an important analyser of urbanism also with the city pictures found in this manuscript. We thus get the opportunity of seeing almost the entire collection of the XVIth century Near Eastern cities from the view-point of a contemporary scholar, and a very skilled painter. For this purpose, we must establish what Maṭrāḳçī had seen. But let us put this question once more: To what degree are these pictures the expression of reality? Or do they only consist in some fantasies?. Besides their conventionalisms the statements of Prof. A. Gabriel and Ord. Prof. F. Taeschner about their credibility for topographical researches have already been mentioned. Indeed as Taeschner pointed out in his second study under discussion, the pictures of cities, towns and other places clearly indicate that they are painted on observation and close examination. This clearly appears from the buildings which exist today. For this reason we can take these pictures into consideration as documents revealing the conditions of the time to which they belonged. Indeed we can for example concede that the arrangement of larger and smaller elements especially in Istanbul picture and their illustration reflect the XVIth century Istanbul as fitting to its original state. However, the study of the little known cities throughout the campaign-route suggests the notion that they are not much dependable. Despite this, it should be conceded that the subject-matter is the continual contact with reality. For example the buildings and their sites seen in the picture of Konya depend entirely on observation[106]. The location of the fortress in Kayseri was, as Maṭrāḳçī shows, the nucleus of the XVIth century city. Behind the walls there is seen only little development. The regularity of these walls, the characteristics of the gates and towers and so on, point to the fact that we are before a contemporary observer. Furthermore, Maṭrāḳçī's miniature of Kara Amid (Diyarbakır) shows the main buildings, the fortress and its characteristics. However, Maṭrāḳçī puts them within the

[106] According to Prof. Dr. Semavi Eyice, it is very difficult to bring out that aspect of Konya miniatures which depends on reality. In this picture, the Mevlāna Complex is clearly seen. The part surrounded with walls must be the exterior walls of Konya. The Alāeddīn hill and the fortress circumscribing it are not shown. The building with towers on two corners in the middle may be considered to be the Seljuk Palace. One of the two complexes with a minaret of two sherefes in front of this may well be the Ince Minareli Medrese which had a minaret of two sherefes and were standing there until 1901. See, *Konya'nın Alāeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflātun Mescidi*, Istanbul University, Faculty of Arts, The Yearbook of the History of Art, IV (1970-71), pp. 269-302. For the statements in connection with the picture found in the *Menāzil*, see, p. 279.

walls on considerations of space in the page. As it is known, having then moved on to the enemy countries, they arrived at Tebrīz, Sulṭāniye and Baġdād. The pictures of these places drawn by Maṭrāḳçī were also produced just as the painter observed them. With its walls the place of Tebrīz in the valley, the state of the bridges and the Masjid-i Cāmi' and the correspondence of Sulṭāniye monuments to their original states prove this point clearly. N. J. Johnston then continues his statement in the following words:

If our hope is an offset illustration of reality, we are bound to be disappointed in this respect. But these miniatures as a reflection of the places visited by Naṣūḥ in Anatolia, West Persia and 'Irāḳ, reveal such realism. Despite the necessity of care in the interpretation of these pictures, they form, as Prof. A. Gabriel pointed out, a unique document about the Near Eastern urbanism of the XVIth century for which such documents are seldom found. As will be remembered, Prof. A. Gabriel had given the names of over 189 different placess within the present binding of the manuscript. In contrast to this, Ord. Prof. Dr. F. Taeschner mentioned, by availing himself of other sources, the names of some other places not found in this manuscript because of the loss of some folios. But according to N. J. Johnston's wiew, the places not found or rather lost in our manuscript consist of small sites which have no claim on being a city. For this reason, 82 sites which have the characteristics of being a city in the miniatures found in our manuscript formed the basis of his study. Of these cities 47 are in Anatolia within the present boundaries of Turkey; 20 places of the same nature in Persia, and finally 15 in the Tigris and Euphrates region of 'Irāḳ have been established. Maṭrāḳçī, within the framework of materials in our hands, provides us with certain characteristics which give information about the contemporary urbanism as he saw it. It is possible to enumerate them in the following way:

1. Scale: Our manuscript leaves the question whether or not the fundamentals given by Maṭrāḳçī in connection with villages, towns and cities are true representations of all the urban places in the region and at the time without answer. The modifications represented by Maṭrāḳçī's techniques and the principles gathered from the nature of the campaign sites require some reservations in reaching a conclusion. To judge on the expression of the miniatures, the number of urban places seems in the entire sense of the word to be larger outside Anatolia. If in the Tigris-Euphrates region the oldness of urbanism is taken into consideration, this is sufficiently reasonable. Therefore, in the miniatures about 20 per cent of the places outside Anatolia are shown to suggest city status. A little less than 50 per cent represents modest village size. But of the Anatolian urban points only 10 per cent has the right to city status. Over 60 per cent are in the status of village and medium size towns. In short, of all the inhabited places passed through during Ḳānūnī's first Persian campaign 15 per cent form cities, 30 per cent towns, and the rest villages.

2. Local Characteristics: Anatolian settlements are mostly put up on the precipices, or over the slopes of mountains near the foot. Maṭrāḳçī in such places puts forward as a painter his remarkable impressionistic symbolism. He shows with his much-loved techniques on his pages the continuity of rivers and streams on the embankments of which cities were set up. The fact that there is no apparent Anatolian river system reduces, though a little, the use of this technique in the miniatures of this part of the campaign. But when the vicinity of Tigris - Euphrates is reached, almost 90 per cent of the urban

places are shown to have a river or a stream as an expression of the general level of the conditions. Especially the mountain - type settlements with their defensive position are about one fourth of the Anatolian centers and one third of the centers outside Anatolia.

3. Plan: One of the interesting subjects of the history of urbanism is the evidences for regularity and the scale of the plan which is applicable in all times and places. At the head of the characteristics regarding the form seen in Maṭrāḳçī's miniatures are the fortified wall system. Anatolia which is at the heart of the Empire clearly reflects the atmosphere of security during Ḳānūnī's reign. It is for this reason that the stages and the campaign stops in Anatolia are less fortified than those in West Persia and 'Irāḳ. Moreover it appears from the miniatures that almost half of the walls constructed according to the system under discussion in West Persia were in a state of ruination as a result of the destruction of time. So it seems that regularity or irregularity of the urbanism of these regions was reflected only by the painter's illustration of these walls. Even today a flight over Iran will recall what Maṭrāḳçī had found in his time. We can summarise these as follows: A system of straight and four-sided walls. Those which are found within the walls may be some characteristics which express the irregular confusion of the Near Eastern city plans. But the walls as interrupted by the fortified towers suggest the same magnificence as that of a fortress of the Middle Ages in the south-west of France. It appears that only the plans of four walled towns out of 13 whose identity has been established in the Persian part of the campaign route are far from having the sense of regularity. The cities and towns of 'Irāḳ were partly regular and partly irregular with regard to their walls. But in Anatolia less than half the cities and towns, i. e. 45 per cent, seem to be regular. If, however, a person studied the present state of the walled towns or their existent parts, the result would be that Maṭrāḳçī based his findings on regularity. It can thus be said that this planned approach to the study of urbanism in connection with defence in the Near East is more dominating than the contemporary application of the urbanism in West Europe.

4. Community Institutions: As our final subject, we can study the types of institutions necessary for the contemporary inhabitants of a city seen in Maṭrāḳçī's pictures. Behind the houses, mosques are discernible in the miniatures. In 58 per cent of the settlements in Anatolia and 69 per cent outside Anatolia, there is seen a mosque in the middle of these places. But we can tell the contrary about caravanserais, baths and bazaars. Although caravanserais, baths and bazaars is 55 per cent in Anatolia; in West Persia and 'Irāḳ they are 46 per cent. Despite the fact that the fortified fortress which is not alien to the West European urbanism of the Middle Ages is not widespread in the XVIth century Near East, it is nevertheless seen to a considerable degree. According to Maṭrāḳçī's record, 38 percent of the cities throughout the route in Anatolia are in this state, whereas this proportion is only 29 per cent in West Persia and 'Irāḳ. From these proportions Prof. N. J. Johnston draws the conclusion that the resemblance to the prototype of West Europe and Crusaders is more dominating in Anatolia. On the other hand, according to Maṭrāḳçī's pictures the palaces, gardens, and trees in the cities of West Persia and 'Irāḳ are more apparent than in those of Anatolia. In proceeding towards the East, the elements which reflect especially city characteristics more in the form of tombs and fountains increase.

After all these explanations, it is proper to remind that the manuscript under discussion should not be forced too much. It should not be forgotten that Maṭrāḳçī

gave us a unique document reflecting ultimately the views of a man about the urbanism of his time. Let us revert to the harmonious succession of the text and miniatures in the manuscript. Let us remember the sweet flow of the words, the intense and infinite profundity of strong colours, the brilliant illumination with fine and elegant lines in such delightfull beauty. Let us consider the fact that this exceptional servant of the Palace who, in his miniatures, put into a parade the works of nature and men revealed also a naive sweetness, and the fact that all these informed us of the cities of his time. Despite his different objective and practicality, we must not keep out of mind that our painter had an important place among those interested in urbanism for all times by illustrating the cities of his time in a lively and credible way, and indeed in a beautiful form.

IV. THE STAGES OF SULṬĀN SULEYMĀN'S CAMPAIGN IN THE TWO 'IRĀḲS

In this part of our study we shall try to determine the stages of Ḳānūnī Süleymān's first Persian campaign, or Ḳānūnī's campaign in the two 'Irāḳs on the basis of Naṣūḥ's work, comparing it with the other sources concerned. But before entering into this subject, we find it profitable to give information about the routes in Anatolia, though in short.[107]

Anatolia, stretching out towards the south-east of Europe, is in the southwest of Asia. It is like a bridge which secures, together with the Balkan Peninsula, general transportation between Asia and Europe. But the vast steppes in the interior parts of Anatolia surrounded by the impassible mountain chains which prevent easy passage make it impossible to take enough advantages of this bridge. Although there is generally seen a high activity of transportation from Central Europe to Istanbul via Balkan Peninsula, this activity never had the same importance in the Anatolian region as in the European side. Because the sea-route going from Istanbul to Trabzon and Payas, or to Iskenderun was always preferred to the land-route going over Anatolia. Besides this unsuitable state with regard to transportation, there is a point which should be mentioned: This region has an extremely suitable center in transportation, namely Istanbul. This city was a natural center of Anatolia and the Balkan Peninsula.

On the other hand, the principal coasts of Anatolia which drew world transportation are the west coasts overlooking the Aegean Sea. Here the mountain chains, running perpendicularly towards the coast-line, forming vast valleys between them, and expanding into the Central Anatolia, constitute a number of gulfs suitable for transportation. In this region three ports, Smyrna, Ephesos and Miletos which were important in ancient times grew in importance because of their hinterlands on the Anatolian Peninsula. Here in Sardes situated in a point nearest to the coast of this

[107] For the Anatolian routes, see Ord. Prof. Dr. F. Taeschner, *Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen*, 2 volumes, Leipzig 1924, 1926; Ibidem, *Die Verkehrslage und das Wegenetz Anatoliens im Wandel der Zeiten*, Petermann's Geographische Mitteilungen, 1926, Heft 9/10, pp. 202-206. For the Turkish translation of the latter, see Prof. H. S. Selen, *Muhtelif devirlerde Anadolunun yolları ve cihan münakalâtına nazaran vaziyeti*, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, V, sayı 1-2 (Haziran - Kânunevvel 1926), pp. 96-108.

hinterland terminated the famous Royal Street of Persia. Indeed this large route which had an intercontinental importance connected the lands of Chaldean with Sus, and the central provinces of the Persian Empire with the ports of the Aegean Sea. It traversed Anatolia in west-east direction starting from the coasts of the above-mentioned sea, and became the backbone of the Anatolian routes up to the time of the foundation of Istanbul.

The places through which the Royal Street of the Ancient Persia passed were not always the same. Although this street formerly passed through Anti-Taurus mountains in the direction of Mesopotamia, forming a large curve in the north of Tuz Gölü and in the steppes of Central Anatolia, it later passed from the south of Tuz Gölü, entered Syria through the Taurus and Amanos passes, and reached the other provinces of the Near East. Two of the three cities which connected this land-route with the sea-route remained inland by the time. In Ancient Times Miletos and in the Middle Ages Ephesos had suffered the same fate caused by the expansion of the river deltas filled by the alluvions. From that time on, Smyrna, being comparatively protected, took the services of the above-mentioned two cities on itself, and grew in importance. Although towards the end of the Middle Ages transportation underwent changes, Smyrna preserved its importance till our time because of its hinterland. The main cause of the above-mentioned change was the passing of the political power in Rome to the East. It is in this way that the Ancient Byzantium became the capital of the Eastern Roman Empire. Following this, Anatolia's natural task to serve as a bridge between Asia and Central Europe gained strength with the foundation of Istanbul. For, after the Migration of the Peoples the political and cultural center of Europe had moved from the Mediterranean countries to central Europe. So, the change of direction in transporatation caused the rise of a network of new routes. Then, the principal route passing over Anatolia was not going in east-west direction, but was reaching Tarsus, beginning in the gulf of Nicomedia (İzmit) and going through the passes of Taurus and Cilicia. From Edessa it was entering northern Syria. Nicaea (İznik), Dorylaeum (Eskişehir), Amorium (Amuriye), Archelais (Aksaray) were the most important points of this route which was passing over Central Anatolia. After a short time, Iconium (Konya) took the place of Archelais. Under Turkish domination this route preserved its existence for centuries as the Street of Iznik-Eskişehir-Akşehir-Konya. Konya, the capital of the Anatolian Seljuks was situated on this street. Coming next in importance during the reign of the Anatolian Seljuks was the street going to Sivas, the second principal city of the Anatolian Seljuks, via Konya, Aksaray and Kayseri. The magnificent caravanserais characterising this period show the clear signs of this street. But the Anatolian Seljuks, as it is known, fell by the aggression of the Ilḫāns (Ilkhānids) in the XIIIth century. Among the petty-states founded later, three were striking in importance. One was the Karamanoğlu State which included under its domination most of the lands of the Anatolian Seljuks, the old capital Konya and the new capital Larende (today's Karaman). Second was the Ertena State, directly dependent on the Ilḫāns. It had Sivas as its capital. The third was the Ottoman State founded around Eskişehir and expanding speedily. Its capital was Bursa.

In this period the network of the Anatolian routes had the tendency to deviate from the main route which survived for a time, because the capitals of the petty-states

remained far from this central route. In fact, a man who wished to go to Anatolia from Istanbul at that time, he was first to stop at the Ottoman capital Bursa, then to go to the Germiyan capital Kütahya, and then to Akşehir. After this place, he was to enter the land of Karaman, and to arrive at Konya via old main route. There he was to leave this main route for the capital of the Karaman State, Larende. From Larende on, he was to travel through the Taurus passes (now the Gülek pass) famous since olden times, or to go straight to Silifke and Tarsus over the mountains. By this time Adana, the capital of a new Turkoman State, Ramazanoğulları, began to take the place of Tarsus which was the starting point of the Taurus passes. In the course of this period, the main street in the east of Anatolia started from Larende, the capital of the Karaman State, went to Kayseri through Ereğli, and then entered the land of the Ertena State. During this period, the ancient Seljuk street which went to Kayseri from Konya via Aksaray was already left but between Kayseri and Sivas the ancient Seljuk street was still in use. From this point along the river Kizilirmak would be arrived at Erzurum via Akşehir (Akşarova, now Enderes) and Erzincan. Then this route went on in the direction of Tebrīz, the capital of the Ilḫāns in Āẕerbāyjān.

In the Ottoman land there was a number of routes other than the one which was said to have terminated in Kütahya. It is possible to list these routes as follows:

1. The route which terminated in Sinop on the Black Sea coast passing through Bursa, İznik, Geyve, Göynük, Mudurnu, Bolu and Kastamonu, the capital of Isfendiyaroğluları, 2. The route going to Amasya via Bursa, Eskişehir, Ankara and Çorum. 3. The route going to İzmir via Bursa, Mihaliç (Karacabey), Balikesir, Bergama and Manisa. 4. The route going from Bursa to Çanakkale.

All the Ottoman routes going in the direction of Bursa and the routes of Karaman and the Ilḫāns continued operating, though inside the country the conditions of transportation had changed. The reason for the great change in the conditions of transportation was, on the one hand, the unification of the Anatolian petty-states under the Ottoman rule during the XIV and XVth centuries, and on the other the downfall of Byzantium by the conquest of Istanbul in 1453. Thus, from the geographical point of view, conditions turned to normal again, and the Anatolian and Balkan Peninsulas constituting a bridge between Asia Minor and Central Europe together with their natural center Istanbul was joined together under one rule, as in the advanced stages of the Byzantine Empire. It is in this way that the centuries long transition period came to an end, and there remained no obstacles for the development of world transportation in the direction of Istanbul passing through Anatolia. Therefore, a definite network of routes which would be used for centuries came to existence, till it became out of date by the rise of modern European means of transport. In the beginning, no doubt, it gave way to some perplexity and hesitation, because the old Byzantine route going in the direction of Istanbul had for long been abandoned. Those sections of these routes which subsisted under the Ottoman rule had on the whole a local importance. For this reason, Anatolia was connected with Istanbul by the shortest possible routes which were also linked with the routes of Karaman and Ertena States. The Ottoman rulers who had vast lands under their domination gave primary importance to military considerations on the subject of routes. They put before everything else the considerations of how to send the armies speedily by the shortest possible way to frontiers which were far from

the capital, and against enemy countries around. During the early times, the trade caravans were also following the same routes. But later on new routes were opened for them. All that was important for the Ottoman army was to link Istanbul firstly with Syria, Arabia and Egypt, and secondly with the east Anatolia, Caucasian lands, and Persia. The same main route were used in both the directions for the solution of this two important questions. Formerly, this question had been solved by the route used during the Ottoman and Karaman rule. This route was starting in Üsküdar (Scutary) and reaching Izmit, İznik, Yenişehir, İnönü and Kütahya. At this place it joined the old route of Bursa-Konya, and reached Konya via Afyon Ḳarahiṣār and Akşehir. From this point on, the old curve of the south route going through Larende and Ereğli was a little shortened. As for the route going to Adana through the Taurus passes and from Adana to Aleppo and Antakya through Payas, it had no change whatsoever. On the other hand, by this time the route going from Pazarcik, which is on the way to Bursa and Eskişehir before arriving Kütahya, and going to Amasya through Ankara and Çorum had come into existence. As early as 1555, the famous Busbeck and Dernschwamm had followed this route. A little later, the shorter route of Eskişehir, Seyitgazi and Akşehir was brought into existence, because the route of Kütahya and Afyon Karahisar was considered to be a little curved. From then on, this route was in use. As it is known, the second question was solved in the following way. The army dispatched to Persian frontier had formerly been following the above-mentioned central main street up to Ereğli of Konya. They had then been following the Karaman route passing through Kayseri up to Sivas, and they had made use of the street of the Ilḫāns which passed through Erzincan and Erzurum. Thus they had been drawing a large curve between Üsküdar and Erzurum which were in the same latitude. The zenith of this curve was falling on Ereğli. But this state of things would not go on for long. Indeed after a while the caravans which started to go from Istanbul to the north-east of Anatolia and from the nort-east of Anatolia to Persia and ʿIrāḳ searched for a shorter way. It was in this way that an early Ottoman street again came to life. This route was the one which reached the old Ottoman street of the Black Sea, coming up to Göynük, Mudurnu, Bolu and Gerede, and which began at İzmit and went to Geyve via Sapanca. From this place on, they had opened a new route joining with the central street which went towards the east, i. e., to Merzifon and Niksar, and to Erzurum nearby Enderes, probably making use of a local route. To go to the northern ʿIrāḳ the above-mentioned northern caravan route was used since the XVIth century. They were leaving this caravan route before Merzifon and going to Tokat through the route which seems to have existed about 1400. Then they were following an old street terminating in Diyarbakir which was in the junction of the northern ʿIrāḳian routes. To come to this place, they were passing through Sivas and Malatya.

To sum up the above-mentioned information, the principal routes linking Istanbul with Anatolia were as follows:

1. The Northern Caravan Route: This route was the one which went from Istanbul to Erzurum, and from Erzurum to Persia. After Sapanca it reached Tokat through Mudurnu, Bolu and Amasya. A little later, it joined the old military street nearby Enderes. Then leaving this street, it followed the remaining part of an old street passing through Şebinkarahisar, Kelkit and Aşkale, till it reached Erzurum. It again joined the

military street near Ilica. This northern caravan route had a branch going from Sivas to Diyarbakir, and from Diyarbakir to ʿIrāḳ.

2. Ankara Street: This street passed through the route of Sapanca-Geyve and Göynük which was then in existence, and reached Ankara through Beypazarı, leaving the curved route altogether which went through Eskişehir. From this point, an old route was followed up to Kayseri.

3. The Central Main Street: This street which was the backbone of the Anatolian routes followed the XVIth century route with some changes. However, the large curves it had between Eskişehir and Akşehir, Ilgin and Konya, Konya and Ereğli was shortened. Because this route was at the same time the pilgrimage route, reaching Mecca and Medina through Damascus, it had the services and care of the wealthy pilgrims. When it was used as a pilgrimage route, it started not in the gulf of Izmit, but in the narrowest point of this gulf, namely in Hersek near Gebze. The Emperor Constantine's Helenapolis, Kibotos of the Byzantines, and Civitot of the Crusaders were in this place, and it formed the starting point of the central street since Byzantine times.

4. The Street of Bursa and Izmir: It was the street which started in Bursa, passed over the Ulubat Bridge, and reached Izmir through Balikesir, Akhisar and Manisa. It does not fundamentally differ from the early Ottoman street. But one used to travel to Bursa by different routes.

a) Private travellers through Mudanya as today.

b) Small caravans through Hersek and Gemlik which were situated on the narrowest point of the gulf of Izmit.

c) Large caravans and the army followed the millitary route which often went to Bursa through Izmit and Iznik.

5. The Street of Bursa and Çanakkale: This street, starting in Bursa, went to Çanakkale through Dimetoka and Lapseki.

These routes, the outlines of which we have given above, survived at least two centuries when the modern means of transport began to take the field. While Ḳānūnī was going on his 940-942/1535-1536 first Persian campaign discussed in Naṣūḥ's aforementioned work, followed the same central street with his army. As it has already been mentioned, Naṣūḥ, who also joined this campaign, painted the pictures of the cities, towns, campaign stops and camp sites. We have already made mention of all these places painted by Naṣūḥ. The comparison of these names with those found in other sources, to determine the differences between them, and finally to establish the value of Naṣūḥ's work in this regard, is, no doubt, an important question. The late Ord. Prof. Dr. F. Taeschner, in his aforementioned recent research, touched on this subject. Examining almost all the sources he laid his hands on, he determined the names of all the cities, towns, villages, campaign stops and camp sites from Istanbul to Tebrīz, from Tebrīz to Baġdād through Sulṭāniye and Hemedān, and from Baġdād back to Istanbul through Tebrīz. In addition, he gave the dates of arrival, stay, and the departure of the Ottoman army[108]. But Naṣūḥ's newly discovered work on Ḳānūnī's

[108] See Ord. Prof. Dr. F. Taeschner, *Das Itinerar der ersten Persienfeldzuges des Sultans Süleyman Kanuni 1534/35 nach Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, Ein Beitrag Zur historichen Landeskunde Anatoliens und der Nachbargehiete, ZDMG, Band 112, Heft 1, Neue Folge, Band 37 (1962), pp. 62-93.

955-956/1548-49 second Persian campaign[109] which Taeschner was unable to use helped to a great extent in determining fully all the stages and places of the campaign. From the arrangement of the Marburg manuscript of this work, it appears that Naṣūḥ prepared his work for painting, but that he was unable to realise it. The importance of this work for our research is that Ḳānūnī, in his second Persian campaign, followed the central street as in the first one. Naṣūḥ, who seems to have participated also in this second campaign, had the chance of passing for the second time through the same route 14 years later. Since in his *Mecmū'-i Menāzil* Nāṣūḥ had painted the pictures of all these places found on this route 11 years before his second journey, he did not probably feel the need for painting these places for the second time. However, in this work he determined the names of the places more correctly, and informed us of the stages of the campaign, of the price of barley, wheet and flour. Moreover, he gave the length of the distances between these places in "miles", which he had been unable to do in his first book despite his promise, for one reason or the other. In the following part of our study we have given the names of the cities, towns, villages and the campaign stops found in Ferīdūn's work, and Naṣūḥ's miniatured *Menāzil* on Ḳānūnī's first Persian campaign and in his another work on Ḳānūnī's second Persian campaign. The complementary information found in the last book was added. In the meantime, we have made necessary changes in Taeschner's aforementioned article of which we availed ourselves great deal. Especially the names of the halting places between Kayseri and Sivas, Sivas and Erzincan, Tebrīz and Aḫlāṭ etc., were corrected to a great extent. To have an idea about these and other points, we refer the reader to the pertinent parts of the Turkish section of this book.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi

[109] Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 955
See, B. Flemming, *Die Türkische Handschriften in Deutschland*, Wiesbaden 1968, s. 118.

BİBLİYOGRAFYA (BIBLIOGRAPHY)

Akalay, Zeren, *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i ʿIrāḳeyn*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Enstitüsü bitirme tezi 1964-65.

————, *Tarihî Konuda İlk Osmanlı Minyatürleri*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Yıllığı, 1966-68, ss. 102-115.

————, *Tarihî Konularda Türk Minyatürleri*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Yıllığı, III, (1969-70), ss. 151-166.

ʿĀlī, *Künh el-Aḫbār*, British Museum, Or. 7892.

————, *Menāḳıb-ı Hünerverān*, neşr. İbnülemin Mahmut Kemal, İstanbul 1926.

————, *Nuṣret-nāme*, Viyana, Nat. Bibl. H.O. 33; H.O. 67.

Altundağ, Ş. -Ş. Turan, *Rüstem Paşa* Maddesi, İslâm Ansiklopedisi.

ʿĀṣıḳ Çelebi, *Meşāʿir el-Şuʿarā*, British Museum, Or. 6434.

ʿAṭāī, *Zeyl-i Şaḳāyiḳ*, I, Mecdi Efendi terc. İstanbul 1268.

Atasoy, Nurhan, *Türk Minyatürlerinde Tarihî Gerçekçilik (1579'da Kars)*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Yıllığı, 1964-1965, ss. 103-108.

————, *İbrahim Paşa Sarayı*, İstanbul 1972.

————, *Türk Minyatür Sanatı Bibliyografyası*, İstanbul 1972.

Atasoy, Nurhan-Filiz Çağman, *Turkish Miniature Painting*, İstanbul 1974.

Babinger, Ord. Prof. Dr. Franz, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und Ihre Werke*, Leipzig 1927.

Beldiceanu-Steinherr, Irène- N. Beldiceanu, *Deux villes de l'Anatolie Préottomane, Develi et Qarahisar d'après des documents inedits*, Revue des Etudes Islamiques, XXXIX, fasicule 2, 1971, pp. 337-385.

Blochet, E., *Catalogue des Manuscrits Turcs*, 2 cilt, Paris 1932-33.

Bostān Çelebi, *Süleymān-nāme*, Türk Tarih Kurumu Kitaplığı nüshası, No. 18.

Bozkurt, R., *Osmanlı İmparatorluğunda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri*, Ankara 1966.

Browne, E. G., *A Hand-List of the Muhammadan Manuscripts in the Library of the University of Cambridge*, Cambridge 1900.

Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3 cilt, İstanbul 1333-42

Celālzāde Muṣṭafā, *Ṭabaḳāt el-Memālik ve Derecāt el-Mesālik*, Viyana, Nat. Bibl., H.O. 41.

Decei, A., *Un "Fetiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān" (1538) de Naṣūḥ Maṭrāḳçī*, Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul 1953, pp. 113-114.

Della Decima ... tomo III, Continente la Practica della Mercatura scritta da Françesco Balducci Pegalotti, Lisbone et Luca 1776.

Denny, Walter B., *A Sixteenth Century Architectural Plan of Istanbul*, Ars Orientalis, VIII (1970), pp. 49-63.

Erdman, Kurt, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, I. Teil, Berlin 1961.

Ergin, Osman, *Muallim Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, İstanbul 1937.

Ettinghausen, Richard, *Turkish Miniatures from the 13th to the 18th Century*, Milano 1965.

Ettinghausen, Richard - E. Akurgal - C. Mango, *Treasures of Turkey. The Earliest civilizations of Anatolia, Byzantium, The Islamic period*, Geneva 1966.

Evliya Çelebi, *Seyāḥatnāme*, 10 cilt, İstanbul 1314-1958

Eyice, Prof. Dr Semavi, *Konya'nın Alāeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflātun Mescidi*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Yıllığı, IV (1970-71), ss. 269-302.

————, *Hanköyünde Hüsrev Paşa Camii*, İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, sayı 23 (Mart 1969), ss. 179-204.

Ferīdūn Bey, *Mecmū'a-i Münşe'āt el-Selāṭīn*, 2 cilt, İstanbul 1274-75.

Forrer, Prof. Dr. Ludwig, *Das Osmanische Chronik des Rustem Pascha*, Leipzig 1923, Türkische Bibliothek, Band 21.

Gabriel, Albert, *Les Étapes d'une Campagne dans les deux 'Irak d'après un manuscrit Turc du XVIe siècle*, Syria IX (1928), pp. 328-345.

Gallotta, Aldo, *Le Gazavat di Hayreddin Barbarossa*, Studi Magrebini, III, pp. 79-160.

Gottschalk, H. L., *Der Bericht ... über die Schlacht von Jasycimen*, Festschrift Duda, WZKM, 56 (1960), ss. 55-67, spez. 62 vd.

Gökbilgin, M. Tayyib, *Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhatı*, Belleten, XXI, 83 (Temmuz 1957), ss. 449-482.

Habīb, *Ḫaṭ ve Ḫaṭṭātān*, Konstantiniyye 1305.

Hamd Allah Mustawfī of Kazwīn, *The Geographical part of the Nuzhat al-Qulub*, ed. by G. Le Strange, Leyden-London 1915.

Hans Dernschwamm's Tagebuch einer Reise nach Konstantinople und Kleinasien (1553-55), hgg. von Franz Babinger, Mücnhen und Leipzig 1923.

Hasluck, F. W., *Christianity and Islam under the Sultans*, I, Oxford 1929.

Honigmann, Ernst, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Çev. F. Işıltan, İstanbul 1970.

İbn Kemal, *Tevārīḫ-i āl-i 'Oṣmān*, I. Defter, yay. haz.: Ş. Turan, Ankara 1970.

İpşiroğlu, M. Ş., *Das Buch der Wege und der Stationen*, Du, Kulturelle Monatschrift, Dezember 1960, 20. Jahrgang, ss. 51-58.

İpşiroğlu, Prof. M. Ş. - S. Eyüboğlu, *Turkey, Ancient Miniatures*, published by the New York Graphic Society by arrangement with Unesco, Italy 1961.

İsmail Paşa el-Baġdādī, *Hediyyet el-'Ārifīn esmā' el-Müellifīn ve Āṯār el-Muṣannifīn*, 2 cilt, İstanbul 1951-55.

Johnston, Norman J., *The Urban World of Matraki Manuscript*, Journal of Near Eastern Studies, July 1971, Vol. 30, Nr. 3.

Karatay, F. E., *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, 2 cilt, İstanbul 1961.

Kâtip Çelebi, *Cihān-nümā*, İstanbul 1145.

————, *Keşf el-Ẓunūn*, neşr. Ş. Yaltkaya, 2 cilt, İstanbul 1941-43.

Kaymaz, Nejat, *Pervāne Mu'inü'd-dīn Süleymān*, Ankara 1970.

Kiepert, H., *Karte des Türkischen Reichs in Asien*, Berlin 1844.

————, *Karte von Kleinasien*, Berlin 1844.

————, *Übersichts-Karte von Iran oder West-Hochasien zu C. Ritter's Erkunde*, Berlin 1852.

————, *West-Persien oder die Westlichen Stufenländer des Iranischen Hochlandes zu C. Ritter's Erdkunde*, Berlin 1852.

————, *Karte des Türkischen Reichs in Asien*, Berlin 1853.

————, *Memoir über die Construction der Karte von Kleinasien und Türkisch Armenien in 6 Blatt*, Berlin 1856.

————, *Nouvelle Carte Générale des Provinces Asiatique de l'Empire Ottoman*, Berlin 1884.

————, *Karte von Kleinasien in 24 Blatt*, Mass stab: 1:400.000, Berlin 1901.

————, *Specialkarte vom Westlichen Kleinasien*, tarihsiz.

Kiepert, Dr. Richard, *Karte von Kleinasien in 24 Blatt*, Mass stab: 1:400.000, Berlin 1901.

Leunclavius, Johannes, *Neuwe Chronica Turkischer Nation von Turcken selbst beschrieben ... durch Hansen Lewenklaw von Amelbeurn ...*, Franckfurt am Mayn 1590.

————, *Historiae Musulmane Turcorum de Monumentis ipsorum excriptae libri XVIII*, Franckfurt 1591.

Lewis, Prof. Dr. Bernard, *1641-1642'de bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi*, çev.: F. Selçuk, Vakıflar Dergisi, III (1956), ss. 97-106.

Maṭrāḳçī Naṣūḥ, *Cemāl el-Küttāb ve Kemāl el-Ḥüssāb*, İstanbul, Üniversite Kitaplığı T. 2719.

————, *Mecma' el-Tevārīḫ*, I, (Viyana, Nat. Bibl., Cod. Mixt. 999 ve 1187); II (Paris, Bibl. Nat. 50), III (Fatih 4278).

————, *Tuḥfet el-Ġuzāt*, Süleymaniye (Esad Efendi 2206).

————, *'Umdet el-Ḥisāb*, Nuruosmaniye 2984; Süleymaniye (Şehid Ali Paşa 1987, 1988); British Museum, Or. 7988; TSMK, III. Ahmet 3147; İstanbul, Üniversite Kitaplığı, T. 2755.

————, *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān (Mecmū'-ı Menāzil)*, İstanbul, Üniversite Kitaplığı, No. 5964.

————, *Süleymān-nāme*, (926-944/1520-1537), TSMK, Revan 1286.

————, *Fetiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān*, (945/1538), TSMK, Revan 1284/2.

————, *Tārīḫ-i Feṭḥ-i Şiḳlōş ve Estergōn ve Istūnibelgrād* (949-950/1542-1543), TSMK, Hazine 1608.

————, *Süleymān-nāme* (950-958/1543-1551), İstanbul Arkeoloji Müzesi Kitaplığı, No. 379.

————, *Tārīḫ-i Sulṭān Bāyezīd*, TSMK, Revan 1272.

————, *Tārīḫ-i Sulṭān Bāyezīd ve Sulṭān Selīm*, London, British Museum, Add. 23586.

————, *Süleymān-nāme* (955-956/1548-1549), Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 955.

————, *Cāmiʿ el-Tevārīḫ*, London, British Museum, Or. 12879.

————, *Tevārīḫ-i āl-i ʿOṣmān*, Viyana, Nat. Bibl., Cod. Mixt. 339.

Mehmed Edip, *Menāsik el-Hācc*, İstanbul 1232.

Mehmed Hayri, Dr., *Niğde Sancağı*, Ankara 1338.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i ʿOṣmānī*, 4 cilt, İstanbul 1311.

Ménage, V. L., *Neshri's History of the Ottomans, the Sources and Development of the Text*, London 1964.

Mordtmann, A. D., *Nachrichten über Taberistan aus dem Geschichtswerke Taberi's*, ZDMG, II, ss. 285-314.

————, *Anatolien*, Hannover 1925.

Murādī, *Tārīḫ-i Feṯḥ-i Şiḳlōş*, İstanbul Millet (Kemankeş) 700; Viyana, Nat. Bibl., H. O. 47; Paris, Bibl. Nat., 75.

Mustaḳīmzāde Süleyman Sadettin, *Tuḥfe'-i Ḫaṭṭātīn*, İstanbul 1928.

P. v. Tschihatscheff's Reisen in Kleinasien und Armenien 1847-1863. Itinerare redigirt und mit einer neuen Construction der Karte von Kleinasien begleitet von H. Kiepert (Ergänzungsheft No. 20 zu Petermann's "Geographische Mitteilungen"), Gotha: Justus Perthes, 1867.

Ramsay, Prof. W. M., *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, çev.: Mihri Pektaş, Istanbul 1961.

Rieu, Charles, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, London 1888.

Rosen, *Über die in Constantinopel gedruckte türkische Übersetzung von Taberi's Geschichtswerke*, ZDMG, II, 159-187.

Sahillioğlu, Doç. Dr. Halil, *Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzilnāmesi, — Bağdat Seferi Harp Jurnali*, Türk Tarih Kurumu, Belgeler, II, 3-4 (1965), ss 1-37, Ankara 1967.

Ṣaʿī, *Tezkiret el-Bünyān*, neşr. Ahmet Cevdet, İstanbul 1315.

Sarre, Friedrich, *Reise in Kleinasien —Sommer 1895— Forschungen zur Seldjukischen Kunst und Geographie des Landes*, Berlin 1896.

Schneider, Alfons Maria, *XV. Yüzyılda İstanbul'un Nüfusu*, Belleten, XVI, 61 (Ocak 1952), ss. 35-48.

Selen, Hamit Sadi, *XVI. Asırda Yapılmış Anadolu Atlası: Naṣūḥ Silāḥī'nin "Menāzil"i*, II. Türk Tarihi Kongresi Tebliğleri, İstanbul 20-25 Eylül 1937, İstanbul 1943, ss. 813-817.

Die Seltschukengeschichte des Ibn Bībī, übersetzt von H. W. Duda, Kopenhagen 1951.

Sertoğlu, Mithat, *Türklerde Spor*, Resimli Tarih Mecmuası, sayı 53 (Mayıs 1954), ss. 3096-3100.

Seybold, C. F., *Ein anonymer alter türkischer Kommentar zum letzten Drittel des Korans in drei Handschriften zu Hamburg, Breslau und im Britischen Museum*, Festschrift Eduard Sachau zum siebzigsten Geburtstage gewidmet von Freunden und Schülern, Berlin 1915, ss. 326-332.

Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları, İstanbul 1928.

Stchoukine, Ivan-Fehmi Ethem, *Les Manuscrits Orientaux illustrés de la Bibliothèque de l'Université de Stamboul*, Paris 1933.

Şemseddîn Sāmî, *Ḳāmūs-i Türkî*, Dersaadet 1318.

Taeschner, Ord. Prof. Dr. Franz, *Die Geographische Literatur der Osmanen*, ZDMG, Band 2, Heft 1, Leipzig 1923, ss. 31-80.

————, *Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen*, 2 cilt, Leipzig 1924, 1926.

————, *Die Verkehrslage und das Wegenetz Anatoliens im Wandel der Zeiten*, Petermann's Geographische Mitteilungen, 1926, Heft 9-10, ss. 202-206.

————, *Muhtelif Devirlerde Anadolunun Yolları ve Cihan Münakalâtına Nazaran Vaziyeti*, çev.: Hamit Sadi, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, V, sayı 1 ve 2 (Haziran-Kânunevvel 1926), İstanbul 1927, ss. 96-108.

————, *Osmanlılarda Coğrafya*, çev.: Hamit Sadi, Türkiyat Mecmuası, II (1926), İstanbul 1928, ss. 271-313.

————, *The Itinerary of the First Persian Campaign of Sultan Suleyman, 1534-36, according to Naṣūḥ el-Maṭrāḳî*, İmago Mundi, XIII (MCMLVI), pp. 53-55.

————, *Die Entwicklung des Wegenetzes und des Verkehrs im Türkischen Anatoliens*, Anadolu Araştırmaları, 1-2, 1959, 163-193.

————, *Das Itinerar der ersten Persienfeldzuges des Sultans Süleyman Kanuni 1534-35 nach Maṭrāḳçî Naṣūḥ, Ein Beitrag zur historischen Landeskunde Anatoliens und der Nachbargebiete*, ZDMG, Band 112, Heft 1, Neue Folge Band 37 (1962), ss. 62-93.

Taksimāt-ı Siyāsî-i Kişver-i Şāhinşāh-i Irān (Harita), Tehrān.

Texier, C., *Description de l'Asie Mineure*, II, Paris 1940.

Turan, Osman, *Selçuk Devri Vakfiyeleri, III, Celāleddîn Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri*, Belleten, XII, 45 (Ocak 1948), ss. 17-171, lev. XI-XXXVI (faks.).

————, *Selçuk Kervansarayları*, Belleten, X, 39 (1946), ss. 471-496.

Türkay, Cevdet, *Osmanlı Türklerinde Coğrafya*, İstanbul 1959.

Türkiye Haritası, 8 pafta, Harita Umum Müdürlüğü, 1934.

Türkiye Haritası, 1:500.000, 21 adet, Harita Genel Müdürlüğü, 1946.

Türkiye (Haritası), 1:800.000. "1936 basımlı harita üzerinde şoşe ve köprüler ile mülkî teşkilâtın revizyonu yapılarak 1951 yılında basılmıştır".

Uzluk, Şehabettin, *Felekābād Sarayı Konya'nın neresinde idi, kim inşa ettirdi, çatısını hangi mimar çattı*, VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 25-29 Eylül 1970, I, ss. 374-382, Ankara 1972.

Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1949.

(Uzunçarşılı), İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz (Edgüer), *Sivas Şehri*, İstanbul 1928.

III. Murād Sürnāmesi, TSMK, Hazine 1344.

Ünver, Ord. Prof. Dr. Süheyl, *Dördüncü Sultan Murad'ın Revan Seferi Kronolojisi*, Şevval 1044 (1635) - Receb 1045 (1635), Belleten, XVI, 64 (Ekim 1952), ss. 547-583.

Wenzel, *Forschungen in Inneranatolien*, II, Die Steppe als Lebensraum, Kiel 1937.

Yurdaydın, H. G., *Maṭrāḳçī Naṣūḥ'un Süleymān-nāmesi*, V. Türk Tarih Kongresi, Ankara 12-17 Nisan 1956, Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara 1960, ss. 374-388.

————, *Kanunî'nin Cülûsu ve İlk Seferleri*, Ankara 1961.

————, *Muradî ve Eserleri*, Belleten, XXVII, 107 (Temmuz 1963), ss. 453-466.

————, *Two New Illuminative Works of Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, II Congresso Internazionale di Arte Turca, Venezia, 26-29 Septembre 1963, pp. 133-136.

————, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ*, Ankara 1963.

————, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ'un Minyatürlü İki Yeni Eseri*, Belleten, XXVIII, 110 (Nisan 1964), ss. 229-233.

————, *Maṭrāḳçī Naṣūḥ'un Hayatı ve Eserleri İle İlgili Yeni Bilgiler*, Belleten, XXIX, 114 (Nisan 1965), ss. 329-354.

————, *Some Important Monuments of Seyitgazi Region*, IV. Congrès International d'Art Turc, Aix-en-Provence, 10-15 Septembre 1971.

DİZİN (INDEX)

A

Abadaniye 66
Abardı 71, 72
ʿAbbār Ḥānī 108
ʿAbbās Ḥānī 88
ʿAbbāsî(ler) 5, 6, 23
ʿAbbāsîd 123, 124, 142
ʿAbdullah, Ḥasan Ağāzāde 19, 138
ʿAbdullatif Kervansarayı 72, not 144
Āb-ı Awdjān 88
Āb-ı Beşiri 45, 108
Āb-ı Curūr 102
Abid-bigiar 110
ʿĀbidîn üyüğü 110
ʿĀbid Pınārī nam-ı diğer ʿĀbidūn 110
ʿĀbidūn 110
Āb-ı Ezrîn 45, 107
Āb-ı Fırāt-ı geçüb Ṣırt Ovası 82
Āb-ı Germ 43, 89, 90
Āb-ı Nārîn 44, 94
Āb-ı Şimrān 44, 93
Acısubaşı 74
Ack giesar 68
Ada 68
Adabağ 68
Adalu köyü 68
Adana 36, 45, 54, 55, 110, 112, 113, 157, 170, 171
Adına Pınarı 110
ʿĀdilcevāz 20, 38, 104, 105, 135
Adil-Gieviz 105
ʿAdnān 122
Aegean Sea 168
Afyon Ḳarahiṣār 34, 36, 41, 55, 62, 64, 154, 156, 160, 171
Ağı Ḳaryesi 83
Ağrı 83
Agvanis 76
Ağ Yolum 97
Aḥlāṭ 38, 41, 45, 105, 160, 161, 173
Ahmet Cevdet 47, 163 n. 102
Aḥmed Paşa 88
Aḥmed, Şehzāde 18, 136
Aḥta Ḫān karyesi 86
Aḥtamār 38
Aiazma 107
Aḳ Aḳtan Geçidi 84
Aḳbıyıḳ 42, 61, 62
Aḳbıyıḳ Baba 61
Ak-bigiar 109
Ak Buiuk 61
Aḳçaşār 42, 67, 68
Aḳçaşār yanında göl 67
Aḳçaşehir 68
Akdeğirmen 79
Akdeniz 33, 53
Akgöl 68
Akhisar 56, 172
Ak Hüyüt 68
Aki Köyü 84
Akkerman (Belgorod-Dnyestrowkij) 19, 138
Aḳören 63
Aḳpınar 45, 109
Aksaray (Archelais) 53, 54, 169, 170
Akseher 64
Aḳşār 75, 77
Aḳşārova (Akşehir = Enderes) 54, 55, 170
Aḳşār ovasında çayır 75
Aḳşār saḥrāsında Mārlüm çayırı 75
Akşar su 75
Akşehir 20, 34, 36, 41, 42, 53, 54, 55, 56, 62, 64, 65, 75, 139, 154, 156, 160, 161, 169, 170, 171, 172
Aktcheshah 68
Aḳtepe 42, 68, 76
Aktepe Jailazi 76
Aḳtepe Yaylası 76
Aḳüyük 68
Āḳ Yōlūm (Āḳyōlūm) 44, 97
ʿAlā'eddîn Keykūbād 77
ʿAlā'eddîn, Sulṭān 74
Alâeddin tepesi 49, n. 106, 165 n.
Alagius derbent ağzında Ima Caiasi 82
Alagius Derbent Ağzı 81
Alagöz 81, 82
Alagöz Derbend Ağzında 81
Alagöz Derbendün aşub İma Kayası 82
Ala Irmak 70
Ālākilîsā 64
Alāṣaḳāl 81
Aleppo 139, 153, 154, 159, 160, 161, 171
Alexander the Great 146
ʿAlî el-Aṣgar 96
Ali Bey Bağı 104, 105
Ali Bey (Musul Sancağı Beyi) 108

'Alī el-Ekber 96
'Alī, Ḥż. 91, 147
'Alī b. Hüseyn Zeyn el-'Ābidīn 96
'Ālī, Gelibolulu Muṣṭafā 3, 24, 37, 58, 62, 68, 71, 73, 79, 80, 121, 143, 158
Aliobaçay 102
Ali Paşa 71, 75, 80
Alnāz dağı 92
Almali-guigi 109
Altıntaş (Altuntaş) 34, 37, 63, 113, 153, 154, 157
Altıntaş Ovası 42
Altunköprü 39, 44, 99, 131, 160, 161
Amanos(lar) 53, 169
Amasya 17, 20, 54, 55, 56, 73, 135, 139, 170, 171
'Am günü (gölü) ḳaryesi 112
Amid 20, 33, 40, 41, 45, 108, 109, 139, 153, 159, 160, 161
'Amīḳ 38, 103
Amorium 53, 169
Amur 39
Amuriye 53, 169
Anadolu 32, 33, 34, 35, 38, 41, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 70, 75, 82, 92
Anadolu Beylerbeyisi 82, 106
Anadolu Beylikleri 54
Anadolu Selçuklu(ları) 6, 53, 77
Anatolia 153, 154, 155, 157, 158, 160, 161, 166, 167, 168, 169, 170, 171
Anatolian Peninsula 168
Anatolian routes 157, 169, 172
Anatolian Seljuks 124, 169
Anatolien 72
Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts 66
Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen 32, 52, 152, 168.
Ancient Byzantium 169
Ancient Persia 169
Ankara 54, 55, 56, 70, 170, 171
Ankara Caddesi 56
Ankara Street 172
Antakya 36, 55, 112, 156, 171
Antibes 14, 132
Antilop 76
Anti-Taurus 169
Anti-toroslar 53
Anūshirvān 122, 124
Apardı 72
Apardı Çayırı 72
Arabia 171
Arabian 'Irāḳ 151, 160
Arabic Language 123
Arabistan 55
Ārāmend 39, 43, 91
Arāş suyunda Çoban Köprüsü 81
Archelais 53, 169
Arıḳ 65
Arıḳova 36, 45, 112, 157
Arḳın özü 65
Arḳıt bridge 160
Arḳıt Ḫānī 65
Arḳıt Köprüsü 41, 42, 65
Arḳıt Özü 65
Arpa Tepesi 44, 97
Ars Orientalis 45 n., 161 n.
Artzrum 80
Arz ve raporlara göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn Seferindeki ilk tedbirleri ve fütuhatı 38, 158 n.
Arzanene 107
Arzusu 107
'Āşī suyu köprüsü 45, 112
Asia 168
Asia Minor 170
Asiatische Studien 157
Asya 20, 52, 53, 54
Assembly of Histories 135
'Āşıḳ Çelebi 2, 10, 29, 30, 120, 121, 128, 147, 148.
Aşık, Gani 69 n.
Aşkale 56, 171
'Aṭāī 30, 148 n.
At Meydanı 7
Atsız Çayırı 65
'Aṭṭārzāde Naṣūḥ Çelebī 30,
'Aṭṭārzāde Naṣūḥ of Edirne 148
Āve Ḳaryesi 90
Avrupa 51, 52, 53, 54
Axar Sahrası 75
Awdjān 88
Aweh 90
Aya İren Kilisesi 47
Ayasofya 48, 164
Ayas Paşa 24, 143
Ayaş Yaylası 74, 75
Āyāzma 107
Aydınbeylü 43, 82
Aydın Ḳaryesi 82
'Ayn-ı Tātvān 44, 106
'Ayntāp 111
'Āzerbāycān 38, 41, 54, 89
'Azerbāyjān 160, 170
'Aẓīm Çayırı 42, 75
Azine-bigiar 110
Āẕīne Pınarı nam-ı diğer Cüllāb 110

B

Baba-hagi köyü 108
Bābā Ḫākī ḳurbünde Çöltepe'yi geçüb Pamukça çayı üzre değirmen 108
Bābā Pilāvī 44, 93
Baba Sulṭān 35, 155
Babinger, Franz 24, 62, 143 n.
Bācdār ḫānī 113
bağal 3, 121 n.
Bağçe-i Dergüzīn 102
Baġdād 10, 33, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 50, 57, 58, 89, 92, 93, 94, 95, 97, 99, 101, 129, 153, 154, 158 n., 159, 160, 161, 166, 172
el-Baġdādī, İsmail Paşa 1 n., 119 n.
Baghrâs 112
bağla 3 n., 119 n.
Bağlar kenarı 70
bağla-top 3 n., 119 n.
Bagrıkot 66
Baḥr-i Necef 39, 44, 97
Baḥr-i Uşnu (Uşneviye) 103
Baḥr-i Uşneviye 103
Baḳā'üddīn Çayırı 42, 68, 69
Baḳrāż dağı konağı 112

Ba'ḳuba 39
Balas köprüsü 66
Balıkesir 54, 56, 170, 172
Balkam suyu 66
Balkan Peninsula 168, 170
Balkanlar 52
Baluc-göl 72
Bane 39, 100
Barbaros Hayreddin Paşa 12, 14, 132, 133
Bardatchor 76
Bārūdīkā 76
Bārşama (Barşıma) Çayırı 70
Bārşama ḳaryesi 70
Bārsın 71
Bārşama çayırı 42, 70
Baru 42, 76
Baruail köyü 76
Başdīna ḳaryesi 69
Bas-susgiend köyü 83
Baştān 69
Baştāna 69
Başer (Başsız olacak) Künbed 102
Başsız Künbed 44, 83, 101, 102, 103
Batı Avrupa 51, 52
Batı İran 50, 51, 52
Batlamyus 5
Baṭṭ 97
Bayāt 39, 64
Bayburt 77
Bāyezīd II. 2, 17, 18, 19, 23, 24, 29, 48, 64, 71, 117, 120, 136, 137, 138, 141, 142, 143, 147
Bāyezīd Cāmii 47
Bāyezīd Cāmii (Kitaplık) 23
Bāyezīd Mosque 163
Bāyezīd, Şehzade 141
Bāyezīl (Bāyezīd olacak) Çavuş 107
Bazarcık 62
Bedesten 47, 48, 164
Begius suyu 84
Beg Ziazir'de Niğde şehri 69
el-Bel'amī, Ebū 'Alī Muḥammed 3, 4, 121, 122
Belgorod-Dnyestrowskij 138
Belgrad 13
Belleten 4, 12, 15, 19, 22, 38, 122, 131, 138, 157, 158 n.
bend (oyun) 3
Bende-mahi 85, 104
Bend-i Baṭṭ 44, 97
Bendimāhī 20, 43, 84, 85, 103, 104
Bendîmāhī ḳaryesi 84
Bendimāhī suyun aşub 85
berat 3, 8, 26
Berecük 111
Bergama 54, 170
Der Bericht des Ibn Naẓīf al-Ḥamawī über die Schlacht von Jasyčimen (25-28 Ramażān 627/7-10 August 1230) 77
Beriegik 111
Berriyye-i Kūfe 44, 97
Berriyye-i Necef 44, 97
Beseri suyu 108
Bes-tepe 111
Beşiri nahiyesi 108
Beştepe 111
Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Hān 10, 31, 128, 151
Beyçayırı 68, 69
Beypazarı 56
Bey yurdu 99
Beyrūnī, Ebū Reyḥān 123, 159
Bilāder 91
1641-1642 de bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi 114
Bintu Nāzım Ümmü Mūsa Kāżım 95
Birecik 111
Birelcük 111
Bīrūnī, Ebū Reyhān 5, 40
Bīsutūn dağı 91
Bitlīs 13, 38, 39, 45, 92, 105, 131, 158
Bitlīs Ḳal'ası 106
Bizans 53, 54, 56
Bizanslılar 56
Black Sea 170
Blochet, Edgar 24, 143 n.
Boğaz 43, 80
Boğaz Köprü 70
Bolavadin 64
Bolvadin 64
Bolu 54, 55, 56, 170, 171
The Book of the Ottomans ... 152
Bor 69
Bori 69
Bosna 26, 119
el-Bosnevī, Naṣūḥ b. Ḳaragöz b. 'Abdullah 1, 119
Bostān 44, 69, 99, 100
Bostān Çelebī 31, 90, 93, 151
Bostān'ın Süleymān-nāmesi 157
Bosuiuk 62
Bozok 71, 80, 113
Bozok sancağı 80
Bozüyük 36, 42, 62, 114, 157
Böğet (Büget) (Böğit) 69
Böjit 69
Breslau Şehir Kütüphanesi 1
Breslau City Library 119, 144
British Museum 1, 2, 3, 4, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 27, 29, 120, 121, 122, 136, 137, 139, 140, 142, 143, 145, 148
Brockelmann, Carl 1, 119
Browne, E. G. 22, 141
Budapest 132
Budapeşte 14
Budin 58
Bugiet 69
Buiuk Jurdi 76
Būkān 100
Būlāmāc 81
Būlāsān Köprüsü 65
Bu'l-Ḥasan çayırı konağı 65
Burḫān nam Ḳarye 94
Bursa 54, 55, 56, 169, 170, 171, 172
Bursa - Çanakkale Caddesi 56
Bursa - İzmir Caddesi 56
B(ursalı) Mehmed Tahir 2, 25, 32, 33, 144, 153
Burūḥ 110
Busbeck 55, 171
Bünyad Bey 84
Büyük Selçuklu İmparotorluğu 53
Büyüksu 84

Büyük Yurt 76
Byzantine Empire 170
Byzantium 162, 163, 169, 170

C

Cairo 122
Calbursu 61
Cambridge, Üniversite Kütüphanesi 22
Cambridge University Library 141
Cāmiʿ el-Tevārīḫ 20, 21, 23, 27, 117, 135, 140, 142, 145
The Campaign in the two ʿIrāḳs 151
Cara-derbend 85
Caradere 85
Cara-dere köprüsü 104
Cara-dere suyu 85
Cara-deruent 85
Cara-Hemid 109
Carasu 66
Caratze dag 67, 109
Caratze kalesi 83
Carauanserai Abarhan 108
Caruanserai Jeikus 66
Carazengi 65
Cariei Cotza 109
Cariei Cotzagiur-Giai 109
Carl V 133
Castel Bolamagi geçince El-Ezkel köyü 81
Cāsūs ḳaryesi 102
Catalogue de Manuscrits Turcs 24, 143
Cataloque of the Turkish Manuscripts in the British Museum 4, 18, 122, 136
Caucasian Lands 171
Cebel-i Ḥamrīn 97
Cebel-i Himyer 94, 97
Celāleddīn Harizmşāh 77
Celālzāde Muṣṭafā 3, 7, 31, 121, 125, 144, 151
Cemaat Kurumları 51
Cemāl el-Küttāb ve Kemāl el-Ḥüssāb 1, 2, 26, 119, 120, 144
Cemālī, Muhyiddīn 22
Cengiz Ḫān 140, 141, 142
Cengizoğulları 21
Cenova 14, 15
Central Anatolia 169
Central Europe 168, 169, 170
Cevdet, M. (Muallim) 2, 120
Ceyhan suyu konağı 112
Chani 72
Chara Irmak 62
Chaziclu 60
Chodjaly Dere 60
Church of Hagia Irene 163
Cibice Ḫānī 78
Cîce Gedüği 78
Cihān (Ceyhān) suyu konağı 112
Cihān-nümā 22, 37, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 66, 67, 158
Cilicia 169
Cināvān 103
Cinis (Cinîs) 43, 79, 80
Ciniviz 14
Cisr-i Derbend 45
Cisr-i Derec 45, 106
Cisr-i Dūḫān 45, 107
Cisr-i Ḳımıḳdār 45, 107
Cisr-i Kız Derbend 106
Cisr-i Mezreʿa 45, 107
Cisr-i Sitāre 42, 59
Civitot 56
Civitot of the Crusades 172
Cizrîl 39
Codex Verantianus 23, 141 n.
The Collection of the Halting Places = Stages 128
A Collection of Histories 117
Il Congresso Internazionale di Arte Turca 15, 19
Conia 66
Council of State 144
Covered Bazaar 163, 164
Cozihissar-qui 73
Cömerd Kaşşāb 95
Crusades 167, 172
Cuilu-hisar 75
Cuiuhisar suyu 75
Cuma önü 111
Curtalan 61
Cuzgi Hasan Çayırı 74
Cüllāb 45, 110
Cürūr 39, 45

Ç

Çakarsaz 37, 63
Çaḳır Ağa değirmenleri 15
Çaḳır Ağa Mills 134
Çaḳırbey(li) 83, 84
Çaḳır Bey Ḳaryesi 83
Çaḳırbeylü 43, 83
Çaḳırsāz 37, 41, 42, 63, 157, 160
Çakorsaz 37, 63, 157
Çanakkale 54, 56, 170, 172
Çardaklısu 77
Çarşanba köprüsü 67
Çavuşlar 104
Çay 34, 62, 64, 154
Çayır 71, 72, 73, 75, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 134
Çay Köprü 58
Çengi Oğulları 82
Çepnüvis 25, 144
Çeribaşı köyü ḳurbünde ʿAẓîm Çayırı 42, 75
Çermik 80
Çıplak Yayla 76
Çınar Çayırı 59
(Çınar) nam mahal 99
Çınarlı 42, 59
Çınarlıdere 59
Çîl Ḥālît 36, 45, 111, 156
Çillov gölü 82
Çimen yaylası 76
Çinîz 80
Çîrkîn Ābdāl 96
Çirmen 15, 134
Çoban Baba Türbesi 108
Çoban Emre kurbünde Ṣūṣārī 76
Çoban Emre mezarı 75, 76
Çoban Köprüsü 43, 81
Çoban köprüsün geçüb çayır 81
Çoban Köprüsü suyu 81
Çobanlı Tekke 76

Çobanlısu 76, 77
Çörül Ḳaryesi 102
Çorum 54, 55, 170
Çöllügöl (Çillov gölü) 82
Çöltepe 108
Çubuğa varmadan dağ dibinde Başsuz Kümbed 83
Çubūğova 42, 71
Çubuğu geçüb Ḳaraca Ḳal'a altında Süleyman Kümbedi 83
Çubuḳ 71, 83
Çubūḳ Boğaz 43, 78
Çubuḳ Çayırı 71
Çubuḳ Ḫānī 71
Çubuḳlū Ḳaryesi 83
Çubūḳova 71
Çubūḳ ovasında çayır 78
Çubuḳ Yurdu 78
Çumra bendi 67

D

Dağ-dibi 87
Dahle (Yenîce) 44, 97
Damascus 172
Danışmanlu 42, 73
Danişmendlü 73
Danişmend özü 73
Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası 32, 52, 152, 168 n.
Dāvud Nebî mezarı ḳurbü 111
Dāvud-ı Tāyî 96
Decei, A. 12, 130
Değirmen 108
Deh-i Türkmān 88
Deliklikaya 106
Deli Mercan 106
Della Decima ... Tomo III, *Continente la Practica della Mercatura scritta da Francesco Balducci Pegolotti* 74
Demirci 44, 100
Denny, Walter B. 33, 45, 46, 48, 153, 161, 162, 164
Derbend 100
Derbend Ağzı 82
Derbend Aşūb Şems-i 'Alemdār 92
Derbend-i Aḳbıyıḳ 61
Derbend-i Ālāgöz 43, 81
Derbend-i Ermeni 42, 61
Derbend içinden Çöllügöl (Cillov gölü) 82
Derbend-i Ḳarāḳān 43
Derbend-i Ḳarkān 90
Derbend-i Ḳāzıḳlu 42, 60
Derbend-i Ṣubḥa Ḫān 43, 78
Derbend-i Sunḳur 43, 91
Dere 61
Dergesîn 90
Dergezîn 103
Dergüzîn 33, 39, 41, 43, 44, 45, 90, 102, 103, 153, 160, 161
Dernschwamm, Hans, 55, 62, 171
Description of the Stages of Sulṭān Süleymān Ḫān's Campaign in the two 'Irāḳs 117, 128, 151
Destedereyi aşub Ḫōy 43, 86
Destgîr ḳaryesi 90
Deueboinbello 81
Deue-izelkeran Tegie 107
Develü Carahisar 70
Deveboynubelin aşub Pāsin Ovasında Uzun Aḥmed Ḫānī ḳurbünde çayır 81
Devegeçidi çayı 20, 139
Develer 77
Develü Ḳaraḥiṣār 42, 69, 70
Dicle 50, 51, 97, 99
Dikiliṭāş 42, 60
Dilāver 91
Dil Deresi 59
Dil Derezi 59
Dil İskelesi 59
Dimetoka (Gümüşçay) 56, 172
Dînāver kasabası 91
Dînever 39, 43, 91
Dîvān-ı Hümāyūn 25, 144
Diyarbakır 33, 34, 40, 41, 46, 49, 55, 56, 84, 85, 154, 159, 160, 162, 165, 171, 172
Diyarbekir Beylerbeyisi 105, 106
Diyār-ı Rūm 103
Djibidje Boghaz 78
Djinis 80
Djinis Su 80
Doğancı Veli (Alay beyi) 82
Doğu Anadolu 38, 55, 92
Doğu Roma 53
Doḳūz Geçit, Şaṭṭ ırmağı kenarında, 93
Doḳūz Ölüm 44
Doḳūz Ölüm nehri kenarı 93
Dokuzun Derbend Han 66
Dokuzun Han 66
Dori, Andire 14
Doria, Andrea 14, 133
Dorylaeum 53, 169
Dramalı Mehmed b. Halil 26
Dschunis 80
Dūcumā derbendi 43
Duda, H. W. 71, 72, 73, 77
Dūdān 39
Dudriago 74
Dūḫān köprüsü 92, 107
Dūcumā derbendin aşub Ḳaradere ağzı 85
Düden 68
Düden gölü 42, 68
Dühne 102

E

Eastern Roman Empire 169
Ebher 39, 43
Ebher kasabası 89
Ebu Ma'şer 10, 29
Ebu Ma'sher 128, 148
Ebu Reyhān (Bîrūnî) 5, 40
Edessa 110, 169
Efes 53
Eflâtun Mescidi 165
Efrasiyab 29
Ege denizi 53
Egypt 121, 126, 128, 145, 171
Ergiz kalesi 84
Eğret 36, 41, 64, 156, 160
Ehl-i Salib 56
Ein anonymer alter türkischer Kommentar zum lezten Drittel des Korans in drei Handschriften zu Hamburg, Breslau

und im Britischen Museum, Festschrift Eduard Sachau zum Siebzigsten Geburtstage, Gewidmet von Freunden und Schülern 1, n. 4, 119 n. 4.
Eiret 64
Eḳālīm-i Seb'a 40
Ekrād Beyleri 85
Eleşkird Ovası 82
Elbağ 103
El-Ezkel köyü 81
Elkas Mirza 21, 80, 84,
Elmālū 103, 109
Elmaludağ 63
Elmālū altında Aḳpīnār 109
Elvend 90
Elvendiye 39, 44, 94
Emīr el-Mü'minīn 'Alī b. Ebī Ṭālib 96
Emva 39
Enderes 54, 55, 56, 75, 77, 170, 171
Enderūn 120
Engier Giuli (Zuli) 71
Engür gölü 70
Enhāriyye 39
Ephesos 53, 169
Erbil 39
Ercīş 20, 38, 41, 43, 83, 84, 85, 102, 104, 105, 161
Ercīş Ḳal'ası 84
Erdebīl 38
Erdmann, Kurt 66, 72
Ereğli (Konya) 34, 42, 54, 55, 56, 67, 68
Eregli of Konya 154, 170, 171, 172
Ereğliova 113
Erezili şehri 68
Ergin, Osman 2, 120
Ergis Kalesi 104
Ergiz Kalesi 84
Erivan 37, 58, 158
Ermeni Bazar 62
Ermeni Konağı 114
Ermen Pazargik 62
Ertena 169, 170
Ertenaoğulları Beyliği 54, 55
Ertuğrul 6, 24, 124, 142
Ervāne Kūh 101
Erzen el-Rum ḳal'ası geçilüb 80
Erzīn 92, 107, 158
Erzincan 20, 41, 42, 54, 55, 74, 77, 78, 80, 81, 139, 160, 161, 170, 171, 173
Erzingian 77
Erzurum 20, 34, 43, 54, 55, 56, 78, 80, 81, 84, 102, 154, 170, 171
Erzurum'u geçüb Boğaz 80
Esārīb Ḳaryesi 112
Esat Efendi Ktp. 7, 26, 125, 145
Esekgi Caiası 75
Eski Apardı 72
Eskidere 79
Eski Ḥişārlıḳ 15, 134
Eski İli 67
Eski İli Cazasine tabi Ack Giesar 68
Eskişehir 36, 45, 53, 54, 55, 56, 62, 63, 64, 114, 157, 169, 170, 171, 172
Esseg 132
Estergon 12
Esztergom 117, 131
Eşen 61
Eşikci Kayası 74
Eşkinci 79
Les Étapes d'une Campagne dans les deux 'Irak d'apres un manuscripts Turc du XVIe siècle 25, 32, 144, 152
Euphrates 166
Europe 168, 169
Evliya Çelebi 3, 37, 121, 158
Eyice, Semavi 49, 165
Eyyub 58
Eyret Ḳaryesi 63
Ezbider 75, 76, 77
Ezrīn 13, 39

F

Fatih Kütüphanesi 6, 23, 24, 28
Fatih Library 121, 142, 147
Fatih (Mehmed II) 4, 23, 54, 58, 79, 141
Fellūce 39
Fenā ve beḳā' 146
Ferīdūn Bey 31, 33, 36, 37, 38, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 151, 153, 156, 157, 158, 173
Festschrift Duda 77
Festschrift Eduard Sachau zum siebzigsten Geburtstage Gewidmet von Freunden und Schülern 1, 119
Fetiḥnāme-i Ḳarabuġdān 12, 16, 27, 29, 117, 130, 145, 147
un "Fetiḥ-nāme-i Ḳarabuġdān" (1538) de Naṣūḥ Maṭrāḳçī 12, 130
Fırat 50, 51, 77, 78, 80, 82, 83, 111
Fırat Kenarı 78, 111
Fırāt kenarında bir maḥal 83
Filibe 15
firmān 126, 127
Flemming, Barbara 20, 138, 173 n.
Flügel, Gustav 3, 37
Forrer, Ludwig 21, 22, 23, 140, 141
Forschungen in Inneranatolien 66
(Fourth) IV. Congrès International d'Art Turc, Aix-en-Provence, 10-15 Septembre 1971 46, 162 n.
France 132, 133
Fransa 14, 51
French King 133
Fuad Köprülü Armağanı 12, 130
Furāt 82
Furāt-ı āb-ı ḥayāt 111
Furāt kenarı 82

G

Gabriel, Albert 1, 25, 26, 32, 33, 35, 36, 37, 45, 46, 49, 50, 119, 144, 152, 153, 156, 157, 161, 162, 165, 166
Gaib ovası 73
Galata 33, 42, 46, 58, 153, 161, 162
Gallotta, Aldo 12, 131 n.
Garzansu 107
Gaybın ovası 73
Gāzān Ḫān 88

Le Gazavāt di Hayreddin Barbarossa 12, 131 n.
Gäzī Ḳırān Bey 104, 105
Gazlı Göl 74
Gazneliler 6
Gaznevīds 124
Gebze 33, 36, 42, 56, 59, 153, 157, 172
Gedik 71, 72
Gedik Han 72
Gedik Ḫānī 71
Gedikköy 72
Gedik ovasında çayır 71
Gedük 72
Gegbüze 59, 114
Gegībīze 59
Gegīvīze 59
Geçitler ağzında Çubūḳ Yurdu 78
Gelibolulu Muṣṭafā ʿĀlī 3
Gelin Eyvānī 44, 97
Gemerek 71
Gemlik 56, 172
Genoa 132, 133
The Geographical Part of the Nuzhat al-Qulub 38, 158
Die Geographische Literatur der Osmanen 32, 152
Gercanis (Refahiye) 76
Gercanissu (Çobanlısu) 77
Gerede 55, 171
Germiyan 54, 62, 64, 170
Germük (Gürmük) beli 42, 66
Geyve 54, 55, 56, 170, 171, 172
Giagir 74
Giaklandere'yi geçince Hasan Castel 81
Giblak Jailazi 77
"Gieldad" Ḳal'ası 82
Gieldad Kelea 82
Gielbugiul Gölü 82
The Gift for the Gāzīs 117, 125
Gihar senbe 67
Gildād (Güldād) 82
Gilemīc Beli 66
Ginarli-dere 59
Girdemişe 86, 87
Girdemīşe'yi aşub Ḫātūn Sarāy 43, 86
Girmane köyü 77
Giul-tepe 108
Giur-giai 109
Giutur köyü 79
Goncalı 63
Gottschalk, H. L. 77
Gökbilgin, M. Tayyib 38, 158 n.
Göksu 61
Göktepe 41, 44, 98, 160, 161
Göktepe çayırı 103
Gök Yurt 98
Göl 67
Gölbaşı 68, 69
Göl-i ʿAvām 45, 112
Gönik Gedik 104
Görenīz 111
Göynük 54, 55, 56, 170, 171, 172
Gudilen 100
Gūşā derbendi 103, 104
Güldād 82
Gülek 19, 54, 113, 138
Gülek, Kasım 113 n.
Gülemeç (Gülemiç) Beli 66
Gülgün 13, 41, 44, 131, 160, 161
Gülhür derbendin aşūb Sōfbūlāḳ (Oluḳ) Yaylağı 44, 92
Gülmük 66
Gültepe çayırı 86, 87
Gümüşçay 56
Gümüş Değin Ḳaryesinin çayırı 75
Gümüş Teğin 76
Gümüşteğin 42
Gündelen 36, 44, 100, 156
Günek Gedik konağı 104
Güney Asya 53, 54
Güneybatı Fransa 51
Gürcü beyleri 81
Gürcistan 37, 62, 68
Gürmik (Germük) beli 42, 66
Güzelcedere 44, 106
Güzelcedere Köprüsü 43, 106
Güzeldere 106
Gran 117, 131

H

Habeş suyu 77
Ḫācegöz 109
Ḫācī Bey 83
Hacı Ali Köyü 85
Ḫācī Ali köyü ovasında çayır 85
Hac yolu 56, 68
Haçlı 52
Ḫadd-i Ṣa'alleb (Ṣa'ālibe) 44, 97
Hadīḳat el-Cevāmi' 47, 163
Hafik 74, 77
Hagia Irene 169
Haleb 20, 33, 34, 40, 41, 45, 55, 111, 112
Halebo 112
Ḫaliş argı nām şū geçīlüb 94
Hamburg 1
Hamdullah Mustawfī Kazvīnī 159
Hami-Alem 85
Ḫamīd 43, 83
Ḫamīd Ḳal'a 83
Ḫamīr 43, 83
Hamūr 83
A Hand-list of the Muhammadan Manuscripts 22, 141
Hanefi Mezhebi 38
Hanefi Sect 158
Ḫanekī 93
Ḫānekīyye (Ḫāneḳīn) 39, 44, 93
Ḫānesūr 103
Ḫān Gediği 44, 100
Ḫān-ı ʿAbbās 43, 44, 99, 101
Ḫān-ı Atabek 44, 102
Ḫān-ı Berīż 44, 96, 97
Ḫān-ı Beyraḳī (Beyrīḳī) 44, 96
Ḫān-ı Ḫammāl 44, 101
Ḫān-ı Ḳızıl Ribāṭ der āb-ı Curūr 45, 102
Ḫān-ı Nīkbāy 43, 89, 101
Ḫān-ı Nīknāy (Nīkbāy olacak) 101
Ḫān-ı Serçem 44, 101
Ḫān-ı Serhem 89
Ḫannāne 39
Hans Dernschwamm's Tagebuch einer Reise nach Konstantinople und Kleinasien 62

Ḥarîr 39
Harizmşah Celâleddîn 77
Harput 20, 139
Hârûnîyye 39
Ḥasan Ağazâde ʿAbdullah 19, 138
Ḥasan Efendi Namazgâhı 48, 164
Ḥasan-ı Belhî 96
Ḥasan Ḳalʿası 81
Hasan Ḳalʿasından geçüb çayır 81
Hasan Castel önü 81
Ḥasan, Kuşçubaşı 74
Ḥaşşa Çayırı (der Ser-i Āb-ı Ḥaşşa) 98
Ḥâtûn Çayırı 42, 65
Ḥâtûn Saray 43, 86, 87
Ḥayâtî Künbedi 98
Ḥaylân nâm âb-ı revân üzre 111
Hayr Bey 3, 8, 26, 121, 126, 145
Hayreddin Bey 64
Hayreddin Pasha, Barbaros 131, 132, 133
Hazine (Treasury) (Library) 131, 132, 134, 138
Ḥâżır 43
Ḥż. ʿAbdullah b. Ebî Evfâ 96
Ḥż. Behlül Dîvâne 96
Ḥż. Hakîm Loḳmân 95
Ḥż. Ḥallâc-ı Manşûr 96
Ḥażret-i İmâm-ı Aʿzam 44, 94
Ḥż. İmâm-ı Ebû Ḥanîfe 95
Ḥż. İmâm-ı Ebû Yûsuf Saʿdüddîn 95
Ḥż. Ḳâsım b. Muḥammed el-Ḥasan 96
Ḥażret-i Mollâ Ḫünkâr 42
Ḥż. Selmân-ı Pars 96
Ḥż. Seyyid İbrâhim 95
Ḥż. Seyyid Necmüddîn 95
Ḥż. Sulṭân Cumcuma 96
Ḥż. Şeyḫ ʿAbdulḳâdir Gîlânî 95
Ḥż. Şeyh Ebu'l-Feżâyil 96
Ḥż. Şeyh Ebu'l-Mekârim 95
Ḥż. Şeyḫ Ebû'l-Müslim 110
Ḥż. Şeyḫ İbrâhim 95
Ḥż. Şeyḫ Ḳamerüddîn 96
Ḥż. Şeyḫ Saʿîd Surḫâmî 96
Ḥż. Şeyḫ Şemsüddîn Menûḫ 96
Ḥż. Şeyḫ Zahîrüddîn 95
Ḥż. Żü'l-Kifl Nebî 96
Hediyyet el-ʿArifîn esmaʾ el-Müʾellifîn ve aṣâr el-Muṣannifîn 1, n. 3, 119 n. 3
Heft Çeşme 87
Helenapolis 56, 172
Hemdem-i Velî 95
Hemedân 33, 39, 40, 41, 43, 57, 90, 91, 153, 159, 160, 161, 172
Hemyân 43, 44, 90, 102
Hereke 59
Hergie 59
Hermeri 77
Hersek 56, 172
Hezârmerd 39
Ḥınâr (Çınâr) nâm maḥal 99
Hınıs 84
Hicâz 39
Ḥilis 79
Ḥille 33, 39, 44, 96, 97, 153
Ḥinis 80
Hippodrome 125
Historiae Musulmane Turcorum de Monumentis ipsorum excriptae libri XVIII 23, n. 53, 141 n.
The History of the Conquest of Ḳarabuġdân by Süleymân 117, 130, 134
The History of the Conquest of Siklos, Esztergom (Gran) and Székesfehervár (Stuhlweissenburg), 117, 131
The History of Rüstem Pasha 140
History of the Seljuks and the Ottomans 143
The History of Sulṭân Bâyezîd with miniatures 117, 137
The History of Sultan Bâyezîd and Sulṭân Selîm 117, 136
The History of Süleymân between 926/1520 - 944/1537 117, 129
Hît 39
Ḥîzân 38
Hîzû 39
Ḥoşûn 113
Ḫôy 38, 43, 86, 87, 103
Ḥullân 111
Ḫûbnâr 79, 80
Hungarian Campaign 132
Ḥûrîn 39
Ḫûybâr 78, 80
Ḫüdâbende, Sulṭân Meḥmed 89
Hüdavendigâr 64, 111
Hülâgü 6, 124
Ḥülefâ-i Râşidîn 38
Hüşâmeddîn Çelebî 3, 4, 122
Ḥüseyin 119
Ḥüseyin Çelebî 90
Ḥüseyin b. Naşûḥ el-Visokovî 1, 26, 119
Ḥüseyin b. Sulṭân Aḥmed 4, 122
Hüsrevşâh 38

I

Igrush su 72
Ilesgier dauazi 82
Ilgın 20, 42, 56, 65, 66
Ilgın suyu 65
Ilgin 139, 172
Ilıca 42, 56, 62, 80, 81, 172
Ilıca-ı Erzurum 43, 80
Ilıcak 112
Ilicie 80
Ima Caiası 82
Imago Mundi 35, n. 87, 155 n.
Inze (Ingie) - Carasu 70
ʿIrâḳ 31, 32, 33, 34, 35, 45, 50, 51, 52, 55, 56, 89, 95, 101, 117, 118, 151, 153, 155, 157, 160, 161, 166, 167, 168, 171
ʿIrâḳeyn 52, 84
ʿIrâḳeyn Campaign 151
ʿIrâḳeyn Seferi 158
ʿIrâḳ-ı Acem 31
ʿIrâḳ-ı ʿArab 31, 39, 41, 93
Irmeni derbend 61, 62
Iscuder 58
Ishaclu 64

İ

İbn ʿAlî Ḥż. ʿAbbâs 96
İbn Bîbî 71, 72, 73
İbn Cerîr, Muḥammed (Ṭaberî) 3, 5
İbn Ḳaragöz 1, 119

İbn Kemāl 29, 147
İbn el-Murtaża ... Ebī ʿAbdillah el-Ḥüseyn 96
İbrahim Paşa 38, 40, 158, 159
iconoclasm 48
Iconium 53, 169
İç Anadolu 53
İftiḫārlū der muḳābele-i ḳaṣaba-i Tavuḳ 44, 98
İkinci Türk Tarih Kongresi Tebliğleri 33
İlgül 65
İlgün 65, 113
Ilhanīd 124, 169
İlhanlı Caddesi 55
İlhanlı(lar) 6, 53, 54
Ilḫāns 169, 170
ʿİlm-i Erkam 148
Īmā Ḳayāsī 82
İmām-ı Aḥmed b. Muḥammed b. Ḥanbel 95
İmām-ı ʿAlī 44, 97
el-İmām ʿAlī b. Muḥammed al-Hādī el-Emīn 95
İmām-ı Aʿẓam 92
İmām-ı Ḥasan b. ʿAlī el-Askerī 95
İmām-ı Ḥasan el-Ekmel 95
İmām-ı Ḥüseyn 44, 96
İmām-ı Muḥammed Gazzālī 95
el-İmām Muḥammed b. ʿAlī el-Cevād 95
el-İmām Mūsā b. İmām Caʿfer el-Kāẓım 95
İmān Ḳayāsī 81
İncekara köprüsü 42
İncekarasu 70
İnce Minareli Medrese 49, 165
İncesu 70
İncesu Köprüsü 70
İnebahtı 19, 138
İnmānşāh derbendi 99
İnönü 42, 55, 62, 171
İnteb 14, 132
İran 10, 11, 17, 20, 22, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 45, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 64, 65, 69, 86, 87, 105, 153, 155, 157, 161, 162
İrket Köprüsü 65
İsa (Bozok Sancak Beyi) 80
İsfendiyaroğulları 54, 170
İsḥaḳlū 34, 36, 64, 113, 154, 156
İskender 28
İskender Çelebi 90
İskender Pınarı 112
İskenderun 52, 168
Der Islam 157 n.
İslâm Ansiklopedisi (IA) 22, 140
İsmail Paşa el-Bağdādī 1, 119
İsmil 67, 68
Isnimid 60
İspanya 14
İstanbul 4, 10, 14, 21, 33, 36, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 114, 122, 129, 132, 153, 154, 157, 160, 161, 162, 163, 168, 169, 170, 171, 172
İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp. 6, 15, 16, 17, 20, 21, 24, 30, 113
Istanbul Archeological Museum Library 124, 133, 134, 135, 136, 138, 140, 142, 148
Istanbul Millet (Kemankeş) Library 131
İstanbul'un bir XVI. yüzyıl mimarî planı 45
Istanbul University, Faculty of Arts, the Yearbook of the History of Art 165 n.
Istanbul University Library 119, 120, 132, 144, 145, 151, 152
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Yıllığı 49, n. 106
İstanbul, Üniversite Kütüphanesi 1, 2, 13, 26, 27, 31, 32
İstūlbelgrād 131
İstūnībelgrād 117, 131
Das Itinerar der ersten Persienfeldzuges des Sultan Süleyman Kanunī 1534/35 nach Matrāḳçī Naṣūḥ ... 37, 57, 157
The Itinerary of the first Persian Campaign of Sulṭān Süleymān 1534/1536, according to Naṣūḥ al-Matrāḳī 35, 155
İvril (Erbil) 39
İzmir 53, 56, 170, 172
İzmit 53, 55, 56, 59, 60, 169, 171
İznīgmīd 60
İznīgümīd 59, 60
İznīḳ 33, 35, 53, 55, 56, 60, 61, 114, 159, 169, 170, 171, 172
İznikmīd 114
İzzüddevle (Zulkadirli) 106

J

Jaila 78
Jailazi Papas 75
Jan-Jedigi 87
Jasycimen 77
Jazigimen Jailazi 77
Jedic-Oua 71
Jeibise 59
Jenghiz Khan 140
Jenischeher 61
Jemkān Çayı 92
Johnston, Norman J. 48, 49, 50, 52, 164, 165, 166, 167
Journal of Near Eastern Studies 48, 164
Jul-tepe 86

K

Ḳabāḳlūcaova (Aḳtepe) 42, 76
Kabūlīḥiṣār 75
Kadıköy 58
Kadınhanı 66
Kadı Bahçesi 70
Kafkas 55
Kağızman 78
Kagred suyu (çayı) 109
Kahire 4
Kaisari şehri 70
Ḳalʿacık 44, 96
Ḳalʿa-i ʿAdilcevāz 105
Ḳalʿa-i ʿAmīḳ 103
Ḳalʿa-i Bāne suyu ḳurbünde Demirci 44, 100
Ḳalʿa-i Berecük 111
Ḳalʿa-i Berrānī 44, 97
Ḳalʿa-i Birelcük'i geçüb Fırāt kenarı 111
Ḳalʿa-i Dilāver 39, 43, 91
Ḳalʿa-i Enhāre 44, 97
Ḳalʿa- iErcīş 43, 84, 104
Ḳalʿa-i Erzīn taḥtında Ayāzma 107

Ḳal'a-i Erzurum sahrasında Ilīca nām-ı diğer Çermik 80
Ḳal'a-i Gildād 82
Ḳal'a-i Gülek ḳurbünde Ṣārūṣīḳ zaviyesi 113
Ḳal'a-i Gülgūn 39
Ḳal'a-i Hereke 42, 59
Ḳal'a-i Ḫūbān 43
Ḳal'a-i Ḫūbnār altında Ḳaraṣū üstünde çayır ki Ṣaḥrā-i Tercān'dır 79
Ḳal'a-i Ḫufyān 39
Ḳal'a-i İznīḳ 42, 60
Ḳal'a-i Kayseriyye 70
Ḳal'a-i Kerkük ḳurbünde Ḳızıl Köşk 44, 98
Ḳal'a-i Ḳōnya 66
Ḳal'a-i Ḳız tābi-i Zōl 99
Ḳal'a-i Kütahya 42, 63
Ḳal'a-i Maḥmūdiyye 103
Ḳal'a-i Müseyyeb 96
Ḳal'a-i Niğde 69
Ḳal'a-i Niğde muḳābelesinde Baḳa'üddīn çayırı 42, 68
Ḳal'a-i Rūhā 110
Ḳal'a-i Sivās 42, 73
Ḳal'a-i Şāhin 39, 43
Ḳal'a-i Şāhin der Kūh-ı Ḥamrīn 93
Ḳal'a-i Şehr-i Baġdād 94
Ḳal'a-i Tikrīt 39
Ḳal'a-i Van 103
Ḳal'a-i Yegān 44, 100
Ḳal'a-i Yeni İmām suyu 44, 93
Ḳāmūs-ı Türkī 3, 121
Ḳanāre deresi 82
Ḳanber-i 'Alī 95
Ḳandīl 39
Ḳāñırd çayı 109
Ḳānūnī 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 29, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 46, 48, 50, 51, 52, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 108, 112, 114, 120, 124-130, 134, 135, 137-141, 143-145, 147, 151, 152, 154, 156-159, 162, 164, 167, 168, 172, 173
Ḳānūnī'nin Cülûsu Ve İlk Seferleri 3, 121
Ḳapāğun Aḳçaṣārı 67
Kapalıçarşı 47
Ḳaplāntī Gedüği 88
Ḳaplāniye 39, 43, 44, 89, 101
Ḳaplānlī Gediği 103
Ḳara Amid 20, 45, 49, 108, 139, 165
Ḳarabıldırçay 88
Ḳarabuġdān 11, 12, 117, 130
Ḳarabūlāḳ çayı 92
Ḳarabūlāḳ çayırı 92
Ḳaraca 83
Ḳaracabey 54, 170
Ḳaracadāğ 68
Karacadağ derbendin aşūb ḳarye'-i Elmālū altında Aḳpınār 109
Ḳaracadāğ dibinde pīnār 67
Ḳaracadāğı aşūb Aḳpınār'a 109
Ḳaracadağın pīnārī 67
Ḳaracadağ zeylinde Ḳızıltepe 45, 109
Ḳaracaḥiṣār 6, 124, 142
Ḳaraca Ḳal'a 83
Ḳaradağ 67
Ḳaradağ ḳurbünde Ḳızıltepe 109
Ḳarадeniz 54
Ḳaradeniz Caddesi 55
Ḳaraderbendin ve Seğmenābād derbendin aşub Seğmenābād'da çayır 85
Ḳaradere Ağzı 43, 85
Ḳaradere Köprüsü 85
Ḳaradere köprüsün geçüb Ḳarye'-i Bendimāhī 84
Ḳaradere nām derbend 85
Karaghan 90
Ḳaragöz 2
Ḳaraḥiṣār (Afyon K.) 64
Ḳaraḥiṣār-ı Sāhib 64
Ḳara Hüyük 67
Ḳaraḳan 43
Ḳaraköse 83
Ḳaraköy konağı 85
Ḳaraman 54, 55, 62, 64, 84, 169, 170, 171
Ḳaramanoğlu 169
Ḳaramanoğlu Beyliği 54, 55
Ḳaramelik Meşesi 43, 92
Ḳara Muṣṭafā Pāşā Ḫānī 70
Ḳaranguçay 43
Ḳarangudere başı 104
Ḳarañu Kapı aşub Ārıḳova 112
Ḳarapīnār 42, 67, 68
Ḳaraṣū 62, 70, 77, 78, 79, 80
Ḳaraṣū Çayırı 79
Karatay, Fehmi Edhem 19, 33, 137, 153 n.
Ḳaratepe 43, 44, 101
Ḳaraüyük 67
Ḳaravīrān 42, 77
Ḳarazengī 65
Kārdūl 100
Karghan 78
Ḳargānbeli derbendi 90
Kargın 78, 80
Karguen 78
Karhil 78
Ḳarḳın Ḫānī Önünde Çayır 78
Ḳarḳān 90
Karkin Han 78
Karl V. 14
Kārmuḫ 105
Kars 78
Kartal 58
Ḳarye'-i Adālū 68
Ḳarye'-i Ağı 43, 83
Ḳarye'-i Ağı altında çayır 84
Ḳarye'-i Aḳören 63
Ḳarye'-i Altūntāş 113
Ḳarye'-i Bābā Ḫākī 108
Ḳarye'-i Bārū 42, 76
Ḳarye'-i Bayāt 64
Ḳarye'-i Bendimāhī 84
Ḳarye'-i Bōzōḳ 113
Ḳarye'-i Çaḳırbeylū 83
Ḳarye'-i Çinīz altında çayır 80
Ḳarye'-i Çīl Ḫālīt 45, 111
Ḳarye'-i Demürci 100
Ḳarye'-i Elmālū altında Aḳpīnār 109
Ḳarye'-i Girmāne 77
Ḳarye'-i Hemyān 43, 44, 90, 102
Ḳarye'-i Ḳarazengī 65
Ḳarye'-i Ḳarṣ 78

Ḳarye'-i Ḳāzıḳlū 60
Ḳarye'-i Kefendür 106
Ḳarye'-i Ḳınıḳ 106
Ḳarye'-i Ḳocagöz çayı 109
Ḳarye'-i Ḳoçḥisār çayırı 73
Ḳarye'-i Ḳozlū 106
Ḳarye'-i Mısır 106
Ḳarye'-i Müseyyeb 44, 96
Ḳarye'-i Nevḥān 106
Ḳarye'-i Nūḥ 108
Ḳarye'-i Sāzīn 43, 90
Ḳarye'-i Şervīn 44, 94
Ḳarye'-i Şeyḫ Müslim 110
Ḳarye'-i Tātār 64
Ḳarye'-i Yapāḳ Çayırı 74
Ḳarye'-i Zīve 86
Ḳaṣaba'-i Aḳşehir 64
Ḳaṣaba'-i Bāb 111
Ḳaṣaba'-i Bōrī 69
Ḳaṣaba'-i Dergüzīn 90, 102
Ḳaṣaba'-i Dīnever 91
Ḳaṣaba'-i Ebher 89
Ḳaṣaba'-i Ḫānekiye 93
Ḳaṣaba'-i Ḫōy 86
Ḳaṣaba'-i Ilgın 65
Ḳaṣaba'-i Merāgem 100
Ḳaṣaba'-i Miyāne 101
Ḳaṣaba'-i Nevşār nām-ı diğer Minārelüköy Ovası 85
Ḳaṣaba'-i Ṣadāvā 91
Ḳaṣaba'-i Selmās 103
Ḳaṣaba'-i Şebüster 103
Ḳaṣaba'-i Tavuḳ (Ṭāvūḳ) 98
Ḳaṣaba'-i Tesūc 103
Ḳaṣaba'-i Tīsū (Tesūc) 103
Ḳaṣaba'-i Zengān 89
Ḳaṣr-ı Şīrīn 39, 44, 92, 93
Kastamonu 54, 170
Kâtib Çelebi 1, 2, 4, 30, 37, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 85, 86, 104, 105, 109, 110, 111, 112, 119, 120, 122, 148, 152, 158
Ḳaydār Ḫānī 102
Kayseri 20, 34, 41, 42, 49, 53, 54, 55, 56, 67, 70, 71, 72, 139, 154, 160, 165, 169, 170, 171, 172
Ḳayseriyye 70
Ḳāzānī Tūtī Ḳaryesi 97
Ḳāzıḳlūbel 60
Ḳāzıḳlū dağı 114
Ḳāzıḳlūdere 60
Ḳāz Gölü 74
Ḳāzlīgöl (Ḳāzlī Göl) 42, 74
Ḳazvīn 92
Kefender 39
Kefendür 106
Kelai Hubnar 79
Keldânî 53
Kelkit 56, 75, 76, 77, 171
Kelūne 99
Kemāḫ 76, 77
Kemāl Pāşāzāde 29, 147
Kemankeş, Millet Kütüphanesi 12
Kemer Köprü 59
Kemiklidere 36, 58, 157
Kemrelik D. 66
el-Ken'aniyye fi'l-Ḥisāb 2, 120
Kenara - derezi 82
Kenara suyu 82
Kent ḫānī 112
Kerbelā 39, 44, 96, 161
Kerk Bigiar 67
Kerkük 39, 44, 97, 98
Kermānşāh 93
Kervansaray Letifo Han 72
Keser İsa 71
Kesme 3
Keşf el-Ẓünūn 2, 4, 30, 122, 148
Keyḳavus Ḫānī 66
Kibotos of the Byzantines 172
Kilepegi dağı 66
Keyḳūbād 5, 6, 124
Ḳılıç Arslan 95
Ḳınıḳ 106
Ḳınıḳdār 107
Ḳırḳpīnār 42, 67
Ḳırḳpīnār ovası 103
Ḳışşaḫān köprüsü 36, 37, 42, 58, 59, 157
Ḳışlaşehir 42, 71
Ḳızılbaş 78, 79, 80, 82, 83, 87, 89, 100, 105, 106, 107
Ḳızılca Ḳal'a 99
Ḳızıldere 99
Ḳızıl Evzān 101
Kızılırmak 54, 70, 72, 73, 74, 77
Ḳızıl Irmāḳ kenarı 73
Ḳızılırmāḳ köprüsü başında çayır 73
Kızılkaya Ilıcası 63
Ḳızılkilīsā 34, 64, 154
Kızılköprü 86, 87
Ḳızıl Köşk 44, 98
Kızıl Ouzen 88
Ḳızıl Özen 88
Ḳızılözendi 44, 101
Ḳızıl Ribāṭ 39
Ḳızıltepe 45, 109
Ḳızıl Uzūn 88
Ḳızlar dāğī 82
Ḳızlar Ḳal'ası 43, 81, 82
Kibotos 56
Kiepert haritası 59, 60, 61, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 88, 90, 112, 113,
Kīkbāy (Nīkbāy) ḫānī 103
Kili (Kilija) 19, 138
Kilikya 53
Kilis 111
Kil Konağı 100
Kirmanşāh 92
Kisehon Tzupri 37, 58, 157
Kisul Irmak köprüsü 73
Kisul-tepe 109
Kitāb-ı Baḥriyye 12, 33, 34, 131, 153, 154
Kitāb-ı Ḫaber-i Cülūs-ı Sulṭān Bāyezīd Ḫān 17, 18
Kitāb-ı Tevārīh-i āl-i 'Oşmān 152
Kitrek 104
Kizul Irmak 73
The Knight, Naşūḥ 145
Ḳoca (Ḳaraca) dāğ 109
Ḳocagöz tepesi 45, 109
Ḳōçḥişār 42, 73, 74, 75, 77
el-Konevī, Ṣāliḥ b. Ḥasan 17, 136

Ḳōnḳū dere 101
Konstantin 56
Konya 20, 41, 42, 49, 53, 54, 55, 56, 64, 66, 67, 68, 71, 139, 160, 165, 169, 170, 171, 172
Konya Bōzōḳ 113
Konya Ereğlisi 34
Konya'nın Alâeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflâtun Mescidi 49, 165
Ḳōrfū 11, 12, 15, 130, 133
Ḳoşūnlū 113
Ḳōtūr 88, 103
Ḳoylūḥiṣār 42, 75
Ḳōzlū 106
Körboğa 75
Köroğlu Ḳal'ası 79
Kösedağ muḳābelesinde serḥadd-î Ḳızılbaş olan Eleşkird Ovası 82
Köşk-i Seylān 44, 93
Köşk Rebāblar Ḳaryesi 89
Köşk Saray 86, 87
Kötür 79, 80
Kūfe 39, 44, 97, 164
Kūh-ı Baḳrāż 112
Kūh-ı Bīsütūn 39
Kūh-ı Ḥamrīn 39, 93
Kūh-ı Ḳazgān 90
Kūh-ı Mīşū 87
Kūh-ı Sahand 88
Kulaf Ova 64
Kulak 3, n. 9.
Ḳülāpā Çāyırī 64
Kur'an 1, 26
Ḳürdālān 61
Ḳürt ḳönağı geçilüb Ilıcāḳ 112
Kuruçay 64
Kūshend 101
Ḳuşçu 74
Ḳuşçu Ḥasan 42
Ḳuşçu Ḥasan Çayırı 73, 74
Kuşçular 60
Kuttur 80
Ḳuyūlūḥiṣār 75
Kuzey Irak 55
Kuzey Kervan yolu 56
Külliye 114
Kültepe 108
Künh el-Aḫbār 3, 24, 121, 143 n.
Künk (Günek) Gedik konağı 104
Kütāhya 34, 37, 54, 55, 62, 63, 64, 154, 157, 170, 171
Kyzyl Tepe 63

L

Ladik 66
Lake of Van 160
La'leyn Çemen 43, 91
Lapseki 56, 172
Larende 54, 55, 169, 170, 171
Latif Chani 72
Latîf Gölü 42, 72
Latîf Ḫānī 72, 73
Latîf Ḫānī önünde çayır 72
Lepanto 138
Le Strange, G. 38, 158
Letifo Han 72
Leunclavius, Johannes 23, 37, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 141, 157, 158
Lewenklau, Hans 37, 157, 158
Lewis, Bernard 114
Leylān 44, 98, 100
Leylān Ḳaryesi 98
Lisān-ı 'Arabiyye 125
Libyssos 59
Loḳmān Ḥakīm mezārī 94

M

Macaristan 14
Māhīdeşt 43, 92
Maḥrūse'-i Baġdād 94
Maḥrūse'-i Ḥille 97
Maḥrūse'-i Ḥille'de maḳām-ı Muḥammed el-Mehdi 96
Maḥrūse'-i Ḳara Amid 108
Maḥrūse'-i Ḳayseriyye 70
Maḥrūse'-i Ḳōnya 66
Maḥrūse'-i ma'mūre'-i Haleb 112
Maḥrūse'-i Rūhā 110
Maḥrūse'-i Sīvās 73
Maḥrūse'-i Tebrīz 87
Māideş 43, 92
Māideşt 92
Maḳām-ı Dāvud 'a. m. 45, 111
Maḳām-ı Ḥż. 'İsā b. Meryem 96
Maḳām-ı Ḥż. Muḥammed Muṣṭafā 96
Maḳām-ı Ḥż. Mūsā b. 'İmrān 96
Maḳām-ı Ḥż. Nebiyullah Ādem 96
Maḳām-ı Ḥż. Nebiyullah İbrāhim 96
Maḳām-ı Ḥż. Yūnus el-Nebī 96
Maḳām-ı İmām-ı Ca'fer b. Muḥammed el-Ṣādıḳ 96
Maḳām-ı Nebiyullah Nūḥ 96
Malatya 55
Malazgirt 84, 105
Māldūd Çayı 103
Mal Ḥāle Yurdunda pınar başında Cuma önünde 111
Maltepe 36, 42, 58
Māmā Ḫātūn 43, 79, 80
Māmā Ḫātūn Ḫānīndan berüde Ḫuybār nām ḫarāb ḳal'a 78
Māmā Ḫātūn Kervānsarāyī 79
Manisa 54, 56, 170, 172
Manṣūr b. Nūḥ 3, 121
Les Manuscrits Orientaux illustrés de Bibliothéque de l'Université de Stamboul 33, 153
Maraş 84
Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 21, 27, 57, 138 - 140, 145, 173
Marko 'Alī Bey 75
Marlüm Çayırı 75
Marseilles 132
Marsilya 14
Ma'rūf-ı Kerḫī 96
Maşudağ 87
Maṭrāḳ (Oyunu) 3, 7, 121, 126, 144, 146
Maṭrāḳçī 49, 50, 51, 52, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78,

79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 119, 120, 131, 144, 151, 154, 157, 165, 166, 167
Maṭrākçī Naṣūḥ 3, 4, 7, 9, 19, 26, 121, 122, 126, 127, 138, 145, 157
Maṭrākçī Naṣūḥ's Süleymān-nāme 157 n.
Maṭrākçī Naṣūḥ'un hayatı ve eserleri ile ilgili yeni bilgiler 4, 22, 122, 133, 138, 140
Maṭrākçī Naṣūḥ'un minyatürlü iki yeni eseri 15, 19, 133, 138
Maṭrākī, Naṣūḥ el- 6, 25, 26, 27, 38, 122, 123, 125, 127, 128, 130, 144 - 147, 149, 155, 158
Maṭrākīd 144, 149
Māziyān Ḳaryesi 90
Mecca 172
Mecmaʿ el-Tevārīḫ, Ṭaberī Tārīḫī Çevirisi 3, 4, 5, 6, 17, 18, 20, 21, 23, 26, 27, 28, 122, 123, 124, 135, 136, 139, 140, 144 - 147
Mecmūʿ-ı Menāzil 6, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 27, 31, 32, 35, 48, 57, 118, 124, 128, 129, 131, 132, 137, 138, 145, 151, 152, 155, 156, 164, 173
Medāyin 39
Medina 172
Medīne 56
Medīne-i Haleb 112
Mediterranean 169
Meḥemmed Ḫān 71
Meḥmed 119, 125
Meḥmed Bey, Zülfikār 89
Meḥmed the Conqueror 122, 141
Meḥmed Edib 37, 158
Meḥmed b. Halīl, Dramalı 26
Meḥmed b. Halīl of Drama 145
Meḥmed Ḫān oğlu 82
Meḥmet Hayri 69
Meḥmed II. 48
Meḥmed b. Naṣūḥ 30
Meḥmed Süreyya 30
Meḥmed, Şehzāde 7, 16, 134
Mekke 56
Mektubdji Han 66
Menage, V. L. 23, 141 n.
Menāsik el-Ḥāc 37, 138
Menāzil 32, 33, 34, 35, 38, 45, 48, 49, 57, 74, 75, 86, 87, 103, 105, 118, 129, 151, 153-155, 157, 158, 161, 162, 164, 165, 173
menâzırî kroki 34
Mendelī 39
Merāga 38, 40, 100, 160
Merāgem 100
Mercan Ḳaryesi 94
Merc-i Dābıḳ 45, 111,
Merend 38, 87, 103
Merend'i geçüb dağ dibi 87
Merenlü Ḳaryesi 114
Merkezî Ana Cadde 56
Merzifon 55, 171
Mesopotamia 169
Mescid-i Cāmiʿ 50
Mesken-i Şāh-ı Mārān 39
Meşaʿir el-Şuʿarā 2, 3, 29, 120, 121, 148
Mevlāna Complex 165
Mevlâna manzumesi 49
Mevlānā Ḥażret-i Mollā Ḫünkār 67
Mezār-ı Şeyḫ Sekrān 94
Mezopotamya 53
Mezreʿa 107
Mezreʿa Köprüsü 107
Mısır 3, 8, 9, 37, 55, 61, 63, 69
Mısr 106
Migration of the Peoples 169
Mihaliç 54, 170
Milet 53
Miletos 53, 168, 169
Milfranko 14, 133
Millet Kütüphanesi, Kemankeş 12
Minarelüköy 85
Mirza çayı 107
Mişe 87
el-Miṭrāḳī, Naṣūḥ 1, 4, 6, 119
Miyāne 38, 43, 44, 88, 89, 101
Mīzer 107
Modon 138
Mora 19
Mordtmann, A. D. 72
Moton 19, 138
Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri Ve Kütüphanesi 2, n. 8, 120 n.
Mudanya 172
Mudurnu 54, 55, 56, 170, 171
Mugisat suyu 68
Muḥammad 122
Muḥammed b. Cerīr (Ṭaberī) 3, 5, 123
Muḥammed, Ḥż. 6, 28,
Muḥammed, Prophet 124, 147
Muhtelif devirlerde Anadolu'nun yolları ve münakalâtına nazaran vaziyeti 32, 52, 152, 168
Muḥyiddīn Cemālī 22, 141
Muḳtedir Billah 5, 6, 23, 123, 124, 142
Munsalif 39
Murad IV. 37, 58, 65, 67, 68, 71, 72, 158
Murādī 12, 131
Murādī ve Eserleri 12, 131 n.
Murat Çavuş 61
Murat suyu 83, 105
Muṣṭafā ʿAlī of Gelibolu 121
Muṣṭafā, Celālzāde 3, 7, 31, 121, 125, 151
Muṣṭafā Paşa 37, 62, 158
Muṣṭafā, Şehzāde 7, 16, 20, 21, 24, 67, 73, 74, 125, 135, 136, 139, 140, 143
Muʿtaşım Billah 5, 23, 123
Mustawfī, Hamdullah al-Kazvīnī 38, 73, 75, 81, 84, 86, 88, 89, 91, 92
Musul 39, 108
Muş 105
Mūş ʿAṭṭār 97
Münşeʾat el-Selāṭīn 31, 37, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 151, 157, 158
Mürderū çayı 100
Müseyyeb 44, 96

N

Nagarozan çayırında Bori 69
Naḫcivān 38

Nāḥiye-i Leylān 100
Naḳḳārezen 68, n. 140, 69
Naḳḳārezen Çayırı 69
Naḳrezen Çayırı 68
Na'rezen 69
Naṣūḥ (b. 'Abdullah) (Maṭrāḳçī) 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 46, 47, 48, 52, 56, 57, 92, 98, 99, 103, 119-126, 128-140, 142-149, 151-159, 161-163, 166, 172, 173
Naṣūḥ Çelebi, 'Aṭṭārzāde 30
Naṣūḥ b. Ḳaragöz b. 'Abdullah el-Bōsnevī 1, 25, 26, 27, 119, 144, 146
Naṣūḥ, Kethüda 30, 149
Naṣūḥ, Müderris 30
Naṣūḥ of Ankara, Müderris 148
Naṣūḥ Silāḥī'nin "Menāzil'i" 33
National Library of Vienna 122
Nāv Ḳōnāğī 100
Nāzīn suyu 94
Near East 167, 169
Necef 97
Nehr-i Cüllāb 110
Neshri 141
Neshri's History of the Ottomans, the Sources and Development of the Text 23, 141
Neşrī 22, 23, 141
Newwe Chronica Turkischer Nation von Turken, selbst beschrieben ... durch Hansen Lewenklau von Amelbeurn ... 37, 158
Neva 39
Nevḥān 106
Nevşār 38, 85
Nevşehir 104
New York 164
New York Üniversitesi 48
Neyneva 39
Nicaea 53, 169
Nice 132, 133
Nicomedia 169
Niğde 69
Niğde Sancağı 69
Nigömīd 60
Nīkbāy Ḫānī 103
Nikomedeia 60
Niksar 55, 171
Nis 14
Nişancı Sadi Bey (Seydi Bey olacak) 93
Nişancı Seydi Bey 92
Nizip 111
Nuruosmaniye Kütüphanesi 2, 3, 9, 26
Nuruosmaniye Library 120, 121, 127, 128, 145
Nusar 85
Nuşret-nāme 37, 58, 62, 68, 69, 71, 73, 76, 79, 80, 158

O

Obruk 68
Oghuz Khan 140
Oğluyurt 101
Oğuz Ḫān 21, 23, 140, 142
Oltu Sancağı 81
Oluḳ Yaylağı 44, 92
Onaltıncı Asırda Yapılmış Anadolu Atlası: Naṣūḥ Silāḥī'nin "Menāzil'i" 33, 34, 153
Orçil Deresi 76
Orhāy 110
Orta Asya 20
Orta Avrupa 52, 53, 54
Osijek 132
'Osmān 6, 124
Das Osmanische Chronik des Rustem Pascha 22, 140
Osmanlı Beyliği 54, 55
Osmanlı Caddesi 56
Osmanlı Müellifleri 25, 144
Osmanlı Tarihi 22, 23, 32
Osmanlı(lar) 6, 8, 14, 19, 21, 24, 28, 36, 38, 46, 47, 48, 54, 55, 57, 62, 77
Osmanlılarda Coğrafya 32
Osmānlū Ḳaryesi 98
Otsuz Çayırı 65
Ottoman Empire 121, 162
Ottomans 124, 140, 142, 143, 158
The Ottoman History attributed to the Grand Vizier Rüstem Pasha 140, 142
Oudjan 88
Oudschan 88
Ova'-i Berdān 44, 94
Öseki Ḳayāsī 75

P

Pālās Ovası 71
Pambucak 61
Pambudjak 61
Pāmūḳça 60
Pāmūḳça Çayı 108
Pāmūḳçī 60
Pamuk qui 60
Paris, Bibliotheque Nationale 6, 23, 24, 27, 123, 131, 142, 143
Pasin 84
Pasin Ovası 43, 81, 82
Pasin Sancağı 81
Pasin Sancağı Beyi 82
"Passing away" and "Subsistence" 146
Paszin-Ova suyu 82
Patnos 83
Payas 52, 55, 168, 171
Pazarcık 55, 62, 171
Pazin-ova 81
Pegolotti, Francesco Balducci 74
Peik Jaila 79
Penbecik 61
Pendik 58
Penek 79
Penek adlı ḳarye 79
Penek Beli 79
Peneḳ Yaylası 79
Persia 141, 169, 171
Persian Campaign 157, 158, 168, 172, 173
Persian Empire 169
Persian 'Irāḳ 151
Petermann's Geographische Mitteilungen 32, 52, 152, 168
Pīnār 67
Pīnārbāşı 42, 63, 65, 67, 111
Pınaroylu 67
Pilgrimage maps 163

Pîrî Bey, Ramażānoğlu 79
Pîrî Reis 12, 33, 34, 35, 131, 153, 154, 155
Polasan 65
Porsuk 62
Portulan 34, 154
Postin-posh Baba 155
Praying Place of Hasan Efendi 164
The Principles of Mathematics 117, 127
Ptolemy 123
Pursak 62
Püsküllü 42, 72

Q

IV.e Congrès Internotional d'Art Turc, Aix-en-Provence 162
Qur'an 119, 144

R

Rahat-il 73
Rahat İli 73
Ramazan Oğulları 45, 170
Ramazanoğlu Pîrî Bey 79
Rāzver 39, 43
Rāzver suyun geçüb Ḥażret-i Veys el-Ḳarānî 43, 91
Refahiye 76
Reggio 14, 132
Resimli Tarih Mecmuası 3, 121
Revan (Köşkü) Kütüphanesi 6, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 24, 27, 28, 30, 40
Revan Library 124, 129, 130, 132, 133, 137, 138, 142, 145-147, 149
Rhodes 121
Rıbāṭ-ı Kamāl al-Dîn Aḥmed b. Rāhat 73
Ribāṭ-ı Khwādja Aḥmad 73
Rice 14, 132
Rieu, Charles 4, 18, 122, 136
Rimāhiye 39
Rodos 3, 61, 63
Roma 47, 53
Romalılar 53
Rome 163, 169
Rūhā 36, 110
Rūḥsān Çayı 43, 92
Rūm 126
Rūm serdarı 84
Rumeli 68, 82
Rüstem, Legendary hero 121
Rüstem Paşa 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 30, 31, 81, 105, 140
Rüstem Pasha 117, 135, 138, 139, 140, 141-143, 148, 151
Rüstem Pasha's *Ottoman History* 140
Rüstem Paşa Tarihi 21
Rüstem (Zal oğlu) 8

S

Sachau, Eduard 1, 119
Sa'dābād 41, 43, 44, 88, 91, 101, 160, 161
Sa'dābād ḳaşabaşî 91
Sa'dābād Ṣaḥrāsî 91
Şadāvā 39, 43, 91
Sadi Bey (Seydi Bey olacak), Nişancı 93
Safevî(ler) 38, 48
Ṣaḥan Ḳal'a 43, 89
Ṣaḥan ḳal'a ḳaryesî 89
Sahine Gemeni 75
Ṣaḥrā-i Tercān 79
Ṣa'î 2, 29, 30, 47, 120, 147, 148, 163
Sakarya 61, 62
Salam Aleg Çeşmesi 64
Ṣālāne Çayırı der muḳābele-i Çöltepe 45, 108
Ṣalhavā ḳaryesi 91
Ṣāliḥ b. Ḥasan el-Ḳōnevî 17, 136
Salmas 88
The Sāmānîd 121, 122
Samanoğulları 3
Sam Mirza 101
Sāmî, Şemseddîn 121
Samuel b. David Yemşel 114
Sâni 3, n. 9
Sapanca 55, 56, 171, 172
Sarajevo 1, 119
Saramsakli-su 71
Saraybosna 1
Sarayönü 66
Sardes 53, 168
Ṣārım 39
Ṣārımsāḳlı (Ṣārmısāḳlı) Su 72
Ṣārımsāḳlî ṣuyu üstünde Bārşama çayırı 42, 70, 71
Sarıoğlan 71
Sarışeyh 113
Sarışıh (Sarışeyh) 113
Sariklihan 113
Sarishek H. 113
Sarmasik ovası 82
Sārmısāḳlî (Sārımsaḳlı) Su 72
Ṣārmūsāḳlî Ovasın geçüb Derbend Ağzı 82
Sarnıc 48
Sarre, Friedrich 66
Ṣārūcaḳāmış 100
Ṣārūışīḳ Zāviyesi 113
Sārvānḳūlū 103
Sāsānî 6
Sāsānîd 124
Ṣavî 39
Ṣāzān 39
Ṣazîn 43, 90
Ṣazîn Ḳaryesi 90
Ṣaz kenarı 103
Ṣāzlūdere 59
Schefer, 24, 143
Scheichi Muslim köyü 110
Scheich Rum Tegie 83
Scutary 159, 171
Secās 39
Secondo Congresso Internazionale di Arte Turca, Venezia 133, 138
Segmin-abad 85, 86
Segmānābād 86
Segmenābād 85, 86
Seğmenova 43, 85
Sehle 39
Seidi Hasan Giulti 108
Sekbanbaşı 105
Selāmün 'aleyke Pînārî 62, 64
Selāmün 'Aleyküm 64

Selçuk, F. 114
Selçuklu Caddesi 54
Selçuklu(lar) 6, 21, 23, 36, 49, 53, 71
Selen, Hâmid Sadi 32, 33, 34, 52, 152, 153, 154, 155, 168
Selîm I., Yavuz 1, 2, 3, 17, 18, 19, 23, 26, 37, 48, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 68, 69, 72, 73, 76, 78, 117, 119, 136, 137, 141, 142, 158
Selîm, Şehzâde 7, 23, 142
Selmâs 103
Seljuks 124, 143, 165, 169, 170
Die Seltschukengeschichte des İbn Bîbî 71, 77
Semendre 58
Sengilâbâd 88
Ser-i Âb-ı Gür (Kür) 43, 82
Ser-i Âb-ı Hâṣṣa 98
Serai 87
Serasker-i Sulṭân 105, 106
Serâv 38
Sercem Ḫânî 103
Serçe 39
Serçeḫân 43, 89
Serçem 89
Serdâr 38
Serḥadd-i 'Irâḳ-ı 'Arab 93
Serḥadd-i Ḳızılbâş olan Eleşkird Ovası 82
Sertoğlu, Mithat 3, 121
Serücik 39
Serveri Ḳaryesi 103
Seslikaya 69
Sevdiğin 63
Sevdimish 63
Sevdüğin 63
Seven Pilgrimage Basilicas 163
Seven Towers 162
Seyâḥatnâme 3, 37, 121, 158, 163
Seybold, C. F. 1, 119
Sivas 17, 20, 34, 41, 42, 54, 55, 56, 67, 72, 73, 74, 77
Seydi Bey, Nişancı 92
Seydi Gazi (Seyitgazi) 114
Seyitgazi 36, 45, 46, 55, 62, 64, 114, 156, 157, 162, 171
Seyyid Battal Gazi Türbesi 36
Seyyid Gâzî 63
Seyyid Ḥasan gölü 108
Seyyid Ṣâdıḳ 99
Shâh Tahmasb 140
Sıffîn 91
Şırt 82
Şırt ovası 82
Sicill-i 'Oṣmânî 30, 148, 149
Siḳlós 12, 117, 131
el-Silâḥî el-Maṭrâḳî, Naṣûḥ 7, 8, 10, 25, 26, 27, 38, 125-128, 144-146, 158
Silifke 54, 170
Sinân Bey 68
Sinân Çavuş 12, 131
Sinop 54, 170
Siret suyu 82
Sitâre köprüsü 59, 60, 114
Sitare menzili 100
Sitara Tzupri 60
Sitte Hedîye bt. Ebi 'Abdillah el-Ḥüseyn b. 'Alî b. Ebî Ṭâlib 95
Sivâs 73, 135, 139, 154, 160, 161, 171, 172
Sixteenth Century Architectural Plan of Istanbul 45, 161
Smyrna 53, 168, 169
Ṣofbulâḳ (Olûḳ) yaylağı 44, 92
Sofian 87
Sofiler Gediği 74
Sofiler Zepeli 74
Solomon, Prophet 122, 124
Some Important Monuments of Seyitgazi Region 46, 162 n.
Songun su 61
Son Teşkilât-ı Mülkiye'de Köylerimizin Adları 72
Sökmen 85, 104
Sökmenâbâd 86
Stchoukine, Ivan 33, 153
Die Steppe als Lebensraum 66
Studi Magrebini 12, 131
Stuhlweissenburg 117, 131
Ṣubḥa Ḫân'ı geçüb yayla 78
Sûfiyân (Sûfyân) 38, 43, 87, 103
Su kenarı 107
Sultan Ahmet Meydanı 7
Sulṭân Aḥmed Square 125
Sulṭân Bâyezîd Ḫân 136
Sulṭân Çayırı 58, 59
Sulṭân Çimeni der muḳâbele'-i Ḳöylûḫişâr 42, 75
Sulṭân Ḫânî 71
Sultan Han Kervansarayı 71
Sulṭân Meḥmed Hüdâbende 89
Sulṭâniye 33, 39, 40, 41, 43, 46, 50, 57, 89, 102, 153, 159, 162, 166, 172
Sulṭânönü çayırı 62
Sultan Vngi 62
Sulu Obruk 68
Suluzengi 66
Supḫân çayı 105
Supḫân dağ 104
Sûr 105
Suriye 34, 50, 53, 55
Sus 53
Susar 76
Ṣûṣârî 76
Suşehri 75, 76, 77
Süleymân, Hż. 4, 5, 6, 28
Süleymân I. 117, 118, 128, 132, 135, 137, 138, 139, 142, 144, 145, 147, 151, 168
Süleymân-ı Ḳânûnî 10
Süleymân the Magnificent 120, 121, 126
Süleymaniye Ktp. 7, 9, 26
Süleymaniye Library 125, 128, 145
Süleymân-nâme 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 28, 30, 32, 40, 90, 93, 117, 119, 129-132, 134-139, 145, 146, 149, 151, 152, 157, 159
Süleymân Künbedi 83
Süleyman Paşa 16
Süleymân Şâh b. Ḳayâ Alp 28, 147
Süleymân, Şehzâde (Ḳânûnî) 3, 6, 7, 13, 16, 18, 23, 27, 29, 124
Sülûkân 44, 98
Sünni(lik) 37
Süreyya, Meḥmed 30, 148, 149
Süryanca 110
Syria 126, 169, 171
Syria 25, 32, 144, 152
Székesfehervár 117, 131

Ş

Şāh 105, 106
Şāhābād 93
Şāhîn Ḳal'asî
Şāhîn Yaylāğî 88
Şāh Ḳūlū 71
Şāhna Çimen 75
Şāhna çimeni der muḳābele'-i Ḳōylūḥişār 75
Şāhna Ḳayāsî 75
Şāhpūr 103
Şām 8, 56
Şām-ı Gazān 87, 89, 103
Şarkışla 42, 71, 72
Şaṭṭ 108
Şaṭṭ Irmağı 93
Şebinkarahisar 56, 171
Şebüster 103
Şehid Ali Paşa Ktp. 26, 145
Şehr-i Hemedān 90, 91
Şehrivān 103
Şemseddîn (Bitlîs Hâkimi) 105
Şemseddin Sami 3
Şems-i 'Alemdar 44, 92
Şehribāzār 39
Şehr-i Kūfe 97
Şehrizōr 39
Şeḳlāve 39
Şervîn 44, 94
Şeyḫ Burhanüddîn 95
Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādî 96
Şeyḫ Ebū Baḫş-ı Nūrî 96
Şeyḫ Ebū'l-Verd Zuhhādî 95
Şeyh Ebū Necibiddîn Sühreverdî 95
Şeyḫ Faẓlūn 'Ābid 95
Şeyḫ Ḥż. 'Avn-i Mu'în 96
Şeyḫ Ḥuẕeyfe'-i Yemānî (Ḥuẕeyfet el-Yemānî) 96
Şeyḫ İbrāhim el-Efẓal 95
Şeyḫ Mācid mezārî 97
Şeyḫ Mekārim 44
Şeyḫ Mezîd 44, 97
Şeyḫ Muḥammed Fetāvî 95
Şeyḫ Muḥammed el-Nu'mānî 95
Şeyḫ Muḥsin 44, 97
Şeyḫ Ömer Kimānî 95
Şeyḫ Remzî Affānî 95
Şeyḫ Sekrān 95
Şeyḫ Seriyy-i Saḳaṭî 96
Şeyḫ Sirācüddîn 95
Şeyḫ Şiblî-i Manṣūrî 96
Şeyh Şihābuddîn Suhreverdî 95
Şeyḫ-i Rūm Tekkesini geçüb Ḳarye'-i Çaḳırbeylū 83
Şıḳlān 39
Şikloş 117, 131
Şiîlik 38
Şimrān 39
Şirvānzāde 80
Şîve Ḳaryesi 102

T

Ṭabāgūn Aḳcaşehri 67
Ṭabaḳāt el-Memālik ve Derecāt el-Mesālik 3, 7, 31, 121, 125, 151
Ṭaberî's History 122, 124, 128, 134, 139, 140, 142, 143, 145, 148
el-Ṭaberî, Muḥammed b. Cerîr 3, 4, 5, 20, 121, 123, 134, 144
Ṭaberî Târîḫî 4, 5, 6, 10, 16, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 30
Ṭaberî Târîḫî çevirisi *Mecma' el-Tevārîḫ* 3
Tāçlū Ḫān 100
Taeschner, Franz 32, 35, 36, 37, 38, 49, 50, 52, 57, 58, 59, 61, 63, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 74, 76, 77, 80, 83, 84, 86, 88, 91, 92, 100, 102, 104, 107, 108, 110, 152, 155-158, 165, 166, 168, 172, 173
Tahmasb Şāh b. İsmail b. Şeyḫ Haydar 21, 38, 158
Taḫt-ı Kisrāy-ı ser nümūn der zeyl-i kūh-ı Bîsütūn 39
Taḫt-ı Süleymān 102
Tāḳ-ı Bustān 91
Taḳvîmî, Naṣūḥ b. Ḳaragöz b. 'Abdullah 25, 144
Târîḫ el-Rüsūl ve'l-Mülūk 3, 121
Târîḫ-î āl-i Selçūḳ ve āl-i 'Oṣmān 24, 143
Târîḫ-i Feth-i Şiḳlōş ve Estergōn ve Istūnibelgrād 12, 13, 117, 131
Târîḫ-i Sulṭān Bāyezîd 117, 133, 137
Târîḫ-i Sulṭān Bāyezîd ve Sulṭān Selîm 15, 17, 19, 23, 117, 136
Tarsus 53, 54, 169, 170
Ṭāşköprü 44, 94
Ṭaşlūdere köprüsü 84
Tatar gui 64
Tatvān 36, 105, 106, 156
Taurus 169, 170, 171
Tavuḳ 39, 44, 98
Tebris 88
Tebrîz 10, 20, 33, 36, 38, 40, 41, 43, 45, 46, 50, 54, 57, 74, 84, 87, 88, 89, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 129, 153, 154, 156, 158-161, 166, 170, 172, 173
Tekfur Çayırı 58
Tekke-i Sapān 104
Tekke-i Veys el-Ḳarānî 107
Tekür Çayırı 36, 37, 58, 157
Tercān 43, 79, 80, 81
Tesūc 103
Tetimme-i Ḥüseyn 96
Tetimme-i Ḥille 97
Tetimme-i İmām-ı 'Alî (Necef) 97
Tevārîḫ-i āl-i 'Oṣmān 6, 22, 29, 32, 124, 140, 141, 147, 152
Tevārîḫ-i Oğuz Ḫān ve Cengiz Ḫān ve Selçuḳiyān ve 'Oṣmaniyān 22
Tezkiret el-Bünyān 47, 163
Tigris 166
Tikrît 39
Tîsū (Tesūc) 103
Todurga 74
Todurga Göl 74
Tokat 55, 56, 171
Topçu 103
top-kafa 3
Topkapı Palace 163, 164
Topkapı Sarayı 47, 48
Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı (TSMK) 13, 18, 19, 26, 131, 132, 137
Toros(lar) 34, 53, 54, 55
Toulon 132, 133
Trabūzōn 80
Trabzon 52, 168

Treasury Section of TSMK 131, 133
Tschakyrsaz 63
Tshinarli Dere 59
Tuḥfet el-Ġuzāt 7, 8, 9, 10, 14, 26, 35, 117, 125, 127, 128, 132, 145, 152, 155
Tuḥfet el-Mülūk 4, 122
Tulon 14
Turan, Şerafettin 29, 147 n.
Turkey 166
Turks 124
Tutak 83
Tuz Gölü 53, 169
Tuzla 59
Tuzlaşu 80
Tuzla Yarımadası 58
Türbe-i Leylā 44, 97
Die Türkische Handschriften in Deutschland, Wiesbaden 1968, 20, 138 n.
Türkiyat Mecmuası 32, 152
Türkiye 50
Türk(ler) 6, 19, 53
Türklerde Spor 3, 121
Türkmān ḳaryesi 88
Türkmān kenti 88
Türkmen Beyliği 54
Türkmençay 88
Türkmen Kenti 43, 88
Türkmen kentin geçüb Ḳaratepe 44, 101
Türk Tarih Kurumu 90, 93
Two New Illuminative Works of Matrāḳçī Naṣūḥ 15, 19, 133, 138

U

Ucān 38, 40, 43, 88, 100, 103
Ujān 159
Ulālī Çayırı 42
Ulama Bey 100
Ulama Han (Paşa) 38, 84, 105, 106
Ulama Kethüdası 78
Ulïse nām ḳarye 94
Ulubat 56
Ulubat Bridge 172
Ulukışla 113
ʿUmdet el-Hisāb 2, 3, 8, 9, 26, 27, 117, 120, 121, 127, 128, 145
Ummu Sitti Kulṣum bt. Esedullah el-Gālib 95
The Urban World of Matraki Manuscript 48, 164 n.
Urfa 34, 36, 110, 154, 156
Urmi(ye) 38
Usek 13, 132
Uskeluc 72
Uşni (Uşnu) 38
Uveys el-Ḳarānī 91, 107
Uzgulutch su 72
Uzun Aḥmed Ḫānī 81
Uzun Aḥmed Han Caraun serai, Deueboinbello üzerindeki yolda Pazinova 81
Uzun Ḥasan 79
Uzunköprü 64

Ü

Üçpınar 110
Üsküdar 20, 40, 42, 55, 139, 159, 161, 171
Üsküfçe 72
Üsküfçe Ḫān 72
Üsküfçü Ḫānī 72
Üyük Ḳaryesi 113

V

Vakıflar Dergisi 114
Valpo 13, 132
Van 20, 38, 41, 84, 88, 103, 105, 111
Vāstān 38
Die Verkehrslage und das Wegenetz Anatoliens im Wandel der Zeiten 32, 52, 152, 168
Veys el-Ḳarānī 43, 44, 45, 91, 107
Vienna National Bibliothek 121, 122, 123, 125, 131, 141-147, 158
Vilāyet-i Rūm 8
Visoko 1, 119, 144
el-Visokovī, Ḥüseyin b. Naṣūḥ 1, 26, 119
Viyana, Millî Kütüphane 4
Viyana, National Bibliothek, H. O., 2, 7, 12, 37, 58, 62, 68
Viyana, National Biblibthek, Cod. Mixt., 4, 5, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 59
Vsqiulegot suyu 72
Vulke 39

W

Wan şehri 85
Wenzel, Hermann 66
West Europe 167
West Persia 156, 158, 166, 167
Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenländes (*WZKM*) 77

Y

Yahya Paşa oğlu Meḥmed Bey 58
Yakın Doğu 49, 50, 51, 53
Yamān Künbed der nezd-i Ḳalʿaʾ-i Erzurūm 80
Yān Gedīği 87
Yapāḳ 74
Yār Gāzī Pīnār 76
Yaşşıçāy 101, 103
Yaşşıçimen 42, 76, 77
Yavuz Sulṭān Selīm 120, 121, 136, 144
Yayla 78
Yayā Ḳaryesi 114
Yedi Hac Kilisesi 47
Yedikule 46, 162
Yeniapardı 72
Yeniayardı 72
Yenice 44, 97
Yeniçeri Ağası 107, 109
Yeniçubuk 71
Yeni İmām 93
Yenişehir 20, 42, 55, 61, 114, 139, 171
Yenişehri 61
Yeşilhisar 69, 70
Yeşilırmak 77
Yıldız Library 151
Yıldız Sarayı Kütüphanesi 31, 32
Yoncalı 63

Yund Alanı 15, 134
Yurdaydın, Hüseyin G. 3, 4, 7, 12, 15, 46, 121, 122, 126, 127, 131, 133, 138, 140, 145, 162
Yusuf ve Züleyha 5, 123
Yūşāʿ b. Nūn 95

Z

Zaker-benglu 83
Zālim 39
Zamanti 71
Zam Casan 87
Zankān Çayırı 92
Zapan-tegie 104
Zara 74
Zaviye-i Parsiyyān 43, 89
Zazir-qui-Japak 74
Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (*ZDMG*) 32, 37, 57, 152, 157
Zencān 39
Zengān 36, 39, 43, 89, 102, 156
Zengī 65, 66
Zengī Gölü 42, 65
Zengī Pīnār 66
Zengī ṣuyu 65
Zenzis Köyü 80
Zerḳī 39
Zerūn (Zerven) Ḫānī 78
Zerven Ḫānī 78
Zeyl-i Şaḳā'iḳ 30, 148
Zeyneb bt. Ḫż. Şeyḫ ʿAṭā'ullah 96
Zibuk-dere 83
Zibuk-ova 71
Zibuk-su 71
Zincirlikuyu 42, 61
Zīrḳō 39
Ziue 86
Zīve 86
Zok Harzan 107
Zol 99
Zuban Zuprisi 81
Zubic-ova 78
Zülḳādir 104, 106
Ẕu'l-ḳadir serḥaddi 71
Ẕülfiḳār-ı ʿAlī 29, 147
Ẕülfiḳār Meḥmed Bey 89
Ẕülfiḳār oğlu Meḥmed Bey 89
Ẕülkifl Nebī 44, 97.

DİZİN (ARAP HARFLİ)

آ

آب ازرين 45 , 107
آب بشرى 45 , 108
آب جرور 45 , 102
آب شمران نام ديكر طقوز اولوم 44 , 93
آب فرات 82
آب كرم 43 , 89 , 90
آب نارين 44 , 94
آداباغ 68
آدانه 45
آده 68
آذر بيجان 38
آرامند 39 , 43 , 91
آرپه تپه‌سى 97
آرق 65
آرق اوه 45 , 112
آرقت كوپروسى 42 , 65
آق ايوك 68
آق تپه 42
آقچه شار 42
آق دپه 68
آق شهر 64
آلتون كوپرى 39
آمور 39
آوه قريه‌سى 90
آيازمه 107
آيدين بكلو 43 , 82
آيدين قريه‌سى 82
ابارددى 71
ابن علي حضرت عباس 96
ابن المرتضى ... ابي عبد الله الحسين 96
ابهر 39 , 43
ابهر قصبه‌سى 89
اختمار 38
اخته خان قريه‌سى 86
اخلاط 38 , 105
ادانه 112
ادنه بيكارى 110
اراص صوبى 81
اربيل 39
ارپه تپه‌سى 44
ارجش 38
ارجيش 104
ارجيش قلعه‌سى 84
اردبيل 38
ارزروم 43 , 80
ارزنجان 42 , 77
ارزن الروم قلعه‌سى 80
ارزنكان 77
اركلو 68
اركلى 42 , 68
اركلى اوه 113
ارمنى بازارى 62
ارمنى قوناغى 114
اروانه كوه 101
ازرين 39
ازنيق 114
ازنكيد 114
ازنيك اوه‌سى 60
ازنيكوميد 42 , 58
ازنيكيد 60
اساريب قريه‌سى 112
استانبول 42 , 58 , 114
اسحاقلو 113
اسكدار 42 , 58
اسكندر بيكارى 112
اسكودر 58
اسكى ايل 67
اسكى شهر 45 , 63 , 114
اشكجى قياسى 74
اشن 61
اصحاقلو 64
اطانه 112
اغ يولوم 97
اغى قريه‌سى 83
افتخارلو 44 , 98
اق بيكار 45 , 109
اق بييق 42 , 61
اق بييق بابا 61

ایلغول 65
ایلغون 65 , 113
ایلیجاق 112
ایلیجه 42 , 62
ایلیجهٔ ارزروم 43
ایما قیاسی 82
ایمان قیاسی 81
این اوکی 42 , 62
اینجه قره کوپروسی 42
اینانشاه دربندی 99
ایوك قریه‌سی 113

ب

بابا پلاوی 44 , 93
باجدار خانی 113
بارسن 71
بارشمه چایری 42 , 70
بارصمه قریه‌سی 70
بارودی‌قا 76
باش‌سز کنبد 44 , 83 , 101 , 102 , 103
باصدینه قریه‌سی 69
باغچهٔ درکزین 102
بانه 39
بتلیس 39 , 45 , 106
بتلیس قلعه‌سی 106
بحر اوشنی 103
بحر نجف 39 , 44 , 97
برخان قریه‌سی 94
برمحل 83
بروح 110
بره‌جلك 94
بریهٔ کوفه 44 , 97
بریهٔ نجف 44 , 97
بستان 44 , 100
بش دپه 111
بشری ناحیه‌سی 108
بط 97
بعقوبه 39
بغداد 39 , 44
بغلر کناری 70
بقاء الدین چایری 42 , 68
بقا الذیب 68
بقراض طاغی قوناغی 112
بلك چایری 69
بلك یوردی 99
بلادر 91
بنت ناظم ام موسیٔ کاظم 95
بند بط (شیخ مزید ، مذید) 44 , 97
بندماهی 43 , 84 , 103 , 104
بندماهی قریه‌سی 84
بندماهی صویی 85
بوری 69
بوزاوق 71
اقچه شار 67 , 68
اق دپه 76
اق دپه ییلاسی 76
اق شار اوه‌سی 75
اق شهر 75
اق شهر صحراسی 75
اق یولوم 44 , 97
الاکلیسا 64
الاکوز 81
الاکوز دربندی 81 , 82
الباغ 103
التونطاش اوه‌سی 42 , 63
التون کپری 39 , 44
الشکیرد اوه‌سی 82
الغون 42
المالو 103 , 109
الوندیه 39 , 44 , 94
الیجهٔ ارزروم 80
ام ست کلثوم بنت اسد الله الغالب 95
امام احمد بن محمد بن حنبل 95
امام حسن الاکمل 95
امام حسن بن علي العسكري 95
امام حسین 44 , 96
امام علي 44 , 97
الامام علي بن محمد الهادي الامين 95
الامام محمد بن علي الجواد 95
امام محمد غزالي 95
امام موسی بن امام جعفر الکاظم 95
اموا (آمور) 39
امیر المؤمنین علي بن ابي طالب 96
انجه صو کوپروسی 70
انطاقیه شهری 112
انکر کولی 70
انهاریه 39
اوجان 38 , 43 , 88 , 103
اوچ بیکار 110
اورچل دره‌سی 76
اورمی 38
اوریل (اربیل) 39
اوزون احمد خانی 81
اوزون کوپرو 64
اوسکلوچ 72
اوسکوفچه 72
اوسکوفجی خانی 72
اوشنی 38
اوغلو یورت 101
اولالی چایری 42 , 68
اولق ییلاغی 92
اولو قشلا 113
اوهٔ بردان 44 , 94
اویس القرنی مزاری 107
ایاش ییلاسی 74
ایرت قریه‌سی 63

بوزایوك 42 , 62 , 114
بوغاز 43 , 80
بوغاز کوپری 70
بوغز کوپروسی 70
بوکان 100
بوکت 69
بولاسان کوپروسی 65
بولاماج 81
بیات 39
بیکار 67
بیکار باشی 65 , 67 , 111
بیوك یورت 76

پ

پاسن اوه‌سی 43 , 81
پاموقجی 60
پاموقچه 60
پاموقچه چایی 108
پسکللو 42 , 72
پلاس اواسی 71
پنك 79
پنك بلی 79
پنك یایلاسی 79
پیکار باشی 42

ت

تاتوان 106
تبریز 38 , 43 , 87 , 101 , 103
تتمهٔ امام علی 97
تتمهٔ حسین (کربلا) 96
تتمهٔ حله 97
تحت سلیمان 102
تحت کسری 39
ترجان 43 , 78
ترکمان قریه‌سی 88
ترکمان کندی 88
ترکن کندی 88
تکور چایری 58
تورکن کندی 43 , 44 , 101
تکهٔ سپان 104
تکهٔ ویس القرانی 107
توربهٔ لیلی 44 , 97

ج

جاسوس قریه‌سی 102
جبل حمیر (حمرین) 94 , 97
جرور 39
جزریل 39
جسر دخان (دوخان) 45 , 107
جسر دربند 45 , 106
جسر درج 45 , 106
جسر ستاره 42 , 59
جسر قنقدار 45
جسر مزرعه 45 , 107
جلاب 45 , 110
جمعه اوکی 111
جناوان 103
جنس 43 , 79
جنیس 80
جومرد قصاب 95
جهان (جیهان) صوبی قوناغی 112

چ

چای کوپری 58
چایر 72 , 73 , 75 , 76 , 78 , 80 , 81 , 84 , 85
چبق 43 , 83
چبق چایری 71
چبق خانی 71
چبوغ اووه 42 , 71
چبوق 83
چبوق اووا 71
چبوق اووه‌سی 78
چبوق بوغز 43 , 78
چبوق یوردی 78
چبکلو قریه‌سی 83
چرمك 80
چری باش کوبی 42 , 75
چقر ساز 42 , 63
چقیر بکلو 43 , 83
چقیر بلك قریه‌سی 83
چللو کول 82
چمن ییلاسی 76
چنار (حنار) نام محل 99
چنارلو 42
چنارلو دره 59
چنکی اوغللری 82
چوبان امره 76
چوبان کوپروسی 43 , 81
چورل قریه‌سی 102
چول 86
چول دپه 45 , 108
چیرکین ابدال 96

ح

حاجی علی کوبی 85
حانکیه (خانقین) 39
حجاز 39
حد سعلب (ثعالبه) 44 , 97
حریر 39
حسن بلخی 96
حسن قلعه‌سی 81
حصون قریه‌سی 113
حضرت امام ابو حنیفه 95
حضرت شیخ ابو المسلم 110
حضرت امام ابو یوسف سعد الدین 95

خان نیکنای 101
خانه سور 103
خسرو شاه 38
خلان 111
خلس 79
خلص ارغی 94
خوی 38 ، 43 ، 86 ، 103
خویبار نام خراب قلعه 78

د

داغ دبی 86 ، 87
دانشمند اوزی 73
دانشمندلو 73
دانشمنلو 42 ، 73
داود طایی 96
داود نبی مزاری قربی 111
دخله (یکیجه) 44 ، 97
ددن کولی (اولالی چایری) 42 ، 68
دربند 60 ، 61 ، 82 ، 92 ، 100 ، 106
دربند آلاکوز 43 ، 81
دربند ارمنی 42 ، 61
دربند اغزی 82
دربند اق بییق 61
دربند جبجه خانی 78
دربند سنقور 43 ، 91
دربند صبجه (جبجه) خانی 43 ، 78
دربند قازقلو 42 ، 60
دربند قراقان 43
دربند قرقان 90
درکزین 39 ، 43 ، 44 ، 102
دره 61
دستکیر قریه‌سی 90
دسته دره 43
دسده دره 86
دکرمن 108
دکلی طاش 42 ، 60
دمورجی 44
دوجما دربندی 43 ، 85
دوخان کوپروسی 107
دودان 39
دوه بوینی بلی 81
دوه‌لر 77
دولو قره حصار 42 ، 69 ، 70
ده ترکمان 88
دهنه 102
دیکلو طاش 60
دیناور قصبه‌سی 91
دینور (دینه‌ور) 39 ، 43

ذ

ذو القادر 71
ذو الکفل نبی 44 ، 97

حضرت امام اعظم 44
حضرت بهلول دیوانه 96
حضرت حکیم لقمان 95
حضرت حلاج منصور 96
حضرت ذوالکفل نبی 96
حضرت سلطان جمجمه 69
حضرت سلمان پارس 96
حضرت سید ابراهیم 95
حضرت سید نجم الدین 95
حضرت شیخ ابراهیم 95
حضرت شیخ ابو الفضایل 96
حضرت شیخ ابو المکارم 95
حضرت شیخ ابو الورد زهادی 95
حضرت شیخ سعید سرخامی 96
حضرت شیخ ظهر الدین 95
حضرت شیخ عبد القادر کیلانی 95
حضرت شیخ قر الدین 96
حضرت عبد الله بن ابی اوفا 96
حضرت قاسم بن محمد الحسن 96
حضرت مولا خنکار 42
حلب 45 ، 112
حله 39 ، 44
حمید (حمیر) 43 ، 83
حنار (چنار) نام محل 99
حنانه 39
حورین 39
حیاتی کنبدی 98
حیزان 38
حیلان نام اب روان 111

خ

خاتون چایری 42 ، 65
خاتون سرای 43 ، 96
خاجه کوز 109
خاسه (خاصه) چایری 98
خاضر 43
خان آته‌بك 45
خان بریض 44 ، 97
خان بیریقی 44
خان حمال 44 ، 101
خان سرجم 101
خان سرچم 44
خان سرخم 89
خان عباس 43 ، 44 ، 88 ، 101
خان قزل رباط 45 ، 102
خان کدوکی (کدکی) 44 ، 100
خانقین 39
خان نکبای 43 ، 89
خان نکبی 89
خانکی 93
خانکیه 44
خان نیکبای 101

سکن اوه 43 , 85
سلام علیك بیکاری 64
سلام علیکم 64
سلطان اوکی چایری 62
سلطان چمنی 42
سلطان خانی 71
سلطانیه 39 , 43 , 102
سلطانیه شهری 89
سلوکان 44 , 98
سلوکان چایری 98
سلیمان کنبدی 83
سنکلاباد 88
سوکن 85 , 104
سهله 39
سید صادق 99
سید غازی 45 , 63
سیدی غازی 114
سیواس 73

ش

شارقشله 71
شام غزان 87
شاهك یایلاغی (اوجان) 88
شاهنه چمنی 75
شاهین قلعه‌سی 93
شط ارماغی کناری 93
شط کناری 108
شقلان (شقلاوه) 39
شمران 39
شمس علمدار 44 , 92
شمس علمدار تربه‌سی 92
شهر بازار 39
شهربان 39
شهر زور 39
شهر کوفه 97
شهروان 103
شهر همدان 91
شیخ ابو نجش نوری 96
شیخ ابو نجیب الدین سهروردی 95
شیخ برهان الدین 95
شیخ جنید بغدادی
شیخ حذیفهٔ یمانی (حذیفة الیمانی) 96
شیخ حضرت عون معین 96
شیخ رمزی عفانی 95
شیخ روم تکه‌سی 83
شیخ سراج الدین 95
شیخ سریّ سقطی 96
شیخ سکران 95
شیخ شبلی منصوری 96
شیخ شهاب الدین سهروردی 95
شیخ عمر کیمانی 95
شیخ فضلون عابد 95
شیخ ماجد مزاری 97

ر

راحات ایلی 73
رازور 39
رازور صوبی 91
رماحیه 39
روحان چایی 43 , 92
روها 110

ز

زاویهٔ بارسیان 43 , 89
زرق (زیرقو) 39
زرون خانی 78
زنجیرلو قیو 61
زنکان 39 , 43 , 102
زنکان شهری 89
زنکی 65
زنکی صوبی 65
زنکی کولی (خاتون چایری) 42 ,65
زول 99
زیرقو 39
زینجیرلو قیو 42

ژ

ژمکان چایی 92

س

ساروان قولی 103
سازان 39
ساز کناری 103
سبحان طاغی 104
ست هدیة بنت ابی عبد الله الحسین بن علي ابن ابی طالب 95
ستاره کوپریسی 59 , 60 , 114
ستاره منزلی 100
سجاس 39
سراب خاصه 98
سراب کور 43 , 82
سراو 38
سرجم خانی 103
سرچه 39
سرچه خان 43 , 89
سرحد عراق عرب 93
سرحد قزل باش اولان الشکیرد اوه‌سی
سردار 38
سروجلك 39
سعدآباد 43 , 88 , 101
سروری 103
سعداباد قصبه‌سی 91
سفیان 38 , 43 , 87 , 103
سکمان اباد 86
سکمن اباد 85 , 86
سکمن اباد دربندی 85

عابدین ایوکی 110
عاصی صویی کوپروسی 45 , 112
عبار خانی 108
عباس خانی 88
عثانلو قریه‌سی 98
عدل جواز 38 , 105
عظیم چایری 42
علی الاصغر 96
علی الاکبر 96
علی اوبا چای 102
علی بلك باغی 104 , 105
علی بن حسین زین العابدین 96
عم کوفی (کولی) قریه‌سی 112
عمیق 38
عین تاتوان 45 , 106

غ

غلطه 42 , 58
غوشا دربندی 103 , 104
غیبك اوواسی 73

ف

فرات آب حیات 111
فرات صویی 110
فرات کناری 78 , 82 , 83 , 111
فلوجه 39

ق

قارقن خانی 78
قازقلو دره 60
قازقلو طاغ 114
قازلی کول (قوشجی حسن) 42, 74
قاکرد چایی 109
قانبر علی 95
قباقلوجه اوه (آق تپه) 42
قپاغلك اقچه شاری 67
قپلانتی کدوکی 88
قپلانلی کدوکی 103
قپلانیه 39 , 43 , 44 , 89 , 101
قجه‌کوز دپه‌سی 45 , 109
قرغان بلی دربندی 90
قرق پیکار 67
قرق پیکار (قره پیکار) 42
قرق پیکار اوه‌سی 103
قرق کلیسا 64
قرکو قاپی 112
قره آمد 45 , 108
قره بلدر چای 88
قره بولاق چایی 92
قره پیکار 42
قره‌جه داغ (طاغ) 45 , 67 , 109
شیخ محسن نام دیکر آرپه تپه‌سی 44 , 97
شیخ محمد فتاوی 95
شیخ محمد النعمانی 95
شیخ مزید (مذید) 44 , 97
شیخ مکارم 44 , 94
شیوه قریه‌سی 102

ص

صارم 39
صارمساقلو صویی 42 , 70
صارموساقلی اوه‌سی 82
صارو اشیق زاویه‌سی 113
صاروجه قامش 100
صاری اوغلان 71
صازلو دره 59
صازین قریه‌سی 90
صالانه چایری 45 , 108
صالهوا قریه‌سی 91
صبحه خانی 78
صجور 111
صحراء ترجان 79
صحن قلعه 43 , 89
صحن قلعه قریه‌سی 89
صداوا 43
صدوا 39
صرت اوه‌سی 82
صقلها 85
صلانه چای 108
صالانه چایری 108
صو شاری 76
صوف بلاق (اولق) ییلاغی 44 , 92
صوفیان 87
صوی 39
صویره 39

ط

طاش کوپری 44 , 94
طباغوك آقچه شهری 113
طشلو دره 84
طقوز اولوم 44 , 93
طقوز اولوم نهری کناری 93
طقوز کچیت 93
طوپچی 103

ظ

ظالم 39

ع

عابد بیکاری 110
عابدون 110

قزل دپه 109
قزل دره 99
قزل رباط 39
قزل کوپری 86
قزل کوشك 44 , 98
قزلجه قلعه 99
قزلر قلعه‌سی 43 , 81
قشله شهر 42
قشله شهری 71
قصبهٔ آق شهر 64
قصبهٔ ابهر 89
قصبهٔ باب 111
قصبهٔ بوری 69
قصبهٔ تسوج 103
قصبهٔ تیسو (تسوج) 103
قصبهٔ توق (طاوق) 44 , 98
قصبهٔ خانکیه 93
قصبهٔ خوی 86
قصبهٔ درکزین 90 , 102
قصبهٔ دینه‌ور 91
قصبهٔ زنکان 89
قصبهٔ سلماس 103
قصبهٔ شبستر 103
قصبهٔ صداوا 91
قصبهٔ طاوق 44 , 98
قصبهٔ مراغم 100
قصبهٔ میانه 101
قصبهٔ نوشار 85
قصونلو 113
قصر شیرین 39 , 44 , 93
قصّه‌خوان کوپروسی 42 , 58
قلیچ ارسلان 95
قلعه‌جك 44 , 96
قلعهٔ ارجش (ارجیش) 38 , 43 , 84 , 104
قلعهٔ ارزروم صحراصی 80
قلعهٔ ارزین 107
قلعهٔ ازنیلك 42 , 60
قلعهٔ انهاره (انحاره) 44 , 97
قلعهٔ برانی 44 , 97
قلعهٔ برجوك 111
قلعهٔ برلجوك 111
قلعهٔ بنه 44 , 100
قلعهٔ تکریت 39
قلعهٔ خفیان 39
قلعهٔ خوبان 43 , 78
قلعهٔ خوبنار 79
قلعهٔ دلاور 39 , 43 , 91
قلعهٔ روحه 110
قلعهٔ سیواس 42
قلعهٔ شاهین 39 , 44 , 93
قلعهٔ شهر بغداد 94
قلعهٔ عدل جواز 105
قلعهٔ محمودیه 103
قره‌جه طاغ دربندی 109
قره‌جه قلعه 83
قره دپه 44 , 88 , 101
قره دربند 85
قره دره آغزی 43 , 84
قره دره کوپروسی 84 , 104
قره دره نام دربند 85
قره حصار 64
قره صو 79
قره طاغ 109
قره‌کو چای 43 , 88
قره‌کو دره باشی 104
قره کوی 103
قره ملك میشه‌سی (روحان چایی) 43 ,92
قره ویران 42 , 77
قریهٔ ادالو 68
قریهٔ اغی 43 , 83 , 84
قریهٔ اق اورن 63
قریهٔ التون طاش 113
قریهٔ المالو 109
قریهٔ بابا خاکی 108
قریهٔ بارو (کومش تکن) 42 , 76
قریهٔ بتلیس 106
قریهٔ بندماهی 84
قریهٔ بوزاوق 113
قریهٔ بیات 64
قریهٔ چنیز 80
قریهٔ چیل حالیت 45 , 111
قریهٔ تاتار 64
قریهٔ دمورجی 100
قریهٔ زیوه 86
قریهٔ سازین 43
قریهٔ شروین 44 , 94
قریهٔ شیخ مسلم 110
قریهٔ صازین 90
قریهٔ قازقلو 60
قریهٔ قجاکوز چایی 109
قریهٔ قرص 78
قریهٔ قره زنکی 65
قریهٔ قنق 106
قریهٔ قوچ حصار چایری 73
قریهٔ قوزلو 106
قریهٔ کرمانه 77
قریهٔ مسیب 44 , 96
قریهٔ مصر 106
قریهٔ نوحان 106
قریهٔ همیان 43 , 45 , 90 , 102
قریهٔ ییاق چایری 74
قزانی توتی قریه‌سی 97
قزل ارماق کوپروسی 73
قزل اوزان 101
قزل اوزندی 44 , 101
قزل اوزون 88

قلعهٔ عمیق 103
قلعهٔ قز تابع زول 99
قلعهٔ قونیه 66
قلعهٔ قیصریه 70
قلعهٔ کرکلك (کرکوك) 38
قلعهٔ کرکوك 44
قلعهٔ کلداد 82
قلعهٔ کلکون 39
قلعهٔ کوتاهیه 42 , 63
قلعهٔ کوللك 113
قلعهٔ مسیب 44 , 96
قلعهٔ نکده 68
قلعهٔ نیکده 42
قلعهٔ وان 103
قلعهٔ هرکه 44 , 59
قلعهٔ یکان 44 , 100
قلعهٔ یکی امام صوبی 44 , 93
قناره دره‌سی 82
قندیل 39
قوتور 103
قوجه (قره‌جه) طاغ 109
قوچ حصار 42 , 74
قوردالانی 61
قورد قوناغی 112
قوزجی حسن 74
قوشجی حسن 42
قوشجی حسن چایری 74
قولاپا چایری 64
قونقو دره 101
قونیه 42 , 66
قونیه بوزاوق 113
قویلو حصار 42 , 75
قیدار نبی 102
قیصریه 42 , 70
قیولو حصار 75

ك

کاردول 100
کترك 104
کتور 79
کچتلر اغزنده چبوق یوردی 78
کدك خانی 71
کدوك چایری 71
کدیلك اوه‌سی 71
کربلا 39 , 96
کرده میشه 43 , 86
کرکوك 39
کرمانه 77
کرمك بل 42 , 66
کفندر 39
کفندور 106
ککبوزه 59 , 114
ککی‌بنزه 42 , 59
ککیویزه 59
کل دپه چایری 86
کلس 110
کله‌مچ بل 66
کلمیج بل 66
کلونه 99
کلهور دربندی 44 , 92
کلین ایوانی نام دیکر توربهٔ لیلی 44 , 97
کماخ 76
کند خانی 112
کوتاهیه 63
کوره‌نیز 111
کوزلجه دره 45 , 106
کوزلجه دره کوپروسی 45 , 106
کوزلدره 106
کوسه طاغ 82
کوسهند 101
کوشك ربابلر قریه‌سی 89
کوشك سرای 86
کوشك سیلان (بابا پلاوی) 44 , 93
کوفه 39 , 44
کوك دپه 44
کوك دپه چایری 103
کوك یورت 98
کول 67
کول باشی 64
کول عوام 45 , 112
کول کناری 71
کومش تکن 42 , 76
کوموش دکن قریه‌سی چایری 75
کون دلان (دلن) 44 , 100
کونلك کدك قوناغی 104
کوه بقراض 112
کوه بولغار 113
کوه بیستون 39
کوه حمرین 39 , 93
کوه قزغان 90
کیقوش خانی 66
کیکبای (نیکبای) خانی 103
کیل قوناغی 100

ل

لطیف خانی 72
لطیف کولی 42 ,71
لعلین چمن 43 , 91
لقمان حکیم مزاری 94
لیلان 44 , 98
لیلان قریه‌سی 98

م

مارقو علی بك 75
مارلم‌چایری 75

نازن صویی 94
ناو قوناغی 100
نخجوان 38
نعره زن 69
نفس یکی شهر 61
نقاره زن 68
نقاره زن چایری 69
نقره زن چایری 68
نوشار 38
نوشهر 104
نوی (نینوی) 39
نهر جلاب 110
نیکپای خانی 103
نیکده 69
نینوی 39

و

واستان 38
وان 38
ولکه 39
ویس القرانی 43 ، 45 ، 91 ، 107

ه

هارونیه 39
هرکه 59
هزار مرد 39
هفت چشمه 87
همدان 39 ، 43 ، 90 ، 91
همدم ولی 95
هیت 39
هیزو 39

ي

یار غازی بیکار 76
یان کدیکی 87
یصی چای 101 ، 103
یصی چمن 42 ، 76
یصی چمن یایلاسی 76
یکی امام 93
یکی ایاردی 72
یکیجه 44 ، 97
یکی شهر 42 ، 61 ، 114
یکی شهری 61
یمان کونبد 80
یوشع بن نون 95
ییای قریه‌سی 114
ماضییان 90
مال دپه 42 ، 58
مالدود چایی 103
ماما خاتون 43 ، 79
ماما خاتون خانی 78
مائدش (ماهیدشت) 43 ، 92
مایدشت 92
محروسهٔ بغداد 94
محروسهٔ تبریز 87
محروسهٔ حله 97
محروسهٔ حله ده مقام . . . محمد المهدی 96
محروسهٔ روحا 110
محروسهٔ سیواس 73
محروسهٔ قره آمد 108
محروسهٔ قونیه 66
محروسهٔ قیصریه 70
محروسهٔ معمورهٔ حلب 112
مداین 39
مدینهٔ حلب 111
مراغه 38 ، 100
مراغم 100
مرج طابق 45 ، 111
مرجان قریه‌سی 94
مرده‌رو چایی 100
مرزا چایی 107
مرند 38 ، 87
مرند شهری 103
مرنلو نام قریه 114
مزار شیخ سکران 94
مزرعه 107
مسکن شاه ماران 39
معروف کرخی 96
مقام امام جعفر بن محمد الصادق 96
مقام حضرت عیسی بن مریم 96
مقام حضرت محمد مصطفی 96
مقام حضرت موسی بن عمران 96
مقام حضرت نبی الله آدم 96
مقام حضرت نبی الله ابراهیم 96
مقام حضرت یونس النبی 96
مقام داود ع م 45 ، 111
مقام نبی الله نوح 96
مل حاله یوردی 111
منارلو کوی اوه‌سی 85
مندلی 39
منصلف 39
موش عطار 97
موصل 39
مولانا حضرت مولا خنکار 67
میانه 38 ، 43 ، 44 ، 88 ، 101
میزر 107

ن

ناحیهٔ لیلان 100

BEYĀN-I MENĀZİL-İ SEFER-İ ʿIRĀḲEYN-İ SULṬĀN SÜLEYMĀN ḪĀN METNİ

KİTĀB-I TEVĀRĪḪ-İ ĀL-İ ʿOṢMĀN[1]

SULṬĀN SÜLEYMĀN HĀN ḤAŻRETLERİ TEBRĪZ'E VE BAĠDĀD'A VARDIḲDA VĀKİʿ OLĀN (MENĀZİLİ)[2] BEYĀN İDER: EL-VĀKİʿ FĪ BED'-İ MĀH-I ẔİL-ḲAʿDE SENE ERBAʿĪN VE TİSʿAMİ'E[3]

Ḥamd <u>[4] sipās-ı bī-ḳıyās ol ḳādir u mutaʿāl ve ḳayyūm u lā-yezāl —Cellet ḳudretuhu ve ṭābet ḥikmetuhu— ḥażretine olsūn kim iḳtiżāy-ı ḳażāy-ı ezelī ve <te'yīd-i>[5] taḳdīr-i lem-yezelīsinden rūy-i zemīni tīre ve ʿayn-i berīnī ḫīre iden ẓulmet-i deycūr ve şerr u şūrī-i mādde-i āsumān-ı salṭanat-ı cihāna māh; vücūd-ı pādişāh-ı kişverpenāh ve kevākib-i mevākib-i leşker ve sipāhile gīderdi ve vufūr-ı ʿināyet-i kāmile ve kemāl-i ḳudret-i şāmilesinden cihet-i ḳaṭʿ-ı mevādd-ı küfr u żalāl ve defʿ <u>[6] refʿ-i dāire-i fesād u cidāl [1] كُتِبَ عَلَيكُمُ القِتَالُ birle tedbīr-i ḥarbī, miʿmār-ı memālik ḳıldī, vefḳ-ı kelām-ı ḳadīmu'l-esās ve ṭıbḳ-ı naṣṣ-ı hidāyet-istīnās وَ اَنزَلنَا الحَدِيدَ فِيهِ [2] بَأسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَاسِ mefhūm-ı saʿādet mersūmı muḳteżāsınca şimşīr-i żarbī serdār-ı maʿārik eyledi الحمد لمن عَظُم سيفا وسنانا والشكر لمن فخم ضرباً وطَعنَاناً من خَصَّصَ قُربَاهُ لاصحاب جهاد من عمَّمَ نعماهُ شُجَاعاً جَبَاناً [3] ve ṣalavāt-ı nāmiyāt ol server-i kāināt mefḫar-i mevcūdāt ve zübde-i maḫlūḳāt resūl-i kevneyn pişvāyı'ş-şaḳaleyn noḳṭa-i dāire-i vaḥdet şemere-i şecere-i ḥikmet deryāy-ı bī-pāyān-ı bī-ḳıyās-ı جَعَلنَا لَهُ نُوراً [4] يَمشِى بِهِ فِى النَاس humāy-ı ʿarş-ı āşiyān ʿanḳāy-ı ḳāf-ı lā-mekān sīmurġ-ı kūh-i melekūt şahbāz-ı havāy-ı ceberūt tercümān-ı bārgāh-i ḳadem efṣaḥu'l-ʿArab ve'l-ʿAcem maʿdenü'l-ʿilm ve'l-kerem şehinşāh-ı bā-ṭabl u ʿalem vāsıṭa-i ḳılāde-i cevher-i kāināt ḫulāṣa-i silsile-i ẓavāhir-i mevcūdāt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ekmelü't-taḥiyyāt (1b) merve-i mürüvvet kaʿbe-i ṣafā, ḥabīb-i <ḫudā>[7] ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā üzerine olsūn kim nübüvvet meydānınuñ maḳdemi ve fütüvvet eyvānınuñ mekremidür.

---

[1] Kitāb-ı ... ʿOṣmān : — R. (Naṣūḥ, *Süleymānnāme*, TSMK, Revan 1286).

[2] <menāzili>: menāzilleri N. (*Beyān-ı Menāzil* nüshası, Istanbul, Universite Kitaplığı, T5964): — R.

[3] Sulṭān ... ve tıs'ami'e: Ḫaber-i ʿazīmet nümūden-i pādişāh-ı şāḥib-ḳırān be-cānib-i vilāyet-i Azerbāycān ve feth-kerden-i Tebrīz ve āmeden-i pādişāh-ı Gīlān be-dergāh-ı Süleymān-ı zamān ve fethşuden-i ʿIrāḳ u ʿAcem ve Baġdād-ı ḫilāfet-ābād fī sābiʿ ʿışrīn şehr-i ẕī'l-ḳaʿde sene erbaʿīn ve tıs'ami'e baʿd ez sefer-i Almān-ı bī-amān R.

[4] <u>: — N, R.

[5] <te'yīd-i>: te'yīr-i N: — R

[6] <u>: — N, R.

[7] <ḫudā> : — N, R.

[1] "Savaş size farz kılındı". *Ḳur'ān*, II (Baḳara), 216.

[2] "Pek sert olan ve insanlara bir çok faydası bulunan demiri var ettik". *Ḳur'ān*, LVIII (Ḥadīd), 25.

[3] "Hamd, kılıç ve oku azametli olana
Ve şükür, vuruşu ve sançması, şahane olana.
O, yakınlığını cihad edenlere ayırmıştır,
Nimetlerini yiğitlere de, korkaklara da vermiştir".

[4] "...İnsanlar arasında yürürken ona önünü aydınlalatacak bir nur verdik..." *Ḳur'ān*. VI (En'ām), 122.

علیه صلاة الله ناسل صارم لقمع الاعادی اولجمع الغنایم
والعلة الاولی لخلق جمیعنا ولولاه لم یخلق جمیع العوالم [5]

Ve daḫī āl <u>[7a] aṣḥāb-ı erbāb-ı hidāyet ve bevvābān-ı eyvān-ı risālet bāniyān-ı esās-ı ʿadālet ve miʿmārān-ı maḳṣūre-i celālet bāġbānān-ı bāġ-ı nübüvvet ve rāzdārān-ı esrār-ı fütüvvet kāfiyān-ı dīn-i nebī ve ḥāmiyān-ı millet-i ʿArabī ḥāfiẓān-ı şerīʿat-ı Muḥammedī ve nāṣırān-ı ṭarīkat-ı Aḥmedī emīnān-ı resūl-i rabbānī ve ḫazīnedārān-ı künūz-ı meʿāni cāmiʿān-ı kelām-ı ḳadīm ve rāviyān-ı ḥadīṣ-i kerīm nāşirān-ı āṣār-ı diniyye hādiyān-ı ʿaḳā'id-i yaḳīniyye rāfiʿān-ı aʿlām-i īmān ve dāfiʿān-ı leşker-i ṭuġyān ʿārifān-ı esrār-ı Ḳur'ān ve ʿāmilān-ı rumūz-ı Furḳān rehnümāyān-ı memālik-i ʿālem-i melekūt ve pīşvāyān-ı mesālik-i ceberūt bülbülān-ı bāġ-ı gülzār-ı ḳuds ve ṭūṭiyān-ı rāġ-ı sebz-zār-ı üns ġavvāṣān-ı deryāy-ı ṣafā ve şarrāfān-ı cevāhir-i şerʿ-i Muṣṭafā üzerine olsün kīm cihād <künūzunuñ> [8] kāşifleri ve ictihād rümūzunuñ vāṣıfları olūb işti'āl-i meşāʿil-i dīn-i metīn ve icrāy-i evāmir ü nevāhīy-i şerīʿat-i seyyidi'l-mürselīn ve tezāyüd-i efrād-ı erkān-ı ümmet ve teżāʿuf-i aʿdād-ı aʿyān-ı sünnet ve tezyīn-i meẕāhib-i millet ve tertib-i āyīn-i ḫilāfet ve temhīd-i ḳavānīn-i salṭanat ve niẓām-ı naẓm-ı memleket içün erkān-ı cihādī mü'eyyed ve müşeyyed ḳıldılar:

علیهم سلام الله ما لاح کوکب کلمع سیوف فی رؤس المغافر
وما دار بدر مثل ترس مذهب بایدی رجال خلا العساکر [6]

Eyle olsa iḳāmet-i merāsim-i muḳaddimāt-ı cihād u ġazā ve ifāżet-i ḳavānīn-i mühimmāt-ı ḳıtāl-i ʿidā aṣḥāb-ı güzīnüñ ʿuluvv u şānī ve mücāhidīn-i müslimīnüñ rifʿat u (2a) menziletīdür. Nitekim kelām-ı ḳadīm-i rahmānī ve furḳān-ı ʿazīm-i subḥānī beyān ḳılūr. Ayet: اِنَّ الله یُحِبُّ الَّذِینَ یُقَاتِلُون فی سَبِیلِهِ صَفّاً کَاَنَّهُم بُنیانٌ مرصُوصٌ [7] Ve āyet-i kerīme ve nuṣret-i żamīme وجاهدوا باموالِکُم وَاَنفُسِکُم ذٰلِکُم خَیرٌ لَکُم [8] ve daḫī kelām-ı mu'ciz-i niẓām-ı nebevī ve peyām-ı ṣaḥīḥterīn-i peygamberī ʿaleyhi's-salāt ve's-selām ki rāviyān-ı mecālis-i dīn ve muḥaddiṣān-ı medāris-i yaḳīn beyān kılmışlardur: [9] غَدْوَةٌ اَو رَوْحَةٌ فی سبیل الله خیرٌ مِنَ الدُنیَا وما فیها

(ḤABER-İ ʿAZĪMET NÜMŪDEN-İ PĀDİŞĀH-I ŞĀḤİB-ḲIRĀN BE-CĀNİB-İ VİLĀYET-İ ĀẔERBĀYCĀN VE FETḤ-KERDEN-İ TEBRĪZ VE AMEDEN-İ PĀDİŞĀH-I GĪLĀN BE-DERGĀH-I SÜLEYMĀN-I ZAMĀN VE FETH-ŞUDEN-İ ʿIRĀK U ʿACEM VE BAĠDĀD-I ḪİLĀFET-ĀBĀD FĪ SĀBIʿ ʿIŞRĪN ŞEHR-İ ẒI'L-ḲAʿDE SENE ERBAʿĪN VE TIS'AMI'E BA'D EZ SEFER-İ ALMĀN-I BĪ-AMĀN) [10]

[7a] <u> : — N, R.

[8] <künūzunun> : ḳünūzuñ N: — R.

[9] Hamd <u> sipās-i ... خیر من الدنیا و ما فیها ... : — R.

[10] (Ḫaber-i ... bī-amān) R: — N.

[5] "Allahın rahmeti onun üzerine olsun ki düşmanları ezmek ve ganimetler toplamak için o keskin ve yalın bir kılıçtır. O hepimizin yaratılması için ilk sebeptir. O olmasaydı, alemler yaratılmazdı".

[6] "Allah'ın selāmı onlara olsun. Miğferler üzerinde kılıçların parlaması gibi yıldız parladığı sürece. Askerlerin değil, yiğitlerin elinde süslü bir kalkan gibi ay doğup battığı sürece".

[7] "Doğrusu Allah, kendi uğrunda kenetlenmiş bir duvar gibi sıra halinde savaşanları sever". *Ḳur'ān*, LXI (Ṣāf), 4.

[8] "...Mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Bilirseniz bu sizin için hayırlıdır". *Ḳur'ān*, IX (Tevbe), 41.

[9] لغدوة فی سبیل الله او روحة خیر من الدنیا مما تطلع علیه الشمس "Allah yolunda (cihad için) bir gidiş-geliş, dünyadan ve üzerine güneş doğan her şeyden daha hayırlıdır". Hadîs. Bkz. Buhārī, Cihad: 5, 6, 73; Muslim, İmāre: 112-115.

(Cihād ḫuṣūṣunda)[11] meẕkūr ve meṣṭūr olān āyāt-ı sa'ādet-beyyināt-ı ilāhī ve vārid olan eḥādīṯ-i ḥażret-i risālet-penāhī muḳteżāsınca[12] es-sulṭān ẓıllullah fi'l-arażīn[13] beşāretiyle mübeşşer[14] ve ser-firāz ve [10] <فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللهُ مِن فَضلِهِ> işāretiyle müşerref ve mümtāz ve menşūr-ı ṭuġrāy-ı Cihān-ārāy-ı [11] آتيناه الملك ile müzeyyen ve iḳbāl-i kişver-güşāy-ı (205 b) [12] وَيَخلُقُ ما يشاءُ وَيَختَارُ ile mu'ayyen ve [13] كُنتُم خَيرَ اُمَّةٍ اُخرِجَتْ لِلنَّاسِ تأمُرُونَ بِالمعرُوفِ sa'ādetiyle sā'ir selāṭīn-i taḥtnişīn ve ḥavāḳīn-i ḫilāfet temkīnden mütefevvıḳ ve mu'allā olan sulṭānu'l-berreyn ve'l-baḥreyn ḫādimu'l-ḥarameyni'ş-şerīfeyn pādişāh-ı cihān ḫüsrev-i devr-i zamān melāẕ-ı ehl-i īmān Sulṭān b. Sulṭān Sulṭān Süleymān Ḫān b. Sulṭān Selīm Ḫān b. Sulṭān Bāyezīd Ḫān b. Sulṭān Muḥammed Ḫān b. Sulṭān Murād b. Sulṭān Muḥammed b. Sulṭān Bāyezīd Ḫān b. Sulṭān Murād b. Sulṭān Orḫān b. 'Oṣmān Ḫān[14a] e'azzallahu enṣārehu ḥażretlerī nāme-i a'māl-i erḳām-ı ḥasenāt-ı ferḫunde fālile merḳūm ve ṣaḥā'if-i āmāl-i dürer-i le'ālī-i intiẓām meşūbātile manẓūm olmaḳ umīdine şimdiki ḥīnde[15] diyār-ı Şarḳda tebdīl-i āyin-i şerī'at-i Muḥammediyye ve taġyīr-i meẕāhib-i millet-i Ḥanefiyye ve iẓhār-ı şi'ār-ı ibāḥat-i ilḥādiyye ve iş'ār-ı meẕheb-i şī'a-i bī-aṣlīyye ve buġż-ı Ḫulefā-i (2b) Rāşidīn ve ḥased-i[16] e'imme-i mürşidīn ve şetm-i ṣaḥābe-i güzīn iden re'īs-i ru'ūsü'l-aḥmer Ṭahmāsb Şāh b. Ismā'il b. Şeyḫ Ḫaydar [14] nām şāh-ı żāll u mużillüñ vücūdī māye-i fitne-i 'ālem ve mādde-i ızṭırāb-ı benī ādem ve seylāb-ı pür-şitāb-ı fesād ve sebeb-i taḫrīb-i bilād ve menba'-ı fisḳ u[17] ṭuġyān u 'inād ve ta'ẕīb-i 'ibād olub lā-cerem noḳṭa-i vücūd-ı mażarrat ālūdesi ṣafḥa-i rüzgārdan izāle ve ḥakk ve me'āric-i resenile (206 a) āsumāna[18] mi'rāc ve me'āric-i cilāy-ı vaṭanile cihāndan iḫrāc olmak lāzım[19] ve meẕāhib-i millet ü milk-i yaḳīni ıṣlāḥ ve[20] evāmir-i merāsim-i dīn-i mübīnī iflāḥ itmek mühim olduğu ecelden müşārünileyh[21] Şāh-ı gümrāhuñ (kal' u)[22] kam'ı ve (ref' u)[23] def'ī içün,

(MUḲADDEMĀ ḪABER-İ TEVECCÜH NÜMÜDEN-İ İBRĀHİM PĀŞĀ BE-CĀNİB-İ ŞARḲ FĪ 'ĀŞİRİ REBĪ' İ'L-ĀḪİR SENE ERBA'ĪN VE TIS'AMİ'E EZ DARU'S-SALṬANATI KOSṬANṬINİYYE)[24]

maḳarr-ı ḫilāfet-i cihānbāni ve mesned-ī hükûmet-i fermān-revānī ve pāy-gāh-ı bülend ü refī' ve tahtgāh-ı ercümend ü menī' cānibinden; Beyt:[25]

[15] الامور مرهونة بأوقاتها والظهور مقرونة بميقاتها icābiyle umūr-ı (merhūnuñ)[26] ẓuhūrına ve emr-i mu'zamuñ ḫuṣūline pīşvā ve rehnümā olān[27] ḳāim-i maḳām-ı ḫüsrev-i ṣāḥibḳırān ve leşker-keş-i Süleymān-ı zamān (Vezīr-i a'zam ve Rumilī beylerbeyisi İbrāhim

[11] (Cihād ḫuṣūṣunda) R: Pes bu ḫuṣūṣda N.
[12] muḳteżāsınca: iḳtiżāsınca R.
[13] fī'l-arażin: fī'l-arż R.
[14] mübeşşer u: — R.
[14a] Sulṭān b. Sulṭān ... 'Oṣmān Ḫān: — R.
[15] nāme-i ... ḥīnde: — R.
[16] ve ḥased-i: ve ḥadd-i R.
[17] fisḳ u: — R.
[18] āsumāna: āsumān-ı R.
[19] olmak lāzım: olunması R.
[20] ve meẕāhib-i ... ıṣlāḥ: — R.
[21] müşārünileyh: ol R.
[22] (ḳal'u) R: ḳal'ı ve N.
[23] (ref'u) R: fesād u N.
[24] (Muḳaddemā ḫaber-i teveccüh mümūden-i İbrāhim Pāşā be-cānib-i Şarḳ fī 'āşir rebī'i'l-āḫir sene erba'īn ve tıs'ami'e ez daru's-salṭanatı Ḳoṣṭanṭınīyye) R: — N.
[25] beyt: — R.
[26] merhūnuñ R: merhūnınuñ N.
[27] pīşvā ... olān : — R.

[10] "Allahın bol nimetlerinden kendilerine verdiği şeylerle sevinç içindedirler ..." *Ḳur'ān*, III (Āl-i 'İmrān), 170.

[11] آتاه الله الملك و olacak. "Allah ona (Davud'a) hükümranlık verdi". *Ḳur'ān*, II (Baḳara), 251.

[12] "Rabbin dilediğini yaratır ve seçer". *Ḳur'ān*, XXVIII (Ḳaṣaṣ), 68.

[13] "Siz insanlar için ortaya çıkarılan, doğruyu emreden, fenalıktan alıkoyan, Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsiniz". *Ḳur'ān*, III (Āl-i 'İmrān), 110.

[14] Şāh Tahmasb (1514-1576)'ın şahlığı (5 Mayıs 1524-15 Mayıs 1576) yılları arasındadır.

[15] "İşler vakitlerine, olaylar da zamanlarına bağlıdır".

Pāşā)[28] ʿızz u şevket ve nuṣret u sancak ṭavḳ-ı ʿaẓamet u bayraḳ ubhet u ʿizzet ve[29] dergāh-ı sipihr-i iḥtişām ve bārgāh-ı gerdūn ḳıyāmdan nice biñ bahādırān-ı sipāh u dilīrān-ı furṣat-nigāh ve şīrān-ı peleng-i ceng ve mübārizān-ı neberd-āheng[30] suvār-ı ceng-sāz ve piyāde-i tüfenk-endāz ʿaskeriyle muḳaddimā irsāl olınūb semt-i imtişālile kūs-ı (irtiḥāli)[31] cihet-i (206 b) intiḳāle çālūb daḫi teveccüh-i hümāyūn-ı ẓafer-rehber-i meymūn īle[32] sene (ṭoḳūz-yüz ḳırḳ rebīʿü'l-āḫirīnüñ onunda)[33] mecmaʿ-ı şerāyiʿ-i Muḥammediyye ve menbaʿ-ı meẕāhib-i İslāmiyye ve mevżiʿ-i mesākin-i sulṭāniyye[34] ve rāsiḫu'l-erkāniyye ve şāmiḫu'l-eyvāniyye ve ḳadīmu'l-esasiyye ve ʿaẓīmu'ş-şāniyye ve eṭrafı eḥāsin-i mehāsin-i (baḥrle)[35] ve eknafı (3a) tezāyin-i mezāyin-i nehrile müzeyyen olan medīne-i metīne-i Ḳosṭanṭıniyye'den (teveccüh idüb)[36] ḳaṭʿ-ı menāzil ve (ṭayy-ı merāḥil ile)[37] serḥadd-i vilāyet-i ʿArab ve[38] maḥrūse-i maʿmūre-i Ḥaleb cānibine[39] vārūb ṣubḥ-i devlet-i kāmurānī ve aḫter-i saʿādet-i dü-cihānī īle[39] vüṣūl būlıcaḳ evān-ı şedāyid-i şiddet-i şitā ve zamān-ı şavlet-i burūdet-i hiddet-i hevā (evānī)[40] ḳarīb olmāğın ʿasker-i ẓafer-rehberile ḳışlānması lāzım (bel mühim)[41] olduġu eclden (mümāileyh)[42] maḥrūse-i (mezbūrda)[43] ve medīne-i (meşhūrda)[44] ḳışlayūb andan şoñra sene-i meẕkūre ramażānınuñ (onunda)[45] maḥrūse-i mesfūre ve buḳʿa-i maʿmūreden cānib-i vilāyet-i Bādırbeycān[16] ve arażi-i Tebriz u Hemedān cānibine müteveccih (olub gittikden)[46] şonra (bu cānibde)[47] (207a) Hüdāvendigār-ı gerdūn iktidār ḥażretlerīnüñ[48] ʿaḳabince teveccüh-i[49] hümāyūnları lāzım ve ʿazīmet-i[50] meymūnları mühim olmaġīn niẓām-ı intiẓām-ı ʿālem ve ıṣlāḥ-ı aḥvāl-i kāffe-i ümem (meṣāliḥīçūn)[51] şehzāde-i cuvānbaḫt ve sezāvār-ı tāc u taḫt nihāl-i āmāl-i leṭāfet ve şehriyār-ı şemere-i şecere-i ḫilāfet kāmkār-ı menşūr-ı ṣaḥīfe-i salṭanat ve ʿünvān-nāme-i dībāce-i mekrumet vāsıṭa-i ʿıḳd-i pādişāhī netīce-i ʿıḳd-i şehinşāhī bānī-i binā-i ṣafā ḥażret-i[52] Sulṭān Muṣṭafā [17] ṭāle beḳāhu ve nāle munāhu ḥażretlerī ki ʿakl u kiyāsetī (miftāḥ-ı)[53] ebvāb-ı memleket ve fehm u firāseti miṣbāḥ-ı ṣabāḥ-ı devletdür, taḫt-ı sāyebān-ı ḫilāfetde āsūdeḥāl olān müslimīn-i aḫyār ve mü'minīn-i baḫtiyār ve[54] fuḳarā-i bi-iḫtidār ve reʿāyāy-ı ḫarāc-güzār ẓıll-i ẓalīl-i ʿadaletinde istirāḥat ve ḥuẓur-ı saʿādet pāyesinde refāhiyyet ve sürūrda olmālarīn murād īdinüb memālik-i maḥmiyenün basṭ u ḳabżī ve ʿaḳd u (ḥallī)[55] bi'l-külliye rey-i ṣavāb-ārāsına ve ḥırz-ı saʿādet iḫtivāsına tevfīż olundı[56]. Ve taḥṣīl-i (207b) māl ü menāl ve ıṣlāḥ-ı aḥvāl-i revāc u kesād-ı aʿmāl basṭ-ı

[28] (Vezīr-i aʿzam ve Rumīlī beylerbeyisi İbrāhim Pāşā) R: — N.
[29] ʿızz u ... ve: — R.
[30] nice ... aheng: — R.
[31] (irtiḥāli) R: irtiḥāl N.
[32] daḫī ... meymūn ile: — R.
[33] (ṭoḳūz yüz ḳırḳ rebīʿü'l-āḫirīnün onunda) R: Sene erbaʿīn ve tısʿami'e rebīʿ ü'l-āḫirīnün evāyilinde N.
[34] Sulṭāniyye: Selāṭīnīyye R.
[35] (baḥrle) R: birle N.
[36] (teveccüh idüb) R: müteveccih olınūb N.
[37] (ṭayy-ı merāḥil īle) R: merāḥille N.
[38] ve: — R.
[39] Ḥaleb cānibine: Ḥaleb'e R.
[39] ṣubḥ-i ... īle: — R.
[40] (āvānī) R: — N.
[41] (bel mühim) بل مهم R: — N.
[42] (mümāileyh) R: — N.
[43] (mezbūrda) R: mezbūre N.
[44] (meşhūrda) R: meşhūrede N.
[45] (onunda) R: evāyilinde N.
[46] (olub gittikden) R: olunduktan N.
[47] (bu cānibde) R: — N.
[48] Ḫüdāvendigār-ı ... ḥażretlerinüñ: Ḫüdāvend-i cihān ve ḳuṭb-ı dāire-i zamān ḥażretleri R.
[49] ṭeveccüh-i: ʿazīmet-i R.
[50] ʿazīmet-i: teveccüh-i R.
[51] (meṣāliḥīçün) R: meṣāliḥ içün N.
[52] ḥażret-i: şehzāde-i R.
[53] (miftāḥ-ı) R: miṣbāḥ-ı N.
[54] müslimīn-i ... baḫtiyār ve: — R.
[55] (ḥallī) R: ḥall N.
[56] olundu: — R.

[16] Azerbaycan, metinde بادربيجان şeklinde yazılmıştır.

[17] Şehzade Muştafa (921-26 şevval 960/1515-5 Ekim 1553). Bkz. H. G. Yurdaydın, *Bostān'ın Süleymānnāmesi*, Belleten, XIX, 74, s. 143, not 26; Ş. Turan, *Şehzade Bayezid Vakʿası*, Ankara 1961, ss. 15-37.

bisāṭ-ı ra'fet ifżāl (3b) ve[57] neşr-i meyāmin-i naṣafet-i i'tidāl ve kemāl-ı 'adālet ve ḥimāyet-i şān, (mevfūr-ı)[58] istiḳāmet (u)[59] dīyānet (nişāndan)[60] ḫızāne-i 'āmire 'amerehallahu ta'ālā ilā yevmi'l-āḫire Defterdar Maḥmūd Çelebi[61] [18] ḫüżūrına[62] ışmarlanūb İstanbūl'da ḳōnuldı[63]. Andan şoñra pādişāh-i 'ālem-penāh ẓıllullah-ı sa'ādet destgāh el-ġāzi fī sebīlillah el-mücāhid li-vechillah el-mü'eyyed min 'indillah[64] ḫullidet ḫılāfetuhu ḥażretleri kemāl-i ḳudret u 'azamet-i kişver-sitānī ve farṭ-ı esbāb-ı 'uddet-i şāhib-ḳırānī ve felek-ḥaşmet kevākib-i ḥaşem u gerdūn livāy-ı sifīd-'alem ve mümehhidān-ı ḳavā'id-i ma'dilet-i sulṭānī ve müessisān-ı ebniye-i naṣafet-i Süleymānī ve mütemmimān-ı umūr-ı cumhūr-ı İslām ve mütekeffilān-ı meṣāliḥ-i enām olān vüzerā-i şāhib-tedbīr ve 'ulemā-i şeri'at-tevfīr ve ümerāy-ı melik-ārāy kifāyet-i raḳam ve āġāyān-ı sa'adet-nişāb-ı şābit-ḳadem ve muḥāribān-ı ṣaf-şiken ve muḳātilān-ı ḳıyāmet efken ve ġuzāt-ı necāt-encām ve kümāt-ı furṣat-(fercām)[65] āyāt-ı İslām nuṣret-peyām[66] naṣarahumullahu ta'ālā ilā yevmi'l-ḳıyām birle sene-i mezkūre (ẕi'l-ḳa'desinün yirmi yedisinde)[67] [19] (208a) dāru's-salṭanat ve'l-ḫilāfet ve'l-'adalet ve'l-iḳbāl (ḥarasahallahu)[68] ta'ālā 'ani'l-āfāt ve'l-'āhāt ve'z-zevāl maḥrūse-i İstānbūl'dan diyār-ı şarḳ ve arażi-i Tebrīz u Bādırbeycān ve Kürdistān ve eḳālim-i Gürc ü Şirvān belki cümle-i memālik-i Īrān u Tūrān ve sāir vilāyet-i Baġdād ve Semerḳand u Ḫorāsān cānibine (oṭāḳ-ı)[69] gerdūn-nıṭāḳ bi-inayetillahi'l-meliki'l-ḫallāḳ 'azm-i ḳarīni'l-cezm ve niyyet-i nahżat-i nuṣret-i rezmile müteveccih olūndu. Eyle olsa mühendisān-ı ḳaża u kad(er) ve naḳḳāşān-ı eşkāl-i ṣuver ḳalem-name-i taṣarruf-ı tedbīr ve raḳam-ḫāne-i taḳdīr-i ferş-i iḫtira'da [20] اِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ hükmince ifrād-ı külliyātdan her ferdün ve āḥād-ı mümkinātdan her aḥadüñ şānına lāyıḳ bir ḫil'at ve suret ile mu'ayyen (4a) ve ḥāline muvāfiḳ bir libās-ı kerāmet ile müzeyyen idüb her maḫlūḳun 'ünvan-name-i vücūdında ve dībāce-i ḫılḳatinde derc ōlına. Binā'en 'alā haẕā bū faḳīr-i bī-pāye ve ḥaḳīr-i bī-sermāye ġulām-ı şāhī ve bende-i pādişāhī Naṣūḥu's-Silāḥī eş-şehīr bi-Maṭrāḳī eydür ki miḳyās-ı mīzān-ı ṣaḥīḥ ve ḳıyās-ı burhān-ı ṣarīḥ üzre diledüm ki[70] pādişāh-ı rūy-i zemīn sulṭān-ı selāṭīn-i şerī'at-āyīn ḥażretlerī, evc-i çarḫ-ı şāhī ve evkār-ı salṭānat-ı medāriden teveccüh-i hümāyūnile müteveccih olunduḳtan şoñra saṭvet-i ḳāhire-i ḥaḳānī sadāy-ı şevket-i bāhire-i sulṭānī ve kevkebe-i cihāndārī ve debdebe-i kūs-ı şehinşāhī eṭrāf-ı 'āleme āşūb u[71] zelzele ve heybet-i ṭumṭurāḳ, 'asker-i ra'd-ı ṣalābete velvele düşüb zümre-i cünūd-ı melā'īn ḳāfile-i sālār-ı kibr ü kīn müdāfa'aya ve muḳāra'aya ṭāḳat getürmeyüb ḫāyıben (208b) وَ يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِى آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ [21] حَذَرَ الموت muḳteżāsınca kendülerin ifnā ve i'dām ḳılduḳlarında[72] rehnümāy-ı kübe-

[57] ve ıṣlāḥ-ı ... ve: — R.
[58] (mevfūr-ı) R: ve vüfūr-ı N.
[59] (u) R: — N.
[60] (nişāndan) R: nişāned N.
[61] Çelebi: Çelebi'ye R.
[62] ḫużūrına: — R.
[63] Istanbul'da ḳōnuldı: — R.
[64] el-ġāzī ... 'indillah: — R.
[65] (fercām) R: fercāvār N.
[66] āyāt-ı ... peyam: — R.
[67] (ẕī'l-ḳa'desinün yirmi yedisinde) R: ẕī'l-ḳa'desinde N.
[68] (ḫarrasahallahu) R: ḫarrasallahu N.
[69] (oṭaḳ-ı) R: viṣāḳ-ı N.
[70] Eyle olsa ... diledüm ki: — R.
[71] (āşūb u) R: eşvāb u N.
[72] ḳılduḳlarında: ḳıldukda R.

[18] Defterdar Maḥmūd Çelebi (ölm. 953/1546). Bkz. M. Süreyyā, *Sicill-i 'Oṣmānī*, IV, 311; İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, 444, Istanbul 1948.

[19] Bu tarih, R nüshasında 27 Ẕi'l-ḳa'de (940) şeklinde olup, bu da 10. VI. 1534 tarihine rastlamaktadır.

[20] "Şüphesiz biz, herşeyi bir ölçüye göre yaratmışızdır". *Ḳur'ān*, LIV (Ḳamer), 49.

[21] "... Onlar, yıldırımlardan ölmek korkusu ile parmaklarını kulaklarına tıkarlar". *Ḳur'ān*, II (Baḳara), 19.

rā'i'l-iʿżām ve pīşvāy-ı ümerā'i'l-kirām serʿasker-i nuṣret-fercām[73] (müşārünileyh İbrāhim Paşa)[74] [22] ʿizz u iḳbāl u saʿādet ve iclāl ile sene[75] iḥda ve erbaʿīn ve tısʿami'e yılında ẕikr ōlān Bādırbeycān ve arāżi-i Tebrīz u Ḥīzān vilāyetine vārūb vüsūl būlıcaḳ pādişāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerīnün sāye-i saʿādetlerinde muḳaddimā kendülere feth u müsaḫḫar olān vilāyet-i meẕkūre ve mesṭūre ḳalʿalarından Aḫlāṭ ve Adlcevāz ve Aḫtamār ve Vāstān ve Vān ve ʿAmīḳ ve Erciş ve menāhic-i mesālik-i ṣanāyiʿ-i mühendisānile maʿkūd u reng-āmīz ve medāḫil u maʿāḳıl bedāyiʿ-i taṣarrufāt-ı muḳarnisānla (mesrūr u dilāvīz olan)[76] taḫt-ı Tebrīz ve sāir ḳaṣabalarından Nevşār ve Ḫōy ve Naḫcuvān ve Merend ve Sufyān ve Uşni ve (Urmi)[77] ve (Serdār)[78] ve Dizrev[79] (دزرو) ve Ḫüsrevşāh ve Merāġa ve Serāv ve Erdebīl ve serḥadd-i (4b) ʿIrāḳ-ı ṣarḳ ōlān Miyāne ve ṣāniyen pādişāh-ı gerdūn-penāh āsitān-ı āsumān (209a) iştibāh ḥażretlerī sene-i meẕkūre[80] rebīʿü'l-evvel āyīnuñ yigirmisinde [23] farṭ-ı ʿināyet-i rabbānī ve (ʿavn-i hidāyet-i)[81] subḥānī ve rāyāt-ı ẓafer-nigār ve aʿlām-ı nuṣret-şiʿār ile vārūb Ūcān nām yaylāḳda müşārünileyh[82] ṣadr-ı aʿzam ve leşkerkeş-i müfeḫḫem (mezkūr İbrahim Paşa) ḥāżretlerine[83] mülāḳī olduḳtan sonra[84] daḫī maḥall-i meẕkūre ve mevżiʿ-i maʿrūfdan[85] cānib-i vilāyet-i ʿIrāḳ-ı ṣark-ı ʿAcem bā-ẓılāl-ı rāyāt-ı ẓafer-perçem ile teveccüh-i hümāyūn īdüb müteveccih olınduḳda[86] vilāyet-i meẕkūre ve memleket-i (maʿrūfe)[87] ḳaṣabalarından Zengān ve Sulṭāniye ve Ebher[88] Ḥicāz[89] ve Secʿās ve Cürūr ve Dergüzīn[90] ve Hemedān ve Arāmend der dāmen-i kūh-i Elvend ve Ṣadavā ve (Dīnever)[91] ve ḳalʿa-i Dilāver ve Rāzver[92] ve Taḫt-ı Kisrāy-ı[93] ser nümūn der zeyl-i kūh-i Bīsütūn ve Ḳaplāniye ve ḳalʿa-i Şāhīn ber ser-i kūh-i Ḥamrīn[94] ve serhadd-i ʿIrāḳ olān Ḳaṣr-ı Şīrīn der leb-i āb-ı Nesrīn baʿdehu meẕkūr ḳaṣr-ı nādiretü'l-ʿaṣrdan ʿIrāḳ-ı ʿArab cānibine ʿinān-ı ʿazīmet-i hümāyūnlarīn munṣarıf ve münʿaṭıf eyledüklerinde vilāyet-i (209b) meẕkūre[95] ve memleket-i maʿmūrede bi'l-külliyye vāki' olan ḳaṣaba-i Ḫānekiyye ve Hārūniyye ve Ḳızıl (Rıbāṭ)[96] ve Bayāt ve Şehrubān ve Mendelī ve Baʿkūba[97] ve Elvendiye ve Medāyin, (taḫtgāh-ı)[98] Nūşirevān-ı ʿadālet-āyīn ve Cestān[99] u Bedrān ve burc-ı evliyā'ullah ve mesken-i evlād-ı Resūlillah ve taḫtgāh-ı ḫulefā-i ṣāhib-i intibāh ve makarr-ı ʿülemā-i şeriʿat-penāh ve mesned-i meşāyiḫ-i ṭarīḳat-destgāh ve ḥadīḳa-i e'imme-i ʿizām ve ravża-i ṣuleḥā-i kirām maḥrūse-i dāru's-selām Baġdād [24] لم يُخْلق مِثلُهَا في البِلاَدِ ve arżi'l-miḥne ve'l-belā

[73] ser ʿasker-i ... fercām: — R.

[74] (müşārünileyh İbrāhim Pāşā) R: — N.

[75] ʿizz u ... sene: — R.

[76] (mesrūr u dilāvīẕ olan) R: mesrūrda dilāvīz ola N.

[77] (Ūrmi) R: Ermī N

[78] (Serdār) R: Serdārū N.

[79] Dizrev (Dizru)? دزرو : اود زارو R.

[80] meẕkūre: mezbūre R.

[81] (ʿavn-i hidāyet-i) R: cünūd-ı teʾyidāt-ı N.

[82] müşārünileyh: — R.

[83] (meẕkūr İbrāhim Pāşā'ya) R: leşkerkeş-i müfeḫḫem ḥażretlerine N.

[84] (olduḳtan soñra) R: olub N.

[85] daḫī ... maʿrūfdan: — R.

[86] olınduḳda: olınūb R.

[87] (maʿrūfe) R: meşrūḥa N.

[88] Ebher: اوهر R.

[89] Ḥicāz: حجار R.

[90] (Dergüzīn) R: Dergezīn N.

[91] (Dīnever) R: دينور N.

[92] (Rāzver) R: رازور N.

[93] Her iki yazmamızda da (Kisrāy-ı) sözcüğü كراى şeklinde yazılmıştır.

[94] Ḥamrīn: ʿAmrīn R.

[95] meẕkūre: meşhūre R.

[96] (Rıbāṭ) R: Rebāb رباب N.

[97] Baʿkūba N: بعقوبه R.

[98] (taḫtgāh-ı) R: taḫt-ı kān-ı N.

[99] Cestān R: Cān N.

[22] İbrāhīm Pāşā, Pargalı, Frenk, Maḳbūl, Maḳtūl (1493?-1536).

[23] 20 Rebiyülevvel (941)/29. IX. 1534.

[24] "Hiç bir memlekette benzeri ortaya konmayan ..." *Ḳur'ān*, LXXXIX (Fecr), 7.

deşt-i ṣaḥrāy-ı Kerbelā ve Ḥille ve Munṣalif ve Kūfe ve (Ḥannāne)[100] ve Sehle ve Baḥr-i Necef ve ḳalʿatu'l-Enhāriyye ve Remāḥiyye ve Huveyze[101] ve (Fellūce)[102] ve Hīt ve ḳalʿa-i (Tikrīt)[103] (5a) ve Kerkük[104] ve Ṭāvuḳ[105] ve vilāyet-i maʿmūre-i mezkūreden teʾyīd-i yezdānī ve tevfīk-i sübḥānī ile[106] Kürdistan cānibine ʿasākir-i mansūre-i saʿādet penāhile müteveccih olınub vüṣūl bulduḳda vilāyet-i mezbūre (210a) ve meşhūre[107] ḳalʿalarından Altūnköprü ve İvril[108] ve Ḥarīr ve Şıḳlān ve Cizrīl ve Şehrizor-i ṣaʿbu'l-ʿubūrda vāḳiʿ olan mesken-i Şāh-ı Mārān ve ḳalʿa-i Ḥufyān ve Sāzān ve Dūdān ve Şimrān ve Hezārmerd ve Serçe ve Ḥūrīn ve Servcik ve Şehrbāzār ve Nevī[109] ve Mūṣul[110] ve Ẓālim ve Vulke? ve ḳalʿa-i Gülgūn ve Bāne ve Ṣārım[111] ve (Bitlis?)[112] ve Kefender ve Sōy[113] ve Umūr[114] ve Zerḳī ve Hīzū ve Ḳandīl ve (Erzīn)[115] nām feth olān ḳalʿalar ve vilāyetler ve şehirler ve ḳaṣabalar ve mābeynlerinde vāḳiʿ olān kendler ve ülkeler ve menzil-gāh īçūn kōnulān ḫānlar ve köhne ḳalʿalar ve ḫarāb olmuş yirler ve meşhūr ṭāġlar ve ṣaʿb derbendler ve benām āb-revānlar ve şūre yirler ve çemenzārlarında lāleler jāleden (ġark-ı araḳ)[116] ve (gülşen-i būstānda gülleri dürre)[117] mustaġraḳ olan yirlerüñ ism u resmleri ve aṣl u faṣılları ve her biri (sābıḳan taḥrīr ve taṣvīr olan)[118] eḳālīm-i sebʿanuñ ḳanḳısında vāḳiʿ (210b) olmışdur ve ḳāç mīldür ve mīl taʿrīfinde olān aṣaḥḥ-ı aḳvāl ve şerʿ-i şerīfde muʿteber olān mīl nedür ve her şehrüñ eṭvāl-ī nehārī ve ḳaṣr-ı <neharı>[118a] ki Rabbu'l-meġārib ve'l-meşāriḳ fehvāsınca şems nihāyetine çıḳūb ve yine intihāsına inüb girü döndüġi yirdür ve inḥirāf-ı ḳayılları قَيلَلَرِی ḫaṭṭ-ı nıṣf-ı nehārdan ḳāç derecedür ve şarḳī mīdür ġarbī mīdür ve cenūbī mīdür şimālī mīdür ki ṣahib-i ʿayyārān-ı nuḳūd-ı fażāʾil ve mühendisān-ı aʿṣār-ı evāʾyil mīzān-ı tefavüt-i ebdān هل يَستَوِی الَّذِينَ يَعلَمُونَ والَّذِينَ [25] لايَعلَمُونَ vāsıṭasiyle maḥakk-i tecrībet maʿlūm īdīnūb bāb-ı ifāde ve istifāde ve ṭarīḳ-i ifāże ve istifāże vazʿ īdüb beyān ḳılmışlardur, maḥall-i iştibāh (5b) değül ve[119] aṣḥāb-ı güzīn ve Ḫulefā-i Rāşidīn ve eʾimme-i müctehidīn ve meşāyiḫ-i sālikīn rıżvānu'llahi ʿaleyhim ecmaʿīnüñ maḳām-ı şerīf[120] ve merāḳıd-ı münīfleri ki kütüb-i muʿteberātda meẓkūr u mesṭūrlardır[121] [26] اذَا تَحَيَّرتُم فِی الاُمُور فاستَعِينُوا مِن اَهلِ القُبُور mefhūmunca[122] vārūb ḫużūʿ ve iftiḳār ile bāb-ı siyādet-iyāblarına çehre-i ʿubūdiyeti ve ḫāk-i rāh-ı saʿādet nişāblarına (cebhe-i)[123] ḫizmeti sürüb her birīnüñ himmetlerinden müstefīd ve bereket-i ziyāretlerinden lezzet-i cedīd aḫẓ eyledüklerüm[124] ʿale'l-

[100] (Ḥannāne) R: Ḥannāne N.
[101] Muveyze? R: Huvīze? هويزه N.
[102] (Fellūce) R: Fuluce فلوجه N.
[103] (Tikrīt) R: Tukrīt تكريت N.
[104] Kerkük: كركت R.
[105] Ṭavuḳ: Tāvuḳ R.
[106] ile: birle: R.
[107] ve meşhūre: — R.
[108] İvrīl: Evāvril? اواوريل R.
[109] Nevī (Nevā) (Neyneva): — R.
[110] Mūṣul: Mavīṣile مويصله R.
[111] Ṣārım: مادم R.
[112] (Bitlīs) R: تبليس N.
[113] Ṣoy صوى; Ṣavā صوى R.
[114] (Umūr) R: Emvā N.
[115] (Erzīn) R: Ezrīn N.
[116] (ġark-ı araḳ) R: ʿaraḳ-ı garḳ N.
[117] (gülşen-i būstānda gülleri dürre) R: gülşen-i būstānlarında قان دره N.
[118] (sābıḳan taḥrīr ve taṣvīr olan) R: — N.
[118a] <nehārī>: enhārī N:-R.
[119] ve kaç mildür ... iştibāh değül ve: — R.
[120] şerīf: şerīfleri R.
[121] mesṭūrlardur: meştūrdur R.
[122] mefhūmınca: kavlince R.
[123] (cebhe-i) R: cebe-i N.
[124] aḫẓ eyledüklerim: cezbeyledikleri R.

[25] "... Bilenlerle bilmiyenler bir olur mu? ...". *Ḳur'ān*, XXXIX (Zümer), 9.

[26] "İşlerde kararsız olduğunuz vakit ḳabir ehlinden yardım isteyiniz". Mevzu hadîs.

infirād yirlü yerinde müretteb ve mücedvel ve (müẕehheb) [125] ve mufaṣṣal dürc-i taṣvīre ve burc-ı taḥrīre lisān-ı ḳalem ve beyān-ı raḳam īle beyāna getürem; [126] tā kim zamān [127] baʿde zamān pādişāh-ı ʿadālet-penāh melāʾik intibāh ḥāfiẓ-ı şüġūrı'l-İslām ve'l-müslimīn ḥāris-i meʿālimi'l-mülki ve'd-dīn el-mü'eyyed <bi-vüfūd-i> [127a] cünūd-i melā'ike-i ūlī ecniḥe ve'l-mü'ebbed bi-iʿdādi'l-ḥurzeti ve'l-esliḥa ḥażretlerīnün kuvvet-i ḳāhire-i cihān-bānī ve şevk-i şevket-i bāhire-i ṣāhib-ḳırānī birle feth u fütūḥ olān yirler [128] maʿlūm olūb ilā āḫırı'z-zamān tārih olā. Daḫī sevādī ruḥ-ı zamāneye ḫāl ve beyāżı ṣāḳ-ı ʿarūs-ı dehre ḫalḫāl ve noḳṭa-i hüveydā-i bāl ve merkez-i dāire-i hüsn ü cemāl olūb bundan ṣoñra feres-i firāsete rākib ōlān erbāb-ı menāzile tabṣıra ve sefer-i sifārete ṭālib olān aṣḥāb-ı merāḥile teẕkire olūb [129] müfīdlerüñ ifādelerine delīl ve müstefīdlerüñ istifādelerine sebīl olā, inşā'llahu taʿālā. Eyle olsa bū maṭlūbe-i memdūḥa-i ṣaḥīḥa ve ṣaḥīfe-i meşrūḥa-i ṣarīḥada eḳālim-i sebʿa-i ʿacībe ve emyāl-i bilād-ı ġarībe ṣaḥīḥu'l-erkānuñ iḫtirāʿīsī ve miḳyās-ı ehl-i mīzānuñ delīl-i bürhānīsī üzre basṭ ōlınūb şerh olınūr; tā ḳīm ḳahramān milkinüñ serveri ve nerimān-ı ekālīm-i sebʿanun dilāveri (6a) olān pādişāh-ı heft-kişver ve şehin-şāh-ı baḥr u berr ḥażretlerī himāyet-i beyża-i şeriʿat ve revnaḳ-ı milk u millet ve niẓām-ı aḥvāl-i kāffe-i enām ve sedd-i şuġūr-ı bilād-ı İslām içün ʿasākir-i nuṣret meʾāṣir ve mücāhidān-ı dīndār ve mübārizān-ı tāzī-süvārlariyle cenāḥ-ı himmetin ṣayd-ı eyālet-i cihāda ʿazīmet-i hümāyūnların gösterīcek evvelā ḳanḳī iklīmüñ mevżiʿinden lāmiʿ ve şāniyen ḳāçıncī memleketün ücından ṭāliʿ ve seyr-i vaṣatile menāzil ve merāḥilde kaç mīl ve ḳāç fersaḫ ḳaṭʿ eyledüğī maʿlūm olına ki mühendisān-ı aʿṣār ve fużelā-i rūzgār rubʿ-i meskunī ve ʿayn-ı berīnī yedi baḫş idüb her bir baḫşine bir iḳlīm dimişlerdür ki her birī bir yıldūza müteʿallikdür:

İḳlīm-i Evvel

Zuḥale müteʿallikdür. İbtidāsī ḫaṭṭ-ı istivādandur ve ḫaṭṭ-ı istivā küre-i zemīnün ōrtasından meşrıḳdan maġribe çekilen ḫaṭṭa dīrler. Ṭūlinüñ ibtidāsı Cezāyir-i Ḫālidāt'dandur; deryāy-ı Maġribe ve Māçīn'e ve Künk ve Meşrıḳ ve Serendīb ve ʿAden ve ḳaṣaba-i ʿUmmān ve dāru'l-mülk-i Ḥabeş'e ve Sebā-i Yemen ve Ṣanʿa mine'l-Yemen ve Dāncūr mine's-Sīn ve Cezāyir ve Aḳvāḳ'dur. Būnuñ mesāfet-i ṭūlī Ebū Reyḥān ḳavlince üç bīñ dört yüz fersaḫ ve bir fersaḫuñ ṭoḳūz baḫşinden iki baḫşidür ve ʿarżī yüzḳırḳ yedī fersaḫ ve bir fersaḫuñ ṭoḳūz baḫşinden dört baḫşidür.

İḳlīm-i Ṣānī

Müşteriye müteʿallikdür. İbtidā-i ṭūlī meşrıḳdan bilād-ı Çīn ve Hind u Ḳāmirūn ve deryāy-ı Ḳunūc ve Urūs ve Manṣūriyye ve diyār-ı Fārs ve Buḳʿa ve Medīne-i münīfe ve Kaʿbe-i şerīfe ve Cidde ve Yemen (6b) ve vilāyet-i ʿUmmān ve Yeṣrib ve Tıhāme ve Ḳulzum ve Berber ve Sebā ve Ṣa'id-i aʿlā'da Suyūṭ ve Şems ve Ḳamer ve Cerce ve Nūlī ve Benī Elvāḥ ve Sevīs (Süveys) ve ʿAbdu'l-mü'min tā deryāy-ı Maġrib'de nihāyet bulūr. Ṭūlī iki bīñ sekiz yüz ōtūz üç fersaḫ ve bir fersaḫuñ ṭoḳūz baḫşinden iki baḫşīdür ve arżī yüz ōtūz iki fersaḫ ve bir fersaḫuñ toḳūz baḫşinden dört baḫşidür.

---

[125] (müẕehheb) R: müheẕẕeb N.
[126] beyāna getürem: beyāna getürildi R.
[127] zamān N: — R.
[127a] < bi-vüfūd-i >: bi-fevd-i N: — R.
[128] pādişāh-ı ... yirler: — R.
[129] ilā .... tezkire olūb : — R.

İḳlīm-i Sālis

Merīḫ'e müteʿalliḳdür. İbtidāsı meşrıḳdandur. Bilād-ı Çīn ve Ḳandehār ve Ḳişmīr ve Sind-i Mekrān ve Kābil ve vilāyet-i Afġān ve Zāvilistān ve Sīstān ve Kirmān ve Şebānkāre ve Fārs ve Ḫvāristān ve Yezd ve Şīrāz ve Isfahān ve Şūşter ve Cestān ve Bedrān ve ʿIrāḳ-ı ʿArab'da Baġdād ve Medāyin ve Kūfe ve Sehle ve Baḥr-i Necef ve Şām ve Ṭarabūlus ve Ḳudüs-i şerīf ve Baʿlbek ve cezīre-i Ḳıbrūz, Ġazze ve Mıṣr ve Dīmyāṭ ve Reşīd ve İskenderiyye ve Ṭarabūlus-ı Ġarb ve Ṭanca ve Endülüs tā diyār-ı Maġrib'e değin tamām ölür. Ṭūlī iki bīñ iki yüz altmış dört fersaḫ ve bir fersaḫuñ ṭoḳūz baḫşinden dört baḫşidür ve arżī yüzon fersaḫ ve subuʿ fersaḫdur.

İḳlīm-i Rābiʿ

Şemse müteʿalliḳdür. İbtidāsī meşrıḳdan gelür; Çīn ve Menvī ve Ḫıṭāy ve Ḫoten ve Ṣafa, Niyān ve Kişmīr ve Bedeḫşān ve Māverā'ünnehr ve Ḫorāsān ve Ḳūhıstān, Ḳomıs ve Māzenderān ve Gīlān ve Ḳazvīn ve Dergezīn ve Hemedān ve Sulṭāniye ve Merāġa ve Tebrīz ve Ādırbeycān ve Kürdistān ve Mūṣul ve Ḥasankeyf ve Āmid ve Ruḥa ve Berecük (Birecik) ve Cāyir ve Ermeniyye ve baʿż ez Diyārbekr ve Rūm ve Rūm deñizinden geçüb Rōdōs ve Sāḳız ve Ātīna-i (7a) medīnetü'l-ḥükemā ve vilāyet-i Endülüs ve Mecmaʿü'l-Baḥreyn ve Ḫālīçe'den Maġrib'de tamām olur. Ṭūlī iki biñ yüz altmış altı fersaḫ ve şülüşān fersaḫdur ve arżī ṭoḳsān ṭoḳūz fersaḫ ve bir fersaḫuñ ṭoḳūz baḫşinden yedi baḫşidür.

İḳlīm-i Ḫāmis

Zühreye müteʿalliḳdür. Būnuñ ibtidāsı meşrıḳdan Ḥanā ve Ḳarāḳūm ve Kāşān ve Sincāb ve Ḫāc ve diyār-ı Īnōn ve bilād-ı Sāġūn ve Māverā'ünnehr ve Buḫārā ve Semerḳand ve Esrūşene ve Ferġāne ve Ḫvārezm ve Cürcāniye ve vilāyet-i Irāḳ ve Aḫter ve Bāḫter ve Baḥr-i Ḫazer ve Ṭrabōzen ve Şāmsūn ve Sinōb, Ḳasṭamōnī ve Gürcistān ve Ermeniyye-i kübrā ve Āmāsiyye ve Sīvās ve Ḳōnya ve Kütāhiyye ve Brūsa ve Kosṭanṭınīyye'den ḳaṭʿ īder; daḫī Mīġelġara (Miġlġara) ve Gelībōlū ve Selānīk ve Sīrōz ve İġribōz ve Mōtōn <ve> Kōrōn ve Enābōlī ve Avlōnya ve Bābu'l-Ebvāb ve Rīm Pōp ve Perīn'den Ṭanṭala'ya düşer. Daḫī deryāy-ı Maġrīb'de tamām ölür. Ṭūlī bīñ sekiz yüz seksen sekiz fersaḫ ve bir fersaḫuñ ṭoḳūz baḫşinden sekiz baḫşidür ve arżī seksen dört fersaḫ ve şülüşān fersaḫdur.

İḳlīm-i Sādis

ʿUtārid'e müteʿalliḳdür. Ṭūlīnüñ ibtidāsı meşrıḳdan deryāy-ı Yeʾcūc ile Meʾcūc'ı geçer; daḫī vilāyet-i Ḳāḳōn ve Firġān ve Ferġīn ve Saḳsīn ve Bulġār ve Deşt-i Ḫazer ve Berṭās ve Alān ve Çerkes ve Feleḫe ki Sikender ḳaṭʿ itdüği yirdür ve Ḳoṣṭanṭıniyye'den ḳaṭʿ īder. Edirne ve Ṣōfiye ve Üsküb ve Semendire ve Budūn ve Peç ve Bōsna ve Venedīk ve Cinevz-i bilād-ı Frenk ve deryāy-ı Muḥīṭ tā Maġrib deryāsında tamām ölür. Ṭūlī bīñ beş yüz on bir fersaḫ ve tüsuʿ fersaḫ ve arżī yetmiş bir fersaḫ ve şülüşān fersaḫdur. (7b)

İḳlīm-i Sābiʿ

Ḳamer'e müteʿallikdür. Ṭūlī meşrıḳdan gelür, daḫi Ye'cūc deñizinden Kīmāl ve Ṣıʿāle ve ṣaḥrā-i İntişān ve deryā-i ʿĀlāṭīkon ve Irmāye-i Rūs ve Būlġār ve Ormā-i mine't-Tātār ve Deşt-i Ḳıpçāḳ ve Kefe ve Ḳırım ve Aḳkermen ve Çeh ve Leh, Frengistān'a vārınca ve Baḥr-i Muḥīṭ'den Maġrib deñizinde temām olur. Ẕikr olān iḳlīmin ʿimāreti ḳalīl ōlūb ḫalḳun ekṣeri ṣaḥrā-nişīnlerdür. Ekṣer vilāyeti cezāyir ve deñizdür. Ekṣer evḳātī būlūt ōlūb, güneş eṣer itmez; maʿdenlerinden ziyāde billūr ḥāṣıl olūr. Ol sebebden būña ẓulumāt dīrler ve hem ḥayvānlarınun ekṣeri aḳ ḳıllu ōlūr. Būnuñ ṭaraf-ı meşrıḳdan yāñā بَدْرِيَه ve سُورِيَه ve نُورَه ve رَابِك dīrler ādemleri ticāret eyledüklerinde ḳūmāşlarīn bir yirde ḳorlar, bu cānibden vārān tüccar, ḳūmāşlarına bedel ḳūmāş ḳōyūb ḳūmāşlarīn ālūrlar, anlarda kiẕb u ḥīle olmaz ve hem ḳūmāşları maʿdenīdür. Ṭūlī binyüz otuz üç fersaḫ ve ṣülüş fersaḫdur ve ʿarżī altmış bir fersaḫ ve bir fersaḫuñ ṭōḳūz baḫşinden iki baḫşidür ki ẕikrōlān eḳalīm-i sebʿa vaż'-ı selef ve şekl-i Ebū Reyhān b. Ḫalef [27] üzre basṭ ōlınūb şerḥ ōlınūr. (8a)

İstānbul (Bkz. Resim 8b).

Cānib-i Ġalaṭa (Bkz. Resim 9a).

Māltepe (Bkz. Resim 9b).

Ḳıṣṣahān Köprüsü[130] (Bkz. Resim 10a).

Öyle olsa Sulṭān-ı selāṭīni'l-İslām mālik-i memālik-i riḳābı'l-enām (211a) mücri'l-aḥkām bi'l-iḥkām ḫullidet ḫilāfetuhū ve ubbidet beşāyiru furṣatihi[131] ḥażretlerīnüñ emr-i celīlu'l-ḳadri bu vechile ṣudūr (u)[132] zuhūr būldī ki otāḳ-ı gerdūn-niṭāḳ ve serāperde-i devlet viṣāḳ [28]. بِعِنَايَةِ الله المَلِك الخَلَّاق (vārub)[133] kūh u deşt u beyābānī ve ṣaḥrāy-ı gülşen-ārāyı müşerref eyleye. Ol emr-i ʿālī ve ḥükm-i müteʿālī mūcibince meẕkūr[134] otāḳ-ı ʿizzet-vifāḳ sene-i meẕkūre ẕī'l-kaʿdesinüñ yiğirmi yedisinde [29] Üsküder ḳażāsına geçüb miyān-ı sebzezārında ḫıyām-ı gerdūn-ḳıyām[135] ḳūrīlūb ve günāgün sāyebānlar üzerinde çetr-i (hümāyūn)[136] dūtılūb daḫi[137] bi-ʿavni'l-meliki'l-fettāḥ yārındāsī ʿale'ṣ-ṣabāḥ[138] [30] اسفِرُوا بالفجر ḫaber-i muḳteżāsınca müfessir-i[139] taḫt-ı ḫilāfet iḳtidār ve mustaḳırr-ı saʿādet medār ōlān vüzerā-i ʿālī-miḳdār ve ʿulemā-i şerīʿat-güzār ve küberāy-i zevi'l-iʿtibār ve erkān-ı devlet[140] kifāyet-āṣār ve āʿyān-ı[141] salṭanat[142] izzet-diṣār (211b) ve ʿasākir-i nusret-şiʿār [31] نصرهم الله تعالى الى يوم القرار sāz u selebile raḫş-ı tīzkāmlara süvār ve ziyb ü ziynetle ḫuyūl-ı bād-reftārlara üstüvār ōlūb daḫi[143] iḳbāl ve istiḳbāl (ile)[144] āsitān-ı muḫalledü'l-iḳbāl ḳıbeline vārūb çemen serverleri gibi ṣaflar ve leşker-i reyāḥīn gibi ālāylar bāġlayūb rāh-ı intizāra nerkes gibi nigerān[144a]

---

[130] Eyle olsa bu ... Ḳıṣṣahān köprüsü: — R.

[131] ubbidet beşāyiruhu furṣatahu N: — R.

[132] (u) R: — N.

[133] (vārub) R: — N.

[134] meẕkūr N: — R.

[135] ḳıyām N: ḳıyāmla R.

[136] (hümāyūn) R: hümāyūnlar N.

[137] (daḫi) N: — R.

[138] bi-ʿavni'l- ... ʿale'ṣ-sabāḥ N: yarındası ʿale's-sabāḥ bi-ʿavni'l-meliki'l-fettāḥ R.

[139] müfessir-i N: muḳırr-ı R.

[140] devlet N: — R.

[141] (aʿyān-ı) R: āġāyān-ı N.

[142] salṭanat N: — R.

[143] daḫi N: — R.

[144] (ile) R: — R.

[144a] nigerān: muntaẓır R.

[27] Ebū Reyhān Muḥammed b. Aḥmed el-Beyrūnī (362/983-443/1052). Bkz. *EI* (2), I, 1274; *Al-Biruni Commemoration Volume*, Calcutta 1951; *Beyrûni'ye Armağan*, Ankara 1974.

[28] "Halık ve hakim Allahın yardımiyle".

[29] 27 Ẕī'l-kaʿde (940)/10.VI.1534.

[30] "Sabahleyin erken davranın". Hadîs. Bkz. Tirmizî, salat 3; Nesāî, Mevākıt, 27.

[31] "Allah, onlara karar (kıyamet) gününe kadar yardım etsin".

oldılar. Baʿde (hū) ḫüsrev-i cimşīd-serīr ve ḫurşīd-i ʿālem-gīr ḥażretleri متوكّلاً على الله [32] و مستعيناً بفضل الله <diyū> ṭāḳ-ı aʿlā ve ḳaṣr-ı muʿallāsından[145] mellāḥ-ı ḳażā ve ḳader zevraḳ-ı zerrīn-i mihr-i enverī ve pehlüvān-ı meydān-ı (ṣubḥ-ı) çarḫ tīġ-ı zer-nişānın (keşīde)[146] ve sulṭān-ı çār bāliş-i gerdūn (sipihr-i aḫter feşāniyle)[147] deryāy-ı aḫżara gusterī olduġı[148] ḥīnde, (ḫüsrev-i cimşīd-serīr ve pādişāh-ı ʿālem-gīr ḥażretleri توكّلتُ على الله و اعتصمت بالله [33] diyū ṭāḳ-ı aʿlā ve ḳaṣr-ı muʿallāsında)[149] ṭalʿat-i nūrānī ve şevket-i cihān-bānī gösterüb[150] (10 b) (daḫī mihr-i cihān-ārā)[151] gibi altūn ṣaçlū ṭuġlar ve dıraḫş-ı māhitāb gibi livāy-ı sīfīd ejderha peyker ʿalemler çözīlüb ve ṭabl u naḳḳāreler döğülüb teveccüh-i humāyūnile iskeleye gelüb[152] nüzūl (212a) īdīcek be-hidāyet-i ṣāḥib-i [34] ḫażretlerīnüñ[153] irtiḥāl-i saʿādet iḳbāline rengārenk bayraḳ ve sancāḳlariyle gemīler āçılmış çiçeklerile[154] zeyn olmış[155] gülistāna dönüb daḫī göğelerüñ gölgeleri göğe ʿurūc ve māvnalaruñ dīrekleri felek-i aṭlasa ḫurūc īdüb her gemīnüñ içinde sancaḳ-ı zerrīn serv-i piristū-per kenārlarında zevraḳ-ı pür-revnaḳı sipihr-i muʿallaḳda livāy-ı zer-niġār mihr-i ʿālem-ārā gibi mübraḳ ve ḳadırġalaruñ eṭrāfı ve ḳayıḳlaruñ eknāfı sertīz nīzelerile neyistāne müşābih olub[156] bād-ı nuṣret esdükce bayraḳları eşcār-ı gülzār-ı fetḥün yapraḳları gibi lerzān olmuşdı[157]. Ol gürūh-ı pür-şükūh gemīler deryā yüzinde berf endūd ṭāġlara ve havā yüzinde yelkenleri hümāy-ı fetḥ-şikār ve ṣayd-ı ʿanḳāy-ı mıḥleb-i āhenīn-minḳār īçün ḳurulmış aġlara benzerdī ve deryā yüzi yelkenlerden güyā bir ṣaḥrā seräser ḫıyām-ı gerdūn ḳıyām ile ṭōlmış, ol āsumān miṣāl zevraḳ-ı zerrīn-lenger hilāl-peykerlerīn içlerine ālūb serenlerīnüñ ücları evc-i āsumāna ḳālḳūb ruy-i havāyı ve puşt-ı deryāyı örtüb direfş-i seḥāb dıraḫş-ı bādbānlarile ʿamūd-ı şuʿāʿ-i āfitābī ve eyvān-ı kebūd-ı gerdūn gerdānī büriyüb ol hey'et ve heybet ile rūy-i baḥr dīv-i hezār deste ve āteş-i āheng-i neberd-i ceng ṭōplarüñ ġirīvinden derya cūşa gelüb aġzī köpüklenmiş uştur-ı sermeste dönüb daḫī seḥāb miṣāl bād-bānlardan gemīler bāl āçūb ḳader-tuvān ve ḳażā-cereyān ne vech üzre ṣudūr būla (11a) diyu kerden-i iṭāʿatī resen-i mutābaʿat ile ʿakd īdüb muntaẓır ṭūrmışlardı. Ferd-i ferīd-i nevʿ-i insān Süleymān-ı ṣāhib-ḳirān-ı cihān خلّد الله تعالى ملكه فى بحار العدل و اجرى فلكه فى انهار الفضل [35] ḥażretleri meẕkūrüñ vüzerāy-ı encüm-seyyār ve ʿulemā-i nāmdār ve ümerāʾ-i nuṣret şiʿār ve sāir mevākib ve kevākib-i bī-şumārile [36] بسم الله مَجريها وَ مُرسيها diyū[158] ol gerdūn-peyker ḳamer-lenger rīsmān-sitāb[159] seḥāb-niḳāb heybet-şitāb gemīlere rākib ōlūb[160] daḫī kūs-i rıḥleti çālūb ve lenger-i iḳāmeti ālūb ve bād-bān-ı

[145] Baʿde ... muʿallasından: Andan şañra R.
[146] (zer nişān-ı keşīde) R: zer-nişānın N.
[147] (sipihr-i aḫter feşanīle) R: siper-i aḫter fişānın N.
[148] (deryāy-ı aḫżarī pūşīde kıldūgı) R: deryāy-ı aḫżara gusterī olduğu N.
[149] (ḫüsrev-i cimşīd serīr ve pādişāh-ı ʿālemgīr ḥażretleri متوكلا على الله و اعتصمت بالله diyū ṭāḳ-ı aʿlā ve ḳaṣr-ı muʿallāsında) R: — N.
[150] gösterüb: — R.
[151] (daḫī mihr-i cihān-ārā) R: mühr-i cān dār-ı āfitāb N.
[152] gelüb: — R.
[153] be-hidāyet-i ... ḥażretlerīnüñ: — R.
[154] açılmış çiçeklerile: — R.
[155] olmış: olunmuş R.
[156] daḫi ... olub: — R.
[157] olmışdı: olub R.
[158] ol gürūh-ı ... diyū: — R.
[159] sitāb: — R.
[160] olub: olduḳdan şoñra R.

[32] "Allah'a tevekkül ederek ve onun fazlından yardım diliyerek".
[33] "Allah'a tevekkül ettim; Allah'a sarıldım"
[33a] "Denizde dağlar gibi yürüyen gemiler (O'nundur)". *Ḳur'ān*, LV (Raḥmān), 24.
[34] "Okların ucuyla ve kılıçların vuruşuyla yurdun koruyucusu".
[35] "Allah, onun mülkünü, adalet denizlerinde ebedî kılsın ve gemisini fazilet nehirlerinde yürütsün".
[36] "... yürümesi ve durması Allah'ın adıyladır (izniyledir) ...". *Ḳur'ān*, XI (Hūd), 41.

ʿazīmetī açūb īcāb-ı meşiyyet-i ḫāliḳu'l-beşer iḳtiżāy-ı re'is-i ḳażā u ḳader, keştibān-ı bīcān[161] revān u devān bād-ı nuṣretüñ öñine düşüb (Pādişāh-ı İslām الجوار المنشئات [37] في البحر كالاعلام)[162] deryāy-ı (simābī)[163] ʿubūr ve kilīd-i baḥre mürūr īdüb menzil-i maʿhūde ve maḥall-i meşhūde ōlān Üsküder yaḳāsına vārūb şeref vīrīcek hareket-i hevāyile berḳ-i dıraḫş elviye-i nuṣret şiʿārlaruñ bayraḳları dıraḫşından sefīne-i zemīn daḫī bād-bānlarile ṭōlūb ve ʿasker-i ẓafer-encāmuñ nīze-i ḫūn-feşān-ı fitne nişānlarınuñ tāb-ı sinān-ı direfşān-ı şihāb nişānlariyle ṣaḥralar pür ōlūb[164] mevżiʿ-i mezbūrda ve mevkiʿ-i meẕkūrda[165] iki gün iḳāmete[166] (212 b) işāret ve istirāḥate icāzet olūndı. Üsküder[167]. Andan ṣoñra seḥerī sifīd-i ṣavm ki[168] Cihān (pehlüvānı)[169] ṣubḥ-i (sīmīnī)[170] eline ālūb ve şehriyār-ı felek siper-i zerrīnī çiğnine ṣalūb[171] devān-nücüm leşkerine <hazm>[172] ve revān-ufuḳ ʿaskerine ʿazm gösterüb daḫī ṭārım-ı çārımda ʿalem-i ejderhā peyker-i sulṭān ḫāver dikilüb āḫur-ı gerdūnda şafaḳ-ı gülgūnına (zeyn-i)[173] zerrīn ūrdūḳda şehsuvār-ı mizmār-ı celādet ve şehriyār-ı kāmukār-ı diyār-ı saʿādet pāy-ı felek-i fersāy-ı ʿazmī rāy-i rezm-i kişver-güşāyile rikāb-ı kāmyāb-ı hilāl miṣāle dest-i ḥazm-i (11b) ʿālem-ārāyile ʿinān-ı cihān-sitānī ṭūtūb daḫi bir semend-i ḫurrem-i ḫırām ve rām-ı licām-ı zemīn, neverd u ʿanberīn girdbād-ı cevlān ve āb-ı cereyāna <müşābih> şāhbāz-ı bülend-pervāz-ı cihād ve şunḳār-ı şecāʿat-ı kārzār-ı ecnād īle ol düşmen-i bed-nihād ve ażdād-ı dūn-ı kem-nijād ve ḥassād-ı ser-nigūn-ı pür-ʿinād şikārına ve ḳaṭʿ-ı (nā'ire-i) ceng ü cidāl ve ḳamʿ-ı mādde-i ẓulüm u ẓelām niyyetine [37a] من كان لله كان الله له diyū[174] süvār ōlūb[175] önince (Cengiz) Ḫān-ı [38] cihān-güşāy ve Aruġ (Arıḳ) Ḫān-ı [39] şevket-nümāy (213a) fürūʿından[176] sulṭān-ı cuvān-baḫt ve padişāh-ı āsumān-taḫtuñ pāye-i seririnde bāş ūrmāġile Deşt-i Ḳıpçāḳ-ı (meşhūr āfāḳ)[177] vilāyetine tacdār[178] ve dest-i salṭanat ile baḫtiyār ōlān[179] Saʿādet Girāy-ı [40] memleket-ārāy ve vüzerāy-ı kāmkār ve ümerāy-ı nāmdār[180] ve aʿyān-ı devlet-bīdār[181] ve erkān-ı salṭanat-pāydār[182] ru'us-ı cünūd vücūh-ı vüfūd ḫuyūl-ı gerdūn kerdīle[183] seyl-i hāmūn-neverd gibi pādişāh-ı felek taḫtuñ ve ḫaḳān-ı cihāndār-ı tāc-ı baḫtuñ Rüstem-i şāhib-i raḫş tīġ-i Tūs-i zerrīn kefş gibi muḳaddem-i ḫadem u ḫaşem olan ḳūlları ḳollarında tīġ-ı surḫ u benefş ve bayrāḳ-ı dıraḫş ve kevkebe-i sulṭān-ı kāvus-ṣalābetüñ debdebe-i ḳūs-i mehābet-i güş-i sürūşa irüb daḫi zerrīn ser-i ḳamer-peyker ʿalemler ve direfşānī nīzeler ve direḫşānī ḫarbeler ki cevf-i semāya ve rūy-ı havāya muhīb ṣūret ve ʿacīb ziynet vīrūb

---

[161] īcāb-ı ... bīcān: — R.

[162] (pādişāh-ı İslām الجوار المنشأت في البحر كالاعلام) R: — N.

[163] (simābī) R: simāy-ı N.

[164] pür olub N: (ṭōlūb) R.

[165] mevziʿ-i ... meẕkūrda: daḫī maḥall-i mezbūrda R.

[166] iḳāmete ... olundı: iḳāmet olınūb R.

[167] Üsküder: — R.

[168] sifid-i ṣavm ki: سفيدرم كه R.

[169] (pehlüvānı) R: pehlüvān N.

[170] (sīmīnī) R: sīmīn N.

[171] ṣālūb: — R.

[172] <hazm>: ḫürrem R: ḥarem N.

[173] (zeyn-i) R: zemīn-i N.

[174] <müşābih> ... diyū: — R: müşābir ... N.

[175] (ḳaṭʿ-ı nā'ire-i ceng ü cidāl ve ḳamʿ-ı mādde-i ẓelām niyyetine من كان لله كان الله له diyū ʿazm eyle yüb) R: ... nābire-i ... N.

[176] önince ... fürūʿından: — R.

[177] (-ı meşhūr āfāḳ) R: — N.

[178] (olan Arıḳ (Arūġ) Ḫān şevket-nümāy) R: — N.

[179] ve dest-i ... olan: fürūʿından R.

[180] ve vüzerāy-ı ... nāmdār: — R.

[181] bīdār: — R.

[182] pāydār: — R.

[183] ru'us-ı ... kerdīle: — R.

[37] "Denizde dağlar gibi yürüyen gemiler (O'nundur)" *Kur'ān*, LV (Raḥmān), 24.

[37a] "Kim Allah için olursa, Allah da onun için olur".

[38] Cengiz Ḫān (1167-1227). Bkz. *IA*, III, 91.

[39] Arūġ Ḫān (اروغ خان) ile 658/1260'da ölen Büyük Moğol Ḫānī Mengü Ḫān'ın yerine geçen ve büyük kardeşi Kubilāy tarafından tanınmayan Mengü Ḫān'ın küçük oğlu Arıḳ (Buğa) Ḫān kastedilmiş olsa gerektir.

[40] Saʿādet Girāy b. Mengli Girāy (ölm. 944/1537). Bkz. M. Süreyyā, *Sicill-i ʿOṣmānī*, III, 16.

ḫuyūl u fuyūluñ eṣḳālinden ve biġāl u cemālüñ aḥmālinden erkān-ı zemīn mütezelzil ōlūb sükkān-ı zamān āfāḳ-ı cihānda [41] ان زلزلة الساعة شيء عظيم āyetinüñ mışdāḳın müşāhede īdüb heft-endām ecrām-ı eflāke zelzele ve çārsūy-i kūh-i ḫāke velvele ṭōlūb ol zelzeleden çeşm-i mihre iḫtilāc ve gūş-i sipihr-i ṭanīne ibtihāc ʿārıż ōlūb daḫi [184] bi-ʿavni'llahi'l-meliki'l-mennān serḥadd-i vilāyet-i Yūnān ve beden-i (12 a) gülşen-i memleket-i Ḳaramān olan menbaʿ-ı fevākih-i nehr ve mecmaʿ-ı emākini'd-dehr ḳaṣaba-i Aḳşehr nām ḳaṣaba cānibine müteveccih olundı. Eyle olsa maḳarr-ı rūşen-i dīni'l-İslām ve maḥall-i raġbet u [185] (mecmaʿ-i) [186] şerāyiʿ-i aḥkām maḥrūse-i dāru's-selām Istānbūl muḳābelesinde ōlān Üsküder'den [187] żikrōlān (Aḳşehre) [188] vārınca vākiʿ ōlān [189] menāzil ve merāḥil (ber kenar) [190] basṭ ōlūnūb şerḥ ōlınūr. El-vākiʿ fī (şemānin ve ʿışrīne zi'l-ḳade) [191] sene erbaʿīn ve tıs'ami'e(de ḳaṣaba-i) [192]

Gegībīze

Ḳalem alūb ele üstād-ı ḫāṭır
Bū resmī cemʿ īden menzil be-menzil
Nice menzil-i cihān-dīde Skender
Bu resmī çünkü bünyād etdī üstād

Yine bir resm-i zībā ḳıldı ẓāhir
Dedi ādına *Mecmūʿ-ı Menāzil*
Eger derse belī dīrdi muḳarrer
Menāzil ismini itmek gerek yād (12 b)

Ḳalʿa-i Hereke (Resim 13a, üstde).
Çınārlū (Resim 13a, altda).
Nīkōmīd (Resim 13b, üstde).
Cisr-i Sitāre (Resim 13b, altda).
Derbend-i Ḳāzıḳlū (Resim 14a, üstde).
Dikiliṭāş (Resim 14a, altda).
Ḳalʿa-i Iznīḳ (Resim 14b, üstde).
Yeñişehir (Resim 14b, ortada).
Āḳbıyıḳ (Resim 14b, altda).
Zincirlüḳuyū (Resim 15a, üstde).
Derbend-i Ermeni (Resim 15a, ortada).
Bōzüyük (Resim 15a, ortada).
Īnöñī (Resim 15a, altda).
Ilıca (Resim 15b, üstde).
Ḳalʿa-i Kütāhīyye (Resim 15b, ortada).
Altūntāş ovasın aşūb Çaḳırsāzī [193] (Resim 15b, altda).

Meẓkūr Aḳşehr şaḥrāsına Sulṭān Süleymān-serīr ve nerīmān-ı ʿālem-gīr ḥażretlerī ḳadem-i ẓafer lüzūmīle [194] nüzūl ve ʿasker-i nuṣret rehberile vüṣūl būlūb şeref vīrīcek mevżiʿ-i mezbūre ve buḳʿa-i meẓkūrede iki gün iḳāmet ōlınūb [195] andan şoñra yümn-i himmet-i cihāndārī ve ʿizz u şevket-i ḫusrevānī ve ṭavḳ-ı (213b) ʿaẓamet-i ṣāḥib [196] ḳırāniyle kişver-i gülşen-i Ḳayṣer-i Rūm ve ḳarārgāh-ı mīr-i mīrān-ı Rum eḥāsin-i [197] nehr-i (aḥmerle) merḳūm ve etrāfı meḥāsin-i fezāyile manẓūm ōlān ḥaṣīnü'l-esās maḥ-

[184] Rüstem-i ... daḫī: öñünce R.
[185] maḳarr-ı ... ve: — R.
[186] (mecmaʿ-ı) R: riʿāyet-i N.
[187] Istānbūl ... Üsküder'den: Istānbūl'dan R.
[188] (Aḳşehre) R: ḳaṣabaya N.
[189] vākiʿ olān: — R.
[190] (ber kenār) R: — N.
[191] (şemānin ve ʿışrīne Ẓi'l-ḳaʿde) R: ġurre-i Ẓi'l-ḥicce N.
[192] ('de ḳaṣaba-i) R: — N.
[193] Gegībīze (Gebze) .... Çaḳırsāzī: — R.
[194] lüzūmile: lüzūmlarile R.
[195] olınūb: idüb R.
[196] ṣāḥib: — R.
[197] eḥāsin-i N: ḥāsin-i R.

[41] Doğrusu kıyamet saatinin sarsıntısı büyük şeydir". *Kur'ān*, XXII (Ḥac), 1. ..

rūse-i maʿmūre-i Sīvās cānibine müteveccih olınduḳda ẕikrōlān maḥrūse-i Sīvās'a faṣl-ı merāḥil ve ḳaṭʿ-ı menāzil īle vārūb vüsūl būlıncayadeğin vākiʿ ōlān menāzil (der kenar),[198] ṣebt ōlınūb ẕikrōlınūr. El-vākiʿ fi[199] iftitāḥī'l-ʿām muḥarremü'l-ḥarām sene iḥdā ve erbaʿīn ve tıs'ami'e tamām.

Arḳıt Köprüsü (Resim 16a).
Ilgūn (Resim 16b, üstde).
Ilġūn'ı geçüb Bīñārbāşī (Resim 16b, ortada).
Ḫātūn Çāyırı nām-ı diğer Zengü Gölü (Resim 16b altda).
Germük (Gürmük) beli (Resim 17a, üstde).
Ḳalʿa-i Ḳōnya (Resim 17a, ortada).
Mevlānā Ḥażret-i Molla Ḫünkār (Resim 17a, altda).
Ḳırḳbīñār nām-ı diğer Ḳarabīñār[42] (Resim 17b, üstde).
Aḳçaşār (Resim 17b, ortada).
Düden gölī nām-ı diğer Ūlālī çāyırī[43] (Resim 17b, altda).
Ereğlī'yü geçüb Aḳüyük (Resim 18a, üstde).
Ḳalʿa-i Niğde muḳābelesinde Beḳā'üddīn Çāyırī (Resim 18a, altda).
Develüḳaraḥişār (Resim 18b, üstde).
İnceḳara köprüsü (Resim 18b, ortada).
Ḳalʿa-i Ḳayşeriyye (Resim 18b, altda).
Bārşama çāyırī, Şārmısaḳlı şūyu üstünde (Resim 19a, üstde).
Çubūġōva (Resim 19a, ortada).
Ḳışlaşehir (Resim 19a, altda).
Püsküllü (Resim 19b, üstde).
Laṭīf gölü[44] (Resim 19b, ortada).
Dānışmanlū (Resim 19b, altda).
Ḳalʿa-i Sīvās[200] (Resim 20a).

Ẕikrōlān ḥaşīnu'l-esās maḥrūse-i Sivās ḳażāsına[201] pādişāh-ı kişver-güşāy ve şehinşāh-ı eḳālim ārāy ḥażretleri nüzūl-i iclāl ve istirāḥat-i irtiḥāl gösterüb maḥrūse-i maʿrūfe ve medīne-i mekşūfede taḥşīl-i zād <u ʿatād>[202] ve tekmīl-i ʿasākir-i ẓafer-aṣār[203] içün dört gün ārām-ı ʿişret merām olunduḳtan ṣoñra[204] sipihr-i iḳtidār (ve)[205] mihr-i iştihār pādişāh-ı kāmkār, kemiyyet-i rehvār ve semend-i berḳ-reftār-ı cihān-(neverd ve)[206] menzil-güzāra güyā ki ḥadīḳa-i Ḳudüs'de[207] (214a) burāḳīle hem ṭavīle ōlūb sebze (ü)[208] cūy-bār-ı firdevsile perverde olmışdı, süvār ōlūb dāḫi cünd-i[209] devlet-(yār)[210] ve aʿlām-ı nuṣret şiʿārile serḥadd-i vilāyet-i Bādırbeycān, nehr-i Furāt (-ı āb-ı ḥayāt)[211] ḳurbünde ōlān ḳaṣaba-i Erzincān nām ḳaṣaba cānibine (müteveccih olundu. Eyle olsa ẕikrolan ḳaṣabaya)[212] vārınca vākiʿ ōlān menāzil ve merāḥil bun-

198 (der kenār) R: — N.
199 El-vākiʿ fī: — R.
200 Arḳıt köprüsü ... Ḳalʿa-i Sīvās: — R.
201 ḳażāsına: fezāsına R.
202 ʿitār عتار N: — R.
203 aṣār: āzād R.
204 ārām-ı ... sonra: ārām īdüb andan ṣoñra R.
205 (ve) R: — R.
206 (neverd ve) R: نورد N.
207 Ḳudüs'de: Ḳudüs R.
208 (ü) R: — N.
209 cund-i: ḳayd-ı R.
210 (yār) R: bār N.
211 (āb-ı ḥayāt) R: — N.
212 (müteveccih olundu. Eyle olsa ẕikrōlān ḳaṣabaya) R: — N.

[42] Buradan ayrı olan ünlü Ḳarapınār için bkz. S. Eyice, *Sultaniye = Karapınar'a Dair*, İÜEF, Tarih Dergisi, XV, 20 (Mart 1965), ss. 117-139.

[43] Bu adı, S. Eyice, tabii yanlış olarak "Tuzgölü nam-ı diğer Ulakî çayırı" şeklinde okumuştur. Bkz. *Adı geçen makale*, s. 124.

[44] Barsama ve Lātif Ḫānları ile ilgili olarak bkz. M. Kemal Özergin, *Selçuklu Kervansarayları*, İÜEF, Tarih Dergisi, XV, 20 (Mart 1965), s. 159, 166

lardur ki ẕikrōlınūr. El-vāki‘ fī 4[213] Ṣafer (ḫutīme)[214] bi'l-ḫayr ve'ẓ-ẓafer (sene iḥda ve erba‘īn ve tıs‘ami'e).[215]

Ḳoçḥiṣār (Resim 20b, ortada).
Ḳāzlī gölü nām-ı diğer (Ḳūşcū)[215a] Ḥasan (Resim 20b, altda).
Sulṭān çimeni der muḳābele-i Ḳōylūḥiṣār (Resim 21a, üstde).
Çerībāşī köyü ḳurbünde ʿAẓīm çāyırī (Resim 21a, ortada).
Ḳarye-i Bārū nām-ı diğer Gümüş Teğin (Resim 21a, altda).
Ḳabāḳlūca ova nam-ı diğer Āḳtepe (Resim 21b, üstde).
Yassıçimen (Resim 21b, ortada).
Ḳaravīrān (Resim 21b, altda).
Erzincān[216] (Resim 22a).

Ẕikr ōlān Erzincān'a[217] ki eḳālīm-i ʿaẓīm-i Ādırbāycān[218] ve Bender-i Gürc-i Şirvān ve memālik-i İrān u Tūrān'dur, ḫüdavendigār-ı gerdūn-iḳtidār ḥażretleri kūh-i şükūh u deryā-mevc fevc (fevc ʿasākir-i enbūh īle)[219] vārūb cūybār-ı Furāt kenarında ōlān merc-i aḫżara surḫ u sifīd otāḳ u ḫıyām encüm viṣāḳ īle ziyb u ziynet ve tāb-ı āfitāb-ı ʿināyeti nūr-ı ḥużūr ve pertev-i ʿāṭıfeti ferr u sürūr vīrūb (inṣāf-ı kāmil ve in‘ām-ı şāmil īle)[220] eṭraf u eknāfda ōlān eṣnāf-ı raʿīyyetün ḳulūbıñ (214b) rūy-i ʿarūs ve çeşm-i ḫurūs gibi[221] pīrāste ve arāste īdüb bir iki gün iḳāmet (eyledükden)[222] soñra heybet-i ḳāhire-i cihāndārī ve şavlet-i ceyş-i ḫusrevānī īle baḥr-i Vān kenārında vāki‘ ōlān ḳal‘a(-i Erciş'e)[223] vārınca vāki‘ ōlān menāzil bunlardur (ki ẕikrolınur)[224] El-vāki‘ fī 17[225] ṣafer-i meẕkūr[226].

Çubūḳ Bōġaz (Resim 22b, ortada).
Derbend-i Ṣubḥa Ḫānī (Resim 22b, altda).
Tercān'ı geçüb Ḳal‘a-i Ḫūbān (Resim 23a, üstde).
Māmā Ḥātūn (Resim 23a, ortada).
Cinis (Resim 23a, altda).
Ilıca-i Erżurūm (Resim 23b, üstde).
Erżurūm'ı geçüb Bōġāz (Resim 23b, ortada).
Pāsin ovası (Resim 23b, altda).
Çōbān köprüsü (Resim 24a, üstde).
Derbend-i Ālāgöz (Resim 24a, ortada).
Ḳızlar ḳal‘asī (Resim 24a, altda).
Aydınbeylü (Resim 24b, üstde).
Ḫāżır tābi‘-i ? (Resim 24b, ortada).
Ser-i Āb-ı Gür (Kür) (Resim 24b, altda).
Ḥamīd ḳal‘a (Resim 25a, üstde).
Çanaḳ (Resim 25a, ortada).
Çaḳırbeylü (Resim 25a, altda).

---

[213] 4: rābi‘ R.
[214] (ḫutime) R: خشم N.
[215] (sene iḥda ve erba‘īn ve tıs‘ami'e) R: sene-i meẕkūre N.
[215a] (Ḳūşcū) R : Ḳōrīcī N.
[216] Ḳōçḥiṣār ... Erzincan: — R.
[217] Erzincān'a: Erzincān R.
[218] Adırbaycān: ادربچان R.
[219] (fevc fevc ʿasākir-i enbūh īle) R: fevc u gürūhile N.
[220] (inṣāf-ı kāmil ve in‘ām-ı şāmil ile) R: inṣāf-ı ḳāmil ve intiḳām-ı şāmilile N.
[221] rūy-i ... gibi: — R.
[222] (eyledükden) R: eyledüğinden N.
[223] (Ḳal‘a-i Erciş'e) R: Ḳal‘a'ya N.
[224] (ki ẕikrolınūr) R: — N.
[225] 17: seb‘a ʿaşer R.
[226] meẕkūr: — R.

Ḳarye-i Āġi (Resim 25b, üstde).

Ḳalʿa-i Erciş[227] (Resim 25b, altda).

Ẕikrolan Erciş'e Sulṭān-ı taḥtgīr ḫüsrev-i Dārā-serīr ḥażretleri ʿasker-i ẓafer-rehberiyle vārūb nüzūl (īdüb)[228] şeref vīrīcek mevżiʿ-i mezbūre ve buḳʿa-i maʿrūfede (yedi)[229] gün ārām eyledükten soñra ʿasker-i memleket-sūz ve leşker-i neheb-(āmūz ile)[230] (ser ʿasker'e) yaḳīn ōlınūb[231] muḳaddema irsāl ōlān Serʿasker (İbrāhim Paşa)[232] canibinden ulāḳlar gelüb ārāżi-i Semerḳand u Ḫorāsān'dan Ḳızılbāş-ı meẕheb tırāş ḫurūc īdüb gülşen-i vilāyet-i Ḳūm u Kāşān'da lāle gibī çıḳūb ʿurūc itdīler;[233] ʿasker-i manṣūre destgīr ve leşker-i mevfūre ẓahīr olmasına ʿināyet-i pādişāhī ve himmet-i ḫāḳānī dirīġ buyurulmaya ki[234]: Beyt:[235]

Destgīrim, dāmen-i luṭfuñdürür ḫānım benim,
Ḫasm-ı bī-inṣāf elinden al, girībānım benim,
Ger Süleymān-ı zamāndan cemʿa[236] himmet olmıya,
Ebter oldī defterim, dağıldı dīvānım benim. (215a)

diyū (bu naẓmla)[237] ḫaber vīrīcek Hüdāvendigār-ı gerdūn-iktidār ḥażretleri fī'l-ḥāl ʿala ṭarīḳi'l-irtiḥāl şikār-ı düşmen-i bed-aḥvāl içün raḫş-ı āsumān āheng u zeyn-i tezyīn naḳş-ı peleng-i bī-şīnine süvār ve edevāt-ı cengīn üstüvār īdüb ḳalʿa-i meẕkūreden ʿalā tarīki'l-istiʿcāl Tebrīz cānibine müteveccih (olundu. Eyle olsa)[238] ẕikrōlān ḳalʿa-i Erciş'den Tebrīz'e vārınca vāḳiʿ olan menāzil ve merāḥil bunlardur ki (ber kenār)[239] ẕikr ōlınūr. El-vāḳiʿ fī 12[240] rebiʿü'l-evvel sene-i minhu.

Bendimāhī (Resim 26a, altda).

Dūcumā derbendin āşūb Ḳaradere aġzī (Resim 26b, üstde).

Seğmen ova (Resim 26b, ortada).

Destedere'yi āşūb Ḫōy (Resim 26b, altda).

Girdemīşe'yi āşūb Ḫātūn Sarāy (Resim 27a, üstde).

Sufyān (Resim 27a, altda).

Tebrīz[241] (Resim 27b-28a).

Meẕkūr ve mesṭūr olan maḥrūse-i[242] Tebrīz şaḥrasına pādişāh-ı ḫilāfet-penāh saʿādet-destgāh ḥażretlerīnün vuṣūl-i iḳbāli ve nuzūl-i irtiḥālī vāḳiʿ ōlīcak[243] emr-i celīlü'l-ḳadr bu vech üzre (ṣudūr ve ẓuhūr buldu ki)[244] ḫüddām-ı kirām-ı şāhī ve firāş-ı sidre kıyām-ı pādişāhī[245] salṭanat bārgāhını ve erġūvanī ʿizz u şevket ōtāġını ve ḳadr u rifʿat viṣāḳını ʿasker-i gerdūn meāşir-i (sābıḳ)[245a] ile memlu olan Ūcān nam yaylāḳda ḳūrsunlar ki ecnād-ı saʿādet-penāh ve ʿasker-i (215 b) melāik-intibāhile cülūs-ı hümāyūn (birle)[246] ve istirāḥat-i meymūn ile[247] şeref vīrsem gerek; imtişālü'l-emr-i ʿālī birle mahall-i meẕkūrede ve ber puşte-i aḫżar ve (tell-i)[248] felek-maḫżar üzerine beraber çarḫ-ı aṭlas ve asūman-ı (muḳarnas) manend-i ṭāḳ-ı sipihr ve revāḳ-ı māh (u)[249] mihr,

---

[227] Çubūḳ Bōğaz ... Kalʿa-i Erciş: — R.
[228] (īdüb) R: — N.
[229] (yedī) R: nīçe N.
[230] (āmūz īle) R: āmūzına N.
[231] (şerʿasker'e) yakīn olınūb: — R.
[232] (İbrāhim Pāşā) R: — N.
[233] itdīler: itdī R.
[234] ʿasker-i ... buyurulmaya ki: — N.
[235] Beyt: Naẓm R.
[236] ﻗﻤﻊ : ﻗﻤﻊ R.
[237] (bū naẓmla) R: — N.
[238] (olundı. Eyle olsa) R: olunduḳda N.
[239] (ber kenār) R: — N.
[240] 12: işnā ʿaşer R.
[241] Bendimāhī ... Tebrīz: — R.
[242] Meẕkūr ... maḥrūse-i: — R.
[243] olıcak: olundukda R.
[244] (ṣudūr ve ẓuhūr buldı ki) R: müteşādır oldu ki N.
[245] pādişāhī: şāhī R.
[245a] (sābıḳ) R: sāyıḳ N.
[246] (birle) R: — N.
[247] ve istirāḥat-ı ... ile: — R.
[248] (tell) R: bel N.
[249] (u) R: — N.

gül-i bayrām miṣāl (ḫıyām-ı)[250] gerdūn-ḳıyām ve seraperde-i ʿizzet-merām ḳūrılūb ve serīr-i salṭanat-ı cimşid (naẓīrī)[251] çār-ı (ḳāime-i)[252] devām-ı ḳarār ve iḥtişām u iftiḫār üzerine üstüvār tūtılūb yarındāsı ʿale'ṣ-ṣabāḥ bāng-i ḥayye (ʿale'l-felāḥ)[253] eṭrāf-ı ʿāleme ve eṣnaf-ı benī ādeme feraḥ[254] virüb daḫī āfitāb-ı şīr-süvar leşker-i envār ve rāyet-i zerniġārile meşrıḳdan başkāldurub[255] sipehsālār-ı şām ki Şāh-ı Maġribdür, Sulṭān-ı şarḳın leşker-i zafer peyker ve rāyet-i ʿadl-āyīn müşahede īdicek firār-i ʿazīmete teveccüh idüb Ḳalʿa-i Eflāk'ı elinden aldūrdūġın ḫīnde[256] pādişāh-ı heft-kişver ve şehinşāh-ı baḥr u berr ḥażretleri daḫi[257] saʿādet ile süvar olub maḥall-i maʿhūde ve bukʿa-i (meşhūdeye)[258] varub şeref vīricek ol canibde vākiʿ olan ʿasākir-i manṣūre envāʿ-ı taʿzīm u tekrīm u tebcīl ve tefhīm ile[259] istiḳbāl (īdüb)[260] muḫalledu'l-iḳbāl merām ōlunduḳtan sonra Sulṭān-ı (hümā-himmet)[261] u hümāyūn ṭalʿatun taḫt-ı ḫilāfeti ve nücūm-ı kudūm-ı rūmīle divān-ı Süleyman-ı zaman āsumān nişānuñ ʿadāleti (216a) ol diyara olmak lāzım (28b) olduğu eclden dīvān olub (daḫi tehniye-i)[262] ḳudūm-i Sulṭān-ı Rūm içün ol cānibte (İbrāhim Pāşā yanında)[263] olan ümera-i ṣaf-ārāy ve küberāy-i memleket-(güşāy)[264] ve ser-āmed tācdārlardan ve evreng nişīn-i baḫtiyār sālārlardan ṭavḳ-ı iṭāʿatile gelüb mütābaʿat iden Gīlān [45] padişahı Muẓaffer Ḫān Sulṭān [46] ṭūs-ṣavlet ve kāvus-şevket beylerīyle, Sulṭān-ı cuvān-baḫt ve Süleymān-ı āsumān taḫtun paye-i serīrinde bāşkōyūb zemīn būsile[265]; beyt[266] [47] موارث کنز[267] لاسیّما فی اکتساب انت الذی اجدی بیاخذ ممالك dīyū bülbül-i bülend-āvāz ve tūtī-i suḫen-pervāz gibi ser-āġāz idüb söyledükde[268] Ṣaḥib-ḳırān-ı cihān ḳuṭb-ı dāire-i zamān ḥażretleri daḫi iẓhār-ı ʿadālet ve envāʿ-ı istimālet īle[269] cevāb-ı şerīf ve (kelām-ı)[270] latīfleri bu minvāl üzre vākiʿ oldu ki mecāri-i umūr-ı cihānda ve mevādd-i aḥkām-ı kevn u mekānda ḫayr u şer ve nefʿ u żar taḳdīr-i (Melīki'l-Ḳadīr)[271] ve (meşiyyet-i)[272] Sulṭān-ı bī-vezīr ki [48] وهو القاهر فوق عباده وهُوَ الحَكيم الخبير her kīmüñ ki dide-i baṣireti (216b) sürme-i tevfīḳ-i rabbāniyle rūşenāyi bulā (ve) żamīr-i munīr, envār-ı ilhām-ı subḥānī birle münevver ola [49] من يتوكّل على الله فهُوَ حَسبُهُ fehvasınca himmet kılur ve [50] افوض امری الی الله muḳteżasınca ʿazīmet idüb her ne cānibe teveccüh iderse biʿavni'llāhi teʿālā iḳbāl ānā istiḳbāl idüb saʿādet her yüzden destgīr olub ʿadūsın pāymāl eyler. Ol taḳdīr-i ʿazīmet miyanına himmet kemerin ʿaḳd idüb yüriyelüm ve ġubār-miṣāl leşker-i cerrār ile saḥrālar yüzīn bürüyelüm, varub aʿdānun başına dünyayı ṭār ve düşmanuñ gözüne cihānı tenk u tār idelüm tā-kim ṭuğray-i kār-nāme-i padişahān-ı gerdūn-iḳtidār ola[273] ve dibāce-i menāḳıb-ı cihāndārān-ı rūzgār kılına diyīcek meẓkūr tācdār-ı baḫti-

[250] (ḫıyām-ı) R: ḳıyām-ı N.
[251] (naẓīrī) R: nāẓīr N.
[252] (ḳāime-i) R: ḳāime N.
[253] ('ale'l-felāḥ) R: 'aleṣ'-ṣabāḥ N.
[254] ferah: اضاح R.
[255] başkaldurub: başḳaldurduġı ḫīnde R.
[256] sipehsālār-ı ... ḫīnde: — R.
[257] daḫi: — R.
[258] (meşhūdeye) R: meşhūde N.
[259] ol cānibde ... ile: — R.
[261] (hümā himmet) R: — N.
[262] (dāḫī tehniye-i) R: daḫi tehyie-i N.
[263] (İbrāhim Pāşā yanında) R: — N.
[264] (güşāy) R: ārāy N.
[265] zemīn busile: dedi R. — N.
[266] Beyt: — R.
[267] کنت : کنز R.
[268] diyū ... söyledükde: — R.
[269] daḫi ... ile: — R.
[270] (kelām-ı) R: nükte-i N.
[271] (Meliki'l-Ḳadīr) R: mülk-i Meliki'l-Ḳadīr N.
[272] (meşīyyet-i) R: müsemḫer-i N.
[273] ola: — R.

[45] Gīlān, Hazar Denizi'nin güneyinde ve Elbruz dağ silsilesinin kuzeyindeki bölge.

[46] Gīlān hakimi Muẓaffer Ḫān Sulṭān b. Emīr Ḥüsāmeddīn (Emīr Dībāc) hakkında bkz. Iskender Bey Türkmān, *Tārīḫ-i ʿĀlem-ārāy-ı ʿAbbāsī*, I, 110, 113, 114, 160, 265, Müessese-i Maṭbūʿatī Emīr-i Kebīr.

[47] "Sen memleketleri olmaya lâyıksın, özellikle miras hazinelerini elde etmede".

[48] "O kullarının üstünde yegâne mutasarrıftır, hakîmdir, haberdardır". *Ḳur'ān*, VI (En'ām), 18.

[49] "... Allah'a güvenen kimseye O, yeter ...". *Ḳur'ān*, LXV (Ṭalāḳ), 3.

[50] "... Ben işimi Allah'a bırakıyorum ...". *Ḳur'ān*, XL (Mü'min), 44.

yār ve sipehsālār-ı kāmkār semʿān ve ṭāʿaten (deyüb) [273] emr, pādişāh-ı (29a) cihān ve ṣāḥib-ḳırān-ı zamānundur dediler [274]. Sulṭān-ı āfitāb daḫi [275] ol tācdār-ı sipehsālār ve ümerā-i baḫtiyārlara ʿumūmen ḫilʿat-i (fāḫiresiyle) [276] riʿāyet ve sāir dergāh-ı (217a) asūmān iştibahında lâzım olan suvār u piyade ve bende u āzāde kūllarına ḫuṣūṣen (biner akçe) [277] inʿām u iḥsān ile merḥamet olunub [278] envāʿ-i behcet u ḫubūr ve ġıbtaṭ u sürūr īle mahall-i meẕkūrede dört gün iḳāmet olunub [279] andan sonra tertīb-i ṣāhib-ḳırānī ve āyīn-i cihānbānī üzre ḫüdāvendigār ḥażretleri [280] semend-i sehend-mānende ve raḫş-ı tīz kām-ı himmet bülende süvār ōlūb daḫī minḳār-ı [281] ṣunḳār-ı celādet ve ḫūn-āşām-ı żırġām-ı şecāʿat olan kūh-i şükūh-gürūh, ḫüyūl-i mülcem ve rāyāt-ı ẓafer-perçem (ile) [282] beden-i gülşen-i ʿIrāḳ-ı ʿAcem olan Sulṭāniye cānibine müteveccih olundu. Eyle olsa ẕikrolān Sulṭāniye'ye varınca vākiʿ olan menāzil bunlardır (ḳi ber-kenār) [283] ẕikr ōlunūr. El-vākiʿ 17 rebiʿü'levvel sene-i minhu.

Saʿdābād (Resim 29b, altda).
Ūcān (Resim 30a, üstde).
Ḫān-ı ʿAbbās (Resim 30a, ortada).
Türkmen kendī (Resim 30a, altda).
Ḳarañuçāy nām-ı diğer Ḳaradepe (Resim 30b, üstde).
Miyāne (Resim 30b, ortada).
Ḳaplāniye (Resim 30b, altda).
Serçeḫān (Resim 31a, üstde).
Ḫān-ı Nikbāy (Resim 31a, ortada).
Ḳaṣaba-i Zengān (Resim 31a, altda).
Sulṭāniye [284] (Resim 31b - 32a).

Ẕikrolān Sulṭānīye feżāsına [285] Ṣāhib-i āyāt-ı bāhire ve nāṣıb-ı rāyāt-ı ẓāhire ḥażretleri ḳudūm-i saʿādet-lüzūm ve ʿasker-i ẓafer-melcūm [286] ve livāy-i nuṣret-merḳūmiyle (ẕikr olan Sulṭāniye feżāsına) [287] vārūb [288] nüzūl-i iclâl ve vuṣūl-i iḳbāl īdicek eṭrāfı dāmen-i gerdūn gibi (217 b) al bayrāḳlarla gülgūn ve miyān-ı deşt u hāmūnī ve kenār-ı bāġ u rāġı günāgūn sāyebān u ōtāḳ ve rengāreng (serāperde-i) [289] gerdūn-viṣāḳ ile naḳş-ı būkelemūn gibi (ṭōlub daḫi dört gün iḳāmet idüb) [290] ol ḥaşm-ı serkeşüñ ve düşmen-i elemkeşüñ hengām-ı zevāl-i devleti ve zamān-ı inhidām-ı esās-ı şevketi naḳş ōlūb beḳāy-ı aḥkām-ı müddeti ṣafāy-ı <mülkü ve> [291] eyyām-ı devām-ı salṭānatı bezm-ārāy-ı gül gibi ṣōlūb tevabiʿ-i aṣḥāb-ı fīle ẕillet ve levāḥık-ı aḥbāb-ı Erdebīl'e nekbet [51] وَسَيُهزَمُ الجَمعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ kavlince iḳbāllleri idbār ve dīde-i muṣībet-dīdelerine rüzgār-ı tenk u tār [52] و ضاقت الدنيا على المتباغضين tamām ḥasb-i ḥālleri ile tār u mār [53] ومن نجا برأسه فقد ربح īle ḳarārī firāra taḥvīl saʿādeti nekbete tebdīl idüb daḫī sefine-i

273 (deyüb) R: — N.
274 dediler: dedi R.
275 afitāb daḫī: Cihān R.
276 (fāḫiresiyle) R: ḳāḫiresiyle N.
277 (bīner akçe) R: — N.
278 ile ... olınūb: īdüb R.
279 olınūb: idüb R.
280 ḫūdāvendigār ḥażretleri: — R.
281 minḳār-ı: münḳād-ı R.
282 (īle) R: — N.
283 (ki ber kenar) R: — N.
284 Saʿdābād ... Sulṭāniye: — R.
285 ẕikrolān ... feżāsına: Çün R.
286 melcūm: hücūm R.
287 (ẕikrolān Sulṭāniye feżāsına) R: — N.
288 vārūb N: — R.
289 (serāperde-i) R: seräperde vü N.
290 (tōlub daḫī dört gün iḳāmet idüb) R: pür naḳş olub dāḫi N.
291 <mülk ve>: ملو R, N.

[51] "Toplulukları dağıtılacak, yüzgeri edeceklerdir". *Ḳur'ān*, LIV (Ḳamer), 45.
[52] "Dünya kincilere dar geldi".
[53] "Başını kim kurtarırsa o kazanır".

necātī deryāy-ı hezīmete ṣālūb Hemedān ve Ārāmend ve ḳalʿa-i kūh-i Elvend cānibine ḳāçūb gīdicek kendü[292] ümerā-i ḳalīle ve küberā-i ẕelīlesinden manṣūru'l-ekābir ve'l-aʿyān <Iṣfāhān>[293] (218a) beylerbeyisi Meḥemmed Ḫān [54] وما [55] الخلاص الاّ بالاخلاص fehvāsınca dergāh-ı saʿādet (destgāha)[294] ve bārgāh-ı āsumān (iştibāha)[295] ki secdegāh-ı mülūk-i devlet-penāh(dur) (ıḫlās)[296] u ʿubūdiyet birle[297] [56] وكفارة الذنب الندامة temhīd-i ḳavāʿid ve nedāmet ü maʿẕiret idüb emān istimdādına ādemler gönderüb gelicek[298] pādişāh-ı ʿālem-penāh melā'ik intibāh ḥażretleri, beyt: [57] المجرم من مواجب الكرم وقبول المعذرة من محاسن الشيم[299] العفو عن diyu (32 b) ʿözrin ḳabūl ve muṭāvaʿatīn maḳbūl idüb gelen ādemlerine emān-nāmeler[300] iḥsān olınub irsāl (olundukdan soñra)[301] müşarünileyh Meḥemmed Ḫān daḫi envāʿ-ı ibtihāl u taẕarruʿ ve eṣnāf-ı istikānet u taḫaṣṣuʿ ile südde-i sidre-maḳām ve ebvāb-ı seräperde-i devlet-merām ḳıbeline gelüb[302] ḥażret-i salṭanat penāhun (destbūs-ı)[303] saʿādet baḫṣiyle müstesʿid olub, itdüğü (hefevātını iḳrār)[304] u iʿtiraf ve seyyiātına nedāmet u (inṣāf) eyleyüb (fī nefsi'l-emr)[305] fütüvvet-i (218 b) merdānelikle mevṣūf ve şecāʿat u şehāmetile me'lūf ōlūb sezāvār-ı ʿināyet ve lāyıḳ-ı şefḳat olduğu eclden sancāḳ īle (riʿāyet)[306] olınūb andan ṣonra ʿAdilcevāz cānibine irsāl olınūb[307] ol cānibde vākiʿ ōlān benderlerün ḥıfẓī ve (ḥırāseti)[308] tedbīrinde iḳdām u ihtimām idüb tīr-i ʿazm ve şimşīr-i rezm ve zencīr-i ḥazmile vārūb ḥāżır ve nāẓır (olub)[309] ṭura, daḫi dest-i himmetle kemān-ı ġayreti ḳūrūb, kemīn-i kīnden pür[310] neheng-i bed-fiʿāl ve ye'cūc-ı fitne-me'āl ḫurūc idüb ẓuhūr būlūrsa ḥadd-i ḥadīd <fīhi>[311] be'sün şedīd tīġ u żacrīle[312] rehgüzārlarına sedd-i sedīd īde ve Ūlāma [58] (daḫi)[313] Tebrīz ile Vān canibine irsāl olınub ol ṭarafun sālik-i pür-mehālikün żabṭī maṣlaḥatī īçün ṭūrūb dāḫi civārlarında vākiʿ ōlān bed-girdarlar ki kemīn-i kīnde ṭūrūb ol bed-sīret girudāra fırṣat būlūb nā-gāh hücūm ide[314], ḳadem-i şūmīle ol būme ḳudūm īde diyu şāh-rāh-ı ḥazme (219a) (sālik)[315] olub hengām-ı aheng-i ceng vākiʿ olıcāḳ hengāme-i rezmi ḳūra ve müşarün-

[292] kendü N: — R.
[293] <İsfāhān>: صفاهان N, R.
[294] (destgāha) R: destgāh N.
[295] (iştibāha) R: iştibāh N.
[296] penāh(dur, iḫlās) R: — N.
[297] birle N: bir R.
[298] gelicek N: — R.
[299] عن N: — R.
[300] emān-nāmeler: emān-nāme R.
[301] (olunduktan ṣoñra) R: olunıcak N.
[302] gelüb N: — R.
[303] (destbūs-i) R: yed-i N.
[304] (hefevatını iḳrār) R: hefevatına iḳrara N.
[305] (inṣāf eyleyüb fi nefsi'l-emr) R: eṣnaf eyleyüb N.
[306] (riʿāyet) R: raʿyā N.
[307] olınūb: olundu R.
[308] (ḥırāseti) R: ḥırāsı N.
[309] (olub) R: — N.
[310] pür: bir R.
[311] <fīhi>: pür R: — N.
[312] żacr īle: ḫançer ile R.
[313] (dāḫi) R: — N.
[314] ide N: ve R.
[315] (sālik) R: senālık N.

[54] Meḥemmed Ḫān b. Şahruh, Safevîlerin Isfahān beylerbeyi iken o sırada Osmanlılara sığınmış, kendisine "sancak ile riayet olunub" o taraftaki benderlerin korunması için Adilcevaz tarafına gönderilmiştir. Dulkadırlılar'dan 'Alā'uddevle'nin torunu olup Şāh Ismāil'e sığınmıştı. 977/1569'da Rumeli'de öldü. Bkz. İA, *Dulkadırlılar* maddesi; Müneccimbaşı, *Ṣaḥā'if el-Aḫbār*, IV, 505; M. Süreyyā, *Sicill-i ʿOṣmānī* IV, 118, 119.

[55] "Kurtuluş (Halâs), samimiyette (ıhlâsta)dır".

[56] "Günahın kefareti, nedamettir".

[57] "Suçluyu affetme keremin gereğidir; mazereti kabul etme, iyi huyun güzelliklerindendir".

[58] Ulāma Ḫān ya da Ulāma Pāşā (ölm. 955/1548). Antalya'da doğmuş, Sipahi ocağında yetişmiş, Şahkulu isyanından sonra İran'a gitmiş, Safevîler'in Azerbeycan valisi olmuştu. Daha sonra Osmanlılar'a geçmiş, o sırada Safevîler tarafına geçen Şeref Ḫān'ın yerine Bitlis sancağı beyliğine atanmıştı. 942/1535'de azledildi. Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 336-338; Salih Özbaran, *XVI. Yüzyılda Basra Körfezi Sahillerinde Osmanlılar: Basra Beylerbeyliğinin Kuruluşu*, İÜEF, Tarih Dergisi, Sayı 25 (Mart 1971), s. 53.

ileyh tācdār-ı sipehsālār u baḫtiyār Muẓaffer Ḫān Sulṭān'a daḫi ḫūb-āmīz ve terġīb-engīz naṣīḥatler ve envā'-ı istimālet ve[316] in'ām u (hil'atlerle)[317] vilāyet-i ma'hūde ve memleket-i meşhūdesi ōlān Gīlān cānibine irsal olınūb ānā dāḫī tenbīh olundu ki (33a) ol bed-fi'āl-i nekbet-me'āl nā-gāh ol ṭarafa vārūb deryāy-ı veġāyı cūşa ve seylāb-ı ġavġāyi ḫurūşa getirüb maḳām-ı refāhiyette ārām īden ra'iyyetleri (nār-ı)[318] ġāret ve bār-ı ḫesāretile vārūb rencīde īdecek ōlūrsa seḥāb u şitāb[319] gibi tāb-ı şitābile mecāl virmeyüb; ol (bed-girdarlar)[320], bīkār u ḳıtāle iḳbāl īdüb ra'iyyet u leşkere ve memleket u kişvere żarar irişdürmeyeler[321]. (Andan)[322] şonra ḫüdāvendigār-ı gerdūn-iḳtidār ḥażretleri, aheng-i ḳıtāle iḳbāl ve ceng u ḥarbe iḥtimāl virüb ol ḫaşm-i ḳadīm-i (pür-kīnle)[323] 'āzm-i (rezmi)[324] taşmīm idüb daḫī[325] 'aḳabince Hemedān cānibine teveccüh-i hümāyūnlarīn munṣarıf[326] īdüb āyīn-i felek tezyīnile menzil be-menzil ḳona göçe ḳaşaba-i (219 b) Ebher'den 'ubūr ve Āb-ı Germ'den mürūr īdüb dāmen-i kūhsār-ı Ḳaraḫān-ı[327] gerdūn-veḳāra ki felek-girdār bir 'azīm kūhsar-ı rāh-ı[328] (na-hemvār)[329], tār-ı ḫayālden bārīk[330] ve dīde-i endīşeden tenk u tārīkdür[331] ebr-i siyāhden şeb-külāh geyüb daḫi[332] ez ser-i pā[333] derbendī zırh ve cevşen-i pür-girih īle bürünüb (sengi, re'sü'l-ġūl'e)[333a] ve her çeşme-i tābdārı 'aynu'ş-şevre dönmüş, vüṣūl būlıcaḳ[334] ol aṣl-ı kūh-i āsumān-bāme 'urūc u ṣu'ūd[335], ḳavī iḳdām ve 'azīm ihtimām ile olur ki şehriyār-ı şıtā 'askerīnün şīr-i jeyān ve bebr dāmānları ānun (ḳılālinde)[336] taḥaşşun ve tilālinde[337] temekkün itmişlerdür, ol taḳdir żikrolān kūh-i felek-bürūc-ı mühimmātın ve 'asker-i ẓafer rehber-i ferdātın iḫżār itmek īçün[338] kūh-i meẕkūrun zeylinde vāki' olān[339] ḳarye-i Āve (آوه)[340] ḳurbünde bir gün ārām olınub andan şonra ol kūh-i felek-şükūhun burūcuna kemend-i himmetile 'urūcuna iḳdām idüb künbed-i çarḫ eşerine şafāy-i veġā ile pervāz ḳılūb yürüdüklerinde ol kūh-i hāmūn[341], 'asākir-i manṣūrenün[342] ḫuyūl-i (33b) bād-ı reftārlarından demsāz olub (bir vecihle)[343] yānḳılāndī ki edīm-i zemīn şīyt u şadāyile pür-nücūm āteş-i hücūm meydān-ı eflāke pür-rucūmda aḫger-i mürde ve āb-ı efsūrde gibi dembeste ḳalūb Sulṭān-ı (220a) cihānun şevket u salṭanatı ve 'izz u ḳadr-i devleti bir mertebede īdī ki āsumān-ı bülend-pāye der-i sa'ādet rif'atinde bende-i ḫalḳa begūş ve āfitāb-ı felek-sayecām-ı bezm 'işretinden cur'a-nūş olmağa razī oldu.

Pes 'adl-i Nūşirevānī ve 'akl-i ḥikmet-i Loḳmānī birle cihāna[344] nev-nizām ve kevn u mekāna[345] taze intizām virüb sipāh-ı ẓafer-penāhile Dergezīn şaḥrāsına sa'ādet ile vārūb nüzūl īdicek Şāh-ı bed-fi'āl ve (ol) düşmen-i nekbet me'āl, vādiy-i felākette ḫayrān ve cezire-i melāletde sergerdān olub daḫi Şāh-ı meẕkūrun[346] erkān-ı

316 daḫi ... istimālet ve: — R.
317 (hil'atlerle) R: hil'atleriyle N.
318 (nār-ı) R: tār-ı N.
319 u şitāb: — R.
320 (bed-girdārlar) R: bed-girdārlarun N.
321 (irişdürmeyeler) R: irişdürmeye N.
322 (Andan) R: Dīvān'dan N.
323 (pür-kīnle) R: پر كينله N.
324 (rezmi) R: rezm N.
325 daḫī: — R.
326 teveccüh-i ... munṣarıf: 'azm R.
327 Ḳaraḫān: Ḳaraḳān قراقان R.
328 rāh-ı: — R.
329 (nā-hemvār) R: nā-hemvārı N.
330 bārīk: tārīḳ R.
331 tenk u tārīkdür: bārīk R.
332 daḫi: — R.
333 ser-i pā: ser u bā R.
333a (sengi, re'su'l-ġūle) R: seng-i re'sī el-ġūle N.
334 vuṣūl būlıcak: — R.
335 u ṣu'ūd: — R.
336 (ḳılālinde) R: ḳalāline N.
337 tilālinde: — R.
338 ol taḳdīr ... içün: — R.
339 vāki' olan: — R.
340 Ave: Aḳ آق R.
341 künbed-i ... hāmūn: — R.
342 manṣūrenüñ: manṣūrun R.
343 (bir vecihle) R : — N.
344 bir mertebede ... cihāna: ol diyāra R.
345 kevn u mekāna: — R.
346 daḫi ... meẕkūrun: — R.

bī-ẓāhire ve aʿyān-ı bī-bāhiresi bī-ecmaʿihim[347] cemʿ olūb dediler ki: "Her ne ẕillet bize īrişür kendü ġurūr (u)[348] ġafletümüzden ve iʿtimād-ı ṣavlet ve istīnād-ı devletümüzden ōlūr ki. [56] اِنَّ الَّذِينَ اتَّخذُوا العِجلَ سَينَالُهُم غَضَبٌ من ربِّهم وذِلّةٌ فى الحيوة الدنيا ʿitābından ġāfil olub, tāc u hevāya ṭapduk ve ḥaḳḳı ḳoyūb ṭarīḳ-i ṭuġyāna ṣāpduk; sipāh u raʿiyyetden istimdād ve erbāb-ı memleketten istindād[349] itmek fayda yoktur ki[350] devlet bizden yüz dönderdi. Beyt:

Çü devletmende iḳbāl īde idbār Olur kārında her saʿat ziyānkār,

ki[351], gül-i kāmrānī, gülistān-ı emānında nesīm-i ʿināyet-i rabbānī ve şebnem-i hidāyet-i (220 b) āsumānī birle āçılūr ve ṭuğrāy-i ẓafer ve nuṣret-i kār-nāme-i devletinde[352] ḳalem [57] يشا[353] (من) و الله ينصر īle raḳam olınur; kesret-i ensāb u etrāb, ol kārḫānede[354] efsanedür. Beyt:

Ana kim olmaya[355] iḥsān-ı ḫudā puşt u penāh ʿĀlemi leşker edinse olīmaz kişvere şāh

Öyle[356] olsa biḥār-ı (ġururdan)[357] aşufte dimāġ ve baḫt-ı girān-ı ḫābdan ehl-i ferāġ olub daḫī ol (34 a) sīmurġ-ı ḳāf-ı salṭanatuñ ve hümāy-ı evc-i ḫilāfetün devlet-i ḳaviyyü'l-erkānı[358] ve ṭāliʿ-i felek yaḳzāniyle muḳābele ümīdin[359] itmek (bize)[360] fāsid-ḫayāl ve fikr-i muḥaldür, zīrā kim sipāh-ı felek-penāhī şevketiyle ke'l-fulki'l-meşḥūn ve livāy-ı humā sāyesiyle feṭḥ-i nuṣret maḳrūndur[361] الم (تروا)[362] كم اهلكنا (قبلهم) [58] من القرون 'dur;[363] lāzım oldī ki vārūb mutābaʿat idüb evṣāf-ı ʿadālet nişābiyle mersūm ve elḳāb-ı celālet meʾābiyle mevsūm ōlāvuz ve illā māhīvār kāşāne-i ḳaʿr-ı zemīne ḳarār[364] veyāhūd māh-ı girdār-ı āşıyāne-i çarḫ-ı berīnde firār[365] īdicek olursavuz (221a) tīġ u sinān-ı pūlād-nihādiyle bizi memleketümüzden iḫrāc īdüb[366] sihām-ı cān-sitāniyle omāc īdüb helāk īder. Efżal būdur ki vārūb ol şāh-ı cihāna ve sāḥib-ḳırān-ı zamāna ṭavḳ-ı itāʿat īle mutābaʿat idüb memleketümüzde kemā-kān ōlāvuz[367]. Sen dāḫi evāmir-i nüvvāb ve aṣḥāb-ı etrābuñla[368] müşāvere eyle ki المشاورة حصن السلامة و امنٌ [59] من الملامة 'dür; bāḳī emir, Şāh-ı merdānundur" diyu sükūt maḳamında ṭurub cevāba muntaẓır oldılar. Baʿdehu[369] Şāh-ı meẕkūr[370] [60] وَ اَوجَسَ فى نفسه خيفةً minvālince ẕikrolan kelimātdan ḫavf idüb līkin ḥamiyyet-i şāhī ve ġayret-i pādişāhī muḳteżāsınca bāş ḳāldūrub cevāb-ı ḥikmet-āmīz ve ḫıṭāb-ı ʿibret-engiz eyledi ki[371]:

[347] bi-ecmaʿihim: — R.
[348] (u) R: — N.
[349] ve erbāb-ı ... istindād: — R.
[350] yoḳdur ki: fayda yoḳ ki R.
[351] ki: — R.
[352] devletinde: devletde R.
[353] (من) R: ما N.
[354] ol kārḫānede: — R.
[355] olmaya R: olmaya olmaya N.
[356] Öyle: Eyle R.
[357] (gurūrdan) R: gurūvden N.
[358] erkānı: erkān R.
[359] ümidin: fikrin R.
[360] (bize) R: — N.
[361] maḳrūndur: maḳrūn R.
[362] (تروا) R: ترو N.
[363] (dur) R: — N.
[364] ḳarār: firār R.
[365] firār: ḳarār R.
[366] idüb: ve R.
[367] memleketümüzde ... olavuz: — R.
[368] evamir u ... etrābunla: — R.
[369] ṭūrūb ... baʿdehu: ṭūrduklarından şonra R.
[370] Şāh-ı meẕkūr: Şāh-ı gümrāhları R.
[371] cevāb-ı ... eyledi ki: cevāb virdī ki R.

[56] "Buzağıyı Tanrı olarak benimsiyenler, Rablerinin öfkesine ve dünya hayatında alçaklığa uğrayacaklardır...". *Ḳur'ān*, VII (A'raf), 152.

[57] ينصر الله ينصر من يشاء "İstediğine yardım eden Allahın yardımına sevineceklerdir". *Ḳur'ān*, XXX (Rūm), 5.

[58] الم يروا كم اهلكنا قبلهم من القرون انهم اليهم لا يرجعون "Kendilerinden önce nice nesilleri yok ettiğimizi, onların bir daha kendilerine dönmediklerini farketmezler mi?". *Ḳur'ān*, XXXVI (Yā-Sīn), 31.

[59] "Danışma, bir selāmet kalesidir ve kınanmadan korunma aracıdır".

[60] ... و اوجس منهم خيفة ...": "... Ve içine korku düştü...". *Ḳur'ān*, XI (Hūd), 70.

"Ey merdān-ı dileverān-ı Tūrān ve ey kārzārān-ı Īrān bilmezmisiz ki ol pādişāh-ı ḳādir (u)[372] müteʿāl[373] ki memleketi bī-zevāl ve salṭanatı lā-yezāl ve māliku'l-mülki zu'l-celâl'dür; bāḳī selāṭīn-i mecāzī gāh teraḳḳi ve gāh tenezzülde ölüb saʿāt be-saʿāt inḳılāb ve tebeddülde dürurlar; devlet-i şāhī mevhibet-i ilāhīdür, kesret-i esbāb ve tīġ (u tīr-i āteş-i tābla olmaz ki)[374] [61] لكلّ عالم هَفوةٌ ولكل جوادٍ كبوةٌ ولكلّ صارم نبوةٌ (221b) 'dür. Ṣāḥib-ḳırānlıḳ düşüb ṭūrmāġla (34b) ve cihānbānlık vīrüb almağile olur ki [62] يكدر ثم يرجع صافيا[375] (الماء) salṭanat aḥvalinün ṭarīkine nihāyet ve (ḫilāfet)[376] deḳāyıḳına ġāyet yoḳdur. Kārḫāne-i ḳudretde ḥikmet-āmīz ve nigār-hāne-i ḥikmetde ʿibret-engīz işlerün nihāyeti yoḳdur; gāh mūrī şīre nevāle ve gāh (pīlī peşşeye)[377]. ḥavāle eyler [63]. وهو الغالب على امره Sünnetullah her zamanda bu ḥāl üzre cārī'dür. (Ḥaḳ taʿālā)[378] bir bendesine ebvāb-ı ʿināyetini feṭḥ itmek dilese evvelā bir ḳāç gün imtiḥān-ı miḥenle ḫāṭırın beste ḳılūr [64] ولَنْ تَجِد لِسُنَّة الله تحويلاً ve ʿādetullāh her vaḳtde bu minvāl üzre sāridür ki bir efkendesine esbāb-ı ẓafer vīrmek dilese mukaddimā bir nice rūzgār āzmāyiş-i ġam u teşvīşile ḳalbini[379] şikeste ḳılūr فلَن تَجِد لسنة الله تبديلاً [65] Pes [66][380] اَنَا عِندَ المُنكسِرة قُلُوبُهُم nüktesin şöl kimesneler ki bilür[381] būnun gibi[382] şedāyīd eyyāmında ve mekāyīd hengāmında Cenāb-ı Ḥaḳḳa ve Ḥażret-i Vahhāb-ı Muṭlaḳ'a şükürler ḳılūr. Daḥi [67] فَلِلرحمَن اَلطَافٌ خَفِيَّه (222a) diyu ʿināyāt-ı ilāhī ve saʿādāt-ı ġayr-i mutenāhīye mutaraṣṣıd olurlar; işābet-i meşāyīb ve ıżāḳet-i nevāyīb ʿibādu'llaha buşradur ve (baʿde) ʿusrin yusrādur[383] (فبشر الصابرين الذين هم) [68] اذا اَصَابَتْهُم مصيبة ḥükm-i mü'ekked[384] [69] انما يوفى الصابرون اجرهم بغير حساب ḥükm-i mü'eyyeddür. Ḥāliya Sulṭān-ı ẓıllullah ve ḫalīfe fi-arżillah ḥażretleri zor-ı bāzusın ve seng-i ceng-i bī-terāzūsün (bize) arż īderse ʿaceb değül ki ġāzi fi-sebīli'llah ve'l-mücāhid li-vechi'llah'dür. ʿAle'l-ḫuṣūṣ ābā-i kirāmı ve ecdād-ı ('īẓāmlarīnuñ)[386] serīr-i salṭanat encāmları ve iḳbāl-i saʿādet-nişānları[387] hicret-i risālet (menziletin)[388] sene sebʿa ve şemānīn ve (sebʿami'e)[389] [70] yılından berū tāc-i vehhāc bāhiru'l-ibtihāc ويحكم يفعل الله ما يشا [71] [72] مايريد tārīḫ-i mübāreklerine müyesser ve muḳadder ḳılınūb, ṭāḳ u dergāh ve eyvān-ı (35a) bārgāh-ı ferḫunde aḫter ve cemāl-i pākīze manẓarlarından şeref-i tām

---

[372] (u) R: — N.
[373] muteʿāl: müteʿālī R.
[374] (u tīr āteş-i tābla olmaz ki) R: — N.
[375] (الماء يكدر) R: الء يكدر N.
[376] (ḫilāfet) R: ḫulūfet-i N.
[377] (pīlī peşşeye) R: pīle peşşe N.
[378] (Ḥaḳ taʿālā) R: — N.
[379] āzmāyiş-i ... ḳalbini: ḳalbin R.
[380] القلوب : قلوبهم R.
[381] kimesneler ki bilür: kimesneler bilür ki R.
[382] būnun gibi: — R.
[383] (فبشر الصابرين الذين هم) R: — N.
[384] (hükm-i mü'ekked) R: ḥükm-i مةكوفدر N.
[386] ('īẓāmlarīnun) R: 'īẓāmı N.
[387] nişānları: amālleri R.
[388] menziletinden: menziletün R.
[389] (sebʿami'e) R: tısʿami'e N.

[61] "Her bilginin bir hatası, her atın bir tökezlemesi ve her vurucunun bir isabetsizliği olur".

[62] الماء يكدر ثم يرجع صافيا : "Su bulanır, sonra durulur".

[63] "... والله غالب على امره ...": "... Allah, işinde hâkimdir...". *Ḳur'ān*, XII (Yūsuf), 21.

[64] "... Sen Allahın yasasında tağyir de bulamazsın...". *Ḳur'ān*, XXXV (Fāṭır), 43.

[65] "... Sen, Allah'ın yasasında bir değişiklik bulamazsın...'. *Ḳur'ān*, XXXV (Fāṭır), 43.

[66] "Ben, kalpleri kırık olanların yanındayım".

[67] "Rahman'ın gizli lütûfları vardır."

[68] "Sabredenleri müjdele. Onlar felāket geldiği zaman ..." *Kur'an*, II (Baḳara), 105, 106.

[69] "... yalnız sabredenlere, ecirleri sonsuz olarak ödenecekdir". *Ḳur'ān*, XXXIX (Zümer), 10.

[70] Bu tarih, R nüshasında da yazıldığı üzere 787/1385 olacaktır.

[71] "... الله يفعل ما يشاء": "... Allah, dilediğini yapar". *Ḳur'ān*, III (āl-i ʿİmrān), 40.

[72] "... ان الله يحكم ما يريد": "... Allah, dilediği hükmü verir". *Ḳur'ān*, V (Mā'ide), 1.

ve revnāḳ-ı tamām īle basṭ-ı ḳavānīn-i maʿdilet-i sulṭānī ve neşr-i āyīn-i naṣafet-i (222b) ʿOṣmānī (vech-i vecih)[390] ve aḥsen-i ṭarīk tertīb ve taḥḳīḳ ve tensīb ve taʿlīḳ üzre ṣudūr-ı ẓuhūr bulūb memālik-i İslāmiyyenüñ esāsī anların vücûd-ı saʿādet-nisāblariyle üstüvār ve ber-ḳarār olıgelmişdür. [73] وفضل الله المجاهدين على القاعدين feḥvāsınca ʿızz u cihādī ve sʿay u ictihādı vesile-i şāfīye ve ẕeriʿa-i kāfiye mulāḥaẓa ʿīdünüb[391] eyyām-ı salṭanat ve aʿvām-ı ḥükümetlerinde vāḳiʿ olān aʿdāy-i (dīn)[392] ve muḫālifān-ı mülk u memleket olānlar īle [74] جاهدوا فى سبيل الله حق جهاده birle muḳābele ve muḳātele īdegelüb eyyām-ı humāyūnlarında bir yıl devr itmemişdür ki bir ülū ġazā itmemişler ve rūzgār-ı meymūnlarında bir şehr ḳalmamışdur ki anda bir[393] ḥādiṣe-i ʿuzma eylememiş olālar. Ṣavt-ı ġazā ki dībāce-i ġarrāy-i ẓafer-nāme-i (şāhān-ı)[394] cihān ve ser-defter-i dāsitān-ı zībāy-i[395] kār-nāme-i ḫüsrevān-ı zamān[396] min ḳadīmi'-z-zamān anlara merkūz ve muṣammemdür. ʿAmelen bi-ḳavlihi taʿālā [75] اولئك الذين هدي الله فبهداهم اقتده fehvāsınca (223a) bu pādişāh-ı cihān (ve)[397] ḫusrev-i şāḥib-ḳırān ḥażretleri dāḫi ābā-i kirāmı meslekine sālik ve ecdād-ı ʿizāmī meẕhebine ẕāhib ōlūb tevfīḳāt-ı subḥānī ve te'yīdāt-ı rabbānī birle iḥyā-i sünnet-i Resulu'llah ve iʿlā-i kelimetu'llah içün maḳdūrīn ṣarf īdüb dünyāda mücīb-i ẕikr-i cemīl ve ʿuḳbāda [76] ومن يقاتل فى سبيل الله فسوف يؤتيه اجراً عظيماً mefhumınca ecr-i cezīl bulmuşdur. Öyle[398] olsa ḥāl-i müslimīn ve me'āl-i aḥvāl-i mü'minīn eclīçün haşma meydān ve bir ḳaç gün düşmana cevlān vīrüb İmām-ı Sehl-i ʿAlī cānibine gīdevüz ta-kim ʿasker-i ẓafer-penāhdan ḫalāṣ ve düşmen-i melā'ik (35b) intibāhdan menāṣ (būlavuz)[399]. Daḫī andan[400] ṣonra ʿavn-i rabbāni destgīrüm ve faẕl-ı yezdānī ẓahīrüm ōlursa (bu)[401] deryay-ı veġāyı cūşa ve seylāb-ı ġavġāyı ḫurūşa getürüb bū ḳadar fitne ve fesāda bāʿiṯ ve sebeb olan[402] Ūlāma'nūn ve yānında cemʿ ōlān evbāşlaruñ noḳṭa-i vucūdlarūn eṣābiʿ-i rumḥ (u)[403] sinān vāsıṭasiyle ḥakk īdüb gīderem[404]; dest-i (223b) taḳdīrīn[405] dāmen-i ʿiffetümüzden dūr ve pāy-ı tecavüzlerīn pīrāmen-i[406] memleketümüzden mehcūr (ḳılam)[407]. Daḫī raʿiyyet u leşkere (ve)[408] memleket u kişvere eyledikleri meḫāyifun ḥaḳḳın anlardan bir bir[409] alām ki [78] وَجَزَاء سيِّئة سيِّئةٌ مِثلُهَا [77] مَن اَسَآءَ فعليها dür. Şimdīki ḥālde bir ḳāç gün esüb şāvursünlar ve ʿibadu'llaha dest-i dirāz īdüb çeküb çevürsünler" diyu küberā-i ḳalīle ve ümerā-i ẕelīlesine (cevāb idüb)[410] "sīzün daḫī reyüñüz ve fikriñüz nedür, ʿarż eyleñ"[411] diyū ḫıṭāb īdicek (ẕikrolān ümerā-i ḳalilesi)[412]

[390] (vech-i vecīh) R: vech u cīne N.
[391] idünüb: — R.
[392] devlet: dīn R.
[393] bir: vārıb R.
[394] (şāhān-ı) R: şāhānān-ı N.
[395] zībāy-ı: — R.
[396] zamān: zamāndandur R.
[397] (ve) R: — N.
[398] Öyle: Eyle R.
[399] (bulāvuz) R: būlūb N.
[400] Andān: — R.
[401] (bu) R: ol N.
[402] ve sebeb olan: — R.
[403] rumḥ (u): — R.
[404] (ve) R: — N.
[405] taḳdīrīn: naḳdlerīn R.
[406] pīrāmen-i pīrāhin-i R.
[407] (ḳılām) R: ḳıldum N.
[408] (ve) R: — N.
[409] bir bir: — R.
[410] (cevāb idüb) R: — N.
[411] ʿarz eylen: — R.
[412] (ẕikr olān ümerā-i ḳalilesi) R: anlar daḫi N.

[73] "... Allah, mal ve canlarıyle cihad edenleri, mertebece, oturanlardan üstün kılmıştır". *Ḳur'ān*, IV (Nisā), 95.

[74] "Allah uğrunda gereği gibi cihad edin". *Ḳur'ān*, XXII. (Hac), 78.

[75] "İşte bunlar, Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir; onların yoluna uy". *Ḳur'ān*, VI (En'ām), 90.

[76] ومن يقاتل فى سبيل الله فيقتل او يغلب فسوف نوتيه اجراً عظيماً "Kim Allah yolunda savaşır, öldürülür ya da galip gelirse, biz ona büyük bir ecir vereceğiz". *Ḳur'ān*, IV (Nisa), 74.

[77] "... Kim kötülük işlerse kendi aleyhinedir ..." *Ḳur'ān*, XLI (Fussilet), 46.

[78] "Bir kötülüğün karşılığı, aynı şekilde kötülükdür...". *Ḳur'ān*, XLII (Şūrā), 40.

taḥḳīḳ yüzünden cevāb (vīrüb dediler ki):[413] "ʿİnad rikābına himmet pāyını muḥkem başmaḳdan īse fitne vü fesād tīrini pertāb īdüb, ġurūr-ı istikbār yāyını yaşmak yeğdür; zīrā kim[414] biz, bu pādişāh-ı cihān ve ḫusrev-i ṣāḥib-ḳırān-ı zamān īle muḳābele ve muḳātele (idebilmezüz);[415] bāḳī fermān şāh-ı zamanuñdur" (diyü cevāb eylediklerinden sonra)[416] (Şāh-ı bed-fiʿāl cevāb virüb dedi ki)[417] "bu, fikr-i fāsid ve ḫayāl-i kāsıddur, hemān dest-i şecāʿati ḥamīyet āstīninden (224a) iḫrāc īdüb dest-i neberdi bir vecihle iẓhār itmek gereksiz ki merriḫ-i şimşīr-dāruñ enguşt-i taʿaccübü, ḥayret dehānında ḳala ve kārzār u neberdümüzden rūzgār ve sipihr-i kīne güzār ibretden naṣībīn[418] alā ki mübeşşīr-i ʿālem-i ġayb ki [79] ملهم صَوَاب لاريب 'dür. [80] فَاَوحَى اِلَى عَبدِهِ مَا اَوحَى [81] ان هو الاّ وحيٌ يوحى mersūm-ı saʿādet rusūmī muḳteżāsınca bize ilhām-ı pür-beşāret (36a) olundī ki min baʿd furṣat ve nuṣret bizümdür, muḳaddemāt-ı ahvālimüzde fi'l-cümle eğerçi kim inʿiḳād ve ibtidā-i mebādī-i umurımızda nevʿan[419] iştidād vākiʿ oldıysa ne var" diyu bu aṣl-ı (terhīb)[420] āmīz ve terġīb-engīz kelimātlar ve istimāletler eyledüğinden sonra ʿasker-i nekbet me'āliyle Ḫarūr'dan[421] Kūh-i (Aḳören'e)[422] ʿubūr ve[423] سلك وركش 'den (mürūr)[424] idüb İmam-ı Sehl-i ʿAlī cānibine (ḳāçūb gitdi)[425]. Ḫudāvendiġār-ı gerdūn iḳtidār ḥāżretleri daḫī[426] leşker-i nuṣret-nümūn ve cünd-i[427] ẓafer-füzūn birle (ʿaḳabince gitmek mümkün olmayub ḳaṣaba-i)[428] Dergezīn'den geçüb[429] Hemedān (224b) muḳābelesinde Laʿlīn Çemen dimekle maʿrūf nām mevziʿe vārūb nüzūl eyledi. Öyle[430] olsa ẕikrolān Sulṭāniye'den (Hemedān muḳabelesinde olan Laʿlīn Çemen'e)[431] vārınca vākiʿ olan menāzil bunlardur ki (ber kenar)[432] basṭ olınūb ẕikrolınūr[433] (El-vākiʿ 2 rebiʿü'l-āḫir sene iḥda ve <erbaʿin> ve tısʿami'e)[434].

Ṣaḥan ḳalʿa (Resim 36b , altda).
Ḳaṣaba-i Ebher (Resim 37a, üstde).
Zāviye-i Pārsiyān (Resim 37a, altda).
Ābgerm (Ab-ı Germ) (Resim 37b, üstde).
Derbend-i Ḳaraḳān (Resim 37b, ortada).
Ḳarye-i Hemyān (Resim 37b, altda).
Ḳaṣaba-i Dergezīn (Resim 38a, üstde).
Ḳarye-i Sāzīn (Resim 38a, ortada).
Laʿlīn Çemen der muḳābele-i Hemedān (Resim 38a, altda).
Şehr-i Hemedān[435] (Resim 38b).

[413] (virüb dediler ki) R: vīrdiler ki N.
[414] zīrā kim: zīrā R.
[415] (idebilmezüz) R: iledebilmezüz N.
[416] (diyü cevāb eylediklerinden ṣonra) R: dīdüklerinde N.
[417] (Şāh-ı bed-fiʿāl cevāb virüb dedi ki) R: Şāh-ı mezbūr daḫi N.
[418] nasībīn: nasībinī: R.
[419] nevʿan: — R.
[420] (terhīb) R. tezhib N.
[421] Ḫarūr'dan: Ḫarūd'dan خروددن R.
[422] (Aḳören'e) R: Aḳevren'e N.
[423] سلك وركش ؟ : سلك ودكش ؟ R.
[424] (mürūr) R: mürd N.
[425] (ḳāçūb gitti) R: gitmek olıcaḳ N.
[426] daḫi: — R.
[427] cünd-i: — R.
[428] (ʿaḳabince gitmek mümkün olmayub ḳaṣaba-i) R: — N.
[429] geçüb: — R.
[430] Öyle: Eyle R.
[431] (muḳābelesinde olan Laʿlīn Çemen'e) R: Hemedān'a N.
[432] (ber-kenār) R: — N.
[433] ẕikrolınūr: şerholınūr R.
[434] (El-vākiʿ 2 Rebiʿü'l-āḫir sene iḥda ve <erbaʿin> ve tısʿami'e) R: — N.
[435] Ṣaḥan ḳalʿa ... Şehr-i Hemedān: — R.

[79] "Kuşkusuz doğruyu ilham edendir".
[80] "Allah o anda kuluna vahyedeceğini etti". *Ḳur'ān*, LIII (Necm), 10.
[81] "Onun konuşması, ancak bildirilen bir vahy iledir". *Ḳur'ān*, LIII (Necm), 4.

Maḥrūse-i mezbūre ṣaḥrāsına Cenāb-ı salṭanat-nişāb ḫullidet ḫilāfetuhu ḥażretleri vārub[436] vuṣūl būlīcaḳ maḥall-i meẕkūre ve buḳʿa-i maʿrufe'de bir kaç gün iḳāmet olınub daḫi[437] Kızılbāş-ı rūbāh-intiʿāşlaruñ keyfiyet-i aḥvālleri cüst u cū olınūb Isfahān cānibinden yanā İmām-ı Sehl-i ʿAlī cānibine ḳaçūb gitmeleri maʿlūm olınūb (ele)[438] gelmeleri ʿasīr ve ʿasker-i nuṣret-şiʿār ve cünd-i ʿazīmet diṣāriyle ʿaḳablerince vārılması müteʿazzir (olūb)[439] sulṭān-ı ṣitā daḫi semend-i havāya süvār ōlūb kūh (u)[440] hāmūnī ve rubʿ-ı meskūnī ḥiddet-i hevāyile ġāret ve şiddet-i sermāyile ḫasāret ḳılūb (225a) ṣovuḳdan āsumānuñ yüzī göğerüb ve penbe-i (berfle)[441] ẓarfı ṭōlūb, beyt:[442]

Bōzārūb beñzi serma'dan semānuñ — Yañaḳları göğermiş āsumānuñ
Ṣovuḳdan elleri düşmüş çınāruñ[443] — Ayaḳlāru ḳūrūmuş cūy-i bāruñ

Ve rūz-i nūrānī câme-i dīv-i ẓulmānī birle bürünüb ṭılāye-i sipāh-reng[444] ve mubārizān-ı heft-reng ḳalʿa-i āsumān-ı pāsbān olmaġıçüñ seräperde-i (tutuḳ)[445] ufuḳdan bāşkaldūrub daḫi[446] ṭaliʿa-i rūz-i (pīrūz-ı)[447] ḫurşid-i cihān-sūzunī der niyām-ı ẓalām īdüb mānend-i niyām-ı câme-ḫāb ḥużūra girūb yāttı. Fulk-i āfitāb-ı felek-tāb nūrdan bādbān āçūb murġvār-ı ṭayyār iken girdāb-ı deryāy-ı ḳayde düşüb bātdı. Ve kelle-i ḳulle-i kūh-i pür[448]-şükūha ġemāmden ʿamāme kōnmuş ve (deşt u dere)[449] serāser ḥicāb-ı ẓabāb taḥtında (ḳalub)[450] ruḫsār-ı kūhsārī niḳāb-ı ḥicāb-ı seḥāb bürüyüb rūy-i çarḫ-ı berīn çīnī siper gibi pür-çīn (225b) olub (puşt-i)[451] dürüşt-i zemīn rūyīn-i beden-i zırh-ı āhenīn gibi girihler[452] ōlūb daḫī emʿā-i[453] vādīlerün rūdelerinde mecāri-i mā-i cārī insidād būlūb ve iştidād u imtidād bulur[454] serd u havā-i berdiyle āb-ı revān, cereyāndan (39a) ḳālūb[455] incimād būlūb daḫī mīşelerde[456] Şāḫ-ı şecer şīşe-girdigānına ve ırmāḳlar kenārı ṭōñmuş buzlardan elmās kānına beñzeyüb ve enfās-ı benī Ādem ṣadef dehānından çıḳdūġī dem, murvārīd-i ābdār ve lu'lu-i şāhvār ōlurdī ve pīr-i sipihr ki eṭfāl-i māh (u)[457] mihrī maẕınne ve āmāl u meṭīne-i zevāl olān maḥalden ḳaçūrurdī ve ḳarıḳmasūn[458] diyu gözlerin[459] niḳāb-ı seḥāb ile bağlayūb dāḫī[460] cevv-i havāda ve cevf-i semāda olān ḳārdan ṭağları geçürürdi ki gülşen-i cihānun naḳş u[461] nigārī ve gülḫen-i āsumān seḥāb ẓulumātī birle (pür)-[462] dūd ōlūb sefer eyyamı olmayūb żarūret iktiżāsı ve ḥikmet muḳteżāsiyle ḫaṣma mey dān ve düşmene cevlān virmek yüzinden ḫüsrev-i ṣāhib-ḳırān ve Süleymān-ı āsumān āsītān (226a) ḫullidet ḫilāfetuhu ve ubbidet saltanatuhu ḥażretleri ecnād-ı cihād-ı cūş ve ḫuyūl-i pīl-ḫurūş īle Hemedān'dan maḳarr-ı Ḫülefā-i Rāşidīn ve mesākin-i ṣuleḥā-i ṣāliḥīn ki nehr-i Dicle īle mübeyyen ve naḫl-i (ḫurmayla)[463] müzeyyen leṭāfet-i feżāyile mevṣūf ve leṭāfet-i hevāyile maʿrūf olān dāru's-selām Baġdād cānibine ʿinān-ı ʿazī-

[436] vārub: — R.
[437] olınub: idüb R.
[438] (ele) R: — N.
[439] (ōlūb) R: olınūb N.
[440] (u) R: — N.
[441] (berfle) R: berḳile N.
[442] Beyt: Naẓm R.
[443] çināruñ: çenāruñ R.
[444] sipāh-reng: siyāh-jeng R.
[445] (tutuḳ) R: تتقا N.
[446] daḫi: — R.
[447] (pirūz-ı) R: — N.
[448] pür: — R.
[449] (deşt u dere) R: deşt der دشت در N.
[450] (ḳālūb) R: — N.
[451] (puşt-i) R: buşt-i N.
[452] girihler: girih girih R.
[453] emʿā-i: — R.
[454] būlūb ... bulur: ve bād-ı R.
[455] cereyāndan ḳālūb: — R.
[456] daḫī mīşelerde: ve bīşelerde R.
[457] (u) R: — N.
[458] (ḳārıḳmasūn) R: rıḳāḳımasūn N.
[459] gözlerin: gözin R.
[460] daḫi: — R.
[461] naḳş u: naḳşı ve R.
[462] (pür) R: bir N.
[463] (ḫurmāyla) R: ḫurmayla N.

metin munṣarıf ve licām-ı himmetin munʿaṭıf īdicek[464] ḥıfẓ-ı vilāyet ve ḥırāset-i memleket içün Ḳızılbāş-ı nekbet maʿāş cānibinden beylerbeyī taʿyīn ölüb Baġdād'da[465] ḳönülän Meḥemmed Ḫān [82], Ḫüdāvendigār-ı gerdün-iḳtidār ḥażretlerīnün tevecc-cühin maʿlūm ve Şāh-ı gümrāhun ṭāliʿ-i bed-aḫteri āsumān-ı nuḫūset-kusterī ufḳından ṭulūʿ īdüb, tevābiʿ-i aṣḥāb-ı fīle zillet ve levaḥıḳ-ı (aḥbāb-ı)[466] Erdebīl'e nekbet irişdüğin maʿlūm īdindüğinden[467] ṣonra ṭavḳ-ı itāʿatile fi'l-ḥāl ʿala ṭarīḳi'l[468]-istiḳbāl vilāyet-i meẕkūre[469] Ketḫüdāsī (226b) Ḫuvāce Ḥasan bin Dāniyāl [83] nām ketḫüdāsı[470] (süddе-i)[471] seniyye-i ʿizzet-fāl[472] ve ebvāb-ı serāperde-i (39b) devlet iḳbāl ḳıbeline irsāl ve istirsāl īdüb müşārünileyh Ketḫüdā daḫī ber-vech-i irtiḥāl Türbe-i Şems-i ʿAlemdār-ı Seyyidü'l-Mürselīn'de vāḳiʿ olan derbend-i cebel-i küh-i Ḥamrīn der nezd-i Ḳalʿa-i Şāhīn nām mevziʿe gelüb istiḳbalile arż-ı ḥāl u tażarruʿ (ve)[473] ibtihāl īdicek inʿām u iḥsān ve ḫilʿat-i Süleymān-ı zamān īle riʿāyet olınūb nīçe gün ʿasker-i ẓafer rehber īle geçüb Şimrān nām nehr-i ʿazīme ki Toḳūz Ölüm dīmekile maʿrūf ve ṣūʿubet-i ʿubūriyle mevṣūf (olān nehre)[474] gelindüḳde ḫaber geldī ḳi[475] müşārünileyh Meḥemmed Ḫān fikr-i fāsid-i bi-meʾāl ve ḫayāl-i kāṣıd-maḥāl īle tesvīlāt-ı şeyṭānī[476] ve hevācis-i nefsāniyeye üyüb lecc u ʿinād ve fesād-ecnād īle bi-ihmāl ve imhāl yüzleri ʿaksine dönüb [84] الفرار فى وقت الظفر mefhumunca يَومَئِذٍ اَينَ [85] اَلمَفَرَ diyu kendüsi daḫi firār iḫtiyār īdüb (227a) medīne-i meẕkūreden meşhed-i seyyidu'ş-şuhedā emīrü'l-mü'minīn ʿAlīyyü'l-Murtażа cānibine vārub nehreyn-i'l-müctemiʿayn ki (Şaṭṭu'l-ʿArab ile)[477] meẕkūrdur, (ʿubūr)[478] īdüb āl-i Cenāḥ īle[479] āl-i Ebyaż'dan <cezāiri'l-Başraya>[480] ve enhār-ı devāyir-i ʿIraḳıyye'den Ḳalʿa-i Tāmiġa ve Ṣadrvār[481] ve Şaʿşıʿa (شَعشِعَ) ve Cestān ve Bedrān[482] vilāyetlerinden geçüb Ḳalʿa-i Bayāt ve Kilāb ve Şüşter cānibine ḳaçūb gittī. Ḫāliyā[483] belde-i ṭayyibe miṣāl ve medīne-i metīne-i ḥürrem-cemāl ki şānında [86] (اَلَّتى) لَم يُخلَق مِثلُهَا فِى البِلَادِ (د) ve evṣāfında [87] اِرَمَ ذَاتِ العِمَادِ vāḳiʿ olān mesken-i ʿulemā-i kirām ve medfen-i evliyā-i ʿiẓām [88] ترابها اطيب من النسيم وماء ها الطف من التسنيم maḥrūse-i Baġdād ʿizzet-ābād ḫālī ḳālūb, ḫalkī, ferr-i ḳudūm-i ʿadālet-āṣār-ı Ṣāḥib-ḳırāna, kerr-i hücūm-ı maʿdilet diṣār-ı Sulṭān'a müteraḳḳıblerdür diyu ḫaber gelüb dergāh-ı ʿādem-penāha ve bārġāh-ı āsitān-ı (40a) saʿādet intibāha[484] ʿarz ölıcak şehr-i meẕkūr żabṭī içün serʿasker-i manṣūr-ı (227b) istiḳlālī ba-ser-i Sekbānān-ı dergāh-ı ʿālī

[464] idicek: idüb öte cānibde R.
[465] Baġdād'da: Baġdād'a R.
[466] (aḥbāb-ı) R: ecnāb-ı N.
[467] idindüginden: idenden R.
[468] ʿala ṭarīki'l: ʿalet-tarīḳi'l R.
[469] meẕkūre: mezbūre R.
[470] ketḫüdası: ketḫüda R.
[471] (süddе-i) R: seyyide-i N.
[472] ʿizzet-fāl: ʿizzet R.
[473] (ve) R: — N.
[474] (olan nehre) R: olan nām nehre N.
[475] ḫaber geldi ki: — R.
[476] şeyṭānī: şeyṭāniyye R.
[477] (Şaṭṭu'l-ʿArab ile) R: شط الوب ايله N.
[478] (ʿubūr) R: hubūr N.
[479] cenāḥ ile: cenāḥla R.
[480] (Cevadizi'l-Başriyye) R: جوازر البصريه N.
[481] (Ṣadrvār) R: Ṣadrdār N.
[482] Bedri R, N.
[483] Ḫāliya: — R.
[484] intibāha: iştibāha R.

[82] Meḥemmed Ḫān, Safevîler'in Bağdād valisi iken bağlılığını arz için kethüdasını Ḳānūnī'ye göndermiş, ancak daha sonra kaçmayı uygun görmüştür.

[83] Ḫāce Ḥasan b. Dānyāl, adı geçen Meḥemmed Ḫān'ın bağlılığını arz için Ḳānūnī'yi karşılamaya gönderdiği Kethüdāsıdır.

[84] "Zafer anında kaçmak".

[85] "يقول الانسان يومئذٍ اين المفر ...": "... İşte o gün insan; 'Kaçacak yer nerede? der". *Ḳur'ān*, LXXV (Ḳıyāmet), 10.

[86] "... Hiç bir memlekette benzeri ortaya konmayan...". *Ḳur'ān*, LXXXIX (Fecr), 8.

[87] '... sütunlara sahip İrem şehri...". *Ḳur'ān*, LXXXIX (Fecr), 7.

[88] "Toprağı nesîm yelinden daha hoştur. Suyu da tesnîmden daha lâtifdir".

birle muḳaddemā irsāl olınub[485] 'aḳabince ḥażret-i salṭanat penāh 'asker-i nuṣret destgāhiyle ḳōna göçe vārūb maḥrūse-i mezbūre ḳurbünde vāki' olān Sulṭānu'l-ulemā'i'l-āfāḳ, mālik-i ezimmetü'l-'ulūm bi'l-ittifāḳ, keşşāfi'l-müşkilāti'l-'aḳliyye (miftāḥü'l-mu'żılāti'l-naḳliyye)[486] İmam-ı A'ẓam muḳtedāy-ı mu'aẓẓam kāşif-i millet-i münīfe Ḥażret-i İmam-ı Ebū Ḥanīfe üzerine nüzūl-i iclāl ve istirāḥet-i iḳbāl gösterdi. Öyle ōlsa sābıḳā zikrōlān Hemedān'dan maḥrūse-i Baġdād'a vārınca vāḳi' ōlān menāzil ve merāḥil bunlardur ki (ber-kenār ketb)[487] olınūb şerḥ ōlınūr : El-vāḳi' fī 23[488] rebi'ü'l-āḫır, sene 941.[489]

Ārāmend (Resim 40b, ortada).
Ḳaṣaba-i Ṣadāvā (Resim 40b, altda).
Derbend-i Sunḳūr (Resim 41a, üstde).
Ḳaṣaba-i Dīnever (Resim 41a, ortada).
Kal'a-i Dilāver (Resim 41a, altda).
Rāzver ṣūyun geçüb Ḥażret-i Veys el-Ḳarānī (Resim 41b, üstde).
Mā'ideş (Resim 41b, ortada).
Ḳaramelik mīşesi nām-ı diğer Rūḥsān çāy (Resim 41b, altda).
Derbend āşūb Şems-i 'Alemdār (Resim 42a, üstde).
Gülhūr (Gülhūz) derbendin aşūb Ṣōf bulāḳ nām-ı diğer Oluḳ yaylāġı (Resim 42a, ortada).
Ḳal'a-i Şāhīn ber kuh-i Ḥamrīn (Resim 42a, altda).
Ḳal'a-i Yeñi İmām ṣūyū (Resim 42b, üstde).
Ḳaṣr-ı Şīrīn (Resim 42b, ortada).
Ḳaṣaba-i Ḫāneḳiyye, serḥadd-i 'Irāḳ-ı 'Arab (Resim 42b, altda).
Āb-ı Şimrān nām-ı diğer Ṭoḳūz ölüm (Resim 43a, üstde).
Meẕkūr ṣūyu geçüb Köşk-i Seylān nām-ı diğer Bābā Pilāvī (Resim 43a, ortada)
Ova-i Berdān (Resim 43a, altda).
Āb-ı Nārīn (Resim 43b, üstde).
Ḳarye-i Şervīn nām-ı diğer Ṭaşköprü (Resim 43b, ortada).
Elvendiye (Resim 43b, altda).
Şeyh Mekārim (Resim 44a, üstde).
Ḥażret-i İmām-ı A'ẓam[490] (Resim 44a, altda).

Çün Ṣāḥib-ḳırān-ı bī-ḳārīn [89] كهف الخلايق اجمعين المعتصم بحبل الله المتين خليفة الله فى الارضين

ḫullidet ḫilāfetuhu ve ubbidet beşāyiru furṣatihi ḥażretlerī ol sāḥib-i meẕheb-i[491] millet-i bāhire ve ẕāhib-i me'āşir-i sünnet-i[492] ẓāhire Sulṭānı'l-'ulemā'i' (228a) r-rāsiḫīn üstād-ı eimmeti'l-müctehidīn cāmi'u'l-uṣūl ve'l-fürū' muḥaḳḳıku'l-ma'kūl ve'l-mesmū' (müfti-i ehli'l-yaḳīn)[493] ve rehnümāy-ı dīn-i metīn ve mübeyyin-i şer'-i mübīn İmāmu'l-enām ve'l-ümem 'allāme-i füḥūli'l-'Arab ve'l-'Acem İmām-ı A'ẓam ḥażretlerīnin üzerine sene-i meẕkūre cumāẕiye'l-evvelinün yigirmi birinde [90] yümn u iḳbāl ve sa'ādet (u)[494]

[485] olınub: olındı R.
[486] (miftahü'l-mu'żılati'l-naḳliyye) R: miftahü'l-mufaşşalati'l-şaḳaliyye N.
[487] (ber-kenār ketb) R: bast N.
[488] 23: şelāşe ve 'işrīn R.
[489] 941: — R.
[490] Ārāmend .... Ḥażret-i İmām-ı A'ẓam: — R.
[491] meẕheb-i: — R.
[492] me'āşir-i sünnet-i: mezheb-i R.
[493] (müfti-i ehli'l-yaḳīn) R: müfti u ehl-i yaḳīn N.
[494] (u) R: — N.

[89] "Bütün yaratıkların sığınağı, Allah'ın sağlam ipine sarılan, yeryüzünde Allah'ın vekili ... ".
[90] 21 Cumāẕiye'l-evvel (941)/27.XI.1534.

iclāliyle nüzūl-i iclālī ve vüsūl-i iḳbāli vāḳiʿ olduḳtan[495] ṣonra diyār-ı meẕkūre ve bilād-ı maʿmūrede ecnād-ı[496] cihād[497]-meʾāle[498] zād u ʿıtād emri müteʿassir ve ʿasākir-i mütekāṣire ile ḳışlanması müteʿaẕẕir olūb Mūṣul ve Ḥasankeyf ve Āmid ve Rūḥa ve Berecük ve Malāṭıyye ve Kāḫta ve Gergir cāniblerinde ḳışlamaḳ[499] içün Anaṭōlī ve Rumīlī beylerine ʿumūmen[500] icāzet virilüb daḫī hüdāvend-i cihān ḳuṭb-ı dāyire-i zamān ḥażretleri [90a] لِكُلِّ عَمَلٍ رِجَالٌ diyū evāmir-i şerīfīn icrā ve aḥḳām-ı münīfīn tenfīẕ ve ibḳā itdürmek eclīçün mümehhidān-ı ḳavāʿid-i maʿdilet-i sulṭānī ve mü'essisān-ı ebniye-i naṣafet-i Süleymānī ve mütemmimān-ı (228b) umūr-ı cumhur-ı İslām ve mütekeffilān-ı meṣāliḥ-i enām ōlān vüzerā-i ṣāḥib-i tedbīr ve ʿulemā-i şeriʿat tevfīr[501] ve erkān-ı ehl-i tevḳīrle[502] ḳalūb dāḫi mevżiʿe-i mubāreke ve bukʿa-i mesālikde levāzım-ı salṭanat ve mühimm-i memleket içün divān-ı ʿadālet ōlınūb[503] emīru'l-umerā'i'l-kirām kebīru'l-küberā'i'l-fiḫām ẕu'l-ḳadr ve'l-iḥtirām Şām beylerbeyisi Ḫüsrev Paşay-ı[91] peleng-intiḳām meşhūru'l-ʿaṣr (ve)[504] maʿmūru'l-ḳaṣr maḥrūse-i maʿmūre-i Mıṣır ve ṣāḥibu'l-mecd ve'l-meʿālī ser-i piyadegān-ı (44b) dergāh-ı ʿālī olān[505] Meḥemmed Aġā'ya [92] Ḥaleb sancağı ve (menbaʿu's-saʿādāt)[506] ve'l-esʿad mecmaʿi'l-mekārim ve'l-emced ser-i bevvābīn ōlān[507] Ahmed Āġā'ya [93] (Yeniçeri)[508] Aġālığı ṣadaḳa ōlınūb daḫi vaḥīd-i ʿaṣr[509] ve (ferīd-i dehr)[510] ḥażretlerīnün yine[511] evvel bahārda ezhār-ı bi-şumār merākib-i şāḫṣār-ı eşcāra suvār ve (nergis-i)[512] zāl-i zer iline, sīmīn-i (şehper)[513] ve benefşe-i (ferīdūn)[514] ʿarṣa-i çemende ʿasker çekdüğī ḫīnde eṭrāf u eknāf-ı Irāḳ-ı ʿAcem'e (müteferriḳ)[515] ōlūb pençe-i pür[516]-şikence-i şīr-i şimşīr-i Sulṭānī'den firār īle ḫalāṣ (229a) būlūb[517] loḳma-i kilāb u ẕubāb ve ṭuʿma-i kerkes u ġurāb olmadan ḳūrtılūb berriye-i ʿIrāḳ'a ṭāġılūb olān[518] ol ceyş-i bed-kīş ve bed-nihād u[519] fesād-endīş Ḳızılbāşların üzerine inşā'llahu'r-raḥmān biʿināyeti'l-meliki'l-mennān umerāy-ı ʿālī-cenāb ve küberāy-ı meʿālī niṣāb ve ʿasākir-i nuṣret-meʾāb ve livāy-ı āfitab-ı (tāb ile)[520] vārılması lāzım oldūġī eclden[521] ʿaṣāyir-i ʿizz u celāl ve ḳabāyil-i ferr u iḳbāl (ile)[522] vilāyet-i meẕkūre ve memleket-i maʿmūrede taḥammül u iṣṭıbār ve sükūn u ḳarār gösterüb daḫī Diyārbekir 'de olan beylere ve

---

495 olduḳdan: olunduḳdan R.
496 ecnād-ı: ictihād-ı R.
497 cihād: cihāda R.
498 meʾāle: — R.
499 ḳışlamaḳ: ḳışlanmaḳ R.
500 ʿumūmen: — R.
501 (tevḳīr) R: tevfīr N.
502 (tevfīrle) R: tevḳīrle N.
503 dīvān-ı ʿadālet olınub: dīvān olub R.
504 (ve) R: — N.
505 olan: — R.
506 (menbaʿu's-saʿādāt) R: metbaʿu's-saʿade N.
507 olan: — R.
508 (Yeñiçierī) R: Yeñiçeriler N.
509 ʿaṣr: — R.
510 (ferīd-i dehr) R: ferīd-i درهر N.
511 yine: — R.
512 (nergis-i) R: nergisi N.
513 (şehper) R: şimşīr N.
514 (ferīdūn) R: ferīdūnlar N.
515 (müteferriḳ) R: müteferrikler N.
516 pür: — R.
517 bulub: ve R.
518 gurāb ... olan: gurābdan menāş būlan R.
519 bed-nihād u: — R.
520 (tāb īle) R: nāblariyle N.
521 oldugı eclden: olub: R.
522 (īle) R: birle N.

[90a] "Her işin bir adamı vardır".

[91] Ḫüsrev Pāşā, 926/1520'de Karaman beylerbeyi idi. 17 Şafer 927/27 Ocak 1521'de Cānberdī-i Gazālī'nin ortadan kaldırılmasından sonra Anadolu beylerbeyliğine atandı. 941/1534'de Şam beylerbeyliğinden Mısır beylerbeyliğine atandığı belirtilen Hüsrev Pāşā'nın 948/1541 yılında da Rumeli beylerbeyiliğinden dördüncü vezirliğe yükseltildiği bilinmektedir. Bkz. H. G. Yurdaydın, *Kanunî'nin Cülûsu ve İlk Seferleri*, Ankara 1961, ss. 8, 10, 11, 14, 17 not 87.

[92] Meḥemmed Ağa, 941/1534'de Halep sancağı beyliğine atanmış, aynı yıl sonlarında Dulkadir eyaleti beylerbeyliğine yükseltilmişti. Ancak 942/1536'da sadrazam İbrahim Paşa öldürüldükten sonra, onun taraftarı olduğu gerekçesiyle azledilmiş ve yerine ünlü Rüstem Paşa atanmıştır. Bkz. Bostān Çelebi, *Süleymān-nāme*, TTK nüshası, v. 148a, 161b.

[93] Kapıcıbaşı Aḥmed Ağa, 941/1534'de Yeniçeri Ağalığına, 947/1540'da Rumeli beylerbeyliğine atanmış, 954/1547'den sonra vezir, 960/1553'de sadrazam yapılmış, 962/1555'de öldürülmüştür.

leşkere emr-i şerīfleriyle[523] ulāḳlar irsāl ōlunūb tenbīh ōlundī ki ḫadem u ḫaşem ve tuġ u tabl u 'alem birle āheng-i cengī müretteb ve mükemmel īdüb dest-i himmetle (kemān-ı)[524] ḫamiyyeti ḳurub hengām-ı rıḥlete maḳāmlarında ḥāżır ve nāẓır ōlūb ṭūralar ve 'Arab'da olan meliku'l-umerālara aḥkām-ı ḳadr-i (iḥkām)[525] gönderildi ki[526] Mısır'da ve Şām'da ve Ḥaleb'de ki (efvāc-ı)[527] derya emvāc ve gürūh-enbūh kūh-şükūh īle maḳāmlarında ārām īdeler ki nā-gāh ol (bilādda)[528] seyl-i fesād cūşa[529] ve nīl i fitne ḫurūşa gelüb bir neheng-i (229b) āteş-āheng bāş ḳāldürursa[530] aḳdām-ı iḳdām üzerine ṭūrūb āb-ı tīġ-ı mīġ[531] ile ḥayat-ı bī-şebātın (45a) söyündüreler ve sevāḥil-i deryāy-ı Rûm'dan Sa'īd-i a'lāya vārınca ḥavāli-i cūybār-ı Nīl'de ōlān celīlü'l-ḳadr sālārlara ve Cidde'de ve <Zebīd'de>[531a] ve (diyār-ı 'Aden'de)[532] ve Yemen'de olan[533] ḥükkāmlarına[534] ve sāyir deryā-bār serdārlarına aḥkām-ı vācibü'l-'itibar (gönderildi ki)[535] ol kişver ü benderlerün[536] ḥıfẓı tedbīrinde iḳdām (u)[537] ihtimām īdüb tīr-i 'azm ve şimşīr-i rezm ile ḥāżır ve nāẓır ṭuralar ve ḥaremeyn-i muḥteremeynün ḫüddāmlarına emr olundī ki eṭrāf-ı 'ālem'den ve eṣnāf-ı benī Ādem'den ḥac īçün varānlarī mesālik u mehālikde muḥāfaẓa ideler[538] Tā-ki (nefsleri)[539] ve mālları maḥṣūn ve aḥvālleri iḫtilālden maṣūn ōlā ve Ḥicāz ve Ṭāyif'de[540] ōlān (ṭavāyif-i)[541] ümem muḳaddimlerine ki iḥrām-ı aḥlāmı bağlayūb şām'da ve yām'da mevāl-i? Ka'be-i ṭā'ati kadem-i ṭā'at üzerine ṭāyıflerdür, anlara daḫī[542] ışmarlandī ki bād-ı fesādı ḥarekete getürüb ehl-i (bādiyeden)[543] (fesāda)[544] bādīye olan cemā'at-i bed-sīretuñ tedmīrī ve[545] (tedbīrinde)[546] mucidd u (muḳdim)[547] ōlālar; tā-kim mücāvir u müsāfir (230a), ḥażarda ve seferde ḫaṭardan ve ḫaẕerden (emīn)[548] ōlūb pādişāh-ı 'adālet (penāh)[549] ḥażretlerinün eyyām-ı devletinde ḥużūr (būlūb du'ay-ı devlete meşġūl olalar)[550] ve Adana[551] ve Tarsūs ve bāḳī bilād-ı ābād (Çuḳūrābād'da)[552] Bey ādına olan Ramażānlū'dan [94] ṭūs-ṣavlet ve kāvus-şevket sālārlara aḥkām-ı tenbīh-(iḥkām)[553] irsāl ōlınūb emr olundī ki tamām iḫtiyāṭile sāḳ-ı cidd ve ḳadem-i iḳdām üzerine[554] ṭuralar ki (nā-gāh)[555] ṭuġyān ṭāġīnün ṭāġīleri iṭā'at bāġını bōzūb iẓhār īdüb bāġīleri[556] serkeşlik (idecek olurlarsa)[557] ol aṣıl bed-girdārlar[558] kūhsār-ı gīr u dāra girürler ise cānlarīn[559] tīr-i tedmīre nişān īdüb şimşīr-i ḳader te'sīrile bōyūnların uralar (ve)[560] Kemāḫ, Ḳal'a-i Ḳustāḫ (كُستاخ) ve (Gürcistān)[561] ve Ṭrabūzen (45 b) ve Kūhis-

[523] emr-i şerīfleriyle: — R.
[524] (kemān-ı) R: kemāl-i N.
[525] (iḥkām) R: iḥkāmlar N.
[526] gönderildi ki: gönderdi ki R.
[527] (efvāc-ı) R: ifrāc-ı N.
[528] (bilād'da) R: bilādlarda N.
[529] cūşa: ve cūş R.
[530] bāşḳāldurursa: başḳaldursa R.
[531] mīġ: menī' R.
[531a] <Zebīd'de> : Zībed'de N: Zibed'de R.
[532] (diyār-ı 'Aden'de) R: diyārında N.
[533] olan: olānlara R.
[534] ḥükkāmlarına: — R.
[535] (gönderildi ki) R: — N.
[536] benderlerün R: benderlerün ve N.
[537] (u) R: — N.
[538] (muḥāfaẓa īdeler) R: muḥāfaẓalarında N.
[539] (nefsleri) R: nefs N.
[540] Ṭāyif'de: Ṭavāyif'de R.
[541] (ṭavāyif-i) R: ṭavālim-i N.
[542] ki iḥrām-ı ... dāḫī: — R.
[543] (bādiyeden) R: bādīden N.
[544] (fesāda) R: fesād-ı N.
[545] (tedmiri) R: tedmīrī ve N.
[546] (tedbīrinde) R: tedbiri N.
[547] (muḳdim) R: muḳaddem N.
[548] (emīn) R: me'mun N.
[549] (penāh) R: şāh N.
[550] (bulub du'ay-ı devlete meşġūl olalar) R: bulālar N.
[551] (Ādāna) R: ادنا N.
[552] (Çuḳūrābād'da) R: Çuḳūrābād'a N.
[553] (iḥkām) R: iḥkāmlar N.
[554] iḫtiyāṭile ... üzerine: ihtiyāṭ üzere R.
[555] (nā-gāh) R: nā-gehān N.
[556] iẓhār ... bāġileri: — R.
[557] (īdecek ōlūrlarsa) R: idüb N.
[558] bed-girdārlar: bed-girdārları R.
[559] kūhsār-ı ... cānlarīn: — R.
[560] (ve) R: — N.
[561] (Gürcistan) R: Gürcisān N.

[94] Ramazanoğulları (780/1378 - 1017/1608). Bu konuda bkz. F. Sümer, *Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar*, AÜDTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi, I, sayı 1, ss. 1 - 108.

tān-ı Elbistan ve Maraş vilāyetleri ḥududunda ṭūran āteş-aheng u peleng-ceng dilāver emīrlerine tenbih ōlundı ki maḳām-ı (ḥaẕerde)[562] ve hengām-ı ḥaṭarda aḳdām-ı iḳdām u ihtimām üzre[563] müdāvim ve mulāzım ōlālar ve mir-i mirān-ı Rum'a emr olundū ki ṣaḥıāy-ı ḫürrem fezāy-ı Sīvās ḥaṣīn u (230b)' l-esās'da gir u dār ve mühimmāt-ı kār-zār īle ṭūrub daḫi Amāsiyye ve Tōkāt ve Niksār ve Ḳarahiṣār diyārlarında olan ʿasker-i cerrārları iḫżār idüb sābıkā meẕkūr (olan)[564] serḥad sipehdārlarına (müẕāherete)[565] ve (muʿāvenete ḥacet olurlarsa ḳuṣūr ıẕhār ve iṣʿār)[566] itmeyüb bi-ihmāl ve imhāl ol (ehemm-i)[567] mühimmüñ itmamında ihtimām ve istiʿcāl eyleyeler ve mezbūr ṣafderler ol taraflarda bir bed-fiʿāl-i nekbet-meʾāl ẓuhūr īdüb maḳām-ı refāhiyette ārām īden raʿiyyetleri nār-ı ġāret ve ḫār-ı[568] ḫaṣaretile bi-ḫużūr īderse[569] seḥāb-i ṣitāb gibi (tāb-ı)[570] ṣitābile (üzerlerine vārub) mecāl virmeyüb[571] ḥaḳḳından geleler ve Ḳaramān beylerbeyisi Luṭfi Pāṣāy-ı [95] ḫürrem (ārāya)[572] miṣāl-i vācibu'l-imtiṣāl (gönderüldi ki)[573] maʿmūre-i meẕkūrenün eṭrāfın ḥıfẓ īdüb, ḥımāy-ı himāyetinde olan bōyların, Ṭūrġūdīn ve Vārsāġın żapṭ eyleye; daḫi[574] taḫt-ı livā-i vilāyetinde ōlān leşkeri cemʿ īdüb ṣaḥrāy-ı ferruḥ-fizāy ve teruḥ-zidāy Ḳayṣeriyye'ye vārūb (dernek idüb ṭūra)[575]; her ḳanġī ucdan (ye'cūc-ı)[576] fitne ḫurūc īderse ḥadd-i ḥadīd pürtās-ı şedīd[577] tīġ-ı ḫanceriyle[578] ḥaḳlarından gele ve Anātōlī vilāyetlerinde ve Rumīlī nāḥiyelerinde (231a) olan serdārlarına ve sipehsālārlarına ve ḥüsām u sinān gibi ḫūn feşān u cān-sitān serverlerine aḥkām-ı şerīf (gönderülmişdi) ki[579] ol şīrler günāmlarında ve ol şimşīrler niyāmlarında ārām īdeler (ve mīr-i mīrān-ı biḥār umūrdīde-i rūzgār Ḫayreddīn Pāṣāy-ı saʿādet şiʿāra buyūruldı ki)[580] (46a) Āḳdeñiz'i geşt īdüb, bād-ı fesādile deryāy-ı (şūr u şerī)[581] cūşa (getürecek olur ise)[582] <şirẕime-i>[583] ḳalīle-i Freng-i neheng āheng, ne güşeden ẓuhūr īde ve aʿdāy-ı bed-serāy ne ūc'dan ḫurūc īde diyū nāẓır ōlūb ol baḥr-ı muhībde ki hey'eti pür heybet ve vazʿ-ī ʿibretdür, felek, seyrile ṭayr miṣāl perr u bāl bādbānı açūb gezeler; her ne yirde neberd-i āmāde eğer kenār ve eğer ādā'da bir müfsid-i fāsid-nihād-ı bed-girdārī sezeler ve ol bed-gümāna amān vīrmeyüb[584] üzerine varalar[585]; seng-i (çengile)[586] mārvār bāşīn ezeler[587]. (Fulk-i felek seyrle ṭayr miṣāl ve perr u bāl bādbānī açūb gezeler. Beyt: Eli yok götürür bār-ı girānī, Ayağı yok ṭavaf eyler cihānī)[587a]. Ve (Eflāḳ'da)[588] olan Voyvoda'ya[588a] ve memleket-i (Buġdān'da)[589] ve (Būdin'deki)[590] Bān'a ve Ḳırım'da ve

[562] (ḥaẕerde) R: ḳaderde N.
[563] üzre: üzerine R.
[564] (olan) R: — N.
[565] (muẕāherete) R: muẕāhirine N.
[566] (muʿāvenete ḥācet olurlarsa ḳuṣūr iẓhār ve iṣʿār) R: ve muʿāvenet N.
[567] (ehemm-i) R: hemm-i N.
[568] ḫār-ı: — R.
[569] īderse: iderlerse R.
[570] (tāb-ı): — N.
[571] mecāl virmeyüb: üzerlerine vārub R.
[572] (ārāya) R: ārā N.
[573] (gönderüldi ki) R: göndürüldi ki N.
[574] maʿmūre-i ... daḫī: — R.
[575] (dernek īdüb ṭura) R: ṭūralar N.
[576] (ye'cūc-ı) R: me'cūc-i N.
[577] şedīd: şedīdle R.
[578] tıġ-ı ḫanceriyle: — R.
[579] (gönderülmişti ki) R: göndürülmüşdi ki N.
[580] (ve mīr-i ... buyūruldı ki) R: — N.
[581] (şūr u şerī) R: şūrī N.
[582] (getürecek olur ise) R: getürüb N.
[583] <şirẕim-i>: شرويمهٔ N: — R.
[584] <şırẕime-i> ... virmeyüb: — R.
[585] varālar: vārub R.
[586] (ceng īle) R: hubūkile N.
[587] ezeler: (ḫurde edeler) R.
[587a] (Fulk-i felek ... cihānı) R: — N.
[588] (Eflāḳ'da) R: افقلاقده N.
[588a] Voyvoda'ya: ديودايه R.
[589] (Buġdān'da) بغدانده R: بغدادنده N.
[590] (Būdin'deki) بودنده‌كى R: بودمده‌كى N.

[95] Lûtfi Paşa (1483-1563) Kaptan iken 929/1523 yılında Karaman beylerbeyliğine atanmış, daha sonraları (946/1539-948/1541) yılları arasında sadrazamlık yapmıştır. Bkz. H. G. Yurdaydın, *Bostān*'ın *Süleymān-nāmesi*, Belleten, XIX, 74 (1955), s. 164 not 84, 165. Ayrıca bkz. Köprülüzāde Mehmed Fuad, *Lütfi Paşa*, Türkiyat Mecmuası, I (Ağustos 1925). ss. 119-150; H. A. R. Gibb, *Lutfi Paşa on the Ottoman Caliphate*, Oriens, Vol. 15 (1962), pp. 287-295.

Deşt-i Ḳıpçāḳ'da dest-i salṭanatda ōtūran Aḥmed (Ḫān'a)[591] [96] bād-ı bahār gibi sebük-bār ulāḳlar göndürüldi ki[592] ol serḥadlerde olān ser-āmed-i tācdārlara ve taḥt-nişīn u baḫtiyār sālārlara fermān-ı vācibu'l-iz'ān ḥażret-i şāhib-ḳırān'dan bu minvāl üzerine[593] ṣādır ve vārid oldı ki[594] (231b) taḥt-ı eyāletlerinde olan vilāyetlerüñ ecnād ve aḫşādın ihżārda tamām ihtimām iẓhār īdeler, daḫī[595] sāz u seleb āheng-i cengi müretteb ve mükemmel görüb[596] ḥāżır ve nāẓır ṭuralar. Sonra tā-kī[597] emr-i ferrūḥ-fāl-i ferḫunde ḥāl neye müncer (ōlūrsa)[598] göreler, diyu tenbīh ōlınūb andan ṣonra pādişāh-ı gerdūn-penāh (u)[599] sa'ādet-destgāh ḥażretleri maḥall-i meẓkūrdan cenāb-ı cennet-maḳām ve maḳarr-ı evliyā-i 'izām ve mustaḳarr-ı meşāyiḫ-i kirām ve memdūḥ-ı seyyidü'l-enām 'aleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām (olan)[600] Baġdād ḥilāfet-ābād cānibine teveccüh idīcek[601] 'ulemā ve fużelā ve sādāt u küberā ve eşrāf (u)[602] 'ubbād (46 b) ve meşāyiḫ u zuhhād pādişāh-ı cihānı ve ḫüsrev-i sāhib-ḳırānı envā'-ı ta'zīm u tekrīm ve i'zāz u tebcīl ve tefḫīm (ile istiḳbāl)[603] īdüb daḫi[604] ehāli-i şehr (nehr-i)[605] revān gibi ḳārşū akūb ve rehgüẓār-ı şehriyār-ı kāmkārı taṭhīr ve taḫyīr[606] īdüb bād u seḥāb daḫi emre imtişāl īdüb[607] ol rūz-ı pīrūz ve rūzgār-ı dilfirūzda tebāşir-i ṣubḥ-ı sa'ādet tülu' īdüb[608] āṣār-ı kevkebe-i Sulṭānī ve mevākib-i kevākib-i ḫaḳānī ẓuhūr bulduḳda[609] meẓkūr[610] diyār ḳavmi yevm-i 'iyd-i sa'īde īrüb ol şehr-ābād, nehr-i (ṣādī ile)[611] ṭōlūb[612] (232a) Baġdād içī pür sürūr ōldı. (Naẓm)[613]

Bedenler ḳaldırıb eller du'aya — Ḳapūlar āġız açdılar şenāya
Īraḳdan görmeğe şāhı uzandı — Uzatdı bōynūnı bārū ün atdı[614].
Çıkūb birbīrinüñ üstīne evler — Gözīni dīkmişdi yola manẓar

(Ṣoḳaḳ)[615] düşüb öñīne gösterir yōl Buyūruñ şöyle dīyū üzeredir[616] ḳūl (47 a). Maḥrūse-i Baġdād[617] (Resim 47b-48a).

Maḥrūse-i mezbūre ve medīne-i meşhūre şehsuvār-ı meydān-ı dīn ve şehriyār-ı zamān u zemīn (ḥażretlerine)[618], sene iḥdā ve erba'īn ve tıs'ami'e cumāẓi'u'l-āḫir[619] āyınuñ[620] ġurresinde bī-ṭarīḳ-i eslem mufevvaż ve[621] müsellem ōlūb daḫi[622] ḳadem-i ẓafer lüzūm ve nuṣret-i sa'ādet ḳudūmlariyle taḥtgāh-ı Ḫulefa-i Rāşidīn'e ve ḳarargāh-ı ḥavāḳīn-i ḫilāfet temkīne ki her köşesi buḳ'a-i dilārā ve her ḫıştī bir cām-ı (cihān-nümā)[623] ve her ṭabaḳası cennetu'l-me'vā ve her ḳubbesi sipihr-i mu'allā ve serāy-ı dilgüşāları 'ibret-nümāy ṣanī'atlar īle[624] ārāste ve saḳf u dīvārları naḳş u niġār-ı zīynet-baḫşile pīrāste (232b) olub her ṭarafı uṣūl-i meḥāsin-i cāmi'-i kitāb-ı pür-füṣūl[625] ve

---

[591] (Ḫān'a ve) R: Ḫān N.
[592] bād-ı ... ki: — R.
[593] (gönderildi ki) R: — N.
[594] ṣādır ... oldī ki: — R.
[595] ihżārda ... daḫī: — R.
[596] müretteb ... görüb: eyle cem' īdüb R.
[597] ta ki: — R.
[598] (olursa) R: olur N.
[599] (u) R: — N.
[600] (olan) R: — N.
[601] ḫilāfet-ābād ... idicek: ḫilāfet-ābād'a göçüb R
[602] (u) R: — N.
[603] (tefḫīm ile istiḳbāl) R: tefḫīmler N.
[604] daḫi: — R.
[605] (nehr-i) R: şehr-i N.
[606] ve taḫyīr: — R.
[607] bād ... īdüb : — R.
[608] tebāşir-i .... īdüb: — R.
[609] bulduḳda: idüb R.
[610] meẓkūr: — R.
[611] (ṣādī ile) R: ṣādiyle N.
[612] ṭōlūb: ṭōldī R.
[613] Baġdād ... oldı N: (Naẓm) R.
[614] bārū ün atdı: bārū uzāndı R.
[615] (sōḳāḳ) R: şūşaḳ N.
[616] diyu üzredir: diyuüzdür R.
[617] Maḥrūse-i Baġdād: — Çün R.
[618] (ḥażretlerine) R: ḥażretleri N.
[619] cumāẓī'ü'l-āḫir: cumāẓī'ü'l-āḫirinün R.
[620] ayınn: — R.
[621] ve: — R.
[622] daḫi: — R.
[623] (cihān-nümā) R: cihān-nümāda N.
[624] ṣan'atlar ile: ṣan'atlariyle R.
[625] olub ... pür-füsūl: — R.

[96] Bu Aḥmed Ḫān'ın kimliği, kesin olarak tespit edilemedi.

(ṣuffalarīnun)[625a] ṣafḥaları *Ṣuḥuf-ı Engül* (صُحفِ اَنگُل) gibi rengārengile[626] mübeyyen ve şekl-i būkelemūn gibi günāgūn naḳş-ı nigārile müzeyyen ve ṭrabūzenleri ḫürrem[627], ṭāvus ve saḳfınuñ levḥaları taḫt-ı Keykāvus gibi pür-zīver, Rübāʿī[628]:

Nigār u naḳş ṭōlmuş her kenārı Görürse andaki[629] naḳş u nigārī[630]

Ṣalā erjeng-i naḳşı ṣūya Mānī [97] Elini naḳş īşinden yūya Mānī[631]

vārūb şeref vīrīcek cevamiʿ u mesācidde ḫuṭbe-i ḫilāfet-i şerīfe ber-faḥvāy-ı انی جاعل فی الارض خلیفة [98] nām-ı saʿādet encāmına ḳıraʾāt ve sikke-i salṭanat ʿünvān-ı ʿadalet ceryānına iżāfet olınūb daḫi ol ser-i ḫayl-i bī-meyl cebel-i ẓalīl Şeyḫzāde-i Erdebil Ṭahmās <b> Şah bin Ismāʿīl vażʿ u iḥdāṯ (ve)[632] tertib-i mirāṯ üzre itdüği ḳavāʿid-i bāṭıla ve ḳavānīn-iʿāṭılasın defʿ u refʿ īdüb evāmir u (nevāhi ber müḳteżay-ı)[633] aḥkām-ı ilāhī īle şalāḥī fesāddan temyīz ve tedḳīḳ ve revācı kesaddan tefrīḳ ve taḥḳīḳ īdüb daḫī ʿādet-i[634] pesendīde-i ʿOsmāniye ve ḳāʿide-i güzīde-i Sulṭānīye (233a) temşīd ve teşyīd olınūb kāffe-i enām (48 b) ez ḫavāṣ u ʿavām الحمد لله علی الفتح الجلیل و الشّکر علی النّصر الجمیل [99] diyū mufettiḥu'l-ebvāb ve müsebbibu'l-esbāb ḫażretlerīne ḫamd u firāvān ve sāḥib-i salṭanatuñ devām-ı devletine ve ḳıyām-ı ʿizz u şevketine şenāy-ı bī-pāyān (duʿālar)[635] eyledīler. Andan ṣonra eṭrāf-ı ʿāleme ve eṣnāf-ı benī ādeme[636] pādişāh-ı ʿālem-penāh ḫażretlerīnüñ maḥrūse-i Baġdād'da[637] ışṭıbār u sukūt (u)[638] ḳarārları münteşir olīcaḳ Baṣra cānibinden (Reşīd ibn Meġāmiż)[639] [100] istilā-i ruʿb (u hırāṣdan)[640] dest-i ızṭırārile dāmān-ı emāna elçū ṭarīkīle oğlu (Meġāmiż ibn Reşīd)[641] [101] ve Şāh-ı gümrāh ve ʿadūvv u düşmen-i bī-destgāh umerāsından faḫru'l-ekābir ve'l-aʿyān Ḫorāsān beylerbeyisi Ḳāżī Ḫān [102] dāmān-ı emāna gelüb mūṣarūnileyh[642] Ḳāżī Ḫān şānına lāyıḳ sancāġile riʿāyet ve Baṣra cānibinden gelen elçülere inʿām u iḥsān ile icāzet ōlınūb[643] ṣoñra[644] ḫüdāvendigār-ı gerdūn-iḳtidār ḫażretleri saʿādet īle maḥrūse-i mezbūre ve medīne-i memdūḥada türbe-i şerīfleri (233b) meşhūr ve ism-i münīfleri kütüb-i tevārīḫ'de mesṭūr ōlān meşāyiḫ-i ʿizām ve ṣuleḥā-i (kirāmdan)[645] Şeyhü'l-İslām[646] Ḳuṭbu'l-enām sālik-i mesāliki'l-haḳīḳā

[625a] (ṣuffalarunun) R: ṣıfatelerünün N.
[626] rengārengile: rengile R.
[627] ḫurrem: — R.
[628] Rübāʿī: Naẓm R.
[629] andaki: andığı R.
[630] (naḳş u nigārī) R: naḳş-ı nigārī N.
[631] (āmānī) R: Mānī N.
[632] (ve) R: — N.
[633] (nevāhī ber-mukteżāy-ı): R: nevāhī muḳteday-ı N.
[634] ʿādet-i: عارت R.
[635] (duʿālar) R: — N.
[636] ādeme: ümeme R.
[637] (Baġdād'da) R: Bağdād'da ve N.
[638] (u) R: — N.
[639] (Reşīd ibn Meġāmiż) R: Reşīd ibn Muġāż N.
[640] (u hırāsdan) R: mirāşdan N.
[641] (Megāmiż ibn Reşīd'i) R: Muġāż ibn Reşīd N.
[642] müşārünileyh: — R.
[643] olunūb: olındı R.
[644] soñra: — R.
[645] (kirāmdan) R: kirām N.
[646] (ve) R: — N.

[97] Mānī (216-227). Manihaizm'in kurucusu. Medayin (Ctesiphon)'de doğdu. Orta Asya, Hindistan ve Çin'i gezdi. I. Şāhpūr (241-272)'un sarayında bulundu.

[98] "... Ben, yeryüzünde bir halîfe (insanoğlu) varedeceğim...". *Ḳur'ān*, II (Baḳara), 30.

[99] "Hamd, kudretli fetih üzerine, şükür de güzel yardımadır".

[100] Reşīd b. Muġāż adı, görüldüğü üzere R nüshasında doğru olarak Reşīd b. Meġāmiż şeklindedir. Basra hakimi Meġāmiż oğlu Reşid için bkz. IA, II, 322 (*Basra* maddesi); Müneccimbaşı, *Ṣaḥā'if el-Aḫbār*, Nedīm terc., III, 494.

[101] Muġāż b. Reşid adı da doğru olarak Meġāmiż b. Reşīd şeklindedir. Müneccimbaşı ise "Rāşīd b. Meġāmīs'in oğlu Mānī' ..." demektedir. Bkz. Nedīm terc., III, 494. Aynı zamanda bkz. S. Özbaran, *XVI. Yüzyılda Basra Körfezi Sahillerinde Osmanlılar: Basra Beylerbeyliğinin Kuruluşu*, IÜEF, Tarih Dergisi, sayı 25 (Mart 1971), ss. 52, 54.

[102] Kāżī (Gāzī) Hān, Safevî beylerinden olup bu sırada Osmanlılar'a sığınmış, kendisine sancak beyliği verilerek ʿIrāk-ı ʿArab hududunda bulunan Şehrubān, Mendeli, Hāruniyye, Elvendiye ve Kerkük'ün yönetimiyle görevlendirilmiştir. Bkz. Bostān Çelebi, *Süleymān-nāme*, TTK nüshası, v. 158a.

nāhic-i menāhici't-ṭarīḳa cāmiʿ-i ʿulūmi'l-meʿānī Ḥażret-i Şeyḫ ʿAbdülḳādir Gīlānī [103] (49 a) (Resim 49a, altda).

Ve muḥaddis-i eḥādiṯi'n-nebeviyye vāriṯ-i mevārisi'l-Muṣṭafaviyye ṣāḥibi'l-ʿizzi ve'l-meʿāni İmām Muḥammed Ġazzālī [104] (Resim 49b, üstde).

Ve Şeyḫü'l-İslāmi'l-aʿẓam Sulṭān-ı aḳṭābi'l-ʿArab ve'l-ʿAcem Şeyh Şihābuddīn Sühreverdi [105] (Resim 49b, ortada).

Ve erbābu'l-cezb ve's-sülūk tārik-i menāṣıbu'l-ḥavāḳīn ve'l-mülūk Şeyh Ebū Necībi'd-dīn Sühreverdī [106] (Resim 49b, altda).

Ve sirācu'l-mille(ti) ve'd-dīn Ḥażret-i Şeyḫ Sirācuddīn [107] (Resim 50a üstde).

Ve müfessir-i kelāmu'r-raḥmānī ṣāḥibu'l-ʿilm ve'l-meʿānī ve maẓhar-ı elṭāfi's-subḥānī Şeyḫ Muḥammedü'n-Nuʿmānī [108] (Resim 50a, ortada).

Ve maḥall(ü'l-ḥāvī) [647] Ḥażret-i Şeyh Muḥammed Fetāvī [109] (Resim 50a, altda).

Ve Ḥażret-i Şeyḫ Ebu'l-Verd Zuhhādī [110] (Resim 50b, üstde).

Ve Şeyḫ-i ṣüyūḫü'ṣ-ṣāliḥīn Ḥażret-i Şeyḫ Burhanuddīn [111] (Resim 50b, ortada)

Ve mücāviru'l-<meḥārīb> [647a] ve'l-mesācid Şeyḫ Fażlūn ʿĀbid [112] (Resim 50b, altda).

Ve zāyir-i beytullahi'l-kerīm Ḥażret-i (234a) Şeyh İbrāhīm [113] (Resim 51a, üstde).

Ve Şeyḫ Sekrān [114] ve Ḳılıç Arslān [115] ve saʿādet niṣāb Cömerd Ḳaṣṣāb [116] (Resim 51a, ortada).

Ve Ḥażret-ī Ebu Ümāme-i (Leylānī) [648] [117] ve Şeyḫ Remzī ʿAffānī [118] (Resim 51a, altda).

Ve Hemdem-i Velī [119], Ḳanber-i ʿAlī [120] (Resim 51b, üstde).

---

[647] (el-ḥāvī) R: iṭāvī N.

[647a] mihrāb R: muḥārāb N.

[648] (Leylānī) R: Lübānī N.

[103] ʿAbdülḳādir Gīlānī (Muḥyiddīn Ebu Muḥammed b. Ebū Ṣāliḥ Cengidost) (470-561/1077-78 — 1166). Ḳādirī tarîkatına adını veren ünlü Ḥanbelī sufî ve kelâmcı. Bkz. *EI* (2), I, 69.

[104] İmām Muḥammed Gazzālī (450/1058-505/1111).

[105] Şeyḫ Şihābuddīn Sühreverdī (Şihābuddīn Ebu Ḥafṣ ʿÖmer b. Abdullah) (539/1145-632/1234). ʿAbdülḳādir Gīlānī'den ders aldı. Konya'ya I. ʿAlāeddin Keyḳūbād'a elçi olarak gönderildi. Bağdād'da öldü. Bkz. *IA*, 88. İşrakî felsefesinin kurucusu "Maktul" ünvanı ile ünlü Şihābuddīn Ebu'l-Fütuh Yahya b. Ḥabeş (549/1155-587/1191), Halepte idam edilmiştir.

[106] Şeyḫ Ebū Necibi'd-dīn Sühreverdi (Ebu Necib ʿAbdülḳāhir b. ʿAbdullah) (ölm. 563/1168). Fakîh, şafiî kelamcı ve sufî. Bağdād'da ölmüştür. Bkz. Ş. Sami, *Ḳāmus el-Aʿlām*, IV, s. 2703.

[107] Şeyḫ Sirācuddīn hakkında bilgi bulunamadı.

[108] Şeyḫ Muḥammedü'n-Nuʿmānī hakkında bilgi bulunamadı.

[109] Şeyḫ Muḥammed Fetāvī (R: Ḳıssāvī) hakkında bilgi bulunamadı.

[110] Şeyḫ Ebu'l-Verd Zuhhādī (R: Zehāvī) acaba Ḫayreddīn el-Zīriklī'nin *El-Aʿlām* (Beyrut 1969)-'ında adı geçen Ebu'l-Verd (ölm. 132/750) ile aynı kişi midir?

[111] Şeyḫ Burhanüddīn hakkında bilgi bulunamadı.

[112] Şeyḫ Fażlūn ʿĀbid hakkında bilgi bulunamadı.

[113] Şeyḫ İbrāhim hakkında bilgi bulunamadı.

[114] Şeyḫ Sekrān hakkında bilgi bulunamadı.

[115] Bağdād'ta türbesi olduğu söylenilen bu Ḳılıç Arslān'ın bu adı taşıyan Anadolu Selçukluları hükümdarlarından herhangi biri olması olasılığı yok gibidir. Bu türbe 1107'de Habur nehrinde boğularak ölen ve Meyyafarikin'e gömülen I. Ḳılıç Arslān'a ait bir maḳam olabilir.

[116] Cömerd Ḳaṣṣāb hakkında bilgi bulunamadı.

[117] Ebū Ümāme-i Leylānī hakkında bilgi bulunamadı.

[118] Şeyḫ Remzī ʿAffānī hakkında bilgi bulunamadı

[119] Hemdem-i Velī hakkında bilgi bulunamadı.

[120] Ḳanber-i ʿAlī. Ḳanber, Hz. ʿAlī'nin kölesi olup ona olan sevgi ve bağlılığı ile ünlüdür. ʿAlī'nin halifeliği sırasında Ḥācib'i idi.

Ve ümmu Sitti Külşūm bintü Esedullahi'l-Ġālīb [121] (Resim 51b, ortada).

Ve Sitti Hediyye bintu Ebī ʿAbdillahi'l-Ḥuseyn b. ʿAlī ibn Ebi Ṭālib [122] (Resim 51b, altda).

Ve bintu Nāẓım ümmü Mūsā-i Kāẓım [123] (Resim 52a, üstde).

Ve kāşif-i kerāmāti'r-raḥīm Ḥażret-i Seyyid İbrāhīm[649] [124] (Resim 52a, ortada).

Ve sālik-i (mesālik-i ḫalvet-ḫāne-i erbaʿīn)[650] Ḥażret-i Şeyḫ Ẓahīruddīn [125] (Resim 52a, altda).

فطوبى لمن صرف امواله الخاصة فى سبيل الله العظيم و ابتغاء لوجه رضوان الله تعالى عليهم اجمعين ziyāretlerine [126] ḳavlince ḫayrāt ve ḥasenātile üzerlerine vārūb ḫarāb-ı ābādanlarīn āşār-ı ʿimāretile maʿmūr ve fuḳarāy-ı bī-iḳtidar ve şuleḥāy-i ʿibādet-güẕārlaruñ ḫāṭırları kāşānelerīn envār-ı (taşadduḳatla)[651] rūşen ve pürnūr eyledi. Andan şoñra sene-i meẕkūre ramażānınuñ evāsıṭında [127] ʿalā ṭarīḳi'l-[652] (234b) istimdād nevāḥi-i Baġdād ve sevāḥil-i (encādda)[653] vāki' ōlān ṣadr-ı şuffa-i nübüvvet ve muḳannin-i ḳavānīn-i fütüvvet hādī vü hidāyet nümūn (Ḥażret-i Nebī)[654] Yūşaʿ b. Nūn [128] (Resim 52b, ortada).

Ve imāmu'l-ʿālim ve'n-nūru'l-ḥākimu'r-rāsiḫ bi-emrillahi'l-lāzım el-imam Mūsā b. İmām-ı Caʿferi'l-Kāẓım [129] (Resim 52b, altda).

Ve hādi'r-reşād ve mülhimu's-sedād ve ḳıbletu'z-zuhhād ve kaʿbetu'l-ʿubbād el-İmam Muḥammed b. ʿAlīyyü'l-Cevād [130] (Resim 53a, üstde).

Ve kehfü'l-mü'minīn ve hādi'l-mużıllīn el-İmām ʿAlī b. Muḥammedi'l-Hādi'l-Emīn [131] (Resim 53a, ortada).

Ve'l-ʿālimu'l-vefī ve ʿilmu'z-zekī[655] İmām (Ḥuseyn)[655a] b. ʿAlīyyu'l-ʿAskerī [132] (Resim 53a, altda).

Ve Sulṭān-ı ʿulemā'i'l-āfāḳ mālik-i ezimmetu'l-ʿulūm bi'l-ittifāḳ keşşāfu'l-müşkilāti'l-ʿaḳlīyye miftāḥu'l-muʿżılāti'n-naḳliyye bānī-i binā'i'l-İslām müsteḫric-i ḳavāʿidi'l-aḥkām imamu'l-fürūʿ ve'l-uṣūl[656] ʿālimu'l-maʿḳūli ve'l-menḳūl kāşif-i rümūzi'l-

[649] Ve kāşif-i ... İbrahim: — R.

[650] (mesālik-i ḫalvet-ḫāne-i erbaʿīn) R: mesāliki'l-erbāʿīn N.

[651] (taşadduḳātile) R: taşadduḳ ile N.

[652] ('ala't-ṭarīḳi'l-) R: 'alā ṭarīki'l N.

[653] (encādda) R: encidādda N.

[654] (Ḥażret-i Nebī) R: ya'ni N.

[655] Ve'l-'ālimu'l-vefī ve 'ilmu'z-zekī: ve 'ilmu'z-zekī ve'l-'ālimu'l-vefi R.

[655a] (Ḥuseyn) R: Ḥasan N.

[656] ve'l-uṣūl: ve vüṣūl R.

[121] Ümmü Sitti Kulşūm bintu Esedullahi'l-Galib. Ḥż. ʿAlī'nin kızı. Hayatı hakkında bilgi bulunamadı.

[122] Sitte Hediye bintu Ebī ʿAbdillahi'l-Ḥuseyn b. ʿAlī b. Ebī Ṭālīb. Ḥż. Ḥüseyin'in kızı. Hayatı hakkında bilgi bulunamadı.

[123] Bintu Nāẓım ümmü Mūsā-i Kāẓım: Mūsā-i Kāẓım'ın annesi. Hakkında bilgi bulunamadı.

[124] Seyyid İbrāhīm. Hakkında bilgi bulunamadı.

[125] Şeyh Ẓahīruddīn. Hakkında bilgi bulunamadı.

[126] Allah yolunda ve Kerim olan Allah'ın rızası için özel mallarını harcıyanlara ne mutlu. "O gün Allah'a temiz bir kalple gelenden başka kimseye malın ve oğulların yararı olmaz." *Ḳur'ān*, XXVI (Şu'arā), 89.

[127] Evāsıṭ-ı Ramażān (941)/18 Mayıs 1535.

[128] Yūşaʿ (Joshua) b. Nūn, Hz. Mūsa'nın arkadaşı ve hizmetçisi idi. *Tevrat*'da kutsanan ilk asker idi. Bkz. A. P. Stanley, *Lectures on The History of the Jewish Church*, I, pp. 126, 201, 203, 216, 242, 249, New York 1901.

[129] El-İmām Mūsā b. İmām-ı Caʿferi'l-Ḳāẓım: Mūsā-i Kāẓım (128/745 - 183/799), On iki imamdan yedincisi.

[130] El-İmām Muḥammed b. 'Alīyyü'l-Cevād (195/811-220/835). On iki imamdan dokuzuncusu.

[131] El-İmām 'Alī b. Muḥammedi'l-Hādi' Emīn (214/829 - 254/868). On iki imamdan onuncusu.

[132] İmām Ḥasan b. 'Alīyyu'l-'Askerī (232/846-260/873). On iki imamdan on birincisi.

Furḳān[657] ʿārif-i esrāri'l-*Ḳur'ān*[658] el-imāmu'l-aʿẓam muḳtedāyi'l-muʿaẓẓam kāşif-i millet-i münîfe Ḥażret-i İmām Ebū Ḥanîfe [133] (Resim 53b, ortada).

Ve faḫru'l-müctehidîn seyyidü'l-fuḳehā' ve'l-muḥaddişîn (235a) imāmu'l-müslimîn burhānü'l-milleti ve'd-dîn el-imāmu'l-ekremu'l-efḫemu'l-ekmel İmām Aḥmed b. Muḥammed b. Ḥanbel [134] (Resim 53b, altda).

Ve zübde-i erbāb-ı taḳvā ve ḳıdve-i aṣḥāb-ı fetvā imāmu'l-müslimîn burhānu'şşeriʿati ve'd-dîn Ḥażret-i İmām Ebū Yūsuf Saʿduddîn [135] (Resim 54a, üstde).

Ve Sulṭānu'l-ḥukemā fi'l-enām[659] en-nāẓır ʿalā harekāti'l-ecrām (müferriḥ-i rūḥu'l-eşbāḥ)[660] ve mürevviḥu'n-nüfūs ve'l-ervāh el-ʿārif ʿalā aḥvāli'l-mizāc ve'l-ʿālim ʿalā ḳavānîni'l-ʿilāc ve'l-muttaṣıf bi-envāʿ-ı kerāmāt (i'llahi'l-meliki'l-mennān)[661] Ḥażret-i Ḥakîm Loḳmān [136] (Resim 54a, ortada).

Ve (żābiṭ-i)[662] edvār-ı feleki'd-devvār müstaḫricu'l[663]-aḥkāmi'l-mütecerrîdeti ʿalā evrāḳı'l-leyl ve'n-nehār seyyidu'l-hükemā' ve'l-müneccimîn el-ʿārif ʿalā esrār-ı aḥkāmi'l-[664] müteḳaddimîn Ḥażret-i Seyyid Necmüddîn [137] (Resim 54a, altda).

Ve Şeyhülislām ve'l-müslimîn[665] mürşidü'ṭ-ṭarîḳati'l[666]-muḥaḳḳıḳîn el-mevṣūf bienvāʿ-ı kerāyimu'ş-şārım Ḥażret-i Şeyh Ebū'l-Mekārim [138] (Resim 54b, üstde).

Ve Şeyḫ İbrāhîmu'l-Efżal (bin)[667] İmām Ḥasani'l-Ekmel [140] (Resim 54b, ortada).

Ve Şeyḫ ʿÖmer-i Kimānî [141] (235b) ve Şeyḫ Seriyyi's-Saḳaṭî [142] ve Maʿrūf-ı Kerḫî [143] (Resim 54b, altda).

Ve Ḥasan-ı Belḫi [144] ve Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādî [145] ve Dāvud-ı Ṭāyî [146] (Resim 55a, üstde).

Ve Ḥażret-i Şeyḫ Ḳamerüddîn [147] ve Ḥażret-i Şeyḫ ʿAvn-i Muʿîn [148] (Resim 55a, ortada).

---

[657] rümūzi'l-*Furḳān*: rümuz-i *Furḳān* R.

[658] esrāri'l-*Ḳur'ān*: esrār-ı *Ḳur'ān* R.

[659] fi'l-enām: fi'l-imām R.

[660] muferriḥu'l-eşbāḥ: (müferriḥ-i rūḥu'l-eşbah) R.

[661] (الله الملك المنان) R: — N.

[662] (żābıt-ı) R: ṣābit-i N.

[663] müstaḫricu'l: musteḫirru'l- R.

[664] ʿala esrār-ı aḥkāmi'l-: ʿalā aḥkām-ı esrārı'l- R.

[665] (Ve Şeyḫu'l-Islāmi'l-müslimîn) R: Ve Şeyhu'l-Islām ve'l-müslimîn N.

[666] ṭarîḳati'l-: ṭarîki'l- R.

[667] (bin) R: — N.

[133] İmām Ebū Ḥanîfe, Nuʿmān b. Ṣābit (80/699-152/769). Kelâmcı ve fakîh. Ḥanefî mezhebi kurucusu.

[134] İmām Aḥmed b. Muḥammed b. Ḥanbel (161/780-241/855). Kelâmcı, fakîh, muhaddis. Ḥanbelî mezhebinin kurucusu.

[135] İmām Ebū Yūsuf Saʿduddîn (113/731-182/798) Ḳūfe'de doğdu. Ebū Ḥanîfe'nin ünlü öğrencilerindendir. Bkz. Ş. Sāmî, *Ḳāmus el-Aʿlām*, I, 769.

[136] Hakîm Loḳmān: *Ḳur'ān*'da adı geçen, Ḥz. Dāvud ile çağdaş olduğu rivayet edilen, peygamber olması muhtemel, hekim ve hikmet sahibi kişi.

[137] Seyyid Necmüddîn. Hakkında bilgi bulunamadı.

[138] Şeyḫ Ebu'l-Mekārim. Hakkında bilgi bulunamadı.

[140] Şeyḫ İbrāhîmu'l-Efżāl (bin) İmām Ḥasanu'l-Ekmel. Ḥz. ʿAlî'nin oğlu Ḥasan (3/624-50/670)'ın oğlu olabilir.

[141] Şeyḫ ʿÖmer-i Kimānî. Hakkında bilgi bulunamadı.

[142] Şeyḫ Seriyyi's-Saḳaṭî (ölm. 253/867). Bkz. L. Massignon, *Essai sur les Origines du Lexique Technique de la Mystique Musulmane*, Paris 1954, p. 320.

[143] Maʿrūf-ı Kerḫî (ölm. 200/815). Bkz. L. Massignon, *Essai sur les Origines du Lexique Technique de la Mystique Musulmane*, p. 320; R. A. Nicholson, *A Literary History of the Arabs*. Cambridge 1956, pp. 385, 386, 388.

[144] Hasan-ı Belḫî. Hakkında bilgi bulunamadı.

[145] Şeyḫ Cüneyd-i Bağdādî (ölm. 298/910). Seriyyi's-Saḳaṭî'nin yeğeni idi. Bkz. *IA*, III, 241.

[146] Dāvud-ı Ṭāyî (Ebu Süleymān Dāvud Ṭāî b. Nuṣayr el-Ḳūfî (ölm. 160/776). Ebū Ḥanîfe ile sohbette bulunduğu, devlet adamlarının hediyelerini reddettiği bilinmektedir.

[147] Şeyḫ Ḳamerüddîn. Hakkında bilgi bulunamadı.

[148] Şeyḫ ʿAvn-i Muʿîn. Hakkında bilgi bulunamadı.

Ve Şeyḫ Ebū Baḫş-i Nūrī[149] ve Şeyḫ Şiblī-i Manṣūrī [150] (Resim 55a, altta).

Ve Cāmi'(ü'l-ḥaḳīḳa) [668] ve'l-ibāne Ḥażret-i Behlül-i Dīvāne [151] (Resim 55b, üstde).

Ve 'ārifu'l-aḥvāl eş-şehīr bi-Çīrkīn Abdāl [152] (Resim 55b, ortada).

Ve Şehīd-i ma'reke-i Rabb-i Ġafūr Ḥażret-i Ḥallāc-ı Manṣūr [153] (Resim 55b, altda).

Ve kāmilu'l-'ilm ve'l-me'ānī Ḥażret-i Şeyḫ [669] Sa'īd Surḫāmī [154] (Resim 56a, üstde).

Ve Medāyin-i 'adālet-āyinde vāki' ōlān ḳuṭb-ı semā-ı bidāyetü'l-velāye merkez-i (dāire-i) [670] ma'ārif ve'd-dirāye Sulṭānu'l-'ārifīn ka'betu'l-'āşıḳīn faḫr-i Medāyin-i Fars Ḥażret-i Selmān-ı Pars [155] (Resim 56a, ortada).

Ve muḥaḳḳıḳ-i kelāmı'r [671] -rabbānī ve muṣaddıḳ-ı künūzi'l-me'ānī Ḥażret-i Şeyḫ Huẕeyfe-i Yemānī [156] (Resim 56a, altda).

Ve maḥrūse-i Ḥille'de maḳām-ı ḳāimi'l-muntazar [672] ve'l-ġāyeti'l-muḫteber (olān) [673] ḫalifetu'r-Raḥmān Muḥammedu'l Mehdī [157] ṣāḥibu'z-zamān [674] (Resim 56b, üstde).

Ve marżiyü'l-evṣāf ve'ş-şemāyil Ḥażret-i Şeyḫ Ebu'l-Faẓāyil [158] (236a) (Resim 56b, ortada).

Ve Ṣāḥib-i meymene ve meysere Ḥażret-i Sulṭān Cumcuma [159] (Resim 56b, altda).

Ve Kerb u belā'da vāki' ōlān Ḥażret-i ṣāhibu'l-ḳubbeti'l-ḥażrā' fi'l-cenne ve ḫātem-i Ḫulefā'ı'r-Rāşıdīn 'inde ehli's-sünneti ve ṣābirü'l-miḥneti ve'l-belā' eş-şehīd fi'l-arż-i Kerbelā İmāmu'l-muḳtedā ibni'l-Murṭażā sa'du'd-dāreyn Ebī 'Abdullahi'l-Ḥuseyn [160] (Resim 57a, üstde).

---

[668] (ü'l-ḥaḳīḳa) R: u't-taḥḳīḳ N.

[669] Şeyḫ: — R.

[670] (dāire-i) R: dāyinu'l N.

[671] kelāmı'r: kelām-ı R.

[672] (ḳāimi'l) R: — N.

[673] (olān) R: āvān-ı N.

[674] ṣāḥibu'z-zamān: ṣāḥib-i zamān R.

[149] Şeyḫ Ebu Baḫş-i Nūrī. Hakkında bilgi bulunamadı.

[150] Şeyḫ Şiblī-i Manṣūrī. Hakkında bilgi bulunamadı.

[151] Behlül Divāne (Bühlül el-Mecnun Ebu Vuheyb b. 'Amr b. el-Muġira) (ölm. 183/799). Abbasî Halifesi ünlü Harūn el-Reşīd (766-809) devrinde yaşadığı, ona zaman zaman öğütler verdiği söylenen akıllı delilerdendir. Aynı zamanda bkz. A. E. Uysal, *Behlül Dânâ fıkralarının Türk Halk Edebiyatındaki yeri*, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı, Belleten (1974), ss. 177-187.

[152] Çīrkīn Abdāl. Hakkında bilgi bulunamadı

[153] Ḥallāc-ı Manṣūr (Ebu'l-Muġis el-Ḥuseyn b. Mansūr el-Beyżāvī) (244/857-310/922). Bkz. L. Massignon, *Essai sur les Origines du Lexique Technique de la Mystique Musulmane*, p. 18, 38, 63, 68 ve çeşitl isayfalar.

[154] Şeyḫ Sa'īd Surḫāmī. Hakkında bilgi bulunamadı.

[155] Selmān-ı Pars (Selmān-ı Farisī) (?-656). Sahabeden. Bkz. *IA*, X.

[156] Şeyḫ Huẕayfa-i Yemānī (Huzayfa b. el-Yemān) (ölm. 36/656). Bkz. L. Massignon, *Adı geçen eser*, pp. 127, 159, 161, 235.

[157] Muḥammedu'l-Mehdī (el-Muntazar) (256/870-275/888). On iki imamın on ikincisi.

[158] Şeyḫ Ebu'l-Faẓāyil, belki de Şafiî fakihlerinden olup 608/1211'de Vāşıṭ'ta ölen Ebu'l-Faẓāyil 'Alī b. Ebī'l-Muẓaffer Yūsuf el-Āmidī'dir.

[159] Sulṭān Cumcuma: Bir halk mitolojisi kahramanı. *Dāstān-ı Cümcüme Sulṭān* Kıpçak bölgesinde Ḥusām Kâtib ya da Ḥüsām Baḫşī tarafından 770/1368'de yazılmıştır. Bkz. F. A. Tansel, *Cümcüme Sultān, Ottoman translations of the fourteenth century Kıpchak Turkic story*, Archivum Ottomanicum, II (1970), pp. 252-269.

[160] Ebu 'Abdullahi'l-Ḥuseyn: Ḥż. Ḥuseyn (ölm. 61/680).

Ve Seyyidu'l-muteheccidīn[675] ve senedu'l-müteʿabbidīn ʿAlī b. Ḥuseyn Zeyne'lʿĀbidīn [161] (Resim 57a, altda).

Ve'l-lisānu'n-nāṭıḳ ve 'l-aṣlu's-sābıḳ maḳām-ı İmām-ı Caʿfer b. Muḥammedi'ṣ Ṣādıḳ [162] (Resim 57b, üstde)

Ve Cemīlü'ẕ-ẕāt kerīmü's-ṣıfāt seyyidü'ş-şühedā' saʿādet libāse'l-māḥmūd ('inde'llahi)[676] ve'n-nās İbn ʿAlī Ḥażret-i ʿAbbās [163] (Resim 57b, ortada).

Ve'l-muʿtaṣım bi-ʿināyeti'llahi'l-meliku'l-ʿāṣım Sulṭānu'ş-şuhedā Ḥażret-i Kāṣım b. İmāmı'l-Murtecā ve (seyyidi'l)[677]- Muṣṭafā İbni'l-Murtaża ṣāhibu'lcūd ve'l-minen (Ebī)[678] Muḥammedi'l-Ḥasan [164] (Resim 57b, altda).

Ve nūreyni'l-ezhereyn ve nūreyni'l-envereyn durreyni sadefi'n-nebeviyye[679] ve necmeyni baḥri'l-fütüvveti seyyideyni'ş-şehīdeyn maḳṭūleyni'l-maẓlūmeyni ʿAlīyyu'l-Ekber [165] (236a) ve ʿAlīyyu'l-Aṣġar [166] veledeyn-i Ebī Abdullah el-Ḥuseyn [167] (Resim 58a, üstde).

Ve (mīr-i)[680] kūh-i miḥnet u belā el-medfūn fī deşt-i Kerbelā ekrem-i[681] erbābu's-saʿīd ve (efḥem-i)[682] eṣḥābu'ş-şehīd Ḥażret-i Ḥurri'ş-şehīd [168] (Resim 58a, altda).

Ve baḥr-i Necef'de vāḳiʿ ōlān (gevherkān-ı)[683] la-fetā fī ḥaḳḳi şānihi[684] hel-etā kıbletu'l-ʿārifīn ve kaʿbetu't-ṭā'ifīn silsile-i meşāyiḥ-i müteḳaddimīn ve mute'aḫḫirīn muḳtedāy-ı (zümre-i)[685] evliyāy-ı evvelīn ve'l[686]-āḫırīn ṣāḥibu'l-keşf ve'l-ilhām zāir-i beytullahı'l-ḥarām el-ʿārif ʿalā esrār-ı[687] melekūt ve'l-vāḳıf ʿalā aʿlā-i merātibi'l-(ḳuds)[688] ve'l-ceberut aṣl-ı şecere-i vilāyet ferʿ-i şemere-i nihāyet faḫr-i āl-i ṭāhā ve yāsīn

İbn-i ʿamm-i Seyyidu'l-mürselīn eş-şehīdu's-saʿīd esedullahi'l-ġālib emīru'l-müminīn ʿAlī b. Ebī Ṭālib [169] (Resim 58b, üstde).

(Ve)[689] aṣl-ı silsile-i insān bünyād-ı binā-i Ādemiyān mescūd-ı melā'ike-i muḳarrebīn menbaʿ-ı elsine-i evvelīn ve āḫırīn müşerref-i teşrif [170] اسكن انت وزوجك الجنّة fāṭiḥ-i ebvābı't-tevbe maẓhar-ı ʿināyātı'r-[690] Raḥmān bāʿis-i laʿnet-i Şeyṭān sebeb-i vücūd-ı nesl-i ādem maḳām-ı (237a) Ḥażret-i Nebīyyullah Ādem (Resim 58b, altda).

---

[675] el-müteheccidīn R: el-müctehidīn N.

[676] ('indellahi) R: 'ıbādullahi N.

[677] (seyyidi'l) R: sıbtı'l N.

[678] (Ebī) R: ibn N.

[679] Ve nūreyni'l- ... nebeviyye: و نورين الازهرين و نودين الانورين و زين صدق النبويه R.

[680] (mīr-i) R: ser-i N.

[681] ekrem-i: ikrām-ı R.

[682] (efḥem-i) R: efḥer-i N.

[683] (gevherkān-ı) R: gevher-i kān-ı N.

[684] fi ... şanihi: Sulṭān-ı serir-i R.

[685] (zümre-i) R: zühre-i N.

[686] ve'l: ve R.

[687] esrār-ı: esrārı'l R.

[688] (ḳuds) R: 'ads N.

[689] (ve) R. — N.

[690] 'ināyātı'r: 'ināyeti'r R.

[161] ʿAlī b. Ḥuseyn, Zeyne'l-ʿĀbidīn ('Aliyyü'l-Asġar) (38/658-94/712). Ḥż. Ḥüseyin'in küçük oğlu. On iki imamdan dördüncüsü. Bkz. Zīriklī, *El-Aʿlām*, V, 86.

[162] İmām Caʿfer b. Muḥammedi'ṣ-Ṣādıḳ (80/699-148/765). On iki imamın altıncısı.

[163] İbn ʿAlī Ḥż. ʿAbbās ('Abbās b. 'Alī) (ölm. 61/680). Ḥż. 'Alī'nin oğlu. Kerbelâ'da şehid edilmiştir.

[164] Kāşım b. İmāmi'l-Murteca ... Ebu Muḥammedi'l-Ḥasan: Ḥż. 'Alī'nin oğlu.

[165] 'Alīyyu'l-Ekber, Ḥż. Ḥüseyin'in büyük oğludur. Kerbelâ'da şehid edilmiştir. Bkz. Zīriklī, *El-Aʿlām*, V, 86.

[166] 'Alīyyü'l-Asġar (ʿAlī b. Ḥuseyn, Zeyne'l-ʿĀbidīn) (38/658-54/712). Bkz. Not 161.

[167] Ebu 'Abdullah el-Ḥuseyn, not 160'da işaret edildiği üzere "Ḥż. Ḥuseyn'dir".

[168] Ḥurri'ş-Şehīd. Ḥż. Ḥuseyn.

[169] 'Alī b. Ebī Ṭālib (598-661). Halifeliği (656-661).

[170] "(Ey Adem), eşin ve sen, Cennet'te kal". *Ḳur'ān.*, II (Baḳara), 35.

Ve Şeyḫu'l-enbiyā ḳıdvetu'l-aṣfiyā el-mübāliġu fī daʿveti'd-dīn ve'l-mücāhidu fī iʿlāmi'l-yaḳīn el-müdāvimu fī izhāri'l-şerīʿa ve'l-muḳaddimu fī iʿlāni't-ṭarīḳa mellāḥ-ı baḥri't-tevḥīd keştībān-ı deryāy-ı taḳrīr-i[691] necāt (mubnī-i)[692] binā-i keştī-i ḥayāt dāfiʿ-i bārān-ı belā, ḳāṭıʿ-ı ṭūfān-ı ibtilā ṣāḥibi'l-mukāşefāt ve'l-fütūḥ maḳām-ı (Ḥażret-i)[693] Nebīyullah Nuḥ (Resim 59a, ortada).

Ve Kūfe'de vāḳiʿ ōlān Ebu'r-rüsūli'l-ʿiẓām ve ceddi'l-enbiyā'i'l-kirām (nūr-ı)[694] gülistān-ı nār serv-i būstān-ı ebrār (el-menḳūl)[695] fī ḥaḳḳıhī يا نار كوني برداً و سلاماً [171] (مسلماً) حنيفا قانتاً لله كان امة ابراهيم ... (ان) mücāvir-i ḥarem-i raḥmānī maḥrem-i ḥarīm-i subḥānī bānī-i binā-i ṣafā, şeref-i dūdmān-ı Muṣṭafā vāżıʿ-ı esās-ı ḳıbleti'l-İslām ʿāmir-i ḫāne-i beyti'l-ḥarām mükerrem bi-tekrīm-i (kerāyim-i)[696] kerāmāt müşerref bi-teşrīf-i fihi āyātun beyyināt ḥalīlü'r-raḥmān ve (celīlü'l)[697]-burhān maẓhar-ı ʿizz u taʿẓīm maḳām-ı Ḥażret-i Nebīyullah İbrāhim (Resim 59b, üstde).

Ve mecmaʿ-ı ġarāyibu'l-kerāmāt menbaʿ-ı ʿacāyibu'l-muʿcizāt ve ṣāḥibu'ş-şerīʿati'l-(237b) ḳāhire ve mübniyi't-ṭarīkati'l-bāhire maẓhar-ı evvel-i kütüb-i erbaʿa ve maẓhar-ı āyāt-ı meşhūre-i tısʿa, muḳtedāy-ı (cemiʿ-i)[698] enbiyā-ı ʿiẓām ve metbūʿ-ı (zümre-i)[699] evliyā-i kirām ġālib-i Firʿavn-i (ẓāhir)[700] ve bāṭın, hālik-i Ḳıbṭiyān-ı beydā ve kāmin-i ḳāʿid-i leşker-i rūḥiyān, mihter-i ʿasker-i İsrā'ilān Mehdi-i hādī-i nūr-ı maḥşūş-ı Ṭūr ḳelīmü'r-Raḥmān maḳām-ı Ḥażret-i Mūsā b. ʿImrān (Resim 59b, altda).

Ve nefḫa-i nefes-i raḥmānī ve maẓhar-ı eltāf-ı subḥānī bālā nişīn-i felek-i iḳbāl ṣadr-nişīn-i āsumān-ı celāl, vāżıʿ-ı meʿālim-i şeriʿat ve mürşid-i mesālik-i ṭarīḳat mübeşşir-i Aḥmed ve muṣaddıḳ-ı Mūsā fī ḥaḳḳı şānihi[701] [*] انّ مثل عيسى Ruḥullahi'l-ekrem maḳām-ı Ḥażret-i ʿİsa b. Meryem (Resim 60a, üstde).

Ve maḳām-ı ḫātemu'l-enbiyā' ve'l-mürselīn seyyidü'l-evvelīn ve'l-aḫırīn resūl-i kevneyn pīşvā'i'ş-şaḳaleyn vāsıṭa-i ʿakl <u> kemāl ve nigīn-i ḫātem-i celāl merve-i mürüvvet-i şafā maḳām-ı Ḥażret-i Muḥammed[702] Muṣṭafā (Resim 60a, altda).

Ve Kūfe nevāḥisinde vāḳiʿ ōlān ḫurşīd-i saʿādet māh-ı felek-siyādet müşterī-i çarḫ-ı nübüvvet ḳuṭb-ı (238a) gerdūn-ı fütüvvet nebiyyullahi'l-meliki'l-ġanī maḳām-ı[703] Ḥażret-i Yūnusu'n-Nebī (Resim 60b, üstde).

Ve faḫr-ı erbāb-ı hidāyet ve ẓuḫr-i aṣḥāb-ı riyāżet Ḥażret-i ʿAbdullah b. Ebi Evfā[704] [172] ʿān aṣḥāb-ı Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā (Resim 60b, ortada).

Ve Zeyneb bintu Velīyullah [173] (ve)[705] Ḥażret-i Şeyḫ ʿAṭā'ullah [174] (Resim 60b, altda).

---

691 taḳrir-i N: tefrīd-i R.
692 (mübnī-i) R: mīnī N.
693 (Ḥażret-i) R: — N.
694 (nūr-ı) R: būz-ı N.
695 (el-menḳūl) R: el-mekūl N.
696 (kerāyim-i) R: — N.
697 (celīlu'l) R: ḥalīlu'r N.
698 (cemīʿ-i) R: — N.
699 (zümre-i) R: zühre-i N.
700 (ẓāhir) R: ṭāhir N.
701 fī ḥaḳḳı şānihi: müşerref-i teşrif R.
702 Muḥammed: — R.
703 ġanī maḳām-ı: الق R.
704 Evfā: Vefā R.
705 (ve) R: — N.

[171] "Biz, ey ateş, İbrahīm'e karşı serin ve zararsız ol dedik". *Ḳur'ān*, XXIII (Enbiyā), 69. "İbrāhim, kuşkusuz, Allah'a yönelen ve ona boyun eğen bir önderdi". *Ḳur'ān*, XVI (Naḥl), 120.

[*] "ان مثل عيسى عند الله كمثل آدم" "Allah katında 'Īsa'nın durumu Ādem'in durumu gibidir." *Kur'ān*, III (Āl-i ʿİmrān), 54.

[172] ʿAbdullah b. Ebi Evfa (ölm. 86/705 veya 87/706). Aṣḥāb'dandır.

[173] Zeyneb bintu Velīyullah, belki de Seyyide Zeyneb bintu ʿAlī b. Ebī Ṭālib (ölm. 62/682)'dir.

[174] Şeyḫ ʿAṭā'ullah. Hakkında bilgi bulunamadı.

Ve Munṣalif'de çemen-i rūḥ-ı muʿaṭṭar encümen-i fütūḥ-ı münevver, reyḥān-ı çemen-i rūḥ ve (miftāḥ-ı)[705] ḫazāyin-i fütūḥ ya'ni Ḫażret-i Şeyḫ Şemsüddīn Ebī Menūḥ [175] ve rāfiʿ-i perde-i żalālet kāşif-i esrār-ı celālet, maḫzen-i ebrār-ı Aḥmedī menbaʿ-ı envār-ı Muḥammedī Ḫażret-i Ẕü'l-Kifl Nebī (Resim 61a, üstde). صلوات الله عليهم اجمعين ṭavāflarına ve mehālik-i memālik-i ʿIrāḳ-ı ʿArab'dan maʿdūd ōlān yirlerüñ seyrine [176] من طلب الممالك صبر على المهالك ḳavlince ẕikr ōlān Kerbelā ve Ḫille ve Munṣalif ve Kūfe ve Ḫannāne ve Sehle ve Baḥr-ı Necef zaḥmetleri ḳaṭʿına ve meşaḳḳatları ṭayyına ikdām-ı tām ve ihtimām-ı tamām īle nehreyni'l-aʿẓemeyn olān Dicletu'l-cinān Furāt-ı ḥayāt-feşān ʿubūrlarī içün (cisirleri)[706] ḥuṣūlüne mübāşeret ve sāir levāzımına musāraʿat ve ḫüddām-ı nuṣret me'āşirden dāim mülāzim ḫuyūl-ı bād-reftārlardan mühim ve lāzım ōlānlardan ḥāżır itsünler diyü emr olınūb ol emr-i ʿālī mūcebince fi'l-ḥāl ʿalā ṭarīḳi'l-istiʿcāl nehreyn-i meẕkūreyn (cisirleri)[707] ḥāżır ve ḫüddām-ı ẓafer-encām ve vüṣūl-i saʿādet-licām müheyyā ve muntaẓır olduklarından sonra [177] حافظ بلاد الله قامع اعداء الله ناصر عباد الله زاير اولياء الله ḥażretleri yümn-i iḳbāl ve saʿādet-i iclāl īle Baġdād'da Dicle'yi ʿubūr ve Furāt'ı, Museyyeb'de vārūb mürūr īdüb eşme-i murāda ʿinān-ı ʿazimet-i hümāyūnların munṣarıf ve çeşme-i maḳṣūda licām-ı himmetlerīn munʿaṭıf īdīcek raḥmet-i raḥmānī ve feyż-i āsumānī birle bī-ḥad yaġmurlar yaġūb nehreyni'l-meşhūreyn [178] مرج البحرين يلتقيان بينهما برزخ لا يبغيان mişālince müctemiʿayn ōlūb teşneler şūsuzlıḳdan cān vīrdükleri yirlerde seller (ve vāfir)[708] eşmeler ẓāhir ōlūb daḫi [179] من زار الحسين كمن زار مقام النبي muḳteżāsınca tamām vaʿde üzre (239a) ziyāret ōlınūb envāʿ-ı taṣadduḳāt ve ḥasenāt olunduḳtan ṣoñra[709] envāʿ-ı meşūbāt-ı müveccehe ve eṣnāf-ı maḳṣūdāt-ı (müstenceḥa)[710] ile ḫalīfetullah pādişāḫ-ı ʿālempenāh ḥażretleri yine cennet-ābād dāru's-selām Baġdād cānibine saʿādetile ʿavdet īdüb müteveccih olunduḳda[711] ẕikrōlān maḳāmāt-ı şerīf ve ziyārāt-ı münīflere vārūb gelince vāḳiʿ ōlān menāzil (ber-kenar sebt)[712] olınūb şerḥ ōlınūr. El-vāḳiʿ fī 9[713] ramazān el-mübārek sene (iḥda ve erbaʿīn ve tısʿami'e)[714]

Ḳalʿacık (Resim 61b, ortada).
Ḫān-ı Berīż (Beyraḳī)? (Resim 61b, altda).
Ḳarye-i Müseyyeb (Resim 62a, üstde).
Ḳalʿa-i Müseyyeb (Resim 62a, altda).
İmām-ı Ḥuseyn (Resim 62b).
Tetimme-i İmām-ı Ḥuseyn (Resim 63a).
Berriye-i Necef (Resim 63b).
Baḥr-i Necef (Resim 64a).
İmām-ı ʿAlī (Resim 64b).

705 (miftāḥ-ı) R: mışbāḥ-ı N.
706 (cisirleri) R: ḫaberleri N.
707 (cisirleri) R: ḫaberleri N.
708 (ve vāfir) R: vāfir ve N.
709 envāʿ-ı ... sonra: — R.
710 (müstenceha) R: müstenhice N.
711 idüb ... olundukta: eyledi, eyle olsa R.
712 (ber-kenār şebt) R: bast N.
713 fī 9: fī't-tāsiʿ R.
714 (sene iḥdā ve erbaʿīn ve tısʿami'e) R: sene-i meẕkūr N.

[175] Şeyḫ Şemsüddīn Ebī Menūḥ. Hakkında bilgi bulunamadı.
[176] "Ülkeleri almak istiyen, tehlikeli işlere katlanır".
[177] "Allah'ın beldelerini koruyan, Allah düşmanlarının hakkından gelen ve Allah'ın kullarına yardım eden evliyaullah'dan".
[178] "Birbirine kavuşan iki denizi salıverdi; onların aralarında bir engel vardır; birbirlerinin sınırını aşamazlar". *Ḳur'ān*, LV (Raḥmān), 19, 20.
[179] "Ḥüseyin'in (kabrini) ziyaret eden, peygamberin makamını ziyaret etmiş gibi olur."

Tetimme-i İmām-ı ʿAlī (Resim 65a).
Şehr-i Kūfe (Resim 65b).
Berriye-i Kūfe (Resim 66a).
Ẕül-Kifl Nebī ʿa. m. (Resim 66b).
Ḳalʿa-i Enhāre (Resim 67a).
Maḥrūse-i Ḥille (Resim 67n).
Tetimme-i Ḥille (Resim 68a).
Ḫān-ı Berīż (Resim 68b).
Ḳalʿa-i Berrānī[715] (Resim 69a).

Çün ol sīmurg-i ḳāf-ı salṭānat ve hümāy-ı evc-i ḫilāfet, mālik-i memāliki'd-devleti'l-ḳāhire sālik-i mesāliki'l-izzeti'l-bāhire, manẓari'l-ʿināyāti's-[716] sermedīyye, maẓhar-ı āyāti'l-milleti'l-Muḥammedīyye ḫullidet ḫilāfetuhu ḥażretleri, efvāc-ı ʿasākir-i İslām-medār ve emvāc-ı ecnād-ı saʿādet-dişār birle Meşhed-i ʿAlī ve Kūfe ve Sehle ve Bahr-i Necef'den saʿādet īle yine daru's-selām Baġdād'a gelüb inşirāḥ-ı ṣadr-ı ṣafāy-ı ḫāṭır birle aṣḥāb-ı eyvān-ı bezm-i (Islām)[717] meydān-ı (rezm'de)[718] ʿīyş-ı bī-teşvīş ālāt-ı şevḳ (u) ṭarab ve mühimmāt-ı (239b) ẕevḳ-i bī-taʿab īle iḳāmet īdüb ḥużūr-ı mevfūri'l-ḥubūr ve sürūr-ı fāyiżu'n-nūrında ōlūb ṭūrurken nā-gāh emīrü'l-ümerā'i'l-kirām kebīru'l-küberā'i'l-fiḫām ẕu'l-ḳadr ve'l-ıḥtirām [180] المختصّ بعناية الله الملك العلاّم Diyarbekir beylerbeyisi Meḥemmed Pāşā [181] cānibinden ūlāḳlar gelüb ol tebdīl-i āyīn-i millete ve taġyīr-i meẕāhīb-i sünnete ve ıżlāl-i aḥvāl-i raʿiyyete ve inkisār-ı naẓm-ı niẓām-ı memlekete bāʿis ve sebeb olan (69b) Şāh-ı ṭāyife-i (eşirray-ı eşrar-ı)[719] Ḳızılbāş, tāc-ı bidʿat u şeḳāvet şiʿāriyle (fāş)[720] fikr-i fāsid-i bī-meʾāl ve ḫayāl-i kāsid-maḥāl īdüb kendü küberāy-i ḳalīle ve ümerā-i ẕelīlesinden deryāy-i veġāyī cūşa ve seylāb-ı ġavġāyı ḥurūşa getürüb ḳadem-i ṭāʿatile kūhsār-ı ṭuġyāndan īnüb dest-i ıżṭırārile dāmān-ı emāna gelüb cādde-i istiṭaʿat ve seccāde-i istiḳāmetinde [182] فَاستَقِم كَمَا اُمِرتَ naṣṣı mūcebince mesned-nişīn ve saʿādet-güzīn olān (240a) Ūlāma ḳaṣdına sābıkā ẕikr ōlān İmām-ı Sehl-i ʿAlī cānibinden nüzūl īdüb[721] maḥrūse-i Tebrīz'e gelüb müşārünileyh Ūlāma daḥi Şāh-ı bed-fercām-ı nekbet (encāmuñ)[722] muḳābelesi bābında ihmāl ve imhāl īdüb maḥrūse-i mezbūreden Kalʿa-i Vān cānibine vārūb mesned u melce ve meʾmen u meʾvā īdinüb ḳarār īdīcek Şāh-ı mezbūr daḥi, şimşīr-i ẓafer-nigār ve tīġ-ı ḫaşm-şikār-ı Ḫüdāvendigār īle feṭḥ olān Tebrīz ve Sulṭāniye ve Dergezīn ve (Hemedān'ı)[723] zuʿm-i fāsid ve fikr-i kāsidince Ḳızılbaş-ı (evbāşlara)[724] tevcīh ve taʿyīn[725] eyledüğinden sonra (ecnād-ı)[726] şeyāṭīn u żalālet zümresi ve sancāġ u ṭabl u tūġ u naḳḳāresi īle mūşarünileyh Ūlāmaʾnuñ ʿaḳabince vārūb ẕikr olan ḥişārī muḥāṣara īdüb muḥārebeye āġāz ve muḳāraʿaya pervāz īdīcek hişār īçinde ōlān mücāhidīn-i müslimīn ve muʿavinīn-i müʾminīn ġayret-i pādişāh-ı İslām ve ḥa-

[715] Ḳalʿacık ... Ḳalʿa-i Berrānī: — R.
[716] ('ināyātı's) R: 'ināyeti's N.
[717] (Islām) R: Eslāb اسلاب N.
[718] (rezm'de) R: rezmin N.
[719] (eşirrāy-ı eşrār) R: eşrār-ı esrārī اشرار اسراری N.
[720] (fāş) R: faşīn N.
[721] nüzūl idüb: — R.
[722] (encāmuñ) R: encāmununuñ N.
[723] (Hemedān'ī) R: Hemedān N.
[724] (evbāşlara) R: evbāşlık N.
[725] tevcih ve ta'yin: ta'yin ve tevcih R.
[726] (ecnād-ı) R: aḫbār ve N.

[180] "Ālim ve hakīm olan Allah'ın inayetine mahsus olan".

[181] Mehmet (Meḥemmed) Paşa, Yeniçeri Ağası iken bu ilk İran seferinden önce Diyarbekir beylerbeyliğine atanmış, sefer sonunda o sırada vezirliğe yükseltilen (eski Mısır beylerbeyi) Süleyman Paşa yerine Anadolu beylerbeyliğine nakledilmiştir. Bkz. Bostān Çelebi, *Süleymān-nāme*, TTK nüshası, v. 163a, 164a.

[182] "Emrolunduğun gibi doğru hareket et...". *Ḳurʾān*, XI (Hūd), 112.

miyyet-i dīn-i seyyidu'l-enām [183] فاقتلوهم حيث ثقفتموهم fehvāsınca[727] (240b) ḥişār bedenlerine nuṣret sancaḳları ve ḳalʿa burclarına furṣat bayraḳları dikilüb ve tīr u tüfenk ve ḥarbe vü zenberek ve sāyir (ālāt-ı)[728] ceng birle ḳıtāle āheng ōlınūb şuʿle-i şimşir düşmen-i kīr ile şemʿ-i neberd-i firāvān ve nīze-i (70a) cān-sitān lemʿa-i āteş gibi meydānda dıraḫşān olūb (ṣafīr-i tīr)[729] [184] فَاَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ṣadāsı ʿadūy-ı liyāmuñ güşlarına inhā [185] وَيَكَادُ البرقُ يَخْطَفُ اَبصَارَهُم feḥvāsı dīde-i bi-nūrlarına ilḳā ve tīr-i tīz-i (ṣayḥa)-[730] sāz u raʿd-āvāz tōplarun ġırīvī ki [186] اِذَا زُلزِلَت الأَرض زِلزَالَهَا āyetinün mefhūm-ı saʿadet-mersūmın işʿār ve bahādırān-ı pīl-efken ve gāziyān-ı ṣaf-şiken ʿadūy-ı şirzime-i kalīlenüñ ḥayātları ḫırmenin āteş-i fenāyile ve vücūdları bedenin şimşīr-i āfitābile [187] «كَانَ لم يكن شيئاً مذكوراً» (naṣṣı)[731] mūcibiyle ifnā kılmağa[732] bāşladılar, diyu ḫaber vīricek vüzeray-ı ʿālī-miḳdār ve küberāy-ı kifāyet āṣār ki memālik-i maḥmiyenün esās-ı (devleti)[733] ve rūz-efzūn (241a) ʿizz u şevketi anların mühendis-i rey-i ṣayibleriyle üstüvār ve naẓar-ı saʿādet-şiʿārlariyle ber-ḳarārdur, ol nīze gibi bāş indürmeyen ve sendān-ı āhen[734] ṣıfat (şiddetin)[735] terk itmeyen Şāh-ı gümrāh ve düşmen-i bed-nigāhun keyfiyet-i aḥvāli ʿale't-tafṣīl dergāh-ı keyvān-maḳām ve bārġāh-ı āsumān ḳıyāma ʿarż ōlīcak delil-i ḳāṭıʿ ve burhān-ı sāṭıʿ [188] وَشَاوِرهُم فى الاَمر feḥvāsınca padişāh-ı kişver-güşāy ve şehinşāh-ı eḳālīm-ārāy ḥażretleri, meẕkūrūn vüzerā-i devlet ve müşīrān-ı saʿādet [189] اعلى الله تعالى شانهم īle müşāverāt-ı keşīre ve muḥāverāt-ı kebīre eyledüğünden ṣonra[736] Sulṭān-ı ẓıllullah (ve)[736a] ḫalīfe fi ʿarżillah ḥażretlerinün lisān-ı ʿaẕbü'l-beyān ve dehān-ı (dürer-feşānlarından)[737] cevāb-ı şerīfleri ve nükte-i lāṭīfleri bu vech üzre vāḳiʿ oldı ki mümteniʿ <ʿādetlerün>[738] ḫuṣūline irādetullah müteʿallik olīcak cemiʿi kāināt (ḫilāfına)[739] saʿi (eyleseler)[740] müfīd olmaz, yine bir ḳażīyye-i sehletu'l-ḫuṣūle[741] irādet[741a] munżam[742] olmasa, cümle-i ʿālem vücūd[743] virmeğe (241b) ḳaṣd itse, ẓafer būlmaz. (70b) Benüm bū bābda iʿtimādum tevāfur-i māl u menāle ve tekāṣür-i ecnād u ebṭāle değül, belki ʿināyet-i meliku'l-müteʿāledür, ġaraż-ı aṣlī ve murād-ı küllī (izhār-ı ḥaḳdur)[744], ġayri deġüldür; eğer ol pīşvāy-ı melāʿīn ve ser-leşker-i cünūd-ı şeyāṭīn ve ser-ḫayl-i mütemerridīn ve müteʿannidīn ve tebdīl u taġyīr-i dīn ve taḫfīf u taḥḳīr-i şerʿ-i metīn īden Şāh-ı bī-dīn u bed-āyīnüñ ḳalʿ u ḳamʿ ōlması emrinde benüm vesāṭatüm muḳadder īse āteş-i ḳahrle ve ʿunf u zecirle vücūd-ı mażarrat ālūdesin ṣafḥa-i rüzgārdan ḫakk eyleyem, bi-ʿināye-

---

727 fehvāsınca: muḳteżāsınca R.
728 (ālāt-ı) R: edevāt-ı N.
729 (ṣafīr-i tīr) R: ṣıfer-i tīr صفر تير N.
730 (ṣayḥa) R: ṣubḥa صبحه N.
731 (naṣṣī) R: nas N.
732 ḳılmağa: kılınmağa R.
733 (devleti) R: — N.
734 (āhen) R: āhen ger N.
735 (şiddetin) R: şudeten شدەتن N.
736 müşāverāt-ı ... ṣoñra: müşāvere eyledükten ṣoñra R.
736a (ve) R: — N.
737 (dürer-feşānlarından) R: direfşānlarından N.
738 (ʿādīlerüñ عاديلرك) R: ʿādlerüñ عادلرك N.
739 (ḫılāfına) R: ḫilāfete N.
740 (eyleseler) R: eylemese N.
741 sehletu'l-ḫusūle N: (suhūletu'l-ḫuṣūle) R.
741a irādet : (irādāt) R.
742 munżam: mutażannem R.
743 (vücūh) R: vücūd N.
744 (izhār-ı ḥaḳdur) R: المهار حق N.

[183] "Onları bulduğunuz yerde öldürün...". *Ḳur'ān*, II (Baḳara), 191.

[184] "... delici bir alev onun peşine düşüverir". *Ḳur'ān*, XXXVII (Ṣāffāt), 10.

[185] "Şimşeğin çakması, neredeyse gözlerini alır ...". *Ḳur'ān*, II (Baḳara), 20.

[186] "Yer dehşetle sarsıldıkça sarsıldığı... zaman *Ḳur'ān*, LXLIX (Zilzāl), 1.

[187] Sanki "anılmış hiç bir şey olmadı". *Kur'ān*, LXXVI (İnsān), 1.

[188] "... İş hakkında onlara danış ...". *Ḳur'ān*, III (Āl-i İmrān), 159.

[189] "Allah, şanını yükseltsin".

ti 'llahi teʿāla [190] العبد يدبّر و الله يقدر muḳteżasınca (eğer) [745] meşīyyet bir daḫī vāḳiʿ olursa [191] الامر على الله diyü istilā-i şitādan sābıḳā memālik-i maḥmiye-i ḫāḳāniyyeye müteferriḳ olūb sevaḥil-i güşelerinde taḥaşşun īden Rumīlī ve Ānāṭōlū ʿaskerine ḥükm-i şerīf irsal ōlundī ki Altūnköprü muḳābelesinde Gökdepe nām mevziʿe gelūb dergāh-ı saʿādet destġāha mülāḳī ōlāsız (242a) ve Diyarbekir (beylerbeyine daḫi emrolundu ki Diyarbekir) [746] ve Ekrād ʿaskeriyle (Ḳalʿa-i Vān'da Ulāma yanında olan ʿaskerle cemʿ olub Tebrīz ṣaḥrāsına varasın; ʿale't-taʿcīl vārūb irişmek ardınca olāsın). [747] Andan ṣonra kuvvet-i ḳāhire-i sulṭānī ve ʿasker-i ẓafer-rehber-i ḫüsrevānī īle feṭḥī müsaḫḫar [748] olān cennet-maḳām [749] dāru's-selām Baġdād'dan Sulṭānu'l-İslām ẓıllullahi ʿale'l-enām, mālik-i riḳābi'l-ümem, ḫalīfetu'llah fi'l-ʿālem, vālī-i liva'i's-saʿādeti fī'l-āfāḳ, mālik-i serīri'l-ḫilāfeti bi'l-istiḥḳaḳ el-maḫṣūṣ bi-ʿināyeti'llahi'l-meliki'l-ḫallāḳ pādişāh-ı rubʿ-ı meskūn ve şehriyār-ı ʿadālet-nümūn ḫullidet ḫilāfetuhu ḥażretlerī merreten baʿde uḫra ve ṣāniyen baʿde ūlā istīlā-i ġayret-i İslām ve iḥyāy-i sünnet-i ḫayru'l-enām içün semend-i cihāda süvār ve taşmīm-i ʿazīmete himmetlerin üstün īdüb daḫi [750] (ʿasākir-i) [751] encum miṣāl ve mubārizān-ı āşūb- (71a) ḳıtāl ve murġān-ı ḫadenk tenkīl, besān-ı (ṭuyūr-ı) [752] ebābīl ber-fehvāy-ı naṣṣ-ı tenzīl اَلَم يَجْعَل كَيدَهُم فى تَضليلٍ وَ اَرسَلَ عَلَيهِم طَيراً اَبَابِيل تَرمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِن سِجّيلٍ [192] ol zümre-i ecnād-ı Erdebīl ve fırḳa-i ifsād-ı mānend-i aṣḥāb-ı (242b) fīlüñ iʿdāmları ḳaṣdına و من يُقَاتِل فى سبيل الله فَسوفَ نؤتيه اجراً عظيماً [193] ...mefhūmınca (bezl-i) [753] cüll-i ikdām-ı ġażanferī ve ṣarf-ı küll-i ihtimām-ı cimşīd-ferī birle leclāc-ı ḳażā u ḳader ve naḳḳāş-ı eşkāl u suver naṭʿ-ı zemīnde eyyām-ı şevket-i sulṭān-ı [754] nevbahāra ve leşker-i eżhār-ı ʿibret āşāra zīb u zīynet vīrüb lāleler ve şeḳāyıḳlar cābecā başḳaldūrub bāşlarına ḳızılbāş miṣāl kırmızı tāclar ve gülgūnī efserler ve sipehsālār-ı gül bāşına gonceden miġfer ve eline rengīn-siper ve dūşine laʿlīn nīzeler ve sūsende-zebān tīġ u ḫancer ṭāḳınub dāḫi her sū [755] çīnī ʿalemler ve sūsenī [756] sancaḳlar ḳāldūrūb küre küre alāylar ve ṭaraf ṭaraf şaflar bağladuklarında leṭāfet-i hevāyla mevṣūf ve eṭrāf-ı eḥāsin-i meḥāsin-feżāyla mekşūf olan Altūnköprü muḳābelesinde Gökdepe dimekile maʿrūf nām mevziʿ cānibine ḥażret-i saltanat-penāh (sipāh-ı) [757] ẓafer destgāhile müteveccih olundu. Öyle olsa ẕikrōlān (243a) daru's-selām Baġdād'dan (Altunköprü'ye) [758] vārınca vāḳiʿ ōlān menāzil būnlardur ki (ber-kenār) [759] şebt olınub şerḥ olınūr [760]. El-vāḳiʿ fī 27 [761] ramażānu'l-mübārek sene 941. [762]

---

[745] (eğer) R: — N.

[746] (beylerbeyine daḫi emr olundu ki Diyārbekir) R: — N.

[747] (Ḳalʿa-i Vān'da Ulāma yanında olan ʿaskerle cemʿ olub Tebrīz saḥrāsına varasın; ʿale't-taʿcīl vārub irişmek ardınca olasın) R: Ḳalʿa-i Vān'a varub Ulāma'ya mülāḳī olub Tebrīz saḥrāsına varub irişmek ardınca olasın N.

[748] müsaḫḫar: — R.

[749] cennet-maḳām: — R.

[750] ve tasmīm-i ... daḫi: — R.

[751] (ʿasākir-i): R: ʿasker-i N.

[752] (ṭuyūr-ı) R: ṭayran N.

[753] (bezl-i) R: ندل N.

[754] sulṭān-ı: sulṭanī R.

[755] sū: seḥer R.

[756] sūsenī: sūsen R.

[757] (sipāh-ı) R: — N.

[758] (Altūnköprü'ye) R: mevziʿe-i mezbūreye N.

[759] (ber-kenār) R: — N.

[760] olınūr: ḳılınūr R.

[761] fī 27: fī't-tāsiʿ ʿaşer R.

[762] 941 : — R.

[190] "Kul, tedbir alır; Allah, takdir eder".

[191] "İş, Allah'a bağlıdır."

[192] "Onların düzenlerini boşa çıkarmadı mı? Onların üzerine sert taşlar atan sürülerle kuşlar gönderdi". *Ḳur'ān*, CV (Fīl) 2, 3, 4.

[193] ... و من يقاتل فى سبيل الله فيقتل او يغلب فسوف نؤتيه اجراً عظيماً: "... Kim Allah yolunda savaşır, öldürülür, ya da galip gelirse, Biz, ona büyük ecir vereceğiz". *Ḳur'ān*, IV (Nisā), 74.

Āḳyōlūm (Resim 72a, üstde).

Daḫle nām-ı diğer Yeñīce (Resim 72a, ortada).

Ḥadd-i Sa'lleb (Resim 72a, altda).

Baṭṭ (Resim 72b, üstde).

Bend-i Baṭṭ nām-ı diğer Şeyḫ Mezīd (Resim 72b, ortada).

Gelīn Eyvānī nām-ı diğer Türbe-i Leylā (Resim 72b, altda).

Şeyḫ Muḥsin nām-ı diğer Arpa Tepesi (Resim 73a, üstde).

İftiḫārlū der muḳābele-i ḳaṣaba-i Tavuḳ (Resim 73a, ortada).

Sülūkān (Resim 73a, altda).

Leylān (Resim 73b, üstde).

Ḳal'a-i Kerkük ḳurbünde Ḳızılköşk der Ser-i Āb-ı Ḥāṣṣa (Resim 73b, ortada).

Der Ser-i Āb (Resim 73b, altda).

Gökdepe (Resim 74a).

Āltūnköprü[763] (Resim 74b).

Ẕikrōlān Gökdepe ṣaḥrāsına sāḥib-ḳırān-ı cihān (ve)[764] ḳahramān-ı zamān ḫullidet ḫilāfetuhu ḥażretleri, rūz be-rūz (ṭāli'-i fīrūz ve rüzgār-ı dil-efrūz)[765] birle ol sāl-i ferruḫ-fāl ve 'ām-ı ferḫunde-me'āl şevvālī[766] evāṣıtında [194] evḳāt-ı şerīf ve sā'āt-i münīf iḳtiżāsiyle[767] vüṣūl-i iḳbāli ve ārām-ı irtiḥāli müyesser ōlūb sa'ādet īle nüzūl īdüb ḳarār īdicek Mūṣul ve Ḥasan-keyf[768] ve Rūḥa ve (Birecük)[769] ve Kāḫta ve Gerger cāniblerinde emr-i şerīf īle ḳışlamaḳ içün perākende olān sipāh-ı nuṣret-penāha ki ulāḳlar irsāl ōlınūb[770] "Altūnköprü muḳābelesinde Gökdepe nām mevżi'e gelüb mülāḳī ōlāsız" diyū emr olunmuş īdī; (imtiṣālü'l-emr-i 'ālī)[771] mucibince ol cānibde olan 'asker-i nuṣret-penāh, dergāh-ı a'lāda olan 'asākir-i ẓafer destgāha gelüb mülāḳī oldīlar. Dāḫī (243b) mütekāṣire-i nüfūsdan rūzgār-ı teng u tār ve ḫayme vü ḫargāh <vūfūrundan çarḫ mużṭarib>[771a] ve bī-ḳarār ve[772] (ḫıyām-ı)[773] (gerdūn)[774]-ḳıyām, sipihr-i aṭlas-fām[775] ve nīze vü sancāḳ ve günāgün seräperde vü bayrāḳdan ol saḥrāy-ı ḫurrem-feżā gülistāna müṣābih ōlūb her ṭaraftan ṭabl u kūs, perde-i nāmūs, ra'd-ı nevbahār fi'l-leyl ve'n-nehār āheng īdüb (kerr u)[776] şevket u 'azamet ve (ferr u tehniyet)[777] u 'izzet īle iḳāmete niyyet ve dīvān-ı 'adālet cereyāna zīynet emr ōlınūb daḫi[778] Kürd beylerinden Evrīl (اَورِيل) ve nevāḥī-i Cezrīl beyi Erdişīr bin Şīr 'Alī [195] ki ṣūreta[779] "atebe-i 'ālem-penāh ve āsitān-ı sa'ādet destgāh cānibine mutāba'at ve ıḫlāṣ u ṣadāḳat ve iḫtisās gösterüb līkin ḥaḳīḳaten[780]

[763] Āḳyōlūm ... Altūnköprü: — R.

[764] (ve) R: — N.

[765] (tāli'-i) fīrūz ve rüzgār-ı dil-efrūz) R: طالع فيروز و زوز كادل N.

[766] şevvāli: şevvāl R.

[767] iḳtiżāsiyle: muḳtezāsınca R.

[768] Ḥasankeyf: Ḥasankef R.

[769] (Birecük) R: Berecük N.

[770] ulāḳlar ... olınūb: — R.

[771] (imtiṣālü'l-emr-i 'ālī) R: انشا الامر N.

[771a] ve ḳurbundan çerm mużtar N: — R.

[772] müteḳāṣire-i: .... bī-ḳarār ve: — R.

[773] (ḫıyām-ı) R: ضيام N.

[774] (gerdūn) R: كره ون N.

[775] (fām) R: nām نام N.

[776] (kerr u) R: kerr-i N.

[777] (ferr u tehniyet) R: refāhiyyet N.

[778] daḫi: — R.

[779] ṣūreta: żāhiren R.

[780] ḥaḳīḳaten: bāṭınān R.

[194] Şevvāl evāṣıtı (15 şevval) (941)/18. IV. 1535.

[195] Erdişir b. Şīr 'Alī, "Evrīl ve nevāhi-i Cezrīl" beyi, sureta Osmanlılara sadık, gerçekte ise Safevîlerle işbirliği halinde idi. Ẕi'l-ḳa'de gurresi 941/4.V.1535'de Altunköprü karşısında Göktepe'de toplanan divana davet edildi. Düşmana yardım ettiği gerekcesiyle iki "yarar" adamı ile birlikte idam edildi. İdaresinde bulunan Altunköprü, Evrīl, Ḥarīr, Şiḳlān ve Cezrīl, (Bostān: Ḥerzīl) kaleleri Osmanlı egemenliğine geçti.

'adūy-i bed-ḫuy-i bed-neseb [781] ve düşmen-i bed-āyīn ü bed-neseb (ṭarafiyle) [782] birlikde ve ittifāḳda ve ḥīle vü nifāḳda olub Sulṭān-ı Selāṭīni'l-İslām (75b) 'asākir-i nuṣret ḳıyām īle vilāyet-i 'adūy-i bed-encām cānibine müteveccih ōlūb düḫūl īdicek emīr-i mezbūr kendüye tābi' olān ecnād-ı fesād mu'tādlariyle ardūrādan leşker-i derya miṣāle bir vecihle (żarar u) [783] güzend (irişdürmek) [784] ḳaṣdiyle (244a) kemīn-i kīne girüb kemān-ı intiḳāmı ḳūrub eyyām-ı furṣata nāzır ve hengām-ı ḳudrete muntaẓır ōlūb ṭūrurken emīr-i meẕkūruñ düşmen-i bed-aḥvāl ve 'adūy-i nekbet me'āl īle bu minvāl üzre mu'amele ve ittiḥādī ve ḥīle ve feṣādları olub daḫi [196] لا يستطيعون حيلةً ولا يهتدون سبيلاً ḳavlince 'āsker-i nuṣret (-encāma) [785] hiç bir vechile żarar irişdürmeğe furṣat būlamādūġı süddе-i seniyye-i sidre esās ve ebvāb-ı serāperde-i devlet iḳtibāsa ma'lūm ōlīcaḳ sene-i meẕkūre ẕi'l-ḳa'desi ġurresinde [197] mevzi'-i meẕkūrde dīvān olub daḫi ḥüsn-i tedbīr ve rey-i münīr īle ol emīr-i bed-gümān dāne-i in'am u iḥsān birle divān-ı dergāh-ı sipihr-i eyvāna ve āsitān-ı bārġāh-ı sa'ādet aşiyāna da'vet olınūb gelīcek [198] جزاءً بما كانوا يعملون muḳteżāsınca dām-ı belāya giriftār (olub) [786] itdügi tedbīr-i muḫālif taḳdīr-i مَن عَمِلَ صالِحاً فَلِنَفسِهِ وَمَن اَسَآءَ فَعَلَيهَا [199] vāki' olub fi'l-ḥāl emr-i ẕī-bāl birle müşārünileyh iki yarar ādemiyle [200] الفتن حصد المحن من زرع (244b) mūcibince bā-şimşīr-i ser-tırāş, mu'āvin-i Ḳızılbāş diyu ser-i bī-sūdları vücūdları bedeninden ve nām u nişānları ṣafḥa-i rūzgārdan tırāş ōlınūb daḫī [787] ḳal'alarından Altūnköprü ve Evrīl ve Ḥarīr ve Şiḳlān ve Cezrīl nām ḳal'aları memālik-i (maḥmiye-i ḥaḳānīde) [781a] vāki' olan ḳılā' silkine münselik olub miftāḥları dergāh-ı 'alem-penāh ve bārgāh-ı sa'ādet [782a] destġāha teslīm olundī. Andan ṣonra (76a) ol ṣaded-i münāza'a (ve) [783a] muḫālefetde da'vāy-ı salṭanat u ḫilāfetde āşūb (u) [784a] fitne ve buġż (u) [785a] kīne bā'iṣ ōlān Şāh-ı bī-dīn'e tenbīh ve i'lām īçün ḥükm-i hümāyūn ve kitāb-ı naṣīḥat-nümūn yazılūb irsāl olundī kī: قُلِ اللّهُمَّ مَالِكَ المُلكِ تُؤتِي المُلكَ مَن تَشَاءُ وتَنزِعُ المُلكَ مِمَّن تَشَآءُ وتُعِزُّ مَن تَشَآءُ وتُذِلُّ مَن تَشَآءُ بِيَدِكَ الخَيرُ اِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ [201] وبالاجابة جدير [*] Sen ki sipehsālār-ı Ḳızılbāş ve şehriyār-ı nekbet ma'āşsın. Her zamānda erāẕil-i bilād'dan bir nīçe etrāk-ı [786a] evbāş ve ecnād-ı (ifsād-ı) [787a] bed-nihād (245a) ḳallāşları cem' īdüb fisḳ u fesād ve tuġyān u 'inād ve ta'ẕīb-i ('ibād ve taḫrīb-i) [788] bilād īdüb her (diyāra) [789] ki ḳudūm-i (meẕmūmuñ) [790] ḫaberi ve hücūm-ı pür-ḥiyelüñ eṣeri īre; revnaḳ-ı mā'mūrī ol (ḫıṭṭadan dūr) [791] ve ṣafāy-ı meşkūrī

---

781 bed-neseb: bī-meẕheb R.
782 ṭaraflariyle: ṭarafiyle R.
783 (żarar u) R: żarūr N.
784 (irişdürmek) R: irişdürecek N.
785 (encāma) R: encāmına N.
786 (olub) R: olınūb N.
787 daḫi: — R.
781a (maḥmiye-i ḥaḳānīde) R: maḥmiyyenün نیده N.
782a sa'adet: — R.
783a (ve) R: — N.
784a (u) R: — N.
785a (u) R: — N.
786a (u) R: — N.
787a (ifsād-ı) R: — N.
788 ('ibād ve taḫrīb-i) R: 'iyād ve taḫzib-i N.
789 (diyara) R: zamān N.
790 (meẕmūmuñ) R: mezmūnuñ N.
791 (ḫıṭṭadan dūr) R: ḫuṭūn-ı devā N.

[196] (الا المستضعفين من الرجال و النساء و الولدان) لا يستطيعون حيلة ولا يهتدون سبيلا "Çaresiz kalan, yol bulamıyan (zavallı erkek, kadın ve çocuklar müstesnadırlar). *Ḳur'ān*, IV (Nisā), 98.

[197] Ẕi'l-ḳa'de gurresi (başı) (941) / 4.V.1535.

[198] (فلا تعلم نفس ما اخفى لهم من قرة اعين جزاء بما كانوا يعملون "Yaptıklarına karşılık onlar için saklanan müjdeyi kimse bilmez". *Ḳur'ān*, XXXII (Secde), 17.

[199] "Kim yararlı iş işlerse kendi lehindedir; kim de kötülük işlerse kendi aleyhindedir...". *Ḳur'ān*, XLI (Fussilet), 46.

[200] "Fitne eken, mihnet biçer".

[201] (Ey Muḥammed! Deki): "mülkün sahibi olan Allahım, mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden çekip alırsın; dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın; iyilik elindedir. Doğrusu Sen, herşeye Kadir'sin." *Ḳur'ān*, III (Āl-i İmrān), 26.

[*] Cevaba değer.

(ol)[792] buḳʿadan mehcūr ōlūb raʿiyyet ve memleket (ḥer)[793] zamānda senüñ ẓulm-i żalālet encāmuñ ile melcūm (u)[794] mehcūmdur. قُل سِيرُوا فى الاَرضِ (ثُمّ) انظُرُوا كَيف كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبلُ كَانَ اَكثَرُهُم مُشرِكِينَ [202] rāyet-i şevket u iḳtidār dest-i (tecbīr)[795] u istikbārile (efrāşte)[796] olmaz ve kerr u ferr-i salṭanat ve iftiḫār u (istiżhār-ı)[797] keşret-i aʿvān ve enṣārile ṣūret būlmaz. Ḥaḳīḳaten ʿadūy-i dīn ve <mubġiż-i>[798] eimme-i mürşidīn'sin ki müslümānları tāc (-perest)[799] ve livāy-ı dīn-i İslāmī şikest itdüñ اِنَّ الشرك (لَظُلْمٌ)[800] عظيم [203] ومَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعمَلُونَ [204] وهُوَ السَّمِيعُ العَلِيمُ [205] Ben ki Sulṭān-ı Cihān ve ṣāḥib-ḳırān-ı zamānum. Es-Sulṭān fi'l-arażīn mışdāḳınca ʿadl u dād ve taʿmir-i bilād (ve)[801] ışlāḥ-ı fesād ve ʿazm-i cihād ve (īḳāẓ-ı)[802] aṣḥāb-ı (245b) ruḳād (üzre)[803] olub daḫī[804] (envaʿ-i)[805] basṭ-ı bisāṭ-ı <mevāyid-i>[805a] (76b) mevfūriyle vilāyetleri maʿmūr ve neşr-i inṣāf-ı fevāyid-i ʿadlile memleketleri mevfūr ve pāye-i serīr-i saʿādet-maṣīrüme gelüb baş ūrmaġla tācdār (u)[806] sipehsālār ōlānlar, ḫilʿat-i fāḫirem ve iḥsān-ı bāhirem īle mesrūr ōlūb daḫī aḥkām-ı ḳaża cereyānumı eṭrāf-ı ʿāleme icrā ve iʿlām-ı zafer-lemeʿanumı eṣnāf-ı beni ümeme ilḳā itdürmek içün sipāh-ı (nuṣret)[807]-(penāhla)[808] yürüdüm ve ālāt-ı ḥarb ve esbāb-ı żarb ile ṣaḥrālar yüzīn bürüdüm. Ol[809] īḳād itdüğüñ fitne vü fesād nīrānını ve bünyād ḳıldüġın ẓulm u ʿinād bünyānını (ʿināyāt-ı)[810] rabbānī ve teʾyīdāt-ı (subḥanī)[811] ḳarīn olub āb-ı maʿdilet[812] inṣāfım īle ve tāb-ı mekrumet-i maḥmidet (nişābım)[813] īle (bu)[814] demde menfī ve nā-yāb īdem. Min baʿd bir sāʿat ḳarār ve bir ān iżṭırār olınmayūb mellāḥ-ı ʿazm-i lenger-i ṣabrī ḳaʿr-ı deryāy-ı taḥammülden çeküb sefine-i iḳdām içine (alūb)[815] ve bādbān-ı ʿazīmeti bāl-i himmet gibi āçūb ġayret zevraḳın ṣavb-ı maḳṣūda (246a) ṣālūb inṣāʾallahu'r-raḥmān, şarṭ-ı tevfīḳ-i hem-ʿinān ki [206] مَن اِستَحَلَّ ما حَرَّمَ مساعدةُ التوفيق من صَحِيحَةَ العزيمة 'dür. Zira[816] اللهِ فَقَد كفر [207] feḥvāsınca niçe defʿa umūr-ı şenīʿa ve efʿal-i ḳabīḥa senden ṣudūr (u)[817] ẓuhūr buldūġı (ḥadd-i)[818] tevātüre irişüb, meşāyiḫ u ʿulemāʾ küfrüñe ve eimme-i fuḳahā ḳatlüñe ʿalā mele'in-nās ḥükm īdüb fetva vīrmişlerdür. Līkin ḳable's-seyf teklīf-i İslām ḥükm-i şerīf-i ḫayru'l-enām öldüğu eclden tenbih ve iʿlām olındu.

[792] (ol) R: — N.
[793] (her) R: مهر N.
[794] (u) R: — N.
[795] (tecbīr) R: تخبير N.
[796] (efrāşte) R: firāşte N.
[797] (istiżhār) R: istiṭhār استطهاو N.
[798] <mubġiż-i>: muḳbiż-i N, R.
[799] (perest) R: برست N.
[800] (لظلم) R: بظلم N.
[801] (ve) R: — N.
[802] (iḳāż-ı) R: iḳāẓ-ı N.
[803] (rükād üzre) R: رقاد آوازه N.
[804] daḫi: — R.
[805] (envāʿ-ı) R: ānūñ N.
[805a] hevāyid-i R, N.
[806] (u) R: — N.
[807] (nuṣret) R: نصر N.
[808] (penāhla) R: penāha N.
[809] ol: — R.
[810] (ʿināyāt-ı) R: ġāyāt-ı N.
[811] (subḥanī) R: āsumānī N.
[812] maʿdilet: maʿdilet u R.
[813] (nişābım] R: بصايم N.
[814] (bu) R: — N.
[815] (alub) R: — N.
[816] 'dür. Zirā: — R.
[817] (u) R: — N.
[818] (ḥadd-i) R: خو N.

[202] (Ey Muḥammed! De ki): "Yeryüzünde dolaşın da daha öncekilerden çoğu putperest olanların sonunun nasıl olduğuna bir bakın". *Ḳur'ān*, XXX (Rūm), 42.

[203] "... ان الشرك لظلم عظيم" "... Doğrusu (Allah'a) eş koşmak büyük zulümdür". *Ḳur'ān*, XXXI (Loḳmān), 13.

[204] "... وما ربك بغافل عما يعملون (تعملون)" "... Rabbin, onların işlediklerinden habersiz değildir". *Ḳur'ān*, VI (En'ām), 132; XI (Hūd), 123; XXVII (Neml), 93.

[205] "... O, işitir ve bilir". *Ḳur'ān*, II (Baḳara), 137.

[206] "Başarıya ulaşma doğru karar vermektedir".

[207] "Allahın helâl kıldığını haram kılan kâfirdir".

Tā-kim ḫabīr ve āgāh olub ġurūr (u)[819] istikbārı ve ṭarīḳ-i ilḥādī (dimāġından)[820] ilġā[821] ve (pend-i)[822] sūd-mendī cān u dilden ışġā īdüb kerden-i iṭāʿatı silsile-i inḳıyāda çeküb ṭavk-ı (inābeti)[823] raḳabe-i (77a) (iʿādete)[824] ḳoyub[825] <kendüñüzi>[826] [208] اَلَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فاحِشَةً اَوظَلَمُوا انفُسَهُم ذَكَرُوا اللهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِم silkine münselik ḳılūb her ḥalde ve her (maḥalde)[827] (Ḥaḳḳı)[828] ḥāżır ve nāẓır bilüb vesāvis-i şeyṭānīyyeden ve hevācis-i nefsānīyyeden ve nā-maʿḳūl aḳvāl ve nā-meşrūʿ efʿālden ʿan şamīmi'l-ḳalb (246b) nedāmet ve maʿẕiret īdüb <evvelā>[829] اولئك الذين هَدَى الله فبِهُدَاهم اقتده [209] mefhūmunca eimme-i ʿiẓām ve ʿulema-i kirām meẕhebine ẕāhib olub cādde-i şeriʿatden ʿudūl ve ʿādde-i (ʿadāletden)[830] nüzūl itmeyesin ve ol ḳılāʿ ve biḳāʿ ki leşker-i muẓafferümüzün ḫāk-i (pāylerine)[831] yüz sürmişler idi ve ol nāḥīyelerün ahālisi (ki)[832] (ʿasker-i manṣūrumuzun) ātları naʿlından kūşe-i gūşlarına ḫalḳa-i bendegī çekmişler idi, memālik-i maḥfūẓe-i ʿOṣmanīden ʿadd īdüb اِنَّ اللهَ يَأمُرُكُم اَن تُؤَدُّوا الاَمَانَاتِ اِلَىٰ اَهلِهَا [210] muḳteżasınca teslīm īdüb, dergāh-ı saʿādet destgāhuma mülāzim olub ʿināyāt-ı ḫusrevānem īle behremend olub saʿādet-i dü-cihānı būlūrsın ve illā şöyle kim ṭarīḳ-i lecc u ʿinād ve nehc-i fitne vü fesād ve taʿẕīb-i ʿibād ve taḫrīb-i bilād ve[833] muṣırr-ı ilḥād üzre kemākān ōlıcak olursañ; Ayet[834] قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُم مِنَ الكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُم غِلْظَةً [211] mefhūmınca müslümānlara ve eimme-i kirāma eyledūğün ḫayf (u)[835] meẓālim kendü (özüñde)[836] (müşāhede)[837] ḳılūrsın, inşaʾallahu'r-rahman" (247a) diyū andan şoñra şehr-i meẕkūruñ evāsıṭında maḥall-i mezbure ve ṣaḥrāy-i meẕkūre ve feżāy-ı[838] meşrūḥadān Kürdistan vilāyeti içinde (ġāyetle)[839] metīn (ve)[840] ḳavīyyu'l-esās, bedenleri burūc-ı eflāke peyveste ve mümās olub selāṭīn-i māżīye (77b) ve havaḳīn-i sābıḳa hergāh üzerine varduḳlarında cidd u cehd īle (fetḥi)[841] müyesser olmayūb (fetḥi)[842] ṣayd-ı ʿanḳāya mümaṣil ve (istiḥlāṣī)[843] ḳalʿa-i sipihre (muʿādil olan)[844] Ḳalʿa-i Ḫufyān (خُفيَان) nām ḳalʿa[845] cānibine müteveccih ōlınūb ḳalʿa-i mesṭūre muḳābelesinde Dūl Ḫarān (دُول خَرَّان) ve[846] Mesken-i Şāh-ı Mārān ṣaḥrāsī dimekle maʿrūf ṣaḥrāda ʿAyn-ı Şimşād-ı[847] ḫūb-nihād nām ʿayn üzerine otāḳ-ı saʿādet niṭāk ve seraperde-i devlet-viṣāk ḳurūlūb pādişāh-ı ʿālem-penāh ḥażretleri şeref-i vuṣūliyle ẕikrōlān sahrāy-ı (meymūnı)[848]

---

819 (u) R: — N.
820 (dimāġından) R: dimāġında N.
821 ilġa: ilkā R.
822 (pend-i) R: bend-i N.
823 (inābeti) R: inābet N.
824 (iʿādete) R: iʿādet N.
825 ḳoyūb: ḳōyub R.
826 <kendüñüzi>: كندو زوكى N, R.
827 (maḥalde) R: ḳalemde N.
828 (Ḥaḳḳī) R: Ḥaḳ N.
829 <evvelā>: evliyā N: — R.
830 (ʿadāletden) R: ʿadaletinden N.
831 (pāylerine) R: pāylerinde N.
832 (ki) R: — N.
833 ve: — R.
834 Ayet: — R.
835 (u) R: — N.
836 (özüñde) R: üzerinde N.
837 (müşāhede) R: müşāhid N.
838 (fezāy-ı) R: ḳażāy-ı N.
839 (ġāyetle) R: ġāyet ile N.
840 (ve) R: — N.
841 (fetḥi) R: — N.
842 (fetḥi) R: feth N.
843 (istiḥlāṣī) R: شملاص N.
844 (muʿādil olan) R: muʿādil vāḳiʿ olan N.
845 ḳalʿa: — R.
846 Dūl Ḫarān ve: — R.
847 u N: — R.
848 (meymūnī) R: meymūn N.

[208] "Onlar fena bir şey yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anarlar; günahlarının bağışlanmasını dilerler...". *Ḳur'ān*, III (Āl-i ʿİmrān), 135.

[209] "İşte bunlar, Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir, onların yoluna uy...". *Ḳur'ān*, VI (Enʿām), 90.

[210] "Hiç şüphesiz Allah, size emanetleri ehline teslim etmenizi emreder...". *Ḳur'ān*, IV (Nisā),58.

[211] "(Ey inananlar!), yakınımızda bulunan inkârcılarla savaşın; sizde kendilerine karşı bir sertlik bulsunlar.." *Ḳur'ān*, IX (Tevbe), 123.

(ārāste) [849] ve ʿasākir-i nuṣret ṣiʿāriyle [850] tamām müzeyyen ve pīrāste (itdükde) [851] cünd-i devlet-i hāle-vār ve bend-i (ʿizzet-i) [852] kifāyet āṣār hüdāvendigār-ı gerdūn iḳtidār (ḥażretlerün) [853] iḥāṭa īdüb üç gün ārām olunduḳtan ṣoñra <esbāb-ı tehiyye vü iʿdāda> [854] (247b) mübāşeret ve ālāt-ı neberd-i [855] harb (u) [856] żarba mübāderet eylemek ṣadedinde īken aʿdāy-ı devlet ve <ṣunnā-i> [857] salṭanat demmerehumullah evlīyay-i salṭanatuñ saṭvet u mehābeti ẕāyiʿ ve āḳdām u iḳdām-ı (cür'eti) [858] ṣāyiʿ ōlıcaḳ ḳalʿa-i meẕkūrenüñ beği olan maḫūru'l-ḳalb Bigi [859] [212] nām ḥayātından ḳatʿ-ı ümīd ve revān-ı ʿazīzinden nā-ümīd olub etbāʿ u (eṣyāʿiyle) [860] ʿahd u emān-ı ḳānūn-ı ʿOṯmān üzre dāmān-ı emāna gelüb hezār tażarruʿ ve tezellül īle zemīn-i ḫiẕmete rūy-i niyāzī ṣaf-ı niʿālde ve kerden-i ʿubūdīyyeti rıḳa-i (rıḳḳiyette) [861] ḳoyūb tavḳ-i (uʿbudiyetle) [862] iṭāʿat īdüb ḳalʿa-i meẕkūre [863] miftāḥın dergāh-ı ʿālem-penāha teslīm eyledī. [213] (78a).

Andan ṣoñra maḥall-i mübārekden kūh-i ʿAmr u Ḳadreyn ? عمرو قدرين ẕeylinde vākiʿ ōlān Sikender Bīñārī dimekile maʿrūf ve ʿayn-i leṭāfetile mevṣūf nām [864] bīñār cānibine müteveccih olundī ki būnca yıllardan berū çeşmeler gibi gözleri yōllarda ḳalūb Ṣāḥib-ḳırān-ı cihān-sitān'a āsumān-ı āsitān-ı Süleymān-ı zamān'a muntaẓır (248a) olub ārzūy-i rūy-i āfitāb-ı tābile şāhrāh-ı ummīdde ṭūrūb dide-i intiẓārile aġzī ṣūyī āḳūb ṭūrurdī; Sulṭān-ı ʿālemüñ muḫayyem-i mükerremiyle müşerref olub daḫi [865] ḫadem ü ḫaşem muḳaddim-i muḥteremiyle ol ṭaraf şeref būlūb enbūh u pür-şükūh ōrdūy-ı humāyūn īle [866] çārsūy-i kūh (u) [867] hāmūn ṭolub ārām-ı istirāḥat merām ōlıcaḳ Ekrād ümerasından (Mīr) [868] Sohrāb [214] سُهراب nām emir [869] (hevāy-ı) [870] ʿiṣyān ve sevdāy-ı ṭuġyāndan geçüb; nazm: [871]

Zamāne gördüñ (eğri) [872] geydi börki Günine göre gey sen dāḫī kürki

diyū Sulṭān-ı ʿaṣra ve hāḳān-ı dehre ṣiʿār-ı iṭāʿati iẓhār ve dişār-ı ṣadāḳati īşār īdüb ḫalka-i ḫiẕmete ve ṭavḳ-ı ʿubūdiyyete ṭavʿān ev revʿān ol daḫi bōyūn vīrüb, ḳalʿalarından Dūdān ve Ḥarrān ve Serçe ve Ḥarīr [873] ve Şimrān ve Serūcek سَرُوجَك ve Neva نَوَى ve Mīṣale مِيصَلَه ve Ẓālim ve Velki [874] وَلكِي nām ḳılāʿuñ (miftāḥların) [874a] südde-i seniyyeye teslim īdüb emānname iḥsān ve ḫilʿat-i ḫüsrev-i zamānla riʿāyet ōlınūb andan ṣoñra pādişāh-i ʿālem-penāh ʿasākir-i [875] (249b) ẓafer penāhiyle [876] Şehrizor-ı

[849] (arāste) R: ve arāste N.
[850] ṣiʿāriyle: ṣiʿarla R.
[851] (itdükde) R: olub N.
[852] (ʿizzet-i) R: غزت N.
[853] (ḥażretlerün) R: ḥażretleri N.
[854] esbāb-ı iʿādiye R: اسباب تهنهٔ اعاديه N.
[855] neberd-i: — R.
[856] (u) R: — N.
[857] şināt-ı R: şināḍ-ı N.
[858] (cüreti) R: cezāiyeti N.
[859] Bigi: Bege R.
[860] (eşyaʿile) R: eşyaʿsiyle N.
[861] (rıḳḳiyyetde) R: دقيندە N.
[862] (uʿbūdiyetle) R: iṭaʿatile N.
[863] ḳalʿa-i mezkūre: ḳalʿa'nüñ R.
[864] nām: — R.
[865] müşerref ... daḫi: — R.
[866] ile: — R.
[867] (u) R: — N.
[868] (Mīr) R: — N.
[869] nām emīr: — R.
[870] (hevāy-ı) R: mevāy-ı N.
[871] Nazm: Beyt R.
[872] (egri) R: eğer اكر N.
[873] (Ḥarīr) R: Ḥarīn N.
[874] Velki ولكى : Vulke ولكه : R.
[874a] (mıftāḥların) R: miftāḥları N.
[875] ʿasākir-i: ʿasker-i R.
[876] penāhiyle: penāhla R

[212] Bigi (Bīge) b. Me'mūn b. Munzur, bu sırada Ḳalʿa-i Ḫufyān beyi idi. Bu sırada Osmanlılara sığınarak kalesinin anahtarını teslim etti. Fritz, *Kürdler*, Istanbul 1334, ss. 121, 122, 233.

[213] Bige Bey (ölm. 1550) ve oğlu Me'mūn'un hatıraları hakkında bkz. İsmet Parmaksızoğlu, *Kuzey Irak'ta Osmanlı hakimiyetinin kuruluşu ve Me'mun Beyin hatıraları*, Belleten. XXXVII, 146 (Nisan 1973), ss. 191-230.

[214] Sohrāb, adı geçen Bige Bey'in kardeşidir. Osmanlılara karşı isyan halinde iken, yeniden sadakatini belirterek idaresinde bulunan Dūdān, Ḥarrān, Serçe, Ḥarīr, Şimrān, Servcik, Neva, Mışale ميصله ve Ẓālim ve Velkī (Vulke) kalelerinin anahtarlarını teslim etti. Sohrāb hakkında da bkz. İ. Parmaksızoğlu, *Adı geçen makale*, s. 194.

ṣaʿbu'l-ubūrda (mürūr)[877] īdüb elsine-i enāmda ve eṣnāf (u)[878] etrāf-ı benī Ādemde nām-ı Gülgūn ile iştihār ve āb-ı Nīlgun ile iftiḫār[879] būlūb sūr-ı maʿmūrī (ve dīvār-ı üstüvārī)[880] (iḥkām u)[881] ibrāmda sedd-i Sikendere berāber ve bārūsī burūc-ı eflāke seräser, ḳüllesi evc-i (78b) çarḫ-ı aḫżare hem-ser olan Ḳalʿa-i Gülgūn cānibine müteveccih olınūb, mevākib-i kevākib-i bi-şumār piyāde ve süvār der teng-i pür-ḫurseng derbendlerüñ ʿubūr-ı muṣādımları belāsından ḫalāṣ ve rehgüzārlarda düşvār-ı kühsārlar muzaḥameleri ġavġāsından menāṣ olmak īçün Ṣāḥib-ḳırān-ı cihān, ḳāhir-i ṭuġāt, ḳahramān-ı zamān ḥażretlerinden muḳaddem ʿasker-i (manṣūruñ)[882] serʿaskeri (İbrāhim Pāşā)[883] ḫadem u ḥaşem, tūġ u ṭabl u ʿalem īle iki menzil īlerü geçüb pürseng-i maẕīḳ ṭāġları ve seng-i[884] surḫ-ı ṣaʿb derbendleri geçüb ol ḥışn-ı[885] ḥaṣīn-i[886] ḳalʿa-i metīn feżāsına vārūb vüṣūl bulıcaḳ (249a) ṣanavber gibi zeberdest ōlān ḳalʿa-i meẕkūrenüñ beği[887] cihān-güşāy-ı hümā-himmetüñ ḥimāy-ı (ḥimāyetinde)[888] meydān-ı siyāsete gelmiş meʾsūrlar gibi ehl-i ẕimmet olmaġa raġbet īdüb çınār gibi el arḳasın yirde ḳoyūb şevḳ u (ṣafāyla)[889] ṭavḳ-ı iṭāʿate boyun vīrdükden[890] ṣoñra raʿiyyeti ve (sūr)[891] īçindeki maḥṣūrları [215] حَتّىٰ يُعطُوا الجِزيَةَ عَن يدٍ وهم صَاغِرُون ẕilletiyle taḥḳīr olan (kefere vü fecere)[892] gibi fiġānu'l-emānī evc-i āsumāna irgürüb dāḫi ḳalʿanuñ miftāḥī ki (fitil-i)[893] ḳandīl-i şādī ve mişbāḥ (u)[894] necāḥ-ı bend-i ġam ve elemden vesile-i güşādīdür; ḳārşū getürīlüb delīl-i ʿaḳl-i hādiye iṭāʿat īdüb sebīl-i ṭāʿate ve cādde-i inḳıyāda girdüklerinden ṣoñra müşārünileyh Serʿasker-i manṣūr daḫi[895], ẕikr ōlān hişār-ı ustüvāruñ ḳilīd-i dilin ki beyān-ı aḥvālde nāṭıḳ-ı ṣādıḳdur, (Pādişāh-ı)[896] kişver-güşāy-ı eḳālīm-ārāy ḥażretlerine ḳārşū (getürüb ki)[897] zamān-ı sābıḳda bir ṣāḥib-i şimşīr ve ṣāḥib-i tedbīr (79a) Sulṭān-ı cihāngīrüñ (bāzūy-ı)[898] kemend-i (teshīrine)[899] bārūy-ı bülend-i (zormendi)[900] (249b) zebūn ōlūb bōyūn virmeyen ve edvār-ı sābıḳda (bir)[901] şehriyār-ı nāmdār ve tacdār-ı kāmkāruñ dest-i (iḳtidārī)[902] dāmen-i fetḥine īrüb, bahār furṣatında pīrāmen-i gülşen, pür- berk (u)[903] bārından ezhār-ı <ġanīmetdür diyu zemīn-i>[904] bīḫ-i saḫt-ı dıraḫt-ı ʿisyān[905] ḳalʿa-i rāsiḫu'l-beyān ōlān Ḳalʿa-i Gülgūn teslīm olundı diyū ʿarż īdicek [216] العفو زكوة الظفر birle iṭāʿat iden beğine ḫilʿat-i merḥamet ve muṭābaʿat īden reʿāyasına lisān-ı şefḳat iḥsān ōlınūb daḫi[906] Ḫüdāvendigār ḥażretleri ḳalʿa-i meẕkūre feżāsında cārī olan āb-ı Nīlgūn üzerine ki maʿraż-ı (muʿārıżından)[907] ʿārıż-ı cūy-ı āhūy[908]-ḫūy-i ḫacāletile pür ḥabāb

---

[877] (mürūr) R: ʿubūr N.
[878] (u) R: — N.
[879] iftiḫār: iḳtiḫār R.
[880] (dīvār-ı üstüvārī) R: دیوان ستوری N.
[881] (iḥkām u) R: aḥkām-ı N.
[882] (manṣūruñ) R: manṣūrenüñ N.
[883] (İbrāhim Pāşā) R: — N.
[884] (seng-i) R: teng تنك N.
[885] ḥışn-ı: — R.
[886] (ḥaṣīn-i) R: حصيره N.
[887] (beği) R: biği بكى N.
[888] (ḥimāyetinde) R: ḥimāyetine N.
[889] (ṣafāyla) R: ṭāʿatile N.
[890] virdükden: virüb R.
[891] (sūr) R: sū N.
[892] (kefere vü fecere) R: كفرة فجر N.
[893] (fitil-i) R: — N.
[894] (u) R: — N.
[895] manṣūr daḫi: — R.
[896] (pādişāh-ı) R: — N.
[897] (getürüb ki) R: vārūb N.
[898] (bāzūy-ı) R: bārūy-ı N.
[899] (teshīrine) R: teshīri N.
[900] (zormendī) R: rūzmendī N.
[901] (bir) R: bu N.
[902] iḳtidārī R: iḳtidār N.
[903] (u) R: — N.
[904] ġanimetin derd u zemīn-i N: ġanimindür دورمين R.
[905] biḫ-i ... ʿisyān: — R.
[906] daḫī: — R.
[907] (muʿārıżından) R: maʿażında N.
[908] āhūy: amūy-ı R.

[215] "... حتى يعطوا الجزية عن يد وهم صاغرون" boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar (savaşın)". *Ḳur'ān*, IX (Tevbe), 29.
[216] "Af, zaferin zekātıdır'.

īdüb (fulk-ı feleki) [909] içine koysañ (götürüb) [910] gīderdi ve eṭrāf u eknāfda eşcār-ı pür (gülistānı) [911] ḳuṣūr-ı ḳuṣūrī naḳż-ı naḳīżından dūr [912] nādire-i dehr ōlūb ezhār-ı günāgūnile meşhūr ve rūy-i cūya ve çārsūy-i kuy-i zemīne nevrūz-ı fīrūz āsūmān-ı fīrūze rengden jeng ü kederī gīderūb ṣuffa-i ġabrā ḳubbe-i ḫażrā gibī ser-i sebz (250a) olub sebzezāriyle [913] ṣaḥrālar (baḥr-i) [914] aḫżar gibi fevc-i ḫıyām-ı günāgūn u seraperde ve çetr-i hümāyūndan deşt u hāmūn āb-ı Nīlgūn (gibi tamām) [915] mevc ūrdī. Sene-i meẕkūre ẕilḥiccesinün dördünde [217] nüzūl-i iclāliyle [916] şeref vīricek sulṭān-ı cihāncūyla ḫavālī-i nehr-i Nīlgūn ve çārsūy-ı [917] deşt u hāmūn ṭōlūb ġubār-ı mevākib-i kevākib-i sa'ādet pāyile [918] ol diyār ahalīsine edna ve a'lāsına sürme-i çeşm-i iftiḫār olub daḫī ra'iyyetüñ şükrī ve şikāyeti (79b) (maṣlaḥatı içün iḳāmete niyyet ve istirāḥata icāzet olındı. Eyle olsa ẕikr olan Altūnköprü muḳābelesinde olan Gökdepe nām mevzi'den Ḳal'a-i Gülgūn'a gelince mābeyninde vāki' olan menāzil bunlardır ki şerh olınur. El-vāki' fī seb'a 'aşer ẕi'lḳa'de sene iḥda ve erbā'in ve tıs'ami'e) [919].

(Ẕikrolan Ḳal'a-i Gülġūn'da) [920] iki gün ārām ōlunduḳdan ṣoñra Sulṭān-ı 'ālemüñ ve ḫāḳān-ı eṣnāf-ı ümemüñ fermān-ı vācibu'l-iż'āniyle melikü'l-ümerā-i (250b) bī-ta'assüf [921] cālis-i taḫt-ı Yūsuf olub [922] ḫāliyā vücūd-ı pür-sūdiyle [923] mesned-i müşeyyed-i vizārete ziynet viren ve pāy-ı [924] felek [925] fersāyile dest-i ṣadārete ve (mertebet-i) [926] 'āliye eren (Süleymān) [927] Pāşā [218] nāyibü'l-Mıṣr ve'l-Ḳāhire lā-zāle ḳarīnen bi'd-devleti'l-bāhire ki kenār-ı cūyibār-ı Nīl'den serḥadd-i Sa'id-i a'lā'ya ve (Cidde ve Zebīd) [928] ve ('Aden'den) [929] Yemen'e vārınca mesālik-i mehālik-i 'Urbānuñ ve memālik-i ḫaremeyn-i muḥteremeynüñ ḥüsn-i tedbīr ve żarb-ı (şimşīrle) [930] ṣa'b işlerīn suhūletle taḥṣīl ve baḥr u berde felāḥ-ı fellāḥuñ ṣalāḥ u felāḥī meṣāliḥin āyīn-i 'adālet [931] ve ḳavānīn-i naṣafet üzre (görüb) [932] umūr-ı cumhūra niẓām ve intiẓām (vīrüb) [933] mühimmāt-ı müslimānī tekmīl īdüb o cānibde ṭāyife-i Çerākis ve fırḳa-i nā-cins ki nāḥiye-i nihād-ı bed-nijādlarında dāim āṣār-ı ṭuġyān u żalālet müşāhed ü <maḥrūs> [934] ve ḫavāṭır-i şeyṭanet me'aşirleri (fitne ve fesāda) [935] me'nūs ve żamāyir-i ḫayl u me'āşirleri (maḳarr-ı vesvese-i) [936] telbīs ve ġūl-i beyābān miṣāl 'ışyān ṭāġına (çıḳan) [937] (ṭāġileri) [938] (251a) ol diyārdan bi'l-külliye ḳal' u ḳam' (idüb) [939] daḫi [940] ḥadīḳa-i sebzezār-ı vilāyet ve ravża-i gülzār-ı memleket tamām revnaḳ ve ṭarāvet

[909] (fulk-i feleki) R: feleki felikī N.
[910] (götürüb) R: getürüb N.
[911] (gülistānı) R: gülistānını N.
[912] dur: طور R.
[913] sebzezāriyle: sebzezārla R.
[914] (baḥr-i) R: şecer-i N.
[915] (gibi tamām) R: — N.
[916] iclāliyle: iclālle R.
[917] çārsūy-i: çihārsūy-i چهار سوی R.
[918] pāyile: yārla یارله R.
[919] (maṣlaḥatı içün ... ve tıs'ami'e): — N.
[920] (Ẕikrolan Ḳal'a-i Gülgūn'da) R: Mevzi'e-i merbūre ve buḳ'a-i ma'rufda N.
[921] bī-ta'assüf: bī-ta'b R.
[922] olub: — R.
[923] pür-sūdiyle: pür-sūdile R.
[924] (ve pāy-ı) R: ve bāy-ı N.
[925] felek: — R.
[926] (mertebet-i) R: fersiyyet-i N.
[927] (Süleymān) R: Sulṭān N.
[928] (Cidde ve Zebīd) R: جد و زبید N.
[929] ('Aden'den) R: 'Aden u N.
[930] (şimşīrle) R: şimşīriyle N.
[931] 'adālet: ma'dilet R.
[932] (görüb) R: görilüb N.
[933] (vīrüb) R: virilüb N.
[934] u żalālet ... maḥrūs N: — R.
[935] (fitne ve fesāda) R: fitne-i fesada N.
[936] (maḳarr-ı vesvese-i) R: maḳrūse-i N.
[937] (çıḳan) R: çıḳā N.
[938] (ṭāġileri) R: ṭāġiler N.
[939] (idüb) R: olınūb N.
[940] daḫī: — R.

[217] 4 Ẕilḥicce (941)/5.VI.1535.

[218] Süleyman Pāşā, Hadım (1470?-1547), Mısır beylerbeyi iken 941/1534'te Anadolu beylerbeyiliğine atanmış; 'Irakeyn seferi sonunda vezirliğe yükseltilmiş; 945/1538 Hind seferi için tekrar Mısır'a gönderilmiş; 948/1541 - 951/1544 yılları arasında da sadrazamlık yapmıştır. Bkz. Bostān Çelebi, *Süleymān-nāme*, TTK nüshası, v. 163a, 164a; *IA*, XI, 194 vdd; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 380-385; I.H. Danişmend, *Kronoloji*, II, 427.

būlūb umūr-ı salṭanat[941] aḥsen (niẓāmla)[942] intiẓām ve aḥvāl-i memleket aʿlā vefḳi'l-merām tamām iltiyām bulduḳdan ṣoñra maḳarr-ı ʿizz u celāle gelmesi lāzım ve mustaḳarr-ı baḫt u iḳbāle huẓūrī mühim olub Sulṭān-ı cihān-fermāy-ı zamānuñ fermān-ı vācibu'l-inḳiyādiyle dergāh-ı ʿālem-penāh ve bārgāh-ı saʿādet destgāha daʿvet olınub yerine emīru'l-ümerā'i'l-kirām kebīru'l-küberā'i'l-fiḫām (80a) ẕū'l-ḳadri ve'l-iḥtirām Şām beylerbeyisi Ḫüsrev Pāşāy-ı peleng-intiḳām Mıṣır'a irsāl ōlınūb vārūb vüṣūl būlīcaḳ müşarünileyh Süleymān Pāşā ḥażretleri daḫi[943] levāzım-ı evāmir-i (sulṭanī)[944] ve merāsim-i nāmūs-ı pādişāhī (muḳteżasınca)[945] Mıṣır'dan çıḳūb daḫi (bezmi)[946] rezme mübeddel ḳılūb aṭlas-ı āl yerine zırh ve libās-ı mübārek-fāl yerine çūḳāl-ı pür girih geyüb cām-ı luʿbda bezme siper-i āhenīn ṭāḳınūb ve tīġ-ı āb-rengīn (251b) ḳūşānūb daḫi ol diyāruñ merdān-ı dilāverān-ı (nīze-bāzān)[947] ve tīr-endāzān-ı (bā-nīrān-i)[948] ḳahr-intiḳām ve sihām-ı mevt-encām ve (ḫüsām-ı)[949] āteş-fām ve sinān-ı ḫūn-āşām ki ellerīn kemān-ı kīne ūrūb tīr-i bārānuñ[950] dehān-ı pür-ḫūnda (zih-i zihgīr)[951] çeküb tīr-i bārān īdicek (güyā) ebr-i ḳaderden ḳażā yaġdūrūb[952] ṭalʿat-i bī-ṭāliʿinüñ sehmu'l-mevt-i burc-ı ḳavse (muḳārin)[953] īderlerdi ve meydāna merdāne vārūb zīyb u ziynet ve sāz u seleble ṭāvus-vār cevlān īdüb kerr u ferr u luʿb u hüner ʿarż eyledüklerinde żarb-ı tīġ-ı āteş-efşānlarından (kelle-i)[954] aʿdā (berk-i ḫazān)[955] bād-ı revān[956] gibi dökilüb yīre zīrān ōlūb[957] cānları ve ḳānları revān (olub)[958] ḫūn-ı ʿaduvden rūy-i meydān ḳırmızı lāle-sitān ve ṣaff-ı ḳıtāl-i şebistān eylerlerdi. Ol aṣl, nīçe bīñ (iḳdām-ı)[959] muḳaddimān-ı dilāver ve aʿẓam-i dilāverān-ı heft kişverleriyle[960] gelüb dergāh-ı ʿālem-penāh ve bārgāh-ı saʿādet destġāha mülāḳī olub Ḫüdavendigār-ı gerdūn-iḳtidār ḥażretlerinüñ pāy-i taḫt-ı zerrīni (252a) öñünde vārūb zemīn-i (būsile)[961] müşerref ve müġtenem olub ol maḳām-ı ḫūb-ārāmda ʿIyd-ı Ażḥā dāḫi vāki olub ṭaʿām-ı inʿām ve ḳurbān-ı ḫāṣ u ʿāmdan enāmuñ (ḫān-ı)[962] āmālī mālāmāl olub mücāvir (u)[963] (80b) müsāfir, ʿadl-i şāmil ve beẕl-i kāmilden göñüllerī ḫāneleri rūşen ve dilleri kāşāneleri pür-şen ōlūb envāʿ-ı şenlikler ve eṣnāf-ı[964] şādılıḳlar īle on iki gün iḳāmet-i (pür)[965] beşāret (olduḳtan)[966] ṣoñra [219] مَن طَلَبَ الامر[967] وجدَّ وَجَدَ ومَن قَرَعَ البَابَ ولَجَّ وَلَجَ kelām-ı faṣīhu'n-niẓāmuñ maʿnāy-ı ṣarīḥin ve feḥvāy-i ṣaḥīḥin Sulṭān-ı āsumān serīr ve cimşīd-i ḫūrşīd-żamīr mülāḥaẓa īdüb daḫi[968] aḳdām-ı iḳdām (ve)[969] ihtimām-ı temām[970] īle şehr-i meẕkūruñ ōn üçinde maḥall-i mezbūreden Sulṭān-ı ḫāver-miṣāl livāy-ı ejderhā-peyker ve ʿasker-i ẓafer-rehber īle göçüb medār-ı merkez-i Ḳızılbāş-ı ẓālim ve serḥadd-i vilāyet-i Ḳalʿa-i Ṣārım ṣaḥrāsında İkişū (ortası)[971] dīmekile maʿrūf

---

[941] umūr-ı salṭanat: — R.
[942] (niẓāmla) R: niẓāmiyle N.
[943] ḥażretleri daḫī: — R.
[944] (sulṭānī) R: ilāhī N.
[945] (muḳteżāsınca) R: içün N.
[946] (bezmi) R: bezm N.
[947] (nīze-bāzān) R: nīze-bārān N.
[948] (bā-nīrān) R: bā-tīrān N.
[949] (ḫüsām-ı) R: ḫişām-ı N.
[950] tīr-i bārānıñ: — R.
[951] (zih-i zihgīr) R: zih-i zihgīre N.
[952] yaġdūrūb: yāġdırıb R.
[953] (muḳārin) R: maḳāmīn N.
[954] (kelle-i) R: kile كله N.
[955] (berk-i ḫazān) R: برکی خدان N.
[956] bād-ı revān: — R.
[957] yīre zīrān olūb: — R.
[958] (olub) R: olınūb N.
[959] (iḳdām-ı) R: aḳdām-ı N.
[960] kişverleriyle: kişverler ile R.
[961] (būsile) R: pūsile N.
[962] (ḫān-ı خوان) R: ḫūn-ı N.
[963] (u) R: — N.
[964] esnāf-ı: — R.
[965] (pür) R: — N.
[966] (olduḳdan) R: olunduḳdan N.
[967] الامور R.
[968] daḫī: — R.
[969] (ve) R: — N.
[970] temām: tām R.
[971] (Ortası) R: Üzerinesi N.

[219] "Bir işi arzu eden ve üzerinde duran elde eder; kapıyı vuran ve israr eden girer".

ve Ab-ı Caġatū ve Ab-ı Maġatū [220] nām nehreyn īle mevṣūf (olan) [972] (maḥalle) [973] ḳudūm-i zafer-lüzūmlariyle nüzūl-i (252b) iclāl ve vüṣūl-i iḳbāl vāki‘ ōlīcaḳ [974] [221] سُرعَةُ الانتِقام لَيس فى عادَةِ الكِرام diyū bir ḳaç gün iḳāmet ōlunduḳda ol cānibde ol mu‘ānid-ı dīn-i Aḥmedī ve münkir-i şerāyi‘-i yaḳīn-i Muḥammedī Şāh-ı āṣufte-ḥāl ki (şeġāl-i bīşe-i) [975] żalāl ve rubāh-ı [976] żaʿif-i pür mekr u āldür, (eyyām-ı) [977] furṣata nāẓır ve (hengām-ı) [978] ḳudrete muntaẓır olub [979] ṭūrurken nā-gāh [980] ḫaber vardı ki Dāru's-Selām [981] Baġdād-ı devlet-ābād cānibinden Sulṭānu'l-İslām ẓıllullahi ʿale'l-enām ḥażretleri leşker-i ʿizzet-nümūn ve cünd-i ẓafer-füzūn ve aʿlām-ı nuṣret maḳrūnlarīn efrāşte idüb kerr u devlet ve ferr (u) [982] ṣavlet īle bū cānibleri şeref u ḫandān ve mübtehic u ferḥān itmek īçün [983] iki (menzili) [984] bir īdüb [985] gelüb irişdi. Şāh-ı meẕkūr [986] bū ḫaberden āgāh olıcak [987] ṣabāḥ-ı necāḥ-eṣerde meydān-ı āsumān ḫūn-ı gülgūn ve ʿalem-i ʿālem-arāy-ı māh-ı sernigūn gibi yānunda ōlān iḫvān-ı (81a) şeyāṭīn ve aḥzāb-ı melāʿīn īle münkesir ōlūb daḫi [988] ḫışm-ı āteşinden dīk-i dimāġī ġaleyān īdüb hemāndem Rüstem-vār ġażab-raḫşına süvār olub اِذَا تَمَّ امرٌ دَنَا نَقْصُهُ [222] [989] icābiyle Ḳalʿa-i Vān'dan Tebrīz cānibine pür [990] ʿazīmet (253a) īle ʿavdet īdüb naḳş-ı bend-i vesāvis-i şeyṭānī ve ṣūret-i ārāy-ı [991] hevācis-i nefsānīyi [992] taḫẕīr īdüb <nefs-i> [993] maḥāl-endiş naḳş-ı [994] istīlā-i bī-naḳş levḥ-i (ḫayālinde) [995] (mürekḳeb) [996] cehille taṣvīr eyledüğinden ṣoñra semend-i hevāya rākib ōlūb bir zamān [997] meydān-ı <iʿtizāzda> [998] seyrān ve kūy-i pür ṣafāy-ı hevā u hevesde cevlān īdüb daḫī [999] meʾāl-i ḥālī ve āḫirkārī taṣavvur itmeyüb (tehevvür) [1000] īle şiʿār-ı (ʿisyānı) [1001] āşikār ve (aṣār-ı) [1002] tuġyānın ber-ḳarār īdüb [223] مَن غَلَبَ سَلَبَ ḳanūnīna muvāfiḳ, muḫālif (perdede) [1003] sāz (u) [1004] seleb īle cengī iḥżār eyleyüb [1005] daḫī [1006] taḫt-ı eyāletinde vāki‘ ōlān maḫhūru'l-ḳalb ümerāsına ve (mecbūru'l-ḥāṭır) [1007] kūberāsına ve sipāh-ı ẕelīle ve reʿāyāy-ı ḳalīlesine ādemler gönderüb [1008] ʿazm-i müdāfaʿa ve muḳātele [1009] ve ḳaṣd-ı mümānaʿa ve muḳābele [1010] īle gelüb ʿasker-i encūm şumāra berāber ve [1011] tīr-i ḳażāya siper ōlāsız, diyū emr idicek ümerā ve küberāsī ve sipāh u reʿayāsī (cevāb vi-

---

[972] (olan) R: nām N.
[973] (maḥalle) R: mevziʿe N.
[974] vāki‘ olıcaḳ: idüb R.
[975] (şeġāl-i bişe-i) R: شقال ميشة N.
[976] rubāh-ı: rūbāh-ı R.
[977] (eyyām-ı) R: hengām-ı N.
[978] (hengām-ı) R: eyyām-ı N.
[979] ōlūb: — R.
[980] nā-gāh: — R.
[981] dāru's-selām: — R.
[982] (u) R: — N.
[983] bu cānibleri ... içün: — R.
[984] (menzili) R: menzil N.
[985] idüb: itmekle R.
[986] meẕkūr: — R.
[987] (olıcaḳ) R: olıcek N.
[988] daḫī: — R.
[989] نقصه ... : نقضه ... R.
[990] pür: — R.
[991] ārāy-ı: — R.
[992] nefsānīyi: nefsānī R.
[993] <nefs-i>: nefes-i N: naḳş-ı R.
[994] naḳş-ı N: naḳıs-ı R.
[995] (ḫayālinde) R: ḫayāl N.
[996] (mürekkeb) R: merkeb مركب N.
[997] bir zamān: — R.
[998] <iʿtizāz'da>: iʿtizār'da N, R.
[999] daḫī: — R.
[1000] (tehevvür) R: nuhūr نهور N.
[1001] (ʿisyānī) R: ʿaṣāyī عصاي N.
[1002] (aṣār-ı) R: şār-ı ثار N.
[1003] (perdede) R: perverde پروردہ N.
[1004] (u) R: — N.
[1005] eyleyüb: idüb R.
[1006] daḫī: — R.
[1007] (mecbūrü'l-ḫāṭır) R: mecmūʿl-ḫāṭır N.
[1008] gelüb: — R.
[1009] muḳātele: muḳābele R.
[1010] muḳabele: muḳātele R.
[1011] ʿasker-i ... berāber ve: gelüb R.

[220] Āb-ı Çaġatū ve Āb-ı Maġatū, Ẓālim ve Ḳalʿa-i Şārım sahrasında İkişū Ortası denilen yerde bulunan iki nehirdir. İkişū Ortası denilen yer, belkide bu iki nehrin arasında bulunmaktadır.

[221] "Çabuk intikam almak, büyük kişilerin âdeti değildir".

[222] "Bir iş tamam olunca, eksilmesi yaklaşır".

[223] "Galip gelen, soyar".

rüb)[1012] dediler ki "(ʿināyāṭ-ı)[1013] subḥānī ve ḥimāyāt-ı yezdānī (pādişahlar)[1014] ḥaḳḳında ki lāyiḥ olur, raʿiyyet (253b)-perverliğe menūṭ[1015] ve maʿdilet-kusterliğe merbūṭdur. Her ḳaçan bu vādī-i mesdūd ve işbū mebādi-i mevcūdda ṣāḥib-i külāh ve mālik-i ʿizz u cāh ōlānlaruñ ʿadl u ʿadāletleri ve dīn u diyānetleri ōlmasa bişāt-ı devletden maṭrūd ve milk-i salṭanatdan merdūd ōlurlar[1016]. Beyt: Raʿiyyetle ōlūr kişver ʿimāret, Reʿāyasız değil mümkün emāret. Ayet[1017]: (لِكُلِّ) اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمرِهِ قد جَعَلَ اللّٰهُ [224] شَيْءٍ قَدراً muḳteżasınca (81b) cihāngīrī ve cihāndārī ve fermān-dihī ve kāmkārī şöl ṣāḥib-i salṭanata müsellemdür ki rūz u şeb nuṣret-i ehl-i dīn ve (taḳviyyet-i)[1018] ʿibād-ı rabbi'l-ʿālemīn ve iḥyā-i sünen-i seyyidi'l-mürselīn olā ve (naṣibu'l-ʿayn)[1019], żamīr-i (münīri)[1020] żuʿafāya şefḳat u merḥamet ve fuḳarāya ʿināyet u himmet eyleye. Her saʿādet-mendüñ ki dıraḫt-ı baḫtı gülşen-i salṭanatda (neşvünemā)[1021] būlā, ānuñ eşmār-ı ḥayāt-ı (ḫurrem)[1022] şıfātī ʿālemde iḳāmet-i merāsim-i (254a) emr-i (maʿrūf)[1023] ve levāzım-ı nehy-i münker olmaḳ gerekdür ve her ṣāḥib-i ḳadr-i bülendüñ ki nihāl-i iḳbāli cūybār-ı pādişāhīden ser-i (sebz u şādān)[1024] ōlā; (nevbāve-i)[1025] vücūd-ı pür-cūdī ḫalāyıḳa īṣāl-i ḫayr u (nefʿ)[1026] ve istīṣāl olmaḳ vācibrekdür; [225] وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤمنين والمُؤمِنَات ... فَقَد احتَمَلُوا بُهتَاناً مُبِيناً ḫār-ı ẓulm u bīdād nevk-i tıġ u sinānile (maẓlūmlar pāyinden)[1027] (çıkmadīn)[1028] gülbūn-ı salṭanat ser-i sebz u ḫandān olmaz ve (ḫas u ḫāşāk)[1029] miḥnet u (fesād)[1030] bād-ı luṭf u iḥsānile sitem-dīdeler dāmeninden refte[1031] ōlmadın zulāl-i enhār-ı sıdḳ u ṣafā tamām ceryān būlmaz; çemen-i mülke beḳā-i ṭarāvet, bārān-ı maʿdiletden olur ve çeşme-sār-ı dīne devām-ı cereyān, imdād-ı mekrümetden gelür. Şimden şoñra bizden istimdād ve istinād[1032] itmesün". Şāh-ı bed[1033]-nihād leşkerinün iʿrażīn maʿlūm ve ehl-i kişverinüñ inḳıbāżīn mefhūm īdindüğinden[1034] şoñra ʿazm-i müdafaʿa ve rezm-i mumānaʿa havāsından geçüb erbāb-ı cidāl ve aṣḥāb-ı ḳıtāl (254b) olan ebṭāl-i ricālüñ ʿazm-i rezmin ibṭāl ve āheng-i cengin ihmāl itdürmek bābında muḥāvere (ve)[1035] ḫudʿaya āġāz ve müdāfaʿa (ve) ḥīleye pervāz īdüb daḫī[1036] nāme-i vifāḳda naḳş-ı tezvīri taṣvīr ve ḫāme-i nifāḳile fikr-i (telbīsi)[1037] taḥrīr īdüb ḥişār-ı (82a) temennuʿ ve kūhsār-ı tereffuʿdan nüzūl īdüb zemīn-i tezellülde zebān-ı (tażarru)[1038] ve cenān-ı[1039] pür taḫaşşuʿ īle bāsıṭu'l-emn ve'l-emān nāşiru'l-ʿadl ve'l-iḥsān ḫażretlerīnüñ dāmān-ı (emānına)[1040] āsitān-ı aḳlām-ı şekerḫāy ve ḫurūf-ı erḳām-ı ıṭrsāy ve

[1012] (cevāb vīrüb) R: ibāḳat idüb N.
[1013] (ʿināyāt-ı) R: ġāyāt-ı غايات N.
[1014] (pādişāhlar) R: pādişehler N.
[1015] menūṭ: — R.
[1016] olūrlar: olūr R.
[1017] Ayet: — R.
[1018] (taḳviyyet-i) R: taḳvin-i N.
[1019] (naṣību'l-ʿayn) R: naṣbu'l-ʿayn N.
[1070] (münīri) R: münīr N.
[1021] (neşvünemā) R: şūʿā شوعا N.
[1022] (ḫurrem) R: ḫurrem N.
[1023] (maʿrūf) R: maʿrifet N.
[1024] (sebz u şadān) R: sezb u şādāb N.
[1025] (nevbāve-i) R: نويادهٔ N.
[1026] (nefʿ) R: تفع N.
[1027] (maẓlūmlar pāyinden) R: maẓlūm-ı giryānīden N.
[1028] (çıḳmadīn) R: چقدن N.
[1029] (ḫas u ḫāşāk) R: ḫas u ḫaşāk N.
[1030] (fesād) R: fesāda N.
[1031] refte: روفته R.
[1032] istinād: istindād R.
[1033] (bed) R: — R.
[1034] idindüğinden: idindükten R.
[1035] (ve) R: — N.
[1036] daḫī: — N.
[1037] (telbīsi) R: telbīs N.
[1038] (zebān-ı tażarruʿ) R: ziyān-ı taşarrufda N.
[1039] (cenān-ı) R: çünān-ı N.
[1040] (emānına) R: emānendi N.

[224] "... Allah, buyruğunu yerine getirendir. Allah, her şey için bir ölçü var etmiştir". *Ḳur'ān*, LXV (Ṭalāḳ), 3.

[225] "İnanan erkek ve kadınları (yapmadıkları bir şeyden ötürü) incitenler, şüphesiz iftira etmiş ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar". *Ḳur'ān*, XXXIII (Aḥzāb), 58.

dendāne-i mişbāḥ-ı ṣafāyı taḳdīm idüb ḥamāme-i sīmīn-bāl-i ʿanber-(per)[1041] ve fāḫite-i şīrīn-maḳāl-i ḫōş-(peykerle)[1042] tevessül īdīnüb daḫī ümerāy-i muḫteşem ve küberāy-i muḫteremlerinden ḳaṣaba-i Ḫōy'da mütemekkin olan Emīr Şeyḫ b. Emīr Ḥasan [226] ve Eşik Aġāsī dimekle (maʿrūf)[1043] kimesneleri ilçü taʿyīn īdüb gönderdī. Kendüsī bisāṭ-ı iḥtiyāṭ üzre sımāṭ-ı nedāmetī döşeyüb eyyām-ı furṣata ve hengām-ı ḳudrete muntaẓır olub ṭūrurdī. Müşārünileyhima (255a) ilçüler bi-ihmāl ve imhāl ʿalā[1044] ṭarīḳi'l-istiʿcāl teveccüh-i irtiḥālile ẕikrōlān Ḳalʿa-i Ṣārım ḳurbünde İkişū Ortası dīmekile maʿrūf ve āb-ı Çaġatū[1045] īle mevṣūf feżāsī (ḫurrem)[1046] havāsī ḫōşdem ṣaḥrāy-ı dil-güşā ki eṭrāfī mekşūf ve (felevātī)[1047] fusḥatile mevṣūf ōlūb ḥudūdī felek īle pīrāste ve (devvārī)[1047a] cünūd-ı mülk īle ārāste ōlān mevziʿe vuṣūl būlduḳlarında eyvān-ı züḥalden ʿālī bārgāhlar ve ʿarṣa-i emelden vāsiʿ sāyebānlar ṭūtılūb aṭnabları zer-baft ve rismānları ḥarīr-tāft-ı āfitāb bend-i şuḳḳa-i bārgāh ve <ḳurş-ı>[1047b] sīmīn māh-ı zemīn çetr-i hümāyūn olmış. Beyt:

Bu ḫayme-i sipihr ki encümle zeyn olur — Şāh-ı cihānūñ īçī munaḳḳaş otāgīdur,
Ordūy-ı āsumānda nücūm odların gören — Şānūr ki şehriyār-ı zamānuñ ḳōnāġīdur.

Cimşīd-i gerdūn-serīr ve ḫurşīd-i ʿālemgīruñ dergāh-ı āsumān iştibāha mülāzim ve bārgāh-ı saʿādet-penāha lāzım ōlān sipāh-ı seyyāre şumār īle nüzūl-i ḳadem-i hümāyūn ve vüsūl-i maḳdem-i meymūnile (82b) ol ṭaraf şeref būlūb[1048] ẕikr ōlān ṣaḥrāy-ı ḫürrem-feżā ve maḳām-ı terah-zidā ādem (mevciyle)[1049] emvāc-ı deryāya dönüb ve ḫıyām-ı gerdūn-ḳıyām ve serāperde-i devlet-merāmdan rūy-i zemīn pür ḥabāb ōlūb gördīler. Fī'l-ḥāl bilā-imhāl[1050] südde-i sidre maḳām ve çetr-i hümāyūn-ı devlet-merām ḳıbeline müraca'at īdüb Sulṭān-ı cihānuñ ve ḫāḳān-ı dehrüñ[1051] pay-ı taḫt-ı serīrinde zemīn-i ḫizmetde <şıfāh-ı>[1052] edeb birle būse vīrdüklerinden ṣoñra mā-fi'ż-żamīrlerini tefsīr ve ḥikmet-āmīz ve ʿibret-engīz kelimātların[1053] taḳrīr itmeğe icāzet ṭaleb eyledīler. Dergāh-ı ʿālem-penāhdan icāzet ōlunduḳtan ṣoñra meẕkūrān ilçüler daḫī (255b) envāʿ-ı teẕellül ve eṣnāf-ı tenezzül birle dīdiler ki "Ḥażret-i Ṣaḥib-ḳırāna ve Cenāb-ı Sulṭān-ı sātıʿü'l-bürhāna delāil-i ʿaḳlī vü naḳlī birle rūşen ve (berāhīn-i)[1054] ḥadsī vü ḳıyās ile muʿayyendür ki dünyā ve mā-fīhānuñ ol ḳadar (vücūdī)[1055] yōkdur ki ānuñ vasıṭasiyle ẕātu'l-beyne ṣūret-i nisāʿ u cidāl ve ḫilāf u ḳıtāl vākiʿ ōlūb sipāh u raʿiyyete (ve) kişver u memlekete andan (zaḥmet)[1056] ve meşaḳḳat irişe. [227] وما الحيوة الدنيا الاّ متاع الغرور Ḥavāḳin-i ʿiẓāma ve selāṭīn-i kirāma sezāvār olan būdur ki eyyām-ı devletlerinde[1057] ve hengām-ı ṣavletlerinde ḫalāyıḳ-ı rūzgār emn u emānda fāriġü'l-bāl (ve müreffehü'l-ḥāl)[1058] olub rūz (u)[1059] şeb ʿıyş (u)[1060] işretde ve ṣafā vü meserretde kāmrānlıḳ īdeler ve nükte-i[1061] انّما المؤمنون اخوّة[1062]

[1041] (per) R: pür N.
[1042] (peykerle) R: بيكريله N.
[1043] (maʿrūf) R: maʿrūf nām N.
[1044] ʿalā: ʿale't R.
[1045] Çaġatū: Çaġātū R.
[1046] (ḫurrem) R: ḫurrem N.
[1047] (felevātī) R: فلوتى N.
[1047a] (devvārī) R: ẕevārī N.
[1047b] <ḳurş-ı> : farż-ı N: — R.
[1048] eyvān-ı züḥalden ... şeref bulub: — R.
[1049] (mevciyle) R: mucibiyle N.
[1050] fī'l-ḥāl bilā-imhāl: Dāḫī داخى R.
[1051] dehrün: zamānuñ R.
[1052] şıfāt-ı N, R.
[1053] ve hikmet ... kelimātların: u R.
[1054] (berāhīn-i) R: pīrāhīn-i N.
[1055] (vücūdī) R: vaḳʿ u ḳadri N.
[1056] (zaḥmet) R: raḥmet N.
[1057] devletlerinde: devlet R.
[1058] (ve müreffehü'l-ḥāl) R: و هرفه الحال N.
[1059] (u) R: — N.
[1060] (u) R: — N.
[1061] ve nükte-i: — R.
[1062] انما N : انّ R.

[226] Emīr Şeyh b. Emīr Ḥasan, Safevîler'in Ḫoy'da bulunan emirlerinden olup, Şah Tahmasb, bu sıralarda Eşik Ağası ile birlikte elçi olarak o günlerde Ṣārım kalesi yakınında Āb-ı Çaġatū yanındaki İkişū Ortası adı verilen yerde bulunan Ḳānūnī nezdine göndermiştir.

[227] "... Dünya hayatı ise sadece aldatıcı bir faydalanmadır". *Ḳur'ān*, LVII (Ḥadīd), 20.

[228] فأصلحوا بين أخويكم واتقوا الله لعلّكم ترحمون żamīr-i münīr-i żamāyir-i sulṭāniye ve ḫātır-ı 'āṭır-ı ḫavāṭır-nümāy-ı ḫāḳāniye pūşīde buyūrulmaya ki bū ḫaḳīrlerüñ gelüb maṣlaḥat gördükleri ve maḳām-ı ('ubūdiyetde)[1063], aḳdām-ı iṭā'at üzerine ṭurūb dest-i (256a) (83a) żarā'atile dāmān-ı emāna gelen Şāhımuzuñ murādī [229] الصّلح خيرٌ muḳteżāsınca mābeynüñüzde vāḳi' ōlān (reng-i)[1064] küdūret ve (jeng-i)[1065] 'adāvet, şayḳal-i muṣālaḥat ve cilā-i muṣādaḳat birle (āyīne-i)[1066] dilden siline. Daḫī erbāb-ı fesād ve aṣḥāb-ı 'inād olanlaruñ kelimāt-ı nifāḳ-āmīz ve tesvīlāt-ı fitne-engīzlerine i'tiḳād u i'timād kim ḳılın<may>ub 'Irāḳeyn'üñ[1067], 'Irāḳ-ı 'Acemī, Şāh-ı gümrāhumuzuñ ve 'Irāḳ-ı 'Arab, padişāh-ı heft-kişverüñ olub, ṣulḥ oluna". Beyt:

Egerci cengdür şahlıḳ havāsī, Velī ṣulḥīledür 'ālem şafāsī.

Ṭaleb-i bī-(ḫāyil)[1068] ve (ta'b-ı)[1069] bī-ḫāṣılları dergāh-ı sa'ādet destgāha 'arz olınūb ma'lūm ōlīcaḳ cevāb-ı müsteṭāb ve ḫitāb-ı müşkīn-niḳāb bu vechile[1070] ṣādır oldī ki "eski düşman dōst olmak muḥāl ve 'adūya mühlet ve meydān vīrmek bāṭılḫayāl ve ẓālime raḥm u merḥamet eylemek vebāldür ki[1071] [230] من (اعان) ظالماً سلّط الله عليه 'dür. Ṣalāḥ 'ālemīnī bilmezsiz ve te'emmül ve te'enni yüzünden (256b) naẓar ḳılmazsız; güzāf söz söyleyüb ṣāvurursız ve kemān-ı tedbīrüñüzī ḳolāyuñuza çeküb çevürürsiz" diyū cevāb ōlīcaḳ[1072] müşārünileyhimā ilçüler kelimāt-ı ṣaḥīḥ-engīzleri[1073] ve eḥādiṣ-i 'ibret-āmīzleri[1074] istimā' eyledüklerinden ṣoñra suḫan meydānına girüb çevgān-ı feṣāḥet ve belāġet ile dīdiler ki: "Ṣaḥīḥ cevāb būdur ki dergāh-ı 'adālet penāhdan ṣādır ōldī. Līkin bū kārzāruñ āḫırī (pür ḫatardür).[1075] Ol kīm ehl-i naẓardur (ve)[1076] ṣāḥib-i ḫaẓerdür ki [231] (كَمْ)[1077] مِن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَت فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذنِ الله bī-iştibāh ('āḳıle)[1078] nükte-i intibāhdur. Taḥḳīḳī[1079] būdur ki ceng u cidālüñ meāli ve aheng-i ḳıtālüñ ḫāli ne yīre irişeceği (83b) ve rūzgār-ı feth u nuṣret mehebb-i (ġaybdan)[1080] ne cānibe eseceği ma'lūm değüldür. Mucāmelet[1081] ve muṣālaḥat-ı ḫāl selāmete yaḳīndür. Bāḳī fermān, ṣāḥib-ḳırān-ı bī-ḳarīnüñdür" dīdüklerinden ṣoñra Ḫüdavendigār ḥażretlerīnüñ emr-i celīlü'l-ḳadr(i) bu vechile ōldī ki [232] الخير لا يُؤَخّر ḳavlince cemī'-i burhān u (delīle)[1082] bir emr-i celīlde ta'cil ma'ḳūl ve düşman ḥaḳḳında ihmāl (257a) ve 'adūya imhāl ġayr-i ma'ḳūldür. Zīrā tuġrāy-ı ġarrāy-ı menşūr-ı sa'ādet-i ebedī ve 'ünvān-ı bünyān-ı miṣāl-i mevhibet-i sermedī

[1063] ('ubūdiyetde) R: iṭa'atde N.
[1064] (reng-i) R: jeng-i N.
[1065] (jeng-i) R: zeng-i N.
[1066] (ayine-i) R: اينهٔ N.
[1067] ḳılınub 'Irāḳeynüñ: قلنوب عراقنك R.
[1068] (ḫāyil) R: طايل N.
[1069] (ta'b-ı) R: ta'accüb-i N.
[1070] bu vechile: eyle R.
[1071] (ki) R: — N.
[1072] diyū ... olīcaḳ: — R.
[1073] engīzleri: engizi R.
[1074] āmīzleri: āmīzī R.
[1075] (pür ḫaṭardür) R: bir laḥẓadur N.
[1076] (ve) R: — N.
[1077] (كم) R: — N.
[1078] ('āḳıle) R: ġāfile N.
[1079] taḥḳīḳī: taḥḳīḳ R.
[1080] (ġaybdan) R: غنيبندن N.
[1081] Mücāmelet: — R.
[1082] (delīle) R: delīl N.

[228] "Şüphesiz müminler birbiri ile kardeştirler; öyle ise dargın olan kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'dan sakının, umulur ki size rahmet olunur". *Ḳur'ān*, XLIX (Ḥucurāt), 10.

[229] "... Barış (Anlaşmak) daha hayırlıdır ...". *Ḳur'ān*, IV (Nisā), 120.

[230] من اعان ظالماً سلط الله عليه "Zalime yardım edene, Allah, o zalimi musallat eder".

[231] "... nice az topluluk çok topluluğa, Allah'ın izniyle, galip gelmiştir...". *Ḳur'ān*, II (Baḳara), 249.

[232] "İyilik, geciktirilmez".

[233] ادفَعْ (الشرَّ) بالَّتي هي اَحسَن emriyle <imtisal>[1083] iẓhār olınub vech-i ḥasen üzre sünnet-i ḥażret-i risālet-penāhī riʿāyet ōlınūb اُدْعُ اِلىَ سبيل ربّك بالحِكمَة والمَوعِظَة الحَسَنَة [234] feḥvāsı muḳteżāsınca انا انزلنا اليك الكتاب بالحق لتحكم بين الناس بما اراٰيك الله ولا تكن للخائنين خصيماً واستغفر الله ان الله كان غفوراً رحيماً [235] ḳavlince mükerreren kitāb-ı musteṭāb ve ḫıtāb-ı müşkīn-niḳāb be-ʿitibārāt-engīz elḳābile[1084] dilcüyluḳ ve ḫāṭırnüvāzlıḳ ve istimāletler ve naṣīḥatler īle īrsāl olınub ṭarīḳ-i müstaḳīme daʿvet ōlundī īdī;[1085] āḫıru'l-emr ʿinādını ol bed-nihād ve fesādını ol kem-nijād terk itmeyüb cāy-ı ʿisyān deryāy-ı ṭuġyān üzre cereyān īdüb ṭarīḳ-i ilḥāda iḳbāl ve meẕheb-i Şīʿaya irtiḥāl ve aḥvāl-i memlekete infiʿāl ve aʿmāl-i salṭanata iḫtilāl (vīrmişdür)[1086]. Anuñ ḳalʿī ve ḳamʿī ve (refʿu)[1087] defʿī benüm (257b) ẕāt-ı ġażanfersavlet ve şān-ı tuvānā (himmetüme)[1088] lāzım, (bel)[1089] vācib olmaġīn ānuñ ḳaṣdına geldüm ki şerʿan ve örfen ve ʿaḳlen (ve naḳlen)[1090] aṣḥāb-ı ʿilm u hudā ve erbāb-ı zühd u taḳvā (84a) ḳatline icāzet u fetva vīrmişlerdür. Şöyle ki bu defʿa ḳābil-i ṣalāḥ ve mā'yil-i felāḥ (olub)[1091] ṭarīḳ-i ilḥādī ve (tāc-ı)[1092] bed-nihādī terk īdüb ıṣlāḥ ōlūrsa ber-muḳteżāy-ı naṣṣ-ı hidāyet-esās [237] وَالكَاظِمينَ الغَيظَ والعافِينَ عَنِ الناس raḳam-ı ʿafv (u) ġufrānla merḳūm ve inʿam (u) iḥsānumla[1093] melṣūm ōlūb devlet-i ebedī ve saʿādet-i sermedī būlūr. Ve illā (ilḥād)[1094] (üzre)[1095] kemā-kān muṣır olıcak[1096] (olursa) (bildüm ya)[1097] bilmedüm diyū ʿözr ü behāne itmesün, ol ḳabīḥu'l-iḳtibās, Nīl-i ġayret cūşla esbāb-ı cidāli ve (Nīl-i)[1098] himmet-ḫurūşla eslāb-ı ḳıtāli iḥżār (itdüm)[1099], (vaḳtine)[1100] ḥāżır ōlsūn" diyū ḳānūn-ı ḳadīm-i ḫusrevānī düstūr-ı muḳarrer-i sulṭānī muḳteżāsınca meẕkūrān[1101] ilçülere revayiʿ-i ikrām ve ṣanāyiʿ-i inʿāmlarla destūr ḫilʿatleri geydürīlüb (258a) icāzet (verildi)[1102]. Ve hem[1103] tenbīh u iʿlām (īçün)[1103a] ḥüḳm-i vācibu'l (ikrām)[1104] ol müteġallibe-i rūzgār-ı ḳallāş ve sipehsālār-ı Ḳızılbāş-ı evbāşa (yazılub buyūruldı ki)[1105] «قُل اللهُمَّ فَاطِرَ السَمٰوَات والارضِ عَالِمَ الغَيبِ والشَّهَادَة اَنتَ تَحكُمُ بَينَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فيه يَختَلِفُون (serverlik)[1106] daʿvāsından dem [238] üranlar zenler gibī zīb u ārāyişe meşġūl olmazlar[1107] ve ṣafderlik sevdāsında olanlar

[1083] İtmār ايتمار N: itmār اتمار R.
[1084] be-ʿitibārāt ... elkābile: — R.
[1085] idi: — R.
[1086] (virmişdür) R: vīrişdür ويرشدر N.
[1087] (refʿu) R: fesād-ı N.
[1088] (himmetüme) R: himmete N.
[1089] (bel) R: olūben N.
[1090] (ve naḳlen) R: — N.
[1091] (olub) R: olınub N.
[1092] (tāc-ı) R: تاج و N.
[1093] iḥsānumile: ihsānla R.
[1094] (ilḥād) R: ilḥādī N.
[1095] üzre: üzerine R.
[1096] (olursa) R: — N.
[1097] (bildüm ya) R: bilüm بلوم N.
[1098] (Nīl-i) R: pīl-i N.
[1099] (itdüm) R: idüb N.
[1100] (vaḳtine) R: وقتنه N.
[1101] mezkūrān: — R.
[1102] (verildi) R: olundu N.
[1103] ve hem: daḫī R.
[1103a] (içün) R: — N.
[1104] (ikrām) R: kirām N.
[1105] (yazılub buyūruldı ki) R: — N.
[1106] (serverlik) R: sürūruñ سرورك N.
[1107] olmazlar: olmaz R.

[233] "... ادفع بالتى هى احسن ..." "... fenalığı en güzel şekilde sav ...". *Ḳur'ān*, XLI (Fussilet), 34. "... ادفع بالتى هى احسن السيئة ..." "... Kötülüğü en iyi şekilde sav...". *Ḳur'ān*, XXIII (Mu'minūn), 96.

[234] "(Ey Muḥammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır..." *Ḳur'ān*, XVI (Naḥl), 125

[235] "(Ey Muḥammed!) Doğrusu, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye Kitab'ı sana hak olarak indirdik; hakkı gözet, hainlerden taraf olma. Allah'dan mağfiret dile, Allah bağışlar ve merhamet eder". *Ḳur'ān*, IV (Nisā), 105, 106.

[237] "... Öfkelerini yenenler, insanların kusurlarını affedenler...". *Ḳur'ān*, III (Āl-i ʿİmrān), 134.

[238] "Deki: Ey göklerin, yerin yaratanı, görülmeyeni ve görüleni bilen Allah! Kullarının ayrılığa düştükleri şeyler hakkında aralarında sen hükmedeceksin". *Ḳur'ān*, XXXIX (Zümer), 46.

muṭribler gibi (lehv u lāġa)[1108] ve ḥāl-i memleketden ferāġa (iştiġāl)[1109] göstermezler ki cihānda dilīrlik ve zamānda cihāngīrlik [239] وانزلنا الحديد فيه بأس شديد ḳavlince süyūf-ı (ābdāra)[1110] menūṭ ve rimāḥ-ı āteş-bāra merbuṭdur ki memleket-i cemāl āyīne-i muṣayḳal-ı ḥusāmdan görīlür, mirʿāt-ı pür-ṣafāy-ı kāmdan değüldür. Sen, bū nüktelerden (iġmāż)[1111] ve ḥaḳdan iʿrāż īdüb ʿıyş-ı müdāmī maḳṣūd ve naġme-i cāmī[1113] maʿbūd īdīnüb leyl u nehār (84b) endīşiñ ʿiyş u ʿişrete maṣrūf ve bezm-i ṣoḥbete maʿṭūf (itmişsün)[1114]. Lācerem senüñ fażāyiḥ u ḳabāyiḥiñi ʿarṣa-i kāināṭdan (258b) şimşīr-ı ābdār ve ḫancer-i berḳ-aṣārla tırāş itmek īçün ʿasker-i ẓafer rehberüm īle[1115] yürīdüm ki niʿāl-i summ-i ḫuyūl-i bād-reftārlarından ten-i zemīn zırh-pūş ve çarḫ-ı berīn ḫalḳa-begūş olub daḥi tīr-i pertābları aʿdāya sehmü'l-mevt [240] ve belā nāzildür ve tıġ-ı āteş tābları ʿadūy-i dīn ve <mubġiż-i>[1116] e'imme-i mürşidīn[1117] üzerine hüccet-i ḳāṭīʿ ve berḳ-i (lāmiʿdür).[1118] Beyt:

جُيُوشاً مِثل اعدَاد النُّجوم على الاعداءِ قهراً كالرجوم [241]

Öyle ōlsā (imdi)[1119] bir ān ve bir sāʿat teʾḫir u terāḫi itmeyüb muṭābaʿat (birle)[1120] gelüb evṣāf-ı ʿadālet (nişābım ile)[1121] mersūm ve celālet-meʾābum īle mevsūm olasın ve illā siḥām-ı cān-sitānuma seni ōmāc īdüb tīġ u sinān-ı pūlād nihādum ile helāk ḳılūrem. [242] « قد اُرسل اليكم الكتابُ وختم الخطاب فأسرِعُوا في الجواب قبل ان يأتيكم العذاب » diyū yazılūb ilçüleriyle irsāl olundī. Müşārūnileyhima[1122] ilçüler taşmīm-i ʿazm ve taḳdīm-i ḥazm īle[1123] vārūb[1124] sābıḳa meẕkūr ōlān[1125] Ūcān nām yaylāḳda şāhlarına mülāḳī olub daḥi vech-i meʾmūr üzre emr-i ʿālī-miḳdārī ve kelām-ı (ʿadālet)[1126] āşārı ve ḥükm-i vācibu'l-(259a) iʿtibārī iʿlām idüb dīdīler ki: "Naḳḳāş-ı kāināt ve reng-āmīz-i maʿādin-i mevcūdāt heyūlāy-i ʿālemi taḥrīr ve (ṣuver-i)[1127] benī ādemī taṣvīr īdüb ẓuhūra getūreliden berū dihḳān-ı devrān ve būstān-ı cihān bu aṣl-ı nihāl-i saltanatı ve iḳbāl-i ḫilāfeti çemen-i gülşen-i vilāyete getürūb sāye şālmış değüldür. Her diyār, būnuñ ḥükminde maḥkūm ve şemʿ-i cemʿine pervāne-ṣıfat, rūzgār mūm olmışdur. Bu şehriyār-ı zemīn (85a) u zamān maẓhar-ı fermān-ı [243] إن الله يأمر بالعدل والإحسان rezm u ḥarble memleketümüze hücūm ve bezm-i żarbla civārumuza ḳudūm īdüb geldī. Şöyle ki اَطِيعُوا اللهَ واطِيعُوا الرَّسُولَ وَ اُولِي الاَمْرِ مِنكُم [244] muḳteżāsınca ṭavḳ-ı iṭāʿat ve kerden-i mutābaʿat īle[1128] vārūb muṭīʿ ōlmazsavuz ʿunf-i ḳahırla vilāyetümüze nehr-i ḫasāreti şalmayınca[1129] ve şanf-ı zecrle

[1108] (levh u lāġa) R: طولاعه N.
[1109] (iştiġāl) R: işti'āl N.
[1110] (ābdāra) R: ābdār N.
[1111] (iġmāż) R: i'māz N.
[1113] cāmī N: cānī R.
[1114] (itmişsün) R: olmışdur N.
[1115] rehberüm ile: rehberümle R.
[1116] <mubġiż-i>: muġbiż-i N: muḳbiż-i R.
[1117] mürşidīn : — R.
[1118] (lāmiʿdür) R: ʿācildür عاجلدر N.
[1119] (imdi) R: — N.
[1120] (birle) R: ile N.
[1121] (nişābım ile) R: nişāb N.
[1122] diyū ... müşārūnileyhima: — R.
[1123] ḥazm ile: ḥazmla R.
[1124] vārūb: vārub R.
[1125] şābıḳa ... olan : — R.
[1126] (ʿadālet) R: ʿidāyet عدايت N.
[1127] (ṣuver-i) R: ṣuverī N.
[1128] mutabaʿat ile: mutabaʿatla R.
[1129] şalmayınca: şālmayınca R.

[239] "... Pek sert olan ... demiri varettik...". *Ḳur'ān*, LVII (Ḥadīd), 25.
[240] "Ölüm oku".
[241] "Onun orduları yıldızların sayısınca (olup), Düşmanlar üzerine kahredici taşlar gibi (atılır)."
[242] "Size yazı gönderildi, son söz söylendi. Size azap ulaşmadan önce cevapta acele ediniz".
[243] "Allah, adalet ve iyilik emreder...".
[244] "(Ey inananlar:) Allah'a itaat edin, peygambere ve sizden buyruk sahibi olanlara itaat edin..." *Ḳur'ān*, IV (Nisā), 59.

dārumuza cārūb-ı (ġāreti)[1130] çalmayınca kōmaz. Zirā kuvvet-i şevk (ve)[1131] şevket-i ḳāhire ve nūk-i[1132] ṣavlet-i bāhiresiyle ṭabl-i irtiḥālī ve kūs-ı ḳıtālī çalūb (per-i)[1133] musāraʿat ve bāl-i istiʿcālin (259b) āçūb ūçūb[1134] geldī. Bāḳī fermān, (Şāh-ı merdānundur)"[1135]. Bu (cevābı)[1136], ol Şāh-ı bed-fercām-ı nekbet-encām istimāʿ īdīcek, mānend-i keştī-i şikeste, girdāb-ı felāketde ser-keşte havā vü bīgāne-ṣıfat āşinālariyle[1137] lucce-i deryāy-ı (belāda)[1138] āşinā olub daḥi[1139] (māh-ı muḥtelifu'l-edvār)[1140] (fulk-i)[1141] siyehkār-ı bī-iḫtiyār gibi ber-ḳarār ōlmayūb Sulṭān-ı selāṭīn-i[1142] ʿahd u zamān, fermān fermāy-ı ekālim-i cihān مُحْيِ فوايد الرّسوم و الدّوارس مُبْنِى قواعد المساجد و المدارس حامى مشاهد التوحيد و الايمان ماحي صنامات الكفر و الطغيان [245] semend-i ẓafer-me'nūs ve raḫş-ı rehber-cülūs īle piyāde sürūb[1143] Şāh māt diyeceğin maʿlūm ve ṭāliʿ-i şūmī ve sitāre-i meẕmūmī nişāb-ı ẓaferden maḥrūm ve piyādeyle māt ōlacāğın mefhūm īdīnüb daḥi ṭop u tüfenk raʿd āheng āvāzile[1144] [246] قُل لَن يَنفَعَكُمُ الفِرارُ ان فَرَرْتُم مِنَ المَوتِ ḥaberīn iʿlām īdīcek[1145] [247] فى الكثرة[1146] (و الافات) السلامة فى الوحدة muḳteżāsınca murġ-ı rūḥ-ı bī-[1147] fütūḥın çengāl-i şāhīn-i ecel-[1148] perdāzdan[1149] ḫalāṣ ve minḳār-ı şahbāz-ı (260a) bülend-pervāzdan menāṣ itmek (85b) içün livāy-ı nüḥuset-nümā ve tūġ-ı bī-fürūġ-ı hezīmet-seza ve ḳāfile-i şeḳāvet-şiʿār ve rāḥile-i melālet-dişār ve ṭāife-i beyābān-ālūs <bāġiyān-i>[1150] ḫuyūl-ruūs ve fuḳāra-i muḥtāc şāḥib-i ḥırḳa vü tāc (ile)[1151] naṭʿ-ı zemīne ferzāne-i kejreflik ṭarīḳin ṭūtūb fercām-ı kāre ve serencām-ı rūzgāra naẓar itmeyüb maḥrūse-i mezbure ve buḳʿa-i maʿrūfdan[1152] (Ūcān'dan)[1153] fulk-i ʿazīmetī deryāy-ı (hezīmete)[1154] ṣālūb yine Iṣfahān'dan yaña ḳaçūb (gitdi).[1155] Pādişāh-ı ʿālem (ve)[1156] ḫūdāvend-i benī ādem ḥażretlerine ol ṭuġyān ṭāġinuñ ṭāġīleri ve ʿisyān bāġınuñ bāġīleri ḳaçūb gitdüklerī maʿlūm ōlīcaḳ maḥall-i mezbūrdan fi'l-ḥāl ʿalā ṭarīḳi'l-istiʿcāl[1157] geçūb[1158] Nāḥiye-i Leylān ve Ḳaṣaba-i Merāġa[1158a] ve (Kūh-i Suhend)[1159] ẕeylinde Tebrīz ḳurbünde Saʿdābād'a vürūb nüzūl (eyledik den)[1160] şoñra Ḳalʿa-i Van cānibinden Diyārbekir beylerbeyisi Meḥemmed Pāşā ḥażretleri ve Ulāma,[1161] Diyārbekir ve Ekrād ʿaskeriyle gelüb mülāḳī olub daḥi maḥall-i meẕkūrede bir ḳaç gün iḳāmete niyyet ve istirāḥate icāzet (260b) ōlınūb ṭūrurken Şāh-ı bed-fiʿāl-i nekbet-meʾāl cānibinden cüst u cū içün Ḳōruçībāşī [248]

1130 (ġāreti) R: ʿāreti N.
1131 (ve) R: — N.
1132 nūk-i N: nīk-i R.
1133 (perr-i) R: pür N.
1134 ūçūb: — R.
1135 (şāh-ı merdānundur) R: Şāhzādenüñdür N.
1136 (cevābī) R: aḥvālī N.
1137 āşinālariyle: āşinālarla R.
1138 (belāda) R: bālāda N.
1139 daḥi: — R.
1140 (māh-ı muhtelifu'l-edvār) R: ماه الادوار N.
1141 (fulk-i) R: felek N.
1142 selāṭīn-i: — R.
1143 sürūb: sūret R.
1144 daḥī ... āvāzile N: — R.
1145 ḥaberi fehvāsınca R.
1146 (و الافات) R: و الافاق N.
1147 bī: — R.
1148 şāhin-i ecel-: ecel-i şāhin-i R.
1149 perdāzdan: pervāzdan R.
1150 <bāġiyān-ı>: باغنام N: — R.
1151 (ile) R: — N.
1152 mahrūse-i ... maʿrūfdan N: — R.
1153 (Ūcāndan) R: — N.
1154 (hezīmete) R: ʿazīmete N.
1155 (gitdi) R: — N.
1156 (ve) R: — N.
1157 fi'l-hāl ... istiʿcāl N: — R.
1158 geçūb: göçūb R.
1158a Merāġam R, N.
1159 (Kūh-i Suhend) R: كوسهند N.
1160 (eyledikden) R: eyledi N.
1161 ḥażretleri ve Ulāma N: — R.

[245] "Gelenek ve yok olan şeylerin faydalarını dirilten, mescid ve medreselerin temellerini kuran, iman ve tevhidin ıkrar edildiği yerleri koruyan, küfür ve azgınlık putlarını mahveden".

[246] "Ey Muḥammed:! De ki: Eğer ölümden, yahut öldürülmekten kaçıyorsanız, bilin ki, kaçmak size fayda vermeyecektir...". *Ḳur'ān*, XXXIII (Aḥzāb), 16.

[247] "Selāmet, birlikte, āfetler çoklukta (dağınıklıkta) dır".

[248] Ḳōrucūbāşī, burada Naşūḥ'un belirttiği üzere, Ḳānūnī, Şarım kalesi yakınındaki İkişū Ortası'ndan Leylān ve Merāġa üzerinden Tebriz yakınındaki Saʿdābād'a gelip konduğu zaman Şah'ın gönderdiği elçidir. Kendisine iltifat gösterilmemiştir. Aynı zamanda bkz. Ḥasan Rūmlū, *Aḥsen el-Tevārīḫ*, Tahran 1931, s. 259, 315, 316; Müneccimbāşī, *Şahā'if el-Ahbār*, Nedīm terc. III, 189, 193.

قُورچی باشی dīmekile maʿrūf nām kimesne īlçü ṭarīḳiyle gelüb dāmān-ı emāna tevessül (gösterüb tevessülüne) [1162] iltifāt ōlunmayūb daḫī (tekrar) [1163] ḥükm-i şerīf (ve) [1164] emr-i münīf birle [1165] yazılūb feḥvāy-ı saʿādet iḫtivāsına münderic ve mündemic olınan bu ki [1166]: "Bundan ṣābıḳ mükerreren (saña) [1167] irsāl olan aḥḳām-ı (vācibu'l-inḳıyāddan ġaraż) [1168] bū īdī kim [249] السَّعيدُ مَن وُعِظ بغيره mefhūmınca ıṣlāḥ olub müslümān ōlāsın, tā kim mābeynümüzden (jeng-i) [1169] küdūret ve reng-i (ʿadāvet) [1170] refʿ ōlına veyāḫūd mütenebbih ve āgāh ōlūb ḥavme-i ḥükūmetüñde olan ḫalḳī cemʿ īdüb (86a) gelüb muḳābele īdesin. Bu eṣnāda (senden) [1171] cür'eti īhām īder bir vazʿ ṣādır olmadı. Bir vecihle mestūru'l-ḥālsin ki vücūduñ ve (ʿademüñ) [1172] (ʿale's-seviyyedür ve) [1173] ḳılıç daʿvāsın īdenler siper gibi ceng u cidāle göğüsin germek dāim pīşesi <olmak> ve serverlik sevdāsında olanlara miġfer gibi zaḫm-ı tīġ u teberden sertārtınmaḳ endīşesī (olmamak) [1173a] gerek (261a). Beyt:

عروس ملكٔ كسى در كنار كيرد تنك [1174] كه بوسه بر لب شمشير آبدار دهد [250]

Ḥażer-i selāmetde perde-nişīnlik iḫtiyār īdenlere erlik adı ḫaṭādur ve ölümden ḫavf īden kimesnelere ata binüb ḳılıç ḳuşanmak nā-sezādur. Ḥāliyā bu meṣābede iḫtifā ki ve bu derecede inzivā ki sebeb-i ġalib-i iḫtimāl [1175] keṣret-i ʿasker-i bī-ḳıyāsdan (ve) [1176] istīlā-i ruʿb u hırāsdan ōlmadur. Öyle ōlsa bu maʿnī izālesiçün leşker-i ẓafer peykerden nīce bīñ süvār u piyāde bende vü āzāde ifrāz ōlınūb Diyārbekir beylerbeyisi (Meḥemmed Pāşā) [1177] ile maḥrūse-i Tebrīz'de ḳonūldī. (Ḥasma) [1178] irḫāy-ı ʿinān ve tevsiʿ-i dāire-i mekān, (bu ḳadar) [1179] olūr, artūḳ olmaz. Eğer sende dāḫi ġayret ve ḥamiyyetden fi'l-cümle şemme vār ise gelüb ʿasker-i nuṣret-meʾaşirüme muḳābil olasın, Tā-kim ezel-i (āzālde) [1180] muḳadder olan her ne īse maʿraż-ı ẓuhūrda cilveger ola" diyū ol gelen ādemiyle [1181] irsāl ōlundı. Andan ṣoñra işāret-i pür-beşāret ōlundī ki [1182] müşīr-i umūr-ı memleket ve ser ʿasker-i (261b) serīr-i salṭanat (İbrāhim Paşa) [1183] dürr-i dürc-i salṭanat ve mühr-i burc-ı memleket ve şemʿ-i cemʿ-i maʿdilet ve māh-ı sipihr-i mekrümetden (muḳaddem) [1184] bā-ḥadem u ḥaşem ve tūġ u tabl u ʿalem ve mücāhidīn-i müslimīn ve muḥāribīn-i mü'minīn ve ricāl-i tuvānā maḥāl ve mubārizān-ı āşūb-ḳıtāl ve şīrān-ı ḳavi'yyu'l-mecāl birle Şāh-ı nekbet (encāmun) [1185] ʿaḳabince Işfahān'dan yaña īlġār īdüb (86b) yürüye (diyū emrolundu) [1186]. (İmtişāl-i) [1187] emr-i ʿālī muḳteżāsınca müşārünileyh Serʿasker, sene işnā ve erbaʿīn ve tısʿami'e muḥarremīnüñ on yedisinde [251] ṭanīn-i ṭanṭana-i mehābet ve metīn-i şevket u şalābet īle geçüb daḫī zemīn u āsumāna velvele ve kevn u mekāna zelzele bırāġūb āhenīn mevcile (şaḥrāları) [1188] ve ṭāġları bürüyüb īlgāriyle [1189] (yüridü). [1190] ʿAḳabince

[1162] tevessül idicek N: (gösterüb tevessülüne) R.
[1163] (tekrār) R: — N.
[1164] (ve) R: — N.
[1165] birle: — R.
[1166] feḥvāy-ı ... bu ki: emrolundu ki R.
[1167] (saña) R: — N.
[1168] (vācibu'l-inḳıyāddan ġaraż) R: vācibu'l-inḳiyā irādından arz N.
[1169] (jeng-i) R: ژك N.
[1170] (ʿadāvet) R: ʿadālet N.
[1171] (senden) R: — N.
[1172] (ʿademüñ) R: عدمك N.
[1173] (ʿale's-seviyyedür ve) R: ʿale's-sevvād N.
[1173a] (olmamak) R: olmak N.
[1174] تنك: — R.
[1175] ġalib-i iḫtimāl: — R.
[1176] (ve) R: — N.
[1177] (Meḥemmed Pāşā) R: — N.
[1178] (Ḥasma) R: ḥażma N.
[1179] (bu kadar) R: يوقدر N.
[1180] azālda: ārālde R.
[1181] ol gelen ādemiyle N: bir ādemle R.
[1182] işāret-i ... olundu ki N: — R.
[1183] (İbrāhim Pāşā) R: — N.
[1184] (muḳaddem) R: maḳdem مقدم N.
[1185] (encāmuñ) R: encāmınuñ N.
[1186] (diyū emrolundu) R: — N.
[1187] (imtişāl-i) R: imtişālu'l N.
[1188] (şaḥrāları) R: şaḥrā N.
[1189] ilġāriyle : — R.
[1190] yüriyüb N: (yüridü) R.

[249] "Mutlu kişi başkasından ibret alandır".
[250] "Parlak kılıcın dudağına öpücük veren kimse ancak yurt gelinini bağrına basar".
[251] 17 Muḥarrem 942/18 Temmuz 1535.

Sulṭān-ı (keyvān-)[1191] bārġāh (ve asumān-iştibāh u)[1192] encum-sipāh ḥażretlerī daḫi[1193] 'asker-i nuṣret-destgāh ve leşker-i melā'ik-intibāhiyle[1194] bir niçe gün[1195] ḳaṭ'-ı merāḥil ve ṭayy-ı menāzil birle īlġār īle[1196] yüriyüb sene-i meẕkūre ṣaferinüñ üçünde [252] Ḳaṣaba-i Dergezīn'e vüṣūl būldū[1197]. Öyle olsa ẕikrōlān[1198] Ḳal'a-i (262a) Gülgūn'dan Sa'dābād'a ve Sa'dābād'dan yine Dergezīn'e vārınca vāki' olan menāzil ve merāḥil būnlardur ki (ber-kenār)[1199] basṭ ōlınūb şerḥ ōlınūr[1200]. El-vāki' fī şehr-i Ẕī'l-ḥicce sene 941.[1201]

Bostān (Resim 87a, altda).
Derbend'i āṣūb Ḳal'a-i Yegān (Resim 87b, üstde).
Kal'a-i Bene ṣūyī ḳurbünde ḳarye-i? Demūrcī (Resim 87b, ortada).
Ḫān Gedüğin āṣūb Gündelen (Resim 87b, altda).
Ḫān-ı 'Abbās (Resim 88a, üstde).
Hān-ı Ḥammāl (Resim 88a, ortada).
Türkmen kendin geçüb Ḳaradepe (Resim 88a, altda).
Ḳaṣaba-i Miyāne (Resim 88b, üstde).
Ḳaplāniye'yi geçüb Ḳızıl Özendi (Resim 88b, ortada)
Ḫān-ı Serçem (Resim 88b, altda).
Başsız Künbed (Resim 89a.)
Ḳaṣaba-i Dergezīn (Resim 89b).
Tetimme-i Dergezin: Bağçe ez Dergezīn[1202] (Resim 90a).

Çün ḳāhiru'l-mülūk ve ḳahramānü'l-ḳurūm Sulṭānü'l-'Arab ve'l-'Acem ve'r-Rūm ḫullidet ḫilāfetuhū ve ubbidet beşāyiru furṣatihī[1203] ḥażretleri elviye-i nuṣret-şi'ār ve cünd-i 'aẓamet[1204] dişār ve umeray-i kifāyet-āṣār [253] نصرهم الله تعالى الى يوم (الحشر)[1205] والقرار birle bu vech-i ḥasen üzre[1206] ṣāniyen ba'de ūlā ṣūret-i taḥrīre ve (semt-i)[1207] taṣvīre gelen Ḳaṣaba-i[1208] Dergezīn şaḥrāsına gelüb sa'ādet īle[1209] nüzūl īdīcek (cibillet-i şakāvet-şi'ār)[1210] ve (hilḳat-i)[1211] melālet-dişār (ile)[1212] serfirāz u mümtāz olan Şāh-ı nekbet-me'āl ve düşmen-i bed-aḥvālüñ keyfiyet-i aḥvāli ve hengām-ı zevāl-i devleti ve inhidām-ı esās-ı şevketi ve şirzime-i ḳalīlesi ve cemā'at-i zelīlesi tafaḥḥuṣ ōlınduḳda vücūd-ı ḳarārgāhları ve cünūd-ı żalālet-(penahları)[1213] fi'l-ḥaḳīḳa كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا [254] (262b) ḥasb-i ḥālleri ōlūb daḫī[1214] (gürīz-)[1215] ḫūy rūbāh-ı ża'if ve pür-ḥıyel şeġāl-i mişe-i[1216] naḥīf gibi ceng-i sipāh-ı

[1191] (keyvān-) R: — N.
[1192] (ve āsumān-iştibāh u) R: — N.
[1193] daḫī N: — R.
[1194] intibāhiyle: intibāhla R.
[1195] bir nice gün: — R.
[1196] ilġār ile: — R.
[1197] vüṣūl buldu: vüṣūl-i merām ḳıldı R.
[1198] ẕikrolan: — R.
[1199] (ber-kenār) R: — N.
[1200] şerḥ olınur: — R.
[1201] 941: iḥdā ve erba'īn ve tıs'ami'e R.
[1202] Bostān ... Bağçe ez Dergezīn N: — R.
[1203] ve ubbidet ... furṣatihi N: —R.
[1204] 'aẓamet N: hidāyet R.
[1205] (الحشرو) R: — N.
[1206] bu ... üzre: — R.
[1207] (semt-i) R: simet-i N.
[1208] ḳaṣaba-i: — R.
[1209] sa'ādet ile: sa'ādetle R.
[1210] (cibillet-i şaḳāvet-şi'ār) R: cibilleti şaḳāvet u şi'ār N.
[1211] (hilḳat-i) R: hilḳati N.
[1212] (ile) R: اوا N.
[1213] (penāhları) R: penāh N.
[1214] daḫi: — R.
[1215] (gurīz) R: guzīr N.
[1216] mişe-i: — R.

[252] 3 Ṣafer 942/3 Ağustos 1535.
[253] "Allah, onlara Karar gününe (Kıyamete) kadar yardım eder".
[254] "(İnkâr edenlerin işleri), engin çöllerdeki serap gibidir, susayan kimse onu su sanır fakat oraya geldiğinde hiç bir şey bulamaz". *Ḳur'ān*, XXIV (Nūr), 39.

ẓafer penāhdan (ve)[1217] āheng-i leşker-i nuṣret destgāhdan yüz dönderüb muḳābele ve muḳātele ve zamān-ı mużārebe ve muḥārebeye gelmek iḥtimālī ōlmadūġī sebebden ve hem[1218] Pādişāh-ı ẓıllullah ve ḥāfiẓ-ı bilādillah ve nāṣır-ı ʿibādillah ve ḳāmiʿ-i aʿdā'i'llah ve zāyir-i evliyā'i'llah ḥażretlerīnüñ ābā-i kirām ve ecdād-ı ʿiẓāmlarīnuñ ṭabāyiʿ-i maḥmidet ve bedāyiʿ-i şefḳat ve kemāl-i merḥamet u ʿāṭıfetleri, ḳāçanī ḳōvmaḳ ve zebūnī öldürmek, ʿādet-i meʾlūfları ve ḳānūn-ı münīflerī olmamaġīn ʿIrāḳ-ı ʿAcem ve Ādirbāycān memleketinüñ ʿumde vü āb-ı rūyī olan yerlerden Dergezīn (دَرَكَزِين) ve Secʿās (سجعاس) ve Sulṭānīye ve Miyāne ve Serā[1219] ve Erdebīl (اَردَبِيل) ve (Merāġa)[1220] ve Üşnī (اُوشنِى) ve Urmī[1221] (اُورمِى) ve Ḫüsrev-Şāh ve Tebrīz ve Sufyān (سُفيَان) ve Merend ve Naḫcuvān (نَخجُوَان) ve Ḫōy ve Erciş (اَرجَش) ve Vān ve[1222] eṭrāflariyle ʿasker-i āteş (90b) fürūz ve leşker-i memleket-süz ve dilīrān-ı eḳālīm-gīr ve (nehb)[1223] (āmiz ile)[1224] nehb u (263a) ġāret ve ḥedm u ḫasāret olmak lāzım geldüği eclden bi'l-cümle vilāyet-i meẕkūre zīr-i (bāl)[1225] ve memleket-i maʿrūfe iḫrāḳ u pāymāl ve ol ser-i bī-sūd (ve)[1226] dest-i nuḥūset-ālūdelerīn firār īle dāmen-i ṣalāḥa īrişdüren erbāb-ı żalālet-(meʾāb)[1227] aṣḥāb-ı fırḳa-i bed-aḥvāllerüñ eyvān-ı maʿmūru'l-esās ve sarāy-ı (sust-bünyād)[1228] ve nekbet-libāslarına miʿmār-ı (hedm-i)[1229] ġāret ve cārūb-ı elem-i ḫasāret çālınūb dāḫī cilvegāh-ı ṭāvus-ı[1230] behcet[1231]-nümā ve gülzār-ı bülbül-i ferḥat-nevā olan menāzil ve meẕāḥillerī serāser mesken-i külāġ u būm u vaṭanları nişīmen-i zāġ-ı şūm ōlūb daḫi sene-i meẕkūre ṣafer ḫutime bi'l-ḫayr ve'ẓ-ẓafer āyınuñ beşinde [255] ẕikrōlān Ḳaṣaba-i Dergezīn'den iḳtižāy-ı fehvāy-ı ḥadīs-i peygamberi lā-cerem (li'l-ʿavde)[1232] birle Pādişāh-ı rubʿ-ı meskūn ve şehinşāh-ı ṣāḥib-<ḳıran>[1232a] ḥażretleri aʿlām-ı Islām ve elviye-i nuṣret-penāh[1233] ve vüzerāy-ı ḳāim makām ve ʿulemā-i ʿiẓām ve ḳużāt-ı maḥkeme-i ḫayrü'l-enām (263b) ve ümerāy-ı mülk ārāy-ı ẓafer-encām (ve)[1234] aʿyān-ı devlet-i ṭāhire[1235] ve erkān-ı salṭanat-ı bāhire ve sāir ṭavāyif-i dergāh ve bāḳī (ārifān u)[1236] ʿākifān-ı bārgāh bā-kıyām-ı şevket-i dīn-i ḳavīm ve devām-ı millet ü mülk-i[1237] müstaḳīm bi-ʿavnillahi'l-meliki'l-ḳadīm taḥṣīl-i mevādd-ı ḥuṣūl ve tekmīl-i iʿdād-ı vüṣūl ve neşāṭ-ı rāḥat-ı rūh ve ferḥat-i feṭḥ (u)[1238] futūḥ birle ʿinān-ı ʿazīmet-i meymūn ve licām-ı himmet-i (maḳrūnların)[1239] medār-ı bārgāh-ı saʿādet ve pāygāh-ı taḫt-ı ʿizzet cānibine munṣarıf ve munʿaṭıf (eyledī. Eyle olsa)[1240] ẕikrōlān Dergezīn'den Tebrīz'e ve Tebrīz'den Aḫlāṭ'a vārınca vāḳiʿ olan menāzil bunlardur ki (ber-kenār şebt olınub)[1241] ẕikrōlınūr: El-vāḳiʿ fī 5 ṣafer 942.[1242]

1217 (ve) R: — N.
1218 hem: — R.
1219 Serād R: Serā N.
1220 (Merāga) R: Merāġaın N.
1221 Urmi: ارمى R.
1222 ve: — R.
1223 (nehb) R: nehr N.
1224 (āmīz ile) R: amūziyle N.
1225 (bāl) R: māl N.
1226 (ve) R: — N.
1227 (meʾāb) R: meʾāl N.
1228 (sust-bünyād) R: سست و بناو N.
1229 (hedm-i) R: hemdem-i N.
1230 ṭāvus-ı: beḫcet-i R.
1231 beḫcet : ṭāvus R.
1232 (li'l-ʿavde) R: el-ʿavde N.
1232a ḳurūn R, N.
1233 nuṣret-penāh: nuṣret-intiẓām R.
1234 (ve) R: — N.
1235 ṭāhire: ẓāhire R.
1236 (ʿārifān u) R: — N.
1237 ملكت : ملك R.
1238 (u) R: — N.
1239 (maḳrūnların) R: معروبلرين N.
1240 (eyledi. Eyle olsa) R: idicek N.
1241 (ber-kenār şebt olınub) R: — N.
1242 El-vāḳiʿ fi 5 Ṣafer 942: El-vāḳiʿ fī māh-ı Ṣafer sene şelāşe ve erbaʿīn ve tısʿami'e R.

[255] 5 Ṣafer 942/5 Ağustos 1535.

Ḳarye-i Hemyān (Resim 91b, üstde).

Ḫān-ı Ātabek (Resim 91b, ortada).

Ḫān-ı Ḳızıl Rūbaṭ der āb-ı Curūr[1243] (Resim 91b, altda).

Çün serīr-i gerdūn-naẓīr-i ḫilāfet ve Sulṭān-ı (humā-himmet)[1244] u hümāyūn-ṭal'at hem 'inān-ı ḳayd-ı tevfīḳ-i rabbānī ve 'avn-i refīḳ-i yezdānī birle meẕkūr ve mesṭūr olan ḳaṣaba-i Dergezīn'den yine Tebrīz'e ve Tebrīz'den baḥr-i Vān kenārında ḳaṣaba-i Āḫlāṭ'a (264a) gelüb şeref (vīrdüklerinden)[1245] şoñra ṣābıḳā taḥrīr ōlınān aḥvāl-i muḥaḳḳaḳ ve taḥrīr olınān aḳvāl-i muṣaddaḳ üzre zerrevār-ı ḫāk-i felāketde mestūr olub vücūd-ı mażarrat ālūdesi seyf-i ḥayfile[1246] telef ve sīne-i pür-kīnesi tīr-i tedmīre hedef olmaḳdan ḫalāṣ olan Şāh-ı nekbet-me'āl ve düşmen-i bed-fi'āl ki nār-ı ḥasret-i gülzār-ı vilāyet īçün ciğeri lālevār-ı pür-daġ olmuşdī. Bū aḥvāle muṭṭali' ōlıcaḳ bend-i kemend-i esāretden āzād olduḳ[1247] diyü fi'l-ḥāl[1248] kemīn-i kemīnden[1249] çıḳūb[1250] diyār-ı 'Irāḳ(dan) ḫarāb u iḫrāḳ ōlān maḥrūse-i Tebrīz'e gelüb āsitāne-i sa'ādet-āşiyān bendeleriyle intisābları ve ittiḥādları olan (tüccārī)[1251] ol bed-girdā(r)[1252] ḳayd-ı keyd ile ṣayd u şikār itmek tedbīrīn īdüb daḫī fikr u mekr u tezvīrile ve 'amel-i (ḥīle)[1253] me'āl (u)[1254] telbīsile (ele)[1255] getürüb (ba'żını)[1256] tu'ma-i şīr-i şimşīr ve ba'żını loḳma-i ejderhāy-ı zencīr ḳılūb ellerinde olan sīm u zerlerīn ḫacer-i mıḳnātīs gibi ṣalb u celb īdüb daḫī ōl diyāruñ eṭraf u (264b) eknāfında iġvāya ḳābil ve fitne vü fesāda māyil olan ricāl-i cidāle ve[1257] ebṭāl-i ḳıtāle ki sulṭān-ı nerīmān ṣavletüñ hevl-i heybetinden hey'etleri ve ṣūretleri (ve)[1258] cāmelerī ve 'amāmeleri tebdīl u taġyīr ōlūb amma sīretleri müteġayyir ōlmayūb cuvānī peleng-i tīr-i ceng ve pīrī (hizber-i serd-)[1259] āheng gibi (kemīn-i kīnede)[1260] ḫāżır ve hengam-ı furṣata (92a) nāẓır olub ṭūrmuşlar īdī, ẓuhūrı ḫaberīn i'lām īdīcek Ekrād ümerāsından Emir Ḳılıç [256] dīmekile ma'rūf nām Emīr, Ḳal'a-i Vān muḥāfaẓasında (ōlān)[1261] Yeñiçerīler pādişāh-ı 'alem-penāh ḫażretlerī 'Irāḳ-ı 'Acem ve Ādırbāycān vilāyetlerīnüñ 'umde vü āb-rūy[1262] olan yirlerin bi'l-külliye nehb u ġāret ve (hedm u)[1263] ḫasāret itdürüb sa'ādetile maḳarr-ı şerāyi' (u)[1264] aḥkām ve mesken-i pādişāh-ı İslām maḥrūse-i dāru's-selām Istānbūl cānibine dönüb müteveccih olundūġın[1265] istimā'

[1243] Ḳarye-i Hemyān ... Āb-ı Curūr: — R.
[1244] (hümā-himmet) R: همامت N.
[1245] (virdüklerinden) R: virildüğünden N.
[1246] seyf-i ḫayfile N: — R.
[1247] olduk: oldum R.
[1248] fi'l-ḥāl: — R.
[1249] kemīn-i kemīnden: kemīn-i kemendden R.
[1250] çıḳūb: — R.
[1251] (tüccarī) R: ehl-i ticārī N.
[1252] ol bed-girdā(r) N: — R.
[1253] (ḥīle) R: ḫayl N.
[1254] (u) R: — N.
[1255] (ele) R: — N.
[1256] (ba'żını) R: buġżunī N.
[1257] + māl-i N: — R.
[1258] (ve) R: — N.
[1259] (hizber-i serd-) R: hīz-i neberd-i N.
[1260] (kemīn-i kīne'de) R: kemīnde N.
[1261] (olan) R: ola N.
[1262] rūy: rūyī R.
[1263] (hedm u) R: hemdem-i N.
[1264] (u) R: — N.
[1265] olunduġın: olındı diyü R.

[256] Naşūḥ'un burada belirttiği üzere, Kürt emirlerinden olan Emīr Kılıç, Van kalesini korumakla görevli Yeniçerilerin Istanbul yönüne hareket etmeleri üzerine isyan etmiş, kaleye girmiş ve durumu Şah'a bildirmiştir. O sırada Tebriz'de bulunan Şah, Van kalesi yönünde harekete geçmiş, Baḥr-i Şāhī denilen yere gelince kardeşi Elḳās ile emirlerinden Bahādır Leng'i Osmanlı ordusunun arkasından Erciş kalesi tarafına göndermiş, kendisi de Van kalesi üzerine yürümüştür. Elḳās ile Bahādır Leng, Erciş ile 'Adilcevāz arasında Subḥān dağı eteğinde bulunan Ḫān'ın bulunduğu yerde arkada "karavul hizmetinde konulan Silistre sancağı beyi Sinān Bey'i", "nice kimesneleriyle" basıp şehid etmişlerdir. Bu sırada (25 Rebiyülevvel 942/23 Eylül 1535) Aḫlāt civarında bulunan padişahın Diyarbekir beylerbeyi Meḥemmed Paşa ile Ulāma'yı Erciş üzerine göndermesi üzerine, Elkas ve Bahadır Leng çekilmek zorunda kalmışlardır. Emīr Ḳılıç, daha sonra Pāzūkīlerin bir kolunun reisliğine getirilmiştir. Bkz. IA. *Kürdler* maddesi; Fritz, *Kürdler*, İstanbul 1334, s. 329.

eyledüklerinde anlar daḫi ḳalʿa-i mezbūreyi etrafiyle (265a) ıḥrāḳ īdüb āsıtāne-i saʿādet āşiyāne vārūb mülāḳī olmaḳ üzre taşmīm-i ʿazm ḳılduklarından şoñra emīr-i mezbūr ʿişyānile ḳalʿa-i mezbüreye[1266] düḫūl īdüb daḫī ʿişyānī ve ṭuġyānī ḫaberīn Şāh-ı bed-nihād ve ʿadūy-ı kem-nijāda (gönderüb dedi ki)[1267] "eyyām-ı furṣat ve hengām-ı fetretdür,[1268] (bu cānibe)[1269] gelüb irişmek ardınca olasın" diyū Şāh-ı bed-fiʿāl u nekbet-me'āl bu ḫaberden āgāh olıcaḳ seḥāb-var-ı seylāb-ı pür şitāb gibi ʿinān-ı ʿazīmet-i pür hezīmetin maḥrūse-i Tebrīz'den ḳalʿa-i mezbūre cānibine munṣarıf īdüb (amma cān-ı)[1270] nā-sipāsī ḫavf u hırāsdan iltihābda ve iżṭırābda olub sīne-i pür-kīnesindeki ṣuret-i hırās āyīne-i żamīr-i münīr-i Sulṭān-ı cihāngīrden ne vech üzre ẓuhūr būla diyū ḫavf īderdī; ḳaṭʿ-ı merāḥil ve ṭayy-ı menāzil birle Baḥr-i Şāhī nām mevziʿe gelüb vüṣūl būlıcaḳ ōl ḳabīḥu'l-iktibās ḳarındāşı Elḳās [257] ve ümerā-i zındīḳ-i bī-tensīb (265b) ve[1271] taʿlīḳlerinden Bahādır Leng [258] dimekile maʿrūf nām bed-āhenge[1272] bir niçe biñ Ḳızılbaş-ı evbāşları[1273] taʿyīn īdüb ʿasker-i ẓafer rehberüñ ʿaḳabince Ḳalʿa-i (Erciş) cānibine (gönderüb)[1274] (92b) kendüsī Ḳalʿa-i Vān üzerine gīdüb müşārünileyhimā ḳarındāşī Elḳās ve Leng-i bi-iktibās vech-i meʾmūr üzre[1275] ʿasker-i nuṣret-penāh ve leşker-i saʿadet-destgāhuñ ʿaḳabince iki (menzili)[1276] bir īdüb daḫī[1277] (ardūra-da)[1278] ḳaravul hizmetinde ḳonūlān Silistre[1279] sancaġı beği Sinān Beği [259] ẕikrolan Ḳalʿa-i Erciş īle ʿAdilcevāz[1280] mābeyninde Ḫān-ı Sıpān[1281] خان سپان der ẕeyl-i kūh-i Subḥān nām ḫān ḳurbünde ʿale'l-ġafle[1282] başūb nīçe kimesneleriyle şehīd ḳıldılar. Andan şoñra dönüb ḳalʿa-i mezbūre ṣaḥrāsına vārūb ārām eyledīler. Bu aḥvāl, dergāh-ı ʿālem-penāha maʿlūm olıcaḳ Sulṭān-ı cihān ve ḳahramān-ı zamān ḫażretleri Kaṣaba-i Aḫlāṭ nām ḳaṣaba[1283] ṣaḥrāsında ārām-ı pür-merām īdüb daḫī[1284] fermān-ı vācibu'l-inḳıyād ile emiru'l-ümerā'i'l-kirām Diyārbekir beylerbeyisi (266a) Meḥemmed Pāşāy-ı saʿādet-encām iki biñ beş yüz (Yenīçeri ile)[1285] ve ʿumūmen Diyārbekir ve Ekrād ve Ūlāma ʿaskeriyle vaġay u neberdile ṭöldürūb[1286] Şāh-ı bed-kīş u fesād-endīşüñ üzerine (gönderildī)[1287] ve bū cānibde Ḳalʿa-i Erciş üzerinde olan düşmen-ı bed-aḥvāl ve ʿadūy-ı nekbet-meʾāl üzerine erkān-ı dīvān-ı keyvāneyvândan düstūr-ı mükerrem ve serʿasker-i mufeḫḫem neheng-hücūm u pelengiḳdām-ı Rūm ve sāir ʿasker-i melcūm īle irsāl olınub müşārünileyh daḫī[1288] bi-ihmāl ve imhāl sāz u seleb ve bezm-i rezm-i müretteb īle vārūb ḳażāy-ı mübrem-i āsumān[1289] gibi Ḳalʿa-i (Erciş'e) vüṣūl būlıcaḳ ōl düşmen-i bed-aḥvāl ʿasker-i nuṣret destgāhile gelüb[1290] muḳābele itmeğe iḳtidārları ōlmadūġī sebebden[1291] ḳāçūb şāhları cānibine gitmek üzre ōlıcaḳ ardūrādan ʿasker-i manṣūr bād-ı ḫasāret īle

[1266] mezbūreye: mezkūreye R.
[1267] (gönderüb dedi ki) R: gönderüb N.
[1268] fetretdür: savletdür R.
[1269] (bu cānibe) R: cānibine N.
[1270] (amma cān-ı) R: ācān-ı N.
[1271] ve: — R.
[1272] bed-ahenge: bed-aheng R.
[1273] evbāşları: evbāşlar ile R.
[1274] (gönderüb) R: göndürülüb N.
[1275] vech-i ... üzere N: — R.
[1276] (menzili) R: menzil N.
[1277] daḫī: — R.
[1278] (ardūrada) R: ardura N.
[1279] Silistre: بيلسره R.
[1280] ʿAdilcevāz: ʿAdilcevez عدل جوز R.
[1281] Ḫān-ı Sıpān خان سپان N: خان ستان R.
[1282] ʿale'l-ġafle: — R.
[1283] nām kaṣaba: — R.
[1284] daḫī: — R.
[1285] (Yeñiçeri ile) R: Yeñiçerilerle N.
[1286] vaġay u ... ṭoldurub: — R.
[1287] (gönderildi) R: göndürüldi N.
[1288] müşārünileyh daḫi N: — R.
[1289] āsumān: āsumānī R.
[1290] gelüb: — R.
[1291] sebebden: eclden R.

[257] Elkas Mirza (ölm. 984/1579). Şah Tahmasb'ın, Ḳānūnī'nin 1548 İkinci İran Seferinden biraz önce Osmanlılar'a sığınmış olan kardeşi.

[258] Bahādır Leng, Safevî emiri. Bkz. not [256].

[259] Sinan Bey, Silistre Sancağı Beyi. Bkz. not [264]. Aynı zamanda bkz. Prof. Dr. Şerafettin Turan, *Kanunî'nin oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası*, Ankara 1961, s. 160.

ḫırmen-i düşmen-i bed-sīret (93a) u fāsid nihādlarī hevāy-ı fenāya virdüklerinden ṣoñra ol ṭarafda olan ḳurālar nār-ı ġāret[1292] ve hedm u ḫasāret īle yāḳīlūb daḫi ḳal'a-i mezbūrenün (266b) sūr-ı[1293] ma'mūrī ve dīvār-ı üstüvārī iḫrāḳ ōlınūb ve sūr içinde olan müslümānlarī māl ü menāllerī īle ve ehl-i[1294] 'ıyālleri īle sürīlūb 'Adilcevāz'a[1295] getürüldükten ṣoñra 'asker-i manṣūrına vārūb[1296] Ḳaṣaba-i Aḫlāt'da pādişāh-ı 'alem-penāha ḳāvuşūb ārām ḳıldılar ve ol cānibde Şāh-ı bed-encām Kal'a-i Vān'da ṭūrurken bu cānibden müşārünileyh Meḥemmed Pāşā ḫażretlerīnüñ[1297] ve leşker-i ẓafer-rehberüñ ḫayl-i seyl-i[1298] hücūm-ı (ḳudūmları)[1299] ḫaberī vārūb īricek ol bed-fi'āl, fāsid-ḫayāl cān-ı bed-kīş ve cenān-ı fesād-endīşinüñ nūş-ı ḫużūrına nīş-i zenbūr-ı teşvīş girüb seylāb-ı pür-şitāb gibi āḳūb üzerine vārān cüyūş-ı deryā-cūşuñ ḫurūşından ḫumār-ı ḫamr-i (sürūrdan)[1300] ayılūb sürūr-ı sekr-i ġurūrī zāyil ōlūb daḫi (aḳdām-ı)[1302] cür'et u iḳdām üzerine durub dest-i ġayretle kemān-ı ḫamiyyeti ḳurūb üzerine vārān ümerāy-ı rezm īle[1303] meydān-ı muḳābele ve zamān-ı muḳātelede 'azmin ḫazm ve[1304] cidāl ü ḳıtāle iḳbāl-i cezm īdüb (267a) daḫi ol meş'ūm-gird-i[1305] nücūm şükūh-i ḫuşūm rücūm-i hücūm Ḳal'a-i Vāstān ḳurbünde elsine-i e-nāmda Derbend-i Ḫīzān[1306] nāmile iştihārī olan derbendün 'ubūr-ı ṣa'bu'l-(mürūrı-nuñ)[1307] ḳudūmuna nāẓır ve hengām-ı bāzār-ı bīkāra muntaẓır olub bezm-i rezm ve ceng-i tīz-çengī ḫazm ḳılūb ḫār-ı sinān u çōp nīze-i cān[1308] sinānile nār-ı kārzārī efrūḫte īdüb miyān-ı meydān-ı pür-āşūb (dār u gīrde)[1309] ḫaşm-ı şīr-gīrlerle merdāne dürışmaḳ üzre muṣırr olub (93b) ṭūrdī. Līkin haḳīḳaten ōl cenāb-ı bed-rey deryāy-ı sīmāb miṣāl iżṭırāb üzre cān-ı bed-gümānından ḫużūr (u)[1310] ārām u ḫāb, sürūr-ı ṭa'ām zāyil ōlūb Sulṭān-ı āsumān āsitān-ı dehre ve ḫāḳān-ı keyvān mekān-ı 'aṣra iẓhār-ı şi'ār-ı 'ıṣyānla 'aḳabince geldüğine peşīmān (olmuş idi. Beyt:

Nedāmet odī için itdi pür-dūd Peşimān oldī lākin itmedi sūd)[1311] (267b)

Līkin ba'de ḫarābu'l-Baṣra[1312]. Zımām-ı iḫtiyār elinden gitdüğin görüb nāçār ḥükm-i iżṭırār īle maḳām-ı ışṭıbārda ḳarār īdüb 'asker-i żırġām ve leşker-i peleng intiḳām īle tāb-ı müşādeme ve muḳāveme ve (muḳābele)[1313] ve muḳātele itmek emrīn taḳdīr īdüb dāḫi[1314] yānında olān ricāl-i cidāl ve ebṭāl-i ḳıtāl īle ḫāżır olub rey-i 'azm īle pāy-ı ḫazm üzerine intiẓār olub dūrduḳdan[1315] ṣoñra[1316] bū cānibden Emīru'l-ümerā'i'l-kirām Diyarbekir beylerbeyisi (Meḥemmed Pāşāy-ı)[1317] peleng-intiḳām bilesince olan ṭūs-ı ṣavlet ve kāvus-ı heybet beyler ile ve 'asker-i ẓafer rehber ile yüriyüb ẕikrolan derbend-i ṣa'bu'l-'ubūra düḫūl īdicek ōl cānib-den[1318] (düşmen-i)[1319] gümrāh-ı tīre naẓar ve 'adūy-ı nekbet-me'āl (ḫīre-ser)[1319a] miġ-i siyāh (gibi)[1320] tīġ-ı bīmden ḳalbī (dū-nīme')[1320a] olub rūz-i rūşenī çeşm-i bī-hūşına

[1292] ġāret: ġayret R.
[1293] sūr-ı: süvār-ı R.
[1294] ehl-i: ehl u R.
[1295] 'Adilcevāz'a N: 'Adilcevez'e R.
[1296] 'asker-i .... vārūb N: — R.
[1297] Pāşā ḫażretlerinüñ N: Pāşā'nun R.
[1298] ve ḫayl-i seyl-i : — R.
[1299] (ḳudūmları) R: ḳudūmuñ N.
[1300] (sürūrdan) R: şürūrdan N.
[1302] (aḳdām-ı) R: iḳdām-ı N.
[1303] ile: ārāyla R.
[1304] ve: — R.
[1305] منشوم كرد N: مثوم كرد R.
[1306] Derbend-i Ḫīzān N: Derbend-i Ḫīrān R.
[1307] (mürūrunuñ) R: 'ubūrunuñ N.
[1308] cān: cenān-ı R.
[1309] (dār u gīrde) R: دار كيرو N.
[1310] (u) R: — N.
[1311] (olmuş ... sūd) R: olub N.
[1312] Līkin ... Baṣra: — R.
[1313] (muḳābele) R: maḳām N.
[1314] daḫī: — R.
[1315] durduḳdan N: ṭūrdı R.
[1316] soñra: — R.
[1317] (Meḥemmed Pāşāy-ı) R: — N.
[1318] cānibden: cānibde R.
[1319] (düşmen-i) R: de N.
[1319a] (ḫire-ser) R: ḫayrser N.
[1320] (gibi) R: kesi N.
[1320a] (dū-nīme) R: دنميه N.

teng u tār (idüb) [1321] ve berk-i ḫazān gibi tamām endāmī lerzān olub kīş-i cān-ı bed-[1322] endīşine sehm-i[1323] vehm ṭōlūb ve (gūş-ı)[1324] hūşına ve şehd-i bāline (ceyş-i)[1325] (268a) pür (cūş-ı zenbur-ı)[1326] şerr u şūr gibi gelüb üşeceğin göricek ḫāṣṣ u (ḫaremi)[1327] ve iḫtişāṣ u (ḫademiyle)[1328] rey-i firārī terk īdüb pāy-ı ıṣṭıbār ve tengnāy-ı[1329] mehlekeyi iḫtiyār (ve)[1330] āheng-i kārzār īle neberd u cenge suvār olub andan ṣoñra[1331] ol bed-rey u bed-fi'āller üç ālāy olub ṣaḥrāy-ı pür-ġavġāy-i veġāya ṭōlūb üç bāşlū[1332] ejder-i (āteş)-[1333] feşān gibi (94a) āğız āçūb sinān-ı dıraḫşān gibi[1334] ve şimşīr-i direfş-i direfşān īle[1335] rūy-i āsumāna ōdlar ṣāçūb[1336] ceyş-i nuṣret kīş-i İslām ve 'asker-i ẓafer-rehber u furṣat fercāmuñ üzerine hücūm-ı şeyāṭīn-i rücūm gibi hücūm īdīcek bū cānibde 'asker-i manṣūr bād-ı cihādile iżṭırāba gelüb ṣaḥrāy-ı veġā girdāb-ı şīr-i āteş-tāb ve mevc-i tīġ-ı mīġ-i şehāb kevnile gülzār-ı bahāra ve sancaḳ bayraḳları lālezāra dönüb daḫi[1337] kūh-i şükūh-i gürūhlarūñ sinān-ı cān sitāniyle pür şevk-i şevket olub[1338] iki ṭaraftan ḳaravullar (ṭōlışūb)[1339] āteş-i pür şerār īle elleşüb (268b) ḫarekete gelīcek şimşīr-i ābdārlar od şu'leleri gibi tāb vīrūb ve şīrler çarḫ-ı berīn gibi göğsin gerüb ve kemānlar eleğüm sāġma[1340] gibi (kāşlarun)[1342] çātūb ve ḳılıçlar ḫaşma el ṣunūb ve nīzeler ḳōlın üzādūb ve 'alemler yürüyiş ('azmine)[1343] bāşḳāldūrūb āyāğ üstine ṭūrdılar. (Beyt)[1344]

'Alemler ḳāldūrūb eflāke bāşī, Uzadub bōynunı gözler ṣavāşī.

Miyān-ı meydānda bāzār-ı kārzār ḳūrılūb dellāl-i ecel elinden ḳabāy-ı beḳā' (yok)[1345] bahāya alınūb ve mübārizlerün bād-ı (ḫamlesinden)[1346] deryāy-ı veġā temevvüc īdüb ḳılıçlar şimşekler[1347] gibi yalābırdī ve sancaklar bezm-i rezm içinde cām-ı (ḫüsāmī)[1348] nūş īdüb sarḫōş olan (bahādırların)[1349] ḫūn-i lāle günile yüzleri ḳızıl güle dönüb girī-bān-ı ḥayātī yırtūb muḫanneşler gibi sāḳī-i ecel elinden tīġ-ı kebūduñ şarāb-ı zehr ālū-dīn ṭātmadın yüzleri būrtınūb ḳānları ḳāçūb ve īçilmiş piyāle gibi beñizleri üçūb (269a) daḫi[1350] peleng-i pūlād-ceng gibi ol ḫaşm-i bī-raḥmden ve düşmen-ı pür elemden zaḫm yedüklerince āheng-i ceng[1351] u sitīzī tīz īdüb çīnī siperler ve derbendī bekterler (94b) żarb-ı şimşīr-i sīne şikāf ve zaḫm-ı sinān-ı cān-sūzuñ nevāy-ı ḫōş edāsı gūş ve şarāb-ı ḫūnābī miyān-ı kārzārda nūş eyledüklerinde dīvāneler gibi ṣoyūnūb üryān öldılar ve meydān-ı dār u gīrūñ mehābetinden ins u cān baḥr-i dehşete ṭālūb ve tīr-i ḳader-i te'şīrüñ[1352] ḥayreti barmāğın dehān-ı kemānda ḳoyub ve şimşīr-i sīne-şikāfuñ[1353] żarb-ı pür şükūhından (ve)[1354] (sinān-ı)[1355] cān-sitān engüşt-i ḥayretī ağzına alub giribān-ı ḥayāta el (ṣūnmuşlar)[1356] ve (ḫūnrīze)[1357] ḳılıçlardan (deşt-i)[1358] kārzār dīv-i hezār deste ve ser-ī tīz nīzelerden hāmūn, güyā, biñ bāşlū ejder-i sermeste dönüb

[1321] (idüb) R: — N.
[1322] bed: — R.
[1323] (u) R: — N.
[1324] (ġūş-ı) R: cūş-ı N.
[1325] (şehd-i bālā-ceyş) R: شهد بالله حس N.
[1326] (cūş-ı zenbūr-ı) R: خوش زبور N.
[1327] (ḫaremi) R: حرى N.
[1328] (ḫademiyle) R: ḥademiyle N.
[1329] tengnāy-ı: شكيبای R.
[1330] (ve) R: — N.
[1331] andan ṣoñra: daḫī R.
[1332] başlu: — R.
[1333] (āteş) R: azer N.
[1334] gibi: — R.
[1335] direfşān ile N: dırefşānla R.
[1336] ṣaçūb: ṣāçılūb R.
[1337] daḫi: — R.
[1338] olub: — R.
[1339] (ṭōlışūb) R: dilleşüb N.
[1340] eleğüm sāġma N: ḳavs-i ḳūzeḥ R.
[1342] (ḳāşların) R: kāş N.
[1343] ('azmine) R: 'azminde N.
[1344] (Beyt) R: — N.
[1345] (yōḳ) R: يق N.
[1346] (ḫamlesinden) R: cümlesinden N.
[1347] şimşekler N: şimşek R.
[1348] (ḫüsāmī) R: ḥüsām N.
[1349] (bahādırların) R: bahādırlar N.
[1350] daḫi: — R.
[1351] ceng: — R.
[1352] te'şīrüñ: te'şīr R.
[1353] şikāfuñ: şikāf R.
[1354] (ve) R: — N.
[1355] (sinān-ı) R: sitān-ı N.
[1356] (ṣūnmuşlar) R: ṣūnmuş N.
[1357] (ḫūnrīze) R: ḫūnrīz N.
[1358] (deşt-i) R: dest-i N.

ol kārzāruñ (tef u tābından)[1359] ḥusām-ı ḥūn-āşām kām-ı niyāmdan tīġ-ı mīġ-i fām semāy-ı veġāyı bāşdan bāşa bürüyüb ḳān bārānınī yāġdurūb ṭūrurken puşt-i deşt-i neberd ve rey-i[1360] havāy-ı veġā cūy-ı ḫūn-ı dıraḫş-ı gülgündan (269b) ṭōlūb tıġ-ı mīġ āheng-i ṣāʿiḳa-i girdār berḳ-i tābdār gibi meydān pür ōlduḳça zirihuñ gözlerī pür-ḫūn olub ebr-i nālān gibi cümle endāmī aġlardı. Ve gird-i esb-i tīz gerd-i ġubār-nişār ile (āfāḳī)[1361] bürüyüb ṭāḳ-ı lāciverdī-[1362] nıṭāḳ[1363] ṭōlīcaḳ müşārūnileyh Diyārbekir beylerbeyisi[1364] Meḥemmed Pāşā ḥażretleri ol ʿisyān ṭāġīnüñ ṭāġīlerinden ṭavḳ-ı iṭāʿat īle gelüb mesned-nişīn ve saʿādet güzīn olan Ūlāma ki minḳār-i murġ-i tīz-reftār-ı tīr ve pence-i pür-şikence-i şīr-i şimşīri ol bed-girdārlara (uragelmişdi)[1365]; ol ḫayl-i bī-meyl u emān ve ḫaşm-ı bed-(gümānla)[1366] meydān-ı muḥārebede nīce ṭūrışmaḳ ve ʿadūy-i tünd-ḫūy-ı bī-kār-ı cūyile (miżmār-ı mużarebede)[1367] ne vechile (urışmak)[1368] gerek diyū ıstiḫbār ve[1369] istifsār īdicek mezkūr[1370] Ūlāma-i rūşen żamīr (95a) dīdī ki: "düşmen-i ḫaşm-ı ḳadīm ġāyet[1371] yāvuz-ı ġarīmdür, ḫōr görmek olmaz. Bu Ḳızılbāş-ı mezheb-tıraş peleng-ḫūy-ı (ceng-cūylarun)[1372] ʿādet-i ḳadīmeleri būdur ki żarb u ḥarbe taşmīm-i (270a) ʿazīmet īdīcek bāşdan āyāġa ve (pāydan)[1373] dırnāġa vārınca atları ve kendülerī pür-küstüvān-ı āhen īle, miġfer u çevşen ve bekter īle (bürünüb)[1374] dūd īçinde aḫger ve yāḫūd ḳāra (būlūt)[1375] īçinde aḫter gibī gözlerī görünür". (Ancak)[1376] ānlarūñ ile miyān-ı meydān-ı (muḳātelede)[1376a] müşādemenüñ ġāyet ṣuʿubetinden ḫaber virüb "(muḳābele itmek cidden mutebāʿiddür, zira)[1377] ol, āteş-nihādlar tāb-ı (ḥamle ile)[1378] cümle bir yirden her ne ḳılub <şavlete>[1379] kendülerīn ūralar; seylāb-ı nevbahār sīne-i kūhsārī (ġarḳ)[1380] ve sinān-ı tābdār u āteş bārlariyle her neye ṭōḳūnsalar iḫrāk[1381] iderler[1382]. Öyle[1383] ōlsa muḳteżāy-ı (rey-i)[1384] ḥazm-ārāy ōldur ki ʿazm-i (cezmle)[1385] ol bed-gümānlar üzerimüze yürüdükleri gibi öñlerinden (äyrılalum)"[1386] diyicek Meḥemmed Pāşāy-ı rezm-ārāy ol kelām-ı faṣīḥü'n-niẓāmuñ māʿnāy-ı ṣaḥīḥin ve feḥvāy-ı ṣarīḥin gūş-i hūşla (ışġā)[1387] īdüb kendü żamīrindeki mir'āt-ı esrār-ı ḥadsīyye ve mişkāt-ı envār-ı ḳudsiyyedür; sāyiḥ ve lāyiḥ ve vāżıḥ olan tedbīrī daḫī[1388] ol īdi; taḥḳīḳ bildī ki refīḳ-i şefīḳ[1389] (270b) ṭarīḳ-i ḥaḳ ki ḥaḳīḳi ḳabūldür; aṣḥāb-ı nüḳūl ve erbāb-ı ʿuḳūl bābında maʿḳūl ve maḳbūldür. Hemandem meydān-ı kārzārdan ʿasker-i saʿādet-destgāhile ōl seylāb-ı revān ve ḫayl-i bī-meyl u emānuñ öñinden [260] الفرار ممّا لا يطاق من سنن المرسلين ḳavlince sünen-i uli'l-ʿazme sülūki evlā görüb daḫī mesālik-i zevi'l-ḥazme sālik ōlūb cāy-i mehālikden pāy-i firār īle intiḳāl ve irtiḥāl re'yin iḫtiyār ve kār u bār-ı ḳarārī tārūmār īdüb (95b) ōl tīr-i

[1359] (tef u tābından) R: neff-i zubānından N.
[1360] puşt-ı ... rey-i N: — R.
[1361] (āfāḳī) R: āfāk N.
[1362] lāciverdi: lājiverdi R.
[1363] nıṭāḳ: nıṭāḳ ile R.
[1364] Diyārbekir Beylerbeyisi N: — R.
[1365] (uragelmişdi) R: gelmişdi N.
[1366] (gümānla) R: gümān N.
[1367] (miżmār-ı mużārebede) R: miżmārīde N.
[1368] (urışmaḳ) R: irişmemek N.
[1369] istiḫbār ve N: — R.
[1370] mezkūr: — R.
[1371] (ile) R: — N.
[1372] (ceng-cūylarun) R: ceng-cūylārınun N.
[1373] (pāydan) R: pā'dan N.
[1374] (bürünüb) R: بورتوب N.
[1375] (būlūt) R: būlūd N.
[1376] (ancaḳ) R: — N.
[1376a] (muḳātelede) R: مراحمده N.
[1377] (muḳābele itmek cidden mütenāʿiddür. Zira) R: dedi ki N.
[1378] (ḥamle ile) R: hamleyile N.
[1379] şalbe R: صولته N.
[1380] (ġarḳ) R: ʿaraḳ N.
[1381] iḫrāk: ḥarḳ R.
[1382] iderler: iderlerdi R.
[1383] Öyle: Eyle R.
[1384] (rey-i) R: زای N.
[1385] (cezmle) R: hazmile N.
[1386] (ayrılalım) R: ayıralım N.
[1387] (ışġā) R: اصغا N.
[1388] daḫi: — R.
[1389] refīḳ-i şefīḳ: refīḳ-i şefīḳ şefīḳ R.
[260] "Güç yetmeyen işlerden kaçmak, peygamberlerin sünnetlerindendir".

ḫūrda ḫınzīr gibi ṭōğrūlub gelen[1390] (ol)[1391] düşmen-ı peleng-ḫūy ve ceng-cūya[1392] ḳārşū ṭūramayūb[1393] nāçār yānında olan Ūlāma ve sāir emīrleriyle rehgüzārlarından ayrılūb sāz u seleb <u> bezmi telef ve kendüleriñ ōl ḫayl-i bī-meyle 'alef itdürmedīn ceng-i āteş-süz[1394] ve düşmen-i nehb-āmūzdan 'azīmet-i idbariyle Cezīre-i Aḫtamār cānibine müteveccih ōlunduḳlarından ṣoñra ol bed-re'y-evbāş u (eşirrā-i)[1395] nekbet-inti'āş Ḳızılbaşile tennūr-ı şerr u şūre iltihāb vīrūb daḫī ārdūradan 'asker-i seyl (reftāra)[1396] mūrvār u meleḫ-girdār gibi üşüb zaḫmet vīricek lisān-ı enāmda Dīvāne ünvānile iştihārī ōlān ('ār u)[1397] nāmūs ve ṣavlet-i Ṭūs Ḥamīd īlī sancāğı beği (271a) Pervāne Beğ [261], ḥamīyyet-i dīn-i[1398] İslām ve ġayret-i pādişāh-ı enām diyū miyān-ı himmete ġayret kūşāğın ḳūşānūb daḫī ol 'adūy-i bed-sīret u nekbet encāma dönüb maḳām-ı (muḳābelede)[1399] tamām muḳābele īdüb ol kīneḫūy ve āteş-ḫūy-ı[1400] bed-girdār ve ḫaşm-ı bed-aḫterleriyle[1401] miyān-ı meydān-ı pür-şūre vü şerde[1402] āteş-i cenge kendüsin pervāne şıfāt ūrīcak gülgūn-ı ḫusām-i pür-ḫūnī nūş īdüb[1403] siper gibī yüze yüz olub[1404] maḳām-ı (ḥamlede)[1405] żarb-ı şimşīr-i ābdār ve ḫancer-i ḫūnrīz-i şikār-bāzından düşmenüñ beden (u)[1406] vücūdları cevşen-i[1407] zirih gibī serāser gözgöz olub ōl ceng (u)[1408] neberdüñ bayraḳ-ı berḳ tāb ve dıraḫş-ı āteş-i dıraḫşile surḫ u zerd u sifīd ve sebz u benefş īle çārsūy-i kūy-i zemīn ṭōnānūb ḳızıl u āl īle çarḫ-i (vālānun)[1409] yüzü bürīnüb rūy-i 'arūsa dönüb ṣa'ṣa'a-i miġfer[1410] ve ṣu'ā'-i çīnī siperden (hevā)[1411] sīmāb olub ḫırmen-i kişverde düşmen-i bed-aḫter-fesād (96a) nihāduñ ceng u[1412] neberdīnüñ āṣārı meydān-ı kārzārda ẓūhūr būlūb ōl bed-ray mağrūrlaruñ deryāy-i şūr (u)[1413] (271b) (şerlerīnüñ)[1414] cūş u (ḫurūşı)[1415] güş-i ins u cāna ṭōlūb bilesince olān (eşirrānuñ)[1416] (nār-ı şerrārī)[1417] cihāna intişār būlūb ōl 'adūy-i bī-meyl u emāna rūz-i rūşenī teng u tār (iden)[1418] Pervāne Beğ-i meydān-ı (dārugīrden)[1419] tüskürüb nīçe kimesnelerīn şehīd ḳıldılar. Tekrār ol düşmen-i bed-reyüñ külḫan-ı pür-dūdū ḳarā-(bülūt)[1420] gibī ḳarārūb berḳ-i āteş-(ḫīz ile)[1421] ceng īden ālāyına at ṣālūb berḳ-i gīrūdār[1422] tīġ-ı tābdārile[1423] menba'vār cūy-i tīre ruylarī tārūmār īdüb neyistān-ı meydān-ı kārzāruñ dilīr şīrleri ve kūhsār-ı gīrūdāruñ ceng-i pür-sitiz pelenglerī ol ṭāġīler ṭāġīnüñ ẓubāblarīnī ve bed-ḫūylar kūhinuñ kilāblarīnī ki āteş-i tābdār sitān-ı ābdāra pervāne miṣāl cān-ı bed-gümānlarīnī ūrmışlar īdī. Kārubār-ı[1424] ḥayāt-ı

[1390] daḫī ... gelen: — R.
[1391] (ol) R: — N.
[1392] ceng-cūya: ceng-cuyla R.
[1393] ṭūramayūb: ṭūrmayūb R.
[1394] āteş-süz: āteş - süzla R.
[1395] (eşirrā-i) R: işrāy-ı اشرای N.
[1396] (reftāra) R: reftārda N.
[1397] ('ār u) R: 'ārifān-ı N.
[1398] dīn-i: dīn u R.
[1399] (muḳābelede) R: muḳābilde N.
[1400] āteş-ḫūy-ı: āteş-cūylariyle R.
[1401] bed-girdār .... aḫterleriyle: — R.
[1402] pür ... şerde: — R.
[1403] gülgūn-ı ... idüb: — R.
[1404] olub: olıcak R.
[1405] (hamlede) R: cümlede N.
[1406] (u) R: — N.
[1407] çevşen-i: cevşen u R.
[1408] (u) R: — N.
[1409] (vālānuñ) R: vālā-reng N.
[1410] miġfer: مضفر R.
[1411] (hevā) R: hevāy-i N.
[1412] bed-aḫter- ... ceng u: — R.
[1413] (u) R: — N.
[1414] (şerlerinüñ) R: sürürlarīnuñ N.
[1415] (ḫurūşı) R: ḫurūş N.
[1416] (eşirrānuñ) R: şirāruñ شرارك N.
[1417] (nār-ı şerrārı) R: nā-şirārī نا شراری N.
[1418] (iden) R: itdüren N.
[1419] (dārugīrden) R: dārgīrūn N.
[1420] (bulut) R: bulud N.
[1421] (ḫīz ile) R: cezbile ? خبر يله N.
[1422] gīrūdār: gīrdār R.
[1423] tābdārile: tābdārla R.
[1424] menba'vār-ı ... kār u bār-ı: — R.

[261] Pervāne Bey, Dīvāne, Hamid ili sancağı beyi. Safevîler'le Van ve civarında yapılan savaşlarda esir düşmüş, daha sonra Şah'ın Nevşar'a doğru çekilmeye karar verdiği sırada Bendimāhī'de öldürülmüştür. Bkz. Not [264].

bī-ṣebātlarīn nār-ı kārzārile yaḳūb[1425] gīderīcek düşmen-i bed-fi'āl pāy-ı ışrār īle cāy-ı 'ināddа ṭūrūb ōl dilir-i ṣaf şikeni ve mübāriz-i merd-efgenī لَا رَادَّ [262] [1426] لِقَضَائِهِ وَلَا مَانِعَ لِحُكْمِهِ feḥvāsınca ḳayd u keydile ele getürüb ol bed-sīretlerüñ dest-i iḳtidārlarī 'arūs-ı ẓaferüñ dāmenine andan ġayrī (īrmiyecek)[1427] ḥuṣūl-i murāddan me'nūs olub mühre-i pür-zehre ve[1428] vech-i 'abūs ile dār u gīrden [263] الفرار زكوة الفرار diyū Ḳal'a-i Vān'a rıḥlete taşmīm-i 'azīmet īdüb vārūb ārām īdicek bū cānibde Sulṭān-ı selāṭīni'l-İslām mālik-i (272a) riḳābı'l-enām ḥażretleri ki sa'ādetile Aḫlāṭ'da iḳāmet (idüb)[1429] eyyām-ı furṣata ve hengām-ı ḳudrete muntaẓır ōlūb ṭūrmuş īdī. Bū ḫaber vārūb münteşir ōlīcaḳ hengām-ı seḥerden ki eṭrāf (u) āfāḳ-ı (96b) cihānda ve eknāf-ı ṭāḳ-ı āsumānda āṣār-ı envār-ı ṣubḥ-ı ṣādıḳ ṣārıḳ olduḳda efvāc-ı kūh-i şükūhuñ baḥr-i mevvāc-ı āhenīn emvāciyle geçüb (Ḫīzān)[1430] vilāyetinden cārī ōlūb elsine-i enāmda Güzelcedere dīmekile ma'rūf nām nehre vārūb rücūm-ı[1431] hücūm-ı mübārizān-ı nuṣret melcūm īle şeref vīrüb ārām (eyledükden)[1432] ṣoñra düşmen-ı kem-nijāduñ keyfiyet-i aḥvāli ve inhidām-ı esās-ı şevketi tafaḥḥuṣ ōlınmaḳ īçün Ekrād ümerāsından ḳudvetü'l-ümerā'i'l-kirām 'umdetu'l-küberā'i'l-fiḫām Seydī Aḥmed bin Emīr Behrām[1433] [264] nām beġi (ve)[1434] sipāhī oġlanlarından üslūb-i ḥurūb-ı ḳıtāl ve lu'ūb-ı żurūb-ı cidāl ve lu'bet-i esliḥa ve (istiḫdam-ı ermiḥa)[1435] (fenninde)[1436] iẓhār-ı mehāret īle beyne'l-aḳrān ve'l-emṡāl müşārünileyh bi'l-benān ōlān bahādırān-ı nāmdār ve mübārizān-ı kārzārlardan (272b) üç yüz nefer miḳdārı (kimesne)[1437] ifrāz ōlınūb pādişāh-ı 'ālem-penāh ve sulṭān-ı melā'ik intibāh ḥażretlerinüñ 'izz u ḥüżūr-ı fāyiżu'n-nūrında ('ale'l-infirād)[1438] sāz u seleb ve bezm-i rezm-i müretteb īle yōḳlanūb andan ṣoñra emīr-i mezbūre kōşılūb irsāl (ōlundılar.)[1439] Ẕikrōlān dilāverān-ı ṣaf-şiken ve muḥāribān-ı merd-efgenler īle emīr-i mezbūr sābıḳā taḳrīr ōlınān derbend-i ṣa'bu'l-'ubūrdan mürūr īdüb Ḳal'a-i Vāstān'a vārūb vüsūl būlīcaḳ ol düşmen-i ḳalīle ve 'adūy-i ẕelīle maḳām-ı sürūrda ārām īdüb müdām ġurūrile sermest olub aḫırkāra ve serencām-ı rūzgāra naẓar itmeyüb ṭūrmış īdī.[1440] Bu cānibden Sultān-ı Selāṭīni'l-İslām mālik-i riḳābi'l-enām ḫullidet ḫılāfetuhū ḥażretleri āfitāb-ı cihān-tāb gibī tulū' īdüb ṭalī'a-i sipāh-ı ẓafer-penāh ve 'asker-i nuṣret-i hemrāhla tekrār cāy-ı ṣevāb, (ġazāy-ı)[1441] ṣavābile recāy-i veġāyī dāir īdüb[1442] seylāb-ı pür-şitāb gibī (273a) Āḫlāṭ'dan gelüb ẕikrōlān Güzelce (97a) dere (ṣaḥrāsın)[1443] ẕāt-ı ġażanfer-ṣavlet ve şān-ı tuvānā himmetleriyle ārāste ve ceyş-i deryā (cūşuñun)[1444] āteş-i dırāḫş nīzelerīnüñ bayraḳ-ı berḳ tābī ve āfitāb-ı peyker u zerrīn ser

---

[1425] nār-ı ... yaḳūb: — R.
[1426] لحكمه : حكم R.
[1427] (irmiyecek) R: iricek N.
[1428] mühre-i ... ve: — R.
[1429] (idüb) R: ile N.
[1430] (Ḫīzān) R: Ḫirān N.
[1431] rücūm: — R.
[1432] (eyledükden) R: eyledüğinden N.
[1433] Seydi Aḥmed bin Emīr Behrām: Seydi Aḥmed bin Emīr R.
[1434] (ve) R: — N.
[1435] (istiḫdām-ı ermiḥa) R: استخدام ارمحه N.
[1436] (fenninde) R: ḳatında N.
[1437] (kimesne) R: — N.
[1438] ('ale'l-infirad) R: على النفراد N.
[1439] (olındılar) R: olındı N.
[1440] ṭūrmış idi: ṭūrmışdı R.
[1441] (ġazāy-ı) R: غراى N.
[1442] idüb: olub R.
[1443] (ṣaḥrāsın) R: ṣaḥrāsī N.
[1444] (çūşunun) R: çūşuñ N.

[262] "Onun kazasını geri çeviren ve hükmüne engel olan yoktur".

[263] "Kaçmak bir yerde durmanın sadakasıdır".

[264] Seydī Aḥmed b. Emīr Behrām, Kürt emirlerinden olup, o sırada düşmanın durumunu öğrenmesi için üçyüz seçkin sipahi ile Vāstān kalesine gönderilmişti. Düşman, gelenin padişah olduğunu sanarak, Emir Kılıç'ı Van kalesine "başbuğ nasb idüb" kendisi Bendimāhī'ye çekilmiş, orada Pervāne Beyi şehid ettikten sonra Nevşār yönünden geri gitmiştir. Bunları öğrenen Seydi Aḥmed, geri gelerek durumu padişaha arzetmiştir.

sancaḳlarınuñ direfş-i şafaḳ-ı (tābendesile)[1445] zemīn u āsumānī pīrāste īdüb daḫi ḫāristān u çūpnīze-i cān-sitānla nār-ı kārzārī efrūḫte ḳılmaḳ içün müşārünileyh Aḥmed Beğ irsāl olınub Ḳalʿa-i Vāstān'a gelüb vüṣūl būldūġın maʿlūm (idinicek)[1446] verd-i ter u lāle-i ebter gibī berk (u)[1447] bār-ı (ʿıyşın)[1448] havāy-ı[1449] fenāya vīrüb nāçār ḥükm-i ıżṭırār ile maḳām-ı ışṭıbārda ḳarār īdemeyüb ḥużūr <u> ārām ve ḫāb <u> sürūr-ı ṭaʿāmī zāyil olub (Ḫusrev-i)[1450] Dārā-serīr ve ḫurşīd-i ʿālem-gīr ḥażretlerīnüñ üzerine īlġārīn ẓann īdüb fi'l-ḥāl ʿālā ṭarīḳi'l-isti'cāl Vān ḳalʿasın Ḳızılbāş-ı evbāşlariyle ṭoldürūb Emīr Ḳılıç nām <bed-fi'āli>[1451] ōl meẕheb-tırāşlara bāşbūġ[1452] naṣb īdüb andan şoñra kendüsī ḳalʿa-i mezbūreden (273b) Bendimāhī nām mevżiʿe vārūb ōl bed-nihād bī-ihmāl ve imhāl seyf-i ḥayfī niyām-ı intiḳāmdan çıkārūb meydān-ı dār (u)[1453] gīrde ḳayd-i keydile ele getürilüb maḥbūs ōlān Pervāne Beği [265] فَاِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ kelām-ı sāṭıʿu'l-burhān muḳteżāsınca şehīd īdüb andan şoñra ḫavf (u)[1454] hırāsla maḥall-i mezbūreden Nevşār nām (mevziʿ)[1455] cānibine müteveccih olınub gīdicek bū cānibde emīr-i mezbūr bu aḥvāle vāḳıf ōlıcaḳ Ḳalʿa-i Vāstān'dan südde-i sidre-maḳām ve ebvāb-ı serāperde-i devlet merām ḳıbeline gelüb düşmen-i bed-encāmuñ ṣūret-i nekbet ki ṣafḥa-i kütübde aḳlām-ı sihāmile [266] وكان ذلك فى الكتاب مسطوراً taṣvīr ve taḥrīr ōlunmışdur, āfitāb-ı devleti (97b) ufḳ-ı nekbete ġurūb ve defter-i bī-sūdī levh-i sikkeden ve ṣafḥa-i menşūrdan [267][1456] «لم يكن شيأً مذكوراً» كَاَنْ maḥv olub āhūy-i deşt u beyābān ez-tengnāy-ı gīrūdārdan ḳāçūb (gitdüğin)[1457] ʿarż eyledī. Dergāh-ı ʿālem-penāha (274a) ve bārgāh-ı saʿādet destgāha maʿlūm olıcaḳ[1458] ʿasker-i ẓafer rehber īle ʿaḳabince vārılması ʿasīr[1459] ve hem evān-ı şiddet-i şedāyid-i şitā ve zamān-ı şavlet-i burūdet-i ḥiddet-i havā ḳarīb olub ol diyārda ışṭıbār u sükūn u ḳarār itmeğe mecāl olmamaġīn fermān-ı lāzımu'l-iʿżān-ı şāhib-ḳırānī bu minvāl üzre ṣudūr (u)[1460] ẓuhūr buldī ki ol diyāruñ ḥıfẓ (u)[1461] (ḥırāseti içün)[1462] muḳaddimi'l-kümāt[1463] ve'l-ebṭāl marżiyü'l-ḫıṣāl ve'l-ḫilāl (hizber-i)[1464] bevādīyi'l-heyecā esedu'l-maʿārik [268] ليث الوغا اقدام الشّجعان و الشّبان żırġām-ı meyādini'l-(heyecān)[1465] ṣārımu'd-devleti'l-ʿuẓmā ʿumdet-i ḥażreti'l-ʿulyā ṣābıḳā Gazze sancāġī beği olan Ḥācī Beğ'e [269] ziydet ṣalābetuhu ve şecāʿatuhu evān-ı bahāra değīn bezm-i rezm-i

1445 (tābendesile) R: tābendiyle N.
1446 (idinicek) R: idicek N.
1447 (u) R: — N.
1448 (ʿıyşın) R: ʿıyş N.
1449 havāy-ı: — R.
1450 (Ḫusrev-i) R: Ḫusrevī N.
1451 <bed-fi'āli>: bed-fi'āl R: bedfi'āller N.
1452 bāşbūġ: re'is R.
1453 (u) R: — N.
1454 (u) R: — N.
1455 (mevziʿ) R: mevziʿe N.
1456 كان ... مذكوراً : — R.
1457 (gitdüğin) R: كندوكن N.
1458 olıcaḳ: olūcaḳ R.
1459 ʿasīr: ġayr غير R.
1460 (u) R: — N.
1461 (u) R: — N.
1462 (hırāseti içün) R: hırāsıçün N.
1463 (maḳaddimi'l-kümāt) R: maḳdemi'l-kümāt مقدم الكماة N.
1464 (hizber-i) R: هنبريز N.
1465 (heyecān) R: الهجان N.

[265] "... Vakitleri dolunca ne bir saat gecikebilir, ne de öne geçebilirler". *Ḳur'ān*, VII (Aʿrāf), 34.

[266] "... Bu, kitap'ta yazılıdır". *Ḳur'ān*, XVII (İsrā), 58; XXXIII (Aḥzāb), 6.

[267] Sanki "anılmış hiç bir şey olmadı". *Ḳur'ān*, LXXVI (İnsān), 1.

[268] Savaş arslanı, yiğitlerin ve gençlerin ileri atılanı.

[269] Hacı Bey, Gazze Sancağı eski beyi. Osmanlı ordusunun Istanbul yönüne hareketine karar verildiği sırada, azledilmiş olan Ulāma Paşa'nın yerine Bitlis sancak beyliğine atanarak (bkz. Bostān Çelebi, *Süleymān-nāme*, TTK nüshası, v. 158a) o bölgenin korunması ile görevlendirilmiş, bu amaçla bahara kadar ʿAdilcevāz kalesinde oturması emredlmiştir.

kārzārla Ḳal'a-i 'Adilcevāz'da[1466] bünyād-ı[1467] ḳarārī ūrūb ṭūra. Daḫi muḳtezāy-ı re'y-i maṣlaḥat ārāyla re'āyāyı ri'āyet ve (ḥimāy-ı)[1468] memleketī ḥimāyet emrinde mühimmi göre. Eyyām-ı (fetretde)[1469] ve hengām-ı furṣatda āteş gibi (274b) serkeşlik īle şerār-vār bāş kaldūrūb bir bed-girdār ẓuhūr īderse seylāb-ı tīġ-ı mīġ-i tābile ōcāğın söyündüre ve tuġyān ṭāġına aġān taġīlerüñ ṭūrāġını ṭāġıdūb nār-ı demmarile bedgümānlaruñ cānlarını perdāġ īdüb ḫırmen-i fesād ve düşmen-ı bed-nihādī gönderūb ol diyāruñ eṭrāfında baḳiyye-i süyūf-ı ābdārdan ḳalān Ḳızılbāş ve sāir nākes u ḳallāşlardan ne kadar vār īse helāk īde (ve)[1470] daḫi kişveri ehl-i fesāddan ve gülzār-ı mülkī ḫārdan pāḳ īde (98a) ve muḳteżāy-ı fermān-[1471] meżāy-ı Sulṭān īle ẕikrolan Ḳal'a-i 'Adilcevāz'da[1472] ārām īdüb re'y-i memleket-ārāyile żabṭ (u)[1473] rabṭ maṣlaḥatī īçün aḳdām-ı iḳdām ve ihtimām-ı tamām üzerine ṣubḥ u şām meẕkūr maḳām-ı ḫıyām īdüb tedbīr-i ṣavāb ve re'y-i şedīd īle mürde-i iblīs-i (pür)[1474] telbīs olan bedgümān cuvānlarī ḥadd-i ḥadīd-i şimşīr, (bend-i)[1475] şedīd-i zencīr ile eṭrāf-ı memālikde ve eknāf-ı mesālikde naṣṣ-ı kitābda vārid olan ḫıtāb-ı musteṭābı ki, (275a) iṭā'at-i ūlī'l-emri īcāb itmişdür, gūş-i hūşla sāmi' olmayān müfsidlere zebān-ı rūşen beyān-ı sinān-ı lāmi' (ve)[1476] ḫusām-ı ḳāṭı' ile cevāb vīrūb cezīre-i Vān istīlā-i deryāy-i şimşīr-i cihāngīr-i Sulṭān-ı 'aṣr ve ḫāḳān-ı dehrile maḥfūẓ ve mażbūṭ olub sāir eḳālim-i 'azīme gibī iḳlīm-i ḳadīm-i āl-i 'Osmān 'ālī şāna mülḥaḳ ve mülṣaḳ olub ḫażret-i ṣāḥib-ḳırānuñ eyyām-ı devletinde kemāl-i (rabṭile)[1477] merbūṭ olub ma'mūre-i mezbūrenüñ (cānib-i şimālinden)[1478] cihet-i cenūba (munbasıṭ)[1479] olan 'arżı, ṭaraf-ı şarḳı <ġarba>[1480] mümted olan ṭūlī, kenār-ı cūybār-ı[1481] Ḳızılcadere'den serḥadd-i diyār-ı Amid'e vārūb müntehi olur; deryā revānından[1482] sāhil-i nehr-i Dūḫān'a vāṣıl olub ōl ġāyetde nihāyet bulur. Ḫusrev-i behrām-gulām ve cimşīd-i ḫūrşīd-keyvān maḳāmuñ ḥımāy-ı ḥimāyetinde olmaḳ īçün ışmarlanūb 'Adilcevāz'da alīḳōnuldī. Andan şoñra Pādişāh-ı sipihr-iḥtişām (ve)[1483] Erdeşīr-i şīr-iḳdām ḫullidet ḫilāfetuhu ḥażretleri maḥall-i (275b) mezbūreden sūrīnuñ devr-i ḳuṣūrī dūr ve seyf-i ḥayf ve sehm u nehm'den mehcūr ve bāre-i sīmīn-i hilālden bārūy-i refī'unuñ ayāġında ḫalḫal-i duşvār ve dürc-i çarḫlarındaki 'ıḳd-i burc-ı menī'nüñ ḳulāġında güşvār olub sur-ı ma'mūrī (98b) pūlād-nihād ṭōplariyle nār-ı kārzārda düşüb ḫaşmlar dūtūşmayınca yüzleri ḳīzarmaz ehremen-nijād ferīleriyle <leheb-i pür-lehīb>[1483a] gīrudārdan berk-i ḥazān gibi beñizleri bōzarmaz 'azimu'ş-şān ve ḳadīmu'l-bünyān sengīn-dīvār zemīn-üstüvār kūh-i فلمه[1484] enīs ve seng-i ḥamrāya celīs olan Ḳal'a-i Bitlīs'den 'ubūr ve Kefender ve Ṣüvī? صُوِی ve Umūr اُمُور ve Zerḳō زَرقُو ve Hīzū ve Ḳandil nām <ḳal'alaruñ>[1485] derbend-i ṣa'bü'l-('ubūrından)[1486] mürūr īdüb bi-'avnillahi'l-meliki'l-vāḥid Diyārbekir ḳal'alarından Āmid nām ḳal'a cānibine 'azīmet-i hümāyūnlariyle 'azm u[1487] cezm īdüb ḳal'a-i mezbūre ve medīne-i mezkūre ṣaḥrāsına vārub ḳudūm-ı ẓafer lüzūmlariyle nüzūl eyledi.

[1466] 'Adilcevāz'da: 'Adilcevez'de R. عدل جوزده
[1467] bünyād-ı: bünyān-ı R.
[1468] (ḥimāy-ı) R: himāy-ı N.
[1469] (fetretde) R: فندده N.
[1470] (ve) R: — N.
[1471] fermān: ḳaża R.
[1472] 'Adilcevāz'da: Adilcevez'de R.
[1473] (u) R: — N.
[1474] (pür) R: — N.
[1475] (bend-i) R: bend u N.
[1476] (ve) R: — N.
[1477] (rabṭ ile) R: rıbıṭla ربطله N.
[1478] (cānib-i şimālinden) R: şimāl cānibinde N.
[1479] (munbasıṭ) R: mümted N.
[1480] şarḳ-ı 'Arab'a N: şarḳı 'Arab'a R.
[1481] cūyibār-ı: cūyibā R.
[1482] deryā revānından: deryā-i revānid دریا روانند R.
[1483a] <leheb-i pür lehīb>: nehb-i pür nehīb N: — R.
[1483] (ve) R: — N.
[1484] sūrīnuñ ... kūh-i فلمه: — R.
[1485] <ḳal'alarun>: ḳılā'laruñ R, N.
[1486] ('ubūrından) R: 'ubūrdan N.
[1487] 'azm u: 'azm-i R.

Öyle[1488] ōlsa ẕikrōlān Aḫlāṭ'dan (Ḳara Āmid'e)[1489] vārınca vāḳiʿ olan menāzil ve merāḥil būnlardur ki (der kenār)[1490] (ṣebt olınub ṣerh kılınūr).[1491] El-vāḳiʿ (fī)[1492] ġurre-i rebīʿü'l-āḫır sene 942. [270][1493]

ʿAyn-ı Tātvān (Resim 99a, altda).
Güzelcedere köprüsü (Resim 99b, üstde).
Güzelcedere (Resim 99b, altda).
Bitlīs (Resim 100a)
Cisr-i Derbend (Resim 100b, üstde).
Cisr-i Derec (Resim 100b, ortada).
Cisr-i Ḳınıḳdār (Resim 100b, altda).
Cisr-i Mezreʿa (Resim 101a, üstde).
Cisr-i Duḫān (Resim 101a, ortada).
Veys el-Ḳarānī (Resim 101a, altda).
Āb-ı (Erzīn)[1493a] (Resim 101b, üstde).
Āb-ı Beşīrī (Resim 101b, ortada).
Ṣalāne çāyırı der muḳābele-i Çöldepe (Resim 101b, altda).
Ḳara Āmid[1494] (Resim 102a).

Çün pādişāh-ı heft-kişver ve şehinşāh-ı baḥr ü ber ḥażretleri sene-i meẕkūre rebiʿ u'l-āḫır ayınun yirmi üçünde [271] ḳudūm-ı saʿādet lüzūmiyle ẕikrolan Ḳalʿa-i Āmid ṣaḥrāsına nüzūl-i iclāl ve vüṣūl-i iḳbāl birle şeref vīrüb ārām-ı (pür-merām)[1495] īdicek maḥall-i meẕkūre ve mevżiʿ-i mezbūre (276a) ḥayme-i şāhī ve bārgāh-ı pādişāhī üzere gülgūnī günlikler ve gülistānī serāperdeler ve erguvānī sāyebānlar ḳurılub, daḫi[1496] ʿasker-i ṣavlet-ṭūs u ṣadāy-ı (ḫōş)[1497] edāy-ı (kūs)[1498] beşāret-i feṯḥ-i ẓāhirü'l-āşār ve işāret-i nuṣret-i (bāhirü'l-envār)[1499] bāğ-ı zemīne ve riyāż-ı arażīne ve āfāḳ-ı cihāna ve ṭāḳ-ı āsumāna ṭolub ve daḫī dergāh-ı āsumān-nişān ve bārgāh-ı keyvān-maḳāmdan ʿibārāt-ı fāyiḳa-i daḳīḳati'l-meānī ve isti'ārāt-ı lāyiḳa-i veşīḳati'l-mebānī birle fetiḥnāmeler inşā ve imlā olınūb eṭrāf-ı ʿāleme ve eṣnāf-ı benī ümeme seḥāb-ı pür-şitāb miṣāl ülāḳlar īle[1500] irsal olundukdan ṣoñra ḳānūn-ı ḳadīm-i ʿOṣmānī ve düstūr-ı muḳarrer-i sulṭānī ve tertīb-i[1501] āyīn-i ṣāḥib-ḳırānī üzre leşker-keş-i ḥurşīd-i behrām-ġulām ve vüzerāy-i cimşīd-i keyvān maḳām ve mir-i mirān-ı pādişāh-ı İslām ve ʿulemāy-ı ʿizām ve ḳużāt-ı maḥkeme-i ḫayru'l-enām ve ümera'ü'l-kirām ve küberāy-i ẕevi'l-iḥtirām[1502] ve āġāyān-ı dergāh-ı gerdūn-ḳıyām ve zuʿamā-i devlet-merām ve ketḫüdāyān-ı nīk-encāmlara ʿumūmen (276b) ve sāir kümāt-ı bülend-pervāz ve süvār-ı ceng-sāz ve ser-piyādegān-ı tüfenk-endāz ve ḳāʿidān-ı (ṭayr)[1503] pervāz olanlara ḫuṣūṣen ʿarāyis-i ezhār-ı tutuḳ-nişān-ı çemen ve (nefāyis-i)[1504] ebkār-ı semenberān-ı gülşen sündüs-i ḥażrādan çemenī zībālar[1505] ve istebraḳ-i ḥamrādan gülistānī cāmeler sulṭān-ı nevbehār ve sipehsālār ezhār-ı ʿibret-āşārda geydükleri gibi her birīnūn ḳadd

---

1488 Öyle: Eyle R.
1489 (Ḳara Āmid'e) R: Āmid'e N.
1490 (der kenār) R: — N.
1491 (ṣebt olınub ṣerh kılınūr) R: basṭ olınūr N.
1492 (fī) R: — N.
1493 sene 942: sene ... ve erbaʿīn ve tısʿami'e R.
1493a (Erzīn) R: Ezrīn N.
1494 ʿAyn-ı Tātvān ... Ḳara Amid : — R.
1495 (pür-merām) R: pür-mehām N.
1496 daḫī: — R.
1497 (ḫoş) R: cūş N.
1498 (kūs) R: gūş N.
1499 (bāhirü'l-envār) R: māhirü'l-envār N.
1500 ulāḳlar ile: ulāklar R.
1501 tertib-i: tertib u R.
1502 ẕevi'l-iḥtirām: ẕü'l-ihtirām R.
1503 (ṭayr) R: ṭarīk N.
1504 (nefāyis-i) R: تفاس N.
1505 zībālar: dībālar R.
[270] Ġurre-i Rebiyülāḫır 942/28 Eylül 1535.
[271] 23 Rebiyülāḫır (942)/20 Ekim 1535.

u ḳāmetinün endāze-i bālāsına berāber ve her sidre ḳıyāmetün (ṭarż-ı)[1506] ʿālem (ārāsına)[1507] seräser ḫilʿatler geydürīlüb ve ṣafrā-i fāḫiʿ-i zer-endūd ḳumāşlar täze minvāl nārencī ve āl ile ve ol serv-i sidre ḫırāmlar ve şimşād-ı (ṭūbā)[1508] ḳıyāmlar (102b) dīvān-ı ʿadālet ʿünvānile varub ʿale'ṭ-tertīb <bilā-tensīb>[1509] u taʿlīḳ menzil-i istiḳāmetde ve maḳām-ı refahiyette ṣabit-ḳadem olub herbiri levāzım-ı (ḫiẓmeti)[1510] ve merāsim-i ʿubūdiyyeti bāb-ı (ḫiẓmetde ḫiẓmeti)[1511] vācib bilüb çınār-vār el ḳavşurub Pādişāh-ı cihāna ve şehinşāh-ı ṣāhib-ḳırāna nāẓır olub ṭūrdılar (277a). Andan ṣoñra Padişāh-ı rūy-i zemīn ve şehriyār-ı şeriʿat-āyīn ḥāmi-i mezāhib <u> milket u (mülk-i)[1512] yaḳīn ḥażretleri ōtāḳ-ı gerdūn niṭāḳından ve eyvān-ı saʿādet-visāḳından pehlüvān-ı meydān-ı ṣubḥ-ı çarḫ ve ḳurṣ-ı āfitāb-i[1513] deycūr-ı ṭarḥ gibi ṭanīn-i ṭanṭana-i mehābet-i salṭanat ve metīn-i demdeme-i ṣalābet u ʿaẓamet ve şevk-i şevket-i übbehet īle sāyebān-ı seḥāb-ı gülgūn ve serāperde-i pür-nakş-ı[1514] būḳelemūn altına ki <seyr-i ḳademine>[1515] dibā-i ʿāfiyet-baḫş ve natʿ-ı (munaḳḳaş-ı)[1516] dilkeş basṭ olunmışdı; çıkūb aʿdād-ı cunūdına kim Baġdād ḥudūdından bīrūn ṭūrmışlardı, envāʿ-ı ikrāmla meymene ve (şānāyiʿ-i)[1517] ihtirāmla (meysereye)[1518] selām-ı (pür-raḥmet)[1519] virüb taḫt-ı saʿādet iḫtivāsına cülūs īdüb ārām eyledüğinden[1520] ṣoñra tertīb u edeb ve āyīn-i salṭanat üzre muḳaddemā leşkerkeş-i pādişāh-ı rūy-i zemīn ve vüzerā-i āṣaf-naẓīr u bālā-nişīn ve ʿulemā-i ʿiẓām ve umerā'i'l-kirām bi-ecmaʿihim dest-būs-ı sulṭan-ı cihānla müşerref olub (277b) ser-i bevvābān-ı dergāh-ı ʿālī ve re'is-i ḳāʿidān-ı pādişāhī ki ʿaṣāy-i zerrīnleriyle benefşe-i ferīdūnlar gibi ṭayānūb ṭūrmışlardı. Ḫanendegān-ı mürġān ve bülbülān-ı (ḫoş)-[1521] elḥān gibi medḥ-i sulṭānī[1522] ve şenā-i pādişāhī[1523] īdüb daḫi[1524] fermān-ı vācibü'l-iʿzān-ı ḥażret-i[1525] ṣāḥib-ḳırāna muntaẓır olub ṭūrdılar. Baʿdehu emirü'l-ümerā'i'l-kirām Anātōlū beylerbeyisi Süleymān Paşay-ı [272] şīr-iḳdām Anātōlū ʿaskeriyle ve kebirü'l-küberā'i'l-fiḫām Rūmīlī beylerbeyisi Muṣtafa Pāşāy-ı [273] peleng-intiḳām ḥażretlerine Rūmīlī[1526] ʿaskeriyle icāzet vīrīlüb ʿaḳablerince ṣadr-ı dīvān-ı vezāret ve bedr-i āsumān-ı emāret Ḫażret-i[1527] Āyās Pāşā [274] yesserallahu mā yeşā' ve müşīr-i umūr-ı memleket ve ẓahīr-i serīr-i salṭanat (103a) Ḳāsım

---

1506 (ṭarz-ı) R: طرز N.
1507 (ārāsına) R: ārāste N.
1508 (ṭūbā) R: ṭūnī طونی N.
1509 bilā-neseb R: بلا تسنیب N.
1510 ḫidmeti N: (ḫiẓmeti) R.
1511 ḫidmetde hīdmeti N: (ḫiẓmetde ḫiẓmeti) R.
1512 (mülk) R: melik N.
1513 āfitāb-ı: āb-ı R.
1514 pür-nakş-ı: — R.
1515 ser-i ḳudūmına N: ser-i ḳademine R.
1516 (munaḳḳaş-ı) R: munaḳḳaşī N.
1517 (şanāyiʿ-i) R: şāyiʿ N.
1518 (meysereye) R: meysere N.
1519 (pür-raḥmet) R: — N.
1520 eyledüginden: eyledükden R.
1521 (ḫoş-) R: ṭayyib- N.
1522 sulṭānī: şāhī R.
1523 pādişāhī: şehinşāhī R.
1524 daḫi: — R.
1525 ḥażret-i: — R.
1526 ḥażretlerine Rūmīlī: — R.
1527 Ḫażret-i: — R.

[272] Bu sırada Anadolu Beylerbeyi olan Süleyman Paşa için bkz. not. 219.

[273] Bu sırada Rumili Beylerbeyi olan Mustafa Paşa, Avlonya beyi iken 933/1527'de Kaptanlığa, 935/1528'de "eyālet-i Rum", 936/1529'da Şam, 938/1531'de Karaman, 940/1533'de Anadolu, 942/1535'de Rumeli beylerbeyliğine atanmış; 942/1536'da vezirliğe yükseltilmiş, 944/1537'de ikinci vezir bulunduğu sırada ölmüştür. Bkz. H. G. Yurdaydın, *Bostān'ın Süleymānnāmesi*, Belleten, XIX, 74 (Nisan 1955), s. 163.

[274] Ayas Paşa, Anadolu beylerbeyi iken Canberdi-i Gazālī olayı sonunda Şam beylerbeyliğine atanmış, daha sonra Rumeli beylerbeyi iken 929/1523 yılında üçüncü vezirliğe getirilmiş, 942-946/1536-1539 yılları arasında da Vezir-i aʿzamlık yapmıştır. Naṣūḥ'un burada kendisinden "... Ṣadr-ı Dīvān-ı vezāret ve bedr-i āsumān-ı emāret Ḫażret-i Āyās Pāşā yesser' Allahu mā yeşā'" şeklinde ancak bir Vezir-i aʿzam için olabilecek şekilde saygılı ve iyi temennilerle bahsetmesi, şüphesiz *Menāzil*'in, Ayas Paşa'nın sadrazamlık devresine rastlıyan 944/1537 yılında yazılmış olmasındandır. Bkz. H. G. Yurdaydın, *Bostān'ın Süleymānnāmesi (Ferdî'ye Atfedilen Eser)*, Belleten, XIX, Sayı 74 (Nisan 1955), s. 156 vd.; Aynı yazar, *Kanunî'nin cülûsu ve ilk seferleri*, Ankara 1961, ss. 11, 13, 33, 34 n, 37, 42 n.

Pāşā [275] ḥażretlerīne[1528] maʿan icāzet olınub andan şoñra Ḫudāvendigār-ı gerdūn iḳtidār ḥażretlerī şaḥrā-i meẕkūreden ḳalʿa-i meẕbūreye gīrūb yigirmi bir gün ārām īdūb daḥi dergāh-ı āsumān āsitānında lāzım ve rikāb-ı kāmyābında dāim mülāzım olan ḫadem u ḥaşem ve ṭabl u tuġ u ʿalemle (278a) ḳalʿa-i meẕkūre ve medīne-i maʿmūreden yümn ü iḳbāl ve saʿādet ü iclālle Ḳalʿa-i Rūḥ a'ya vārūb ol şems-i felek-i rābiʿ maʿden-i nūr-ı sāmiʿ ṣadr-ı ṣuffa-i nübüvvet ve (muḳannin-i)[1529] ḳavānīn-i fütüvvet Ebu'r-rüsūli'l-ʿizām ve ceddü'l-enbiyā'i'l-kirām nūr-ı gülistān nār-ı serv-i būstān (ebrār-ı)[1530] muḳtedā-i her ümmet ve (maḳbūl-i)[1530a] her millet sālik-i mesālik-i tevḥīd mālik-i memālik-i tefrīd vāżıʿ-ı esās-ı ḳıbleti'l-İslām ʿāmir-i ḫāne-i beytu'l-ḥarām muʿtekif-i kaʿbe-i mürüvvet ve sāʿī-i mesāī-i fütüvvet rāfiʿ-i perde-i żalālet kāşif-i esrār-ı celālet (müteşebbit-i)[1531] ḥalḳa-i irādet ve mütemessik-i (ḥabl-i)[1532] saʿādet mükerrem bi-tekrīm-i kerāyim-i kerāmāt ve müşerref bi-teşrīf-i fihi āyātun beyyinat Ḫalīlü'r-raḥmān celīlü'l-burhān maẓhar-ı ʿizz u taʿẓīm Nebīyyullah Ḥażret-i İbrāhim [276]'ün rūḥ-ı ʿālem-ārāsī ve mihr-i vücūd-ı cihān zībāsī ketm-i ʿademden ṭāliʿ ve ḳadd-i maṭlaʿından lāmiʿ olub ʿāleme ẕevk u şafā ve cihāna behcet u żıyā vīrūb (278b) ʿālem yüzünī ḫurrem u ḫandān ve cihān āteşīn gülistān itdüği maḳāmı ve ʿAyn-ı Ẕelīḫā عين ذليخا nām ʿaynı ziyaret īdüb ḳalʿa-i mezbūrede bir gün iḳāmet īdüb andan şoñra (göçüb)[1533] faḫr-ı erbāb-ı ṣafā ve ḳudvet-i[1534] āṣḥāb-ı vefā cāmiʿ-i mekārimi'l[1535]-aḫlāḳ (ve)[1536] marżiyü'ṣ-şemāyil fi'l-āfāḳ menbaʿi'l-mekārim ve'l-meāṣir ve mecmaʿi'l-maʿānī ve'l-mefāḫir Ḥażret-i Şeyḫ Ebu'l-Müslim [277]'e ve Ebu'l-Muslim'den[1537] Ḳalʿa-i Birecüğe (برّه جوكه) vārūb Furāt-ı Āb-ı Ḥayāt nām nehr-i ʿuẓmayı[1538] mürūr īdüb daḥi[1539] maʿber-i meẕbūrde üç gün iḳāmet ve istirāḥat emr olınub andan şoñra ferr-i iḳbāl ü saʿādet ü iclāl birle maṭlaʿ-ı levāmiʿ-i envār[1540] ve muṭṭaliʿ-i (ġavāmiż-ı)[1541] esrār çeşme-i zulāl, taḥḳīḳ-i refīḳ ḥażret-i (ṭarīḳ)[1542] ḫurşīd-i sipihr-i saʿādet māh-i felek-i siyādet (103b) müşteri-i çarḫ-ı devlet ḳutb-i gerdūn-ı ʿizzet ḫāzin-i firdevs ḥadāyik-i ḥaḳāyiḳ kāşif-i rümūz-ı esrār-ı deḳāyıḳ reyḥān-ı çemen-i rūḥ ve miṣbāḥ-ı ḫazāyin-i fütūḥ el-mevṣūf bi-ṣunūf-i letāyifi'l-meliki'l-maʿbūd Ḥażret-i Nebiyyullah Dāvud [278] aleyhi's-selām'dan menbaʿ-ı ṭanīn-i ṭanṭana-i ṭarab (279a) ve mecmaʿ-i eḫāsin-i memleket-i ʿArab, medīne-i metīne-i Ḥaleb cānibine müteveccih olundı. Öyle[1543] olsa ẕikrōlān Āmid'den Ḥaleb'e vārınca vākiʿ olan menāzil būnlardur ki şerḥ ōlınūr. El-vākiʿ fī 15[1544] Cumāẕiye'l-evvel sene 942[1545]. [279].

[1528] Ḳāsım Pāşā ḥażretlerine: Ḳāsım Pāşāyla R.
[1529] (muḳannin-i) R: مقنن N.
[1530] (ebrār-ı) R: ebr-i N.
[1530a] (maḳbūl-i) R: muḳbil-i N.
[1531] (müteşebbit-i) R: متشث N.
[1532] (ḥabl-i) R: cebel-i N.
[1533] (göçüb) R: geçüb N.
[1534] ḳudvet-i: ḳıdve-i R.
[1535] mekārim: مكارم R.
[1536] (ve) R: — N.
[1537] Ebu'l-Muslim'den: andan R.
[1538] ʿuẓmāyı: ʿiẓām R.
[1539] daḥi: — R.
[1540] levāmiʿ-i envār: levāmiʿu'l-envār R.
[1541] (ġavāmiż-ı) R: ġavāmış-ı N.
[1542] (ṭarīḳ-i) R: — N.
[1543] Öyle: Eyle R.
[1544] ḫamse ʿaşere R.
[1545] 942: — R.

[275] Ḳāsım Paşa, Güzelce lakabıyla ünlüdür. 927/1521'de ilk Macaristan seferine çıkılacağı sırada Halep sancak beyliğinden Karaman beylerbeyliğine, sefer sonunda ise Anadolu beylerbeyliğine atanmış, Rodos seferi sonunda Rodos kalesinin tamiriyle görevlendirilmişti. Daha sonraları Rumeli ve Mısır beylerbeylikleri ve vezirlik yapmış; 942/1536'da vezirliği alınarak Mora sancak beyliğine gönderilmiştir. Bkz. Bostān, *Süleymān-nāme*, TTK nüshası, v. 162a; İ. H. Danişmend, *Kronoloji*, 474.

[276] Ḥż. İbrāhīm (Abraham) hakkında bkz. A. P. Stanley, *Lectures on the History of the Jewish Church*, I, pp. 2-45.

[277] Şeyḫ Ebu'l-Müslim (Horasānī) (Abdurrahman b. Müslim (719-755).

[278] Ḥż. Dāvud (David) hakkında bkz. A. P. Stanley. *Lectures on the History of the Jewish Church*, II, pp. 36, 39 vdd., New York 1901.

[279] Ferīdūn, Āmid'ten Haleb'e hareket için otağın, dışarı 14 Cemaziyelevvel 942/10 Kasım 1535

Ḳaracaṭāġ zeylinde Ḳızıldepe (Resim 104a, altda).
Ḳaracadāġı āşūb Āḳbīñar'a (Resim 104b, üstde).
Ḳocagöz depesi (Resim 104b, ortada).
Cüllāb (Resim 104b, altda).
Ḳarye-i Çīl Ḥālīt (Resim 105a, üstde).
Merc-i Ṭābıḳ (Resim 105a, ortada).
Maḳām-ı Dāvud ʿa. m. (Resim 105a, altda).
Ḥaleb[1546] (Resim 105b - 106a).

Çün şehriyār-ı şāḥib-ḳırān-ı şarḳ u ġarb ve çābuk[1547]-süvār-ı meydān-ı żarb u ḥarb Sultān-ı selāṭīn-i cihān ḳāhir-i ḳahramān-ı zamān ḥażretleri dāru'n-naṣr (maʿmuru'l-ḳaṣr mahrūse-i Haleb'de vākiʿ olan ḳaṣr-ı)[1548] nādiretu'l-ʿaṣra ki ṭāḳ-ı muḳarnası manẓar-ı nitāḳ-ı kehkeşāna hem-ser ve kemer-i muḳarnası peyker-i hilāl-i āsumāna berāber ve bāġçesi ḫuld-i berīn ve ravża-i behişt-āyīn sündüs-i ḥażrāyla müzeyyen ve istebraḳ-i dībāyla mübeyyen ve eşcārı ḫūşe-i eşmārla ʿıḳd-i pervīne hem-ser ve ʿarṣa-i gülzārī envāʿ-ı enhārla ḫuld-i berīne berāber ve bāġī cennet miṯāl āṯār-ı günāgünla ki [280] لكم> فيها فاكهة كثيرة منها تأكلون < ile muʿayyen olan ol ḳaṣr-ı <ḫūb-rişte>[1549] ve bāġ-ı gülzār-ı behişte (279b) rıżvān gibi delīl ve ravża-i firdevse Cebra'il olub ʿizz u devletle dāḫil ve şevk u şevketle vāṣıl olub vüṣūl būlīcaḳ meẕkūr ḳaṣr-ı maʿmūru'l-ʿaṣruñ eṭrāf u eknāfı ḫıyām-ı gerdūn-ḳıyām ve eyvān-ı serāperde-i devlet merām ve ʿasākir-i ẓafer-encāmuñ nīze-i (ḫūn)[1550] feşān-ı fitne nişānlarınuñ tābından puşt u zemīn āsumāna dönüb daḫi Pādişāh-ı ʿaṣr ve ḫāḳān-ı dehr ḥażretlerīnüñ āṯār-ı ʿadāleti derece-i nısf-ı nehārda envār-ı āfitāb-ı felek gibi āfāḳ-ı cihāna ve tāḳ-ı āsumāna münteşir olub eyyām-ı devletinde reʿāyānuñ şemʿ-i baḫtī yānūb ve memleketüñ çırāġ-ı devletī uyānūb daḫi[1551] kaffe-i reʿāyā ve ʿamme-i berāyā sāyebān-ı saʿādet iḥtivāsında āsūde-ḥāl ve müreffehü'l-aḥvāl olduklarından şoñra Sultān-ı Selāṭīni'l-İslām mālik-i riḳābi'l-enām ḥāżretleri maḥrūse-i mezbūre ve medīne-i meẕkūrede vākiʿ olan maḳāmāt-ı şerīf ve merāḳıd-ı münīflerden ṣāḥibu'l-maʿāric ve'l-maḳāmāt ve ṣadr-ı nişīn-i serīr-i semavāt (280a) muḳannin-i ḳavānīn-i dīn vāżıʿ-ı[1552] meʿalim-i yaḳīn bānī-i bināʿ-i şerʿ, miʿmār-ı maḳṣūre-i ferʿ[1553] ṣaḥne-i medīne-i ḳuds keṯḫüdā-ḫāne-i üns celīs-i ḳudsiyān enīs-i kerrūbiyān sālik-i maʿāric-i saʿadet, muḳīm-i (106b) semā-i siyādet rāsim-i şerāyiʿ-i dīniyye, (muʿallim-i)[1554] ʿulūm-ı yaḳīniyye, vāżıʿ-ı ḳavāʿid-i hey'et-i ʿulūm rāmiz-i esrār-ı ġarāyib-i ʿulūm, maḥrem-i esrār-ı rabbānī muṭṭaliʿ-i envār-ı subḥānī muʿtekif-i beyt-i maʿmūr ve mücāvir-i ḥarem-i mesrūr, maẓhar-i ḥikem ve maʿden-i tedrīs maḳām-ı Ḥażret-i Nebīyyullah Idrīs ve sāir meşāyiḫ-i kirām ve kübera-i ʿiẓām ziyāretlerine vārūb daḫi[1555] ol diyāruñ mir'āti'l-(ḫayāl)[1556] ve żaīfu'l-bāl ve faḳīru'l-ḥāl (fuḳaralarīn)[1556a] ʿayn-ı (ʿināyāt-ı)[1557] pādişāhī ve ḥasenāt-ı bī-imtinān-ı ḫüsrevānī birle behremend olduḳ-

[1546] Ḳaracaṭāġ ... Ḥaleb: — R.
[1547] çābuk: çāpuk R.
[1548] (maʿmūru'l-ḳaṣr ... ḳaṣr-ı) R: — N.
[1549] <ḫūb-rişte>: خوب سرشته N, R.
[1550] (ḫūn) R: — N.
[1551] daḫi: — R.
[1552] vāżıʿ-ı N: vāżıḥ-ı R.
[1553] ferʿ: — R.
[1554] (muʿallim-i) R: maʿlūm-ı N.
[1555] daḫi: — R.
[1556] (ḫayāl) R: ḥayyāl N.
[1556a] (fuḳaralarīn) R: فقر الدين N.
[1557] (ʿināyāt-i) R: ʿināyet-i N.

tarihinde çıkarılmış olduğunu belirtmekte ise de (bkz. *Münşe'āt*, I, 597), Naṣūḥ, bu tarihi, burada karşılaştırılması yapılan her iki eserinde de yani *Süleymān-nāme* ile *Beyān-ı Menāzil*'de 15 Cemaziyelevvel 942/11 Kasım 1535 olarak kaydedetmiş bulunmaktadır.

[280] "Orada sizin için bol yemiş vardır, onlardan yersiniz". *Kur'ān*, XLIII (Zuhruf), 73.

larından soñra ḫüdāvendigār-ı gerdūn-iḳtidār ḥażretleri mahall-i mezbūreden yine ʿAnṭāḳiyye'ye ve ʿAnṭāḳiyye'den Kūh-i <Ḳalemun>[1558] gibi (ki)[1559] ser-efrāz ve ṣuʿūbet-i murūrile mümtāz olan Kūh-i Baḳrāż'dan Çūḳūrābād'da[1560] Ādana'-ya ve Ādāna'dan[1561] elsine-i enāmda Bolḳār (dimekle)[1562] iṣtihārī (280b) olan kūh-ı gerdūn veḳāra ki sulṭān-ı heft iḳlīm-i (ṣıtā)[1563] ve āsumān-ı[1564] zemistān-ḫāne vü burūcuna iṣṭıbār u sükūn (u)[1565] ḳarār īdüb ḳāḳūm-ı ġamām ve (sincāb-ı)[1566] seḥāb-ı niyām olub ṣiddet-i ṣitā ve hiddet-i havādan āsumānuñ yüzī göğerüb mihr-i (cihān-tāb)[1567] burūdetten lerzān olub leşker-i pür-kīn ve berd-i[1568] ʿadūy-ı dīn libās-ı eşcārī ve ṣaḥrāy-ı gülşen-ārāyı bir vechile nehb u ġāret ve (hedm)[1569] u ḫasāret ḳılmışdī ki ʿarṣa-i feleğün çābuk-süvārī ve pehlivān-ı meydān-ı ṣubḥ-ı çarḫuñ peyk-i (revānī)[1570] tīġ-ı ḫūrşīdī ve ḫancer-i cimşīdī niyām-ı ġamāmdan çıḳarmaġa iḳtidārī yoġidi. Ol aṣl[1571] maḥalde ẕikrōlān kūh-i gerdūn-veḳārdan maḥrūse-i Ḳōnya'ya vārūb ol ḳuṭb-ı semā-i bidāyeti'l-velāye merkez-i dāīreti'l-maʿārif ve'd-dirāye salār-ı erbāb-ı hidāyet ve rūze-revān-ı ʿināyet cevher-furūş-ı dürer-i ḥaḳāyiḳ ve ṣarrāf-ı bāzār-ı deḳāyıḳ Ḥażret-i Mollā Ḥünkār'ı [281] ziyāret īdüb andan ṣoñra iki menzil bir īdüb[1572] maḥrūse-i Istānbūl cānibine[1573] (ʿazimet idüb ḳaṭʿ-ı merāḥil ve tayy-ı menāzil ile sene-i meẕkūre recebinün üçünde [282] Üsküder'e gelüb nüzūl eyledi. Südde-i sidre maḳām ve ebvāb-ı serāperde-i devlet merāmdan ṣudūr-ı eyvān-ı celāl.(281a) ve budūr-ı āsumān-ı iḳbāl ve erbāb-ı ṭabl u ʿalem ve aṣḥāb-ı ḫayl u ḥaşem ve re'is-i rü'esāy-ı aʿṣār bā-merākib-i mevakib-i āhenīn-minḳār polād-miḫleb-i kifāyet-āṣār birle semt-i imtiṣāl ve cihet-i irtiḥālle ḫidmet-i istiḳbālde ḥażır olub ṣabāh-ı necāḥ-nişān ve mellāḥ-ı eyyām-ı zamān fulk-i feleğe nūrānī bādbānla zīynet ve sulṭān-ı mihr-i sipihr-i serir, zevraḳ-ı ṣafaḳa rifʿat virdiği gibi şehriyār-ı baḫtiyār ve taḫtgīr u tācdār, merkeb-i ebreş-i ebr-i reftāra süvār olub hemandem kuvvet-i mā ve ḥareket-i havāyla dürr-i deryāy-ı saʿādet dürcüne ve māh-ı iḳbāl-i şeref burcuna geçüb cām-ı ḫoşkvār-ı ṣıḥḥatle müdām ve nigār-ı gülzār-ı salṭanatla ʿale'd-devām olub ārām eyledikden ṣoñra)[1574] (281b); öyle ōlsa zikrōlān Ḥaleb'den Istānbūl'a vārınca vāki' olan (107a) menāzil ve merāḥil būnlardur ki basṭ ōlınūb şerḥ ōlınūr. El-vāki' 7 Cumāẕiyye'l-āḫır sene işnā ve erbaʿīn ve tısʿami'e [283].

Göl-i ʿAvām (Resim 107b, üstde).
ʿĀṣī ṣūyı köprüsü (Resim 107b, altda).
Ḳarañu ḳāpı āṣūb Ārıḳova (Resim 108a).
Ādāna (Resim 108b).
Seyyid Gāzi (Resim 109a).
Eskişehir[1575] (Resim 109b).

(ḤABER-İ MÜSTEVLİ ŞUDEN-İ KÜFFĀR-I BED-AḤVĀL BE-ḲALʿA-İ TŪNUS) [1576].

[1558] Ḳulsın? قلسن N: قلمسن R.
[1559] (ki) R: — N.
[1560] Çūḳūrābād'da: Çūḳūrābād'dan R.
[1561] Ādāna'dan: Adana'dan R.
[1562] (dimekle) R: la N.
[1563] (ṣıtā) R: — N.
[1564] ve āsumān-ı: — R.
[1565] (u) R: — N.
[1566] (sincāb-ı) R: sencām-ı N.
[1567] (cihān-tāb) R: جلهانتاب N.
[1568] berd-i: — R.
[1569] (hedm) R: hemdem-i N.
[1570] (revānī) R: devānī N.
[1571] aṣl: — R.
[1572] vārub ... idüb: ve Ḳonya'dan R.
[1573] İstānbul cānibine: Ḳoṣṭanṭıniyye ṣavbına R.
[1574] ('azimet ... eyledikden ṣoñra) R: mütevecciih olundu N.
[1575] Öyle olsa ... Eskişehir: — R.
[1576] (Ḫaber-i ... be-Ḳal'a-i Tūnus) R: — N.

[281] Ḥż. Molla Ḥünkār (Mevlānā Celāleddīn-i Rūmī) (604/1207-672/1273).

[282] 3 Receb (942)/28.XII.1535. Aslında bu tarih, Ferīdūn'un yazdığı üzere 13 Receb 942/7.I.1536 olacaktır. Bkz. *Münşe'āt*, I, 598.

[283] 7 Cemaziyelāḫır 942/3 Aralık 1535.

DİZİN (INDEX) (ÇEVRİYAZI'YA AİT)

A

'Abdullah b. Ebī Evfā 248
'Abdülḳādir Gīlānī, Şeyḫ 243
'Abdülḳādir Gīlānī, Muḥyīddīn Ebū Muḥammed b. Ebū Ṣāliḥ Cengidost 243
'Abdu'l-mü'min 218
Ābgerm 234
Āb-ı Beşīrī 280
Āb-ı Cürūr 271
Āb-ı Çaġatū 261, 263
Āb-ı Erzīn 280
Āb-ı Germ 234
Āb-ı Gür (Kür) 225
Āb-ı Maġatū 261
Āb-ı Nārīn 237
Āb-ı Nesrīn 216
Āb-ı Nīlgūn 259
Āb-ı Şimrān 237
'Ābīd, Şeyḫ Fażlūn 243
Abraham (Ḥż. İbrāhīm) 282
'Acem 211, 237
Adana 239, 284
Ādem, Ḥż. 247
'Aden 218, 239, 259
Ādırbaycān 225
Ādırbeycān 219, 269, 271
'Adilcevāz 216, 229, 271, 272, 273, 278, 279
'Adilcevāz, Ḳal'a-i 279
'Affānī, Remzī 243
Afġān, vilāyet-i 219
Āġī, Ḳarye-i 226
Aḫlāṭ 216, 270, 271, 277, 280
Aḫlāṭ, ḳaṣaba-i 271, 272, 273
Aḥmed Āġā, Ḳapıcıbaşı 238
Aḥmed Āġā, Yeñiçerī Āġāsī 238
Aḥmed Beğ (b. Emīr Behrām) 278
Aḥmed Ḫān 241
Aḥmed b. Muḥammed b. Ḥanbel, İmām 245
Aḥsen el-Tevārīḫ 267
Aḫtamār 216
Aḫtamār, Cezīre-i 276
Aḫter 219
Aḥzāb (sūre) 262, 267, 278
Aḳbīñār 283
Aḳbıyıḳ 223
Aḳçaşār 224
Aḳevren 234
Aḳkermen 220
Aḳören, Kūh-i 234
Aḳşehr, ḳaṣaba-i 223
Aḳtepe 225
Aḳüyük 224
Aḳvāḳ 218
Aḳyōlūm 253
El-A'lām 243
Alān 219
'Ālāṭīḳōn, deryā-i 220
'Alā'üddevle, Dulkadırlı 229
Āl-i Ebyāż 236
Āl-i 'İmrān 213, 232, 248, 256, 265
Āl-i 'Oṣmān 211, 279
'Alī b. Ebī Ṭālib 247
'Alī b. Ḥuseyn Zeyn el-'Ābidīn 247
'Alī b. Muḥammedi'l-Hādi'l-Emīn 244
'Alī, Ḥż. 243, 245
'Alīyyu'l-Aṣġar b. Ebī 'Abdillah el-Ḥuseyn 247
'Alīyyu'l-Ekber b. Ebī 'Abdillah el-Ḥuseyn 247
'Alīyyu'l-Murtażā 236
Allah 212, 213, 220, 221, 227, 231-234, 244, 248-252, 255, 256, 264-266, 269
Almān 211
Altūnköprü 217, 252-254, 259
Altūnṭāş ovası 223
Āmāsiyye 219, 240
Āmid 219, 238, 279, 280, 282
Āmid, diyār-ı 279
Āmid, Ḳal'a-i 280
'Amīḳ 216
'Amr u Ḳadreyn, kūh-i 257
Anadolu 281
Anadolu beylerbeyliği 250, 259, 282
Anadolu Selçukluları 243
Anaṭōlī 238, 240, 252, 281
'Antāḳiyye 284
Antalya 229
'Arab 211, 212, 214, 237, 239
A'rāf (sūre) 231, 278
Ārāmend 216, 229, 237
Arāżī-i Tebrīz 216
Archivum Ottomanicum 246
Arıḳ (Buğa) Ḫān 222
Arıḳ Ḫān 220
Arıḳova 284

Arḳıt Köprüsü 224
Arpa Tepesi 253
Arūġ Ḫān 222
'Āṣī ṣūyī köprüsü 284
'Atā'ullah, Şeyḫ 248
Ātinā-i medīnetu'l-ḥükemā 219
Āve, ḳarye-i 230
Avlōnya 219, 281
'Avn-i Mu'īn, Şeyḫ 245
Āyās Pāşā 281
Aydınbeylü 225
'Ayn-ı Tātvān 280
'Ayn-ı Ẕelīḫā 282
Azerbeycān 214, 229
'Aẓīm çāyırī 225

B

Bābā Pilāvī 237
Bābu'l-Ebvāb 219
Bādırbeycān 214, 215, 216
ba'de ḫarābü'l-Baṣra 273
Baġçe ez Dergezīn 269
Baġdād 211, 216, 219, 236, 237, 241, 243, 244, 249, 250, 252, 261, 281
Bahādır Leng, Ṣafevī emīri 271, 272
Baḥr-i Ḫazer 219
Baḥr-i Muḥīṭ 220
Baḥr-i Necef 217, 219, 247, 249, 250
Baḥr-i Şāhī 271, 272
Baḥr-i Vān 225, 271
Bāḫter 219
Baḳara (sūre) 211, 213, 215, 232, 242, 247, 251, 255, 264
Ba'kūba 216
Ba'lbek 219
Bāne 217
Bārşama çāyırī 224
Bārū, Ḳarye-i 225
Baṣra 229, 242
Basra Beyliğinin Kuruluşu 229, 242
Başsız Künbed 269
Batṭ 253
Bayāt 216
Bāyezīd Ḫān, Sulṭān 213
Bedeḫşān 219
Bedrān 216, 219, 236
Bege 257
Behlül Dānā Fıkralarının Türk Halk Edebiyatındaki Yeri 246
Behlül-i Dīvāne 246
Beḳā'üddīn çāyırī 224
Belleten 214, 240, 257, 281
Bender-i Gürc-i Şirvān 225
Bend-i Batṭ 253
Bendimāhī 226, 276-278
Bene ṣūyī, Ḳal'a-i 269
Benī Elvāh 218
Berber 218
Berecük 219, 238, 253
Berīż, Ḫān-ı 249, 250
Berrānī, Ḳal'a-i 250
Berriye-i Kūfe 250
Berriye-i Necef 249
Berṭās 219
Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irāḳeyn 283
el-Beyrūnī, Ebū Reyhān Muḥammed b. Aḥmed 220
Beyruni'ye Armağan 220
Bīñārbāşī 224
Bige Bey 257
Bigi 257
Bigi (Bīge) b. Me'mūn b. Munzur, Ḳal'a-i Ḫufyān Beyi 257
bilād-ı Çīn 218, 219
bilād-ı Sāġūn 219
Bintu Nāẓım ümmü Mūsā-i Kāẓım 244
Birecik 219
Birecük 253
Birecük, Ḳal'a-i 282
Al-Biruni Commemoration Volume 220
Bīsütūn, kūh-i 216
Bitlīs 217, 219, 278, 280
Bitlīs, Ḳal'a-i 279
Bōġāz 225
Bolḳār 284
Bostān 269
Bostān Çelebi 238, 242, 250, 254, 259, 278, 282
Bostān'ın Süleymān-nāmesi 214, 240, 281
Bōzüyük 223
Brūsa 219
Budun 219
Buġdān 240
Buḫārā 219
Buḫārī 212
Buḳ'a 218
Bulġār 219, 220
Burhānüddīn, Şeyḫ 243
Bühlül el-Mecnūn Ebū Vuheyb b. 'Amr b. el-Muġīra 246

C

Ca'fer b. Muḥammedi's-Ṣādıḳ, İmām 247
Cān 216
Cānberdī-i Ġazālī 281
Cānib-i Ġalaṭa 220
Cāyır 219
Cebrā'il 283
Cenāb-ı Ḥaḳḳ 232
Cengiz Ḫān 220
Cerce 218
Cesān 236
Cestān 216, 219
Cevādizi'l-Baṣriyye 236
Cezāyir 218
Cezā'iri'l-Baṣra 236
Cezāyir-i Ḫālidāt 218
Cezīre-i Aḫtamār 276
Cezīre-i Ḳıbrūz 219
Cezīre-i Vān 279
Cezrīl, nevāḥī-i 253, 254
Cidde 218, 239, 259
Cihād 213
Cinevz-i bilād-ı Frenk 219
Cinis 225
Cisr-i Derbend 280
Cisr-i Derec 280
Cisr-i Duḫān 280
Cisr-i Ḳımıḳdār 280
Cisr-i Mezre'a 280
Cisr-i Sitāre 223
Cizrīl 217

Cömerd Ḳaṣṣāb 243
Cumhūr-ı İslām 215
Cūybār-ı Furāt 225
Cūybār-ı Ḳızılcadere 279
Cüllāb 283
Cümcüme Sulṭān, Ottoman translations of the fourteenth century Ḳıpchaḳ Turkic story 246
Cüneyd-i Baġdādī, Şeyḫ 245
Cürcāniyye 219
Cürūr 216
Cürūr, āb-ı 271
Ctesiphon 242

Ç

Çaḳırbeylü 225
Çaḳırsāzī 223
Çanaḳ 225
Çeh 220
Çerībāşī köyü 225
Çerākis, ṭāyife-i 259
Çerkes 219
Çınārlū 223
Çīl Ḥālīt, Ḳarye-i 283
Çīn 219, 242
Çīn, bilād-ı 218, 219
Çīrkīn Abdāl 246
Çöldepe 280
Çubūġova 224
Çubūḳ 225
Çubūḳ Bōġāz 225, 226
Çuḳūrābād 239
Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar 239

D

Daḫle 253
Dāncūr mine's-Şīn 218
Dānışmānlū 224
Danişmend, İ. H. 215, 259, 282
Dāniyāl, Ḥasan b. 236
dāru'l-mülk-i Ḥabeş 218
dāru's-sclām Baġdād 216, 249, 261
Dāstān-ı Cümcüme Sulṭān 246
David (Ḥż. Dāvud) 282
Dāvud, Ḥż. 213, 245, 282
Dāvud-ı Ṭāyī (Ebū Süleymān Dāvud Ṭā'ī b. Nuşayr el-Kūfī) 245
Defterdār Maḥmūd Çelebī 215
Derbend-i Ālāgöz 225
Derbend āşūb Şems-i 'Alemdār 237
Derbend'i āşūb Ḳal'a-i Yegān 269
Derbend-i Ermeni 223
Derbend-i Ḫīzān 273
Derbend-i Ḳarakan 234
Derbend-i Ḳāzıḳlū 223
Derbend-i Ṣubḥa Ḥānī 225
Derbend-i Sunḳūr 237
Dergezīn 216, 219, 230, 234, 250, 269, 270
Dergezīn, ḳaşaba-i 269, 270, 271
Dergüzīn 216
Deryāy-ı 'Ālāṭiḳōn 220
Deryāy-ı Ḳunūc 218
Deryāy-ı Maġrib 218, 219
Deryāy-ı Mūḫīṭ 219
Destedere 226
Deşt-i Ḫaẓer 219
Deşt-i Kerbelā 247
Deşt-i Ḳıpçāḳ 220, 222, 241
Develüḳarahişār 224
Dicle 235, 249
Dikilītāş 223
Dilāver, Ḳal'a-i 216, 237
Dīmyāṭ 219
Dīnever 216, 237
Dīvāne Pervāne 276
Diyārbekir 219, 238, 250, 252, 267, 272, 273, 275, 279
diyār-ı Āmid 279
diyār-ı Fars 218
diyār-ı İnōn 219
diyār-ı Şarḳ 213
Dizrev 216
Dizrū 216
Dūcumā Derbendi 226
Dūdān 217, 257
Dūḫān, nehr-i 279
Dūl Ḫarān 256
Dulkadır Eyaleti Beylerbeyliği 238
Dulkadırlılar 229
Dulkadırlılar maddesi 229
Düden gölü 224

E

Ebher 216, 230, 234
Ebū Baḫş-ı Nūrī, Şeyḫ 246
Ebū Ḥanīfe Nu'mān b. Ṣābit, İmām 237, 245
Ebū'l-Faẓāyil 'Alī b. Ebī'l-Muzaffer Yūsuf el-Āmidī 246
Ebū'l-Mekārim, Şeyḫ 245
Ebū'l-Müslim, Şeyḫ 282
Ebū'l-Verd Zuhhādī, Şeyḫ 243
Ebū Menūh, Şeyḫ Şemsüddīn 249
Ebū Reyhān b. Ḫalef 220
Ebū Ümāme-i Leylānī 243
Ebū Yūsuf Sa'duddīn, İmām 245
Edirne 219
Eflāḳ 240
Eḳālīm-i Gürc u Şirvān 215
Ekrād 252, 257, 267, 271, 272, 277
Elbistān 240
Elbrūz 226
Elḳās 271, 272
Elvend, Kūh-i 216, 228
Elvendiye 216, 237, 242
Emīr Behrām 277
Emīr Dībāc 227
Emīr Ḥasan 263
Emīr Ḳılıç 271, 277, 278
Emīr Şeyḫ b. Emīr Ḥasan 263
Emīru'l-ümerā' 273
Emvā 217
Enābōlī 219
En'am (sūre) 211, 227, 233, 255, 256
Enbiyā' (sūre) 248
Encyclopaedia of Islam (*EI*) 220
Endülüs 219
Endülüs, vilāyet-i 219
Enhāre, Ḳal'a-i 250
Erciş 216, 270, 271

Erciş, Ḳal'a-i 225, 226, 272
Erdebîl 216, 228, 236, 242, 270
Erdeşîr bin Şîr 'Alî, Cezrîl beyi 253
Ereğli 224
Ermeniyye 219
Ermeniyye-i kübrā 219
Ermî 216
Erzîn 217
Erzincān 225
Erzincān, ḳaṣaba-i 224
Erzurūm 225
Esedullahi'l-Ġālib 244
Eskişehir 284
Esrūşene 219
Essai sur les Origines du Lexique technique de la Mystique musulmane 245, 246
Eşîk Aġāsī 263
Evāvril 217
evlād-ı Resūlüllah 216
Evrîl 253, 254
Eyālet-i Rūm 281
Eyice, S. 224
Ezrîn 217

F

Fārs 219, 246
Fārs, diyār-ı 218
Fāṭır (sūre) 232
Fażlūn 'Ābid, Şeyḫ 243
Fecr (sūre) 216, 236
Feleḳe 219
Fellūce 217
(*Ferdî'ye Atfedilen Eser*) 281
Ferġāne 219
Ferġîn 219
Fetāvî, Şeyḫ Muḥammed 243
Fîl (sūre) 252
Firġān 219
Frengistān 220
Fritz 257, 271
Fuluce 217
Furāt 249
Furāt-ı Āb-ı Ḥayāt 224, 282
Furāt, cūybār-i 225
Furḳān 245
Fussilet (sūre) 233, 265

G

Ġalaṭa, Cānib-i 220
Ġāzî Ḫān 247
Ġazzālî, İmām Muḥammed 243
Ġazze 219, 278
Gebze 223
Gegîbîze 223
Gelîbōlū 219
Gelîn Eyvānî 253
Gerger 253
Gergir 238
Gibb, H. A. R. 240
Gîlān 211, 219, 227, 230
Girdemîşe 226
Gökdepe 252, 253, 259
Göl-i 'Avām 284
Gülgūn 258
Gülgūn, Ḳal'a-i 217, 258, 259, 269
Gülhūr Derbendi 237
Gülhūz Derbendi 237
Gümüş Tegin 225
Gündelen 269
Gürcistān 219, 239
Gürc ü Şirvān, eḳālîm-i 215
Güzelcedere 277
Güzelcedere köprüsü 280
Güzelce Ḳāsım Pāşā 282

H

Ḥabeş, dāru'l-mülk-i 218
Habur 243
Ḥāc 219
Ḥāce Ḥasan b. Dānyāl 236
Ḥācî Beğ 278
hācib 243
Ḥadd-i Sa'lleb 253
Ḥadîd (sūre) 211, 263, 266
ḥadîḳa-i Ḳudüs 224
Ḥakîm Loḳmān 245
Ḥaleb 214, 238, 239, 243, 282, 283, 284
Halep sancak beyliği 282
Ḥāliçe 219
Ḥallāc-ı Manṣūr 246
Ḥamîd îlî 276
Ḥamîd ḳal'a 225
Ḥānekiyye, ḳaṣaba-i 216, 237
Ḥān Gedügi 269
Ḥān-ı 'Abbās 228, 269
Ḥān-ı Ātabek 271
Ḥān-ı Berîż 249, 250
Ḥān-ı Ḥammāl 269
Ḥān-ı Ḳızıl Rūbaṭ 271
Ḥān-ı Nikbāy 228
Ḥān-ı Serçem 269
Ḥān-ı Sıpān 272
Ḥannāne 217, 249
Ḥarîn 257
Ḥarîr 217, 254, 257
Ḥarrān 257
Ḥarūd 234
Hārūn el-Reşîd 246
Hārūniyye 216, 242
Ḥarūr 234
Ḥasan, Ḥż. 245
Ḥasan b. Dāniyāl, Ḫuvace 236
Ḥasan-ı Belḫî 245
Ḥasankeyf 219, 238, 253
Ḥasan Rūmlū 267
Ḥātūn Çāyırî 224
Ḥātūn Sarāy 226
Ḥayreddîn Pāşā 240
Hazar Denizi 227
Ḥerzîl 254
Ḥāżır tābi'-i 225
Hemdem-i Velî 243
Hemedān 214, 216, 219, 229, 230, 235, 237, 250
Hemyān, Ḳarye-i 234, 271
Hereke, Ḳal'a-i 223
Hezārmerd 217
Ḥıṭāy 219

Ḥicāz 216, 239
ḥikmet-i Loḳmānī 230
Ḥille 217, 246, 249
Ḥille, Maḥrūse-i 250
Hind 218
Hindistan 242
Hind seferi 259
Hīt 217
Ḥīzān vilāyeti 216, 277
Ḥīzān, Derbend-i 273
Hīzū 217, 279
Ḥorāsān 215, 219, 226, 242
Ḥoten 219
Ḥōy 216, 226, 263, 270
Hucurāt (sūre) 264
Hūd (sūre) 221, 231, 250, 255
Ḥufyān, Ḳal'a-i 217, 256
Ḥulefā-i Rāşidīn 213, 217, 235, 241, 246
Ḥūrīn 217
Ḥurri'ş-Şehīd (Ḥż. Ḥuseyn) 247
Ḥüsām Baḫşī 246
Ḥüsām Kâtib 246
Ḥuseyn, Ḥż. 246, 247
el-Ḥuseyn b. 'Alī b. Ebī Ṭālib, Ebū Abdillah 244, 246
Ḥuseyn b. 'Alīyyu'l-'Askerī, İmām 244
Huvace Ḥasan b. Dāniyāl 236
Hūveyze 217
Huvīze 217
Huẕayfa b. el-Yemān 246
Huẕeyfe-i Yemānī 246
Ḥüdāvend-i Cihān 214
Hüseyin, (Ḥż.) 249
Ḥüsrev Pāşā, Şam Beylerbeyi 238, 260
Ḥüsrevşāh (Ḥüsrev-Şāh) 216, 270
Ḥvārezm 219
Ḥvāristān 219

I

Ilġūn 224
Ilıca 225
Ilıca-i Erzurūm 225
'Irāḳ, berriye-i 238
'Irāḳ, vilāyet-i 219
'Irāḳeyn 264
'Iraḳeyn seferi 259
'Irāḳ-ı 'Acem 228, 238, 249, 264, 270, 271
'Irāḳ-ı 'Arab 216, 219, 242, 264
'Irāḳ-ı Şarḳ 216
'Irāḳ-ı Şarḳ-ı 'Acem 216
Irmāye-i Rūs 220
Işfahān 219, 229, 235, 267, 268
Istānbūl 215, 220, 223, 271, 278, 284
'Iyd-ı Aẓhā 260

İ

İbn 'Alī Ḥażret-i 'Abbās 247
İbn Ebī Evfā, 'Abdullah 248
İbrāḥīm, Ḥż. 248, 282
İbrāhīm Pāşā 227, 238
İbrāhīm Pāşā, Pargalı, Frenk, Maḳbūl, Maḳtūl 216
İbrāhīm Pāşā, Ser 'asker 226, 258
İbrāhīm Pāşā, Vezīr-i a'ẓam ve Rumilī Beylerbeyisi 213, 214, 216, 268
İbrāhīm, Şeyḫ 243
İbrāhīmu'l-Efżal bin İmām Ḥasani'l-Ekmel, Şeyḫ 245
İdrīs, Ḥż. 283
İftiḫārlū 253
İgribōz 219
İkişū Ortası 260, 263, 267
İḳlīm-i Evvel 218
İḳlīm-i Ḫāmis 219
İḳlīm-i Rābi' 219
İḳlīm-i Sābi' 220
İḳlīm-i Sādis 219
İḳlīm-i Şaliş 219
İḳlīm-i Şānī 218
İmām-ı 'Alī 249
İmām-ı A'ẓam 237
İmām-ı Ḥuseyn 249
İmām-ı Sehl-i 'Alī 234, 235, 250
İnceḳara köprüsü 224
İnōn, diyār-ı 219
İnöñī 223
İnsān (sūre) 251, 278
İntişān, ṣaḥrā-i 220
İrān 215, 225, 250
İran seferi 272
'İsā b. Meryem, Ḥż 248
İskender Beğ Türkmān 227
İskenderiyye 219
İslâm Ansiklopedisi (*İA*) 229, 242, 243, 245, 271
'İsmā'īl b. Şeyḫ Ḥaydar 213, 242
İsrā (sūre) 278
İsrā'ilān 248
İşrāḳī felsefesi 243
İvrīl 217
İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi 215, 259, 282
İznīk, Ḳal'a-i 223

J

Joshua 244

K

Ḳabaḳlūca ova 225
Ka'be-i şerīfe 218
Kābil 219
Ḳādirī ṭarīḳati 243
Ḳāhire 259
Kāḫta 238, 253
Ḳaḳōn, vilāyet-i 219
Ḳal'acık 249, 250
Ḳal'a-i 'Adilcevāz 279
Ḳal'a-i Āmid 280
Ḳal'a-i Bayāt 236
Ḳal'a-i Bene şūyī 269
Ḳal'a-i Berrānī 250
Ḳal'a-i Birecük 282
Ḳal'a-i Bitlīs 279
Ḳal'a-i Dilāver 216, 237
Ḳal'a-i Eflāk 227
Ḳal'a-i Enhāre 250
Ḳal'a-i Erciş 225, 226, 272
Ḳal'a-i Gülgūn 217, 258, 259, 269
Ḳal'a-i Hereke 223

Ḳal'a-i Ḥūbān 225
Ḳal'a-i Ḥufyān 217, 256, 258
Ḳal'a-i İznīk 223
Ḳal'a-i Ḳayseriyye 224
Ḳal'a-i Kerkük 253
Ḳal'a-i Ḳōnya 224
Ḳal'a-i Kustāḫ 239
Ḳal'a-i Kütāhiyye 223
Ḳal'a-i Museyyeb 249
Ḳal'a-i Niğde 224
Ḳal'a-i Rūḥa 282
Ḳal'a-i Ṣārım 260, 261, 263
Ḳal'a-i Sīvās 224
Ḳal'a-i Şāhīn 216, 236, 237
Ḳal'a-i Tāmiġa 236
Ḳal'a-i Tikrīt 217
Ḳal'a-i Tūnus 284
Ḳal'a-i Vān 250, 252, 261, 267. 271, 277
Ḳal'a-i Vāstān 273, 277, 278
Ḳal'a-i Yegān 269
Ḳal'a-i Yeñi İmām şūyū 237
Ḳal'atu'l-Enhāriyye 217
Ḳamer 218
Ḳamer (ay) 220
Ḳamer (sūre) 215, 228
Ḳamerüddīn, Şeyḫ 245
Ḳāmirūn 218
Ḳāmūs el-A'lām 243
Ḳanber-i 'Alī 243
Ḳandehār 219
Ḳandīl 217, 279
Ḳānūnī 236, 263, 267, 272
Kanunī'nin Cülûsu ve İlk Seferleri 238, 281
Kanunī'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası 272
Kapıcıbaşı 238
Ḳaplāniyye 216, 228, 269
Ḳara Āmid 280
Ḳarabīñār 224
Ḳaracadāġ 283
Ḳaracaṭāġ 283
Ḳaradepe 228
Ḳaradere 226
Ḳaraḫān, kūhsār-ı 230
Ḳaraḥiṣār 240
Ḳaraḳān 230
Ḳaraḳūm 219
Ḳaramān beylerbeyi 238, 240, 282
Karaman beylerbeyliği 281
Ḳaramān, memleket-i 223
Ḳaramelik mīşesi 237
Ḳarañūçāy 228
Ḳarañū ḳāpī 284
Karar günü 269
Ḳaravīrān 225
ḳaravul hizmeti 271
Karye-i Āġī 226
Ḳarye-i Āve 230
Ḳarye-i Bārū 225
Ḳarye-i Çīl Ḥālīt 283
Ḳarye-i Hemyān 271
Ḳarye-i Museyyeb 249
Ḳarye-i Şervīn 237
Ḳaṣaba-i Aḫlāṭ 271, 272, 273
Ḳaṣaba-i Akşehr 223
Ḳaṣaba-i Dergezīn 269, 270, 271
Ḳaṣaba-i Erzincān 221
Ḳaṣaba-i Merāġa 267
Ḳaṣaba-i Miyāne 269
Ḳaṣaba-i Tavuḳ 253
Ḳaṣaba-i 'Ummān 218
Ḳaṣaba-i Zengān 228
Ḳaṣaṣ (sūre) 213
Ḳāsım b. İmāmi'l-Murteca ... Ebī Muḥammedi'l-Ḥasan 247
Ḳāsım Pāşā 281, 282
Ḳaṣr-ı Şīrīn 216
Ḳasṭamōnī 219
Kāşān 219, 226
Ḳayser-i Rūm 223
Ḳayseriyye 240
Ḳayseriyye, Ḳal'a-i 224
Ḳāżī (Ġāzī) Ḫān 242
Ḳāzlī gölü 225
Ḳazvīn 219
Kefe 220
Kefender 217, 279
Kerbelā 246, 247
Kerbelā, Deşt-i 247, 249
Kerbelā, Ṣaḥrāy-ı 217
kerb u belā 246
Kerkük 217, 242
Kerkük, Ḳal'a-i 253
Keykūbād, I. 'Alāeddīn 243
Ḳıbrūz, Cezīre-i 219
Ḳıbṭiyān 248
Ḳılıç Arslān 243
Kıpçak bölgesi 246
Ḳırım 220
Ḳırḳbīñār 224
Ḳışşaḫān köprüsü 220
Ḳışşāvī 243
Ḳışlaşehir 224
Ḳıyāmet (sūre) 236
Kıyamet günü 269
Ḳızılbāş 238, 254, 279
Ḳızılbāş-ı evbāş (lar) 250, 265, 272, 278
Ḳızılbāş-ı mezheb 226
Ḳızılbāş-ı nekbet 236
Ḳızılbāş-ı rūbāh 235
Ḳızılcadere, cūybār-ı 279
Ḳızıldepe 283
Ḳızıl Özendi 269
Ḳızıl Ribāṭ 216
Ḳızlar ḳal'ası 225
Kilāb 236
Kimāl 220
Kirmān 219
Kişmīr 219
Kitāb-ı Tevārīḫ-i Āl-i 'Oṣmān 211
Ḳocagöz depesi 283
Ḳoçḥiṣār 225
Ḳomıs 219
Ḳōnya 219, 243
Ḳōnya, Ḳal'a-i 224, 284
Ḳōrīcī 225
Kōrōn 219
Ḳōrucībāşī 267
Kosṭanṭıniyye 213, 214, 219

Ḳoylūḥişār 225
Köprülü-zāde Mehmed Fuad 240
Köşk-i Seylān 237
Kronoloji 259, 282
Kubilāy 222
Ḳudüs 224
Ḳudüs, ḥadīḳā-i 224
Ḳudüs-i şerīf 219
Kūfe 219, 248, 249, 250
Kūh-i Aḳören 234
Kūh-i 'Amr u Ḳadreyn 257
Kūh-i Baḳrāż 284
Kūh-i Bīsütūn 216
Kūh-i Elvend 216
Kūh-i Ḥamrīn 216
Kūh-i Ḳalemun 284
Kūh-i Subḥān 272
Kūh-i Suhend 267
Kūhistān 219
Kūhistān-ı Elbistān 239
Kūhsār-ı Ḳaraḥān 230
Ḳulzum 218
Ḳūm 226
Ḳunūc, deryāy-ı 218
Ḳur'ān 211-213, 215-217, 221, 222, 227, 228, 231-234, 236, 242, 244, 245, 247-252, 255, 256, 258, 262-267, 269, 278, 283
Ḳuşcu Ḥasan 225
Kuzey Irakta Osmanlı Hakimiyetinin Kuruluşu ve Me'mun Beyin Hatıraları 257
Künk 218
Kürdistān 215, 217, 219, 256
Kürdler 257, 271
Kürt emiri 271, 277
Kütāhiyye 219
Kütāhiyye, Ḳal'a-i 223

L

Lā'līn Çemen 234
Laṭīf gölü 224
Laṭīf Ḥānī 224
Lectures on the History of the Jewish Church 244, 282
Leh 220
Leylān 253, 267
Leylānī, Ebū Umāme-i 243
A Literary History of the Arabs 245
Loḳmān, Ḥakīm 245
Loḳmān (sūre) 255
Lūṭfī Pāşā 240
Lutfi Paşa on the Ottoman Caliphate 240

M

Macaristan seferi 282
Māçīn 218
Maġrib 218, 219
Maġrib deñizi 220
Maġrib deryāsī 219
Maġrib, deryāy-ı 218, 219
Maḳbūl 216
Maḳtūl 216, 243
Maḥmūd Çelebī, Defterdār 215
Maḥrūse-i Baġdād 241
Maḥrūse-i Ḥille 250
Maḥrūse-i Tebrīz 250
Mā'ide (sūre) 232
Mā'ideş 237
Maḳām-ı Dāvud 263
Malaṭıyye 238
Māltepe 220
Māmā Ḥātūn 225
Mānī 242
Māni' b. Rāşid b. Meġāmis 242
Manihaizm 242
Manşūriyye 218
Maraş 240
Ma'rūf-ı Kerḫī 245
Massignon, L. 245, 246
Maṭrāḳī, Naşūḥü's-Silāḥī 215
Māverā'ünnehr 219
Mavīşıle (Mūşul) 217
Mecma'ü'l-Baḥreyn 219
Mecmū'-ı Menāzil 223
Medāyin 216, 219, 242
Medāyin-i Fars 246
Medīne-i münīfe 218
Meġāmiż b. Reşīd 242
Meġāmiż oğlu Reşīd 242
Mehdī, Ḫalīfe Muḥammed 246
Meḥemmed Āġā 238
Meḥemmed Ḫān 229, 236
Meḥemmed Pāşā, Diyarbekir beylerbeyi 250, 267, 268, 271-273, 275
Mehmet (Meḥemmed) Paşa, Yeniçeri ağası 250
memleket-i 'Arab 282
memleket-i Ḳaramān 223
Me'mūn, Bige Bey oğlu 257
Menāzil 223, 281, 283
Mendelī 216, 242
Mengli Girāy 222
Mengü Ḫān 222
Menvī 219
Merāġa 216, 219, 270
Merāġa, Ḳaşaba-i 267
Merc-i Ṭābıḳ 283
Merend 216, 270
Mesken-i Şāh-ı Mārān 217, 256
Meşhed-i 'Alī 250
Meşrıḳ 218, 219, 220
Mevlānā Ḫażret-i Mollā Hünkār 224, 284
Meyyāfārikīn 243
Meẕāhib-i İslāmiyye 214
Meẕheb-i Şī'a 265
Mışr (Mışır) 219, 238, 239, 259, 260
Mısır beylerbeyliği 238, 282
Miġelġara 219
Miġlġara 219
millet-i Ḥanefiyye 213
el-milletü'l-Muḥammediyye 250
Mīr-i Mīrān-ı Rūm 223, 240
(Mīr) Sohrāb 257
Mīşale 257
Miyāne 216, 228, 270
Miyāne, Ḳaşaba-i 269
Mollā Ḫünkār 224, 284
Mora sancak beyliği 282
Mōtōn 219

Muġaż b. Reşîd 242
Muḥammed b. 'Alîyyu'l-Cevâd, İmâm 244
Muḥammed Ḫân, Sulṭân 213
Muḥammed, Ḥż. 255, 265, 267
Muḥammed Muṣṭafâ, Ḥż. 211, 248
Muḥîṭ, derây-ı 219
Munṣalif 217, 249
el-Muntazar, Muḥammedu'l-Mehdî 246
Murâd, Sulṭân 213
Mûsâ b. Ca'feri'l-Kâẓım, İmâm 244
Mûsâ b. 'İmrân, Ḥż. 248
Mûsâ-î Kâẓım 244
Museyyeb, Ḳal'a-i 249
Museyyeb, Ḳarye-i 249
Muslim 212
Muṣṭafâ Pâşâ, Rûmîlî beylerbeyisi 281
Mûṣul 217, 219, 238, 253
Muẓaffer Ḫân Sulṭân, Gîlân pâdişâhî 227
Mü'min (sûre) 227
Mü'minûn (sûre) 265
Müneccimbâşî 229, 242, 267
Münşe'ât 283
Müşteri 218

N

Naḥcuvân 216, 270
Nâḥiye-i Leylân 267
Naḥl (sûre) 248
Naṣûḥ 211, 267, 271, 283
Naṣûḥü's-Silâḥî eş-şehîr bi-Maṭrâḳî 215
Necef, baḥr-i 247, 249
Necm (sûre) 234
Nedîm 242, 267
nehr-i Dûḫân 279
nehr-i Furât 224
nehr-i Nîlgûn 259
Nesâî 220
Nesrîn, Âb-ı 216
Nevâ 217, 257
nevâḥî-i Cezrîl 253
Nevî 217
Nevşâr 216, 276-278
Neyneva 217
Nicholson, R. A. 245
Niğde, Ḳal'a-i 224
Nîkômîd 223
Niksâr 240
Nîl 239, 259
Nîlgûn, Âb-ı 259
Nisâ (sûre) 233, 252, 256, 264-266
Niyân 219
Nûḥ, Ḥż. 248
Nûlî 218
en-Nu'mânî, Muḥammed 243
Nûr (sûre) 269
Nûşirevân-ı 'adâlet-âyîn, taḫtgâh-ı 216, 230

O

Oluḳ yaylâğî 237
Onaltıncı Yüzyılda Basra Körfezi Sahillerinde Osmanlılar: Basra Beyliğinin Kuruluşu 229, 242
Orḫân, Sulṭân 213
Oriens 240
Ormâ-i mine't-Tâtâr 220
Orta Asya 242
'Oṣmân Ḫân 213
Osmanlı (lar) 229, 242, 253, 257, 271, 278
Osmanlı Tarihi 229, 259
Ova-i Berdân 237

Ö

'Ömer-i Kimânî, Şeyḫ 245
Özbaran, Salih 229
Özergin, M. Kemal 224

P

Pâdişâh-ı İslâm 222, 250, 280
Parmaksızoğlu, İsmet 257
Pâsin ovası 225
Pâzûkîler 271
Peç 219
Perîn 219
Pervâne Beğ 276, 277
Püsküllü 224

R

Rab 231, 246, 255, 256
Rabbu'l-meġârib ve'l-meşârıḳ 217
Raḥmân (sûre) 221, 222, 249
Ramażânlû 239
Ramazanoğulları 239
Râşîd b. Meġâmis 242
Râzver 216, 237
Rebâb (Rıbâṭ) 216
Remâḥiyye 217
Remzî 'Affânî 243
Resûlullah, evlâd-ı 216
Reşîd 219
Reşîd b. Meġâmiż 242
Reşîd b. Muġâż 242
Revan (Kitaplık) 211
Rıbâṭ 216
Rîm Pôp 219
Rôdôs 219
Rodos seferi 282
Rûḥa 219, 238
Rûḥa, Ḳal'a-i 282
Rûḥsân çây 237
Rûm 219, 223, 239, 240, 272
Rûm deñizi 219
Rûm (sûre) 231, 255
Rumeli 229
Rumeli beylerbeyliği 238, 281, 282
Rûmîlî 238, 240, 252, 281
Rüstem Pâşâ 238
Rüstem-i şâhib-i raḫş 222

S

Sa'âdet Girây b. Mengli Girây 222
Sa'dâbâd 228, 267, 269
Ṣadâvâ, ḳaṣaba-i 216, 237
Ṣadrdâr 236
Ṣadrvâr 236
Ṣâf (sûre) 212

Ṣafa 219
Safevî (ler) 229, 236, 242, 263, 272, 276
Ṣāffāt (sūre) 251
Sāġūn, bilād-ı 219
Saḥā'if el-Aḫbār, 229, 242, 267
Ṣaḥan Ḳal'a 234
Ṣāḥib-ḳırān-ı Cihān 257
Ṣaḥrā-i İntişān 220
Ṣaḥra-i Kerbelā 217
Ṣa'îd-i a'lā 218, 239
Ṣa'îd-i a'lā, serḥadd-i 259
Sa'id Surḫāmî, Şeyḫ 246
Sāḳız 219
Saḳsîn 219
Salāne çāyırî 280
Sami, Ş. 243
Ṣamsūn 219
Ṣan'a mine'l-Yemen 218
Ṣārım 217
Ṣārım, Ḳal'a-i 260
Ṣārım kalesi 267
Ṣarmısaḳlî ṣūyū 224
Ṣavā 217
Sāzān 217
Sāzîn, Ḳarye-i 234
Sebā 218
Sebā-i Yemen 218
Sec'ās 216, 270
Sehle 219, 249, 250
Sekrān, Şeyḫ 243
Selānik 219
Selçuklu Kervansarayları 224
Selîm Ḫān, Sulṭān 213
Selmān-ı Farisî 246
Selmān-ı Pars 246
Semendire 219
Semerḳand 215, 219, 226
Serā 270
Serāv 216
Serçe 217, 257
Serçeḫān 228
Serdār 216
Serdārū 216
Serendîb 218
serḥad-i 'Irāḳ 216
serḥadd-i 'Irāḳ-i 'Arab 237
serḥadd-i Sa'îd-i a'lā 259
Ser-i Āb, Der 253
Ser-i Āb-ı Gür (Kür) 225
Ser-i Āb-ı Ḫaṣṣa 253
Seriyyü's-Saḳaṭî 245
Serūceḳ 257
Servcik 217
sevāḥil-i deryây-ı Rūm 239
Sevîs 218
Seydi Aḥmed b. Emîr Behrām 277
Seyyid Ġāzî 284
Seyyide Zeyneb binti 'Alî b. Ebî Ṭālib 248
Seyyid İbrāhîm 244
Seyyid Necmüddîn 245
Ṣı'āle 220
Sicill-i 'Oṣmānî 215, 222, 229
Sikender (Büyük İskender) 219
Sikender bīnārî 257
Silistre 271, 272
Şîn, Dāncūr mine's- 218
Sinān Bey, Silistre sancağı beyi 271, 272
Sincāb 219
Sind-i Mekrān 219
Sinōb 219
Sipahi ocağı 229
Sirācuddîn, Şeyḫ 243
Sîrōz 219
Sîstān 219
Sitti Hediyye bintu Ebî 'Abdillahi'l-Ḥuseyn b. 'Alî b. Ebî Ṭālib 244
Sîvās 219, 224, 240
Sîvās, Ḳal'a-i 224
Skender (B. İskender) 223
Ṣōfbulāḳ 237
Ṣōfiye 219
Sohrāb, (Mîr) 257
Ṣōy 217
Stanley, A. P. 244, 262
Subḥān dağı 271
Sufiyān 216, 226, 270
Suḥuf-ı Engül 242
Sulṭān b. Sulṭān 213
Sulṭān Cumcuma 246
Sulṭān Bāyezîd Ḫān 213
Sulṭān Çimeni 225
Sulṭān-ı 'Ālem 257
Sulṭān-ı Āsumān 260
Sulṭān-ı Cihān 255
Sulṭān-ı ḫāver - miṣāl 260
Sulṭān-ı Rūm 227
Sulṭān-ı Selāṭîn-i İslām 220, 254, 277, 283
Sulṭāniyye 216, 219, 228, 234, 250, 270
Sultaniye = Karapınar'a Dair 224
Sulṭān Muḥammed Ḫān 213
Sulṭān Murād Ḫān 213
Sulṭān Muṣṭafā, Şehzāde 214
Sulṭān Orḫān 213
Sulṭān Selîm Ḫān 213
Sulṭān Süleymān Ḫān 211, 213, 223
Sulṭānu'l-'Arab ve'l-'Acem ve'r-Rūm 269
Sulṭānu'l-İslām 261
Sulṭānu'l-'Ülemā' 237, 244, 245
Surḫāmî, Şeyḫ Sa'îd 246
Sūvî 279
Suyūṭ 218
Sühreverdî, Şeyḫ Ebū Necibi'd-dîn 243
Sühreverdî, Şeyḫ Şihābu'd-dîn 243
Süleymān Ḫān, Sulṭān 211, 213
Süleymān-ı Āsumān 227, 235
Süleymān-ı Ṣāḥîb-ḳırān 221
Süleyman-ı Zāmān 213, 226, 257
Süleymān-nāme 211, 238, 242, 250, 259, 278, 282, 283
Süleymān Pāşā, Anaṭolî beylerbeyisi 281
Süleymān Pāşā, Nāibü'l-Mışr ve'l-Ḳāhire 259, 260
Süleyman Paşa, Hadım 250, 259
Sülükān 253
Sümer, F. 239
Süreyyā, M. 215, 222 229
Süveys 218

Ş

Şāh 267, 271, 276
Şāh-ı bed-fercām 250
Şāh-ı bed-fi'āl 230, 234, 267, 272
Şāh-ı bī-dīn 251
Şāh-ı gümrāh 213, 251, 264
Şāh-ı Mārān, Mesken-i 217, 256
Şāh-ı merdān 231
Şāh İsmāil 229
Şahkulu 229
Şāhpūr I. 241
Şāh Tahmasb 272
Şam 219, 238, 239, 281
Şam beylerbeyi 238
Şarḳ, cānib-i 213
Şarḳ, diyār-ı 213
Şarḳ-ı 'Arab 279
Şaṭṭu'l-'Arab 236
Şebānkāre 219
Şehrbāzār 217
Şehr-i Hemedān 234
Şehr-i Kūfe 250
Şehrizor 217, 257
Şehrubān 216, 242
Şehzade Bayezid Vak'ası 214
Şehzāde Muṣṭafā 214
Şems 218, 219
Şems-i 'Alemdār 237
Şemsuddīn Ebu Menūḥ, Şeyḫ 249
Şeref Ḫān 229
Şeri'at-ı Muḥammediye 213
Şer'-i Muṣṭafā 212
Şeyḫ Ebu'l-Muslim (Ḫorāsānī) 282
Şeyḫ Ḥaydar 213
Şeyḫ Mekārim 237
Şeyḫ Mezīd 253
Şeyḫ Muḥsin 253
Şeyḫu'l-Islām ve'l-Muslimīn 245
Şeyḫ Şiblī-i Manṣūrī 246
Şiblī-i Manṣūrī, Şeyḫ 246
Şihābuddīn Ebu'l-Fütūh Yahya b. Habeş 243
Şiḳlān 217, 254
Şimrān 217, 257
Şimşīr-i Sulṭānī 238
Şīrāz 219
Şirvān 215
Şūrā (sūre) 233
Şuşter 219, 236

T

Tahmasb b. İsmā'īl b. Şeyḫ Ḥaydar 213, 242
Taḫtgāh-ı Nūşirevān-ı 'ādalet-āyīn 216
Taḫt-ı Keykāvus 242
Taḫt-ı Kisrā 216
Taḫt-ı Tebrīz 216
Taḫt-ı Yūsuf 259
Ṭalāḳ (sūre) 227, 262
Ṭanca 219
Tanrı 231
Tansel, F. A. 246
Ṭantala' 219
Ṭarabūlus 219
Tarabūlus-ı Ġarb 219
Tarih Araştırmaları Dergisi, AÜDTCF 239
Tarih Dergisi, İÜEF 224, 229, 242
Tārīḫ-i 'Alem-ārāy-ı 'Abbāsī 227
Tarsūs 239
ṭarīḳat-i Aḥmedī 212
Ṭāşköprü 237
Ṭāvuḳ 217
Tavuḳ, ḳaṣaba-i 253
Ṭāyif 239
Tebrīz 211, 214-216, 219, 226, 229, 250, 261, 270-272
Tebrīz şaḥrāsī 252
Tercān 225
Tetimme-i Dergezīn 269
Tetimme-i Ḥille 250
Tetimme-i İmām-ı 'Alī 249
Tetimme-i İmām-ı Ḥuseyn 249
Tevbe (sūre) 256, 258
Tevrat 244
Tihāme 218
Tikrīt 217
Tirmizī 220
Tōkāt 240
Ṭoḳūz Ölüm 237
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK) 211
Ṭrabōzen 219, 239
Tukrīt 217
Tūnus, Ḳal'a-i 284
Tūrān 215, 225
Turan, Ş. 214, 272
Ṭūrġūd 240
Tuzgölü 224
Türbe-i Leylā 253
Türbe-i Şems-i 'Alemdār-ı Seyyidü'l-Mürselīn 236
Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 246
Türkiyat Mecmuası 240
Türkmen kendi 228, 269

U

Ucān 216, 226, 228, 266, 267
Ulakî çayırı 224
Ulālī çāyırī 224
Ulāma 229, 233, 250, 252, 267, 271, 272, 276, 278
'Ummān, ḳaṣaba-i 218
'Ummān, vilāyet-i 218
Umūr 217, 279
Urmī 216, 270
Urūs 218
Uşnī, 216, 270
'Uṭārid 219
Uysal, A. E. 246
Uzunçarşılı, İ. H. 229

Ü

Ümmü Mūsā-i Kāẓım, bintu Nāẓım 244
Ümmü Sitti Külşūm bintu Esedullahi'l-Ġālib 244
Üsküb 219
Üsküder 220, 222, 223, 284

V

Vān 216, 229, 261, 270, 276
Vān, baḥr-i 225, 270

Vān, cezīre-i 279
Vān, ḳal'a-i 250, 271, 277
Vārsāğ 240
Vāsıṭ 246
Vāstān 216
Vāstān, Ḳal'a-i 273, 277, 278
Velīyullah, Zeyneb bintu 248
Velki 257
Venedik 219
Veys el-Ḳaranī 237, 280
Vilāyet-i Afğān 219
Vilāyet-i Endülüs 219
Vilāyet-i 'Irāḳ 219
Vilāyet-i Ḳāḳōn 219
Vilāyet-i 'Ummān 218
Vilāyet-i Yūnān 223
Vulke 217, 257

Y

Yā-sīn (sūre) 231
Yaşşı Çimen 225
Ye'cūc deñizi 220
Ye'cūc ile Me'cūc 219
Yegān, Ḳal'a-i 269
Yemen 218, 239, 259
Yeñice 253
Yeñiçerī Aġālığī 238
Yeñiçerī (ler) 271, 272
Yeñişehir 223
Yeşrib 218
Yezd 219
Yūnān, vilāyet-i 223
Yūnus en-Nebī, Ḥż. 248
Yurdaydın, H. G. 214, 238, 240, 281
Yūsuf (sūre) 232
Yūsuf, taḫt-ı 259
Yūşa' b. Nūn 244

Z

Ẓahīruddīn, Şeyḫ 244
Zālim 217, 257, 261
Zāvilistān 219
Zaviye-i Pārsiyān 234
Zebīd 239, 259
Zehāvī 243
Zengān 216, 228
Zengü gölü 224
Zerḳī 217
Zerḳō 279
Zeyneb bintu 'Alī b. Ebī Ṭālib 248
Zeyneb bintu Velīyullah 248
Zilzāl (sūre) 251
Zincirlüḳuyū 223
ez-Ziriklī, Ḫayreddīn 243
Zuhal 218
Zuhhādī, Şeyḫ Ebu'l-Verd 243
Zühre 219
Zuḫruf (sūre) 283
Ẕu'l-Kifl Nebī, Ḥż. 249, 250
Zümer (sūre) 217, 265

DİZİN (INDEX) (TIPKIBASIM'A AİT)

ا ، آ

ابو عبد الله الحسين ، امام 57 a
ابی منوح ، شيخ شمس الدين 60 b
ابو يوسف ، امام سعد الدين 54 a
ابهر 5 a
ابهر ، قصبهٔ 37 a , 33 b
احمد آغا (يكيچرى آغاسى) 45 a
احمد (حضرت محمد) 60 a
احمد بن امير بهرام ، سيدى 97 b , 97 a
احمد خان ، دشت قپچات سلطانى 46 b
اختر 7 b
اختمار 4 b
اختمار ، جزيرهٔ 96 a
اخلاط 99 a , 97 a , 96 b , 91 b , 4 b
اخلاط ، قصبهٔ 93 b , 93 a , 92 a
آدانه 108 b , 107 a
آدەنه 107 a
ادرنه 7 b
ادريس ، حضرت 107 a
ادنا 45 b
اراضیٔ تبريز 4 b , 4 a
ارباب منازل 6 a
ارپه تپەس 73 a
ارجش 90 b , 25 b , 4 b
ارجش ، قلعهٔ 93 a , 92 b
اردبيل 92 b , 39 b , 32 b , 4 b
اردشير 98 b
اردشير بن شير على ، جزيرل كرد بكى 75 b
ارزنجان 22 a
ارزين ، آب 101 b
أرزروم ، اليجهٔ 23 b
آرق اوه 108 a
ارقيت كپروسى 16 a
أرماء من التاتار 8 a
ارمايهٔ روس 8 a
ارمنيه 7 a
ارمنيهٔ كبرى 7 b
ارى 4 b
اروس 6 b
آروغ خان 12 a
آب ارزين 101 b
آب بشيرى 101 b
آب جرور 91 b
آب چغتو 82 b , 81 a
آب خاصه 73 b
آب شمران نام ديكر طقوز أولوم 43 a
آب كرم 37 b , 33 b
آب كور ، سر 24 b
آب مغتو 61 a
آب نسرين 5 a
آب نيل‌كون 79 b , 78 b
آتابك ، خان 91 b
آتينه 7 a
آدر بيجان 92 b , 90 b , 7 a
آدم ، حضرت 59 a
آرامند در دامن كوه الوند 40 b , 32 b , 5 a
آغى ، قريهٔ 25 b
آل ابيض 40 a
آل جناح 40 a
آل عثمان 98 b , 1 b
آمد 104 a , 99 a , 44 b , 7 a
آمد ، قلعهٔ 102 b
آوه ، قريهٔ 33 b
ابراهيم الافضل (بن) امام حسن الاكمل 54 b
(ابراهيم پاشا) ، سر عسكر 86 a , 79 a
ابراهيم ، حضرت 103 b , 59 b
ابراهيم ، شيخ 51 a
ابن المرتضى ... ابى عبد الله الحسين ، امام المقتدى 57 a
ابن حنبل ، امام محمد 53 b
ابن على حضرت عباس 57 b
ابو الفضائل ، شيخ 56 b
ابو المسلم ، شيخ 103 b
ابو المكارم ، شيخ 54 b
ابو الورد زهادى ، شيخ 50 b
ابو امامهٔ ليلانى 51 a
ابو بخش نورى ، شيخ 55 a
ابو حنيفه ، حضرت امام 53 b , 40 b
ابو ريحان 6 b
ابو ريحان بن خلف 8 a

امیر المؤمنین علی المرتضی جانبی 40 a
امیر بهرام 97 a
امیر شیخ بن امیر حسن 82 b
امیر قلیچ 97 b, 92 b
انابولی 7 b
آناطولی 103 a, 44 b
اناطولی عسکری 71 a
آناطولی ولایتلری 46 a
انتشان، صحراء 8 a
اندلس 7 b, 7 a
انهاره، قلعهٔ 67 a
اوجان نام یایلاق 86 a, 28 b, 5 a
اورخان بن عثمان خان 2 b
اورمی 90 b
اوریل 76 a, 75 b, 5 b
اوسکوب 7 b
اوشنی 90 b, 4 b
أولالی چایری 17 b
اولامه 96 a, 93 a, 86 a, 71 a, 70 a, 33 a
اولوق یایلاغی 42 a
اولونیه 7 b
اوهٔ بردان 43 a
اهل میزان 6 a
آیاس پاشا، حضرت 103 a
آیدین بکلو 24 b
ایران 34 b, 4 a
ایلیجه 15 b
الیجهٔ ارزروم 23 b
الغون 16 b
انجه قره کوبروسی 18 b
این اوکی 15 a
اینون، دیار 7 b

ب

باب الابواب 7 b
بابا پلاوی 43 a
باختر 7 b
بادر بیجان 4 b, 4 a
بادر بیجان، ولایت 3 b
بارشمه چایری 19 a
باشسز کنبد 89 a
بانه 46 b, 5 b
بایزید خان بن سلطان محمد خان 2 b
بایزید خان بن سلطان مراد 2 b
بتلیس 100 a
بتلیس، قلعهٔ 99 a
بحر حذر 7 b
بحر شاهی 92 b
بحر محیط 8 a
بحر نجف 69 b, 64 a, 61 b, 58 b, 7 a, 5 a
بحر وان 92 a
بخارا 7 b
ازرین (ارزین) 5 b
ازنیق، قلعهٔ 14 a
استانبول 107 a, 92 b, 8 b, 4 a
استانبول، محروسهٔ 107 a
اسد الله الغالب 51 b
اسروشته (اسروشنه) 7 b
اسکندریه 7 a
اسکیشهر 109 b
اسماعیل بن شیخ حیدر 3 a
اشك اغاسی 82 b
اصحاب مراحل 6 a
اصفهان 86 b, 86 a, 39 a, 32 b, 7 a
اغریبوز 7 b
افتخارلو 73 a
افغان، ولایت 7 a
افلاق 46 b
اقالیم سبعه 6 a, 5 b
اقالیم کورج و شروان 4 a
آق اورن، کوه 36 b
آق اویوك 18 a
آقبیکار 104 b
آقبیق 14 b
آق تپه 21 b
آقچه شار 17 b
آق دکز 46 b
اقکرمن 8 a
اقلیم اول 6 b
اقلیم ثالث 7 a
اقلیم ثانی 6 b
اقلیم رابع 7 a
اقلیم سادس 7 b
اقواق 6 b
آق یولوم 72 a
اکراد 97 a, 93 a, 92 b, 86 a, 78 b, 71 a
اکصو اورتهسی 82 b, 81 a
آلاگوز، دربند 24 a
الان 7 b
البستان، کوهستان 56 a
التون کوپری 80 a, 76 a, 75 a, 74 b, 71 b, 71 a, 5 b
القاس 93 a, 92 b
الواح، بنی 7 a
الوند، کوه 5 a
الوند، قلعهٔ کوه 32 b
الوندیه 43 a, 5 a
آماسیه 46 a, 7 b
امام اعظم 44 b, 44 a, 40 b
امام حسین 62 b
امام سهل علی 70 a, 39 a, 36 b, 36 a, 35 b
امام علی 64 b
ام ست کلثوم بنت اسد الله الغالب 51 b
ام موسیٰ کاظم، بنت ناظم 52 a
اموا 5 b
امور 99 a

پ

پادشاه اسلام 70 a, 91 b
پادشاه ربع مسکون 91 a
پادشاه سپهر احتشام 98 b
پادشاه عالم 86 a
پادشاه عالم پناه 93 b
پادشاه کشورگشا 79 a
پارسیان ، زاویهٔ 37 a
پاسن اوه‌سی 23 b
پچ 7 b
پروانه بك 96 b, 97 b
پروانه بك ، حمید ایل سنجاعی بکی 96 a
پرین 7 b

ت

تاتوان ، عین 99 a
تامغه ، قلعهٔ 40 a
تبریز 1 b, 3 a, 4 a, 7 a, 27 b-28 a, 33 a, 86 a, 90 b, 91 a, 92 a
تبریز ، تحت 4 b
تبریز صحراسی 28 b, 71 a
تبریز ، محروسهٔ 70 a, 86 b, 92 b
تبلیس (بتلیس) 5 b
تتمهٔ امام حسین 63 a
تتمهٔ امام علی 65 a
تتمهٔ حله 68 a
تتمهٔ درکزین 90 a
تختکاه خلفاء راشدین 48 b
تحت کسرای سر نمون در زیل کوه بی ستون 5 a
تخت کیکاوس 48 b
تخت یوسف 80 a
تربهٔ شمس علمدار سید المرسلین 40 a
تربهٔ لیلا 72 b
ترسوس 45 b
ترکن کندی 30 a, 88 a
تکریت ، قلعهٔ 5 a
توران 4 a, 34 b
توق ، قصبهٔ 73 a
توقات 46 a
تهامه 7 a

ج

جان (جستان) 5 a
جانب غلطه 9 a
جایر 7 a
جبرائیل 106 b
جبل کوه حمرین 40 a
جده 6 b, 45 b, 80 a
جرجانیه 7 b
جرجه 7 a
جرور 5 a

بدخشان 7 a
بدران 5 a, 7 a, 40 a
بدون 7 b
برانی ، قلعهٔ 69 a
بربر 7 a
برجك 7 a, 44 a, 75 b
بردان ، اوهٔ 43 a
برطاس 7 b
بروسه 7 b
بره‌جوك ، قلعهٔ 103 b
برهان الدین ، شیخ 50 b
بریص ، خان 61 b, 68 b
بریهٔ نجف 63 b
بریهٔ کوفه 66 a
بستان 87 a
بشیری ، آب 101 b
بصره 49 a
بط 72 b
بعقوبه 5 a
بعلبك 7 a
بغچه از درکزین 90 a
بغداد 1 b, 7 a, 46 b, 47 a, 61 b
بغداد ، دار السلام 39 b, 61 b, 69 b, 71 a, 71 b, 81 a
بغداد ، محروسهٔ دار السلام 5 a, 40 b, 47 b-48 a, 49 b
بغداد ، ولایت 4 a
بغدان ، مملکت 46 b
بغض خلفاء راشدین 2 b
بقاء الدین چایری 18 a
بقراض ، کوه 107 a
بقعه 6 b
بلاد چین 6 b, 7 a
بلاد ساغون 7 b
بلاد فرنك 7 b
بلغار 7 a, 7 b
بنت ناظم ام موسیٰ کاظم 52 a
بند بط نام دیکر شیخ مزید 72 b
بند ماهی 26 a, 97 b
بنه صوبی ، قلعهٔ 87 b
بنی آدم 39 b, 45 b, 78 b
بنی الواح 7 a
بودن 46 b
بوز ایوك 15 a
بوسنه 7 b
بوغاز 23 b
بولقار 107 a
بهادر لنك 92 b
بهرام ، امیر 97 a
بهلول دیوانه 55 b
بیات 5 a
بیات ، قلعهٔ 40 a
بیی ستون ، کوه 5 a
بیکار باشی 16 b

حرير 5 b , 76 a , 78 b
حسبان (جستان) 7 a
حسن الاكمل ، امام 54 b
حسن بلخى 55 a
حسن بن دانيال ، خواجه 39 b
حسن كيف 7 a , 44 b , 75 b
حسين ، امام 62 b
الحسين ، امام ابى عبد الله 57 a
الحسين بن على بن ابى طالب ، ابى عبد الله 51 b
(حسين) بن على العسكرى ، امام 53 a
حضرت سلطان مصطفى 3 b
حضرت محمد مصطفى 2 a
حضرت منلا خنكار 107 a
حكمت لقمانى 34 a
حكيم لقمان 54 a
حلاج منصور 55 b
حلب 45 a , 104 a , 106 a , 107 a
حلب ، محروسهٔ معمورهٔ 3 b
حلب ، محروسهٔ 106 b
حله 5 a , 61 b
حله ، تتمهٔ 68 a
حله ، محروسهٔ 56 b , 67 b
حمال ، خان 86 a
حمرين ، جبل كوه 40 a
حمرين ، كوه 5 a
حميد ايلى سنجاغى 96 a
حميد قلعه 25 a
حنا 7 b
حنانه 5 a , 61 b
حورين 5 b
حيدر ، شيخ 3 a
حيزان 4 b

خ

خاتون چايرى نام ديكر زنگو گولى 16 b
خاتون سراى 27 a
خالدات ، جزاير 6 b
خاليچه 7 b
خان آتابك 91 b
خان بريض 61 b , 68 b
خان حمال 88 a
خان سپان 93 a
خان سرچم 88 b
خان عباس 30 a , 88 a
خان قزل (رباط) 91 b
خان كدوكى 87 b
خانكيه ، قصبهٔ 5 a , 42 b
خان نكبلى 31 a
ختن 7 a
خداوندكار كردون اقتدار حضرتلرى 3 b , 39 b , 80 b
107 a , 103 b
خراسان 4 a , 7 a
خرور 36 b

جرور ، آب 91 b
[جزائر البصره] 40 a
جزاير 6 b
جزاير خالدات 6 b
جزريل 5 b , 75 b , 76 a
جزيرهٔ اختمار 96 a
جزيرهٔ قبروز 7 a
جزيرهٔ وان 98 b
جسان 40 a
جسر دربند 100 b
جسر دوخان 101 a
جسر ستاره 13 b
جسر قنقدار 100 b
جسر مزرعه 101 a
جعفر بن محمد الصادق ، امام 57 b
جمجمه سلطان 56 b
جنس 23 a
جنكر خان (جنكز خان) 12 a
جنوز بلاد فرنك 7 b
جنيد بغدادى ، شيخ 55 a
جومرد قصاب 51 a
جويبار قزلجه دره 98 b
جويبار نيل 45 b , 80 a

چ

چبوغ اووه 19 a
چبوق بوغز 22 b
چراكس ، طايفهٔ 80 a
چركس 7 b
چغقو ، آب 81 a , 82 b
چقر سازى 15 b
چقور آباد 95 b , 107 a
چقير بگلو 25 a
چنارلو 13 a
چنق 25 a
چوبان گوپروسى 24 a
چول دپه 101 b
چه 8 a
چيركين ابدال 55 b
چيل حاليت ، قريهٔ 105 a
چين 7 a
چين ، بلاد 6 b , 7 a

ح

حاجى بك ، غزه سنجاغى بكى 98 a
حاضر تابع 24 b
حبش ، دار الملك 6 b
حجاز 5 a , 45 b
حد سعلب 72 a
حذيفهٔ يمانى ، شيخ 56 a
حران 78 b
حر الشهيد ، حضرت 58 a

دریای یأجوج ایله مأجوج 7 b
دزرو 4 b
دشت حذر 7 b
دشت صحرای کربلا 5 a
دشت قپچاق 46 b , 8 a
دشت قپچاق ولایتی 12 a
دشت کربلا 58 a
دفتردار محمود چلبی 4 a
دلاور ، قلعهٔ 41 a , 5 a
دمورجی ، قریهٔ 87 b
دوایر عراقیه 40 a
دوخان ، جسر 101 a
دوخان ، نهر 96 b
دودان 78 b , 5 b
دودن گولی نام دیکر اولالی چایری 17 b
دول خران 78 a
دوه‌لو قره حصار 18 b
دیار اینون 7 b
دیار بکر 93 a , 86 b , 86 a , 71 a , 45 a , 7 a
99 a , 95 a , 94 a
دیار شرق 4 a
دیار (عدن) 45 b
دیار عراق 92 a
دیار فارس 6 b
دکیلی طاش 14 a
دیمیاط 7 a
دین احمدی 81 a
دینور 41 a , 5 a

ذ

ذو الکفل ، حضرت 61 a
ذو الکفل ، نبی 66 b

ر

رازور 5 a
رئیس رؤس الاحمر 3 a
رستم 81 b
رشید 7 a
رشید ابن مغاض (رشید بن مفامض) 49 a
رماحیه 5 a
رمزی عفانی ، شیخ 51 a
رمضانلو 45 b
روحه 75 b , 44 b , 7 a
روحه ، قلعهٔ 103 b
رودوس 7 a
روس ، ارمایهٔ 8 a
روم 93 a , 7 a
روم ایلی 103 a , 46 a , 44 b
روم ایلی عسکری 71 a
روم ، دریای 45 a
روم دکزی 7 a
ریم پوپ 7 b

خزانهٔ عامره 4 a
خسرو پاشا (شام بکلر بکسی) 80 b , 44 b
خسرو دارا سریر 97 b
خسرو شاه 90 b , 4 b
خطای 7 a
خفیان ، قلعهٔ 76 a , 5 b
خلفاء الراشدین 57 a
خلفاء راشدین ، تختکاه 48 b
خلفاء راشدین ، مقر 39 b
خواجه حسن بن دانیال 39 b
خوارزم 7 b
خوارستان 7 a
خوبان ، قلعهٔ 23 a
خوی 90 b , 26 b , 4 b
خوی ، قصبهٔ 82 b
(خیر الدین پاشا) 46 a
خیزان 97 a
خیزان ، دربند 93 b

د

دارا سریر 97 b
دار السلام بغداد 71 b , 71 a , 69 b , 61 b , 39 b
81 a
دار الملك حبش 6 b
دانجور من الصین 6 b
دانشمنلو 19 b
داود ، حضرت 104 a
داود طایی 55 a
دجله 61 b
دجله ، نهر 39 b
دخله نام دیگر یکیجه 72 a
دربند 87 b
دربند آلا کوز 24 a
دربند ارمنی 15 a
دربند ، جسر 100 b
دربند خیزان 93 b
دربند سنقور 41 a
دربند صبیحه خانی 22 b
دربند قازقلو 14 a
دربند قره‌قان 37 b
در سر آب 73 b
درکزین 90 b , 87 a , 70 a , 36 b , 7 a , 5 a
91 a
درکزین ، تتمهٔ 90 a
درکزین صحراسی 90 b , 34 a
درکزین ، قصبهٔ 91 a , 90 b , 89 b , 87 a , 78 a
92 a
دریای روم 45 b
دریای عالا طیقون 8 a
دریای قنوج 6 b
دریای محیط 7 b
دریای مغرب 7 b , 7 a , 6 b

سعید سرخامی، شیخ 56 a
سفیان 4 b, 27 a, 90 b
سقسین 7 b
سکران، شیخ 51 a
سکندر 7 b
سکندر بیکاری 78 b
سلانیك 7 b
سلستره سنجاغی 93 a
سلطان الاسلام 71 a, 81 a
سلطان العرب و العجم و الروم 90 b
سلطان العلماء 53 b
سلطان اورخان بن عثمان خان 2 b
سلطان بایزید خان بن سلطان محمد خان 2 b
سلطان بایزید خان بن سلطان مراد 2 b
سلطان جمجمه 56 b
سلطان جهان 76 b, 93 a
سلطان جهانکیر 79 b, 92 a
سلطان چمنی 21 a
سلطان روم 29 a
سلطان سلاطین الاسلام 75 b, 97 a
سلطان سلاطین جهان 106 b
سلطان سلیم خان بن سلطان بایزید خان 2 b
سلطان سلیمان خان بن سلطان سلیم خان 1 b, 2 b
سلطان عالم 80 a
سلطان عصر 78 b
سلطان محمد بن سلطان بایزید خان 2 b
سلطان محمد خان بن سلطان مراد 2 b
سلطان مراد بن سلطان محمد 2 b
سلطان مراد بن سلطان اورخان 2 b
سلطان مصطفی، حضرت 3 b
سلطان هفت اقلیم 107 a
سلطانیه 5 a, 7 a, 31 b - 32 a, 32 b, 70 a, 90 b
سلمان پارس 56 a
سلوکان 73 a
سلیم خان بن سلطان بایزید خان 2 b
سلیمان آسمان 29 a, 39 b
سلیمان پاشا، آناطولی بکلر بکسی 103 a
(سلیمان) پاشا، نائب المصر و القاهره 80 a, 80 b
سلیمان خان بن سلطان سلیم خان 1 b, 2 b
سلیمان زمان 3 a, 78 b
سمرقند 4 a, 7 b
سمندره 7 b
سنان، سلستره سنجاغی بکی 93 a
سنجاب 7 b
سند 7 a
سنقور، دربند 41 a
سنوب 7 b
سویس 7 a
سهراب، (میر) 78 b
سهروردی، ابو نجیب الدین 49 b
سهروردی، شیخ شهاب الدین 49 b
سهله 5 a, 7 a, 61 b, 69 b

ز

زاولستان 7 a
زاویهٔ پارسیان 37 a
(زبید) 45 b, 80 a
زرقو 99 a
زرق 5 b
زنجیرلو قیو 15 a
زنکان 5 a
زنکان، قصبهٔ 31 a
زنکو کولی 16 b
زهادی، شیخ ابوالورد 50 b
زهره 7 b
زیبد (زبید) 45 b, 80 a
زینب بنت ولی الله 60 b

س

سازان 5 b
ساغون، بلاد 7 b
ساقز 7 a
سبا 7 a
سباء یمن 6 b
سبحان، کوه 93 a
سپان، خان 93 a
سپهسالار قزلباش 76 b
ستاره، جسر 13 b
ست کلثوم بنت اسد الله الغالب، ام 51 b
ست هدیه بنت ابی عبد الله الحسین بن علی بن ابی طالب 51 b
سجعاس 5 a, 90 a
سد سکندر 78 b
سرا 90 b
سر آب، در 73 b
سر آب خاصه 73 b
سر آب کور 24 b
سراج الدین، شیخ 50 a
سراو 4 b
سرچم، خان 88 b
سرچه 5 b, 78 b
سرچه خان 31 a
سرحد صعید اعلا 80 a
سرحد عراق 5 a
سرحد عراق شرق 4 b, 5 a
سرحد ولایت عرب 3 b
سرخامی، شیخ سعید 56 a
سردار 4 b
سر سکبانان 40 b
سر عسکر 4 b
سر عسکر (ابراهیم پاشا) 79 a
سرندیب 6 b
سروجك 5 b, 78 b
سری السقطی 54 b
سعادت کرای 12 a
سعد آباد 29 b, 86 a, 87 a

ص

صارم 5 b
صارم ، قلعهٔ 81 a , 82 b
صامسون 7 b
صبحه خانی ، دربند 22 b
صحراء انتشان 8 a
صحرای کربلا 5 a
صحف انکل 48 b
صحن قلعه 36 b
(صدروار) 40 a
صدوا 5 a
صداوا ، قصبهٔ 40 b
صعاله 8 a
صعید اعلا 7 a , 45 a
صعید اعلا ، سرحد 80 a
صفا 7 a
صلانه چایری 101 b
صنعا من الیمن 6 b
صوف بلاق نام دیکر اولوق یایلاغی 42 a
صوفیه 7 b
صولت طوس 96 a
صوی 5 b , 99 a

ط

طاش کوپری 43 b
طاوق 5 b , 73 a
طایف 45 b
طایفهٔ چراکس 80 a
طره‌بوزن 7 b , 45 b
طره‌بولس 7 a
طره‌بلوس عرب (غرب) 7 a
طقوز أولوم 40 a , 43 a
طنجه 7 a
طنطله 7 b
طورغود 46 a
طوس ، صولت 96 a
طهماسب شاه بن اسماعیل بن شیخ حیدر 3 a
طهماس شاه بن اسماعیل ، شیخ زادهٔ اردبیل 48 b

ظ

ظالم 5 b , 78 b
ظهیر الدین ، شیخ 52 a

ع

عاصی صوبی کوپروسی 107 b
عالاطیقون ، دریای 8 a
عباس ، خان 30 a , 88 a
عبد القادر کیلانی ، شیخ 49 a
عبد الله بن ابی اوفی 60 b
عبد المؤمن 7 a
عثمان خان 2 b
سید ابراهیم 52 a
سید المرسلین 58 b
سید غازی 109 a
سید نجم الدین 54 a
سیدی احمد بن امیر بهرام 97 a
سیروز 7 b
سیستان 7 a
سیواس 7 b , 46 a
سیواس ، قلعهٔ 20 a
سیوط 7 a

ش

شام 7 a , 45 a , 45 b , 80 b
شاه بد انجام 93 b
شاه بد فرجام 70 a
شاه بد فعال 92 b
شاه بدکیش 93 a
شاه بد نهاد 82 a
شاه بی دین 71 a , 76 b
شاه جهان 82 b
شاه طایفهٔ اشرا 70 a
شاه گمراه 39 b , 49 a
شاه ماران ، مسکن 5 b , 78 a
شاه نکبت 90 b , 92 a
شاهین ، قلعهٔ 5 a , 40 a , 42 a
شبانکاره 7 a
شرایع محمدی 81 a
شروان 4 a
شریعت محمدیه 2 b
ششتر 40 a
شط (العرب) 40 a
شعشع 40 a
شقلان 5 b , 76 a
شمران 5 b , 40 b
شمران ، آب 43 a
شمس 7 a
شمس علمدار 42 a
شوشتر 7 a
شهر بازار 5 b
شهر بان 5 a
شهر زور 5 b , 78 b
شهر کوفه 65 b
شهر همدان 38 b
شیح حیدر 3 a
شیخ زادهٔ اردبیل طهماس بن اسماعیل 48 b
شیخ محسین نام دیکر آرپه تپه‌سی 73 a
شیخ مزید 72 b
شیخ مکارم 44 a
شیراز 7 a

فرغان 7 b
فرغانه 7 b
فرغین 7 b
فرقان 53 b
فرنکستان 8 a
فضلون عابد 50 b
فلحه 7 b
فلوجه 5 a

ق

قازلی کولی نام دیکر قورجی (قوشجی) حسن 20 b
قاسم ابن امام المرتجی ... ابی محمد الحسن 57 b
قاسم پاشا 103 b
قاضی خان ، خراسان بکلر بکسی 49 a
قاقون ، ولایت 7 b
قامرون 6 b
قاهره 80 a
قباقلوجه اوه نام دیگر آق تپه 21 b
قبروز ، جزیرهٔ 7 a
قبطیان 60 a
قپچاق ، دشت 46 b
قپلانیه 5 a , 30 b , 88 b
قدس شریف 7 a
قرآن 53 b
قرجه داغ 104 b
قرجه طاغ 104 a
قرق بیکار نام دیکر قره بیکار 17 b
قرم 8 a , 46 a
قرا قوم 7 b
قره آمد 102 a
قره بیکار 17 b
قره دپه 30 b ، 88 a
قره دره آغزی 26 b
قره حصار 46 a
قره خان ، کوهسار 33 b
قره قان ، دربند 37 b
قره کو چای نام دیکر قره دپه 30 b
قره کر قاپی 108 a
قره ویران 21 b
قریهٔ آغی 25 b
قریهٔ آوه 33 b
قریهٔ بارو نام دیکر کومش تکین 21 a
قریهٔ چیل حالیت 105 a
قریهٔ دمورجی 87 b
قریهٔ شروین نام دیکر طاش کوپری 43 b
قریهٔ مسیب 62 a
قریهٔ همیان 37 b , 91 b
قزل اوزندی 88 b
قزلباش 96 a , 98 a
قزل باش اوباشلر 84 b , 92 b , 97 b
قزل باش اوباشلق 70 a
قزلباش ظالم 81 a
قزلباش مذهب 95 b

عجم 44 b
عدل جواز 4 b , 33 a , 93 a , 93 b , 98 b
عدل جواز ، قلعهٔ 98 b
عدل نوش الروانی 34 a
عدن 6 b , 80 a
(عدن) ، دیار 45 b
عراق ، دیار 92 a
عراق عجم 45 a , 83 b , 90 b , 92 b
عراق شرق 5 a
عراق شرق عجم ، ولایت 5 a
عراق عرب 5 a , 7 a , 61 b , 83 b
عراق ، ولایت 7 b
عراقین 83 b
عراقیه ، دوایر 40 a
عرب 44 b
عرب ، مملکت 104 a
عطاء الله ، شیخ 60 b
عطارد 7 b
عظیم چایری 21 a
عفانی ، شیخ رمزی 51 a
علی الاصغر بن ابی عبد الله الحسین 58 a
علی الاکبر بن ابی عبد الله الحسین 58 a
علی بن ابی طالب 58 b
علی ، امام 64 b
علی بن حسین زین العابدین 57 a
علی بن محمد الهادی الامین ، امام 53 a
علی المرتضی جانبی 40 a
عمان ، قصبهٔ 6 b
عمان ، ولایت 7 a
عمر کمانی 54 b
عمر و قدرین 78 b
عمیق 4 b
عنطاقیه 107 a
عوام ، کول 107 b
عید اضحی 80 b
عیسی بن مریم ، حضرت 60 a
عین تاتوان 99 a
عین ذلیخا 103 b
عین شمشاد 78 a

غ

غزالی ، امام محمد 49 b
غزه 7 a
غزه سنجاغی 98 a

ف

فارس 7 a
فارس ، دیار 6 b
فتاوی ، شیخ محمد 50 a
فرات 61 b
فرات آب حیات 103 b
فرعون 60 a

قلعهٔ کستاخ 45 b
قلعهٔ کوتاهیه 15 b
قلعهٔ کوه الوند 32 b
قلعهٔ مسیب 62 a
قلعهٔ واسطان 97 b , 97 a , 93 b
قلعهٔ وان 93 a , 92 b , 86 a . 81 b , 71 a , 70 a
96 b , 93 b
قلعهٔ هرکه 13 a
قلعهٔ یکان 87 b
قلعهٔ یکی امام صویی 42 b
قلعة الانهاریه 5 a
قلعه‌جق 61 b
قلمن ، کوه 107 a
قر 8 a , 7 a
قنبر علی 51 b
قندهار 7 a
قندیل 99 a , 5 b
قنقدار ، جسر 100 b
قنوج ، دریای 6 b
قوجه کوز دپه‌سی 104 b
قوچ حصار 20 b
قورچی (قوشچی) حسن 20 b
قورچی باشی 86 a
قورون 7 b
قومش 7 a
قونیه 7 b
قونیه ، قلعهٔ 17 a
قونیه ، محروسهٔ 107 a
قهستان 7 a
قیصریه 46 a
قیصریه ، قلعهٔ 18 b

ك

کرکر 75 b , 44 b
کرمك بلی 17 a
کلکون 78 b
کلکون ، قلعهٔ 87 a , 79 a , 5 b
کلیبولی 7 b
کلین ایوانی نام دیکر تربهٔ لیلا 72 b
کورج و شروان 4 a
کورجستان 45 b , 7 b
کوزلجه دره 99 b , 97 b , 97 a
کوزلجه دره کوپروسی 99 b
کوك دپه 80 a , 75 b , 74 a , 71 b , 71 a
کول عوام 107 b
کومش تکین 21 a
کون دلان 87 b
کیلان 33 a , 29 a , 7 a
کابل 7 a
کاخته 75 b , 44 b
کاشان 7 b
کتاب تواریخ آل عثمان 1 b
کتخدا 40 a ، 39 b

قزل باش نکبت معاش 39 b
قزل دپه 104 a
قزلجه دره ، جویبار 98 b
قزل رباب (رباط) 5 a
قزل رباط ، خان 91 b
قزلر قلعه‌سی 24 a
قزل کوشك در سرآب خاصه 73 b
قزوین 7 a
قسطنطنیه ، مدینهٔ متینهٔ 7 b , 3 b
قسطمونی 7 b
قشلا شهر 19 a
قصبهٔ ابهر 37 a , 33 b
قصبهٔ اخلاط 93 b , 93 a , 92 a
قصبهٔ خانکیه 42 b , 5 a
قصبهٔ خوی 82 b
قصبهٔ درکزین 91 a , 90 b , 89 b , 87 a , 38 a
92 a
قصبهٔ زنکان 31 a
قصبهٔ صداوا 40 b
قصبهٔ توق (طاوق) 73 a
قصبهٔ عمان 6 b
قصبهٔ مراغه 86 a
قصبهٔ میانه 88 b
قصر شیرین 42 b , 5 a
قصه‌خوان کوپروسی 10 a
قلج ارسلان 51 a
قلزم 7 a
قلعهٔ آمد 102 b
قلعهٔ أرجش 93 b , 92 b , 25 b
قلعهٔ ازنیق 14 b
قلعهٔ افلاك 28 b
قلعهٔ انهاره 67 a
قلعهٔ بتلیس 99 a
قلعهٔ برانی 69 a
قلعهٔ بره‌جوك 103 b
قلعهٔ بنه صویی 87 b
قلعهٔ بیات 40 a
قلعهٔ تامغه 40 a
قلعهٔ تکریت 5 a
قلعهٔ خفیان 78 a , 5 b
قلعهٔ خوبان 23 a
قلعهٔ دلاور 41 a , 5 a
قلعهٔ دینور 41 a
قلعهٔ روحه 103 b
قلعهٔ سیواس 20 a
قلعهٔ شاهین 40 a , 5 a
قلعهٔ شاهین برکوه حمرین 42 a
قلعهٔ صارم 82 b , 81 a
قلعهٔ عدل جواز 98 b
قلعهٔ قونیه 17 a
قلعهٔ قیصریه 18 b
قلعهٔ کلکون 79 a , 5 b
قلعهٔ کرکك 73 b

م

مأجوج فتنه خروج 46 a
مائدش 41 b
ماچين 6 b
مازندران 7 a
مال دپه 9 b
ماما خاتون 23 a
مانى 48 b
ماوراء النهر 7 a , 7 b
مجمع البحرين 7 b
محروسهٔ استانبول 107 a
محروسهٔ بغداد 40 b , 47 b-48 a , 49 a
محروسهٔ تبريز 70 a , 86 b , 92 b
محروسهٔ حلب 106 b
محروسهٔ حله 56 b ، 67 b
محروسهٔ دار السلام بغداد 5 a
محروسهٔ قونيه 107 a
محمد المهدى ، خليفة الرحمن 56 b
محمد النعمانى ، شيخ 50 a
محمد بن حنبل ، امام 53 b
محمد بن سلطان بايزيد خان 2 b
محمد بن على الجواد ، امام 53 a
محمد پاشا ، ديار بكر بكلر بكسى 69 b , 86 a , 86 b , 93 a , 93 b , 94 a , 95 a , 95 b
محمد خان 39 b , 44 a
محمد خان ، اصفهان بكلر بكسى 32 b , 33 a
محمد خان بن سلطان مراد 2 b
محمد مصطفى ، حضرت 2 a ، 60 a ، 60 b
محمود چلبى ، دفتردار 4 a
مداين 7 a
مداين تحت كاه نوشروان عدالت آيين 5 a
مداين فارس 56 a
مدينهٔ منيفه 6 b
مذهب شيعهٔ بى اصليه 2 b
مراد بن سلطان اورخان 2 b
مراد بن سلطان محمد 2 b
مراغه 4 b , 7 a , 90 b
مراغه ، قصبهٔ 86 a
مرج طابق 105 a
مرش 46 a
مرند 4 b
مزرعه ، جسر 101 a
مسكن شاه ماران 5 b , 78 a
مسيب 61 b
مسيب ، قريهٔ 62 a
مسيب ، قلعهٔ 62 a
مشرق 6 b
مشهد على 69 b
مصر 7 a , 44 b , 45 a , 80 a , 80 b
مصطفى پاشا ، روم ايلى بكلر بكسى 103 a
مصطفى ، حضرت سلطان 3 b
مظفر خان سلطان 29 a , 33 a
مغاض ابن رشيد (مغامض بن رشيد) 49 a

كربلا 57 a ، 61 b
كربلا ، دشت 58 a
كربلا ، دشت صحراى 5 a
كرب و بلا 57 a
كرد 75 b
كردستان 4 a , 5 b , 7 a
كركى 5 b
كرمان 7 a
كركك ، قلعهٔ 73 b
كستاخ ، قلعهٔ 45 b
كشمير 7 a
كعبه ، موال 45 b
كعبهٔ شريفه 6 b
كفندر 5 b , 99 a
كفه 6 a
كلاب 40 a
كماخ 45 b
كنك 6 b
كوتاهيه 7 b
كوتاهيه ، قلعهٔ 15 b
كوردستان ولايتى 77 b
كوشك سيلان نام ديكر بابا پلاوى 43 a
كوفه 5 a , 7 a , 59 b , 61 b , 69 b
كوفه ، برية 66 a
كوفه ، شهر 65 b
كوه آق اورن 36 b
كوه الوند 5 a
كوه الوند ، قلعهٔ 32 b
كوه بقراض 107 a
كوه بى ستون 5 a
كوه حمرين 5 a
كوه حمرين ، جبل 40 a
كوهسار قره خان 33 b
كوه سبحان 93 a
كوهستان البستان 46 a
كوه سهند 86 a
كوه قلمن 107 a
كيكاوس ، تخت 48 b
كيمال 8 a

ل

لطفى پاشا ، قرمان بكلر بكسى 46 a
لطيف كولى 19 b
لعلين چمن 36 b ، 38 a
لقمان ، حكيم 54 a
لنك ، بهادر 93 a
له 8 a
ليلان 73 b
ليلان ، ناحية 86 a
ليلانى ، ابو امامهٔ 51 a

مغتو ، آب 81 a
مغرب 7 b , 6 b
مغرب دریاسی 7 b
مغرب ، دریای 7 b
مغرب دگزی 8 a
مقام داود 105 a
مقر خلفاء راشدین 39 b
مکارم ، شیخ 44 a
مکران 7 a
ملاطیه 44 b
ملت محمدیه 69 b
ممالك ایران 4 a
ممالك محفوظهٔ عثمانی 77 b
مملکت بغدان 46 b
مملکت عرب 104 a
مندلی 5 a
منصلف 61 b , 61 a , 5 a
منصوریه 6 b
منوی 7 a
موال کعبه 45 b
موتون 7 b
موسی بن امام جعفر الکاظم ، امام 52 b
موسی بن عمران ، حضرت 60 a
موسیٔ کاظم 52 a
موصل 75 b , 44 b , 7 a , 5 b
مولانا حضرت مولا خنکار 17 a
المهدی خلیفه الرحمن ، محمد 56 b
میانه 90 b , 30 b , 5 a
میانه ، قصبهٔ 88 b
(میر) سهراب 78 b
(میر میران بحار) 46 a
میر میران روم 46 a
میصله 78 b
میغلغره 7 b

ن

ناحیهٔ لیلان 86 a
نجف ، بحر 69 b , 61 b , 58 b , 7 a , 5 a
نجف ، بریهٔ 63 b
نخجوان 90 b , 4 b
نسرین ، آب 5 a
نصوح السلاحی الشهیر بمطراق 4 b
نقاش کائنات 85 a
نکبای ، خان 31 a
نکسار 46 a
نوح ، حضرت 59 a
نوری ، شیخ ابو بخش 55 a
نوشار 97 b , 4 b
نوش الروانی ، عدل 34 a
نولی 7 a
نوی 78 b , 5 b
نهر دجله 39 b
نهر دوخان 98 b
نهر نیل کون 79 b
نیان 7 a
نیقومید 13 a
نیل ، جویبار 80 a , 45 b
نیل کون ، آب 79 b , 78 b
نیل کون ، نهر 79 b

و

وارساغ 46 a
واستان 97 b , 97 a , 93 b , 4 b
وان 90 b , 33 a , 4 b
وان ، بحر 92 a
وان ، جزیرهٔ 98 b
وان ، قلعهٔ 92 b , 86 a , 81 b , 71 a , 70 a
97 b , 96 b , 93 b , 93 a
وان قلعه‌سی 97 b
ولایت افغان 7 a
ولایت بادربیجان 3 b
ولایت بغداد 4 a
ولایت عرب 7 b , 3 b
ولایت عراق 7 b
ولایت عراق شرق عجم 5 a
ولایت عمان 7 a
ولایت قاقون 7 b
ولایت یونان 92 a
ولکه 5 b
ولکی 78 b
ولی الله ، زینب بنت 60 b
ونديك 7 b
ویس القرانی ، حضرت 101 a , 41 b
ویودا 46 b

ه

هارونیه 5 a
هرکه ، قلعهٔ 13 a
هزار مرد 5 b
همدان 39 b , 36 b , 32 b , 7 a , 5 a , 3 b
70 a , 40 b
همدان ، شهر 38 b
همدم ولی 51 b
همیان ، قریهٔ 91 b , 37 b
هند 6 b
هویزه 5 a
هیزو 5 b
هیت 5 a

ی

یأجوج ایله مأجوج ، دریای 7 b
یأجوج دگزی 8 a
یثرب 7 a
یزد 7 a
یصی چمن 21 b

یکان ، قلعهٔ 87 b
یکی امام صوبی ، قلعهٔ 42 b
یکیجه 72 a
یکیچریلر 93 a , 92 b
یکیشهر 14 b
یمن 80 a , 6 b
یمن ، سباء 6 b
یوشع بن نون ، حضرت نبی 52 b
یونان ، ولایت 12 a
یونس ، حضرت 60 b

KARA DENİZ

HAZAR DENİZİ

DENİZ

TANBUL

İZMİT (NİKOMİD)

Ḳara-i İzmīt

Yeniṣehir

Akbıyık

Zincirlüḳuyu

Derbend-i Ermeni

Bozüyük

İnöñü

Ilıca

ḲAL'A-İ KÜTÂHYA

Altınṭāṣ ovası

Çaḳırsāzi

Arḳıt köprüsü

Ilgın

Pīrebāşī

Ḥātūn çayırı (Zengü gölü)

Germük beli

Hz. Molla Ḥünkār

Ḳırḳpınar

Akçaşār

Düden gölü (Ulālī çayırı)

ESKİŞEHİR

Seyyid Gāzī

Cisr-i Sitāre

Derbend-i Ḳāzıḳlu

Dikiliṭāṣ

Ṭaḳıküder

Maltepe

Ḳıssaḥān köprüsü

Gebze (Gegḥbīze)

Ḳal'a-i Hereke

Çınarlu

ḲAL'A-İ SİVĀS

Ḳoçḥisār

Ḳāzlı gölü

Sulṭān Çiftesi

Ḳızılcaḥamām

Ḥacı Ḥasan (Ḥasan)

Ḳışcu

Ḳızılcaḥamām çayırı (Çerkeşī köyü yakınında)

Ḥabaklıca ova (Aḳtepe)

Yaşşıçimen

Ḳaryeye Ḥürū (Gümüş Teğin)

Ḳaravīran

Çubuḳ Boğaz

Derbend-i Ṣuḥḥa Ḥānī

Māmā Ḫātūn

Cinis

Ilıca-i Erżurūm

Boğāz

Pāsin ovası

Çoban köprüsü

Derbend-i Alāgöz

Aydınbeyli

Ḳaryeye Āb-ı Gīr

Ḳaryeye Āb-ı Āḳī

Ḳal'a-i Erciş

Bendimāhī

Dücümā Derbendi

Ḳaradere aḳını

Seğmen ovası

Destedere

HÖY

Girdemīşe

Ḥātūnsarāy

TEBRĪZ

Sa'dābād

Ucān

Ḥān-ı 'Abbās

Türkmen kendi

Ḳarañu çāyı (Ḳıratepe)

Mīyāne

Ḳaplāniyye

Sarıçeḥān

Ḥān-ı Nikbāy

Ḳaṣaba-i Zengān

Ḥān-ı Ḳızıl Ribāṭ der Āb-ı Cūrū

SULṬĀNİYE

Ṣaḥan ḳal'a

Ebher

Zāviye-i Pārsiyān

Āb-ı Germ

Derbend-i Ḳaraḳān

Ḳaryeye Ḥemyān

Ḳaṣaba-i Dergezīn

Ḳaryeye Sāzīn

Lā'līn Çemen

ŞEHR-İ HEMEDĀN

Ḳaṣaba-i Dīnever

Ḳaṣaba-i Sūnḳūr

Ḳaṣaba-i Ṣadāve

Ḳaṣr-ı Şīrīn

Ḳaṣaba-i Doḳuz Ölüm

Baba Pīlāvi

Ḥanekiyye (Āb-ı Şimrān)

(Köşk-i Seylān)

Ova-i Berdān

Āb-ı Nārīn

Ṭaşköprü (Karye-i Şeyḫlū)

Elvendiye

Şeyḫ Mekārim

Ḥż. İmām-ı A'ẓam

Ḳal'a-i Berrānī

Ḥān-ı Berlż

ḤİLLE

Ḳal'a-i Ḥuḍāre

Żulkifl Nebī

Berriye-i Kūfe

ŞEHR-İ KŪFE

İMĀM-I 'ALİ (NECEF)

Berriye-i Necef

Baḥr-i Necef

Ḳarye-i Museyyeb Ḳal'a-i Museyyeb

İmām-ı Ḥuseyn (Kerbelā)

Ḥān-ı Beyraḳī (Berlż)

MAḤRŪSE-İ BAĞDĀD

Ḳal'acıḳ

Yeñīce (Daḥle)

Aḳyōlūm

Hadd-i Sa'lebī

Rend-i Baṭṭ (Şeyḫ Meẓīd)

Baṭṭ

Gelin Eyvānī (Türbe-i Leylā)

Arpa Tepesi (Şeyḫ Müsin)

İfṭiḫārlū (Tavuḳ Karşısında)

Leylān

Sulṭāḳān

GÖKTEPE

Der Ser-i Āb

(Kerkük yakınında)

Ḳızılköşk

Ḳızılcaḥamām

Ḳaryeye Ḥān Gediği

Ḥān Gündelen

Ḥammāl

Ḳaryeye Denürci

Ḳal'a-i Ḥasan Çegān

Ḥān-ı Ḥammāl

Ḳal'a-i Ḳarahān

Ḳal'a-i Ḳarahān

Ḳal'a-i Ḳarahān

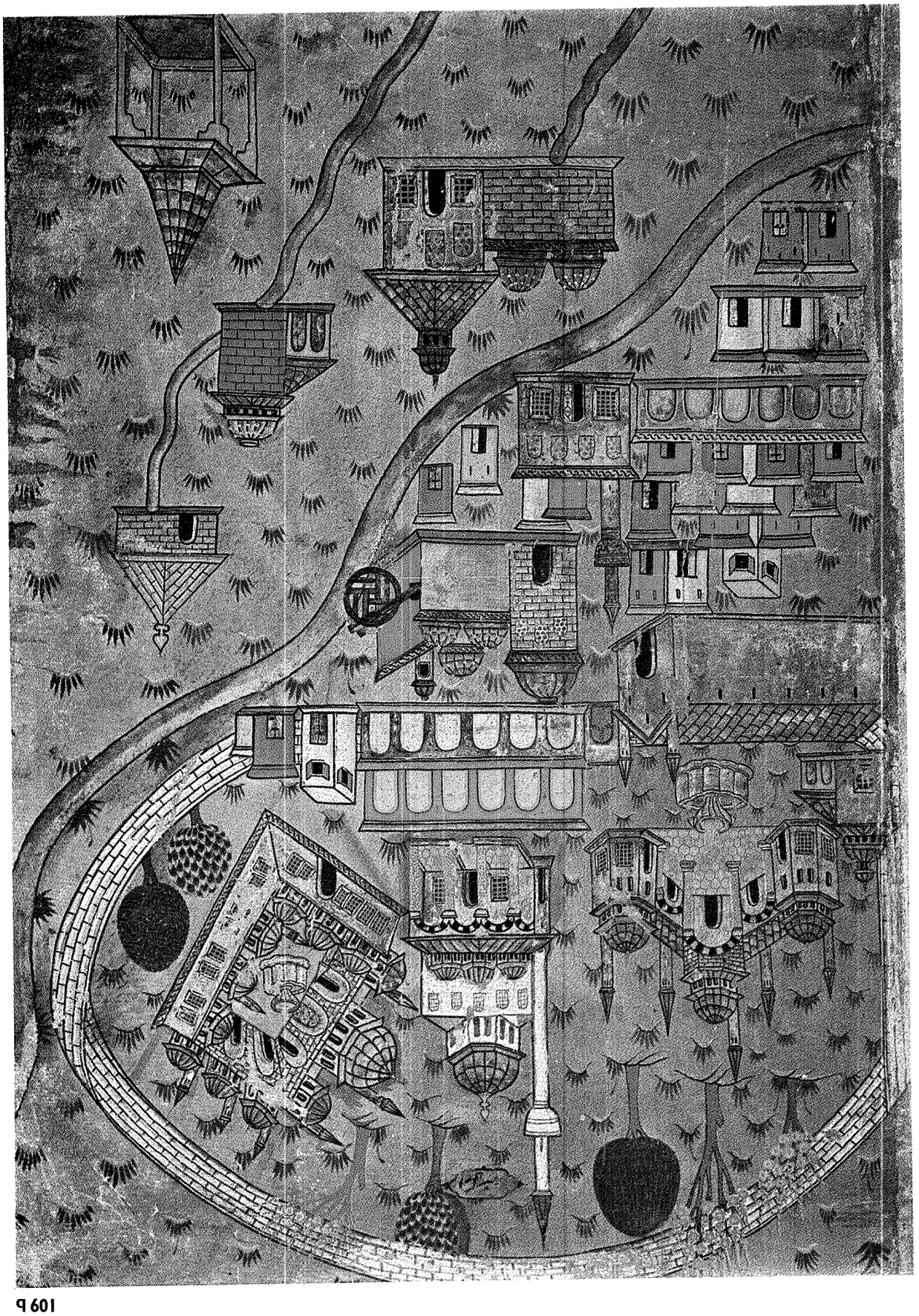

9 601

109 a

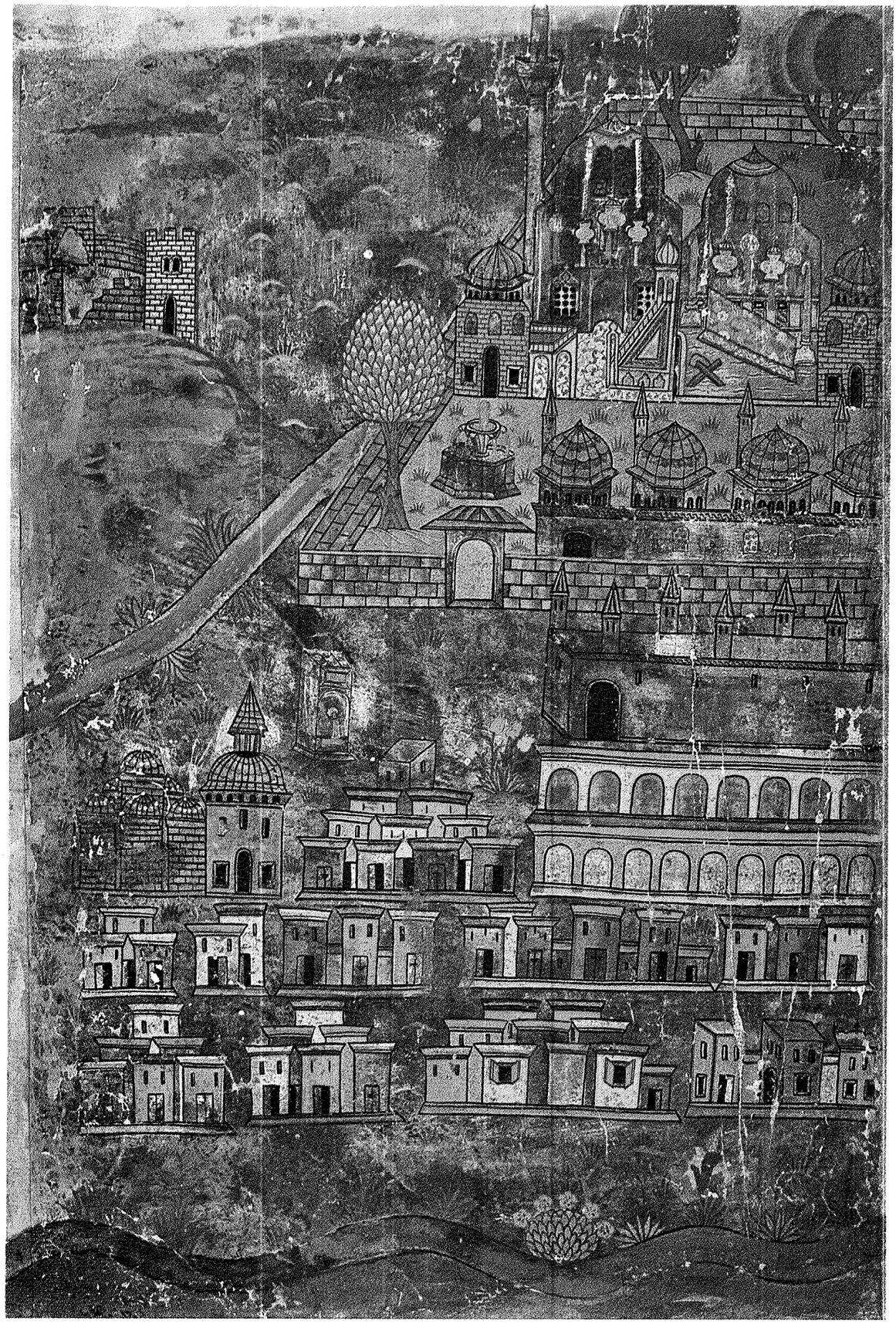

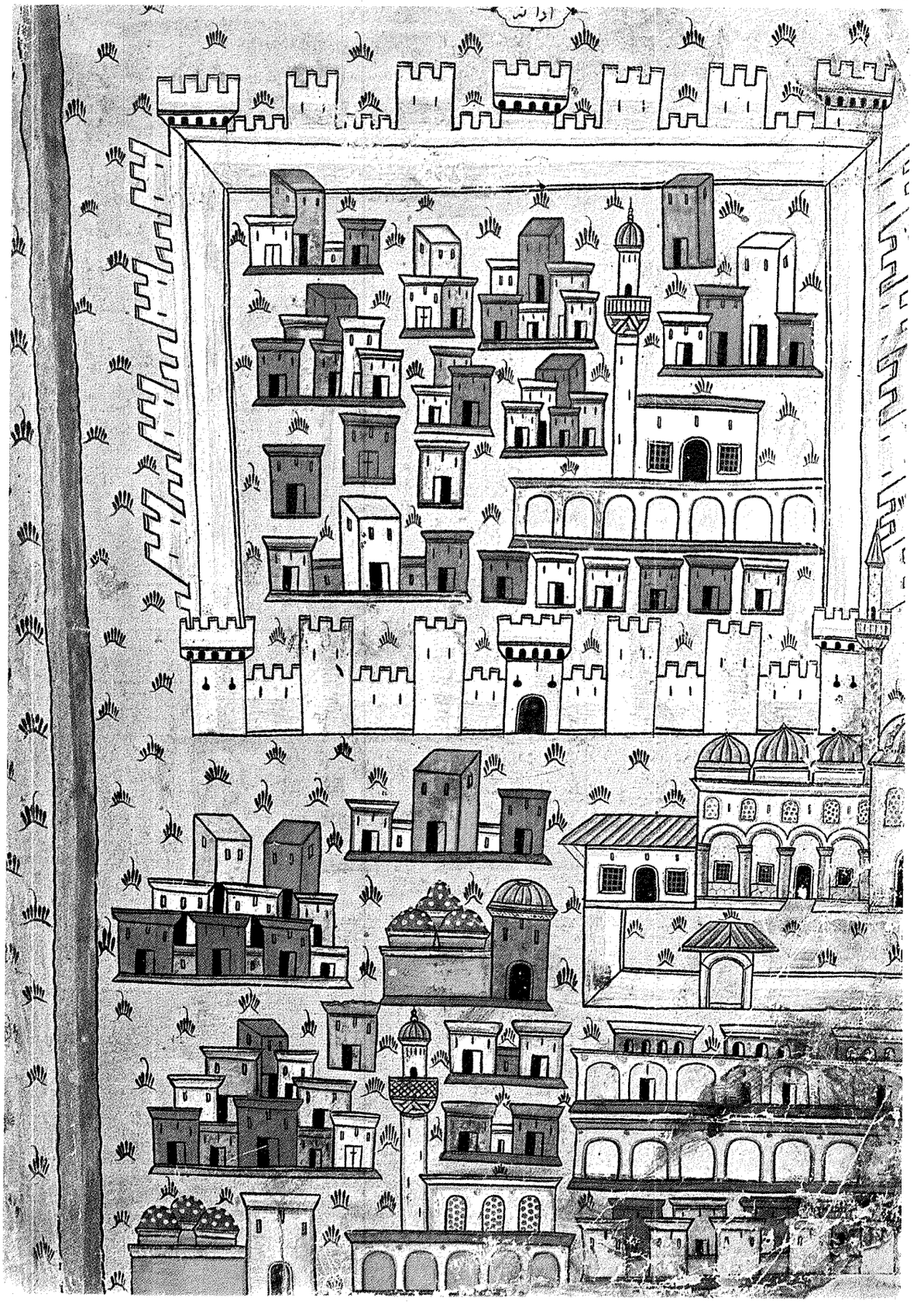

108 a

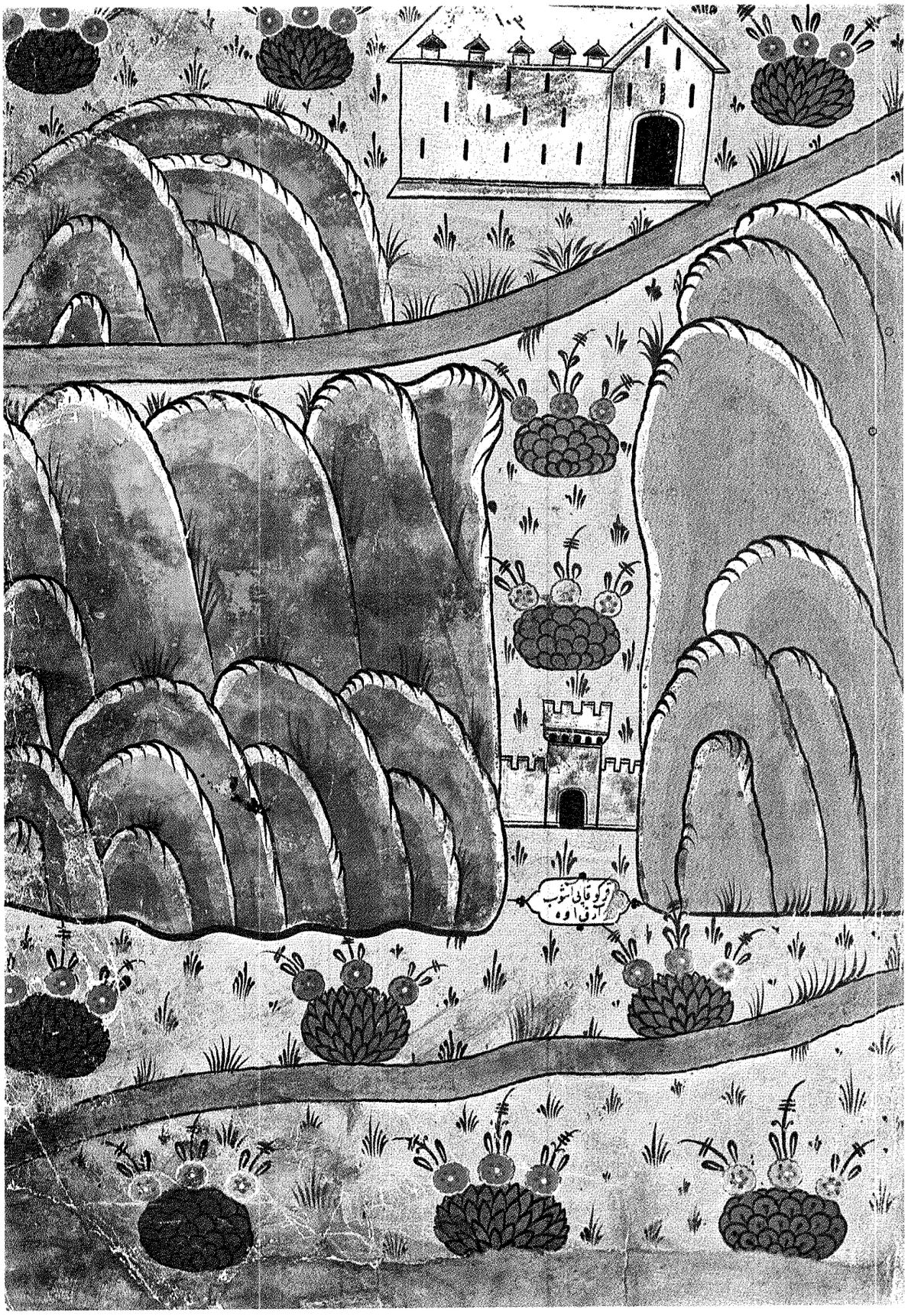

منازل و مراحل پو نکرد رکه بسطا و پوب شرح او پور آواقع جمادی الآخره اثنی و اربعین و تسعماء
چپ کول عوام
عاصی صوبی
کوپروسی

سَمَاءِ سِيَادَت رَاسِمِ شَرَايِعِ دِينِيَه مَعْلُومِ عُلُومِ يَقِينِيَه وَاضِعِ قَوَاعِدِ هَيْئَه عُلُومْ رَامِزِ
اَسْرَارِ غَرَايِبِ عُلُومْ مَحْرَمِ اَسْرَارِ رَبَّانِي مَطْلَعِ اَنْوَارِ سُبْحَانِي مُعْتَكِفِ بَيْتِ مَعْمُورْ
وَمُجَاوِرِ حَرَمِ مَسْرُورْ مَظْهَرِ حِكَمْ وَمَعْدَنِ تَدْرِيسْ مَقَامِ حَضْرَتِ نَبِيِّ اللهِ اِدْرِيسْ وَسَايِرِ
مَشَايِخِ كِرَامْ وَكُبَرَايِ عِظَامْ زِيَارَتْلَرِينَه وَارْدُوبْ دِنِي اُولْدِي يَارَلَه مِرْآتِ الْحَيَالْ وَضَعِيفِ
الْبَالْ وَمُتَغَيِّرُ الْحَالْ قُرَّةُ الدِّينِ عَيْنِ عِنَايَتِ پَادِشَاهِي وَحَسَنَاتِ بِي اِمْتِنَانِ خُسْرَوَانِي بِزِلَه
بِمِنَّتِه اُولْدُقْلَرِنْدَنْ نَصْكُوه خُدَاوَنْدِكَارِ كَرْدُونْ اِقْتِدَارْ حَضْرَتْلَرِي مَحَلِّ مَرْبُورَدَنْ يَه عَطَايَقِيَه وَعَطَايَقِيَه
دَنْ كُوه قَلْسِنْ بِي مِقْدَارْ وَصُعُوبَتِ مُرُورِلَه مُمْتَازْ اُولَانْ كُوه بَقْرَاغِ دَنْ چُوقُورْ آيَادَه آدَه يَه وَآدَانَه
دَنْ اِسْتَه اَنَامِدَه بُولْغَارِلَه اِشْتِمَارِي اُولَانْ كُوه كَرْدُونْ وَقَارَه كِه سُلْطَانِ هَفْتْ اِقْلِيمْ وَآسْمَانِ
زِمِسْتَانْ خَانَه وَبُرُوجِنَه اِسْتِبْطَارْ وَسُكُونِ وَارِ اِيدُوبْ قَاوُمْ غَمَامْ وَسَحَابِ بِنِظَامْ
اُولُوبْ شِدَّتِ شِتَا وَحِدَّتِ هَوَادَنْ آسْمَانْلَرْ يُوزِي كَوْكَبْ بِمِرْجِلْمَا سَابْ بُرُودَتْدَنْ لَرْزَانْ
اُولُوبْ لَشْكَرِ پُرْكِينْ وَبَرْدِ عَدُوِي دِينْ لِبَاسِ اَشْجَارِي وَصَحْرَايِ گُلْشَنْ آرَايِ بُرُوجِمِلَه نَمَبْ
غَارَتْ وَتَقَدُّمِ خَسَارَتْ قِلْمِشْدِي كِه عَرْصَهْ فَلَكْ چَابُكْسُوَارِي وَپَهْلُوَانِ مَيْدَانِ صُبْحْ چَرْخْ
بِيكْ دَوَانِي تِيغِ خُورْشِيدِي وَخَنْجَرِ جِمْشِيدِي نِيَامِ غَمَامْدَنْ چِقَرْمَغَه اِقْتِدَارِي يُوغِدِي اُولْ اَصْلْ
مَحَلَّدَه ذِكْرِ اُولَانْ كُوه كَرْدُونْ وَقَارْدَنْ مَحْرُوسَه وَتِينِيَه وَارُوبْ اُولْ قُطْبِ سَمَاءِ بِدَايَةْ اُولَايَه مَرْكَزِ
دَايِرَةِ الْمَعَارِفِ وَالدِّرَايَةِ سَالِكِ اَرْبَابِ هِدَايَتْ وَرُورَهِ رَوَانِ عِنَايَتْ جَوْهَرُونِي دُرَرِ حَقَايِقْ
وَصَرَّافِ بَازَارِ دَقَايِقْ حَضْرَتِ مُلَّا حُسْكَارِي زِيَارَتِ اِيدُوبْ اَنْدَنْ نَصْكُرَه اِكِي مَنْزِلْ بَرَايِدُوبْ مَحْرُوسَه
اِسْتَانْبُولْ جَانِبِنَه مُتَوَجِّه اُولْنُدِي اُويْلَه اُولْسَه ذِكْرِ اُولَانْ خَلَنْدَنْ اِسْتَانْبُولَه وَارِنْجَه وَاقِعْ اُولَانْ

چون شهریار صاحب قران شرق و غرب وجایك سوار میدان ضرب و حرب سلطان سلاطین
جهان قاهر قهرمان زمان حضرتلری دار النصر نادرة العصر که طاق مقرنسی منظر بطاق
کهکشانه هم سر و کرسی پایه سی هلال آسمانه برابر و باغچه سی خلد برین و روضه بهشت
آیین سندس حضر ایله مزین و استبرق دیبا ایله مبطن و انجاری خوشه انمار له عقد پروینه
فخر و عرصه کلزاری انواع انمار له خلد برینه برابر و باغی جنت مثال آثار کونا کون له که فیها
فاکهة کثیرة و منها تاکلون ایله معین اولان اول قصر خوب سرشته و باغ کلزار
بهشته رضوان بکی دلیل و روضه رذوسه جبرئیل اولوب عزود و لتله داخل و سوای
سوکتله واصل اولوب وصول بولجی مذکور قصر معمور العصر اطراف و اکنافی خیام کردون
قیام و ایوان مرا پرده دولت مرام و عساکر ظفر انجامك بیزه فشان فتنه بتاملرینك تابندن
پشت زمین آسمانه دولوب دخی پادشاه عصر و خاقان دهر حضرتلرینك آثار عدالتی درجهٔ
نصف نهاره انوار آفتاب فلك کبی آفاق جهانه و طاق آسمانه منتشر اولوب ایام دولتنده
رعایانك شمع بختی یانوب و مملکتك چراغ دولتی ویانوب دخی کافهٔ رعایا و عامهٔ برایا
سایبان سعادتاجتواسنده آسوده حال و مرفه الاحوال اولدقلرندن حضرت سلطان سلاطین
الاسلام مالك رقاب الانام حضرتلری محروسهٔ مذبوره و مدینهٔ مذکوره واقع اولان
مقامات شریف و مراقد منیف کردن صاحب المعارج و المقامات و صدر نشین سریر سموات
مقتنی قوانین دین و واضع معالم یقین بانی بناء شرع متین معمار مقصورهٔ فرع شجرهٔ مدینهٔ
قدس کتخدا خانهٔ انس جلیس قدسیان انیس کروبیان سالك معارج سعادت مقیم

سماء

106 a

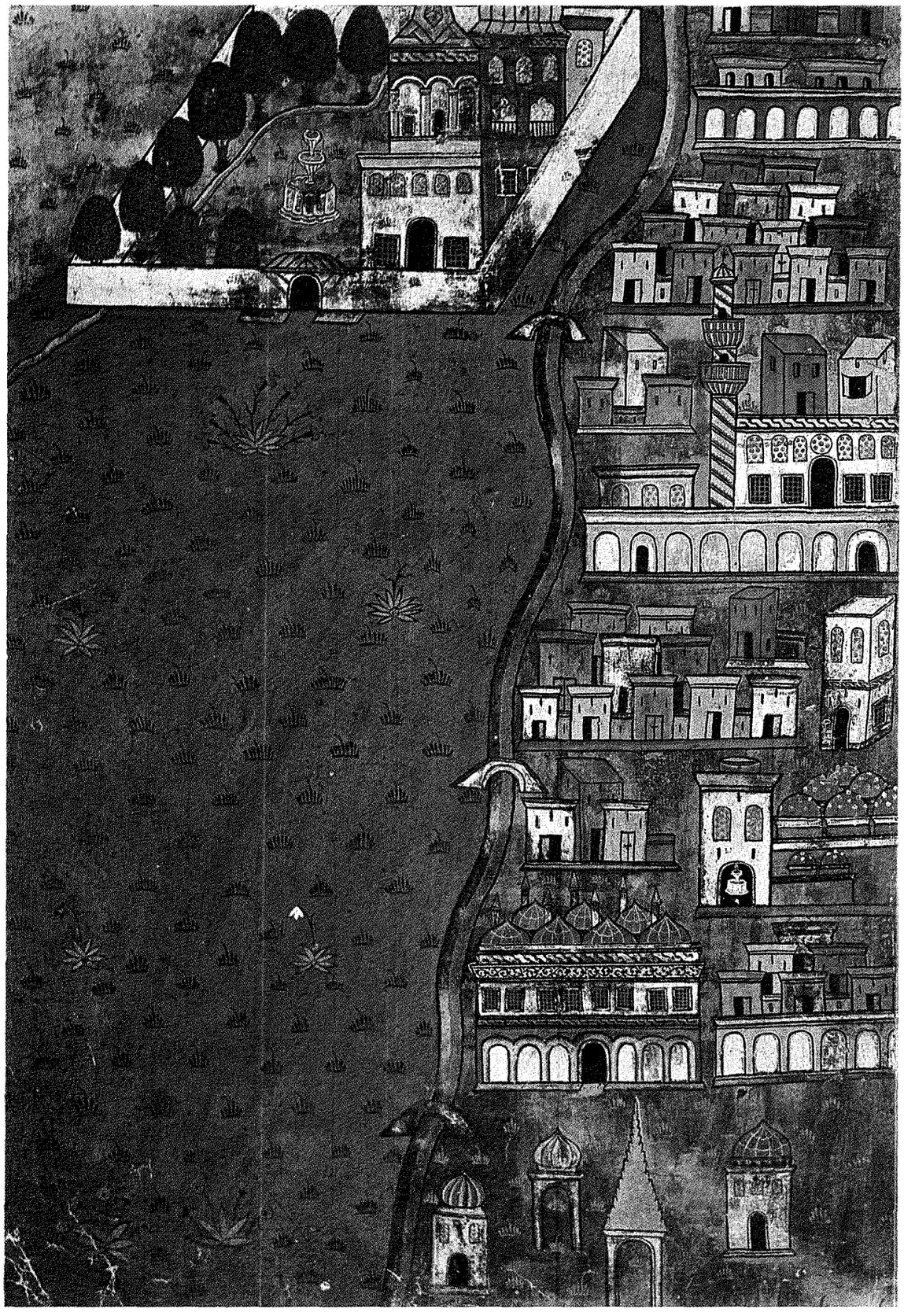

105 b

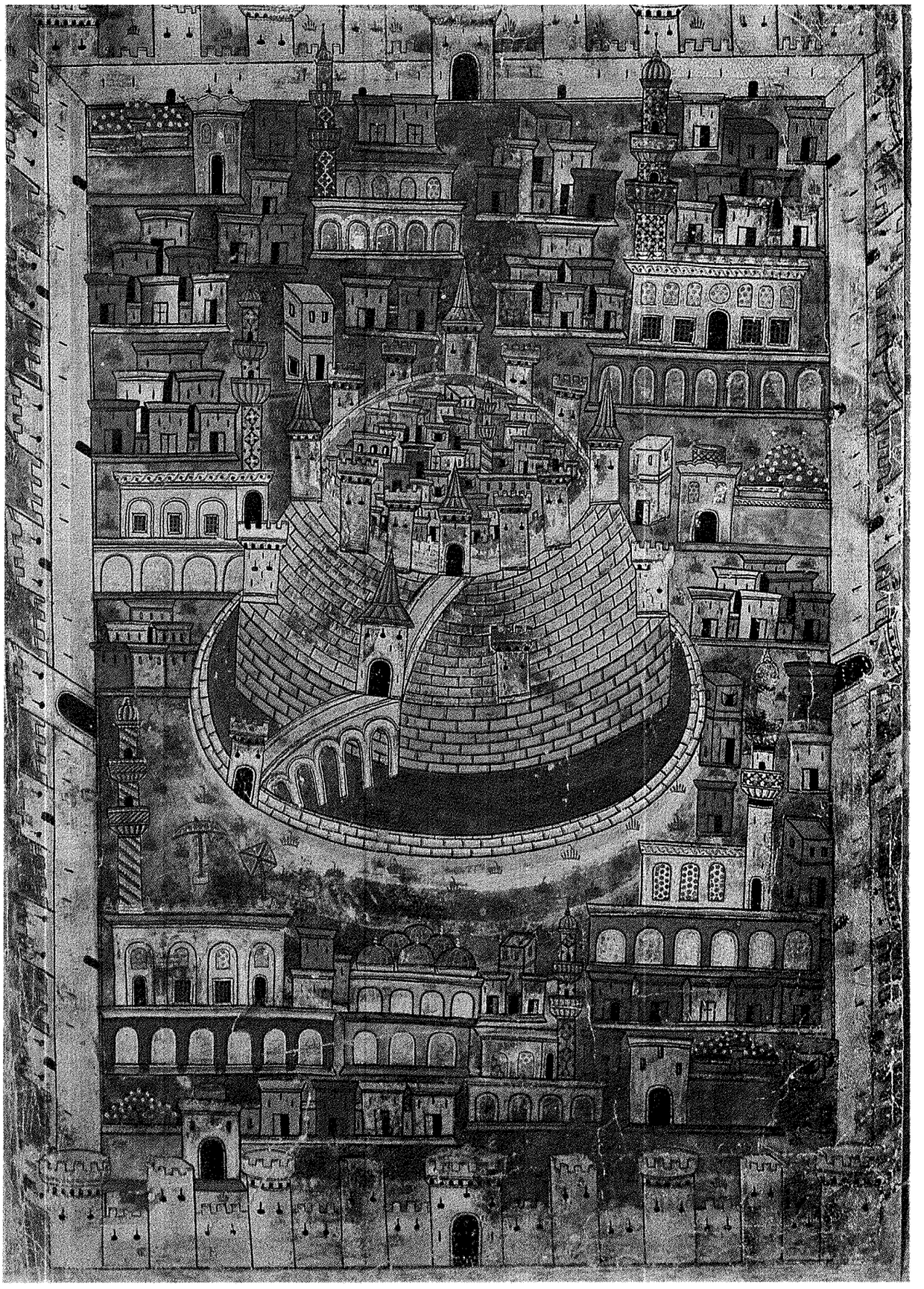

105 a

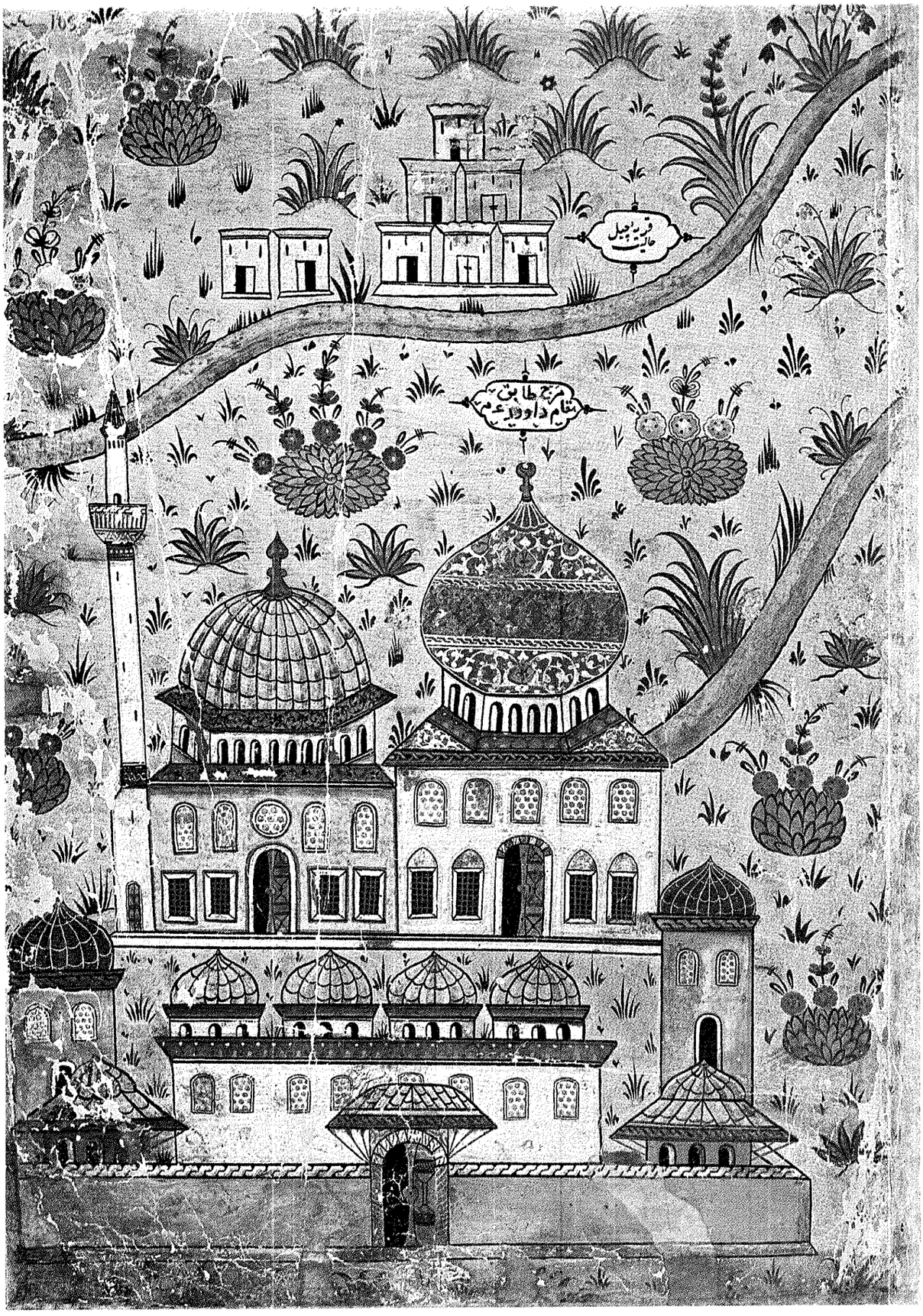

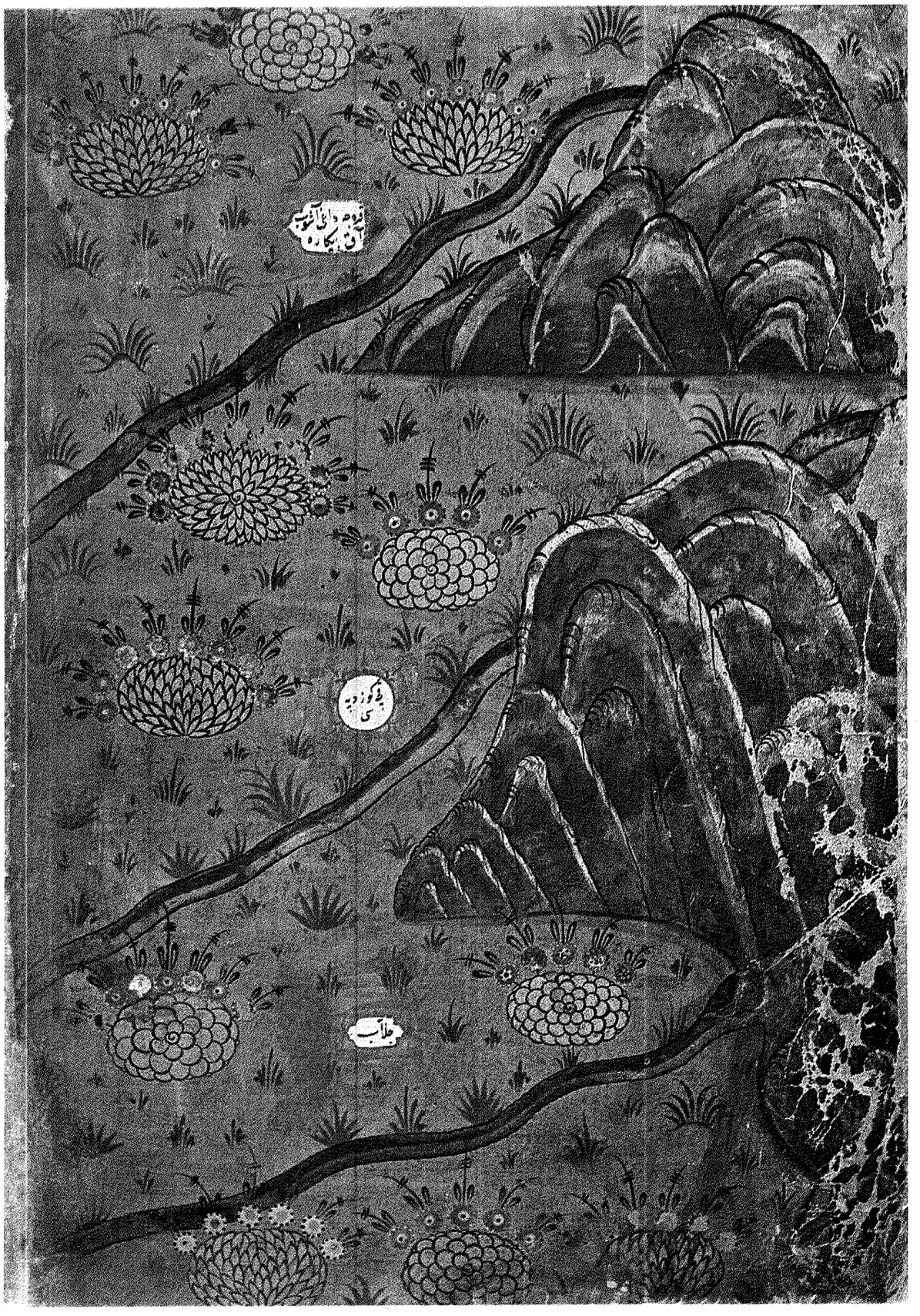

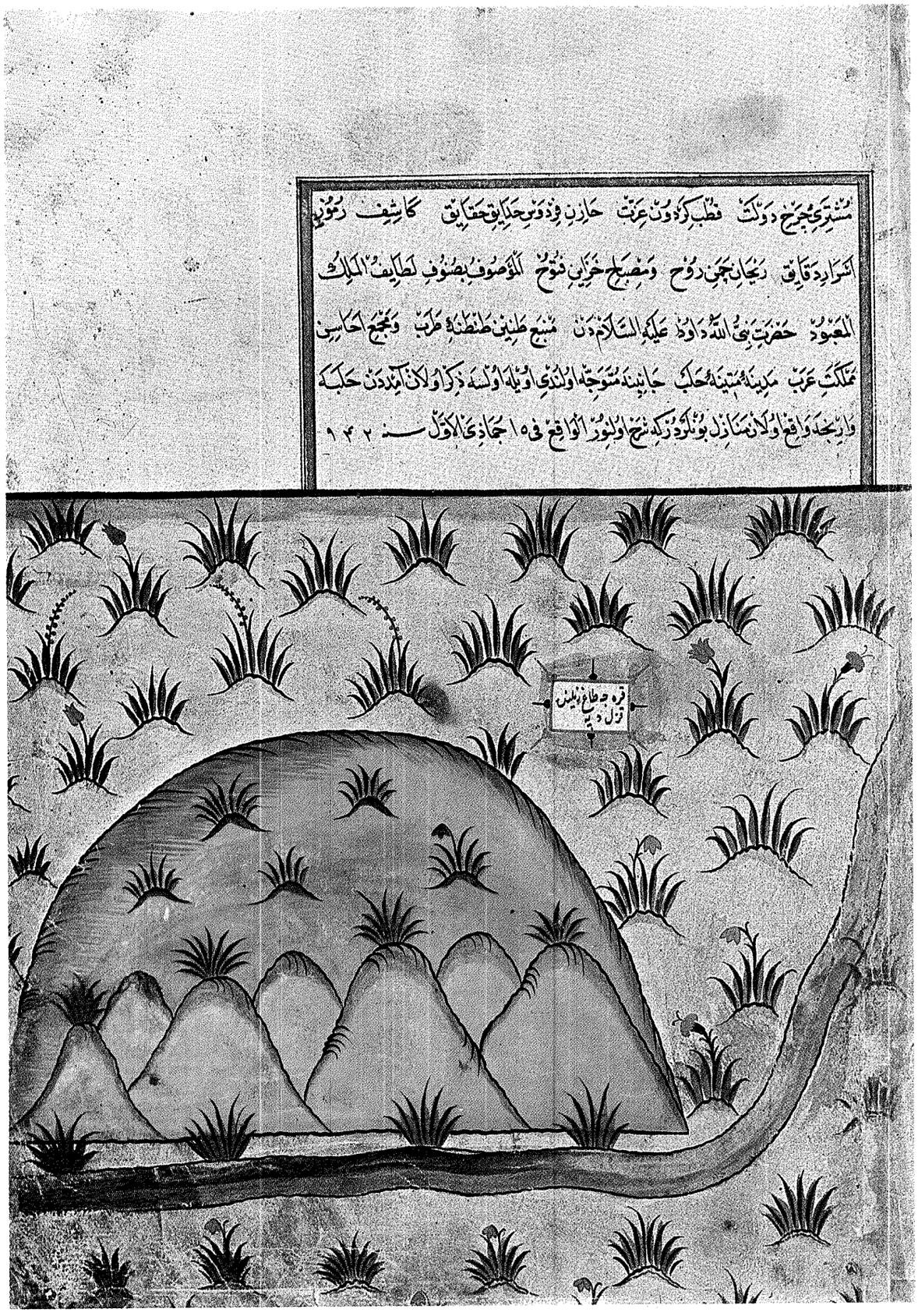
مشترى چرخ دولت قطب كوكبه دون عزت حارس دولت حدايق حقايق كاشف رموز
اسرار دقايق ريحان جنى روح ومصباح خزاين فتوح الموصوف بصنوف لطايف الملك
المعبود حضرت نبى الله داود عليه السلام دن مسبع طنين طنطنه مرتب ومجمع احاسن
مملكت عرب مدينه متينه حلب جانبنه متوجه اولندى اويله اولسه ذكر اولنان ايمددن حلبه
وارنجه واقع اولان منازل بولكوركه شرح اولنور اواقع فى ١٥ جمادى الاول سنه ٩٤٢
قره حصار شرقى ايلنك نزول ديه

قائم یاشا حضرتلرینه معًا اجارت ولنوب اندن صکره خداوندکارلردن اقتدار حضرتلری
صحراء مذکوردن قلعهٔ مذبوریه یکروب یکرمی بزکون آرام ایدوب دخی درکاه آسمان آستانده
لازم ورکاب کامیابنده دایم ملازم اولان حدم وحشم وصل وتوغ وعملهٔ قلعهٔ مذکوره ومدینه
معموره دن یمن واقبال وسعادت اجلالله قلعهٔ روحیه وارروب اورشمی فلك رابع معدن نور سامع
صدر صفهٔ نبوت ومقتن قوانین قوت ابوالرسل العظام وجد الانبیاء الکرام نور کلستان
نامور سرو بوستان ابر مقتدای هرامت ومقبل هرملت سالك مسالك توحید مالك ممالك تفرید
واضع اساس قبلهٔ اسلام عامر خانهٔ بیت الحرام معتکف کعبهٔ مروت وساعی مساعی قوت
رافع رایهٔ ضلالت کاشف اسرار جلالت مستشیر حلقهٔ ارادت وممشط جعد سعادت مکرم بنی آدم
کرایم کرامات ومشرف بشریف فیه آیات بینات خلیل الرحمن جلیل البرهان مظهر عز وتعظیم
نبی الله حضرت ابراهیمك روح عالم آرای ومهر وجود جهان زیبای کتم عدمدن طالع
وقدم مطلع عدمدن لامع اولب عالمه ذوق وصفا وجهانه بهجت وضیا ویرب عالم یوزنجه وخندان
وجهان آستینی کلستان اندوکی مقامی وعینی ذلیخا نام عینی زیارت ایدوب قلعهٔ مذبوره بر کون
اقامت ایدوب اندن صکره محبوب فخر ارباب صفا وقدوهٔ اصحاب وفا جامع مکارم اخلاق
مرضی الشمایل فی الآفاق منبع المکارم والمآثر ومجمع المعانی والمفاخر حضرت شیخ ابوالمسلمه
وابوالمسلم قلعهٔ برجوکه وارروب قرات آب حیات نام نهر عظماء مرور ایدوب دخی معبر مذبوره ده
اوچ کون اقامت واستراحت امر اولنوب اندن صکره اقبال وسعادت واجلال برله مطلع لامع
ومطلع عوامل اسرار چشمهٔ زلال تحقیق رفیق حضرت خورشید سپهر سعادت ماه فلك سیادت

مستری

چون پادشاه هفت کشور وشهنشاه بحر و بر حضرتلری سنه مذکوره ربیع الآخر آینك یکرمی وچنده
تدوم سعادت لزومیله ذکر اولان قلعه یه آمد صحرانه نزول اجلال ووصول اقبال برله شرف
ویرب آرام یرمهام ایدیجك محل مذکوره وموضع مزبوره خیمه شامی وبارگاه پادشاهی
اوزره کلکونی کونلکلر وکلستانی سراپرده لر وارغوانی سایبانلر قوریلوب دخی عسکر صولت
طوتی وصدای جوشی ادای کوشش بشارت فتح ظاهر الآثار واشارت نصرت ماهر الانوار
باغ زمینه وریاض ارضینه وآفاق جهانه وطاق آسمانه طولوب ودخی درگاه آسمان نشان
وبارگاه کیوان مقامدن عبارات فایقه دقیقه المعانی واستعارات لایقه وثیقه المبانی
برله فتح نامه لر انشا وامضا اولوب اطراف عالمه واصناف بنی آدمه سحاب پرشتاب مثال اولاقویله
ارسال اولندقده نصکره قانون قدیم عثمانی ودستور مقرر سلطانی وترتیب آیین صاحبقرانی
اوزره لشکر کشی خورشید تمثال غلام وزرای جمشید کیوان مقام ومیر میران پادشاه اسلام
وعلمای عظام وقضاة محکمه خیر الانام وامرای کرام وکبرای ذوی الاحترام وآغایان درگاه
کردون قیام وزعماء دولت فرجام وکخدایان نیك انجام زعموما وسایر کماة بلند پرواز وسواران
جنك ساز وسرباده کان تفنك انداز وقاعدان طریق پرواز اولنلر خصوصا عرایس ازهار
نوشکفتان چمن وتفاریق ابکار سمنبران کلشن سندس خضرادن جامی زیبا کر واستبرق خضرادن
کلستانی جامه کر سلطان نوبهار وشمشاد لار ازهار غیرت آثار ده کید کلری کبی هر بریوك قدوم
قامتك لذاره بالاسنه برابر وهر سنده قیامتك طرز عالم آرا سنه سراسر خلعتلر کیدوریلوب وصفراء
قافغ زرلدوده قاستلر تارده منوال نادیجی وآل یله واول سرو سندره خرامکر وشمشاد طوبی قیامکر

102 a

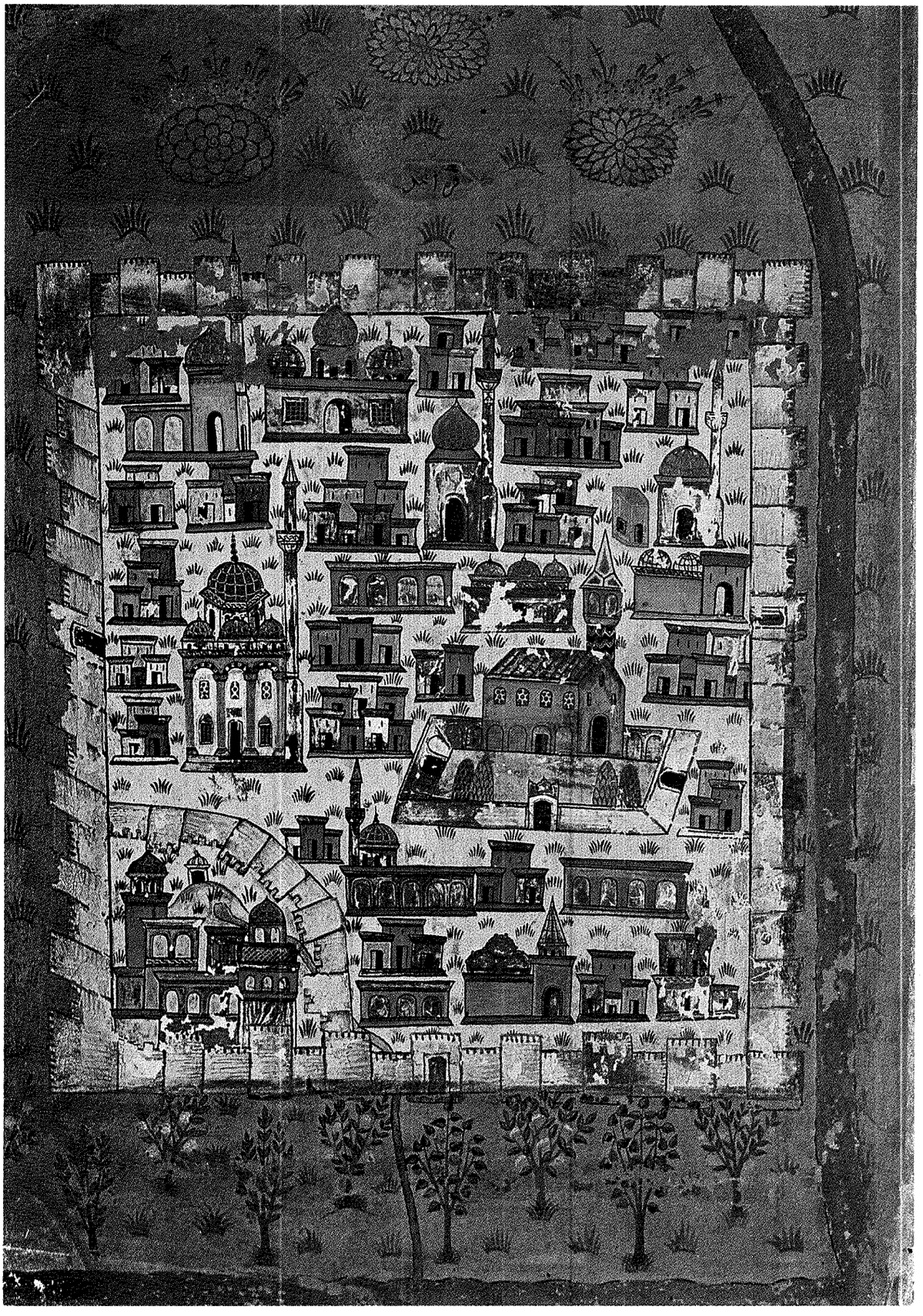

ף 101

101 a

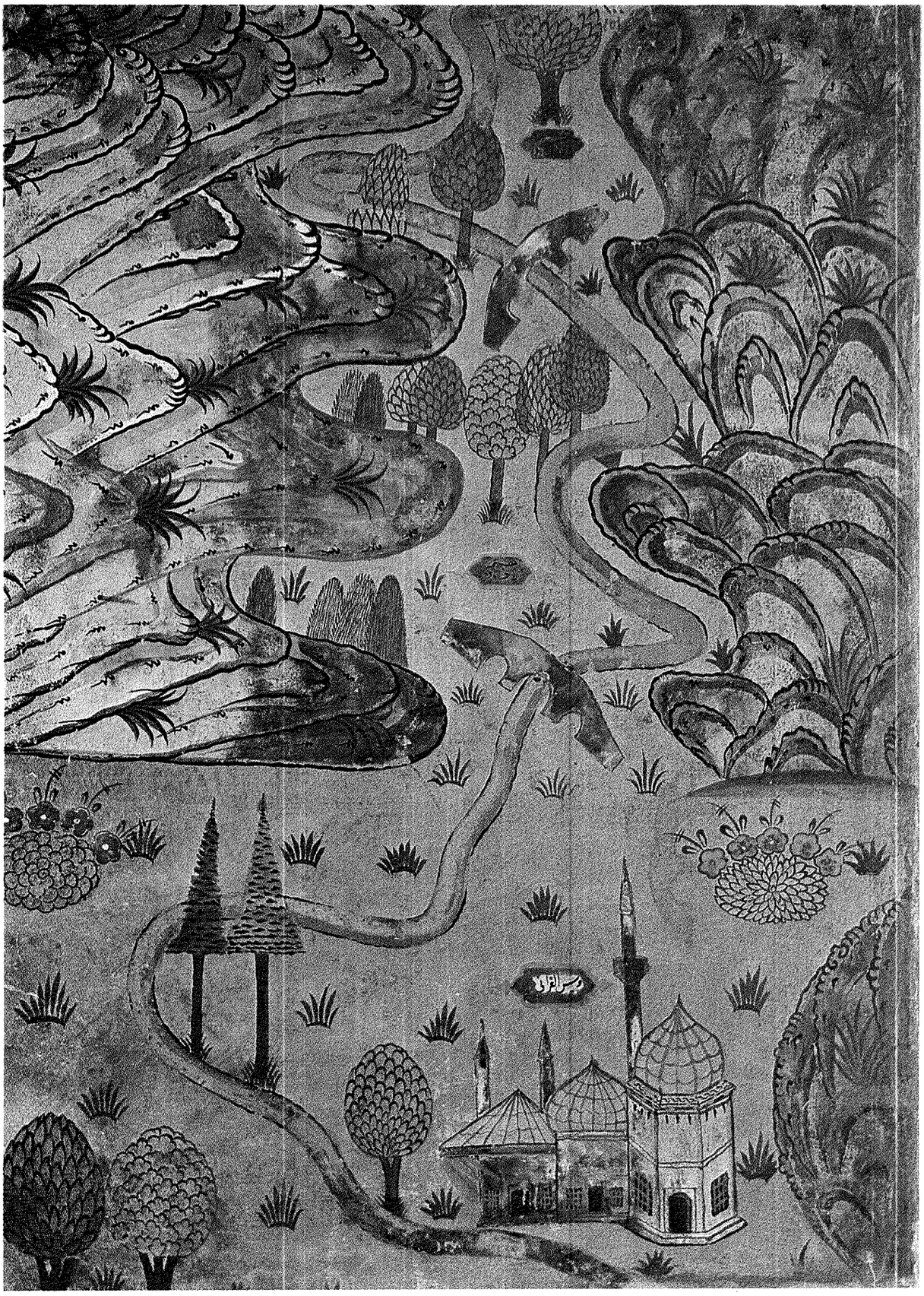

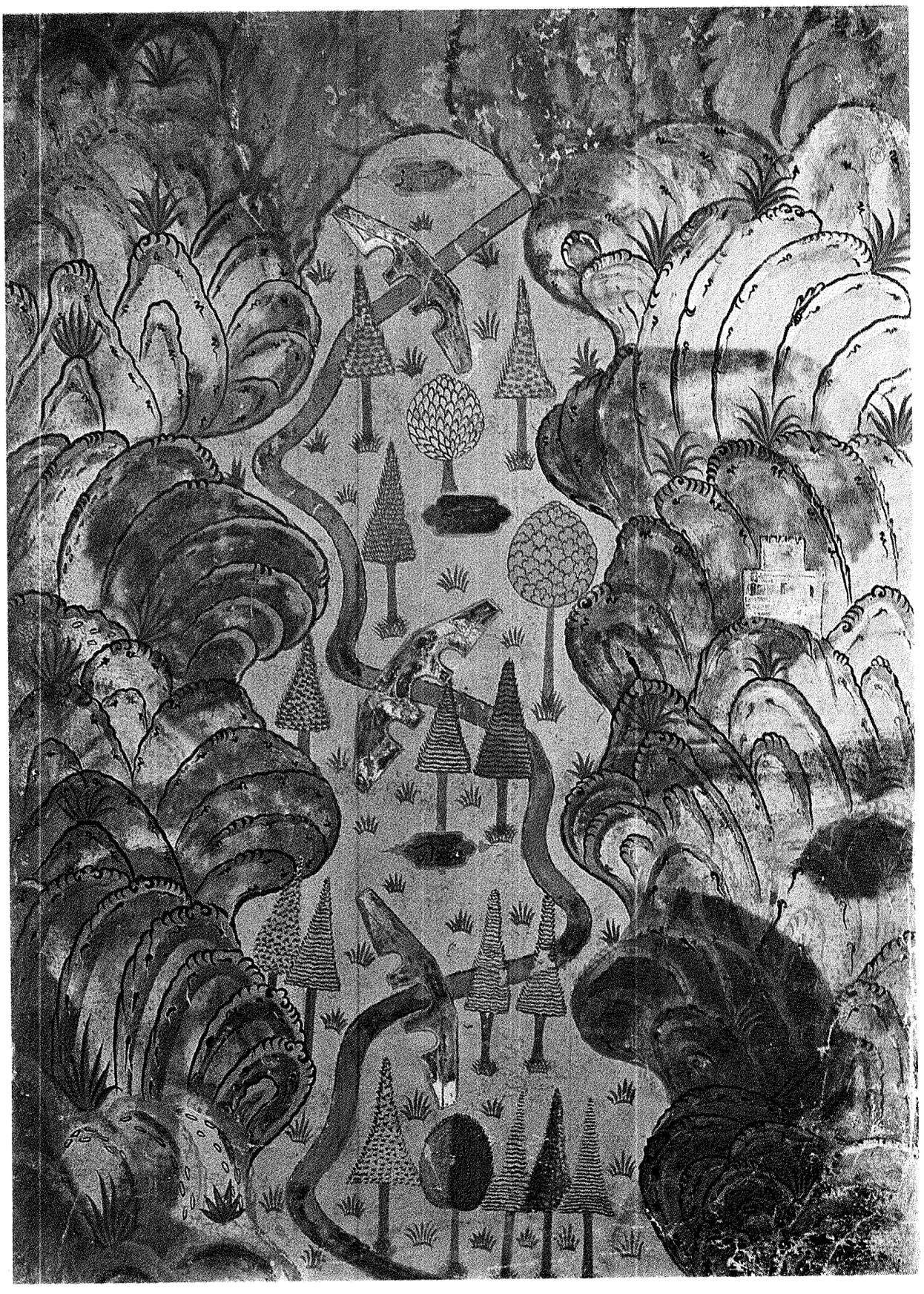

100 a

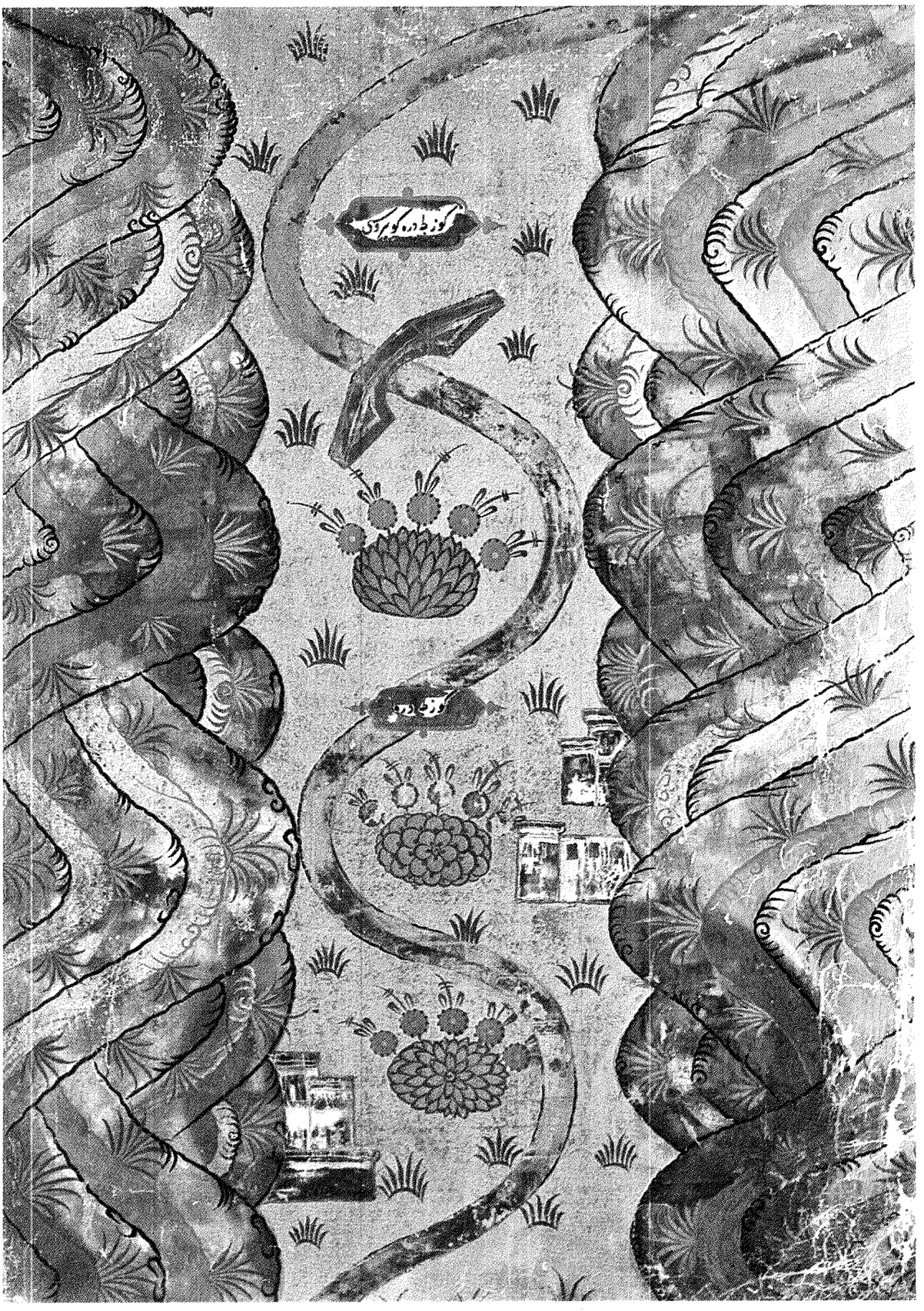

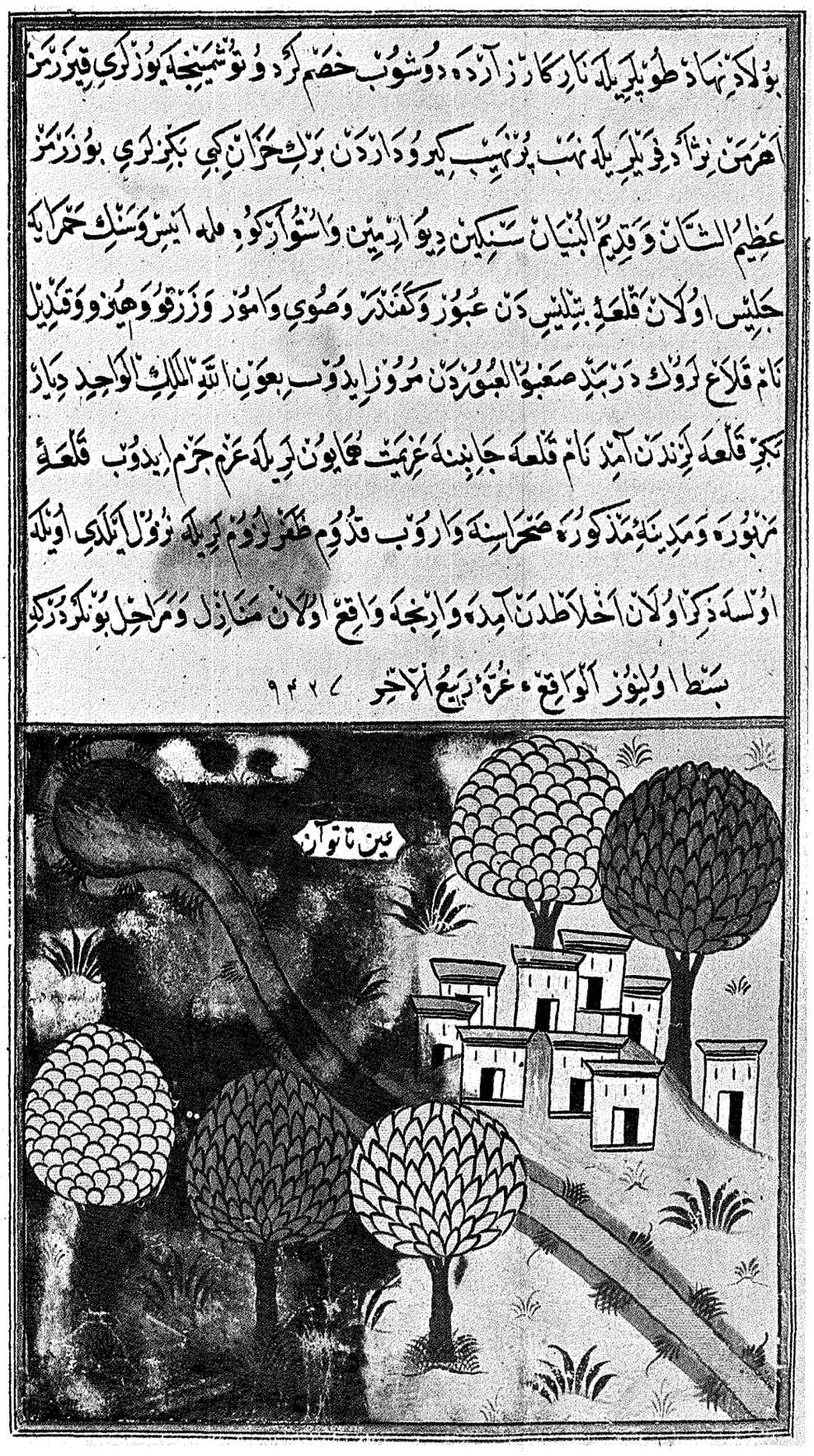
عین تاتوار

ومقتضای فرمان مضای سلطانیله ذکر اولان قلعهٔ عدل جوازده آرام ایدوب رای
مملکت آرایله ضبط ربط مصلحتی ایچون اقدام واهتمام تمام اوزره صبح وشام
مذکور مقام خیام ایدوب تدبیر صواب ورای شدید ایله مرده ابلیس تلبیس اولان بدگمان
جوانلری حد حدید شمشیر بند وشدید زنجیر له اطراف ممالک ده واکناف مسالکده
نفر کتابنده وارد اولان خطاب مستطابی که اطاعت اولی الامری ایجاب ایتمشدر
کوش هوشیله سامع اولمیان مفسدلره زبان روشن بیان سنان لامع حسام قاطعله
جواب ویروب جزیره وآن اسیتلاء دریای شمشیر جهانگیر سلطان عصر وحاقان
دهر له محفوظ ومضبوط اولوب سایر اقالیم عظیمه کبی اقلیم قدیم آل عثمان عالی شانه
ملحق وملصق اولوب حضرت صاحب قرانك ایام دولتنده کمال ربطله مربوط اولوب
معمورهٔ مزبوره بلاد شمالیه جانبنده جهت جنوبه منبط اولان عرضی طرف شرق عربه ممتد
اولان طولی کنار جویبار قزلجه دره دن سرحد دیار آمده واروب منتهی اولوز
دریا روانندن ساحل نهرده وخانه واصل اولوب اول غایتده نهایت بولور خزوی
بهرام غلام وجمشید خورشید کیوان مقامك حمای حمایتنده اولق ایچون امر اولوب
عدل جوازده ایلتوتمیدی اندن صکره پادشاه سپهر احتشام ازده شیر شیر اقدام خلدت
خلافته حضرتلری محل مزبوره دن سورینك دور قصوری دور وسیف خیف و
سهم ونهم دن معمور وبارهٔ سیمین هلالدن بارویی رفیعنك ایاغنده خلخال دشوار
ودرج چرخ لرینده کی عقد برج منیعك قولاغنده کوشوار اولوب سور معموری

اوق نكبته غروب ودفتر بي سودي كوچ سكدن وصفحه منشور دن كان لم يكن
شيئا مذكورا محو اولوب آهوي دشت وبيابان از تنكناي كيرودار دن قاچوب
كندوكي عرض ايلدي دركاه عالم پناهه وباركاه سعادت دستكاهه معلوم اولبجق
عسكر ظفر رهبريله عقبنجه وارلسي عسير وهم آوان شدت شدايد شتا وزمان صولت
برودته حدت هوا قريب اولوب اول ديارده اضطرار وسكون وقرار ايلمكه مجال اولمغين
زمان ولازم الاذعان صاحب قراني بو منوال اوزره صدور ظهور بولديكه اول ديارك
حفظ حراسيچون مقدم الكماة والابطال مرضي الخصال والخلال هنبر بوادي الهيجا
اسد المعارك ليث الوغا اقدم الشجعان والشبان ضرغام ميادين الهيجان صارم الدولة
العظمى عمدة حضرت العليا سابقا غزه سنجاغي بكي اولان حاجي بكه زيدت صلابته
وشجاعته اوان بهاره دكين بزم رزم كارزار له قلعه عدل جوازده بنياد قرار
اورووب طوره خي مقتضاي راي مصلحت آرايله رعاياي رعايت وسماي مملكتي
حمايت ايتمزدن مهي كوره ايام فيلدتده وهنكام فرصتده آتش كبي سركش ايله شرار وار
باش قالدوروب برطرف كردار ظهور ايدرسه سيلاب تيغ ميغ تابله اوجاغن سوندوردن
وطغيان طاغنه اغان طاغيلرك طوراغني طاغدوب نار دمار له بدكمانلرك
جانلرني پرداغ ايدوب خرمن فساد ودشمن بدنهادي كوندروب اول ديارك
اطرافنده بقيه سيوف ابدارلردن قلان قزل باش وسايز ناكس وقلاشلردن نقدر
وارسه هلاك ايده دخي كشوري اهل فسادن وكلزار ملكي خارلردن پاك ايده

دره صحرایی ذات غضنفر صولت وشانی توانا هیئت ایله آراسته وجیش دریا جوشك
آتش درخش یزه لرینك بیوق برق تابی وآفتاب پیکر وزرین سنجق لرینك درفش
شفق تابندیله زمین وآسمانی پیراسته ایدوب دخی خارستان وجوب یزه جان سیانله نادر
کارزاری آفروخته قلمق ایچون مشار الیه احمد بك ارسال اولنوب قلعه وآستانه کلوب
وصول بولدوغین معلوم ایدیجك وردی رولاله آبترکی برك بارعیش هوای فنایه
ویروب ناچار حکم اضطرار له مقام اعتبار ده قرار ایدیوب حضور آرام وخواب
سرور طعامی زایل اولوب خسروی دارا سریر وخورشید عالمگیر حضرتلرینك اوزرینه
ایلغار ایدوب فی الحال علی طریق الاستعجال وآن قلعه سن قرلباش آوباش لرینه
طولدوروب امیر قلیچ نام بد فعال لری اول مذهب تراش لره باش بوغ نصب ایدوب
اندن صکره کندوسی قلعه مزبور دن بند ماهی نام موضعه وارروب اول بدنهاد بی اعتماد
وبیهال سیف خیق نیام اتقامدن چارو ب میدان دار کیزده قید کید له اله کوریلوب
محبوس اولان پروانه بکی فاذا جاء اجلهم لا یستاخرون ساعة ولا یستقدمون
کلام ساطع البرهان مقتضاسنجه شهید ایدوب اندن صکره خوف هراسیله محل مزبور دن
یوشارنام موضعه جانبنه متوجه اولوب کیدجك بوجانبده امیر مزبور بو احواله
واقف اولیجق قلعه واستاندن سده سدره مقام وابواب سراپرده دولت مرام
قبلنه کلوب دشمن بدانجامك صورت نکبت کیه صفحه کتبده اقلام سهام سله
وکان ذلك فی الکتاب مسطورا تصویر وتحریرا اولمش در آفتاب دولتی

افق

جهانده وآکناف طاق آسمانده آثار انوار صبح صادق شارق اولدقده انواع کوه شکوهك
بحر موّاج آهنین امواجله کوب خیران ولایتندن جاری اولوب السنهٔ انامده کوزلجه
دره دیمکله معروف نام نهره وارروب رجوم هجوم مبارزان نصرت ملحوم یله شرف ویروب
آرام ایلدوکندن صکره دشمن کم نژادك کیفیت احوالی وانهدام اساس شوکت تحقق اولنمق
ایچون اکراد امرانسندن قدوة الامراء الکرام عمدة الکبراء الفخام سیدی احمد بن امیر بهرام
نام بکی سپاهی اوغلنی ارندن اوسلوب حروب قتال ولعوب ضروب جدال ولعبت
اسلحه واستخدام ارکه فتنده اظهار مهارت ایله بین الاقران والامثال مشار الیه بالبنان
اولان بهادران نامدار ومبارزان کارزار الزدن اوج یوز نفر مقداری اوزاولوب پادشاه
عالم پناه وسلطان ملایك انتباه حضرتلرینك عزوحضور فایض النورنده علی التفراد
ساز وسلب وبزم رزم مرتب ایله یوقلنوب اندن نصکره امیر مزبوره قوشلوب ارشال
اولندی ذکر اولان دلاوران صف شکن ونحاریان مرد افکن زیله امیر مذبور سابقا
تقریر اولنان دربندی صعب النبوردن مرور ایدوب قلعه وآستانه وارروب وصول
بولنجه اول دشمن قلیله وعدوی ذلیله مقام سروزده آرام ایدوب مدام عرور له سرت
اولوب آخر کاره وسرانجام روزکاره نظر اتیوب طورمش ایدی بوجاندن سلطان سلاطین
الاسلام مالك رقاب الانام خلدت خلافته حضرتلری آفتاب جهان تاب کبی طلوع
ایدوب طلیعهٔ سپاه ظفرپناه وعسکر نصرت همراهیله تکرار جای ثواب غزای صوابله
رجای وغای دایر ایدوب سیلاب پرشتاب کبی اخلاطدن کلوب ذکر اولان کوزلجه

نهادك جنك بزديناك آثاري ميدانه كارزارده ظهور بولوب اول بدرآي
مغرور لرك دريايي شور سور ولرينك جوش خروش كوش انس وجانه طولوب
بله سنجه اولان شرارك ناشراري جهانه انتشار بولوب اول عدوي بي ميل و امانه
روز روشن تنك و تارايدورن پروانه بكي ميدانه دازكيروب توسكوروب پنجه
كمسنه لرين شهيد قلديلر تكرار اول دشمن بدرايك كلحن پرده و قرا بولوذ كبي
قارروب برق آتش خرمنه جنك ايدن الاينه آت صالوب برق كيرو دار
تيغ تابدارله منبع وار جوي تيره رويلري تارومار ايدوب بنيستانه ميدار كارزارك
ديلرشركري وكوهسار كيرودارك جنك پرستيز پلنك لري اول طاغيلر طاغينك
دباتلريني وبدخوي لركوهنك كلاتلريني كه آتش تابدارستان ابدار پروانه مثال جانب
بدكمانلريني اورمش ترايدي كاروبار حياتي بي ثباتلرين نارکارزارله يقوب كيدرجك دشمن
بدفعال پاي اصرارله جاي عناده طوروب اول ديلر صف شكنى ومبارزه مرد افكنى
تاراد لقضايه ولامغ حكم فحوابنجه قيدكيدله اله كتوروب اول بدسيرتلرك دست اقتدارلري
عروس ظفرك دامنه اندن غيري ايرجك حصول مراد دن مأيوس اولوب مهره پرزهره
ووجه عبوس ايله دارو كيردن الفرار زكوة الفرار ديو قلعه دن رحلته تصميم
عزيمت ايدوب وارروب آرام ايدجك بوجانبده سلطان سلاطين الاسلام مالك رقاب
الانام حضرتلري كه سعادتلله اخلاطده اقامت ايله ايام فرصتده وهنكام قدرته منتظر
اولوب طورمش ايدي بوخبر وارروب منتشر اولنجق هنكام سحردن كه اطراف آفاق

اول تیر خورده خنجر ترکی طوغرو لب کلن دشمن یلنك خوی وجنك جویه قارشو
طوره میوب ناچار یانده اولان اولامه وسایر امیر لریله رهگذار لرندن یرلوب
سار وسلب برنی تلف وکندو لرین اول خیل بی میله علف ایدر مدین جنك آتش
سوز ودشمن نهب آموزدن عزیمت ایدر یارلیله جزیره اختمار جانبنه متوجه اولندقلرندن
صکره اول بدرای اوتاش واثرای نکبت انتعاش قزل باشلو شور شر وشوره التهاب
ویروب دنی آرد وره دن عسکر سیل رفتاره موز وار وملح کرد ازکی اوشوب
زحمت ویرجك لسان آنامده دیوانه عنوانله اشتهاری اولان عارفان نا موس و
صولت طوس حمیدیلی سنجاغی بکی پروانه بك حمیت دین اسلام وغیرت پادشاه
آنام دیومیان همتله غیرت قوشاغین قوشانوب دنی اول عدوی بدسیرت ونکبت
انجامه دونوب مقام مقابلده تمام مقابله ایدوب اول کینه خوی وآتش خوی بدکرداره
وخصم بدآختر لریله میان میدان پرشوره وشرده آتش جنکه کندو سن پروانه صفت
اوریجك کلکون حسام پرخونی نوش ایدوب سرکبی یوزه یوزاولوب مقام جلده
ضرب شمشیر آبدار وخنجر خون ریز شکار بارندن دشمنك بدن وجوده کری جوشن
زره کی سراسر کوزکوزاولوب اول جنك بزدك بیرق برق تاب ودرخش
آتش درخشله سرخ وزرد وسفید وسبز وبنفش ایله چارسوی کوی زمین طونا نوب
قزل وآبیله جرخ والارنك یوزی بورنوب روی عروسه دونوب شعشعه مغفر
وشعاع چینی سپردن هوای سیماب اولوب خرمن کشورده دشمن بداختر فساد

دیدیکه دشمن خصم قدیم غایت یاوز غریمدر خوزکورمك اولمز بوقزلباش مذهب
تراش پلنك خوی جنك جوی پرنك عادت قدیمه لری بودرکه ضرب وحربه تصمیم
عزیمت ایدیجك باشدن ایاغه وپادن درناغه وارنجه اتلر وکندولری پرکستوان
آهنیله مغفر وجوشن وبکتر ایله بورتوب دوددیجندره اخکر ویاخود قاره بولود ایچنده
اختر کبی کوزلری کورونزا تلر وکله میان میدان مراحمده مصاومه نك غایت صعوبتیدن
خبر ویروب دیدیکه اول آتش نهاد کرتاب حمله بریردن هرنه قلب صولسه
کندولرین اورمه کرسیلاب بنیهار سینه کوهساری عرق وسنان تابدار وآتش
بار کریله هرنیه طوقونسه کراخراق ایدرکر اویله اولسه مقتضای رای حزم آرای
اولدرکه عزم حزمله اول بدکانلرا وزرومدن یورودکلری کبی اکلرندن ایرام دیجك
محمد پاشای رزم آرای اول کلام فصیح النظام نك معنای صحیحن وفحوای صریحن
کوش هوشله اصغا ایدوب کندو ضمیر ندکی مرآت اسرار حدیثه ومشکاة انوار
قدسیه درسایح ولایح وواضح اولان تدبیری دخی اول ایدی تحقیق بلدیکه رفیق شفیق
طریق حق کدحقیق قبولدر اصحاب عقول وارباب عقول بابنده معقول ومقبولدر
همانده میدان کارزارزدن عسکر سعادت دستگاهله اول سیلاب روان وخیل بی میل
وامانك اوکندن الفرار مما لا یطاق من سنن المرسلین قونجه سنن اولی العزمه
سلوك اولی کورونوب دخی مسالك دوی الحزمه سالك اولوب جای مهالکدن
پای فراریله اجتناب واجتحال راین اجتیاز وکاربار فراری تارومار ایدوب

ضَرْبِ شَمْشِيرِ سِينَهْ شِكَافْ وَ زَخْمِ سِنَانِ جَانْ سُوزْ نَوَايِ خُوشْ اَدَا آيِي كُوشْ وَ
شَرَابِ خُونَابِي مِيَانِ كَارْزَارْدَهْ نُوشْ اِيلَدُكْلَرِنَدَهْ دِيوَانَهْ لَرِكِي صُيُونُوبْ عُرْيَانْ
اُولْدِيلَرْ وَ مَيْدَانِ دَارْكِيرُوكْ مَهَابَتِنْدَنْ اِنْسْ وَ جَانْ بَجَرِدْ هَشْتَهْ طَالُوبْ وَتِيرِ قَدَرِ
تَأْثِيرُكْ حَيْرَتِي بَرْمَاعِنْ دَهَانِ كَمَانْدَهْ قَيُوبْ وَ شَمْشِيرِ سِينَهْ شِكَافُكْ ضَرْبِ
پُرْشِكُوهِنْدَنْ سِنَانِ جَانْ سِتَانْ اَنْكُشْتِ حَيْرَتِي اَغْزِنَهْ آلُوبْ كَرِيبَانِ حَيَاتَهْ
آلْ صُوبْمَشْ وَ خُونْرِيزْ قِلِمْجَلَرْدَنْ دَسْتِ كَارْزَارْ دِيُو هَزَارْ دَسْتَهْ وَ سَرْتِيزْ نِيزَهْ لَرْدَنْ
هَامُونْ كُوپَابِيكْ بَاشْلُوَارْ دَرِ سَرْمَسْتَهْ دُونُوبْ اُولْ كَارْزَارْكْ نَفِيرْ بَانِدَنْ
حُسَامِ خُونْ آشَامْ كَامِ نِيَامْدَنْ تِيغِ مِيغْ فَامْ سَمَايِ وَ غَايِ بَاشْدَنْ بَاشَهْ بُورُيُوبْ
قَانْ بَارَانِي يَاغْدُرُوبْ طُورْرَكَنْ پُشْتِ دَشْتِ نَبَرْدْ وَرَايِ هَوَايِ وَ غَاجُوِي خُونْ
دِرَخْشْ كَلَكُونْدَنْ طُولُوبْ تِيغِ مِيغْ آهَنْكْ صَاعِقَهْ كِرْدَارْ بَرْقْ تَابْدَارْ كِي مَيْدَانِ
پُرْاُولْدُقْجَهْ زِرْهُكْ كُوزْلَرِي پُرْخُونْ اُولُوبْ اِبْرِنَالَانْ كِي جُمْلَهْ اَنْدَايِ اَغْلَرْدِي
وَكَرْدِ اَسَبِ تِيزْكَرْدِ غُبَارْ نِثَارْلَهْ آفَاقْ بُورُيُوبْ طَاقْ لَاجَوَرْدِي نِطَاقْ طُولِيحَقْ
مَشَارُ اِلَيْهِ دِيَارِيكْ بَكْلَرْ بَكْسِي مُحَمَّدْ پَاشَا حَضْرَتْلَرِي اُولْ عِصْيَانْ طَاغِينُكْ طَاغِيلَرْنَدَنْ
طُوقِ اِطَاعَتِ اِلَهْ كَلُوبْ مَسْنَدْنِشِينْ وَسَعَادَتْ كَزِينْ اُولَانْ اُولَامَهْ كِهْ مِنْقَارِ مُرْغِ تِيزْ رَفْتَارْ
تِيزُوبْ پَنْجَهْ پُرْشِكَنْجَهْ شِيرِ شَمْشِيرِي اُولْ بَدْكِرْدَارْ اَرَهْ كَلْمِشْدِي اُولْ خَيْلِ بِي مَيْلْ وَ اَمَانْ
وَخَصْمِ بَدْكُمَانِ مَيْدَانِ مُحَارَبَهْ پَنْجَهْ طُورِ شِقْ وَ عَدُوِي تَذْحُوِي بِكَارْجُولَهْ مِضْمَارِيكَ
نَهْ وَجْمَلَهْ اِرْشِقْ كَرْكْ دِيُو اِشْتِخْبَارْ وَ اِسْتِفْسَارْ اِيدِجَكْ مَذْكُورْ اُولَامَهْ رُوشَنْ ضَمِيرِ

آغزی آچوب سنان دی رخشان کبی وشمشیر دی رفشان ایله روی آسمانه اودرکه
صاچوب جیش نصرت کیش اسلام وعسکر ظفر رهبر وفرصت فرجامك اوزرینه
هجوم شیاطین رجوم کبی هجوم ایدیجك بوجابنده عسکر منصور یاد بهادله اضطرابه
کلوب صحرای وغا کردابِ شیز آتش تاب وموج تیغ میغ شهاب کونله کلزار بهادر
وسبحی بیر قلزم لاله زار ودوب دخی کوه شکوه کروه کروك سنان جان ستانیله
پرشوك شوکت اولوب ایکی طرفدن قره ولرد للشوب آتش پرشرار ایله اللشوب
حرکته کلیجك شمشیر آبدار لرك دی شعله کبی تاب ویروب وشیر لر چرخ برین
کبی کوکسن کروب وکمانلرك کوم ساغمه کبی قاش چاتوب وقلجلر خصمه اصوب وینه
لر قولن اوزادوب وعملر یورتیش عزمنده باش قالدوروب ایاغ اوستنه طورد یلر
علمر قالدوروب افلاکه باشی اوزادوب یوزلرینه کوزلرینه میدانده بازار کارزار
قوریلوب دلاکل اجل اکندن قبای بقایق بهایه الثوب ومبارزلرك بادِ جمله سندن
درپایی وغا موج ایدوب قلجلر شمشکر کبی یلاپردی وسبحی لر بزم رزم ایچنده جام
حسام نوش ایدوب سرخوش اولان بهادرلر خون لاله کونله یوزلری قزل کله
دوتوب کریبان حیاتی یرتوب محشر کبی ساقی اجل اکندن تیغ کبودك شراب
زهر آلودین طاتمدن یوزلری بوزرتوب قانلری قاچوب واچلمش پیاله کبی
بکزلری اوچوب دخی پلنك پولاد جنك کبی اولخصم بی رحمدن ودشمن پرلمدن
زخم یدوکلرنجه آهنك جنك وستیزی تیز ایدوب چینی سپرلرکه ودرسدی بکلرلر

طوردی لیکن حقیقتده اول جناب بدرآی دریای سیماب مثال اضطراب اوزره
جانی بدکماندن حضور آرام وخواب سرور طعام زایل اولوب سلطان
آسمان آستان دهره وحاقان یکوان مکان عصره اظهار شعار عصیانله عقبنجه
کلدوکنه پشیمان اولوب لیکن بعد خراب البصره
زمام اختیار الندن کیدوکن کوروب ناچار حکم اضطراریله مقام اصطباده قرار ایدوب
عسکر ضرغام ولشکر بلنك انتقامیله تاب مصادمه ومقاومه ومقام ومقاتله اتمك
امرین تقدیر ایدوب داخی یانده اولان رجال جدال وابطال قتال ایله حاضر اولوب
رای عزم ایله پای حزم اوزره انتظار اولوب دوزده قدن صکره بوجاندن امیر الامراء
الکرام دیاربکر بکلربکیسی بلنك انتقامیله سنجه اولان طورصولك وکاوس هیبت
بکلربکیله وعسکر ظفر رهبریله بوریوب ذکر اولان دربند صعب العبوره دخول ایدجك
اول جاندن دهکرا وتیره نظر وعدوی نکبت مآل خیر سرمنبع سیاه کبی تیغ بیمدن
قلبی دونمیه اولوب روز روشنی چشم بی هوشنه تنك وتار وبرکه خزان کبی
تمام اندای لرزان اولوب کیش جان بدر اندیشه سهم وبیم طولوب ونوش هوشنه
وشهد بالنه حس پرخوش زبور شر وشور زکی کلوب اوتجکین کورجك خام وحری
واختصاص حد میله رای فراری ترك ایدوب پای اضطرار وتنکنای مهلکه اختیار
آهنك کارزار ایله بنزه جنکه سوار اولوب اندنصکره اول بدرای وبد فعال کر
اوخ الای اولوب صحرای پرغوغای وغایه طولوب اوچ باشلو اژدر آذرفشان کبی

وفاسد نهاد لری هوای فنایه ویرد کلمرندن صکره اول اطرافده اولان قرا الزنار
غارت وهدم خسارتله یاقیلوب دخی قلعهٔ مزبوره نك سور معموری ودیوار
استوارلری اخراق اولیوب وسور اچنده اولان مسلمانلری مال ومنالری ایله واهل
عیالری ایله سوریلوب عدل جواره کتورلدکدن صکره عسکر منصوریه وارروب
قصبهٔ اخلاطده پادشاه عالمپناهه قاوشوب آرام قلدیلر واول جانبده شاه
بدانجام قلعهٔ واندن طورکن بوجانبدن مشار الیه محمد پاشا حضرتلرینك وعسکر
ظفر رهبرك وخیل سیل هجوم قدومك خبری وارروب ایرجك اول بدفعات فاسد
خیال جانبدکیش وجنان فساد اندیشك نوش حضوریه نیش زبور تشویش کروب
سیلاب پرشتاب کبی آقوب اوزرینه وارانجیوش دریا جوشك خروشندن خمار
خمر شرور دن ایلیوب سرور سکر غروری زایل اولوب دخی اقدام جرأت واقدام
اوزرینه دوروب دست غیرتله کامان حمیتی قوروب اوزرینه وارانلر امرای رزم ایله
میدان مقابله ورمان مقاتله عزمن حزم وجدال وقتاله اقبال جزم ایدوب
دخی اول منشوم کردنجوم شکوه حصوم رجوم هجوم قلعهٔ واستان قربنده اسنهٔ
اقامده درپنجه خیزان نامیله اشتهاری اولان درپنجك عبور صعب العبوریك
قدومنه ناظر وهنکام بازار بیکاره مستظر اولوب بزم رزم وجنك تیز جنکی حزم
قلوب خارسنان وچوب نیزهٔ جان سائله نارکار زاری افروخته ایدوب میان
میدان پرآشوب دارکیر وخصم شیرکیر لریله مردانه دورشمك اوزره مصر اولوب

صوردی

كندوسي قلعهء وان اوزرنه كيدوب مشار اليهما قرنداشي الڤاس وكنك بي اقتباس
وجهء مامور اوزره عسكر نصرت پناه وكشكر سعادت دست كاهك عقبنجه اكي
منزل بر ايدوب دخي آرد وره قره ول خذ متندة قولان سلسرة سجاغي بكي سنان
بكي ذكرا اولان قلعهء ارجش ايله عدل جوار مابينلرنده خان سپان در زيل كوه سبحان
نام خان قربنده على الغفله بصوب پنجه كسنه لي ايله شهيد قلديلر اندن نصكره دونوب
قلعهء مزبوره صحراسنه وارروب آرام ايلديلر بو احوال درگاه عالم پناهه معلوم اولنجي
سلطان جهان وقهرمان زمان حضرتلري قصبهء اخلاط نام قصبه صحراسنده آرام
پذير ايدوب دخي فرمان واجب الانقياد له امير الامراء الكرام ديار بكر بكلر بكسي
محمد پاشاي سعادت انجام اكي بيك بش يوز يكيچريلرله وعمومًا ديار بكر واكراد
واولامه عسكري ايله وعايي دنبركده طولدوروب شاه بدكيش وفساد انديشون
اوزرنه كوندوردي وبو جانبده قلعهء ارجش اوزرنده اولان دشمن بد احوال
وعدوي نكبت مآل اوزرنه اركان ديوان كيوان ايوان دن دستور مكرم وسر عسكر
معظم نهنك هجوم وپلنك اقدام روم وسايز عسكر منصور ايله ارسال اولنوب مشار
اليه دخي بي اهمال واهمال ساز وسلب وبزم رزم مرتب ايله وارروب قضاي مبرم
آسمان كبي قلعهء ارجش وصول بولنجي اول دشمن بد احوال عسكر نصرت دستكاهله
كلوب مغله ايله اتمكله اقتدا اركي اولمدوغي سبيندن قاچوب شاهلري جانبنه كتمك
اوزره اولنجه اردوراندن عسكر منصور بادي حسارت ايله خرمن دشمن بد سيرت

ناظرا اولوب صورتمش لرکه یدی ظهوری خبرین اعلام ایدجک اکراد امراسندن
امیر قلیخ دیمکله معروف نام امیر قلعهٔ وان محافظه سنده اولدیغی یکیچه ریاد شاه عالم پناه
حضرتلری عراق عجم و آذربایجان و لایتلرینک عمده و آب روی اولان یرلرین بالکلیه
نهب و غارت و معدم خسارت ایدوروب سعادتلو معتمد شرایع احکام و مسکن پادشاه
اسلام محروسهٔ دار السلام استانبول جانبنه دوغری متوجه اولدوغی استماع
ایلدکلرنده انلرک دخی قلعهٔ مذبوره اطرافیله احراق ایدوب آستانهٔ سعادت
آشیانه وارود ملاقی اولمق اوزره تضمیم عزم قیلدکلرندن صکره امیر مزبور عصیانله
قلعهٔ مزبوره دخول ایدوب داخی عصیانی و طغیانی خبرین شاه بذیناه و عدوی
کم نژاده کوندورود ایام فرصت و هنکام فرقت دن جانبنه کلوب ایرتمک اردنجه
اولاسن دیو شاه بد فعال و نکبت مآل بوخبردن آکاه اولیجق سحاب و ار سیلاب
پرشتاب کبی عنان عزیمت برهزیمتین محروسهٔ تبریزدن قلعهٔ مزبوره جانبنه
متوجه ایدوب آجان ناسپاسی خوف هراسدن التهابده و اضطرابده اولوب
سینهٔ پرکینه سنده کی صورت هراس آینهٔ ضمیر منیر سلطان جهان کیردن نه وجه اوزره
ظهور بولدیغنه دیو خوف ایدردی قطع مراحل و طی منازل برله بحرشاهی نام موضعه
کلوب وصول بولیجق اول قبیح الاقتباس قرندش القاس و امرای رندیق بی
تنسیب و تعلیق کزندن بهادرلنک دیمکله معروف نام بدآهنکه برپچه بیک قزلباش
اوباش لری تعیین ایدوب عسکر ظفر رهبرک عقبنجه قلعهٔ ارجش جانبنه کوندوروب

کمذوی

چون سریر کردون نظیر خلافت وسلطان همامت وهمایون طلعت همعنان
قید توفیق ربانی وعون رفیق یزدانی برله مذکور ومسطور اولان قصبهٔ
درکزیندن ینه تبریزه وتبریزدن بحر وان کنارنده قصبهٔ اخلاطه کلوب شرف
ویرلدکندن صکره سابقا تحریرا ولنان احوال محقق وتقریرا ولنان اقوال مصدق
اوزره زره وارخاك فلاکنده مستور اولوب وجود مضرت آلوده سی سیف
خفیه له تلف وسینهٔ پرکینه سی تیر تدمیره هوف اولمقدن خلاص اولان شاه
نکبت مآل ودشمن بدفعال له نار حسرت کلزار ولایت اچون جکری لاله وار
پرداغ اولمشدی بو احواله مطلع اولمجق بندکمندی آسارکن آزاد اولدق دیو فی الحال
کین کیندن چتوب دیار عراق وخراب واحراق اولان محروسهٔ تبریزه کلوب
آستانهٔ سعادت آشیان بنده لریله انتسابلری واتحادلری اولان اهل تجاری
اول بدکرده اقید کیدله صید وشکار ایتمك تدبیرین ایدوب دینی فکر ومکر وتزویرله
وعمل خیل مال تلبیسله کتورب بعضی طعمهٔ شیر شمشیر وبعضی لقمهٔ اژدرهای زنجیر
قلوب الزرندا اولان سیم وزر یرین حجر مقناطیس کبی صلب
جلب ایدوب دینی اول دیارك اطراف اکنافنده اغوایه قابل وفتنه وفساده مایل
اولان رجال جداله ومال ابطال قتاله کی سلطان نرمان صولتك هوز هیبتندن
هیئتلری وصورتلری جامه لری وعمامه لری تبدیل وتغییر اولوب امامیه تلری متغیر
اولوب جوانی پلنك پرچنك وپیری هیز بره سراهنك کبی کیندهٔ حاضر وهنکام فرصت

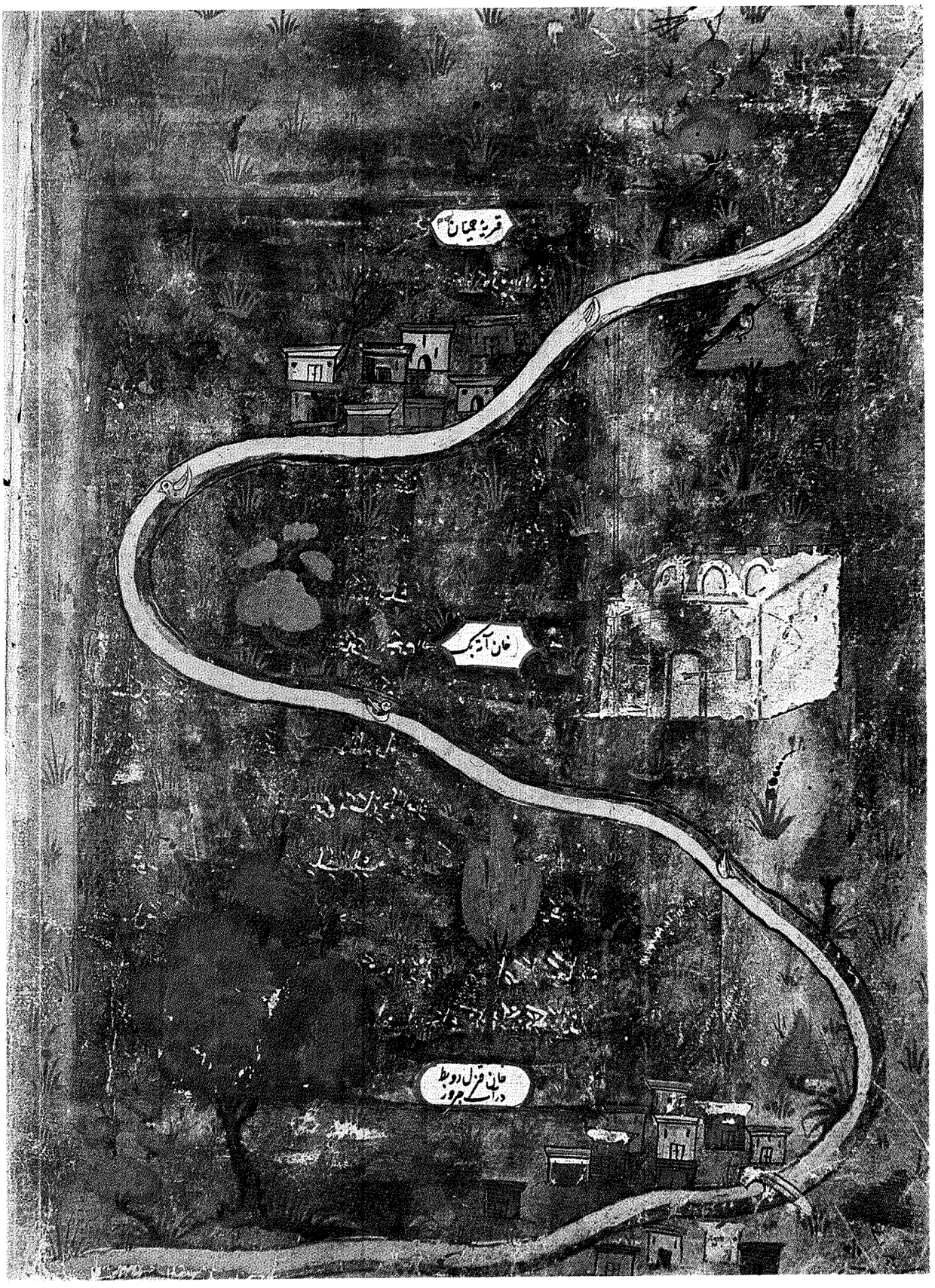
قریۂ جیان
خان آتہ بیگ
خان منزل دوطبقہ
در آئے جرور

فرُوز و لشکر مملکت سوز و دِیرانِ اقالیم کیز و نهر آمو زیله نهب غارت و هدم
خسارت اولمق لازم کلدوکی جلدک بالجمله ولایت مذکوره زیر مال و مملکت
معروفه احراق و پایمال و اول سرزمین سود دست نخوست آلوده لرین فرار یله دامن صلاحه
یرشدورکن ارباب ضلالت مآل و اصحاب فرقهٔ بداحوال ایوان معمور الاساس
و سرای سنت و بناو و نکبت لباس لرینه معمار هدم غارت و جاروب الم خسارت
جالنوب داخی جلوه کاه طاوس بهجت نما و کلزار بلبل فرحت نوا اولان
منازل و مراحل لری سراسر مسکن کلاغ و بوم و وطنلری نشیمن زاغ شوم اولوب
دخی سنهٔ مذکوره صفر ختم بالخیر و الظفر اینک بشنده ذکر اولان قصبهٔ
دلکش زندن اقتضای خوای حدیث یغمری لاجرم العود برله پادشاه ربع مسکون
و شهنشاه صاحب قرون حضرتلری اعلام اسلام و الویهٔ نصرت پناه و وزرای قایم
مقام و علماء عظام و قضاة محکمهٔ خیر الانام و امرای ملک آرای ظفر انجام اعیان
دولت طاهره و ارکان سلطنت باهره و سایر طوایف درکاه و باقی عاکفان بارکاه
باقیام شوکت دین قویم و دوام ملت ملک مستقیم بعون الله الملک القدیم
تحصیل مواد حصول و تکمیل اعداد وصول و نشاط راحت روح و فرحت
فتح فتوح برله عنان عزیمت میمون و لجام همت مقرون بلرین مدار بارکاه سعادت
و پایکاه تخت عزت جانبنه منصرف و منعطف ایدجک ذکر اولان درکزیندن بیرون
و تبریزدن اخلاطه وارنجه واقع اولان منازل بونلرک ذکر اولنور اواقع فی ۹ صفر ۹۴۲

چون قاهر الملوك و قهرمان العروم سلطان العرب و العجم و الروم خلدت خلافته
و ابدت بشيار فرصته حضرتلري اولويه نصرت شعار و جند عظمت دثار و امراي كفايت
آثار نصرهم الله تعالى الى يوم القرار بزله بو وجه حسن اوزره ثانيا بعدا ولى صورت
تحرير و سمت تصوير كلن قصبه دركزين محراسنه كلوب سعادت ايله نزول
ايديجك جبلتي شقاوت و شعار و خلقتي ملالت دثار اولوب سير فرار و ممتاز اولان
شاه نكبت مآل و دشمن بداحوالك كيفيت احوالي و هنكام زوال دولتي و انهدام
اساس شوكتي و تردمه قليله سي و جماعت ذليله سي تخصص اولندقده وجود قرازكاهلري
وجود ضلالت پناه في الحقيقة كسراب بقيعة يحسبه الظمآن ماء حتى اذا جاءه
يجده شيئا حسب حالري اولوب دخى كزيرجوي روباه ضعيف و پرخيل
شغال ميشه نخيف بي جنك سپاه ظفرتناهدن آهنك لشكر نصرت دستكاهدن
يوزدونوب مقابله و مقاتله و زمان مضاربه و محاربه كلمك احتمالي اولمدوغي
سببدن و هم پادشاه ظل الله و حافظ بلاد الله و ناصر عباد الله و قامع اعداء الله
و زاير اولياء الله حضرتلرينك آباء كرام و اجداد عظام لرينك طبايع محمدت
و بدايع شفقت و كمال رحمت و عاطفت لري قاچني قوموق و زبونني اولدرمك عادت مألوفلري
و قانون مينفلري اولمغين عراق عجم و آذربايجان مملكتيني عمده و آب روي اولان يرلردن
دركزين و سنجقاس و سلطانيه و ميانه و سراو اردبيل و مراغه و اوشنو اورمي و خسروشاه و تبريز و سفيان و مرند و نخجوان و خوي و ارجش و وان و اطرافلرينه عسكر آتش

90 a

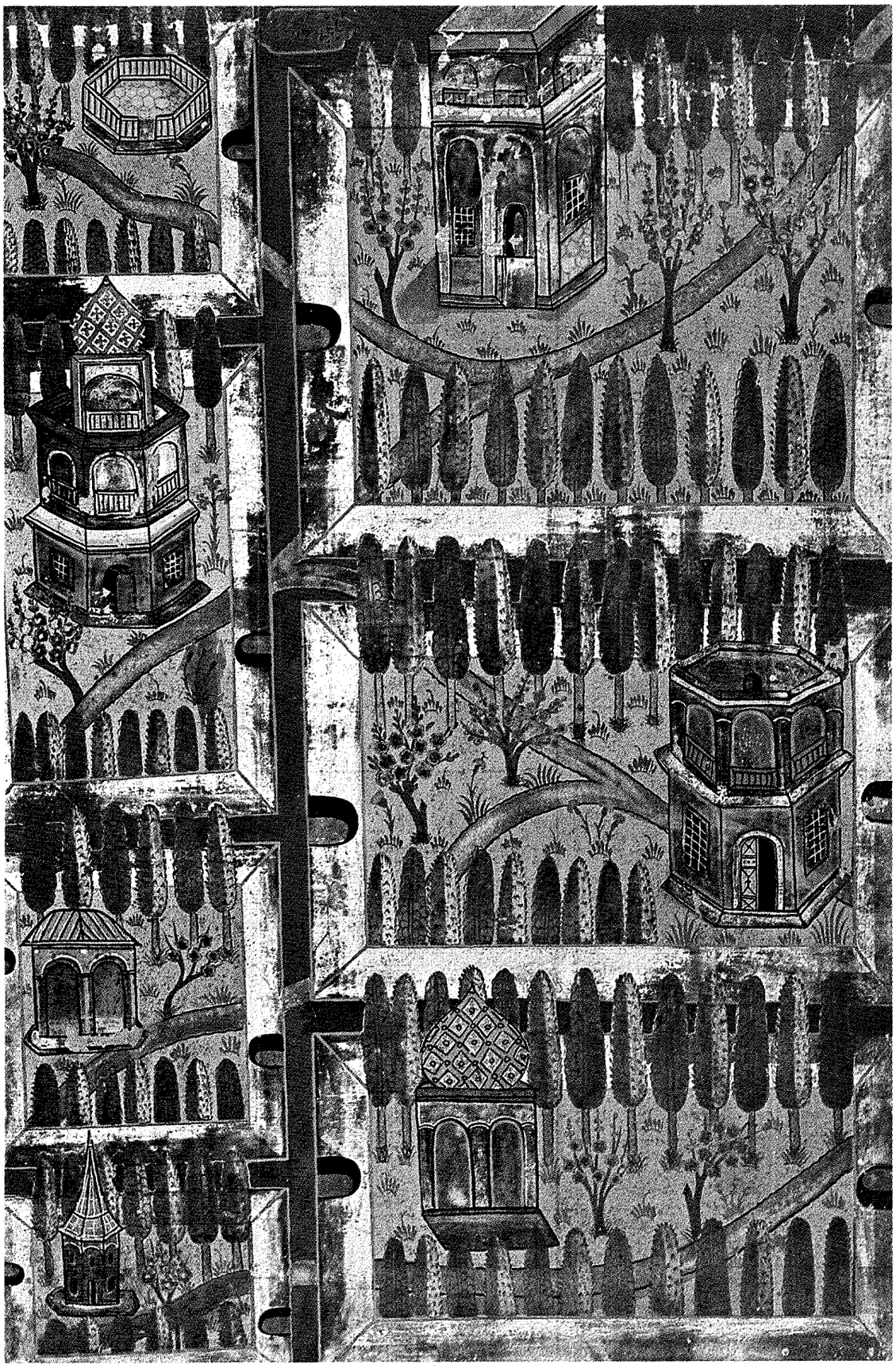

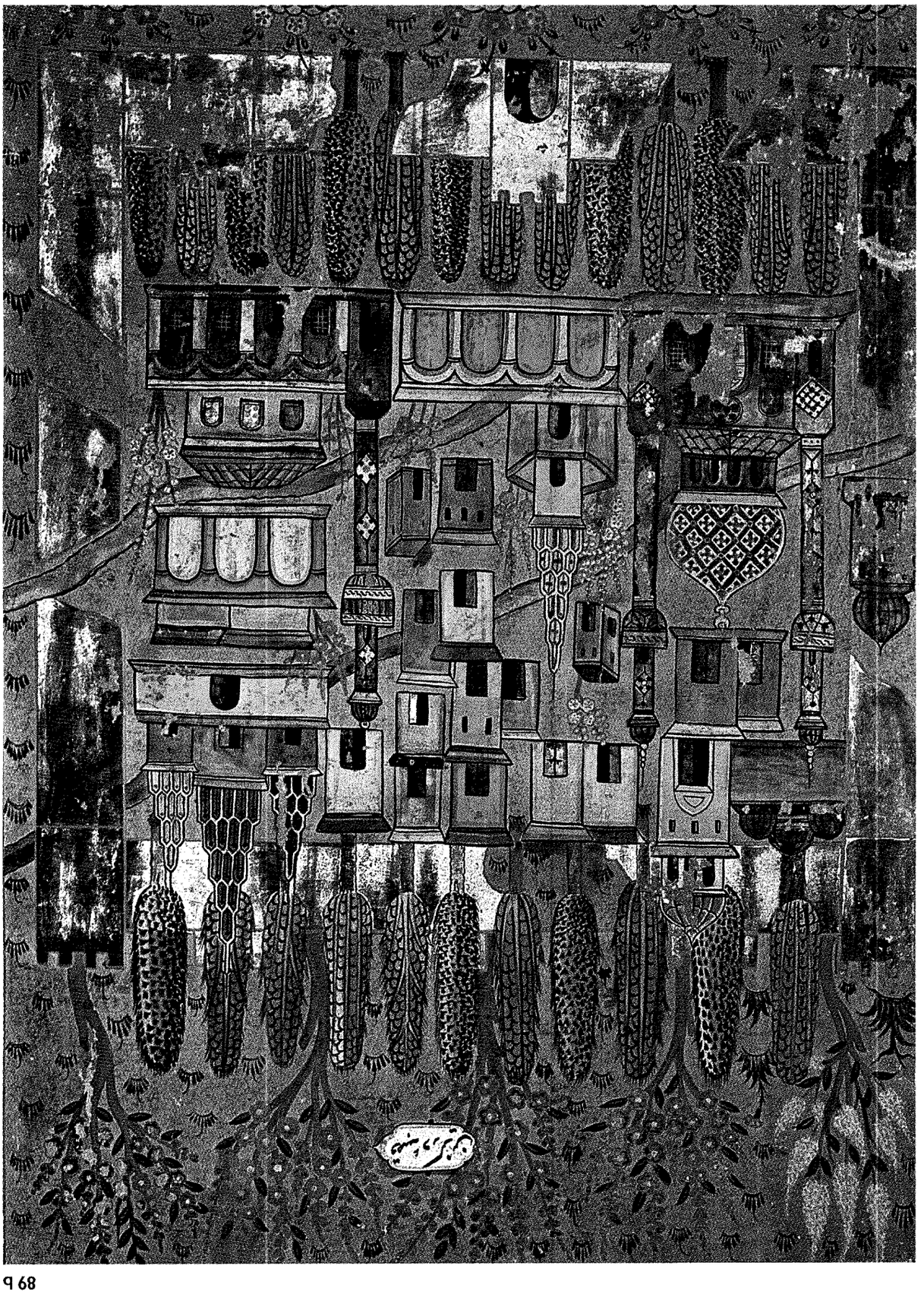

89 a

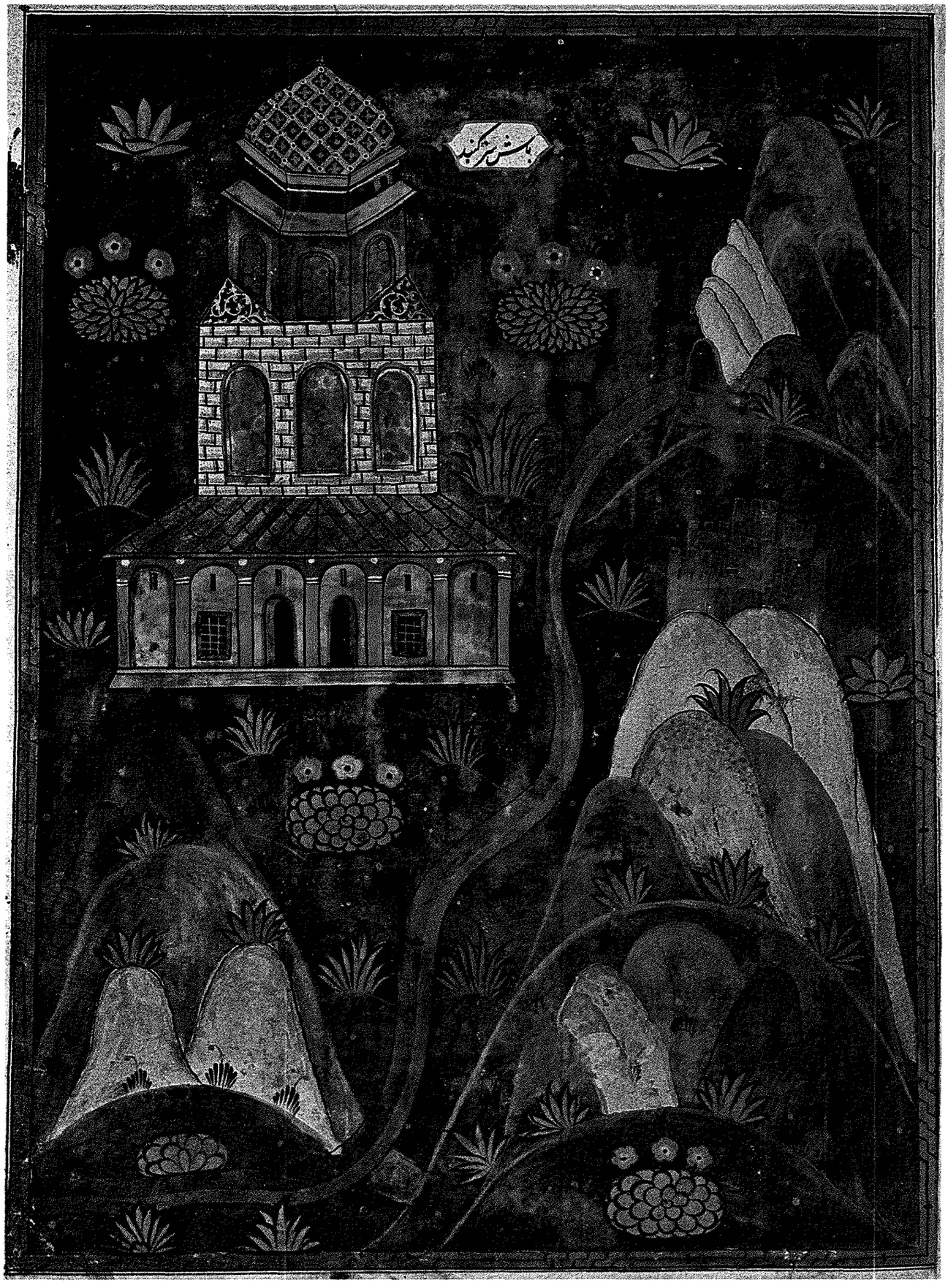

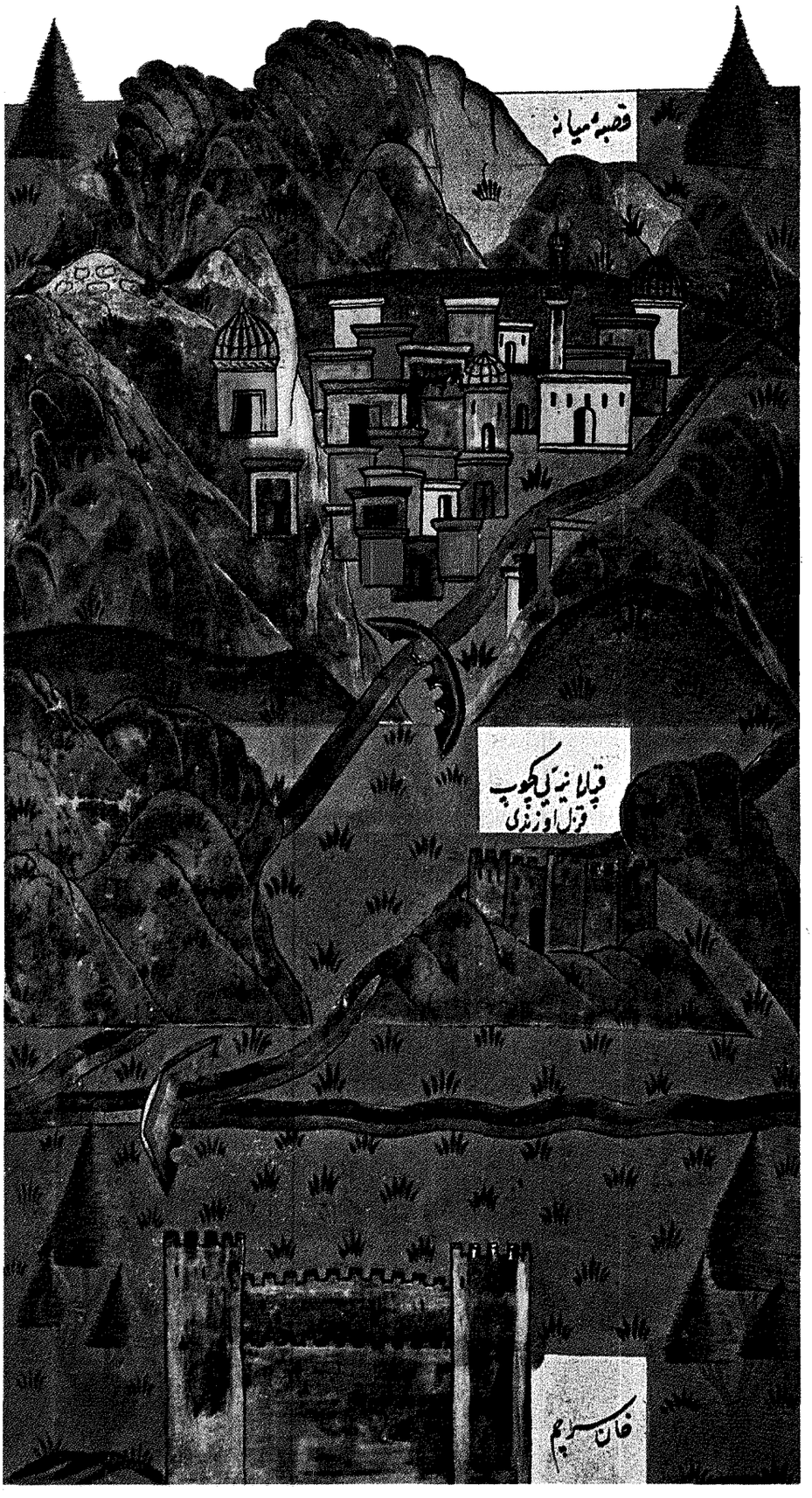
قصبهٔ میانه
قپلانیه‌یی کچوب
قزل اوزندی
خان سریم

88 a

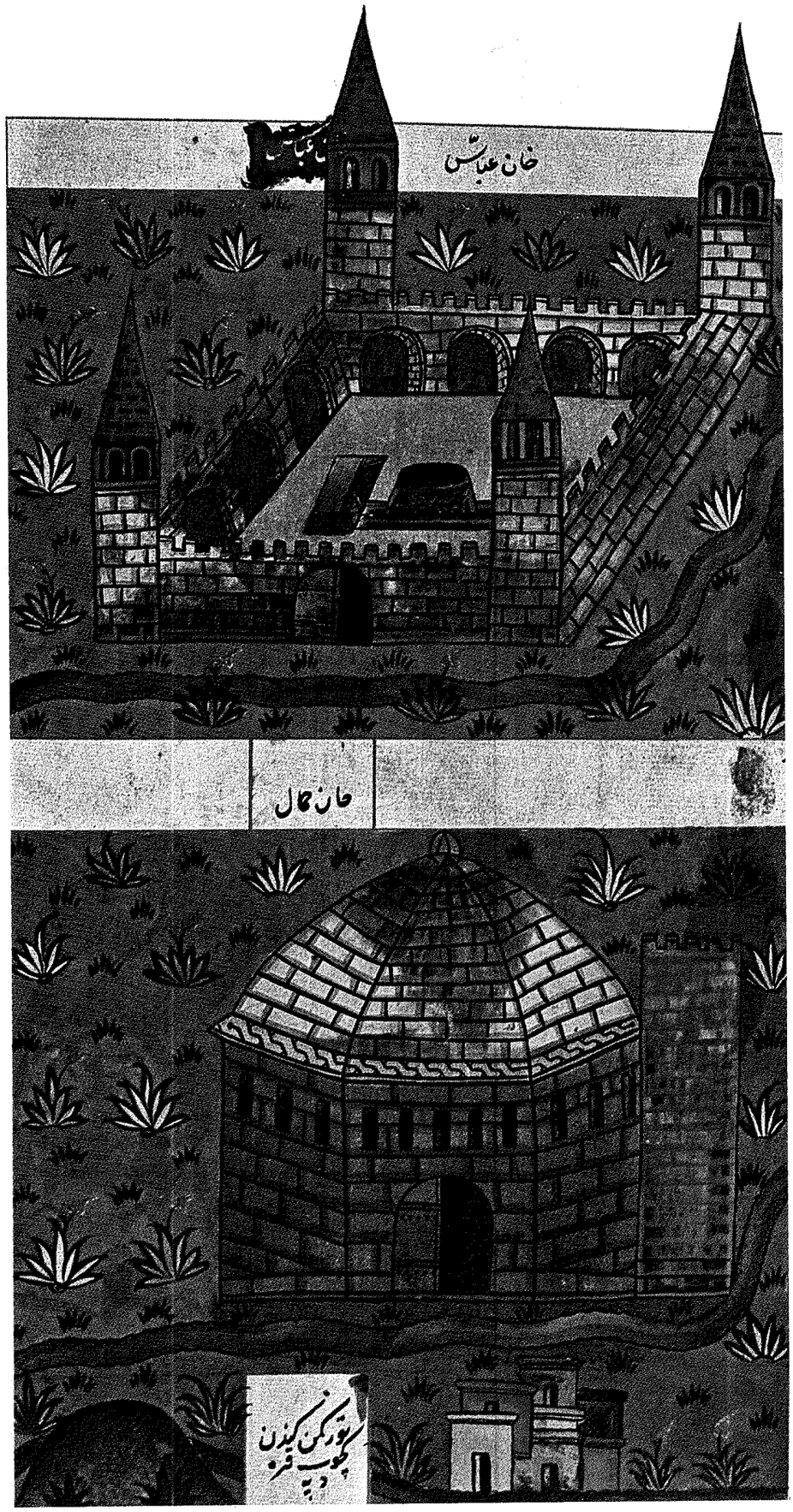

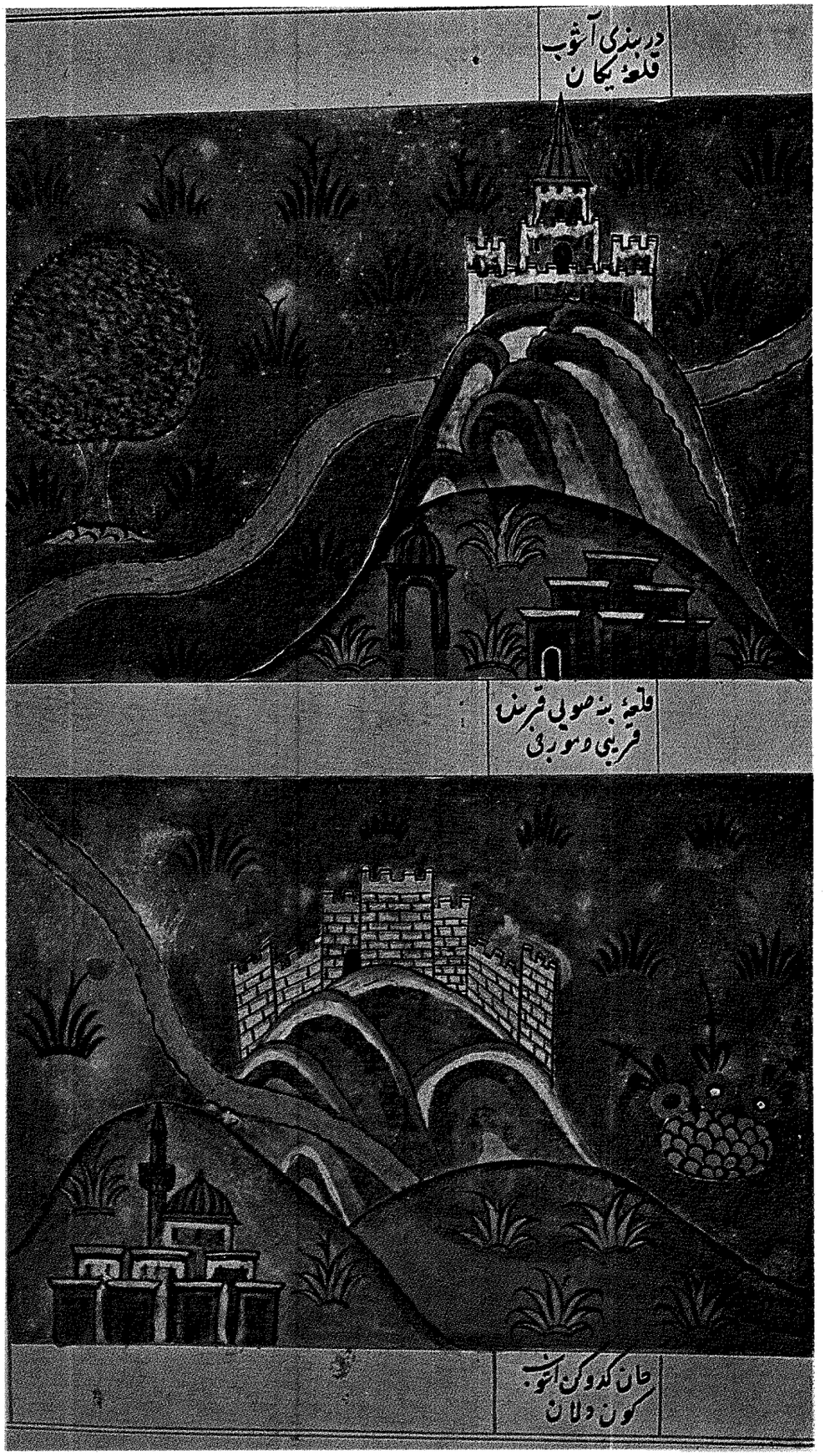
دربندی آشوب
قلعۂ یکان
قلعۂ بہ صوبی قبرس
قریبی دسوری
خان کدوکن آشوب
کون دلان

87 a

كلوب مقابله ايدن بو اسناده جرأتي ايهام ايدر بو وضع صادر اولدي بزو جهله
مستور الحال سن كه وجودك وعدمك على السواد قليج دعواسن ايدنلر سپر كبي
جنك وجدالده كوكسن كرمك دايم پيشه سي وزرهك سوداسنده اولانلره مغفر
كبي زخم تيغ و تبردن سرطاره تمق الديشه اولمق كرك ... عروس ملك كسي دكن كيرد نك
كه بوسه رب شمشير ابدار دهد حذر سلامتدن پرده نشين لك اختيار ايدنلره اركلك
آدي خطادر والومدن خوف ايدن كسنه لره آتدن بو قليج وشمق نازادر حاليا
بو مشاهده اختفاكه وبو دره جده ازوا كه سبب غلب احتمال كثرت عسكر ي قياسدن
استيلاء رعب وهراسدن اولمدر اويله اولسه بو معنى ايله ليسجون لشكر ظفر
پيكردن پنجه يك سوار وپياده بندوآزاده ازار اولوب ديار بكر بكلربكي ايله محروسه
تبريزده قو نولدي حضمه ارخاي عنان وتوسيع دايره مكان يوقدر اولورا يوق اولز
اكرسنده داخي غيرت وجتدن في الجمله ثمه واريسه كلوب عسكر نصرت مآثرمه
مقابل اولاسن تاكم ازل آزالده معذور اولان هرنه ايسه معرض ظهوره جلوه كر
اولادي يو اول كلان آده ميله ارسال اولندي الدنصكره اشارت پر بشارت اولندي كه
مشير امور مملكت وسركسر سرير سلطنت دردرج سلطنت ومهر برج مملكت
وشمع جمع معدلت وماه سپهر مكرمتدن مقدم باحرم وحشم وتوغ وطبل وعلم
وبجاهدين مسلمين ومحاربين مؤمنين ورجال توانا محال ومبارزان آشوب قتال
وشيران قوى الجال برله شاه نكبت انجامنك عقبجه اضعفها اذن يكا ايلغار ايدوب

يدروب

إيچون لوای خوست نما وقوع بولوب فروغ هزيمت سزا وقافلهٔ شقاوت شعار وراحلهٔ
ملالت دثار وطايفهٔ بيابان آلوس باغنام خيول رؤس وفقرای محتاج صاحب
خرقه وتاج نطع زمينه فرزانه كرزوليك طريقين طوتوب فرجام كاره وسرانجام
روزكاره نظر اتميوب محروسهٔ مزبوره وبقعهٔ معروفدن فلك غريمتی درياي
عزيمته صالوب بينه اضعها ندن بكا چوب پادشاه عالم خداوند بنی آدم حضرتلرينه
اولطغيان طاغينك طاغيلری وعصيان باغينك باغيلری چوب اضعها ندن تندوكلری
معلوم اولبغی محل مزبوردن في الحال على طريق الاستعجال كوب ناحيهٔ ليلان
وقصبهٔ مراغم وكوهندن ديلنده تبريز قزلبنده سعدآباده واروب نزول ايلدی
صنكره قلعهٔ وانجانبندن ديار بكر بكلربكسی محمد پاشا حضرتلری واولامه ديار بكر
واكراد عسكرينله كلوب ملاقی اولوب دخی محل مذكوره بزنخ كون اقامته نيتت
واسراحته اجازت اولنوب طورركن شاه بدفعال نكبت مآل جانبندن جسته
جو اچون قورچی باشی ديمكله معروف نام كسنه الچو طريقيله كلوب وامان امانه
توسل ايدجك التفات اولميوب دخی حكم شريف امر منيف برله يزيلوب فحوای
سعادت اخوانسه مندرج ومندفع اولنان بوكبوندن سابق مكرر ارسال اولان
احكام واجب الامتثال ايراد ندن عرض بو ايدبكم تسعيدن وخط بغيره مفهوم منجمله
اصلاح اولوب مسلمان اولاسن تاكم مابينمزدن ترك كدورت وترك عداوت
رفع اولنه ويا خود منبئه واكاه اولوب حومهٔ حكومتكده اولان خلقی جمع ايدوب

وزمان مظهر فرمان ان الله يأمر بالعدل والاحسان رزم وحربله مملكتومزه هجوم
وبزم ضربله جوارحه قدوم ايدوب كلدي شويله اطيعوا الله واطيعوا الرسول
واولي الامر منكم مقتضاسنجه طوق اطاعت وكردن متابعت ايله واروب
مطيع اولمرسه وزعف قهرله ولايتمزه بركسارتي صلبنجه وصنف زجرله دارمزه
جاروب عارتي چاپنجه قومزيرا قوة شوك شوكت قاهره نوك صولت باهره يله
طبل رتحالي وكوس رقتالي چلوب رزم مسارعت وبال استعجال آچوب وحوب
كلدي باقي فرمان شاهزاده نكدر بو احوالي اول شاه بدفرجام نكبتانجام استماع
ايدنجك مانند كشتي شكسته كرداب فلاكتده سركشته هوا وبيكانه صفت آشنا لريله
لجة دريادا آشنا اولوب دخي ماه آلاده وازفلك سيه كاربي اختيار كبي
برقرار اوليوب سلطان سلاطين وعهد وزمان فرمان فرماي اقاليم جهان
في فوايد الرسوم والدوارس هي قواعد المساجد والمدارس حاي شاهد توحيد والايمان
ماي صفات الكفر والطغيان سمند ظفر مانوس ورخش رهبر جلوس ايله پياده
سوروب شاه مات دياجكن معلوم وطالع شومي وستاره مذمومي نصاب ظفر
دن محروم وپيادي له مات اولجاغن مفهوم ايدي يوب دخي طوپ وتفنك رعد
آهنك آوازله قل لن ينفعكم الفرار ان فررتم من الموت خبرين اعلام ايدنجك
السلامة في الوحدة والافاق في الكثرة مقتضاسنجه مرغ روح بي فتوحن جنكال
شاهين اجل پرده ازدن خلاص ومنقار شهباز بلند پرواز دن مناص اتمك

اندیشك عیش و عشرته معروف و بزم صحبته معطوف اولمشدر لاجرم سنك فضایحو

قبایحكی عرصهٔ كاینات دن شمشیر آب دار و خنجر برق آثار له تراش ایمك ایچون

عسكر ظفر رهبرم ایله یورییدم كه نعال سم خیول باد رفتار زمین دن زمین یی زیر

پوش و چرخ برین حلقه بگوش اولوب دخی تیر پرتابلری اعدایه سهم الموت و بلا

نازل در و تیغ آتش تابلری عدوی دین و معجز ایمهٔ مرشدین اولوب زرنه حجت قاطع

و برق عاجلدر سیوشاه مثل اعداد النجوم علی الاعداء قهرا كالرجوم اویله اولسه

یزدان و یرساعت تاخر و تراخی ایمیوب متابعت ایله كلوب اوصاف عدالت نصاب

مرسوم و جلالت مآب ایله موسوم اولان و الانهام جان ستانه سنی اوماج ایدوب

تیغ و سنان پولادینه دم ایله هلاك قیلورم قد ارسل الیكم الكتاب و ختم الخطاب

فاسرعوا فی الجواب قبل ان یاتیكم العذاب دیو یرلیوب ایچولریله ارسال اولنلری

مشار الیهما ایچولر تصمیم عزم و تقدیم حزم ایله واروب سابقا مذكور اولان اوجان

نام بیلا قده شانه لرنه ملاقی اولوب دخی وجه مامور اوزره امر عالی مقداری و كلام

عدایت آثاری وخیم و اجب الاعتباری اعلام ایدوب دیدیلركه نقاش كاینات

ورنك آمیز معادن موجودات هیولای عالی تحریر و صوری بنی آدمی تصویر

ایدوب ظهوره كتورنلدن برو زهقان دوران و بوستان جهان بواصل نهال سلطنتی

واقبال خلافتی چمن كلشن ولایته كتورو وب سایه صائنهٔ كلدرهر دیاربونك

حكمنده محكوم و شمع جمعنه پروانه صفت رو زكار موم اولمشدر بوشهریار زمین

قتلنه اجارت فتوی ویرمش لرد رشتلکه بو دفعه قابل صلاح ومایل فلاح
اولوب طریق الحادی وتاج وبدنهادی ترک ایدوب اصلاح اولورسه بو مقتضای
نصر هدایت اساس والکاظمین الغیظ والعافین عن الناس رقم عفوه غفرانله
مرقوم وانعام احسانله ملثوم اولوب دولت ابدی وسعادت سرمدی بولور
والا الحادی اوزره کما کان مصرا ولاحق بلوم بلدم دیو غرور وهانه ایتمسون اول قبیح
الاقتباس نیل غیرت جوشله اسباب جدالی وپیل همت خروشله اسلاب قتالی
احضار ایدوب وفتنه حاضر اولسون دیو قانون قدیم حسروانی دستور مقرر سلطانی
مقتضاسنجه مذکور ان الجور روایع اکرام وصنایع انعام ایله دستور خلعتلری
کیدورلوب اجارت اولندی وهم تنبیه واعلام وحکم واجب الکرام اولنه
مستغلبه روزکار قلاش وپیشه لادرزل باش اوباشکه قل اللهم فاطر السموات
والارض عالم الغیب والشهادة انت تحکم بین عبادك فیما کانوا فیه یختلفون
سرورك دعوا سندن دم اورنلرز ترکی زیب وارایشه مشغول اولمزلر وصندلك
سودا سنده اولانلر مطرب ترکی لهو لاعه وحال مملکتدن فراغه اشتغال کوسترمزلر کهه
هاندهدیلرلك وزماندهجهان کیرلك وانزلنا الحدید فیه باس شدید
قولنجه سیوفی آب دار وسموت ورماح آتش بار مربوط در ممالک جمال بینه مصقل
حسام دن کورلیور مرآت پرصفای کامدن دکلدرسن بو نکته لردن اعماض وحقدن
اغماض ایدوب عیش مدامی مقدصود ونغمه جامی معبود ایدیوب لیل ونهار

الدینك

ضرا عتله دامان امانه كلمن شاه مرك مرادي الصلح خير مقتضاسنجه مابينكزده واقع
اولان زلتك كدورت وزلتك عداوت صيقل مصالحت وجلهٔ مصادقت بزله اينده
دلدن سلنه دائي ارباب فساد و اصحاب عناد اولانلرك كلمات نفاق آميز
وتسويلات فتنه انكيز لرينه اعتقاد اعتمادكم قلوب عراقينك عراق عجمي شاه
كسرا عمرك وعراق عرب پادشاه هفت كشورك اولوب صلح اولنه
اكرچه جنك در شهوت هواسي ولي صيد در عام صفاسي طلب بي طايل وتعجب بي حاصل
لري دركار سعادت دستكاهه عرض اولنوب معلوم اولنجه جواب مستطاب
وخطاب مشكين نقاب بو وجهله صادر اولديكه اسكي دشمن دوست اولمق محال
وعدو يه مهلت وميدان ويرمك باطل خيال وظالمه رحم ومرحمت ايلمك وبال در
من اعاد ظالما سلط الله عليه درصلاح عالميني بلمزسز وتاملو تاني يوزندن نظر قلمزسز
كذاف سوزسويليوب صاورسز وكمان تدبير وكوزي قولايكزه كلوب چورورسز
ديو جواب اولنجه مثال اينما اكلوز كلمات صحيحه انكيز لري واحاديث غريب
آميز لري استماع ايلدكمزدن صكره سحن ميدانه كروب جوكان فصاحت
وبلاغت ايلادييلركه صحيح جواب بودركه دركاه عدالت پناهدن صادر
اولدي يكن بوكا دار ارك آخري بولحظه در اول كيم اهل نظر در صاحب حدة ذكه
من فيئة قليلة غلبت فيئة كثيرة باذن الله بي اشتباه غافله نكته انتباهدر
تحقيقي بودركه جنك وجدالك مالي واهلك قتالك حالي نه يبره ايرشكي

اول طرف شرف بولوب ذکرا اولان صحرای حرم فضا و مقام ترخ زدای آدم موجبله
امواج دریایه دونوب وخیام کردون قیام وسرایرده دولت مرامدن روی زمین
پرحباب اولوب کوردیلر فی الحال بلا امهال سدهٔ سدرهٔ مقام وچتر همایون دولت
مرام قبلنه مراجعت ایدوب سلطان جهانك وخاقان دهرك پای تخت سریرندهٔ
زمین خدمتده شعشعات ادب بزله بوسه ویرد کلرندن ضکرهٔ مافی الضمیر لری تفسیر
وحکمت امیز وعبرت انگیز کلمات تلرین تقریر ایمکله اجازت طلب ایلدیلر درکاه عالم پناهدن
اجازت اولندقدن ضکرهٔ مذکوران الجولر دخی انواع تذلل واصناف تنزل بزله
دیدلرکه حضرت صاحب قرانه وجناب سلطان ساطع البرهانه دلایل عقلی ونقلی
بزله روشن وپیرایهٔ حدسی وقیاس الله معین درکه دنیا ومافیهانك اولقدر وقع وقدری
یوقدرکه انك واسطه سیله ذات البینه صورت نزاع وجدالی وخلاف وقتال
واقع اولوب سیاه ورعیته کشور وممالك اندن رحمت ومشقت ایریشه وما الحیوة
الدنیا الا متاع الغرور حوالیتی عظامه وسلاطین کرامه سزاوار اولان بودرکه
ایام دولتلرنده وهنکام صولتلرنده خلایق روزکارامن وامانده فارغ البال
وعرفه الحال اولوب روزشب عیش عشرتده وصفا ومسرتده کامرانلق ایدهلر
انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بین اخویکم واتقوا الله لعلکم ترحمون ضمیر منیر ضمایر
سلطانیه وخاطر عاطر خواطر نمای خاقانیه پوشیده یورلمیه کیبوحقیر ترك کلوب
مصلحت کوردکلری ومقام اطاعتده اقدام اطاعت اوزره طوروب دست

تمتع وکوهسار ترفع دن نزول ایدوب زمین تذلله زیان تقرده وجنان پر تخشع
ایله باسط الامن والامان تاثیر العدل والاحسان حضرتلرینک دامان امانندن
آستان اقلام شکرخای وحروف ارقام عطرسای ودندانه مضباح صفای تقدیم
ایدوب حمامه سیمین بال عنبرپر وفاخته پرین مقال حوش بیکریله توسل ایدیوب
دامنی مرای محتشم وکبرای محترم لرندن قصبه خویده متمکن اولان امیر شیخ بن امیر حسن
واشك اغاسی دیمکله معروف نام کسنه ری الحو تعیین ایدوب کوندردی کندوسی
بساط احتیاط اوزره سمات بندامتی دوشوب ایام فرصته وهنگام قدرته منتظر
اولوب طور مردی مشار الیهما الحو لرنی اهمال وامهال علی طریق الاستعجال توجه ایتکله
ذکرا اولان قلعه صارم قرینده اکی صو اورتسی دیمکله معروف وآب جنوب ایله موصوف
فضای حرم هوای حوش دم صحرای دلکشا که اطرافی مکشوف وفلوتی فسحله
موصوف اولوب حدودی فلك ایله پیراسته وذوایری جنود ملك ایله آراسته اولان
موضعه وصول بولدقلرنده ایوان رحلدن علی بارکاهلر وعرصه املدن واسع سایبانلر
طوتلوب اضابلری زربافت ورسمانلری حریر نافت آفتاب بندشقه بارکاه وفرش
سیمین ماه زمین چتر همایون اولمش بیت بوخیمه پسهرکه انجمله زین اولور
شاه جهانك ایچی نقش اولنمیدر اوردوی اسمان نجوم اولدرن کورن صانور که شهریار زمانك قوناغیدر
چمشید کردون سریر وخورشید عالم نیوك درکاه آسمان اشتباهه ملازم وبارکاه سعادت
پناهه لازم اولان سپاه سیاره شمار ایله نزول قدم همایون ووصول مقدم میمونله

اولطرف

جهانبانی وجهانداری وفرمان دهی وکامکاری شول صاحب سلطنة مسلم در کرک
روز وشب نصرت اهل دین وتقویت عباد رب العالمین واحیاء سنن سید المرسلین
اولا ونصب العین ضمیر منیر ضعفایه شفقت ومرحمت وفقرایه عنایت وهمت ایلیه
هر معادت مندك که درخت بختی گلشن سلطنته شوعا بولا انك اثمار حیات
حرم صفایی عالمده اقامت مراسم امر معروفت ولوازم نهی منکر اولمق کرك در
وهر صاحب قدر بلندك کم نهال اقبالی جویبار پادشاهیدن سرسبز وشاداب اولا
نویاده وجود پرجودی خلایقه ایصال خیر وتنفع واسیصال اولمق واجب رك در
والذین یؤذون المؤمنین والمؤمنات فقد احتملوا بهتانا واثما مبینا خار ظلم و
بیداد دنوك تبع وسائله مظلوم کریایندن چمقدن کلیان سلطنت سربسر وخندان
اولمزوحس وخشاك بخت وفساده باد لطف واحسانله سیتم دیده اولدامیندن رفته
اومدن زلال انهار صدق وصفا تمام جریان بولمزچمن ملکه بقاء طراوت باران
معدلتدن اولور وچشمه سار دیده دوام جریان امداد مکرمتدن کلور شهدن صکره یزدن
استمداد واستناد ایتمسون شاه نهاد تشکرسنك اعراضین معلوم واهل کشورنك
انقباضین مفهوم ایدنرکندن صکره عزم مدافعه ورزم ممانعه هواسندن کچوب
ارباب جدال واصحاب قتال اولادن ابطال رجالك عزم رزمن ابطال وآهنك
جنکن اهمال اندرمك بابنده محاورة خدعیه آغاز ومدافعه حیلیه پرداز ایدوب
دخی نامه و فاقده نفس تزویری تصویر وخامه نفاقله فکر تلبیس تحریر ایدوب حصار

شاهين و آخراب ملاعين ايله منكسر اولوب دخي خشم آستندن ديك ودماغي
عليان ايدوب مجانلدم رستم وار غضب رخشنه سوار اولوب ذات امرد ناقص لجابيله
قلعه و اندن برتيز جابينه پرغريت ايله عودت ايدوب نقش بند وساوس
شيطاني وصورت آراي هواجس نفساني تحذير ايدوب نفس محال انديش نقش
استيلاء بي نقش لوح خيال مركب جهله تصوير ابلدوكندن صكره سمند هوايه راكب
اولوب پرزمان ميدان اغتراره سيران وكوي پرصفاي هوا وهوسده جولان ايدوب
دخي مآل حالي وآخر كاري تصور ايتيوب نهور ايله شعار عصيان آشكار وثار
طغيانين برقرار ايدوب من عب سلب قانونينه موافق مخالف پرورده سازسلب
ايله جنكي احضار ايليوب دخي تخت ابالتده واقع اولان مقهور القلب مرسنه
وبجموع الحاطر كبرسنه وسپاه ودليله ورعاياي قليله سنه آدملركو تندرب كلوب عزم
مدافعه ومقاتله وقصد ممانعه ومقابله ايله عسكر انجم ثاره برابر وتير قضايه سپر
اولاسيرديو امر ايدجك امراوكبراي وسپاه ورعاياسي اباقت ايدوب ديدركه غايات
سبحاني وحمايات يزداني پادشهلر حقنده كه لايح اولوز رعيت پرورلركه موطد
ومعدلت كسترلركه مربوط در هرقچن بوواديي مسدود واشبو مبادي موجوده صاحب
كلاه ومالك عزوجاه اولانلرك عدل وعدالتلري ودين ودياناتلري اولسنه بساط
دولتلرن مطرود ومملك سلطنتلرن مردود اولورز سه رعيتلر اولور كشور عمارت
رعاياسز دكل ممكن امارت ايه ان الله بالغ امره قد جعل الله لكل شيء قدرا مقتضا سبحه

همانكري

Türkiye ... Vakıf
Kütüphanesi
İslâm Araştırmaları Merkezi

مساوی عدل شامل و بذل کامل دن کوکللری خانه لری روشن و دللری کاشانه لری
روشن اولوب انواع شکلکر و اصناف شاذ لقلر ایله اون اکی کون اقامت بشارت
اولندقدن صکره من طلب الامر وجد ومن قرع الباب ولج کلام فصیح النظامك
معنای صریحن و خوای صحیحن سلطان آسمان سریر و جمشید خورشید ضمیر ملاحظه ایدوب
حی اقدام اقدام اهتمام تمام ایله شهر مذکورك اون اوچنده محل مزبوره دن سلطان
خاور مثال لوای آرد رهاپیکر و عسکر ظفر زهبر ایله کوچوب مدار مرکز قرار باش
طلم و سرحد ولایت قلعهٔ صارم صحرا سنده اکی صو اوزرنه بی دیمکله معروف و آب
چغتو و آب مغتو نام نهرین ایله موصوف نام موضعه قدوم ظفر لزوملریله نزول
اجلال و وصول اقبال واقع اولنجق سرعة الانتقام لیس فی عادة الکرام دیو برچق کون
اقامت اولندقده اول جانبده اولد معاندین احمدی و منکر شرایع یقین محمدی شاه
آشفته حال کرشقال میشهٔ ضلال و ریا و ضعیف پرمکر و آل دن هنکام فرصتی
ناظر و ایام قدرتك منتظر اولوب طورمکن ناکاه خبر وارد اولکه دار السلام بغداد
دولت آباد جانبندن سلطان الاسلام ظل الله علی الانام حضرتلری لشکر عزت
نمون و جند و ظفر قرون و اعلام نصرت مقرون ایله آق آشنه یدوب کروب دولت
و فرصولت ایله بو جانبلری شرف و خندان و مبتهج و فرحان ایتمك ایچون اکی منزل
برایدوب کلوب ارشدی شاه مذکور بوجهتدن آکاه اولنجق صباح بجاخ ارزده
میدان آسمان خون کلکون و عرصهٔ عالم آرای ماه سرنکون کبی یاینده اولان اخوان

ذو القدر والاحترام شام بكلربكسي خسرو پاشاي پلنك انتقام مصره ارسال اولنوب
وارروب وصول بولنجه مشار اليه سليمان پاشا حضرتلري دخي لوازم اوامر الاهي
ومراسم ناموس پادشاهي ايجون مصره دن چقوب دخي بزم رزمه مبدل قلوب اطلس
آل يرنه زرده ولباس مبارك فال يرنه چوقال پوركره كيوب جام لعبده رزمه سپر آهنين
طاقنوب وتيغ آب زنكين قوشانوب دخي اول ديارك مردان دلاور ان نيزه باران
وتير اندازان بايتوان قهر انتقام وسهام موت انجام وحشام آتش فام وسنان خون
آشام كه الليرن كمان كيند اوروب تير باران ايدجك كويا ابر قدردن قضا يغدوروب طلعت بي طالعلك هم الموت
برج قوسه مقامين ايدر لرزدي وميدانه مردانه وارروب زيب وزينت وساز وسلاله
طاوس وارجو لان ايدوب كرو فر ولعب وهنر عرض ايلدكلرنده ضرب تيغ آتش
افشانلرندن كله اعدا بركي خدان باد روان كبي دوكلوب يره زيران اولوب جانلري
وقانلري روان اولنوب خون عدودن روي ميدان قرمزي لاله ستان وصف قتال
شبستان ايلر لرزدي اول اصل پنجه بيك اقدام مقدمان دلاور واعظم دلاوران هفت
كشور لريله كلوب دركاه عالم پناه وبارگاه سعادت دستگاهه ملاقي اولوب
خداوند كار كردون اقتدار حضرتلرينك پاي تخت زرين اوكنده وارروب زمين
بوسه مشرف ومغتنم اولوب اول مقام خوب آرامده عيد اضحى داخي واقع اولوب
طعام انعام وقربان خاص وعام دن اتامك خون آمالي مالامال اولوب مجاور

مسافر

موضعهٔ مزبوره وبقعهٔ معروفه‌ده کی کوندن آرام اولندقدرن صکره سلطان عالمک
وحاقانین اصنافی امکک فرمانین واجب الاذعانیله ملک الامراء بی تعسف جالس
تخت یوسف اولوب حالیا وجود پرسودیله مسند مشیخت وزارته زینت ویرن
وبای فلک فرسایله دست صدارته وفرسیت عالیه ایرن سلطانین پاشا نایب المصر
والقاهره لازال قرینا بالدولة الباهره که کنار جویبار بیلدن سرحد صعیدا علایه
وجدوزیبد وعدن ویمنه وارنجه مسالک مهالک عربانک ومالک حرمین محترمنک
حسن تدبیر وضرب شمشیریله صعب اشکلرین سهولتله تحصیل وبجرو پرده فلاح
فلاحک صلاح وفلاحی مصالحین آیین عدالت وقوانین نصفت اولوب کوریلوب
امور جمهوره نظام وانتظام ویریلوب مهمات مسلمانی تکمیل ایدوب اوجاقلرده طایفهٔ
چراکس وفرقهٔ ناجنس که ناحیهٔ نهاد بدنژاد زندهٔ دایم آثار طغیان وضلالت مشاهد
ومحرس وخواطر سبطت مآثر کی فتنهٔ فساده مانوس وضمایر خیل ومآثر کی مقرون
تلبیس وغول بیابان مثال عصیان طاغنه چقاطاغیلر اولدیارزدن بالکلیه قلع
وقمع اولوب دخی حدیقهٔ سبزه زار ولایت وروضهٔ گلزار مملکت تمام رونق وطراوت
بولوب امور سلطنت احسن نظامیله انتظام واحوال مملکت علی وفق المرام تمام انتیام
بولدقدرن صکره مقرر وعز وجلا له کلمسی لازم ومستقر تخت واقبالک حضوری مهم
اولوب سلطان جهان قوتای زمانک فرمانین واجب الاذعانیله درکاه عالم پناه
وبارکاه سعادت دستگاهه دعوت اولنوب پرنه امیر الامراء الکرام کبیر الکبراء الفخام

سلطان جهانگیر بارویی کمند تسخیر له بارویی بلند روزمندی رویون اولوب
بویون ویرمین وادی وارسا بقدر هر شهریارنامدار و تاجدارکامکارك دست
اقتدارندامن فتحنه یروب بهار نصرتیندن بیرامن کلشن پیروزبرك بارندن ازهار
غنیمتن دردویرمین بیخ بخت درخت عصیان قلعهٔ راسخ البنیان اولان قلعهٔ
کلکون تسلیم اولندی دیو عرض ایدجك العفو زکوة الظفر یزله اطاعت ایدن بکنه
خلعت مرحمت و متابعت ایدن رعایاسنه لسان شفقت احسان اولنوب
دخی خداوندکار حضرتلری قلعهٔ مذکوره فضاسنده جاری اولان آب نیل
کون اوزرینه که معرض معاضنده عارض جوی آهوی خوی خجالتله پرحباب ایدوب
فلکی فلکی ایچنه قوی سك کوروب کیدردی واطراف واکنافنده اشجار پر
کلستان ذی قصور قصوری نقض نقیضندن دور نادره دهر اولوب ازهار
کوناکونله مشهور وروی جویه وچارسوی کوی زمینه نور وزفیروز آسمان
فیروزه رنگدن رنك وکدری کیدروب صفهٔ غبرا قبهٔ خضرا کبی سبز اولوب
سبزه زاریله صحرا الشجر احضر کبی فوج خیام کوناکون وسراپرده وچتر همایوندن
دشت هامون وآب نیل کون موج اوردی سنهٔ مذکوره ذالحجه سنك دوردنده
نزول اجلالیله شرف ویرجك سلطان جهان جویله حوالی نهر نیل کون وچارسوی
دشت هامون طولوب غبار موکب کواکب سعادت یایله اول دیار اهالی سنه
ادنی واعلا سنه سرمهٔ چشم افتخار اولوب دخی رعیتك شکری وشکایتی

ورعایت

چرخ اخضر همسر اولان قلعه کلکون جانبنه متوجه اولوب مواکب کواکب
دیشمار زیاده وسوار درتنک پرخرسنک درندلروک عبور مصادملری بلاسندن
خلاص ورمکدار لرده دوشوار کوهسار لرمز احمد لری غوغاسندن مناص
اولمق ایچون صاحب قران جهان قاهر طغاة قهرمان زمان حضرتلرندن مقدم
عسکر منصوره نک سرعسکری حدم وحشم توغ وطبل وعلم ایله اکی منزل ایلرو
کچوب پرسنک مضیق طاغلری وتنک رخ صعب درندلری کچوب اول
حصن حصین قلعه متین فضاسنه وارروب وصول بولنجق صنوبر کبی زبردست
اولان قلعه مذکوره نک بکی جهان کشای همامهمتک جای جایتنه میدان
سیاسته کلیش ماسور ترکی اهل ذمت اولمغه رغبت ایدوب چنارکی
اکارقسین یرده قیوب شوق طاعتله طوق اطاعته بویون ویردکدن صکره
رغبتی وسویجندکی محصورلری حتی یعطوا الجزیة عن یدهم صاغرون
دیسیله تحقیر اولان کفره تخرکبی فغان الامانی اوج آسمانه ارکروب دنی
قلعه نک مفتاحی کبی قندیل شادی ومصباح نجاح بندعم والمدن وسیله کشادیده
قارشو کوروبوب دلیل عقل هادیه اطاعت ایدوب سبیل طاعته وجاده
انقیاده کیردوکلرندن صکره مشار الیه رعسکر منصوره دخی ذکر اولان حصار
استوارک کلید دین که بیان احوالده ناطق صادق قدرکشور کشای اقایم آرای
حضرتلرینه قارشو وارروب زمان سابقده بر صاحب شمشیر وصاحب تدبیر

اندن صکره محل مبارکدن کوه عمرو قدرین ذیلنده واقع اولان سکندر بکاری
دیمکله معروف وعین لطافتله موصوف نام بکار جانبنده متوجه اولندیکده
بوغجه یللردن بر وچشمه کرپی کوزلری یوللرده قلوب صاحب قرآن
بهمان ستانه آسمان آستان سلیمانك زمانه منتظر اولوب آرزوی روی آفتاب
تابله شاه زاده امیدده طوروب دیده انتظار له اغزی صویی آقوب طوررکن سلطان
عالمك محیم مکرمیله مشرف اولوب دخی خدم حشم مقدم محترمله اولطرف شرف
بولوب انبوه و پرشکوه اوردوی همایون ایله چارسوی کوه هامون طولوب
آرام استراحت مرام اولیجق اکراو امر اسندن شهراب نام امیر موای عصیان وسودای
طغیاندن چکوب نظم زمانه کوردکه اکر ید بوركی کونیه کوره کی سندانی کورکی دیو سلطان
عصر وخاقان دهر شعار اطاعتی اظهار ودثار صداقتی ایثار ایدوب خلقه
خدمته وطوقی عبودیته طوعا اورغا اول دخی بویون ویروب قلعه لرندن دودان
وحران وسرچه وحرین وشمران وسروجك ونوی ومیصله وظالم وولکی نام قلاعك
مفتاحلری سدهٔ سنیه تسلیم ایدوب امان نامهٔ احسان وخلعت خسروانه ایله
رعایت اولنوب اندن صکره پادشاه عالم پناه عساکر ظفر پناهیله شهرزوره
صعب العبوره عبور ایدوب السنهٔ انامده واصناف اطراف بنی آدمده نام
کلکونله اشتهار وآب نیل کونله افتخار بولوب سور معموری ویوان سوری
احکام ابرامده سد سکندره برابر وبارویی بروج افلاکه سرسر قوللسی اوج

وحوالیین سابقه هرکاه اوزرنه وارد قلرندی جدوجهدله مبسر اولیوب فتح صید عنقای

ممالیز وشملاص قلعه سپهره معاودل واقع اولان قلعه خفیان نام قلعه جانبنده متوجهه

اولیوب قلعه مسطوره مقابله شنده دول خران ومسکن شاه ماران صحراسی

دیمکله معروف محراده عین شمشاد وخوب نهاد نام عین اوزرنه اوتاق سعادت

بطاق وسراپرده دولت وثاق قوریلوب پادشاه عالم پناه حضرتلری شرف وصول یله

ذکر اولان صحرای میمون وآراسته وعساکر نصرت شعاریله تمام مزین وپیراسته

اولوب جنود دولت هاله وار وبندغرت کفایت آثار رخ اوندکاری کردون اقتدار

حضرتلری احاطه ایدوب اوج کون آرام اولندقدن صکره اسباب تهنیه اعادیه

مباشرت وآلات نبرد حرب ضربه مبادرت ایلمک صدده ایکن اعدای دولت

وشنادی سلطنت ومرهم الله اولیای سلطنتک سطوت ومهابتی ذایع واقدام واقدامی

جزایی شایع اولیحق قلعه مذکوره نک بکی اولان مفهور القلب بکی نام حیاتندن

قطع امید وروان عزیزندن نا امید اولوب اتباع واشیاع یله عهد وامان

قانون عثمان اوزره امان امانه کلوب هزار تضرع وتذلل یله زمین خدمتله

روی نیازی صف نعاله وکردن عبودیتی ربقه رقیده قیوب طوق اطاعتله

اطاعت ایدوب قلعه مذکوره مفتاحن درکاه عالم پناهه تسلیم ایلدی

اِعَادَتْ قِيُوبْ كَنْدُوزُكِي اَلَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ
فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ سَلِكِينَهْ مُنْسَلِكْ قُلُوبْ هَرْ حَالْدَهْ وَهَرْ قَلْمَدَهْ حَقْ حَاضِرْ وَنَاظِرْ
بُلُوبْ وَسَاوِسِ شَيْطَانِيَدَنْ وَهَوَاجِسِ نَفْسَانِيَدَنْ وَنَامَعْقُولْ اَقْوَالْ وَنَامَشْرُوعْ اَفْعَالْدَنْ
عَنْ صَمِيمِ الْقَلْبْ نَدَامَتْ وَمَعْذِرَتْ اِيدُوبْ اَوْلِيَا اُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدَاهُمُ
اقْتَدِهْ مَنْهُو مِنْهَجَهْ اَئِمَّهْ عِظَامْ وَعُلَمَاءِ كِرَامْ مَذْهَبِنَهْ ذَاهِبْ اُولُوبْ جَادَّهْ شَرِيعَتْدَنْ
عُدُولْ وَعَادَهْ عَدَالِيتْدَنْ نُزُولْ اَيْمَهْ سِنْ وَاوْلْ وَقَلَاعْ وَبُقَاعْ كِهْ تَسَكُّرْ مَصْفُورْ زُكْ
خَاكْ پَايْلَرِنَدَهْ يُوزْ سُورْمِشْلَرْ اِيدِي وَاوْلْ نَاحِيَهْ لَرْكْ اَهَالِسِي عَسْكَرْ مُزْكْ آتْلَرِي
نَعْلِنْدَنْ كُوشَهْ كُوشَهْ لَرِينَهْ خَلْقَهْ بَنْدَهْ كِي چَكْمِشْلَرْ اِيدِي تَمَالِكِ مَحْفُوظَهْ عُثْمَانِيَدَنْ
عَدْ اِيدُوبْ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلَى اَهْلِهَا مُقْتَضَاسِنْجَهْ تَسْلِيمْ اِيدُوبْ
دَرْكَاهِ سَعَادَتْ دَسْتِگَاهُمَهْ مُلَازِمْ اُولُوبْ عِنَايَاتِ خُسْرَوَانَهْ يَلَهْ بَهْرَهْمَنْدْ اُولُوبْ
سَعَادَتِ دُوجَهَانِي بُولُورْسِنْ وَالَّا سِتِلَكِمْ طَرِيقِ لَجْ وَعِنَادْ وَنَهْجِ وَفِتْنَهْ وَفَسَادْ
تَعْذِيبِ عِبَادْ وَتَخْرِيبِ بِلَادْ وَمُضِرِّ الْحَادْ اُولُورَهْ كَمَا كَانَ اُولَجَا اُولُورْسَكْ آيَهْ
قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً مَفْهُومُ مِنْهَجَهْ مُسْلِمَانْلَرَهْ وَاَئِمَّهْ
كِرَامَهْ اَيْلَدُوكْلَرِي حَيْفْ مَظَالِمْ كَنْدُوا اُوزَرِكَنْ مُشَاهَدَهْ اِيدِلُورْسِنْ اِنْشَاءَ اللّٰهُ الرَّحْمٰنُ
دِيُوا اَنْدَنْ صُكْرَهْ شَهْرِ مَذْكُورْكْ اَوَاسِطِنْدَهْ مَحَلِّ مَزْبُورَهْ وَصَحْرَايِ مَذْكُورَهْ
وَقَضَايِ مَسْرُوحَهْ دَنْ كُورْدِسْتَانْ وِلَايَتِي اِيچِنْدَهْ غَايَتِ اِلَهْ مَتِينْ قَوِيِّ
الْاَسَاسْ بَدَنْلَرِي بِرُوحِ اَفْلَاكَهْ يُوسْتَهْ وَمُمَاسْ اُولُوبْ سَلَاطِينِ مَاضِيَهْ

77 a

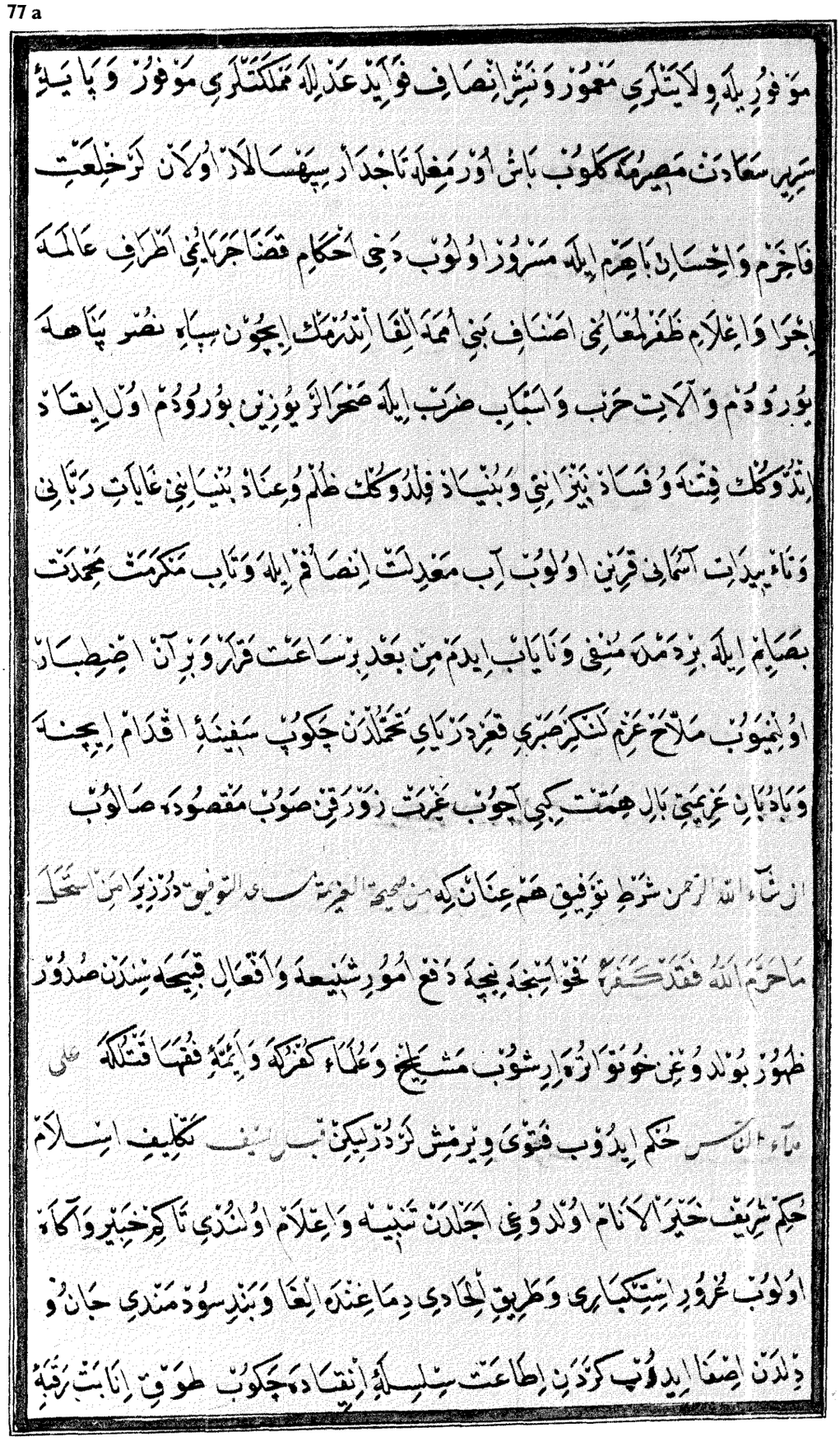

اول صدد منازعه مخالفندہ دعوای سلطنت وخلافتدہ آشوب فتنه وبغض
کینه باعث اولان شاه بی دینه تنبیه واعلام ایچون خکم همایون وکتاب نصیحت
نمون یرلوب ارسال اولندیکی قل اللهم مالک الملک توتی الملک من تشاء وتنزع
الملک ممن تشاء وتعز من تشاء وتذل من تشاء بیدک الخیر انک علی کل
شیء قدیر وبلا جابه صدر سنکده سهما لار قزلباش وشهریار نکبت معاش بن هرزه مانده
اراذل بلاده دن برنجه اتراک اوباش واجناد بدنهاد قلاش کری جمع ایدوب فسق و
فساد وطغیان وعناد وتعذیب عباد وتخریب بلاد ایدوب هرزه نهان کی قدوم
مذمومنک خبری وهجوم برخیلک اثری ایرمه رویه معموری اول خطوبدن واوصای
مشکوری اوبقعدن مهجون اولوب رعیت وملکت بهرزه نهاندہ سنک ظلم
ضلالک انجامکله مملو مهجوم دور قل سیروا فی الارض فانظروا کیف کان
عاقبة الذین من قبل کان اکثرهم مشرکین رایت شوکت واقتدار دست تحییر
واستکبار یله فراشته اولمز وکروفر سلطنت وافتخار واستظهار کرثت اعوان
وانصار یله صورت بولمز حقیقة عدوی دین ومنبعث ائمه مرشدین سرکه مسلمانلری
تاج برست ولوای دین اسلامی شکست ایتدک ان الشرک لظلم عظیم ومارتبک
بغافل عما تعملون وهو السمیع العلیم بنکه سلطان جهان وصاحب قران زمان
السلطان فی الارضین مصدر افتخار عدل وداد وتعمیر بلاد اصلاح فساد وعزم
جهاد وایقاظ اصحاب رقاد آوازه اولوب دنی آنوک بسط بساط هوا ید

موفوریله

عساكر نصرت قيام ايله ولايت عدوي بدانجام جانبنه متوجه اولوب دخول ايدجك
امير مزبور كندويه تابع اولان اجناد فساد معتاد ايله اردوراندن لشكره ريا مثاله
بر وجهله مزور كزندارشدر جك قصد ايله كيمين كسنه كروب كمان انتقامي قوروب
ايام فرصته ناظر وهنكام قدرته منتظر اولوب دورركن امير مذكورك دشمن بدافعال
وعدويي نكبت مآل ايله بومنوال اوزره معامله واتحادي وحيله وفساد كري اولوب
دخي لايستطيعون حيلة ولا يهتدون سبيلا قوانجه عسكر نصرت انجامنه هيچ بر وجهله
ضرر ايرشدرمكه فرصت بولماد وغي سدة سينية سدرة اساس وابواب سرايرده دولت
اقتباسه معلوم اولبجق سنة مذكوره ذي القعده سي غرة سنده موضع مذكوره ديوان
اولوب دخي حسن تدبير ورای منير ايله اول امير بدكمان دائره انعام احسان بر له
ديوان دركاه سپهر ايوانه وآستان بارگاه سعادت آشيانه دعوت اولنوب كليجك
جزاء بما كانوا يعملون مقتضاسنجه دام بلايه كرفتار اولوب اندوه تدبير مخالف
تقدير من عمل صالحا فلنفسه ومن اساء فعليها واقع اولوب في الحال امرذي بال
برله مشار اليه اكي يرر آدميله من ذرع الفتن جعد المجن موجنجه باشمشير سرتراش
معاون قزلباش ديو سرنى سودكري وجودكري بدنندن ونام ونشانكري صفحه
روزكاردن تراش اولنوب دخي قلعه ارندن آلنوب كوپرو واوزيل وحرير وشقلان
وجزاير نام قلعه كري مماليك محيه نك بنده واقع اولان قلاع سلكنه منسلك اولوب
مفتاحلري دركاه عالم پناه وبارگاه سعادت دست كاهه تسليم اولندي اندن صكره

ذكر اولان كوك ديه صحرا سنه صاحب قران جهان قهرمان زمان خلدت
خلافته حضرتلرى روز بروز طالع پيروز و روز كاوز افروز يله اول سال فرخ فال
وعام فرخنده مآل شوالى اوايطنده اوقات شريف وساعات منيف اقتضاسيله وصول
اقبالى وآرام ارزخالى ميسر اولوب سعادت ايله نزول ايدوب قرار ايدجك موصل
وحسن كيف وروحه وبرجك وكاختة وكركر جانبلرنده امر شريف ايله قشلوايچون
پراكنده اولان سپاه نصرت پناهه كه اولا قرار ارسال اولنوب آلتون كوپرو مقابلسنده
كوك ديه نام موضعه كلوب ملاقى اولا سزديو امرا و لمنشى ايدى انشا الامر موجبنجه
اول جانبده اولنان عسكر نصرت پناه دركاه اعلاده اولان عساكر ظفر دستگاهه
كلوب ملاقى اولديلر دخى مكارئه نفوسدن روزكار رشك وتار وحيمه وحركا
وقربندن جرم مصطفوبى قرار وضياء كره ودن قيام سپهر اطلس نام وزيره وسجاق
وكونا كون سراپرده وبيراق دن اول صحراى حرم فضا كلستانه مشابه اولوب
هر طرفدن طبل كوس پرزه نامويس رعد نوبهار في الليل والنهار آهنك ايدوب
كرشوكت وعظمت ورفاهيت وعزت ايله اقامه نيت ودولت ان عدالت حديد
زينت امرا و لنوب دخى كردبكلرندن اوزيل ونواحى جزيل بكى اردشيرين شير على
كه صورتا عتبه عالم پناه وآستان سعادت دستگاه جانبنده متابعت واخلاص طابقت
واختصاص كوستروب ليكن حقيقتده عدوى بدخوى بدنسب ودشمن بدآيين بدنسب
طرفلرينه بزلكده وايتفاقده وحيله ونفاقده اولوب سلطان سلاطين الاسلام

عساكر

75 a

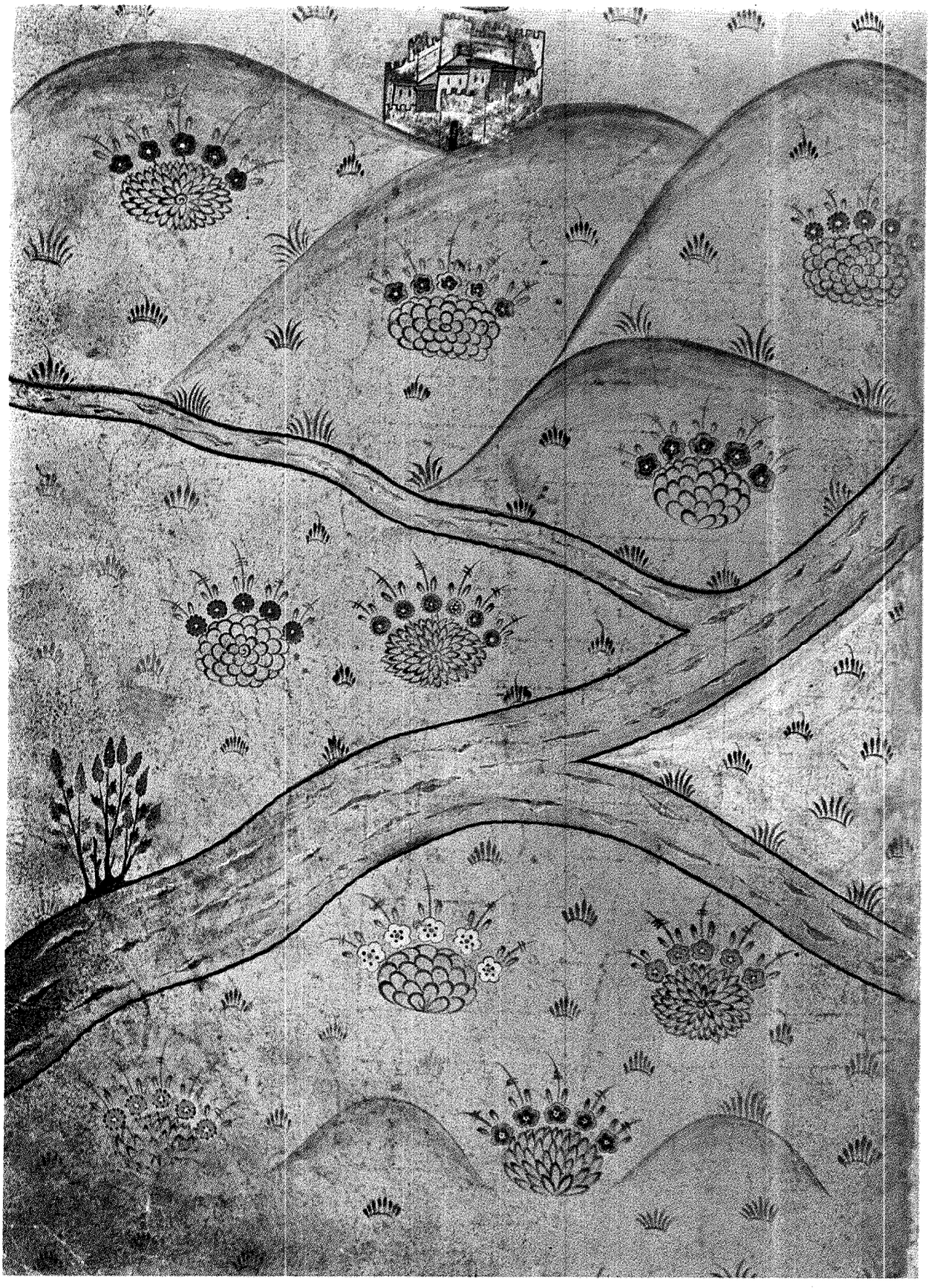

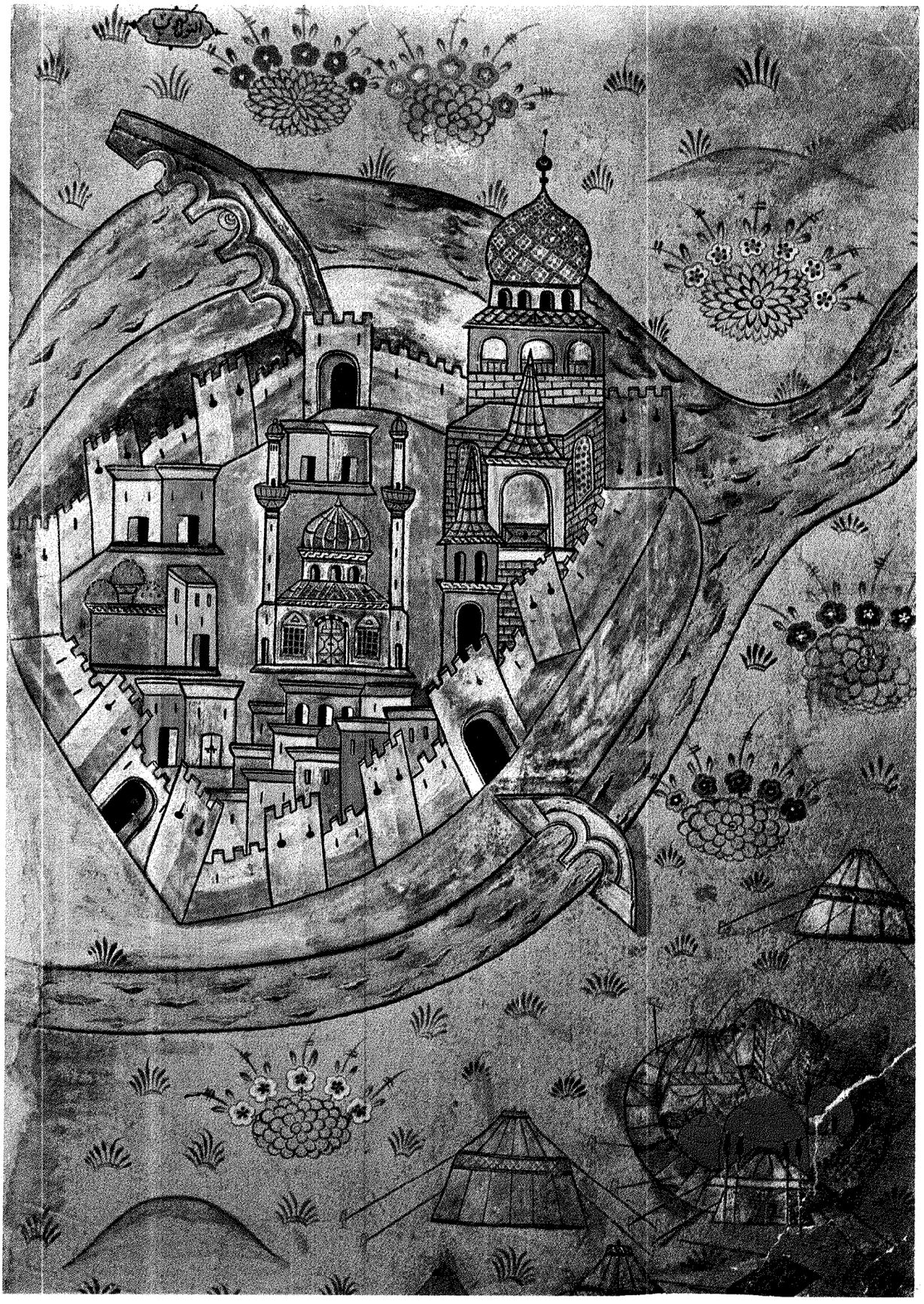

74 a

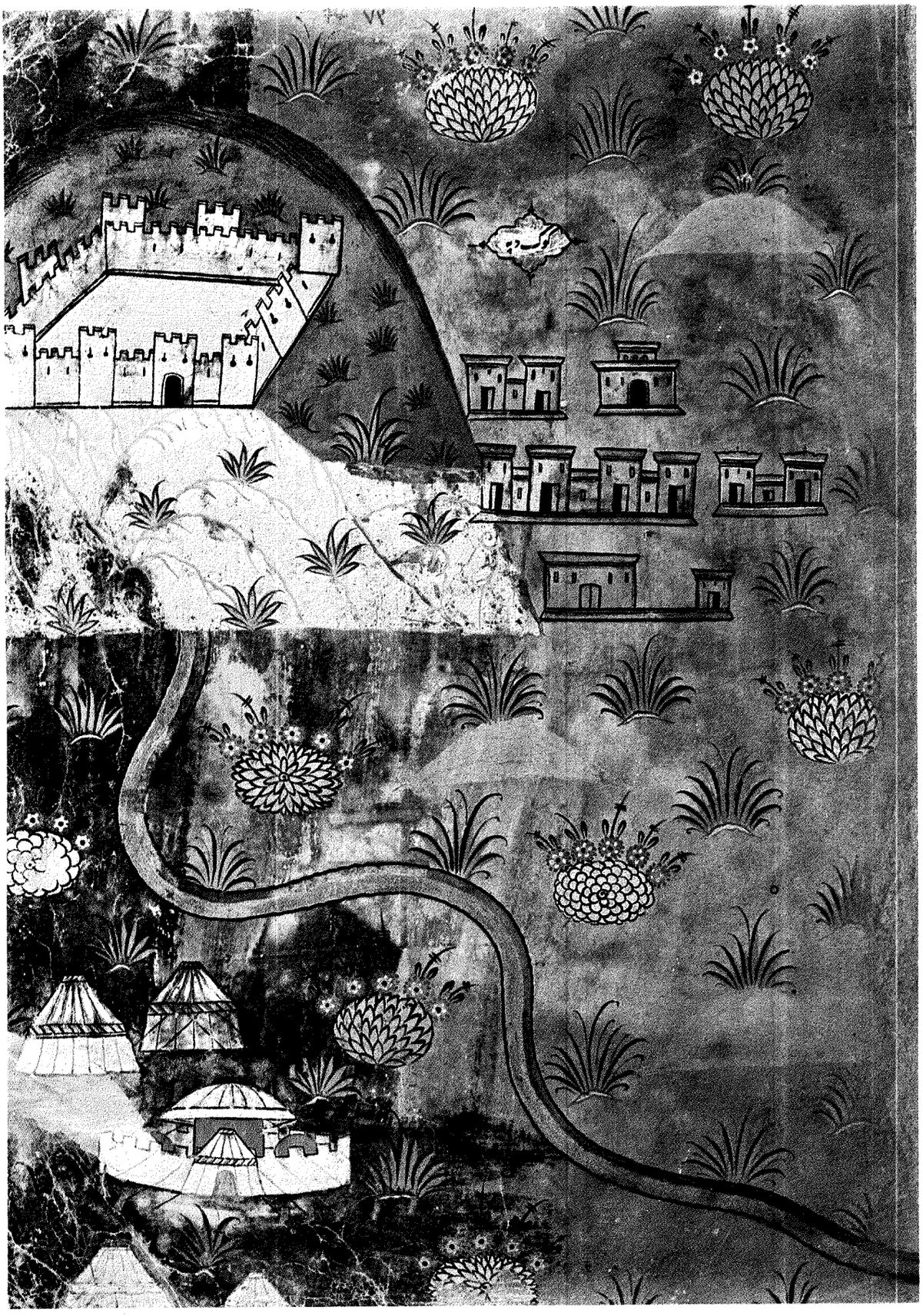

لیلان
قلعه گرگ قبرش در سر آباد
قول کوشک
در سرا

73 a

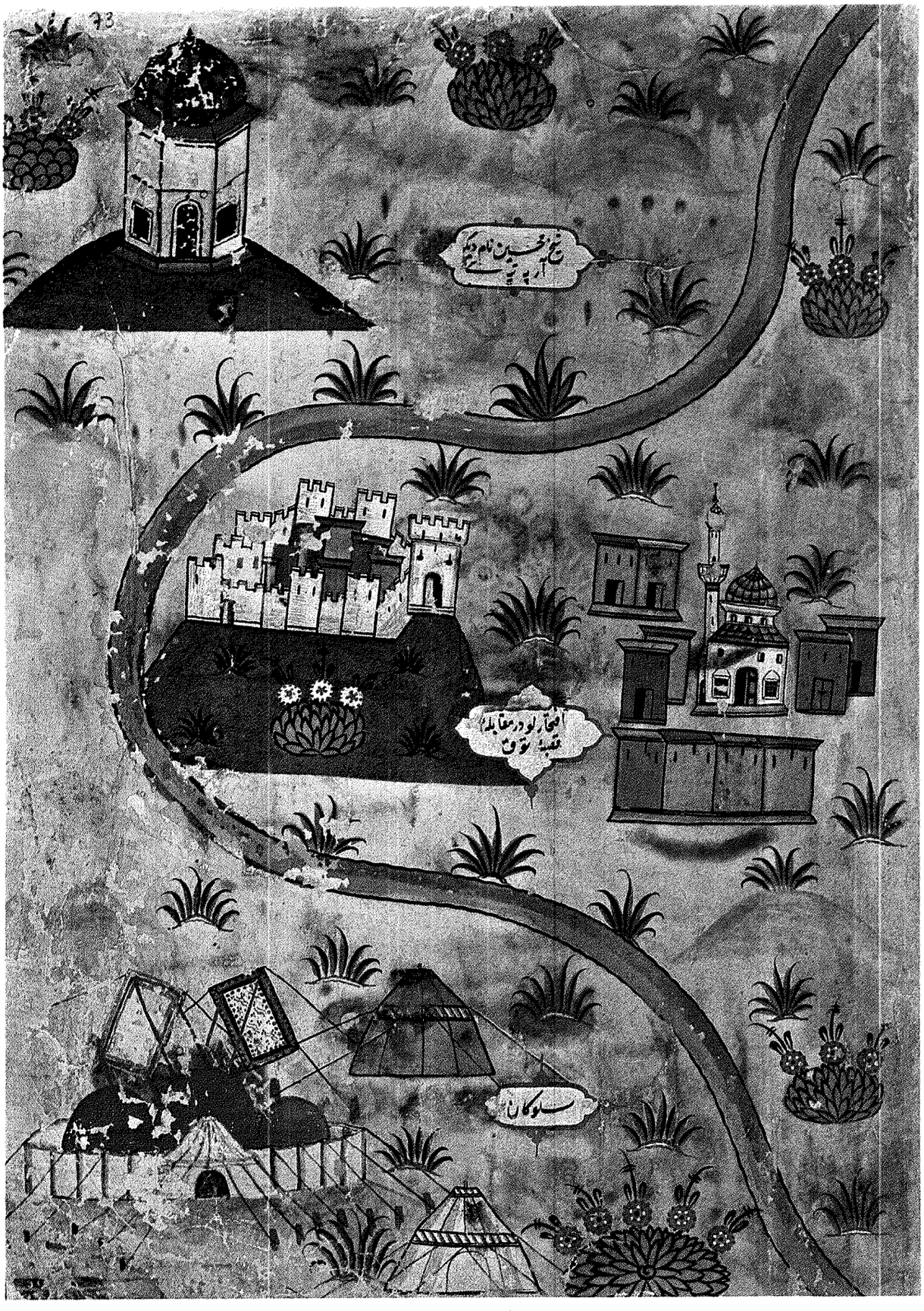
73
شیخ محسین نام دیگر
آرپه پیسی
افیتار لودر مقابله
قلعه توق
سلوکان

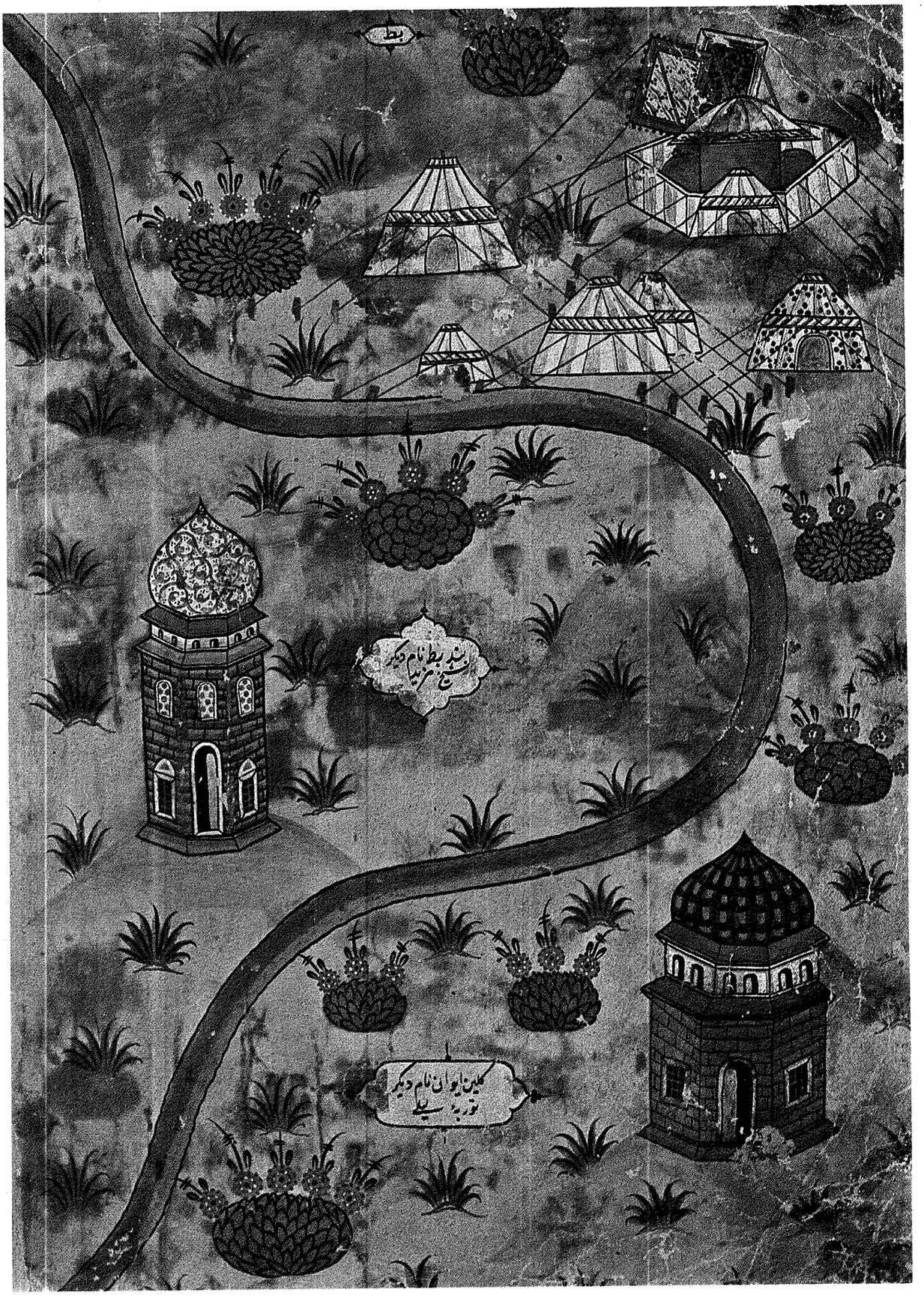
بط
بند بط نام دیگر مرغابی
کلین ایوان نام دیگر تورپه سیلی

72 a

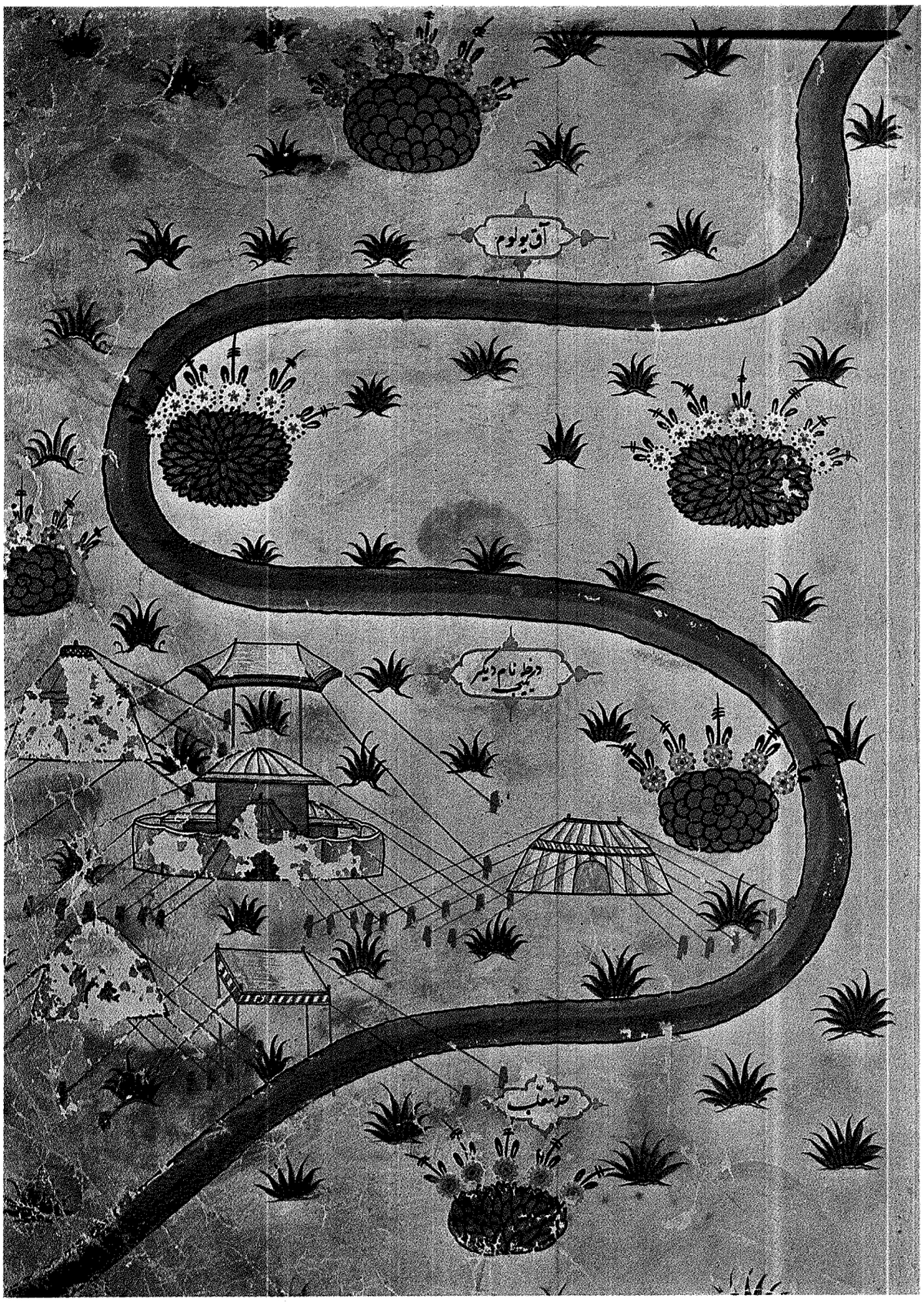

قتال ومرغابين خدنك تنكيل بسان طير ابابيل برخواي نص تنزيل الم يجعل
كيدهم في تضليل ارسل عليهم طيرا ابابيل ترميهم بحجارة من سجيل اول زمره
اجناد ارد بيل وفرقه افساد مانند اصحاب فيل كه عذاملري قصد بنه ومن يقاتل
في سبيل الله فسوف يؤتيه اجرا عظيما مفهوم بنجه نذر جل اقدام غضنفري وصرف
كل اهتمام جمشيد فري بزله لجلاج قضا وقدر ونقاش اشكال صور بنطع زمينده ايام
شوكت سلطان نوبهاره ولشكر ازهار عبرت آثاره زيب وزينت وروب
لاله لر وشقايق لر جابجا باش قلدورب باشلرنه قزل باش مثال قرمزي تاجلر
وكلكوني افسرلر وسپهسالار كل باشنه غنچه دن مغفر والنه رنكين سپر ودوشنه
لعلين نيزه لر وسوسن دهن زبان تيغ وخنجر طاقنوب داغي هر سوچيني علملر وسوسني
سنجقلر قالدورب كوره كوره آلايلر وطرف طرف صفلر بغلدوكلرنده
لطافت هوا يله موصوف واطراف احاسن محاسن فضايله مكشوف اولان التون
كوپرو مقابله سنده كوك ديبه ديمكله معروف نام موضعه جابنه حضرت
سلطنت پناه ظفر دستگاهله متوجه اولندي اويله اولسه ذكر
اولان دار السلام بغداددن موضعه مزبوريه
وارنجه واقع اولان منازل بونلر دركه
ثبت اولنوب شرح اولنور الواقع

رمضان المبارك سنه ٩٤١

بنم بو بابده اعتمادم توا قومال ومثاله وتكاثر اجناد ابطاله دكل بلكه عنايت
ملك المتعاله در عرض اصلي ومراد كلي الهمار حق غيري دكل در اكر اول پيشواي ملاعين
ورلشكر جود شياطين ورخيل متمردين ومتعندين وتبديل وتغيير دين وتخفيف
وتحقير شرع متين ايدن شاه بي دين وبدآيينك قلع وقمع اولسي امرنده بنم وساطتم
مقدر ايسه آتش قهرله وعنف زجرله وجود مضرت آلوده سي صفحه روزكاردن بعنايت
الله تعالى حك اليم العديد بر والله يقدر مقتضاسنجه مشيت بزدن واقع اولرسه
المر على الله ديو ابتلاء شتاب سابقا ممالك محميه حاقانيه متفرق اولوب سواحل
كوشلرنده تحصن ايدن روم ايلي واناطولي عسكرينه حكم شريف ارسال اولنديكه التون
كوپرو مقابله سنده كوك دپه نام موضعه كلوب دركاه سعادت دستكاهه ملاقي
اولايز ودياربكر واكراد عسكريله قلعه وانه واروب اولاميه ملاقي اولوب تبريز
صحراسنه واروب ارشمك اردنجه اولاسن اندن نصكره قوة قاهره سلطاني وعسكر ظفر
رهبر خسروانى ايله فتح مسخر اولان جنت مقام دار السلام بغداد دن سلطان الاسلام
ظل الله على الانام ممالك رقاب الامم خليفة الله في العالم والى لواء السعادة في الآفاق
ممالك سرير الخلافته بالاستحقاق المخصوص بعنايت الله الملك الخلاق پادشاه ربع
مسكون وشهريار عدالت نمون خلدت خلافته حضرتلري مرة بعد اخرى وثانيا
بعدا ولى ابتلاء غيرت اسلام واحياي سنة خير الانام ايچون سمند جهاده سوار
وتصميم عزيمته همتلرن استون ايدوب دخي عسكر انجم مثال ومبارزان آشوب

جان ستان لمعهٔ آتش بکی میدانده درخشان اولوب صفر تیزه تبعه شهاب ثاقب
صدای عدوی یامك کوشلرنه انهاویکاد البرق یخطف ابصارهم خوی دیدهٔ بی نور لرنه
القاو تیز تیز صیحه ساز ورعد آوازطوپلرك غریوی که ذازلزلة الارض زلزالها
آیتنك مفهوم سعادت مرسومن اشعار وبهادران پیل افکن وغازیان صف شکن
عدوی ترددهٔ قلیله نك حیاتلری خرمن آتش فنایله ووجودلری بدن شمشیر آفتابله
کان لم یکن شیئا مذکورا نص موجبیله افنا قلمغه باش لدیلر دیو خبر ویرجك وزرای
عالی مقدار وکبرای کفایت آثار که ممالك محمیه نك اساس وروزافزون عز وشوکتی
آنلرك مهندس رای صایبلریله استوار ونظر سعادت شعار لریله برقرار در اول یزه کبی
باش اندرمین وسندان آهن کرصفت سدهٔ ترك آیین شاه کرار ودشمن بدکاهك
کیفیت احوالی علی التفصیل درکاه کیوان مقام وبارکاه آسمان قیامه عرض اولنجق
دلیل قاطع وبرهان ساطع وشاورهم فی الامر خواجهٔ پادشاه کشورکشای وشهنشاه
اقالیم آرای حضرتلری مذکورون وزراء دولت ومشیران سعادت علی الله تعالی
شانهم ایله مشاورات کثیره ومحاکمات [redacted] سلطان ظل الله
خلیفة فی الارض الله حضرتلرینك لسان عذب البیان ودهان درفشان لرندن جواب
ترتیبلری ونکتهٔ لطیفلری بوجه اوزره واقع اولدیکه ممتنع عادلرك حصولنه ارادهٔ
الله متعلق اولنجق جمیع کاینات خلافتنه سعی ایلمسه مفید اولمزینه بر قضیهٔ سهله
لحصوله ارادت منضم اولمسه جملهٔ عالم وجود ویرمکه قصد ایتسه ظفر بولمز

بیم بویابده

شاه طایفهٔ اشرار اسراری قزل باش تاج و بدعت و شقاوت شعارلهٔ فاشین
فکر فاسد بی مآل و خیال کاسد محال ایدوب کندو کبرای قلیله و مرآء ذلیله سندن
درای و غای جوشه و سیلاب غوغای خروشه کورورب قدم طاعتله کوهسار طغیاندن
ایوب ثبات اضطرارله دامان امانه کلوب جادهٔ استطاعت و سجادهٔ استقامتنده
فاستقم کما امرت نص موجبنجه مسندنشین و سعادت کزین اولان اولامه قصد نه
سابقا ذکر اولان امام سهل علی جانبندن نزول ایدوب محروسهٔ بترزه کلوب مشار
الیه اولامه دخی شاه بدفرجام نکبت انجامنك مقابله سی بابنده اهمال و امهال ایدوب
محروسهٔ مزبوره دن قلعهٔ وان جانبنه واروب مسند و ملجا امن و مأوا ایدوب
قرار ایدیجك شاه مزبور دخی شمشیر ظفر بکار و تیغ خصم شکار خداوندکار ایله
فتح اولان تبریز و سلطانیه و دزکزین و همدان زعم فاسد و فکر کاسدنجه قزل باش
اوباشلق توجیه و تعیین ایلدوکندن صکره اخبار و شیاطین وصلات زمزمهٔ سنجاق
و طبل و بوغ و نقارهٔ ایله مشار الیه اولامه نك عقبنجه واروب ذکر اولان حصاری
محاصرهٔ ایدوب محاربه آغاز و مقارعه پرواز ایدیجك حصار لجنده اولان مجاهدین
مسلمین و معاونین مؤمنین غیرت پادشاه اسلام و حمیت دین سید الانام
فاقلوم حیث ثقفتموهم نجوانسنجه حصار بدنلرنده نصرت سنجاق قلری و قلعه برجلرنده
نوصت بیرقلری دکلوب و تیر تفنك و حربه و زربزك و سایر ادوات جنك
بزله قتاله آهنك اولنوب شعلهٔ شمشیر دشمن کیر له شمع نبرد فروزان و نیزهٔ

چون اول سیمرغ قاف سلطنت و همای اوج خلافت مالک ممالک الدولة القاهرة
سالک مسالک العزة الباهرة منظر العنایة الرمدیة مظهر آیات الملة المحمدیة
خلدت خلافته حضرتلری افواج عساکر اسلام مدار و امواج اجناد سعادت دثار
بولة مشهد علی و کوفه و سهله و بحر بحقدن سعادت الله بنده دار السلام بغداده کلوب
انشراح صدر صفای خاطر بوله اصحاب ایوان بزم سلاب میدان رزم عیش نی
تشویش آلات شوق و طرب و مهمات ذوق بی تعب ایله اقامت ایدوب حضور
موفور الحبور و سرور فایض النور ندا اولوب طور رکن ناکاه امیر الامراء الکرام
کبیر الکبراء الفخام ذوی القدر و الاحترام مختص عنایات الله الملک العلام
دیار بکر بکلر بکیسی محمد جانبندن اولا قلز کلوب اول تبدیل آیین ملة و تغییر مذاهب
سنته و اضلال احوال رعیته و انکساد نظم نظام مملکته باعث و سبب اولان

شاه

69 a

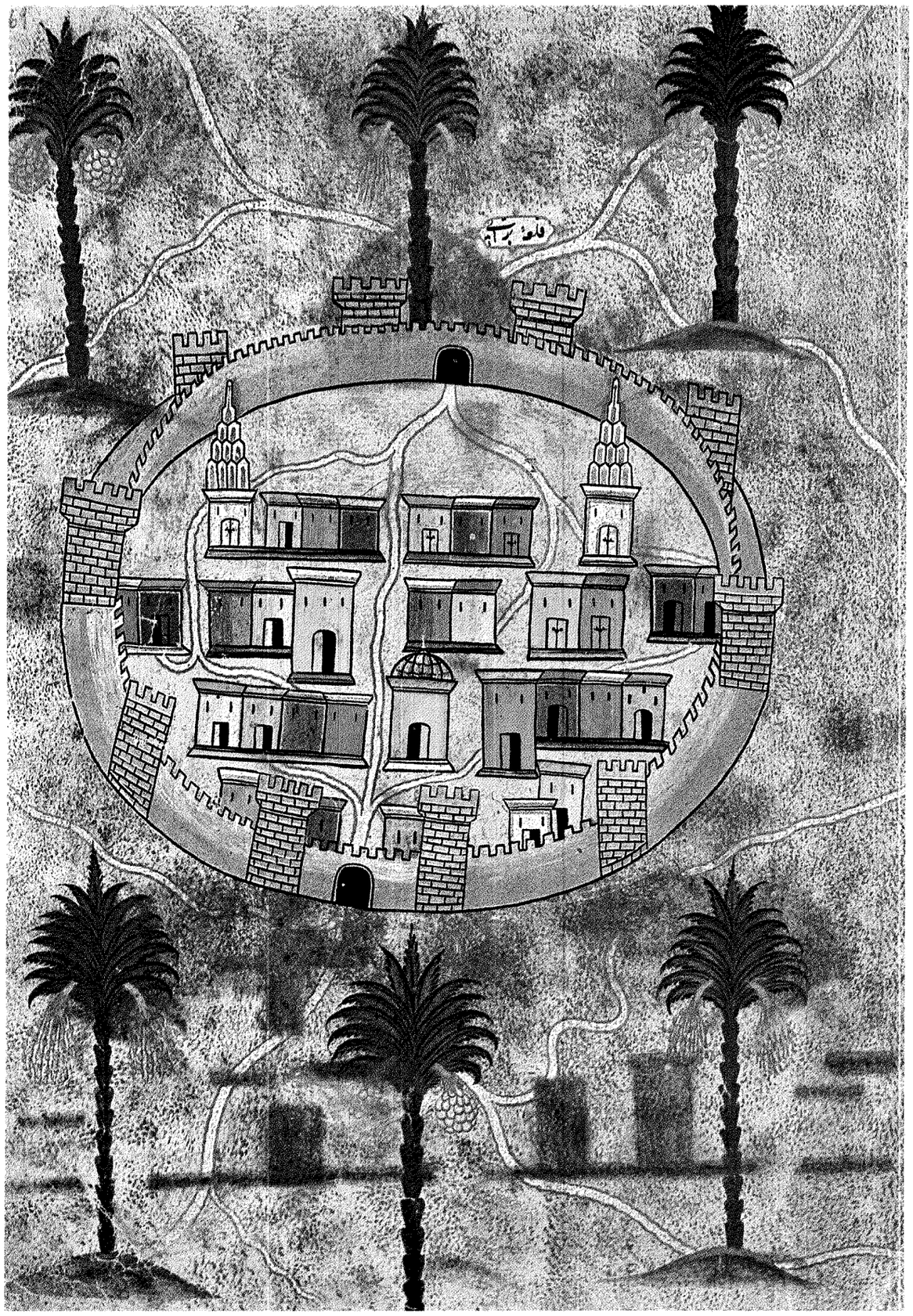

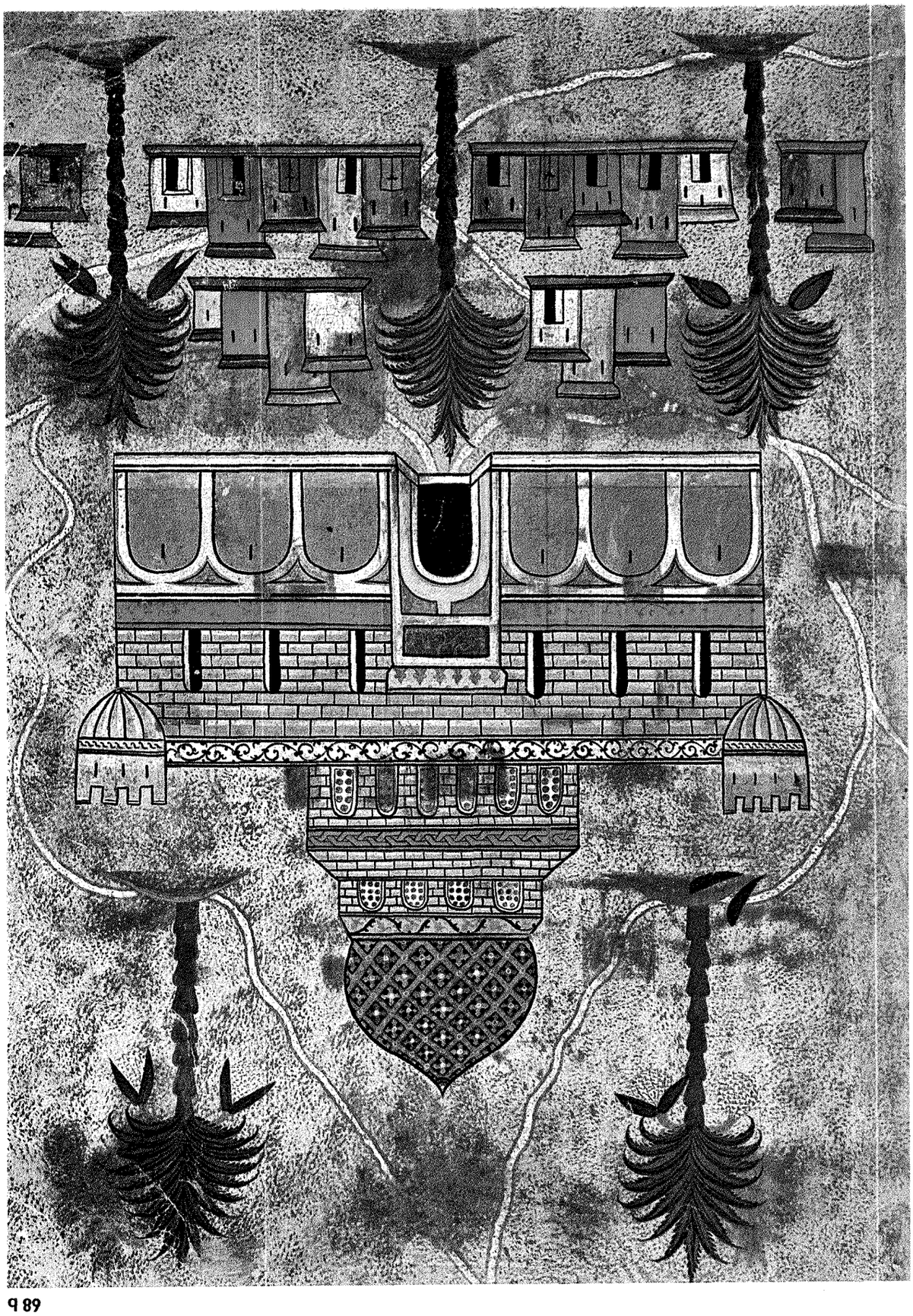

68 a

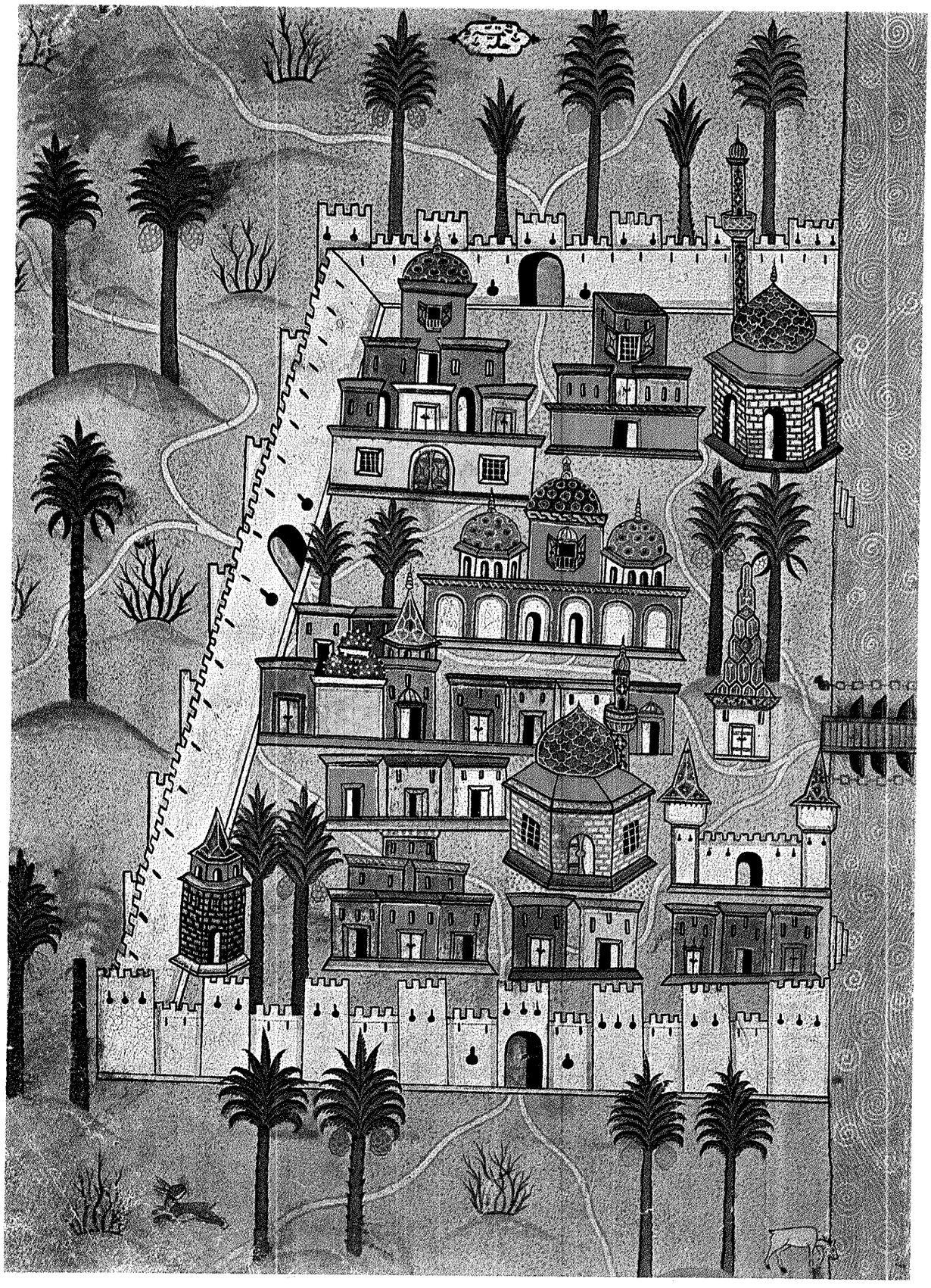

67 b

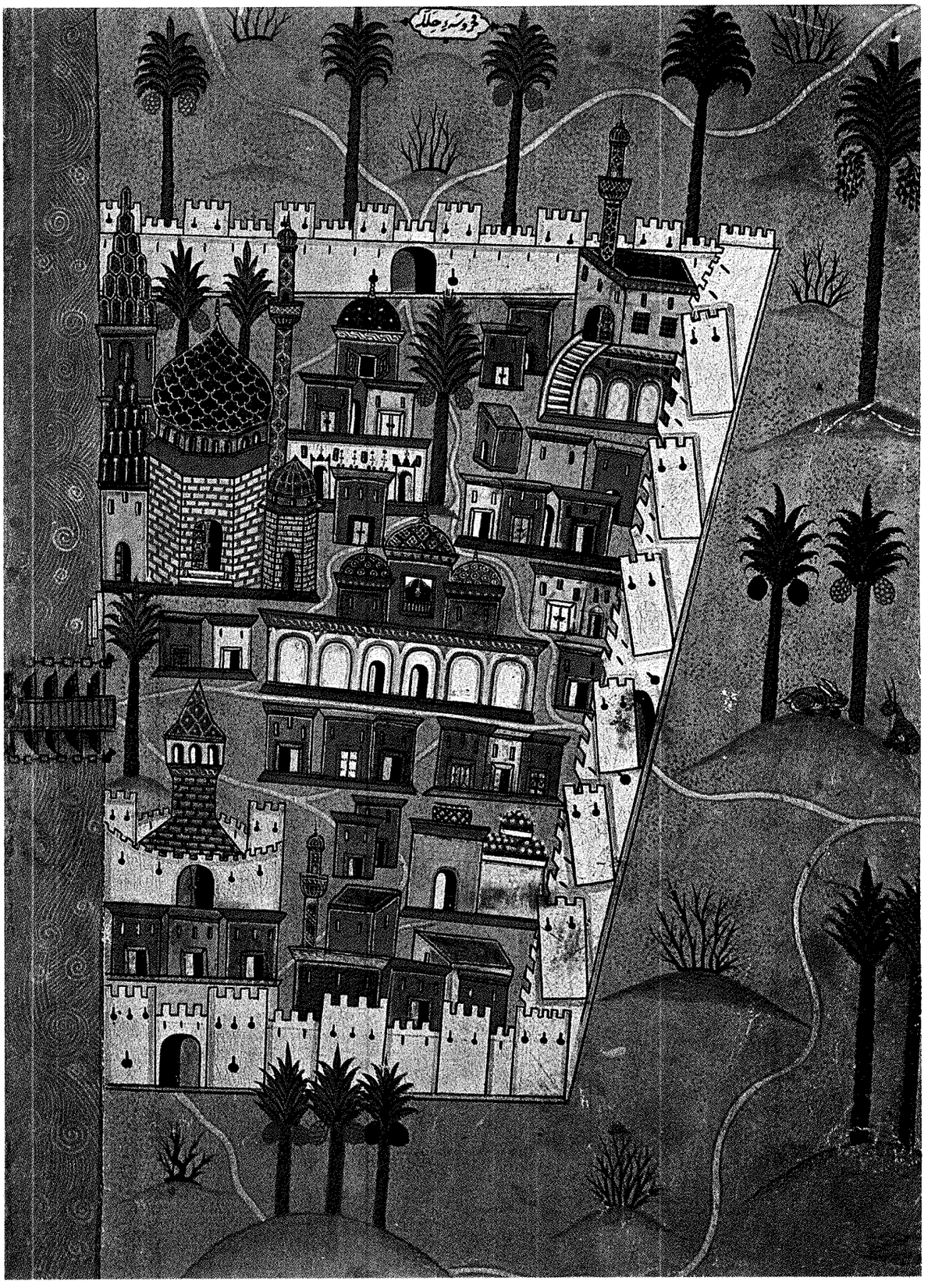

67 a

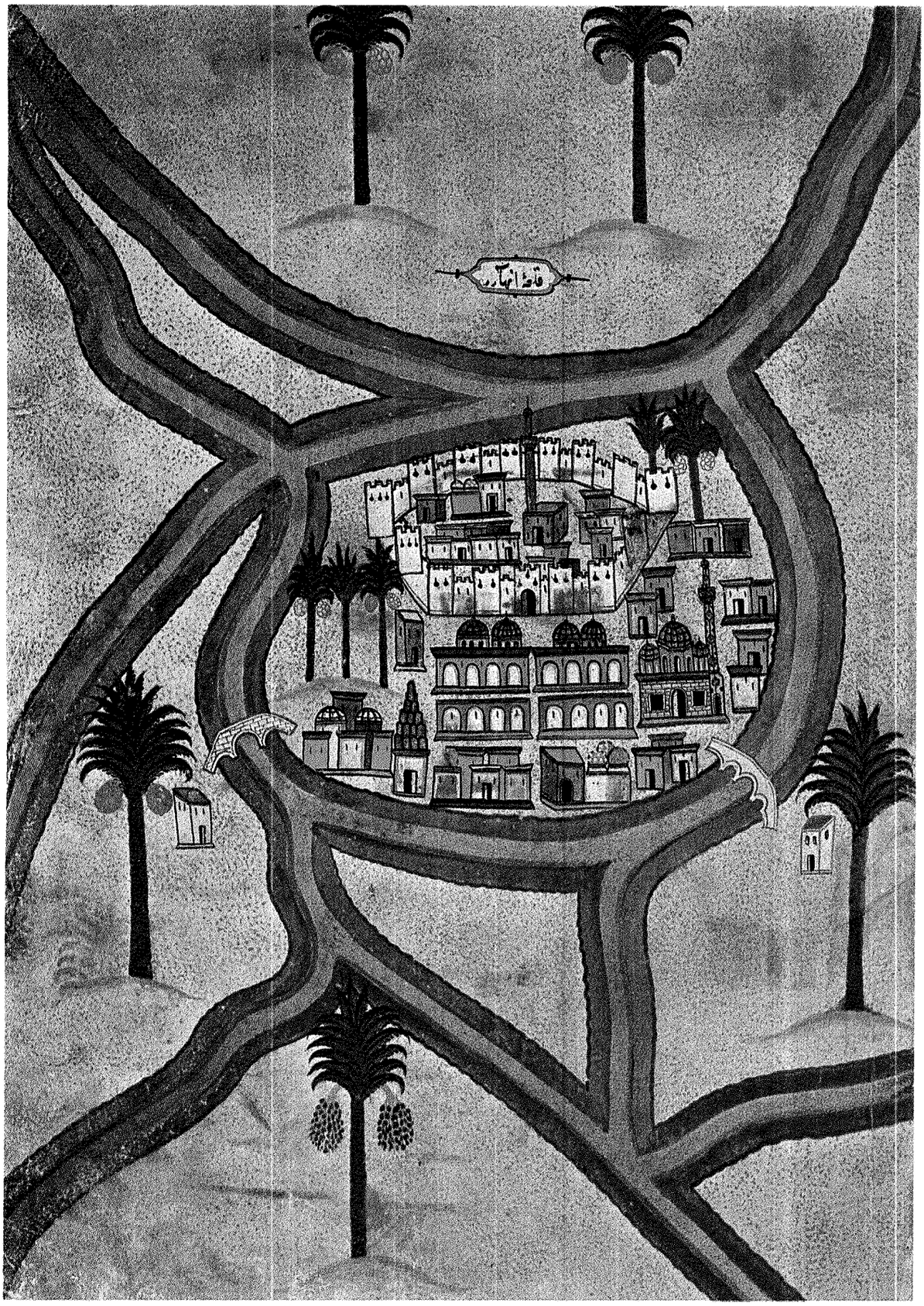

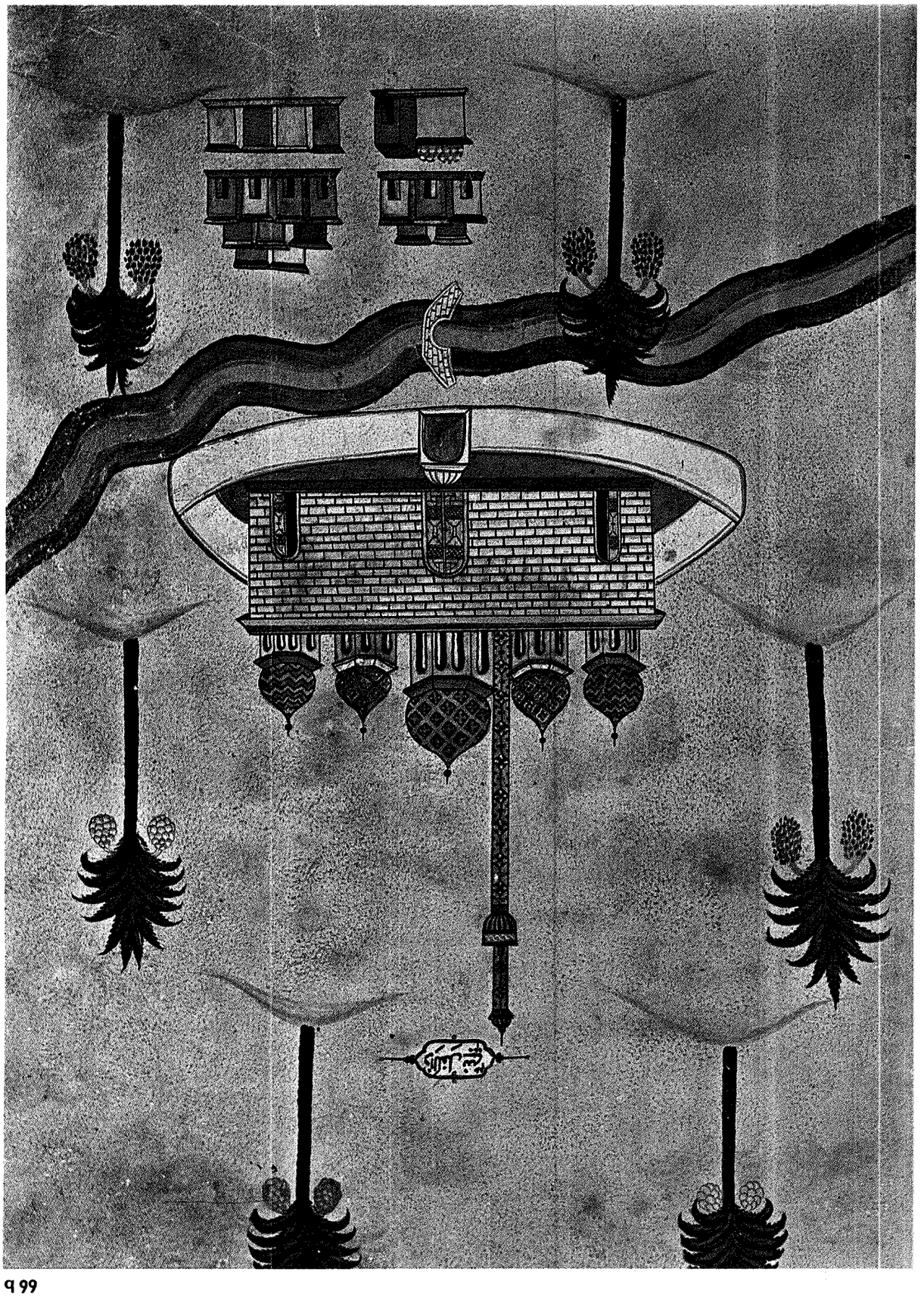

66 a

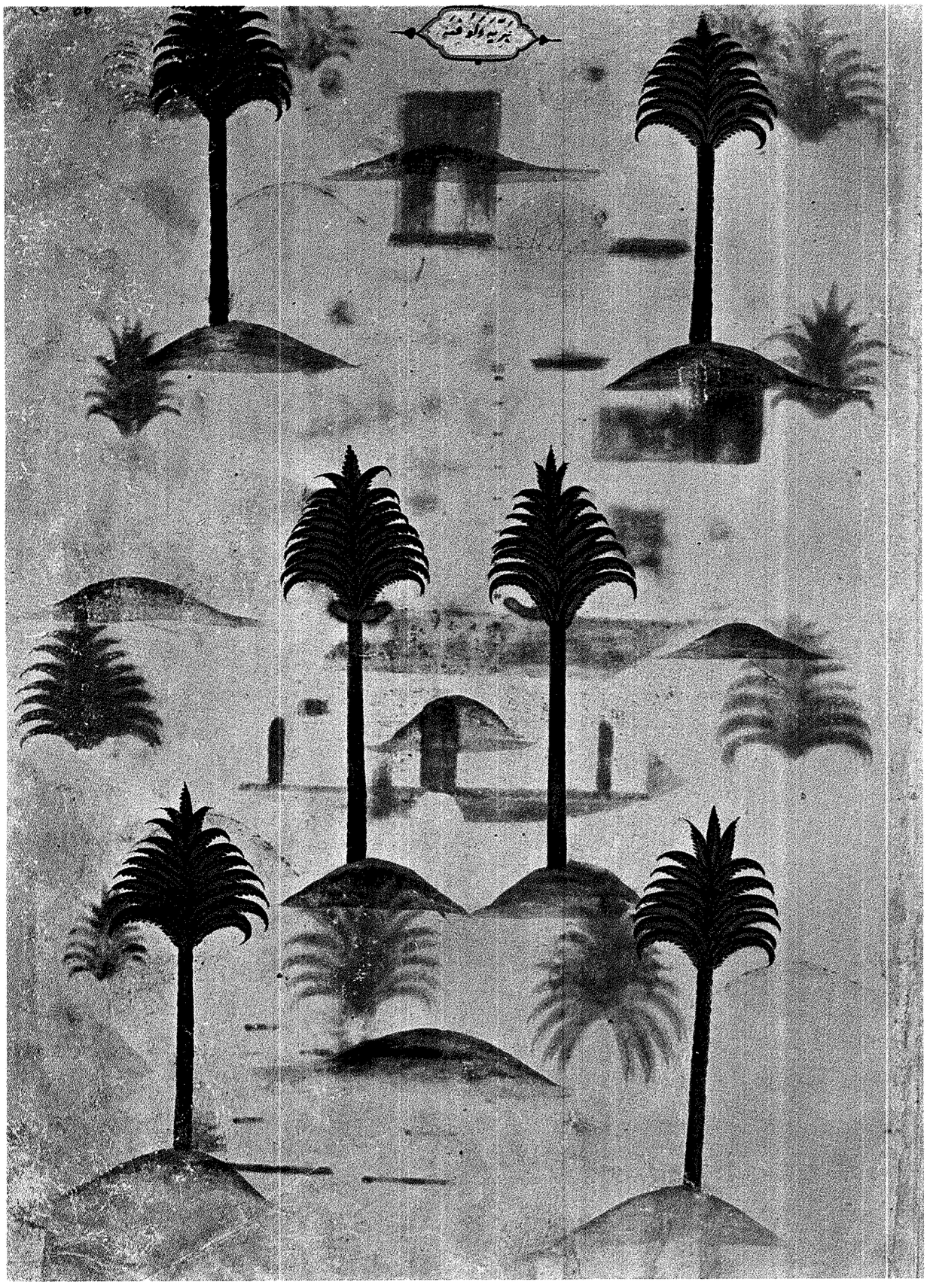

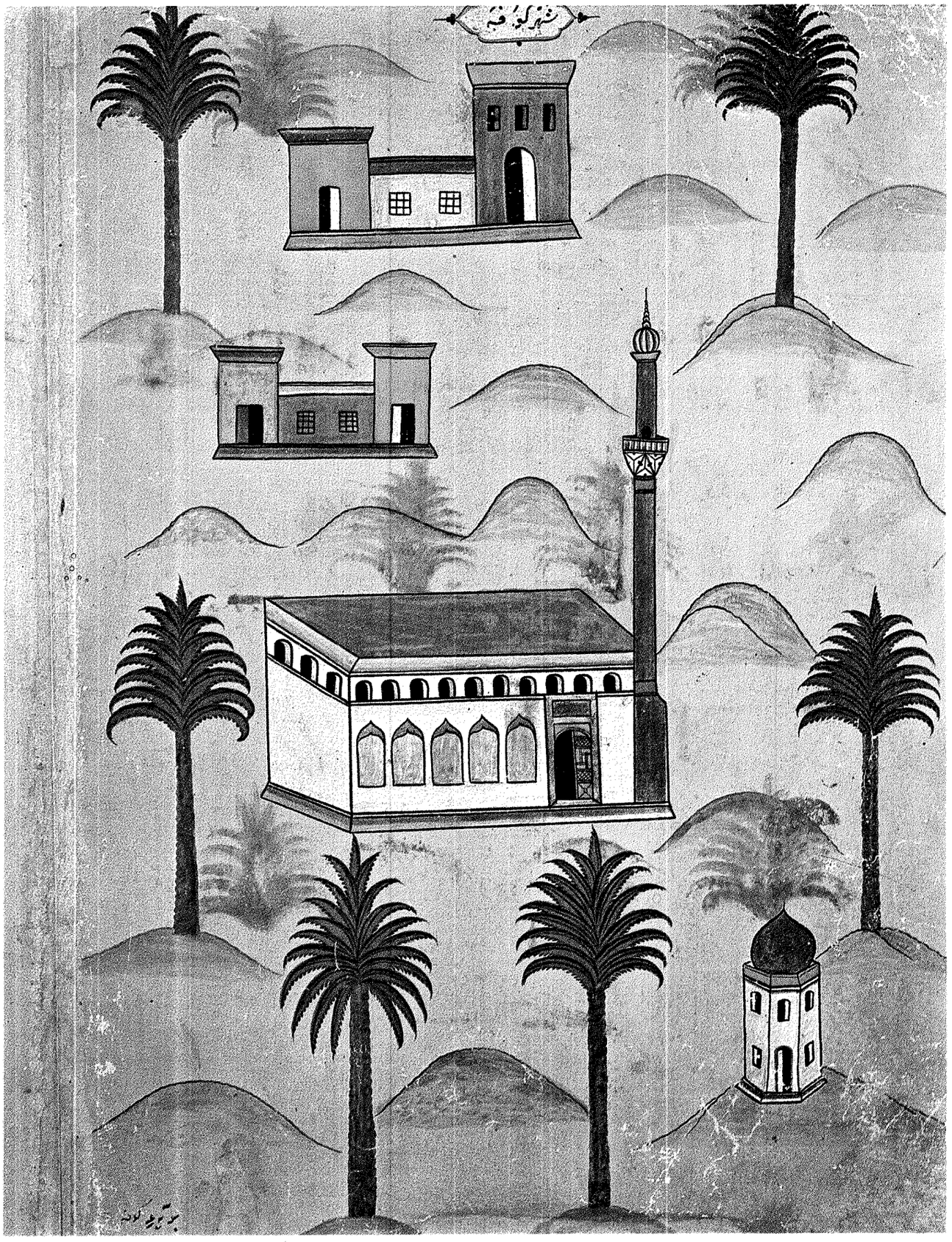
شہر کوفہ

65 a

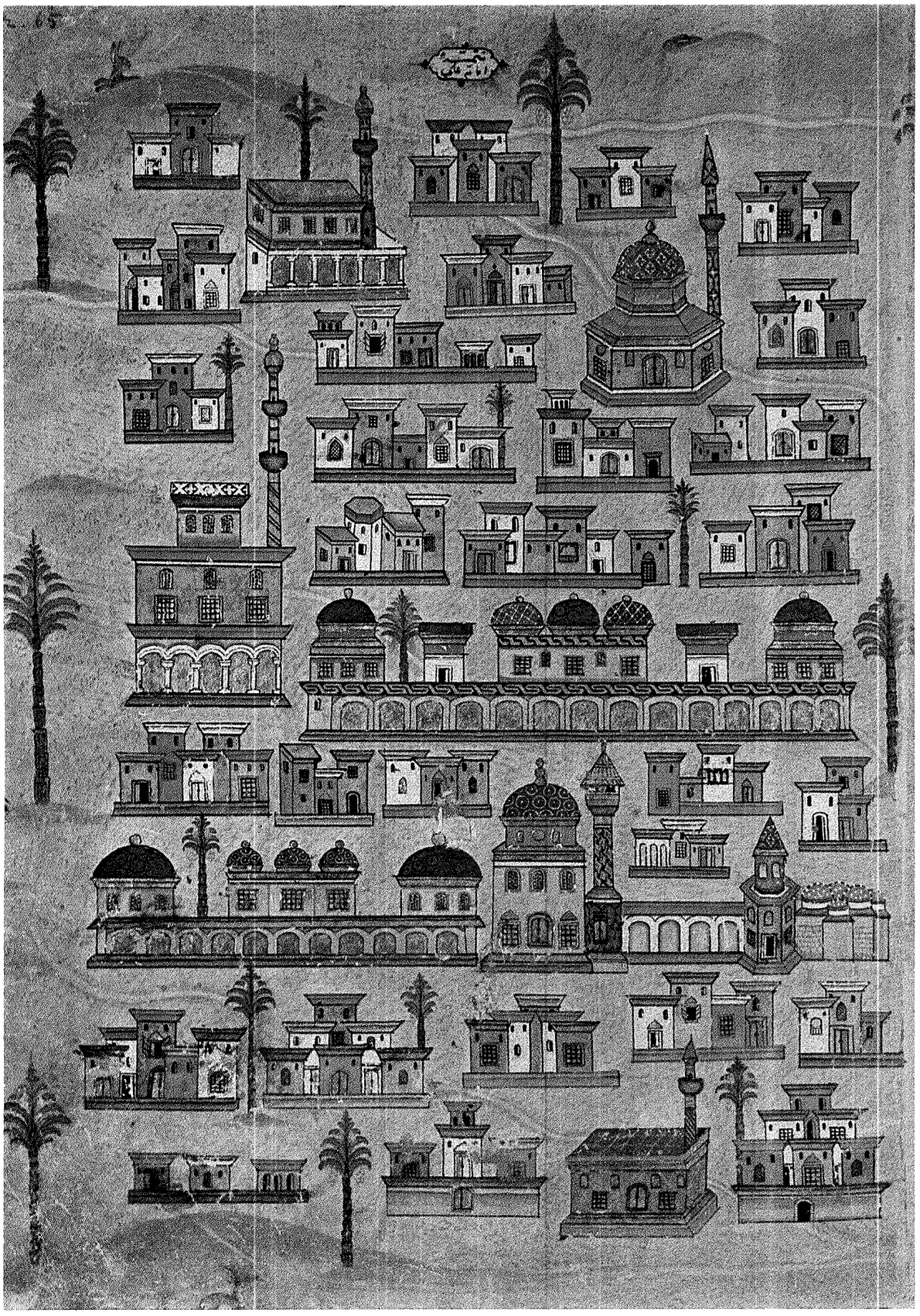

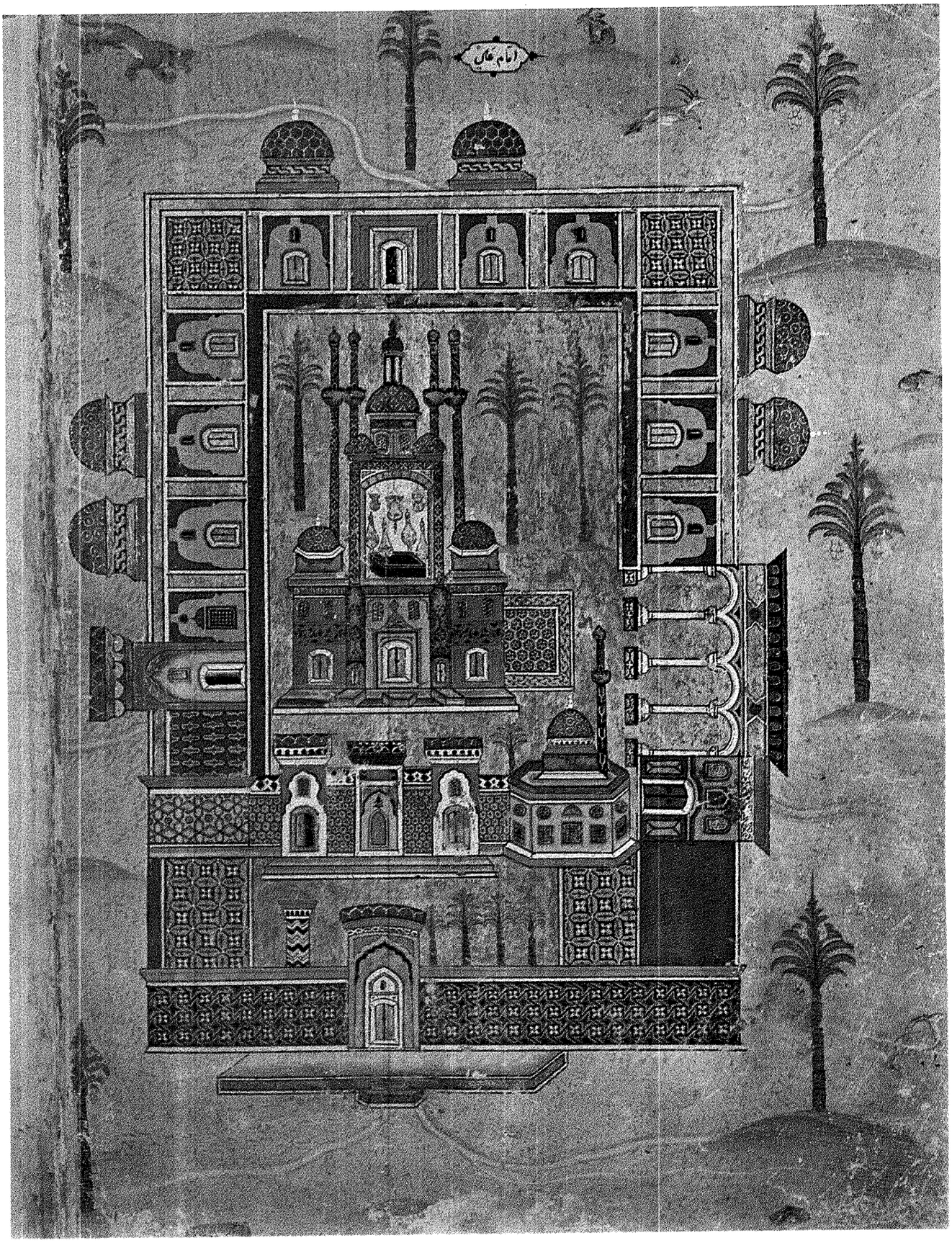
امام حاکی

64 a

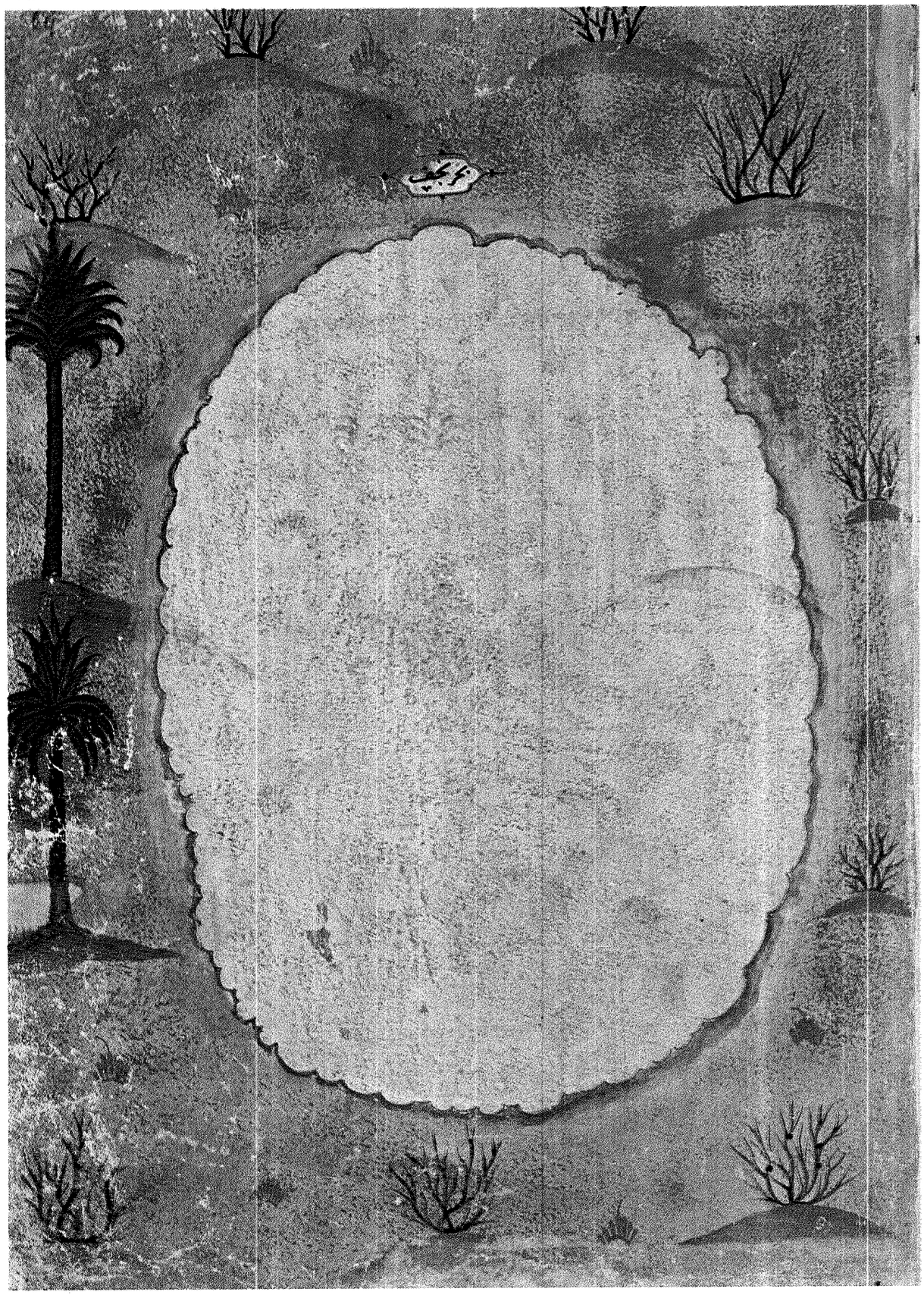

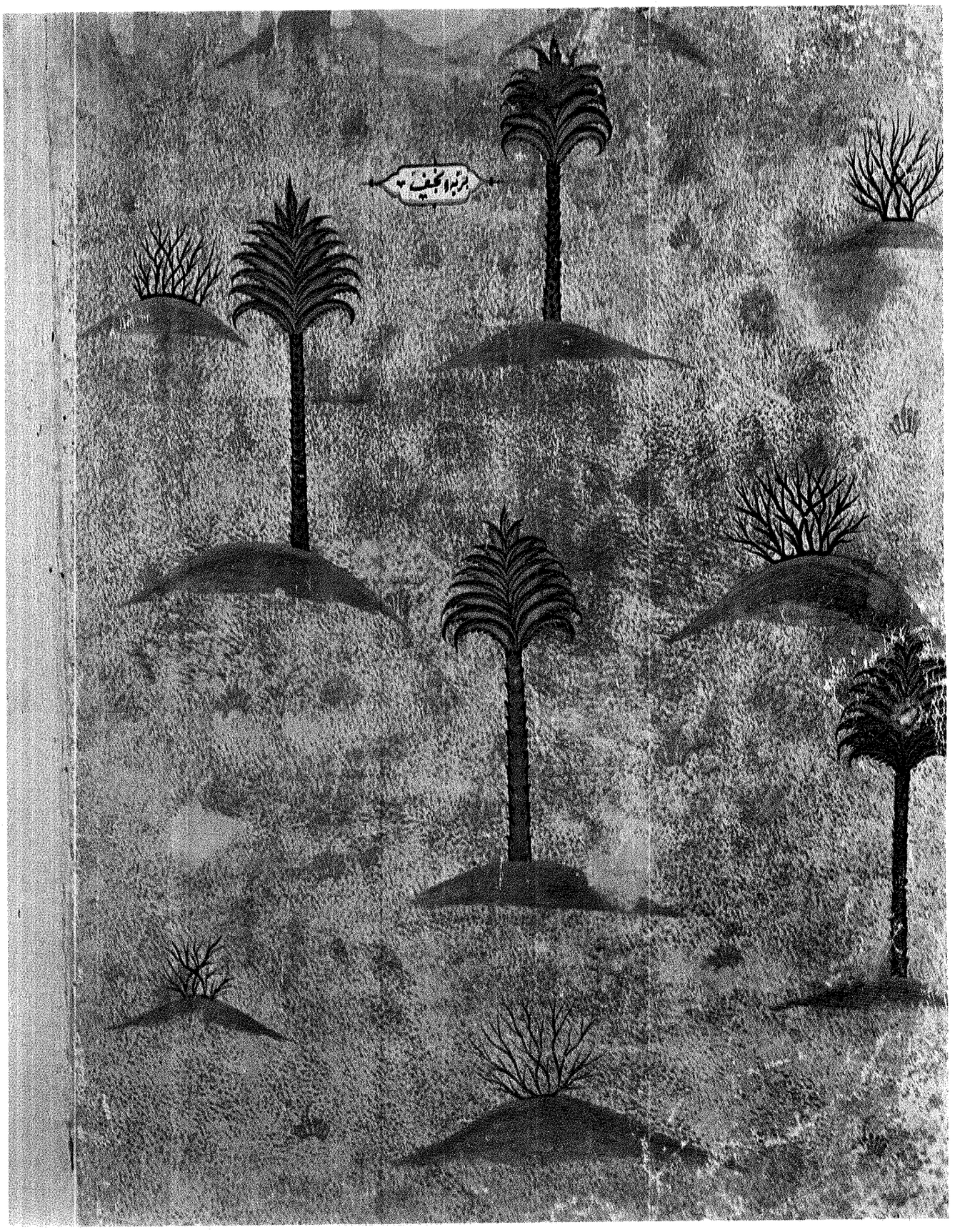
قرية الجيف

63 a

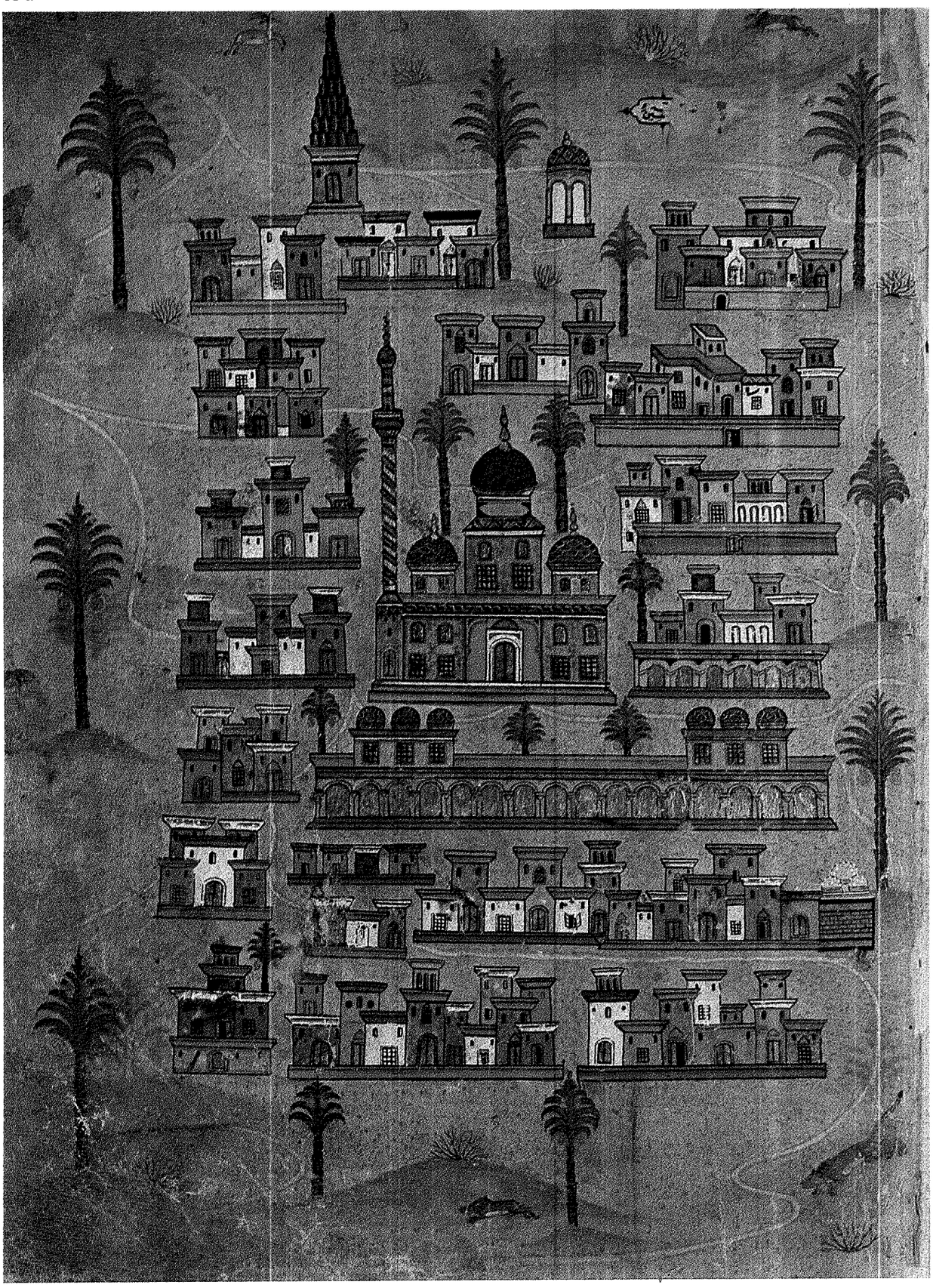

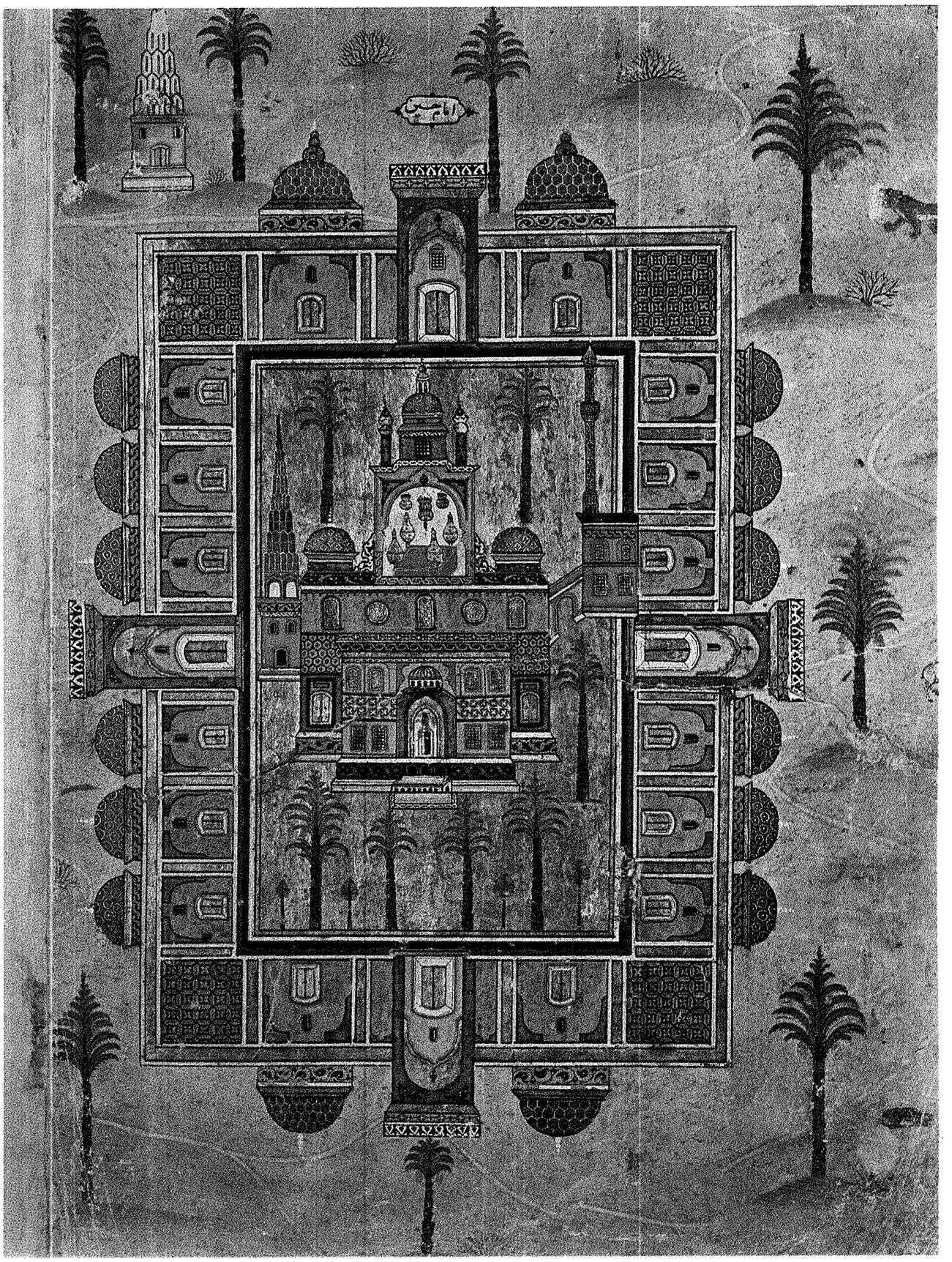

62 a

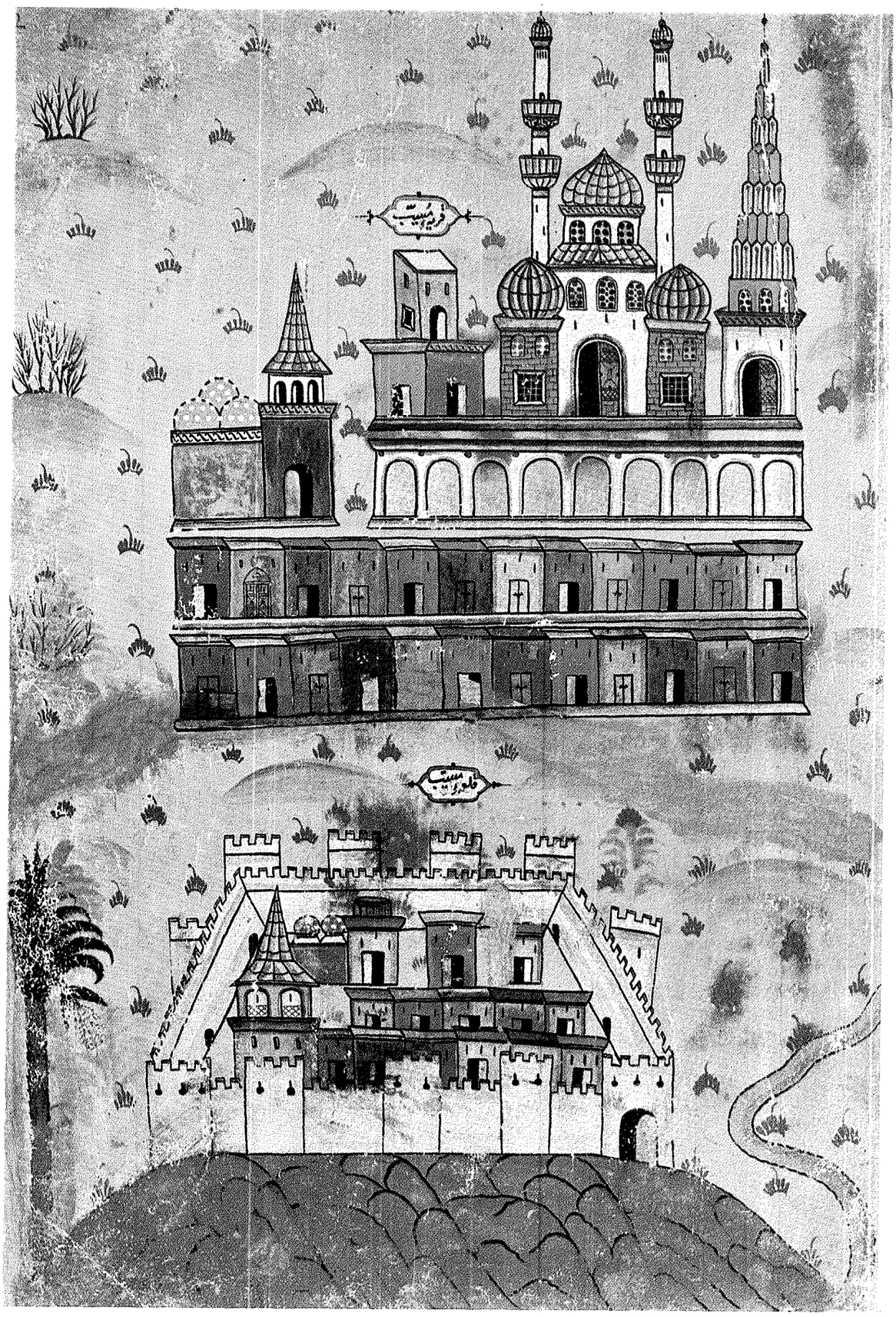

يعقوب نهرين المشهورين مرج البحرين يلتقيان بينهما برزخ لا يبغيان مثالجه مجتمعين
اولوب تشنه لو صوسز لقدن جان ويرد كلوي يوزده سلكر وافر واشملر ظاهر
اولوب دخي من زار الحسين كمن زار مقام النبي مقتضاسنجه تمام وعده اوزره
زيارت اولوب انواع تصدقات وحسنات اولندقدن صكره انواع مثوبات
موجه واصناف مقصودات مستجيجه ايله خليفة الله پادشاه عالم پناه حضرتلري
ينه جنت آباد دار السلام بغداد جانبنه سعادتله عودت ايدوب متوجه اولندقده
ذكر اولنان مقامات شريف وزيارات منيفلره واروب كلبجه واقع اولان منازل
بسطا اولوب شرح اولنور الواقع في ٩ رمضان المبارك سنه مذكور

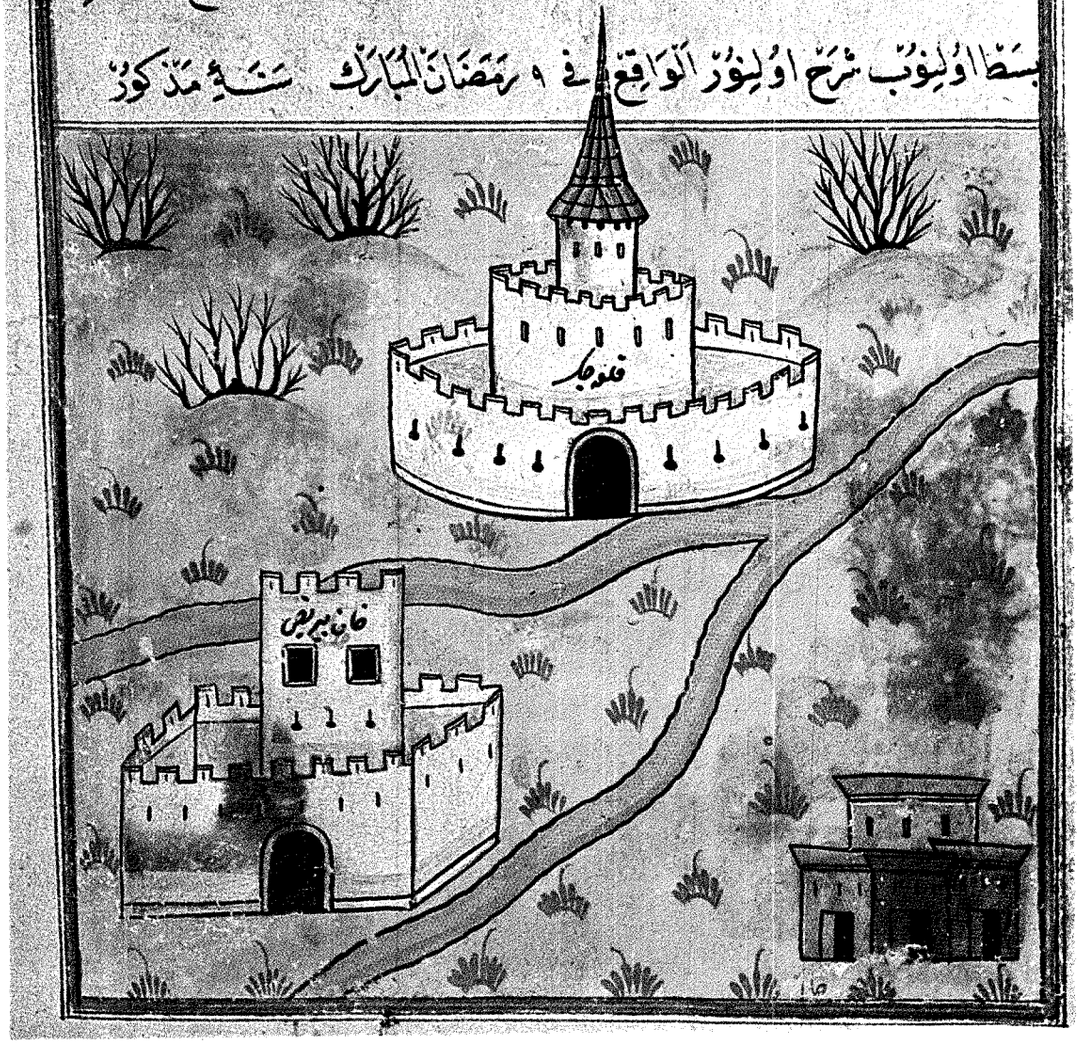

61 a

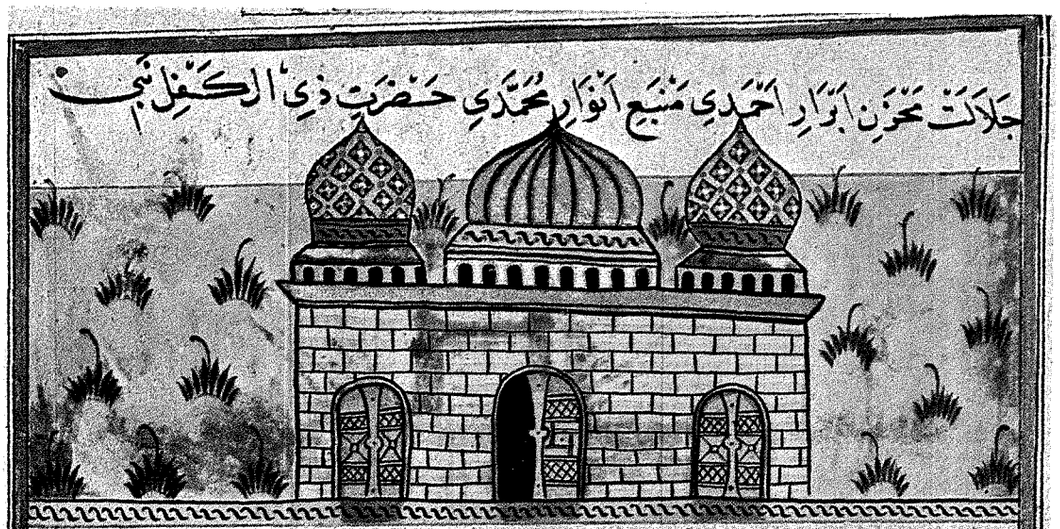

جلالت محزن ابرار احمدی منبع انوار محمدی حضرت ذی الکفل نبی

صلوات الله علیه وعلیهم اجمعین طوافرنه ومهالک عراق عربدن معدود

ولاذ زلرك سیونه من طلب الممالك صبر علی المهالك قولنجه ذکر اولان کربلاو

حلد ومضلف وکوفه وحنانه وسهله وبحر نجف رحمتلری قطعنه ومشقتلری

طینه اقدام تام واهتمام تمام ایله مهرین الاغظمین اولان دخلة الجنان قرات حیات

فشان عبورلری ایچون خبرلری حصولنه مبشر وسایر لوازمنه مسارعت وحرام

نضرت مآبزدن دایم ملازم خیول باد رفتار لرد فهم ولازم اولانلردن حاضر

اتسونلر دیو امر اولنوب اول امر عالی موجبنجه فی الحال علی طریق الاستعجال طهرین

مذکورین خبرلری حاضر وخدام ظفر انجام ووصول سعادت لجام مهیا ومسطر

اولدقلرندن ضکره حافظ بلاد الله قامع اعداء الله ناصر عباد الله ذخیر اولیاء الله

حضرتلری یمن اقبال وسعادت اجلال ایله بغداد ده دخلة عبور وقرائی سیبده

وادوب مرور وایدوب اشمهٔ مراده عنان عزیمت همایونلرن منصرف وجشمهٔ مقصوده

لجام همتلرین منعطف ایدیجك رحمت رحمانی وفیض آسمانی بزله بی حد یغمرلر

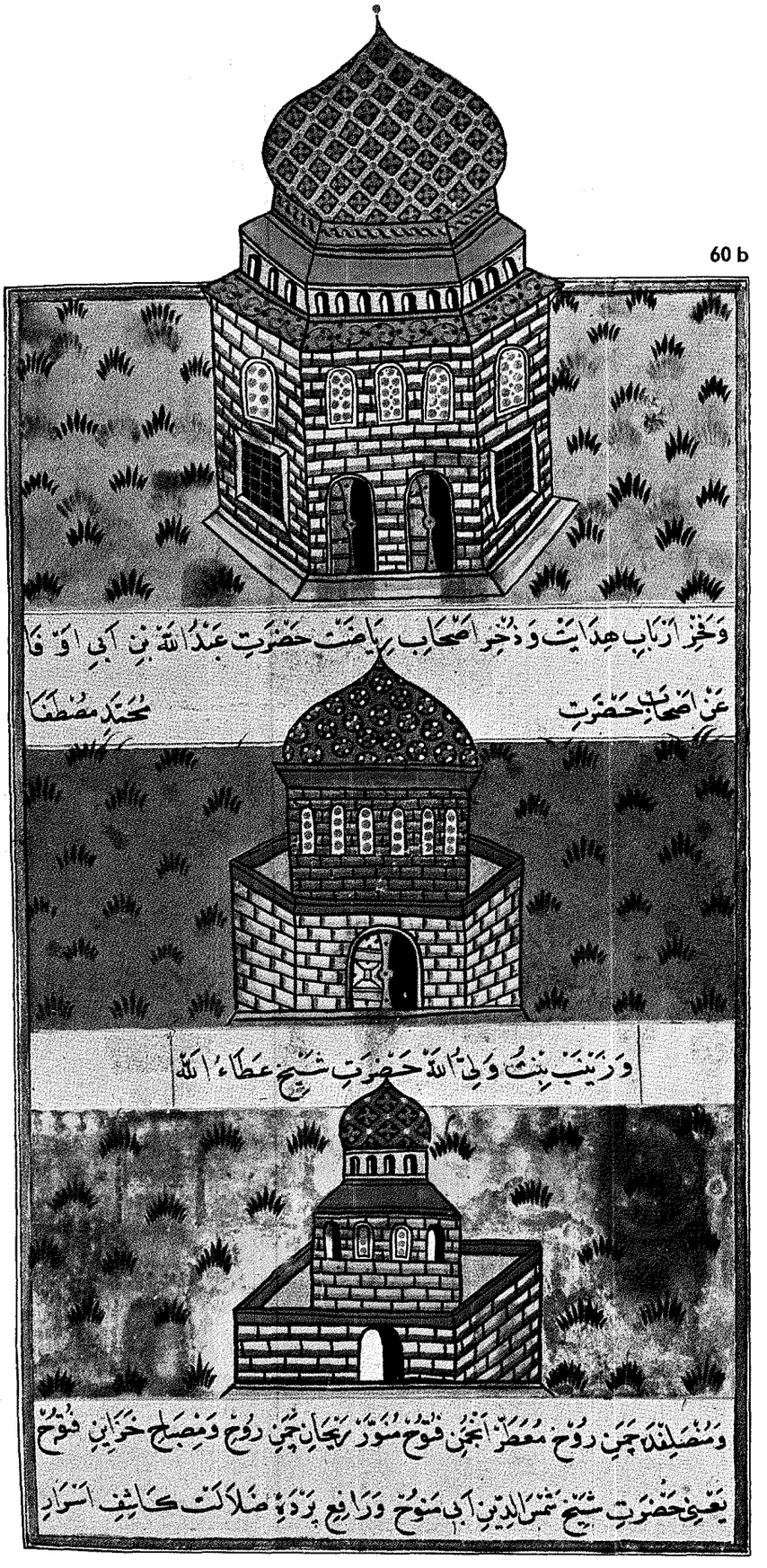

وَفَخرِ اَربابِ هِدَايَت وَ ذُخرِ اَصحَابِ رِيَاضَت حَضرَتِ عَبدُ اللهِ بنِ اَبِي اَوفَا

عَن اَصحَابِ حَضرَتِ مُحَمَّدِ مُصطَفَا

وَزَينَبِ بِنتُ وَلِيُّ اللهِ حَضرَتِ شَيخ عَطَاءُ اللهِ

وَمُضِلِّ لَدَنِ رُوحٍ مُعَطَّرٍ اَنجُنِ فُوحٍ مُوَوَّرٍ رَيحَانِ جَنِ رُوحٍ وَمِصبَاحِ خَزَايِنِ فُوحٍ

يَعنِي حَضرَتِ شَيخ شَمسُ الدِّينِ اَبُو سَوحٍ وَرَافِعِ رَدَايَهِ ضَلَالَت كَاشِفِ اَسرَارِ

60 a

آسمانِ جلالَ واضعِ معالمِ شریعت و مرشدِ مسالکِ طریقت مبشرِ احمدَ و مصدقِ موسیٰ

فی حق شانه اِنَّ مَثَلَ عیسیٰ روحُ اللهِ الاکرم مقامِ حضرتِ عیسیٰ بنِ مریم

و مقامِ خاتمِ الانبیاء و المرسلین سیدِ الاولین و الاخرین رسولِ کونین پیشوایِ الثقلین

و اسطهٔ عقدِ کمال و نگینِ خاتمِ جلال مرقدِ مبوتِ صفا مقامِ حضرتِ محمدِ مصطفیٰ

و کوکبهٔ نواحیِ سپهرِ وقایع اولان خورشیدِ سعادت مآبِ فلکِ سیادت مشتریِ جرمِ بوقت

قطبِ کردونِ فتوت نبیِ اللهِ الملکِ الغنی مقامِ حضرتِ یونسِ النبی

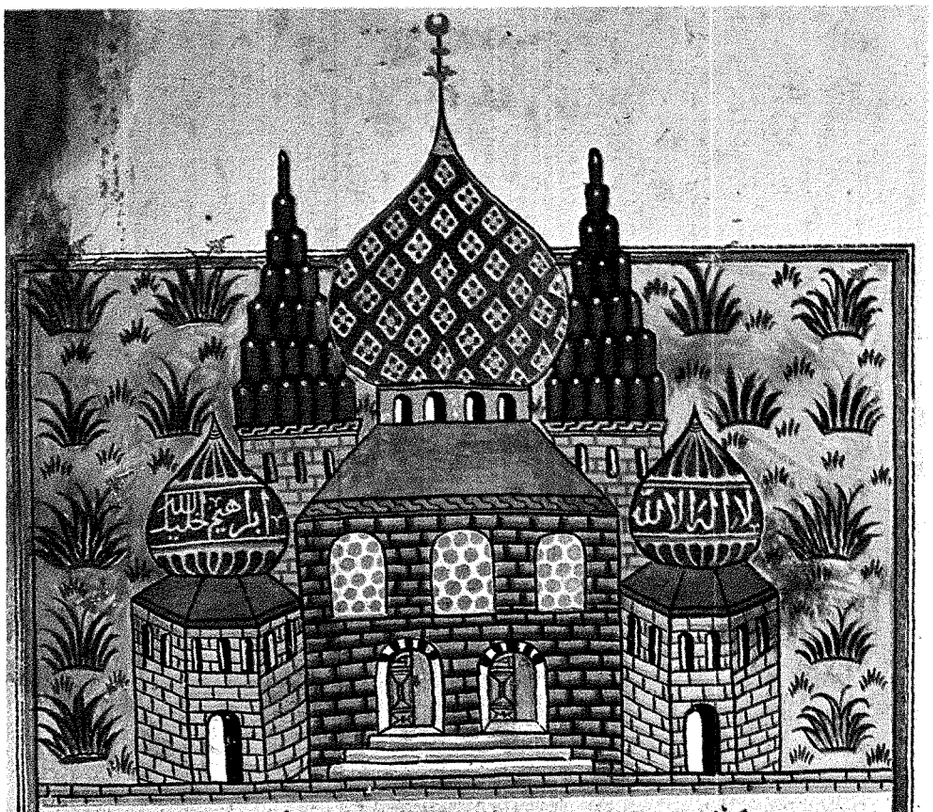

وَمَجْمَعُ غَرَائِبِ الْكَرَامَاتِ مَنْبَعُ عَجَائِبِ الْمُعْجِزَاتِ وَصَاحِبُ الشَّرِيعَةِ الْقَاهِرَةِ وَمُبْنِي الطَّرِيقَةِ

الْبَاهِرَةِ مَظْهَرُ أَوَّلِ كُتُبٍ أَرْبَعَةٍ وَمَظْهَرُ آيَاتٍ مَشْهُورَةٍ تِسْعَةٍ مُقْتَدَى

أَنْبِيَاءٍ عِظَامٍ وَمَتْبُوعُ زُهْرَةِ أَوْلِيَاءٍ كِرَامٍ غَالِبُ فِرْعَوْنِ ظَاهِرٍ وَنَاظِرُ عَالِمٍ

قِبْطَانُ بِيدَا وَكَامِنُ قَاعِدِ لَشْكَرِ رُوحِيَانِ مَهْتَرِ عَسْكَرِ إِسْرَائِيلَانَ مَهْدِيِ هَادِي

نُورِ مَخْصُوصِ طُورِ كَلِيمِ الرَّحْمَانِ مَقَامِ حَضْرَتِ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ

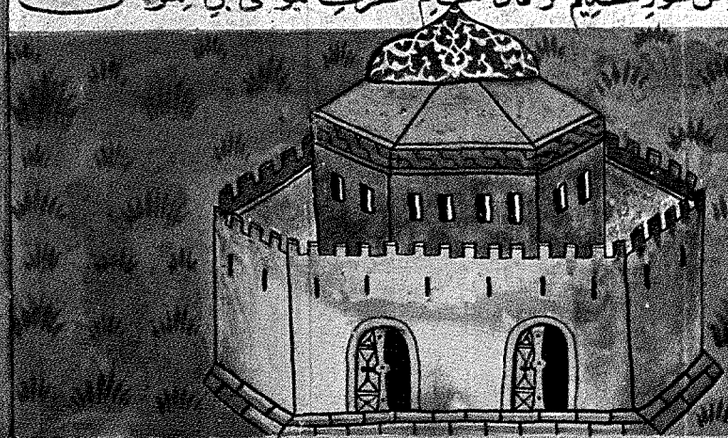

وَنَفْخَةِ نَفْسِ رَحْمَانِي وَمَظْهَرِ أَلْطَافِ سُبْحَانِي بِالْإِنْشَا بِالصَّدْرِ نَشِينِ

وشيخ الانبيا قدوة الاصفيا المبالغ فى دعوة الدين والمجاهد فى اعلام اليقين
المداوم فى اظهار الشريعة والمقدم فى اعلان الطريقة ملاح بحر التوحيد
كشتى بان دريايى تقرير نجات مبنى بناء كشتى حيات دافع باران بلا
قاطع طوفان ابتلا صاحب المكاشفات والفتوح مقام نبى الله نوح

وكوفده واقع اولان ابو الرسل العظام وجد الانبياء الكرام بوز كلستان
نازرو بوستان ابرار المقول فى حقه يا نار كونى بردا وسلاما ان ابراهيم
كان امة قانتا لله حنيفا مسلما مجاور حرم رحمانى محرم حريم سبحانى
بانى بناء صفا شرف دودمان مصطفى واضع اساس قبلة الاسلام عامر خانهٔ
بيت الحرام مكرم بتكريم كرامات مشرف بتشريف فيه آيات بينات
خليل الرحمان وخليل البرهان مظهر عز و تعظيم مقام حضرت نبى الله
ابراهيم

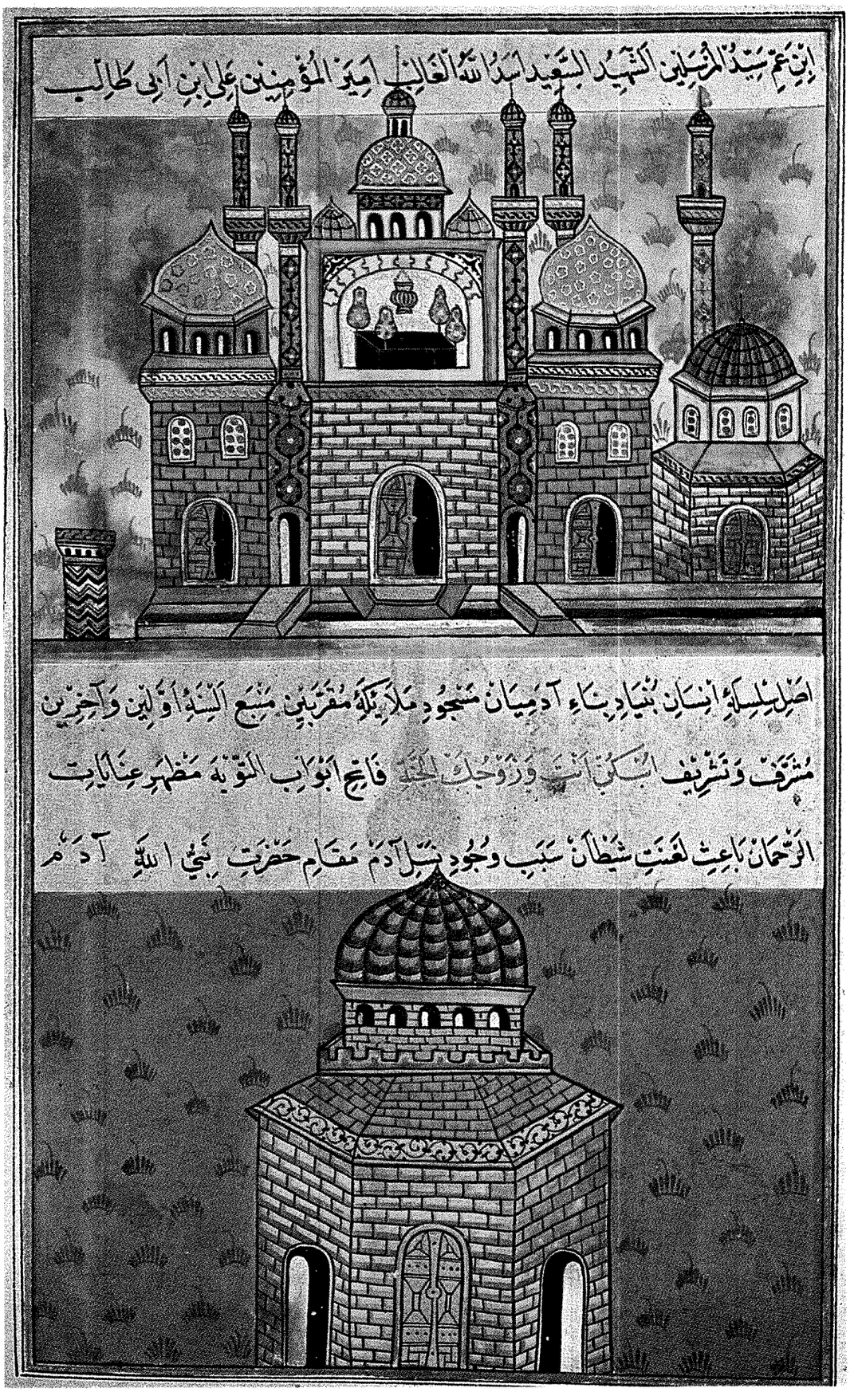
اِبْنِ عَمِّ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ الشَّهِيْدِ السَّعِيْدِ اَسَدِ اللّٰهِ الْغَالِبِ اَمِيْرِ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلِيِّ بْنِ اَبِيْ طَالِبٍ
اَصْلِ سِلْسِلَةِ اِنْسَانِ بُنْيَادِ بِنَاءِ آدَمِيَانْ مَسْجُوْدِ مَلَائِكَهٔ مُقَرَّبِيْنِ مَبْعِ اَلسِّنَهٔ اَوَّلِيْنَ وَآخِرِيْنَ
مُشَرَّفْ وَتَشْرِيْفْ اَبُكِيْ اَنْتَ وَزَوْجُكِ الْجَنَّهٔ فَاتِحِ اَبْوَابِ التَّوْبَهٔ مَظْهَرِ عَنَايَاتِ
الرَّحْمَانْ بَاعِثِ لَعْنَتِ شَيْطَانْ سَبَبِ وُجُوْدِ نَسْلِ آدَمْ مَقَامِ حَضْرَتِ نَبِيِّ اللّٰهِ آدَمْ

وَنُورَيْنِ الزَّهْرَيْنِ وَنُورَيْنِ الْأَدْوَرِيْنِ دُرِّيْنِ صَدَفِ النُّبُوَّةِ وَنَجْمَيْنِ بَحْرَيِ الْفُتُوَّةِ
سَيِّدَيِ الشَّهِيدَيْنِ مَقْتُولَيْنِ الْمَظْلُومَيْنِ الْعَلِيِّ الْأَكْبَرِ وَعَلِيِّ الْأَصْغَرِ وَلَدَيْنِ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ الْحُسَيْنِ
وَبِرَكْوَةِ بَحْتِ وَبَلَا الْمَدْفُونِ فِي دَشْتِ كَرْبَلَا أَكْرَمِ أَرْبَابِ السَّعِيدِ وَأَفْخَرِ أَصْحَابِ الشَّهِيدِ حَضْرَتِ جَدِّ الشَّهِيدِ
وَبَحْرِ نَجَفَ وَاقِعِ أَوْلَانَ كَوْهَرِ كَانِ لَافَتِي فِي حَقِّ شَانِ هَلْ أَتَى قِبْلَةِ الْعَارِفِينَ وَكَعْبَةِ الطَّائِفِينَ
سِلْسِلَةِ مَشَايِخِ مُتَقَدِّمِينَ وَمُتَأَخِّرِينَ مُقْتَدَايِ زُهْرَةِ أَوْلِيَايِ أَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ صَاحِبِ الْكَشْفِ
وَالْإِلْهَامِ زَايِرِ بَيْتِ اللّٰهِ الْحَرَامِ الْعَارِفِ عَلَى أَسْرَارِ مَلَكُوتٍ وَالْوَاقِفِ عَلَى أَعْلَاءِ
مَرَاتِبِ الْعَدَسِ وَالْجَرَوْتِ أَصْلِ شَجَرَةٍ وَلَايَتِ فَرْعِ ثَمَرَةِ نِهَايَتِ فَخْرِ آلِ طٰهٰ وَيٰسٓ

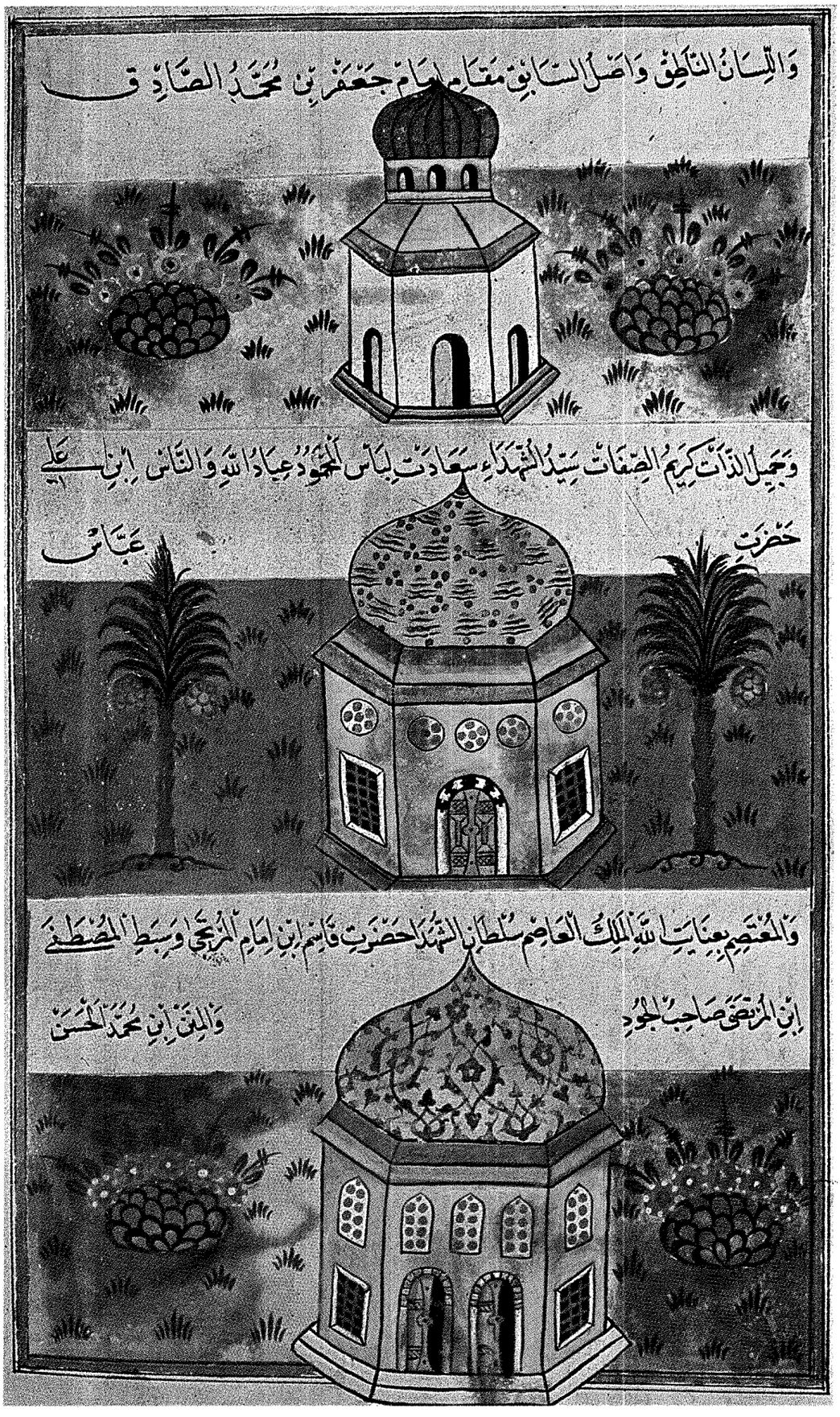
وَاللِّسَانُ النَّاطِقُ وَاَصْلُ السَّابِقِ مَقَامُ الْاِمَامِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ
وَجَمِيلُ الذَّاتِ كَرِيمُ الصِّفَاتِ سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ سَعَادَتْ لِبَاسُ الْمَحْمُودِ عِيَاذُ اللهِ وَالنَّاسِ اِبْنِ عَلِي
حَضْرَتْ
عَبَّاسُ
وَالْمُعْتَصِمِ بِعِنَايَةِ اللهِ الْمَلِكُ الْعَاصِمُ سُلْطَانُ الشُّهَدَا حَضْرَتْ قَاسِمُ اِبْنِ اِمَامِ الْمُزَيَّجِ وَسِبْطِ الْمُصْطَفَى
اِبْنِ الْمُرْتَضَى صَاحِبِ الْجُودِ
وَالْمَنِّ اِبْنِ مُحَمَّدٍ اَلْحَسَنِ

57 a

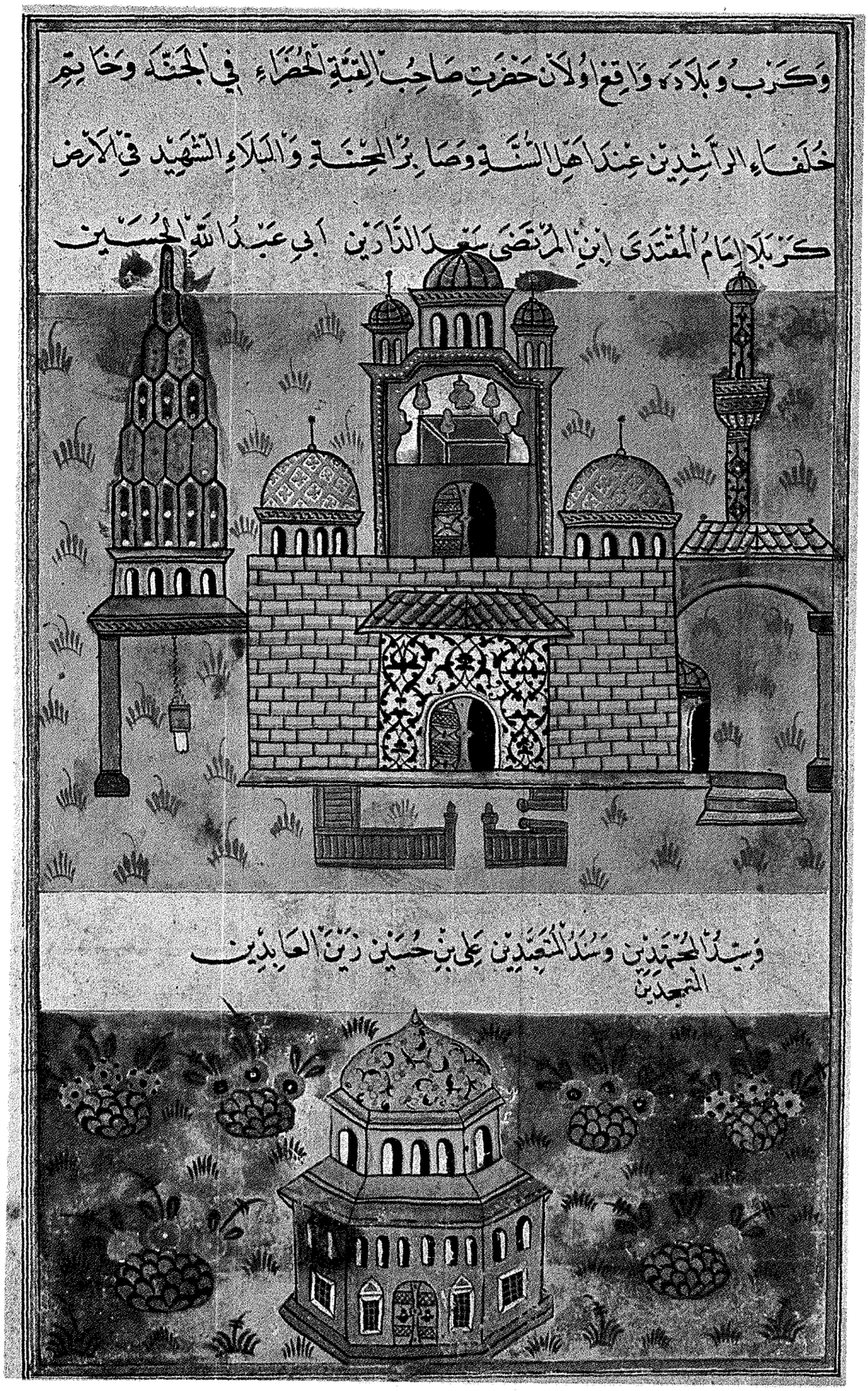
وكرب وبلاده واقع اولان حضرت صاحب القبة الخضراء في الجنة وخاتم
خلفاء الراشدين عند اهل السنة وصابر المحنة والبلاء الشهيد في الارض
كربلا امام المقتدى ابن المرتضى سعد الذارين ابي عبد الله الحسين
وسيد المجتهدين وسند المتعبدين علي بن حسين زين العابدين
المتهجدين

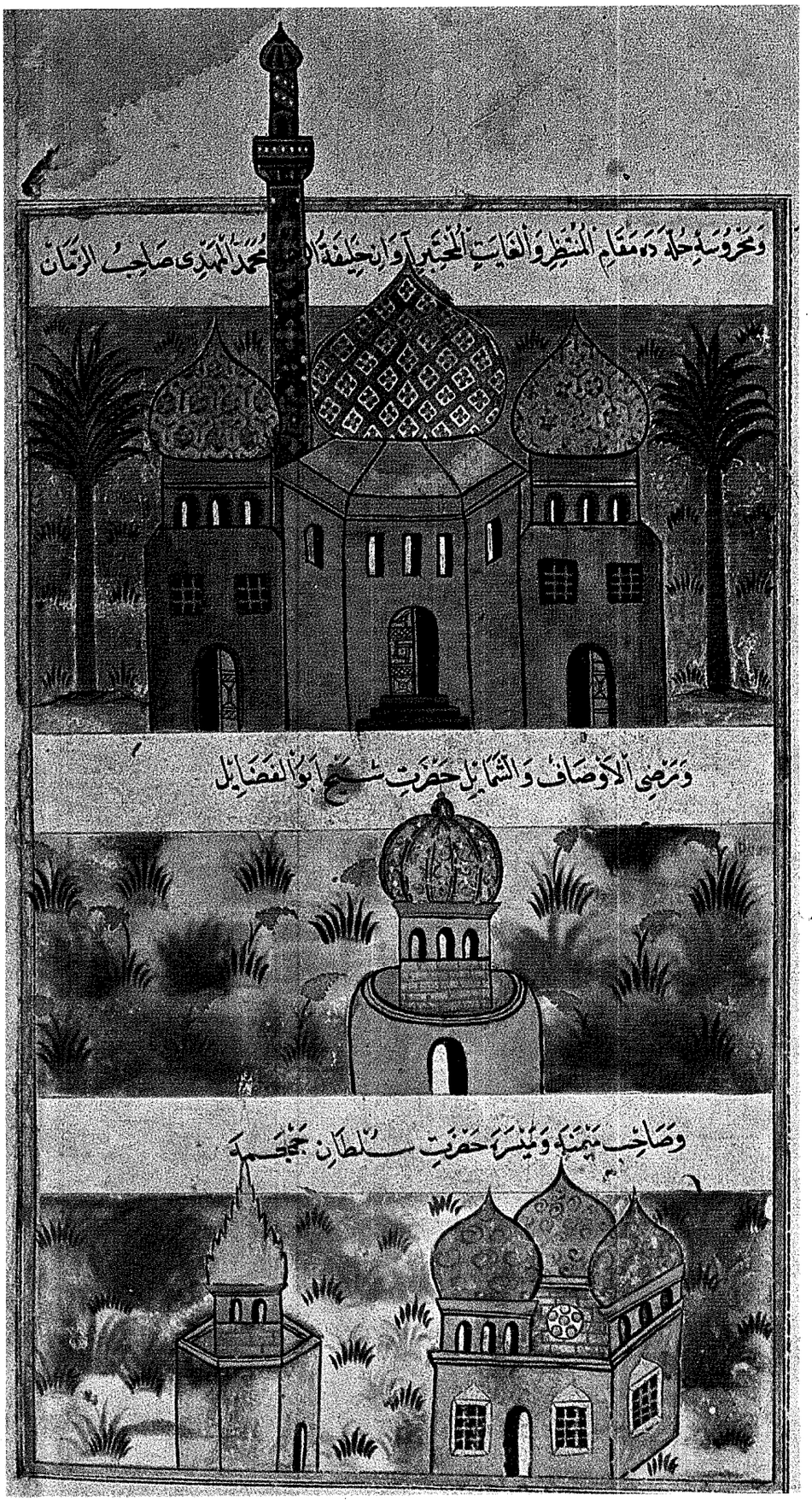
وَمَرْضِيِ الْأَوْصَافِ وَالشَّمَائِلِ حَضْرَتِ شَيْخِ أَبُو الْفَضَائِلِ
وَصَاحِبِ يَمْنَهُ وَمَيْسَرَهُ حَضْرَتِ سُلْطَانِ بَجْجَمَهُ

56 a

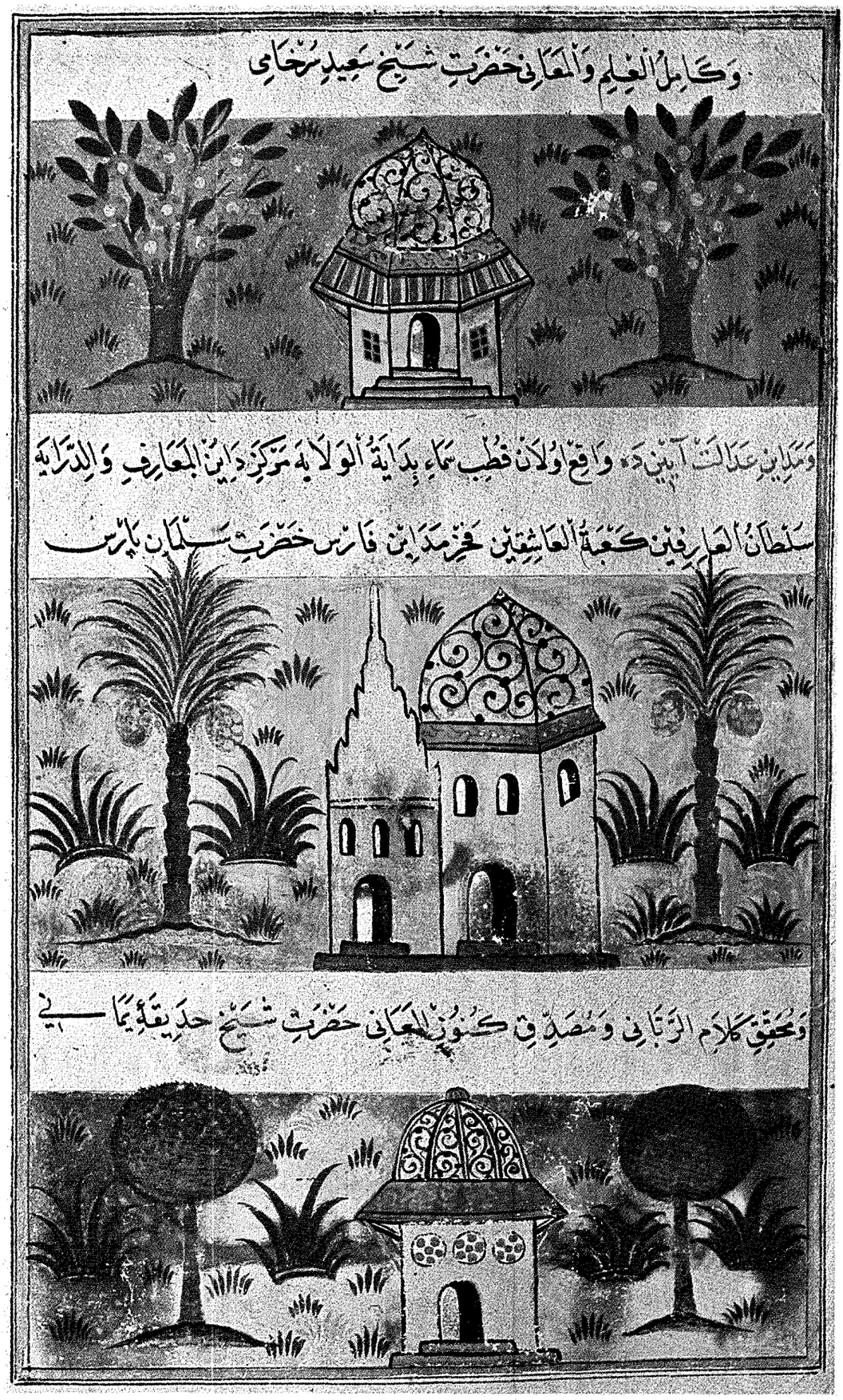
وَكَامِلُ الْعِلْمِ وَالْمَعَانِي حَضْرَتِ شَيْخِ سَعِيدِ رُخَامِي
وَمَدِينِ عَدَالَتْ آيِينِ وَاقِفِ وِلَايَتِ قُطْبِ سَمَاءِ بِدَايَةِ الْوِلَايَهِ مَرْكَزِ دَايِرَهِ الْمَعَارِفِ وَالدِّرَايَهِ
سُلْطَانُ الْعَارِفِينَ كَعْبَةُ الْعَاشِقِينَ فَخْرِ مَدَايِنِ فَارِس حَضْرَتِ سَلْمَانِ پَارِس
وَمُحَقِّقِ كَلَامِ الرَّبَّانِي وَمُصَدِّقِ كُنُوزِ الْمَعَانِي حَضْرَتِ شَيْخِ حَدِيقَهِ يَمَا

وَجَامِعُ التَّحْقِيقِ وَالْإِبَانَهْ حَضْرَتِ بَهْلُولِ دِيوَانَهْ

وَعَارِفُ الْأَحْوَالِ الشَّهِيرُ بِجِيرُ كِينِ اَبْدَالْ

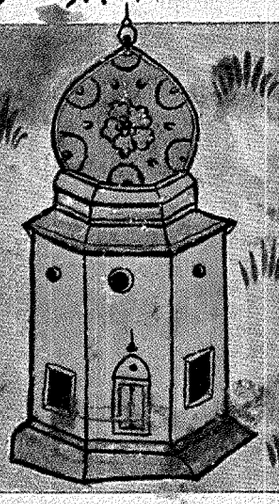

وَشَهِيدِ مَعْرَكَةِ دِبِّ غَفُورْ حَضْرَتِ خَلَّاجِ مَنْصُورْ

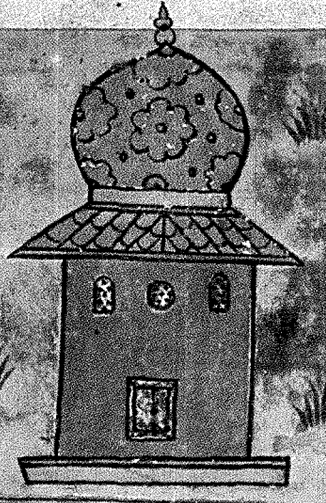

55 a

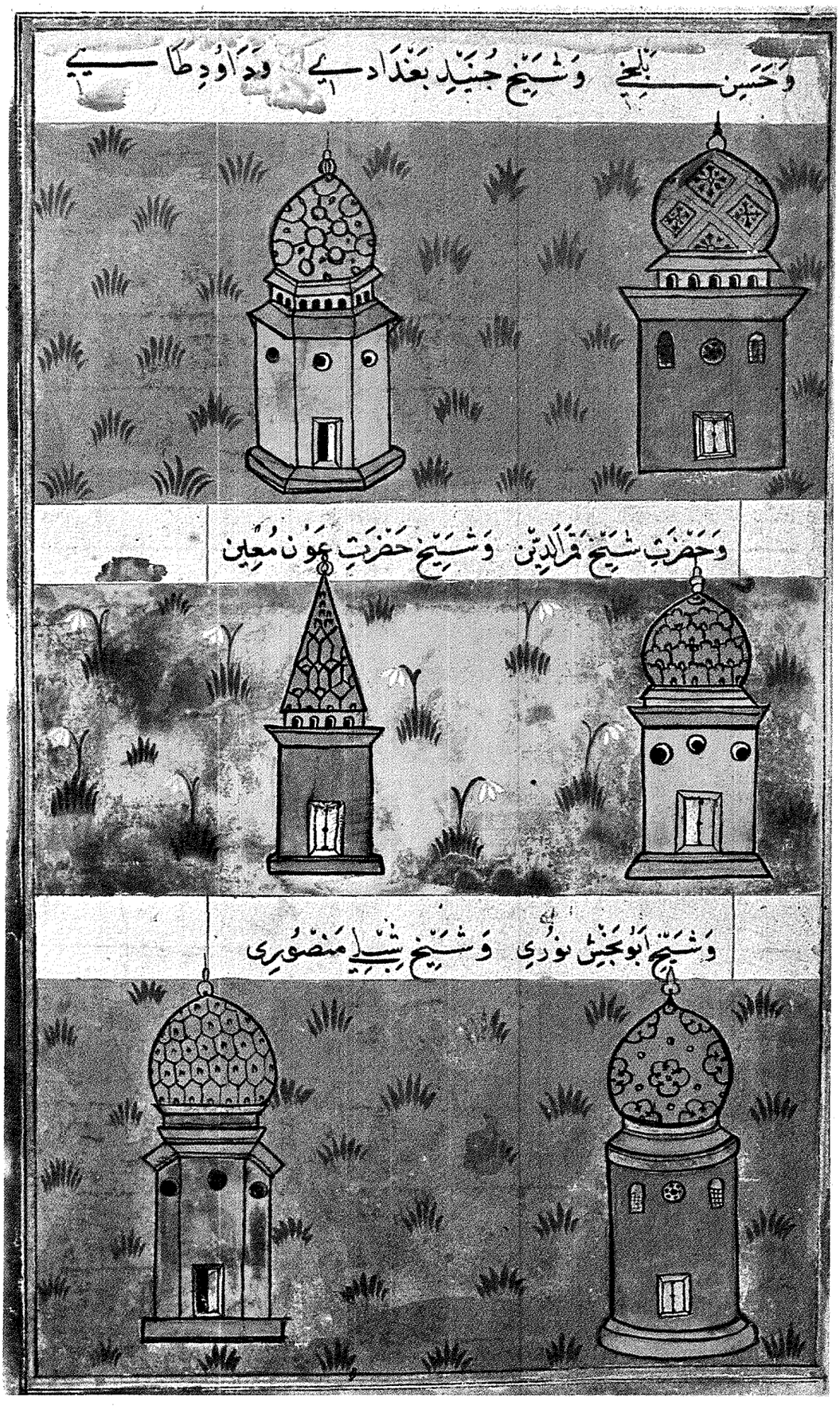
وَحَسَنِ بَلْخِي وَشَيْخِ جُنَيْدِ بَغْدَادِي وَدَاوُدِ طَائِي
وَحَضْرَتِ شَيْخِ فَرِيدِ الدِّينِ وَشَيْخِ حَضْرَتِ عَوْنِ مُعِينِ
وَشَيْخِ أَبُو بَكْرِ نُورِي وَشَيْخِ شِبْلِي مَنْصُورِي

وَشَيخ الاسلام والمسلمين مرشد الطريقة المحققين الموصوف بأنواع كرايم الصارم حضرت شيخ ابو المكارم
وشيخ ابراهيم الافضل امام حسن الاكمل
وشيخ عمر كيماني
وشيخ
ومعروف كرخي

54 a

وَالدِّيْنِ حَضْرَتِ اِمَامِ اَبُوْ يُوْسُفِ سَعْدَ الدِّيْنِ

وَسُلْطَانِ الْحُكَمَاءِ فِي الْاَنَامِ النَّاظِرِ عَلَى حَرَكَاتِ الْاَجْرَامِ مُفَرِّحِ الْاَشْبَاحِ وَمُرَوِّحِ النُّفُوْسِ

وَالْاَرْوَاحِ الْعَارِفِ عَلَى اَحْوَالِ الْمِزَاجِ وَالْعَالِمِ عَلَى قَوَانِيْنِ الْعِلَاجِ وَالْمُتَّصِفِ بِاَنْوَاعِ كَرَامَاتِ

اللّٰهِ الْمَلِكِ الْمَنَّانِ حَضْرَتِ حَكِيْمِ لُقْمَانَ

وَضَابِطِ اَدْوَارِ فَلَكِ الدَّوَارِ وَمُسْتَخْرِجِ الْاَحْكَامِ الْمُتَجَرِّدَةِ عَلَى اَوْرَاقِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سَيِّدُ

الْحُكَمَاءِ وَالْمُتَيَمِّنِ الْعَارِفِ عَلَى اَسْرَارِ اَحْكَامِ الْمُتَقَدِّمِيْنَ حَضْرَتِ سَيِّدِ نَجْمِ الدِّيْنِ

وَسُلْطَانِ عُلَمَاءِ الْآفَاقِ مَالِكِ أَزِمَّةِ الْعُلُومِ بِالْإِتْقَانِ كَشَّافِ الْمُشْكِلَاتِ الْعَقْلِيَّةِ

مِفْتَاحِ الْمُقْفَلَاتِ النَّقْلِيَّةِ بَانِي بِنَاءِ الْإِسْلَامِ مُسْتَخْرِجِ قَوَاعِدِ الْأَحْكَامِ إِمَامِ الْفُرُوعِ

وَالْأُصُولِ عَالِمِ الْمَعْقُولِ وَالْمَنْقُولِ كَاشِفِ رُمُوزِ الْفُرْقَانِ عَارِفِ أَسْرَارِ الْقُرْآنِ

اَلْإِمَامِ الْأَعْظَمِ مُقْتَدَى الْمُعَظَّمِ كَاشِفِ مِلَّتِ مُنِيفَهْ حَضْرَتِ إِمَامِ أَبُو حَنِيفَهْ

وَفَخْرِ الْمُجْتَهِدِينَ سَيِّدِ الْفُقَهَاءِ وَالْمُحَدِّثِينَ إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ بُرْهَانِ الْمِلَّةِ وَالدِّينِ اَلْإِمَامُ

الْأَكْرَمُ الْأَفْخَرُ الْأَكْمَلُ إِمَامُ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلْ

وَزُبْدَةِ أَرْبَابِ تَقْوَى وَقُدْوَةِ أَصْحَابِ فَتْوَى إِمَامُ الْمُسْلِمِينَ بُرْهَانُ الشَّرِيعَةِ

53 a

وَهَادِ الرَّشَادِ وَمُلْهِمِ السَّدَادِ وَقِبْلَةِ الزُّهَّادِ وَكَعْبَةِ الْعُبَّادِ الْإِمَامِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْجَوَادِ

وَكَهْفِ الْمُؤْمِنِينَ وَهَادِ الْمُصَلِّينَ الْإِمَامِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَادِي الْأَمِينِ

وَالْعَالِمِ الْوَفِيِّ وَالْعِلْمِ الزَّكِيِّ إِمَامِ حَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيِّ

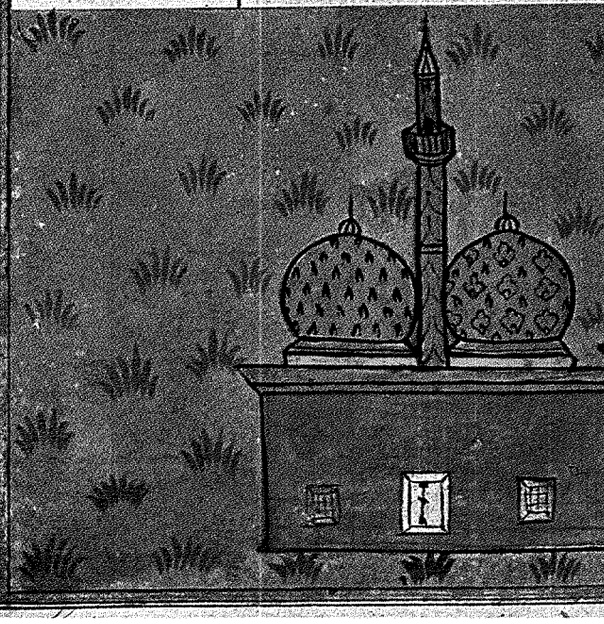

رضوان الله تعالى عليهم اجمعين زيارتلرينه قطوبي مرتضى موالد الحالصة في
سبيل الله العظيم وابتغاء لوجه الكريم يوم لا ينفع مال ولا بنون الا من اتى الله
بقلب سليم قوبجه خيرات وحسناتله اوزر زيارته وارووب حرب آباد نلرين آباد عمارتله
معمور وفقراي بي اقتدار وصلحاء عبادت كذار ركن خاطر لري كاسانه لرين نوار تصدق
ايله روشن وپرنور ايلدي اندن صكره سند مذكوره رمضانك واسطه على طريق الاسقداد نواحي بغداد
وسواحل انجداده واقع اولان صدر صفة بيوت ومقتن قوايين فتوت هادي وهدايت
يوشع بن نون
نمون يعني

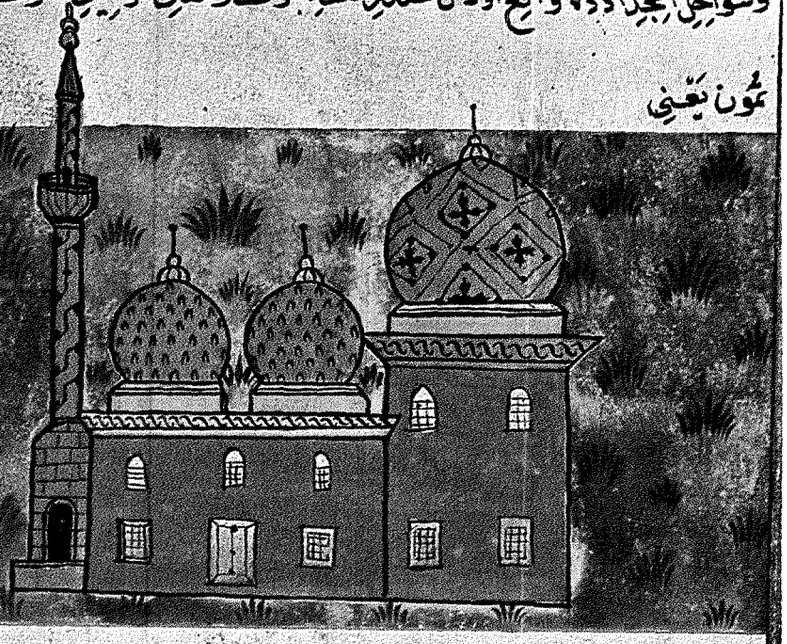

وامام العالم والنور الحاكم الراسخ بامر الله الازم الامام موسى بن امام جعفر الكاظم

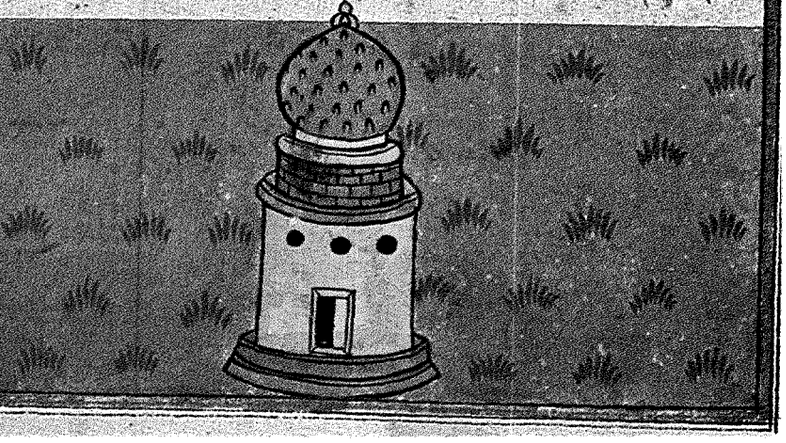

52 a

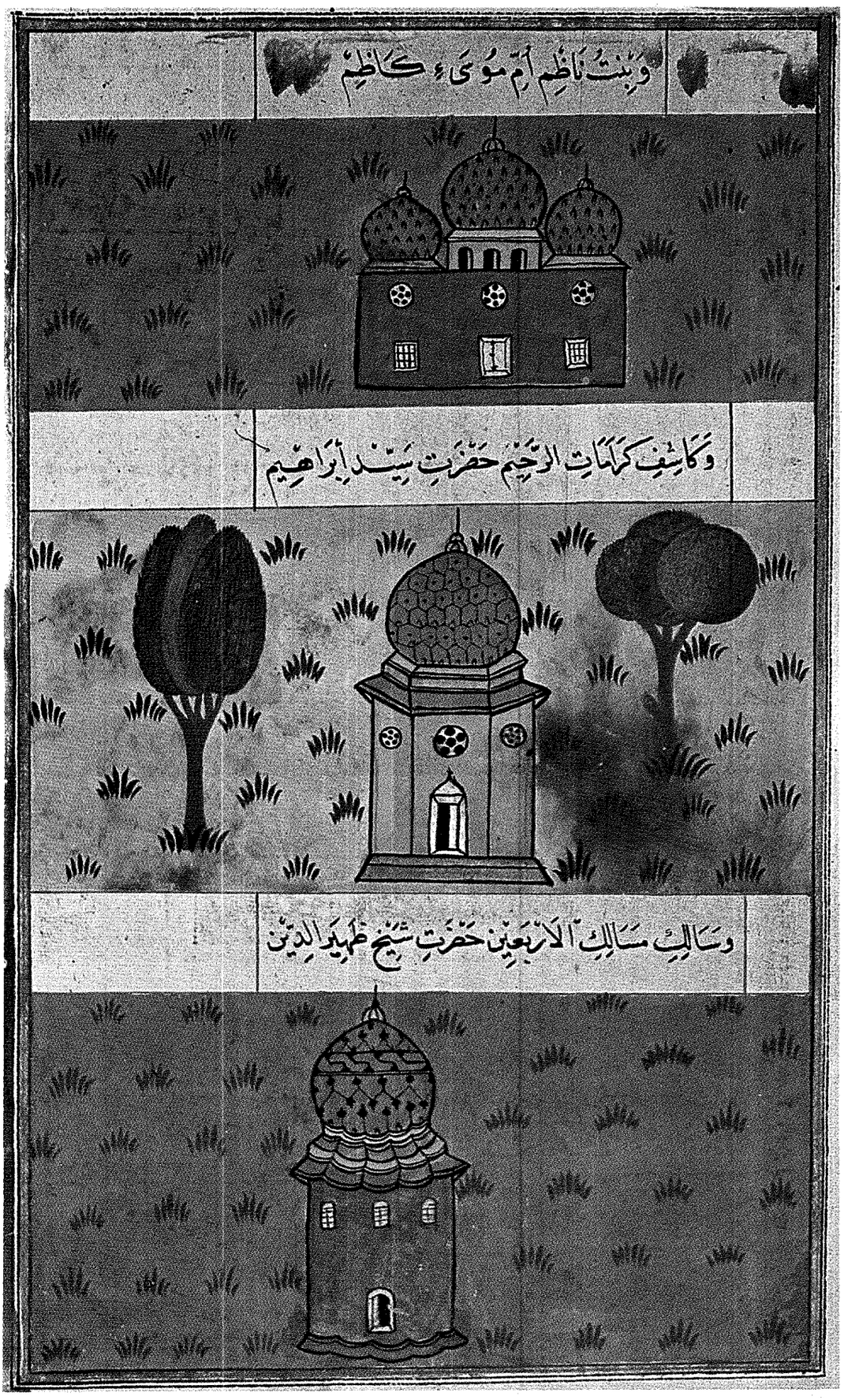
وَبِنْتُ نَاظِمِ اُمِّ مُوسَىٰ كَاظِمٍ
وَكَاشِفِ كَرَامَاتِ الرَّحِيمِ حَضْرَتِ سَيِّدِ اِبْرَاهِيمَ
وَسَالِكِ مَسَالِكِ الْاَرْبَعِينَ حَضْرَتِ شَيْخِ مُحْيِي الدِّينِ

وَهَدَمَ وَبَنَى عَلَى قَبْرِ
وَأُمُّ أَنْتُ كُلْثُومٌ بِنْتُ أَسَدِ اللهِ الْغَالِبِ
وَبِنْتُ هَذِهِ بِنْتُ أَبِي عَبْدِ اللهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ

51 a

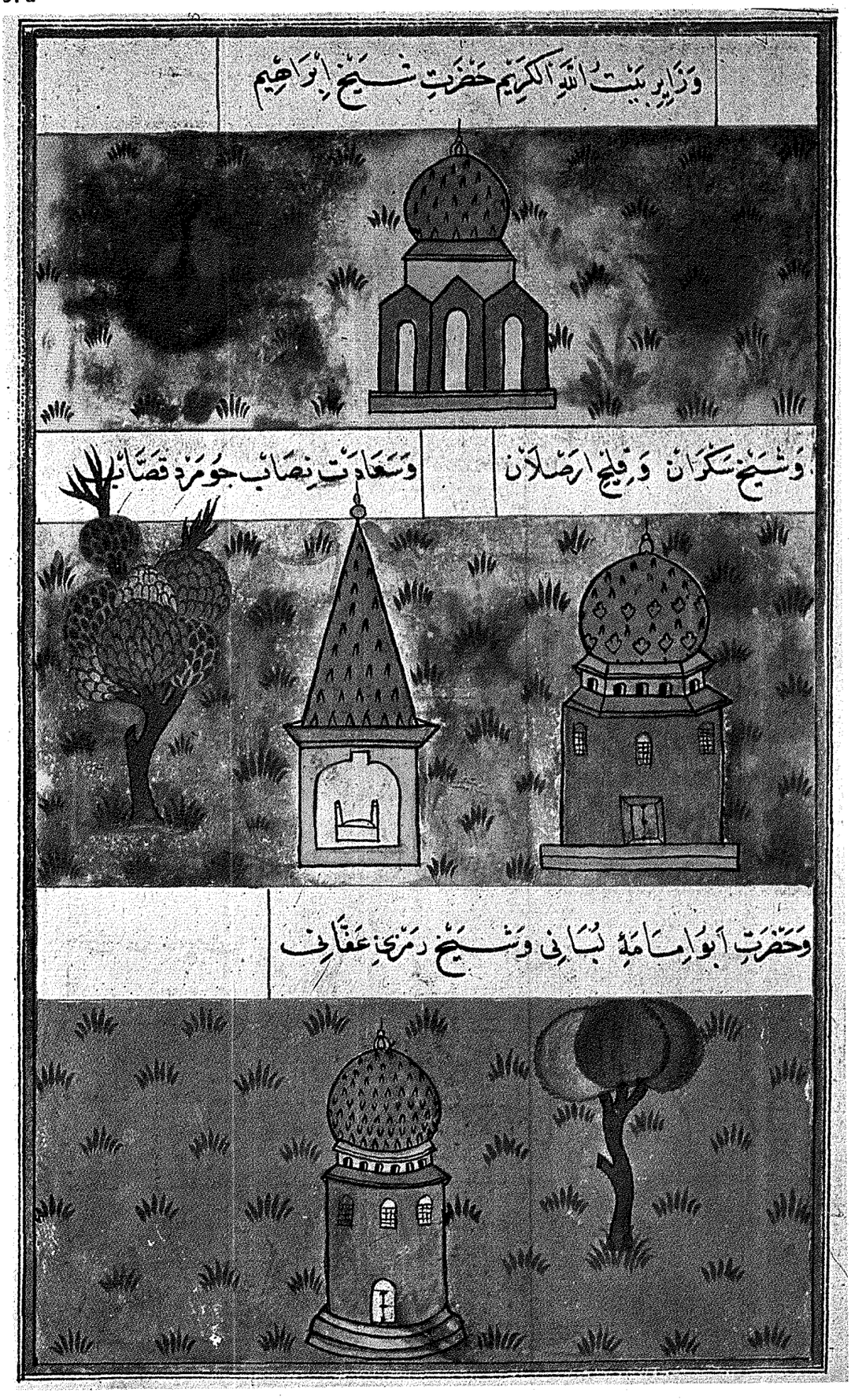
وزار بيت الله الكريم حضرت شيخ ابراهيم
وشيخ سكران وقليج ارسلان
وسعادت نصاب جومرد قصاب
وحضرت ابو امامة لبانى وشيخ رمزى عفاف

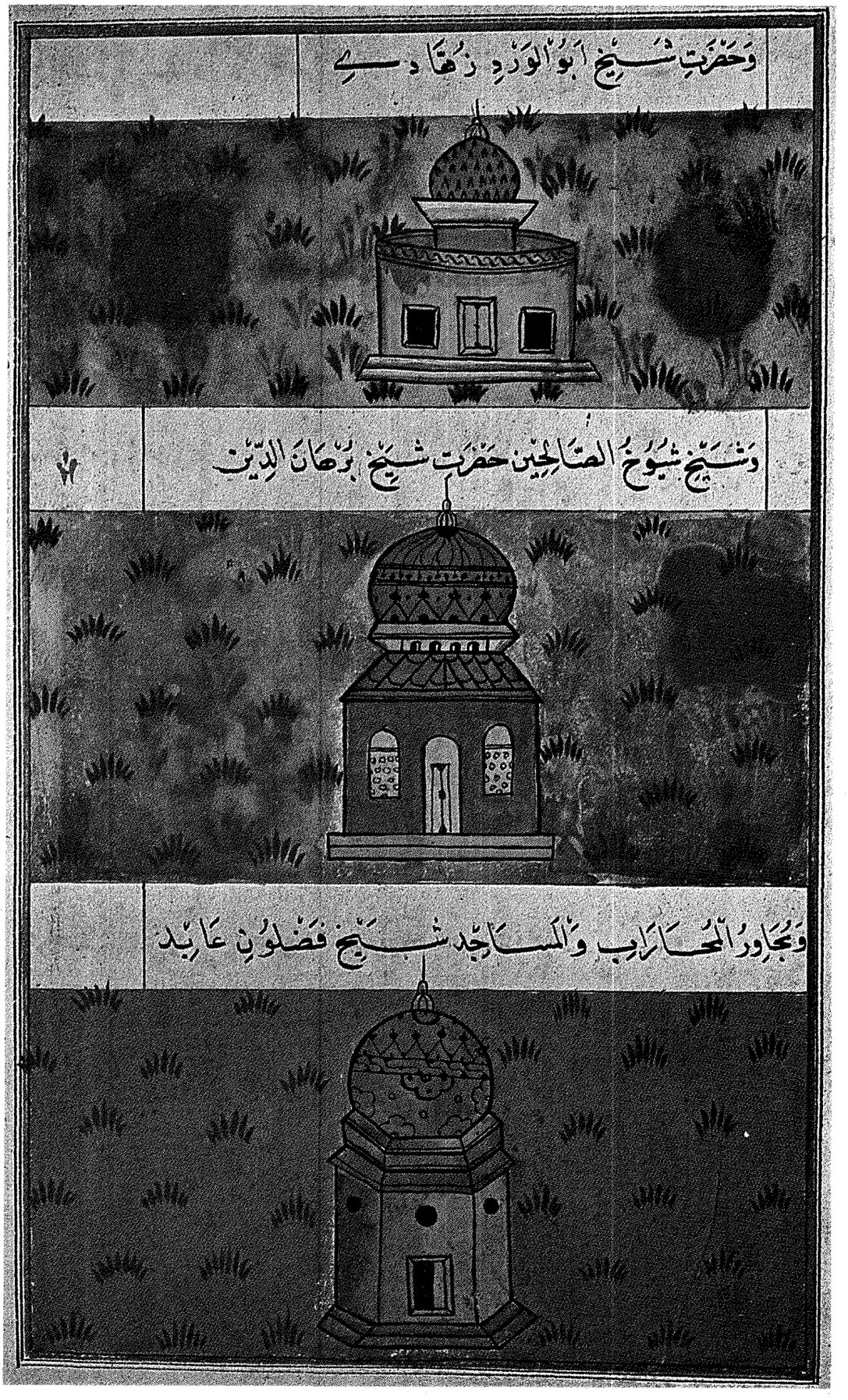
وحضرت شيخ ابو الورد زهادي
وشيخ شيوخ الصالحين حضرت شيخ برهان الدين
وبجاور المحارب والمساجد شيخ فضلون عابد

50 a

وسراج الملة والدين حضرت شيخ سراج الدين
ومفسر كلام الرحماني صاحب العلم والمعاني ومظهر لطائف السبحاني شيخ محمد النعماني
ومحل اطاوي حضرت شيخ محمد فاوي

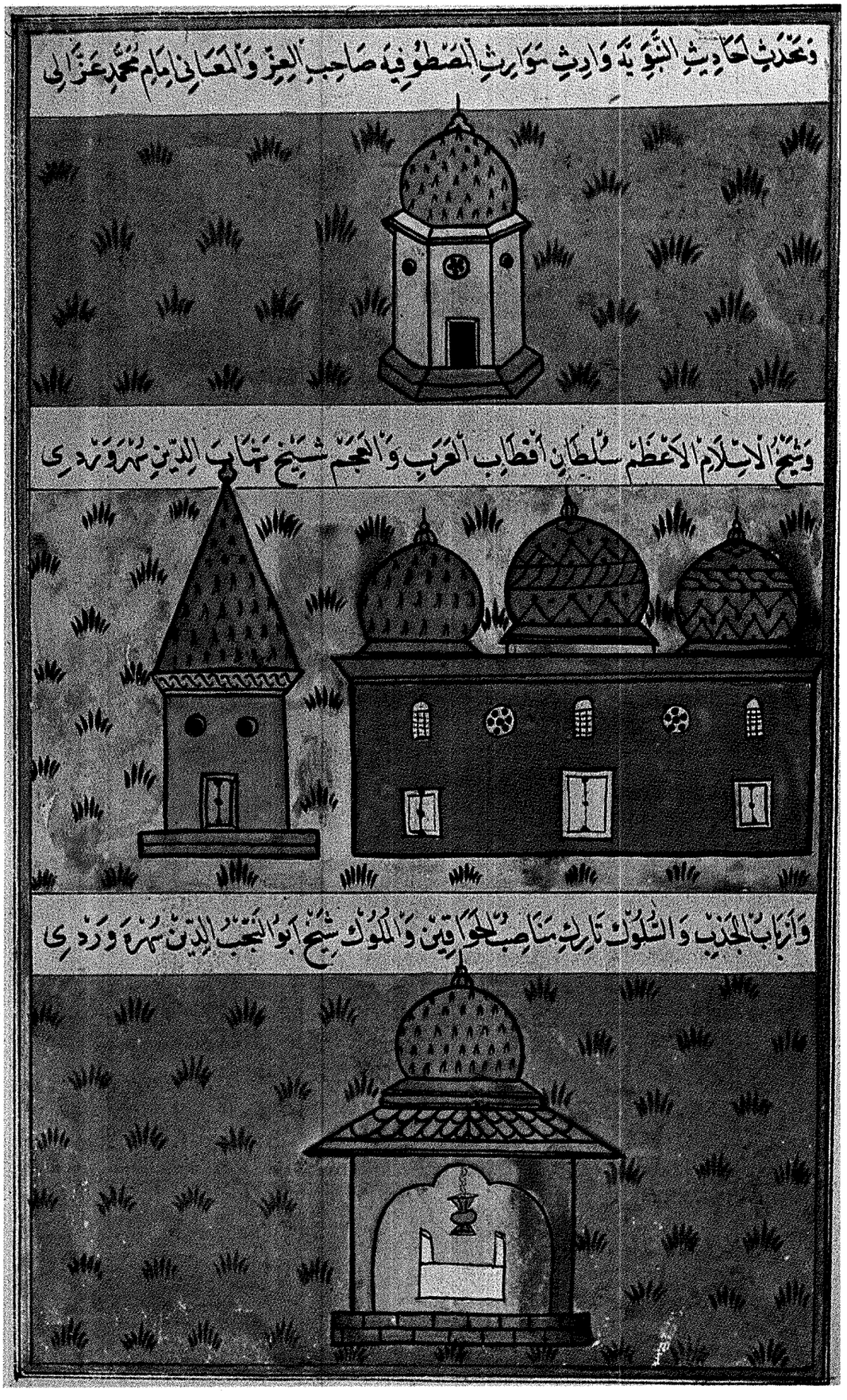
وتحدث لحاديث النبوية وارث المصطفى صاحب العز والمعاني امام محمد غزالي
وشيخ الاسلام الاعظم سلطان اقطاب العرب والعجم شيخ شهاب الدين سهروردي
وارباب الجذب والسلوك تارك مناصب الحواقين والملوك شيخ ابو النجيب الدين سهروردي

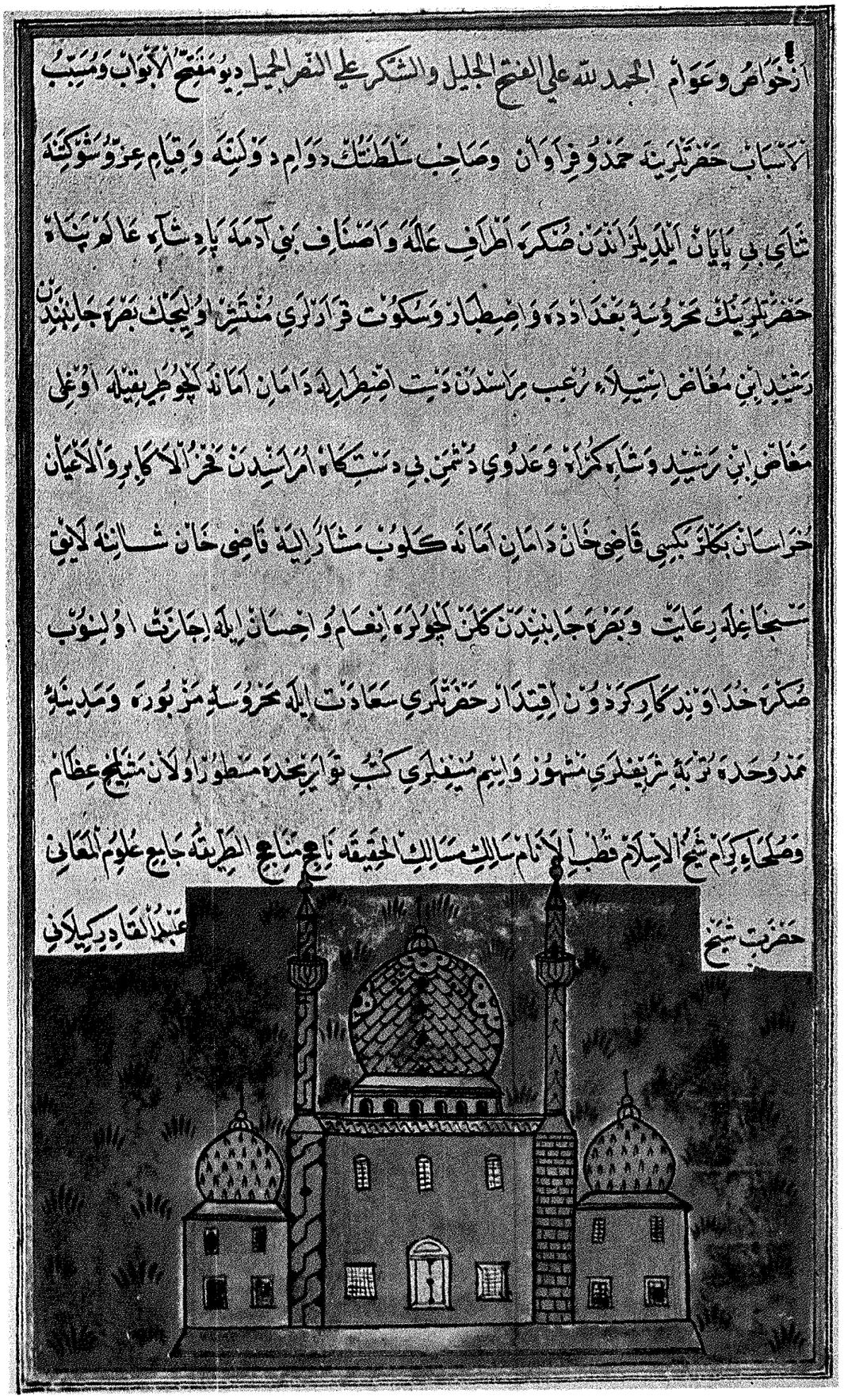

اَرْخَوَاصُ وعَوَامُ الحمد لله علي الفتح الجليل والشكر علي النصر الجميل ديو مفتح الأبواب ومسبب
الأسباب حضرتلرينه حمد وفرا وان وصاحب سلطنتك دوام دولتنه وقيام عز وشوكتنه
شاي بي پايان ايلديكز اندن صكره اطراف عالمه واصناف بني آدمه پادشاه عالم پناه
حضرتلرينك محروسه بغداده واصطبار وسكوت قرارزي منتشر اولجق بصره جانبندن
رشيد بن معاض استيلاء رعب مراسندن دست اضطرابه دامان امانه كچوب طريقيله اوغلي
معاض بن رشيد وشاه كمراه وعدوي دشمن بي دستكاه امراسندن فخر الاكابر والاعيان
خواسان بكلربكي قاضي خان دامان امانه كلوب مشار اليه قاضي خان شانه لايق
سجاعله رعايت وبصره جانبندن كلن لجوره انعام واحسان ايله اجازت اولنوب
صكره خدا وندكاركرده ون اقتدار حضرتلري سعادت ايله محروسه مزبوره ومدينه
ممدوحه تربه شريفلري مشهور واسم مبينلري كتب تواريخده مسطور اولان مشايخ عظام
وصلحاء كرام شيخ الاسلام قطب الانام سالك مسالك الحقيقه ناهج مناهج الطريقه جامع علوم المعاني
حضرت شيخ عبد القادر كيلاني

محروسهٔ مزبوره ومدینهٔ مشهوره شهسوار میدان دین وشهریار زمان وزمین حضرتلری
سنهٔ احدی واربعین وتسع مائه جمادی الآخر اینك غرهٔ سنده بطریق اسلم مفوض
ومسلم اولوب دخی قدم ظفر لزوم ونصرت سعادت قدوم ایله تختگاه خلفاء راشدینك
وقرارگاه حواقین خلافت تمکینه کرکوشه سی بقعهٔ دلارا وهر خشتی برجام جهان
نما وهر طبقه سی جنت المأوی وهر قبه سی سپهر معلا وسرای دلکشا لری عبرت نمای
صنیعتلری ایله آراسته وسقف دیوارلری نقش ونگار زینت بخشله پیراسته اولوب
هر طرفی اصول محاسن جامع کتاب پر فصول وصفته لرینك صفحه لری صحف انکل کبی
رنگارنگ نقله مبین وتکل بوقلمون کبی کوناکون نقش نگارله مزین وطره بوزنلری
خرم طاوس وسقفنك لوحه لری تخت کیکاوس کبی پرزیور رما ـــــ ے
نگار ونقش طوطی هر کناری کورسه اندن کی نقش نگاری صلا ایدر نکی نقش سویه مانی
ایدن نقش ایشندن یویه مانی وار وب شرف ویرمیه جوامع ومساجد ده خطبهٔ خلافت
شریفه برخوانی انی جاعل فی الارض خلیفه نام سعادت انجامنه قرآت وسکهٔ
سلطنت عنوان عدالت جریانینه اضافت اولنوب دخی اول سرخیل نی میل جبل ظلیل
شیخ زادهٔ ارد بیل صفهاسی شاه بن اسماعیل وضع واحداث ترتیب میراث اوزره
ایدوکی قواعد باطله وقوانین عاطله سن دفع رفع ایدوب اوامر ونواهی مقتدای احکام
الهی ایله صلاحی فساددن تمییز وتدقیق ورواجی کساددن تفریق وتحقیق ایدوب دخی
عادت پسندیدهٔ عثمانیه وقاعدهٔ کزیدهٔ سلطانیه تمشیت وتشیید اولنوب کافهٔ انام

ارحواص

48 a

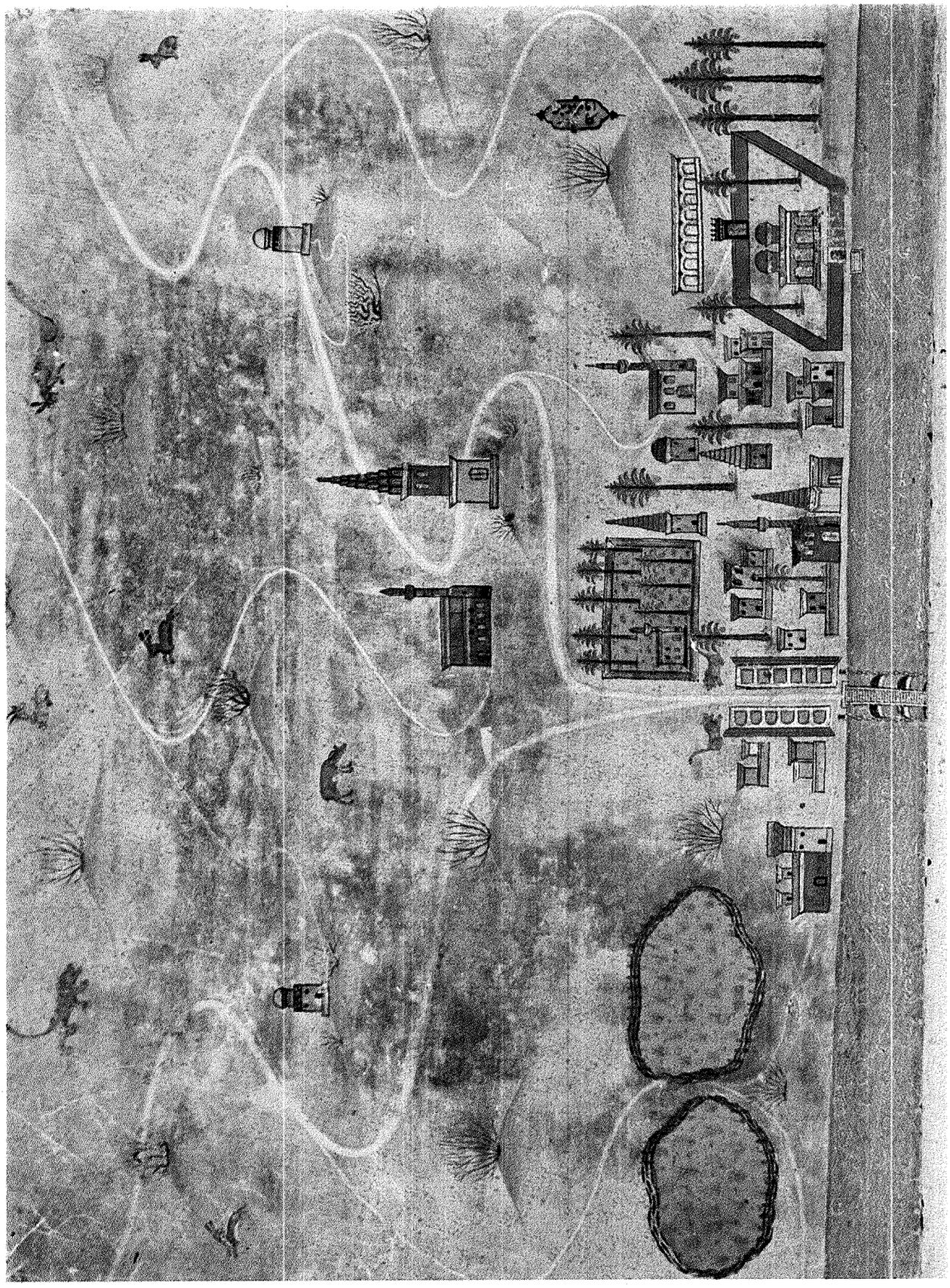

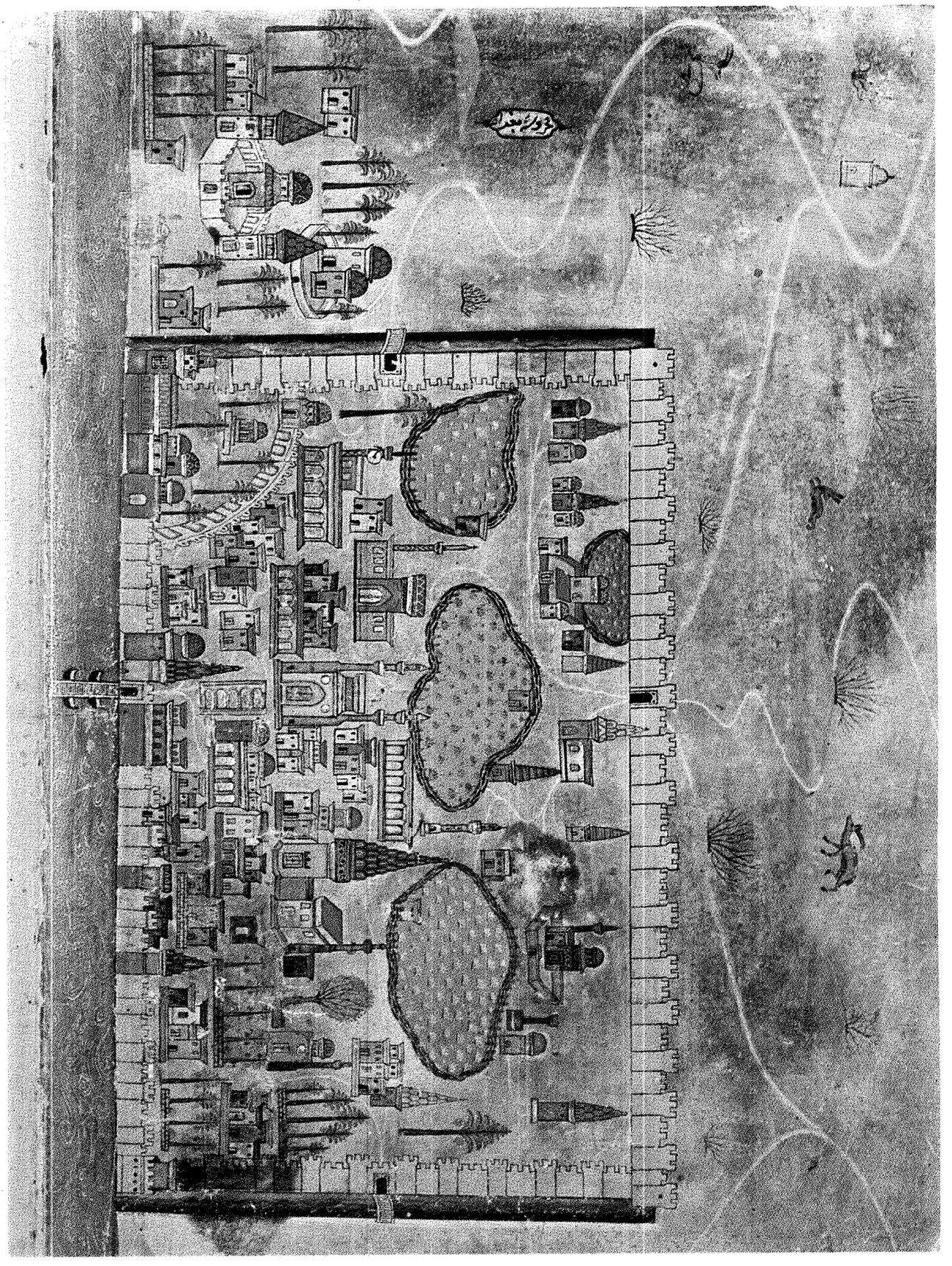

وَمَشَايِخ وَزُهَّادِ پَادِشَاهِ جَهَانِي وَخُسْرَوِ صَاحِبْ قِرَانِي اَنْوَاعِ تَعْظِيم وَتَكْرِيم
وَاِعْزَاز وَتَبْجِيل وَتَفْخِيم لَرَايِدُوب دَخِي اَهَالِيْ شَهْرْ شَهْرْ وَاَنْبَكِي قَارْشُو آقُوب
وَرَهْگُذَارِ شَهْرِيَارِ كَامْكَارِي تَطْهِير وَتَخْيِير اِيدُوب بَادُ وَسَحَابْ دَخِي اَمْرَهْ اِمْتِثَال
اِيدُوب اَوْل رُوزِ بِيدُوز وَرُوزِ كَارِ دِلْفَرُوزَدَه بَتَاشِرْ صُبْح سَعَادَت طُلُوعْ اِيدُوب
آثَارِ كَوْكَبَهْ سُلْطَانِي وَمَوَاكِب كَوَاكِب حَاقَانِي ظُهُورْ بُولْدُقْدَه مَذْكُورْ دِيَارْ قُوَي
يَوْمِ عِيدِ سَعِيدَه اِيرُوب اَوْل شَهْرَآبَادْ شَهْرْ شَادِيلَه طُولُوب بَغْدَادِ اِيچِي پُرْسُرُورْ اَوْلَدِي

بدنلر قدرب اللر دعایه قبول آغزا اچدیر شایه
ایرقدن کورمکه شاهی اورندی بویونی بارواون اندی
چقوب بربرینگ اوستینه اولر کورینی دیکشدی یول منظر
صوصق دوشوب اوکینه کوستر یول
بیورک شویله دیبو اوزره در قول

آق دکزی کشت ایدوب باد فساد له دریای شوری جوشه کتوروب تزویمه قلیله
فرتنه تهنك آهنکنه کوشدن ظهور ایده واعدای بدسرای نه اوجدن خروج ایده دیو
ناظر اولوب اول بحر مهیبده که هیئتی پرهیبت ووضعی عبرتدر

فلك سیر له طیور مثال پرو بال باد و بادی آجوب کزه لر هرنه یزده بردی آماده اکز کنار
واکر آده یه مفسد فاسد نهاد بدکردار سزه لر واول بدکمانه امان ویرمیوب اوزرنه
وارمه لرسنك خیلمه مار وار باشین ازه لر وافقلا قده اولان ویوده ایه وتملکت بغداد نده
وبوده مده کی بانه وقرمده ودشت قپچاقده دست سلطنتده اولوتوران احمدخان باد
بهار کبی سبکبار اولاقلرکوندر دیکی که اول سرحد لرده اولان سرآمد تاجدارلره
وتحت نشین وبختیار سالارلره فرمان واجب الاذعان حضرت صاحب قراندن
بومنوال اوزره صادر ووارد اولدی که تحت ایالت لرنده اولان ولایتلرك
آبادی واخشادن احضارده تمام اهتمام اظهار ایده لر دخی سازوسلب آهنك
چنکی مرتب ومکمل کوروب حاضر وناظر طوره لر صکره ناکی امر فرح فال فرخنده
حال نیه منجر اولور کوره لر دیو تنبیه اولنوب اندن صکره پادشاه کردون پناه
سعادت دستکاه حضرتلری محل مذکوردن جناب جنت مقام ومقر اولیاء
عظام ومستقر مشایخ کرام وممدوح سید الانام علیه الصلوة والسلام بغداد
خلافت آباد جانبنه توجه ایدیجك علما وفضلا وسادات کبرا واشراف عباد

دمشق

وكوهستان البستان ومرش ولايتلري حدودنده طوران آتش آهنك وبلنك
جنكدلاور اميرلرنه تنبيه اولنديكي مقام قدرده وهنكام خطرده اقدام
واهتمام اوزره مداوم وملازم اولالر ويير ميران رومه امراولنديكه صحراي خرم فضاي
سيواس حصين الاساسده كيرو دار ومهمات كارزار ايله طوربدخي امايسه
وتوقات وكنسارو قره حصاردي يارلرندن اولان عسكر جرارلري احضار ايدوب
سابقا مذكور اولان سرحد سپهدارلرنه مظاهرنه ومعاونت ايتمايوب بي اهمال واهمال
اول همم مهمتك اتمامنده اهتمام واستعجال ايليه لرومزبور صفدرلر اولطرفلرده
بربدفعال نكبت مآل ظهور ايدوب مقام رفاهيتده آرام ايدن رعيتلري نار غارت
وخار خصارتله نى حضور ايدرسه سحاب وشتاب كبي تاب شتابله مجال ويرميوب
حقندن كلالر وقرمان بكلوبكسي لطفيا شاي حرم آرامثال واجب الامثال كوندورلدكه
معمورهء مذكوره نك اطرافني حفظ ايدوب حماي حمايتنده اولان بوي لرك طورغودين
وواراساغين ضبط ايليه دخي تحت لواءه ولايتنده اولان لشكري جمع ايدوب صحراي
فرح فزاي وترح زداي قيصريه واروب طوره لرهرقنى اوجدن مأجوج فتنه خروج
ايدرسه حد حديد پرتاس شديد تيغ خنجريله حقلرندن كلا وآنا طولي ولايتلرنده
وروم ايلي ناحيلرنده اولان سرداارلرنه وسپهسالارلرنه وحسام سنان كبي خون
فشان وجانستان سرورلرنه احكام شريفه كوندورلمشديكه اول ثغورلر كنام لرنده
واول ثغرلر نيام لرنده آرام ايده لر

سویوندوره لر وسواحل دریای رومدن صعید اعلایه وارنجه حوالی جویبار یلدره
اولان جلیل القدر سالارلره وجده ده وزیبده وداریزنده ویمنده اولان حکام لرینه
وسایر دریابار سردارلرینه احکام واجب الاعتبار اولکشور بنلرلرك وحفظی
تدبیرینه اقدام اهتمام ایدوب تیر عزم وشمشیر رزم ایله حافظ وناظر طوره لر وحومین
محرمینك خدامله رنه امر اولندیکه اطراف عالمدن واصناف بنی آمدن حج ایچون وران
مسالك ومهالکده محافظه لرنده تاکه نفس ومال لری محصون واحوال لری اختلالدن
مصون اولا وحجاز وطایفده اولان طوارق امم متقدم لرینه کی احرام احلای بغلیوب
شامده ویامده موالی کعبه طاعتی قدم طاعت اوزرینه طایفلرده زاویه لره داخی ضمنلرینه
باد فسادی حرکته کتوروب اهل بادیه دن فساد بادیه اولان جماعت بدسیرتك
تدمیری وتدبیری مجدد ومقدم اولا لرتاکم مجاور ومسافر حضره وسفره خضره دن
وحدنه دن مامون اولوب پادشاه عدالت شاه حضرتلرینك ایام دولتنده حضور بولا لر
وادنا وترسوس وباقی بلاد آباد حقور آباده بك آدینه اولان رمضانلودن طوس
صولت وکاوس شوکت سالارلره احکام تنبیه احکام لرارسال اولنوب امر اولندیکه
تمام احتیاطله ساق جدو قدم اقدام اوزرینه طوره لرنکه ناکهان طغیان طاغینك
طاغیلری اطاعت باغینی بوزوب اظهار ایدوب باغیلری سرکشلك ایدوب اول
اصل بذکر دار لرکوهسار کیرودار ه کیروزلر اسه جانلرین تیر تدبیره نشان ایدوب
شمشیر قدر تأثیرله بویونلرین اوره لرکماخ قلعه کتاخ وکورجیان وهمره بوزن

وکوهستان

چون صاحب قران ذی قرین کهف خلایق اجمعین المعتصم بحبل الله المتین خلیفة الله فی العالمین خلدت
خلافته وابدت بشایر فرصته حضرتلری اول صاحب مذهب ملة باهره وذاهب
مآثر سنت ظاهره سلطان العلماء الراسخین استاد ایمة المجتهدین جامع الاصول والفروع
محقق المعقول والمسموع مفتی واهل یتین ورهنمای دین متین ومبین شرع مبین امام
الانام والامم علامة فحول العرب والعجم امام اعظم حضرتلرینك اوزرینه سنة مذکوره
جمادی الاولینك یکرمی برنده یمن اقبال وسعادت اجلایله نزول اجلالی ووصول
اقبالی واقع اولدقدن صکره دیار مذکوره وبلاد معموره ده اجناد جهاد مآله زادو
عتاد امری متعسر وعساکر منکاثره ایله قشلغنه متعذر اولوب موصل وحسن کیف
وآمد ورودخه وبره جك وملاطیه وکماخنه وکرکر جانبلرنده قشلق ایچون اناطولی
ورومی ایلی بکلربکی نه عمومًا اجازت ویرلوب داخی خدا وندجهان قطب دایرهٔ زمان
حضرتلری لکل عمل رجال دیوا وامر شریفین اجرا واحکام منیفین تنفیذ وابقا
ایدوررمك اجلیچون ممهدان قواعد معدلت سلطانی ومؤسسان ابنیهٔ نصفت
سلیمانی ومتممان امور جمهور اسلام ومتکفلان مصالح انام اولان وزراء صاحب
تدبیر وعلماء شریعت توقیر واترکان اهل توقیر له قالوب داخی موضع مبارکه وبقعهٔ
مسالکده لوازم سلطنت ومهم مملکت ایچون دیوان عدالت اولوب امیر الامرآء الکرام
کبیر الکبراء الفخام ذو القدر والاحترام شام بکلربکیسی خسرو پاشای پلنك اشقام
مشهور العصر معمور القصر محروسهٔ معمورهٔ مصر وصاحب المجد والمعالی سرپیاده کان

درکاه

44 a

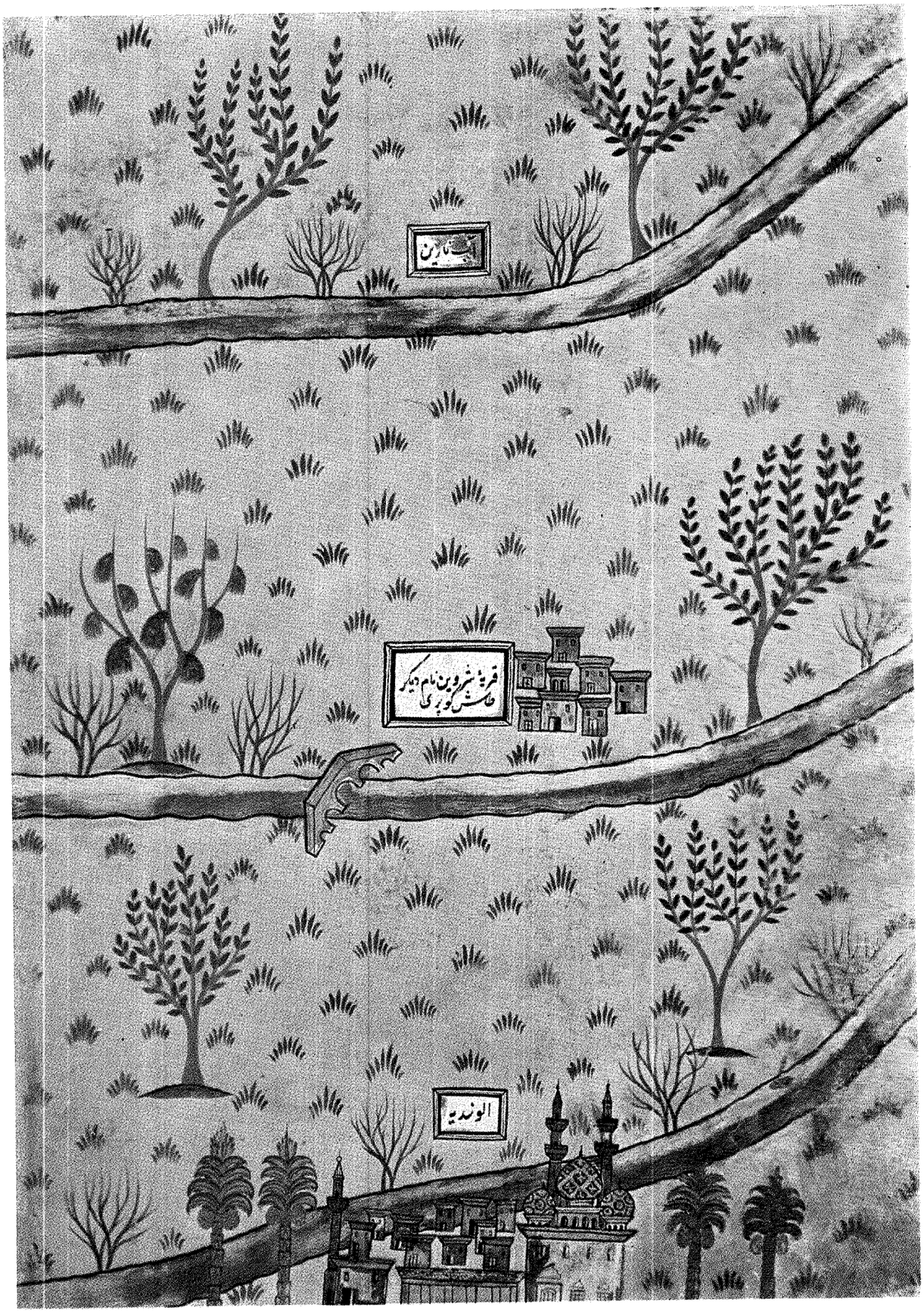
قریهٔ شیرین نام دیگر
طاش کوپری
الوندیه

43 a

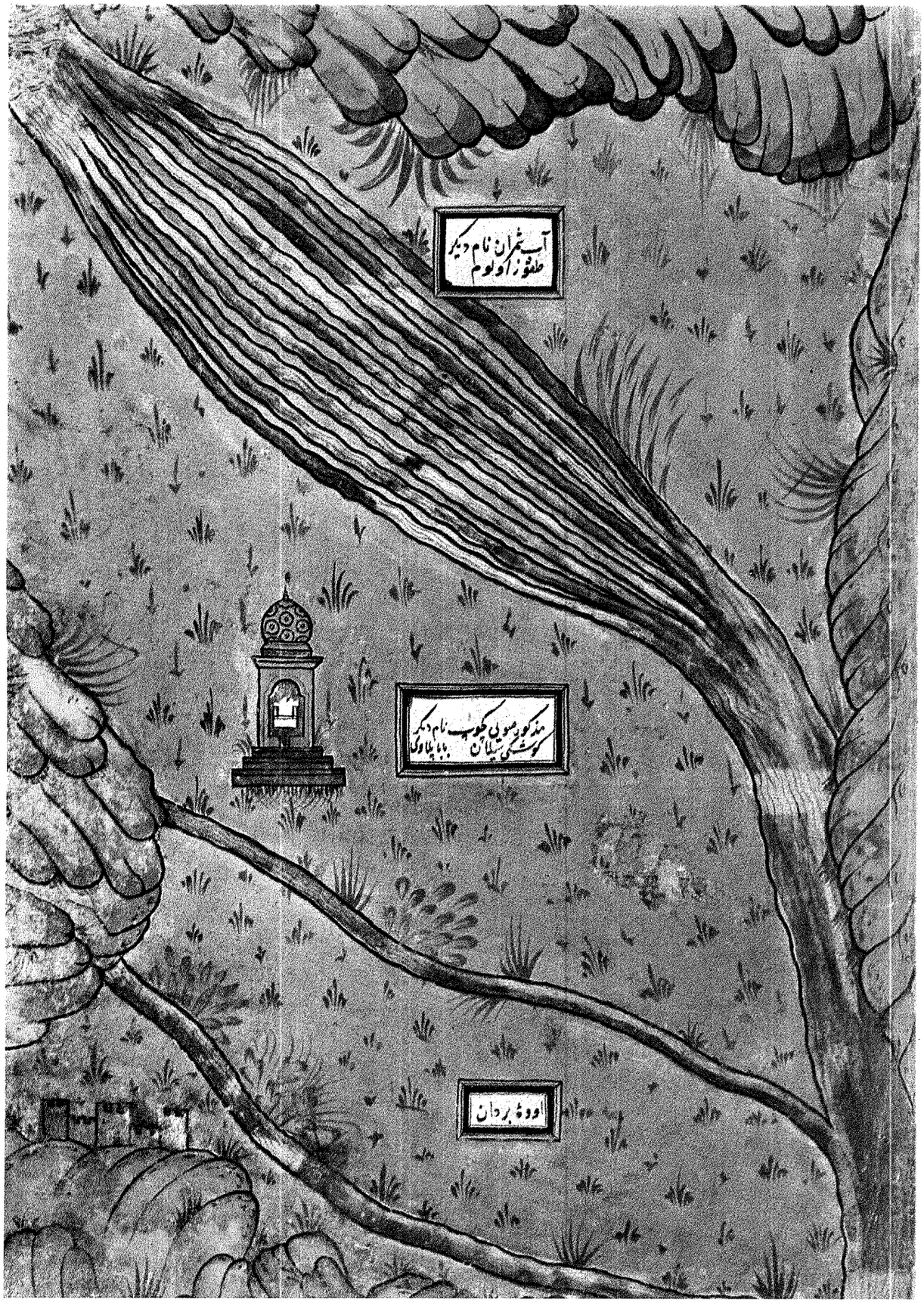
آب شیران نام دیگر
طغوز اولوم
مذکور صوی کوب نام دیگر
کوشکی سلیمان بابا پلاوکی
اوده بردان

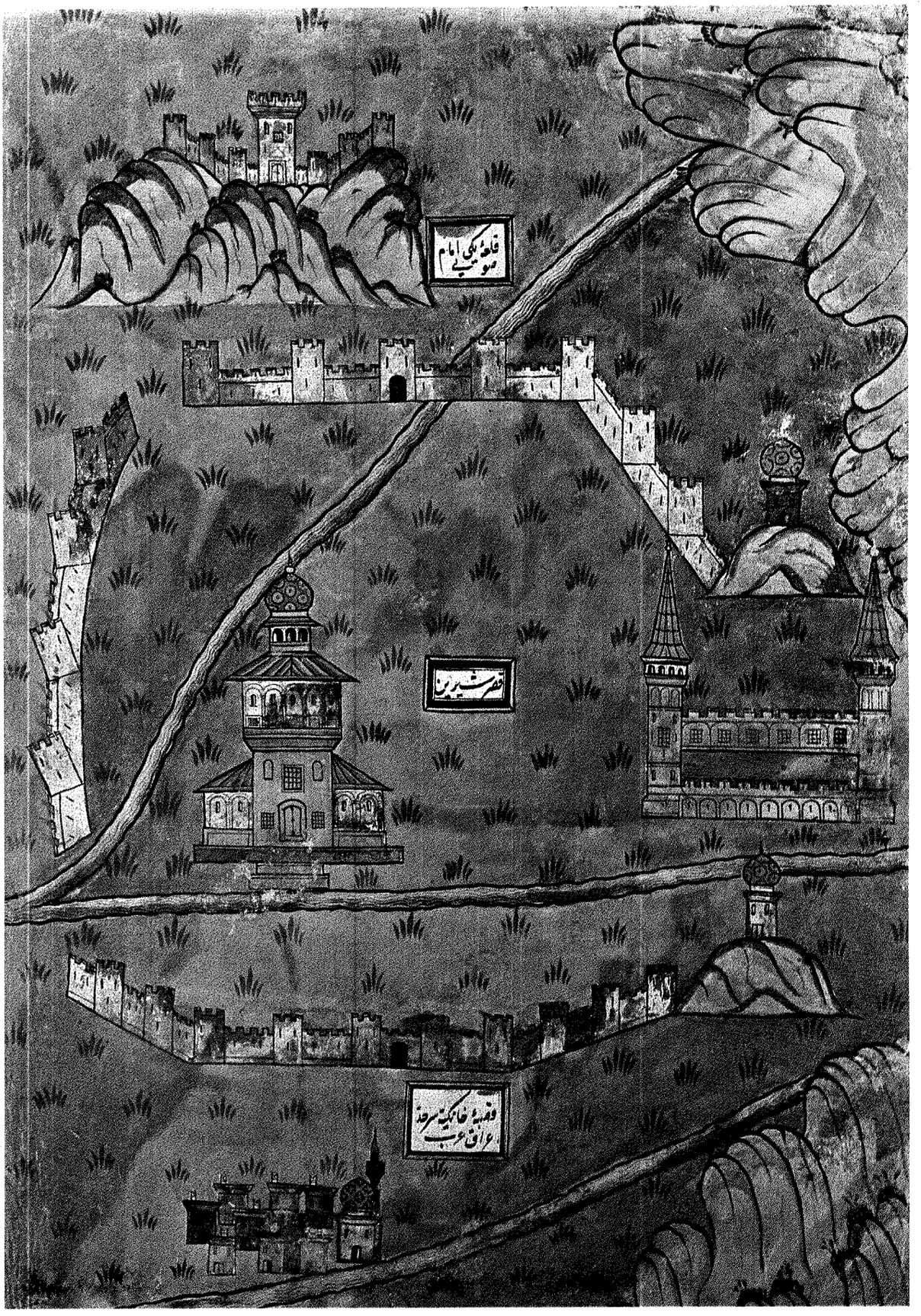
قلعۂ علی امام
قصر شیرین
قلعۂ خانکین سرحد
عراق عرب

42 a

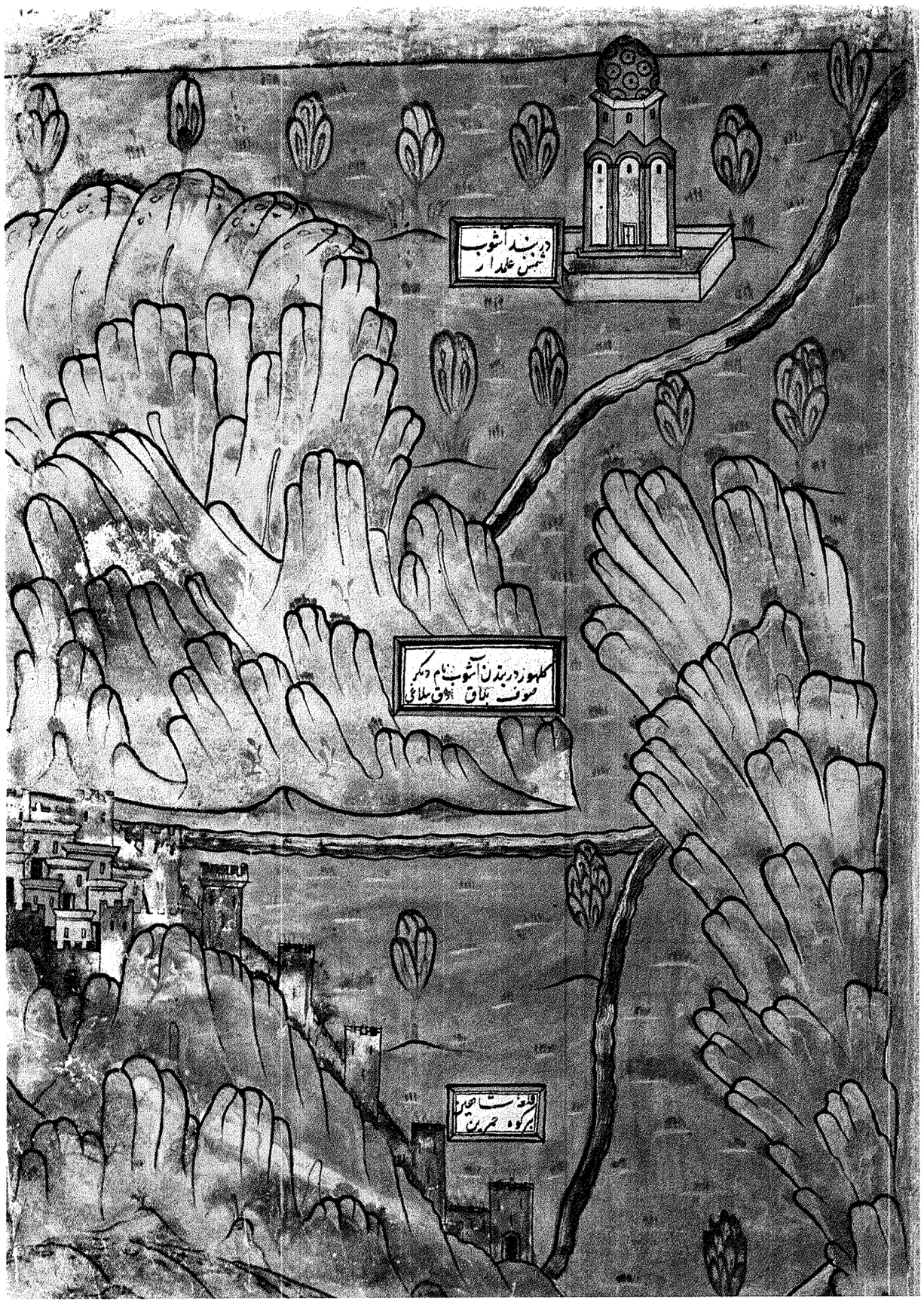
دربند آشوب
شمس علمدار
کلهور دربند آشوب نام دیگر
صوف بلاق ملاق یلاغی
قلعه ستاهین
برکوه حمیرین

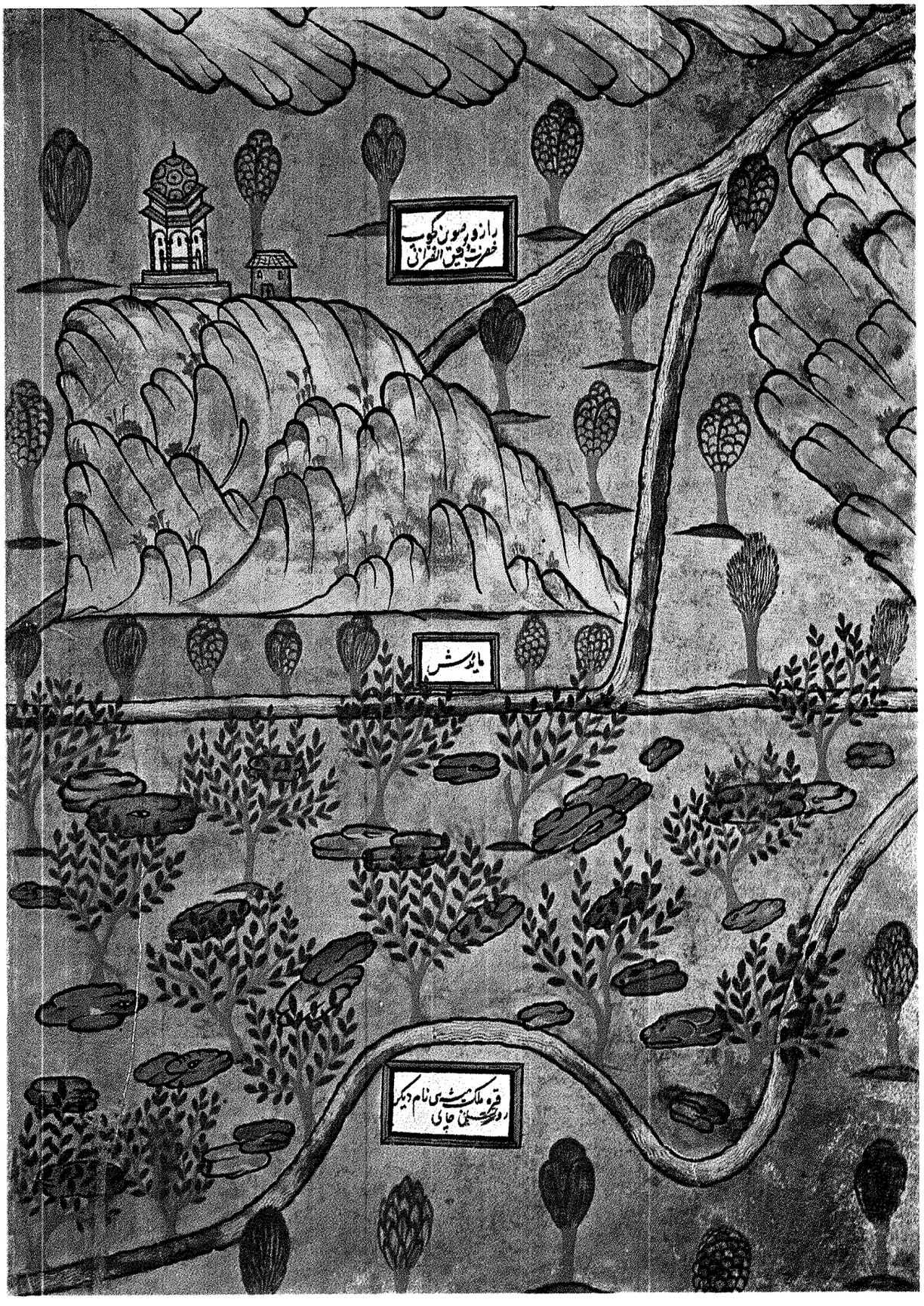
راز و رموز خوب
خضر و عین القرآن
مایدش
قبه ملک شمس نام دیگر
و سلیمانی چالی

41 a

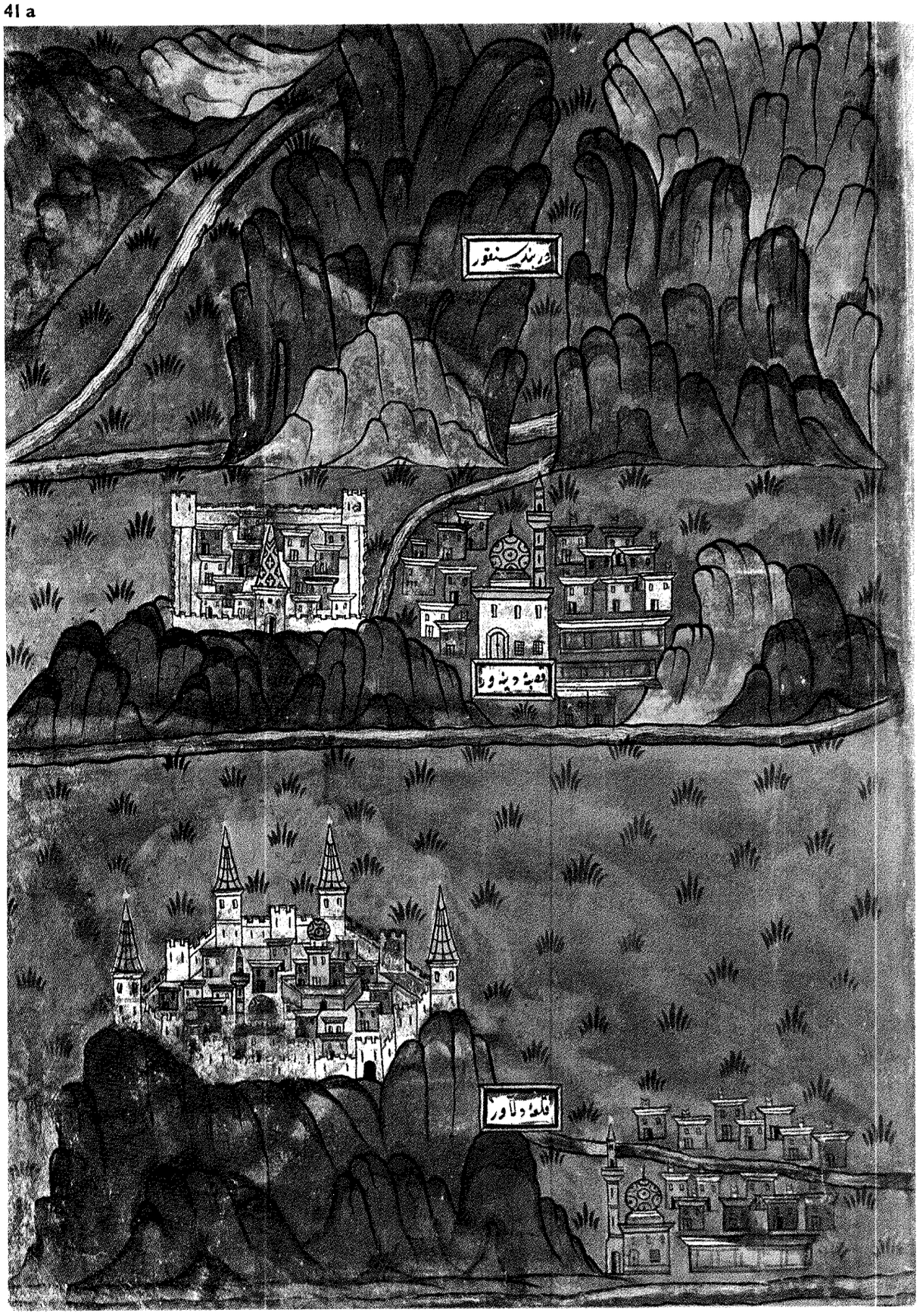

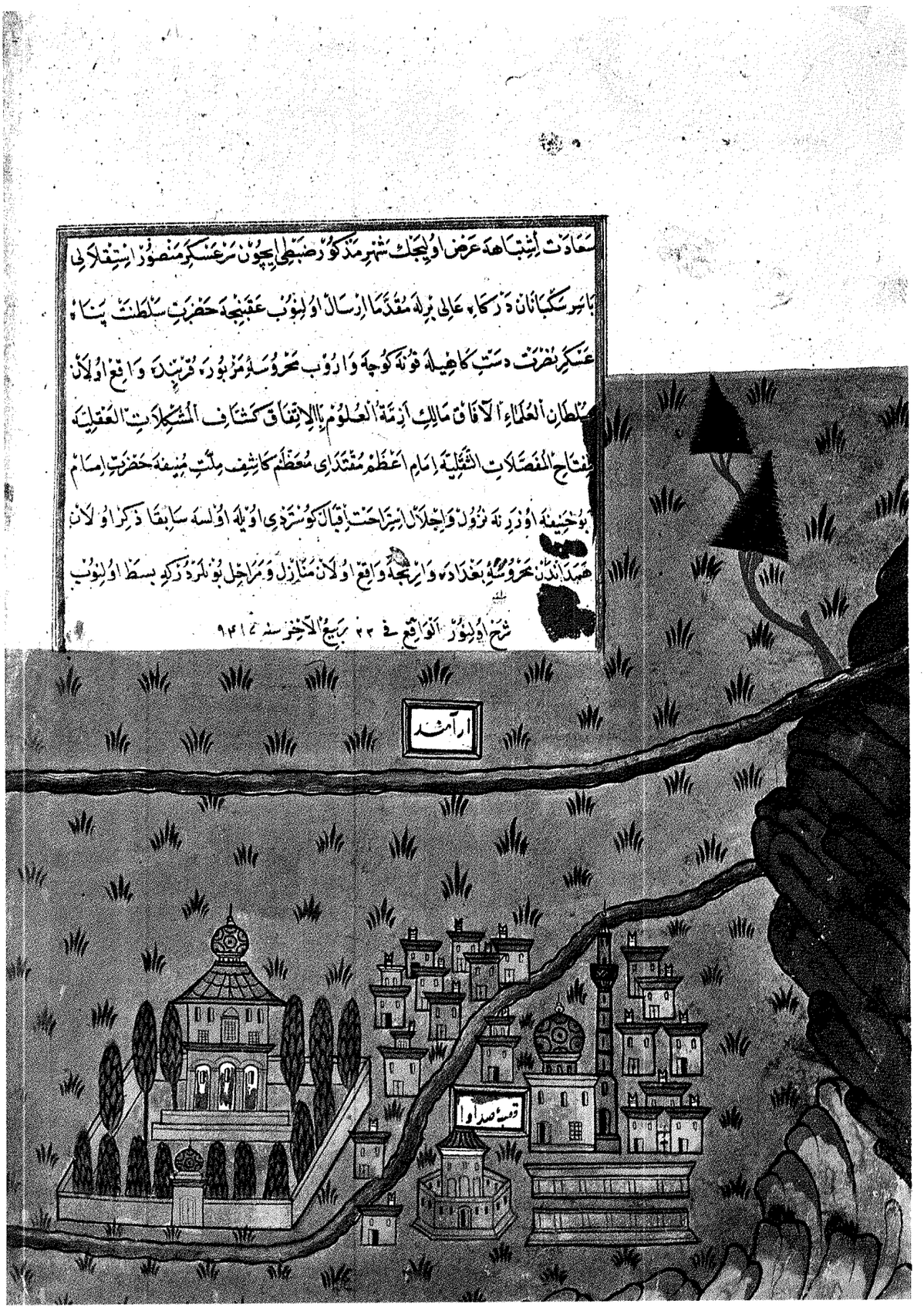
سعادت اشتباهده عرض اولنجك شهر مذكور ضبطيه ايچون عسكر منصور استقلالي
باسركبا نان ذوكاه عالي يرلره مقدما ارسال اولنوب عقبنجه حضرت سلطنت پناه
عسكر نصرت دستگاهيله قونه كوجه واروب محروسه مزبوره قريبده واقع اولان
سلطان العلماء الآفاق مالك ازمة العلوم بالاتفاق كشاف المشكلات العقليه
مفتاح المقفلات النقليه امام اعظم مقتداى معظم كاشف ملت منيفه حضرت امام
بوحنيفه اولدرنه نزول واجلال استراحت اقبال كوسترمكي اولمله اولسه سابقا ذكر اولنان
همدان دن محروسه بغداده واريجه واقع اولان منازل و مراحل بولمرده زكر بسط اولنوب
شرح اولنور انتهى في ٢٢ ربيع الآخر سنه ٩٤١
ارمشد
قوصه صداوا

دولت اقبال قبلنه ارسال و استوسال ایدوب مشار الیه کتخدا دخی بر وجه ارتحال
تربه شمس علوده اریسد المرسلین ده واقع اولان درینه جبل کوه حمرین درزنده قلعه
شاهین نام موضعه کلوب استقبال الله عرض حال و تضرع ابتهال ایدرجک انعام و احسان
وخلعت سلیمانین زمان ایله رعایت اولنوب بنجه کون عسکر ظفر رهبر ایله کوب شهرزان
نام نهر عظیمه که طمور اولوم دیمکله معروف وصعوبت عبور ایله موصوف اولان
نام هضبه کلیند قده خبر کلدیکله مشار الیه محمد خان فکر فاسدنی مآل وخیال کاسد
محال ایله تسویلات شیطانی وهواجس نفسانیه اویوب لج وعناد وفساد اتحاد ایله
بی اهمال وامهال یوزلری عکسنه دونوب الفرار فی الوقت الظفر مفهومنجه یومیذ ایکن
المعمر دیو کندوسی دخی فرار اختیار ایدوب مدینه مذکوره دن مشهد سید الشهدا
امیر المؤمنین علی المرتضی جانبنه وارلوب نهرین المجتمعین که شط اولوب ایله مذکوره دن
عبور ایدوب آل جناح ایله آل بیضدن جوار البصریه واهاره وایر عراقیه دن قلعه
تامغه وصدره دار وشعشع وجسان وبدری ولایتلرندن کوب قلعه بیات وکلاب
وشیشتر جانبنه کوب کیدی حالیا بلده طیبه مثال ومدینه متینه حرم جمال که شانده
لم یخلق مثلها فی البلاد واوصافنده ارم ذات العماد واقع اولان مسکن علماء کرام
ومدفن اولیاء عظام ترابها اطیب من النسیم وماءها الطف من التسنیم محروسه بغداد
عزت آباد خالی قالوب خلقی فر قدوم عدالت آثار صاحب قرانه وکوه هجوم معدلت
دثار سلطانه مترقبلر دردیو خبر کلوب درکاه عالم پناهه وبارکاه آستان

قالوب انجماد بولوب دخی میشه لرده شاخ شجره شیشه کردکانه وار ما قلر کناری
طوکمش بوزلرده الماس کانه کریوب وانفاس بنی آدم صدف دهانلرنده چقدوغی
دم مروارید آبدار ولولو شاهوار اولردی وپیوسته هرکه اطفال ماه مهری مظنه وامال
ومتینه زوال اولان محللرده چوره ردی وزقاقسوز دیوکوزلرین نقاب سحاب ایله
بغلیوب داخی جوهواده وجوف سماده اولان قاردن طاغلری چوره ردی که کلشن جهانك
نقش وبکاری وکلخن آسمان سحاب ظلماتی بزله بردوده اولوب سفر آیای اولیوب ضرورت
اقتضاسی وحکمت مقتضاسیله خصمه میدان ودشمنه جولان ویرمك یوزندن خسرو
صاحب قران وسلیمان آسمان آستان خلدت خلافته وابدت سلطنته حضرتلری اجناد
جهاد جوش وخیول بیل خروش ایله همدانلرده مقر خلفای راشدین ومساکن صلحای صالحین
که نهر دجله ایله مبین ونخل حرمیله مزین لطافت فضایله موصوف ولطافت هوایله
معروف اولان دار السلام بغداد جانبنه عنان عزیمتین منصرف وجام همتین منعطف
ایدجك حفظ ولایت وحراست مملکت ایچون قزل باش نکبت معاش جانبندن بکلرکی
تعیین اولیوب بغداده قونولان محمد خان خداوندکار کردون اقتدار حضرتلرینك
توجهین معلوم وشام کراهتك طالع بداختری آسمان نحوست کستری افقندن
طلوع ایدوب توابع اصحاب فیله ذلت ولواحق اجناب ازدیله نکبت ارشد وکن
معلوم ایدنلدکلندن صکره طوقاطاغیله فی الحال علی طریق الاستقبال ولایت مذکوره
کتخدا سی خواجه حسن بن دایال نام کتخدای سیده سینه عزت فال ولواب سراپرده

دولت

تحرّوسه مرزبوره صحراسنه جنابِ سلطنت نصاب خلّدت خلافته حضرتلرى واربُ
وصول بولمجك محلِّ مذكوره وبقعهٔ معروفه ده برّ يخ كون اقامت اولنوب دخى قزل
باش رُوباهِ اشعاشلرك كيفيّتِ احوالرى جوستوجو اولنوب صفهان جانبندن يكا امام
سهل علي جانبنه يحوب كتملرى معلوم اولنوب كملرى عسير وعسكر نصرت شعار
وجندِ عظيمت دثار يله عقبلرنجه وارلمسى متعذّر اولنوب سلطان شاه دخى سمندِ هوايه
سوار اولوب كوه هامونى وربع مسكونى حدّت هوايله غارت وشدّت سرمايله خسارت
قلوب صوقدن آسمانك يوزى كوكرب وپنبهٔ برفله طرفِ طو لوب ما
يوزاروب بكزى سرمادن هانك يكقلارى كوكرشن آسمانك صوقدن الدى دوشش چيارك
ايقلارى قوروش جوى بارك وروزِ نورانى جامهٔ ديو ظلمانى يله بوردونوب طلايهٔ سياه رنك
ومبارِ نانِ هفت رنك قلعهٔ آسمانِ پاسبان اولمجون سراپردهٔ شفقا افقدن باش قالدورب
دخى طليعهٔ روزِ خورشيدِ جهان سوزنى درياى ظلام ايدوب مانند بيام جامهٔ خواب
حضوره كيروب يا تدى فلك آفتاب فلك تاب نوردن بادبان آجوب مرغ وار طيّار
ايكن كردابِ دريايِ قيده دوشوب يا تدى وكلهٔ قلهٔ كوه پرشكوهه عمامدن
عمامهٔ قونمش ودشت درسايرِ حجاب ضبابِ بخده ورخسارِ كوهسارى نقابِ حجاب
سحاب بورويوب روى چرخ برّين چينى سپركى پرچين اولوب بشت درشت زمين
روئين بدن زره آهنين كبى كرهٔ ارا اولوب دخى امعاى وادى لرك رودهٔ لرزند مجارى
ماءِ جارى انسداد بولوب واشتداد وامتداد بلوسرهٔ وهواء برد يله آبِ روان جريايدن

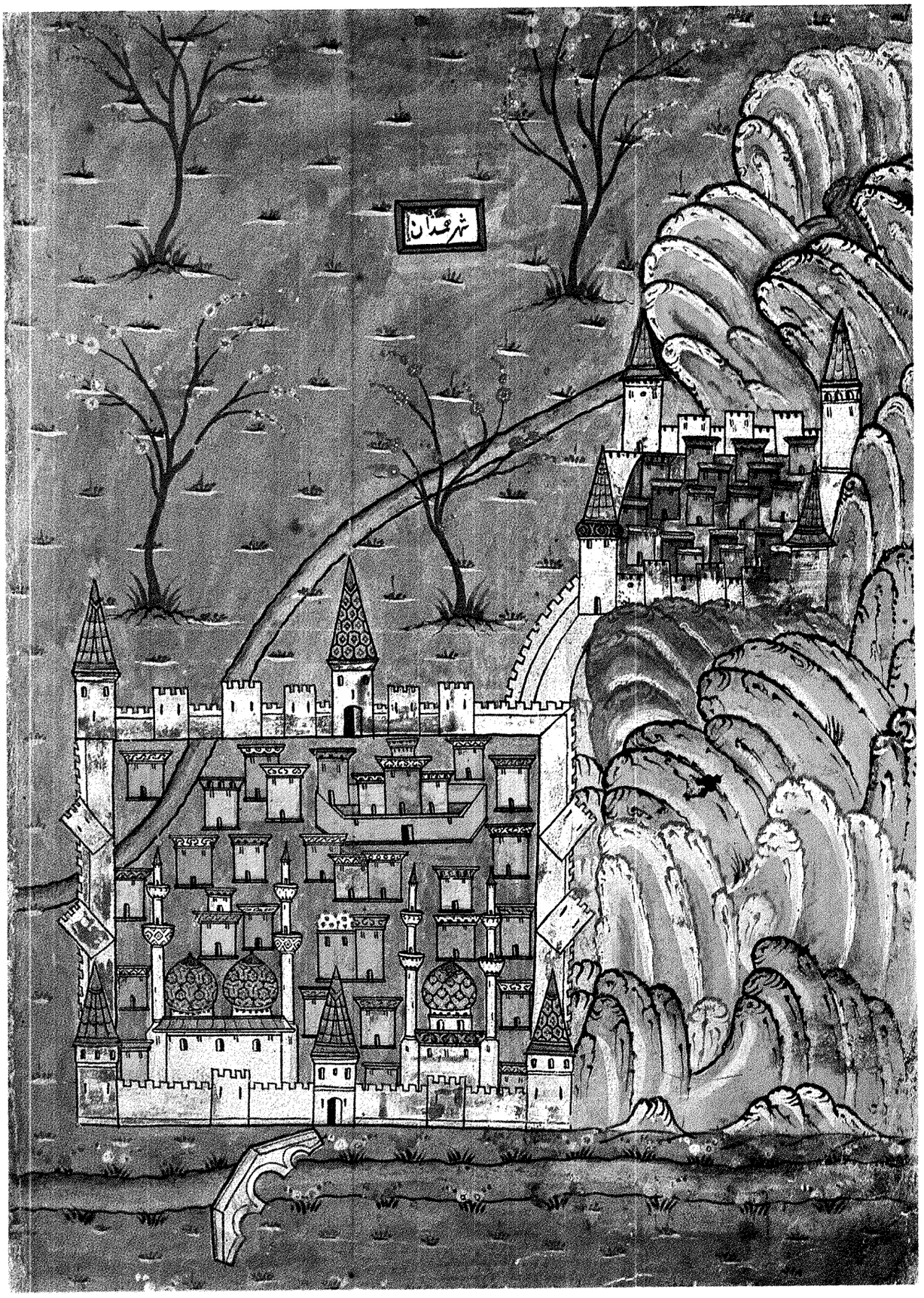
شهر عدن

38 a

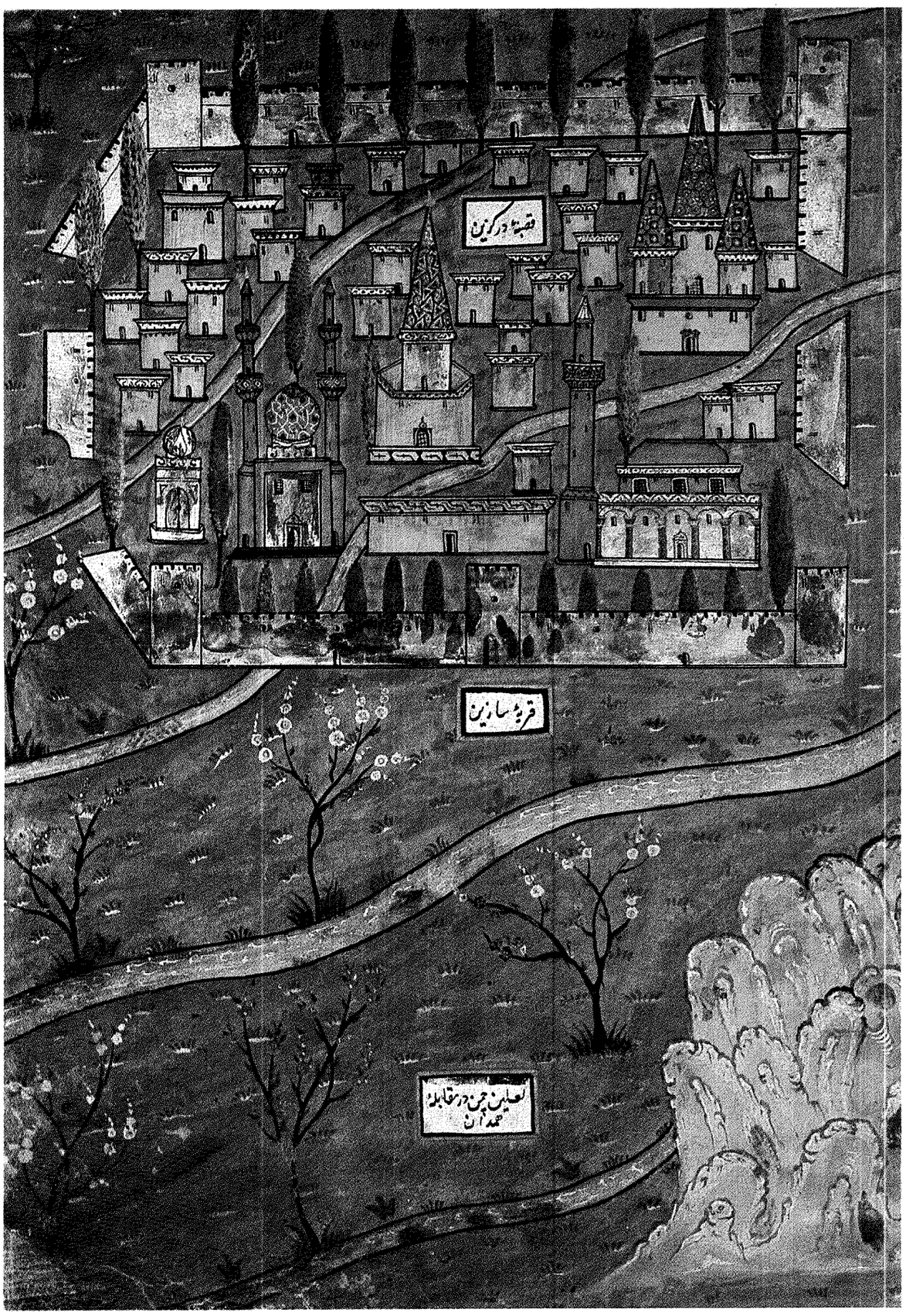

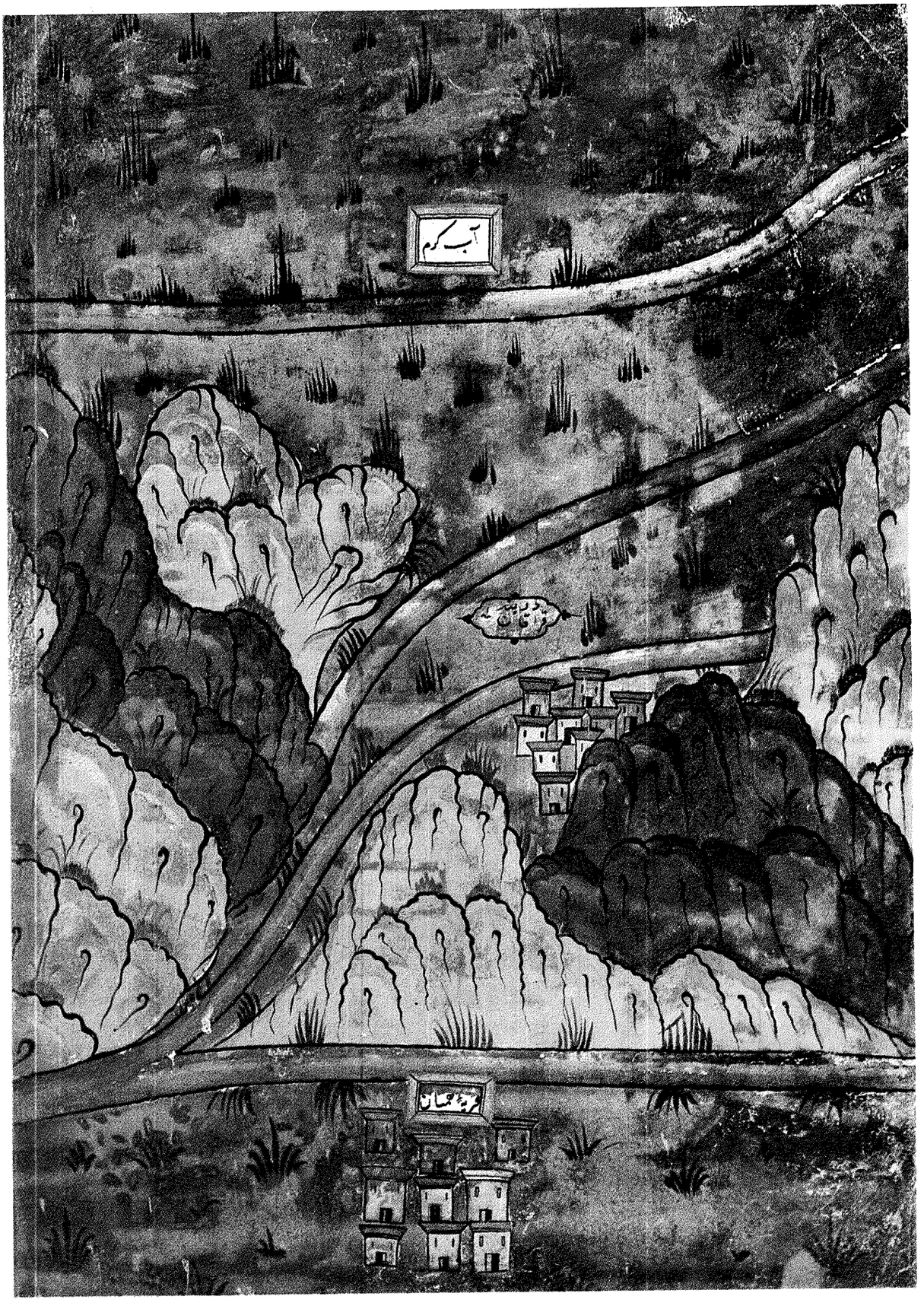
آب کرم
مزرعهٔ نعمان

37 a

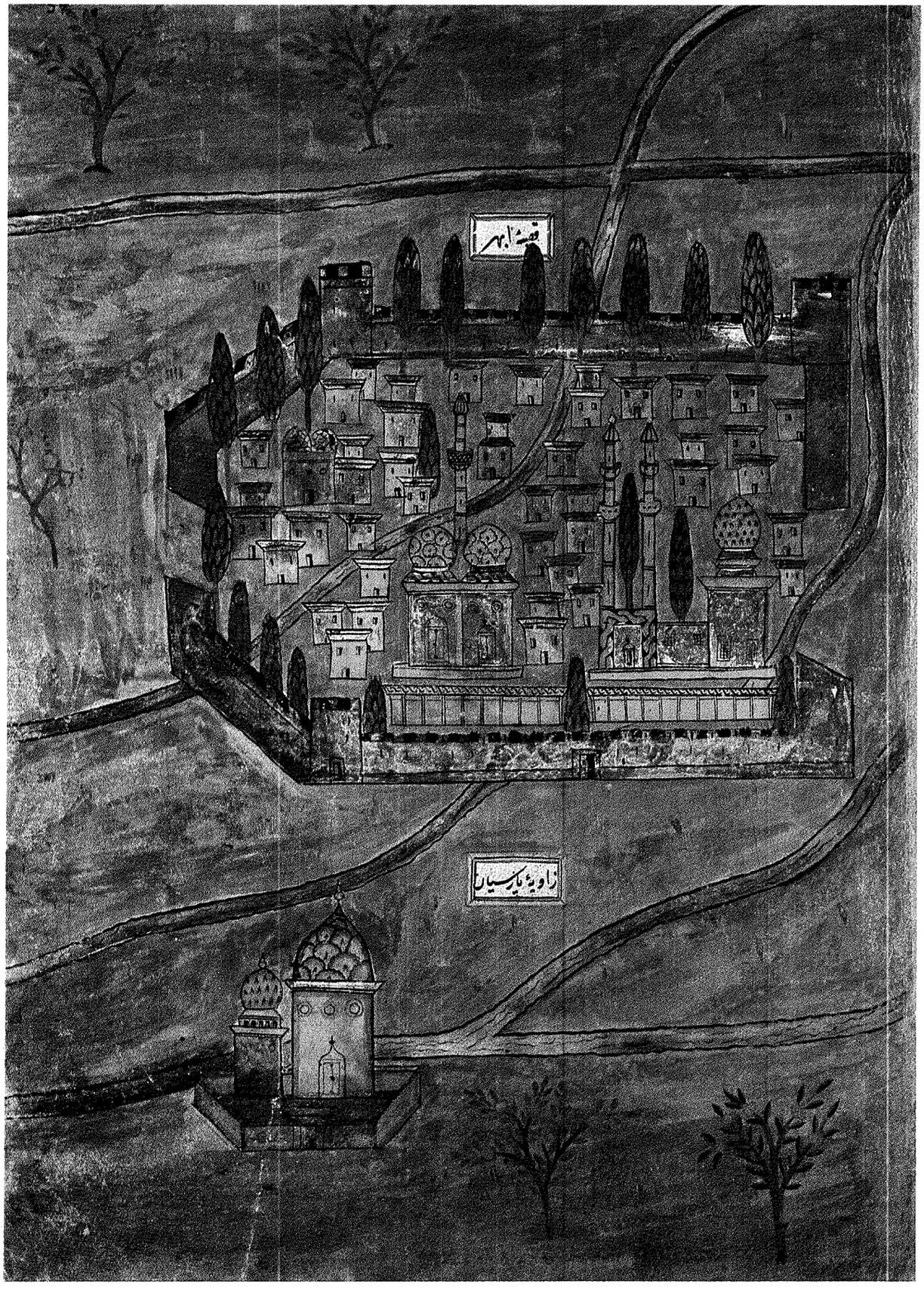

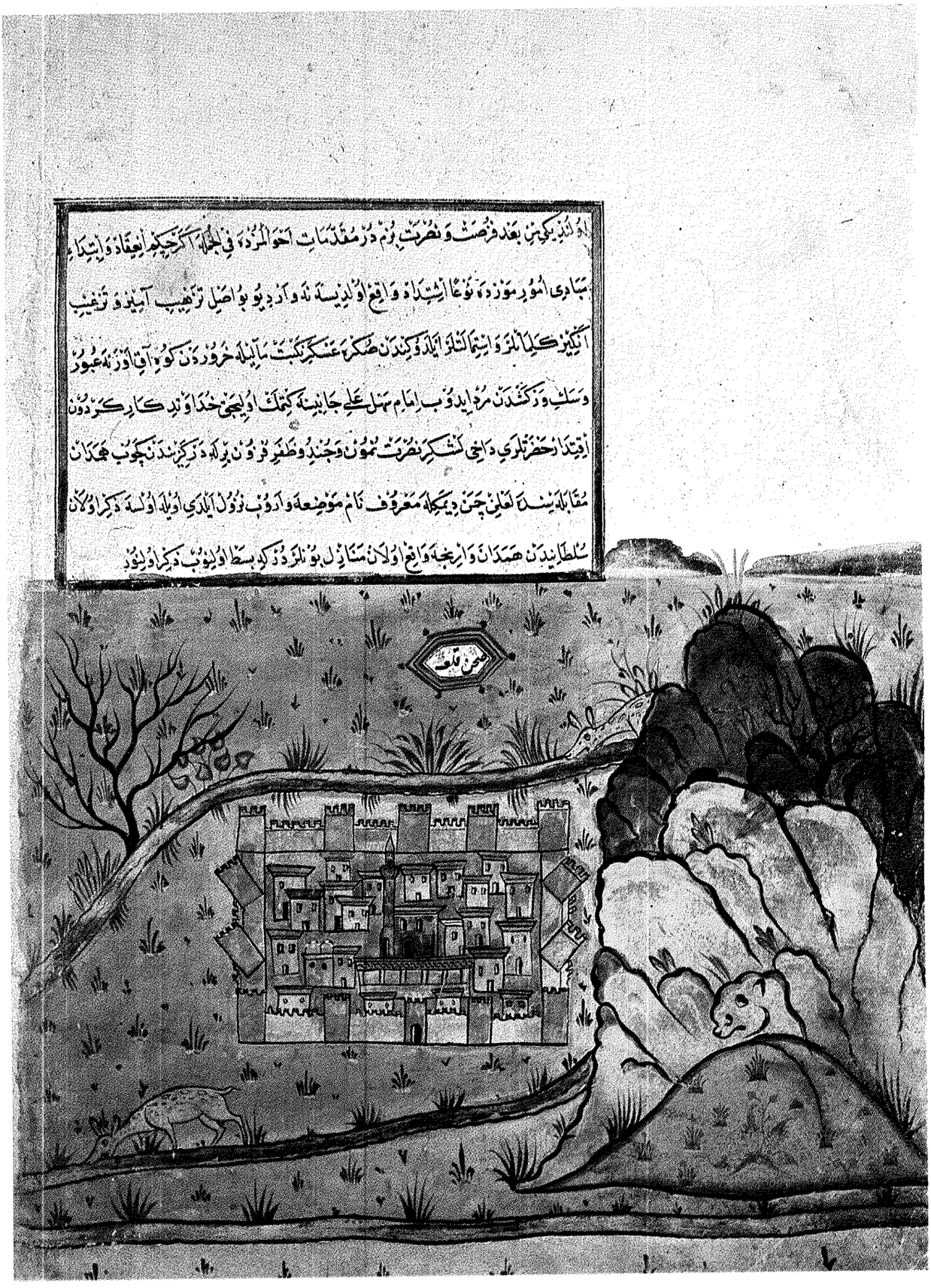
صحن قلعه

اِنبَاهدَن مَناص بُولُوب دَخِي اَندَن صُكرَه عَوْنِ رَبَّانِي دَستگيرُم وَ فَضلِ يَزدَانِي
ظَهيرُم اُولُرسَه اُول دَريَايِ وِيغَايِ جُوشَه وَسَيلَابِ عَوْغَايِ خرُوشَه كَتورُوب بُوقَدَر
فِتنَه وَفَسَادَه بَاعِث وَسَبَب اُولَان اُولَامه نُك وَيَانِندَه جَمع اُولَان اَوبَاشُ لَرُك نُقطَهٔ
وُجُودُ لَرِين اَصَابِع رُعبُ سِنَان وَاسطَه سِيلَه حَك ايدُوب كِيدَرَم دَستِ تَقدِيرِين
دَامِن عِفَتمُزدَن دُور وَيَايِ تَجَاوُزلَرِين بِيرَامِن مَملَكتمُزدَن مَهجُور قِيلدُم دَاخِي رَعِيَّت وَلَشكَر
مَملَكَت وَكِشوَرَه اَيلَدُكلَرِي مَحَايِفُك حَقِّنَه اَنلَردَن بِرِبرِ اَلَام كِه مِن اَسَاءَ فعليها وجزاء
سَيِّئَة سَيِّئَة مِثلُهَا دُرِشتَه كِيمَالَه بِر فَاجِ كَوْن اَسُوب صَاوُرسُونلَر وَعِبَادُ اللهِ
دَستِ دِرَازِ ايدُوب چَكُوب چُورُسُلَرِ يُوكبَرَاءِ قَلِيلَه وَاَمرَاءِ ذَلِيلَه بِنَه سِيزُك
دَاخِي رَايكُوزُ وَفِكرِكُوزُ نَدَر عَرضِ اَيلَك دِيُو خِطَابِ ايدِجَك اَنلَرَدَاخِي تَحقِيق يُوزِندَن
جَوَاب وِيرِدِيلَركِه عِنَادُ دِرَكَابِنَه هِمَّت بَابِنِي مُحكَم بصَقلَدُن اِيسَه فِتنَه فَسَادُ تِيرِنِي پرتَاب
ايدُوب غرُورُ اِستِكبَارُ بَابِنِي يَصمَق يَكدُن زِيرَاكِم بِز بُويَادِشَاهِ جِهَانُ وَحسرَوِ صَاحِب
قِرَانُ زَمَانِيلَه مُقَابَلَه وَمُقَاتَلَه اِيلَدَه بِلمَزُ بَاقِي فَرمَانُ شَاهِ زَمَانُك دُردِيدُو كَلِرِنَده شَاهِ
مَزبُورُ دَاخِي بُوفِكرِ فَاسِدُ وخَيَالِ كَاسِدَه دُرهَمَانُ دَستِ شَجَاعَتِي حَمِيَّت آسِتِينتِدَن
اِخرَاجِ ايدُوب دَستِ نَبَردِي بِرِوَجهِلَه اِظهَارُ اِمتَك كَرَك بِزكِه مَزِيج شَمشِيرُدَارُك اَكثَرِ
تَعجُبِي حَيرَت دَهَانِندَه قَالَاوكَارُزَارُ وبَرزِدُكُزدَن رُوزِكَارُ وَبِيهِركِينَه كُذَارُ عبرتدَن
نَصِيبِين اَلَاكِه مُبَشِّرُ عَالَمِ غَيبُ كِه للهم صَوَابُ لَارَيبَ دُرفَاوحِي اِلَى عبده مَا اَوحَى
اَنهُوَ الاَوحِي يُوحَى مَرسُومِ سَعَادَتِ رُسُوِي مُقتَضَايِ سَجعَهٔ بِزَه اِلهَامِ پُربَشَارَت

بارکاه فرخنده اختر وجمال پاکیزه منظر لزندن شرف تام ورونق تمام ایله بسط
قوانین معدلت سلطانی ونشر آیین نصفت عثمانی وجه وجیه واحسن طریق ترتیب
وتحقیق وتنسیب وتعلیق اوزره صدور ظهور بلوب تمالك اسلامیه نك اساسی انلرك
وجود سعادت نصابلریله استوار وبرقرار اولی کلمشدر فضل الله المجاهدین علی القاعدین
فخوانسخه عز وجهادی وسعی اجتهادی وسیله شافیه ودریعه کافیه ملاحظه ایدونوب
ایام سلطنت واعوام حکومتلرنده واقع اولان اعداء دولت ومخالفان ملك ومملکت
اولانلریله جاهدوا فی سبیل الله حق جهاده برله مقابله ومقاتله ایدکلوب ایام همایونلرنده
برییل ده واما مشترکه براوغزا ایما مشلر وروزکار میمونلرنده برشهر قلما مش درکه
اندن براحاده عطف الیما مش اولاکر صوت غزاکه دیباجه غزای ظفرنامه شاهانه جهاد
وسره فتوحات ایستانبول زیبای کارنامه حسروان زمان من قدیم الزمان انلره مرکوز ومضمم
درعملا بقوله تعالی اولئك الذین هدی الله فبهداهم اقتده فخوانسخه بویادشاه جهانبان
خسروی صاحب قران حضرتلرینك اباء کرامی مسلکنه سالك واجداد عظامی مذهبنه
ذاهب اولوب توفیقات سبحانی وتاییدات ربانی برله احیاء سنة رسول الله واعلاء
کلمة الله ایچون مقدورین صرف ایدوب دنیاده موجب ذکر جمیل وعقباده ومن یقاتل
فی سبیل الله فسوف یوتیه اجرا عظیما مفهوم منیفه اجر جزیل بولمش درلر اولیله حال
مسلمین ومآل احوال مؤمنین اجلیچون خصمه میدان وبرتفکون دشمنه جولان وروب
املام سهل علی جانبنه کیده وزتاکم عسکر ظفر پناهدن خلاص ودشمن ملاینك

ابتاهدن

وجهانا نلق وروب المغله او ترکه ال یکدرتم یرجع صافیا سلطنت آخوالنک طریقته نهایت
وخلوفت دقایقنه غایت یوقدرکارخانهٔ قدرتده حکمت آمیز وبکارخانهٔ حکمتده
عبرت آمیز اشلرک نهایتی یوقدرکاه موری شرح نوالله وکاه بیله پشه حواله ایلرز
وهوالغالب علی امره سنة الله هر زمان ده بوحاله اوزره جاری دور بنده سنه ابواب
عنایتی فتح اتمک دلسه اولابر فاج کون امتحان محله خاطرین بسته قلور ولن تجد
لسنة الله تحویلا وعادة الله هر وقتده بومنوال اوزره ساری دورکه برافکنده سنه اسباب
ظفر ویرمک دلسه مقدما بر پنجه روزکار آزمایش غم وتشویشله قلبمی شکسته
قلور ولن تجد لسنته تبدیلا بس انا عند المنکسرة قلوبهم نکته سن شول کمسنلرکه بلور
بوتک بکی شدایدایامنده ومکایدهنکامنده جناب حقه وحضرتی وهاب مطلقه شکرلر
قلور دخی فلدرحمن الطاف خفیه دیو عنایات الهی وسعادات غیر متناهیه مترصد اولورلر
اصابت مصایب واضافت نوایب عباد الله بشری در وعسر یسرا در رواذ المصابهم مصیبة
حکمه کوفذ انما یوفی الصابرون اجرهم بغیر حساب حکم مؤبد در حالیا سلطان
ظل الله وخلیفة فی الارض الله حضرتلری زور بارروسن وسنك جنك ایله تازه روسن عرض
ایدرسه بحب دکلکه غازی فی سبیل الله والمجاهد لوجه الله در علی الخصوص آبای کرای
واجداد عظای سریر سلطنت انجاملری واقبال سعادت نشانلری بجرت رسالت
متزلشدن سنه سبع وثمانین وتسعماییدن برو تاج وهاج باهر الابتهاج یفعل الله ما
یشا ویحکم مایرید تاریخ مبارکلرنه میسر ومقدر قلوب طاق ودرکاه وایوان

سیمرغ قاف سلطنتك وهمای اوج خلافتك دولت قوی الارکانی و طالع فلك
یقظا بیله مقابله امیدین ایتمك فاسد خیالدر وفکر محال در زیرا کم بیاض فلك پیاهی شوکیله
کا لفلك المشحون ولوای همایه بیله فتح نصرت مقرون در ام ترکم اهلکنا من القرون
لازم اولدیکی وارود متابعت ایدوب اوصاف عدالت پناهیله موسوم والقاب جلالت
مآبیله موسوم اولاورز وارلماهی وارکاشانه قفز زمینه قرار ویاخود ماه کرده ار آشیانه
چرخ برینده قرار ایدجك اولورسه ورزیغ وسنان یولادنهاریله برمی مملکتمزدن اخراج
ایدوب سهام جان ستانیله اومماج ایدوب هلاك ایدرافضل بودرکه وارود اولشاه
جهانه وصاحب قران زمانه طوق اطاعت ایله متابعت ایدوب مملکتمزده کما کان
اولاورسنداخی اوامر نواب واصحاب آترا بکلیله مشاورة ایله که المشاورة محض السلامة
وامن من الملامة دربارقی امرشاه مرده انك دردیوسکوت مقامنده طوروب جواب
منتظر اولدیلرز بعده شاه مذکور واوجس فی نفسه خیفة منوالبحه ذکر اولان
کلمات دن خوف ایدوب لیکن حمیت شاهی وغیرت پادشاهی مقتضاسیجه باش
قالدوروب جواب خلمت امیز وخطاب عبرت انگیز ایلدیکی ای مردان دلاور ان نوران
وای کاه زاران ایران بلمز میسنوکه اول پادشاه قادر متعال کده مملکتی بی زوال وسلطنتی لایزال
ومالك الملك ذوالجلال دربارقی سلاطین مجازی کاه ترقی وکاه تنزلدن اولوب ساعات
بساعات انقلاب وتبدلده دوردر لرده ولت شاهی موهبت الهی در کرتهت اسباب وتبع
لکل عالم هفوة ولکل جواد کبوة ولکل صارم نبوة در صاحب قرائق دوشوب طور مغله

بادِ رفتار زندن دمسازا اولوب یا نتلاندیکی ادیم زمینی ضیت وصدایله پرجوم آتش
هجوم میدانِ آفلاکه پرجوم ده آخر مرده وآب افسرده یکی دمبسته قلوب سلطانِ جهانك
شوکت سلطنتی وعزو قدره ولکی یوکسك مرتبه ایدیکی آسمانِ بلند پایه ده سعادت رفعتنده
بندِ خلقه بکوش وآفتاب فلك سایه جامِ بزم عشرتندن جرعه نوش اولمغه راضی اولدیغی
بس عدلِ نوش الروانی وعقلِ حکمت لقمانی بزله جهانه نوظام وکون مکانه تازه انتظام
ویروب سپاهِ ظفر پناهله درکزین صحراسنه سعادتیله وارروب نزول ایدجك شاه
بدفعال ودشمن نکبت مآل وادیی فلاکتده حیران وحیرتزده ملالتده سرکردان اولوب داعی
شاه مذکورك ارکانِ بی ظاهره واعیانِ بی باهره یی بالجمله جمع اولوب دیدیلرکه هرنه
ذلتزده ایوشوزکندو غرورِ غفلتمزدن واغتمادِ صولتِ واستیلادِ دولتمزدن اولورکه
ان الذین اتخذوا العجل سینالهم غضب من ربهم وذلة فی الحیوة الدنیا عیاندن غافل
اولوب تاج وهوایه طاپدوك وحق قیوب طریقِ طغیانه صاپدوك سپاه ورعیتدن استمداد
وارباب مملکتدن استشداد ایتمك یوقدرکه ولت یزدن یوز دوندردی چو دولتمند
اقبال ایدادبار اولورکار دن هرساعت زبان کار کهکاکامرانی کلستان اماندهٔ
نسیم عنایت ربانی وبشمیم هدایت آسمانی بزله آچلوز وطغرای ظفر ونصرت کارنامهٔ
دولتنده قلم واله نصر مایشاء ایله رقم اولنور کثرت انساب واثرات اولکارخانه ده افسانه
سی آکه کیم اولیه اولیه احسانِ خدا پشت وپناه عالی لشکرادنسه اولیمز کشورِ شاه
اولیه اولسه بحار غرودن آشفته دماغ وبحتِ کرانِ خابدن اهل فراغ اولوب دخی اول

اول بدفعال نکت مثال ناکاه اول طرفه وارو ب دریای وغای جوشه وسیلاب
غوغای خروشه کتورب مقام رفاهیتده آرام ایدن رعیت لری تار غارت وبار خسارتله
وارو ب زنجیده ایدجك اولوزسه سحاب وشتاب یکی تاب شتابله بجالد ویرمیوب
اول بدکرده ارلرك بیکارو قتاله اقبال ایدوب رعیت ولشکره ومملکت وکشوره
ضرر ارشدرمیه دیو اندن صکره خداوندکارکردون اقتدا رحضرتلری آهنك قتاله
اقبال وجنك وحربه اختمال ویروب اول خصم قدیم برکینه عزم رزم تصمیم ایدوب دخی
عقبنجه همدان جانبنه توجه همایون لرن منصرف ایدوب آیین فلك تزیینله منزل
بمنزل قونه کوچه قصبه اهردن عبور وآب کرمدن مرور ایدوب دامن کوهسار قره خان
کردون وقاره که فلك کرده ار برعظیم کوهسار راه ناهموارلری تار خیال دن باریك ودیده
اندیشه دن تنك وتاریك دره ار برسیاهدن شکلاه کیوب دخی آن سرپا درد بندی زره وجوشن
پوکره اله بورونوب سنك رای الغوله وهرچشمه تابدار ی عین الثوره دونمش وصول یونجی
اول اصل کوه آسمان بامه عروج وصعود قوی اقدام وعظیم اهتمام اله اوزکه شهریار شتاب
عسکرینك شیرژیان وببر دامانلری آنك قلاینه تحصن وتلاینده تمکن ایتمشلردی اول تقدیر
ذکر اولان کوه فلك بروج بمهاتن وعسکر ظفر رهبر فرد ان احضار ایتمك ایچون کوه
مذکورك ذیلنده واقع اولان قریه آوه قریبنده برکون آرام اولوب اندن صکره اول
کوه فلك شکوهك بروجنه کمندهمتله عروجنه اقدام ایدوب کبند چوخ آتینه
صفای وغایله پرواز قلوب یورودکلرنده اول کوه هامون عساکر منصوره نك خیول

بادرفتار یورتدن

عُزِرِن قبول ومطاوعتين مقبول ايدوب كلان آدملرنه امان نامه لرا حسان اولنوب
ارسال اولنجق مشار اليه محمد خان دخى انواع ابتهال وتضرع واصناف استكانت وتخشع
ايله سدهٔ سنيهٔ مقام وابواب سرا پرده ولت مرام قبلنه كلوب حضرت سلطنت
پناهك يد سعادت بخشيله مستسعد اولوب اندوكى هفواته اقرار واعتراف وسياسته
ندامت واصناف ايليوب قوتت مرده انه بكله موصوف وشجاعت وشهامتله مأنوس
اولوب سزاوار عنايت ولايق شفقت اولدوغى جلدن سنجاق ايله رعيا اولنوب اندن
صنكره عدل جوار جانبنه ارسال اولنوب اولجانبده واقع اولان بندرلرك حفظى
وحراسى تدبيرنده اقدام واهتمام ايدوب تيرعزم وتمشير رزم وزنجيرحزمله واروب
حاضر وناظر طوره داخى دست همتله كمان غيرتى قورولوب كين كيندن پرهنك بدفعال
ويأجوج فتنه مآل خروج ايدوب ظهور بولورسه حد حديد باس شديد تيغ وضجيرله رهكذار زيغ
سد سديد ايده واولامه تبريز ايله وان جانبنه ارسال اولنوب اول طرفك سالك
پرمهالكك ضبطى مصلحتى ايچون طوروب داخى جوار لرنده واقع اولان بدكردارلرك
تلكين كينده طوروب اول بذيرت كيروداره فرصت بولوب ناكاه هجوم ايده قدم شويله
اول بومه قدوم ايده ديوشاره حرمه سالك اولوب هنكام آهنك جنك واقع اولنجق
هنكامهٔ رزمى قوره ومشار اليه تاجدار پرهسالار وبختيار مظفرخان سلطانه دخى خوب
آميز وترغيب آنكيز نصيحتلر وانواع التفاتلر وانعام وخلعتلر يله ولايت معهوده
وممالك مشهوده سى اولان جيلان جانبنه ارسال اولنوب اكاداخى تنبيه اولنديكى

ذکرا و لان سلطانیه فضائسنه صاحب آیات باهره و ناصب رایات ظاهره حضرتلری
قدوم سعادت لزوم و عسکر ظفر مجموم و لوای نصرت مرقومیله وارود نزول اجلال
و وصول اقبال ایدجک اطرافی دامن کردون کبی آل بیراقلرله کلکون و میان دشت هامون
و کنار باغ و راغی کوناکون سایبان و اوتاق و رنکارنک سراپرده و کردون وتاق ایله نقش
بوقلمون کبی پرنقش اولوب داخی اول خضم سرکشك و دشمن آم کشك هنکام زوال دولتی
و زمان انهدام اساس شوکتی نقص و لوب بقای احکامی مدت صفای مل و ایام دوام سلطنتی
بزم آرای کلکبی صولوب توابع اصحاب فیله دلت و لواحق احباب ارد بیله نکبت
و سیهروم الجمع و یولون الدبر قولنجه اقبالری ادبار و دیده مصیبت دیده لریه رو رکار
تنك و تار وصافت الدنیا علی المتاعزین تمام حسب حالری ایله تار و مار و من یجاوزه
فقد ربح ایله قراری فراره تحویل و سعادتی نکبته تبدیل ایدوب دخی سفینه نجاتی
دریای هریمته صالوب همدان وارآمند و قلعه کوه آلوند جانبنه قاچوب کیدجك
کندو امراء قلیله و کبراء ذلیله سندن منصور الاکابر و الاعیان صفهان بکلری یکسی
محمد خان و سالخلار الابالاخلار نخوا شجه ذکاء سعادت دستکاه و بابرکاه آسمان اشتباه
که سجد کاه ملوك دولت پناه و عبودیت و کفارت الذنب و الندامة یزله تمهید قواعد و تدا
و معذرت ایدوب امان استمداد نه آدملر کوندروب کلیجك پادشاه عالم پناه ملایك
[redacted]
انتباه حضرتلری ست العفو عن المجرم من مواجب الکرم و قبول المعذرت من محاسن الشیم دیو

عوزن

32 a

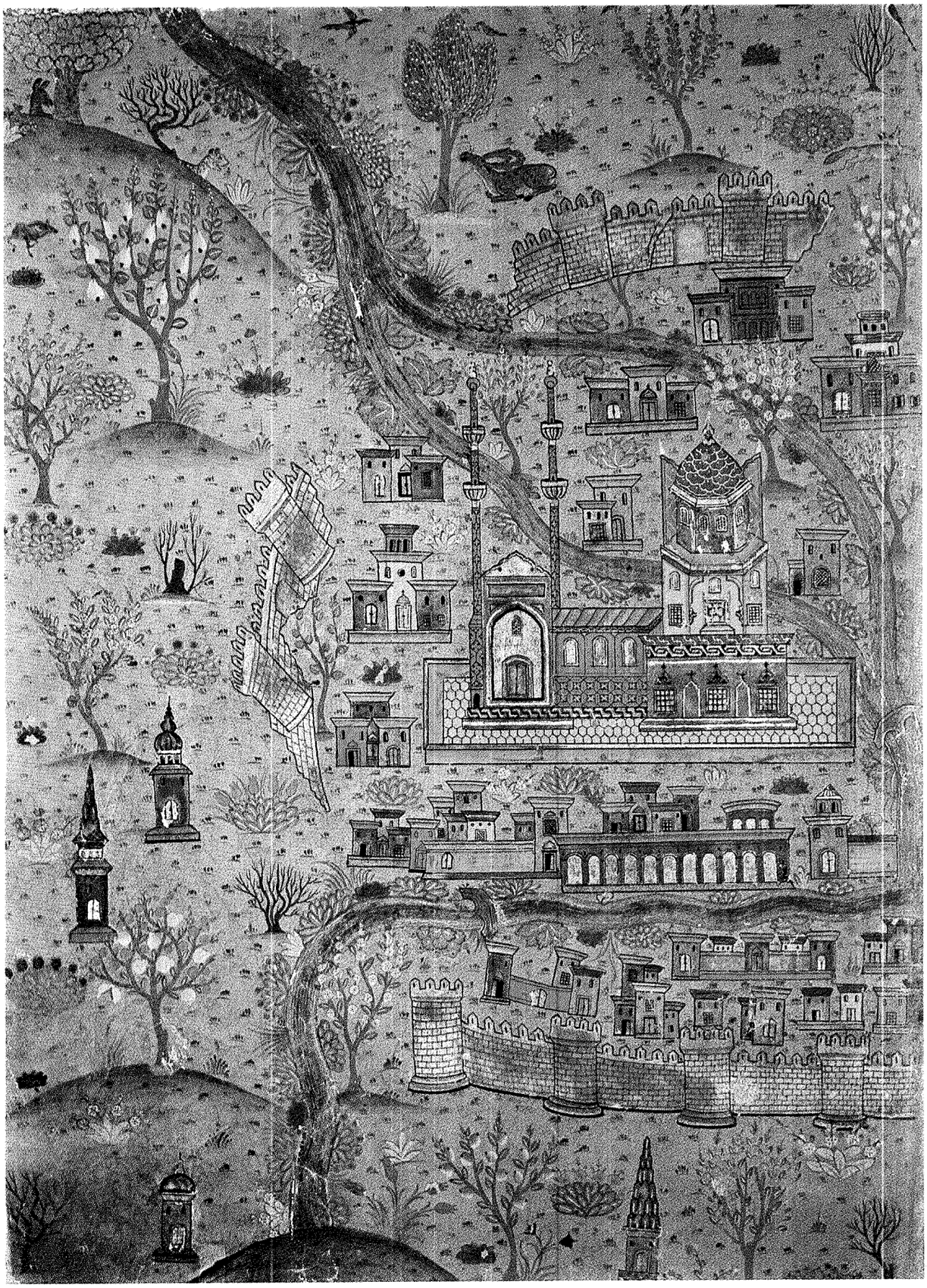

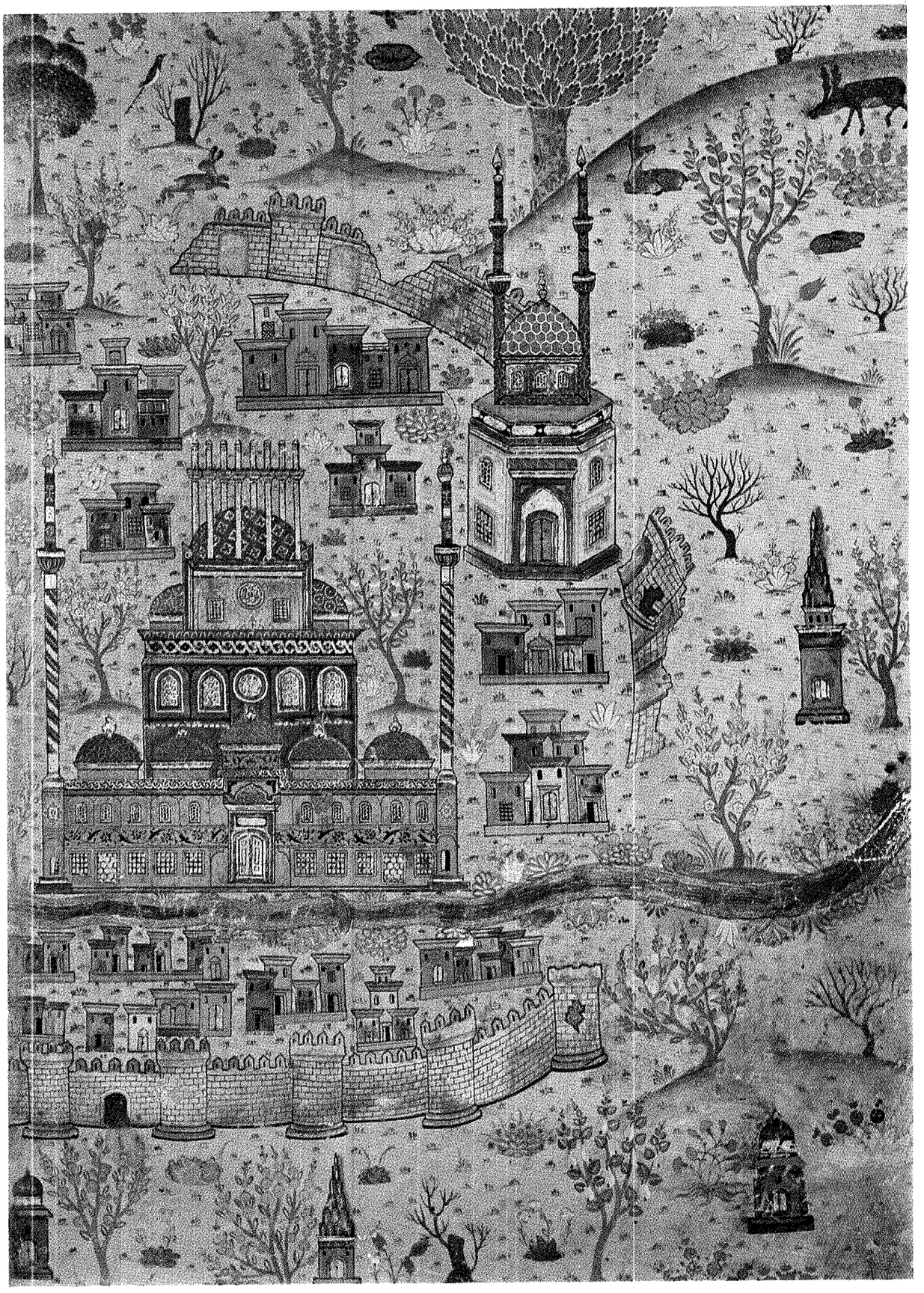

31 a

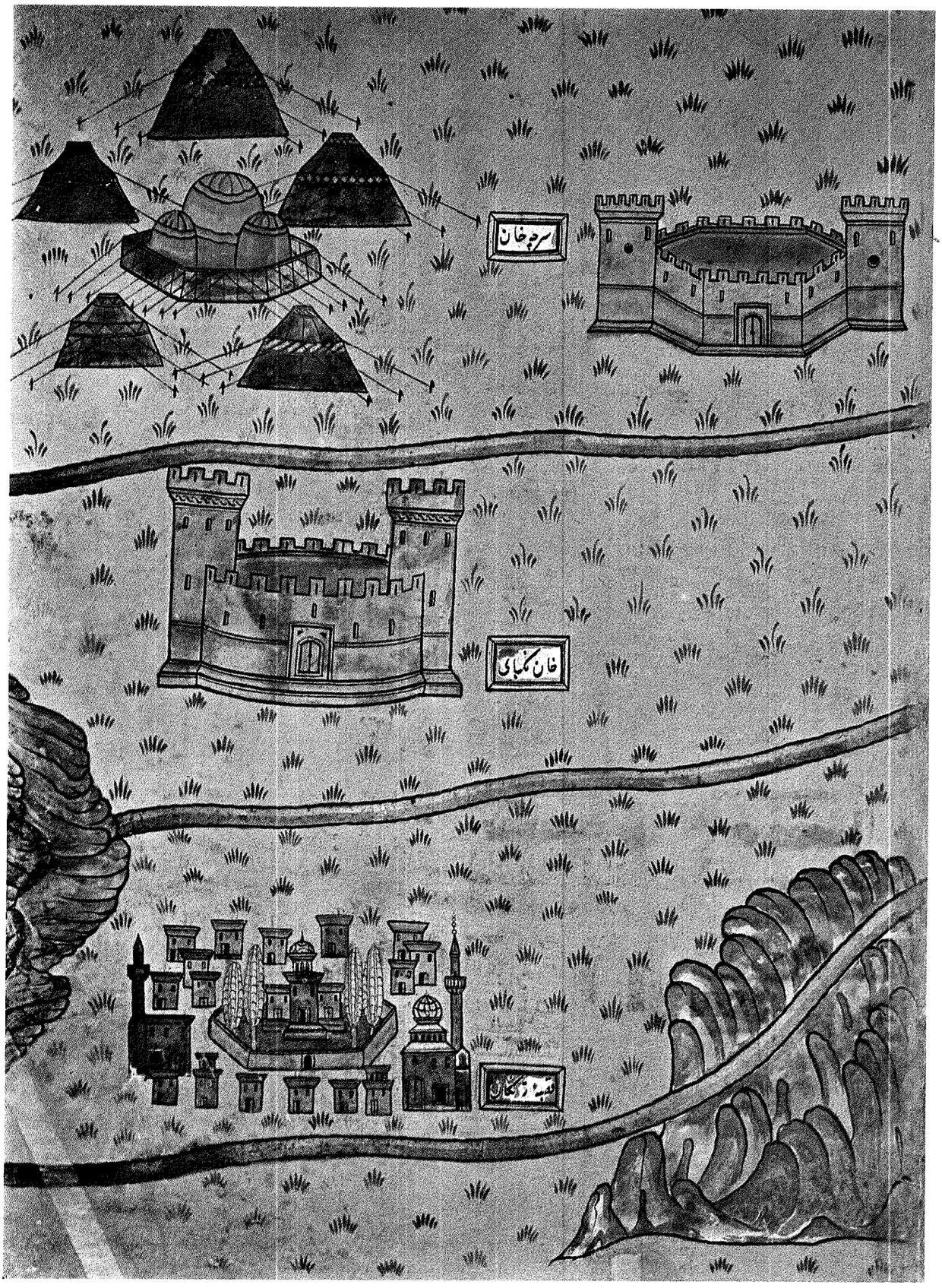

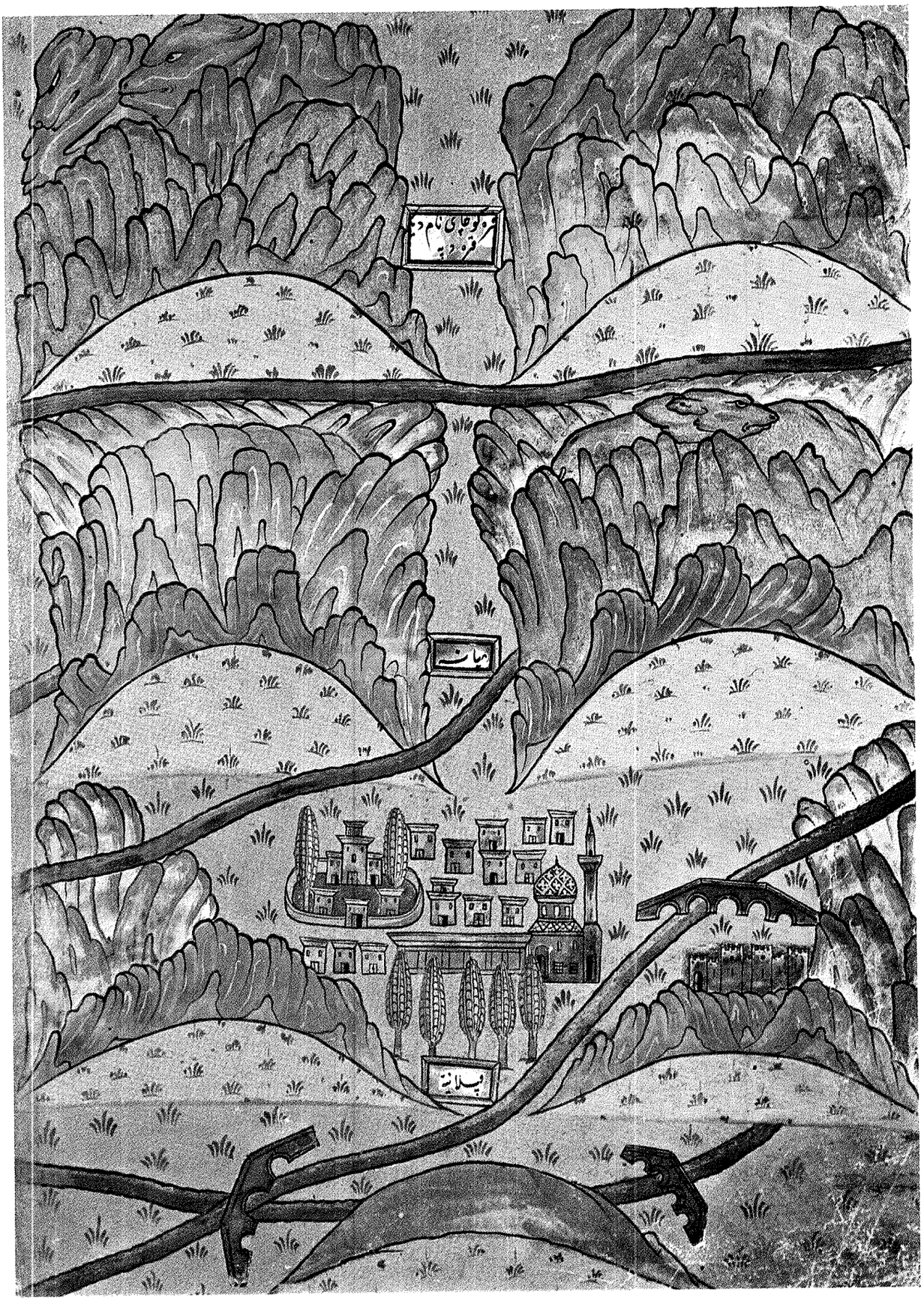
قزوچای نام دیه
میانه
قپلانیه

30 a

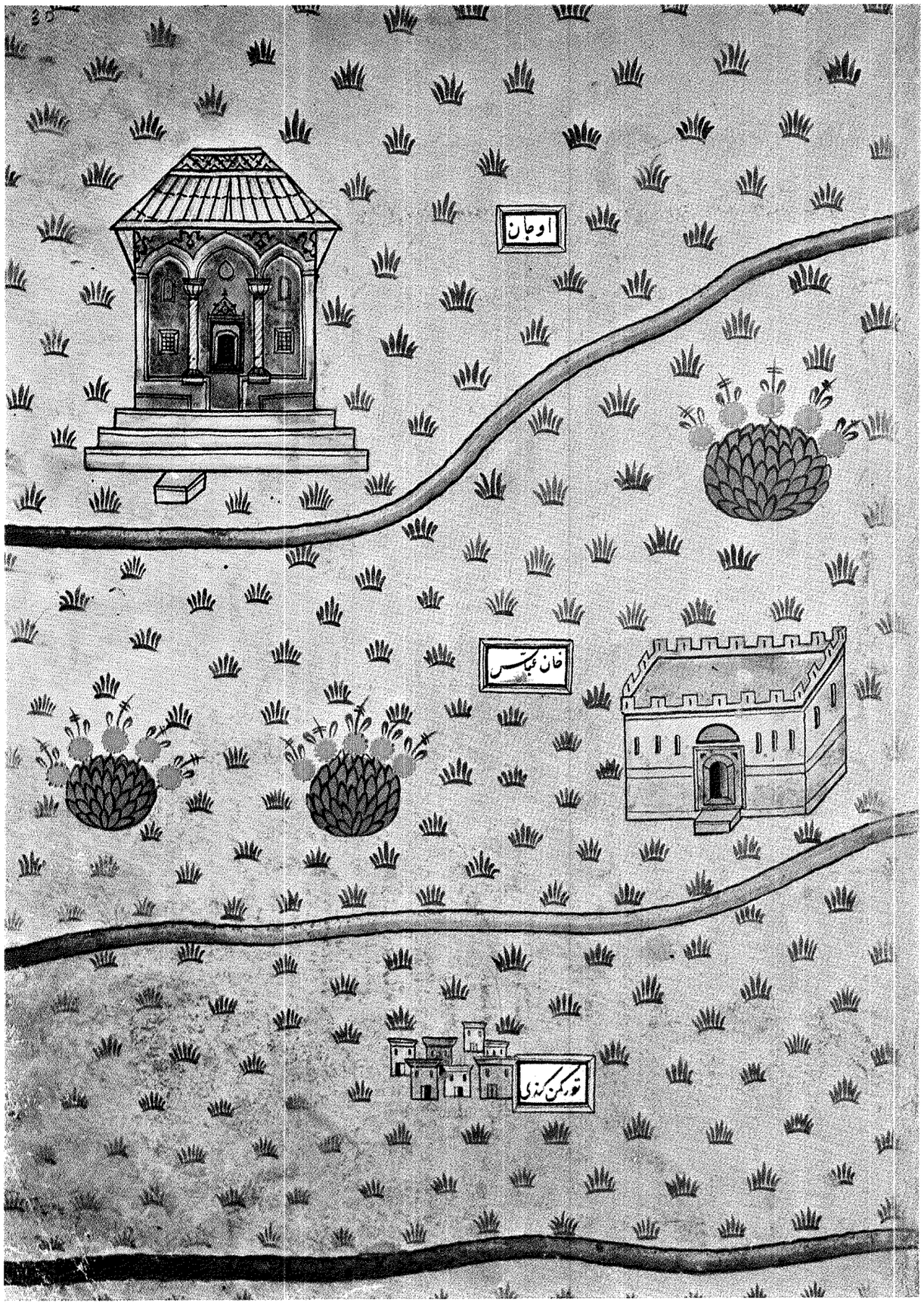

جهان وصاحب قران زمانك درديد تسلطان آفتاب دهي اون تاجدار پيهسالار وامراء
بختيار زره عموماً خلعت فاخره رعايت وسايره ركاب آسمان اشتباهند لازم اولان
سوار وپياده وبنده وآزاده قولرنده خصوصاً انعام واحسان ايله مرحمت اولنوب انواع
بهجت حبور وغبطت وسرور ايله محل مذكوره ده درت كون اقامت اولنوب اندن صكره
ترتيب صاحب قراني وآيين جهان باني اوزره خداوندكار خضر تلري سمندسهند ماننده
ورخش تيز كام هشت بلنده سوار اولوب ده فرسخ مقدار شتاره جلادت وخون آشام ضرغام
شجاعت اولان كوه شكوه كروه خيول ملجم ورايات ظفر پيرايه جم بدن كلشن عراق
عجم اولان سلطانيه جانبنه متوجه اولندي اوياله اولسه ذكر اولان سلطانيه واقع اولان منازل بونلرده ذكر اولنور الواقع ١٧ ربيع الاول سنه منه

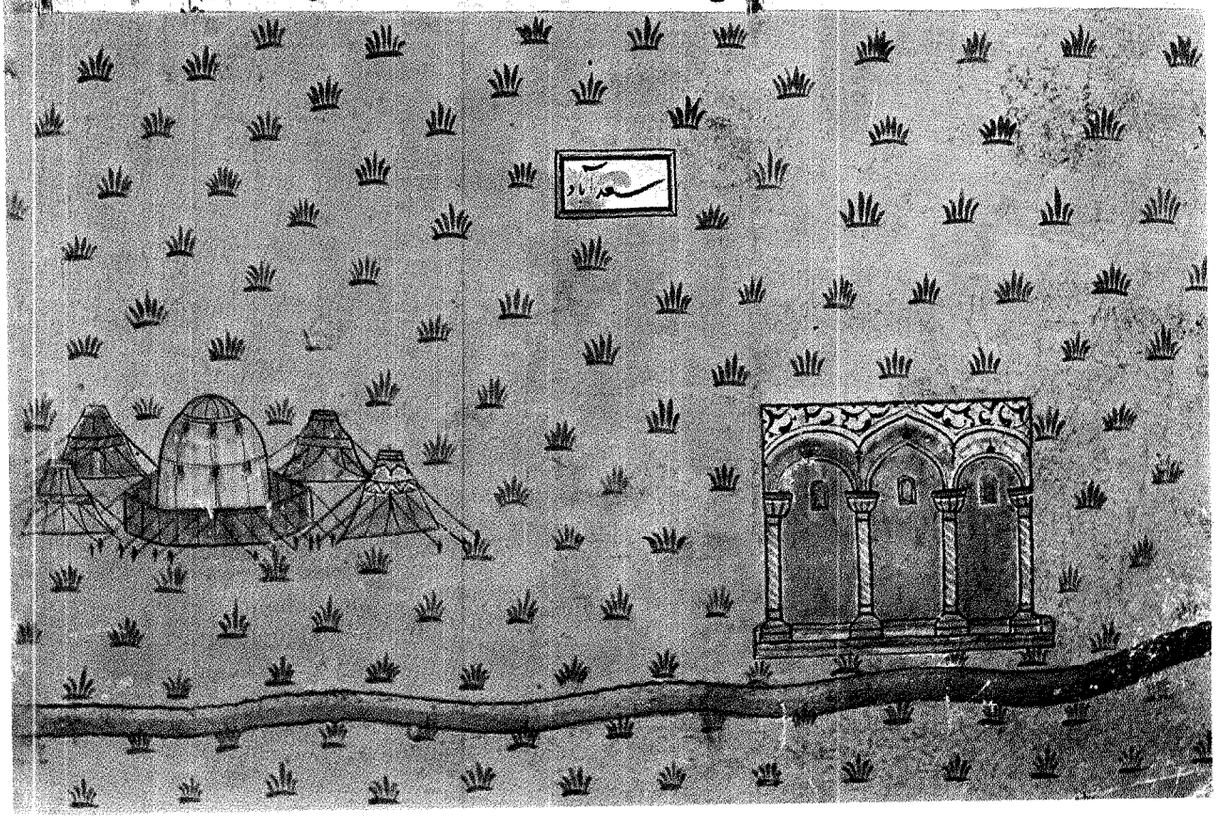

اولدوغی جلدن دیوان اولوب دخی تهیئهٔ قدوم سلطان روم ایچون اول جانبدن اولان
امراء صف آرای و کبراء مملکت آرای و سرامد تاجدار لردن و اورنك نشینی بختیار و سالار لردن
طوقی اطاعتله کلوب متابعت ایدن کیلان پادشاهی مظفرخان سلطان طورصولت
وکاوس شوکت بکلریله سلطان جوان بخت و سلیمان آسمان تختك پایهٔ سریرینك باش قویوب
زمین بوسه بیت انت الذی اجدا باخذ ممالک لاسیمای اکتساب کنز سوالك دیو بلبل
بلند آواز وطوطی شکر پرواز کبی سرآغاز ایدوب سویلدوکده صاحب قران جهان قطب
دایرهٔ زمان حضرتلری دخی اظهار عدالت و انواع استمالت ایله جواب شریف و نکته لطیف
لری بومنوال اوزره واقع اولدیکه بجاری امور جهاندهٔ و موادی احکام کون مکاندهٔ خیر و شر
و نفع و ضرر تقدیر ملك القدیر و مسخر سلطان بی وزیرکه وهو القاهر فوق عباده
وهو الحکیم الخبیر هر کیمك که دیدهٔ بصیرتنه سرمهٔ توفیق ربانیله روشنایی بولا ضمیر منیر انوار
الهام سبحانی یزله منور اولا من یتوکل علی الله فهو حسبه فحوا سنجه همت قلوری و امور
امری الی الله مقتضا سنجه عزیمت ایدوب هر نه جانبه توجه ایدرسه بعون الله تعالی اقبال
کا استقبال ایدوب سعادت هر یوزدن دستگیر اولوب عدوسن پایمال ایلرا اول تقدیر
عزیمت میامنه همت کرین عقد ایدوب یوریلوم و غبار مثال لشکر جرار ایله صحرا لر
یوزین بوزوب یلوم وار وب اعدانك باشنه دیایی طاری و ممالك کونهٔ جهانی تکو
تاراده لوم تاکم طغرای کارنامهٔ پادشاهان کردون اقتدار اولاوه باجهٔ مناقب جهاندار ان
روزکار قلنه دیجك مزکور تاجدار بختیار روسپهسالار کامکار سمعا و طاعه امر پادشاه

مذکور و مسطور اولان محروسهٔ بتویز صحرا سنده پادشاه خلافت پناه سعادت دستگاه
حضرتلرینك وصول اقبال و نزول ارتحالی واقع اولیجق امر جلیل القدر بو وجه اوزره متصله
اولدیکی خدام کرام شاهی و فراش سدره قیام پادشاهی سلطنت بارکاهی و ارغوانی عز و
شوکت اوتاغنی و قدر و رفعت و ثاقینی عسکر گردون مآثر سایق ایله مملو اولان اوجاق
نام یلاقده قورسلرکه اجناد سعادت پناه و عسکر ملایك اشتباهله جلوس همایون
و استراحت میمون ایله شرف و یرسم کرك امتثال الامر عالی برله محل مذکوره و بریشته احضر
وبل فلك محضر اورزنه بر ابر چرخ اطلس و آسمان مقرنس مانند طاق پهرور واق ماه پهر کله
تیوام مثال قیام کردون قیام و سراپرده عزت مرام قوریلوب و بیر پر سلطنت جمشید نظیر
چار قایمه دوام قرار و احتشام و افتخار اوزرنه استوار طوتلوب بر ندای علی الصباح بانك
حی علی الصباح اطراف عالمه و اصناف بنی آدمه فرح و یروب دخی آفتاب شیر سوار لشکر
انوار و رایت زر نگار له مشرقدن باش قالدیروب پیهسالار شام که شاه مغرب در
سلطان شرق لشکر ظفر پیکر و رایت عدل آیین مشاهده ایدجك قرار عزیمته توجه
ایدوب قلعهٔ افلاکی الدن آلدیرد وغی حینده پادشاه هفت کشور و شهنشاه بحر و بر
حضرتلری داخی سعادت ایله سوار اولوب محل معهوده و بقعهٔ مشهوده وارروب شرف
ویرجك اول جانبده واقع اولان عساکر منصوره انواع تعظیم و تکریم و تبجیل و تفهیم ایله
استقبال محفل الاقبال مرام اولندقده صکره سلطان و همایون طلعتك تحت خلافتی
وبجوم قدوم رومیله دیوان سلیمان زمان آسمان نشانك عدالتی اول دیار اولق لازم

28 a

27 b

27 a

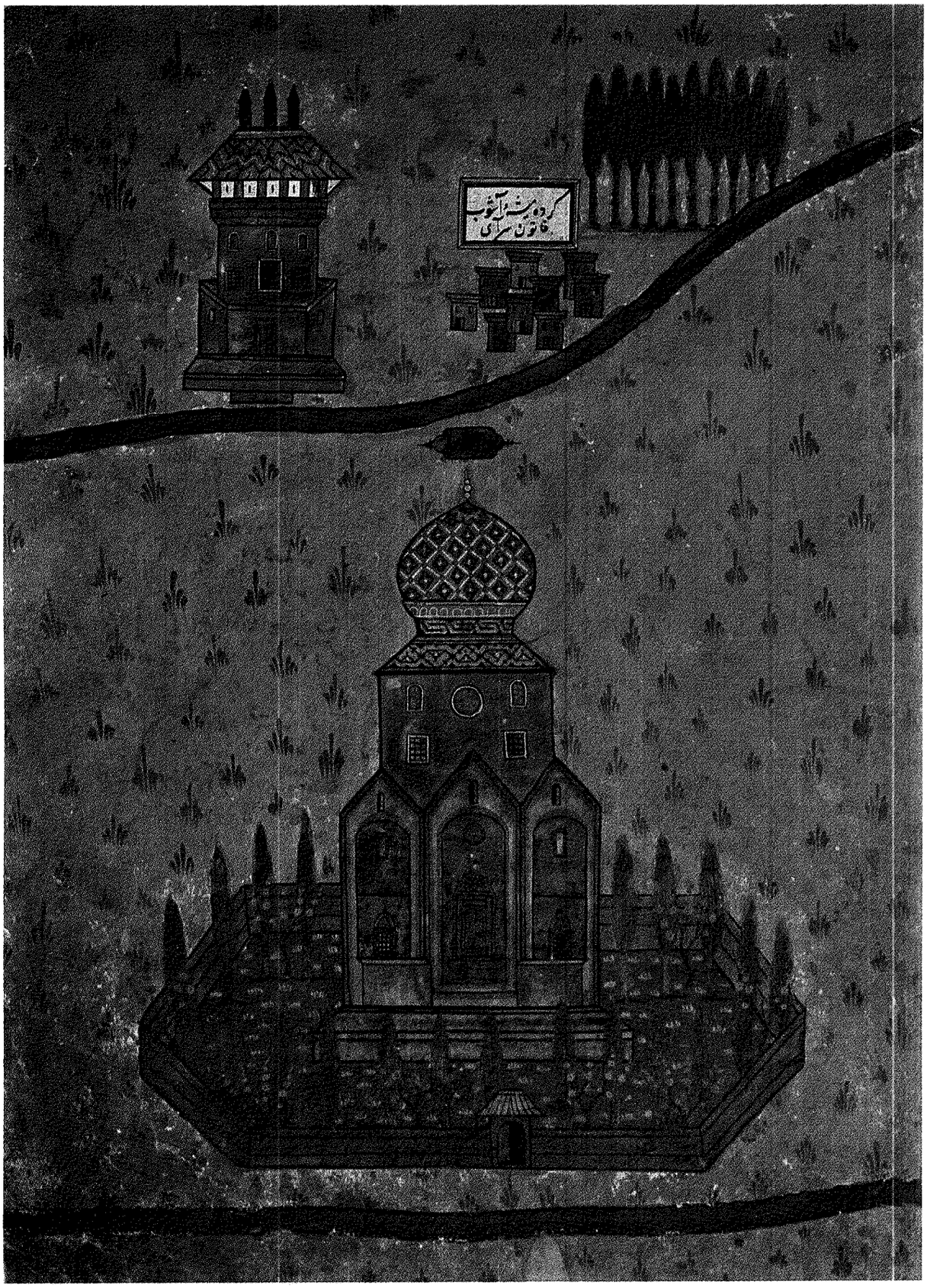

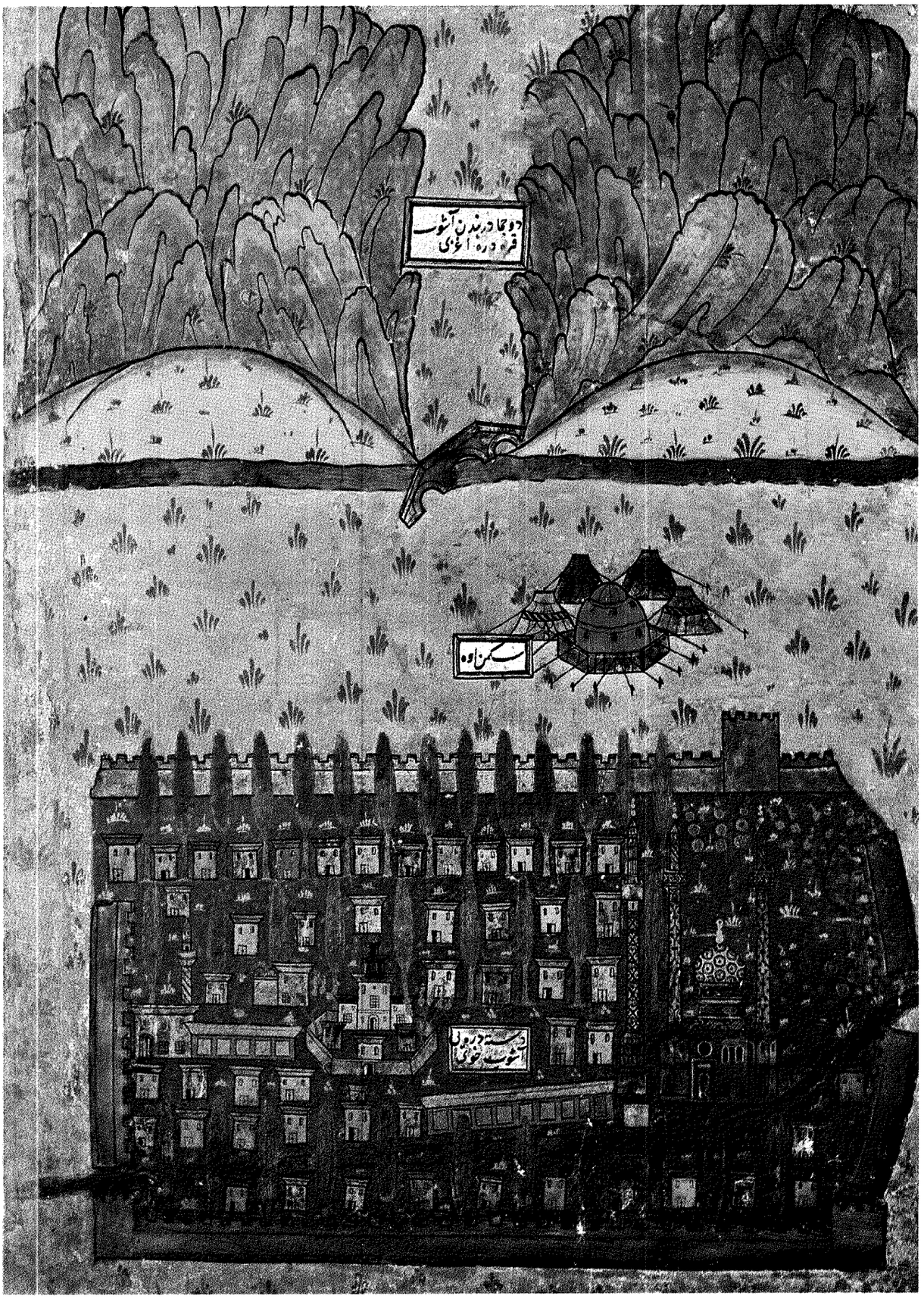
دو جاد در بندن آشوب
قره وره اغزی
سکمن اوه

26 a

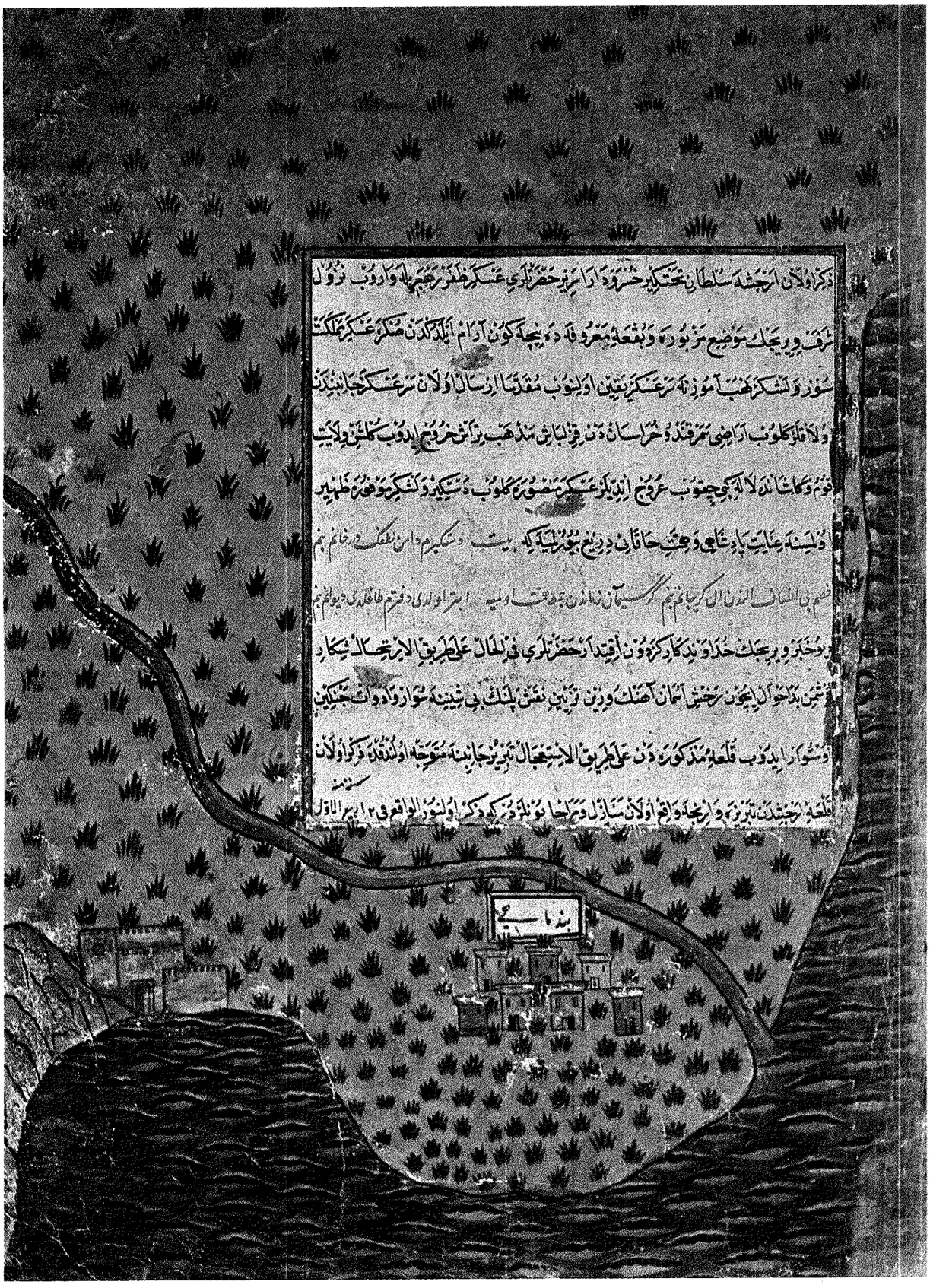

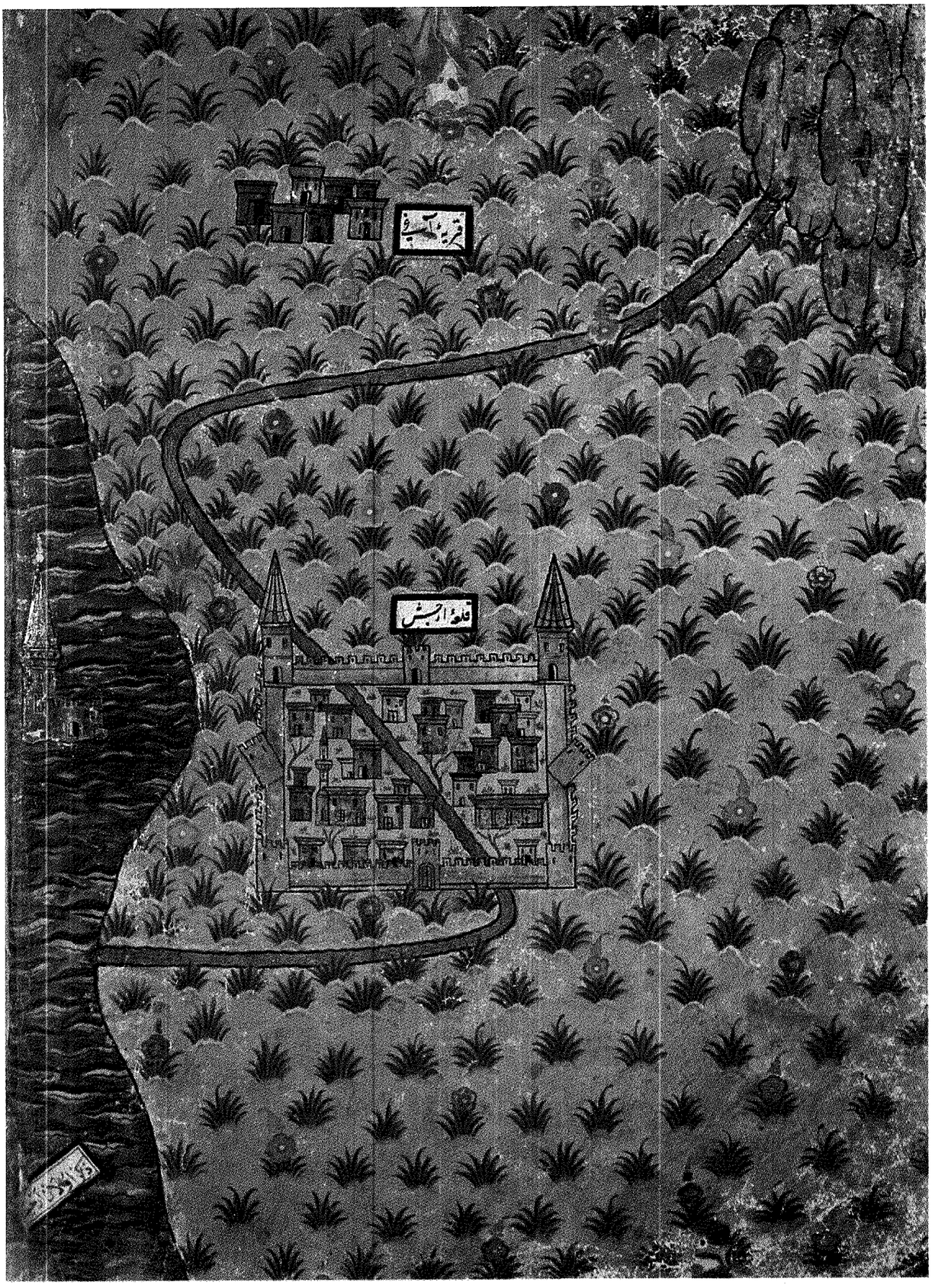
قریهٔ آبیز
قلعهٔ احبش

25 a

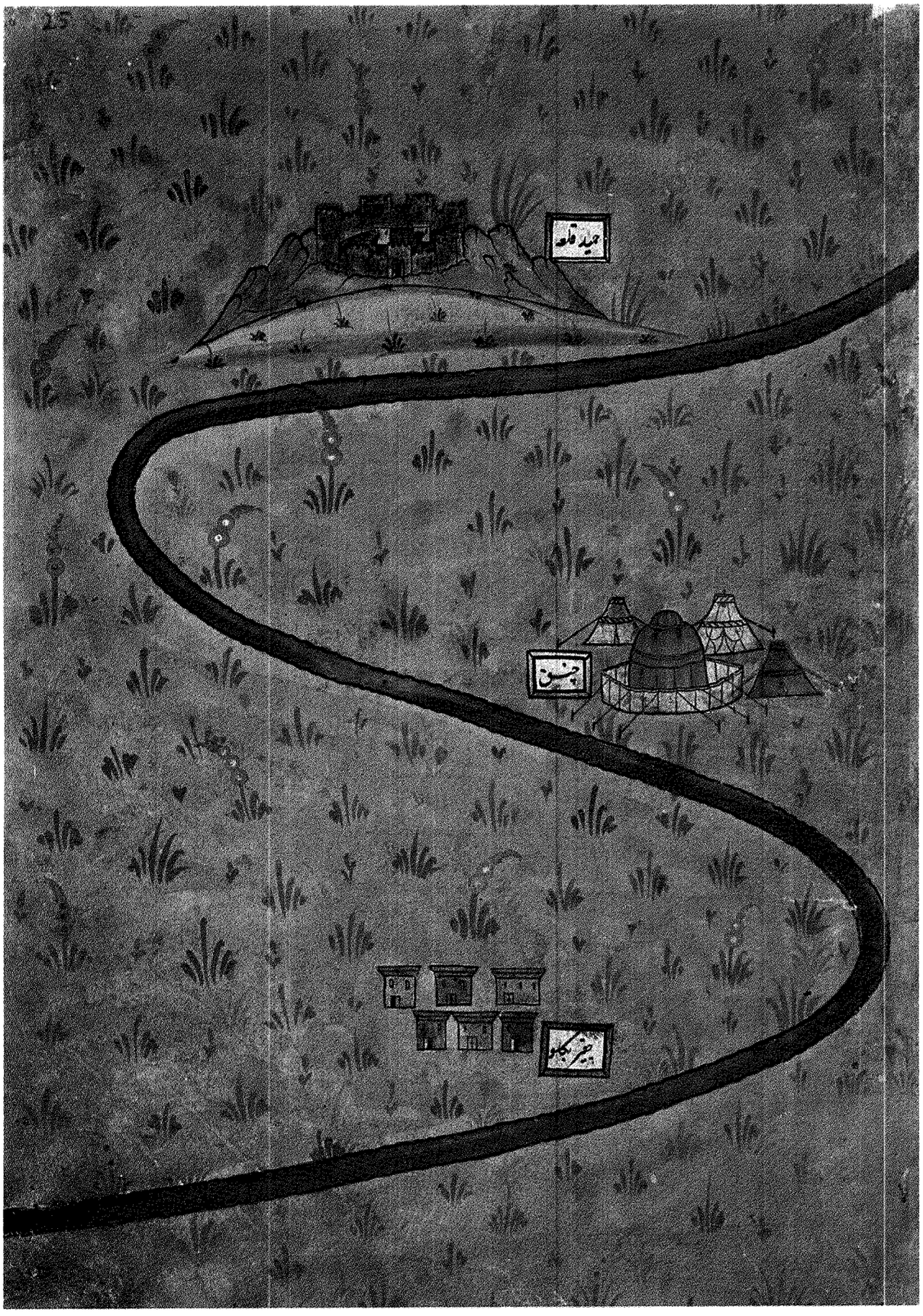

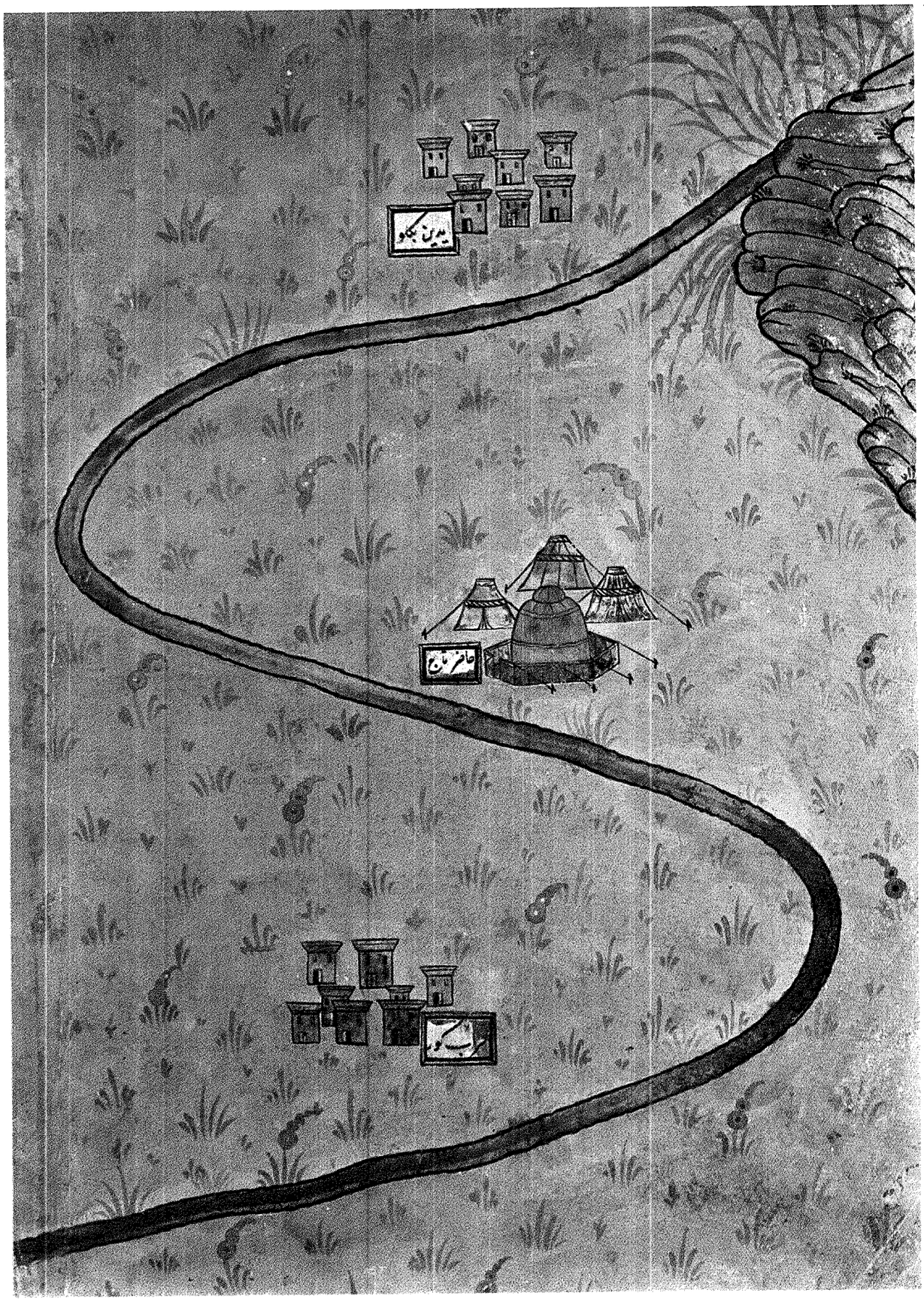
بیرین بکلو
غازیان
عرب کوہ

24 a

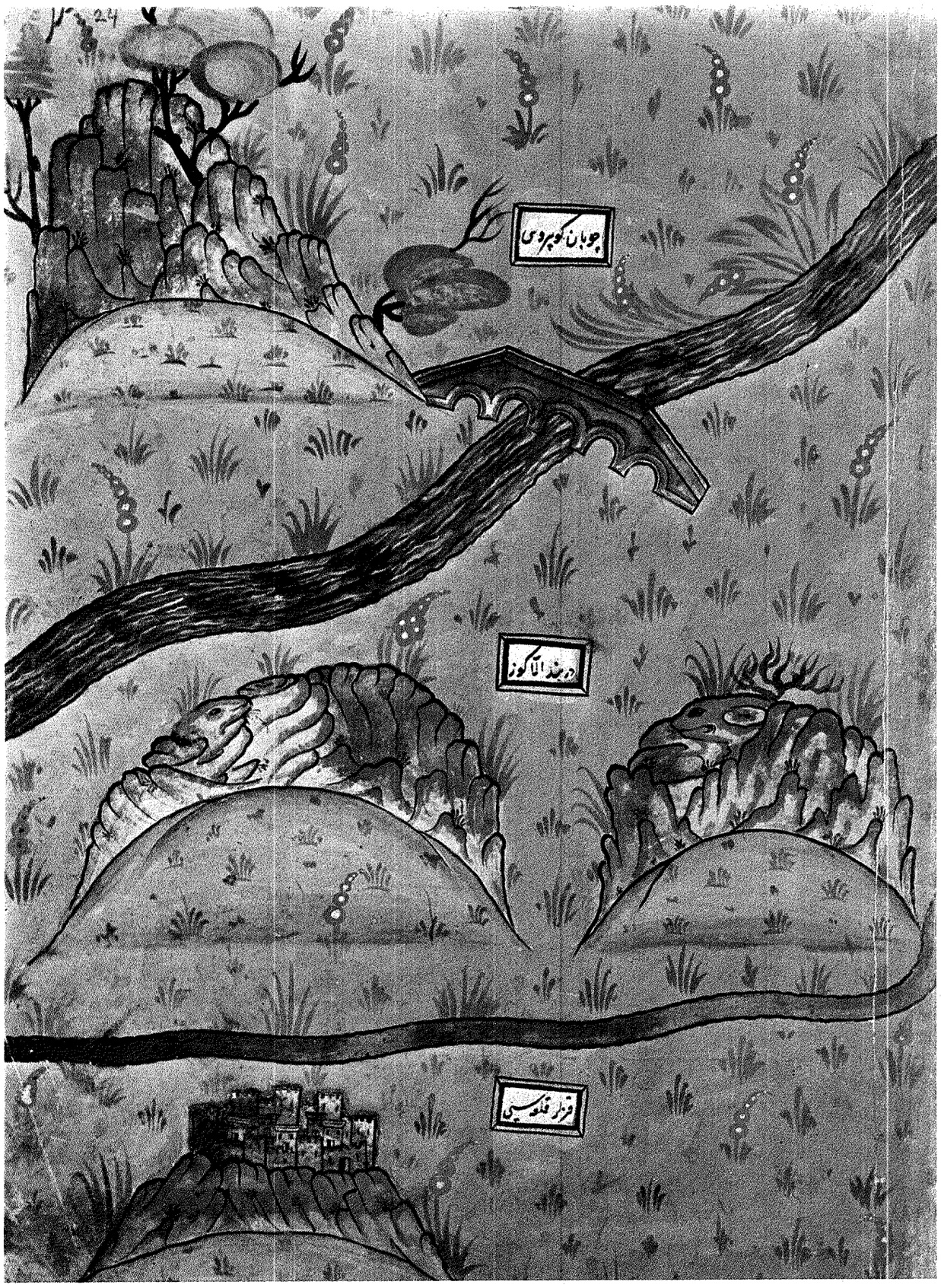

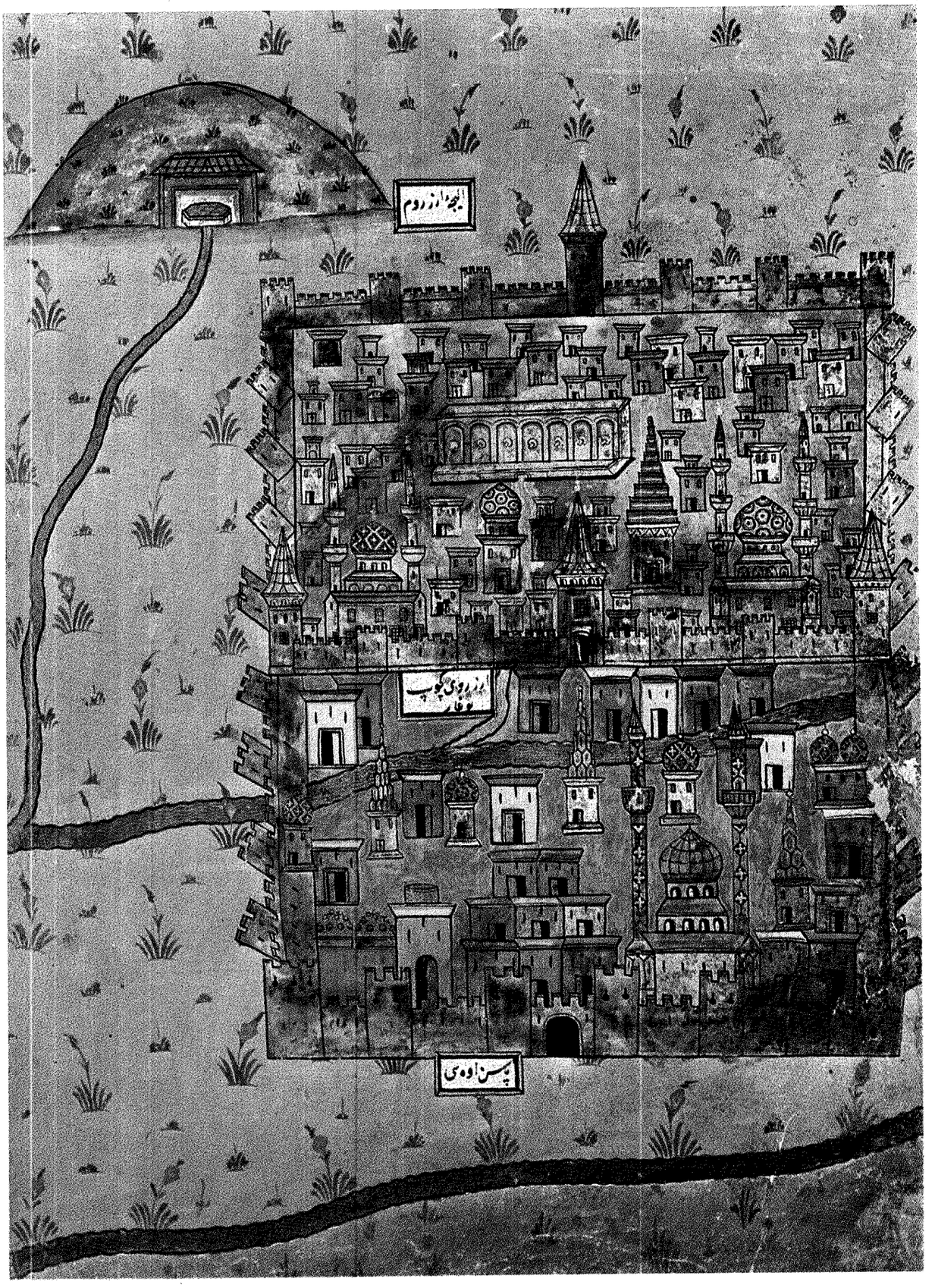
ایچه از روم
پسن اوه می

23 a

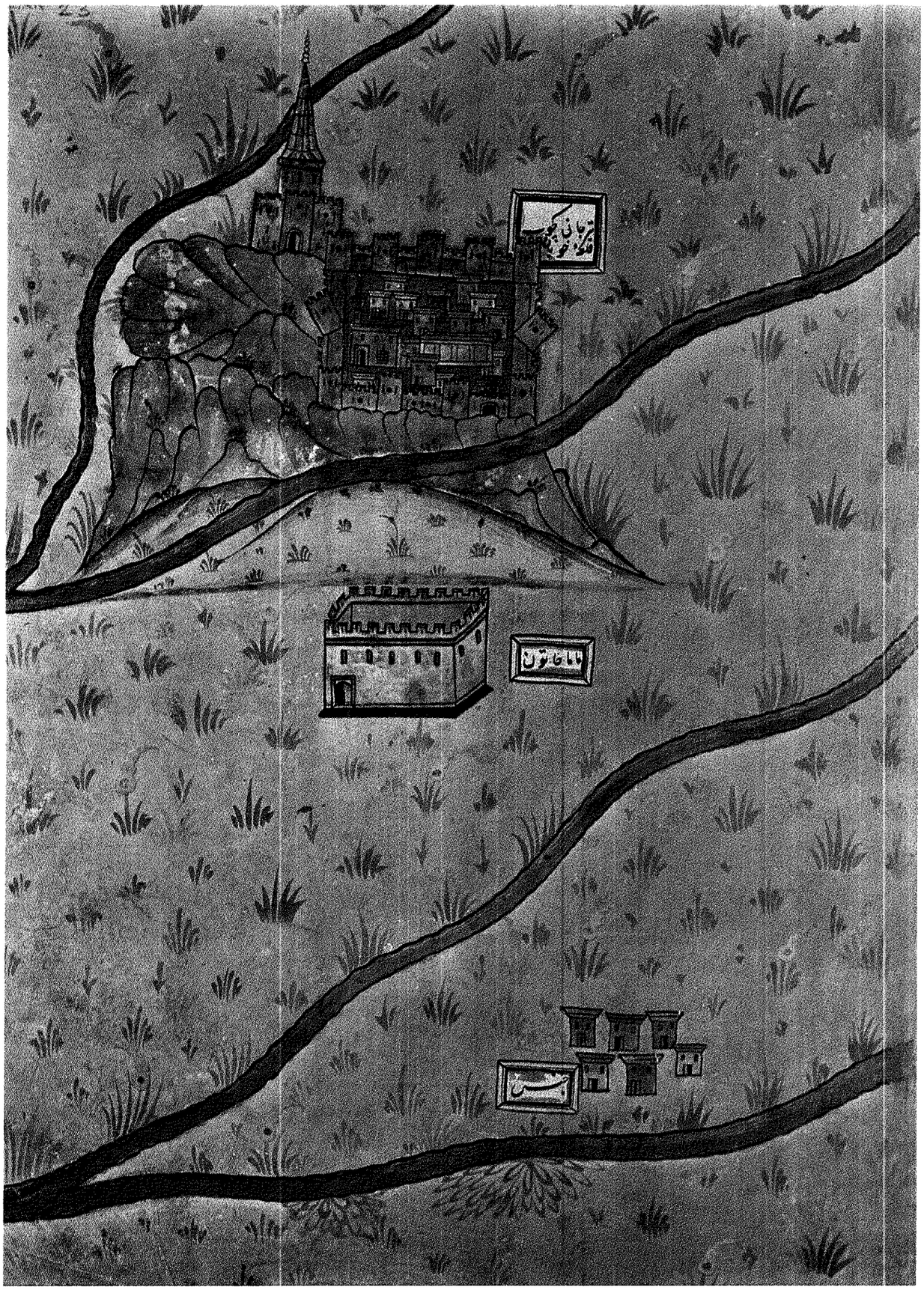

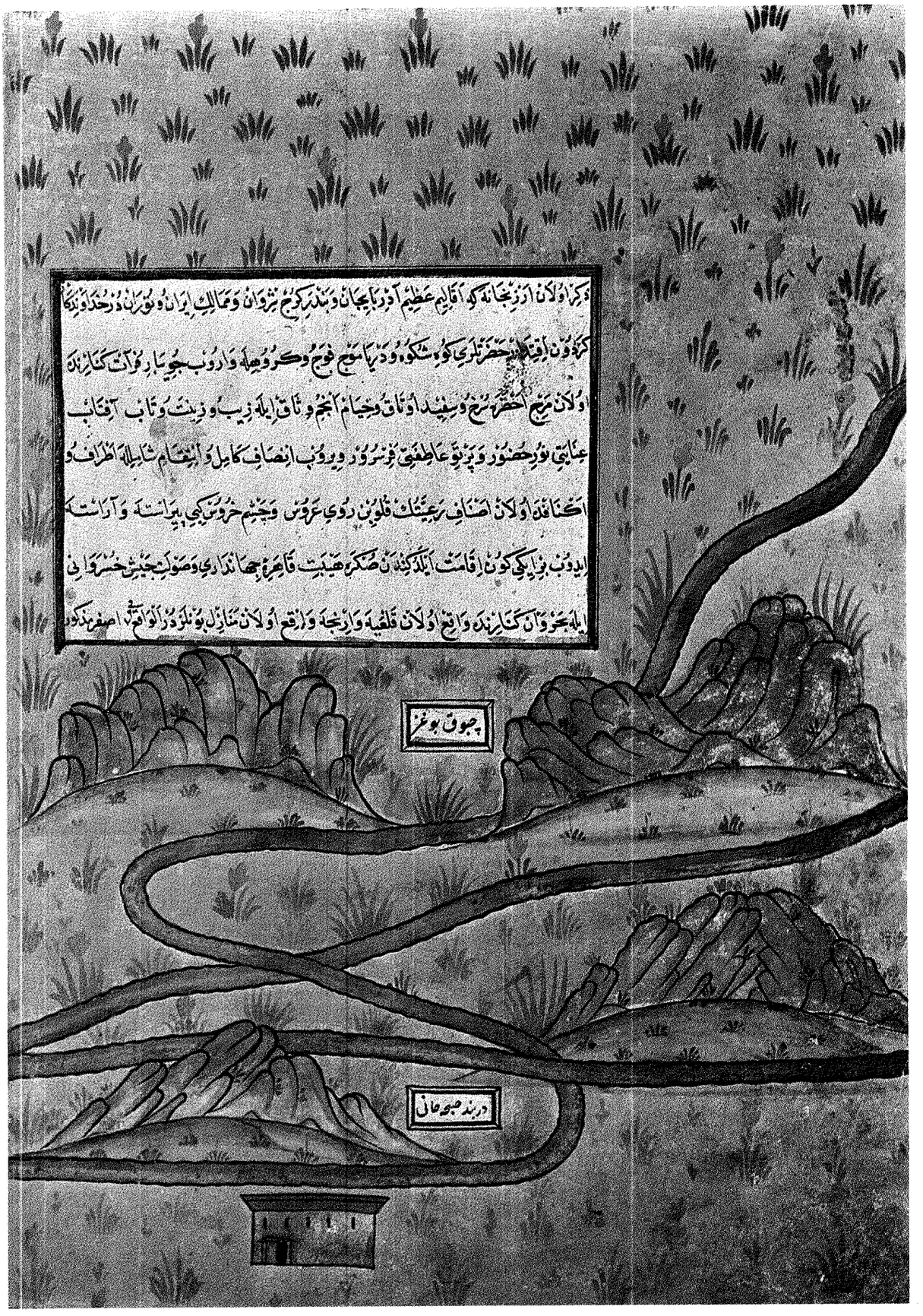
چبوق بوغز
دربند صبحه خانی

22 a

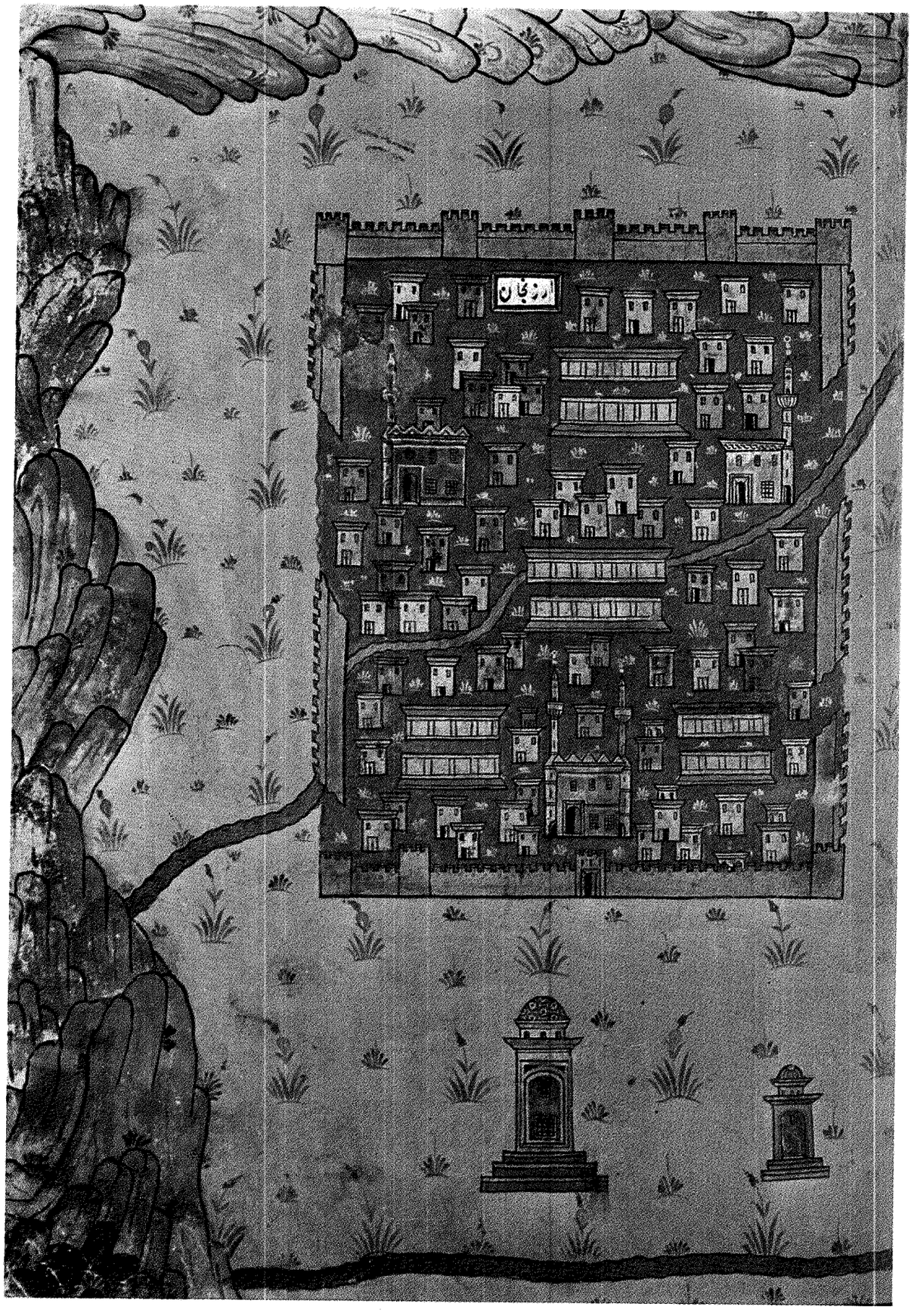

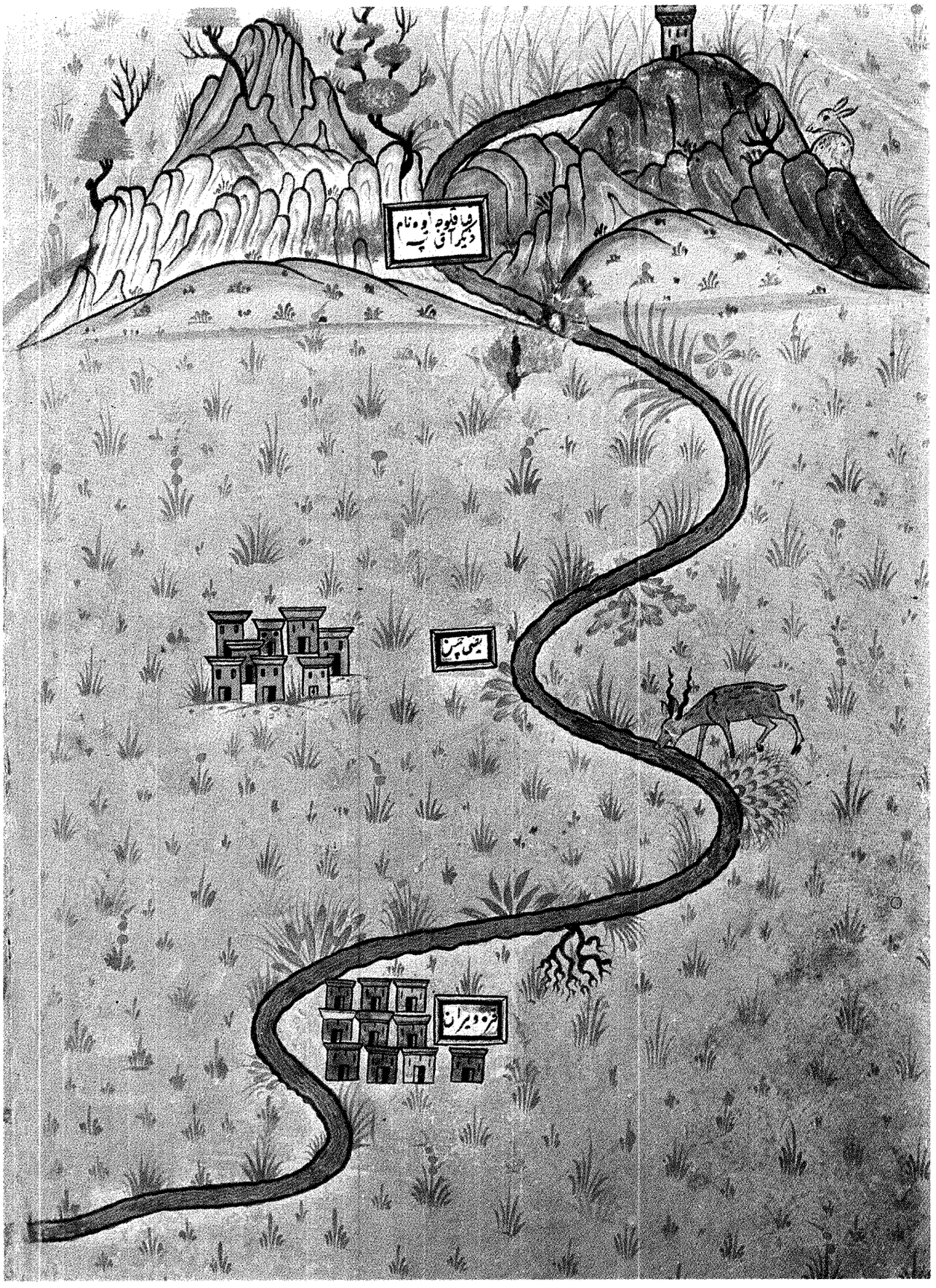
دیر آتش پرستان
بیشه چین
ترک ویران

21 a

سلطان پسنی در محاصرهٔ
قریهٔ حصار
عربی بانی کویی فرش
تنظیم جابر
قریهٔ بیار و نام دیگر

ذکر اولان حصین الاساس محروسه یواش قصاسنه پادشاه کشورکشای وتهمتناه اقالیم
آرای حضرتلری نزول اجلال واسراحت ارتحال کوسترب محروسه معروفه ومدینه مکشوفه
تحصیل زاد عتاد وتکمیل عساکر ظفر آثار ایچون دورت کون آرام عشرت مرام اولندقده نصکره
سپهر اقتدار مهر استهتار پادشاه کامکار یکیت رهوار وسمند برق رفتار جهان نورو منزل
کذار رکویا که حدیقه قدسدن براقیله همطویله اولوب سبزه جوی یار فرده وسیله پرورده
اولمشدی سوار اولوب درحی جنده دولت یار واعلام نصرت شعار له سرحد ولایت بادریجان شهر
قرات قربنده اولان قصبه ارزنجان نام قصبه جابینه وارجه واقع اولان منازل ومراحل یولنی درکه ذکر
اولنور
الواقع فی ۴ صفر حشم الخیر والظفر سنه مذکوره
قازیلی کولی نام دکه
تورجی حسن

20 a

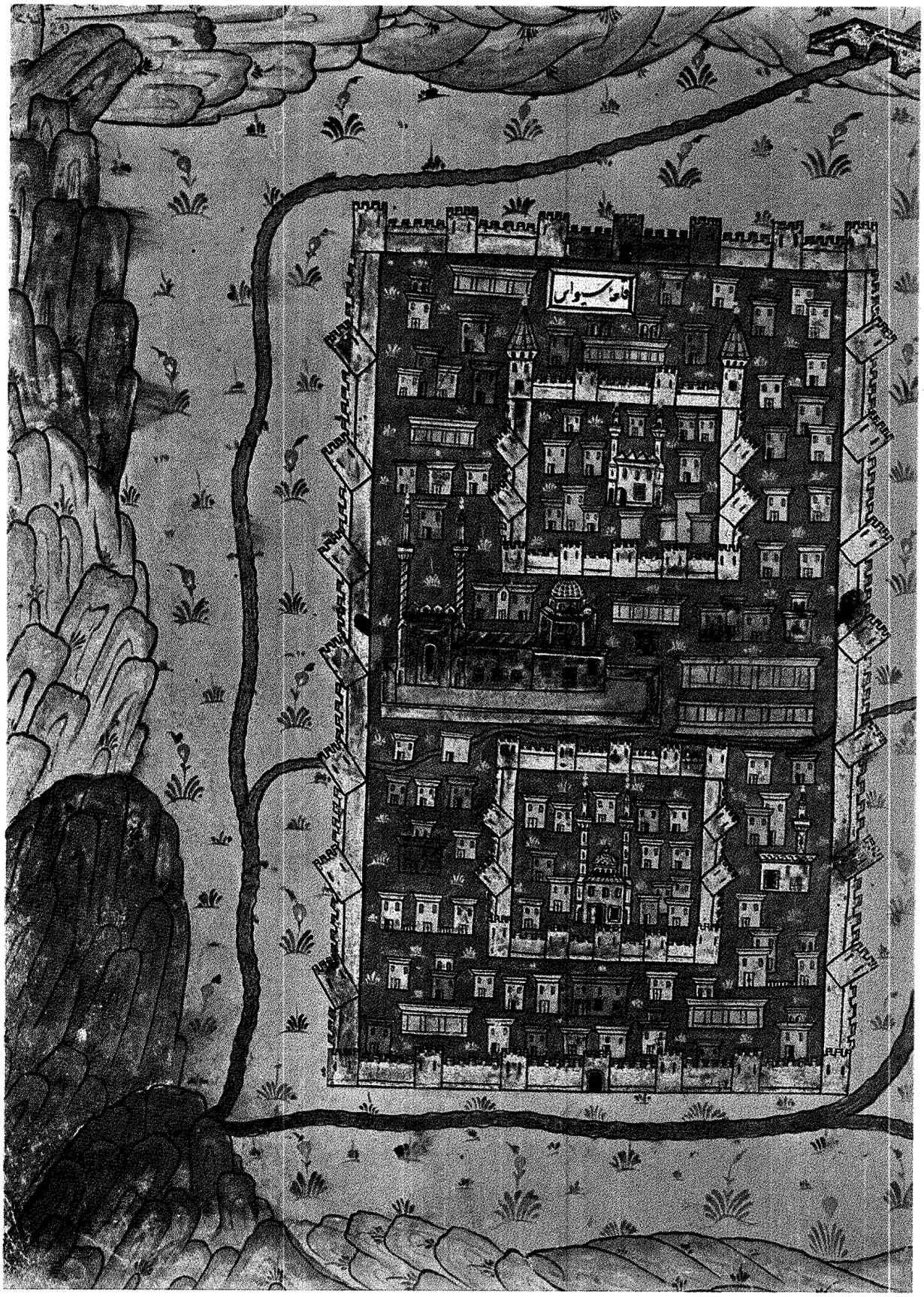

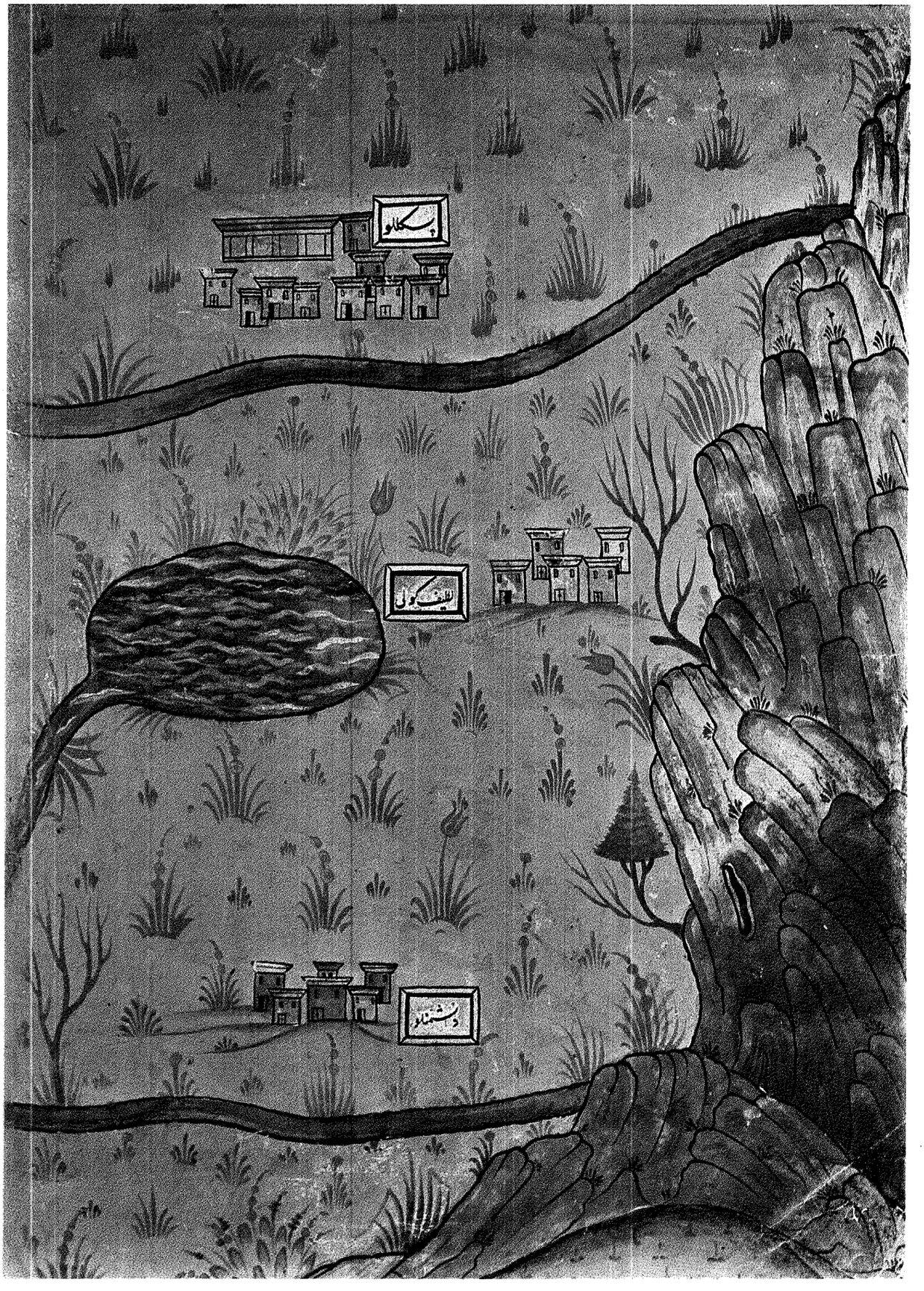
پسکالو
تلیف کولی
دشتناو

19 a

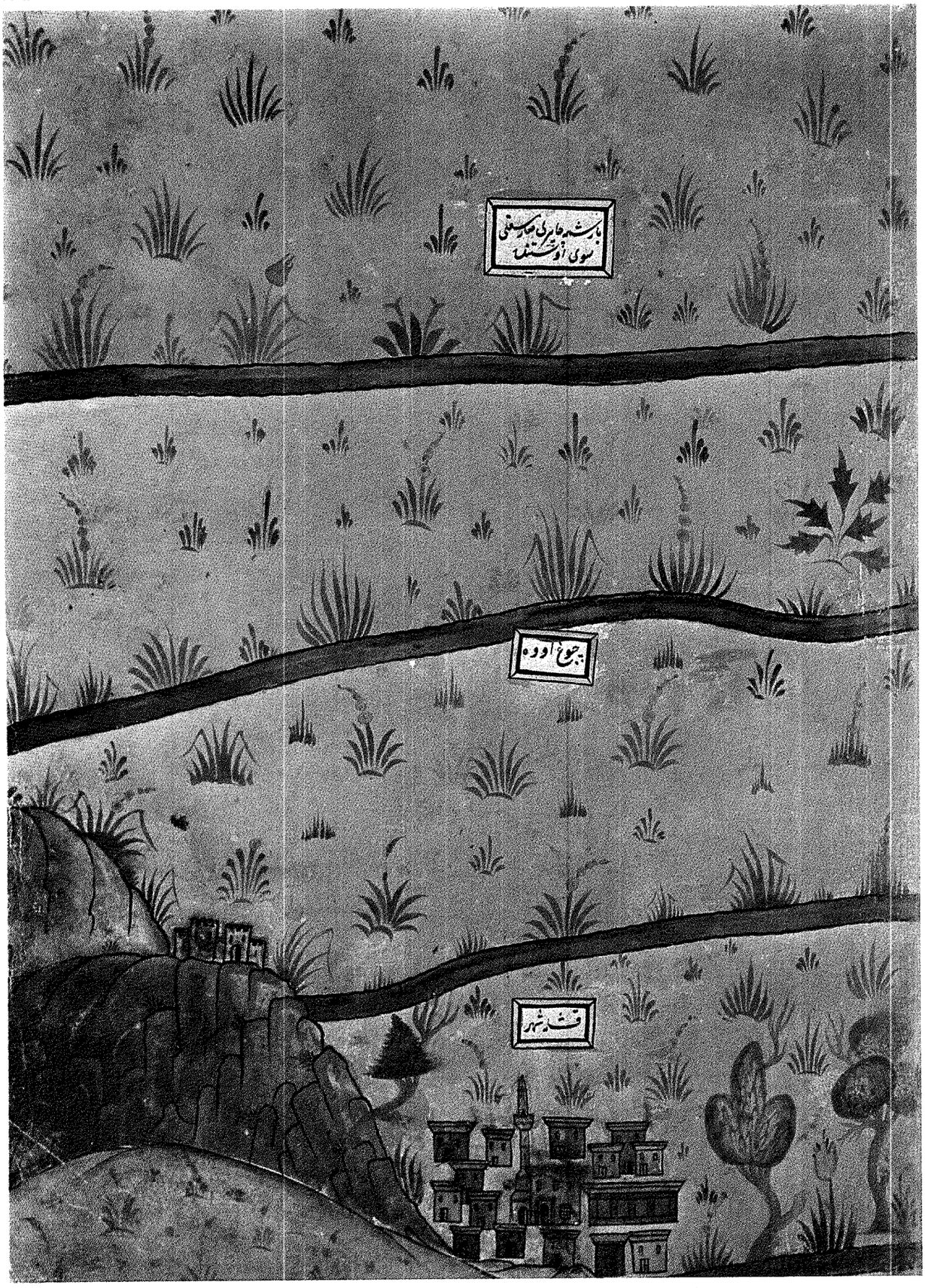

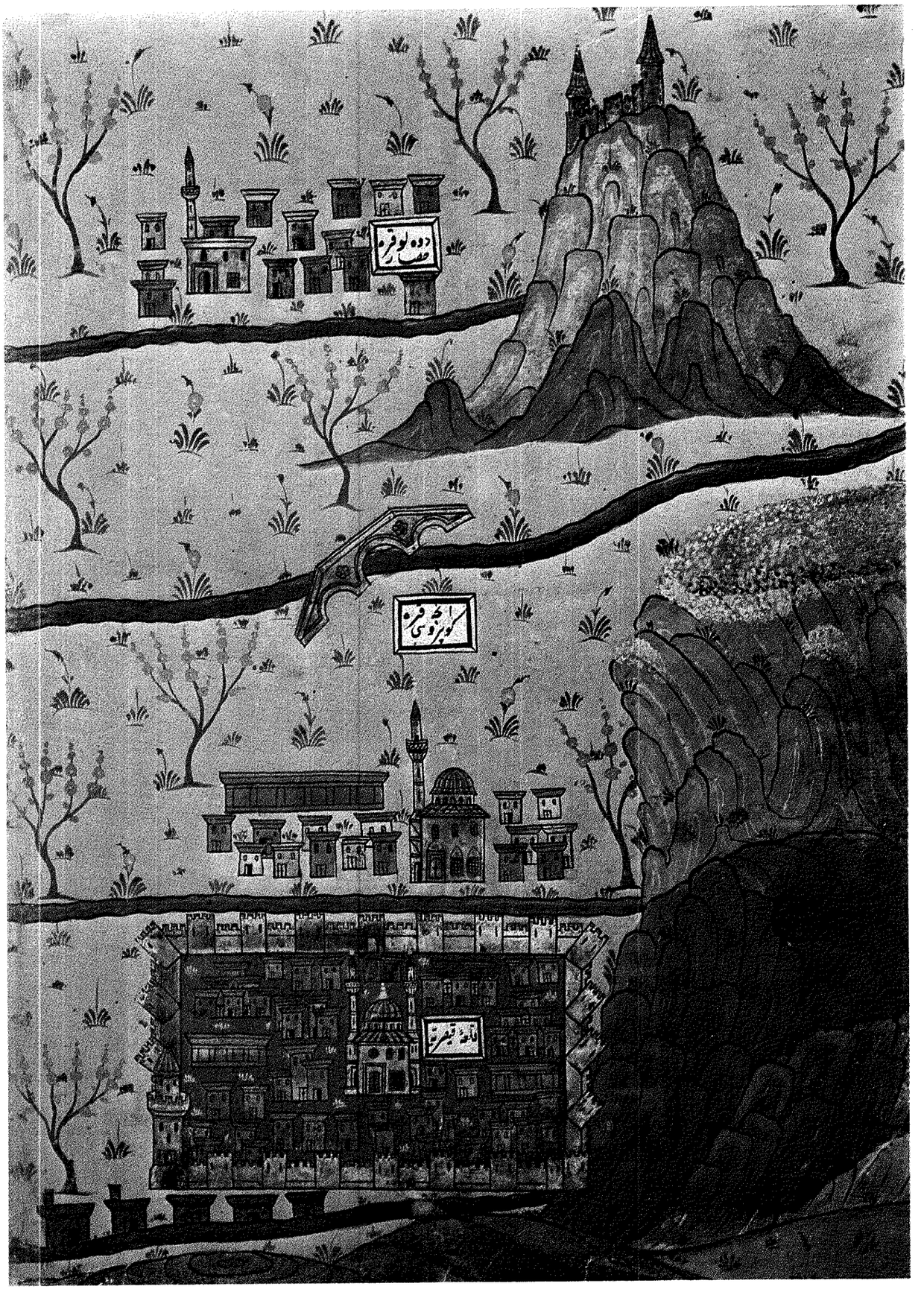
دده لوقمه
كوپرولى قمه
قلعه قبقمه

18 a

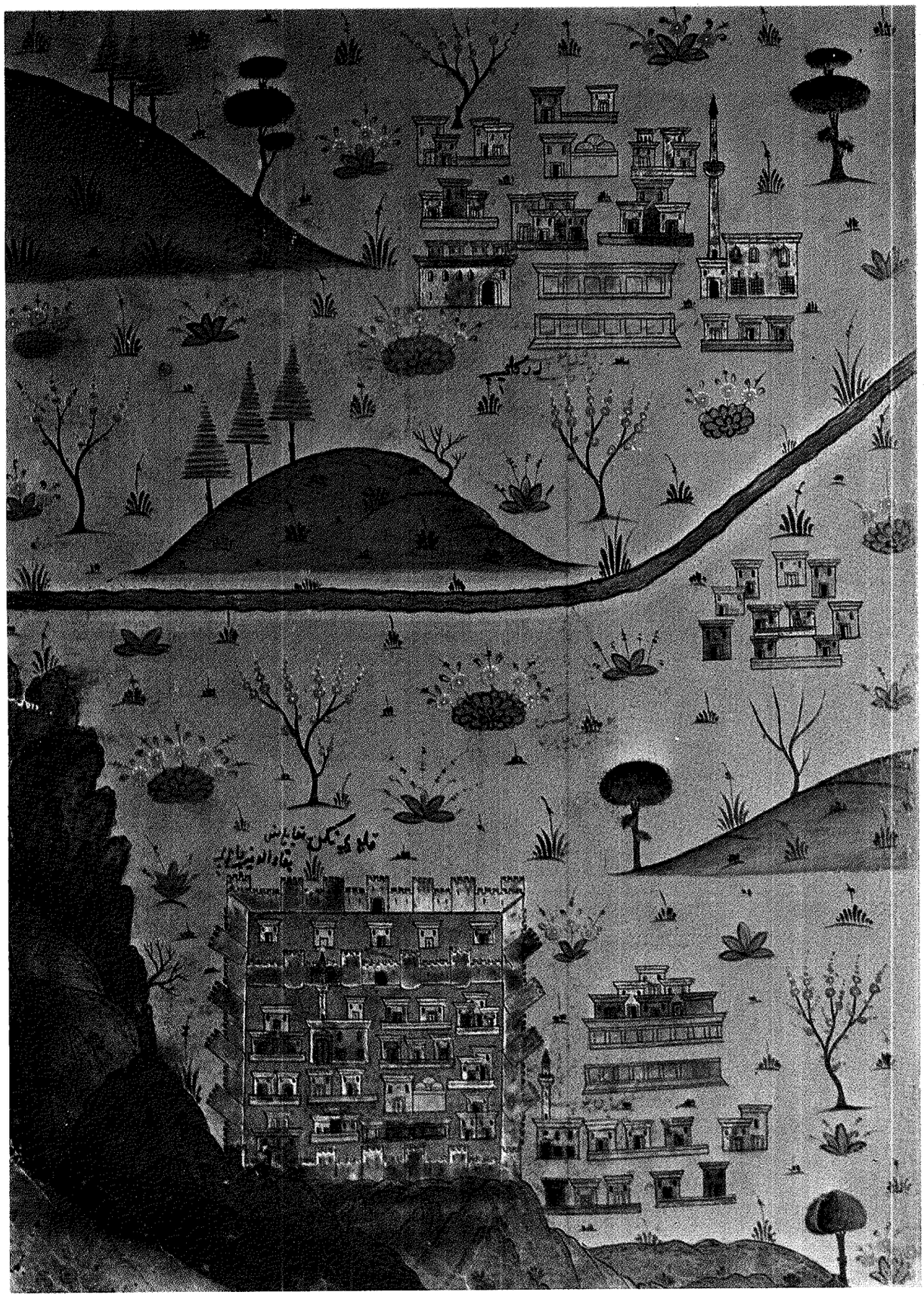

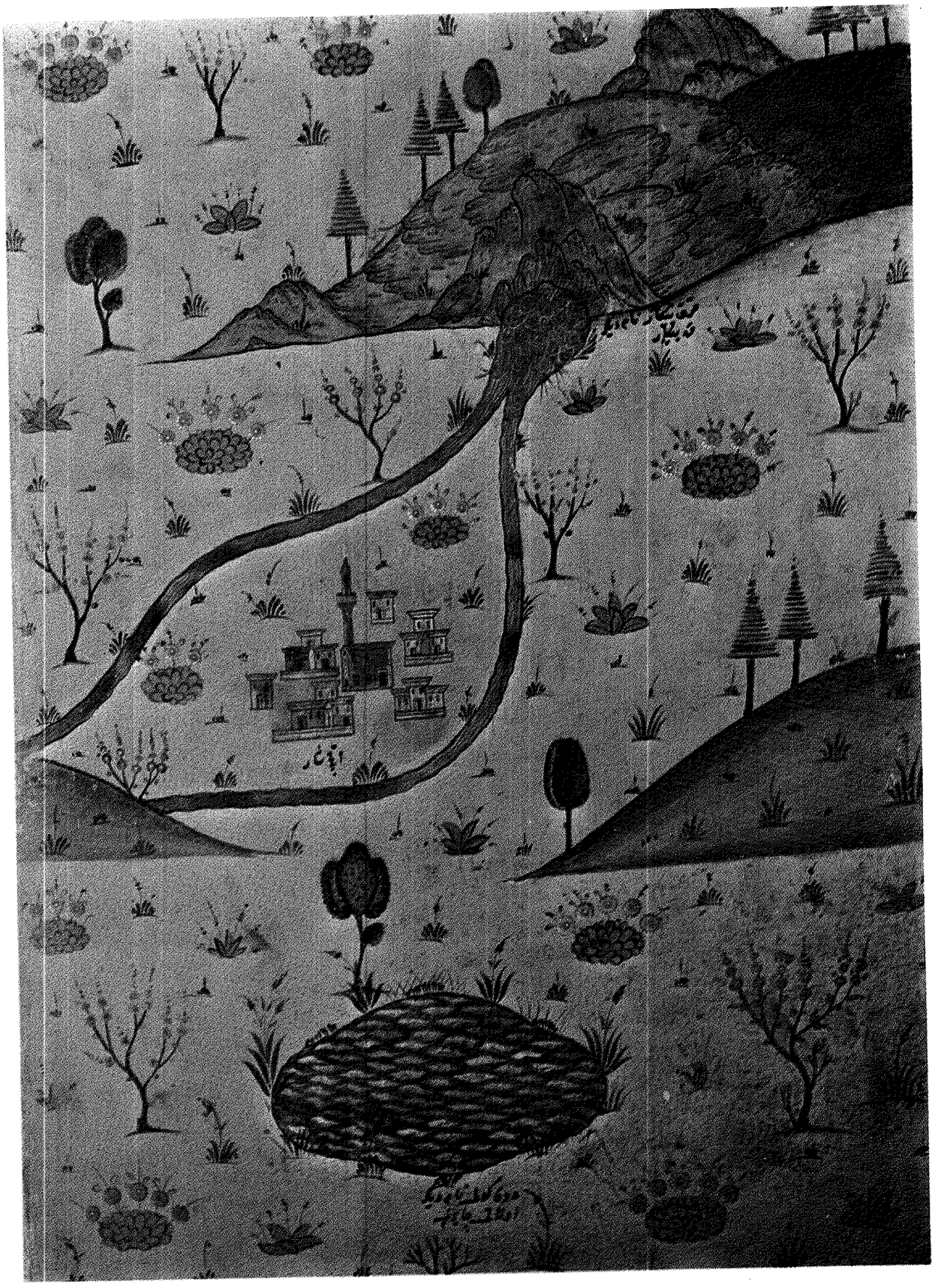

17 a

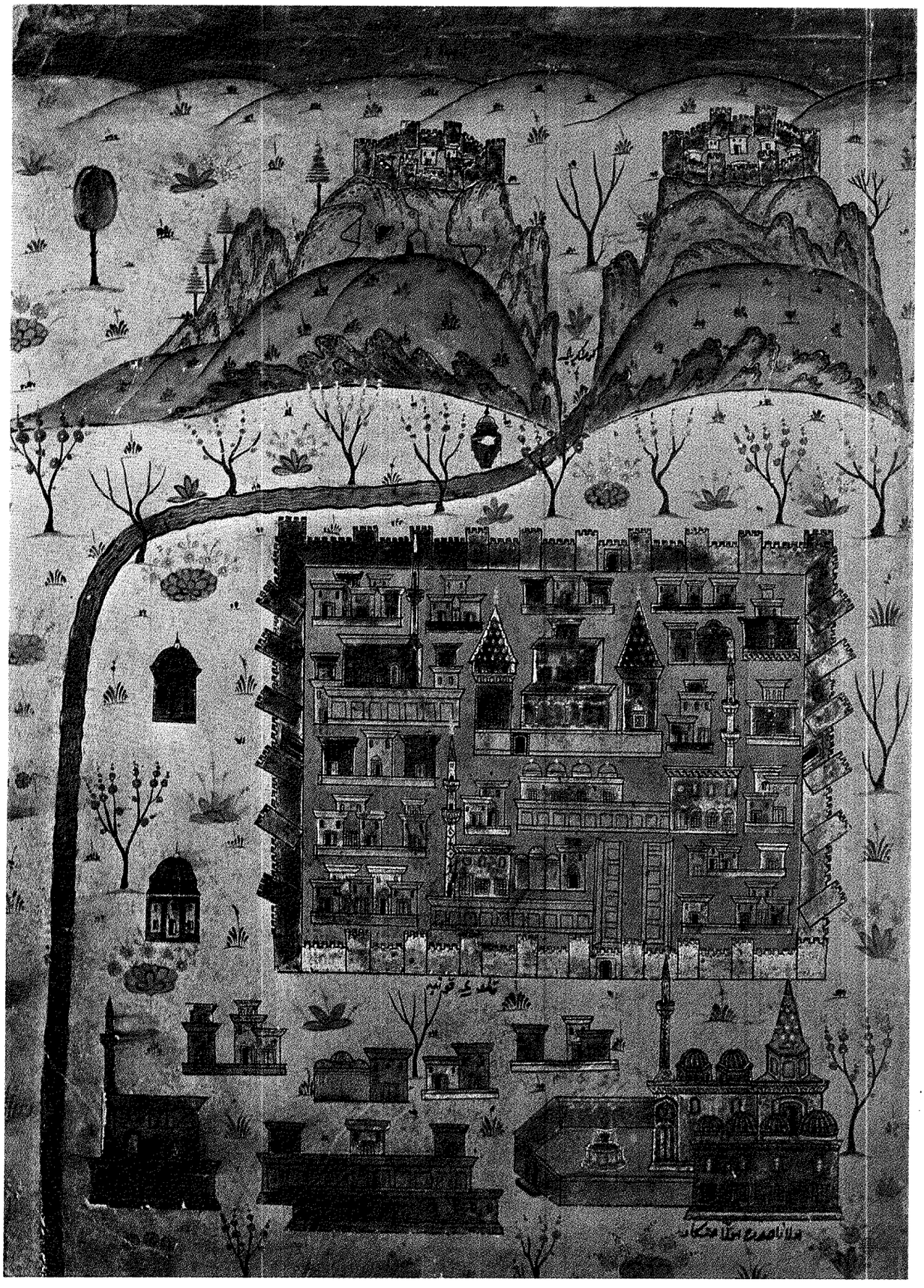

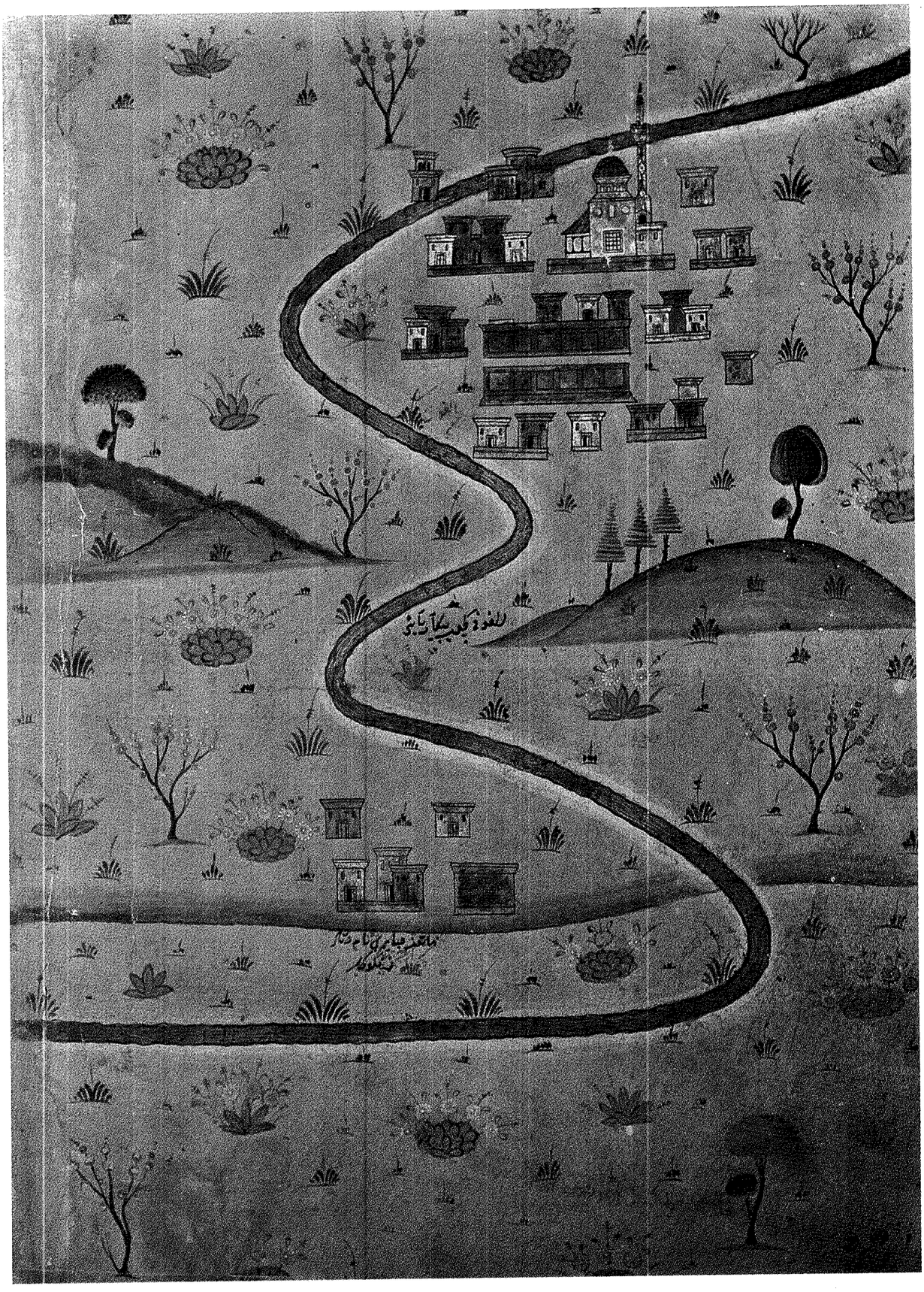

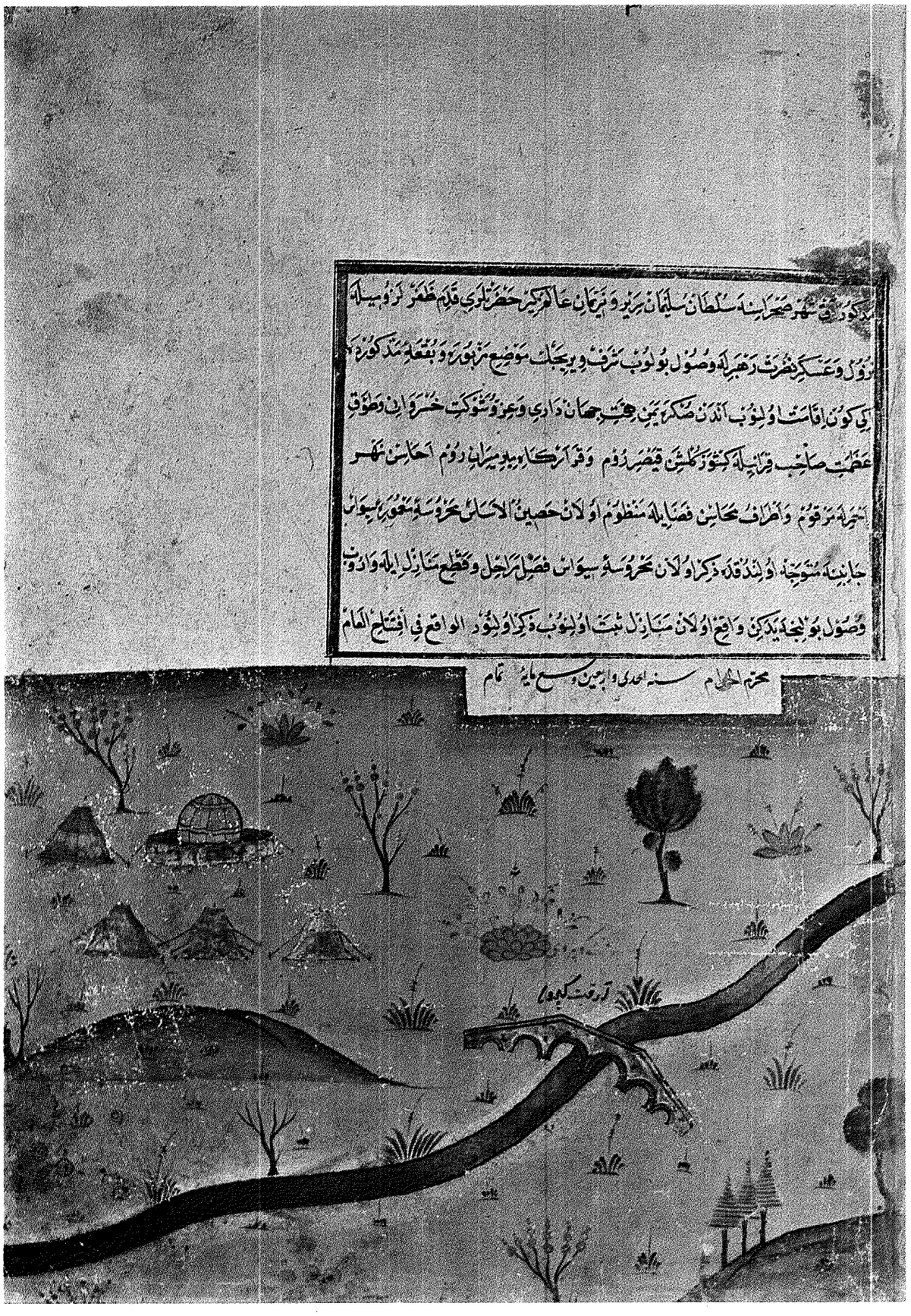

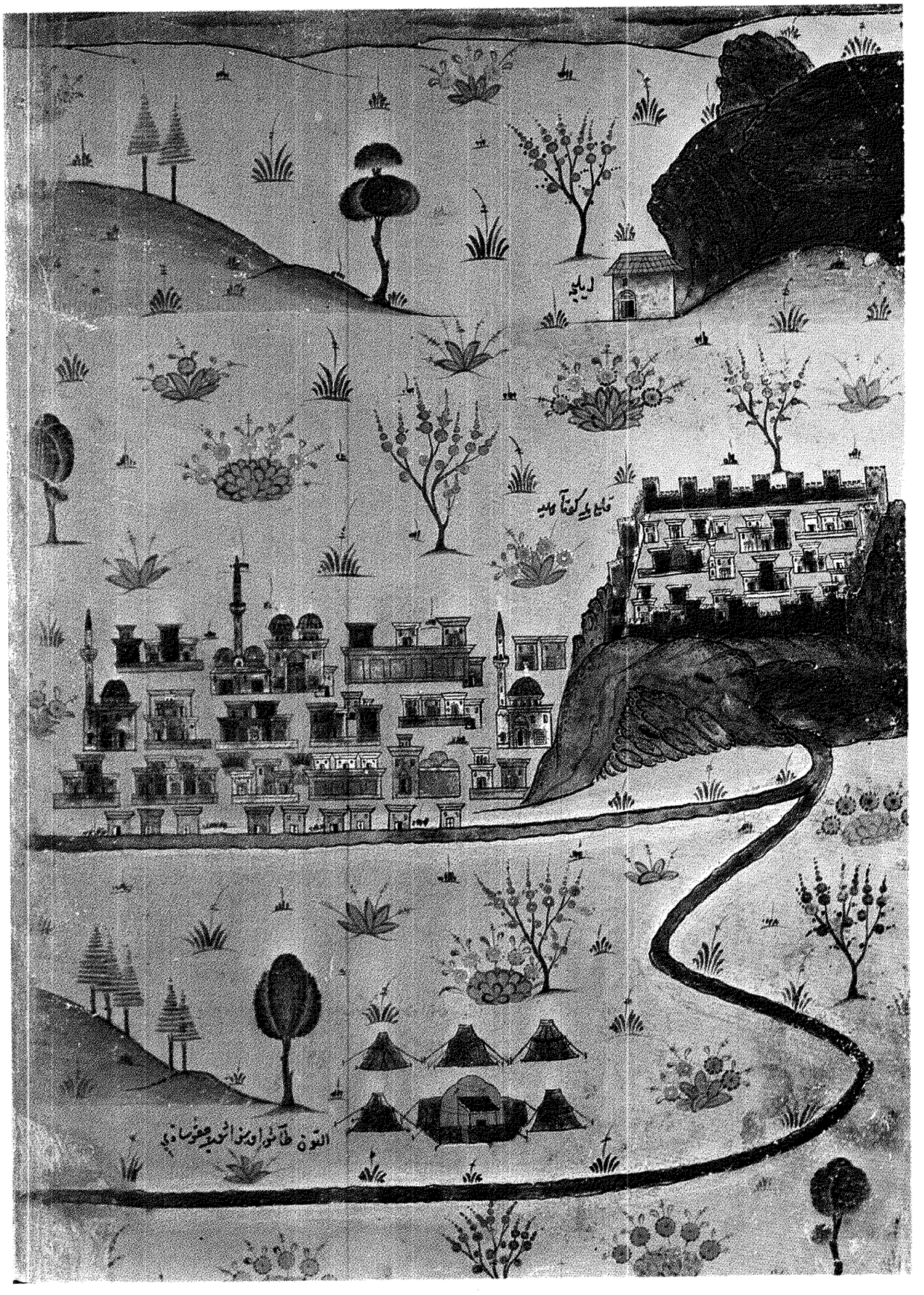
لیلیٰ
قلیلا یکن آحد
القوم طاروا وبنو اخیہ صفوسا فی

15 a

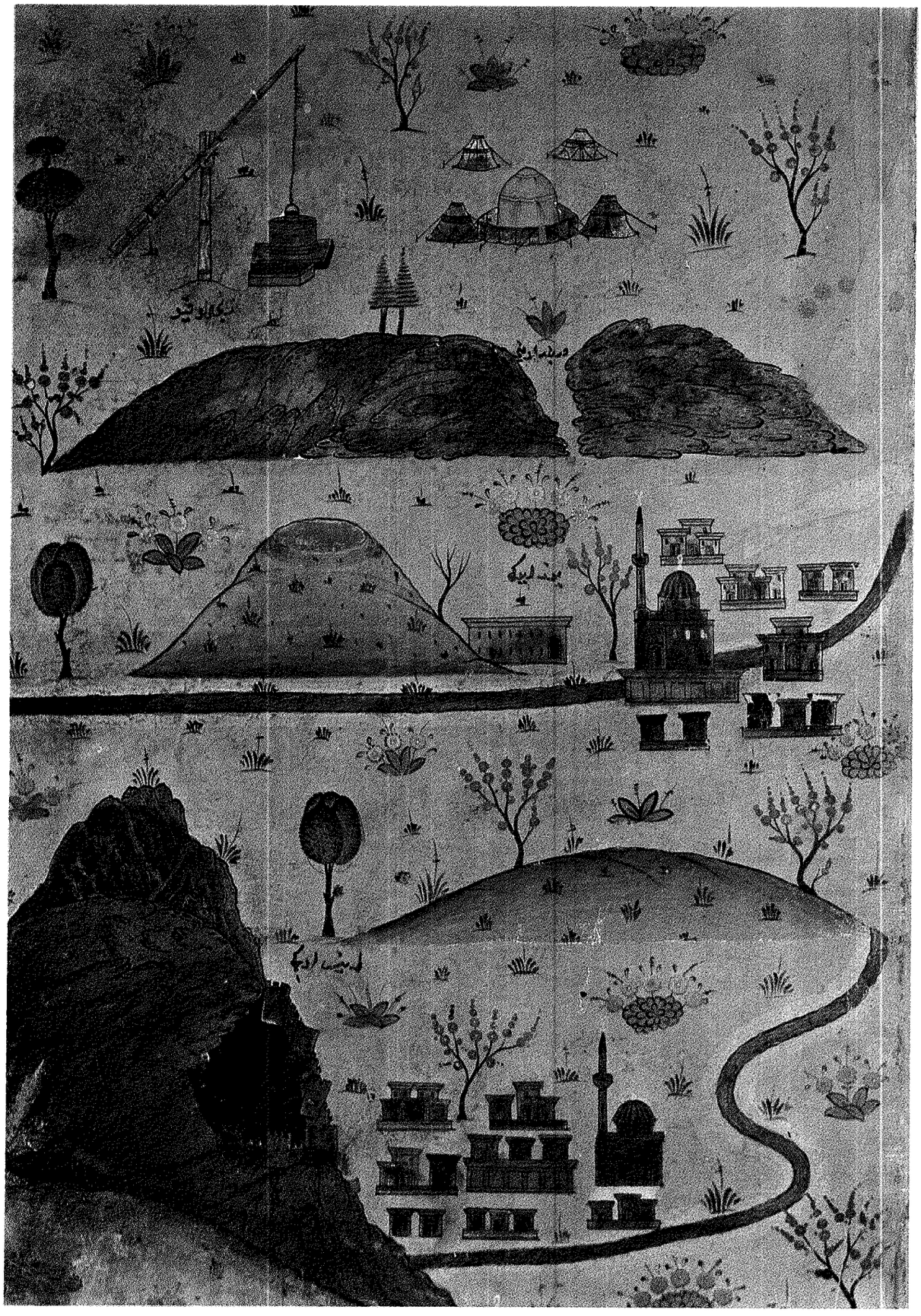

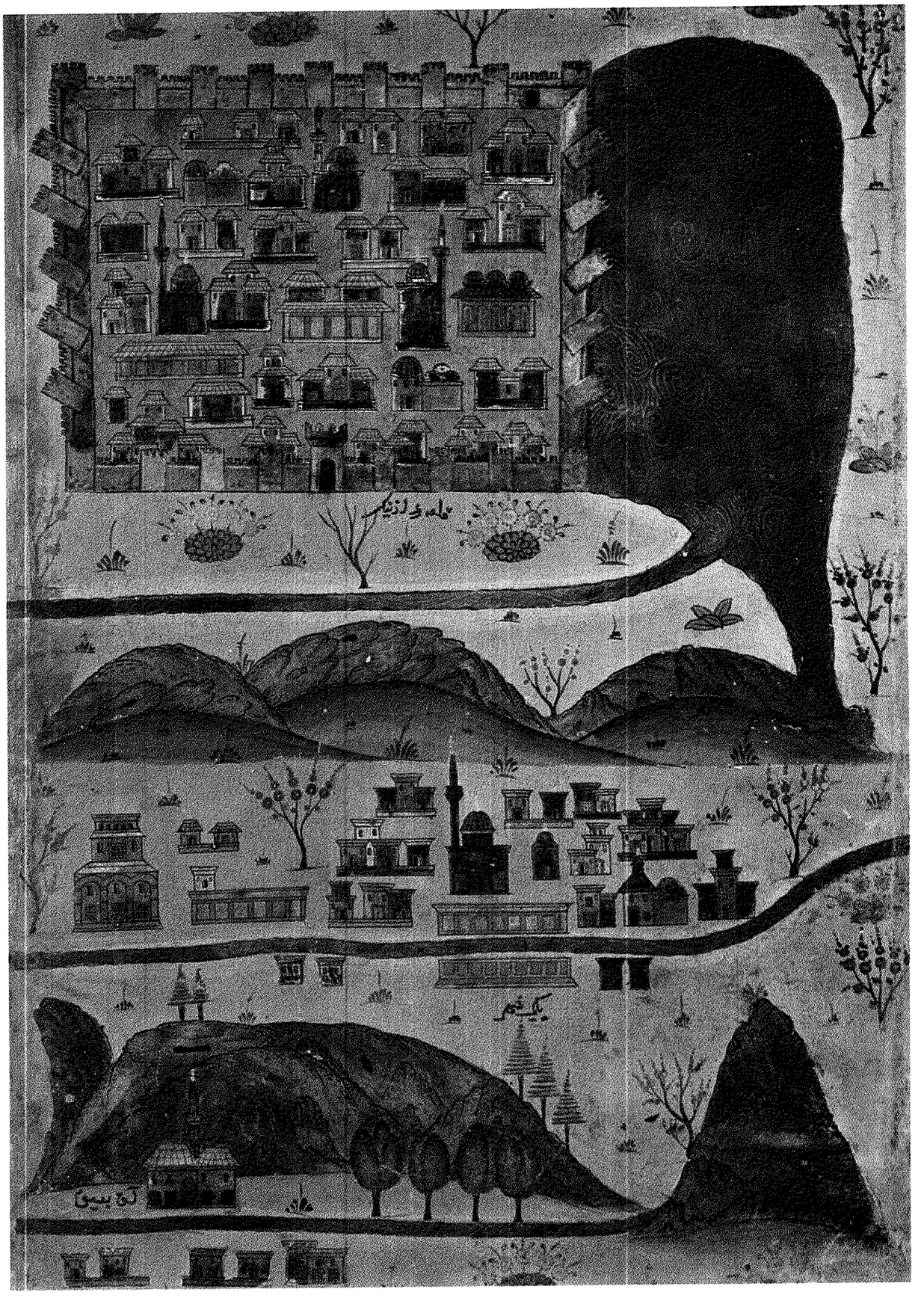

14 a

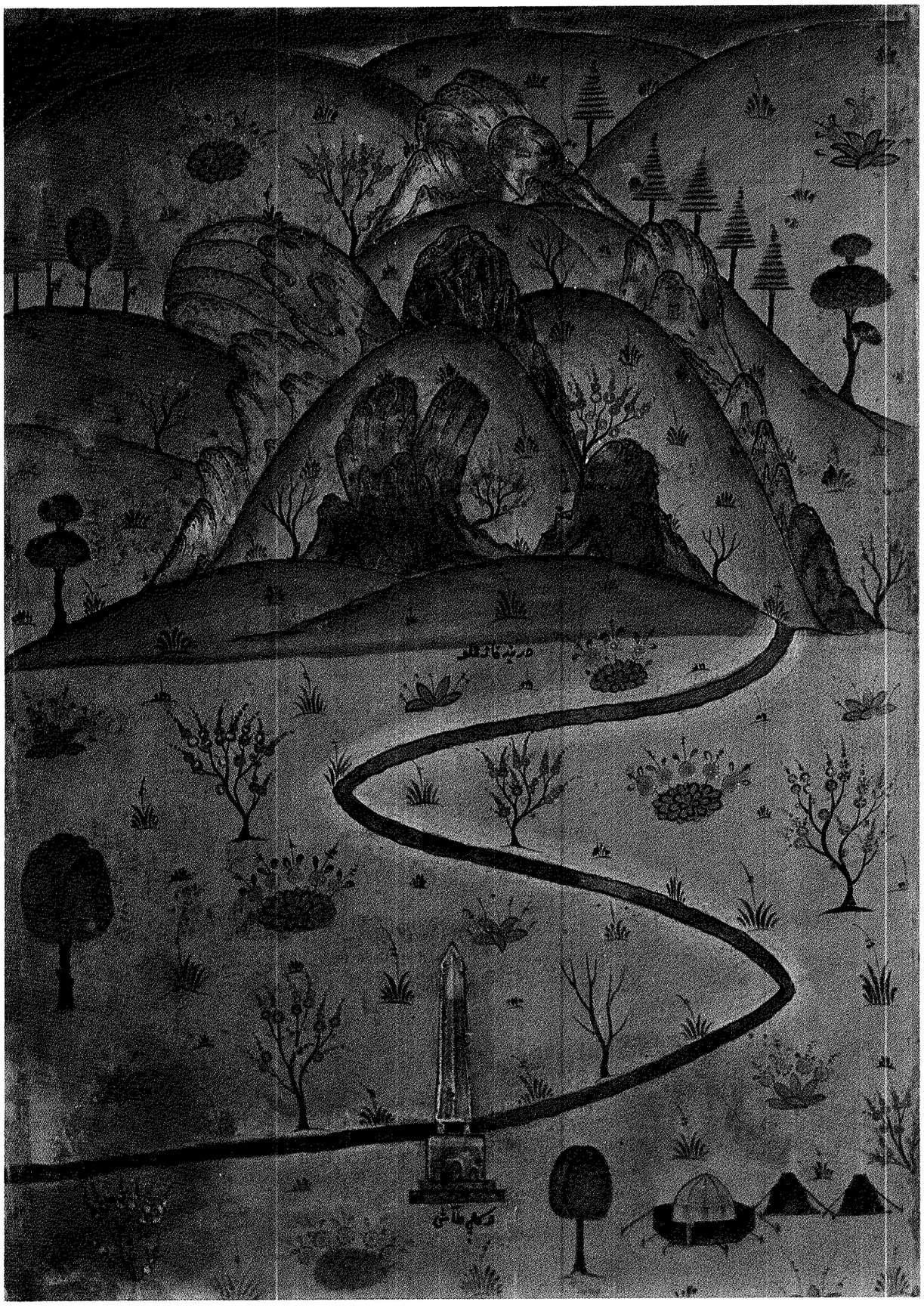

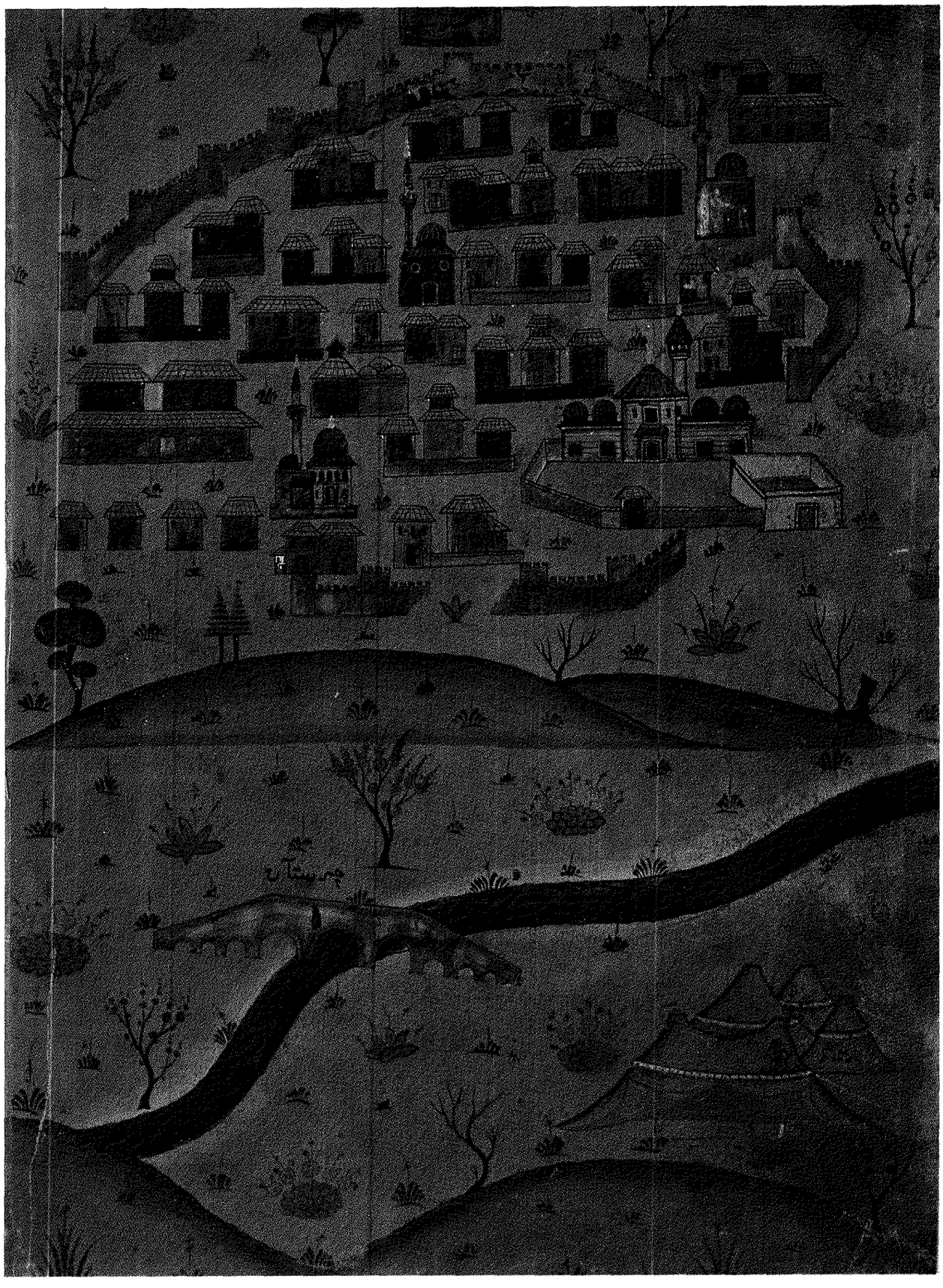

13 a

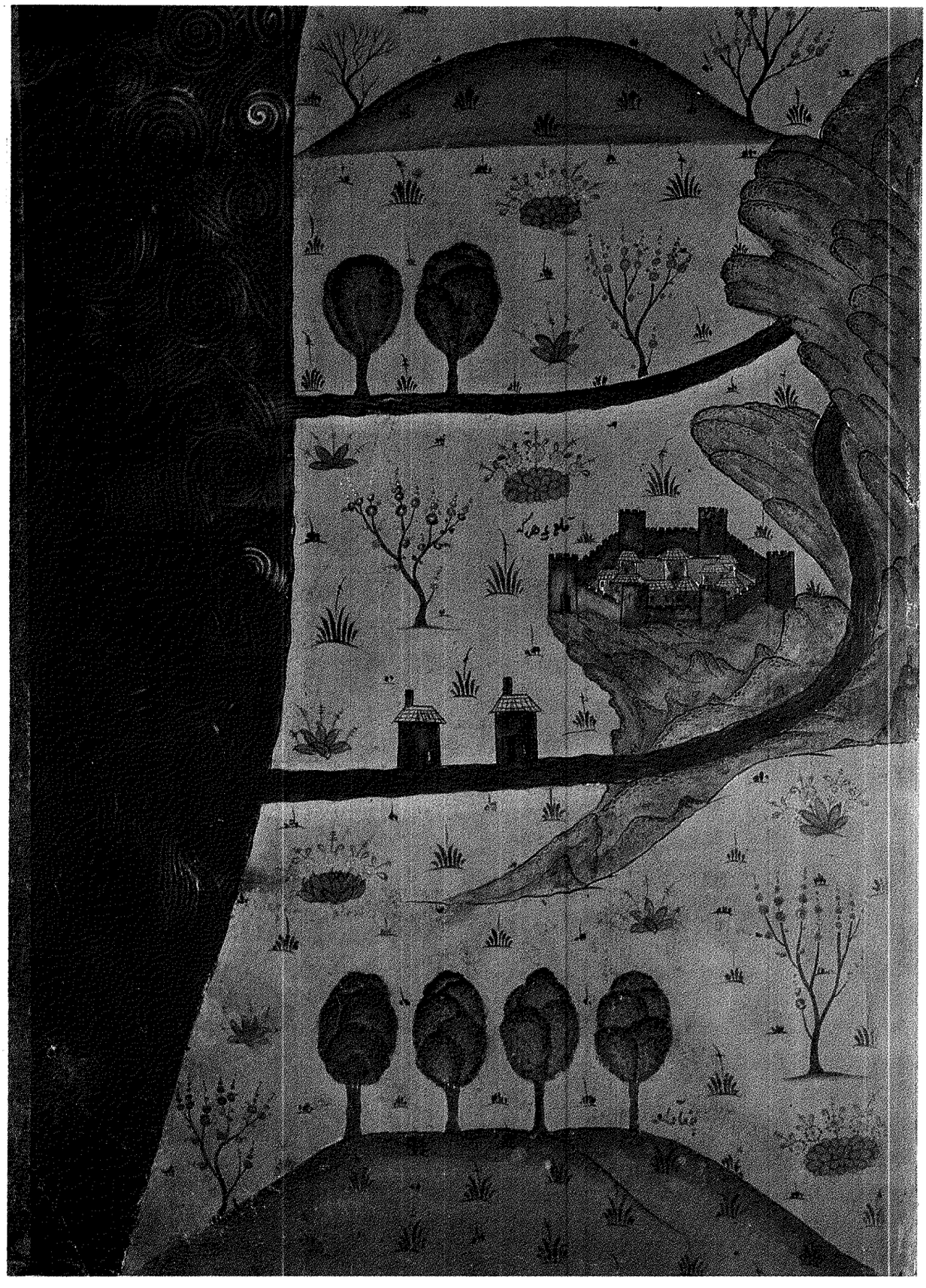

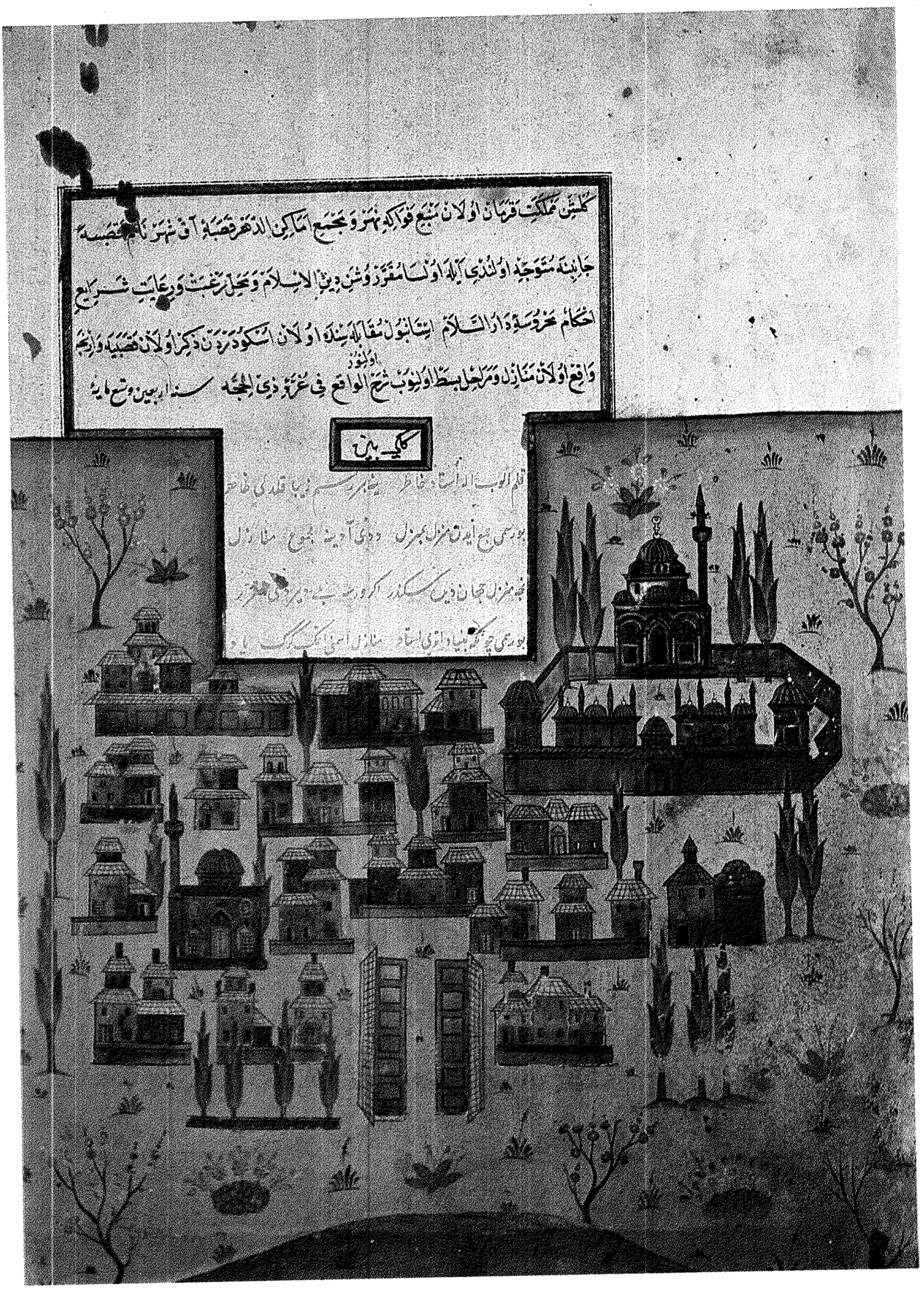
گلشن مملکت فرمان اولان متبع قوا کله مهر و مجمع اماکن الدهر قصبهٔ آق شهر نام مخصصه
جانبنه متوجه اولدیغی کله اولسا مقرر و شن دین اسلام و محل رغبت و رعایت شرایع
احکام محروسهٔ دار السلام استانبول مقابله سنده اولان اسکودره ذکر اولان قصبه و رابع
واقع اولان منازل و مراحل بسط اولنوب شرح الواقع فی غرهٔ ذی الحجه سنه اربعین و سبع مایه
او لنود
گلیه بین
قلم الوب الاستاد خاطر یه هر رسم زیبا قلمدی ظاهر
بو رسمی چونکه بنیاد ایتدی استاد منازل اسمنی انگه رگک یاد

عالم آرایله عنان جهان ستانی طوتوب دخی بو سمند خرم خرام و رام لجام و زمین نورد
غبرین کرده باد جولان و آب جریانه مشابر شاهباز بلند پرواز جهاد و شکار شجاعت کار زار
جناد ایله اول دشمن بدنهاد و اضداد دون کم نژاد و حساد سر نگون پر عناد شکارنه و قطع
نابره جنك و جدال و قمع مادهٔ ظلوم و ظلام نتیجه مرکان الله کان الله له دیو سوار اولوب
اوکنجه جنکرخان و جهان کشای و آروغ خان شوکت نمای فروغ عندن سلطان جوان
بخت و پادشاه آسمان تختك پایه سریرنده باش اورمغله دشت قپچاق و لایتنه تاجدار
و دست سلطنت اله بختیار اولان سعادت کرای مملکت آرای وزرای کامکار و امرای
نامدار و اعیان دولت بیدار و ارکان سلطنت پایدار روس جنوده وجوه و فود خیول کردون
کرده یله سیلهاموز نور دیکی پادشاه فلك تختك و حاقان جهان دار تاج بختك رستم
صاحب رخش تیغ طوس زرین کفش کبی مقدم حدم و حشم اولان قوللری قوللرنده تیغ سرخ
و بنفش و بیراق درخش و کوکبهٔ سلطان کاوس صلابتك دبدبهٔ کوس مهابت کوش سروشه
یروب دخی زرین سرتمور پیکر عملار و در رفشان نیزه لر و در خشانی حربه لر که جوف سمایه
روی هوایه مهیب صورت و عجیب زینت ویروب خیول و فیوله ك اثقال ندن و بغال
جمالك احمالندن ارکان زمین متزلزل اولوب سکان زمان آفاقی جهان ده ان زلزلة الساعة
شیئ عظیم آیتنك مصداقی مشاهده ایدوب هفت اندام اجرام افلاکه زلزله
وچار سوی کوه خاکه ولوله طولوب اول زلزله دن چشم مهره اختلاج و کوش سپهر
طنینه ابتهاج عارض اولوب دخی بعون الله الملك المنان سرحدده لایتی یونان و بدن

دیو کردن اطاعتی رسن متابعت اله عقد ایدوب منتظر طوردمش کردی قرد قرید نوع انسان

سلیمان صاحب قران جهان خلد الله تعالی ملکه فی بحار العدل واجرا فلکه فی انهار الفضل

حضرتلری مذکورون وزرای انجم سیار وعلماء نامدار وامراء نصرت شعار وسایر مواکب

وکواکب نی شمارله بسم الله بحرها ومرسیها دیو اول کردون پیکون قرلنکر ریسمان ستاب

محراب نقاب هیبت شتاب کیلوه راکب اولوب دنی کوسر حلقی چالوب ونکر قامتی آلوب وبادبان عزیمتی آچوب

ایجاب مشیت خالق البشر اقتضای ریس قضا وقدر کشتیبان بیجان روان ودوان باد نصرتك

اوکنه وشوب دریای سمای عبور وکلید بحر مرور ایدوب منزل معهوده ومحل مشهوده

اولان اسکودر یقاسنه وارروب شرف ورجك حرکت هوایله برق درخش الویه نصرت شعارلرك بیرقلری

درخشیدن سفینه زمین دنی باد بالوله طولوب وعسکر ظفر انجامك بیرهخون فشان فتنه نشان ارنك

شاب سیاندرفشان شهاب نشان ریله صحرا لرپرا اولوب موضع مزبوره وموقع مذکوره اکی کون اقامته

شارت واستراحته اجازت اولوندی

اسکودر

آندن صکره بحری سفید صوم که جهان پهلوان صبح سیمین اله آلوب وشهریار فلك سپهر

زرینی چکنه صالوب دوان نجوم لشکرینه حرم ورروان افق عسکرینه عزم کوستروب دنی

طارم چارم ده علم اندرها پیکر سلطان خاور دکلوب آغور کردون ده شفق کلکونه

زمین زرین اوزره وقده شهسوار مضمار جلادت وشهریار کامکار دیار سعادت پای

فلك وسای عزمی رای رزم کشور کشای له رکاب کامیاب جلال مثاله دست حزم

مهر جان دار آفتاب کبی النون صحلو طوغلر و درخش ماهتاب کبی لوای سفید آزدرها
پیکر عملر چوزیلوب و طبل و نقاره لرد و کلوب توجه هما یونله اسکلیه کلوب نزول
ایدیجک بهدایت صاحب الجوار المشتمل فی البحر کالاعلام حافظ البلاد بجد ایسان
وضرب الحسام حضرتلرینک اقبالنه رکابدنک بیرق و سنجاق
یرلره کیلرآجلیش چچکلرله زین اولمش کلستانه دونوب دخی کوکه لروک کولکلری کوکه
عروج وماولدک دیرکلری فلک اطلسه خروج ایدوب هرکیمک ایچنده سنجق زرین
سرو پرستو پرکنارلرنده زورق پرروئی سپهر معلقده لوای زرنگار مهر عالم آرا کبی
مبرق وقدر غلرک اطرافی وقیقلرک کنار نیزه لره نیستانه مشابه اولوب بلاد
نصرت اسدلکه بیرقلری اشجار کلزار فتحک یپرقلری کبی لرزان اولمشدی اول کروه پوشکوه
کیلرده دریا یوزنده برف اندود طاغلره وهوا یوزنده یلکنلری هماى فتح شکار وصید عنقای
محلب آهنین منقار ایچون قورلمش آغلره بکزردی ودریا یوزی یلکنلردن کویا بر صحرا
سراسر خیام کردون قیام اله طولمش اول آسمان مثال زورق زرین لنگرهلال پیکر زرین
ایچلرینه آلوب سرنلرینک اوجلری اوج آسمانه قالقوب روی هوای و پشت دریای اوزتوب
درفش سحاب درخش باد بانلره عمود شعاع آفتابی وایوان کبود کردون کردانی
یوریوب اول غیبت وهیبت اله روی بحر دیو هزار دسته وآتش آهنک برق وجنک
طوپلروک غریوندن دریا جوشه کلوب اغزی کوپکلنمش اشتر مسته دونوب دخی سحاب
مثال بادبان لردن کیلر بال آچوب قدر یتوان وقضا جریان نه وجه اوزره صدور بوله

اولیه اولسه سلطان سلاطین الاسلام مالک ممالک رقاب الانام مجری الاحکام بالاحکام
خلدت خلافته وابدت بشاره فرصته حضرتلرینک امر جلیل القدر بو وجهله صدور
ظهور بولدیکده اوتاق کردون بطاق وسراپرده دولت وتاق بعنایت الله الملک
الخلاق کوه دشت وبیابانی وصحرای کلشن آرای مشرف ایلیه اول امر عالی وحکم
متعالی موجبنجه مذکور اوتاق عزت وفاق سنه مذکوره ذی القعده سنک یکرمی یدی
سنده اوسکودر قضاسنه کچوب میان سبزه زاری نده خیام کردون قیام قوریلوب وکوتاکون
سایبانلر اوزرنده چتر همایونلر دولوب دخی بعون الملک الفتاح یارنداسی علی الصباح
اسفروا بالفجر خیر مقتضای نجحه مفسر تحت خلافت اقتدار ومستقر سعادت مدار
اولان وزرای عالی مقدار وعلماء شریعت کذار وکبرای دوی الاعتبار وارکان دولت
کفایت آثار واعیان سلطنت عزت دثار وعساکر نصرت شعار نصرهم الله تعالی
یوم الفرار سازوسلیله رخش تیز کام لره سوار وزیب وزینتله خیول باد رفتار لره
استوار اولوب دخی اقبال واستقبال آستان مخلد الاقبال قبله وار وب چمن بروز لری
کبی صفلر ولشکر یلدیزلر کبی آلایلر باغلیوب راه انتظاره نرکس کبی نکران اولدیلر
بعد خسروی جمشید سریر وخورشید عالمکیر حضرتلری متوکلا علی الله ومستعینا
بفضل الله طاق اعلا وقصر معلا سندن ملاح قضا وقدر نور ق زرین مهر انوری
وپهلوان میدان چرخ تیغ زرنشانی وسلطان جاز بالش کردون سپر اختری فشانی
دریای اخضر کستری اولدوغی حینده طلعت نورانی وشوکت جهان بانی کوستروب

10 a

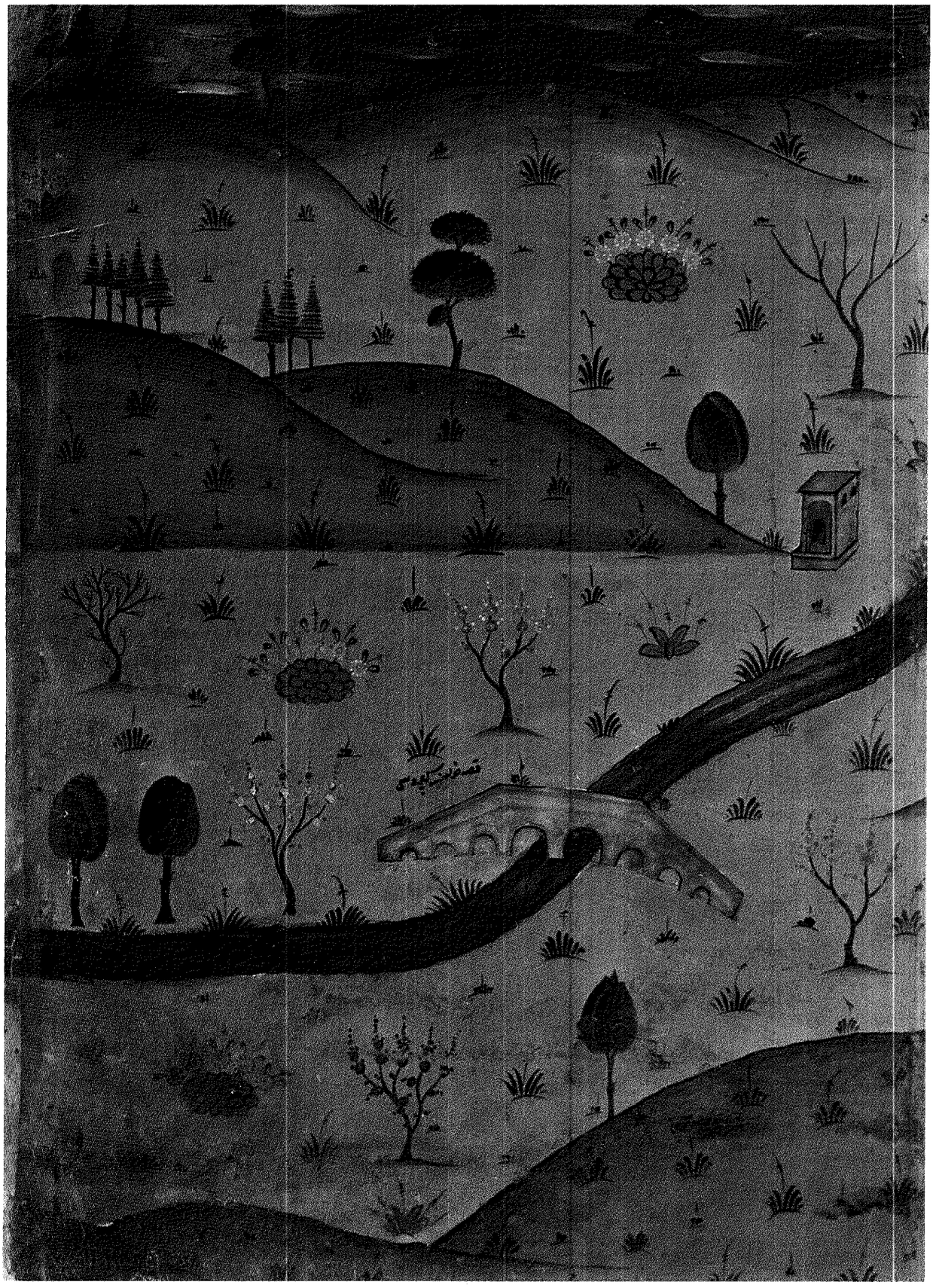

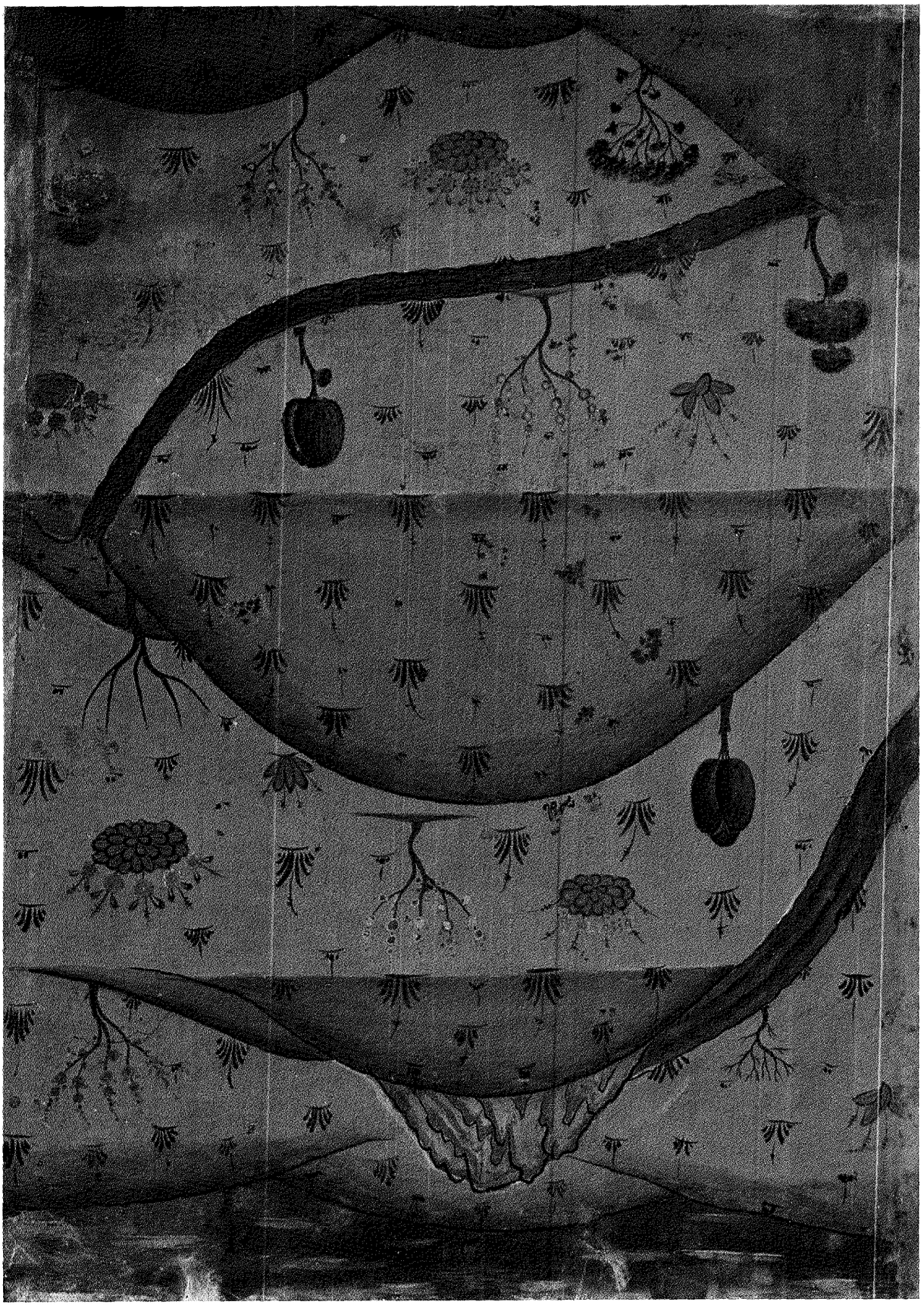

96

9 a

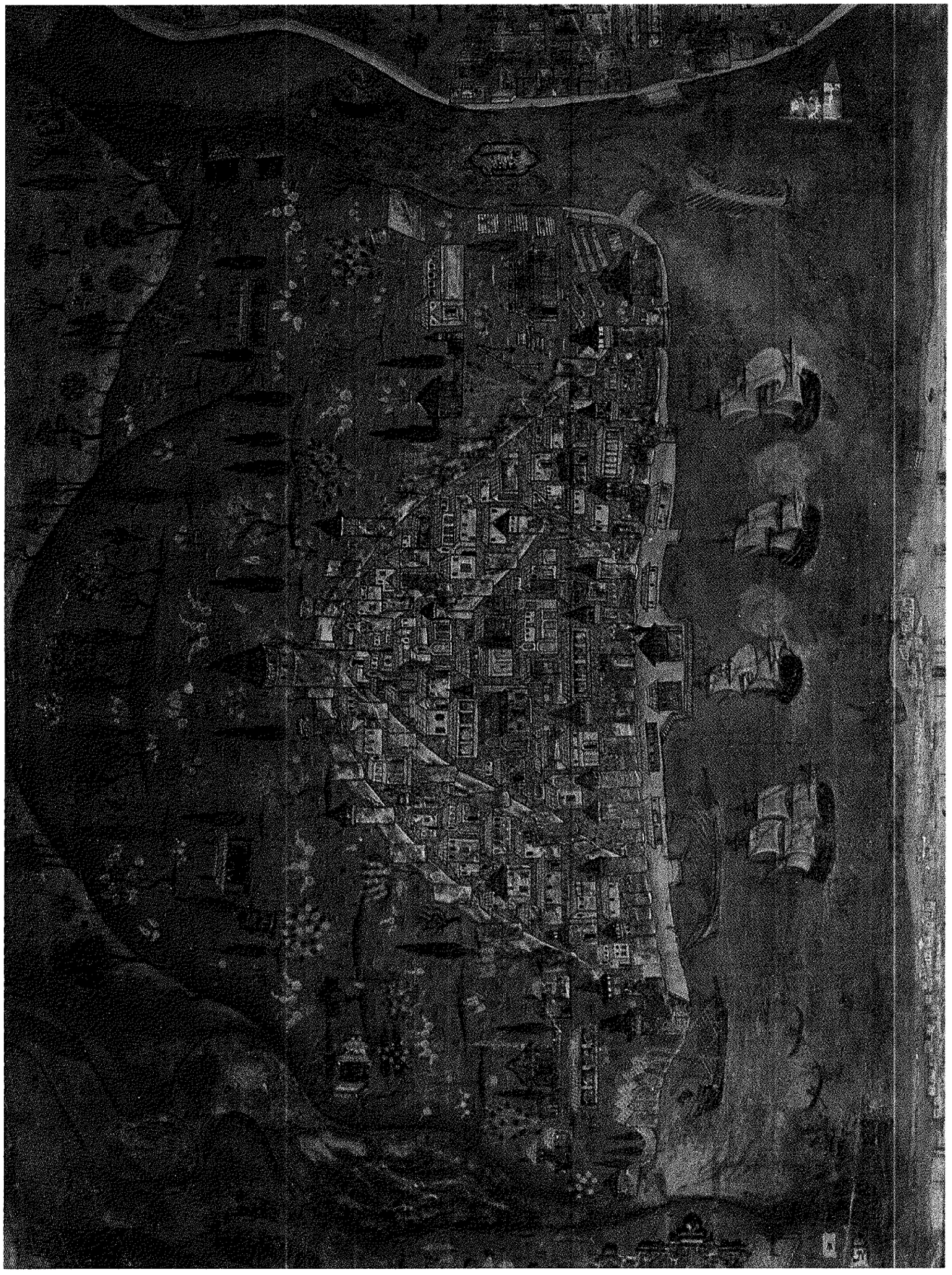

8 b

قسم سابع

ثر مشعلفندن طولی مشرقدن کلورده ایاجوج دکزندن کیمان وصعاله وصحرای اینشان
ودریای عالاهیقون وارزنایه روس وبولغار واودماء من الثاثار ودشت قبچاق وکع وقرم
وافکرین وچچه وخ فرنکستانه وارزنجه وبحر محیط دن مغرب دکزندن تمام اولور دکزاولان
قیلمك عمارتی قلیل اولوب خلقك اکثری صحرا بیتیلر دکر اکثر ولایتی جزایر ودکزدر
اکثر وقاری بوتوت اولوب کشی آز اتمز معدنلرندن زیاده بالور حاصل اولور
ولسبیدن بوکاظلات دیرلر وهم حیوانلرینك اکثری آق قللو اولور
بوتك عرب مشرقدن یکا بدریه وسویه ونوره وارابك دیرلر آدملری جارت
یدك لرندن قوماشلرین بزیده قورلر بوجابندن واران تجار قوماشلرنه بدل قوماش
وبوب قوماشلرین آلورلر آلزده کذب وحیله اولمز وهم قوماشلری معدنی در
طولی بیك یوز اوتوز اوچ قرسخ وتلث فرسخ در وعرضی التمش بر فرسخ وبر فرسخك
طوتوز بحشندن اکی بحشدر کوه ذکر اولان اقالیم سبعه وضع سلف وکل ابو
ریحان بن خلف اورره بسط اولنوب شرح اولنور

ومدينة الحكما وولايت اندلس ومجمع البحرين وخليجه دن مغربده تمام اولور طولى اكى بيك يوز
التمش اكى فرسخ وثلثان فرسخ در وعرضى طقسان طقوز فرسخ وبر فرسخك طقوز بخشدن بخشلدى

اقليم خامس

زهريه متعلقدر بولك ابتدايى مشرقدن حنا وقراقوم وكاشان وسنجاب وحاج
ودياربكر اينون وبلاد ساغون وماوراء النهر وبخارا وسمرقند واسروشته وفرغانه وخوارزم
وجرجانيه وولايت اراق واخترو باختر وبحر خزر وطبرستان وصامسون وسنوب
طونى وكورجستان وارمنيه كبرا وامايه وسيواس وقونيه وكوتاهيه و
سه وقسطنطينيه دن قطع ايدر دخى ميغلغه وكليبولى وسلانيك وسيروز واغريبوز
وموتون قورون وآنابولى واولونيه وباب الابواب وزيم پوپ وپرينديزن طنطله
يه دوشر دخى دريايى مغربده تمام اولور طولى بيك سكز يوز سكسان سكز فرسخ
وبر فرسخك طقوز بخشدن سكز بخشدر وعرضى سكسان درت فرسخ وثلثان فرسخ در

اقليم سادس

عطارد متعلقدر طولنك ابتدايى مشرقدن دريايى ياجوج الله ماجوجى خزر دخى ولايت
قاقون وقرغان وقرغين وسقسين وبلغار ودشت خزر وبرطاس والان وچركس
وقلحه كه سكندر قطع ايدوكى يردر وقسطنطينيه دن قطع ايدر ارزنه وصوفيه واوسكوب
وسمندره وبدون ويج وبوسنه ووندليك وجنوز بلاد فرنك ودريايى محيط تا مغرب دريا سندن
تمام اولور طولى بيك بش يوز اون بر فرسخ وتسع فرسخ وعرضى يتمش بر فرسخ وثلثان فرسخ در

وولايت عمان وتربت وتهامه وقلزم وبربر وسبا وصعيد اعلاده بيسوط وشمس
وقمر وجرجه وتوطى وبنى الواح وسويس وعبد المؤمن تا دريای مغربده نهايت
باورطولى اكى بيك سكزيوز اوتوز اوچ فرسخ ويرفرسخك طقوز بخشندن
اكى بخشدر وعرضى يوز اوتوز اكى فرسخ ويرفرسخك طقوز بخشندن درت بخشدر

اقليم ثالث

مريخه متعلقدر ابتدای مشرقدن دربلاد چين وقندهار وكشمير وسند مكران
وكابل وولايت افغان وزاولستان وسيستان وكرمان وسبانكاره وفارس وخوزستان
ويزد وشيراز واصفهان وشوشتر وحسبان وبندران وعراق عربده بغداد ومدائن
وكوفه وسهله وبحر نجف وشام وطرف بولس وقدس ترنيب وبعلبك وجزيره قبروز
غزه ومصر ودمياط ورشيد واسكندريه وطرف بلوس عرب وصفحه واندلس تا ديار مغربه دكين
تمام اولورطولى اكى بيك اكى يوز التمش درت فرسخ ويرفرسخك طقوز بخشندن درت بخشدر
وعرضى يوز اون فرسخ وسبع فرسخ درر

اقليم رابع

شمسه متعلقدر ابتدای مشرقدن كلورچين ومنوی وخطای وختن وصفا
نيان وكشمير وبدخشان وماوراء النهر وخراسان وقهستان قومش ومازندران
وكيلان وقزوين ودركزين وهمدان وسلطانيه ومراغه وتبريز وآذربيجان
وكردستان وموصل وحسن كيف وآمد وروحه وبرجك وجابر وارمنيه
وبعض ازديار بكر وروم وروم دكزندن كچوب رودوس وساقز وآتينه

اولان پادشاه هفت کشور و شهنشاه بحر و بر حضرتلری حمایت بیضه شریعت
و روناق ملک و ملت و نظام احوال کافه انام و سد ثغور بلاد اسلام ایچون عساکر
نصرت مآثر و مجاهدان دین دار و مبارزان تازی سوار لری له جناح همتین صید ایالت
جهاده عزیمت همایونلرین کویترمجك اوزره اقلیمك موضعندن لامع و ثابتا
قچنجی مملکتك اوجندن طالع و سیر و سطله منازل و مراحله فالج میل و فاتح فتح
قطع ایلدوکی معلوم اولنه که مهندسان اعصار و [illegible] روزکار ربع مسکونی وعین
یوزینی یدی بحش ایدوب هر بر بحشه یه اقلیم دیمشلردر که هر بری بر یلدوزه متعلقدر

اقلیم اول

زحله متعلقدر ابتدای خط استوادن و خط استوا کوره زمینك اورته سندن
مشرقدن مغربه چکلن خطه دیر و طولنك ابتدای جزایر خالدات دن در یای مغربه
و ماچینه و کنك و مشرق و سرندیب و عدن و قصبه عمان و دار الملك حبشه
و سباء یمن و صفعا من الیمن و داعجور من الصین و جزایر و اقواق دزبونك مسافت
طولی ابور یحان قوانجه اوچ بیك درت یوز فرسخ و برفرسخك طقوز بحشدن
اکی بحشدر و عرضی یوز قرق یدی فرسخ و برفرسخك طقوز بحشدن درت بحشدر

اقلیم ثانی

مشتریه متعلقدر ابتداء طولی مشرقدن بلاد چین و هند و قامرون و در یای قلزم
و اروس و منصوریه و دیار فارس و بقعه و مدینه مسیفه و کعبه شریفه و جده و یمن

وكل واصحاب كورين وخلفاء راشدين وائمه مجتهدين ومشايخ سالكين رضوان الله
عليهم اجمعينك مقام شريف ومراقد منيف لري كه كتب معتبراده مذكور مسطور لردر
اذا تحيرتم في الامور فاستعينوا من اهل القبور مفهومنجه وارو ب خضوع وافتقار له
باب سيادت ايا بلرنه چهره عبوديتي وخاك راه سعادت نصايلرنه جبه خدمتي سورب
هر بوينك همتلرندن مستفيد وبركت زيارتلرندن لذت جديد اخذ ايلدوكلرم على الانفراد
بر لو يرنده مرتب ومجدول ومهذب ومفصل درج تصويره وبرج تحريره لسان قلم
وبيان رقم ايله بيانه كتورم تاكه زمان بعد زمان پادشاه عدالت پناه ملايك انتباه
حافظ ثغور الاسلام والمسلمين حارس معالم الملك والدين المؤيد بفود جنود ملايكه
اولى اجنحه والمؤيد باعداده لحرزه والاسلحه حضرتلرينك قوة قاهره جهان باني
وشوكت شوكته باهره صاحب قران بر له فتح وفتوح اولان يرلر معلوم اولوب الى
آخر الزمان تاريخ اولادمي سوادي رخ زمانيه خال وبياضي ساق عروس دهره خلخال
ونقطه هويداء بال ومركز دايره حسن جمال اولوب بوندن نصكره قرس فراسته راكب
اولان اربابه منازله تبصره وسفر سفارته طالب اولان اصحابه مراحله تذكره اولوب
مفيد لرك افاده لريله دليل ومستفيد لرك استفاده لرينه سبيل اولا ان شاء الله تعالى ايله
اولسه بو مطلوبه ممدوحه صحيحه وصحيفه مشروحه صريحه اقاليم سبعه عجيبه وامصال بلاد
غريبه صحيح الاركانك اجزاء عيسى ومقياس اهل ميزانك دليل بوهاينسي اوزره بسط
اولنوب شرح اولنور تاكيم قهرمان ملكنك سروري وزمان اقاليم سبعه نك دلاوري

وکرکوک وطاوق وولایت معمورهٔ مذکوره دن تأیید یزدانی وتوفیق سبحانی ایله کردستان

جانبنه عساکر منصورهٔ سعادت پناهلری متوجه اولنوب وصول بولدقده ولایت مزبورهٔ

ومشهوره قلعه لرندن آلتون کوپری واوزیل وحریر وشقلان وجزیرل وشهرزور صعب

العبوره واقع اولان مسکن شادمانان وقلعهٔ حقیان وسازان ودودان وثمران وهزار

مرد وسرچه وحورین وسروجك وشهربازار ونوی وموصل وظالم وولکه وقلعهٔ کلکون وبانه

وصارم وتبلیس وکفندر وصوی وانموا وزرقی وهیزو وقندیل وازرین نام فتح اولان

قلعه لرو ولایت لرو شهرلرو قصبه لرو مابین لرنده واقع اولان کندلرو اولکه لرو منزل

گاه ایچون قوللان خانلرو کهنه قلعه لرو خراب اولمش یرلرو مشهور طاغلرو صعب

دربندلرو بنام آب روان وشوره یرلرو چمن زار لرنده لاله لرو ژاله دن عرق عرق وگلشن

بوستانلرنده قان دره مستغرق اولان یرلرك اسم ورسم لری واصل وفصل لری وهر بری اقالیم

سبعه نك قسمنده واقع اولمشدر وقاچ میل در ومیل تعریفنده اولان اصح اقوال وشرح شریفده

معتبر اولان میل ندر وهر شهرك اطوال نهاری وقصر اظهاری کیه رب المغارب والمشارق

فحوا سنجه شمس نهایتنه چقوب وینه انعکاسنه اینوب کروی دوندوکی یرده وانحراف

قبله ری خط نصف نهاردن قاچ درجه در وشرقی میدر غربی میدر وجنوبی میدر شمالی میدر

کیه صاحب عیارلرن نقود فضایل ومهندسلرن اعصار اوایل میزان تفاوت آبدان

هل یستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون واسطه سیله محك تجربت معلوم ایدیوب

باب افاده واستفاده وطریق افاضه واستفاضه وضع ایدوب بیان قلمش لزوم رحل اشیاء

عراق شرق اولان میانه و تابیا پادشاه کردون پناه آستان آشیانه حضرتلری سنه
مذکوره ربیع الاول آینک یکرمی سنده قوط عنایت ربانی وجنود تاییدات سبحانی
و رایات ظفر بکار و اعلام نصرت شعار اله وار وب اوجان نام یایلاقده مشار الیه
صدر اعظم و لشکر کش معجم حضرتلرینه ملاقی اولوب دخی محال مذکوره و موضع
معروف قدن جانب ولایت عراق شرقی عجم باطلال رایات ظفر پرتجم اله توجه همایون ایدوب
متوجه اولدقده ولایت مذکوره و مملکت مشروحه قصبه لرندن زنکان و سلطانیه
و ابهر و همجاز و بجعاس و جرور و دزکین و همدان و آرامنده دره دامن کوه و صدر و اوندر
و قلعه دلاور و رارور و تخت کرای سرخون دره زیل کوه نی ستون و قیلانیه و قلعه
شاهین برسر کوه حمرین و سرحد عراق اولان قصر شیرین دره لب آب نسرین بعده مذکور
قصر نادره العصر دن عراق عرب جانبنه عنان عزیمت همایون لرین منصرف و منعطف
ایلدکلرندن ولایت مذکوره و مملکت معموره ده بالکلیه واقع اولان قصبه خانقین و هارونیه
و قزل رباط و بیات و شهربان و مندلی و بعقوبه و الوندیه و مدائن تخت کاین نوشیروان
عدالت آیین و جان و بدران و برج اولیاء الله و مسکن اولاد رسول الله و تخت کاه خلفای
صاحب انتباه و معمور علماء شریعت پناه و مسند مشایخ طریقت دستکاه و حدیقه
ائمه عظام و روضه صلحاء کرام محروسه دار السلام بغداد لم یخلق مثلها
فی البلاد و ارض الخشه و البلا دشت صحرای کربلا و حله و منصلیه و کوفه و حبانه
و سهله و نجف و قلعه الانهاریه و رماحیه و هویزه و فلوجه و هیت و قلعه تکریت

وحالنه موافق بر لباس كرامتله مزين ايدوب هر مخلوقك عنوان نامه وجودنده
ودياجه خلقتنده درج اولنه بناء على هذا بو فقير دي پايه وحقير دي سرمايه غلام شاهي
وبنده باد شاهي نصوح السلاحي الشهير بمطرافي ايدركه مقياس بيزان صحيح وقياس
برهان صريح اولزره دلدم كه پادشاه روي زمين سلطان سلاطين شريعت آيين خضر تلوي
اوج چرخ شاهي واوكار سلطنت مدار يدن توجه همايونيله متوجه اولندقدن صكره
سطوه قاهره حاقاني وصداي شوكت باهره سلطاني وكوكبه جهان داري ودبدبه كوس
شهنشاهي اطراف عالمه اشوب وزلزله وهيبت طمطراق عسكر عدو صلابته وولوله
دوشوب زمره جنود ملائكه قافله سالار دكرو كين مدافعه ومقارعه يه طاقت كتوريوب
خايبا ويجعلون اصابعهم في اذانهم من الصواعق حذر الموت مقتضاسنجه كندولرين
آفنا واعدام قلدقلرندن رهنمای كبراء العظام وپيشوای امرآء الكرام سرعسكر نصرت
فرجام عز واقبال وسعادت واجلال اللهم سنه احدى واربعين وتسعمايه يلنده ذكر اولنان باذربجان
واراضي تبريز وحيدان ولايتنه وارود وصول بولبحق پادشاه عالم پناه حضرتلرينك
سايه سعادت لرندن مقدما كندولره فتح ومسخر اولان ولايت مذكوره ومسطوره
قلعه لرندن اخلاط وعدل جواز واحتمار وواستان وان وعميق وارجيش ومناهج
مسالك صنايع مهندسانله معقود ورنك آميز ومداخل ومعاقل بدايع تصرفات مقرسانله
سروزده دلاويز اولاخت تبريز وسايرقصبه لرندن نوشار وخوى ونخجوان ومرند
وسلمان واوشنى وارنى وسردارود وزرد وخسروشاه ومراغه وسراو واردبيل وسرخد

عراق

وَنشر میامن نصفت اعتدال وکمال عدالت وحمایت شان وفور استقامت دیانت
نشاندخزانهٔ عامره عمرها الله تعالی الی یوم الآخره دفتر رحمود جلبی حضور رینه اصم نوب
استانبولده قوتلو اندن صکره پادشاه عالمپناه ظل الله سعادت دستگاه الغازی فی سبیل الله
المجاهد لوجه الله المؤید من عند الله خلدت خلافته حضرتلری کمال قدرت وعظمت کشور
ستانی وفرط ارباب عدت صاحب قرانی وفلک حشمت کواکب حشم وکردون لوای
سفید علم وممهدان قواعد معدلت سلطانی وموسسان ابنیهٔ نصفت سلیمانی ومتممان
امور جمهور اسلام ومشکفلان مصالح انام اولان وزرای صاحب تدبیر وعلمای شریعت
توقیر وامرای ملک آرای کفایت رقم واغایان سعادت نصاب ثابت قدم ومحاربان صف
شکن ومقاتلان قیامت افکن وغزاة نجات انجام وکماة فرصت فرجام وارایات اسلام
نصرت پیام نصرهم الله تعالی الی یوم القیام بزله سنهٔ مذکوره ذی القعده سنده
دار السلطنت والخلافت والعدالت والاقبال حرسها الله تعالی عن الآفات والعاهات والزوال
محروسهٔ استانبولدن دیار شرق واراضی تبریز وبادربیجان وکردستان واقالیم کوه وشروان
بلکه جمله ممالک ایران توران وسایر ولایت بغداد وسمرقند وخراسان جانبنه وثاق
کردون نطاق بعنایت الله الملک الخلاق عزم قرین الجزم ونیت نهضت نصرت رزمله
متوجه اولوندی ایله اوسله مهندسان قضا وقدر نقاشان اشکال صور قلم نامهٔ تصرف تدبیر و
رقم خانهٔ تقدیر قرنلرنی اختراع ده انا کل شیء خلقناه بقدر حکمتجه افراد کلیات
دن هر فردك واحاد ممکنات دن هر احدك شانینه لایق برخلعت وصورتله معین

تا این مزاین نهرله مزین اولان مدینه متینه قسطنطنیه دن متوجه اولنوب قطع منازل
ومراحله سرحدولایت عرب ومحروسه معموره حلب جانبنه وارولوب صبح دولت
کامرانی واخترسعادت وبهجانی ایله وصول بولیجق اوان شدایدشدت شتا وزمان
صولت برودت حدت هوا قرب اولماغین عسکرظفرر هبرله قشلامسی لازم اولدوغی
اجلدن محروسه مزبوره ومدینه مشهوره ده قشلیوب اندن صکره سنه مذکوره رمضانک
اوایلنده محروسه مسقوه وبقعه معموره دن جانب ولایت بادربیجان وارضی تبریز وهمدان
جانبنه متوجه اولندقدن صکره خداوندکارکردون اقتدار حضرتلرینک عقبنجه توجه
همایون لری لازم وعزیمت میمون لری مهم اولمغین نظام انتظام عالم واصلاح احوال کافه
امم مصالح ایچون شهزاده جوان بخت وسزاوار تاج وتخت نهال مال لطافت وشهریار
ثمره شجره خلافت کامکار منشور صحیفه سلطنت وعنوان نامه دیباجه مکرمت
واسطه عقد پادشاهی نتیجه عقد شهنشاهی بانی بناء صفا حضرت سلطان مصطفی طال
بقاه ونال مناه حضرتلری که عقل کیاستی مصباح ابواب مملکت وفهم وفراستی مصباح
صباح دولت درتخت سلیمان خلافت ده آسوده حال اولان مسلمین اخبار ومومنین
بختیار وفقرای زمان اقتدار ورعایای خراج گذار ظل ظلیل عدالتنده استراحت وحضور
سعادت پایه شنده رفاهیت وسرور ده اولمالرین مراد ایدوب ممالک محیه لرینک بسط و
قبضی وعقد وحل بالکلیه رای صواب آرالرینه وحرز سعادت اخترواسنه توفیض اولندی
وتحصیل مال منال واصلاح احوال رواج وکساد عمال بسط بساط رافت افضال

ونشر

راشدین وحسد ائمهٔ مرشدین وشتم صحابهٔ کوزین ایدن رئیس رؤس الاحمر طماسب
شاه بن اسماعیل بن شیخ حیدر نام شاه ضال ومضلك وجودی مایهٔ فتنهٔ عالم ومادهٔ اضطرا
بنی آدم وسیلاب پرتشاب فساد وسبب تحریب بلاد ومنبع فسق وطغیان وعناد
وتعذیب عباد اولوب لاجرم نقطهٔ وجود مضرت آلودی صفحهٔ روزگاردن ازاله وحك
ومعارج رسلهٔ آسمانه معراج ومعارج جلادی وطنیله جهاندن اخراج اولمق لازم ومذاهب ملت
ملك یقین اصلاح واوامر مراسم دین مبین افلاح ائمك مهم اولدوغی جلدن مشار الیه
شاه کراهك قلعی ونفی وفساد ودفعی یجون مقرخلافت جهان بانی ومسند حکومت
فرمان روایی وپایگاه بلند رفیع وتخت گاه ارجمند ومنیع جانبندن
[illegible] اجابیله امور مرهونه باوقاتها والظهور مقرونه بمیقاتها
وامر معظمك
خصوصیله پیشوا ورهنما اولان قایم مقام خسروی صاحبقران ولشکرکشی سلیمانی
زمان عزوشوکت ونصرت وسنجاق طوق عظمت وبیراق ابهت وعزت ودرگاه سپهر
احتشام وبارگاه گردون قیامدن پیچه بنك بهادران سپاه ویراق فرصت بگاه
وشیران پلنگ جنك ومبارزان نبرد آهنك سواری جنك ساز وپیاده تفنك انداز
عسکریله مقدما ارسال اولنوب همت امتثالله کوس ارتحال جهت انتقاله چالوب
دخی توجه همایون وظفر رهبر میمون ایله [illegible] ربیع الآخرینك اوایلنده مجمع
شرایع محمدیه ومنبع مذاهب اسلامیه وموضع مساکین سلطانیه ورایج الارکانیه
وشایع الایوانیه وقدیم الاساسیه وعظیم الشانیه واطرافی احاسن محاسن بزله واکنافی

مَنزِلِ تِی دُرِ نتہ کُم کلام قدیم رحمانی ۰ وفُرقانِ عظیم سُبحانی بیان قلوب آیۂ اِنَّ اللّٰہَ
یُحِبُّ الَّذِینَ یُقَاتِلُونَ فِی سَبِیلِہٖ صَفًّا کَاَنَّہُم بُنیَانٌ مَرصُوصٌ وآیۂ کریمہ وَنُصرَتِ
ضمیمہ وجاھدوا باموالکم وانفسکم ذالکم خیر لکم وَدَخی کلام معجز نظام نبوی
وپیام صحیح ترین پیغمبری علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ راویان مجالس درس ومحدثان مدارس
یقین بیان قلمشلر در غدوۃ او روحۃ فی سبیل اللہ خیر من الدنیا وما فیھا پس بوخصوصہ
مذکور ومسطور اولان آیات سعادت بینات الٰہی ووارد اولان احادیث حضرت
رسالت پناہی مقتضاسنجہ السلطان ظل اللہ فی الارضین بشارتیلہ مبشر وسرفراز ومفرحت
بما آتاھم اللہ من فضلہ اشارتیلہ مشرف وممتاز ومنشور طغرای جہان آرای وآیینہ الملک
الٰہہ مزین واقبال کشور کشای یخلق ما یشاء ویختار لہ معین وکنتم خیر امۃ
اخرجت للناس تامرون بالمعروف سعادتیلہ سایر سلاطین تحت نشین وحوالین خلافت
تمکین دن متفوق معلا اولان سلطان البرین والبحرین خادم الحرمین الشریفین پادشاہ جہان
خسرو دور زمان ملاذ اھل ایمان سلطان بن سلطان سلطان سلیمان خان بن سلطان سلیم
خان بن سلطان بایزید خان بن سلطان محمد خان بن سلطان مراد بن سلطان محمد بن سلطان
بایزید خان بن سلطان مراد بن سلطان اورخان بن عثمان خان اعز اللہ انصارہ حضرتلری
نامۂ اعمال ارقام حسنات فرخندہ فالله مرقوم وصحایف آمال دردر لآلی انتظام منوالہ منظوم
اولمق امیدنہ شمدکی حینده دیار شرقده تبدیل آیین شریعت محمدیہ وتغییر مذاهب ملت
حنفیہ واظہار شعار اباحت الحادیہ واشعار مذهب شیعہ بی اصلیہ وبعض خلفاء

راشدین

مَرْوَهٔ مُرُوَّتْ كَعْبَهٔ صَفَا حَبِيبِ حَضْرَتْ مُحَمَّدْ مُصْطَفَىٰ اُولُوزِرِنَهٔ اُولسُونْ يِكِمْ نُبُوَّتْ

مَيْدَانِنَكْ مَقْدَمِي وَفُتُوَّتْ اَبْوَابِنَكْ مَكْرَمِي دُرِّ عِيدِ صَلَاةُ اللهِ عَلَيْهِ وَسَلَامُهُ مَقْنَعُ الْحَادِي وَطَبْعُ الْغَنِيمِ

وَ مِلَّةِ الْاَوَّلِينَ خَلْقٌ جَمِيعًا وَوَلَاهُ لَمْ يَخْلُقِ جَمِيعَ الْعَوَالِمِ وَدَخِي آلِ اَصْحَابِ اَرْبَابِ هِدَايَتْ وَبَوَّابَانِ

اِيْوَانِ رِسَالَتْ بَانِيَانِ اَسَاسِ عَدَالَتْ. وَمِعْمَارَانِ مَقْصُورَهٔ جَلَالَتْ بَاغْبَانَانِ بَاغِ نُبُوَّتْ.

وَرَازْدَارَانِ اَسْرَارِ فُتُوَّتْ كَافِيَانْ. دِينِ نَبِي وَحَامِيَانِ مِلَّتِ عَرَبِي حَافِظَانِ. شَرِيعَتِ

مُحَمَّدِي. وَنَاصِرَانِ طَرِيقَتِ اَحْمَدِي. اَمِينَانِ رَسُولِ رَبَّانِي وَخَزِينَهْ دَارَانِ كُنُوزِ مَعَانِي.

جَامِعَانِ كَلَامِ قَدِيمْ وَرَاوِيَانِ حَدِيثِ كَرِيمْ نَاشِرَانِ آثَارِ دِينِيَهْ. هَادِيَانِ عَقَايِدِ يَقِينِيَهْ.

رَافِعَانِ اَعْلَامِ اِيمَانْ. وَدَافِعَانِ لَشْكَرِ طُغْيَانْ. عَارِفَانِ اَسْرَارِ قُرْآنْ. وَعَامِلَانِ رُمُوزِ فُرْقَانْ.

رَهْنُمَايَانِ مَمَالِكِ عَالَمِ مَلَكُوتْ. وَپِيشْوَايَانِ مَسَالِكِ جَبَرُوتْ. بُلْبُلَانِ بَاغِ گُلْزَارِ قُدْسْ.

وَطُوطِيَانِ دَاغِ سَبْزْ زَارِ اُنْسْ. غَوَّاصَانِ دَرْيَايِ صَفَا. وَصَرَّافَانِ جَوَاهِرِ شَرْعِ مُصْطَفَىٰ. اُودَرِينَهْ

اُولسُونْ يِكِمْ جِهَادِ كُنُوزُكْ كَاشِغْلَرِي وَاِجْتِهَادِ رُمُوزُنْكْ وَاصِغْلَرِي اُولُوبْ اِشْتِغَالِ مَشَاغِلِ

دِينِ مَتِينْ. وَاِجْرَايِ اَوَامِرْ وَنَوَاهِيِ شَرِيعَتِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينْ. وَتَزَايُدِ اَفْرَادِ اَرْكَانِ اُمَّتْ.

وَتَضَاعُفِ اَعْدَادِ اَعْيَانِ سُنَّتْ. وَتَزْيِينِ مَذَاهِبِ مِلَّتْ. وَتَرْتِيبِ آيِينِ خِلَافَتْ.

وَتَمْهِيدِ قَوَانِينِ سَلْطَنَتْ. وَنِظَامِ نَظْمِ مَمْلَكَتِ اِيچُونْ اَرْكَانِ وُجَهَادِي مُؤَيَّدْ وَمُشَيَّدْ قَدِيرِ لَكْ

جَلَّ جَلَالُهُ سَلَامُ اللهِ مَالِكِ گُوبْ كَلَامِ سَيُوفٌ فِي رُؤُسِ الْمَعَاشِرِ وَمَادَارِ بِدَرْشِتْ تَرْسِ مُهَذَّبْ

بَايِدْ رَجَلَالِ خَلَّدَ اللهُ الْعَسْكَرِ اَيْلَهْ اُولسَهْ اِقَامَتِ مَرَاسِمِ مُقَدِّمَاتِ جِهَادْ وَغَزَا وَاِفَاضَتِ

قَوَانِينِ مُهِمَّاتِ قِتَالْ عَدَا اَصْحَابِ كُونِرِنْكْ عُلُوشَانِي وَمُجَاهِدِينِ سَلِينْكْ رِفْعَتْ وَ

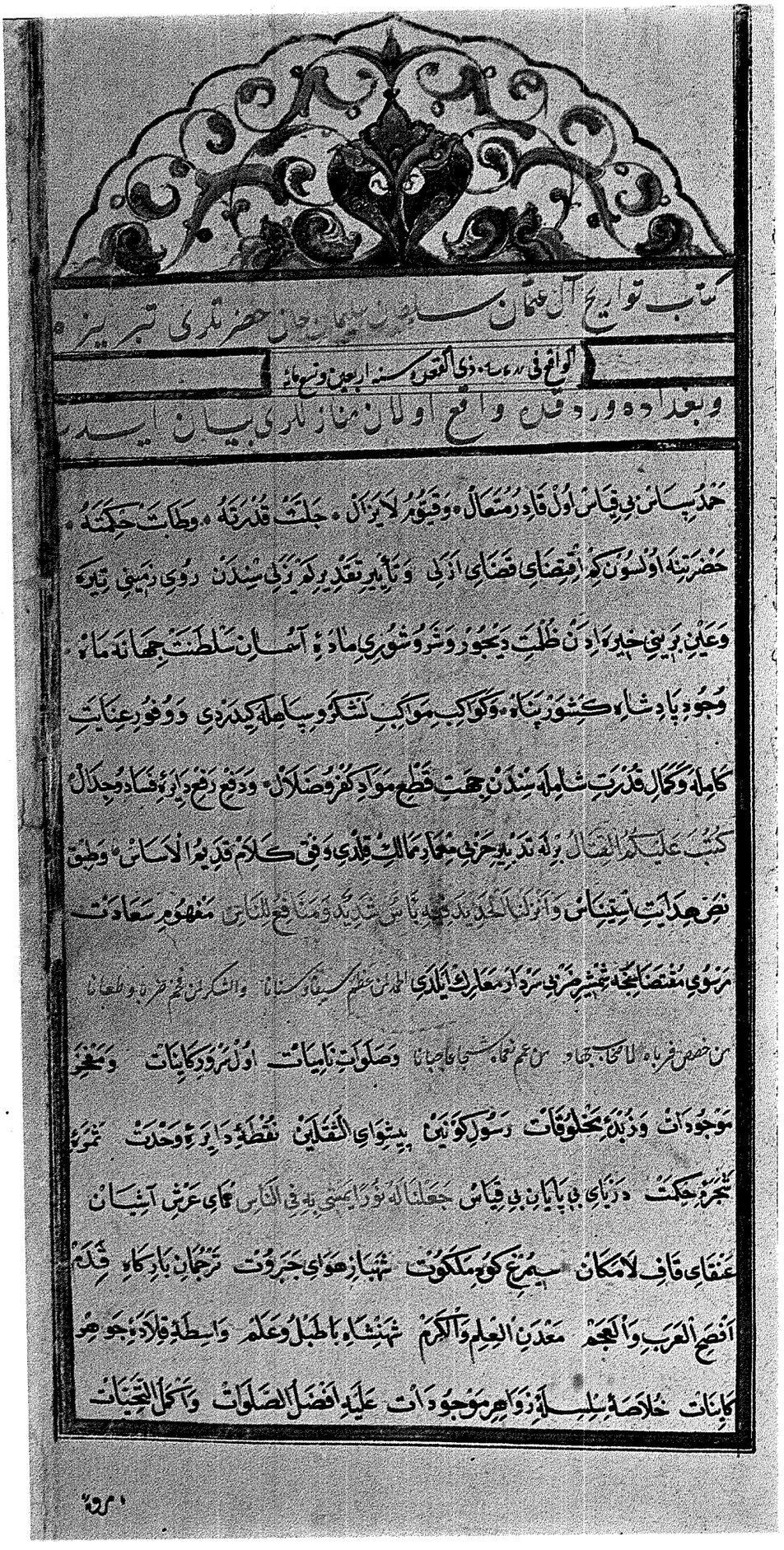

كتاب تواريخ آل عثمان سلطان سليم خان حضرتلرى تبريزه

واقع في ٩٢٠ سنه ذي القعده سنه اربعين وتسع مائه

وبغداده ورودلرى واقع اولان منازلرى بيان ايدر

حمد بيان بى قياس اول قادر متعال . وقيوم لايزال . جلت قدرته . وطابت حكمته .

حضرتنه اولسون كه اقتضاى قضاى ازلى وتأثير تقدير لم يزلى سبدن روى زمينى تيره

وعين برينى خيره اديدن ظلمت وجور وشر وشورى مادة آسمان سلطنت جهانه ماه

وجود پادشاه كشور پناه . وكواكب مواكب لشكر وپاسلة كيدرى وفور عنايت

كاملة وكمال قدرت شاملة سبدن بهت قطع مواد كفر وضلال . ودفع رفع دواعى فساد وجدال

كتب عليكم القتال برله تدبير حرزى ممالك قدرى وفق كلام قديم الاساس . وطبق

نص هدايت اقتباس واثر لنا الحديد فيه بأس شديد ومنافع للناس مفهوم سعادت

مرسوى مقتضاسنجه تخت سرير عزت اورنكلرك يلدرى الملك لله معظم كبريا وكبرياسنا والشكر لله المنعم

من خصص شرفه لامحاب جهاده من عمم نعماه شكرا واجبا وصلوات نامیات اول سرور كائنات ومخبر

موجودات ودرة تاج مخلوقات رسول كونين پيشواى الثقلين نقطة دايرة وحدت ثمرة

شجرة حكمت دريادى بى پايان بى قياس جعلنا له نورا يمشى به فى الناس كاى عرش آشيان

عنقاى قاف لامكان سيمرغ كوه ملكوت شهباز هواى جبروت ترجمان بارگاه قدم

افصح العرب والعجم معدن العلم والكرم شهنشاه باطل وعلم واسطة قلاده جوهر

كائنات خلاصة سلسلة زواهر موجودات عليه افضل الصلوات واكمل التحيات

T
5964
ISTANBUL
ÜNİVERSİTESİ

بیان منازل سفر عراقین
سلطان سلیم خان
سنہ ۱۷